

**Tutu Ndioo ña kà'an
cha'a' Racha'nu
Jesucristu**

**Mixteco
de
Santa María Zacatepec**

Primera edición
El Nuevo Testamento
Mixteco de Santa María Zacatepec
mza 13-066 7.5C
©2015 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Versión electrónica ©2022 Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.scriptureearth.org

Licencia Creative Commons
(Reconocimiento-NoComercial-SinObraDerivada 4.0 Unported)

- Compartir — Usted es libre de copiar, distribuir y comunicar públicamente la obra.
- Reconocimiento — Debe reconocer los créditos de la obra.
- No comercial — No puede utilizar esta obra para fines comerciales.
- Sin obras derivadas — No se puede alterar, transformar o generar una obra derivada.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.es>

EL NUEVO TESTAMENTO

Tutu Mate.....	1
Tutu Marku.....	108
Tutu Luka.....	173
Tutu Xuva.....	285
Tutu Hechos.....	364
Tutu Romanu.....	466
Tutu Corintu Nunuu.....	510
Tutu Corintu Uvi.....	554
Tutu Gálata.....	579
Tutu Efesu.....	594
Tutu Filipu.....	607
Tutu Colosa.....	617
Tutu Tesalónica Nunuu.....	627
Tutu Tesalónica Uvi.....	636
Tutu Timoteu Nunuu.....	641
Tutu Timoteu Uvi.....	653
Tutu Titu.....	661
Tutu Filemón.....	667
Tutu Hebreu.....	670
Tutu Jandiau.....	701
Tutu Petu' Nunuu.....	712
Tutu Petu' Uvi.....	724
Tutu Xuva Nunuu.....	731
Tutu Xuva Uvi.....	742
Tutu Xuva Uni.....	744
Tutu Juda.....	746
Tutu Apocalipsis.....	750

Tu'un Ndioo t̄aa racha'nu Mate

Sivi ndian k̄uu ñivi Jesuu taji'na

(Lc. 3:23-38)

1 Ña'a k̄uu sivi ma ndian k̄uu ñivi Jesucristu, ra k̄uu ñivi ma racha'nu David, chi'in racha'nu Abraham. ² Abraham k̄uu tatá ma Isaac, ta Isaac k̄uu tatá ma Jacob, ta Jacob k̄uu tatá ma Judá chi'in ma ndra yani ra. ³ Judá k̄uu tatá ma Fares, chi'in Zara, ta ma ma'á vi k̄uu Tamar. Fares k̄uu tatá ma Esrom, ta ma Esrom k̄uu tatá ma Aram. ⁴ Aram k̄uu tatá ma Aminadab, ta ma Aminadab k̄uu tatá ma Naasón, ta Naasón k̄uu tatá ma Salmón. ⁵ Salmón k̄uu tatá ma Booz, ta ma ma'á ra k̄uu Rahab. Booz k̄uu tatá ma Obed, ta ma ma'á ra k̄uu Rut. Ta Obed k̄uu tatá ma Isaí. ⁶ Isaí k̄uu tatá ma rey David. Ta ma rey David chi'in ma ña k̄uu ñasi'i ma Urías, vikan k̄uu tatá ma Salomón.

⁷ Salomón k̄uu tatá ma Roboam, ta Roboam k̄uu tatá ma Abías, ta Abías k̄uu tatá ma Asa. ⁸ Asa k̄uu tatá ma Josafat, ta Josafat k̄uu tatá ma Joram, ta ma Joram k̄uu tatá ma Uzías. ⁹ Uzías k̄uu tatá ma Jotam, ta Jotam k̄uu tatá ma Acáz, ta ra'ya k̄uu tatá ma Ezequías. ¹⁰ Ezequías k̄uu tatá ma Manasés, ta Manasés k̄uu tatá ma Amón, ta Amón k̄uu tatá ma Josías. ¹¹ Josías k̄uu tatá ma Jeconías chi'in ma ndra yani ra, ma tiempu ña t̄iin ma ndra ñu'u' ñuu Babilonia ma ndian israelita, ta kuà'an na chi'in ndra iti' tikan.

¹² Ta ora yā'a, ña t̄ā'an na takan, tajan Jeconías k̄uu tatá ma Salatiel, ta Salatiel k̄uu tatá ma Zorobabel. ¹³ Zorobabel k̄uu tatá ma Abiud, ta Abiud k̄uu tatá ma Eliaquim, ta ra'ya k̄uu tatá ma Azor. ¹⁴ Azor k̄uu tatá ma Sadoc, ta Sadoc k̄uu tatá ma Aquim, ta Aquim k̄uu tatá ma Eliud. ¹⁵ Eliud k̄uu tatá ma Eleazar, ta Eleazar k̄uu tatá ma Matán, ta Matán k̄uu tatá ma Jacob. ¹⁶ Jacob k̄uu tatá ma Kusé, ra k̄uu ii ma Ndiya, ta Ndiya k̄uu ma'á Jesuu, ra k̄à'an yo ña k̄uu Cristu.

¹⁷ Ta takan k̄uu yi ña, ch̄iyo uchi kumi ta'an ñivi ña k̄uu tata ma Abraham, nda kati k̄eta ma tiempu ña ch̄iyo ma racha'nu David. Ta inga uchi kumi ma ndian k̄uu tata ma David ch̄iyo, nda ora k̄eta ma

kivi ña tiin ma ndra ñu'u' ñuu Babilonia ma ndian israelita, ta ku'à'an na chi'in ndra ma iti' tikan. Ta inga uchi kumi ma ndian kùu tata ra chiyo, nda ma tiempu ikan, ta nda ma ora kāku ndio ma Cristu.

Nuu kàku ma Jesucristu

(Lc. 2:1-7)

¹⁸Ma ora kāku Jesucristu, te'en kūu yi: ma Ndiya ña kūu ma'á ra, cha chā'a ña tu'un nuu ma Kusé, ña ni tanda'a ña chi'in ra. Va antea ña ndò'iin vi, yakan cha chāku'un se'an jā'a ndatu ma Ra kùu Tati Í Ndioo. ¹⁹Ta ma Kusé, ra ni tanda'a chi'in Ndiya, ti iin ra va'a, ta ndaa kùu ra. Cha'a' yakan kùu yi ña, tōve kùuni ra ku'va ra ña koto ma ñivi ma ña chànini ra ja'a ra. Vati ma ña kùuni ra ja'a ra, kùu yi ña, kùuni ra ndakoo xe'e ra ña. ²⁰Ta ma ora juuni yanga chànini ra te'en, tajan iin ma tati ña jàkuu tiñu nuu ma Racha'nu, kēta yi nuu Kusé tañu ñuma'na ra, ta te'en nāka'an yi chi'in ra:

—Yo'o Kusé, ra kùu ñivi ma racha'nu David, na yū'viun ña ndàki'un ma Ndiya kùu ñasi'un ña, vati ma Tati Í Ndioo jā'a ña ni koo ma se'an. ²¹Yakan, ni koo se'an, ta ni jakunaniun ra, Jesuu. Takan ni kunani ra, vati ni jakakú ra ma ñivi ñuu ra cha'a' ma kuati jà'a na. —Takan kàti ma tati tatun Ndioo chi'in Kusé ma tañu ñuma'na ra.

²²Ndisaa ña'a takan kūu yi, ikan na jachinu ma tu'un kā'an ma Racha'nu nuu iin ra kā'an chi'in tu'un yu'u ra, ti rakan te'en kā'an ra:

²³Ma ñayoko ña takā'an kì'vi chi'in ni'iin ra'ii, ni kuku'un se'an, ta ni jakakuan yi,
ta ma ra kùu pa'a ikan ni jakunani na yi Emanuel,
ña kùuni yi ka'an yi: ìyo Ndioo chi'in yo.

²⁴Takan kūu ta ora ndākoo ndio ma Kusé ña kixi ra, tajan jā'a ndio ra ma takua kā'an ma tati tatun Ndioo nuu ra, ta ndāki'in ndio ra ma Ndiya chūndaka ra. ²⁵Va vaji ndò'iin ra chi'an, va tōve nī kixi ra chi'an, nda kati ya'a ji'na kāku ma ra kùu pa'a se'an, ra jākunani ma Kusé, Jesuu.

**Ma ndra ch̀to ña ka'an ña kichi iti' kàna nikandii,
chànde'e ndra nuu kàndii ma ravali Jesuu**

2 Ora kāku Jesuu ma ñuu nàni Belén, ña ìyo kuenda ma ñu'u'
Judea, ma tiempu ikan ti, ma rey Herode kùu ma ra chā'nda tiñu

ma ñu'u' ikan. Tajan iin ma ndra kīchi iti' kàna nikandii, ndra ya'a ga ch̀to ña k̄'an, ch̄ā ndra ma ñuu Jerusalén, ²ta te'en ch̀katu'un ndra:

—¿Ndanu k̀ndii ma ra já k̄aku, ña k̀u rey kuenda ma ñivi judú? Vati ndē'e ndi ña k̄eta ma chele ra iti' kàna nikandii, ta cha'a' yakan k̀u yi, ña v̄chi ndi v̄chi j̄aka'nu ndi ra ma i'ya —k̀ti ndra.

³Tajan ora ch̀to ndio ma rey Herode ña takan ch̀kunuu ndra ch̀katu'un ndra, ta ndava yū'vi ra, chi'in tandi'i ma ñivi ìyo ma ñuu Jerusalén ndia. ⁴Tajan k̄ana ndio ra tandi'i ma ndra sutu cha'nu ña kuxini nuu sutu, ta chi'in tandi'i ma ndra matru ña j̄ana'a tu'un ley Ndioo nuu ma ñivi, ta ch̀katu'un ndio ma rey Herode nuu ndra, ña ndanu k̀u ma nuu ni k̀ku ma Cristu. ⁵Ta ndrakan te'en n̄aka'an ndra chi'in ra:

—Ni k̀ku ra ma ñuu Belén ña ìyo kuenda ma ñu'u' Judea, vati te'en k̀an ma tu'un t̄ā ma ra k̄'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na:

⁶Yo'o ñuu Belén, vaji ñuu vali k̀un,

vati ya'a ka'nu k̀un tañu tandi'i ñuu ìyo kuenda ñu'u' Judea, va tañu ma ñiviun ìyo ikan, ni keta iin ma ra ni kuxini, ta rakan ni jakuenda ra ma ndian k̀u ñivi ñuu Israel.

Takan k̀ti yi nuu ma tutu Ndioo —k̀ti ndra nuu rey Herode.

⁷Tajan k̄ana xe'e ndio ma rey Herode ma ndra ch̀to ña k̄'an, ta ch̀katu'un kachin ndio ra nuu ndra, nda kivi k̀u yi ña k̄eta ma chele ña ndē'e ndra. ⁸Ta ora yā'a ndio yi, tajan t̄chi ndio ra ndra ma ñuu Belén, ta te'en n̄aka'an ra chi'in ndra:

—Kuà'an ndo ndakan, ta na nanduku tu'un ndo nuu ndisaa ma ñivi cha'a' ma ravalì ikan. Ta ora cha n̄ata'an ndo ra, na kichi katitu'un ndo nui, vati juuni k̀uni kujaka'nui ra ndia —k̀ti rey Herode chi'in ndra.

⁹Tajan ma ndra ch̀to ña k̄'an, k̄e ndio ndra k̄cha'an ndra chi'in ma tu'un ña k̄atitu'un ma rey nuu ndra. Takon k̄u ta ma chele ña ndē'e ndra ma iti' kàna nikandii, k̄eta ndiko ri nuu ndra, ta endee yosonuu ri kuà'an ri nuu ndra. Ta ora ch̄ā ndio ri ma nuu k̀ndii ma pa'a, tajan ch̄undaa ndio ri. ¹⁰Ta ma ndra ch̀to ña k̄'an, nduva'a kuii ch̄isii ndra ña ndē'e ndiko ndra ma chele ikan. ¹¹Takon k̄u ta ora k̄aki'vi ndio ndra ma tichi ve'e, ta ndē'e ndra ma pa'a chi'in ma Ndiya ña k̀u ma'á ra. Tajan ch̄unandi chiti ndio ndra, ta j̄aka'nu ndra ra. Ta ikan jan, ta'ii'in ndra n̄ana ndio ndra ma chatun vali ña nda'a ndra, ta s̄okó ndra oro, kutu,

chi'in takuui xiko ña nàni mirra nuu ma pa'a. ¹² Va tava kēta iin tati va'a ña jà'a tiñu nuu Ndioo nuu ndra ma tañu ñuma'na ndra, ña kātitu'un yi nuu ndra, ña na tüva nuva jà'a ndra ña chikoni'i ndra ku'un ndra ma iti' nuu kīchi ndra nuu ìyo ma rey Herode kàti yi. Tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra ñuu ndra, va inga iti'.

**Nuu chīnu xe'e Kusé, chi'in Ndiya, kàcha'an vi
ma iti' ñu'u' Egiptu, chi'in ma pa'a se'e vi**

¹³ Takan kūu ta ora yā'a ña kēe ndio ma ndra chīto ña kā'an kàcha'an ndra, tajan iin tati va'a ña jà'a tiñu nuu ma Racha'nu Ndioo, kēta yi nuu Kusé tañu ñuma'na ra, ta te'en nāka'an yi chi'in ra:

—Kusé, na ndetaun, ta ki'un ma ravalī chi'in ma ma'á ra, ta kee ndo ku'un ndo ta kunu xe'e ndo ku'un ndo chi'in ra iti' ñu'u' Egiptu. Ta ndakan na kindoun koun, ta chikoni'i ndikoun nda kati katitu'un mai nuun. Vati ma rey Herode, ni nanduku ra ma ravalī, ta ni ka'ni ra ra. —Takan kàti ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo nuu ma Kusé.

¹⁴ Tajan ndākoo ndio ma Kusé, ta kī'in ra ma ravalī chi'in ma ma'á ra, ta kēe ndio vi kàcha'an vi ma iti' ñu'u' Egiptu ma ora chanikuaa. ¹⁵ Ikan chīyo vi, nda kati chī'í rey Herode. Takan kūu yi, ikan na chinu ma tu'un kā'an ma Racha'nu Ndioo, jà'a iin ra kā'an chi'in tu'un yu'u ra, ma nuu kà'an yi te'en: “Ñu'u' Egiptu kānai ma ra se'i.” Takan kàti Ndioo, kàti ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u ra.

Herode tàchi ra ña na ka'ni na ma ndra'ii kuati

¹⁶ Takan kūu ta ora chā'a ndio ma Herode kuenda, ña jānda'viña'a ma ndra chīto ña kā'an ra, nduva'a kāyuni ra. Tajan tàchi ra ña na ka'ni ndra tandi'i ma ndra'ii kuati, ña ìyo uvi kuiya iti' ninuu, ña ìyo ma ñuu Belén, ta chi'in tandi'i kuariya ña ìyo kuenda yi, ma naja kua kùu ma tiempu ña chā'a ma ndra chīto ña kā'an ma nuu ra. ¹⁷ Ta te'en jāchinu ma ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ña nàni Jeremía ma tu'un tāa ra nuu ma tutu ra:

¹⁸ Iti' ñuu nàni Ramá chīni ma ñivi tati iin ña'a,
ñā nduva'a kuii chàku ña jà'a ña ya'a u'vi anima
ñā, ta nda'vi kùnian.

Ta ma tati ikan kùu yi ma tati Raquel, ña chàkuan
cha'a' ma ndrakuati se'an.

Ta endee töve kuunian ña jàndomani na ña, vati chí'í ma se'an. Takan kàti ma Jeremía.

¹⁹Takan kūu ta ora yā'a ña chí'í ndio ma rey Herode, tajan iin tati ña jà'a tiñu nuu ma Racha'nu, kēta yi nuu Kusé tañu ñuma'na ra ma ñuu Egiptu, ta te'en nāka'an yi chí'in ra:

²⁰—Na ndetaun, ta ki'un ma ravalí chí'in ma ma'á ra, ta chikoni'i ndikoun chí'in vi ma iti' ñu'u' Israel, ti cha kāchi'í ma ndra kùuni ka'ni ra. —Takan kàti yi chí'in Kusé.

²¹Tajan ndākoo ndio ma Kusé, ta kī'in ra ma ravalí nda'a' ma ma'á ra, ta kēe ndio vi kuà'an vi ma ñuu Israel. ²²Va ora chíto ndio ma Kusé ña Arquelao se'e ma ndi Herode, kùu ra ña chà'nda ra tiñu, ma ñu'u' Judea, tiñu chākoo tatá ra niku, ta yū'vi ra ña ku'un ra ma tikan, va tava kātítu'un ndiko ma Racha'nu Ndioo nuu ra ma tañu ñuma'na ra, yakan va tūva nī cha'an ndio ra ma iti' tikan, tajan kēe ndio ra kuà'an ra iti' ñu'u' Galilea. ²³Takan kūu ta ora chāa ndio ra ma ñu'u' ikan, tajan chā'an ndio ra chākoo ra ma iin ñuu nàni Nazaret. Ña'á takan kūu yi, ikan na chinu ma tu'un ña kātítu'un ma ndra kā'an chí'in tu'un yu'u Ndioo niku, vati kà'an ndra ña ni kunani ma Cristu, iin Nazarenu, kāti ndra.

Xuva, ra jàkunduta kātítu'un ra tu'un Ndioo tichi ku'u

(Mr. 1:1-8; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

3 Ma tiempu ikan kēta ma Xuva, ra jàkunduta, kātítu'un ra tu'un Ndioo nuu ma ñivi tichi ku'u ma ñu'u' Judea, ²ta rakan te'en nāka'an ra:

—¡Na jaña ndo ña jà'a ndo ma kuati, vati cha kēta ma kivi ña ni nde'o nuu chà'nda Ndioo tiñu! —kàti ra chí'in na.

³Cha'a' ma Xuva i'ya kùu yi, ña te'en kā'an ma Isaía, ra kā'an chí'in tu'un yu'u Ndioo niku:

Iti' tichi ku'u kīchi tati iin ra'ii, ña te'en kánachaa ni'i yi:

“Na jandova'a ndo iin iti' kuenda ma Racha'nu, ta na nuna ndo iin iti' ndoo kuenda ra ndia.”

Takan kàti ma tati ikan, kāti ma Isaía.

⁴Ta ma ja'ma ña ñu'u ma Xuva, kūva'a yi chí'in ixi kameyu, ta chí'in pañu ñii, chù'ni ra yi toko ra. Ta chàchi ra tikaa kua'á, ta ña ch'ì ra, kùu

ma nduxi ñuñu ku'u. ⁵Ta ma ndian chàa ña chini ma ña kà'an ra, kùu ma ndian ñuu Jerusalén, chi'in tandi'i ma ndian ñu'u' Judea, ta chi'in inga ma ndian ìyo ñu'u' ña kandii yatini ma yuta Jordán. ⁶Ta ora nà'ma na kuati na nuu ma Xuva, ta rakan chājakunduta ra na ma yuta Jordán.

⁷Va ora ndē'e ma Xuva ña ya'a kua'a' ma ndra fariseu, chi'in ndra saduceu, kācha'an ndra, ña na jakunduta ra ndra, yakan va te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—ñNdyo'o tatá ndian xaan, tava kùu ma koo kaa! ¿Yo kà'an chi'in ndo ña ni kakú ndo nuu ma tundo'o ya'a xaan ña cha vāchi kuyatin? ⁸Tuva ndicha ña cha chikoni'i ndo iti' ma Racha'nu, na koo va'a ndo ma takua kùuni ra ña koo ndo tuva takan, ⁹ta koto jätayi ndo ndo chi'in juuni maa ndo, ta ka'an ndo te'en: “Ndyu'u kùu ndi tata ma Abraham”, kati ndo. Vati yu'u kà'in chi'in ndo, ña nda ma yuu ña kàndoyo i'ya, kùu jàndaku ma Racha'nu Ndioo yi, tata ma Abraham ndia. ¹⁰Vati cha ìyo tu'va ma hacha kuenda ña ta'nda tandi'i ndava nda yo'ó ma yutun ña töve chà'a chiti va'a, ta ku'un ndrùn nuu ñu'ú. ¹¹Ndicha va'a, ña yu'u jàkundutai ndo chi'in takuini, kuenda ña na jana'a yi, ña cha jāña ndo ma kuati jà'a ndo. Va inga ma ra ni kichi tia iti' nuu, ni jakunduta ra ndo chi'in sivi ma Tati Í Ndioo, ta chi'in ñu'ú. Rakan kùu ma ra nduva'a ga ìyo ndatu kua yu'u, ña ni töve ìyo yi ña kuisoi, ni ma ndichan ra. ¹²Ta cha nda'a ra iin kaa ña ìyo uni kumi punta kuenda ña jandati ra ma trigu iti' nuu sukun, ta takan tàvani'i siin ra ma soo vu. Tajan ni taan va'a ndio ra ma trigu ra tichi yaka. Va ma soo vu, va ni ka'mi ra nuu ñu'ú ña endee töve ndà'va.

Nuu kùnduta Jesuu

(Mr. 1:9-11; Lc. 3:21-22)

¹³Takan kùu tajan Jesuu kichi ra iti' ñu'u' Galilea, ta chāa ra ma yuta Jordán nuu ndaa ma Xuva, kuenda ña na jakunduta ra ra. ¹⁴Va ma Xuva, na küuni ra ja'a ra yi, ti java te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Yu'u, kùu ma ra ìyo yi ña jakundutaun, ta yo'o, ¿chīto naja vāchiun nui, ña na jakundutai ñun? —Takan kàti Xuva chi'in Jesuu.

¹⁵Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Vā'a' ña kà'un takan, va'a ga ña jakundutaun yu'u vitin, vati takan jàchinu yo tandi'i ma ña kùuni ma Ndioo. —Takan kàti Jesuu chi'in ra.

Tajan ma Xuva kāti ra ña va'a. ¹⁶Ta ora cha kūnduta ndio Jesuu, ta kēe ndio ra ma tichi takuii, tajan juuni ma ora ikani, nūna ma andivi, ta ikan ndē'e ndio ra, ña ma Tati Íí Ndioo, vāchi nuu yi chata Jesuu tava kàa iin livi, ta chūnandi yi chata ra. ¹⁷Tajan ma iti' andivi chīni na iin tati ña te'en kà'an:

—Ra'ya kùu ma ra Se'i, ña ya'a kùunī nde'i, ta ya'a chīsij ña kùu ra takan. —Takan kāti ma tati chīni na.

Nuu kì'in kui'na ku'va Jesuu

(*Mr. 1:12-13; Lc. 4:1-13*)

4 Ta ora yā'a, tajan chāka ndio ma Tati Íí Ndioo ma Jesuu iti' tichi ku'u, kuenda ña na ki'in ma kui'na ku'va ra.

²Ta ma nuu chīyo ra ikan, tüvi nī chachi ra uvi xiko kivi, ta uvi xiko chanikuaa. Ta ora yā'a, tajan chāñu ndio ma soko ra.

³Tajan ma kui'na chajāyatin ndioán' ñá' nuu Jesuu kuenda ña ni ki'in ndioán' ku'va ra, ta te'en nāka'an ndioán' chi'in ra:

—Tu ndicha va'a ña ra Se'e Ndioo kùun, na ka'un chi'in ma yuu ña ndoyo chiña, ña na ndakuu yi paan. —Takan kāti ma kui'na chi'in ra.

⁴Va Jesuu te'en nāka'an ra:

—Nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: “Na yöve uvanuu ma ña chāchinio kùu ja'a ña na taku ma ñivi, vati juuni kùu taku na ja'a tandi'i ma tu'un ña kà'an Ndioo ndia” —kāti Jesuu.

⁵Tajan chāka ndio ma kui'na ma Jesuu kuà'an ra chi'án' ñuu Jerusalén íí, ta ikan jāndaa ndio ma kui'na ma Jesuu nuu sukun ga xini ma veñu'u ka'nu ikan, ⁶ta te'en nāka'án' ndioán' chi'in ra:

—Tu ndicha ña ra Se'e Ndioo kùun, na koyoun ma nda nīnuu, vati nuu ma tutu Ndioo, te'en kà'an yi:

Ndioo, ni tachi ra ma tati ña jà'a tiñu nuu ra, ña
na jakuenda yi ñun.

Ma tati ikan kùu yi ña ni kani'i na ñun, chi'in nda'a' na,
ikan na töve takue'e cha'un jà'a nī'in yuu —kāti
ma kui'na chi'in ra.

⁷Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'án':

—Nda nuu ma tutu Ndioo, juuni te'en kà'an yi ndia: “Töve ìyo yi ña ki'un ku'va ma Racha'nu Ndioo.” Takan kāti yi —kāti Jesuu.

⁸Takan kũu ta chāndaka tukuán' ra iin xini yuku sukun nduva'a kuii, ta ora kīcha'a ndioán' jàna'án' nuu Jesuu ndisaa ma ñuu ñuñivi nuu chà'ndán' tiñu nuu Jesuu, ta naja kua ya'a ka'nu kùu yi. ⁹Tajan te'en nāka'an ndioán' chi'in ra:

—Tu kunandi chitiun nui, ta jaka'nun yu'u, ni ku'vai tandi'i ma nuu chà'ndai tiñu nun —kàti ma kui'na chi'in Jesuu.

¹⁰Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'án':

—Kuà'an, tikan yo'o kui'na, vati nuu ma tutu Ndioo, te'en kà'an yi: “Na jaka'nun ma Racha'nu Ndiooun, ta uvanuu rakani na ja'un tiñu nuu” —kàti Jesuu.

¹¹Tajan ma kui'na ndākoo ndioán' Jesuu, ta ikan jan chākoyo ndio ma ndian kùu tati ña jà'a tiñu nuu Ndioo, ta kīcha'a na tìndee na ra.

Nuu kīcha'a Jesuu kàtitu'un ra tu'un Ndioo ñu'u' Galilea

(Mr. 1:14-15; Lc. 4:14-15)

¹²Takan kũu ta ora chīto Jesuu ña ma Xuva indii ra tichi vekaa, tajan kēe ndio ra kuà'an ra ma ñu'u' Galilea. ¹³Va töve nī kindoo ra koo ra ma ñuu Nazaret, ti yā'a ra kuàkoo ra ma ñuu Capernaum, ña kàndii yu'u tañu'u, yatini nuu kàndii ma ñu'u' Zabolón, chi'in ñu'u' Neftalí. ¹⁴Tandi'i ña'á kũu yi takan, ikan na chinu ma tu'un ña tãa ma Isaía, ra kã'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, nuu kã'an ra te'en:

¹⁵Na taso'o ndo ndyo'o ìyo ñu'u' Zabolón, ta ñu'u' Neftalí ña kàndii inga chiyo yu'u yuta Jordán, tichi iti' kuà'an tañu'u ña nàni Galilea, nuu ìyo ndian yüvi judú.

¹⁶Vati ndyo'o ndian chàkunuu nuu naa niku, cha kīcha'a ndè'e ndo iin ñu'ú ya'a ka'nu, iti' chàkunuu ndo niku töve iti' va'a kùu yi ti ni naa ndo jà'a yi, va vitin ma Racha'nu cha jāndondichin va'a ra yi kuenda ndo. Takan tãa Isaía.

¹⁷Nda ma ora ikan kùu yi, ña kīcha'a Jesuu kàtitu'un ra tu'un Ndioo te'en nuu ma ñivi:

—Na jaña ndo ña jà'a ndo ma kuati, vati cha vāchi kuyatin nuu chà'nda ma ra ìyo andivi tiñu —kàti Jesuu chi'in na.

Jesuu kàna ra kumi ta'an ndra kiiin tiaka'

(Mr. 1:16-20; Lc 5:1-11)

¹⁸Ta ora chàkunuu Jesuu ma yu'u tañu'u ña kàndii ma ñu'u' Galilea, ikan ndē'e ra uvi ta'an ndra ña kùu ndra yani ndra. Iin ra nàni Simón, ra juuni kà'an na ña nàni Petu', ta inga ra nàni André. Ta ndrakan, ti kàni ndra yu'va tiaka' ka'nu tichi takuii chàkunuu ndra, ti ndra kiiin kùu ndra. ¹⁹Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—iNa tandikun ndo chatai!, ta yu'u ni ja'i ña na nani'i ndo ñivi kuenda Ndioo —kàti Jesuu chi'in ndra. ²⁰Ma ora ikani ndākoo ndra ma yu'va tiaka' ka'nu, ta tāndiku ndra chata ra.

²¹Ta ita'vi tiá iti' nuu, ikan ndē'e Jesuu inga uvi ta'an ndra ña juuni yani ndra ndia. Iin ra nàni Jandiau, chi'in Xuva, ndra se'e Zebedeu. Ndrakan ka'iin ndra jàndova'a ndra yu'va tiaka' ka'nu, chi'in tatá ndra, tichi iin varku, ora kāna Jesuu ndra. ²²Ma ora ikani ndākoo ndra ma tatá ndra tichi run, ta tāndikun ndra kuà'an ndra chata Jesuu.

Jesuu jàna'a ra nuu kua'a' ñivi

(Lc. 6:17-19)

²³Jesuu chàkunuu ra jàna'a ra tu'un Ndioo ninii ka'nu ma ñu'u' Galilea, nuu kàndii ta'ii'iin ma kuariya nuu ìyo ma veñu'u kuati ñivi judú. Kàtitu'un ra nuu na, naja kua kùu ma nuu chà'nda Ndioo tiñu iti' andivi, ta juuni jànda'a ra ndian ku'vi, chi'in tandi'i nuu ma kue'e ndo'o na. ²⁴Ta takan kùu ña chitakuati ma tu'un cha'a' Jesuu nuu ma ñivi ìyo ninii ka'nu ma ñu'u' Siria. Ta chāndaka na ndian ku'vi jà'a siin siin nuu ma kue'e, takua kùu ma ndian ku'vi jà'a kue'e u'vi na, chi'in ndian ku'vi jà'a tati xaan, ndian chì'i i'i, chi'in ndian endee pe'lu kuñu, ta jānda'a ra na. ²⁵Ta kua'a' ñivi ìyo ñu'u' Galilea, chi'in ñuu Decápolis, ña kùuni yi ka'an yi, uchi ñuu, ta ndian ñuu Jerusalén ña ìyo kuenda ma ñu'u' Judea, ta nda ma ñuu ña kàndii inga chiyo yuta Jordán. Tandi'i ndiakan tāndikun na kuà'an na chata Jesuu.

Nuu jàna'a Jesuu nuu ñivi xini yuku

5 Ta ora ndē'e Jesuu ña ka'iin kua'a' ñivi, tajan ndāa ndio ra xini yuku, ta chūnandi ra. Ta ikan jan chājayatin ndio

ma ndra jàkua'a chi'in ra nuu nàndi ra, ta chikonuu ndra ra, ²ta te'en kīcha'a ndio ra jàna'a ra nuu ndra:

Nuu jàna'a Jesuu naja kua ìyo yi ña ja'a yo, ikan na sii kuuni yo

(Lc. 6:20-23)

³—Na sii kuuni ma ndian nda'vi ña chà'a na kuenda ña chiniñu'u na Ndioo, vati kuenda maa na kùu ma nuu chà'nda ra tiñu iti' andivi.

⁴'Na sii kuuni ma ndian chàku ta nda'vi kùuni, vati ma Racha'nu Ndioo ni ndakimani ra na.

⁵'Na sii kuuni ma ndian vita anima, vati tiaga iti' nuu, ni ni'i na ma ñu'u' ña cha chā'a ma Racha'nu Ndioo tu'un ña ni ku'va ra nuu na.

⁶'Na sii kuuni ma ndian ya'a ìyoni jàkua tiñu va'a takua kùuni Ndioo, ta chi'in ma ndian ya'a nàtii na ña kùuni na nde'e na ra, takua kùuni na ora nàtii na takuii, vati ma Racha'nu Ndioo, ni tindee ra na ña na ja'a na yi.

⁷'Na sii kuuni ma ndian kùnda'vini nde'e inga ñivi, vati Ndioo, ni kunda'vini ra na ndia.

⁸'Ta na sii kuuni ma ndian ndicha ña kùuni na nde'e na ma Racha'nu Ndioo, vati ndiakan ni nde'e na ra.

⁹'Na sii kuuni ma ndian nànduku naja kua koo va'a na chi'in ta'an na, vati ma Racha'nu Ndioo ni jandakuu ra na se'e ra.

¹⁰'Ta juuni na sii kuuni ma ndian ndè'e tundo'o, cha'a' ña jà'a na ma ña kùuni Ndioo, vati kuenda maa na kùu ma nuu chà'nda ra tiñu andivi.

¹¹'Na sii kuuni ndyo'o ora inga ñivi kanduva'a na ndo, ta chi'in ndyo'o ndian jànde'e na tundo'o, ta tisokuati na ndo chi'in tu'un vata cha'i. ¹²Na sii kuuni ndo, vati ni ni'i ndo iin ya'vi nduva'a ka'nu ma iti' andivi, ti takua jà'a na chi'in ndo, juuni kua ikan jā'a na chi'in ma ndian kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña chíyo taji'na ndia.

Nuu jàna'a Jesuu ña kùu yo takua kùu ma ñíí, ta takua kùu ma ñu'ú

(Mr. 9:50; Lc. 14:34-35)

¹³'Ndyo'o kùu ndo takua kùu ma ñíí ña ìyo ma ñuñivi i'ya, cha'a' ña kùu ndo ndian chìnuni. Va tu ma ñíí ikan jàña yi ña u'vá yi, çniyi ìyo yi ña ja'a yo chi'in yi, ta kùu ndo'uva ndiko yi, ta

kuàtiñu yo yi inga cha'a'?, kùuni ndo. Va'aga ña na jakuita ndo yi kuenda ña na kuañunia ma ñivi chata yi, ti na tüva nakutiñu yi.

¹⁴Ndyo'o kùu ndo tava kùu ma ñu'ú ña jàndondichin ma ñuñivi. Ta tu iin ñuu kàndii yi xini yuku, na kùu kundii xe'e yi ndia. ¹⁵Ta na tüvi jàtiin yo iin ñu'ú kandil, ta kasi yo nuu yi chi'in iin cajon, vati ma ña jà'a yo kùu yi ña, va'a jùndii yo yi nuu sukun, ikan na jandondichin yi nuu tandi'i ma ñivi ka'iin tichi ve'e. ¹⁶Yakan va ndyo'o juuni kua ikan ìyo yi ña nanduku ndo naja kua koo va'a ndo chi'in tandi'i ñivi, ikan na nde'e na ma tiñu va'a jà'a ndo, ta ndita'an na jàka'nu na ma Racha'nu Tatá ndo ña ìyo andivi ndia.

Jesuu jàna'a ra naja kua kà'an ma Ley cha'nu

¹⁷Ta koto nakanini ndo, ña yu'u kùu ra vèchi janaa ma ley Ndioo ña tãa Moisés, ta ña vèchi janai ma tu'un Ndioo ña jàna'a ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u ra ndia, ti na yöve takan kùu yi. Ma tiñu vèchi kùu yi ña, kàtitu'un kachin ma ña kùuni ma ley Ndioo ka'an yi. ¹⁸Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña, ora juuni yanga ìyo ma andivi, chi'in ma ñu'u' ñuñivi, ni'iin tu'un vali ña ìyo nuu ma ley cha'nu, ta ni'iin letra na töve ni kindaa, nda kati kuu ji'na ma ña ìyo yi ña kuu. ¹⁹Yakan va ma ndian jàchi'in na ma ña kùuni ma ley Ndioo ña jà'a na, va kùmani jàchi'in na uvanuu ña kà'an yi, vaji iin tu'un valini kùu yi, ta ndian töve chà'a na ña na koto inga ñivi yi, ta jà'a na indukuni, ndiakan ni ndakuu na, ndian valiga ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi. Va ma ndian jàchi'in ña kà'an yi, ta chà'a na ña na koto inga ñivi ma ña kà'an yi, ndiakan kùu ma ndian ni ndakuu ka'nuga, ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi. ²⁰Vati yu'u kà'in chi'in ndo ña, tu töve kùuni tiaga ndo ja'a ndo ma kua kùuni Ndioo, takua kùu ma ndra matru jàna'a tu'un Ndioo chi'in ma ndra fariseu, ña na kùuni ndra jàchinu ndra ma ña kùuni Ndioo, na kùu ki'vi ndo koo ndo chi'in ra nuu chà'nda ra tiñu andivi.

Jesuu jàna'a ra naja kua ìyo yi ña ja'a yo ora kayunio

(Lc. 12:57-59)

²¹Ndyo'o cha chito va'a ndo ña tatiempu cha chini ndo tu'un Ndioo ña te'en kà'an yi naja kua ìyo yi ña ja'a ndo: “Na kà'ni ndo,

ti ma ndian chà'ni ìyo yi ña ka'nda na kuati na.” ²² Va yu'u kà'in chi'in ndo ña nda ndyo'o ni kùuni, tu xàani ndo nde'e ndo ta'an ndo, ìyo yi ña ka'nda ndo kuati ndo ndia. Ta tu kanduva'a ndo ta'an ndo ìyo yi ña ya'a ndo nuu ma ndra kumitiñu, ta jàkutuni ndra ma kuati ndo. Ta tu kàti ndo ña ndian ndava xini kùu na, na ja'a ndo kuenda nuu ndo koto ku'un ndo andaya' nuu tìin ñu'ú.

²³ Ta indukuni kùu yi tuva ma ora sokó ndo iin nakuyi nuu ma chito naá kuenda Ndioo, ta ikan chàku'uni ndo ña ìyo kuati ndo chi'in inga ta'an ndo, ²⁴ na ndakoo nuu ndo ma ña ni sokó ndo nuu Ndioo ma ikan, ta ku'un ji'na ndo kundakan ndo nuu ta'an ndo ña na jaka'nuni na ma kuati ndo, tajan na chikoni'i ndio ndo nuu ìyo ma nuu naa, ta na sokó ndio ndo yi kuenda Ndioo.

²⁵ Tu ìyo iin nda yo kùuni ti'i kuati cha'a' ndo ma vetiñu. Va'a ga ña na ka'an ji'na ndo tichi iti' kuà'an ndo chi'in na, ta ikan na jandakumani ndiko ndo na, ikan na tüvi tì'i na ndo nda'a' ma ra juez ña jàndondaa kuati, ta rakan ku'va ndio ra ndo nda'a' ma ndra jandaru, ta tì'i ndra ndo tichi vekaa. ²⁶ Ta ndicha va'i ña kà'in chi'in ndo ña na töve ni kee ndo ikan, nda kati tia'vi ndi'i ji'na ndo ma xu'un' ña na nandoo kuati ndo.

Jesuu kàtitu'un ra ña na vä'a kì'vi yo chi'in ñivi ña'a yöve ñasi'i yo, ta ñivi ña'a chi'in yöve ii vi ndia

²⁷ Vati ndyo'o cha chīni ndo iin tu'un ña te'en kà'an tatiempu: “Na kī'vi ndo chi'in ñivi ña'a yöve ñasi'i ndo.” ²⁸ Va yu'u kà'in chi'in ndo, ña nda ndra'ii nikuuni, jitu chi'in iin ña ndè'eni ndra iin ña'a, ta chàta'ani ndra, ña kùuni yi ka'an yi ña indukuni kùu ma kuati jà'a ndra chi'an chi'in chinituni ndra kua ma ndra cha kī'vi ndra chi'in iin ña'a ma chi'in ma kuñu ndra.

²⁹ Ta tu ma tinuu chiyo kua'a' ndo kùu yi ña jàkoyo yi ndo ma tichi kuati, na tava ndo yi, ta jakuuta chika ndo yi. Vati va'aga ña na kenaa iin chiyo tinuu ndo, kua ña ku'un ndisaa ma kuñu ndo andaya'. ³⁰ Ta tu ma nda'a' chiyo kua'a' ndo kùu yi ña jàkoyo yi ndo ma tichi kuati, na ka'nda ndo yi, ta jakuuta chika ndo yi. Vati va'aga ña na kenaa iin chiyo nda'a' ndo kua ña ku'un ndisaa ma kuñu ndo andaya'.

Jesuu jàna'a ra ña na töve va'a ndakoo yo ñasi'i yo

(Mt. 19:9; Mr. 10:11-12; Lc. 16:18)

³¹ Ta juuni cha chà'a ndo kuenda ña te'en kà'an ma tu'un Ndioo ndia: “Nda ndra'ii nikuuni tuva ndākoo ndo ñasi'i ndo, ìyo yi ña ku'va ndo iin tutu nuu kà'an yi ña cha ndākoo ndo ña.” ³² Va yu'u kà'in chi'in ndo ña tu iin ra'ii ndākoo ra ñasi'i ra, iin kuati kùu yi kuenda ra tu töve ndicha ña jànda'viña'a ña ra cha'a' ña kì'vi ña chi'in inga ra'ii. Vati tu takan ndākoo ra ña, rakan jà'a ra ña na ja'a ña kuati tu yakan kì'vian chi'in inga ra'ii. Ta nda ra ni kùuni ña tànda'a chi'in iin ña'a ña ndākoo ii, juuni iin kuati kùu ma ña jà'a ra, ti kì'vi ra chi'in iin ña'a ìyo inga ii ndia.

Jesuu kàti ra ña na vā'a janda'viña'a yo

³³ Ta juuni cha chīni ndo ña te'en kà'an ma ndian kūu ñivi yo chīyo taji'na ndia: “Ìyo yi ña jachinu ndo ma tu'un chà'a ndo nuu ma Racha'nu Ndioo”. ³⁴ Va yu'u kà'in chi'in ndo ña va'aga ña na kù'va ndo tu'un cha'a' nda ña nikuuni tu töve ña ndicha kùu yi. Na töve ìyo yi ña ku'va ndo tu'un cha'a' ma andivi, ti nuu chà'nda Ndioo tiñu kùu yi. ³⁵ Ta ni cha'a' ma ñu'u' ñuñivi ndia, vati nuu nìndee cha'a Ndioo kùu yi ti iin ña kuenda ra kùu yi. Ta ni cha'a' ma ñuu Jerusalén, tüvi ìyo yi ña ku'va ndo tu'un, vati ma ñuu ka'nu ña ìyo kuenda Ndioo, ra kùu Rey ka'nu kùu yi ndia. ³⁶ Ta juuni na tüvi ìyo yi ña ku'va ndo tu'un nuu ñivi cha'a' ma xini ndo, vati na kùu jandokuichin ndo nì'iin ma ixi xini ndo, a jàndotuun ndo yi ndia. ³⁷ Va'aga ña na ka'an ndo ña: “juu” a “töve”, vati ndisaa inga tu'un ma ña kà'an siki ndo, kùu yi kuenda ma kui'na.

Jesuu jàna'a ra naja kua ìyo yi ña ja'a yo, ta jãña yo ña xaani yo nde'o ta'an yo

(Lc. 6:29-30)

³⁸ Ta juuni ndyo'o cha chīni ndo ña te'en kà'an ma tu'un ña kēta taji'na ndia: “Tu jàtakue'e na jitu iin ma tinuu ndo a nu'u ndo, indukuni ìyo yi ña ja'a ndo chi'in na ndia.” ³⁹ Va yu'u kà'in chi'in ndo ña: tuva ìyo nda yo kùuni kuati chi'in ndo, na jandeeni ndo yi, ta töve

jà'a ndo takua jà'a na. Ta tu ìyo iin ndian kàni iin xa'nda iin chiyo cha'a so'o ndo, na ku'va ndo ma inga chiyo yi kàni na ndia. ⁴⁰Ta tu ìyo iin yo ti'i kuati cha'a' ndo ma vetiñu, ta kùuni na namaa na kamixa ñu'u ndo, na ku'va ndo ña na kunda'a na, nda ma ja'ma isukun ndo ndia. ⁴¹Tu ìyo nda ndian chìkan ñamani nuu ndo ña na tindee ndo na, ña kuìso ndo iin ndatiñu na iin kilometru, na ku'un ndo chi'in ra nda uvi kilometru, na tindee ndo na. ⁴²Ta nda ndian nikuuni ña chìkan iin nakuyi nuu ndo, na ku'va ndo yi nuu na. Ta tu ìyo ndian chìkanuu iin nakuyi nuu ndo, na ku'va ndo yi nuu na, ta yüva kati ndo ña töve.

Naja kua ìyo yi ña kuuni yo nde'o ma ndian xaani yo nde'o

(Lc. 6:27-28, 32-36)

⁴³Ta juuni cha chini ndo ma tu'un ña kà'an te'en tatiempu ndia: “Na kuuni ndo nde'e ndo ma ndian amigu ndo, ta na kuxaani ndo nde'e ndo ma ndian xaani ndo ndia.” ⁴⁴Va yu'u kà'in chi'in ndo ña: Na kuuni ndo nde'e ndo ma ndian xaani ndo nde'e ndo, ta na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'a' ma ndian kànduva'a ndo. ⁴⁵Takan ìyo yi ña ja'a ndo, ta kùu ndo se'e ma Tatá ndo ra ìyo andivi. Vati maa ra kùu ra ña jàtuun ra nikandii kuenda ma ndian va'a, ta tüvi va'a. Ta juuni ra kùu ra ña jàkuun ra savi kuenda ma ndian ndaa, ta ndian töve ndia. ⁴⁶Vati tu ma ndian kùuni nde'e ndo, ndiakani kùu ma ndian kùuni ndo nde'e ndo, ¿a chànini ndo ña ni ni'i ndo ya'vi ndo cha'a' ña jà'a ndo takan?, kùuni ndo. Na töve, vati nda ma ndra nàka'an xu'un' kuenda ñuu Roma, takan jà'a na ndia. ⁴⁷Ta tu kàña'a ndo chi'in ndian ta'ani ndian chìnuni, ¿nda ña va'a kùu ma ña jà'a ndo?, kùuni ndo. Vati nda ma ndian töve nàkoto Ndioo, takan kà'an na ndia. ⁴⁸Yakan va na kuu ndo ndian ndaa, tava kùu ma Tatá yo ra ìyo andivi.

Jesuu jàna'a ra naja kua ìyo yi ña ja'a yo ma tiñu va'a

6 ¹Ta koto jà'a ndo tiñu va'a kuenda ña na nde'e ma ñivini ndo ña ndian va'a kùu ndo. Ta tu jà'a ndo takan tajan ma Tatá ndo, ra ìyo andivi, töve ni ku'va ra ni'iin ya'vi ndo. ²Yakan va ora tindee ndo ma ndian nda'vi ña kumani yi nuu, na töve ìyo yi ña ku'va ndo koto ndisaa ñivi yi, takua jà'a ma ndian uvi nuu kua chànini ña chàkunuu nàtu'un na chi'in ñivi, nani nuu ìyo ma veñu'u kuati ma ndian judú, ta tichi kai,

kuenda ña na ka'an va'a ma ñivi chatani na. Va yu'u kà'in chi'in ndo ña ndicha va'a ña cha ìyo ma ya'vi na cha'a' ma ña jà'a na. ³Va ndyo'o ora chà'a iin nakuyi nuu ma ndian nda'vi ña chiniñu'u yi, na töve ìyo yi ña natu'un ndo yi nuu nì'iin ma ndian nàkoto ndo, ta ni nuu ma amigu ka'nu ndo ndia. ⁴Va'aga ña na koto xe'eni ndo yi. Tajan ma Tatá ndo ra ìyo andivi ni ku'va ra ya'vi ndo, ti ndè'e ra ma ña jà'a xe'e ndo.

Jesuu jàna'a ra naja kua ka'an yo chi'in Ndioo

(Lc. 11:2-4)

⁵'Ta ora kà'an ndo chi'in Ndioo, koto jà'a ndo takua jà'a ma ndian kini uvi nuu kua chà'nini ña ndava chàta'ani na kundaa na ora kà'an na chi'in Ndioo ma tichi veñu'u kuati ma ndian judúu, a ora kundaa na ma tutun kai kuenda ña na nde'e ma ñivini na. Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña, ndiakan juuni cha ìyo ya'vi na cha'a' ma ña jà'a na ndia. ⁶Va tu ndyo'o kùuni ndo ka'an ndo chi'in Ndioo, na ki'vi ndo tichi ve'e ndo, ta kasi ndo yuve'e, ta kicha'a ndio ndo ka'an ma'iin ndo chi'in Ndioo Tatá ndo, ti ìyo ra chi'in ndo ma ikan. Tajan ma Tatá ndo, ra ndè'e ma ña jà'a ndo, ni ku'va ra ya'vi ndo.

⁷'Ta ora kà'an ndo chi'in Ndioo, na töve ìyo yi ña indita inditani kà'un ma tu'un töve ndakutiñu, tava jà'a ma ndian töve nàkoto Ndioo. Vati ndiakan chà'nini na, ña tu kua'a' cha'a' kà'an na, juuni juuni ma tu'un, tiaga ni jachi'in Ndioo ma ña kà'an na, kùuni na. ⁸Koto jà'a ndo tava jà'a ndiakan, vati ma Ndioo Tatá ndo, cha chito ra nayi kùu ma ña chiniñu'u ndo antea ña ndàkan ndo yi nuu ra. ⁹Yakan va te'en ìyo yi ña ka'an ndo chi'in Ndioo:

Yo'o ra kùu Tatá ndi, ra ìyo andivi,
na ya'aga í kùu ma siviun.

¹⁰Na kichi ma nuu chà'ndaun tiñu.

Ta na kuu ma naja kua kùuniun ma nuñu'u', ma
takua kùu yi iti' andivi.

¹¹Na ku'vaun ma ña chiniñu'u ndi kachi ndi vitin.

¹²Na jàka'nuniun ma kuati jà'a ndi,
takua jàka'nuni ndi kuati ma ndian jà'a ña kini chi'in ndi.

¹³Ta koto kü'vaun ña titunini ndi jà'a ndi ma ña töve va'a.
Va na ja'un ña na kakun ndi nuu ma ña kini.

Vati maun kùu ma ra chà'nda tiñu, ta maun kùu
 ma ra ìyo ndatu,
 ta juuni maun nduva'a ka'nu kùun ndia.
 Ta takan endeeni na kùu yi. Amén.

¹⁴'Vati tu ndyo'o jàka'nuni ndo kuati jà'a ma inga na chi'in
 ndo, nda ma Racha'nu Tatá ndo ra ìyo andivi, ni jaka'nuni ra ma
 kuati ndo ndia. ¹⁵Va tu töve jàka'nuni ndo kuati ma inga na, ni
 ma Racha'nu Tatá ndo, töve ni jaka'nuni ra kuati ndo ndia.

Jesuu jàna'a ra naja kua jà'a yo ora ndita yu'u yo

¹⁶'Ora jàndita ndo yu'u ndo, na töve ìyo yi ña ja'ani ña nda'vi kuuni
 ndo, tava jà'a ma ndian ìyo uvi nuu kua chà'nini, kuenda ña na nde'e
 ma ñivini na ña jàndita na yu'u na. Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña,
 ndiakan cha ìyo ya'vi na ndia. ¹⁷Va taku ndyo'o ora jàndita ndo yu'u
 ndo, na nakata ndo nuu ndo, ta tì'i va'a ndo kuika xini ndo, ¹⁸ikan
 na töve nakuni na ña jandita yu'u ndo. Vati uvanuu ma Tatá ndo
 ra ìyo ma'iin chi'in ndo ma nuu ka'iin ndo, rakani kùu ra ña chà'a ra
 kuenda cha'a' ma ña jà'a ndo, ta rakan ni ku'va ra ya'vi ndo cha'a' yi.

Kàtitu'un Jesuu naja kùu koo va'a yo iti' andivi

(Lc. 12:33-34)

¹⁹'Ta koto jàndolochó ndo ma ña kuika ndo ma nuñu'u' ñuñivi
 i'ya, vati ma i'ya, ndi'i yi jàtivi ma tikixin, ta kì'vi ma ndra su'u,
 kasu'u ndra ndia. ²⁰Va'aga ña na jandolochó ndo ma ña kuika ndo
 ma iti' andivi ña kùuni yi ka'an yi ma ña va'a jà'a yo kuenda Ndioo,
 vati ikan kùu nuu töve jàtivi ma tikixin yi, ta ni töve tìvi inga ma
 ndatiñu, ta ni töve kì'vi ma ndra su'u ña, kàsu'u ndra ndia. ²¹Vati
 ma nuu ìyo ña kuika ndo, juuni ma ikan ìyo ma anima ndo chi'in yi.

Jesuu kà'an ra iin ku'va, nuu kà'an yi ña ma tinuu yo kùu yi takua kùu iin ñu'ú ña ìyo tichi kuñu yo

(Lc. 11:34-36)

²²'Ma tinuu yo, kùu yi takua kùu ma ñu'ú kandil kuenda ma kuñu
 yo. Yakan va tu ma tinuu yo va'a yi, kùuni yi ka'an yi ña ndisaa ma

kuñu yo ìyo ñu'ú yi ndia. ²³Va tu ma tinuu yo, töve chà'a yo ña kutu'va yo takua kùuni Ndioo, kùuni yi ka'an yi ña chàkuu yo nuu naa jà'a yi. Ta tu chà'nini yo ña kùu ma chinituni yo takua kùu iin ñu'ú, va töve ndicha, kùuni yi ka'an yi ña cha kua naa ka'vi yo jà'a yi.

**Jesuu kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' ña, naja kua
kùu yi chi'in Ndioo, ta ma xu'un'**

(Lc. 16:13)

²⁴'Ta ni'iin ma ndian kùu musu, na kùu ja'a na tiñu nuu ninduvi ma ndra kùu chito'o na iin tiempuni, vati iin ra, va ni kuuni na nde'e na ra, ta inga ra ni kuxaani na nde'e na ra, ta ra nunuu ni tiñu'u na ra, ta ma inga ra töve. Yakan va na kùu jà'a yo tiñu nuu Ndioo, tu endee nàkanini yo cha'a' ma xu'un' ndia.

Ndioo jàkuenda ra ma ñivi kùu se'e ra

(Lc. 12:22-31)

Takan kùu tajan te'en nàka'an ndio ma Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

²⁵—Ta cha'a' yakan kùu yi ña yu'u kà'in chi'in ndo ña na töve na ja'a ndo ña nàkanini ndo cha'a' ma ña chàchi ndo, a cha'a' ma ña ko'o ndo kuenda ña koo ndo, a ña nakanini ndo cha'a' ma ja'ma ña chàku'un ndo. ¿A töve va'aga ma kivi ìyo ndo kua ma ña chàchi ndo?, kùuni ndo. Ta, ¿a töve va'aga ma kuñu ndo, kua ma ja'ma chàku'un ndo?, kùuni ndo. ²⁶Na nde'e ndo tava ìyo ma saa ña ndàti ndri kàchika ndri nuu sukun. Ndrikan töve tàchi ndri, ta töve nàkuiso ndri ni'iin nakuyi, ta ni töve tàan va'a ndri yi tichi yaka, ta va'ani chà'a ma Ndioo Tatá ndo ña chàchi ndri. ¿A töve chà'a ndo kuenda ña ma Racha'nu Ndioo kùuniga ra nde'e ra ndo kua ma saa ikan? ²⁷¿A ìyo nda ndyo'o ña cha'a' ña ya'a nakanini ndo kùu ndosukun ndo sava metru tiá, jà'a yi?, kùuni ndo.

²⁸'¿Ta naja ya'a nàkanini ndo cha'a' ma ja'ma chàku'un ndo? Na nde'e ndo tava chà'nu ma ita kàa tichi ku'u. Ma ita ikan töve jàtiñu yi, ta ni töve kunu yi isa ndia, ²⁹ta va'ani nduva'a vii kàa yi, ni ma rey Salomón, chi'in ndisaa ma ja'ma va'a, ta vii ña chàku'un

ra, töve nī chaa ra ku'un ra ja'ma vii takua vii kàa iin ma ita ikan. ³⁰Ta ndicha ña Ndioo ya'a vii jà'a ra ma ita ku'u ña itaan a isaa ni kayu yi. Ña'á kùuni yi ka'an yi ña nduva'a kuii ja'a ra kuenda tiaga ndo kua ma ita. Ta ndyo'o, ¿ta naja töve chìnuni va'a ndo?, tuva takan. ³¹Yakan va töve na ja'a ndo ña nàkanini ndo ta kà'an ndo te'en: “¿Nayi ni kacho?” a “¿Nayi iyo yi ña ko'o yo?” ta “¿Naja kua jà'a yo ni'i yo ja'ma ku'un yo?” ³²Kà'in takan, vati tandi'i ma ndian töve chìnuni tu'un Ndioo, takan chànini na, va takua ndyo'o iyo iin ra kùu Tatá ndo iti' andivi, ta rakan kùu ra ña cha chà'a ra kuenda ña chiniñu'u ndo ndisaa ma ña chànini ndo. ³³Yakan va na nanduku ji'na ndo naja kua kùuni Ndioo ña koo ndo chi'in ra ma nuu chà'nda ra tiñu, tajan ndicha ña ni ku'va ra tandi'i ma ña chiniñu'u ndo i'ya. ³⁴Na töve na ja'a ndo ña nàkanini ndo cha'a' ma kivi ña vàchi itaan, ti kuenda ma itaan, siin kùu ma ña ni nakanini ndo kuenda yi. Vati ma ta'ii'iin kivi siin siin naja kua ndàka yi, ña nàkanini ndo cha'a' yi.

Na töve iyo yi ña tisokuatio inga ñivi

(Lc. 6:37-38, 41-42)

7 Na tisokuati ndo inga ñivi, ikan töve tisokuati ma Ndioo ndo ndia. ²Vati ma Racha'nu Ndioo, ni tisokuati ra ndo ma naja kua tisokuati ndo ma inga ñivi. Takua jà'a ndo chi'in inga ñivi indukuni takan, ni jande'e ra tundo'o ndo ndia. ³¿Ta naja jà'a ndo kuenda ma kuati vali, ña jà'a ma yani ndo, ta tüvi jà'a ndo kuenda ma kuati ka'nu, ña jà'a juuni maa ndo? ⁴Yakan va naja kua kùu ka'an ndo chi'in ta'an ndo ña kùu jandondaa ndo ma kuati na ta kà'an ndo te'en: “Ku'va na tavani'i iin cha'an vali ña indii tichi tinuun”, tuva ni ma cha'an ka'nu ña indii tichi tinuu juuni maa ndo na kùu tavani'i ndo. ⁵¿Ndyo'o ndian kini ta uvi nuu ña chànini ndo!, na tavani'i ji'na ndo ma cha'an ka'nu ña indii tichi tinuu ndo, ikan na kuu nande'e va'a ndo, tajan kuu tindee ndio ndo ma ndian ta'an ndo chi'in ma kuati na.

⁶Ta koto jänini ndo ña kàtitu'un ndo ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi ña töve kùuni koto yi, koto ja'a na ña kini chi'in ndo, takua jà'a ma ina xaan ora tiin ndri ndo. Ta koto juuni kani ka'ni ndri ndo ndia. Ta koto jächaa ndo iin ndatiñu ya'vi ndaa nuu ma ndian kini, koto kuañuni na chata yi.

**Kàtitu'un Jesuu naja kua ndàkan yo,
nànduku yo, ta jàkate'o ma yuve'e**

(Lc. 11:9-13; 6:31)

⁷Yakan va te'en nāka'an ma Jesuu:

—Na ndakan ndo ña chiniñu'u ndo nuu Ndioo, ta ku'va ra yi nuu ndo, na nanduku ndo yi nuu ra, ta nì'i ndo yi. Na jakate'e ndo yuve'e, ta nuna ra yi nuu ndo. ⁸Vati ma ndian chikan iin nakuyi, nì'i na yi, ta ma ndian nànduku iin nakuyi, ta nàta'an na yi, ta ndian jàkate'e yuve'e, ta nuna ra yi nuu na ndia.

⁹'¿A ìyo iin nda ndyo'o ña ora chikan ma se'e ndo ña kachi na nuu ndo, ta chà'a ndo iin yuu nuu na? ¹⁰¿A ña chà'a ndo iin koo nuu na, ora chikan na tiaka' nuu ndo?, kùuni ndo. ¹¹Tu ndyo'o ña kùu ndo ndian kini, ta chito ndo ku'va ndo ña va'a nuu ma ndiakwati se'e ndo, ta ma Racha'nu Tatá yo ra ìyo andivi ìyo tu'va ra ña tindee ra ndo chi'in ndisaa ma ña chiniñu'u ndo ma ora ña chikan ndo yi nuu ra.

¹²Yakan va takua va'a kùuni ndo ña ja'a ma ñivi chi'in ndo, indukuni takan na ja'a ndo ma ña va'a chi'in na ndia. Vati takan kà'an ma tutu ley Ndioo ña tãa Moisés, chi'in ma tutu ña tãa ma ndian kà'an chi'in tu'un yu'u ra —kàti Jesuu.

Nuu kà'an yi ña yuve'e tuu, kùu ma iti' Ndioo

(Lc. 13:24)

¹³'Na ki'vi ndo ma yuve'e tuu. Vati ma yuve'e ki'in chi'in ma iti' ya'a ìyo nuna, kùu ma iti' kuà'an ma nuu ni naa na, ta tikan kùu ma nuu ki'vi kua'a' ñivi. ¹⁴Va ma yuve'e tuu, chi'in ma iti' ndetiñu, ña kuà'an chi'in na ma nuu ni koo na endeeni, ya'a tiani na kùu ma ndian nàta'an yi.

**Ora ndè'o chiti iin yutun, numini
chà'a yo kuenda nda yutun kùu run**

(Lc. 6:43-44)

¹⁵'Na ja'a ndo kuenda nuu ndo, chi'in ma ndian vata ña jàya'a na na ña kùu na ndian kà'an kuenda Ndioo. Vati ndiakan ora chàà na nuu

ìyo ndo, nduva'a vii kà'an na chi'in ndo, va ma tichi anima na nduva'a xaan ndian kùu na. ¹⁶ Cha'a' ma tiñu jà'a na, kùu nakoto ndo nda ndian kùu na. Vati taku ma iñu ndu'va, tüvi chà'a yi uva, ta ni ma yutun iñu xini, tüvi chà'a run ma chiti higu ndia. ¹⁷ Ta takan kùu yi ña tandi'i ma yutun va'a, chà'a ndrùn chiti va'a, ta ma yutun töve va'a, chà'a ndrùn chiti töve va'a ndia. ¹⁸ Vati taku ma yutun va'a, töve chà'a ndrùn ma chiti töve va'a, ta ni ma yutun töve va'a, töve chà'a ndrùn ma chiti va'a ndia. ¹⁹ Yakan va tandi'i ma yutun ña töve chà'a chiti va'a, ìyo yi ña ka'nda yo ndrùn, ta ka'mio ndrùn. ²⁰ Ta takan kùu yi ña ni ku'va maa ndo kuenda, tu kùu na ndian va'a a ndian vâ'a' cha'a' ma tiñu jà'a na.

Na yöve tandi'i ñivi kùu ki'vi na nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi

(Lc. 13:25-27)

²¹ 'Ta na yöve tandi'i ma ndian kà'an: "Racha'nu, Racha'nu", ni ki'vi na nuu chà'nda Ndioo tiñu iti' andivi, vati ma ndian ni ki'vi ikan, kùu ma ndian jà'a takua kùuni ma Tatái, ra ìyo andivi. ²² Ora ni chaa ma kivi ikan, kua'a' ñivi te'en ni ka'an na chi'in: "Racha'nu, Racha'nu, ndyu'u kàtitu'un ndi tu'un cha'un chi'in ma siviun, ta chi'in ma siviun tãvani'i ndi ma tati xaan, ta juuni chi'in ma siviun cha jã'a ndi kua'a' ma ndatu ndia." Takan ni kati na. ²³ Va yu'u te'en ni ka'in chi'in na: "Na tükuii nàkotoi ndo. Na kundachiyo ndo xiin, ndyo'o ndian jà'a maa ña kini." —Takan kàti Jesuu.

Jesuu kàtitu'un ra, naja kua ìyo yi ña nakanini va'a ma ñivi

(Lc. 6:47-49; Mr. 1:22)

²⁴ 'Yakan va ma ndian tàso'o ma ña kà'in, ta jà'a na yi, ndiakan kùu na tava kùu ma ra chãnini va'a, ña jãva'a ra ma ve'e ra chata iin ma yuu ka'nu. ²⁵ Ta ikan jan kōyo ndio ma savi tati nduva'a ka'nu chata ma ve'e, ta chã'nu ndio ma yuta, ta töve nī nduva yi, ti maa yuu kùu ma cha'a yi, ta ma nuu ndaa yi. ²⁶ Va ma ndian tàso'o ma ña kà'in, ta töve jà'a na yi, ndiakan kùu na, tava kùu ma ra tükuii nī nata'vi chinituni ña jãva'a ra ma ve'e ra chata yuti ndi'i. ²⁷ Ta ikan jan kōyo ndio ma savi tati nduva'a ka'nu chata ma ve'e, ta chã'nu ndio ma yuta, ta jãnduva yi ma ve'e. Ta takan kùu yi ña endee ndi'i yi tãni —kàti Jesuu.

²⁸Ta ora chīnu kā'an Jesuu takan, ta ma ñivi, ndava kuà'an tati na. ²⁹Vati jàna'a ra takua iin ra ìyo ndatu Ndioo chi'in, ta ma ndra matru ña jàkua'a tutu Ndioo töve jàna'a ndra takan.

Jesuu jànda'a ra iin ra ku'vi jà'a kue'e ta'yu

(Mr. 1:40-45; Lc. 5:12-16)

8 Ta ora nūu ndio Jesuu ma yuku ikan, ta nduva'a kuii kua'a'a ñivi tāndikun chata ra. ²Ta ikan jan iin ra ndo'o kue'e ta'yu, chājayatin ra ra nuu Jesuu, ta chūnandi chiti ra nuu ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, na janda'un yu'u chi'in ma kue'e ña ndo'i, tuva kùuniun —kàti ra.

³Tajan jānaka'a Jesuu nda'a' ra, ta jānani ndio ra nda'a' ra ra, ta te'en nāka'an ra:

—Kùunì janda'i ñun. Na nda'un —kàti Jesuu chi'in ra.

Tajan juuni ma ora ikani, nāa ma kue'e ta'yu ñii ra.

⁴Ta ikan jan te'en nāka'an Jesuu chi'in ra:

—Koto kätitu'un ma ña tā'un nuu ni'in ñivi, uvanuu nuu sutu, na kujana'un ñun. Ta na kunda'un iin kiti, ta sòkóun ri kuenda Ndioo, ti takan kà'an ma tutu Ndioo tāa Moisés taji'na, ikan na koto tandi'i ñivi ña cha ndā'un —kàti Jesuu.

Jesuu jànda'a ra iin ra kùu musu ma capitán ma ñuu Roma

(Lc. 7:1-10)

⁵Ta ora kī'vi Jesuu ma ñuu Capernaum, tajan chājayatin iin ra capitán ma ñuu Roma ma nuu ndaa Jesuu. Ta te'en jānini ra ra chi'in ma tu'un i'ya:

⁶—Yo'o Racha'nu, ma ra jà'a tiñu nui, kù'vi ra kàndii ra ve'i jà'a ña pe'lu cha'a' ra chi'in nda'a' ra, ta ya'aga nda'vi kùuni ra ña ya'a ndè'e ra tundo'o —kàti ra.

⁷Tajan Jesuu te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ra capitán:

—Na ko'o ta jànda'i ra —kàti ra.

⁸Tajan ma ra capitán te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, na töve ìyo yi ña ki'viun ma tichi ve'i cha'a' ña ra nda'vini kùì, va'aga ña na ja'un yi chi'in ma tu'un yu'uniun,

ta chi'in yakan nda'a ma musui. ⁹Vati nda mai, juuni ìyo ma ra chà'nda tiñu nui, ta juuni ìyo jandaru ña chà'ndai tiñu nuu ndia. Vati ora kà'in chi'in iin ma ra jandarui ña na ku'un ra, ta kuà'an ra, ta ora kà'in chi'in inga ra ña na kichi ra, ta vàchi ra. Ta ora tàvai tiñu nuu ma musui ña na kuja'a ra iin tiñu nui, ta jà'a ra yi ndia. —Takan kàti ma ra kùu capitán chi'in Jesuu.

¹⁰Ta ora chíni Jesuu ma ña kà'an ra ta ndava kuà'an anima ra ndaa ra. Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ñivi kuà'an chata ra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña ninii ñuu Israel takā'an nàta'in nī'iin ma ndian chìnuni va'a ma takua chìnuni ra'ya. ¹¹Yu'u kà'in chi'in ndo ña nduva'a kua'a' ñivi, ni kichi ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi, ña ni koo na chi'in Abraham, Isaac, ta Jacob, ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi. ¹²Va ma ndian ìyo yi ña ku'un ma nuu chà'nda Ndioo tiñu niku, ni jaku'un ra na ma nuu naa, ña ndava ni kuaku na ta kari'u nu'u na jà'a ña ni nde'e na tundo'o ma ikan.

¹³Ta ikan jan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ma ra kùu capitán:

—Na ku'un ve'un ta na kuu yi, ma tava chinuniun ña kùu yi —kàti Jesuu chi'in ra.

Ta takan kūu yi ña ndā'a ma ra ku'vi juuni ma ora ikan.

Jesuu jànda'a ra, ñaka'nu Petu'

(Mr. 1:29-31; Lc. 4:38-39)

¹⁴Takan kūu tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra ve'e Petu', ta ikan ndē'e ra ña ku'vi ma ñaka'nu Petu' kàndian jà'a ka'ni. ¹⁵Ta ikan jan jānani ra nda'a' ra, ma nda'a' ña, ta kēe ma ka'ni ña. Tajan ndēta ña, ta kīcha'a ndioan jà'a ña, ña kachi ndra.

Jesuu jànda'a ra kua'a' ndian ku'vi

(Mr. 1:32-34; Lc. 4:40-41)

¹⁶Takan kūu ta ora cha kuaa, tajan chāndaka ndio na kua'a' ma ndian ndiso tati xaan nuu Jesuu, ña na janda'a ra na. Ta chi'in iin tu'uni ña kà'an ra nuu ma tati xaan ikan, ta kēe yi ma tichi kuñu na, ta juuni jànda'a ra kua'a' ma ndian kù'vi jà'a inga tuku nuu kue'e ndia. ¹⁷Takan kūu yi, ikan na chinu ma

tu'un kā'an ma Isaía, ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku. Vati rakan te'en kā'an ra: “Ra'ya kùu ra ña jānda'a ra yo, ta ndāki'in ndi'i ra ma kue'e ndo'o yo.” Takān kàti ma tu'un Ndioo.

Ndian kùuni tandikun chata Jesuu

(Lc. 9:57-62)

¹⁸Ta ora ndē'e Jesuu ña nduva'a kua'a' ñivi chikonuu na ra, tajan nāka'an ndio ra chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra, ña na ketachiyo ndra inga chiyo ma lakuna. ¹⁹Ta ikan jan chājayatin iin matru ña jākua'a tutu Ndioo ma nuu Jesuu, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Matru, kùunì ku'in chataun ndanikuni ma nuu ku'à'un —kàti ra.

²⁰Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Taku ma yukuii ìyo yavi nuu kìxi ndri, ta ma saa ìyo taka ndri ndia, va yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, na tōve ìyo ni nuu kundii ma xini —kàti Jesuu.

²¹Tajan iin ma ndra jākua'a chi'in ra, te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, na ku'vaun ña na ku'un ji'nai kukuchì ma tatái —kàti ra.

²²Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na'a chatai, ta na ku'vaun ña na kuchi ma ndian tōve chìnuni ma ta'an na —kàti Jesuu.

Jàkutaxin Jesuu ma savi tati chi'in takuii

(Mr. 4:35-41; Lc. 8:22-25)

²³Tajan ndāa ndio Jesuu ma tichi varku, chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra ndia. ²⁴Ta ikan kācha'an ndra, ora kōyo ndio ma savi tati nduva'a ka'nu chata ndra ña endee chikonuu ma ola ma varku ndra. Va ma Jesuu kixi ndicha ra kàndii ra tichi run. ²⁵Tajan chājandakoo ndio ma ndra jākua'a chi'in ra ra, ta te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—ìYo'o Racha'nu, na jakakun ndi, vati chani sa'vi ndi! —kàti ndra.

²⁶Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿Ta naja ya'a ndasii ndo? ¿A ya'aga tia chìnuni ndo ña jà'a ndo takan?

Tajan ndēta ndio ra, ta kīcha'a ra kà'an xaan ra nuu ma savi tati chi'in ma tañu'u, ta ndisaa yi kūtaxin. ²⁷ Ta ikan jan ndava kuà'an anima ndra kīndoo ndra, ta te'en kīcha'a ndra chīkatu'un ta'an ndra:

—¿Ta nda ra kùu ra'ya ña, nda ma tati chi'in tañu'u, jàchi'in ña kà'an ra? —kàti ndra.

Nuu ndā'a uvi ma ndra ndiso tati xaan ñu'u' Gadara

(Mr. 5:1-20; Lc. 8:26-39)

²⁸ Ta ora cha kētachiyo ndio Jesuu inga chiyo ma tañu'u nuu kandii ma ñu'u' Gadara, ta ikan kēe uvi ta'an ma ndra ndiso tati xaan tañu ma nuu ñaña, ta chājayatin ndra ndra nuu Jesuu. Ta ndrakan ti endee kùu ya'a nī'iin ñivi ma nuu ka'iin ndra ti, ya'a tivi xini ndra jà'a yi. ²⁹ Tajan ndrakan te'en kīcha'a ndio ndra nda'yu ndra jà'a yi:

—¿Koto kī'viun chi'in ndi, yo'o Jesuu, ra Se'e Ndioo! ¿A vāchi jànde'un tundo'o ndi antea ña keta ma kivi ña ni jakutuni ma Racha'nu Ndioo kuati ndi? —kàti ndra chi'in ra, jà'a ma tati xaan ikan.

³⁰ Ta chika ma nuu ka'iin ndra, ikan ndē'e yi ña ka'iin kua'a' va'a kini, ña chāchi ndri kachika ndri. ³¹ Tajan te'en jānini ndio ma tati xaan ña ka'iin tichi kuñu ndra ma Jesuu chi'in tu'un i'ya:

—Tu kùuniun tavaun ndi tichi kuñu ndra, na ku'vaun ña ki'vi ndi tichi kuñu ma kini ña ka'iin kachachi ndakan —kàti yi.

³² Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in yi:

—Va'ani, na ki'vi ndo —kàti Jesuu.

Tajan kēe ndio ma tati xaan tichi kuñu ndra, ta kī'vi yi tichi kuñu ma kini, ta ndisaa ndio ndri kāndakunu ndri kuà'an ndri iti' nuu òyo iin xa'va nuu kandii ma lakuna, ta ikan kā'a ndri, ta chī'í ndri.

³³ Ta ma ndra jàkuenda ndri, kāchinu ndra ti yū'vi ndra. Ta ora chāa ndra ma ñuu, ta kīcha'a ndra nātu'un ndra nuu ma ñivi ña tā'an ma kini chi'in tandi'i ña tā'an ma ndra ndiso tati xaan ndia. ³⁴ Tajan tandi'i ma ñivi òyo ma ñuu ikan, chānde'e na nuu ndaa Jesuu. Ta ora ndē'e na ra, ta kīcha'a jānini na ra ña na kēe ra ma ñuu ikan.

Jesuu jànda'a ra iin ra kūyutun

(Mr. 2:1-12; Lc. 5:17-26)

9 Takan kūu tajan ndāa ndio Jesuu tichi iin varku, ta kētachiyo ra inga chiyo lakuna, ta chāa ndio ra ma nuu kùu ñuu ra.

²Ta ikan chāndaka ndra iin ra kūyutun nuu ra iin nuu ti'va. Ta ora ndē'e Jesuu ña iin ndra ya'a chìnuni ma ña jà'a ndra kùu ndra, tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ra ku'vi:

—Na sii kuuniun yo'o se'yu, ti cha jāka'nunī ma kuatiun, —kàti Jesuu chi'in ra.

³Tajan iin ma ndra matru jākua'a tutu Ndioo, te'en chānini ndra ña kā'an Jesuu takan: “In kuati kùu ma ña jà'a ra chata Ndioo, cha'a' ña kā'an ra takan.” Takan chānini ndra. ⁴Va tava Jesuu cha chito ra naja kua chānini ndra, yakan va te'en chikatu'un ndio ra nuu ndra:

—¿Ta naja mamaa ña kini indii ma chinituni ndo? ⁵Ta, ¿nda tu'un kùu ma ña töve ndetiñu ña ìyo yi ña kà'in?, kùuni ndo. ¿A va'aga ña ka'an yo: “Cha jaka'nunī ma kuatiun”, a ña kā'an yo: “Ndeta, ta kakaun”?, kùuni ndo. ⁶Va'ani, ni jana'i nuu ndo ña ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ìyo ndatu ra ña jaka'nuni ra kuati ma ñivi ìyo nuñu'u' ñuñivi.

Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ra kūyutun:

—Na ndetaun, ta tika'nun chitoun, ta ku'un ve'un —kàti Jesuu.

⁷Tajan ndēta ndio ma ra kūyutun, ta kuà'an ra ve'e ra.

⁸Ta ora ndē'e ma ñivi ña chūndaa ma ra kūyutun, ta ndava kuà'an anima ndio na, ta kīcha'a na jàka'nu na Ndioo cha'a' ña ìyo ndatu Jesuu kuenda ña jaka'nuni ra kuati ñivi.

Jesuu kàna ra ma Mate

(Mr. 2:13-17; Lc. 5:27-32)

⁹Takan kūu tajan kēe ndio Jesuu ma ikan, ta ndē'e ra iin ra nàni Mate ña nàndi ra nàka'an ra xu'un' kuenda ma ñuu Roma. Ta te'en nāka'an ndio ra chi'in ra:

—Na'a chatai —kàti Jesuu chi'in ra.

Tajan ndēta ndio ma Mate, ta tāndikun ra chata ra.

¹⁰Takan kũu tajan chāa ndio iin kivi ña nàndi Jesuu chàchi ra nuu ìyo ve'e Mate chi'in kua'a' ndra nàka'an xu'un' kuenda ñuu Roma, chi'in inga tuku ma ndra jà'a kuati. Ndisaa ndrakan chāa ndra chūnandi ndra mesa xiin Jesuu, ta chi'in ndra jàkua'a chi'in ra ndia.

¹¹Ta ora ndē'e ma ndra fariseu ña iin kàchachini ndra chi'in Jesuu, tajan te'en chīkatu'un ndio ndra nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—¿Ta naja nàndi ma ra kùu matru ndo chàchi ra chi'in ma ndra nàka'an xu'un' kuenda ma ñuu Roma, ta chi'in ma ndra jà'a kuati? —kàti ndra chi'in ndra.

¹²Tajan ora chīni Jesuu ña takan kà'an ndra, ta te'en nāka'an ra nuu ndra:

—Taku ma ndian ìyo va'a, na töve chiniñu'u na ndian jà'a tatan, ti ma ndian chiniñu'u yi kùu ma ndian ku'vini. ¹³Na ku'un ndo, ta na kutu'va ndo ma tu'un Ndioo nuu kà'an yi te'en: “Yu'u kùnḡ ña na kunda'vini ndo ta'an ndo, ta töve kuunḡ ña ka'ni ndo kiti, ta sòkó ndo nui.” Vati yu'u töve vachḡ kuenda ma ndian ìyo va'a, ti yu'u vachḡ kuenda ma ndian jà'a kuati, ikan na sama na ma kua ìyo na —kàti Jesuu.

Nuu chīkatu'un na nuu Jesuu, naja töve ndita yu'u ndra

(Mr. 2:18-22; Lc. 5:33-39)

¹⁴Takan kũu tajan ma ndra chàkunuu chi'in Xuva, ra jàkunduta, chajāyatini ndra ndra nuu ndaa Jesuu, ta te'en chīkatu'un ndra nuu ra:

—¿Ta naja ndyu'u chi'in ma ndra fariseu, nduva'a jàndita ndi yu'u ndi? Ta ma ndra jàkua'a chi'un, ¿naja töve? —kàti ndra.

¹⁵Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ma ñivi jàndakutu'un ma ra tanda'a, ¿a nda'vi kùuni na ora juuni ndaa ra chi'in na ma viko tànda'a?, kùuni ndo. Töve nda'vi kùuni na ma ora ikan. Va ni chaa iin kivi ña ma ra tànda'a ni kundachiyo ra xiin na, tajan kùu jandita ndio na yu'u na.

¹⁶Ta nī'iin ñivi na kũu nataa ta'an na ja'ma cha'nu chi'in ita'vi ma ja'ma chaa, vati ma ja'ma chaa, jandoluxu yi ma ja'ma cha'nu, ta vi'a ka'vi nàkaa ma nuu ta'nda yi ja'a yi. ¹⁷Ta juuni na kũu tãan yo ma vinu chaa tichi ma tia'a ñii cha'nu, vati tu jà'a yo takan, ta ni ka'ndi yi, ta ma ñii cha'nu, chi'in ma vinu

chaa tīvi yi. Yakan va ìyo yi ña taan yo ma vinu chaa tichi ma tia'a ñii chaa, ikan ninduvi yi kùu jakuenda yi yi.

Ña se'e Jairo, ta ña kē'e ja'ma Jesuu

(Mr. 5:21-43; Lc. 8:40-56)

¹⁸Ta ora juuni ndaa Jesuu kà'an ra ma tu'un i'ya nuu ma ñivi, tajan iin ma ra kùxini nuu ma ndian judíu, chāa ra nuu Jesuu, ta chūnandi chiti ra, ta te'en nāka'an ra:

—Já chí'í kuii ma ña se'i, va tu ku'un, ta jundiun nda'un ma xinian, ta ni nataku ndikoan —kàti ra chi'in Jesuu.

¹⁹Tajan ndēta ndio Jesuu, ta ku'àan ra chi'in ra ma ve'e ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra ndia. ²⁰Ta juuni ma ikan ku'àan iin ña'a, ña cha ìyo uchi uvi kuiya ña kù'vian jà'a ma niian. Yakan chājayatian ña iti' chata Jesuu, ta jānanian nda'a' ña ma cha'a ja'ma ñu'u ra. ²¹Vati yakan, te'en chānini ña: “Jitu chí'in ña jananinio ma nda'a' yo ja'ma ra, ta ndova'a yo”, kùunian. ²²Va ora chikoni'i Jesuu iti' chata ra, ta ndē'e ra ña, ta te'en nāka'an ra chi'an:

—Na sii kuuniun yo'o se'yu ti cha ndova'un jà'a ña chìnuniun —kàti Jesuu chí'in ña.

Tajan juuni ma ora ikani ndā'a ña.

²³Ta ora chāa Jesuu ve'e ma ra kùxini nuu ma ñivi judíu, ta ndē'e ra ña cha ìyo tu'va ma ndra musika ña ni tivi ndra ma nuu ni kukuchi ña. Ta ma ñivi nduva'a ni'i kachaku na. ²⁴Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chí'in na:

—Na kee ndo ma tichi ve'e, vati ma ña tivaa i'ya, töve chí'í ña, ti kixinian —kàti ra.

Ta ma ñivi java kāchakú ndaa na ra, ña kā'an ra takan. ²⁵Va ndisaa na kātava ra, tajan kī'vi ndio ra ma tichi ve'e nuu kandii ma ña chí'í, ta tiin ndio ra nda'a' ña, ta ndēta ña. ²⁶Takan kūu tajan ninii kuii ma ñu'u' ikan chitakuati ma ña jā'a Jesuu.

Jesuu jànda'a ra uvi ta'an ndra kuaá

²⁷Ta ora kēe ndio Jesuu ma ikan, tajan uvi ta'an ma ndra kuaá, te'en kīcha'a ndra kanachaa ndra ora tāndikun ndra chata ra:

—ǀNa kunda'viniun ndyu'u, yo'o ra kùu se'e racha'nu David! —kàti ndra chi'in ra.

²⁸Ta ora kī'vi ndio Jesuu ma tichi ve'e, ta ikan jan chājayatin ninduvi ma ndra kuaá nuu Jesuu, ta te'en kīcha'a ra chikatu'un ra nuu ndra:

—ǀA chānini ndo ña kùu ja'i ma ña kùuni ndo? —kàti ra.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Kùu ja'un yi —kàti ndra.

²⁹Tajan jānani ndio Jesuu nda'a' ra ma tinuu ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—ǀNa kuu yi ma tava chīnuni ndo! —kàti Jesuu.

³⁰Tajan nānde'e ndio ndra. Ta te'en kātītu'un kachin Jesuu nuu ndra ma ña iyo yi ña ja'a ndra:

—Koto kātītu'un ndo ma ña jā'i chi'in ndo nuu nī'iin nīvi —kàti Jesuu chi'in ndra.

³¹Va juuni takā'an kee kua'a' ndra ku'un ndra, ta kīcha'a ndra kātītu'un ndra nuu ndisaa nīvi iyo ninii ma ñu'u' ikan, ma ña jā'a Jesuu chi'in ndra.

Jesuu jànda'a ra iin ra ñi'i

³²Ta ora juuni yanga kèe na ma tichi ve'e ikan, tajan kēta iin ndian chāndaka na iin ra ñi'i ña ndiso tati xaan nuu Jesuu. ³³Ta ora cha tāva ndio Jesuu ma tati xaan tichi kuñu ra, ta kīcha'a ndio ra kà'an ra. Ta ma nīvi ndava kuà'an anima na, ta te'en nāka'an ndio na:

—ǀNī'iin cha'a' takā'an nde'o iin ma ra jà'a takan ma ñuu Israel! —kàti na.

³⁴Va ma ndian fariseu te'en kà'an na:

—Ra'ya tàva ra ma tati xaan ña indii tichi kuñu ra juuni chi'in ndatu ma kui'na, ña kùu chito'o ma tati xaan —kàti na.

Jesuu kùnda'vini ra ma nīvi

³⁵Takan kūu ta Jesuu chākunuu ra tandi'i ñuu, chi'in kuariya, ña jàna'a ra nuu na, ta'ii'iin ma tichi veñu'u kuati ña iyo ma nuu iyo na. Ikan chākunuu ra kātītu'un ra nuu na ma tu'un va'a Ndioo naja kua kuu ma nuu chà'nda ra tiñu. Ta juuni jànda'a ra tandi'i nuu ma ndian ku'vi jà'a ma tundo'o xaan, ta inga tuku kue'e u'vi na ndia. ³⁶Ta ora ndē'e ndio ra ña ya'a ga kua'a' ma

ñivi ka'iin, ta kũnda'vini ra na, ti ya'a ga nda'vi kũuni na, ta chitatu na ndia, tava kũuni ma mvechala ña tũvi ìyo pato. ³⁷Tajan te'en nãka'an ndio ra chi'in ma ndra jãkua'a chi'in ra:

—Ndicha ña ma ndatiñu cha kēta nuu tachio ya'a ga kua'a' yi, va ma ndra jãtiñu chi'in yi ya'a lichin ndra. ³⁸Yakan va na ndakan ndo nuu ma Racha'nu chito'o ma ndatiñu, ña na tachi ra tiá ma ndra kichi jãti'vi yi —kàti Jesuu.

Jesuu kàchin ra ndi uchi uvi ndra ni kuu tatun ra

(Mr. 3:13-19; Lc. 6:12-16)

10 Tajan kãna ndio Jesuu ma ndi uchi uvi ta'an ma ndra jãkua'a chi'in ra, ta jãna'a ra nuu ndra, naja kua ìyo yi ña ja'a ndra, ta tãva ndra ma tati xaan ña ndiso ñivi, ta naja kua ìyo yi ña ja'a ndra, ta jãnda'a ndra tandi'i nuu ma kue'e ndo'o na, ta ña u'vi na ndia. ²Ña'a kũu sivi ma ndi uchi uvi ma ndra kũu tatun Jesuu: Ma ra nunuu, nãni ra Simón, ra juuni jãkunani Jesuu Petu' ndia, chi'in ra yani ra André, ta Jandiau chi'in ra yani ra Xuva, ndra kũu se'e, ra nãni Zebedeu. ³Ta Lipe chi'in Tolo, Toma, chi'in Mate, ña kũu ra iin ra nãka'an xu'un' kuenda ñuu ka'nu ña nãni Roma. Ta Jandiau, ra kũu se'e Alfeu, chi'in Lebeu, ra juuni nãni Tadeu ndia. ⁴Ta Simón, ra kũuni kuati chi'in ñuu Roma, ta Juda Iscariote, ra ni xikoña'a ma Jesuu tiá iti' nuu.

Jesuu tàchi ra, ndra jãkua'a chi'in ra, ña na kukatitu'un ndra tu'un Ndioo

(Mr. 6:7-13; Lc. 9:1-6)

⁵Takan kũu tajan tàchi ndio Jesuu ma ndi uchi uvi ndra jãkua'a chi'in ra chi'in ma tu'un i'ya:

—Koto kũ'un ndo ma ñu'u' nuu ìyo ma ndian tõve chìnuni, ta koto kĩ'vi ndo ma ñu'u' Samaria ndia. ⁶Va'aga ña na ku'un ndo ma ñu'u' Israel, nuu kandoyo ma ndian kũu takua kũu ma mvechala ña kuànaa. ⁷Ikan na ku'un ndo, kukatitu'un ndo nuu na, ña cha v`achi kuyatin ma nuu chà'nda Ndioo tiñu nuu ìyo ma iti' andivi. ⁸Na janda'a ndo ma ndian ku'vi, ta janda'a ndo ma ndian ndo'o kue'e ta'yu, ta jànataku ndo ma ndian chí'í. Ta juuni na tava ndo ma tati

xaan ña ìyo tichi kuñu ñivi ndia. Ta töve ìyo yi ña naka'an ndo xu'un' cha'a' ña jà'a ndo tatan na, ti nì'i saani ndo ma ndatu i'ya.

⁹Ta töve ìyo yi ña kunda'a ndo oro, ni plata, ni cobre, ¹⁰ta ni yunu ndo ma tichi iti' kuà'an ndo. Na kunda'a ndo iin chaku'úni ma ja'ma ndo, ta koto kúnda'a ndo inga ndichan ndo, ni yutun vatun ndo ndia, ti ma ndra jàtiñu, ni ni'i sani ndra jitu ma ña kachini ndra.

¹¹Ta ora ni chaa ndo iin nuu kandii iin ñuu a iin kuariya vali, na nanduku ndo iin ndian va'a ña ìyo tundeeni ndo chi'in, ta kùndoo ndo chi'in na ma ve'e na, nda kati keta ma ora ni ku'un ndo. ¹²Ta ora ni ki'vi ndo ma ve'e na, ìyo yi ña kaña'a ndo te'en chi'in na: “Ndioo na koo chi'in ndo”, kati ndo. ¹³Ta tu ma ñivi ìyo ma ve'e ikan, tiñu'u na ma ña kà'an ndo, na koo vii na takua ma tu'un kà'an ndo chi'in na. Va tu töve tiñu'u na ndo, na töve ni koo vii na takua kà'an ndo chi'in na. ¹⁴Ta tu töve ndakimani na ndo, ta ni töve jàchi'in na ma ña kà'an ndo, va'aga ña na kee ndo ma ve'e na, a ma ñuu nuu ìyo na, ta jàkisi ndo ma yuyaka ka'iin cha'a ndo. ¹⁵Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña ma kivi ni chaa ma ora ni jakutuni Ndioo kuati ñivi ìyo ñuñivi, nduva'aga ni nde'e ma ñivi ìyo ñuu ikan tiá tundo'o, kua ma ñivi chiyo ma ñuu Sodoma chi'in Gomorra.

Nuu ndè'e ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu tundo'o

¹⁶¡Na nde'e ndo! Ndyo'o ndian kùu ndo takua ma mvechala ta yu'u ni tachì ndo tañu ma kiti xaan ña nàni lobo. Na ndakuu ndo ndian yati, takua yati ma koo, ta juuni na kuu ndo ndian ika, takua kùu ma livi. ¹⁷Na kumi kuenda ndo ndo, vati ni jaya'a na ndo nda'a ma ndra tiñu, ta ni kani ndra ndo ma tichi veñu'u kuati na. ¹⁸Ta juuni ndava ni jaya'a ndra ndo, nda'a ma ndra kuvienú, chi'in nda'a ma ndra kùu rey, cha'i. Takan ni kuu yi, ikan na kàtitu'un ndo ma tu'in nuu ndra, chi'in nuu ma ndian töve chìnuni ndia. ¹⁹Va ma ora ni jaya'a ndra ndo nda'a ma ndra tiñu, na nàkanini ndo cha'a' ma ña ni ka'an ndo, a cha'a' ña naja kua ìyo yi ña ka'an ndo, ti ora ni chaa ma ora ikan, maa ma Ndioo kùu ra, ña ni ki'vi ra chinituni ndo, ta katitu'un ra naja kua ìyo yi ña ka'an ndo. ²⁰Vati na yöve maa ndo kùu ma ndian ni ka'an, ti ma ra ni ka'an naja kua ka'an ndo. Ma tichi chinituni ndo kùu ma Tati Íí ma Ndioo Tatá ndo.

²¹Ma tiempu ikan ni ku'va ndra juuni ma ndra kùu yani ndra, ña na ka'ni na ndra, ta ma ndra kùu tatá, ni ku'va ndra juuni ma ndra kùu se'e ndra ndia. Ta ma ndra se'e ndra ni chikoni'i ndra nuu ma tatá ndra, ta ka'ni ndra ndra. ²²Ta tandi'i ñivi ìyo ñuñivi, ni kuxaani na nde'e na ndo cha'i. Va ma ndian jandeeni na ña koo va'a na chi'in ma tu'in, nda kati ya'a ma tundo'o ikan, ni kakú na. ²³Ta ora ndikun na ndo ma iin ñuu, na kunu ndo ku'un ndo inga ñuu, vati ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ma ra Se'e ñivi tãchi Ndioo, ni kichi ra antea ña jachinu ndo katitu'un ndo ma tu'un Ndioo ninii ka'nu ma ñuu Israel.

²⁴Ta ni'iin ma ndra jàkua'a chi'in matru, na töve ka'nuga ndra kua ma ra kùu matru ndra, ta ni'iin ma ndra jàtiñu, na töve ka'nuga ndra kua ma chito'o ndra ndia. ²⁵Vati ma ndra jàkua'a, ìyo yi ña kindoo va'ani ndra, chi'in ña na chaa ndra koto ndra tava chìto ma matru ndra. Ta ma ndra jàtiñu, na kindoo va'ani ndra chi'in ña na chaa ndra koto ndra tava chìto ma ra chito'o ndra ndia. Ta tu yu'u kùu ma ra kuxini nuu ìyo ve'e, ta ma ñivi kà'an na ña ma kui'na Beelzebú kùu. Tu takan kà'an na yu'u, ¿naja kua chànini ndo ña ni ka'an na chata ma ndian ìyo kuendai ndia?, tuva takan.

Nuu kà'an yi nda yo ìyo yi ña yu'vio nde'o

(Lc. 12:2-9)

²⁶'Yakan va na yü'vi ndo nde'e ndo ma ñivi. Vati na töve ìyo ni'iin tu'un xe'e, ña kùu kundii xe'e kua'a' tiempu, ti ninii chìto ma ñivi yi. Ta ni inga tuku ma ña indii xe'e na kùu kindoo yi takan kua'a' tiempu ndia. ²⁷Ma tu'un ña kàtitu'in nuu ndo ma nuu naa i'ya, na jaketa ndo yi ma nuu ndichin nuu ma ñivi, ta ma tu'un ña nàtu'in, ña chìtoni maa yo, na ndaa ndo ma chata ve'e, ta kanachaa ni'i ndo yi nuu ma ñivi. ²⁸Na yü'vi ndo nde'e ndo ma ndian chà'ni ma kuñu yo, vati na kùu ka'ni ma tati ma anima yo. Va'aga ña na yu'vi ndo nde'e ndo ma Racha'nu Ndioo, ti rakan kùu ra, ña kùu jandi'i ra nuu ma kuñu ndo, chi'in ma tati ma anima ndo, ta jaku'un ra yi andaya'.

²⁹Ta, ¿a kùu jata ma ñivi uvi ta'an saa kuati chi'in iin pesuni?, kùuni ndo. Ta na kùu koyo ndri ma nuñu'u' i'ya, tuva na chã'a ma Ndioo ña jà'a ndri yi ndia. ³⁰Vati nda ma ixi xini ndo, cha kã'vi

va'a ma Racha'nu Ndioo ta'ii'in yi. ³¹Na yüvi ndo, ti vaji kua'a' ma saa kuati ikan, va na tüvi ka'nuga ndaa ndri kua maa ndo.

**Na katitu'un yo ña chìnuni yo tu'un
Jesucristu nuu ka'ìn kua'a' ñivi**

(Lc. 12:8-9)

³²'Ta tu ìyo nda yo kà'an tu'in nuu ka'ìn kua'a' ñivi, nda mai ni ka'in cha'a' na nuu ma Tatái, ra ìyo andivi ndia. ³³Va ma ndian kà'an ña töve nàkoto na yu'u nuu ka'ìn kua'a' ñivi, nda mai ni ka'in ña töve nàkotoi na nuu ma Tatái, ra ìyo andivi ndia.

Cha'a' Jesuu kùu yi ña kèe siin ma ñivi

(Lc. 12:51-53; 14:26-27)

³⁴'Koto nàkanini ndo ña yu'u vàchi ja'i ña na koo va'a ma ñivi ìyo ñuñivi, ti na yüvi takan kùu yi. Vati yu'u vàchi ja'i ña na kanita'an ndo chi'in ta'an ndo. ³⁵Ti vàchi ja'i ña na kanita'an ma ndra'ii, chi'in juuni ma tatá ndra, ta ma ñivi ña'a, chi'in juuni ma'á vi, ta ma ñivi chanu, ni kanita'an vi, chi'in ña ka'nu vi ndia. ³⁶Ta takan kùu yi ña ta'ii'in ma ñivi, ni kanita'an na, juuni chi'in ma ñivi na.

³⁷'Ta tu ìyo ndian kùuniga na nde'e na ma tatá na, chi'in ma'á na, tiá kua mai, na töve ìyo yi ña kuu na ma ndian ìyo kuendai. Ta tu ìyo nda ndian kùuniga na nde'e na ma ndra'ii se'e na, a ñivi ña'a se'e na tiá kua mai, na töve ìyo yi ña kuu na ma ndian ìyo kuendai. ³⁸Ta ma ndian töve kùuni na tandikun na chatai chi'in kruu na, ikan na nde'e na tundo'o takua ni nde'i tundo'o nuu kruu, ndiakan na töve ìyo yi ña kuu na ma ndian ìyo kuendai ndia. ³⁹Ta ma ndian kùuni na jakakú na na nuu ndè'e na tundo'o cha'i, ni kuvi na. Va ma ndian ni kuvi cha'i jà'a ma tundo'o, ni kakú na.

Nuu nì'i yo ma ya'vi yo

(Mr. 9:41)

⁴⁰'Ta ma ndian kì'in kuenda ndo, juuni kì'in kuenda na yu'u ndia. Ta ma ndian kì'in kuenda yu'u, juuni kì'in kuenda na ma

Racha'nu tāchi yu'u ndia. ⁴¹Ta ma ndian kìn kuenda iin ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, cha'a' ña ra vāchi kuenda Ndioo kùu ra, ni ni'i na ya'vi na, indukuni takua nì'i ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. Ta ma ndian kìn kuenda iin ndian ndicha va'a, cha'a' ña ndian ya'a va'a kùu na, ni ni'i na ya'vi na, indukuni takua nì'i ma ra va'a ikan yi ndia. ⁴²Ta nda ndian nikuuni, ña chà'a na jitu iin yachin takuui vichin ko'o ma ndiakwati i'ya, cha'a' ña ndian chàkunuu chi'in kùu na, ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña Ndioo ni ku'va ra ya'vi na ndia —kàti Jesuu.

Xuva ra jàkunduta, tàchi ra ma ndra jàkua'a chi'in ra nuu Jesuu

(Lc. 7:18-35)

11 Takan kùu ta ora chīnu kā'an Jesuu takan chi'in ma ndi uchi uvi ma ndra jàkua'a chi'in ra, tajan kēe ndio ra ma ikan, kuàkatitu'un ra tu'un Ndioo, ta kua jàna'a ra yi nuu ma ñivi ìyo ma ñuu, ña kùu nda'a' ma ñu'u' ikan. ²Ta ma Xuva, ra jàkunduta ña indii tichi vekaa, chīto ndio ra ndisaa ma ña jà'a Cristu. Tajan tāchi ndio ra uvi uni ma ndra jàkua'a chi'in ra ña na kunde'e ndra Jesuu, ³ta ndakatu'un ndra te'en nuu ra:

—¿A ndicha ña yo'o kùu ma Cristu, ra ìyo yi ña kichi, a ìyo yi ña kuantu ndi inga ra? —kàti ndra chi'in ra.

⁴Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na ku'un ndo, ta katitu'un ndo nuu Xuva, ma ña ndè'e ndo, chi'in ma tu'un chini ndo. ⁵Na katitu'un ndo nuu ra ña ma ndian kuaá, cha ndè'e na, ta ma ndian koxo cha chika na, ta ma ndian kù'vi jà'a kue'e ta'yu cha ndā'a na ndia. Ta ma ndian so'o cha chini na, ta ma ndian cha chī'í nàtaku na, ta ma ndian nda'vi chini na ma tu'un Ndioo ña jàkakú na. ⁶Na sii kuuni ma ndian endee töve jàña ña chìnuni ma ña kà'in —kàti Jesuu chi'in ma ndra chàkunuu chi'in Xuva.

⁷Takan kùu ta ora cha kàcha'an ndio ndra, tajan te'en nāka'an Jesuu cha'a' ma Xuva nuu ma ñivi:

—¿Niyi kùu ma ña chānde'e ndo ma tichi ku'u ora chā'an ndo? ¿A iin ndoó vixi ña jākisi tati kùu yi?, kùuni ndo. ⁸Ta tu yūvi takan kùu yi, ¿nda ña kùu ma ña chānde'e ndo?, tuva takan. ¿A chānde'e ndo iin ra ya'a va'a ja'ma ñu'u, ta vii yi?, kùuni ndo. ¿A tūvi chà'a ndo kuenda

ña ma ndian chàku'un ja'ma takan, ìyo na ve'e ma ndra kùu rey? ⁹Va na katitu'un ndo, ¿nayi kùu ma ña chānde'e ndo? ¿A iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kùu ra?, kùuni ndo. Ndicha va'a ña takan kùu yi. Ta iin ra ka'nuga kùu ra kua inga ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. ¹⁰Vati nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi cha'a' ma Xuva:

Yu'u, ni tachì ma ra kùu tatuin iti' nuun,

ikan na jandova'a ra ma iti' nuu ni chaun, kàti yi.

¹¹Ndicha va'a ña ka'in chi'in ndo, ña ni'iin ma ndra'ii ìyo tañu ma ndra ìyo vitin, töve ka'nuga ndra kua ma Xuva, ra jàkunduta. Ta vaji ndicha ña takan kùu yi, va ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi, ma ra valiga kùu ma ra ka'nuga kua ma Xuva.

¹²Nda ma kuiya kēta Xuva, ra jàkunduta, ta nda vitin, ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi cha ìyo kua'a' ñivi ña cha jākanaa vi ña ki'vi na kuenda yi. Ta ma ndian nànduku na naja kua ki'vi na kuenda yi, ndiakan kùu ma ndian cha kundee na nī'i na yi.

¹³Ta ndisaa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ta chi'in ña kà'an ma ley Ndioo ña tāa Moisés, kātitu'un ndra naja kua kàa ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi, nda ora kēta tiempu ña kēta ma Xuva, ra jàkunduta. ¹⁴Ta tu kùuni ndo chinuni ndo ma tu'un i'ya, Xuva ra jàkunduta, kùu ma ra nàni Elía, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ti rakan kùu ma ra ìyo yi kichi niku. ¹⁵Yakan va ma ndian chàta'ani taso'o ma ña kà'in, na taso'o na yi.

¹⁶¿Nda yo chi'in kùu jando indukuni ma ñivi ìyo tiempu i'ya?, kùuni ndo. Ndiakan kùu na tava kùu ma ndiakuati che'e, ña ma ora chūnandi na chāsiki na nuu ya'vi, ta ndiakan te'en kanachaa ni'i na nuu meru na: ¹⁷“Tivi ndi tuvilu, va tüvi nī tacha'a ndo. Ta chīta ndi yaa nda'vi, ta töve nī chaku ndo.” ¹⁸Vati kīchi ma Xuva, ra jakunduta, ña töve nī chachi ta töve nī chi'i, ta kāti ndo ña ra ìyo tati xaan chi'in kùu ra. ¹⁹Ta ikan jan kīchi ndio yu'u ma ra Se'e ñivi tachi Ndioo, ra chàchi, ta chī'i ndisaa nakuyi. Ta ma ñivi kà'an na chata ra te'en: “Rakan kùu ra chàchi kua'a' ta kùu ra iin ra chīnī, ta juuni ndikita'an ra chi'in ndian jà'a kuati, ta chi'in ma ndian nàka'an xu'un' kuenda ñuu Roma.” Takan kàti na. Va tava ma Ndioo nduva'a ìyo chinituni ra, ta ma ña va'a ña jà'a Ndioo jàna'a yi ña ìyo chinituni ra.

Ñivi töve jàchi'in ña kà'an Jesuu ni nde'e na tundo'o

(Lc. 10:13-15)

²⁰Takan kūu tajan ndisaa ma ñuu nuu yā'a Jesuu, ma nuu jā'a ra kua'aga ma ndatu ra, kūxaan ra chi'in na ti töve nī sama na ma kua ìyo na, ta te'en kīcha'a ndio ra kà'an ra nuu na:

²¹—¡Nda'vi ta'an ndyo'o ñivi ñuu Corazín! Ta, ¡nda'vi ta'an ndyo'o ñivi ñuu Betsaida! Vati ndicha ña ndē'e ndo ma ndatu ka'nu ña jà'i ñuu ndo. Ta töve nī sama ndo kua ìyo ndo. Vati tu ja'i ma ndatu ka'nu takan niku nuu ma ñivi ñuu Tiro, ta ñuu Sidón, tatiempu cha sāma na ma kua ìyo na niku, ta cha jāna'a na yi chi'in ña chàku'un na ma ja'ma ya'a cha'nu, ta cha chōso na ma yuyaa chata na ndia niku. ²²Va yu'u kà'in chi'in ndo ña ora ni chaa ma kivi ña ni jakutuni ma Ndioo kuati ma ñivi, nduva'aga ni nde'e ndo tundo'o kua ma ñivi ìyo ñuu Tiro, ta Sidón. ²³Ta ndyo'o ñivi ñuu Capernaum, ¿a chànini ndo ña ni ndaa ndito ndo ku'un ndo andivi?, kùuni ndo. Va töve ti nda andaya' nuu ndè'e ma ndian chī'í tundo'o, ikan ni jakanai ndo. Vati tu nuu ma ndian ñuu Sodoma, jā'i ma ndatu ka'nu niku, ma tava jā'i yi nuu ndo, ma ndian ñuu ikan, cha sāma na vitin ma takua ìyo na niku. ²⁴Va ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ma ora ni chaa ma kivi ña ni jakutuni Ndioo kuati ma ñivi, nduva'aga ka'vi, ni nde'e ndo tundo'o, kua ma ñivi ñuu Sodoma. —Takan kàti Jesuu.

Na kichi ndo nui, ta ku'vai nuu nindee ndo

(Lc. 10:21-22)

²⁵Takan kūu ta ma tiempu ikan, te'en nāka'an Jesuu chi'in Ndioo:

—Ya'a jàka'nui ñun yo'o Tatá, ra chà'nda tiñu andivi chi'in ma nuñu'u' ñuñivi, vati ma tu'un xe'e ña ìyo chi'un, na töve nī jana'un yi nuu ma ndian ìyo chinituni, ta ya'a ch̀to ña kà'an, vati nuu ma ndian nda'vini jāna'un yi. ²⁶Ndicha ña takan kūu yi Tatá, ti kua kūuni maun kùu yi.

²⁷Ta ndisaa ma ña ìyoi, cha nāku'va ma Tatái yi nui. Ta nī'iin ñivi, töve nàkoto va'a na yu'u ra kùu Se'e ra, ti uvanuu ma ra nàkoto va'a yu'u, kùu ma Tatái. Ta nī'iin ñivi töve nàkoto va'a na ma ra kùu Tatái, ti uvanuu ma ra nàkoto va'a ra kùu yu'u, ra kùu Se'e ra chi'in nda ndian ni kùuni ña jana'i ma Tatái nuu na ndia. ²⁸Ta ndisaa ndyo'o ndian

nduva'a chitatu, cha'a' ña ya'a jàtiñu ndo, ta cha'a' ña ya'a vee ndiso ndo, na kichi ndo nui, ta ku'vai nuu nindee ndo. ²⁹Ta tandi'i ndyo'o ndian chàta'ani jàchi'in ma tu'un kà'in, ndyo'o ndian chàta'ani kutu'va ma ña chìtoi, cha'a' ña ya'aga jàndeenj nde'i ndo, ta cha'a' ña kùì iin ra masu anima ndia. Tu ndicha ña takan jà'a ndo yi, tajan ni ni'i ndo nuu nindee anima ndo i'ya. ³⁰Vati ma tiñu chà'i nuu ndo ña jà'a ndo, yöve iin ña vee kùu yi kuenda ndo, ti iin tiñu ya'a ñama kùu yi —kàti Jesuu.

Ndra jàkua'a chi'in Jesuu, chà'nu ndra yoko trigu ma kivi nindeo

(Mr. 2:23-28; Lc. 6:1-5)

12 Takan kùu iin kivi ora nindee ñivi judíu, Jesuu chàkunuu ra chi'in ndra jàkua'a chi'in ra iin nuu kàa trigu. Ta tava ma ndra jàkua'a chi'in ra nduva'a chāñu soko ndra, yakan va kicha'a ndio ndra chà'nu ndra yoko ma trigu, ta kicha'a ndra kàchachi ndra ma chiti yi. ²Ta ora ndē'e ndio ma ndra fariseu ña kàja'a ndra, ta te'en nāka'an ndra chi'in Jesuu:

—Na nde'un ña ja'a ma ndra jàkua'a chi'un, ti ndrakan kàja'a ndra iin ña töve ìyo yi ña ja'a ndra ma kivi nindeo —kàti ndra chi'in Jesuu.

³Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿A takā'an jàkua'a ndo ma nuu kà'an yi naja kua jà'a ma David chi'in ma ndra meru ra ora chāñu soko ndra niku? ⁴Ra'ya kī'vi ra ma tichi veñu'u Ndioo, ta chāchi ra ma paan í ña ka'iin ma ikan. Ta yakan ti töve ìyo yi ña kachi ra yi, ta ni ma ndra kùu meru ra, ti uvanuu ma ndra kùu kachi yi, kùu ma ndra kùu sutu ni. ⁵¿A takā'an jakua'a ndo nuu ma Ley Ndioo ña tāa Moisés, ma nuu kà'an yi ña ma ndra kùu sutu veñu'u, vaji töve nindee ndra ma kivi nindee yo, na yöve iin kuati kùu yi kuenda ndra? ⁶Va yu'u kà'in iin nakuyi ña ndicha chi'in ndo, i'ya ndaa iin ra ka'nu tiaga kua ma veñu'u ka'nu ndian judíu. ⁷Ta ndyo'o, ¿a juuni takā'an kutunini va'a ndo ma ña kà'an yi nuu ma tutu Ndioo i'ya ña kà'an ndo takan? Vati te'en kà'an yi nuu yi: “Yu'u kùnūñi ña na kunda'vini ndo nde'e ndo ma ñivi, ta töve kùnūñi ña ndakimani ndo ma Racha'nu chi'in ma kiti sòkó ndo nuu ra.” Tu ndicha ña cha chìto ndo ña kà'an ma tutu tāa Moisés, na töve ìyo yi ña ka'ni ndo ma ndian töve ìyo ni'iin kuati. ⁸Ndicha va'a ña ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ìyo ndatu ra cha'a' ma kivi nindee yo.

Jesuu jànda'a ra iin ra'ii nda'a' ití

(Mr. 3:1-6; Lc. 6:6-11)

⁹Tajan kēe ndio Jesuu ku'àn ra ma nuu ndaa ra ikan, ta chāa ra nuu ndaa iin veñu'u vali ma ndian judíu, ta kī'vi ra tichi yi. ¹⁰Ta ndē'e ra ña ma tichi yi, nandi iin ra nda'a' ití. Va tava nànduku ndra naja kua jà'a ndra, ta kā'an Jesuu iin ña tüvi va'a, ta chi'in yakan kùu nani'i ndra naja kua tisokuati ndra ra. Tajan te'en chīkatu'un ndra nuu ra:

—¿A kùu janda'a yo iin ndian ku'vi ma kivi nindee yo? —kàti ndra chi'in Jesuu.

¹¹Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿Nda ndyo'o nikuuni, tu ìyo iin mvechala jàna ndo, ta nde'e ndo ña koyo ri iin tichi soko kono, ma kivi nindee ndo, a töve ìyo yi ña ku'un ndo, ta tava ndo ri?, kùuni ndo. ¹²Tu tavani'i yo ndrikan ña kùu ndri iin kitini, kùuni yi ka'an yi ña, jìyo ga kuenda yi ña tavani'i yo iin ra'ii kua ma mvechala! Cha'a' yakan kùu yi ña, kùu ja'a yo ma ña va'a ma kivi nindeo.

¹³Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ra nda'a' ití:

—Jānakee nda'un —kàti Jesuu chi'in ra.

Tajan jānakee ndio ra ma nda'a' ra, ta kīndoo va'a va'a yi, kua kàa ma inga chiyo nda'a' ra. ¹⁴Ta ora kēe ndio ma ndra fariseu ma tichi veñu'u ikan, tajan kīcha'a ndra jando'iin tu'un ndra, naja kua ìyo yi ña jà'a ndra, ta ka'ni ndra Jesuu.

Nuu kàtitu'un iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, naja kua tā'an Jesuu

¹⁵Takan kūu ta ora chīto Jesuu ña takan chānini ma ndra fariseu, tajan kēe ndio ra ma ikan, ta nduva'a kua'a' ñivi tāndikun na chata ra. Ta jànda'a Jesuu tandi'i ma ndian ku'vi, ¹⁶ta kàtitu'un ra nuu na ña koto kàtitu'un na nuu ka'iin kua'a' ñivi nda ra kùu ra. ¹⁷Te'en kūu yi, ikan na chinu ma tu'un kā'an ma Isaía, ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ma ora kā'an ra te'en:

¹⁸Ra'ya kùu ma ra jà'a tiñu nui, ra kāchīn,
ta ra ya'a kùunī nde'i, ña ya'a chisiī nde'i.
Ni jakoyoi ma Tati Í chata ra.

Ta rakan ni katitu'un ra nuu ñivi ñyo ninii ka'nu ñuñivi naja
kua kuu ndakuu na ñivi ndaa kuenda Ndioo.

¹⁹Na töve ni natu'un ra chi'in ma ñivi, ta na töve
nda'yu ni'i ra nuu na ndia,

ta ni ni'iin ñivi töve ni kuni na ma tati ra ma kai ndia.

²⁰Ta juuni na töve ni ka'nu ra ma ndoo ña cha tā'nu,
ta ni töve ni nda'va ra ma mecha ña ja kicha'a ndañu'ma yi,
nda kati jakanaa ji'na ra ma ñivi kuenda ra, tajan
ni jandi'i ra nuu ma kuati.

²¹Ta ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi ni jandeeni na kuantu na,
nda kati ni ja'a ra ña na koo va'a na.

**Nuu tìsokuati na Jesuu, ti ka'an na ña chi'in
ndatu kui'na jànda'a ra ma ñivi ku'vi**

(Mr. 3:19-30; Lc. 11:14-23; 12:10)

²²Takan kũu tajan chāndaka ma ñivi iin ra ndiso tati xaan
ña kuaá ta ñi'i nuu ma Jesuu. Ta ma Jesuu jānda'a ra ma
tinuu ra chi'in ma yu'u ra, ikan na kuu ndè'e ndiko ra ta
juuni kũu ka'an ra ndia. ²³Tajan ndisaa kuii ma ñivi, ndava
ku'àn tati na, ta te'en kīcha'a na chikatu'un ta'an na:

—¿A yūvi ra se'e David kũu ra'ya?, kũuni ndo —kàti na.

²⁴Ta ora chīni ndio ma ndra fariseu ña takan kà'an
na, tajan te'en kīcha'a ndra kà'an ndra:

—Ma kui'na nàni Beelzebú ña kuxini nuu ma tati xaan,
yakán! kũu ma ña chā'a ma ndatu ikan nuu ra'ya, ikan
na kuu tava ra yi kuñu ma ñivi —kà'an ndra.

²⁵Va tava Jesuu cha chito ra naja kua chānini ndra,
yakan va te'en kīcha'a ndio ra kà'an ra nuu ndra:

—Tu kànita'an ñivi ñyo iin ñuu juuni chi'in maa na, ni ndi'i nuu
na. Ta tu ñyo ñivi ñyo iin ve'eni ta kanita'an na juuni chi'in maa na,
ni ndi'i nuu na chi'in nda ma ve'e na ndia. ²⁶Ta juuni kà'in ña tu
kànita'an ñivi Satanaa chi'in juuni maa na, juuni ni ndi'i nuu na, vati
na kũu kanita'an ma kui'na juuni chi'in ma ñivián!. Ti tu ja'án! takan,
numini ni ndi'án! chi'in ñivián!. ²⁷Tu chānini ndo, ña chi'in ndatu
Beelzebú tàvai ma tati xaan, tajan juuni ma ndian tàva tati xaan ndiso

ma ñivi ña ìyo tañu ndo, juuni maa na ni tisokuati na ndo, ti tüvi va'a chà'nini ndo. ²⁸ Vati tu yu'u tàvani'ì tati xaan ndiso ñivi chi'in ndatu Ndioo, yakan kùuni yi jana'a yi ña cha ìyo ma nuu chà'nda Ndioo tiñu chi'in ndo. ²⁹ ¿Nayi ìyo yi ña ja'a iin ñivi, ta kùu ki'vi na su'u na ve'e iin ra ya'a ni'ì?, kùuni ndo. ¿A töve ìyo yi ña ku'ni ji'na na ra?, kùuni ndo. Ndicha ña kùu ja'a na yi, uvaa ña tu jà'a na takan.

³⁰ Ma ndian töve ìyo kuendai, ndian xaani nde'e yu'u kùu na. Ta ma ndian töve ndàki'in ma tu'un kà'in, va kàtitu'un na inga tuku tu'un ña jàkanuu yi xini ma ñivi, ndiakan töve ñivi kuendai kùu na ndia.

³¹ Yakan va yu'u kà'in ña ma Ndioo, jàka'nuni ra kuati ma ndra'ii, chi'in tandi'i ma tu'un ti'ini ña kà'an ndra ndia. Va tu kà'an ti'ini ndra chata ma Tati Í Ndioo, na töve ni jaka'nuni ra ma kuati ndra tuva takan. ³² Ta tu kà'an ti'ini ma ñivi chata ma ra Se'e ñivi tachi Ndioo, ma Racha'nu Ndioo ni jaka'nuni ra ma kuati. Va tu kà'an ti'ini na chata ma Ra Tati Í Ndioo, töve ni jaka'nuni ma Ndioo kuati na, ni ma ñuñivi ña ìyo vitin, ta ni ma ña ni koo iti' nuu töve ni ja'a ra yi ndia.

**Nuu kà'an yi ña chi'in ma chiti yutun,
cha ch̀to yo nda yutun kùu run**

(Lc. 6:43-45)

³³ Tu tachi ndo iin yutun va'a, ni ku'va run ma chiti va'a kachi ndo. Ta tu töve va'a ma yutun tachi ndo, ni ku'va run ma chiti v̀a'a'. Ta takan kùu yi ña chi'in ma chiti run, cha nakoto yo nda yutun kùu run. ³⁴ ¿Ndyo'o tatá ndian xaan tava xaan ma koo! ¿Naja kua kùu yi ña kà'an ndo ma tu'un vii ta va'a, ta juuni maa ndo kùu ma ndian kini? Ndisaa ma tu'un ña kàya ma anima yo, yakan kùu ma ña kà'an yo. ³⁵ Vati taku ma ra'ii va'a, maaa ña va'a kùu ma ña kà'an ra, ti ña va'a kùu ma ña ìyo tichi anima ra. Ta ma ra'ii ña töve va'a, maaa tu'un kini kùu ma ña kà'an ra, ti ña kini kùu ma ña ìyo tichi anima ra. ³⁶ Ta yu'u kà'in ña ma kivi ña ni jakutuni ma Ndioo kuati ma ñivi, tandi'i ndo ìyo yi ña ku'va ndo kuenda cha'a' ma nda tu'un kini nikuuni ña kà'an ndo ndia. ³⁷ Vati juuni cha'a ma tu'un ña kà'an ndo, yakan kùu yi ña ni jandonda' yi ma kuati ndo, tuva ndian ìyo kuati kùu ndo a töve.

**Ìyo ndian jà'a kuati, ña chìkan na
ña na jana'a Jesuu iin seña ka'nu nuu na**

(Mr. 8:12; Lc. 11:29-32)

³⁸Tajan uvi uni ndra fariseu, chi'in ndra kùu matru ña jàkua'a tutu Ndioo, te'en nāka'an ndra chi'in Jesuu:

—Matru, kùuni ndi nde'e ndi ña na ja'un iin ndatu —kàti ndra.

³⁹Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ma ndian kini, chi'in ndian töve ìyo tundeeni Ndioo chi'in kùu ma ndian chikan na ña na ja'i iin ndatu ndē'e na. Va yu'u kàtì ti tüva ga ni jana'a Ndioo ndatu nuu na, vati uvaa ma ndatu ña jà'a Jonás taji'na. Yakani kùu ma ña ni nde'e na. ⁴⁰Vati takua tā'an ma Jonás ña chündii ra uni kivi, ta uni chanikuaa tichi ma tiaka' ka'nu, juuni takan ni ta'an yu'u ra kùu Se'e ñivi tāchi Ndioo, ti ni kundii ra uni kivi, ta uni chanikuaa tichi ñu'u' ndia. ⁴¹Yakan va ma ñivi chīyo ñuu Nínive ni jaketa ndiko Ndioo na, tajan ni tachi ra na ña na tisokuati na ñivi ìyo tiempu i'ya ora ni tiku'va ra kuati ñivi. Vati ma ñivi ñuu Nínive ndākoo na kuati jà'a na ta chikoni'i ndiko na iti' Ndioo ora kātitu'un Jonás tu'un Ndioo nuu na. Yakan va yu'u ra kātitu'un nuu ndo ka'nugai kua Jonás. ⁴²Vati ora ni chaa tiempu ña ni tiku'va Ndioo ma kuati jà'a ndisaa ñivi, juuni ni jaketa ra iin ña'a kūu reina ña chà'nda tiñu nuu ñivi chīyo iti' xuu. Ta yakan kùu ma ña ni tachi Ndioo ña na tisokuatian ndo ora ni tiku'va ra kuati. Vati yakan kīchian iin ñuu ya'a chika, tajan jāchi'an tu'un Ndioo ña kā'an Rey Salomón taji'na. Va vitin yu'u kùu iin ra ka'nu ga kua Rey Salomón.

**Nuu kà'an yi cha'a' ma tati xaan ña
chìkoni'i ndiko yi tichi kuñu iin ra'ii**

(Lc. 11:24-26)

⁴³Ora kèe iin ma tati xaan tichi kuñu iin ra'ii, chàkunuu yi ma nuñu'u' ití nànduku yi nuu kùu nindee yi. Ta tu töve nàta'an yi ma nuu nindee yi, ta kīcha'a ndio yi nàkanini yi te'en: ⁴⁴“Va'a ga ña chikoni'i ndikoi ma ve'e nuu chīyoi niku”, kàti yi. Tajan ma ora chikoni'i ndio yi, ta nàta'an yi ma ra'ii ikan ña kàa ra tava kàa iin ve'e ña tüva ña koo tichi, ña vii va'a nāti'vi yi, ta ndōva'a va'a yi.

⁴⁵Tajan kuà'an ndio yi, ta jàti'vi ta'an yi inga ucha ta'an ma tati xaan ga kua maa yi, ta ndisaa ndio yi kì'vi yi tichi kuñu ma ra'ii ikan, ta ma nuu ndi'i nia ka'vi ga ndè'e ra tundo'o jà'a yi, kua ma ora kīcha'a yi. Ta takan ni ta'an ma ndian kini ña ìyo ma ñuñivi i'ya vitin.

**Chàa ma'á Jesuu, chi'in ndra yani ra, ta ñivi
ta'an ra ma nuu ndaa ra jàna'a ra**

(Mr. 3:31-35; Lc. 8:19-21)

⁴⁶Juuni ndaa Jesuu jàna'a ra nuu ma ñivi, ora chāa ma ma'á ra, chi'in ndra yani ra, ta ñivi ta'an ra, ña kùuni vi natu'un vi chi'in ra. Va tava kīndoo vi ma nuke'e, ti nī kuu kì'vi vi. ⁴⁷Yakan va ìyo iin yo kēe chākatitu'un nuu Jesuu, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Nuke'e ndaa ma'un, chi'in ndra yaniun, ta ñivi ta'un, ña kùuni vi ka'an vi chi'un —kàti ra chi'in Jesuu.

⁴⁸Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ma ra chākatitu'un nuu ra:

—¿Yo kùu ma'i, ta yo kùu ma ndra yani, ta ñivi ta'in?, kùuniun.

⁴⁹Tajan kīcha'a ra jànanda'a ra nuu ka'lin ma ndra jākua'a chi'in ra, ta te'en nāka'an ra:

—Ndia'ya kùu ma'i, ndra yani, ta ñivi ta'in. ⁵⁰Vati nda ndian nikuuni ña jà'a ña kùuni ma Tatái ra ìyo andivi, ndiakan kùu ma ndra yani, ñivi ta'in, ta ma'i —kàti Jesuu.

Iin ku'va ña kuuni Jesuu kà'an ra nuu ñivi chata iin ra tàchi

(Mr. 4:1-9; Lc. 8:4-8)

13 Takan kūu tajan juuni ma kivi ikan, kēe Jesuu ma ve'e nuu ìyo ra, ta chākunandi ra yu'u lakuna. ²Ta tava ya'a kua'a' ñivi kūti'vi ma nuu nàndi ra, yakan va Jesuu ndāa ndio ra tichi iin varku ña ndaa ma ikan, ta chūnandi ra, juuni yanga ndatu ma ñivi ña kùuni na taso'o na ma ña ni ka'an ra ma yu'u lakuna. ³Tajan kīcha'a ndio ra kà'an ra kua'a' nakuyi nuu na chi'in mamaa ku'va. Ta te'en nāka'an ndio ra chi'in na:

—Ìyo iin ra tàchi, ña kēe ra kuà'an ra kuàtachi ra. ⁴Ta ora tāchi ra ma chiti, ta ita'vi yi kāchita ma tichi iti', ta ndē'e ma saa yi, ta nūu ndri ma nuu kàndoyo yi, ta kāchachi ndi'i ndri yi. ⁵Ta ita'vi

yi va kōyo tañu yuu. Ta ikan ti nuuni yoso ma ñu'u', ti maaa yuu kùu yi. Ma chiti ikan numini nāka'ndi yi, ti na töve kokon kandoyo ma yuti. ⁶Va ora ñuka'ñu ndíí, nduva'a kuii xii ndio yi, ta nātii yi, ti töve kunu indii ma yo'o yi. ⁷Ta inga ita'vi ma chiti, va kāchita yi tañu ma ku'u iñu, ta ma iñu ikan numini chā'nu yi, ta chāsi yi nuu yi, ta chī'i yi. ⁸Takan kūu ta inga ita'vi ma chiti, va kāchita yi ma nuu ìyo ñu'u' va'a, ta nduva'a kuii kua'a' ma trigu kākee nuu yi, ìyo yoko ma trigu ña kēe iin cientu chiti nuu, ta ìyo yoko ña kēe uni xiko chiti nuu, ta ìyo inga yi ña kēe oko uchi chiti nuu yi. ⁹Nda ndyo'o chini ndo ña kà'in, na taso'o ndo yi.

**Nuu jàkoto Jesuu ñivi, nda cha'a' kùu
yi ña jàna'a ra ma ku'va nuu na**

(Mr. 4:10-12; Lc. 8:9-10)

¹⁰Tajan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu cha jàyatin ndra ndra nuu ndaa ra, ta chikatu'un ndra nuu ra naja kà'an ra chi'in ku'va nuu ma ñivi.

¹¹Tajan Jesuu te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Nuu ndyo'o va chà'a Ndioo ña na koto ndo ma tu'un xe'e ña ìyo chi'in ra nuu chà'nda ra tiñu, va nuu ma ñivi ikan, töve. ¹²Ta tu jàtiñu va'a ndo kuenda Ndioo, ni tindee ra ndo tiá kua'a'. Va tu tüvi jàtiñu va'a ndo takua kùuni ra, vaji tiania ma tiñu jà'a ndo ìyo, va tandi'i yi ni kindaa ndiko ra yi. ¹³Cha'a' yakan kùu yi ña kà'in ma tu'un i'ya nuu na chi'in ku'va. Vati ma ñivi ikan ndè'e na, va töve jàchi'in na ma ña nde'e na, chini na, va töve taso'o na, ta ni töve kutunini na ña kà'in ndia. ¹⁴Ta takan kūu yi ña jāchinu ma ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ra nani Isaía ma ña kā'an ra niku, ti rakan te'en kā'an ra:

Vaji chini na, ma ña kà'in, va töve kutunini na yi.

Ta vaji ndè'e na yi, va na kūu ku'va na kuenda nayi kùu yi.

¹⁵Vati ma ñivi ìyo ñuu i'ya, jàndava na anima na,

ta ndasi ma so'o na,

ta ndasi ma tinuu na,

ikan na kūu nde'e na, ta taso'o na ma ña kà'in.

Ta juuni ndasi ma chinituni na,

ikan na kūu ga chikoni'i ndiko na chi'in,

kuenda ña jànda'i na tuva ku'vi na ndia.

¹⁶Va na sii kuuni ndyo'o, ti ìyo tinuu ndo ña ndichin ndè'e, ta ìyo so'o ndo ña chini. ¹⁷Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña kua'a' ma ndra kã'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ta inga tuku ma ñivi va'a ña kũuni na nde'e na ma ña ndè'e ndo vitin, va töve nĩ nde'e na yi. Kũuni na taso'o na ma ña chini ndo vitin, va töve nĩ kuu yi ndia.

**Jesuu jàna'a ra naja kua kùuni ma ku'va
ikan ka'an yi cha'a' ma ra tàchi**

(Mr. 4:13-20; Lc. 8:11-15)

¹⁸Kùuni ña na taso'o va'a ndo naja kua kùuni ma ku'va ña kà'an cha'a' ma ra tàchi ka'an yi. ¹⁹Ma ndian taso'o ma tu'un kà'an cha'a' ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, ta töve kùtunini na ma ña kùuni yi ka'an yi, ndiakan kùu na tava kùu ma chiti trigu ña kãchita ma tichi iti', ti ndiakan ora cha yã'a ña chini ndio na ma tu'un va'a Ndioo, tajan vachi ndio ma kui'na, ta janaa ndio yi ma tu'un Ndioo ña cha ìyo chi'in na ma tichi anima na. ²⁰Ta ma chiti ña tãchi tañu yuu, yakan va kùu yi, tava kùu ma ndian chini ña kà'an ma tu'un va'a Ndioo, ta ndàki'in na yi chi'in ndisaa anima na, ²¹va tava töve ìyo kua'a' yo'o na, tava kùu ma chiti jà'a ma yuu, yakan kùuni yi ka'an yi ña ndiakan chìnuni na tu'un Ndioo va tia tiempuni, ta ndàkoo na yi. Vati cha'a' ma tu'un i'ya, ora kicha'a na ndè'e na tundo'o cha'a' yi a kànita'an ñivi chi'in na cha'a' yi, numini jàña na ña chìnuni na yi. ²²Ta ma chiti ña tãchi tañu iñu, yakan, va kùu yi tava kùu ma ndian chìnuni ma tu'un Ndioo, va chitu'un ga na tiaga cha'a' ma ndatiñu ña ìyo nuu na ma ñuñivi i'ya, ta juuni cha'a' ña ya'a ga kùuni na nde'e na ma xu'un', yakan jànda'viña'a yi na. Ndisaa ña'a kùu yi tava kùu ma chiti trigu ña ora kùuni yi kua'nu yi, ta ma iñu ndu'va jàvati yi nuu yi, ta tüvi chà'a yi kua'nu yi. ²³Va chiti ña tãchi nuu ñu'u' va'a, yakan, va kùu yi tava kùu ma ndian chini va'a ma tu'un Ndioo, ta kùtunini va'a na ma ña kà'an yi, ndiakan va kùu na tava kùu ma chiti ña chã'a kua'a' va'a chiti. Ìyo ma chiti ña chà'a yi iin cientu chiti, ta ìyo inga yi ña chà'a yi uni xiko chiti, ta inga yi chà'a yi nda oko uchi chiti —kàti Jesuu.

**Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' ma ku'ú ña töve
va'a, ña kàa tañu ma chiti trigu**

²⁴Takan kūu tajan Jesuu te'en nāka'an tuku ra inga ku'va nuu ma ñivi:

—Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, kùu yi tava kùu iin ra'ii ña tāchi chiti va'a ma nuu ñu'u' ra, ²⁵va ora tiin ñuma'na ndra, ta ndisaa ndra kixi kàndoyo, tajan chāa iin ra xaani ndè'e nuu ndra, ta rakan tāchi ra ku'u ña töve va'a nuu tāchi ndra ma chiti trigu, ta kēe ndiko ra kuà'an ra. ²⁶Takan kūu ta ora kāna ndio ma chiti trigu, ta chā'nu yi, ta kīcha'a ndio yi ndata yoko yi, tajan ikan kēta ndio ma ku'u ña na töve va'a. ²⁷Tajan chā'a ndio ma ndra musu kuenda, ta kēe ndio ndra chākatitu'un ndra te'en nuu ma ra kùu chito'o ndra: “Yo'o racha'nu, ¿na yüvi chiti va'a kùu ma ña tāchiun nuu ma ñu'un? Vati tu takan kùu yi, ¿ndanu kēe ma ku'u ña töve va'a kàa tañu ma trigu tuva takan?” ²⁸Tajan ma ra kùu chito'o ndra, te'en nāka'an ra chi'in ndra: “Ïyo iin nda ra xaani ndè'e nui jā'a yi”, kàti ra. Tajan ma ndra musu ra, te'en nāka'an ndra chi'in ma chito'o ndra: “¿A kùuniun ña ku'un ndi, ta tu'un ndi'i ndi ma ku'u ña töve va'a?”, kàti ma ndra kùu musu chi'in ra. ²⁹Va ma ra kùu chito'o ndra, te'en nāka'an ra chi'in ndra: “Na kùu yi, koto ora tū'un ndo ma ku'u ña töve va'a, jà'a ndo tu'un ndo nda ma trigu chi'in yi ndia. ³⁰Ma ña ìyo yi ña ja'a yo kùu yi ña va'a ga ña na ku'va yo kua'nu ninduvi yi, nda kati keta ma tiempu ña kàni'i yo ma cosecha, tajan tachi ndioi ma ndra ku'un kujati'vi vu. Ji'na ìyo yi ña kà'nda ndra ma ku'u ña töve va'a, ta ku'ni ndra kuenda sukun yi, ta ka'mi ndra yi, ta ikan jan taan va'a ndio ndra ma trigu tichi yakai.” Takan kàti ma ra chito'o ndra chi'in ndra.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a chiti yukú mostaza

(Mr. 4:30-32; Lc. 13:18-19)

³¹Takan kūu ta juuni te'en nātu'un Jesuu inga tuku ku'va i'ya nuu ma ñivi ndia:

—Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, indukuni kùu yi tava kùu ma chiti yukú mostaza ña tāchi ma ndra'ii ma nuu ñu'u' ndra. ³²Ndicha va'a ña ma chiti i'ya kùu ma chiti vali ga kua tandi'i inga nuu ma chiti,

va ora chà'nu yi, chà'nu sukun ga yi kua inga nuu ma yutun, ña ora chà'nu yi kàa yi takua kàa ma yutun, ña nda ma saa ña kàchika nuu sukun, jàva'a ndri taka ndri ma nuu ìyo sokó yi —kàti Jesuu.

Jesuu kàtitu'un ra iin ku'va cha'a ma yuchan iya ña kuva'a paan

(Lc. 13:20.21)

³³Takan kūu tajan te'en nāka'an tuku Jesuu inga tuku ku'va nuu ma ñivi:

—Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, indukuni kùu yi tava kùu ma yuchan iya ña kuva'a paan, ña tiku'va iin ña'a chi'in uni ku'va ma yuti paan, ta yakan jàkanuan yi chi'in ma yuchan iya, ta kīcha'a ndioan jàvita ña yi, ta nàndaa ndio yi.

Nuu chàtiñu Jesuu ma ku'va jàna'a ra

(Mr. 4:33-34)

³⁴Tandi'i tu'un i'ya jāna'a Jesuu ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi chi'in ku'va. Ta nī'iin tu'un töve kà'an ra nuu na tu töve kà'an ra yi chi'in ku'va. ³⁵Te'en kūu yi, ikan na chinu ma tu'un kā'an ma ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku:

Ni nunai yu'i kuenda ña kā'in chi'in ku'vani nuu ma ñivi, ta ni ku'vai ña na koto ndio ma ñivi ma tu'un xe'e, naja kua jātuvi Ndioo ma ñuñivi taji'na.

Nuu kàtitu'un Jesuu nayi kùuni ma ku'va ña kà'an cha'a ma ku'u ña tüvi va'a ña kāna tañu ma chiti trigu

³⁶Takan kūu ta ora cha yā'a kā'an ndio Jesuu chi'in ma ñivi, tajan kēe ndio ra kuà'an ra iin tichi ve'e nuu ka'iin ma ndra jākua'a chi'in ra. Ta ikan jan chājayatin ma ndra jakua'a chi'in ra ndra nuu ra, ta kīcha'a ndra chīkan ndra nuu ra ña na katitu'un kachin ra, nayi kùuni ma ku'va ña kà'an cha'a ma ku'u ña tüvi va'a, ña kāna ma nuñu'u'. ³⁷Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ma ra tachi ma chiti trigu, rakan kùu ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo. ³⁸Ta ma nuñu'u' tāchi ra vu, kùu ma ñuñivi. Ta ma chiti trigu kùu ma ndian ìyo nuu chà'nda Ndioo tiñu, ta ma ku'u ña töve va'a

yakan kùu ma ndian se'e kui'na. ³⁹Ta ma ra xaani ña tãchi ma ku'u töve va'a, rakan kùu ma kui'na. Ta ma cosecha, yakan kùu ma nuu ni ndi'i ñuñivi. Ta ma ndian musu ña nàkuiso ma trigu, ndrakan kùu ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo. ⁴⁰Ta takan kùu yi, ña tava jà'a ma ra tũ'un ma ku'u ña töve va'a, ta chã'mi ra yi nuu ñu'ú, takan ni kùu yi ma nuu ni ndi'i ñuñivi. ⁴¹Tajan ma ra Se'e ñivi tãchi Ndioo, ni tachi ra ma tati jà'a tiñu nuu ra ma nuu chà'nda ra tiñu, ña na jati'vi ndra ma ndian jà'a ña na ja'a ma ñivi kuati, chi'in inga ma ndian jà'a kuati ndia. ⁴²Ta ni ti'i yi na tichi ma yavi nduva'a kuii kunu nuu ìyo ñu'ú, ta ikan kùu ma nuu nduva'a kuii ni nde'e na tundo'o ña ndava ni jakari'yu na nu'u na. ⁴³Tajan ndisaa ma yo chìnuni ña kà'an Ndioo, ni ndotacha yo tava tacha ma nikandii, ma nuu chà'nda ma Tatá yo Ndioo tiñu. Ma yo tàso'o ma ña kà'in, na jachi'in ndo yi.

Jesuu kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' ma xu'un' indii xe'e

⁴⁴'Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, juuni indukuni kùu yi, tava kùu ma xu'un' ña indii xe'e tichi ñu'u' iin ñivi. Tajan iin ra'ii nàta'an ra nuu indii ma xu'un' ikan, ta rakan tixe'e ndiko ra yi juuni ma nuñu'u' nàta'an ra yi, ta rakan nduva'a kuii chisii ra kuà'an ra, ta xiko ra ndisaa kuii ma ña ìyo nuu ra, ta jàta ndio ra ma ñu'u' ikan.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' ma yuu tacha ña nduva'a ya'vi ndaa

⁴⁵'Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, juuni indukuni kùu yi, tava kùu iin ma ra xiko ña nànduku ra ma yuu tacha ña nduva'a vii kàa. ⁴⁶Ta ora nàta'an ndio ra ma yuu tacha ña nduva'a ya'vi ndaa nuu iin ñivi, tajan kēe ndio ra kuà'an ra, ta xiko ra ndisaa kuii ma ña ìyo nuu ra, ta jàta ndio ra yi.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' ma yu'va tiaka' ka'nu

⁴⁷'Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, indukuni kùu yi tava kùu ma ndra kìn chi'in yu'va tiaka' ka'nu, ña ora kani ndra yi ma nuu tañu'u, ta tàvani'i ndra ndisaa nuu ma tiaka'. ⁴⁸Tajan ora tuvini ndio ndra ña cha kuvee yi, ta tàva ndio ndra yi ma ñu'u' ití yu'u tañu'u, ta chùnandi ndio ndra kàchin ndra maaaa tiaka' va'a ni, ta tàan ndra ndri tichi tuka, ta ma kiti ña na kuu kacho, chàta ndra ndri. ⁴⁹Takan ni kuu yi ma nuu ni ndi'i ñuñivi, ti ni keta ma tati

jà'a tiñu kuenda Ndioo, ta ni tavani'i siin yi ma ndian kini ña ìyo tañu ma ndian va'a. ⁵⁰Ta ma ndian kini, ni kati'i yi na tichi ma yavi nduva'a kuii ka'nu, nuu ìyo ñu'ú, ta ikan kùu ma nuu nduva'a kuii ni nde'e na tundo'o ña ndava jakari'yu ma nu'u na —kàti Jesuu.

Nuu kà'an yi cha'a' ma tu'un chaa, chi'in ma tu'un cha'nu

⁵¹Takan kùu tajan Jesuu te'en chikatu'un ra nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—¿A kùtunini ndo ndisaa ma ña kà'in chi'in ndo? —kàti ra chi'in ndra.

Ta ndrakan te'en nàka'an ndra:

—Juu, kùtunini ndi yi, yo'o Racha'nu —kàti ndra.

⁵²Tajan te'en nàka'an tuku Jesuu chi'in ndra:

—Cha'a' yakan kùu yi ña tu iin matru jàkua'a tutu Ndioo, kīcha'a ra kà'an ra cha'a' ma nuu chà'nda Ndioo tiñu nuu ma ñivi, rakan kùu ra tava kùu iin ra xuve'e, ti chīto ra tāvani'i ra ma ña ka'nu, ta chaa, ta ma ña cha'nu ña kumi ra ndia.

Jesuu kuànu'u ndiko ra ma ñuu Nazaret

(Mr. 6:1-6; Lc. 4:16-30)

⁵³Takan kùu ta ora chinu kā'an Jesuu ma ku'va i'ya nuu ma ñivi, tajan kēe ndio ra ma ikan, ta kuà'an ra. ⁵⁴Ta ora chāa ndio ra ma ñuu ra, ta ikan kīcha'a ra jàna'a ra ma tu'un Ndioo nuu na ma tichi veñu'u vali ña ìyo ma ñuu ikan. Ta ma ñivi ndava kuà'an anima na nde'e na ña jàna'a ra takan, ta te'en kīcha'a ndio na nàtu'un ta'an na:

—¿Ndanu kùtu'va ma ra'ya ndisaa ma ña chīto ra? ¿Ta nda iti' kīchi ma ndatu ra ña kùu janda'a ra ñivi? ⁵⁵¿A yöve ra'ya kùu ma ra se'e, ra jàtiñu chi'in vitu, ta ma'á ra kùu ma ña nàni Ndiya?, kùuni ndo. Ta, ¿a yöve ra'ya kùu yani ma Jandiau, Kusé, Simón, ta Juda ndia? ⁵⁶¿Ta a yöve ñivi ta'an ra'ya kùu ma ñivi ìyo tañu yo?, kùuni ndo. ¿Ndanu kùtu'va ra tandi'i ma ña chīto ra i'ya?, kùuni ndo —kàti ma ñivi.

⁵⁷Ta ma ñivi kīcha'a na kùxaan na nde'e na ra cha'a ma ña kà'an Jesuu. Va ma Jesuu te'en nàka'an ra chi'in na:

—Nda nikuuni jàka'nu na iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, va juuni ma ñu'u' nuu kākū ra, ta nuu ìyo ra töve kùu jakakú na ra.

⁵⁸Takan kũu ña töve nĩ kuu ja'a ma Jesuu kua'a' ndatu nuu ma ñivi ña ìyo ma ñuu ikan cha'a' ña töve nĩ chinuni va'a na ma tu'un kà'an ra.

Nuu chì'í Xuva, ra jàkunduta

(Mr. 6:14-29; Lc. 9:7-9)

14 Takan kũu ta ma tiempu ña kũu Herode kuvienu ma ñu'u' Galilea, chĩnitu'un ra ma ña va'a jà'a Jesuu, ²tajan Herode te'en nāka'an ra nuu ma ndian jà'a tiñu nuu ra:

—Rakan kũu ma Xuva ra jàkunduta, ña ja nātaku ndiko. Cha'a' yakan kũu yi ña ìyo ndatu ra kuenda ña jànda'a ra ma ñivi. ³Takan kà'an Herode, ti juuni maa ra tāchi ra ma ndra jà'a tiñu nuu ra ña tiin ndra ma Xuva, ta chũ'ni ndra ra chi'in kadena, ta tĩ'i ndra ra vekaa, cha'a' ma ña nāni Herodías ña kũu ñasi'i ma ra yani ra Lipe. ⁴Tĩ'i Herode Xuva vekaa cha'a' ña kā'an ra te'en chi'in ra:

—Na töve va'a jà'un, ña ndàkaun ña. —Takan kāti Xuva chi'in ra.

⁵Takan kũu tajan Herode, kũuni ka'ni ra ma Xuva niku, va ndasii ra ndè'e ra ma ñivi, ti ndisaa na cha chĩto na ña ma Xuva kũu ra iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. ⁶Va ora jà'a ma Herode viko nuu chĩnu ra kuiya ra, ma ña se'e Herodías, kēan chātacha'a ña nuu ma ndian ka'iin ma viko ra. Va tava ya'a chāta'ani ra ña, ⁷yakan va chā'a ra tu'un nuan ña kũu ku'va ra tandi'i nda ña kũuni maa ña ndakan ña nuu ra. ⁸Tajan ji'na chākatitu'an nuu ma'á ña nayi ìyo yi ña ndakan ña nuu ra. Ta ma ña yoko ikan, te'en nāka'an ña chi'in ma Herode:

—Kũunĩ ña na ku'vaun xini ma Xuva, ra jàkunduta nui tichi iin ko'o —kātian chi'in ra.

⁹Ta ora kā'an ña takan chi'in Herode, nduva'a nda'vi kũuni ra, va tava cha chā'a ra tu'un nuan, nuu chĩni tandi'i ma ndian ka'iin nuu ìyo ma viko ra, ta tāchi ndio ra ña na kichi ndaka ndra xini ma Xuva ra jàkunduta nuan. ¹⁰Yakan va tāchi ndio ra ndra ña kuka'nda ndra xini ma Xuva nuu indii ra tichi vekaa. ¹¹Ta nunuuni, ndà'a ndio ndra xini ra kichaa ndra nuu ma ña yoko, ta chā'a ndra yi nuan tichi iin ko'o, ta yakan chā'a ndioan yi nuu ma ma'á ña. ¹²Tajan chākoyo ndio ma ndra chākunuu chi'in Xuva, ta kāni'i ndra ma ñunda'yu ra, ta kuà'an yi chi'in ndra, ta kũchi ndio ndra yi. Ta ora cha yā'a ndio, tajan kēe ndio ndra chākatitu'un ndra nuu Jesuu ña cha chĩ'í ma Xuva.

Jesuu chà'a ra ña kachi u'un mii ñivi

(Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

¹³Ta ora chīto Jesuu ña chī'í ma Xuva, tajan kēe ndio ra kuà'an ma'iin ra chi'in iin lancha ma iin nuu taxiin. Va tava chīto ma ñivi nda ñuu kuà'an ra, yakan va kēe na ñuu na kuà'an na chata ra chi'in cha'a' na. ¹⁴Ta ora nūu ndio Jesuu ma tichi lancha, ta ndē'e ra ña ya'a kua'a' ma ñivi chāa ma nuu ra. Yakan va kūnda'vini ra na, ta jānda'a ra ma ndian ku'vi ña ndàka na chāa na nuu ra. ¹⁵Va tava chani kuna'a kùu yi, yakan va ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Cha kuà'ini kùu yi, ta ma i'ya iin nuu taxiin kùu yi. Va'a ga ña na ka'un chi'in na, na ku'un na kujata na ma ña kachi na nuu ìyo ma kuariya kuati. —Takan kàti ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu chi'in ra.

¹⁶Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Töve ìyo yi ña ku'un na, ti maa ndo ìyo yi ña ku'va ndo ma ña kachi na —kàti Jesuu chi'in ndra.

¹⁷Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in Jesuu:

—¿Naja kùuniun ña ku'va ndi ña kachi na, tuva ndà'a ndi u'un paan, ta uvi tiakani? —kàti ndra.

¹⁸Ta te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ndra:

—Na kichi ndaka ndo yi nui i'ya —kàti Jesuu.

¹⁹Tajan tāchi ndio Jesuu ma ndra jàkua'a chi'in ra ña na ka'an ndra nuu ma ñivi ña na kunandi na nuu ma ita yuta' ña kàa ma ikan. Ta ikan jan kī'in ndio Jesuu ma ndi u'un paan, ta ninduvi ma tiaka', tajan ndē'e ndio ra iti' andivi, ta kā'an ndio ra chi'in Ndioo cha'a' yi, ta chā'nda kuati ra ma paan, chi'in ma tiaka', ta chā'a ndio ra yi nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra ña na nata'vi ndra yi nuu ma ñivi.

²⁰Ta ndisaa na chāchi nda'a va'ani na nda kati chitu tichi na. Ta ora chīnu chāchi na, ta jākutua ndra uchi uvi ga tuka chi'in ma pedazu ña chākoso. ²¹Ta ma ñivi chā'a Jesuu ña chāchi, u'un mii ta'an ndra'ii kùu ndra, ta siin kùu ma ñivi ña'a chi'in ndiakuati ndia.

Chìka Jesuu nuu takuui

(Mr. 6:45-52; Jn. 6:15-21)

²²Ta ora yā'a ña kūu te'en, tajan Jesuu tāchi ra ma ndra jākua'a chi'in ra ña na ndaa ndra tichi ma lancha, ikan na ji'na ndra ketachiyo ma inga chiyo yu'u lakuna, juuni yanga ndoo ra jànduta ra ma ñivi. ²³Ta ora cha ndi'i ndio ma ñivi ndūta, tajan ndāa ma'iin Jesuu kuàka'an ra chi'in Ndioo iin yuku. Ta ikan ìyo ma'iin ra ma ora kuaa. ²⁴Ta ma lancha nuu kàcha'an ndra, cha kēta run java ma lakuna, va endee jākisi ma lakuna run, ti iti' nuu run vāchi ma tati. ²⁵Takan kūu ta ora juuni naa ga antea ña kundichin, kēe ndio Jesuu chika ra nuu takuui kuà'an ra chata ndra. ²⁶Ta ora ndē'e ma ndra jākua'a chi'in ra ña chika ra vāchi ra nuu takuui, iin kuvaani ndra, ta yū'vi ndra, ta te'en nāka'an ndra:

—iNi'na kùu ma ñá' vāchi! —kàti ndra.

²⁷Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—iNa yū'vi ndo ta taxiin kuii ndo!, ti mai kùu —kàti Jesuu chi'in ndra.

²⁸Tajan ma Petu' te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, tu ndicha ña maun kùun, na ja'un ña na kakai ku'in nuu takuui, nda kati chai nuu ndaun —kàti Petu' chi'in Jesuu.

²⁹Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Na'a vii —kàti Jesuu chi'in ra.

Tajan nūu ndio ma Petu' tichi lancha, ta kīcha'a ndio ra chika ra nuu takuui kuà'an ra nuu ndaa Jesuu. ³⁰Va ora chā'a ma Petu' kuenda ña nduva'a ni'i chàkin ma tati, yū'vi ndio ra, ta kīcha'a ra sà'vi ra tichi ra'. Tajan te'en nānda'yu ndio ra:

—iYo'o Racha'nu, na jakakun yu'u! —kàti ra.

³¹Tajan ma ora ikani, Jesuu tiin ra nda'a ma Petu', ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—iYo'o, ra ya'a ga tia chìnuni! Ta, ¿naja töve chìnuni va'un? —kàti Jesuu chi'in Petu'.

³²Ta ora ndāa ndio ndra ma tichi lancha, ta kūtixin ndio ma tati ña chàkin yi. ³³Tajan ma ndra ka'iin tichi lancha, chūnandi chiti ndra nuu Jesuu, ta te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—iNdicha kuii ña yo'o kùu ma ra Se'e Ndioo! —kàti ndra chi'in Jesuu.

Jànda'a Jesuu ñivi kù'vi ìyo ñuu Genesaret

(Mr. 6:53-56)

³⁴Takan kùu tajan kētachiyo ndio ndra ma lakuna ikan, ta chāa ndra ma ñu'u' Genesaret. ³⁵Ta ora chā'a ndio ma ñivi ìyo ikan kuenda ña Jesuu kùu ra, numi kuiini chātakuati na ma tu'un ninii ka'nu ma ñu'u' ikan. Tajan ndà'a ndio na ndisaa ma ndian ku'vi, chāa na nuu ndaa ra. ³⁶Ta kīcha'a ndio na jàninini na ra, ña na ku'va ra kè'e ma ndian ku'vi jitu ma ja'ma ra. Ta takan kùu yi ña ndisaa ma ndian kē'e ja'ma Jesuu ndā'a na.

Kàtitu'un Jesuu nda ña kùu ma ña jàndokini ma ñivi

(Mr. 7:1-23)

15 Takan kùu tajan iin ma ndra fariseu, chi'in ndra matru ña jàkua'a tutu Ndioo ña kākichi iti' ñuu Jerusalén, chàjayatin ndra ndra nuu ndaa Jesuu, ta te'en chīkatu'un ndra nuu ra:

²—¿Ta naja töve jàchi'in ma ndra jàkua'a chi'un, ma costumbre jà'a ma ñivio, ndian chīyo taji'na, ña töve nàkata ndra nda'a' ndra antea ña kàchi ndra tava kùu yi? —kàti ndra chi'in Jesuu.

³Va Jesuu te'en chīkatu'un ra nuu ndra:

—¿Ta naja maa ndo töve kùuni ndo jachi'in ndo ña kà'an ma Racha'nu Ndioo, ña java ma costumbre maa ndo jà'a ndo? ⁴Vati ma Racha'nu Ndioo te'en kà'an ra: “Na tiñu'un ma tatáun, chi'in ma'un.” “Ta ma ra kànduva'a ma tatá ra, chi'in ma'á ra, ìyo yi ña tiso yo kuati ra, ikan na kuvi ra cha'a' ña kà'an ra takan,” kàti yi. ⁵Va ndyo'o chànini ndo ña iin ra'ii kùu ka'an ra chi'in tatá ra, a chi'in ma'á ra te'en: “Na kùu ga tìndei ñun, ti cha tāva siin ndisaa ndatiñu ìyo nui ña ni sokói yi nuu Ndioo”, ni kati ndo chi'in tatá ndo a ma'á ndo. ⁶Nda ndyo'o nikuuni ña ni ka'an ndo takan, ta na töve tìndee ndo tatá ndo a ma'á ndo chi'in ndatiñu ndo, kùuni yi ka'an yi ña na tüva kuuni ndo tiñu'u ndo ma tatá ndo a ma'á ndo. Ta takan kùu yi ña jàchiyo ndo ña kà'an Ndioo, ta jà'a ndo ma costumbre maa ndo, tuva takan jà'a ndo. ⁷¿Ndyo'o ndian kini! Ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña nàni Isaíá, ña ndicha kùu ma tu'un kà'an ra kuenda ndo ora kà'an ra te'en:

⁸Ma ñivi ñuu i'ya, tiñu'u na yu'u chi'in tu'un ña kà'an ni na,
ti ma ña ndicha, kùu yi ña na töve tiñu'u na
yu'u chi'in anima na.

⁹Na töve ndakuenda kùu yi ña kùti'vi na kuenda
jàka'nu na yu'u,
tuva ma tu'un jàna'a na kùu mamaa tu'un ña kèta yi
chinituni ñivini ña ka'nda yi tiñu nuu na

kàti yi.

¹⁰Takan kùu tajan kàna ndio Jesuu ma ñivi
ikan, ta te'en nàka'an ra chi'in na:

—Kùuni ña na taso'o va'a ndo, ta kùtunini ndo ma ña ni ka'in
chi'in ndo: ¹¹Na yöve ña chàchi ma ñivi kùu ma ña jàndokini anima
na, vati ma ña jàndokini na kùu ma tu'un ña kèe yu'u na ora kà'an
na, yakan kùu ma ña jàndokini na. —Takan kàti Jesuu chi'in na.

¹²Takan kùu tajan chājayatin ma ndra jākua'a chi'in Jesuu
ndra nuu ndaa ra, ta te'en nàka'an ndra chi'in ra:

—¿A chā'un kuenda ña ora chīni ma ndra fariseu ña kā'un
takan, tükuii nī chata'ani ndra? —kàti ndra chi'in Jesuu.

¹³Va Jesuu te'en nàka'an ra chi'in ndra:

—Nda yutun nikuuni ña töve nī tachi ma Tatái ra ìyo andivi, ni
tu'un ra ndrūn nda yo'ó ndrūn kèe ndrūn. ¹⁴Na jächi'in ndo ña kà'an
ndra, ti kùu ndra, ndra kuaá ña jàna'a iti' ku'un inga ndian kuaá.
Tatu iin ra kuaá jàna'a ra iti' ku'un inga ra kuaá, ninduvi ndra ni
koyo ndra tichi iin yavi kunu. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

¹⁵Tajan Petu' te'en nàka'an ra chi'in Jesuu:

—Kùuni ña na katitu'un kachiun nuu ndi nayi kùuni
ma ku'va i'ya ka'an yi —kàti Petu'.

¹⁶Ta Jesuu te'en nàka'an ra:

—¿A nda maa ndo töve kùtunini ndo ma ña kà'in ndia? ¹⁷¿A
tüvi chīto ndo ña tandi'i ña kì'vi tichi yu'u ñivi, ta chàchi na,
chàa yi tichi chití na, ta ikan jan tàva ndio na yi ora kuàkati na?
¹⁸Va ma tu'un ña kèe yu'u na, ti vächi yi nda ma tichi anima na,
ña'a kùu ma ña jandakuu kini ma ñivi. ¹⁹Vati ma tichi anima
na kèe ma ña töve va'a chànini na, tajan chà'ni ndio na ñivi, ta
ma ndra'ii kì'vi ndra chi'in ñivi ña'a ña takā'an tànda'a. Ta juuni
chi'in ma ña kini ña kèe tichi anima ndra, kì'vi ndra chi'in ñivi

ña'a cha ìyo ii, ta ñivi ña'a chi'in ra'ii cha ìyo ñasi'i ndia. Ta sù'u ndio na, ta kà'an na tu'un vata ta kàti'ini na chata ta'an na ndia.
²⁰Tandi'i ña'a kùu ma ña jàndokini ma ñivi. Va taku cha'a' ña töve nàkata na nda'a' na ora chàchi na, yakan töve jàndokini yi na.

Iin ña kichi inga ñuu chìnunian tu'un Jesuu

(Mr. 7:24-30)

²¹Takan kùu tajan kēe ndio Jesuu ma ikan, ta kuà'an ra iti' ñuu Tiro, ta ñuu Sidón. ²²Tajan iin ña kichi ñuu Caná ña ìyo ma ñuu nuu chāa Jesuu, chājayatian ña nuu ndaa ra, ta te'en nāka'an ni'an nuu ra:

—¡Yo'o Racha'nu, ra se'e David, na kunda'viniun yu'u!
 Ti ma ña se'i ya'a ndè'an tundo'o jà'a iin tati xaan ña indii tichi kuñuan, —kàtian chi'in ra.

²³Va Jesuu töve nī ka'an ra ña kà'an ña. Tajan ma ndra jàkua'a chi'in ra chātu'va ndra nuu ra, ta te'en nāka'an ndra chi'in ra ña jànini ndra ra:

—Na ka'un chi'in ma ña'a ikan, ña na ku'an, ti ya'a ni'i nda'yuan vachian chata ndi, —kàti ndra chi'in ra.

²⁴Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra ña jàkuuni ra kà'an ra ña:
 —¿A yöve ndicha ña Ndioo tāchi ra yu'u kuenda ña na tindei uvanuu ma ñivi ìyo ñuu Israel ña kùu na tava kùu ma mvechala kuànaa?, kùuni ndo, —kàti ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra.

²⁵Va ma ña'a ikan chājatu'va ña ña nuu Jesuu, ta chūnandi chitian nuu ra, ta te'en nāka'an ña chi'in ra:

—¡Yo'o Racha'nu, tindee yu'u! —kàtian.

²⁶Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'an:
 —Na töve va'a namaa yo ma ña chàchi se'o nuu na, ta ku'va yo yi nuu ina —kàti Jesuu chi'an.

²⁷Ta yakan, te'en nāka'an ña chi'in ra:
 —Ndicha ma ña kà'un yo'o Racha'nu, va nda ma ina chàchi ndri ma che'e yu'u chito'o ndri ña chità xuu mesa —kàtian chi'in ra.

²⁸Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'an:
 —¡Yo'o se'yu! ¡Ya'a ga ka'nu kùu ma ña chìnuniun! Na kuu yi ma takua kùuniun —kàti Jesuu chi'an.

Tajan juuni ma ora ikani ndā'a ma ña se'an ña ndiso tati xaan.

Jesuu jànda'a ra kua'a' ndian ku'vi

²⁹Takan kūu tajan kēe ndio Jesuu ma ikan, ta kuà'an ra yatini yu'u lakuna ña kàndii ñu'u' Galilea. Ta ora chāa ra ma ikan, tajan ndāa ndio ra iin xini yuku, ta ikan chūnandi ra. ³⁰Ta nduva'a kua'a' ñivi kūti'vi nuu ra. Chākoyo ma ndian ndàka ndian koxo, chi'in ndian ndàka ndian kuaá, ta ndian ndàka ndian ñi'i, chi'in ndian kukue'e iin chiyo nda'a' a cha'a, ta inga kua'a' ndian ku'vi ndia. Ta kânindoyo na na cha'a Jesuu, ta jànda'a ra na. ³¹Takan kūu yi ña ndava kuà'an mania anima ma ñivi ña ndè'e na ña, kà'an ndio ma ndian ñi'i. Ta ndian kukue'e iin chiyo nda'a' a cha'a', ndā'a yi. Ta ndian chika koxo, cha kùu chika va'a na. Ta ndian kuaá, cha kùu ndè'e na ndia. Takan kūu, tajan kīcha'a ndio na jàka'nu na ma Ndioo, ra chito'o ndian ñuu Israel.

Jesuu chà'a ra ña chāchi kumi mii ñivi

(Mr. 8:1-10)

³²Tajan Jesuu kāna ndio ra ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ya'a nda'vi kùunì nde'i ma ñivi i'ya, ti cha kēta uni kivi kùu yi ña ìyo na chi'in, ta vitin tüva ña kachi na. Ta töve kùunì tachi na ña na ku'un na ve'e na, koto juuni kàani kunaa na ma tichi iti' kuà'an na jà'a ma soko, ti takā'an kachi na —kàti Jesuu.

³³Tajan ma ndra jàkua'a chi'in ra, te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Va, ¿naja kua jà'a yo, ta kùu ni'i yo ña kachi na i'ya, ña kua nduva'a kua'a' na, ta iin nuu töve ìyo ni'iin ñivi kùu yi? —kàti ndra chi'in ra.

³⁴Ta Jesuu te'en chikatu'un ra nuu ndra:

—¿Naja ta'an paan ìyo nuu ndo? —kàti Jesuu chi'in ndra.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Ucha ta'an yi, ta ita'vi tiaka' —kàti ndra chi'in ra.

³⁵Tajan tachi ndio Jesuu ña na kunandi na nuñu'u'. ³⁶Ta tīin ndio ra ndi ucha ta'an ma paan, chi'in ma tiaka', ta chā'a ra ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo cha'a' yi, ta chā'nda kuati ndio ra yi, tajan chā'a ra yi nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta ndrakan nāta'vi ndra yi nuu tandi'i ma ñivi. ³⁷Takan kūu yi ña ndisaa ma ñivi chāchi na, nda kati nda'a va'ani na. Ta ndava jākutuga na ucha ta'an tuka, chi'in ma

pedazu ña chākoso. ³⁸Ta kumi mii ndra'ii kùu ma ndra chāchi, ta siin kùu ñivi ña'a chi'in ndiakwati ndia. ³⁹Ta ora yā'a ña jā'a Jesuu takan, tajan kà'an ndio ra chi'in na ña na ku'un na ve'e na, tajan ndāa ndio ra ma tichi lancha, ta kuà'an ra iti' ñu'u' ñuu nàni Magdala.

**Ndra fariseu, chi'in ndra saduceu, chikan ndra nuu
Jesuu, ña na ja'a ra iin ndatu ka'nu nuu ndra**

(Mr. 8:11-13; Lc. 12:54-56)

16 Takan kùu tajan ma ndra fariseu, chi'in ndra saduceu chā'an ndra chānde'e ndra nuu ndaa Jesuu. Ta tava kùuni ndra ki'in ndra ku'va Jesuu, nde'o naja kua ka'an ra, kùuni ndra. Yakan va chikan ndra nuu ra ña na ja'a ra iin ndatu ka'nu nuu ndra ma iti' andivi, ikan na kuu koto kachin ndra tuva ndicha ña tāchi Ndioo ra. ²Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ma ora chani'ini, kàti ndo ña: “Va'a tiempu ni ja'a yi vitin, ti ma andivi kua'á yi”, kàti ndo. ³Ta ma ora na'ani, kàti ndo ña: “Vitin tüvi va'a tiempu ni ja'a yi, ti ma andivi kua'á yi, ta ka'iin vikó ndia”, kàti ndo. ¡Ndyo'o ndian kini! Ndyo'o chito ndo naja kua kùu ma tiempu ma iti' andivi, va töve chito ndo naja kua kùuni ma ku'va ma tiempu i'ya ka'an yi. ⁴Ma ñivi kini, ña töve chìnuni tu'un va'a ña ìyo tiempu vitin, kùuni na ña na ja'i iin ndatu ka'nu nde'e na, va töve ni ja'i yi takua kùuni na. Uvanuu ndatu ni ja'i kùu ña takua tā'an Jonás niku —kàti Jesuu chi'in ndra.

Tajan ndākoo ndio ra ndra, ta kēe ra kuà'an ra.

**Kàti Jesuu, ti ma tu'un jàna'a ma ndra fariseu,
kùu yi takua kùu ma yuchan iya**

(Mr. 8:14-21)

⁵Takan kùu ta ora cha kētachiyo ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu inga chiyo yu'u lakuna, ta nāani ndra kùnda'a ndra paan. ⁶Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Kuunì, ña na ja'a ndo kuenda nuu ndo, chi'in ma yuchan iya ma ndra fariseu, chi'in ma yuchan iya ña jà'a ma ndian saduceu ndia —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁷Tajan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu te'en kīcha'a ndra chikatu'un ta'an ndra:

—¿A yöve cha'a' ña töve nda'a yo paan kùu yi, yakan va kà'an ra takan? —kàti ndra.

⁸Ta Jesuu chā'a ra kuenda cha'a' ma ña nātu'un ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿Ta naja kà'an ndo ña töve nda'a ndo paan? ¿A takā'an chinuni va'ani ndo ña kà'an ndo takan? ⁹¿A juuni takā'an kutunini ndo, ta ni töve chàku'uni ndo, ora nāta'vī u'un ta'an paan kuenda u'un mii ñivi? ¿Naja ta'an tuka yi chākoso chi'in ma ña jāti'vi ndo? ¹⁰¿A ni töve chàku'uni ndo ora nāta'vī ucha ta'an paan kuenda kumi mii ñivi? ¿Naja ta'an tuka yi chākoso chi'in ma ña jāti'vi ndo?

¹¹¿Chīto naja töve nī cha'a ndo kuenda ña ora kā'in na ja'a ndo kuenda nuu ndo, chi'in ma yuchan iya ma ndra fariseu, chi'in ña jà'a ma ndra saduceu, töve nī ka'in yi cha'a' ma paan ndicha ma ora kā'in takan? —kàti Jesuu chi'in ndra.

¹²Takan kūu tajan chā'a ndio ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu kuenda ña, töve nī ka'an ra ña na jà'a ndra kuenda nuu ndra chi'in ma yuchan iya ña kùva'a ma paan ndicha, vati ma ña kūuni ra katitu'un ra nuu ndra, kùu yi ña, na ja'a ndra kuenda nuu ndra chi'in ma tu'un jàna'a ma ndra fariseu, ta chi'in tu'un jàna'a ma ndra saduceu ndia.

Kàtitu'un kachin Petu', ña Jesuu kùu ra Cristu

(Mr. 8:27-30; Lc. 9:18-21)

¹³Ta ora chāa Jesuu ma ñuu Cesarea ña ìyo kuenda ma ñu'u' Filipu. Ta te'en chikatu'un ra nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—¿Nda ra kùu yu'u, ra kùu Se'e ñivi, kàti ma ñivi, kùuni ndo? —kàti ra.

¹⁴Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Ìyo ñivi kà'an ña kùun Xuva ra jàkunduta, ta ìyo ndian kà'an ña kùun Elía, ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku. Ta ìyo inga tuku na ña kà'an na ña kùun Jeremía, a inga tuku ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo —kàti ndra.

¹⁵Tajan Jesuu te'en nāka'an tuku ra chi'in ndra:

—Ta ndyo'o, ¿nda ra kà'an ndo ña kùì?, kùuni ndo.

¹⁶Tajan Simón Petu' te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Yo'o kùun Cristu, ra Se'e Ndioo ndito —kàti Petu' chi'in ra.

¹⁷Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na sii kuuniun yo'o Simón, ra se'e Jonás, vati nī'iin nīvi töve nī jana'a ma tu'un i'ya nuun, ti ma ra jāna'a yi nuun kùu ma Tatái, ra ìyo andivi. ¹⁸Yu'u kà'in chi'un ña yo'o nāniun Petu', ta chata ma yuu ka'nu i'ya, ni java'i ma veñu'i, ña ni ma kui'na, na küu janduva ra yi chi'in ma ndatu ra. ¹⁹Ta nuu yo'o ni ku'vai ma ndatiku nuu chà'ndai tiñu ma andivi. Ta ma ña ni kasiun ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, nda ma andivi ni ndasi yi ndia. Ta ma ña ni nunaun ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, nda ma andivi ni nuna yi ndia. —Takan kāti Jesuu chi'in Petu'.

²⁰Takan kuu tajan Jesuu kā'an ndio ra chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra ña koto kāti ndra nuu nī'iin nīvi, ña Cristu kùu ra.

Jesuu kätitu'un ra ña ni kuvi ra

(Mr. 8:31–9:1; Lc. 9:22-27)

²¹Tajan nda ma ora ikan kùu yi ña kīcha'a ndio Jesuu kätitu'un ra nuu ma ndra jākua'a chi'in ra ña ìyo yi ña ku'un ra ma ñuu Jerusalén, ti ikan kùu ma nuu nduva'a ni jande'e ma ndracha'nu tundo'o ra, chi'in ma ndra kuxini nuu sutu, ta chi'in ma ndra matru ña jākua'a ma tutu ley Ndioo ndia. Ta juuni kätitu'un ra nuu ndra ña ni ka'ni ndra ra, va tichi uni kivi, ni nataku ra. ²²Tajan ma Petu', tāvani'i siin Jesuu, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ndioo ni tindee ñun, ikan töve nayi ta'un, yo'o Racha'nu. ¡Na töve ìyo yi ña ta'un takan ndia! —kàti Petu' chi'in ra.

²³Va Jesuu chikoni'i ra ndē'e ra nuu Petu', ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¡Kundachiyu xiin kui'na!, ti tava jàtañuniun nui. Vati yo'o chàniniun tava chànini nīvi ìyo ñuñivi, ta töve chàniniun tava chànini Ndioo —kàti Jesuu chi'in Petu'.

²⁴Tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra:

—Tu ìyo nda yo kùuni jakua'a chi'in, ìyo yi ña jaña na ña nakanini na cha'a ma ña kùuni na ja'a na, ta na ki'in na kruu na, ta tandikun na chatai. ²⁵Vati ma ndian ni kuuni jakakú ma'iin na na, ni kuvi na. Va ma ndian ni kuvi cha'a' ña chìnuni na tu'in, ndiakan ni kakú na.

²⁶ ¿Nda kuenda kùu yi tuva kùu ni'i yo tandi'i ma ña chiniñu'u yo ña ìyo ma ñuñivi, tu töve ni ni'i yo nuu ni koo yo indeeni chi'in Ndioo? Ta, ¿a kùu jata yo ma kivi koo yo ma ñuñivi i'ya?, kùuni ndo. ¿Na kùu yi! ²⁷ Vati ma ra Se'e ñivi tãchi Ndioo ni kichi ra chi'in ña tàcha ma Tatá ra, ta chi'in ma tati ña jà'a tiñu nuu ra ndia, tajan ni ku'va ndio ra ya'vi nuu ta'ii'iin ndo cha'a' naja ma kua jã'a ndo. ²⁸ Ndicha va'a, ña kà'in chi'in ndo, ña uvi uni ndyo'o ña ka'iin i'ya, na töve ni kuvi ndo, nda kati nde'e ji'na ndo ora ni kichaa yu'u ma ra Se'e ñivi tãchi Ndioo, ta ka'nda ra tiñu ma nuñu'u' i'ya —kàti Jesuu.

Ndioo sàma ra kua kàa Jesuu

(Mr. 9:2-13; Lc. 9:28-36)

17 Takan kùu ta ora yã'a iñu kivi, tajan Jesuu tãvani'i siin ra ma Petu', Xuva, ta Jandiau, ra yani ma Xuva, ta kuà'an ndio ra chi'in ndra iin xini yuku nduva'a sukun. ² Ta ma nuu ndè'e ndra ka'iin ndra, ikan sàma ma kua kàa Jesuu. Ma nuu ra ndākuu tacha yi, tava kàa ma nikandii, ta ma ja'ma ñù'u ra, ndākuu kuichin ga yi tava kàa ma ñu'ú. ³ Ta nunuuni, ta ndè'e ndra Moisés, ta Elía, ña nàtu'un ta'an ndra chi'in Jesuu. ⁴ Tajan Petu' te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Matru, ¡ya'a va'a ña ka'iin yo i'ya! Na kuja'a ndi uni ta'an lomara kuenda ndo: iin yi kùu kuendaun, ta iin yi kuenda Moisés, ta inga yi kuenda Elía —kàti Petu' chi'in Jesuu.

⁵ Ta ora juuni yanga ndaa ma Petu' kà'an ra, tajan nūu ndio iin vikonu'u tacha, ta chikonuu yi ndra, ta tañu ma vikó ikan, chīni ndra iin tati ña te'en kà'an:

—Ra'ya kùu ma Se'i, ra ya'a kùunì nde'i, ta ya'a ga chisii chi'in ra. ¡Na kuni ndo ma ña kà'an ra! —kàti Ndioo chi'in ndra.

⁶ Ta ora chīni ma ndra jākua'a chi'in Jesuu tu'un i'ya, ta chūnandi chiti ndra ndava nàni te'e nuu ndra nuu ñu'u', ña nduva'a kuii yū'vi ndra. ⁷ Tajan Jesuu chātu'va ra ma nuu ka'iin chiti ndra, ta jānani nda'a' ra ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na yū'vi ndo, na kandeta ndo, ti mai kùì —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁸ Ta ora kāndeta ndio ndra, ta kāni'i ndra nuu ndra, ta tüva yo ni nde'e ndra, vati maania ma Jesuu kùu ra ña ndaa ra.

⁹Ta ora kuànuu ndio ndra ma yuku, ta Jesuu te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Koto nātu'un ndo ma ña ndē'e ndo i'ya nuu nī'iin ñivi, nda kati natakū jì'nai yu'u ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, tañu ndian ndíí.

¹⁰Tajan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—¿Ta naja kàti ma ndra matru jàkua'a tutu ley Ndioo, ña jì'na Elía, ni kichi? —kàti ndra chi'in Jesuu.

¹¹Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndicha, ña jì'na Elía kùu ma ra ni kichi, ti ni jandova'a ra ndisaa nakuyi. ¹²Va yu'u, kà'in chi'in ndo, ña Elía cha kichi ra, va ma ñivi töve nī nakoto na ra, ta jà'a na chi'in ra tandi'i ma naja kua kūuni maa na. Ta juuni takan ni jande'e na tundo'o ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo ndia.

¹³Takan kūu tajan chā'a ndio ma ndra jàkua'a chi'in ra kuenda, ña cha'a' Xuva ra jàkunduta kùu ma ña kà'an Jesuu.

Jànda'a Jesuu iin rayoko ndiso iin tati xaan

(Mr. 9:14-29; Lc. 9:37-43)

¹⁴Ta ora chāa ndio Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra nuu ka'in ma ñivi, ta chājayatin iin ra ra ma nuu Jesuu, ta chūnandi chiti ra nuu ra, ta nāka'an ra chi'in ra:

¹⁵—Yo'o Racha'nu, na kunda'viniun ma rayoko se'i, vati rakan ndiso ra kue'e chì'i i'i, ta nduva'a ndè'e ra tundo'o jà'a yi. Ta cha chinu kua'a' cha'a' ndùva ra nuu ñu'ú, a tichi takuii, jà'a yi. ¹⁶I'ya ndàkai ra kichai nuu ma ndra jàkua'a chi'un, va ndrakan, nī kuu janda'a ndra ra —kàti ra chi'in Jesuu.

¹⁷Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—¡Ndyo'o ñivi töve chìnuni, ta kini xini! ¿Naja ga tiempu ìyo yi ña koi chi'in ndo? Ta, ¿naja ga tiempu ìyo yi ña jandeeni ndo tiá ña töve chìnuni ndo? Na kichi ndaka ndo ma ra tivaa nui —kàti ra.

¹⁸Tajan kà'an xaan ndio Jesuu nuu ma tati xaan, ta kēe ndio yi tichi kuñu ma rayoko ikan, ta juuni ma ora ikani ndā'a ra.

¹⁹Ta ora cha yā'a ndio, tajan chājayatin ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu ndra nuu ra, ta te'en chikatu'un siin ndra nuu ra:

—¿Ta naja ndyu'u, nī kuu tavani'i ndi ma tati xaan kuñu ra? —kàti ndra.

²⁰Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Vati ndyo'o na töve chìnuni va'a ndo. Ndicha va'a ña ka'iin chi'in ndo, ti tu chìnuni ndo, jitu ita'vini, takua vali iin chiti yukú ña nàni mostaza, kùu ka'an ndo, te'en chi'in ma yuku ka'nu i'ya: “Na kundachiyoun i'ya, ta ku'un inga chiyo.” Ma yuku ni kundachiyoyi. Ni'iin nakuyi töve ndetiñu tu ndicha ña chìnuni va'a ndo ma tu'un Ndioo. ²¹Va taku ma tati xaan te'en, na kùu kèe yi jà'a ndo tu töve ka'an ji'na ndo chi'in Ndioo, ta jandita ndo yu'u ndo.

Cha'a' uvi kàtitu'un tuku Jesuu ña ni kuvi ra

(Mr. 9:30-32; Lc. 9:43-45)

²²Ta ora juuni chàkunuu ga Jesuu ma ñu'u' Galilea, chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta nāka'an tuku ra chi'in ndra, ña ma ra Se'e ñivi tãchi Ndioo, ni tiin na ra, ta ni ku'va na ra nda'a inga ñivi ña na jande'e na tundo'o ra. ²³Ta ni ka'ni na ra ndia, va tichi uni kivi, ni nataku ndiko ra. Ma tu'un kã'an ra i'ya, nduva'a nda'vi kũuni ndra jã'a yi.

Nuu ndian jàtiñu nuu ma veñu'u ka'nu nàka'an na xu'un'

²⁴Takan kũu ta ora chãa Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra ma ñuu Capernaum, tajan ma ndra nàka'an xu'un' kuenda ma veñu'u ka'nu chãnde'e ndra nuu ndaa Petu', ta te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—¿A töve tia'vi ma matru ndo ma xu'un' ña nàka'an ndian jàtiñu nuu ma veñu'u ka'nu i'ya? —kàti ndra chi'in ra.

²⁵Ta ma Petu' te'en nāka'an ra:

—Tia'vi ra —kàti ra.

Tajan ora kī'vi ma Petu' tichi ve'e nuu ndaa Jesuu, ta ji'na ma Jesuu te'en nāka'an ra chi'in Petu':

—¿Yo'o Simón, naja kua chàniniun? ¿Yo nuu nàka'an ma ndra kùu rey ña chà'nda tiñu ma ñuñivi i'ya ma xu'un'?, kùuniun: ¿A nuu ma ndian kùu ñivi ndra, a nuu ma ndian kichi inga ñuu?, kùuniun —kàti Jesuu chi'in ra.

²⁶Ta Petu', te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Nuu ma ndian vachi inga ñuu —kàti Petu'.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Takan kùu yi ña ma ndian ìyo ñuu i'ya, töve ìyo yi ña tia'vi na. ²⁷ Va tava töve kùunì ña ka'an nì'iin ñivi chatai, na ku'un kujakanaun chi'in ma yo'o jàkanaa nuu kàndii ma lakuna, ta ora kàniun yi, ma tiaka' nunuu ña tiin yi, ta tavani'un ri, ta ndikaun ma tichi yu'u ri, ta ikan nata'un iin xu'un'. Ta chi'in ma xu'un' ikan kùu ja'a yi ña tia'viun kuendai, ta tia'viun kuendaun. Na kunda'un yi, ta tia'viun nuu ndra —kàti Jesuu chi'in Petu'.

Kàtitu'un Jesuu nda ra kùu ma ra ka'nu ga

(Mr. 9:33-37; Lc. 9:46-48)

18 Ma tiempu ikan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu chājatu'va ndra ndra nuu ra, ta te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—¿Nda ra kùu ma ra ka'nu ga ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi? —kàti ndra chi'in ra.

²Tajan Jesuu kāna ra iin ravali, ta kūtaa ra ra ma'ñu ndra, ³ta te'en nāka'an ra:

—Ndicha va'i ña kà'in chi'in ndo, ña tu töve sama ndo ma kua chànini ndo, ta kùu ndo takua kùu ma ndiakwati, na töve kùu ki'vi ndo ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi. ⁴Ta takan kùu yi ña ma ra masu anima takua kùu ma ravali i'ya, ta jà'a na takua jà'a ra, rakan kùu ma ra ka'nu ga ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi. ⁵Ta nda yo ndàkimani ma ravali i'ya chi'in sivi, juuni ndakimani na yu'u ndia. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

Kàti Jesuu ti iin kuati ka'nu kùu yi tuva tìyu'u yo inga ñivi ña na ja'a na kuati

(Mr. 9:42-48; Lc. 17:1-2)

⁶—Nda ndian nikuuni ña tìyu'u iin ndiakwati te'en, ña chìnuni tu'in, ña na ja'a na kuati, ta jà'a na yi. Va'a ga ña na ku'ni ndo iin yuu yoso ka'nu sukun, ta kujakoyo ndo na tichi tañu'u nuu kunu. ⁷Ya'a ga kini kùu yi kuenda ma ñivi ìyo ñuñivi, ña ìyo ndian tìyu'u inga ñivi, ikan na ja'a na kuati! Yakan ninii ni koo yi, va jnda'vi ta'an ma ndian tìyu'u ma inga ñivi ña na ja'a na kuati!

⁸'Yakan va tu ma nda'a' ndo a cha'a' ndo, jà'a yi ña na ja'a' ndo iin kuati, na ka'nda' ndo yi, ta jakuuta chika' ndo yi, vati va'aga ña ki'vi' ndo nuu ni koo' ndo endeeni chi'in' Ndioo, chi'in' iin chiyo' nda'a' ndo a cha'a' ndo, kua ña chi'in' ninduvi' yi ni ni'i' ndo nuu ni ku'un' ndo andaya' jà'a' yi. ⁹Tatu ma tinuu' ndo jà'a' yi ña na ja'a' ndo iin kuati, na tava' ndo yi, ta jakuuta chika' ndo yi, vati va'aga ña kì'vi' ndo nuu ni koo' ndo endeeni chi'in' Ndioo, chi'in' iin chiyo' tinuu' ndo, kua ña chi'in' ninduvi' yi ni ni'i' ndo nuu ni ku'un' ndo andaya' jà'a' yi.

Jesuu kà'an' ra iin ku'va cha'a' mvechala ña kuànaa

(Lc. 15:3-7)

¹⁰'Na kuuni' ndo nde'e' ndo ndisaa' ma ndiakuaati' i'ya. Vati yu'u' kà'in' chi'in' ndo ña ma tati' va'a' Ndioo ña jakuenda' na, endee' ìyo' na kùmi' na na ma nuu' ìyo' ma Tatái' andivi. ¹¹Vati ma ra Se'e' ñivi' tāchi' Ndioo, vāchi' ra kuenda' ña jakakú' ra ma ndian' kuànaa' ña jà'a' kuati.

¹²'Ta ndyo'o, ¿naja' kua ndè'e' ndo yi? Tu iin' ra'ii' ìyo' iin' cientu' mvechala' jàna' ra, ta jàkuna' ra iin' ri' ma nuu' chàkunuu' ra jakuenda' ra ndri, ¿a' töve' ni ndakoo' nuu' ra ma kumi' xiko' cha'un' kumi' ndri' ma tichi' ku'u' nuu' jàkuenda' ra ndri, ta kunanduku' ra ma mvechala' ña kuànaa?, kùuni' ndo. ¹³Tatu nàta'an' ra ri, yu'u' chàninì' ña tiaga' sii' ni kuuni' ra cha'a' ma kiti' ña kuànaa' ta nàta'an' ndiko' ra ri, ña kua' cha'a' ma ndi' kumi' xiko' cha'un' kumi' ma kiti' töve' chànaa. ¹⁴Juuni' takan' kùuni' ma Racha'nu' Tatá' ndo, ra ìyo' andivi, ña na kùnaa' nì'iin' ma ndiakuaati' i'ya' jà'a' ma kuati.

Nuu kàtitu'un' Jesuu naja' kua ìyo' yi ña jaka'nunio' ma ndian' ta'an' yo, tuva kànita'an' na chi'in' yo

(Lc. 17:3)

¹⁵'Tu ma ra yaniun' ja'a' ra iin' kuati' chi'un', na kanaun' ra, ta natu'un' ma'iiun' chi'in' ra, ta ikan' katitu'un' nuu' ra nayi' kùu' ma kuati' ña jà'a' ra. Tatu jachi'in' ra ma ña kà'un', cha' kündeun' jakanaun' ra. ¹⁶Tatu töve' jàchi'in' ra ma ña kà'un', na kanaun' uvi' a uni' ñiviun', ikan' na koto' na nda' cha'a' kùu' ma ña kà'un' nuu' ra, ta kùu' na testigu', ta kà'an' na nuu' ra ndia. ¹⁷Tatu indukuni' töve' jàchi'in' ra

ña kà'an ma ñivi ikan, na katitu'un yi nuu ka'ìn ti'vi ma ñivi Ndioo. Tatu töve jàchi'in ra, ni ña kà'an ma ñivi Ndioo, tajan ìyo yi ña koto yo ña kùu ra iin ra töve chìnuni, a ña kùu ra tava kùu ma ndra nàka'an xu'un' kuenda ma ñuu ka'nu Roma.

¹⁸'Ndicha va'i ña kà'in chi'in ndo, ña ma ña ni kasi ndo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, ni ndasi yi ma andivi ndia. Ta ma ña ni nuna jà'a ndo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, juuni ni nuna yi ma andivi ndia.

¹⁹'Ta juuni kà'in chi'in ndo, ña tu uvi ta'an ndo jàndo'iin tu'un ndo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, kuenda ña ndākan ndo iin nakuyi nuu ma Racha'nu Tatái, ra ìyo andivi, ni ku'va ra yi nuu ndo. ²⁰Vati nuu ka'ìn ti'vi uvi a uni ndian jàka'nu yu'u, ikan ìyoi tañu na ndia.

²¹Tajan Petu' chājayatin ra ra nuu Jesuu, ta te'en chikatu'un ra nuu ra:

—Racha'nu, ¿naja cha'a' ìyo yi ña jaka'nuni ma ra yanì, tuva jà'a ra kuati chi'in? ¿A nda ucha cha'a'?, kùuniun —kàti ra chi'in Jesuu.

²²Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na töve kà'in chi'un ña ucha cha'ani, vati nda ucha cha'a' ma uni xiko uchi kàti chi'un —kàti Jesuu chi'in Petu'.

Jesuu kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' iin ra musu ña töve nì kuuni jaka'nuni

²³'Ta ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, indukuni kùu yi tava kùu iin ma ra kùu rey ña chà'nda tiñu, ña kùuni ra jà'a ra kuenda, naja tàvi ma ndra musu ra nuu ra. ²⁴Rakan, ti já kicha'a ra tàva ra kuenda, ora chāa iin ra tàvi kua'a' millon nuu ra. ²⁵Ti tava ma ra kùu musu ikan, töve nda chi'in kùu tia'vi ra nuu ra, yakan va ma ra kùu chito'o ra tachi ra musu ña na kutiin ndra ra, chi'in ñasi'i ra, ndian se'e ra, ta chi'in ndisaa ña ìyo nuu ra, ta kūya'vi ra chi'in vi, ta takan ka'nda ra ma kuenda cha'a ña tàvi ra nuu ra. ²⁶Tajan ora chāa ma ra musu, ta chūnandi chiti ra nuu ma chito'o ra, ta te'en nāka'an nda'vi ra nuu ra ña jànini ra ra: “Racha'nu, na kuatun yu'u ita'vi tiá, ta tia'vi ndi'ì ma ña tavì nuun”, kàti ra chi'in ma ra kùu chito'o ra. ²⁷Ta ma ra kùu chito'o ra kūnda'vini ra ra, ta jāka'nuni ra ma kuenda ña tàvi ra nuu ra, ta jāña ra ra. ²⁸Va juuni ora ña kèe ma ra musu ikan nuke'e, ta nāta'an ra iin ma meru ra, ña juuni kùu musu ña tàvi ita'vi nuu ra, ta kāvanda'a ra sukun ra, ta kicha'a ra tiin kutu ra yi, ta te'en

nāka'an ra chi'in ra: “iNa tia'viun ma ña tàviun nui!”, kàti ra chi'in ra. ²⁹Tajan ma ra kùu meru ra chūnandi chiti ra nuu ra, ta te'en nāka'an nda'vi ra nuu ra ña jànini ra ra: “Na kuatun yu'u ita'vi tiá, ta tia'vi ndi'i ma ña tavi nuun”, kàti ma ra musu chi'in ma inga ra. ³⁰Va ma ra kùu musu ikan, töve nī kūuni ra, vati ti'i ra ra vekaa nda kati ka'nda ra ma kuenda nuu ra. ³¹Ta ora ndē'e inga ma ndra musu ña takan jā'a ra chi'in ra, ta nduva'a nda'vi kūuni ndra. Tajan chā'an ndio ndra chākatitu'un ndra nuu ma ra kùu chito'o ra, ndisaa ma ña ndē'e ndra ña jā'a ra. ³²Tajan ma chito'o ra, ra kùu rey tāchi ra ña na kuki'in ndra ra, ta ora chāa ra ta te'en nāka'an ra chi'in ra: “iYo'o musu kini! Yu'u jāka'nuni ndisaa ma kuenda ña tàviun nui, vati jāniniun yu'u. ³³Yo'o, indukuni kua ikan iyo yi ña kunda'viniun ma ra merun, takua jā'i ña kunda'vini ñun niku.” ³⁴Ta takan kùu yi ña ma ra kùu chito'o ra nduva'a kuu kāyuni ra, ña tāchi ra ña na jande'e na tundo'o ma ra kùu musu ikan, nda kati tia'vi ndi'i ra ma ña tàvi ra nuu ra, indukuni takua jā'a ra chi'in ma inga ra. ³⁵Ta takan kùu yi, ña juuni kua ikan ni ja'a ma Racha'nu Tatái chi'in ndo, tu töve jaka'nuni ta'ii'in ndo chi'in ndisaa anima ndo kuati ña jā'a ma ndian ta'an ndo —kàti Jesuu.

Jàna'a Jesuu ña na vā'a' ndàkoo yo ñasi'o

(Mr. 10:1-12; Lc. 16:18)

19 Takan kūu ta ora chīnu kā'an Jesuu te'en, tajan kēe ra ma ñu'u' Galilea, ta kuà'an ra iti' ñu'u' Judea ña kàndii inga chiyo ma yuta Jordán. ²Ta nduva'a kua'a' ñivi tāndikun chata ra, ta ikan jānda'a ra ma ndian ku'vi. ³Tajan iin ma ndra fariseu chājayatin ndra ndra nuu ndaa Jesuu, ta tava kùuni ndra ki'in ndra ku'va ra, ndè'o naja kua kā'an ra, yakan va te'en chikatu'un ndra nuu ra: —¿A kùu ndakoo ma ra'ii ñasi'i ra vaji cha'a' iin ña ta'ani? —kàti ndra.

⁴Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿A takā'an jākua'a ndo ma tutu Ndioo nuu kà'an yi ña ma ra jātuvī ndo ma nuu kīcha'a ñuñivi, “Jā'a ra iin ra'ii, ta iin ña'a”?

⁵Ta juuni kà'an yi te'en ndia: “Cha'a' yakan kùu yi ña ma ra'ii, ni ndakoo ra ma tatá ra, chi'in ma'á ra, ta ndo'iin ra chi'in ñasi'i ra, ta

ninduvi vi ni kuu vi tava kùu vi iin ñivini.” ⁶Ta takan kùu yi ña yüva uvi ñivi kùu vi, vati iin ñivinia kùu vi. Yakan va ma ra'ii, na kùu ndakoo ra chi'in ma ña cha jāndo'iin Ndioo chi'in ra —kàti Jesuu.

⁷Tajan te'en chīkatu'un tuku ndra nuu ra:

—Tu takan kùu yi, ζta naja Moisés chā'a ra ña kùu ndakoo ma ra'ii ñasi'i ra tuva jandova'a ra iin tutu, nuu kà'an yi ña ndākoo ra ña, ta ndākoo ra ña? —kàti ndra.

⁸Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Moisés chā'a ra ña kùu ndakoo ndo ñasi'i ndo, ti ya'a ndava xini ndo, yakan va jā'a ra takan. Va na yöve takan kùu yi niku. ⁹Va yu'u kà'in chi'in ndo, ña tu nda ndyo'o ndākoo ndo ñasi'i ndo, ta yöve cha'a' ña kì'vian chi'in inga ra'ii kùu yi, ta ndyo'o tànda'a ndo chi'in inga ña'a, iin kuati kùu yi kuenda Ndioo. Tatu kì'vi ndo chi'in inga ña'a, ña ndākoo ii, iin kuati kùu yi ndia —kàti Jesuu chi'in ndra.

¹⁰Tajan ma ndra jākua'a chi'in Jesuu te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Tu takan kùu yi kuenda ma ndra'ii, chi'in ñasi'i ndra, va'a ga ña na kōo ñasi'i ndra, tuva takan —kàti ndra.

¹¹Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na yöve tandi'i ndra'ii kùu kutunini ndra ma tu'un i'ya, vati ma ndra kùu kutunini yi, kùu uvanuu ma ndra chā'a Ndioo chinituni ña, kutunini ndra yi, ndrakani. ¹²Ïyo uvi uni nakuyi jà'a ña na kùu tanda'a ma ndra'ii: ñyo ndra'ii ña kaku kukue'e ndra, cha'a' yakan kùu yi ña na kùu koo ñasi'i ndra. Ta ñyo ndra ña na kùu tànda'a ndra, cha'a' ña cha kùu ndra tatan kuenda ña töve tànda'a ndra. Ta ñyo inga ndra ña na kùuni ndra tànda'a ndra, cha'a' ña jàtiñu ndra kuenda Ndioo, ta kùuni ndra chaa ndra nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi. Tu ñyo nda ndian va'ani kutunini ma ña kà'in, na jachi'in na yi —kàti Jesuu.

Jesuu jà'íí ra ndiakwati

(*Mr. 10:13-16; Lc. 18:15-17*)

¹³Takan kùu tajan kīcha'a ndio na chàndaka na iin ndiakwati nuu Jesuu kuenda ña na janani nda'a ra na, ta kà'an ra chi'in Ndioo cha'a' na. Va ma ndra jākua'a chi'in Jesuu, kīcha'a ndra chàsi ndra nuu ma ñivi, ña na tüva cha'a ndra ku'un na chi'in ma ndiakwati nuu ra. ¹⁴Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na ku'va ndo na kichi ma ndiakuati nui, ta ña käsi ndo ma iti' vächì na, vati ma ñivi ìyo nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi, indukuni kùu na takua kùu ma ndiakuati —kàti Jesuu.

¹⁵Tajan jōndii ndio ra nda'a' ra xini ma ndiakuati, ta ora chīnu, ta kēe ra kuà'an ra.

Iin ra tivaa kuika, kà'an ra chi'in Jesuu

(Mr. 10:17-31; Lc. 18:18-30)

¹⁶Takan kūu tajan iin rayoko chānde'e ra Jesuu, ta te'en chīkatu'un ra nuu ra:

—Matru va'a, ¿nda ña kùu ma ña va'a ìyo yi ña ja'i, ta kuu ni'ì nuu koi endeeni chi'in Ndioo? —kàti ra.

¹⁷Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¿Ta naja kà'un yu'u ra va'a? Ta ma ra va'a, ti uvanuu ra kùu ra ña ìyo ra, ta rakan kùu ra Ndioo. Va tu kùuniun ni'un nuu koo nditoun endeeni chi'in Ndioo, na jachinun ma tu'un tāchi Ndioo ña ìyo yi ña ja'un, —kàti Jesuu chi'in ra.

¹⁸Ta ma ra tivaa, te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—¿Nda tu'un kùu yi? —kàti ra.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na kā'niun, na kī'viun chi'in ñivi ña'a yöve ñasi'un, na sü'un, na kā'un tu'un vata chata nī'iin ñivi. ¹⁹Na tiñu'un ma tatáun chi'in ma'un, ta na kuuniun nde'un inga ñivi, tava kùuniun nde'un juuni maun —kàti Jesuu chi'in ra.

²⁰Ta ma rayoko te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ndisaa yakan, cha jāchinui yi, nda ora kùì ravali, ta nda vitin. ¿Nayi kumaniga jà'i? —kàti ra chi'in Jesuu.

²¹Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Tu kuuniun kùn ma ra ndaa, na ku'un, ta xiko ndi'un ma ña ìyo nuun, ta tìndeun ma ndian nda'vi. Takan ìyo yi ña ja'un, ta kùu jandolochoun ma ña kuikaun ma iti' andivi ña kùuni yi ka'an yi ña tiñu va'a jà'un kuenda Ndioo. Ta ora cha yā'a, tajan na kichiun, ta tāndikun chatai —kàti Jesuu.

²²Tajan ora chīni ma ra tivaa ña kā'an ra, ta nda'vi kùuni ra, ta kēe ra kuà'an ra, vati ra ya'a kuika kùu ra.

²³Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ndee ga tiñu kùu yi kuenda iin ra kuika ña kùu kì'vi ra nuu chà'nda Ndioo tiñu. ²⁴Ta kà'an ndikoi chi'in ndo ña, chakuu tiá ndetiñu yā'a iin camellu xe'e iin kutiku, kua kuenda iin ra kuika kì'vi ra nuu chà'nda Ndioo tiñu —kàti Jesuu.

²⁵Takan kùu ta ora chīni ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu ña kā'an ra takan, ndavani yū'vi ndra, ta te'en kīcha'a ndra nàtu'un ta'an ndra:

—Tu takan kùu yi, ¿nda ndian kùu ma ndian ni kakú?, tuva takan —kàti ndra.

²⁶Tajan Jesuu ndē'e ra ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Kuenda ma ñivi ndetiñu jà'a na yi, va kuenda Ndioo töve, ti kùu ja'a ra ndisaa yi.

²⁷Tajan Petu' te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Taku ndyu'u ña ndākoo ndi tāndi'i ma ña ìyo nuu ndi, ta tāndikun ndi chataun. ¿Nayi kùu ma ña ni ni'i ndi? —Takan kàti Petu' nuu Jesuu.

²⁸Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ndian cha tāndikun ndo chatai, ña ora ni chaa ma kivi ña Ndioo ni jandochaa ra ndisaa nakuyi, ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo ora ni chaa ra ka'nda ra tiñu ma nuu kunandi ra tayu ka'nu iin nuu ya'a ga tacha. Tajan ndyo'o ndia, ni kunandi ndo uchi uvi tayu ka'nu nuu ta'nda tiñu chi'in ra, ta ikan ni jakutuni ndo kuati ma ndi uchi uvi grupu ma ndian Israel ndia. ²⁹Ta tandi'i ndyo'o ndian ndākoo ndo ve'e ndo, a ta'an ndo, a ma'á ndo, a tatá ndo, a ñasi'i ndo, a se'e ndo, a ñu'u' ndo, ta ndisaa yakan cha'i jā'a ndo yi. Yakan va ni ni'i ndo iin cientu cha'a tiá ga ma ndatiñu ndākoo ndo. Ta juuni ni ni'i ndo nuu ni koo ndito ndo endeeni ndia. ³⁰Va kua'a' ma ndian yosonuu vitin, ni kuu na ma ndian nuu ndi'inia. Ta kua'a' ma ndian nuu ndi'inia, ni kakunuu na iti' nuu —kàti Jesuu chi'in ndra.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' ndra jàtiñu

20 —Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, kùu yi tava kùu iin ra ìyo ñu'u' ka'nu, ña kēe ra kuà'an ra na'a va'a kuà'nduku ra ma ndra jàtiñu chi'in ra ña ka'nda ndra uva. ²Ta kīndoo ra chi'in ndra ña ni tia'vi ra ndra kua kiya'vi ma ñivi iin kivi. Tajan tāchi ndio ra ndra ña na kujatiñu ndra ma nuu ìyo ñu'u' nuu kàa vu.

³Ta ora yā'a, tajan kēe ndiko ma ra chito'o ndra ka'íin na'ani ma

veto'o, ta ikan ndē'e ra ña ka'iin inga ma ndra töve tiñu jà'a. ⁴Ta te'en nāka'an ra chi'in ndra: “Ndyo'o juuni na ku'un ndo kujatiñu ndo chi'in ma nuu kàa ndatiñui, ta tia'vi ma ya'vi ndo kuenda iin kivi.” Ta ndrakan kēe ndra kuà'an ndra. ⁵Takan kūu ta ma ra kùu chito'o ma ñu'u' ikan, kēe ndiko ra kuà'an ra ma veto'o ma kachuvi ndaa. Ta jā'a ndiko ra yi ma kaa uni chani'ini ndia. ⁶Ta ora cha kūu yi kaa u'un chani'ini, kēe tuku ra kuàanduku ra musu ma veto'o, ta nāta'an ra inga tuku ma ndra töve tiñu jà'a, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra: “¿Ta naja nduvi ka'iin ndo i'ya, ta töve jàtiñu ndo?”, kàti ra chi'in ndra. ⁷Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra: “Ka'iin ndi i'ya, vati ni'iin na takà'an kichi ka'an chi'in ndi ña jatiñu ndi”, kàti ndra. Tajan ma ra chito'o ikan, te'en nāka'an ra chi'in ndra: “Na ku'un du ndyo'o kujatiñu ndo chi'in ma nuu kàa ndatiñui ndia, ta tia'vi ma ya'vi ndo kuenda iin kivi”, kàti ra chi'in ndra. ⁸Ta ora cha kuna'a, tajan ma ra kùu chito'o, te'en nāka'an ra chi'in ma ra kùxini nuu musu: “Na kanaun ma ndra jàtiñu, ta tia'viun ndra, va ji'na, na kicha'un tia'viun ma ndra ki'vi nuu ndi'inia, ta nuu ndi'inia tia'viun ma ndra ki'vi jatiñu ma nunuu”, kàti ra chi'in ma ra kuxini nuu musu. ⁹Tajan chāa ndio ma ndra kākivi jatiñu kaa u'un chani'ininia, ta ta'ii'iin ndra kāni'i ndra ma ya'vi ndra kuenda iin kivi. ¹⁰Ta ora yā'a, tajan chāa ma ndra na'a kākivi jatiñu, ta ndrakan chānini ndra ña ni ni'i ndra ma ya'vi ndra tiaga kua iin kivi kūuni ndra niku, va töve, ti indukuni kāni'i ta'ii'iin ndra ma ya'vi ndra kuenda iin kivi, kua ma inga ndra. ¹¹Tajan ma ora nāka'an ndra yi, ta kicha'a ndra kàyuni ndra chi'in ma ra kùu chito'o, ¹²Ta te'en nāka'an ndra chi'in ra: “Ma ndra kākivi nuu ndi'inia, ña jatiñu iin orania, indukuni tia'viun ndra kua maa ndi, vaji maa ndi kùu ma ndra ndē'e ga tundo'o ña jatiñu ndi nduvi nii ma nuu ndi”, kàti ndra chi'in ra. ¹³Va ma chito'o ma ndatiñu, te'en nāka'an ra chi'in iin ra: “Yo'o xaa, yöve ni'iin kuati kùu ma ña jà'i chi'un. ¿A töve ni kindoo va'a yo ña ni tia'vi ñun ma ya'vi kuenda iin kivi?, kùuniun”, kàti ra chi'in ra. ¹⁴“Ju'un ma ya'viun, ta kuà'an. Yu'u kùuni tia'vi ma ra ki'vi jatiñu nuu ndi'inia, indukuni kua maun. ¹⁵¿A kùu jà'i nda ña kùuni mai chi'in ma xu'in?, kùuni ndo. ¿A tixin ndo nde'e ndo yu'u cha'a' ña ra va'ani kùu?” ¹⁶Ta takan kùu yi ña ma ndian kùu nuu ndi'inia, ni kuu na ma ndian nunuu, ta ma ndian kùu ma ndian

nunuu vitin, ni kuu na ma ndian nuu ndi'inia. Vati kua'a' na kānai, va tiani na káčhìn —kàti Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra.

Cha'a' uni kàtitu'un tuku Jesuu ña ni kuvi ra

(Mr. 10:32-34; Lc. 18:31-34)

¹⁷Ta ora kuà'an Jesuu ma iti' ñuu Jerusalén, ta kāna siin ra ma ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

¹⁸—Vitin va ndè'e ndo ña cha kuà'an yo iti' ñuu Jerusalén nuu ni tiin na ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ta ni ku'va na ra nda'a' ma ndra kuxini nuu sutu, chi'in nuu ma ndra kùu matru jàkua'a tutu ley Ndioo, ikan na jakutini ndra kuati ra ta ka'ni ndra ra. ¹⁹Ta ikan jan ni ku'va ndra ra nda'a' ma ndian yüvi judúu, kuenda ña na jati'ini na chi'in ra, ta kàni na ra, ta tàkaa na ra nuu kruu, va tichi uni kivi ni natakú ndiko ra.

Nuu chìkan ma ña kuu ma'á Jandiau, ta Xuva, ñamani nuu Jesuu

(Mr. 10:35-45)

²⁰Ma ma'á Jandiau chi'in Xuva ndra kùu se'e Zebedeu, chājayatin vi vi nuu Jesuu, ta chūnandi chitian nuu ra, ña chìkan ña iin ñamani nuu ra. ²¹Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'an:

—¿Niyi kùuniun? —kàti ra chi'an.

Va ma ña'a ikan, te'en nāka'an ña chi'in ra:

—Na tachiun ma nuu chà'ndaun tiñu ña ora chāun ndakan, iin ma ra se'i kunandi chiyo kua'un, ta inga ra kunandi chiyo satiun —kàti ña.

²²Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'an:

—Töve chìto ndo niyi kùu ma ña chìkan ndo. ¿A kùu ja'a ndo ko'o ndo ma ña uva ni ko'i, ta kùnduta ndo indukuni ma takua ni kundutai ña kà'an ndo takan? —kàti Jesuu.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Kùu yi —kàti ndra.

²³Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndicha ña ndyo'o kùu ja'a ndo ko'o ndo ma ña uva ni ko'i, ta juuni kùu ja'a ndo kùnduta ndo ma takua ni kundutai ndia, va taku cha'a' ña chìkan ndo kunandi ndo ma chiyo

kua'i, ta chiyo satin, ma Tatái kùu ma ra chìto nda yo ni ku'va ra ma chiyo ikan nuu, ta yöve yu'u —kàti Jesuu.

²⁴Ta ora chīni ma inga uchi ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu ma ña kā'an ndra, ta kùxaan ndra chi'in ninduvi ndrakan. ²⁵Va Jesuu kāna ra ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndyo'o cha chìto va'a ndo, ña ma ndra kuxini ña chà'nda tiñu nuu ma ñivi ìyo ma nuñu'u' ñuñivi töve jà'a ndra va'a chi'in na, ti ya'a kanduu kini chà'nda ndra tiñu. ²⁶Va tañu ndyo'o ndian chìnuni, na töve ìyo yi ña ja'a ndo takan, vati tu ìyo nda ndyo'o ña kùuni ndo jaka'nu ndo ndo, ji'na ìyo yi ja'a ndo tiñu nuu ma inga na. ²⁷Ta nda ndyo'o nikuuni, tu kùuni ndo kuu ndo ma ndian nunuu, ìyo yi ña ja'a ndo tiñu nuu ma inga na, ²⁸takua jà'a ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ña tüvi nī kichi ra kuenda ña jà'a na tiñu nuu ra, vati kichi ra va kuenda ña jà'a ra tiñu nuu ñivi, ta kuvi ra kuenda ña kùu ra takua kùu iin ya'vi kuenda ña na kakú kua'a' ñivi —kàti Jesuu.

Nuu jànda'a Jesuu uvi ta'an ndra kuaá

(Mr. 10:46-52; Lc. 18:35-43)

²⁹Takan kùu ta ora kēe Jesuu ma ñuu Jericó, nduva'a kua'a' ñivi tándikun kuà'an chata ra. ³⁰Ta ma yu'u iti' kuà'an ra, ikan nandi uvi ta'an ndra kuaá. Ta ora chīni ndra ña yà'a Jesuu ikan, ta te'en kànachaa ndra:

—jYo'o Racha'nu, ra kùu ñivi David, na kunda'viniun ndyu'u! —kàti ma ndra kuaá chi'in ra.

³¹Tajan ma ñivi nāka'an na chi'in ma ndra kuaá ña na taxiin koyu'u ndra, va ndrakan tiá ga kicha'a ndra kànachaa ndra te'en:

—jYo'o Racha'nu, ra kùu ñivi David, na kunda'viniun ndyu'u! —kàti ndra.

³²Tajan chūndaa ndio Jesuu, ta kāna ra ma ndra kuaá, ta te'en chikatu'un ra nuu ndra:

—¿Niyi kùuni ndo ña ja'i chi'in ndo? —kàti Jesuu.

³³Ta ndra kuaá ikan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, kùuni ndi ña na jandondichiun nuu ndi —kàti ndra chi'in ra.

³⁴Tajan Jesuu kũnda'vini ra ndra, ta j̄anani ra nda'a' ra chata tinuu ma ndra kuaá, ta ma ora ikani kũu nande'e ndra, ta t̄andikun ndra chata Jesuu.

Jesuu ki'vi ra ñuu Jerusalén

(Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

21 Ora cha kuàkuyatin Jesuu chi'in ma ndra j̄akua'a chi'in ra ma ñuu Jerusalén, ji'na ch̄aa ndra iin ñuu ña n̄ani Betfagé, ña kandii yatini nuu ndaa ma yuku Olivu. Tajan Jesuu t̄achi ra uvi ta'an ma ndra j̄akua'a chi'in ra, ²ta te'en n̄aka'an ra chi'in ndra:

—Kuà'an ndo ma kuariya ña k̄andii ikani. Ta ikan n̄ata'an ndo iin burra ña ndikun ri ndaa ri ikan chi'in iin burru vali se'e ri. Na ndachi ndo ri, ta kundaka ndo ninduvi ndri kichi ndo nui. ³Ta tu ìyo iin ndian ch̄ikatu'un, ña naja nd̄achi ndo ri, ta kati ndo chi'in na ña nunua v̄achi ndaka ndiko ndi ri, ti ch̄iniñu'u ma racha'nu chito'o ndi ri, kati ndo chi'in na —k̄ati Jesuu chi'in ndra.

⁴Takan kũu yi, ikan na chinu ma tu'un k̄a'an ma ra k̄a'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ora t̄aa ra te'en nuu tutu ra:

⁵Na kukatitu'un ndo te'en nuu ndisaa ma ñivi ìyo ma ñuu Sión:

“Na nde'e ndo ña nduva'a nda'vi v̄achi ma ra k̄u Rey ndo yoso ra iin burru yoko chi'in ma'á ri, se'e ma kiti ch̄ito kuiso karia”,

k̄ati yi.

⁶Tajan k̄ee ndio ma ndra j̄akua'a chi'in Jesuu k̄acha'an ndra, ta j̄a' ndra yi ma tava k̄a'an ra chi'in ndra. ⁷Takan kũu tajan nd̄aka ndio ndra ma burru, chi'in ma kiti vali se'e ri ch̄aa ndra nuu ra, ta t̄isukun ndra ma ja'ma isukun ndra chata ninduvi ndri, tajan ch̄akoso ndio Jesuu ri. ⁸Ta ikan k̄uti'vi nduva'a kuii kua'a' ñivi. Ta ndiakan k̄icha'a ndio na ch̄akin na ja'ma isukun na ma tichi iti' nuu kuà'an Jesuu. Ta ìyo inga ndian ch̄a'nu soko yutun, ta ch̄akin na yi ma tichi iti' ndia. ⁹Ta ma ñivi yosonuu, chi'in ma ñivi k̄akichi iti' chata, te'en k̄anachaa ni'i na:

—¡Ya'a ga ka'nu k̄u ma ra v̄achi tata ma rey David! ¡Ya'a ga í k̄u ma ra v̄achi chi'in sivi ma Racha'nu! ¡Ta nduva'a na jaka'nu yo Racha'nu Ndioo nuu ìyo ra andivi! —k̄ati na.

¹⁰Takan kũu tajan ora kī'vi ndio Jesuu ma ñuu Jerusalén, tajan ndisaa ndio ma ndian ìyo ikan nduva'a nāndiki na jā'a Jesuu ora kī'vi ra ikan. Ta te'en kīcha'a ndio na chikatu'un ta'an na:

—¿Nda ra kũu ra'ya? —kàti na.

¹¹Ta ma ñivi kàcha'an chi'in Jesuu te'en nāka'an na chi'in na:

—Ra'ya kũu Jesuu, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ra kīchi ñuu Nazaret, ña kàndii iti' ñu'u' Galilea —kàti na.

Jesuu tàva ra ndian xiko tichi veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén

(Mr. 11:15-19; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹²Takan kũu tajan kī'vi ndio Jesuu ma tichi veñu'u ka'nu ma Ndioo, ta tāvani'i ndi'i ra ma ndian ka'iin xiko, ta jata ma tichi veñu'u. Kānindee ra ma mesa nuu ka'iin ma ndian sàma xu'un' nuu ma ñivi, ta tayu nuu ka'iin ma ndian xiko livi ndia. ¹³Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in na:

—Nuu ma tutu Ndioo ña tãa ma Moisés te'en kà'an yi: “Ma ve'i kũu yi iin ve'e nuu kà'an ma ñivi chi'in.” Va ndyo'o, jāndakuu ndo yi iin ve'e kuenda ma ndian su'u —kàti Jesuu chi'in na.

¹⁴Tajan chājayatin ndio ma ndian kuaá ma nuu ndaa Jesuu ma tichi veñu'u ka'nu, chi'in ndian koxo, ta jānda'a ra na. ¹⁵Va ora ndē'e ma ndra kuxini nuu sutu, chi'in ma ndra matru jākua'a tutu Ndioo ma ndatu ña jā'a Jesuu, ta naja kua chini ndra ña endee nanivaa kũu ma ndiakwati ma tichi veñu'u, ña te'en kànachaa na: “Ya'a ga ka'nu kũu ma ra kīchi tata ma rey David”, kàti na, ta nduva'a kũxaan ndra. ¹⁶Tajan te'en nāka'an ndra chi'in Jesuu:

—¿A chiniun ña kàka'an ma ñivi ikan? —kàti ndra.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Juu, chini ma ña kà'an na, va ¿a takā'an jakua'a ndo nuu ma tutu Ndioo ña tãa Moisés nuu kà'an yi te'en?:

Chi'in yaa ña chita ma ndiakwati,

chi'in ma ndian juuni chàxin,

chi'in yakan jàna'a ma Ndioo nuu ndo,

ña takan ìyo yi ña jaka'nu ndo ra ndia

kàti Jesuu.

¹⁷Tajan ndākoo ra ma ñivi ikan, ta kēe ra kuà'an ra inga ñuu ña nàni Betania, nuu kāva ra iin chanikuaa.

Jesuu kà'an xaan ra nuu yutun higu ña töve jàtiñu

(Mr. 11:12-14, 20-26)

¹⁸Ta ora chikoni'i ndiko Jesuu ma ñuu ka'nu, ma ora na'ani, ta chāñu ndio ma soko ra. ¹⁹Ta ikan ndē'e ra ña ndaa iin yutun higu yatini ma yu'u iti', ta chājayatin ra ra nuu ndaa run, va tükuii nuva koo ma nuu run, ti maaaa nda'ani run iyo. Tajan kā'an xaan ndio ra run:

—ǰNda vitin, ta iti' nuu, na tūva ni ku'vaun ma chiti! —kàti Jesuu chi'in run.

Ta juuni ma ora ikani nātii run, ta chī'í run. ²⁰Ta ora ndē'e ma ndra jākua'a chi'in ra ma ña kūu, ta ndava kuà'an anima ndra, ta te'en chikatu'un ndio ndra nuu Jesuu:

—ǰNiyi tā'an ma yutun higu ña yā'a ga numi nātii run? —kàti ndra.

²¹Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndicha va'i ña kà'in chi'in ndo, ña tu chīnu va'ani ndo ma tu'un Ndioo, ta töve ndo'uvini ndo, na yöve uvaa ma ña jā'i chi'in ma yutun higu i'yani kùu ja'a ndo, vati juuni kùu ka'an ndo te'en, chi'in ma yuku i'ya ndia: “ǰNa kundachiyoun chiña, ta nduvaun nuu ma tañu'u!”, kati ndo, ta takan ni kuu yi. ²²Ta ndisaa ma ña chikan ndo ora kà'an ndo chi'in ma Racha'nu, tu ndicha ña chànini ndo ña ni kuu yi, ni ni'i ndo yi —kàti Jesuu chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra.

Jesuu kùu ka'nda ra tiñu ndia

(Mr. 11:27-33; Lc. 20:1-8)

²³Takan kūu tajan kī'vi ndio Jesuu ma tichi veñu'u ka'nu ña kua jana'a ra, ta ora juuni ndaa ra jàna'a ra nuu ma ñivi, ta chājayatin ndio ma ndra kuxini nuu sutu, chi'in ndra cha'nu kuenda ma ndian judíu nuu ra, ta te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—ǰYo chā'a tiñu nuun ña jā'un te'en? ǰYo kùu ma ndian tīyu'u ñun ña na ja'un yi? —kàti ndra chi'in Jesuu.

²⁴Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra ndia:

—Juuni kùuni du mai ndakatu'in iin nakuyi nuu ndo ndia, tu katitu'un ndo ma ña chikatu'in nuu ndo, tajan katitu'in nuu ndo yo chā'a tiñu nui ña jā'i yi. ²⁵ǰYo kùu ma yo tāchi ma Xuva ña na jakunduta ra?, ǰa Ndioo, a ma ñivi? —kàti Jesuu.

Tajan te'en kīcha'a ndio ndra kà'nita'an yu'u
ndra juuni chi'in maa ndra:

—Tu kati yo: “Ña Ndioo tāchi ra”, ta rakan ni ka'an ra
chi'in yo ña: “¿Naja töve nī jachi'in ndo ña kà'an ra tuva
takan?” ²⁶ Ta na küu kà'an yo ña: “ñivi tāchi ra”, ni kuxaan
ma ñivi chi'in yo, vati ndisaa na chànini na ña iin ra kà'an
chi'in tu'un yu'u Ndioo kùu Xuva —kūuni ndra.

²⁷ Yakan va te'en nāka'an ndio ndra chi'in Jesuu:

—Töve chito ndi, yo tāchi ra —kāti ndra.

Tajan Jesuu te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Ni yu'u, küu katitu'in nuu ndo yo tīyu'u yu'u
ña jà'i ma tiñu i'ya ndia —kāti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' iin ra'ii, chi'in uvi ndra se'e ra

²⁸ Takan küu tajan Jesuu, te'en nāka'an tuku ra nuu ndra:

—¿Naja kua chànini ndo cha'a' ma ña ni ka'in i'ya? Iin ra'ii
chīyo uvi ndra se'e ra. Ta rakan, te'en nāka'an ra chi'in iin ra:
“Yo'o se'yu, na ku'un kujatiñun nuu kàa ma ndatiñu yo vitin”, kāti
ra chi'in ra. ²⁹ Ta ma ra se'e ra, te'en nāka'an ra chi'in ra: “¡Na
küunji!”, kāti ra ma ora ikan. Va ora cha yā'a ndio tajan sāma ma
kua chànini ra, ta chā'an ra chājatiñu ra. ³⁰ Ta ikan jan chānde'e ra
inga ma ra se'e ra, ta indukuni takua kā'an ra chi'in ma ra nunuu,
kā'an ra chi'in ra. Ta ra'ya te'en nāka'an ra: “Va'a tatá, ku'in”,
kāti ra. Va töve nī cha'an ra. ³¹ ¿Nda ra kùu ma ra kändicha ma
tiñu kā'an ma tatá ndra?, kùuni ndo —kāti Jesuu chi'in ndra.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Ma ra nunuu —kāti ndra.

Takan küu yakan va te'en nāka'an ma Jesuu:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ma ndra nāka'an xu'un'
kuenda kuvienu ma ñuu ndo, chi'in ma ñivi ña'a tondo, ji'na ga na
ni ki'vi nuu chà'nda Ndioo tiñu kua maa ndo. ³² Vati ma Xuva ra
jàkunduta kīchi jana'a ra nuu ndo naja kuu yi ña koo ndo takua
kùuni Ndioo, va ndyo'o töve nī jachi'in ndo ña kà'an ra. Va taku
ma ndian nāka'an xu'un' kuenda kuvienu ma ñuu ndo, chi'in ma
ñivi ña'a tondo, ndiakan jāchi'in na ña kā'an ra. Va ndyo'o, vaji

ndē'e ndo ña takan kūu yi ma i'ya, va töve kùuni ndo sama ndo ma kua kini kua ìyo ndo, ta chinuni ndo ma ña kà'an ra.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' ndra töve va'a jàtiñu

(Mr. 12:1-12; Lc. 20:9-19)

³³Takan kūu ta te'en nāka'an tuku Jesuu inga ku'va nuu ndra:

—Na taso'o va'a ndo ma inga ku'va ña ni ka'in: Tatiempu chīyo iin ra ìyo iin ñu'u' ka'nu, ta rakan tāchi ra yoku'u uva nuu yi, ta chāsi ra ma nuu kàa yi. Ta juuni jā'a ra iin nuu naku'ni ra ma uva, ta jā'a ra iin torri ka'nu kuenda ña na chaa nuu ra nde'e ra ninii ma nuu kàa vu.

'Ta ikan jan jākilaa ndio ra ma ñu'u' nuu iin ma ndra jàtiñu chi'in ra, ta kēe ndio ra kuà'an ra iin tiempu ma nuu chika. ³⁴Ta ora chāa ndio ma tiempu ña cha kēta ndio ma ndatiñu ikan, tajan tāchi ndio ma ra chito'o ma ñu'u' iin ma ndra jàtiñu kuenda ra ña na ku'va ma ndra jàtiñu nuu ñu'u' ra ma ña ìyo yi ña ndaki'in ra. ³⁵Va ma ndra jàtiñu ikan, tiin ndra ma ndra jàtiñu kuenda ra, ta iin ra va kāni ndra, inga ra chā'ni ndra, ta inga ra va kāni ndra chi'in yuu.

³⁶Tajan ma ra kùu chito'o ma ñu'u' ikan, tāchi ndiko ra tiá kua'a' ma ndra jà'a tiñu nuu ra nuu ndra kua ma cha'a' nunuu, va ma ndra jàtiñu ikan, indukuni takan jā'a ndra chi'in ndisaa ndra ndia.

³⁷'Ta ma nuu ndi'inia, va tāchi ndio ra ma ra se'e maa ra, ti te'en chānini ra: “Cha chito yo ña ni tiñu'u ndra, ta jàchi'in ndra ña kà'an ma ra se'o.” Takan kūuni ra. ³⁸Va ora ndē'e ndio ma ndra jàtiñu nuu ñu'u' ra ña vāchi ndio ma ra se'e maa ndio ra, tajan te'en kīcha'a ndra nātu'un ndra juuni chi'in maa ndra: “Ra'ya kùu ma ra ni kindoo chi'in ma ñu'u' i'ya, na ka'nio ra, ta kindoo yo chi'in ma ñu'u'”, kāti ndra. ³⁹Tajan tiin ndio ndra ra, ta tāva ndra ra nuu kàa ma yoku'u uva, ta chā'ni ndra ra.

⁴⁰'Ta vitin ora ni kichaa ndio ma ra kùu chito'o ma ñu'u', ¿nayi ni ja'a ra chi'in ma ndra jàtiñu takan?, kùuni ndo —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁴¹Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in Jesuu:

—Na töve nī kunda'vini chito'o ma yoku'u uva ndra, ti ni ka'ni ra ma ndra kini ikan, ta ni jakilaa ra ma ñu'u' ra nuu inga tuku ma ndra ña kùuni ku'va ndra ma ndatiñu ra nuu ra ora jàtiñu ndra, ma takua ìyo yi ña ja'a ndra —kàti ndra.

⁴²Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿A takā'an kuii jakua'a ndo nuu ma tutu Ndioo ña tãa Moisés nuu kà'an yi te'en?:

Ma yuu ña jāchiyo ma ndra jàva'a ve'e,
yakan kùu ma yuu ka'nu ga kua ndisaa yi,
takan jā'a ma Racha'nu,

Yakan va ña'a kùu yi iin ña ya'a vii kuenda yo,
kàti yi.

⁴³'Cha'a' yakan kùu yi ña kà'in chi'in ndo ña ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, ni namaa ra yi nuu ndo, ta ni ku'va ra yi nuu ma ndian jà'a ma tiñu va'a kuenda ra. ⁴⁴Ta nda ndian nikuuni ña ni nduva chata ma yuu ka'nu ikan, endee ni kuche'e che'e na, tatu ma yuu ikan kòyo yi chata iin ñivi, endee ma yuyaania ni kuu na ja'a yi —kàti Jesuu.

⁴⁵Takan kùu tajan ora chīni ma ndra kuxini nuu sutu, chi'in ma ndian fariseu ma ku'va ña kā'an Jesuu, ikan chā'a ndio ndra kuenda ña chata ndra kà'an ra. ⁴⁶Tajan kùuni ndra tiin ndra Jesuu, va yū'vi ndra ma ñivi, ti ndiakan cha chànini na ña Jesuu kùu ra iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' viko tànda'a

(Lc. 14:15-24)

22 Takan kùu tajan kīcha'a ndiko Jesuu kà'an ra iin ku'va nuu ma ñivi, ta te'en nāka'an ra:

²—Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu kùu yi, takua kùu iin viko tànda'a ña jā'a ma ra kùu rey kuenda ma ra se'e ra. ³Tāchi ra ma ndra jàkuu tiñu nuu ra, ña na kukana ndra ma ndian jainvitaa ra, va ma ndiakan nī kuuni na ku'un na. ⁴Tajan tāchi ndiko ma ra kùu rey ma ndra jàkuu tiñu nuu ra inga cha'a', ta te'en nāka'an ra chi'in ndra: “Na katitu'un ndo nuu ma ndian jainvitaa, ña na kichi na, ti cha ìyo va'a ma ña kachi na, vati cha tāchì ña na ka'ni na kua'a' kiti ndu'u janai. Ta na kichi na, ti ndisaa yi cha ìyo va'a”, kati ndo. ⁵Va ma ndian jainvitaa ra töve nī jachi'in na ña kà'an ma ra kùu rey, ti ìyo ndian kēe kuànde'e ma nuu kàndii ñu'u' na, ta ìyo ndian kēe kuà'an nuu ìyo tiñu jà'a na. ⁶Ta inga na, va tiin na ma ndra jà'a tiñu nuu ma rey, ta nduva'a kāni na ndra, ña ndava ni kuvi ndra jà'a na niku. ⁷Tajan

nduva'a kāyuni ma ra kùu rey, ta tāchi ndio ra ma ndra jandaru ra, ña na kuka'ni ndra ma ndian kini chà'ni ndií ikan, ta ka'mi ndra ndisaa ma ve'e ña ìyo ma ñuu ndra ndia. ⁸Tajan te'en nāka'an ndio ma rey chi'in ma ndra jàkuu tiñu nuu ra: “Ndisaa nakuyi cha ìyo va'a jā'i kuenda ma viko tanda'a, va ma ndian jainvitaai, na töva ni ku'vai na kichi na i'ya. ⁹Na ku'un ndo nuu kütisi'in ma kai ka'nu, ta na jainvitaai ndo, ma nda ndian nikuuni ña nāta'an ndo, ta kichi na chi'in ndo ma viko tanda'a i'ya”, kàti ra chi'in ndra. ¹⁰Tajan kēe ndio ma ndra jàkuu tiñu nuu ma rey kàcha'an ndra iti' kai, ta jāti'vi ta'an ndra tandi'i ma ndian nāta'an ndra ikan, chito a kùu na ndian va'a a ndian tüvi va'a. Takan jā'a ra ña nī'i ra ñivi kuenda ma viko tanda'a, ña endee chitu ndio ma tichi ve'e ra.

¹¹Tajan kī'vi ndio ma ra kùu rey ma tichi ve'e, ikan na kuu nde'e ra ma ndian chājati'vi ta'an ndra ma veto'o, ta ikan ndē'e ra iin ra töve ñu'u ja'ma ña chàku'un na ora chà'an na ma viko tanda'a. ¹²Ta te'en nāka'an ra nuu ra: “Yo'o xaa, ¿naja jā'un ña kī'viun ma i'ya, ta töve ñù'un ma ja'ma ña chàku'un na ora ku'àn na nuu ìyo ma viko tanda'a?”, kàti ra chi'in ra. Va ma ra'ii ikan taxiin kindoo ra. ¹³Tajan ma rey, te'en nāka'an tuku ra chi'in ma ndra jàkukava ma nuu mesa: “Na ku'ni ndo cha'a ra chi'in nda'a' ra, ta jaketa ndo ra nuke'e nuu naa, ikan ni kuaku ra, ta ni kari'u ma nu'u ra, jà'a ma tundo'o ni nde'e ra.” ¹⁴Vati nduva'a kua'a' na kànai, va tiani na kùu ma ndian kàchìn —kàti Jesuu.

**Chìkatu'un ñivi nuu Jesuu cha'a' ma
xu'un' nāka'an ma ñuu Roma nuu na**

(Mr. 12:13-17; Lc. 20:20-26)

¹⁵Takan kuu tajan ma ndra fariseu kēe ndio ndra chājando'iin tu'un ndra, naja kua jà'a ndra ña na ka'an Jesuu iin ña tüvi va'a, ta chi'in yakan kùu ni'i ndra naja kua tìsokuati ndra ra. ¹⁶Tajan tāchi ndio ma ndra fariseu ita'vi ma ndra ìyo kuenda ndra, chi'in ita'vi ma ndra ìyo kuenda Herode. Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in Jesuu: —Matru, cha chito ndi ña yo'o kùu ma ra kà'an tu'un ndaa, ta juuni jàna'a ndaun naja kua kùuni Ndioo ña koo yo, ta töve kì'in kuendaun ña kà'an ma ñivi, vati indukuni ndè'un ndisaa ñivi. ¹⁷Na

katitu'un nuu ndi: ¿A va'a tì'vi ndi xu'un' nuu ma ra César, ña chà'nda tiñu ma ñuu Roma kùuniun?, ¿a töve? —kàti ndra chi'in ra.

¹⁸ Va Jesuu chā'a ra kuenda, ña na yüvi ña va'a kùu ma ña chà'nini ndra kuenda ra, ta te'en nāka'an ndio ra nuu ndra:

—Ndyo'o ndra kini, ta, ¿naja kùuni ndo janda'viña'a ndo yu'u?

¹⁹ Na jana'a ndo nui naja kua kàa ma xu'un' ña tì'vi ndo —kàti Jesuu.

Tajan chāki'in ndra iin xu'un' denariu chā'a ndra nuu Jesuu.

²⁰ Ta ora ndē'e ndio Jesuu yi, ta te'en chikatu'un ra nuu ndra:

—¿Yo nuu kùu ma ña ìyo nuu ma xu'un' i'ya, ta ma sivi ña ìyo nuu yi? —kàti ra chi'in ndra.

²¹ Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Ma ña César, ra chà'nda tiñu ñuu Roma kùu yi —kàti ndra chi'in Jesuu.

Tajan Jesuu te'en nāka'an ra nuu ndra:

—Na ku'va ndo ña kùu ña'a ma racha'nu César nuu ra, ta ña kùu ña'a Racha'nu Ndioo nuu Ndioo —kàti Jesuu chi'in ndra.

²² Ta ora chīni ndra ña kā'an ra takan, ta ndava kuà'an anima ndra, tajan ndākoo ndra ra, ta kuà'an ndra.

Nuu chikatu'un ma ndra saduceu, naja kua kùu yi ña nàtaku ma ndian ndií

(Mr. 12:18-27; Lc. 20:27-40)

²³ Ta juuni ma kivi ikan, ìyo ndra saduceu, chānde'e ndra Jesuu. Ta ndrakan kàti ndra, ña tüva nàtaku ma ndian ndií, cha'a' yakan kùu yi ña, te'en chikatu'un ndra nuu Jesuu:

²⁴ —Matru, Moisés kā'an ra ña, tu iin ra cha tānda'a kùvi ra, ta töve nī chakoo nī'iin se'e ra, ma ra yani ra, ìyo yi ña tanda'a ra chi'in ma ñasi'i ra ña kīndoo nda'vi, ta takan kùu koo se'e ma ra chī'í jà'a ma ra yani ra. ²⁵ Va'ani, tañu ndyu'u chīyo ucha ta'an ndra, ña kùu ndra yani ndra. Ma ra nunuu tānda'a ra, ta chī'í ra. Ta tava töve nī chakoo se'e ra chi'in ma ñasi'i ra, yakan va kīndoo ma ña nda'vi ikan kuenda ma yani ra, ra uvi. ²⁶ Ta juuni indukuni takan töve nī chiyo se'e ma ra uvi chi'an, ta chī'í ra ndia. Ta takan ya'a ndi ucha yani ndra ña tānda'a ndra chi'an ta ndisaa ndra chī'í ndia. ²⁷ Ta ma nuu ndi'inia, chī'í ndio ma ña'a ndia. ²⁸ Va'ani, ta ma ora ni nataku

ndiko ma ndian cha chī'í, ¿nda ndra ni kuu ma iian, tuva ndi ucha ndra ña kùu ndra yani ndra tānda'a ndra chi'an? —kàti ndra.

²⁹Ta ma Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na yüvi takan kùu yi, takan chānini ndo, ti töve nākoto ndo naja kua kà'an ma tutu Ndioo, ta naja kua kùu ma ndatu Ndioo ndia. ³⁰Vati ora ni nataku ma ndian cha chī'í, na tüva ni tanda'a na, ta tüva ni ku'va na se'e na kuenda ña tānda'a na ndia, ti ni kùu na tava kùu ma ndian kùu tati va'a ña ìyo andivi ña jà'a tiñu nuu Ndioo. ³¹Va ndicha kuu ña nàtaku ndiko ma ndian chī'í, ¿a takā'an jākua'a ndo nuu ma tutu Ndioo, nuu kà'an ra te'en?: ³²“Yu'u kùu Ndioo ta indukuni yu'u kùu ra kùmi Abraham chi'in Isaac chi'in Jacob ndia”, kàti yi. I'ya chà'a yo kuenda ña Ndioo töve kùu ra Ndioo ma ndian ndií, ti kùu ra Ndioo ma ndian ndito.

³³Ta ora chīni ma ñivi ma tu'un ña kā'an Jesuu, ndava kuà'an anima na chīni na ña jàna'a ra.

Kàtitu'un Jesuu nda tu'un kùu ma ña ka'nu ga

(Mr. 12:28-34)

³⁴Ta ora chīto ma ndra fariseu ña Jesuu jākutaxin ra ma ndra saduceu, tajan kùti'vita'an ndio ndra ma nuu ndaa ra. ³⁵Ta iin ma ra meru ndra ña kùu matru jākua'a tutu ley Ndioo, te'en chikatu'un ra nuu Jesuu, ña kùuni ra ki'in ra ku'va ra nde'o naja kua kati ra:

³⁶—Matru, ¿nda tu'un ìyo nuu ma tutu ley Ndioo ka'nu ga yi kua tandi'i ga ma inga tu'un ìyo nuu yi?, kùuniun —kàti ra.

³⁷Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—“Na kuuni ndo nde'e ndo ma Racha'nu Ndioo chito'o ndo chi'in ndisaa anima ndo, chi'in ndisaa ñandee ndo, ta chi'in ndisaa chinituni ndo.” ³⁸Tu'un i'ya kùu tu'un ka'nuga, ta ma tu'un nunuu ña ìyo nuu ma tutu Ndioo. ³⁹Ta ma tu'un uvi, cha yatin indukuni kùu yi, ta te'en kà'an yi: “Na kuuni ndo nde'e ndo ma ñivi ìyo yatini xiin ve'e ndo tava kùuni ndo nde'e ndo juuni maa ndo.” ⁴⁰Ta chi'in uvi tu'un i'ya jàchinu yi tandi'i ma ley Ndioo chi'in ma tu'un kā'an ndra kà'an chi'in tu'un yu'u ra taji'na ndia —kàti Jesuu.

Kàtitu'un Jesuu ti ñivi ra kùu Rey David

(Mr. 12:35-37; Lc. 20:41-44)

⁴¹ Ta ora juuni ka'iin ti'vi ga ma ndra fariseu ma ikan,
⁴² ta Jesuu te'en chikatu'un ra nuu ndra:

—¿Naja kua chànini ndo cha'a' ma ra kùu Cristu?

¿Yo tata kùu ra?, kùuni ndo —kàti ra.

Ta ma ndra fariseu te'en nāka'an ndra:

—Tata ma racha'nu David kùu ra —kàti ndra.

⁴³ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Tu takan kùu yi, ¿ta naja chātiñu ma Tati Í Ndioo ma David ña na ka'an ra ña Racha'nu ra kùu Cristu, tuva takan? Vati ndicha ña ma David, te'en kā'an ra:

⁴⁴ Ma Racha'nu Ndioo, te'en kā'an ra chi'in ma Racha'nu chito'i:

“Kunandi chiyo kua'i,

nda kati kanindoyoi ma ndian xaani ndè'e ñun iti' cha'un.”

Takan kàti Ndioo taji'na ña tãa David.

⁴⁵ Va Jesuu te'en nāka'an tuku ra nuu ndra:

—¿Naja kua kùu yi ña, tata David kùu Cristu, tuva juuni ma David kā'an ra ña, Racha'nu chito'o ra kùu ra? —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁴⁶ Nī'iin ma ñivi töve nī kuu ka'an na nī'iin ma tu'un yu'u Jesuu. Ta nda ma kivi ikan nī'iin ga ma ñivi tüva ni kuuni na ndakatu'un na tiaga nakuyi nuu ra.

Jesuu tìsokuati ra ma ndra fariseu, chi'in ndra matru jàkua'a tutu Ndioo

(Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

23 Takan kùu tajan Jesuu, te'en nāka'an ra nuu ma ñivi, ta nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra:

²—Ma ndra matru ña jàkua'a tutu Ndioo, chi'in ma ndra fariseu jàna'a ndra naja kua kùuni ma ley Ndioo ña tãa Moisés ka'an yi.

³ Va'ani, na jachi'in ndo ma ña kà'an ndra, ta na ja'a ndo ndisaa yi ndia, va koto jà'a ndo takua jà'a ndra, vati ndrakan kà'an ndra iin nakuyi, ta jà'a ndra inga nakuyi. ⁴ Jà'a ndra ña na kuiso ma ñivi iin ña nduva'a vee, ña na kùndee na kuiso na, ta jà'a ndra ña na kuiso na

yi, va juuni maa ndra, ni ita'vi töve kùuni ndra ja'a ndra yi. ⁵Ndisaa ma ña jà'a ndra, jà'a ndra yi ikan na nde'e ma ñivi yi. Ta chàta'ani ndra kundikun iin kaja vali, nuu te'e nuu ndra chi'in ma chiyo nda'a' satin ndra, ta tichi yi indii uvi uni ma tu'un Ndioo ña ka'nu ga. Ta juuni chàta'ani ndra kù'un ndra ja'ma ki'in nuu ka'lin kua'a' tilachi xiin yi ndia. ⁶Ta chàta'ani ndra kuiin ndra ma tayu ka'nu ga ma nuu chìyo viko, ta ma tichi veñu'u kuati ma ndian judíu ndia. ⁷Ta juuni kùuni ndra ña na iñu'u kaña'a ma ñivi chi'in ndra ndanikuni nuu kèta ndra nuu na ma kai. Ta na ka'an na ndra, “matru.”

⁸Va ndyo'o, töve ìyo yi ña ku'va ndo ma ñivi ña na ka'an na, matru chi'in ndo, vati ndisaa ndo kùu ndo ta'an ndo. Ta ma ra kùu Matru ndo, uvanuuni ra ìyo, ta rakan kùu ra, Cristu. ⁹Ta töve ìyo yi ña ka'an ndo, tatá, ma nì'iin ñivi ìyo nuñu'u' ñuñivi, vati uvanuuni ma ra ìyo andivi kùu Tatá yo. ¹⁰Ta juuni töve ìyo yi ña ku'va ndo ña ma ñivi ka'an na, ña ndyo'o kuu ma ndian kuxini, vati uvanuuni Cristu kùu ma ra kuxini. ¹¹Ma ra jàkuu tiñu nuu inga ñivi, rakan kùu ma ra ka'nu ga ña ìyo ma tañu ndo. ¹²Vati ma ndra jàka'nu chi'in maa', ndrakan, Ndioo ni jakukanuu ra ndra, va ma ndra jànda'vi ña'a juuni maa', ndrakan ni jaka'nu ma Ndioo ndra.

¹³'jNda'vi ta'an ndyo'o, matru ña jàkua'a tutu Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra uvi nuu kua chànini ndo! Vati chási ndo nuu kì'vi inga ñivi ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi, ikan na kùu ki'vi na. Ni maa ndo töve kùuni ndo ki'vi ndo, ta ni töve chà'a ndo ki'vi ma ndian kùuni ki'vi ndia.

¹⁴'jNda'vi ta'an ndyo'o, matru ña jàkua'a tutu Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra uvi nuu kua chànini ndo! Vati namaa ndo ve'e ma ñivi ña'a kìndoo nda'vi, ta nàkuatu ndo nuu ka'lin kua'a' ñivi, ikan na kuuni na ña yüvi ndra su'u kùu ndo. Cha'a' yakan kùu yi ña ni nde'e ndo kua'a' ga tundo'o.

¹⁵'jNda'vi ta'an ndyo'o, matru ña jàkua'a tutu Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra uvi nuu kua chànini ndo! Vati ndyo'o chàkunuu ndo nànduku ndo ñivi ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi, kuenda ña na ki'vi na ma iti' chàkunuu ndo. Ta ora cha kī'vi ndio na jā'a ndo, tajan jà'a ndo ña na ndakuu kini ga na kua maa ndo kuenda ña ku'un na andaya'.

¹⁶'jNda'vi ta'an ndyo'o, ndra kùu takua kùu ma ndian kuaá ña jàna'a nuu ma ñivi!, ti ndyo'o te'en kà'an ndo: “Tu ìyo nda ndyo'o,

chà'a ndo tu'un cha'a' ma veñu'u Ndioo ña ni ja'a ndo iin tiñu, töve kùuni yi ka'an yi ña ìyo yi ña ja'a ndicha ndo ma ña kà'an ndo. Va tu chà'a ndo tu'un cha'a' ma oro ña ka'ìin ma tichi veñu'u, va yakan, ìyo yi ña ja'a ndo”, kàti ndo chi'in na. ¹⁷ ;Ndyo'o ndra tüvi chìto, ña kùu ndo takua kùu ma ndian kuaá! ¿Nda ña kùu ma ña ka'nu ga kùuni ndo: a ma oro, a ma veñu'u jà'a ña na ndakuu í yi?, kùuni ndo. ¹⁸ Ta juuni kà'an ndo te'en ndia: “Tu ìyo nda ndyo'o, chà'a ndo tu'un nuu ñivi va cha'a' ma chito naá ña ìyo kuenda Ndioo, töve kùuni yi ka'an yi ña ìyo yi ña jàchinu ndicha ndo ma ña kà'an ndo. Va tu chà'a ndo tu'un nuu na cha'a' ma ña soko ñivi chata ma nuu naa, ikan kuuni yi ka'an yi, va ìyo yi ña jachinu ndo yi”, kàti ndo chi'in na. ¹⁹ ;Ndyo'o ndra tüvi chìto, ña kùu ndo takua kùu ma ndian kuaá! ¿Nda ña kùu ma ña ka'nu ga kùuni ndo: a ña sòkó ma ñivi, a ma chito naá ña jà'a ña na ndakuu í yi?, kùuni ndo. ²⁰ Ma ndian chà'a tu'un cha'a' iin nakuyi nuu ma chito naá, yöve uvaa kuenda maani yi chà'a na tu'un, vati juuni kùu yi kuenda ndisaa ma ña ka'ìin nuu yi ndia. ²¹ Ta ma ndian chà'a tu'un cha'a' iin nakuyi kuenda ma veñu'u ka'nu, yöve uvaa kuenda maani yi chà'a na tu'un, vati juuni kùu yi kuenda ma Ndioo ra ìyo ikan ndia. ²² Ta ma ndian chà'a tu'un cha'a' iin nakuyi kuenda ma andivi, yöve juuni uvaa kuenda maani yi chà'a na tu'un, vati juuni kùu yi kuenda ma tayu ka'nu nuu chà'nda Ndioo tiñu, ta kuenda ma Ndioo ra chàtiñu yi ndia.

²³ ;Nda'vi ta'an ndyo'o, ndra kùu matru ña jàkua'a tutu ley Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra uvi nuu kua chànini! Vati ndyo'o kùu ndo ña sokó ndo uchi porcientu ma ña vixi chà'an kuenda Ndioo, takua kùu ma xiko ani, chi'in ma cominu, va na töve jàchi'in ndo ña kà'an ma tu'un ka'nu ga ña jàna'a ma ley Ndioo, ña ìyo yi ña ja'a ndo, takua kùu ma ña, ìyo yi ña koo ndaa ndo kuenda Ndioo, ta kunda'vini ndo, ta chinuni va'a ndo ma tu'un ra. Ña'a kùu ma ña ìyo yi ña ja'a ndo, ta töve jàña ndo ña jà'a ndo ma inga tuku ma ña kà'an ma Ley Ndioo ndia. ²⁴ ;Ndyo'o ndra kùu takua kùu ndian kuaá ña jàna'a nuu ma ñivi, ndyo'o jàchinu ndo ma ña vali ña töve ndakuenda, ta töve jà'a ndo ma ña ndicha ña ìyo kuenda!

²⁵ ;Nda'vi ta'an ndyo'o matru ña jàkua'a tutu ley Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra uvi nuu kua chànini! Vati ndyo'o kùu ndo takua kùu ma yachin, chi'in ko'o ña chàtiñu ndo, ti

chàta'ani ndo nakata ndo iti' chatani yi, va ma tichi yi, nduva'a ìyo ma ña kini jà'a ña kasu'u ndo, ta inga tuku ma ña kini jà'a ndo. ²⁶ ;Ndyo'o ndra fariseu ña kùu takua kùu ndian kuaá: ji'na ìyo yi ña nakata ndo iti' tichi ma yachin, chi'in ma ko'o, tajan takan, ni kindoo va'a ndio ndo kuenda Ndioo!

²⁷ ;Nda'vi ta'an ndyo'o matru ña jàkua'a tutu ley Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra ìyo uvi nuu! Vati kùu ndo tava kùu ma nuu ñaña, ña vii kàa yi ña kà'yu iti' chata yi chi'in ña kuichin, va iti' tichi yi endee chitu yi chi'in mamaa iki ma ndian ndií, ta chi'in ndisaa inga nuu ma ña kini. ²⁸ Ndyo'o takan kùu ndo, vati ma iti' chata ndo, kàa yi takua kàa ma ndian va'a kuenda ma ñivi, va ma iti' tichi kuñu ndo endee chìtu yi chi'in ña kini, ta chi'in ña töve va'a.

²⁹ ;Nda'vi ta'an ndyo'o matru ña jàkua'a tutu ley Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra uvi nuu! Ndyo'o kùu ndo ña jàva'a ndo nuu ñaña kuenda ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ta vii jàva'a ndo nuu ñaña ma ndian kùu ndian va'a ta ndaa. ³⁰ Ta juuni maa ndo kà'an ndo te'len: “Tu ndyu'u chīyo ndi ma ora chīyo ma ndian kūu ñivi ndi niku, töve ni kuta'an ndi chi'in na, ña ka'ni ndi ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku”, kàti ndo. ³¹ Chi'in ña'a jàna'a ndo, ña juuni maa ndo chà'a ndo kuenda, ña ma ñivi ndo kùu ma ndian chà'ni ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. ³² ;Va'ani, na jachinu ndo jà'a ndo ma ña kicha'a ma ndian kùu ñivi ndo jà'a na niku, tuva takan!

³³ ;Ndyo'o tatá ndian xaan, takua xaan ma koo kaa! ¿Chìto naja kua kùu kakú ndo nuu ma tundo'o ña ni nde'e ndo andaya'? ³⁴ Cha'a' ña'a kùu yi ña ni tachì ma ndra ni ka'an chi'in tu'un yu'u Ndioo nuu ndo, chi'in ndra chìto ña kà'an, ta matru ña jàkua'a tutu Ndioo. Va ndyo'o, ìyo ndra ni ka'ni ndo, ta ni takaa ndo nuu kruu, ta ìyo inga ndra ña ni kani ndo ma tichi ma veñu'u kuati ma ñivi judíu, ta ni kakunuu ndo nànduku ndo ndra, ta ñuu, ta ñuu. ³⁵ Ta takan kùu yi ña, chata ndo ni koyo ma tundo'o, cha'a' ña chā'ni ndo ndisaa ma ndra va'a, nda ma Abel, ra chīyo ndaa nuu Ndioo, ta nda Zacaría, se'e ma ra chūnani Berequías, ra chā'ni ndo ma tichi veñu'u ka'nu, yati nuu ndaa ma chito naá. ³⁶ Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña cha'a' ndisaa ma kuati i'ya, ma tundo'o ni koyo yi chata ma ñivi ìyo vitin.

Nuu chàku Jesuu cha'a' ñivi ìyo ñuu Jerusalén

(Lc. 13:34-35)

³⁷¡Jerusalén, Jerusalén, ndyo'o ña chà'ni ndo ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ta juuni chà'ni ndo chi'in yuu, ma ndra tàchi Ndioo ña kuàkatitu'un ma tu'un ra nuu ndo! ¡Nduva'a kua'a' cha'a' kūunī jati'vi ta'in ndo, ta jakuendai ndo, tava jà'a ma tiatan' ora kumi ri ma tiun kuati se'e ri ma tichi ndichin ri, va töve nī kuuni ndo! ³⁸Na nde'e ndo, ña vitin, cha jāña ndio ma Racha'nu Ndioo ndo ña na ja'a maa ndo nda ña kùuni ndo vitin. ³⁹Vati yu'u kà'in chi'in ndo, ña na tüva ni nde'e ndo yu'u, nda kati ni keta ma tiempu, ña ni ka'an ndo te'en: “Ma ra ya'a ga í kùu ma ra vàchi, chi'in sivi ma Racha'nu Ndioo”, kàti Jesuu chi'in na.

Jesuu kàtitu'un ra, ña ni kekoyo ma veñu'u ka'nu

(Mr. 13:1-2; Lc. 21:5-6)

24 Takan kūu ta ora kēe ndio Jesuu ma tichi veñu'u ka'nu, ña cha kuà'an ra, ora ikan chājayatin ma ndra jàkua'a chi'in ra ndra nuu ndaa ma veñu'u ka'nu, ta kīcha'a ndra kà'an ndra ña ya'a ga vii kūva'a ma veñu'u. ²Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ta, ¿a ndè'e ndo ña ya'a vii kūva'a yi? Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ni chaa iin kivi, ña ni'iin ga ma yuu na tüva ni kindoo yi ma chata ta'an yi, vati kikoyo ndi'i yi —kàti Jesuu chi'in ndra.

Jesuu kàtitu'un ra naja kua ni naa ñuñivi

(Mr. 13:3-23; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³Tajan kēe ndio Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra kuà'an ndra ma iti' iin yuku nàni Olivu. Ta ora nàndi Jesuu ma ikan, tajan chājayatin ma ndra jàkua'a chi'in ra nuu nandi ra, ta te'en chīkatu'un xe'e ndra nuu ra:

—Kùuni ndi ña na katitu'un nuu ndi, nda ora ni kuu ma ña kā'un. ¿Nda seña kùu ma ña ni nde'e ndi, ora ni kichi ndikoun, ta nda ora ni naa ma ñuñivi ndia? —kàti ndra.

⁴Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na ja'a ndo kuenda nuu ndo, ta koto kù'va ndo ña kēña'a ni'iin ñivi ndo. ⁵Vati ni keta kua'a' ñivi, ña ni jaya'a na na chi'in sivi, ta te'en ni ka'an na: “Yu'u kùu Cristu”, ta takan ni janda'viña'a na kua'a' ñivi. ⁶Ta ndyo'o ni kunitu'un ndo, ña ìyo kuati ma ñuu i'ya ta inga ñuu. Va na yü'vi ndo, vati takan ìyo yi ña kuu yi, va na yöve nuu ni ndi'i ma ñuñivi kùu yi. ⁷Vati ni kanita'an iin ñuu, chi'in inga ñuu, ta inga tuku ñuu chi'in inga tuku yi, ta ni koo tama', chi'in kue'e, ta juuni ni kichi ña ni taan kuàni'i va'a ndisaa ñuñivi ndia. ⁸Tandi'i ma ña ni kuu i'ya, kùu ma nuu já kicha'a ma ñivi nde'e na tundo'o.

⁹Ta ikan jan, ni ku'va ndio na ndo nda'a' ma ndian ni jande'e tundo'o ndo, ta ndiakan ni ka'ni na ndo, ta ndisaa ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya, ni kuxaani na nde'e na ndo cha'i. ¹⁰Ma tiempu ikan, kua'a' ñivi ni jaña na ña chìnuni na ma tu'un Ndioo, ta ni kuxaani na nde'e na juuni ma ta'an na ña chìnuni, ta ni xikoña'a na na ndia. ¹¹Ta ni keta kua'a' ma ndra vata, ña ni ka'an ndra, ña kùu ndra, ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ta takan ni keña'a ndra kua'a' ñivi. ¹²Ta ni koo kua'a' kuati, ta chi'in yakan, kua'a' ñivi ni jaña na ña kùuni na nde'e na ma tiaga na. ¹³Va ma ndian ni kundeni koo va'a na chi'in ma ña chìnuni na nda kati ya'a ma kivi ikan, ni jakakú ma Ndioo na. ¹⁴Ta ma tu'un va'a, ña kà'an cha'a' ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, ni katitu'un ndian jàkutiñu nuu Ndioo yi ta ni koto tandi'i ma ñivi ìyo nuñu'u' ñuñivi yi, ta ikan jan ni kichi ndio ma ora ni naa ndio ma ñuñivi.

¹⁵Ma ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ña nàni Daniel, tãa ra ita'vi cha'a' ma ña jà'a ña na ndokini ndo, ta jativi yi ndo. Ora ni nde'e ndo ña yakan ni chaa yi nda tichi veñu'u nuu ya'a íí —tu ìyo nda ndyo'o jàkua'a ndo ma tu'un i'ya, na kutunini ndo yi. ¹⁶Tajan nda ndian ìyo ma ñuu'u' Judea, ma ora ikan, na kunu na ku'un na iti' yuku. ¹⁷Ta ma ndian ka'lin siki ve'e na, na nüu na ña tàva na ni'iin nakuyi ma tichi ve'e na. ¹⁸Ta ma ndian ka'lin jàtiñu tichi ku'u, koto chikokani na, ña kuki'in na ja'ma na. ¹⁹¡Nda'vi ta'an ma ñivi ña'a, ña ma kivi ikan ñuu se'e vi, ta juuni ndian ìyo ndiakuati se'e vi ña chàxin! ²⁰Na ndakan ndo nuu Ndioo, ña koto tä'an ndo ña ìyo yi ña kakú ndo ma tiempu vichin jà'a yi, ta ni ma kivi nindeo. ²¹Vati ma tiempu ikan kùu yi, ña nduva'a ni nde'e ndo tundo'o, takua takä'an nde'e ndo yi ni'iin cha'a' nda ma ora jätuvi Ndioo ma ñuñivi, ta ni tüvi chànini ra jande'e ra

tundo'o ndo takan iti' nuu ndia. ²²Ta tu Ndioo töve ni jandokuiti ra ma kivi ikan, ni'iin ñivi töve ni kakú niku, va ni jandokuiti ra yi cha'a' ña nduva'a kùuni ra nde'e ra ma ndian kāchin ra.

²³Tajan tu kèta iin ndian kà'an te'en chi'in ndo: “Nde'e ndo ti, i'ya ndaa ma ra kùu Cristu”, a kà'an na ña: “Nde'e ndo ti, ikan ndaa ra”, na chīnuni ndo. ²⁴Vati ni keta ma ndra ni janda'viña'a, ña ni jaya'a ndra ndra ña kùu ndra Cristu, ta ndra kà'an ña kùu ndra, ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, va töve ndicha. Ndrakan ni ja'a ndra kua'a' ndatu, ta seña nuu ndo, kuenda ña janda'viña'a ndra ndo. Ta nda ma ndian kāchin Ndioo ni janda'viña'a ndra na ndia, tuva kùu ja'a ndra takan. ²⁵Yu'u cha kātitu'in yi nuu ndo antea ña kùu yi. ²⁶Yakan va, tu kà'an na te'en chi'in ndo: “Nde'e ndo ti, ikan ndaa ra tichi ku'u”, na kù'un ndo. Ta tu kà'an na te'en chi'in ndo: “Nde'e ndo ti, ma tichi ve'e i'ya indii xe'e ra”, koto chīnuni ndo ña kà'an na. ²⁷Vati ma tava jà'a ma ña xi'í, ña ndichin nde'o yi nda iti' kèta nikandii, ta iti' chiso yi, takan ni nde'o ma ra Se'e ñivi ora ni kichi ndiko ra. ²⁸Ta ma nuu kàndii kuñu ma ndian chī'í, ikan ni nde'o ña kùti'vi ma chii.

Kàtitu'un Jesuu naja kua ni kichi ndiko ra

(Mr. 13:24-37; Lc. 17:26-30, 34-36; 21:25-35)

²⁹Ta ora cha yā'a ma tiempu ña ni nde'e ndo tundo'o. Tajan ni nda'va ma nikandii chi'in ma yoo. Ta ma chele ña ka'iin andivi, ni kuita ndri, ta ni taan ninii ka'nu ma andivi jà'a ndri. ³⁰Tajan ni nde'e ndo iin seña ña ni ja'a yu'u ra Se'e ñivi iti' andivi, ta ikan jan, tandi'i ma ndian ìyo ninii ka'nu nuñu'u' ñuñivi ni kuaku na jà'a ña yu'vi na ora ni nde'e na ña vāchi nuu ma ra Se'e ñivi tañu vikó, chi'in tacha ra chi'in kua'a' ndatu ra. ³¹Ta ni tachī ma tati va'a ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, kuenda ña na tivi na ni'i va'a chi'in ma yutun tivi, ikan na kuti'vi ndisaa ma ndian kāchin, ña ìyo ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi.

³²Na nde'e ndo naja kua ja'a ma yutun higu: Ora kèta ma soko yuta' ndrūn, ta nàka'ndi ma nda'a' ndrūn, ikan chà'a ndo kuenda ña cha vāchi kuyatin ma tiempu savi. ³³Ta takan kùu yi chi'in ma ña'a ndia, ora ni nde'e ndo yi, tajan ni ku'va ndio ndo kuenda ña cha vāchi kuyatin ora ni kichaa yu'u, ra Se'e ñivi tāchi Ndioo. ³⁴Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña tandi'i ña kà'in i'ya, ni kuu yi antea ña

kùvi ma ñivi ìyo tiempu i'ya. ³⁵Ma andivi chi'in ma nuñu'u', ni chaa tiempu ña ni naa yi, va ma tu'un kà'in, töve ni naa yi.

³⁶Va ma kivi ni naa ñuñivi, ta ma ora ni kuu yi, ni'iin yo töve chìto, ni ma ndian kùu tati jàkuu tiñu nuu Ndioo andivi, ta ni yu'u, ra kùu Se'e ra. Uvanuu ma Ndioo Tatá yo kùu ma ra chìto yi.

³⁷Tava kùu yi ma tiempu chiyo Noé, juuni takan ni kuu yi ma ora ni kichi ndiko yu'u ra Se'e ñivi. ³⁸Ma tiempu ikan, antea ña kuun ma savi ka'nu, ma ñivi kàchachi na, kàchi'i na, tànda'a na, ta juuni chà'a na ñivi ña'a se'e na ña na tanda'a na, nda kati kēta kivi ña kī'vi Noé ma tichi varku. ³⁹Ta takan kùu yi ña jàna'ini na ora koyo ma savi ka'nu chata na, ta nāndaa ma takuii ta tāni na. Takan ni kuu yi, ma ora ni kichi ndiko ma ra Se'e ñivi. ⁴⁰Ma kivi ikan, uvi ndra'ii, ña ka'iin jàtiñu ndra nuu ñu'u' ndra, iin ra ni ku'un chi'in, ta inga ra ni kindoo. ⁴¹Ta uvi ñivi ña'a, ña ka'iin katu, iin ña ni ku'un ña chi'in, ta inga ña ni kindoo.

⁴²Yakan va na koo tu'va ndo, vati töve chìto ndo nda ora ni kichaa ma Racha'nu. ⁴³Va kùuni ña na koto ndo iin ña ni kà'in chi'in ndo, tu iin ra xuve'e, chìto ra nda ora kùu yi ña ni koyo ma ndra su'u ve'e ra ma chanikuaa, ni kundito ra, ta töve ku'va ra ña kī'vi ma ndra su'u ve'e ra, ta kàsu'u ndra. ⁴⁴Yakan va ndyo'o, juuni takan ìyo yi ña koo tu'va ndo, vati ma ra Se'e ñivi, ni kichi ra ma ora töve ndàtu ndo ña ni kichi ra.

Ìyo musu ña jàtiñu va'a, ta ìyo musu töve

(Lc. 12:41-48)

⁴⁵¿Nda ra kùu ma musu va'a ta yati?, kùuni ndo. Ma ra ndākoo chito'o ra tiñu nuu, ña na jàkachi ra ndisaa ma ndian jàtiñu kuenda chito'o ra, ta chà'a ra yi ma ora ìyo yi ña ku'va ra yi. ⁴⁶Na sii kuuni ma ra musu, ña ora chàa ma ra kùu chito'o ra ve'e ra, ta nàta'an ra ra, ña jàtiñu va'a ra. ⁴⁷Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ma ra jàtiñu takan, ni ku'va ma ra kùu chito'o ra tiñu nuu ra, ña na kùu ra ma ra kuxini nuu tandi'i ma ña ìyo nuu ra. ⁴⁸Va tu ma musu ikan kùu ra iin ra kini ta te'en kàti ra chi'in anima ra: “Ma chito'o yo na töve ni chaa numi ra, ti kùyanga ra ma nuu kuà'an ra”, kùuni ra. ⁴⁹Ta rakan kicha'a ndio ra jànde'e ga ra tundo'o ma ndian kùu musu chi'in ma tiñu jà'a na, ta ndò'iin ndio ra, chàchi ra, ta chī'i ra chi'in

ma ndra chì'i ndixi. ⁵⁰Tajan ma ora ikan, ni chaa ndio chito'o ma ra kùu musu, ma kivi töve ndàtu ra ra, ta iin ora ña töve chìto ra ndia. ⁵¹Ta ikan jan, ni jande'e ndio ra tundo'o ka'nu ra, ta ni jaku'un ra ra iti' kuà'an ma ma ndian kini. Ta ikan kùu ma nuu ni kuaku ndio ra, ta ni kari'u ma nu'u ra, jà'a ma tundo'o —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' uchi ta'an ñivi ña'a yoko

25 ¹Tajan ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, indukuni kùu yi tava kùu ma uchi ta'an ñivi ña'a yoko, ña kī'in vi ma ñu'ú nda'a, ña chàtiñu cete, ta kēe vi chāta'an vi nuu ma ra ni tanda'a. ²U'un ta'an ñivi ña'a kùu vi ña töve ìyo tu'va vi, ta u'un ta'an vi ìyo tu'va vi. ³Ma ñivi ña'a, ña töve ìyo tu'va, ndà'a vi ma ñu'ú nda'a' kuà'an vi, va töve ndà'a vi cete kuenda ña jàkutu ndiko vi yi. ⁴Va ma ñivi ña'a ìyo tu'va, ndà'a vi lometa chitu ma cete, chi'in ma ñu'ú nda'a' vi ndia. ⁵Va tava ma ra ni tanda'a kùyanga ra, yakan va chāñu ndio ñuma'na nuu vi, ta ndisaa vi kākixi. ⁶Tajan ora cha kùu yi ora java ñuu chanikuaa, te'en chīni vi iin tati ña ni'i va'a kanachaa: “¡Cha vāchi ma ra ni tanda'a, na kee ndo kichi ta'an ndo nuu ra!”, kàti ma tati ikan. ⁷Ta ndisaa ndio ma ñivi ña'a ikan ndākoo vi, ta kīcha'a vi jàndova'a vi ma ñu'ú nda'a' vi. ⁸Tajan ndi u'un ma ñivi ña'a, ña töve ìyo tu'va, te'en nāka'an vi chi'in u'un ta'an ma ñivi ìyo tu'va: “Na ku'va ndo ita'vi ma cete ndo nuu ndi, ti ma ñu'ú nda'a' ndi cha kīcha'a yi ndà'va yi”, kàti vi chi'in vi. ⁹Va ma ñivi ña'a ìyo tu'va, te'en nāka'an vi chi'in vi: “Na kùu, ti na kēta ra', ni kuenda maa ndi, ta ni kuenda maa ndo. Yakan va va'a ga, ña na ku'un maa ndo ma nuu kùya'vi ra', ta jàta ndo ra' kuenda ndo”, kàti vi chi'in vi. ¹⁰Va ora juuni yanga kàcha'an ma ndi u'un vi kuàjata vi ma cete, ta chāa ma ra ni tanda'a. Tajan ma ñivi ña'a, ña ìyo tu'va, kākivi vi chi'in ra ma tichi ve'e nuu ìyo ma viko tanda'a, ta chāsi ndio ra yuve'e. ¹¹Ta nunuuni, tajan chāa ndio ma inga u'un ñivi ña'a yoko, ta te'en nāka'an vi: “¡Racha'nu, Racha'nu, na nunaun yuve'e nuu ndi!”, kàti vi. ¹²Va ma ra tànda'a, te'en nāka'an ra chi'in vi: “Ndicha va'a kà'in, ña na töve nākotoi ndo”, kàti ra chi'in vi.

¹³Tajan Jesuu te'en nāka'an tuku ra chi'in na:

—Na koo tu'va ndo, ti töve chìto ndo, ni ma kivi, ta ni ora ni kichaa ndiko yu'u ma ra Se'e ñivi.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' xu'un'

¹⁴'Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi, kùu yi tava kùu iin ma ra'ii ña ora ni kee ra ku'un ra inga ñuu, ta kāna ra ma ndra kùu musu ra, ta chā'a ra ma xu'un' ra nuu ta'ii'iin ndra ña na kumi ndra yi.

¹⁵'Nuu iin ma ra kùu musu ra, chā'a ra u'un mii pesu ma xu'un', ta nuu ma inga ra chā'a ra uvi mii, ta iin mii nuu ma inga tuku ra. Ta'ii'iin ndra, chā'a ra ma xu'un' nuu ndra, naja kua kùndee ndra jàtiñu ndra yi. Tajan kēe ndio ra kuà'an chika ra. ¹⁶Ma musu, ra nī'i u'un mii pesu ma xu'un', jàtiñu ra chi'in ma xu'un' ikan, ta jākanaa yi inga u'un mii pesu. ¹⁷Ta juuni takan jā'a, ma ra nī'i uvi mii pesu ma xu'un', ta jākanaa yi inga uvi mii. ¹⁸Va ma ra nī'i iin mii, jā'a ra iin yavi ma nuñu'u', ta tīndixe'e ra ma xu'un' chā'a ma ra chà'nda tiñu nuu ra.

¹⁹'Takan kùu ta ora yā'a kua'a' tiempu, tajan chikoni'i ndiko ma ra chà'nda tiñu nuu ndra, ta kīcha'a ndio ra jà'a ra kuenda chi'in ndra. ²⁰Ji'na ma ra nī'i u'un mii pesu ma xu'un' chāa ra nuu ra. Ta ora chā'a ra u'un mii ma xu'un' siki yi nuu ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ra: "Yo'o Racha'nu, u'un mii kùu ma ña chā'un nui, ta i'ya ìyo inga u'un mii ña jākanai siki yi", kàti ra chi'in ra. ²¹Tajan ma ra kuxini, te'en nāka'an ra chi'in ra: "Ya'a ga va'a jā'un yo'o musu va'a, ta ndaa. Tava kùun ma ra jàtiñu ndaa chi'in ita'vi ma ña chā'i nuun, vitin ni ku'va ndioi tiñu nuun, ña na jakuendaun nduva'a ga kua'a' yi. Na ki'viun ma nuu ìyoi, ta sii kuuniun chi'in", kàti ma racha'nu chi'in ra. ²²Ta ora yā'a, tajan chāa ndio inga musu, ra nī'i uvi mii pesu ma xu'un' ma nuu ra, ta rakan te'en nāka'an ra: "Yo'o Racha'nu, uvi mii kùu ma ña chā'un, ta i'ya ìyo inga uvi mii ña jākanai siki yi", kàti ra chi'in ra. ²³Ta ma ra kuxini, te'en nāka'an ra chi'in ma musu ikan: "Ya'a ga va'a jā'un yo'o musu va'a, ta ndaa. Tava kùun ma ra jàtiñu ndaa chi'in ita'vi ma ña chā'i nuun, vitin ni ku'va ndioi tiñu nuun, ña na jakuendaun nduva'a ga kua'a' yi. Na ki'viun ma nuu ìyoi, ta sii kuuniun chi'in", kàti ra chi'in ra. ²⁴Va ora chāa ndio ma musu, ra nī'i iin mii pesu ma xu'un'. Ta rakan te'en nāka'an ra chi'in ma ra kùu chito'o ra: "Yo'o Racha'nu, cha chitōi ña iin ra nduva'a ndava kùun, vati chāta'aniun ndaki'un ma nuu tōve nī tachiun, ta nākuisoun ma nuu tōve kuii nī jatiñu. ²⁵Yakan va yū'vi, ta chātixe'i ma xu'un'

tichi ñu'u'. Va na näkaniniun, vati i'ya ìyo ma xu'un' ña chā'un nui", kàti ra chi'in ra. ²⁶Tajan ma ra kùu chito'o, te'en nāka'an ra chi'in ma musu ra: "Yo'o musu kini, ta suchan, tu cha chitoun ña yu'u ndàki'in ma nuu töve nī tachì, ta nākuisoi ma nuu töve jāndova'i, ²⁷¿ta naja töve nī chati'un ma xu'in tichi vanku, ikan ma ora kichai, ta yu'u ndaki'in ndikoi ma xu'in chi'in siki yi niku, tuva takan?"

²⁸"Na namaa ndo ma iin mii ikan nuu ra, ta ku'va ndo yi nuu ma ra nda'a uchi mii. ²⁹Vati ma ndian ìyo yi nuu, ni ku'vai tiá ga yi nuu na, ña ndava ni kukoso yi. Va ma ndian töve yi nuu, nda ma ña ita'vi ìyo nuu na, ni namaa yi. ³⁰Ta ma ra musu kini i'ya, na tava ndo ra nuke'e, nuu naa, vati ikan kùu ma nuu ni kuaku ra, ña ndava ni kari'u ma nu'u ra." —Takan kàti Jesuu chi'in ma ñivi ikan.

Nuu ndòndaa kuati ndisaa ma ñivi ìyo nuñu'u' ñuñivi

³¹'Ora ni kichaa yu'u, ra Se'e ñivi, ña ni ka'ndai tiñu, endee ni chikonuu ndisaa ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo yu'u, ta ni kunandì ma tayu ka'nu nuu tà'nda tiñu, ta nuu ìyo kua'a' ña tachai. ³²Ndisaa kuii ma ñivi ìyo ñuu ñuñivi, ni kuti'vi na nuu ra, ta rakan ni tavani'i siin ra na xiin ma inga na, tava jà'a ma ra kùu pato, ña tavani'i siin ra ma mvechala xiin ma tixu'u. ³³Ta ikan jan ma mvechala, ni taan ra ndri chiyo kua'a ra, ta ma ma tixu'u chiyo satin ra. ³⁴Tajan ma ra kùu Rey, te'en ni ka'an ra chi'in ma ndian ka'iin chiyo kua'a ra: "Na kichi ndyo'o ndian cha jā'íi ma Tatái nui, ikan na ndaki'in ndo ma nuu ta'nda tiñu, ña cha ìyo va'a kuenda ndo jā'a ma Ndioo, nda ora jätuvi ra ma ñuñivi. ³⁵Vati ora chāñu soko yu'u, ta ndyo'o chā'a ndo ña chāchi, ta ora nātii takuii, ta chā'a ndo ra' chī'ì, ora chākunui tava chākunuu ma ndian inga ñuu, ta chā'a ndo ve'e nuu kīndoi. ³⁶Ora kūmani ja'ma ku'in, ta ndyo'o chā'a ndo yi, ora kū'vi, ta chānde'e ndo yu'u, ta ora chūndiì vekaa, ta kichi nde'e ndo yu'u." ³⁷Tajan ma ndian kùu ndian va'a, te'en ni ndakatu'un na nui: "Yo'o Racha'nu, ¿nda ora ndē'e ndi ña chīsokoun, ta chā'a ndi ña chāchun? ¿Nda ora ndē'e ndi ña nātiiun takuii, ta chā'a ndi ra' chī'un? ³⁸¿A nda ora ndē'e ndi ñun ña chākunuun tava chākunuu ma ndian inga ñuu, ta chā'a ndi ve'e nuu kīndoun? ¿A nda ora kūmani ja'maun, ta chā'a ndi yi nuun ndia? ³⁹¿A nda ora ndē'e ndi ñun ña ku'viun, a ña indiiun vekaa, ta chānde'e ndi ñun?" ni kati na. ⁴⁰Tajan ma ra

kùu Rey, te'en ni ka'an ra chi'in na: “Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ndisaa ma ña jà'a ndo cha'a' ma ndian yani ya'a nda'vi ña ka'iin i'ya, kuenda yu'u jà'a ndo yi”, ni kati ra chi'in na.

⁴¹Tajan te'en ni ka'an ndio ma ra kùu Rey, chi'in ma ndian ka'iin chiyo satin ra: “Na kundachiyo ndo xiin, ndyo'o ndian kini, ta ku'un ndo indeeni ma andaya', ña cha iyo va'a kuenda ndo, kuenda ma kui'na, ta kuenda ma tati xaan ña jàkuu tiñu nuu ra ndia. ⁴²Vati ora chāñu sokoi, ta ndyo'o, töve nī cha'a ndo ña kachi, ora nātii takuui niku, ta töve nī cha'a ndo ra' ko'i. ⁴³Ora chākunui tava chākunuu ma ndian inga ñuu, ta ndyo'o, töve nī cha'a ndo ve'e nuu kīndoi. Ora kūmani ja'mai, ta ndyo'o, töve nī cha'a ndo yi, ora kū'vi, ta chūndij vekaa, ta töve nī chande'e ndo yu'u”, ni katj chi'in na. ⁴⁴Tajan ndiakan, te'en ni ka'an ndio na: “Yo'o Racha'nu, ¿nda ora ndē'e ndi ñun, ña chīsokoun, a ña nātiun takuui, a ña chākunuun tava chākunuu ra inga ñuu, a ña kūmani ja'maun, a kù'viun, a ña indiun vekaa, ta töve nī tindee ndi ñun?”, ni kati na. ⁴⁵Tajan ma ra kùu Rey, te'en ni ka'an ra chi'in na: “Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ndisaa ma ña töve nī kuuni ndo ja'a ndo, cha'a' ma ndian yani nda'vi ña ka'iin i'ya, kùuni yi ka'an yi, ña ni kuenda yu'u nī ja'a ndo yi ndia”, ni kati ma ra kùu Rey chi'in na. ⁴⁶Ta ikan jan ndiakan ni ku'un ndio na ma nuu ni nde'e na tundo'o ndisaa tiempu, ta ma ndian va'a, ni ku'un na, nuu ni koo na indeeni chi'in Ndioo —kāti Jesuu.

Nuu jàndo'iin tu'un ndra ña kùuni ndra tiin ndra Jesuu

(Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

26 Takan kūu ta ora chīnu kā'an Jesuu ndisaa ma tu'un i'ya, tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ndra chākunuu chi'in ra:

²—Ndyo'o, cha chīto ndo ña tichi uvi kivi, kùu ma viko Pakua, ta yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ni ku'va na yu'u nda'a' ñivi, ña na takaa na yu'u nuu kruu —kāti Jesuu.

³Ma tiempu ikan, ma ndra kùxini nuu sutu, chi'in ma ndra matru ña jàkua'a tutu ley Ndioo, ta chi'in ma ndra cha'nu ña kuxini nuu ma ndian judíu, kūti'vi ndra nuke'e ve'e Caifás, ra kùxini nuu sutu. ⁴Ikan kùu ma nuu nātu'un ta'an ndra

naja kua ìyo yi ña janda'viña'a ndra Jesuu, ta tiin ndra ra, ta ka'ni ndra ra. ⁵Va te'en kīcha'a ndra kà'an ndra:

—Na kuu ka'nio ra ma tichi viko, koto ya'a nandiki ma ñivi jà'a yo, —kàti ndra.

Iin ña'a jàkutian takuui xikó xini Jesuu

(Mr. 14:3-9; Jn. 12:1-8)

⁶Jesuu ìyo ra ñuu Betania, ve'e ra nàni Simón, ra ku'vi jà'a kue'e ta'yu niku. ⁷Tajan chājayatin iin ña'a nda'a iin viru ma takuui xikó, ña ya'a vii chà'an, ta ya'a ya'vi ndaa nuu ma Jesuu, ta jākuti ña ma xini ra nuu nàndi ra mesa. ⁸Ora ndē'e ma ndra chàkunuu chi'in ra ña kuu, ta te'en kīcha'a ndra kà'an ta'an ndra ña kùxaan ndra:

—¿Ta naja jātivi ña ma takuui xikó ikan? ⁹Kuu xiko ya'vi ña ra', ta ni'i ña kua'a' xu'un', kuenda ña tindean ma ndian nda'vi niku —kàti ndra.

¹⁰Va Jesuu chini ra ña kà'an ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿Ta naja kà'an ndo chata ma ña'a i'ya? Ma ña jā'a ña chi'in i'ya, iin ña va'a kuu yi kuendai. ¹¹Vati ma ndian nda'vi, endee ni koo na chi'in ndo, va yu'u, töve endee ni koi chi'in ndo. ¹²Ma ña jā'a ma ña'a i'ya, ora jākutian ma takuui xikó i'ya yu'u kuu yi, ña jāndova'a ña ma kuñui kuenda ma ora ni kuchi na yu'u.

¹³Ndicha va'a, ña kà'in chi'in ndo, ña nda nikuuni nuu ni katitu'un na ma tu'un va'a cha'i, ta ninii ka'nu ñuñivi, juuni ni natu'un na, ña jā'a ma ña'a i'ya, kuenda ña na kuku'uni na ña.

Juda xikoña'a ra Jesuu

(Mr. 14:10-11; Lc. 22:3-6)

¹⁴Tajan tañu ma ndi uchi uvi, ndra jākua'a chi'in Jesuu, iin ra nàni Juda Iscariote, kēe ra chāka'an ra chi'in ma ndra kuxini nuu sutu, ¹⁵ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿Naja tia'vi ndo yu'u, ta ku'vai ma Jesuu nuu ndo? —kàti ra chi'in ndra.

Tajan ndrakan tia'vi ndra chi'in oko uchi ma xu'un' plata. ¹⁶Tajan nda ma ora ikan kīcha'a ma Juda nànduku ra naja kua jà'a ra, ta ku'va ra Jesuu nuu ndra.

Nuu kùxini Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra

(*Mr. 14:12-25; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1Co. 11:23-26*)

¹⁷Ma kivi nunuu, ora ìyo ma viko ña chàchi na paan ña töve kì'vi yuchan iya tichi, tajan ma ndra chàkunuu chi'in Jesuu chājayatin ndra ndra nuu ra, ta te'en chīkatu'un ndra nuu ra:

—¿Ndanu kùuniun ña kuja'a ndi, ña kùxini yo ma kivi viko Pakua? —kàti ndra.

¹⁸Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Kuà'an ndo ma tichi ñuu ka'nu ikan, nuu ìyo ve'e iin ra'ii, ta te'en ka'an ndo chi'in ra, ña kà'an yu'u ra kùu Matru ndo: “Cha vāchi kuyatin ma orai, ta ma ve'un, ni kuxini ndi ma viko Pakua chi'in ma ndra jàkua'a chi'in.” Takan kà'in, kati ndo ma chi'in ra.

¹⁹Tajan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, jā'a ndra ma takua kā'an ra chi'in ndra, ta jā'a ndra ma ña ni kuxini ndra ma viko Pakua.

²⁰Ta ora kuaa ndio, tajan chūnandi ndio Jesuu mesa chi'in ndi uchi uvi ma ndra chàkunuu chi'in ra. ²¹Ta ora juuni yanga ka'ìn ndra kàchachi ndra, ta Jesuu, te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndicha va'a, ña kà'in chi'in ndo, vati iin ndo ni xikoña'a yu'u —kàti Jesuu chi'in ndra.

²²Tajan nduva'a kuii nda'vi kūuni ndra, ta te'en kīcha'a ndio ta'ii'iin ndra chīkatu'un ndra nuu Jesuu:

—Racha'nu, ¿a yu'u kùì? —kàti ndra ma ta'ii'iin ndra chi'in ra.

²³Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ìin ra chāchi chi'in ma tichi iin ko'oni, rakan kùu ma ra ni xikoña'a yu'u. ²⁴Ma ra Se'e ñivi, kuà'an ra ma iti' ìyo yi ña ku'un ra, takua kà'an yi nuu ma tutu Ndioo. Va jnda'vi ta'an ma ra ni xiko ña'a cha'a ra! Va'a ga, ña tu töve nī chakoo ni ra niku —kàti Jesuu.

²⁵Tajan ma Juda, ra ni xikoña'a ra, te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Matru, ¿a yu'u kùì? —kàti ra.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—jMaun cha kā'an yi! —kàti Jesuu.

²⁶Ta ora juuni yanga ka'ìn ndra kàchachi ndra, tajan kī'in ndio Jesuu ma paan, ta chā'a ra ta'vindioo nuu Ndioo cha'a' yi, ta chā'nda java ndio ra yi, ta te'en nāka'an ra ora chā'a ra yi nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Na tiin ndo yi ta kàchi ndo yi, ti ña'á kùu ma kuñui —kàti Jesuu.

²⁷ Ta ikan jan, tiin ndio ra iin copa vinu, ta chā'a ra ta'vindioo nuu Ndioo cha'a' yi, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra ora chā'a ra' yi nuu ndra:

—Na ko'o ndisaa ndo ma ña ka'iin tichi copa i'ya, ²⁸ vati ña'á kùu ma niĵ, ña chani katĵ, ña kùuni yi ka'an yi, ña cha iyo va'a ma tu'un chaa ña chā'a Ndioo nuu ndo, ta juuni kùu yi kuenda ña na jàka'nuni Ndioo kuati kua'a' ñivi. ²⁹ Va yu'u kà'in chi'in ndo, ña na tüva ni ko'i ma vinu uva i'ya, nda kati chāa ma kivi ña ni ko'i ma vinu chaa chi'in ndo, nuu chà'nda ma Tatái tiñu.

Nuu kàti Jesuu, ña Petu' ni ka'an ra ña töve nàkoto ra ra

(Mr. 14:26-31; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

³⁰ Takan kùu ta ora yā'a chīta ndra ma yaa Ndioo, ta kēe ndio ndra kuà'an ndra iti' yuku nàni Olivu.

³¹ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndisaa ndo, ni kukanuu ndo nde'e ndo yu'u ma chanikuaa vitin. Vati nuu ma tutu Ndioo, te'en kà'an yi: “Ni ka'ni ma ra kùu chito'o ma mvechala, ta ndisaa ndri, ni kuita kuati”, kàti yi. ³² Va ma ora cha nātaku ndikoi, ji'nai ni ku'un iti' ñu'u' Galilea, kua maa ndo —kàti Jesuu.

³³ Tajan ma Petu' te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Vaji ndisaa ndra ni kukanuu ndra nde'e ñun, va yu'u, töve —kàti ma Petu'.

³⁴ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'un, ña juuni ma chanikuaa i'ya, uni cha'a' ni ka'un ña töve nàkotoun yu'u antea ña nda'yu ma lo'o —kàti Jesuu.

³⁵ Ta ma Petu' te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Vaji iyo yi ña kuvĵ chi'un, töve ni ka'in ña töve nakotoi ñun —kàti ma Petu'.

Ta juuni takan kā'an ndisaa ma ndra chàkunuu chi'in Jesuu ndia.

Jesuu kà'an ra chi'in Ndioo nuu ma Getsemaní

(Mr. 14:32-42; Lc. 22:39-46)

³⁶ Takan kùu tajan chāa ndio Jesuu, chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra, ma nuu nàni Getsemaní, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na kunandi ndo kuationo ndo yu'u i'ya, juuni yanga kuàka'in chi'in Ndioo ikan —kàti ra chi'in ndra.

³⁷Ta chāka ra ma Petu', chi'in ninduvi ma ndra se'e Zebedeu, ta kīchi ndio ña nduva'a kuii nda'vi kūuni ra, ta yā'a nākanini ra. ³⁸Tajan te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ya'a ga nda'vi kùuni ma animai cha'a' ña ni kuvī. Kindoo ndo i'ya, ta na kondito ndo chi'in.

³⁹Tajan Jesuu kēe ra kuà'an ra ita'vi tiá iti' nuu, ta chūnandi chiti ra, ta jānani ra te'e nuu ra nuñu'u', ta te'en nāka'an ra chi'in Ndioo:

—Yo'o ra kùu Tatái, tuva kùu ja'un yi, na jakakun yu'u nuu ma tundo'o ni nde'i. Vati na ja'un chi'in takua kùuni maun ja'un ta töve takua chānini yu'u.

⁴⁰Tajan kēe ndiko Jesuu nuu ka'in ma ndra chākunuu chi'in ra, ta nāta'an ra ndra ña cha kixi ndra. Ta te'en nāka'an ra chi'in Petu':

—¿Ni kùu kuii kundito ndo chi'in, jitu iin ora? ⁴¹Na kundito ndo, ta ka'an ndo chi'in Ndioo, koto ku'va ndo anima ndo ña ja'a yi kuati. Ndicha va'a ña ma anima ndo nduva'a ìyoni yi ja'a yi ma ña va'a takua kùuni Ndioo, va ma ña kùuni ma kuñu ndo töve kùndee yi ja'a yi takan —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁴²Cha'a' uvi kēe ndiko Jesuu kuà'an ra, ta te'en nāka'an tuku ra chi'in Ndioo:

—Yo'o ra kùu Tatái, tu kùu ja'un tìndeun yu'u, kuenda ña töve nde'i tundo'o, va na kuu yi takua kùuniun —kàti Jesuu.

⁴³Tajan kēe ndiko ra chānde'e ra ma nuu ka'in ndra, ta nāta'an ndiko ra ma ndra jākua'a chi'in ra, ña kixi ndra ña endee kùu naxi'i ma tinuu ndra jà'a ñuma'na. ⁴⁴Ta ndākoo ra ndra, ta kēe ndiko ra kuàka'an ra chi'in Ndioo, ma cha'a' uni, chi'in juuni ma tu'un ña cha kā'an ra. ⁴⁵Tajan kēe ndiko ra chānde'e ra nuu ka'in ma ndra chākunuu chi'in ra, ta te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Vitin va, na kusu ndo, ta nindee ndo, ti cha chāa ma ora ña ni ku'va ra ma ra Se'e ñivi, nda'a' ma ndra jà'a kuati. ⁴⁶Na ndeta ndo, ta ko'o, ti cha vāchi ma ra ni xikoña'a yu'u —kàti Jesuu chi'in ndra.

Nuu tiin na Jesuu

(Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴⁷ Juuni ndaa ga Jesuu kà'an ra, ora chāa ndio ma Juda, ra juuni kùu iin ma ndra uchi uvi, ña chàkunuu chi'in Jesuu, chi'in kua'a' va'a, ndra nda'a machiti, chi'in yutun. Ìyo ndra vèchi kuenda ma ndra kuxini nuu sutu, ta ìyo ndra vèchi kuenda ma ndracha'nu ma ndian judíu. ⁴⁸ Juda, ra xìkoña'a Jesuu, te'en chā'a ra iin seña, naja kua ni ja'a ra, ta koto ndra nda ra kùu ra:

—Ra ni tutui sitin kùu ra, ikan na tiin ndo ra —kàti Juda.

⁴⁹ Tajan chātu'va ndio ra nuu ndaa Jesuu, ta te'en nāka'an ra chi'in ra: —ǀNa koo va'un, Matru! —kàti ra chi'in ra.

Ta tūtu ra sitin ra. ⁵⁰ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Xaa, ¿nda tiñu vèchiun? —kàti Jesuu chi'in ra.

Tajan chājayatin ndra ndra nuu ndaa Jesuu, ta tiin ndra ra.

⁵¹ Ta ma ora ikani, iin ma ndra ka'iin chi'in Jesuu, tāva ra machiti ra, ta chā'nda ra iin chiyo so'o ma ra kùu musu ma sutu ra kuxini nuu sutu. ⁵² Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na ti'i va'un ma machitiun tichi vena yi, vati tandi'i ma ndian kànita'an chi'in machiti, juuni chi'in machiti ni kuvi na ndia. ⁵³ ¿A töve chitoun, ña tu ndakain nuu ma Tatái, ña na tachi ra kua'a' mii ma jandaru, ña kùu tati jà'a tiñu nuu Ndioo, ña na tindee ndra yu'u, ta takan ni ja'a ra yi? ⁵⁴ Va tu jà'i takan, ¿naja kua jà'i, ta chinu tu'un kà'an nuu ma tutu Ndioo, naja kua ìyo yi ña kuu yi, tuva takan? —kàti Jesuu.

⁵⁵ Tajan juuni ma ora ikan, te'en nāka'an tuku ra nuu ma ñivi:

—¿Ta naja vèchi tiin ndo yu'u chi'in machiti, ta chi'in yutun, takua kùu iin ra su'u? Tandi'i kivi chūnandī jāna'i nuu ma ñivi tañu ndo ma tichi veñu'u ka'nu, ta töve nī tiin ndo yu'u.

⁵⁶ Va ndisaa ña'a te'en kùu yi, ikan na chinu tu'un taa ma ndra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo nuu ma tutu Ndioo.

Tajan ma ora ndisaa ndio ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, numini chīnu ndra kuà'an ndra, ta ndākoo ma'iin ndra ra.

Tisokuati na Jesuu nuu ndra kumitiñu

(Mr. 14:53-65; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

⁵⁷Takan kuu tajan ma ndra jandaru, ndra tiin ma Jesuu, ndaka ndra ra cha ndra ve'e ma sutu cha'nu ña kuxini nuu sutu ña nani Caifás. Ta ikan cha ka'in ti'vi ma ndra kuu matru ña jakua'a tutu ley Ndioo, chi'in ma ndra cha'nu. ⁵⁸Va ma Petu', tandikun ra ku'an ra chata Jesuu, chikani chikani, nda kati cha ndra nuke'e ve'e ma sutu ña kuxini, ta ki'vi ra chunandi ra ikan chi'in ma ndra jandaru, nde'o niyi ni ja'a ndra chi'in Jesuu.

⁵⁹Tajan ma ndra sutu ña kuxini nuu sutu, chi'in ma ndra cha'nu, ta chi'in tandi'i ma ndra kumitiñu, nanduku ndra naja kua tisokuati ndra Jesuu, vaji yöve ña ndicha kuu yi. Ta chi'in yakan kuu ka'ni ndra ra. ⁶⁰Va ni kuu yi, vaji kua'a' ñivi kuti'vi, ta tisokuati na Jesuu chi'in ma tu'un vata. Ta nunuuni chakoyo uvi ta'an ma ndian tisokuati Jesuu chi'in tu'un vata. ⁶¹Ta ndiakan te'en naka'an na:

—Ra'ya, te'en ka'an ra: “Yu'u kuu ja'i janduvai ma veñu'u ka'nu Ndioo, ta tichi uni kivi kuu kani'i ndikoi yi.” Takan ka'an ra —kati ndra.

⁶²Tajan ma sutu ña kuxini nuu sutu, ndeta ra, ta te'en naka'an ra chi'in Jesuu:

—¿Ta naja töve ka'un ni'iin nakuyi? ¿Niyi kuni na ka'an na chataun chi'in ma tu'un i'ya? —kati ra.

⁶³Va Jesuu taxiin kindoo ra. Tajan te'en naka'an tuku ma sutu ña kuxini nuu sutu chi'in Jesuu:

—Chi'in sivi ma Ndioo ndito, ka'in chi'un, ña na ka'un ma ña ndaa. Na ka'un, tuva ndicha ña kuu ma Cristu, ra Se'e Ndioo —kati ra.

⁶⁴Ta Jesuu te'en naka'an ra chi'in ra:

—Ma takua ka'un, takan kuu yi. Ta juuni ka'in chi'in ndo, ña ni nde'e ndo ma ra Se'e ñivi, ña nandi ra chiyo kua'a ma Ndioo ka'nu, ra iyo ndatu, ta ni kichinuu ra tichi vikó ma iti' andivi —kati Jesuu.

⁶⁵Tajan janakaa ndio ma sutu kuxini juuni ma ja'ma ra, ña chi'in yakan, cha'a ra ma seña, ña ya'a kayuni ra, ta te'en naka'an ra:

—Ma tu'un ña ka'an ra'ya, iin kuati ya'a ga ka'nu kuu yi kuenda Ndioo. ¿A iyo ga yi ña nanduku yo tia ga testigu ña kuta'an chi'in yo?, kuni ndo. Nda maa ndo chini ndo ma tu'un kini ña ka'an ra. ⁶⁶¿Naja kua nde'e ndo yi? —kati ma sutu kuxini.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Ìyo kuati ra, ta ìyo yi ña kuvi ra —kàti ndra chi'in ra.

⁶⁷Tajan tivisii ndra nuu ra, ta kāni ndra ra. Ta ìyo inga ndra kāni nuu ra ndia, ⁶⁸ta te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Yo'o, ra kà'an ña kùu Cristu, jna ka'un, nde'o nda yo kāni ñun! —kàti ndra chi'in ra.

Petu' kàti ra ña töve nàkoto ra Jesuu

(Mr. 14:66-72; Lc. 22:56-62; Jn. 18:15-18, 25-27)

⁶⁹Takan kūu ta ora juuni nàndi ga Petu' ma nuke'e, tajan chājayatin iin ña kùu musu ma sutu nuu nàndi ma Petu', ta te'en nāka'an ña nuu ra:

—Juuni yo'o kùu ma ra chākunuu chi'in Jesuu, ra kīchi ñu'u' Galilea —kàtian chi'in ra.

⁷⁰Va ma Petu' te'en nāka'an ra:

—Töve chītoi nda ra kùu ma ra kà'un —kàti ra chi'an.

⁷¹Ta ma Petu', ti cha kuà'an ra ma iti' yuve'e, ña chani kee ra niku, ora ndē'e tukuan ra, ta te'en nāka'an ña chi'in ma ndra ka'iin ikan:

—Juuni ra chākunuu chi'in Jesuu, ra kīchi ñuu Nazaret kùu ra'ya —kàtian chi'in ndra.

⁷²Ta ma Petu' te'en kà'an tuku ra:

—Töve nàkotoi ma ra kà'un chiña —kàti ra chi'in ña.

⁷³Ta nunuuni, tajan ma ndra ka'iin ikan, chājayatin ndra ndra nuu ma Petu', ta te'en nāka'an ndra chi'in ra ndia:

—Ndicha va'a ña yo'o kùu iin ma ra chākunuu chi'in Jesuu, vati chà'a ndi kuenda ña indukuni kà'un takua kà'an ma inga ndra ndia —kàti ndra chi'in ra.

⁷⁴Tajan Petu' te'en chā'a ndiko ra tu'un, ña töve nàkoto ra ra:

—Yu'u chà'i tu'un nuu ndo ndava nda nuu Ndioo, ña ndicha kuii, ña töve nàkotoi ma ra kà'an ndo —kàti ra chi'in ndra.

Ta ma ora ikani nānda'yu iin lo'o. ⁷⁵Tajan Petu' te'en chāku'uni ndio ra takua kà'an Jesuu chi'in ra: “Antea ña nda'yu ma lo'o, yo'o uni cha'a' ni ka'un ña töve nàkotoun yu'u.” Tajan kēe ndio ra ma ikan, ta kuà'an ndio ra ña chāku nduva'a kuii ra, ña nda'vi kùuni ra.

Jesuu ndaa ra nuu chà'nda Pilatu tiñu

(Mr. 15:1; Lc. 23:1-2; Jn. 18:28-32)

27 Ta ora kùndichin ma inga kivi, tandi'i ma ndra kùxini nuu sutu, chi'in ma ndracha'nu kuxini nuu ma ndian judú, jāndo'iin tu'un ndra, ña naja kua jà'a ndra, ta ka'ni ndra Jesuu. ²Tajan chū'ni ndra nda'a' ra, ta kuà'an ra chi'in ndra nuu ma Ponciu Pilatu, ra kùu kuvienu ma ñuu Roma.

Nuu ch'í Juda

³Takan kūu ta ora ndē'e ma Juda, ra xīkoña'a Jesuu, ña ni ka'ni ndio ndra ra, tajan jāchikoni'i ndiko ra, ndi oko uchi ma xu'un' plata nuu ma ndra sutu ña kuxini nuu sutu, chi'in nuu ma ndracha'nu ña kuxini nuu ma ndian judú, ti tükuii va'a kūuni ra, ⁴ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Cha ch'itoi, ña yu'u jā'i iin kuati ka'nu, cha'a' ña chā'i ña na kuvi iin ra töve kuati ma nuu ndo —kàti ra chi'in ndra.

Va ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Yüva kuati ndyu'u kùu yi, ti kuati maun kùu yi! —kàti ndra chi'in ra.

⁵Tajan ma Juda chōso ndio ra ma xu'un' nuu ndra ma tichi veñu'u ka'nu, ta chāka'ni maa ra ra chi'in yo'o.

⁶Ta ikan jan ma ndra kùxini nuu sutu, jāti'vi ndra ma xu'un' ta te'en nāka'an ndra:

—Na kūu taan yo ma xu'un' i'ya tichi ma chatun nuu tì'i na ma xu'un' sòkó na, vati ma ya'vi kuenda ña na kuvi iin ñivi kùu yi —kàti ndra.

⁷Ta ikan jan jāndo'iin tu'un ndio ndra, nayi ìyo yi ña ja'a ndra chi'in ma xu'un' ikan. Tajan jāta ndio ndra iin ñu'u', ña nàni, nuu kèe ñukisi, ña jàva'a na kisi, ma chi'in yi. Ma ñu'u' ikan kùu yi, kuenda ña na koo ma nuu kuchi ndian vāchi inga ñuu. ⁸Ta cha'a yakan kùu yi, ña nda vitin, ma ñu'u' ikan kīndoo sivi yi ña nàni yi: “Ñu'u' jāta chi'in xu'un' ndí.” ⁹Ta takan kūu yi ña chīnu ma tu'un tāa Jeremía, ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, vati rakan te'en tāa ra nuu ma tutu Ndioo: “Ndāki'in ndra, ndi oko uchi ma xu'un' plata, ña chīkan ma ndian ñuu Israel, kuenda ña na kuvi ra. ¹⁰Ta chi'in yi, kājata ndra ma

ñu'u', ña nàni nuu kèe ñukisi ña kùva'a kisi takua kà'an ma Racha'nu nui ña ìyo yi ña ja'i", kàti ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo.

Jesuu ndaa ra nuu chà'nda Pilatu tiñu

(Mr. 15:2-5; Lc. 23:3-5; Jn. 18:33-38)

¹¹Takan kũu tajan ndàka ndio ndra Jesuu chāa ndra nuu ma Pilatu, ra kùu kuvienu, ta rakan te'en chikatu'un ra nuu Jesuu:

—¿A ndicha ña yo'o kùu Rey nuu ma ndian judíu? —kàti ra.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ma takua kà'un, takan kùu yi —kàti Jesuu.

¹²Ta ora tìsokuati ma sutu ña kùxini nuu sutu ma Jesuu, ta chi'in ma ndracha'nu ña kuxini nuu ndian judíu, Jesuu endee töve nī ka'an ra. ¹³Takan Pilatu te'en chikatu'un ra nuu ra:

—¿A töve chiniun, ña ya'a tìsokuati ma ñivi ñun? —kàti ra chi'in Jesuu.

¹⁴Va Jesuu endee töve nī ka'an ra. Ta takan kũu yi, ña Pilatu töve chito ra nayi jà'a ra chi'in ra, ta ndava kuà'an tati ra.

Nuu kàti Pilatu ña na ka'ni ndra Jesuu

(Mr. 15:6-20; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38–19:16)

¹⁵Va'ani vitin, ma nani kuiya ora chiyō ma viko Pakua, ma kuvienu tàva ndra yo indii vekaa ma nda ra ni kuuni ma ñivi chikan na nuu ndra, ikan na kindoo nuna ra. Takua takani jà'a ndra ma kivi viko ikan. ¹⁶Ma kuiya ikan indii iin ra ya'a nàkoto ñivi, ña nàni Barrabás ma tichi vekaa. ¹⁷Tajan ora cha ka'ini ti'vi ma ñivi, ta Pilatu te'en chikatu'un ra nuu na:

—¿Nda yo kùuni ndo ña jañai, a Barrabás, a Jesuu, ra juuni kà'an ndo ña nàni Cristu ndia? —kàti ra.

¹⁸Takan kàti Pilatu, vati chā'a ra kuenda, ña chāndaka ndra ra nuu ra cha'a' ña tixin ndra nde'e ndra ra.

¹⁹Ta ora juuni yanga nàndi ga Pilatu ma nuu chà'nda ra tiñu, tajan te'en tachi ma ñasi'i ra ña na kukatitu'un iin ra ma nuu ra: “Koto kī'viun chi'in ma ra va'a ikan, vati nduva'a kuii nducha chāni jā'a ra.” Takan na katitu'un ra ma nuu ra, kàtian.

²⁰ Va ma ndra kùxini nuu sutu, chi'in ma ndracha'nu kuxini nuu ma ndian judíu, kúndee ndra jā'a ndra, ña na ndakan ma ñivi nuu Pilatu, ña na tava ra Barrabás, ta Jesuu, na kuvi ra.

²¹ Tajan ma Pilatu ra kùu kuvienü, chikatu'un tuku ra nuu na:

—I'ya ka'lin uvi ta'an ndra: ¿nda ra kùuni ndo ña jañai? —kàti ra.

Ta ma ñivi te'en nāka'an na:

—Na jañaun ma Barrabás —kàti na.

²² Ta Pilatu te'en chikatu'un ndiko ra nuu na:

—Ta, ¿niyi ìyo yi ña ja'i chi'in Jesuu, ra kà'an ndo ña kùu Cristu?, tuva takan —kàti ra.

Ta ndisaa na, te'en nāka'an na:

—¡Na takaun ra nuu kruu! —kàti na.

²³ Tajan te'en nāka'an tuku Pilatu nuu ma ñivi:

—Ta, ¿nda kuati kùu ma ña jā'a ra? —kàti ra.

Va ma ñivi te'en kīcha'a ndiko na ndà'yu na nuu Pilatu:

—¡Na takaun ra nuu kruu! —kàti na.

²⁴ Ta ora ndē'e Pilatu, ña endee kà'an na takan, ta nanivaa kùu na, tajan tāchi ndio ra iin yo chāki'in takuui, ta nākata ra nda'a' ra nuu ndè'e ndisaa ñivi, ta te'en nāka'an ra:

—Yöve kuati yu'u kùu yi, cha'a' ña ìyo yi ña kuvi ra, vati kuenda maa ndo kùu yi —kàti Pilatu.

²⁵ Ta tandi'i ma ñivi, te'en nāka'an na chi'in ra:

—¡Kuati maa ndi, chi'in se'e ndi, kùu yi ña ni kuvi ra! —kàti na.

²⁶ Tajan Pilatu tāva ndio ra Barrabás, ta tāchi ra ña na kani ndra Jesuu, ta ikan jan chā'a ndio ra ra nuu ndra, ña na takaa ndra ra nuu kruu.

²⁷ Takan kùu ta ora yā'a ndio, tajan ma ndra jandaru ma kuvienü, ndàka ndra Jesuu chāa ndra ma vetiñu. Ta ikan tandi'i ma ndra kùu jandaru, kùti'vi ta'an ndra nuu ndaa Jesuu, ta chikonuu ndio ndra ra. ²⁸ Tajan tāva ndio ndra ma ja'ma ra, ta jāku'un ndra iin ja'ma kua'á ra. ²⁹ Ta ikan jan jündii ndio ndra iin korona ña kūva'a chi'in maaa iñu ma xini ra, ta chā'a ndra iin yutun kuiin, ña na kunda'a ra ma chiyo kua'a ra. Tajan chūnandi chiti ndio ndra nuu ra, ta te'en kà'an ndra chi'in ra, ña chātu'un ndra ra:

—¡Na koo endeeni yo'o ra chà'nda tiñu nuu ma ñivi judíu! —kàti ma ndra jandaru.

³⁰Ta juuni tīvisii na ra, ta juuni chi'in ma yutun nda'a ra kāni ndra ma xini ra. ³¹Takan kūu ta ora yā'a ña chātu'un ndra ra, tajan kīndaa ndiko ndra ma ja'ma kua'á ña jāku'un ndra ra, ta jāku'un ndiko ndra ma ja'ma maa ra ra, ta ku'àn ndio ra chi'in ndra ma nuu ni takaa ndra ra nuu kruu.

Nuu chùtakaa Jesuu nuu kruu

(*Mr. 15:21-32; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27*)

³²Ta ora ku'àn ndra, tajan ma tichi iti' ikan, chikuta'an ndra iin ra ñuu Cirene, ña nàni Simón. Ra'ya kùu ra, ña jā'a ndra ña na kuiso ra ma kruu ndiso Jesuu.

³³Ta ora chāa ndra iin ñuu nàni Gólgota, ña kùuni yi kà'an yi, nuu kàndoyo kua'a' iki xini ndian chī'í. ³⁴Ikan chā'a ndra vinu ña jākanuu ndra chi'in iin ña iya ña na ko'o ra ra'. Va ora tiyaa ma Jesuu ra ra', ta ndē'e ra naja kua chī'i ra', töva ni kuuni ra ko'o ra ra'.

³⁵Takan kūu ta ora cha tākaa ndio ndra ra nuu kruu, tajan kīcha'a ndio ma jandaru chāsiki ndra ja'ma Jesuu juuni chi'in maa ndra, nde'o nda yo chi'in kindoo yi. Ta takan kūu yi, ña chīnu ma tu'un kā'an ma ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na, ti rakan te'en kā'an ra: “Ni kusiki ndra chi'in yuu, ta takan ni nata'vi ndra ma ja'mai juuni chi'in maa ndra”, kāti ra. ³⁶Ta ora yā'a, tajan chūnandi ndra jākuenda ndra ma nuu tàkaa ra. ³⁷Ta ma iti' xini ra, tātuu ndra ma letra, ña kà'an nda cha'a' kùu yi ña tākaa ra ma ikan. Ta ma tu'un ikan, te'en kà'an yi: “Ra'ya kùu Jesuu, ra kùu Rey nuu ma ndian judíu”, kāti yi.

³⁸Ta juuni tākaa ndra uvi ta'an ma ndra su'u xiin ra, iin ra chiyo kua'a ra, ta inga ra chiyo satin ra. ³⁹Ta ma ndian yā'a ma nuu tàkaa Jesuu, chātu'un na ra, ta kàva na xini na, ⁴⁰ta te'en kà'an na:

—Yo'o, ra kàtiun ña ni janduva ma veñu'u ka'nu, ta tichi uni kivi, ni kutaa ndikoun yi niku, na jakakun ñun, juuni chi'in maun, ta nuun ma nuu takaun nuu kruu, tuva ndicha ña ra Se'e Ndioo kùun —kāti na chi'in ra.

⁴¹Ta juuni takan chātu'un ma ndra kuxini nuu sutu ra, chi'in ma ndra jākua'a tutu Ndioo, ta ndra fariseu, chi'in ma ndracha'nu ña kuxini nuu ma ndian judíu ra ndia. Ta ndrakan te'en kā'an ndra chata ra:

⁴²—Jākakú ra inga na, va juuni maa ra, na kúu jakakú ra ra. Tu ndicha ña Rey ra chà'nda tiñu nuu ma ñivi Israel kùu ra, na nuu ra ma nuu takaa ra nuu kruu, ta takan chinunio ma tu'un ra. ⁴³Vati tu iyo tundeeni Ndioo chi'in ra, ña jakakú ma Ndioo ra, na jakakú ra ra vitin, tuva ndicha ña Ndioo kùuni ra nde'e ra ra. Ti juuni maa ra kā'an ra nuu yo, ña ra Se'e Ndioo kùu ra —kàti ndra.

⁴⁴Ta nda ma ndra su'u, ña tàkaa nuu kruu chi'in ra, ndita'an ndra chàtu'un ndra ra ndia.

Nuu chì'í Jesuu

(Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

⁴⁵Tajan ora kēta ma kachuvi ndaa, ta nda ma kaa uni chani'ini, ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi, endee ndōnaa yi.

⁴⁶Tajan juuni ma ora ikan, te'en kànachaa ni'i Jesuu:

—Elí, Elí ¿lama sabactani? —ma tu'un ikan, te'en kùuni yi ka'an yi: Tatá Ndioo, Tatá Ndioo, ¿ta naja ndākoo ma'iiun yu'u? —kàti ra.

⁴⁷Tajan iyo ma ndra ka'in ikan, ña ora chini ndra ma ña kā'an ra, ta te'en nāka'an ndra:

—Ma ra'ii i'ya kànachaa ra ma Elía, ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo —kàti ndra.

⁴⁸Tajan juuni ma ora ikani, chāki'in iin ma ndra ka'in ma ikan, iin ña xa'ma, ta cha jākuti ra ma vinu iya yi, ta chū'ni ndio ra yi xini iin yutun kani, ta jānani ra yi yu'u Jesuu, ña na ti'vi ra yi, ta ko'o ra ra'. ⁴⁹Va ma inga ndra te'en nāka'an ndra:

—Ndakoo yo'o ra, nde'o a vèchi ma Elía, ta jākakú ra ra —kàti ndra.

⁵⁰Tajan ni'i va'a nānda'yu ndiko ma Jesuu, ta chí'í ndio ra.

⁵¹Ta ma ora ikani, ma ja'ma ña tàkaa tichi veñu'u ka'nu, ndāta javandaa yi, nda siki, ta nda ninuu. Ta tāan ndio ma nuñu'u', ña ndava ndāta java ndaa ma yuu na'nu jā'a yi. ⁵²Ta nda ma nuu ñaña ma ndian ndíí, ndāta yi, ta kua'a' ma ndian chí'í, ña chìnuni tu'un Ndioo, nātaku na ma ora ikan. ⁵³Va ma ñivi i'ya, kēe na ma nuu ñaña na, ma ora yā'a ña nātaku Jesuu, ta ikan jan kī'vi ndio na ma ñuu íí Jerusalén, ma nuu nduva'a kua'a' ñivi ndē'e na na.

⁵⁴Takan kũu tajan ora ndē'e ma ra kũu capitán, chi'in ma ndra ka'in jàkuenda nuu tàkaa Jesuu, ña nduva'a ni'i tãan, ta inga tuku ma ña kũu, ta nduva'a yũ'vi ndra, ta te'en nãka'an ndra:

—Ndicha kuii, ña ra Se'e Ndioo kũu ra'ya niku! —kãti ndra.

⁵⁵Ta ìyo kua'a' ñivi ña'a, ña tãndikun chata Jesuu, ña kichi nda ma ñu'u' Galilea kuenda ña tĩndee vi ra, ka'in chikani vi kãnde'e vi, naja kua tã'an ra. ⁵⁶Ta taũu ma ñivi ña'a ikan, ndaa ma Ndiya Magdalena, chi'in Ndiya ma'á Jandiau, ta Kusé, ta chi'in ma'á ma ndra se'e Zebedeu ndia.

Nuu kũchi Jesuu

(Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

⁵⁷Takan kũu, ta ora chani kuna'a, tajan chãa iin ra kuika, ra ñuu Arimatea, ña nãni Kusé. Ta rakan ti, juuni iin ra chãkunuu chi'in Jesuu kũu ra niku. ⁵⁸Tajan rakan chãnde'e ra Pilatu, ta chikan ra kuũu Jesuu nuu ra. Ta Pilatu kà'an ra ña na ku'va ndra yi nuu ra. ⁵⁹Ta ora nĩ'i ndio Kusé ma kuũu ra, ta kãva ra iin ja'ma ndõo yi. ⁶⁰Tajan kũchi ndio ra yi ma tichi iin yavi chaa, ña ja tãchi ra ña na jandova'a ndra ma tichi yuu, ta kũu yi nuu ñaña Jesuu. Ta ora yã'a chãsi ndio ra yu'u ma nuu kì'vi yo ma nuu ñaña, chi'in iin yuu ka'nu, tajan kēe ndio ra kuà'an ra. ⁶¹Ta ma Ndiya Magdalena, chi'in ma inga tuku Ndiya, kĩndoo vi nãndi vi jàkuenda vi, yatini ma nuu kũchi Jesuu.

Ma ndra jandaru, kũmi ndra nuu kũchi Jesuu

⁶²Takan kũu ta ora tuvi inga kivi, ña kũu yi ma kivi nindeo, ma ndra sutu, ña kuxini nuu sutu, chi'in ma ndra fariseu, chã'an ndra chãnde'e ndra ma Pilatu, ⁶³ta te'en nãka'an ndra chi'in ra:

—Yo'o racha'nu, chãku'uni ndi, ña ora juuni ndito ga ma ra nduva'a vata ikan, rakan kã'an ra, ña ora cha yã'a uni kivi, ta ni nataku ndiko ra. ⁶⁴Yakan va na tachiun ma ndra jandarun, ña na kujakuenda ndra ma nuu ñaña nuu kũchi ra, nda ma kivi uni, koto ja'a ma ndra chãkunuu chi'in ra, kũtavani'i xe'e ndra ma kuũu ra ora chanikuaa, ta ndrakan, te'en ni ka'an ndio ndra nuu ma ñivi: “Cha nãtaku ndiko ra taũu na ndian ndií”, ni ka'an ndra. Ta tu takan kũu yi, tajan

kùuni ndio yi ka'an yi, ña ma tu'un vata nuu ndi'inia i'ya, ka'nuga yi kua ma tu'un vata nunuu, tuva takan —kàti ndra chi'in ndra.

⁶⁵Tajan Pilatu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—I'ya ìyo ma ndra jandaru ña ni kujakuenda chi'in ndo ma ndakan. Na ku'un ndra chi'in ndo, ta na jakuenda va'a ndra ma nuu kūchi Jesuu jà'a ndo.

⁶⁶Tajan kēe ndio ndra kuàkumi va'a ndra ma ikan. Ta kāni ndra iin tuni chata ma yuu ka'nu ña ndàsi ma ikan. Tajan ndākoo ndio ndra ma jandaru, ña na kumi va'a ndra ma ikan.

Nuu nàtaku ndiko Jesuu

(Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

28 Takan kūu ta ora yā'a ndio ma kivi sabadu, ma kivi nindeo, ta kūndichin ndio ma kivi nunuu, nuu kīcha'a ma jamana. Ma Ndiya Magdalena, chi'in ma inga Ndiya, kēe vi kūa nde'e vi ma nuu ñaña nuu kūchi Jesuu. ²Ta nunuuni, ta kīcha'a nduva'a ni'i tãan ma nuñu'u'. Takan jā'a yi, vati nūu iin ma ra tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ma iti' andivi. Ta ora cha ìyo ndio ra ma nuu kūchi Jesuu, tajan tãchiyo ra ma yuu ña ndasi yu'u yi, ta chūnandi ra chata yi. ³Ma ra kùu tati ikan, nduva'a tacha ra takua iin tacha andivi, ta ma ja'ma ra nduva'a vii kuichin yi, takua kùu ma nieve. ⁴Ta ora ndē'e ma ndra jandaru yi, ta yū'vi ndra, ta ndāyu ndra, ña ndava kūnaa ndra jà'a yi. ⁵Tajan ma tati ikan, te'en nāka'an yi chi'in ma ñivi ña'a:

—Na yū'vi ndo, ti cha ch̀toi, ña Jesuu, ra chī'í nuu kruu kùu ma ra nànduku ndo. ⁶Na töva ra ma i'ya, vati cha nātaku ra ma takua kā'an ra chi'in ndo niku. Na kichi nde'e ndo ma nuu chūndii ra niku.

⁷Na numini ku'un ndo, kukatitu'un ndo nuu ma ndra chàkunuu chi'in ra, ña ma Jesuu, ra chī'í, cha nātaku ndiko ra, ta ji'na ga ra ni ku'un ma ñu'u' Galilea kua maa ndra, ta ndakan ni nde'e ra ndra inga cha'a'. Tu'un i'ya kùu ma ña ìyo yi ña katitu'in nuu ndo. —Takan kāti ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo chi'in vi.

⁸Tajan numini kēe ndio vi ma nuu kūchi Jesuu, ña ni töva ch̀to vi, a cha'a' ña ndasii vi kùu yi, a cha'a' ña ch̀siii vi kùu yi. Ta endee ch̀nu ndio vi kuàkatitu'un vi nuu ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu. ⁹Ta ma nuu kàcha'an vi kēta ma Jesuu nuu vi, ta kãña'a ra chi'in vi.

Tajan vikan, chājayatin vi vi nuu ra, ta chūnumindaa vi cha'a ra, ta jāka'nu vi ra. ¹⁰Ta Jesuu te'en nāka'an ndio ra chi'in vi:

—Na yū'vi ndo. Na kukatitu'un ndo nuu ma ndra jākua'a chi'in, ña ìyo yi ña ku'un ndra ma ñu'u' Galilea, vati ndakan ni nde'e ndra yu'u —kàti Jesuu chi'in vi.

Ma ndra jandaru ña jàkuenda, nàtu'un ndra ma ña tã'an ndra

¹¹Ta ora juuni yanga kàcha'an vi ma tichi iti', ta ikan chīkuta'an vi uvi uni ma ndra jandaru, ña kūmi ma ikan, ña chā'an ndra ma ñu'u' Galilea, chākatitu'un ndra ndisaa ma ña tã'an ndra nuu ma ndra sutu ña kuxini nuu sutu. ¹²Tajan ma ndra sutu kuxini i'ya, chānatu'un ta'an ndra chi'in ma ndracha'nu ña kuxini nuu ndian judú, ikan na jando'iin ndra tu'un chi'in ta'an ndra. Ta ikan chā'a ndra kua'a' xu'un' nuu ma ndra jandaru. ¹³Ta ma ndracha'nu te'en nāka'an ndra chi'in ma jandaru:

—Tu ìyo ndian chīkatu'un nuu ndo cha'a' ma ña kūu, na katitu'un ndo nuu na, ña ma ora chanikuaa ña kàndoyo ndo kixi ndo, chā'an ma ndra jākua'a chi'in Jesuu, ta sū'u ndra ma kuñu ra, kati ndo.

¹⁴Ta tu ma kalecha'nu koto ra yi, na nākanini ndo ti ni jandomani maa ndi ra, ikan töve nakuyi ta'an ndo jà'a ra —kati ndra.

¹⁵Tajan tiin ndio ma ndra jandaru ma xu'un', ta jā'a ndra ma takua kā'an ndra chi'in ndra. Ta ma tu'un i'ya juuni kà'an ga ma ndian judú yi nda vitin.

Nuu chà'a Jesuu tiñu jà'a ma ndra chàkunuu chi'in ra

(Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁶Ta takan kūu yi, ña ndi uchi iin ma ndra chàkunuu chi'in Jesuu, chā'an ndra ma ñu'u' Galilea, ta chāa ndra ma yuku nuu kati Jesuu nuu ndra. ¹⁷Ta ora ndē'e ndra Jesuu, ta jāka'nu ndra ra, vaji ìyo ma ndra tüvi nī ja'a yi cha'a' ña tüvi chìnuni ndra. ¹⁸Tajan chājayatin ndio ma Jesuu ra nuu ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ma Ra chā'a tiñu nui, ña na ka'ndai tiñu ninii ka'nu ma nuñu'u' i'ya, ta ma andivi, kùu ma Ndioo ka'nu. ¹⁹Ta na ku'un ndo kukatitu'un ndo nuu ma ñivi ìyo ninii ka'nu ma nuñu'u', ta na jandaku ndo na, ña na kuu na ndian jākua'a chi'in. Ta na jakunduta

ndo na, chi'in sivi ma ra kùu Tatá yo, ta ma ra kùu Se'e, ta chi'in sivi ma Tati Í Ndioo. ²⁰Ta na jana'a ndo nuu na, naja kua ìyo yi ña jachi'in na ndisaa ma ña kātitu'in nuu ndo. Ta kùnū ña na koto ndo, ña ni koi chi'in ndo nani kivi, nda kati chàa ma ora nàa ma ñũñivi. Ta takan na kùu yi. Amén. —Takan kāti Jesuu.

Tu'un Ndioo t̄aa racha'nu Marku

Chàkunuu Xuva Tita jàkunduta ra ñivi tichi ku'u

(Mt. 3:1-12; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

1 I'ya k̄icha'a tu'un va'a cha'a' Jesucristu, ra Se'e Ndioo.
²Ra k̄ā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo tatiempu, ta rakan n̄ani ra Isaía. Ta t̄aa ra iin tu'un cha'a' Racha'nu Jesuu, ra ni kichi iti' nuu. Ta te'en k̄à'an yi: “Ni tach̄i iin ra jàkuu tiñu nui iti' nuun, na jandova'a ra ma itiun.” Takan k̄āti Ndioo chi'in ra Se'e ra.

³Yakan va Xuva ra jàkunduta k̄uu ra ña t̄achi Ndioo ra, na jakuu ra tiñu nuu Jesuu. Ta te'en k̄à'an Xuva ora n̄anda'yu ra tichi ku'u:

“¡Na jandova'a ndo iti' ni kichi Racha'nu!

¡Ta juuni na nuna ndo iin iti' ndaa kuenda ra ndia!”

⁴Takan k̄uu ta k̄eta ndio ma Xuva ra jàkunduta nda tichi ku'u. Ta k̄atitu'un ra nuu ma ñivi na ndikoni'i na chi'in Ndioo, ta na kunduta na, ikan na janaa Ndioo kuati na. ⁵Takan k̄uu ta k̄eta kua'a' ma ñivi ñuu Jerusalén ta inga tuku ñivi ìyo tichi ñu'u! Judea ña t̄aso'o na ña k̄à'an Xuva. Ta ora ch̄ini na ña k̄à'an ra te'en, ta k̄icha'a na n̄a'ma na kuati na. Tajan ma Xuva jàkunduta ndio ra na ma yuta Jordán tichi ku'u ikan.

⁶Takan k̄uu ta ma ja'ma chàku'un Xuva, k̄uva'a yi chi'in ixi kameyu. Ta chi'in pañu ñii ch̄u'ni ra yi toko ra, ta chàchi ra maaa tikaa kua'á chi'in nduxi ku'u. ⁷Takan k̄uu ta te'en jàkoto ndio ra ma ñivi, ña k̄ā'an Ndioo chi'in ra:

—Tiá iti' chatai, ni kichi iin ra ka'nu ga ta ndatu ra tiaga kua yu'u. Ta yu'u, ti ra nda'vini k̄ui, ña ni ñii ndikun ndichan ra ni yakan tüvi ìyo yi ña ndach̄i. ⁸Taku yu'u, jàkundutai ndyo'o chi'in takuini, va rakan ni jakunduta ra ndo chi'in Tati Í Ndioo. —Takan k̄āti Xuva chi'in na ikan.

Nuu kùnduta Jesuu

(Mt. 3:13-17; Lc. 3:21-22)

⁹Takan kūu ta kēta iin kivi ña kēe Jesuu ñuu Nazaret, ña ìyo iti' ñu'u' Galilea. Ta ikan chāa ra nuu ndaa Xuva. Ta jākunduta ra Jesuu ma yuta Jordán. ¹⁰Ora kèe Jesuu tichi takuii, ndē'e ra ña nùna ma andivi. Ta ikan kōyo Tati Í Ndioo chata ra, ña kàa yi takua kàa iin livi. ¹¹Takan kūu ta chīni Jesuu ña nāka'an Ndioo nda andivi:

—Ndicha kuii, ña yo'o kùu se'i, ra kāchīn ña jàkuu tiñu nui, ti ya'a kùuni nde'i ñun. —Takan kāti Ndioo chi'in Jesuu.

Kì'in ma kui'na ku'va Jesuu

(Mt. 4:1-11; Lc. 4:1-13)

¹²Ora chīnu kā'an Ndioo ña'a, ta ma Tati Í Ndioo chāndaka yi Jesuu iti' tichi ku'u. ¹³Ikan chīyo ra uvi xiko kivi chi'in kua'a' kiti ku'u. Ta ikan kùu nuu kùuni ma kui'na kuxini ka'ndán' tiñu nuu Jesuu niku. Va tüvi nī ja'a Jesuu ma ña kā'án' chi'in ra, vati kuati kùuni ma kui'na ña na ja'a ra niku. Ta ora kuà'an ndio ma kui'na, tajan kīcha'a ndio ma kua'a' tati jàkuu tiñu nuu Ndioo tìndee yi Jesuu.

Jesuu kīcha'a kàtitu'un ra tu'un Ndioo ñu'u' Galilea

(Mt. 4:12-17; Lc. 4:14-15)

¹⁴Ta ora yā'a ña tī'i ndra Xuva vekaa, ta Jesuu ti chākunuu ra jàna'a ra tu'un va'a Ndioo iti' ñu'u' Galilea.

¹⁵Ta te'en kà'an ra nuu ma ñivi ikan:

—Vitin va cha kūyatin ora ña ni nde'o nuu chà'nda Ndioo tiñu. ¡Yakan va na chikoni'i ndiko ndo iti' Ndioo! Ti vitin va cha kēta ora ni tava Ndioo tiñu nuu yo. ¡Yakan va na ndakoo ndo ma kuati jà'a ndo! ¡Ta na chinuni ndo ma tu'un Ndioo chi'in ndisaa anima ndo! —kāti Jesuu.

Jesuu kāna ra kumi ta'an ndra kiin

(Mt. 4:18-22; Lc. 5:1-11)

¹⁶Takan kūu ta Jesuu chākunuu ra yu'u lakuna ìyo ñu'u' Galilea. Ta ikan ndē'e ra iin ra nàni Simón chi'in ra yani ra, André. Ta ndrakan ti ndra kiin kùu ndra. Ta ikan jākanaa ndra ma yu'va tiaka' ka'nu nuu takuui. Takan jà'a ndra, ¹⁷ta kēta Jesuu ña te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—ǰNa'a ndo chatai! Vitin cha ch̀to ndo naja kua kiin ndo tiaka', va vitin yu'u kùu ra ni jana'i nuu ndo naja kua nàni'i ndo ñivi kuenda Ndioo. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

¹⁸Ora ch̀ini ndra ña kā'an ra takan, numini ndākoo ndra yu'va tiaka' ikan, ta tãndikun ndra kuà'an ndra chata ra.

¹⁹Ta tiá iti' nuu ndē'e Jesuu inga ndra ka'̀in tichi lancha. Ta ikan indii Jandiau chi'in ra yani ra Xuva ña jàndova'a ndra yu'va tiaka' chi'in tatá ndra Zebedeu, ta chi'in ndra musu ndra ndia. ²⁰Ta ikan kāna Jesuu ndra. Tajan ndākoo ndio ndra tatá ndra chi'in musu ndra tichi lancha. Ta tãndikun ndra kuà'an ndra chata Jesuu ndia.

Iin ra ndiso tati xaan

(Lc. 4:31-37)

²¹Takan kūu ta iin kivi ǹndee ñivi judíu kùu yi, ora chāa ndra ñuu Capernaum. Tajan Jesuu chi'in ñivi kī'vi ra tichi veñu'u ñivi judíu. Ta ikan kīcha'a ra jàna'a ra tu'un va'a Ndioo. ²²Ta ma ñivi ndava yu'vi maania na ña ndē'e na kua jàna'a va'a ra chi'in chinituni ra. Vati tiaga va'a jàna'a ra kua jàna'a ndra matru jākua'a tutu Ndioo. ²³Va tichi veñu'u ikan ndaa Jesuu jàna'a ra ora ch̀ini ra ña ndā'yu iin ra ndiso tati xaan indii tichi veñu'u ikan. Ta kīcha'a kà'an ma tati xaan te'en:

²⁴—ǰTa naja kùuniun kanita'un chi'in ndi, yo'o Jesuu, ra ñuu Nazaret? Ta ndyu'u, cha ch̀to ndi ña vàchi jandi'un nuu ndi. Vati ndyu'u cha nākoto va'a ndi ti ma ra íí Se'e Ndioo kùun. —Takan kàti tati xaan chi'in Jesuu.

²⁵Ta te'en kīcha'a kà'an xaan Jesuu chi'in tati xaan ikan:
—ǰTaxiin kuu yu'u ndo, ta na kee ndo tichi kuñu ra'ya! —Takan kàti Jesuu.

²⁶Takan kũu ta kīcha'a chī'i i'i ma ra ndiso tati xaan jā'a yi. Ta jānivaania kũu na ora kēe na tichi kuñu ra. ²⁷Takan kũu ta ndisaa ma ndian ka'iin ikan yū'vi na ña kũu takan, ta te'en kīcha'a chīkatu'un ta'an na nuu na:

—¿Nda iti' kīchi ra ña jāna'a ra te'en chi'in chinituni ra ta ya'a ndatu ra, ña nda tati xaan jāchi'in ña kà'an ra? —Takan nātu'un ta'an ma ñivi ikan.

²⁸Takan kũu ta numini chīto ndisaa ñivi ñu'u' Galilea ña jā'a Jesuu.

Jesuu jānda'a ra ñaka'nu Simón ra juuni jākunani ra Petu'

(Mt. 8:14-15; Lc. 4:38-39)

²⁹Ta ora kēe Jesuu veñu'u ñivi judíu, numini kuà'an ra chi'in Jandiau chi'in Xuva, nda ve'e Simón chi'in André. ³⁰Ta ora chāa Jesuu ve'e ndra ta kāti ma Simón nuu ra ña ku'vi ma ñaka'nu ra kàndian nuu chito jā'a ka'ni. ³¹Ta numini chāa Jesuu nuu kàndian ta tiin ra nda'a' ña ta ndākoan chūnandian jā'a ra. Ta ma ora ikani ndā'a ña. Ta kīcha'a ña jā'a ña ña kachi ndra.

Jànda'a Jesuu kua'a' ndian kù'vi

(Mt. 8:16-17; Lc. 4:40-41)

³²Ora ni kuna'a ora chīso nikandii, ma ora ikan chāndaka na kua'a' ndian ku'vi chi'in ndian ndiso tati xaan nuu ndaa Jesuu. ³³Takan kũu ta ndisaa ma ñivi kūti'vi na yuve'e nuu ndaa ra. ³⁴Tajan jāndova'a Jesuu tanuu kue'e ndo'o na. Ta juuni tāva ra ma tati xaan ña ndiso na ndia. Ta tüvi nī cha'a ra ka'an ma tati ikan ti cha nàkoto na ra.

Chàkunuu Jesuu jāna'a ra tu'un Ndioo nani veñu'u ñivi judíu

(Lc. 4:42-44)

³⁵Takan kũu ta ora tuvi inga kivi ora juuni takā'an kundichin, tajan ndēta ndio Jesuu, ta kēe ra kuà'an ra iin tichi ku'u nuu taxiin ña kuàka'an ra chi'in Ndioo. ³⁶Takan kũu ta chānuu kuà'an ra, tajan kuàanduku ndio Simón chi'in ndra mañeru ra ra. ³⁷Ta ora nāta'an ndra ra ta te'en kīcha'a ndra kà'an ndra chi'in ra:

—jNdisaa ñivi kàchika na nànduku na ñu n! —kàti ndra.

³⁸Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—Va'a, va ji'na ìyo yi ña kujana'i tu'un Ndioo nuu tandi'i ñivi ìyo nda'a' ñuu i'ya. Vati tiñu ikan tāchi Tatái yu'u —kàti Jesuu.

³⁹Takan kūu ña chàkuu Jesuu ndi'i ñu'u' Galilea kàtitu'un ra tu'un Ndioo nani veñu'u ñivi judfu. Ta juuni jànda'a ra ma ñivi ndiso tati xaan ndia.

Jesuu jànda'a ra iin ra kù'vi jà'a kue'e tà'yu

(Mt. 8:1-4; Lc. 5:12-16)

⁴⁰Iin kivi chāa iin ma ra ndo'o kue'e tà'yu nuu ndaa Jesuu. Ta ikan chūnandi chiti ra nuu ra. Ta rakan te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—jJandova'a ma kue'e ndo'i tuva kùuniun! —kàti ra.

⁴¹Tajan kūnda'vini Jesuu ra ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—**Kūuni** janda'i ñun —kàti Jesuu.

Tajan jānani ra nda'a' ra ra. Ta ndā'a ra. ⁴²Yakan va ma ora ikani ndā'a ra. Ta nāa ma kue'e ikan ñii ra. ⁴³Tajan nduva'a kuii chūndayu'u Jesuu ra. Takan kūu tajan tāchi ndio ra ra na ku'un ra, va ji'na te'en nāka'an ra chi'in ra:

⁴⁴—jNuu nī'iin na, na kàtitu'ūn naja kua jā'un ña ndā'un! Ji'na kuii nuu sutu ìyo veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén, jana'un ñu n, ikan nakoto ra ti cha ndā'un. Ta ikan jan sokoun iin kiti nuu sutu kuenda Ndioo, ti kua ikan kàti tutu Ndioo ña tāa Moisés taji'na. Ti takan ìyo yi ña ja'a yo, ikan na koto tandi'i ñivi ña cha ndā'un —kàti Jesuu.

⁴⁵Tajan kēe ndio ra kuà'an ra, va tüvi nī jachi'in ra ña kā'an Jesuu. Ti kàtitu'un ra yi nuu tandi'i ñivi ña kua janda'a ra ra. Yakan va na kua koo Jesuu tichi ñuu, ti kīndoo ra tichi ku'u taxiin nuu tüvi ndoyo ñivi. Va vaji takan jā'a ra ninii nànduku na ra.

Jesuu jànda'a ra iin ra kūyutun

(Mt. 9:1-8; Lc. 5:17-26)

2 ¹⁻²Takan kūu ta ora cha yā'a yatin kivi, tajan chāa ndiko Jesuu ñuu Capernaum. Ta ora chīto ma ñivi ña chāa ndiko ra tichi iin ve'e ndaa ma ñuu ikan, ta ikan kūti'vi kua'a' ñivi ma tichi

ve'e nuu ndaa ra, ña ni yuve'e kùta'an ga na kuiin na. Ta ikan kicha'a ra jàna'a ra tu'un Ndioo nuu na. ³Takan kùu ta chāa kumi ta'an ndra ndiso iin ra kūyutun chi'in ti'va. ⁴Ta tava kùu ki'vi ndra yuve'e nuu ndaa Jesuu, jà'a ña ya'a kua'a' ñivi ka'iin tichi yi. Yakan va ndāa ndra chata ve'e, ta nūna ndra ita'vini kua kùu januu ndra ma ra ku'vi nuu ndaa Jesuu tichi ve'e. Yakan va ora cha nūna ndra yi, tajan jānuu ndra ma ra kūyutun tichi ti'va, nda nuu ndaa Jesuu. ⁵Ta ora ndē'e Jesuu ña ya'a chìnuni ndra ña jà'a ra. Yakan va te'en kīcha'a kà'an ra chi'in ra kūyutun:

—Yo'o se'yu vitin cha jānai kuatiun. —Takan kàti Jesuu chi'in ra kūyutun.

⁶Takan kùu ta ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo ka'iin ikan, te'en nàkanini ndra cha'a' ña kā'an Jesuu te'en: ⁷“¿Ta naja jà'a ra'ya ña kà'an ra takan? Ma tu'un kā'an ra iin ña kini kùu yi kuenda Ndioo. ¿A tüvi ch̀to ra, ti uvaa Ndioo kùu ra kùu janaa kuati ñivi? Ta tüvi kùu ja'a inga nda ndian nikuuni yi.” Takan chànini ndra. ⁸Va Jesuu numini ch̀to ra ña chànini ndra takan. Yakan va te'en ch̀katu'un Jesuu nuu ndra:

—¿Ta naja vā'a' chànini ndo? ⁹Tu ka'in chi'in ra ku'vi, cha jānai ma kuati ra, ta töve nde'e ndo tuva ndicha ña ni kuu ña kà'in. Va tu ka'in chi'in ra: “¿Ndeta, ta natuviun ti'vaun, ta ku'un ve'un!” Ta nde'e ndisaa ndo ti ndicha ìyo ndatui. ¹⁰Va vitin ni jana'i nuu ndo, ti kùu janai kuati ñivi ñuñivi i'ya. Yakan va ni koto ndo, ti yu'u kùu ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ta ìyo ndatui. —Takan kàti ra chi'in ma ndra jàkua'a tutu Ndioo.

Ta te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ma ra kūyutun:

¹¹—Chi'in yo'o kà'in ña ndetaun ta natuviun ti'vaun ta ku'un ve'un —kàti Jesuu chi'in ra kūyutun.

¹²Ora kā'an Jesuu te'en, ta ma ra ku'vi niku, numini ndēta ra, ta nātivi ra ti'va ra, ta kēe ra ma tichi ve'e, ta kuà'an ra. Yakan va ndē'e chi'in tinuu na, kēe ra kuà'an ra. Takan kùu ta ora ndē'e na ña jā'a Jesuu te'en, ta ndava kuà'an tati na. Ta kīcha'a na jàka'nu na Ndioo. Ta te'en kīcha'a na kà'an ndio na:

—¿Nì'iin cha'a' takā'an nde'e ndi iin ra ya'a ìyo ndatu ña jà'a te'en!

Jesuu kàna ra ra nàni Leví

(Mt. 9:9-13; Lc. 5:27-32)

¹³Ta ora yā'a ña kūu takan ta kēe ndiko Jesuu kuà'an ra yu'u lakuna. Ta ikan kūti'vi na nuu ndaa ra, ta ikan kīcha'a ra jàna'a ra tu'un Ndioo nuu na. ¹⁴Takan kūu ta ora yā'a ra chi'in na, ta ndē'e ra Leví, ra kùu se'e Alfeu ña nàndi ra nàka'an ra xu'un' nuu ñivi kuenda ma ñu'u' ñuu ka'nu Roma. Tajan kīcha'a kà'an Jesuu chi'in ra:

—jNdakoo tiñu jà'un chiña ta kichiun chatai! —kàti ra.

Ta ikan Leví numini ndākoo ra ma tiñu jà'a ra ta tāndikun ra kuà'an ra chata Jesuu.

¹⁵Takan kūu ta Jesuu chā'an ra chi'in ndra jàkua'a chi'in ra, chākujama ndra ve'e Leví. Ta ikan juuni ka'iin inga ndra nàka'an xu'un' kuenda ñuu Roma, ta inga ndra kini xini chàchi ndra chi'in Jesuu ndia. Takan kūu ña nduva'a kuii kua'a' ñivi ndìkun chata Jesuu chi'in ndra tatun ra.

¹⁶Ta ora ndē'e ndra jàkua'a tutu Ndioo chi'in ndra fariseu ña chàchi Jesuu chi'in ndisaa ma ñivi jà'a kuati ikan, ta te'en kīcha'a ndra chikatu'un ndra nuu ndra jàkua'a chi'in Jesuu:

—¿Ta naja chàchi ma matru ndo chi'in ma ndian nàka'an xu'un' ta chi'in ndian jà'a kuati? —Takan kàti ndra nuu ndra.

¹⁷Ta ikan Jesuu chīni ra ma ña kà'an ndra. Ta te'en nāka'an ndio ra nuu ndra:

—¿A tüvi chìto ndo ti ma ndian ìyo va'a, tüvi chìniñu'u na ma ndra chìto tatan? Ndian ku'vini kùu ndian chìniñu'u yi. Ta yu'u ti tüvi vèchj kuenda ma ndian tüvi chìniñu'u yu'u takua kùu ndian ìyo va'a. Yu'u vèchj, va kuenda ndian chìniñu'u yu'u takua kùu ndian ìyo kuati —kàti Jesuu.

Chìkatu'un ndra nuu Jesuu, naja tüvi ndita yu'u ma ndra jàkua'a chi'in ra

(Mt. 9:14-17; Lc. 5:33-39)

¹⁸Iin ora ndita yu'u ma ndra chàkunuu chata Xuva ra jàkunduta, chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ndra fariseu. Ta ikan ndē'e inga ñivi

ña ndita yu'u ndisaa ndrakan. Tajan kēe ndra kuàndakatu'un ndra nuu Jesuu. Ta te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—¿Ta naja ndita yu'u ma ndra chàkuu chata Xuva chi'in ndra chàkuu chata ndra fariseu? ¿Ta ma ndra jàkua'a chi'un, naja töve ndita yu'u ndra ndia? —Takan kàti ndra chi'in Jesuu.

¹⁹Ta te'en nāka'an Jesuu nuu na:

—Chi'in ma tu'un i'ya ni jana'i nuu ndo naja töve ndita yu'u ndra vitin. ¿A kùu ndita yu'u iin ra ni tanda'a chi'in ñivi ra ora juuni ndaa ra chi'in vi? ¿Na kùu yi! Ti tu juuni ndaa ma ra tãnda'a, na kùu ja'a na kundaa na ña ndita yu'u na. Ti tandi'i na chisii na ora ikan. ²⁰Va ora cha kuà'an ra, tajan kùu kundita yu'u na —kàti Jesuu.

**Nuu jàna'a Jesuu ti kùu jandiki ta'an yo tu'un
cha'nu chi'in tu'un chaa kà'an ra vitin**

(Mt. 12:1-8; Lc. 6:1-5)

²¹Ta te'en nāka'an tuku Jesuu:

—Ñi'iin na kùu nataa na iin ja'ma cha'nu chi'in ita'vi ja'ma chaa, ti ma ja'ma chaa nàndii yi ta jànakaa yi ma ja'ma cha'nu. Yakan va kà'vi ga nàkaa yi jà'a ma ja'ma chaa. ²²Ta juuni kùu kuiin ma takuui vinu, ña jākuiya na tichi tia'a ñii cha'nu, tuva vinu chaa kùu ra'. Ti ma vinu ikan, jàka'ndi ra' ma tia'a ñii cha'nu, ta chàti ra', ta nàkaa ma ñii ikan ndia. Yakan va va'a ga ti'o ma takuui vinu chaa tichi iin tia'a ñii chaa —kàti Jesuu.

Kìndaa ndra jàkua'a chi'in Jesuu trigu iin kivi nindeo

(Mt. 12:18; Lc. 6:1-5)

²³Iin kivi ña nindee ñivi judíu chàkunuu Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra nuu kàa kua'a' trigu. Takan kùu ta ikan kicha'a ndra jàkuun nda'a' ndra ma trigu. ²⁴Ta te'en kicha'a chikatu'un ma ndra fariseu nuu Jesuu, ti kùuni ndra tisokuati ndra Jesuu:

—¿Yo'o xaa! ¿Ta naja jà'a ma ndra jàkua'a chi'un iin ña tüvi iyo yi ña jà'a yo ma kivi nindeo?

²⁵Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—¿A tüvi chàku'uni ndo ña jã'a ma racha'nu David, ora ya'a chãñu soko ra chi'in ndra meru ra? ²⁶Ta ma tiempu ikan ti ma ra sutu nãni Abiatar kũu ma ra chà'nda tiñu veñu'u ikan. Tajan kĩ'vi ndio David tichi veñu'u ikan, ta ikan jan chãchi ndio ra ma paan íí kuenda Ndioo. Ta rakan juuni chã'a ra ma paan ikan nuu tandi'i ma ndra chàkuu chata ra. Ta ma paan ikan, ti na vã'a kachi nda ndian nikuuni yi, ti kuenda ma ndra sutuni kũu yi. —Takan kàti Jesuu.

²⁷Takan kũu ta te'en nãka'an tuku Jesuu:

—Racha'nu Ndioo ji'na jã'a ra ma ñivi. Tajan jã'a ra ma kivi nindeo. Yakan va kuenda Ndioo, tiaga ka'nu ma ñivi kua ma kivi nindeo. ²⁸Ta nda yu'u ra se'e ñivi tãchi Ndioo, juuni ìyo ndatui ma kivi nindeo —kàti Jesuu chi'in ndra.

Iin ra kũyutun nda'a'

(Mt. 12:9-14; Lc. 6:6-11)

3 Iin ora kĩ'vi tuku Jesuu tichi veñu'u ñivi judíu. Ta ikan ndaa iin ra kũyutun nda'a'. ²Ta ma ñivi ikan jã'a na kuenda tu jãnda'a Jesuu ñivi ku'vi vaji ma kivi nindeo kũu yi. Takan ìyo yi ña kumi na Jesuu ta kũu ni'i na nda cha'a' tìso kuati na ra. ³Ta te'en kà'an ndio ma Jesuu chi'in ma ra kũyutun nda'a':

—¿Ndetã ta kundaun ma'ñu i'ya!

⁴Tajan te'en chikatu'un ndio ra nuu ma ndian ka'lin ikan:

—¿Nayi kũu ja'a yo ma kivi nindeo, kũuni ndo? ¿A jã'a yo ña va'a, a ña vã'a'? ¿A tiã va'a ña jãkakú yo na, a nde'enio ña kuvi na? —kàti Jesuu.

Va ma ñivi ka'lin tichi veñu'u ikan, tüvi nĩ ka'an na ña kã'an ra. ⁵Takan kũu ta Jesuu iin ndē'e xaani ra nuu na ña ya'a nda'vi kũuni ra ti tüvi tãso'o na ña kà'an ra. Ta tüvi kũnda'vini ma ndian chiniñu'u ra ndē'e na ra. Tajan te'en nãka'an ndio Jesuu chi'in ma ra kũyutun nda'a':

—¿Janakee nda'un! —kàti ra.

Tajan jãnakee ndio ma ra ku'vi nda'a' ra. Ta ora ikani ndã'a yi. ⁶Ta kēe ndio ma ndra fariseu tichi veñu'u ñivi judíu, ta kuà'an ndio ndra nuu ka'lin ndra chàkuu chata racha'nu Herode, ña ni natu'un ta'an ndra najã kua ja'a ndra ta kũu ni'i ndra kua ka'ni ndra Jesuu.

Kùti'vi kua'a' ñivi nuu ndaa Jesuu yu'u lakuna

⁷Ta Jesuu kuà'an ra chi'in ndra jàkua'a chi'in ra nda yu'u lakuna chi'in kua'a' ñivi ñu'u' Galilea. ⁸Ta ikan juuni kua'a' ñivi kēe ndio na kuànde'e na nuu ndaa Jesuu ora chìto na ña jà'a ra ña va'a. Takan kūu ta chāa ma ndian ñu'u' Judea chi'in ndian ñuu Jerusalén, chi'in ndian ñuu Idumea, ndian ìyo iti' kàna nikandii yuta Jordán, ndian ñu'u' ñuu Tiro, chi'in ndian ñu'u' ñuu Sidón ndia. Ndicha ña chāa nduva'a kuii kua'a' ñivi nuu ndaa Jesuu. ⁹Yakan va ndākoo Jesuu tiñu nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra na yati koo ndra chi'in iin lancha ta jàyatin ndra run yu'u lakuna, ikan na jachika ra ra nuu na. ¹⁰Takan ìyo yi ña ja'a ndra koto chakoyo kua'a' na nuu ndaa ra. Ti tandi'i ndian ku'vi kùuni na ke'e na ra, ti chìto na ti ya'a kua'a' ñivi ku'vi jānda'a ra.

¹¹Ta ma tati xaan ora ndē'e na ra, ta chūnandi chiti na nuu ra, ta kīcha'a na kànachaa na te'en:

—iYo'o kùu ma ra Se'e Ndioo! —kàti ma tati xaan ikan chi'in ra.

¹²Va xaan va'a kīcha'a kà'an Jesuu nuu na, ña na kà'an na takan chi'in ra nuu ka'ìin ñivi.

Jesuu kàchín ra ndi uchi uvi ndra tatun ra

(Mt. 10:1-4; Lc. 6:12-16)

¹³Takan kūu ta ora yā'a ña kūu takan, tajan ndāa Jesuu iin yuku. Ta ikan kāna ra ma ndian va'a tiá kùuni ra. Ora kùti'vi ndra nuu ndaa ra ¹⁴ta ikan kāchin ra uchi uvi ta'an ndra kuenda ña kakuu ndra chi'in ra ña kà'an ndra ma tu'un va'a Ndioo. Ti ndra'ya kùu ndra ni kuu tatun ra. ¹⁵Ta chā'a Jesuu ndatu ndra kuenda ña tàva ndra tati xaan ndiso ñivi ku'vi. ¹⁶Ta ma ndi uchi uvi ma ndra kāchin ra nàni ndra te'en: Simón, ra jākunani Jesuu, Petu'. ¹⁷Ta uvi ndra se'e Zebedeu, iin ra nàni Jandiau chi'in ra yani ra, Xuva. Ndrakan jākunani Jesuu ndra Boanerges ña kùuni yi ka'an yi ndra xaan takua xaan nda'yu savi ora kùun ra. ¹⁸Ta inga tuku ra nàni André chi'in Lipe chi'in Tolo chi'in Mate chi'in Tomás, ta Jandiau ra se'e Alfeu. Ta juuni kāchin Jesuu Tadeu chi'in Simón, ra kùuni kuati chi'in ñivi ñuu ka'nu Roma. ¹⁹Ta ra nuu ndi'ia, va kùu Juda Iscariote, ra ni xikoña'a Jesuu tiá iti' nuu.

Kàti ñivi ti chi'in ndatu kui'na jànda'a Jesuu ma ñivi ku'vi

(Mt. 12:22-32; Lc. 11:14-23; 12:10)

²⁰Takan kūu ta kēta iin kivi, ña kī'vi tuku Jesuu iin ve'e. Ta ikan inga cha'a' juuni kūti'vi kua'a' ñivi. Ña nī kuu kachi ra ni chi'in ndra jàkua'a chi'in ra jà'a na. ²¹Ta ora chīto ma ñivi Jesuu ña jà'a ra ta chàki'in na ra ti xini ra tivi ña jà'a ra takan, kùuni na.

²²Takan kūu ta juuni ma ndra jàkua'a tutu Ndioo ndra kēe ñuu Jerusalén, chāa ndra nuu ndaa Jesuu. Ta te'en kà'an ndra chi'in ma ñivi ikan:

—Juu, ma kui'na kùxini chā'a ndatu nuu ra'ya, ti chi'in ndatu yakán', tàva ra ma tati xaan ndiso ñivi. —Takan kà'an ndra chata Jesuu.

²³Ta ikan numini kāna Jesuu ndra. Ta kīcha'a kà'an ra iin ku'va chi'in ndra.

—jNa kūu tava ma kui'na juuni maa yi! ²⁴Tatu iin ñuu kànita'an chi'in juuni maa yi, na kúndee yi kua'a' tiempu. ²⁵Tatu ìyo iin yo kànita'an chi'in juuni ñivi na, na kúndee na kua'a' tiempu ndia. ²⁶Yakan va tu ma kui'na kànita'an yi chi'in juuni maa yi, juuni kúndee na ndia. Ta ikan kùu nuu ndi'i nuu na.

²⁷'Yakan va nī'iin yo kūu ki'vi iin ve'e ra ya'a ìyo ñandee ta kuika, ta sù'u yo ña ìyo nuu ra. Na kūu ja'a yo yi tu tūvi ku'ni ji'na yo ra. Yakan va tu ku'ni ji'na yo ra, tajan kùu su'u yo ma ña ìyo ra.

²⁸'Va yu'u kàti ndicha kuii nuu ndo ti ma Ndioo ya'a ka'nu ra. Ta jànaa ra kuati ma ñivi ta ndisaa ña kini kà'an na. ²⁹Va ndian kàti'ini chata Tati Í Ndioo ndiakan tūva janaa Ndioo kuati na. Yakan va endee koo kuati ikan chi'in na ndisaa tiempu.

³⁰Ña'a kātitu'un Jesuu nuu ndra, ti tìsokuati ndra ra ña jànda'a ra ndian ku'vi chi'in ndatu kui'na.

**Chàa ma'á Jesuu chi'in ndra yani ra ta
ñivi ta'an ra nuu ndaa ra jàna'a ra**

(Mt. 12:46-50; Lc. 8:19-21)

³¹Takan kūu tajan chāa ma'á Jesuu chi'in ndra yani ra chi'in ña ta'an ra ve'e nuu ndaa ra. Va kìndoo vi nuke'eni. Ta ikan kà'an vi chi'in iin ra ndaa ma nuu ka'iin kua'a' ñivi yuve'eni, na kuka'an ra

chi'in Jesuu. ³²Ta ikan jan chāa ma ra kuàka'an chi'in Jesuu nuu ndaa ra chi'in kua'a' ñivi. Ta te'en kīcha'a kà'an ra chi'in Jesuu:

—Nuke'e ndaa ma'un chi'in ndra yaniun ta ñivi ta'un, ña nànduku vi ñun.

³³Va te'en nāka'an ra ña chīkatu'un ra nuu na:

—¿Yo kùu ma'i chi'in ma yanì ta ndian ta'in?, kùuni ndo.

³⁴Ta ikan jan kīcha'a ndè'e ndicha ndio ra ma ndian ka'iin xiin ra. Ta te'en nāka'an tuku ra chi'in na:

—¡Na kuni va'a ndo ña ni ka'in chi'in ndo! ³⁵Yakan va ma ndian jà'a ña kùuni Ndioo, ndiakan kùu ma yanì chi'in ta'in chi'in ma ma'i —kàti Jesuu.

Iin ku'va ña jàkuuni Jesuu kà'an ra nuu ñivi chata iin ra tàchi

(Mt. 13:1-9; Lc. 8:4-8)

4 Takan kùu ta kīcha'a jàna'a tuku Jesuu inga cha'a' ma yu'u lakuna. Ta tava nduva'a kuii kua'a' ñivi kùti'vi nuu ndaa ra, yakan va ndāa Jesuu tichi iin lancha ña ndaa yatini ma yu'u lakuna ikan. Tajan nda tichi run chūnandi ndio ra kà'an ra chi'in na. Ta ma ñivi ikan ti yu'u lakunani kīndoo na chini na ma ña kà'an ra. ²Ta ikan jan kīcha'a ra jàna'a ra kua'a' nakuyi nuu na chi'in ku'va, ikan na kutunini na ña kùuni ra ka'an ra.

Yakan va te'en kīcha'a ra kà'an ra ma ku'va nuu na:

³—¡Taso'o ndo ña ni ka'in! —kàti Jesuu. —Ìyo iin ra tàchi. Ta rakan ti ora chāa ra nuu ñu'u' ra, ⁴ta kīcha'a ra tàchi ra. Ta tia ma chiti kōyo yi tichi iti'. Ta ndē'e ma saa yi. Ta nūu ndri nuu kàndoyo yi. Ta chāchi ndi'i ndri yi. ⁵Ta inga ita'vi yi kōyo yi tañu yuu. Ta ikan, ti nuuni yoso ma ñu'u', ti maaaa yuu ndòyo nda ninuu. Yakan va ma chiti kōyo tañu yuu numini kāna yi, ti tūvi kunu indii ma chiti. ⁶Takan kùu ta ora ñuka'ñu ndií, nduva'a kuii xii yi, ti tūvi nì'i yi ndanu ki'vi yo'o yi. Yakan va nātii yi. ⁷Ta inga ita'vi ma chiti chīta yi tañu ku'u. Ta ma ku'u ikan numini chā'nu yi, ta jāvati yi nuu yi. Ta nī kūa kua'nu yi. Yakan va tūva nī kuu jatiñu yi. ⁸Ta tia yi, va kōyo nuu va'a ñu'u'. Yakan va kāna yi, ta chā'nu va'a yi. Ta kēta kua'a' va'a chiti nuu yi. Iyo yoko ña kēta oko uchi chiti nuu ii'iin yi. Ta iyo ña kēta uni xiko chiti nuu. Ta inga yoko ña chā'a iin cientu chiti.

Yakan kūu ma ku'va kàti Jesuu nuu na.

⁹Ta te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in na:

—Yakan va na taso'o ndisaa ndo ma ña ni ka'in chi'in ndo!

Nuu jākoto Jesuu ñivi nda cha'a' jàna'a ra ma ku'va nuu na

(Mt. 13:10-17; Lc. 8:9-10)

¹⁰Takan kūu ta ora kīndoo ma'iin Jesuu chi'in ndi uchi uvi ndra jākua'a chi'in ra, ta inga ndra ka'iin xiin ra.

Ta te'en kīcha'a chīkatu'un ndra nuu Jesuu:

—Na katitu'un nuu ndi, nayi kùuni ma ku'va ikan ka'an yi! Vati töve kùtunini ndi ma tu'un kā'un —kàti ndra.

¹¹Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—Nuu ndyo'o, chā'a Ndioo ña koto ndo tu'un xe'e ña ìyo chi'in ra nuu chà'nda ra tiñu. Yakan va chà'a ra ña nàkoto ma ndian jākūu tiñu nuu ra ma tu'un xe'e ikan. Va ma ndian tüvi chīnuni ña kà'in, nuu ndiakan va chi'in mamaa ku'vani ni ka'in yi chi'in na. ¹²Ta ma ñivi ikan ti vaji ndè'e na, va tüvi ndichin nuu na. Ta vaji chīni na, va tüvi kùtunini na ma tu'un kà'in. Yakan va kūu ndikoni'i ndiko na chi'in Ndioo. Ta töve ni janaa ra kuati na ndia. —Takan kàtitu'un Jesuu nuu ndra.

Jesuu jàna'a ra naja kua kùuni ma ku'va ikan ka'an yi cha'a' ma ra tàchi chiti

(Mt. 13:18-23; Lc. 8:11-15)

¹³Takan kūu ta te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ndra:

—Tu tüvi kùtunini ndo ma ku'va i'ya, naja kua kùu kutunini ndo inga ku'va ni ka'in, tuva takan? ¹⁴Ti ma ra tàchi chiti, indukuni kùu ra takua kùu ma ra jàna'a tu'un Ndioo. ¹⁵Vati ìyo ma ndian kàa takua kàa ma chiti kōyo tichi iti'. Chīni va'a na ma tu'un Ndioo, va ora ña cha chīni na yi, tajan vāchi ndio ma kui'na ka'nu. Ta yakán' jànaa ma tu'un va'a Ndioo ña cha ìyo anima ii'iin ma ñivi ikan. ¹⁶Ta inga na kàa na takua kàa ma chiti ña kōyo tañu yuu. Ta ndiakan kùu ma ndian chīnuni tu'un Ndioo. Yakan va ora ndāki'in na yi, ndava chīsii na ti ndāki'in na yi chi'in ndisaa anima na. ¹⁷Yakan va

ndiakan kàa na takua kàa ma chiti tàchio ña tüvi kunu indii yo'o jà'a ma yuu. Ta ndiakan kùu na takua kùu ma chiti ikan. Ti töve nì'i yi nuu ku'un yo'o yi. Yakan va ma ñivi ikan, tüvi chùndaa va'a na. Ta chìnuni na ma tu'un Ndioo tia kivini. Ta vàchi ndio ma ndian jàndoto kuati nuu na, cha'a' ma tu'un Ndioo. Tajan ndè'e ndio na tundo'o. Ta na kùu koo va'a na chi'in ma tu'un Ndioo. Yakan va ndàkoo ndio na yi. ¹⁸Ta inga na kàa na takua kàa chiti ña kōyo tañu ku'u. Ndiakan kùu ma ndian chìnuni tu'un Ndioo. ¹⁹Va chùtu'un na tiá cha'a' ma ndatiñu ña nì'i na ñuñivi i'ya. Ta juuni ya'a kùuni na nde'e na ma xu'un' ña na jandakuu kuika yi na. Ta yakan kùu yi ña jànda'viña'a yi na. Ta yüvi yakan ni kuu yi, ti kùuni na inga nakuyi koo nuu na. Ta takan kùu yi chi'in ma chiti tàchio, ora kàna yi nuu vati. Töve kùu jatiñu yi. Yakan va takan kùu ma ñivi ikan, ti tüvi chàa ma tu'un Ndioo nda anima na. ²⁰Ïyo inga ma ñivi ña chini na ma tu'un va'a Ndioo. Ta chìnuni na ña kà'an yi chi'in ndisaa anima na. Ndiakan kùu na takua kùu ma chiti ña tàchi iin nuu ñu'u' va'a. Ta iin ñivi ikan kùu na takua kùu ma trigu ña chā'a oko uchi ta'an chiti. Ta inga tuku yi chā'a uni xiko chiti. Ta inga na kùu na takua kùu ma ña chā'a iin cientu chiti —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va ña jàkuuni ra kà'an ra cha'a' ñu'ú kandil

(Lc. 8:16-18)

²¹Takan kùu ta te'en nāka'an tuku Jesuu inga ku'va nuu ma ñivi:

—¿A va'a tu kutaa xe'o iin kandil tichi iin kisi ñu'u', a iin xuu chito, kùuni ndo? ;Na kùu yi! Ti tu tüvi tàkaa sukun yo yi, na kùu ndo ndichin nuu yo jà'a yi. ²²Vati na kùu tixe'o nì'iin ña jà'a yo, ti tiá kivi ni koto ndisaa ñivi ma ña tixe'o. Ta juuni na kùu ka'an yo nì'iin tu'un xe'e kua'a' tiempu, ti ni chaa iin kivi ña ni koto kachin ndisaa ñivi yi ndia.

²³Yakan va te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in na:

—;Na taso'o va'a ndo ña ni ka'in chi'in ndo, tuva ìyo chinituni ndo!

²⁴Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in na:

—;Na ja'a ndo kuenda nuu ndo ma tu'un ña kà'in nuu ndo!

;Na kuni va'a ndo yi ta jachi'in ndo yi ora tìndee ndo inga ñivi, ta takan Ndioo ni ja'a ra chi'in ndo, ta ni ku'va ra ña kutuni ndo tiá kua'a' yi! ²⁵Yakan va tu ja'a va'a ndo ma tiñu Ndioo, ni

tindee ra ndo tiá kua'a'. Va tu tüvi jatiñu ndo kuenda Ndioo, ni kindaa ra ma tiñu jà'a ndo, vaji töva kua'a' yi —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va chata naja kua cha'nu chiti tàchi ñivi

²⁶Takan kūu ta te'en nāka'an tuku Jesuu:

—Indukuni kùu ma nuu chà'nda Ndioo tiñu kua iin chiti tàchi iin ratàchi. ²⁷Ti ma chiti ikan kàna yi ta chà'nu yi, vaji kixi ra a ndìto ra. Yakan va rakan tüvi chìto ra naja kua jā'a yi ña chà'nu yi. ²⁸Ti ma chiti ikan, juuni ma ñu'u' jā'a ña kàna yi. Va ji'na kēta ma punta yi, tajan kēta ma yoko yi. ²⁹Ta ora cha nātii ndio ma yoko yi, tajan kìndaa ndio yo ma chiti ikan. Ta chàchi ndio yo yi —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va chata chiti yukú mostaza

(Mt. 13:31-32; Lc. 13:18-19)

³⁰Takan kūu ta te'en nāka'an tuku Jesuu ndia:

—¿Nda chi'in induku ma nuu chà'nda Ndioo tiñu?, kùuni ndo. ¿A nda chi'in kùu jando induku yo yi? ³¹⁻³²Ti ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, indukuni yi chi'in ma chiti mostaza ña tàchi yo. Ti vali yi va chà'nu yi tiá kua inga tuku yukú. Ña chi'in soko na'nu yi, nda saa kùu ja'a ri taka ri nuu vati soko run —kàti Jesuu.

Nuu chàtiñu Jesuu ma ku'va jàna'a ra

(Mt. 13:34-35)

³³Yakan va chi'in tu'un i'ya jàna'a Jesuu ma tu'un Ndioo chi'in kua'a' ku'va, ña cha kà'an ra i'ya. Yakan va Jesuu jàna'a ra nuu na, nda kati kutunini na tu'un kà'an ra. ³⁴Va ñi'iin tu'un tüvi kà'an ra, tu tüvi kà'an ra yi chi'in ku'va. Va ma ndra jàkua'a chi'in ra jàna'a ra naja kua kùuni ma ku'va ikan kà'an kachin yi nuu ndra inga ora.

Jākutaxin Jesuu tati chi'in takuii lakuna

(Mt. 8:23-27; Lc. 8:22-25)

³⁵Takan kūu ta ora kuaa ma kivi ikan, tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra:

—¡Na ko'o inga chiyo lakuna! —kàti Jesuu chi'in ndra.

³⁶Tajan ndàkoo ndio ndra ma ñivi ikan yu'u lakuna, ta kuà'an ndio ndra chi'in Jesuu juuni tichi lancha nuu indii ndra chi'in ra. Ta ikan juuni tãndikun inga lancha ndàka ta'an chi'in ndra kuà'an run chata ma lancha ndra ndia. ³⁷Ta ora cha kàcha'an ndio ndra nuu lakuna, ta kōyo ndio savi tati chata ndra. Ta ikan kīcha'a k'vi ndio takuii ikan tichi ma lancha. ³⁸Takan kūu ta tiin ñuma'na Jesuu, ta nduva'a kuii kixi ra kàndii ra iti' xuu lancha chi'in chala ra. Tajan jãndakoo ndio ndra ra, ta te'en kīcha'a kà'an ndra chi'in ra:

—Matru, ¿a tüvi ndè'un, ti chani ka'a yo? —kàti ndra chi'in Jesuu.

³⁹Ta ikan jan ndēta ndio Jesuu, ta te'en kīcha'a kà'an ndio ra chi'in ma savi tati.

—¡Na kutaxin ndo! —kàti ra. Tajan kūtaxin ndio ma savi tati chi'in ma takuii lakuna.

⁴⁰Tajan te'en nāka'an ndio ma Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—¿Ta naja ya'a ndasii ndo? ¿A takā'an chinuni ndo tu'un Ndioo ña jā'a ndo takan? —kàti Jesuu.

⁴¹Takan kūu ta ndrakan nduva'a kuii yū'vi ndra, ta kīcha'a ndra chikatu'un ta'an ndra:

—¿Nda ra kùu ra'ya, ña nda savi tati ta lakuna jàchi'in ña kà'an ra? —kàti ndra ña nàtu'un ta'an maa ndra.

Iin ra ndiso tati xaan ñu'u' Gerasa

(Mt. 8:28-34; Lc. 8:26-39)

5 Takan kūu tajan kēta chiyo ndio Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra inga chiyo yu'u lakuna. Ta ikan kàndii iin ñu'u' nàni Gerasa. ²Ta ora nūu ndio Jesuu tichi lancha, ta ikan tū'va iin ra ndiso tati xaan nuu ra. Ta rakan ti já kēe ra nuu ìyo ra kamajandu, ³ti ikan ìyo ra. Ta nī'iin na kūu tiin na ra, ni chi'in kadena kūu ku'ni na ra. ⁴Yakan va jin kua'a' cha'a' cha chū'ni na nda'a' ra chi'in cha'a ra chi'in kadena, va endee nd'ì'i yi jàche'e ra. Yakan va nī'iin na kúndee na ra. ⁵Ta ndisaa tiempu chàkunuu ra ora ndichin ta ora naa, iti' yuku taxiin nuu tüvi ñivi. Ta juuni chàkunuu ra iti' kamajandu, ña endee ndà'yu ra chàkuu ra ikan. Ta endee kàni maa ra ra chata yuu. ⁶Takan kūu ta ora ndē'e ndio ra

ña chika ga vèchi Jesuu, ta endee kàndakunu ra kuàta'an ndio ra nuu vèchi ra. Ta ora chāa ndio ra nuu ndaa Jesuu, ta chūnandi chiti ra nuu ra. ⁷Ta te'en kīcha'a ndio ra kànachaa ra nuu Jesuu:

—¿Nayi kùuniun ja'un chi'in, yo'o Jesuu, Se'e Ndioo ra ìyo andivi? ¡Chi'in sivi Ndioo, chikain ñamani nuun ña na kī'viun chi'in! —Takan kàti yi chi'in Jesuu.

⁸Kà'an yi takan chi'in Jesuu, vati ji'na ra nāka'an te'en nuu yi:

—¡Yo'o tati xaan, na keun tichi kuñu ra'ya! —kàti Jesuu chi'in yi.

⁹Takan kūu ta te'en chīkatu'un ndiko Jesuu nuu yi:

—¿Naja nàniun? —kàti Jesuu.

Ta te'en nāka'an yi:

—Nàni ndi Legion, ti kua'a' tati xaan kùu ndi ña ìyo ndi tichi kuñu ra'ya —kàti yi.

¹⁰Takan kūu ta ma tati ikan chikan yi nuu Jesuu ña na täva ra yi ma tichi ñuu ikan. ¹¹Ta tava ndē'e yi ña yatini xiin ma yuku ndaa ikan, ka'iin kua'a' kini ña kàchika ndri chàchi ndri ku'u kàa ikan. ¹²Yakan va ma tati xaan te'en chikan yi nuu Jesuu:

—¡Na ja'un tia ñamani nuu ndi, ña tachiun ndi na ki'vi ndi tichi kuñu ma kini kàchika ikan! —kàti yi.

¹³—Va'ani tuva takan kùuni ndo —kàti Jesuu chi'in yi.

Tajan kēe ndio yi kuñu ma ra'ii ikan, ta kuà'an yi. Tajan kī'vi yi ma kuñu ndri. Takan kūu ta ma kini kàchika ikan, ti uvi mii ta'an ndri kùu ndri. Ta ora kī'vi ndio na tichi kuñu ndri, tajan kàndakunu ndio ndri kuà'an ndri. Ta kàchita ndri iin xa'va ña ìyo yu'u lakuna. Ta ikan kà'a ndri tichi lakuna ta chī'í ndri.

¹⁴Ta ma ndra kùmi ma kini endee chīnu ndra kuà'an ndra ora ndē'e ndra ma ña jà'a chi'in ndri. Yakan va ora chāa ndra ma ñuu ta kīcha'a ndra nàtu'un ndra ña tā'an ma kini chi'in tandi'i ñivi ìyo kuariya ta chi'in ñivi ìyo ñuu ndia. Takan kūu ta kēe ndio na kuànde'e na nuu kàchita ndri. Ta ora ndē'e na ndri, tajan ndikoni'i ndiko na nuu ndaa Jesuu. ¹⁵Ta ora kūyatin ndio na nuu ndaa Jesuu, ta ikan ndē'e ndio na ma ra tìvi xini niku. Ña cha ñù'u ndio ra ja'ma nàndi ra. Va tūva jà'a ra takua jà'a ra ora ndiso ra tati xaan niku. Ta ndava kuà'an tati na ora ndē'e na ña cha ndòva'a ra. ¹⁶Takan kūu ta ma ñivi ña ndē'e kua tā'an ma ra ndiso tati xaan chi'in ña tā'an ma kini, kīcha'a

na nàtu'un na yi chi'in inga ñivi ña kũu. ¹⁷Takan kũu tajan kīcha'a ma ñivi ñuu kà'an na nuu Jesuu na kee ra ku'un ra ma ñu'u' ikan.

¹⁸Takan kũu ta ora ndāa ndiko Jesuu tichi lancha, ta nduva'a kuii jānini ma ra ndiso tati xaan niku Jesuu, ña kũuni ra ku'un ra chi'in ra. ¹⁹Va Jesuu tüvi nī cha'a ra ku'un ra chi'in ra. Ta te'en kīcha'a kà'an ra chi'in ra:

—¡Kindoo yo'o, xaa! ¡Ta kuà'an ve'un nuu ìyo ñiviun! ¡Ta katitu'un nuu vi, ndisaa ña jā'a Racha'nu Ndioo chito'un chi'un, ta naja kua kũnda'vini ra ñun ña jānda'a ra ñun! —kāti Jesuu.

—Va'ani tuva takan —kāti ra chi'in Jesuu.

²⁰Tajan kuà'an ndio ra. Ta kīcha'a kàtitu'un ra nuu ndisaa ñivi ñuu Decápolis ña jāndova'a Jesuu ra. Ta ndisaa ñivi ikan ndava yu'vi na, ña kà'an ra takan chi'in na.

Ña se'e Jairo ta ña kè'e ja'ma Jesuu

(Mt. 9:18-26; Lc. 8:40-56)

²¹Takan kũu ta ora ndikoni'i ndiko Jesuu ma inga chiyo lakuna chi'in lancha. Tajan ma ora ikani kua'a' ñivi kũti'vi nuu ndaa ra yu'u lakuna. ²²Takan kũu tajan chāa ndio iin ra vika ndiso tiñu veñu'u ñivi judíu ña nàni Jairo. Ta ora ndē'e ra Jesuu numini chūnandi chiti ra nuu ra. ²³Ta ikan nduva'a kuii chikan ra ñamani nuu Jesuu. Ta te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—¡Chani kuvi ma ñavali se'i! ¡Yakan va ko'o ta jananiun nda'un chata ña! ¡Ikan na nda'a va'a ña ta koo ndikoan! —Takan kāti ra chi'in Jesuu.

Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ra:

—¡Na ko'o, tuva takan! —kāti ra chi'in ra.

²⁴Ta ikan jan kēe ndio Jesuu kuà'an ra chi'in ra. Ta ikan juuni tāndikun kua'a' ñivi kuà'an na chata ndra ña ndava tituu ta'an na. ²⁵Ta tañu ma ñivi kàcha'an ikan, kuà'an iin ña cha ìyo uchi uvi kuiya ña ku'vian jà'a niian. ²⁶Ta nduva'a kuii cha ndē'an tundo'o nda'a' ndra chito jà'a tatan. Ta tüvi ndòva'a ña, vaji jānaa ña ndisaa xu'un' kumian. Java vi'aga ka'vi kũunian jā'a yi. ²⁷Yakan va ora chīnian ña kà'an Jesuu, ta tāndikun ndioan kuà'an ña. Ta ikan jāyatin ndioan ña iti' chata ra. Tajan jānaniun nda'a' ña ja'ma ra. ²⁸Ta te'en kīcha'a ña chānian: “Jitu ja'mani ra na ke'o, ta chi'in yakani kuu nda'a yo,” kũunian, ña chānian.

²⁹ Ta ikan jan kē'e ndioan ma ja'ma ra, ta ma ora ikani kūtaxin ma niian. Ta ndā'a ña. ³⁰ Takan kūu ta ikan tūvini Jesuu ña kēe ita'vi ndatu ndiso ra. Tajan ndikoni'i ra nde'e ra nuu ma ñivi. Ta te'en chikatu'un ra nuu na:

—¿Yo kē'e ja'mai nda che'e? —kàti ra.

³¹ Ta te'en nāka'an ndio ma ndra jākua'a chi'in ra:

—Matru, ¿a tūvi nde'un, ti ya'a kua'a' ñivi tìtu ta'an xiun?

¿Ta chikatu'un gaun ña yo kē'e ñun? —kàti ndra chi'in ra.

³² Tajan chikonuu ndio Jesuu ndè'e ra ma ndian ka'iin xiin ra, va ti kùuni ra nde'e ra yo kùu ma ña kē'e ja'ma ra. ³³ Yakan va ma yakan ndava yù'vian ña kā'an ra, ti cha chítóan ña tā'an ña ora kē'an ma ja'ma ra. Ta ikan jan chāa ndioan nuu ra, ta chūnandi chitian. Ta kàtitan ndisaa ña tā'an ña nuu ra. ³⁴ Ta te'en nāka'an ndio Jesuu chi'an:

—Yo'o se'yu, ¡cha kuu ku'un vitin! Ti cha ndā'un jā'a ña chinuniun.

³⁵ Takan kūu ta juuni takā'an chinu kà'an Jesuu nuan, ora chāa inga ma ndra iyo ve'e ma ra vika ndiso tiñu veñu'u ñivi judú. Ta te'en kīcha'a kà'an ndra nuu tatá ñavali ikan:

—Cha chí'í ma ña se'un. ¿Yakan va nda kuenda ña jàkenaa ka'un tiempu ra? —Takan kàti ndra chi'in ra.

³⁶ Takan kūu ta ora chīni Jesuu ña kà'an ndra takan chi'in Jairo, tajan te'en kīcha'a nāka'an Jesuu chi'in ra:

—¡Na yū'viun! ¡Na chinuniun ma ña jà'i! —kàti Jesuu chi'in ma ra vika veñu'u ñivi judú.

³⁷ Ta ikan jan kēe Jesuu kuà'an ra chi'in Petu', Jandiau ta Xuva, ra yani Jandiau. Ta tiá ma ñivi tūvi nī cha'a ra ña ku'un na chi'in ndra. ³⁸ Takan kūu ta ora chāa ndra ve'e ma ra vika veñu'u ñivi judú. Ta ikan ndē'e Jesuu ña ya'a kuvaa ñivi ka'iin ikan, ña kàchaku na. ³⁹ Ta ikan jan kī'vi Jesuu tichi ve'e chi'in ndra kuà'an chi'in ra. Ta te'en nāka'an ndio Jesuu:

—¿Ta naja ya'a kàchaku ndo? Ta ma ñavali ikan tūvi nī chi'an, ti kixinian —kàti Jesuu.

⁴⁰ Ta ma ñivi ikan java chakú ndaani na ña kà'an ra. Va te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ma ñivi, na kee na nuke'e. Tajan kī'vi ndio ra chi'in ma ndi uni ndra chāa chi'in ra, chi'in tatá ña ta ma'á ña nuu kàndian. ⁴¹ Tajan tiin ndio Jesuu nda'a' ña ta te'en nāka'an ra chi'an:

—¡Talita kum! —Tu'un i'ya te'en kùuni yi ka'an yi: Chi'un kà'in yo'lo, xi'i. ¡Na ndetaun! —kàti ra chi'an.

⁴²Ta ma ora ikani ndēta ña, ta numini kīcha'a ña chàkunuan. Ta yakan ti já uchi uvi kuiya ña. Ta ora ndē'e ma ñivi ña nāndoto ndikoan, ndava yū'vi na. ⁴³Ta te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in na: —ǎNa kà'an ndo ña jā'i nuu ñi'in ñivi! —kàti Jesuu. Tajan kīcha'a kà'an ndio ra chi'in ma ñivi ikan na ku'va vi ña kachian.

Chàa Jesuu ñuu Nazaret

(Mt. 13:53-58; Lc. 4:16-30)

6 Takan kūu tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra chi'in ndra jàkua'a chi'in ra nda ñuu ra.

²Ta ora chāa ndio ma kivi nindeo, tajan kīcha'a Jesuu jàna'a ra tichi veñu'u ñivi judíu. Ta ma ñivi ikan, ti ya'a ndē'e ndaa na Jesuu ora chíni na ña kà'an ra. Yakan va te'en kīcha'a na chikatu'un ta'an na:

—ǎNdanu kútu'va ra ña kà'an ra? ǎTa ndanu tāva ra ma ña chito ra chi'in ma ndatu ra? ³ǎA yūvi rakan kùu ra se'e Ndiya, ra jàtiñu chi'in vitu, niku? Chito yo ti yani ra kùu Jandiau, ta Kusé, ta Juda chi'in Simón. Ta juuni i'ya iyo ma ñivi ta'an ra ndia. —Takan kàti na ña nàtu'un ta'an na.

Yakan va nī jachi'in na ña kà'an Jesuu. ⁴Ta te'en nāka'an ndiko Jesuu chi'in na:

—Taku ra kà'an kuenda Ndioo nda ni kùuni jaka'nu na ra, va juuni ma ñuu nuu chā'nu ra, tüvi yo kùuni nde'e ra, ni ma ñivi ra ndia —kàti Jesuu.

⁵Yakan va nī kuu ja'a Jesuu kua'a'a tiñu ndatu ikan, ti ya'a xaani na ndè'e na ra. Ma ña jā'a ra, kūu ña jundii ra nda'a' ra chata tia ma ndian ku'vi, ta ndā'a na jà'a yi. ⁶Takan kūu ta ya'a nàkanini ra ña tüvi chìnuni ma ñivi ñuu ra ña jà'a ra. Ta ikan jan kēe ndio ra kuàjana'a ra ñuu iyo yatini ma ikan.

Tàchi Jesuu ndra jàkua'a chi'in ra, na kukatitu'un ndra tu'un va'a Ndioo

(Mt. 10:5-15; Lc. 9:1-6)

Takan kūu ta Jesuu chàkunuu ndio ra jàna'a ra nuu iyo ñuu kuati iyo yatini. ⁷Ta ikan jan kàna ndio Jesuu ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in ra. Ti ni tachi ra ndra kuenda uvi ndra, ti ni ku'va

ra ndatu ra nuu ndra. Ta ni tachi ra ndra ña kujanda'a ndra ñivi ndiso tati xaan. ⁸Va ji'na te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Tüvi kunaa ndo nī'in nakuyi tichi iti' kuà'an ndo, ni yunu, ni xita', ni xu'un'. Kùu kunaa ndo, va iin yutun vatuni, ⁹ta kundii cha'a ndo ndichan ni. Ta juuni na kùu ku'un toto ndo ja'ma ndia. ¹⁰Ta ora kì'vi ndo ve'e iin ñivi, na koo ndo ma ikan nda kati keta ora ku'un ndo inga ñuu. ¹¹Vatu chaa ndo ve'e iin ñivi, ta tüvi jàchi'in na ma ña kà'an ndo, ta tüvi taso'o na yi, tiá va'a tu numini kee ndo ma ñuu ikan, ta ku'un ndo inga ñuu. Ta na jakisi ndo yuyaka ka'in ndichan ndo, ikan nakoto na, ti töve ni ni'i na ñamani Ndioo, ti töve nī jachi'in na ma tu'un Ndioo ña kàtitu'un ndo nuu na. —Takan kāti Jesuu chi'in ndra.

¹²Takan kùu tajan kēe ndio ndra jàkua'a chi'in Jesuu kàcha'an ndra ña kuàkatitu'un ndra nuu ma ñivi na ndikoni'i ndiko na chi'in ma Racha'nu Ndioo. ¹³Ta juuni tāva ndra kua'a' tati xaan ndiso ñivi. Ta chi'in cete jā'íí ndra xini ma ndian ku'vi, ta ndōva'a na.

Nuu chī'í Xuva ra jàkunduta

(Mt. 14:1-12; Lc. 9:7-9)

¹⁴Takan kùu tajan chīto ndio ma Rey Herode ña jà'a Jesuu. Ta ndisaa ña jà'a ra chitakuati ndio yi ma ñuu ikan. Yakan va te'en nāka'an ndio Rey Herode:

—jNdicha kuii ña rakan kùu Xuva Tita! Ta nāndoto ndiko ra tañu ñivi ndií. Yakan jànda'a kua'a' ñivi chi'in ndatu ra. —Takan kāti ma Rey Herode.

¹⁵Ta ìyo inga tuku ndian kà'an te'en:

—jRakan kùu Elía, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na! —kàti na.

Ta ìyo inga ndian kà'an te'en:

—jRakan kùu ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, takua kà'an ndra chīyo taji'na!

¹⁶Yakan va ora chīni Rey Herode ña kà'an na takan, ta te'en kīcha'a kà'an ra:

—jNdicha kuii ña rakan kùu Xuva, ña tāchī ña chāka'nda ndra xini ra! jVa vitin juu ra kùu ra ña nāndoto ndiko ra! —Takan kāti Rey Herode.

¹⁷Ti cha'a' ña nāni Herodías tī'i ma Rey Herode Xuva Tita tichi vekaa. Takan kùu ta ora cha tī'i ndra ra tichi vekaa, tajan chū'ni

ndio ndra ra chi'in kadena. Ta ma ña nàni Herodías juuan chūndaka ra nàni Lipe niku, ra yani Rey Herode. Ta vitin cha sū'u Rey Herode ña nuu ra yani ra, ta tānda'a ndiko ra chi'an. ¹⁸Ti te'en kā'an Xuva chi'in Herode ora takā'an ti'i ra ra tichi vekaa:

—Iin kuati kùu yi tu ndakaun ñasi'i ma ra yaniun. —Takan kàti Xuva.

¹⁹Yakan va cha'a' yakan kùu yi, ña xaani Herodías ndè'an Xuva. Yakan va kùunian ka'nian ra. Va nī kuu yi. ²⁰Ti Rey Herode yū'vi ra nde'e ra Xuva, ti ch̀to ra ti iin ra ndaa ta va'a kùu ra nuu Ndioo. Yakan va kùmi va'a Herode ma Xuva, ti koto ki'vi Herodías nuu indii ra, ta ka'nian ra. Yakan va ora kàtitu'un Xuva ma tu'un Ndioo nuu Rey Herode, chàta'ani ra ma ña kà'an yi, va tüvi jàchi'in ra yi.

²¹Takan kùu ta chāa iin kivi ña ndè'e ndio ma Herodías naja kua ja'a ña, ña ni ka'nian Xuva. Ti ma kivi ikan kùu yi ña chīnu Rey Herode kuiya ra. Tajan jā'a ndio ra iin viko ka'nu. Tajan jāinviata ra tandi'i ndra vetiñu ìyo ñuu ra, chi'in ndra capitán chà'nda tiñu nuu jandaru, ta inga ndra cha'nu ìyo ñu'u' Galilea ndia. ²²Takan kùu ña kī'vi ña se'e Herodías nuu jà'a ndra viko. Ta kīcha'a ña tàcha'a ña nde'e ndra. Ta ma Rey Herode chi'in ndra ka'ìin chi'in ra nduva'a kuii chàta'ani ndra kua tàcha'a ña. Ta te'en kīcha'a kà'an ndio Rey Herode chi'an:

—Ku'vai tu'un nuun, ña na ndakaun nayi kùuni maun nui, ta ku'vai yi nuun —kàti ra.

²³Takan kùu ta nda uvi cha'a' chā'a tuku ra tu'un nuan ña na ndakan ña nayi kùuni maa ña nuu ra, vaji java ma ñu'u' ñuu nuu chà'nda ra tiñu, ku'va ra yi nuan, kàti ra. ²⁴Va yakan tüvi nī ka'an ña ma ña kā'an ra chi'an. Takan kùu tajan kēan ch̀ndakatu'an nuu ma'á ña. Ta te'en nāka'an ña nuu ma ma'á ña:

—¿Nayi ndakai nuu ra vitin?, kùuniun, yo'o ma'á —kàtian.

Ta te'en nāka'an ndio ma ma'á ña chi'an:

—¡Na ndakaun xini Xuva ra jàkunduta nuu ra! —kàtian.

²⁵Tajan numini kēan kuà'an ña nuu nàndi Rey Herode. Ta te'en kīcha'a kà'an ña chi'in ra:

—Kùunì ña ni vitini ku'vaun xini Xuva ra jàkunduta iin tichi ko'o nui —kàtian chi'in ra.

²⁶Ta ora chīni ra ña kà'an ña takan, nduva'a kuii nda'vi kùuni ra. Va tava cha chīni ma ndra ka'ìin xiin ra ña chā'a ra tu'un nuan, yakan va ìyo yi ña ja'a ra ma ña ch̀kan ña nuu ra. ²⁷Yakan va

tāchi ndio ra iin jandaru ña kuka'nda ra sukun Xuva nuu indii ra tichi vekaa. ²⁸Takan kūu tajan kēe ndio ma jandaru kuà'an ra nuu indii Xuva vekaa. Ta ora chāa ndio ra nuu indii ra, ta chā'nda ra sukun ra chi'in machiti. Tajan chāndaka ndio ra yi iin nuu ko'o nuu ña tivaa ikan. Ta yakan chāndaka ña yi nuu ma'á ña.

²⁹Takan kūu ta ora chīto ma ndra jākua'a chi'in Xuva ña chī'í ra, tajan chāki'in ndra ma ñunda'yu ra. Ta chākuchi ndra yi. Takan tā'an Xuva ra jākunduta.

Jesuu chà'a ra ña kachi u'un mii ñivi

(Mt. 14:13-21; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

³⁰Takan kūu ta ora yā'a ña kūu takan, tajan kūti'vi ma ndra tatun Jesuu chi'in ra. Ta kātitu'un ndra nuu ra ndisaa ña jā'a ndra, ta ña jāna'a ndra nuu ra ndia. ³¹Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—¡Na'a ndo! ¡Nako'o iin nuu taxiin nuu tüvi ñivi! Ta ikan nindeo ita'vi —kàti Jesuu chi'in ndra.

Takan kàti Jesuu chi'in ndra, ti nduva'a kuii chàkoyo kua'a' ñivi nuu ndaa ra chi'in ndra tatun ra, ña nī kuyati ra kachi ra chi'in ndra jà'a na. ³²Yakan va kēe ndio Jesuu kuà'an ra chi'in ndra tatun ra tichi lancha iin nuu tàxiin. ³³Va tava kua'a' na ndē'e na nuu kuà'an ndra. Ta nākoto na ti Jesuu kùu ra ña kuà'an ra chi'in ndra tatun ra tichi lancha. Tajan ndisaa ndio ma ñivi kandakunu na kuà'an na nuu ni chaa ndra. Ta ji'na ga na chāa, tajan chāa ndra. ³⁴Takan kūu ta ora nūu Jesuu ma lancha, ta ndē'e ra ña ka'iin kua'a' ñivi. Ta kūnda'vini ra na, ti ka'iin na takua ka'iin iin mvechala ña tüvi chito'o. Tajan kīcha'a jàna'a ra kua'a' tu'un Ndioo nuu na. ³⁵Ta ora cha kua ini, tajan chāa ndio ndra jākua'a chi'in ra nuu ra. Ta te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Cha ini kùu yi vitin. Ta i'ya ti iin nuu tàxiin kùu yi. ³⁶Yakan va, ¿a va'a tu jandutáun ma ñivi, ta na ku'un na nuu nì'i na jàta na ña kachi na? —Takan kàti ndra jākua'a chi'in ra nuu ra.

³⁷Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—¡Maa ndo na ku'va ndo ña kachi na! —kàti Jesuu.

Ta te'en nāka'an ndra nuu ra:

—¿Ta naja ja'a ndi, ta ni'i ndi xu'un' ña jata ndi ma paan, tu tüvi yi? —kàti ndra.

³⁸Ta te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ndra:

—Kuànde'e ndo, nde'o naja ta'an paan ìyo nuu ndo! —kàti Jesuu.

Ta ora chānde'e ndio ndra nuu ka'ìin yi, ta te'en nāka'an ndra chi'in Jesuu:

—U'un paan, ta uvini tiaka' indii —kàti ndra.

³⁹Takan kūu tajan tāchi Jesuu ma ndra jākua'a chi'in ra na ka'an ndra chi'in na, na kuiin ta tia ta tia na nuu ita yuta' ikan.

⁴⁰Tajan chākuuin na kuenda iin cientu ta kuenda uvi xiko uchi na.

⁴¹Ta ikan jan kī'in ndio Jesuu ma ndi u'un paan ta ndi uvi ta'an tiaka'. Tajan ndē'e ra iti' andivi, ta te'en kà'an ra chi'in Ndioo:

—Ta'vindioun Ndioo. Ti chā'un ma paan ta tiaka' nuu ndi —kàti Jesuu.

Tajan jākuati ra ma paan chi'in tiaka'. Ta chā'a ra yi nuu ma ndra jākua'a chi'in ra na nata'vi ndra yi nuu na. ⁴²Takan kūu ta chāchi ndisaa na nda kati chitu va'a tichi na. ⁴³Ta uchi uvi ga tuka kùu yi ña chākoso yi ora chīnu chāchi na. ⁴⁴Yakan va ma ndra chā'a Jesuu ña chāchi, u'un mii ta'an ndra kùu ndra.

Chìka Jesuu nuu takuui

(Mt. 14:22-27; Jn. 6:15-21)

⁴⁵Takan kūu ta ora yā'a ña kūu takan, tajan tāchi ndio Jesuu ma ndra jākua'a chi'in ra, na ndaa ndra tichi lancha. Ta ji'na ndra na keta chiyo ndra ñuu Betsaida. Ta rakan, juuni yanga ndōo ga ra kà'an ra chi'in ñivi ña ni ku'un ra. ⁴⁶Ta ora cha ndī'i na ndùta, tajan ndāa ndio Jesuu iin yuku ña kuàka'an ra chi'in Ndioo. ⁴⁷Takan kūu ta ora cha kuna'a, ma lancha ikan cha kēta run nda java lakuna chi'in ndra. Ta Jesuu ti juuni ndaa ra yu'u lakuna nuu ndākoo ndra ra.

⁴⁸Ikan ndaa Jesuu ora ndē'e ra ña nduva'a kuii cha chītatu ndra ña jākunu ndra run chi'in yutun xa'nda nuu. Ti vaji ni'i jà'a ndra ña nakunu run, va töve chika nda'a' ndra ti ya'a ni'i chākin ma tati. Yakan va ìyo yi a kaa uni na'ani ora kēe Jesuu ña chika ra kuà'an ra nuu takuui iti' kuà'an ndra. ⁴⁹Takan kūu ta ora ndē'e ndra ña chika Jesuu vāchi ra nuu takuui xiin lancha ndra, ta kùuni ndra ña iin ni'na kùu yi ña chika yi vāchi yi niku. Ta iin kuvaani ndra ña

nduva'a kuu yū'vi ndra. ⁵⁰Vati tandi'i ndra ndē'e ndra yi, yakan va yū'vi ndra. Ta ikan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Na yū'vi ndo!, ti mai kù. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

⁵¹Ta ikan jan jāyatin ndio ra ra nuu ka'iin ndra tichi lancha. Tajan ndāa ndio ra tichi run. Ta ma ora ikani kūtaxin ma tati ña chàkin yi. Ta ndrakan ndava kuà'an anima ndra ña jā'a yi takan ora chāa Jesuu. ⁵²Vati takā'an kuu kutunini ndra ma ndatu jā'a Jesuu chi'in paan. Ta ni takā'an nakoto va'a ndra nda chi'in ndatu kùu yi ña jā'a ra yi.

Jànda'a Jesuu ñivi ku'vi ìyo ñuu Genesaret

(Mt. 14:34-36)

⁵³Takan kùu ta ora cha kēta chiyo ndio ndra ma ñu'u' Genesaret. Ta ikan chū'ni ndio ndra ma lancha ndra yu'u lakuna. ⁵⁴Ta ikan jan nùu ndio ndra run. Ta numini nākoto ma ñivi ra, ti Jesuu kùu ra. ⁵⁵Takan kùu ta ora ndē'e ndio ma ñivi ña chāa ndio Jesuu ikan, ta numini kàtitu'un na nuu tandi'i ma ñivi ìyo ñu'u' ikan. Tajan kīcha'a ndio na chàndaka na ndian ku'vi chi'in ti'va nuu chito na nuu ndaa Jesuu. ⁵⁶Yakan va nda nikuuni nuu chà'an Jesuu, a ñuu kuati a ñuu na'nu a tichi ku'u, ikan jātu'va na ma ndian ku'vi yu'u kai a nuya'vi nuu chàkunuu ra. Ta chikan na ñamani nuu Jesuu na ku'va ra ke'e ma ndian ku'vi, jin tu ja'mani ra. Ta ndisaa ma ndian kē'e ja'ma ra, ndà'a na jà'a ndatu ra.

Kàtitu'un Jesuu nda ña kùu ma ña jàndokini ma ñivi

(Mt. 15:1-20)

7 Iti' ñuu Jerusalén kīchi ndra fariseu chi'in ndra jàkua'a tutu Ndioo. Ta ikan jan jākuyatin ndio ndra ndra nuu ndaa Jesuu. ²Ta ndrakan ora ndē'e ndra ña jà'a ndra jàkua'a chi'in Jesuu ña kàchachi ndra, va tüvi nàkata ji'na ndra nda'a' ndra. Yakan va kà'an ndra chata ndra jàkua'a chi'in Jesuu, ti tüvi ndoo nda'a' ndra takua ìyo ma costumbre ñivi judú. ³Ti ndian fariseu chi'in ndian judú, jà'a na ma ña jà'a ma ndian chīyo taji'na. Ta ndiakan ti tüvi kuu kachi na tu takā'an ndoo nda'a' na. ⁴Ta ora kīchaa na ña chā'an na nuya'vi, na kùu kachi na, tu takā'an nakata na nda'a' na ndia. Ta juuni ìyo inga costumbre ña jà'a na ndia, takua jà'a

na, ña nàkata na yachin, kasitu, kisi, chi'in yuvi. ⁵ Yakan va te'en kicha'a chikatu'un ndra fariseu chi'in inga ndra jàkua'a tutu Ndioo nuu Jesuu:

—¿Naja tüvi jà'a ndra jàkua'a chi'un ma costumbre jà'a ndian chiyo taji'na? Ña tüvi nàkata ji'na ndra nda'a' ndra ta kachi ndra —kàti ndra nuu Jesuu.

⁶ Tajan te'en nàka'an Jesuu chi'in ndra:

—Ña ndicha kùu ña kà'an ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo nàni Isaía kuenda ndo. Ti tüvi jà'a ndo ma ña kà'an ndo. Ta Isaía ti te'en kà'an ra, niku:

Ma ñivi jàka'nu Ndioo jàka'nu na ra chi'in tu'un kà'ani na, va tüvi jàka'nu na ra chi'in anima na.

⁷ Ta tüvi nda kuenda kùu yi ña jàka'nu na Ndioo.

Ti ma tu'un ña jàka'nu na Ndioo, tu'un kà'an ñivini kùu yi.

Ta ma ñivi ikan kà'an na, ti tu'un Ndioo kùu yi.

Takan kà'an ra Isaía chiyo taji'na. ⁸ Ti ndyo'o, ndàkoo ndo ma ña kà'an Ndioo ña jà'a ndo, ta jà'a ndo ma tu'un jàna'a ñivini.

⁹ Takan kùu ta te'en nàka'an tuku Jesuu nuu ndra ndia:

—Ya'a ga chìnuni ndo ma costumbre ña jà'a juuni maa ndo. Va ma tu'un Ndioo töve jàchi'in ndo yi, ¹⁰ ti te'en kàti Moisés taji'na: “¡Na jaka'nu ma tatáun chi'in ma'un!” “Tatu kanduva'un tatáun, a ma'un, ta ka'ndaun kuenda ña kuviun jà'a inga ñivi”, kàti Moisés. ¹¹ Va ndyo'o ti te'en kà'an ndo: “Na vâ'a tu iin ra'ii kùuni ra tindee ra tatá ra chi'in ma'á ra.” Ta rakan ti te'en kà'an ra nuu vi: “¡Na kùu ga tindei ndo! Ti cha tãva siin ndisaa ña ìyo nui ña ni sokói yi nuu Ndioo.” Takan kàti ra nuu tatá ra chi'in ma'á ra. ¹² Ta juuni kà'an ndo, ti yo kà'an te'en vitin, tũva ìyoni na tindee na tatá na chi'in ma'á na. Takan kùuni ndo. ¹³ Va yu'u kà'in chi'in ndo, ti kua ikan jà'a ndo ña jàchiyo ndo tu'un Ndioo. Ti kùuni ndo ja'a ndo ma costumbre maa ndo. Ta juuni ma yakan jàya'a ndo yi nda nuu ñivi ndo ndia. Ta juuni ìyo inga tuku ña jà'a ndo ndia. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra fariseu ta ndra jàkua'a tutu Ndioo.

¹⁴ Takan kùu tajan kãna tuku Jesuu ñivi nuu ndaa ra. Ta te'en nàka'an ra chi'in na:

—¡Taso'o va'a ndisaa ndo ña ni ka'in chi'in ndo! ¡Ta na kutunini ndo yi ndia! ¹⁵ Nì'iin ña chàchi ñivi tüvi jàkini yi anima na chi'in chinituni na. Va ña kèe chinituni na kùu ma ña jàkini na. ¹⁶ ¡Yakan va tuva ìyo chinituni ndo na kuni ndo! —kàti Jesuu.

¹⁷Takan kũu ta ora chĩnu kà'an Jesuu takan, ta kēe ndio ra kuà'an ra nuu ìyo ve'e ña kĩndoo ra. Tajan kĩ'vi ra ma tichi ve'e chi'in ndra jàkua'a chi'in ra. Tajan te'en kĩa'a ndio ndra chikatu'un ndra nuu ra:

—¿Nayi kũuni ma ña jàna'un nuu ma ñivi kà'an yi? —kàti ndra.

¹⁸Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—¿A juuni ya'a ndava xini ndo ña tüvi kũtunini ndo ña kã'in? ¿A tüvi chĩto ndo, ti ndisaa ña chàchi ñivi tüvi jàkini yi chinituni na? ¹⁹Ti tüvi chàa yi nda chinituni na. Chàa yi va nda nuu chitini na. Tajan tàva na yi ora chàti na —kàti ra.

Yakan va chi'in tu'un i'ya kũuni ra ka'an ra, ña ndisaa ma ña chàchio, va'a yi. ²⁰Ta te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in na:

—Ndicha ti ña jàkini chinituni na, va kũu yi ma ña kēe chinituni na. ²¹Ti tichi chinituni na kēe ma ña kini chànini na. Ti kũuni na ki'vi na chi'in ñivi ña'a' takà'an tanda'a. Ta juuni chi'in chinituni na, kũuni na su'u na, ta kũuni na ka'ni na ñivi. ²²Ta juuni kũuni na ki'vi na chi'in iin ña'a cha ìyo ii, ta ña'a chi'in ra'ii cha ìyo ñasi'i ndia. Ta ya'a kũuni na kukuika na. Ta kũuni na jati'ini na, ta kũuni na janda'viña'a na, ta chàta'ani na ja'a na kuati nuu nde'e tandi'i ñivi. Ta ndiakan, na tüva jaña na ña jà'a na yi. Ta xaani na ndè'e na inga ñivi cha'a' ña ìyo nuu na. Tajan kà'an ndio na chata ñivi. Ta jàka'nu na juuni maa na. Ta jà'a na ma ña kũuni maa na jà'a na. ²³Ndisaa yakan ña kini kēe chinituni na kũu yi. Ta yakan kũu yi ña jàkinini yi anima na.

Iin ña kĩa'i inga ñuu chĩnunan tu'un Jesuu

(Mt. 15:21-28)

²⁴Takan kũu ta ora chĩnu kà'an Jesuu takan, tajan kēe ndio ra kuà'an ra iti' ñuu Tiro ta Sidón. Ta ora chàa ra ñuu ikan, tajan kĩ'vi ra iin tichi ve'e. Ti kũuni ra ña koto nĩ'iin na ña chàa ra. Va nĩ kuu kundii xe'e ra, ²⁵⁻²⁶ti numini chĩto iin ña'a kĩa'i iti' ñu'u' Sirofenicia ña cha chàa Jesuu. Ta yakan ti yũvi ña judũ kũan. Ta ìyo iin ña se'an ña ndiso tati xaan kĩndoo ve'an. Yakan va, ma'á yakan chà'an ña nuu indii Jesuu. Ta chũnandi chitian nuu ra. Ta kĩa'a chàkan ña ñamani nuu Jesuu na tava ra tati xaan ndiso ñase'an kĩndoo ve'an.

²⁷Ta te'en nāka'an ndio Jesuu ña jàkuuni ra kà'an ra nuan:

—¡Ji'na kuatun, na tindee ji'nai ñivi se'e Ndioo ñyo ñuu Israel! Ti na kúu namaa yo ña chàchi na nuu na, ta ku'va yo yi kachi ina. —Takan kàti Jesuu ti yüvi ñivi ñuu Israel kúan.

²⁸Ta te'en nāka'an ña chi'in ra:

—Ndicha ña kà'un yo'o Racha'nu, va nda ma ina chàchi ri che'e chità xuu mesa jā'a ma ndiakwati —kàtian.

²⁹Ta ora chīnu kà'an ña takan, ta te'en nāka'an ndio Jesuu chi'an:

—Ya'a va'a nāka'un. Cha kùu ku'un ve'un, ti cha kēe tati xaan ndiso ma ña se'un. —Takan kàti Jesuu chi'an.

Tajan kēe ndioan kuà'an ña ve'an. ³⁰Takan kūu ta ora chāa ña ve'an, ta ikan nāta'an ña ñase'an, ña kàndian nuu chito, ña cha kēe ma tati xaan kuñuan.

Jesuu jànda'a ra iin ra ñi'i ta so'o

³¹Takan kūu tajan kēe ndiko Jesuu ma ñuu Tiro. Ta ikan yā'a ra ñuu Sidón. Ta juuni yā'a ra kua'a' ñuu kuati ñyo ñu'u' Decápolis. Ta ikan jan chāa ndio ra ma lakuna nāni Galilea. ³²Takan kūu ta ora chāa ra yu'u lakuna ikan, ta chāndaka na iin ra so'o ta ñi'i nuu ndaa Jesuu. Tajan chikan na iin ñamani nuu Jesuu na janani ra nda'a' ra chata ma ra so'o, ikan na nda'a ra. ³³Tajan tīin Jesuu nda'a' ra, ta kuà'an ra chi'in ra iin nuu tüvi nde'e ñivi. Ta ikan tī'i ra xini nda'a' ra tichi so'o ma ra so'o. Tajan tīvisii Jesuu xini nda'a' ra ta jānani ra yi nuu yaa ma ra so'o. ³⁴Tajan ndē'e Jesuu iti' andivi. Ta tāxini ra. Ta te'en nāka'an ra chi'in ma ra so'o:

—¡Efata! —ña kùuni yi kà'an yi: ¡Na nuna yi!, chi'in tu'un kà'an Jesuu.

³⁵Takan kūu ta juuni ora ikani, nūna so'o ma raso'o. Ta ndā'a yaa ra ndia. Ta kùu naka'an ra. ³⁶Ta te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ñivi ikan:

—¡Na kätitu'un ndo ña jā'i nuu inga ñivi! —kàti ra.

Va ma ñivi ikan, ti tüvi nī jachi'in na ña kà'an ra. Ti vi'a kätitu'un na ña jā'a ra nuu inga ñivi. ³⁷Takan kūu ta ndava yū'vi maania na ña jà'a ra takan. Ta te'en kīcha'a na kà'an na:

—Ndisaa ña jà'a ra'ya, va'a yi. Ti nda ndian so'o chini jà'a ra, ta nda ndian ñi'i, kùu naka'an na jà'a ra —kàti na.

Jesuu chà'a ra ña chàchi kumi mii ñivi

(Mt. 15:32-39)

8 Takan kũu ta inga kivi kũti'vi kua'a' tuku ñivi. Ta tũkuia nda'a na ña kachi na. Ta yakan va kãna Jesuu ma ndra jækua'a chi'in ra. Ta te'en kĩa'a ra kà'an ra chi'in ndra:

²—Ndava u'vi animai kũuni ña nde'i ñivi i'ya, ti cha kēta uni kivi ìyo na chi'in. Ta vitin tũva ña kachi na. ³Tatu tachĩ na ña na ku'un na ve'e na, ña kua takã'an kachi na, kunaa na tichi iti', najaka. Ti ìyo ñivi kĩchi chika. —Takan kàti Jesuu.

⁴Ta ma ndra jækua'a chi'in ra te'en nãka'an ndra:

—¿Naja kua ja'a yo ta kũu ni'o ña kachi na iin nuu taxiin tũvi ñivi? —kàti ndra.

⁵Ta te'en kĩa'a chàkatu'un tuku Jesuu nuu ndra:

—¿Naja paan nda'a ndo?

—¡Uchani yi! —kàti ndra.

⁶Tajan kĩa'a nãka'an Jesuu:

—¡Na ka'an ndo chi'in na na kunandi na nuu ñu'u'!

Tajan kĩ'in ndio ra ndi ucha ta'an ma paan. Ta kã'an ra chi'in Ndioo chi'in yi na ja'íí ra yi. Tajan chã'nda java ra ndisaa yi. Tajan chã'a ra yi nuu ndra jækua'a chi'in ra na ku'va ndra yi kachi ñivi. ⁷Ta juuni ndã'a ndra uvi uni tia tiaka' ndia. Ta juuni kĩ'in Jesuu ndri, ta kà'an ra chi'in Ndioo na ja'íí ra ndri. Tajan chã'a ra ndri nuu ndra jækua'a chi'in ra na nata'vi ndra ndri nuu ma ñivi. ⁸Takan kũu ta ma ñivi ikan chãchi na nda kati chitu va'a tichi na. Ta jækutua na ucha ga tuka chi'in ña chàkoso. ⁹Yakan va ma ndian chãchi cha yatin kumi mii ta'an ñivi kũu na. Tajan tãchi ndio Jesuu na, na ku'un na ve'e na. ¹⁰Takan kũu tajan ndãa ndio Jesuu tichi lancha chi'in ndra jækua'a chi'in ra ña kãcha'an ndra iti' ñu'u' Dalmanuta.

Ndra fariseu chàkan ndra nuu Jesuu na ja'a ra iin ndatu nuu ndra

(Mt. 16:1-4; Lc. 12:54-56)

¹¹Takan kũu tajan chãa ndra fariseu nuu ndaa Jesuu. Ta kĩa'a ndra nãtu'un ta'an ndra chi'in ra, nde'o tu takan kũu ni'i ndra kua tisokuati ndra ra. Yakan va chàkan ndra na ja'a Jesuu iin ndatu nuu ndra, nde'o

tu ndicha ña vèchi ra kuenda Ndioo. ¹²Takan kũu ta ora kã'an ndra takan tajan tàxiin kĩndoo Jesuu, ta te'en kĩa'a kà'an ra chi'in ndra:

—¿Naja chikan ma ñivi ìyo vitin ña jà'i iin ndatu, na nde'e na? Va yu'u kà'in ña ñi'iin cha'a' tüvi ni nde'e na ñi'iin ndatu —kàti Jesuu.

¹³Takan kũu tajan ndākoo Jesuu ma ñivi ikan yu'u lakuna, ta ndāa ra tichi lancha chi'in ndra jākua'a chi'in ra ña kuà'an ndra inga chiyo lakuna.

**Kàti Jesuu ti ma tu'un jàna'a fariseu
kũu yi takua kũu ma yuchan iya**

(Mt. 16:5-12)

¹⁴Takan kũu ta ora cha kãcha'an ndra inga chiyo lakuna, ta nāani ma ndra jākua'a chi'in Jesuu kũnda'a ndra ña kachi ndra. Ta uvanuu ni ma paan indii tichi lancha. ¹⁵Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—¡Ja'a va'a ndo kuenda ma yuchan iya ndra fariseu, ta yuchan iya Herode ndia! —Takan kãti Jesuu chi'in ndra.

¹⁶Ta ma ndra jākua'a chi'in ra nātu'un ta'an ndra, ti tüvi naa ndra tiá paan. ¹⁷Takan kũu ta numini nakũuni Jesuu ña nātu'un ndra. Ta te'en kĩa'a kà'an ra chi'in ndra:

—¿Ta naja kà'an ndo ña tüvi nàa ndo paan? ¿A takã'an kuii kutunini ndo ña tüvi chà'a ndo kuenda? ¿A ya'a ndasii chinituni ndo ña kà'an ndo takan? ¹⁸Ndicha kuii ti ìyo tinuu ndo. Va tüvi ndè'e ndo ña kũu. Ta juuni ìyo so'o ndo, va tüvi chini va'a ndo. ¿A tüvi chàku'uni ndo? ¹⁹Ora nãta'vĩ u'un ta'ani paan kuenda u'un mii ñivi, ¿ta naja ta'an tuka chitu chàkoso ndãki'in ndo? —kàti Jesuu.

Ta te'en nāka'an ndra:

—Uchi uvi ta'an yi.

²⁰—Ta ora nãta'vĩ ucha ta'an paan kuenda kumi mii ñivi, ¿ta naja ta'an tuka chitu chàkoso ndãki'in ndo?

Ta te'en nāka'an ndra:

—Ucha ta'an yi.

²¹Ta te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ndra:

—¿Ta naja takã'an kutunini ndo ña Ndioo tãchi yu'u? Ti ma tu'un kãtitu'in nuu ndo töve kũuni yi ka'an yi cha'a' paan ña chàcho. —Takan kãti Jesuu chi'in ndra.

Jànda'a Jesuu iin ra kuaá ñuu Betsaida

²²Takan kūu tajan chāa ndio ndra ma ñuu Betsaida. Ta ikan ndàka na iin ra kuaá. Chāa na nuu ndaa Jesuu na janda'a ra ra. ²³Takan kūu tajan tiin ndio Jesuu nda'a' ma ra kuaá, ta ndàka ra ra kuà'an ra nda yu'u ñuu. Ta ikan jātii Jesuu tinuu ma ra kuaá chi'in takuui yu'u ra. Ta jündii Jesuu nda'a' ra chata tinuu ra. Ta chikatu'un ra nuu ra tu kùu nde'e ra iin nakuyi. ²⁴Ta kīcha'a kà'an ma ra kuaá te'en:

—Ndè'i, ña ma ñivi kàa na takua kàa iin yutun kàndani —kàti ra.

²⁵Yakan va ma Jesuu jündii ndiko ra nda'a' ra chata tinuu ma ra kuaá. Tajan nānde'e kachin va'a ndio ra. Takan kūu ña ndā'a ma tinuu ra, ña kùu nde'e kachin va'a ra ndisaa nakuyi.

²⁶Yakan va ora chīnu jànda'a Jesuu ra, tajan tāchi ndio ra ra, na ku'un ra ve'e ra. Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—¡Na kīchi gaun ma ñuu i'ya! —kàti Jesuu chi'in ra.

Kàtitu'un kachin Petu', ti Jesuu kùu ra Cristu

(Mt. 16:13-20; Lc. 9:18-21)

²⁷Takan kūu ta ora chīnu jà'a Jesuu ña'a, ta kuà'an ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra iti' ndu'va ña ìyo yu'u ñuu nàni Cesarea Filipu. Ta tichi iti' kuà'an ndra te'en kīcha'a chikatu'un Jesuu nuu ndra jàkua'a chi'in ra:

—¡Ndyo'o xaa! ¿Nda ra kùu yu'u, kàti ma ñivi?

²⁸Ta te'en nāka'an ndra:

—Ìyo ñivi kà'an, ti yo'o kùu Xuva ra jàkunduta. Ta ìyo inga ndian kà'an, ti kùun ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, nàni Elía. Ta inga na kà'an, ti kùun iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku —kàti ndra.

²⁹Tajan te'en kīcha'a chikatu'un tuku Jesuu nuu ndra:

—¡Ta ndyo'o! ¿Nda ra kùì?, kùuni ndo —kàti ra.

Tajan te'en nāka'an Petu' nuu Jesuu:

—¡Yo'o kùun ra Cristu, ti nuu yo'o tàva Ndioo tiñun! —Takan kàti Petu' chi'in ra.

³⁰Tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—¡Na kà'an ndo ña'a chi'in nī'iin ñivi! —kàti ra.

Jesuu kàtitu'un ra ña ni kuvi ra

(Mt. 16:21-28; Lc. 9:22-27)

³¹Takan kūu ta te'en kīcha'a jàna'a Jesuu nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, kua'a' tundo'o ni nde'i. Ti ma ndian cha'nu chi'in ma ndra sutu, ta ma ndra jàkua'a tutu Ndioo, tüvi chìnuni ndra ma ña kà'in. Yakan va yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ni nde'i kua'a' tundo'o. Ta ni ka'ni ndra yu'u. Ta tichi uni kivi ni nataku ndikoi. ³²—Te'en kàti kachin va'a Jesuu nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra.

Takan kūu tajan tāva ni'i siin Petu' Jesuu, ta te'en kīcha'a kà'an ra chi'in Jesuu:

—¡Na vā'a' jà'un takan! —kàti Petu' chi'in Jesuu.

³³Tajan ndīkoni'i Jesuu ndē'e ra tiá ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta te'en nāka'an xaan ra nuu Petu':

—¡Na jañaun ña kà'un, yo'o Petu'! ¡Ta na kundachiyu ma kui'na jàtiñu chi'un! Ti ma ña chàniniun töve induku yi chi'in ma ña chànini Ndioo. Ti chàniniun takua chànini ma ñivi ñyo ñuñivini. —Takan kàti Jesuu chi'in Petu'.

³⁴Takan kūu ta numini kāna Jesuu tiá ma ndra jàkua'a chi'in ra, chi'in ma ñivi ka'iin chi'in ndra ndia. Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—Tu ñyo iin yo kùuni jakua'a chi'in na jaña na ma ña chànini na jà'a na, ta na ku'un na chatai, ta kuiso na kruu. Yakan va ña'a kùuni yi ka'an yi ña na nde'e na tundo'o takua ni nde'i tundo'o. ³⁵Ti ma ndian kùuni koo ñuñivi kuenda juuni maa na töve ni kakú na. Va ma ndian kuvi cha'a' ña chìnuni na ma tu'un kà'in, ndiakan kùu ma ndian ni kakú. Ta ni koo na chi'in endeeni. ³⁶Ta juuni tükuii nda kuenda yi tu iin ra'ii nì'i ra tandi'i ña ñyo ñuñivi, tuva töve nì'i ra nuu koo ra endeeni chi'in Ndioo. ³⁷Yakan va ni'iin ma ñivi ñyo ñuñivi i'ya kúu jata na ma kivi ni koo na endeeni.

³⁸Yakan va tu ñyo ndian kukanuu chatai, ta chata ma tu'un kà'in nuu ma ñivi töve chìnuni, ta ñyo kuati ka'iin i'ya, nda yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ni kukanui ora ni kichaa ndikoi chi'in tati jà'a tiñu nuu Ndioo. Ti ma ora ikan ni tachi tatái yu'u chi'in ndatu ra.

9 Ta juuni te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in na:
 —Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ti ìyo ndian ka'iin
 i'ya tüvi ni kuvi na nda kati nde'e ji'na na ña kichaa nuu
 chà'nda Ndioo tiñu chi'in ndatu ra —kàti Jesuu.

Ndioo sàma ra kua kàa Jesuu

(Mt. 17:1-13; Lc. 9:28-36)

²Takan kūu ta ora yā'a iñu kivi, tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra
 iin yuku sukun. Ta ndàka ra Petu', Jandiau chi'in Xuvani ndia.
 Ta juuni nuu ma ndra kuà'an chi'in ra jāma kua kàa ra, ³ti ma
 ja'ma ñù'u ra, nduva'a kuii kīndoo tacha yi ta kuichin ga yi ña
 ni'iin ñivi ìyo ñuñivi kūu nakata na yi takua kàa ja'ma Jesuu
 ikan. ⁴Ta juuni ndē'e ndra Elía chi'in Moisés ña nàtu'un ndra
 chi'in Jesuu. ⁵Tajan te'en nāka'an ndio Petu' chi'in Jesuu:

—¡Matru! ¡Ya'a va'a ña ka'iin yo i'ya! ¡Na ku'un ndi kuja'a ndi uni
 lomara, iin yi kuendaun ta inga yi kuenda Moisés, ta inga yi kuenda Elía!

⁶Takan nāka'an Petu', ti ni tüvi chito ra nayi kà'an ra ti ya'a
 yù'vi ra chi'in nduvi ndra ka'iin chi'in ra ora ndē'e ndra ña
 kàa Jesuu takan. ⁷Takan kūu tajan nūu iin viko nu'u. Ta chāsi
 yi Jesuu. Ta te'en nāka'an iin tati kēe tañu viko ikan:

—Ra'ya kūu se'e mai. ¡Na jachi'in ndo ña kà'an
 ra! —kàti Ndioo chi'in ndra.

⁸Ta nunuuni ora ndē'e ndra xiin ndra ni'iin ga ndra tüva ndè'e
 ndra ndra. Ma'iin nia ma Jesuu ndè'e ndra ña ndaa. ⁹Takan
 kūu ta ora nūu ndra ma yuku ikan, tajan kàtitu'un Jesuu nuu
 ndra ña na kàtitu'un ndra nuu ni'iin ñivi ma ña ndē'e ndra nda
 kati natakuma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo. ¹⁰Yakan va ndīkiva'a
 xe'eni ndra yi tichi chinitunini ndra, vaji chīkatu'un ta'an ndra
 juuni nuu ma ndra nayi kùuni ma tu'un nàtaku kà'an yi. ¹¹Takan
 kūu ta te'en kīcha'a ndra chīkatu'un ndra nuu Jesuu:

—¿Ta naja kà'an ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo
 ña ji'na Elía ni kichi? —kàti ndra.

¹²Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndicha ti Elía ji'na ra ni kichi, ti ni jandova'a ra ndisaa nakuyi.
 Vati ma tutu Ndioo kàti yi, ti yu'u ra Se'e ñivi ña tāchi Ndioo, ni nde'i

kua'a' tundo'o. Ta tüvi ni jachi'in na ña ni kà'in. ¹³Va yu'u kàtitu'in nuu ndo, ti Elía cha kichi ra. Va java jàti'ini na chi'in ra. Ta takan jàchinu ma tutu Ndioo ma ña kà'an yi ña ni kuu niku —kàti Jesuu.

Jànda'a Jesuu iin rayoko ndiso tati xaan

(Mt. 17:14-21; Lc. 9:37-43)

¹⁴Takan kuu ta ora chāa ndiko Jesuu chi'in ndra chà'an chi'in ra nuu ndàkoo ra inga ndra jàkua'a chi'in ra, ta ikan nāta'an ndra ndra ña ka'iin locho kua'a' ñivi nuu ka'iin ndra. Ta juuni ka'iin ndra matru jàkua'a tutu Ndioo ndia, ña kànita'an yu'u ndra chi'in ndra jàkua'a chi'in Jesuu. ¹⁵Takan kuu ta ora ndē'e na Jesuu, ta ndisaa na chā'an na chākaña'a na chi'in ra, ti ya'a chisii na ña ndē'e na ra. ¹⁶Ta te'en kīcha'a chikatu'un Jesuu nuu na:

—¿Nda cha'a' kànita'an yu'u ndo chi'in ndra? —kàti ra.

¹⁷Ta te'en nāka'an iin ma ra ndaa ikan:

—Matru, nda che'e kīchai i'ya, ta ndākai iin rase'i, ti ndiso ra tati xaan. Ta endee kīndoo ñi'i ra jà'a yi. ¹⁸Ta nda nikuuni kèta ra ta tiin ma tati xaan ikan ra. Ta jànduva yi ra nuu ñu'u'. Ta endee kèe xikiñu iti' yu'u ra jà'a yi. Ta endee kari'u nu'u ra ta kīndoo yutun ra jà'a yi. Yakan va cha chikain ñamani nuu ndra jàkua'a chi'un na tava ndra ma tati xaan ndiso ra. Va juuni kuu ja'a ndra yi —kàti ra.

¹⁹Takan kuu ta te'en nāka'an tuku Jesuu:

—Ndyo'o ñivi tüvi chīnuni. ¿A ndisaa tiempu koi chi'in ndo?, kūuni ndo. ¿Ta naja ga tiempu kūndei ndo tiá, ña tūkuui chīni ndo ña kà'in? ¿Na kichi ndaka ndo ma ra ku'vi nui i'ya! —kàti ra.

²⁰Tajan chāndaka ndio ma tatá ra ra nuu ndaa Jesuu. Ta ora ndē'e tati xaan Jesuu, ta jà'a yi ña nàtiin ndiko ña chī'i i'i ra. Ta ikan jan ndūva ra nuu ñu'u' jà'a yi, ta endee chikotuvi ra. Ta kèe xikiñu yu'u ra jà'a yi. ²¹Ta chikatu'un ndio Jesuu nuu tatá ma rayoko ikan:

—¿Naja tiempu iyo ña cha kīcha'a yi tiin yi ra?

Ta te'en nāka'an ma tatá ma ra ku'vi:

—Nda ora kuu ra raveli. ²²Ta cha kua'a' cha'a' jānduva ma tati xaan ikan ra nuu ñu'ú, a tichi takuii ña kūuni yi ka'ni yi ra. Yakan va tu kuu ja'un iin ñamani ña na kunda'viniun ndi, ta janda'un ra. —Takan kàti tatá ra chi'in Jesuu.

23 Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ra:

—¿Ta naja kà'un ña tu kùu ja'i yi? Nda ña nikuuni kùu ja'a yo, tuva chinunio —kàti ra.

24 Takan kùu ta ma tatá ma rayoko ikan kīcha'a ra kà'an ni'i ra:

—Yu'u va cha chìnuni. ¡Na tindeun yu'u, na chinuni tiaga!

25 Ta ora ndē'e Jesuu ña nduva'a kuii chākoyo kua'a' ñivi nuu ka'iin ndra, ta te'en kīcha'a kà'an xaan ra nuu tati so'o ta ñi'i ndiso ma rayoko ikan:

—Yo'o tati xaan ta so'o, na keun kuñu ra'ya. Ti yu'u kà'an chi'un. ¡Ta na kī'vigaun kuñu ra inga cha'a'! —kàti Jesuu.

26 Takan kùu ta iin nànda'yuni ma tati xaan ikan, ta jā'a yi ña na tiin ndiko ma ña chī'i i'i ra. Tajan kēe ndio yi ra. Ta ndōo ra kàndii ra takua kàndii iin ña chī'í jā'a yi. Yakan va kua'a' ma ñivi kà'an ña chī'í ra. 27 Tajan tiin ndio Jesuu nda'a' ma rayoko ikan. Ta kāni'i ra ra. Tajan ndēta ndio ra chūndaa ra.

28 Takan kùu ta nunuuni kī'vi Jesuu chi'in ndra jākua'a chi'in ra iin tichi ve'e nuu tüvi ñivi. Ta te'en kīcha'a chīkatu'un ndio ma ndra jākua'a chi'in ra nuu ra:

—¿Ta ndyu'u, naja nī kuu tava ndi ma tati xaan ikan? —kàti ndra.

29 Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra:

—Na kùu ja'a ndo tava ndo tati te'en tu tüvi kà'an ji'na ndo chi'in Ndioo —kàti Jesuu chi'in ndra.

Kàtitu'un tuku Jesuu naja kua ni kivi ra

(Mt. 17:22-23; Lc. 9:43-45)

30 Takan kùu tajan kēe Jesuu kuà'an ra chi'in ndra jākua'a chi'in ra iti' ñu'u' Galilea. Ta tüvi kùuni ra ña koto inga ñivi ma iti' kuà'an ndra, 31 ti kùuni ra jana'a ra nuu ma ndra jākua'a chi'in ra. Ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ni tiin ñivi yu'u. Ta yu'u ni ku'va na ña ka'ni na. Ta ora keta uni kivi ña chī'í. Ta ni nataku ndikoi —kàti ra.

32 Va töve nī chini va'a ndra ma ña kà'an ra. Ta ya'a ndasii ndra ndakatu'un ndra nuu ma Jesuu.

Kàtitu'un Jesuu nda ra kùu ma ra ka'nuga

(Mt. 18:1-5; Lc. 9:46-48)

³³ Chāa ndra ma ñuu Capernaum. Ta ora kī'vi ndra tichi ve'e, ta kīcha'a chīkatu'un Jesuu nuu ndra:

—¿Nayi nàtu'un ta'an ndo iti' vāchi ndo? —kāti ra.

³⁴ Va tàxiin kīndoo ndra, ti ndicha ña nàtu'un ndra takan ma tichi iti' ña nda ndra kùxini tiá kua ndisaa ndra. Vaji töve nī ka'an ndra ña chīkatu'un ra, va chīto ra nayi nàtu'un ta'an ndra tichi iti'.

³⁵ Tajan chūnandi Jesuu. Ta kāna ra ndi uchi uvi ma ndra jākua'a chi'in ra na kichi ndra nuu ra. Ta kīcha'a kà'an ra chi'in ndra:

—Tu ìyo iin yo kùuni kuxini, ndiakan kùu ndian nuu ndi'i nia.

Ta juuni ndiakan kùu tindee ta'an na, tandi'i ñivi —kāti ra.

³⁶ Tajan jūndii ra iin ravali ma'ñu ndra. Ta jākunandi ra ra nuu si'in ra. Ta nāka'an tuku Jesuu nuu ndra:

³⁷ —Nda yo kī'in kuenda ravali kàa takua kàa ra'ya kuendai, juuni kī'in na yi kuenda yu'u. Ta nda yo kī'in kuenda yu'u, ta yūvi ma'iin ni kī'in na kuenda, ti juuni kī'in na kuenda tatái ra tāchi yu'u.

Ndian tüvi kùuni kuati chi'o juuni tìndee na yo

(Mt. 10:42; Lc. 9:49-50)

³⁸ Ta te'en nāka'an Xuva:

—Matru, nda che'e ndē'e ndi iin ra jànda'a ñivi, va kà'an ra chi'in siviun. Ta takan tāva ra tati xaan ndiso ma ñivi. Va tava töve chàkunuu ra chi'in yo, yakan va nī cha'a ndi ña jà'a ra yi —kāti ra.

³⁹ Ta nāka'an Jesuu nuu ndra:

—Na vā'a' jà'a ndo, ña nī cha'a ndo ja'a ra yi, ti nī'iin ndian kùu ja'a iin ndatu kuendai, na kùu ka'an na chatai. ⁴⁰ Ndian tüvi kùuni kuati chi'in yo, juuni na ìyo na ja'a na ñamani nuu yo. ⁴¹ Nda ndian nikuuni ku'va na nuu ndo, vaji iin yachini takuui ko'o ndo, tava chàkuu ndo chi'in, ta ndicha ña kà'in ña ma Ndioo ni ku'va ya'vi na.

**Kàti Jesuu ti iin kuati ka'nu kùu yi tuva
jachiyo yo ñivio iti' kuà'an Jesuu**

(Mt. 18:6-9; Lc. 17:1-2)

⁴²Tu ìyo iin ndiakwati ña chìnuni ña kà'in, va kēta iin racha'nu nuu na ta jàna'a ra kuati nuu na, ta juuni jà'a ma ndiakwati kuati ndia. Va'a ga tuva jaku'un na ma racha'nu tichi takuii tañu'u chi'in iin yoso ndikun sukun ra, ta takan kuvi ra. ⁴³Tu ja'un kuati chi'in iin chiyo nda'un, na ka'ndaun yi, ikan na kindaa kuati jà'un. Va'a ga chi'in iin chiyo nda'aniun, ña ku'un andivi nuu koo nditoun ndisaa kivi, kua chi'in ni nduvi yi ku'un andaya' nuu kùu nda'va ñu'ú. ⁴⁴Ta ndakan kùu nuu töve chì'í tindaku, ta kùu nda'va ñu'ú. ⁴⁵Tu ja'un kuati chi'in iin chiyo cha'un, na ka'ndaun yi, ikan na kindaa kuati jà'un. Va'a ga chi'in iin chiyo cha'un ña ku'un andivi nuu koo nditoun ndisaa kivi kua chi'in ni nduvi yi ku'un andaya' nuu kùu nda'va ñu'ú. ⁴⁶Ta ndakan kùu nuu töve chì'í tindaku, ta kùu nda'va ñu'ú. ⁴⁷Tu ja'un kuati chi'in iin chiyo tinuun, na tavaun yi, ikan na kindaa kuati jà'un. Va'a ga chi'in iin chiyo tinuun ki'viun nuu chà'nda Ndioo tiñu, kua chi'in ni nduvi yi ku'un andaya' ⁴⁸nuu töve chì'í tindaku ta kùu nda'va ñu'ú.

⁴⁹Vati ndisaa yo ni nde'e tundo'o, ti takan kùuni ma Ndioo ña kùva'a yo takua kùva'a ndayu jà'a ñií. ⁵⁰Va'a ma ñií. Vatu naa ña u'vá yi, ta kùu jàva'a yo yi inga cha'a'. Yakan va na koo va'a ndo chi'in ta'an ndo ta chi'in inga ñivi takua asin ndayu jà'a ñií.

Jàna'a Jesuu ña na vè'a' ndàkoo yo ñasi'o

(Mt. 19:1-12; Lc. 16:18)

10 Takan kùu ta kēe Jesuu ñuu Capernaum. Ta kuà'an ra iti' ñu'u' Judea, ña kàndii nda inga chiyo yuta Jordán. Ta ora chāa ra ndakan, ta ikan kīcha'a kùti'vi ndiko kua'a' ñivi. Ta ikan kīcha'a ndiko ra jàna'a ra nuu na kua takani jàna'a ra. ²Ta yakan va ora kīcha'a Jesuu jàna'a ra, ta nunuuni chākoyo ndra fariseu nuu ndaa ra. Ta te'en kīcha'a ndra chīkatu'un ndra nuu ra, ti kùuni ndra ki'in ndra ku'va ra:
—¿A va'a ña ndàkoo yo ñasi'o? —kàti ndra.

Te'en chikatu'un ndra nuu ra, ti kūuni ndra tisokuati ndra ra. ³Ta te'en nāka'an Jesuu nuu ndra:

—ǰNaja kua kà'an ma tutu Ndioo tāa Moisés taji'na? —kàti Jesuu nuu ndra.

⁴Ta te'en nāka'an ndra:

—Aan, va chā'a Moisés ña kuu ndakoo yo ñasi'o tuva jàndova'a ji'na yo iin tutu ña kà'an ña ndakoo yo ñasi'o —kàti ndra.

⁵Ta te'en nāka'an tuku Jesuu nuu ndra:

—Takan tāa Moisés, ti ya'a ndava xini ndo. ⁶Ti ora jātuvu Ndioo ma ñuñivi, juuni jā'a ra ra'ii ta ña'a. ⁷Yakan va va'ani tuva ndakoo ra tatá ra chi'in ma'á ra, ta tãnda'a ra chi'in ñasi'i ra. ⁸Ta ni nduvi vi kùu vi iin ñivini. Yakan va yuvi uvi vi kùu vi, ti ni ndo'iin vi ta kùu vi iin ñivini. ⁹Yakan va na vā'a', ña ndakoo yo vi tuva cha jãndo'iin Ndioo yo chi'in vi.

¹⁰Takan kūu ta ora kī'vi ndra tichi iin ve'e, tajan kīcha'a chikatu'un ndra jākua'a chi'in Jesuu nuu ra cha'a' ma tu'un nātu'un ra chi'in ndra. ¹¹Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—Nda ra nikuuni tu ndakoo ra ñasi'i nunuu ra ta kī'vi ra chi'in inga ña, iin kuati jà'a ra chata ñasi'i nunuu ra. ¹²Ta nda ña'a' nikuuni tu ndakoan iian ta kī'vian chi'in inga ra, juuni jà'a ña kuati chata ra nunuu chũndaka ña ndia.

Jesuu jà'íí ra ndiakuati

(Mt. 19:13-15; Lc. 18:15-17)

¹³Takan kūu ta chãndaka na ndiakuati nuu Jesuu, na ke'e ra na. Ora ndē'e ndra jākua'a chi'in ra ña jà'a na, ta kīcha'a ndra kà'an ndra:

—ǰNa jà'a ndo te'en! —kàti ndra chi'in ma ñivi ndà'a ma ndiakuati.

¹⁴Yakan va ora ndē'e Jesuu ña jà'a ndra, ta kùxaan ra chi'in ndra. Ta kīcha'a kà'an ra nuu ndra jākua'a chi'in ra te'en:

—ǰKu'va ndyo'o, na kichi ma ndiakuati nui! ǰTa na kãsi ga ndo iti' vãchi na! Ti ma ñivi ìyo nuu chà'nda Ndioo tiñu indukuni kãa na kua kãa ma ndiakuati. ¹⁵Ta yu'u kà'in chi'in ndo, ti ma ndiakuati jà'a tiñu chà'nda tatá na nuu na, ta juuni takan ìyo yi ña ku'va yo ka'nda Ndioo tiñu nuu yo —kàti Jesuu chi'in ndra.

¹⁶Tajan chiso ndio ra ma ndiakuati, ta jã'íí ra xini na chi'in nda'a' ra.

Iin ra kuika kà'an chi'in Jesuu

(Mt. 19:16-30; Lc. 18:18-30)

¹⁷Takan kūu ta ora ni ku'un tuku Jesuu, ta endee chīnu iin ra'ii chāa ra nuu ra. Ta chūnandi chiti ra nuu kuà'an Jesuu. Ta te'en kīcha'a chīkatu'un ra nuu Jesuu:

—¡Yo'o matru va'a! ¿Nayi kuu jà'i ta chàì nuu koo nditoi ndisaa kivi? —kàti ra.

¹⁸Ta te'en nāka'an Jesuu nuu ra:

—¿Ta naja kà'un ña kùì ra va'a, ta uvani ra va'a ìyo? Ta ma ra va'a kùu Ndioo. ¹⁹¿A cha chītoun ma tu'un kà'an Ndioo nuu tutu taa Moisés tatiempu? Te'en kà'an yi nuu ma tutu ikan: “¡Na kǎ'niun ñivi! ¡Na kǐ'viun chi'in ña'a' yüvi ñasi'un! ¡Na sü'un ndatiñu ñivi! ¡Na kǎ'un tu'un vata chata ñivi! ¡Na jǎnda'viña'un ñivi! ¡Ta na tiñu'un tataun chi'in ma'un!” —Takan kǎti Jesuu nuu ra.

²⁰Ta te'en nāka'an tuku ra chi'in Jesuu:

—Matru, cha jǎ'i tandi'i yi nda ora kūi rayoko —kàti ra.

²¹Ta ora kǎ'an ra takan ta kīcha'a ndè'e Jesuu nuu ra, ta nduva'a kuii kùnda'vini ra ra. Ta kīcha'a Jesuu kà'an ra te'en chi'in ra:

—Ìyo iin nakuyi takāaga ja'un. ¡Na ku'un kuxiko ndi'un ndatiñun! ¡Ta ku'vaun ma xu'un' nuu ñivi nda'vi! Takan ìyo yi ña jà'un, ikan koo ña kuikaun andivi. ¡Ta kichiun ta ku'un chatai iti' kuà'in! —Takan kǎti ra.

²²Ta ora chīni ra ña kà'an Jesuu, ta nduva'a kuii nda'vi kùuni ra ti kūu ja'a ra yi, ti ya'a kuika ra. Yakan va kuà'an ra. ²³Tajan kīcha'a Jesuu nànduku nuu ra iti' xiin ra. Ta te'en kīcha'a ra kà'an ra chi'in ndra jàkua'a chi'in ra:

—Ya'a ndetiñu ta kùu ki'vi ndra kuika nuu chà'nda Ndioo tiñu —kàti ra.

²⁴Ta ndava yù'vi ndra jǎ'a ma tu'un kà'an ra. Yakan va te'en nāka'an ndiko Jesuu chi'in ndra:

—Ndyo'o xaa, ya'a ndetiñu ta kùu chaa yo nuu chà'nda Ndioo tiñu. ²⁵Chakùu tiá ndetiñu yà'a iin kameyu xe'e iin kutiku, kua iin ra kuika ña chàa ra nuu chà'nda Ndioo tiñu —kàti Jesuu.

²⁶Takan kūu ta ora chīni tuku ndra ña kà'an Jesuu takan tiaga yù'vi ndra, ta te'en kīcha'a chīkatu'un ta'an ndra:

—¿Tu takan kùu yi, yo kùu kakú tuva takan? —kàti ndra.

²⁷Ta kīcha'a ndè'e ma Jesuu ndra, ta te'en kīcha'a nāka'an ra:

—Kūu kakú ñivi, jà'a juuni ma na, va Ndioo kùu jakakú ra na. Ti ndisaa nakuyi kùu ja'a ra —kàti ra.

²⁸Ta te'en kīcha'a nāka'an Petu':

—Va ndyu'u cha ndākoo ndi ndisaa ña ìyo nuu ndi.

Ta tāndikun ndi chataun —kàti ma Petu'.

²⁹Ta te'en nāka'an Jesuu:

—Ndichai ña kà'in chi'in ndo. Nda ndian nikuuni tuva ndakoo na tandi'i ndatiñu na jà'i, ña kùuni na ku'un na chatai, ti kùuni na katitu'un na ma tu'un va'a kà'in ña naja jàkakú Ndioo ma ñivi ñuñivi. Titu cha'a' yu'u ndākoo na ve'e na, ñivi ta'an na, ma'á na, tatá na, se'e na, ta ñu'u' na, ³⁰ndiakan ni ni'i na kua'a' ga ve'e na, ñivi ta'an na, ma'á na, tatá na, se'e na, ta ñu'u' na ñuñivi i'ya inga cha'a', vaji ya'a ndè'e na tundo'o. Ta ma ñuñivi vāchi ni koo ndito na ndisaa tiempu jà'a Ndioo. ³¹Ma ñivi yoso nuu vitin ni kakuu iti' chata. Ta ñivi chàkuu iti' chata vitin, ni kakuu iti' nuu.

Cha'a' uni kàtitu'un tuku Jesuu ña ni kuvi ra

(Mt. 20:17-19; Lc. 18:31-34)

³²Takan kūu tajan kēe ndio ndra kàcha'an ndra iti' ñuu Jerusalén. Ta yoso nuu Jesuu kuà'an ra iti' nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra. Va ma ndrakan ndava yù'vi ndra ña kuà'an ndra iti' chata ra. Ta juuni ndasii ma inga ñivi kuà'an iti' chata ndra ndia. Takán kūu tajan ndè'e Jesuu iti' chata ra, ta kāna ra ma ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in ra na kee siin ndra chi'in ra, ti kùuni ra katitu'un ra nuu ndra niyi ni ta'an ra. Takán kūu tajan te'en kīcha'a kà'an ra chi'in ndra:

³³—Cha ch̀to ndo ti iti' i'ya kùu iti' kuà'an ñuu Jerusalén. Ta yu'u ra kùu Se'e ñivi tāchi Ndioo, ni ku'va ñivi yu'u nuu ndra chà'nda tiñu nuu sutu chi'in ma ndra kùu matru jàkua'a tutu Ndioo. Ta ndrakan kà'an ndra ña na ka'ni ndra yu'u, ta ni ku'va ndra yu'u nuu ñivi kīchi inga ñuu. ³⁴Ta ni kuàtu'un na yu'u. Ta ni tivi sii na yu'u. Ta ni kani na yu'u chi'in yo'o. Ta ni ka'ni na yu'u ndia. Ta tichi uni kivi nataku ndikoi —kàti Jesuu.

Jandiau chi'in Xuva chikan ndra iin ñamani nuu Jesuu

(Mt. 20:20-28)

³⁵Ta jāyatin Jandiau ta Xuva, ndra se'e Zebedeu nuu Jesuu. Ta kīcha'a kà'an ndra nuu ra:

—Matru, kùuni ndi ña ja'un iin ñamani nuu ndi ña ni ndakan ndi nuun —kàti ndra.

³⁶Ta kīcha'a kàti Jesuu:

—¿Nayi kùuni ndo ña jà'i cha'a' ndo?

³⁷Ta kà'an ndra:

—Ora chaun nuu ni'un ndatun, na ku'vaun ndatun nuu ndi. Ta iin ndi, kunandi chiyo kua'un, ta inga ndi kunandi chiyo satiun —kàti ndra.

³⁸Ta kīcha'a kà'an Jesuu:

—Tüvi chito ndo nayi chikan ndo. ¿A kundee ndo ko'o ndo ña uva ni ko'i? ¿A kuu kunduta ndo indukuni kua ni kundutai?

Takan chikatu'un ra nuu ndra ti kà'an ra ti tundo'o ni nde'e ra.

³⁹Ta nāka'an ndra:

—¡Kùu yi! —kàti ndra.

Ta kà'an tuku Jesuu:

—Ndicha kuii, ti ndyo'o ko'o ndo ña uva ni ko'i. Ta juuni kunduta ndo indukuni kua kundutai. ⁴⁰Va na kùu ku'vai kunandi ndo chiyo kua'i a chiyo satin, ti cha kāchin ra Ndioo tatái ndian kunandi yi.

⁴¹Ta ora chīni ndi uchi ta'an ma ndra jākua'a chi'in ra ña kà'an ndra, ta kūxaan ndra chi'in Jandiau ta chi'in Xuva ndia.

⁴²Va kāna ma Jesuu ndra ta kīcha'a ra kà'an ra nuu ndra:

—Cha chito ndo ña ìyo ndra chà'nda tiñu nuu ñivi yüvi judú. Ta ndrakan ya'a kini jà'a ndra nuu ñivi chà'nda ndra tiñu, ti kùuni ndra jaka'nu ndra ndra tiá. ⁴³Va chi'in maa ndo na jà'a ndo takan. Ma ra kùuni jaka'nu ra ra tiá, ta kùu ra, ra nuu ndi'inia kua ndisaa ndo. Ta jà'a ra tiñu nuu ndo. ⁴⁴Ta ma ra kùuni kuxini ndo na kumusu ndo ra. ⁴⁵Ti ni yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo töve vāchī ña na ja'a ñivi tiñu nui, ti vāchī tìndei ñivi. Ta ni kuvī ti yakan kùu ya'vī ña na kakú kua'a' ñivi —kàti Jesuu.

Jesuu jànda'a ra Bartimeo ra kuaá

(Mt. 20:29-34; Lc. 18:35-43)

⁴⁶Tajan chāa Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra ñuu Jericó. Ta ora kēe ndra ma ñuu ikan chi'in kua'a' ñivi, ta ikan chikan iin ra kuaá xu'un' nuu nàndi ra yu'u iti'. Ta rakan nàni ra Bartimeo, se'e Timeo. ⁴⁷Ta ora chīni ra ña juu Jesuu ra ñuu Nazaret vāchi, ta kīcha'a ma ra kuaá kànachaa ra. Ta kàti ra:

—jYo'o tata racha'nu David na kunda'viniun yu'u! —kàti ra.

⁴⁸Ta kua'a' na kà'an nuu ra:

—jTaxiin koo yu'un!

Va töve jāchi'in ra ña kà'an na. Ta kànachaa ra tiá ni'i:

—jYo'o tata racha'nu David na kunda'viniun yu'u! —kàti ra.

⁴⁹Tajan chūndaa Jesuu. Ta kīcha'a ra kà'an ra:

—jNa kana ndo ra!

Tajan cha kāna ndio ndra ra ta kà'an ndra:

—jXaa, ndeta! Ti kàna ra ñun —kàti ndra.

⁵⁰Tajan ra kuaá, jāxiin ra ja'ma iyo chata ra, ta uvaa ndāva ra, ta chāa ra nuu ndaa Jesuu. ⁵¹Ta chikatu'un Jesuu nuu ra:

—jNayi kùuniun ña ja'i chi'un? —kàti ra.

Ta nāka'an ma ra kuaá:

—Matru, kùunī ña jandova'un tinui, ikan na kuu nde'i —kàti ra.

⁵²Ta kà'an ndiko Jesuu:

—jNa ku'un, ti chìnuniun ña kà'in! Yakan va cha ndā'un —kàti ra.

Ta ora ikani kùu nande'e ma ra kuaá. Ta kuà'an ra chata Jesuu iti' kuà'an ra.

Jesuu kì'vi ra tichi ñuu Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

11 Ora chani kuyatin ndra ñuu Jerusalén, ji'na yā'a ndra ñuu Betania chi'in ñuu Betfagé nuu iyo yuku Olivu. Ta ni tachi Jesuu uvi ta'an ndra jàkua'a chi'in ra iti' nuu. ²Ta kà'an ra chi'in ndra: —jKua'an ndo ma kuariya ikani! Ta ora ki'vi ndo tichi kuariya ikan, ta nde'e ndo iin burru ndikun ña ni'iin na takā'an koso ri. jNdachi ndo ri! jTa keñu'u ndo ri kichi ndo! ³Tatu iyo ndian chikatu'un

naja ndàchi ndo ri ta kati ndo: “Ti chìniñu'u racha'nu chito'o ndi ri. Ta nunua vèchi ndaka ndiko ndi ri”, kati ndo —kàti Jesuu.

⁴Ta takan kũu ta kēe ndio ndra kuà'an ndra. Ta nāta'an ndra ma burru ndikun ri iin cha'a' yutun veto'o yatini iin yuve'e. Tajan ndāchi ndra yi. ⁵Ta chikatu'un iin ma ndra ka'iin ikan:

—¿Nayi jà'a ndo? ¿Ta naja ndàchi ndo ma burru? —kàti ndra.

⁶Ta nduvi ta'an ndra jàkua'a chi'in Jesuu, kāti ndra naja kua kā'an Jesuu chi'in ndra.

Ta nāka'an ndra ìyo ikan:

—¡Va'ani! ¡Kuà'an ndo, tuva takan!

⁷Tajan jündii ndra ja'ma ndra chata ma burru. Ta kēñu'u ndra ri kuà'an ndra nuu Jesuu. Ta chākoso ma Jesuu ri kuà'an ra iti' ñuu Jerusalén. ⁸Ta kua'a' ñivi chākin ja'ma isukun na tichi iti' kuà'an Jesuu. Ta inga na kāni ndoyo soko yutun ña chā'nda na tichi ku'u iti' kuà'an ra. ⁹Ta takua kà'an ma ndian kuà'an iti' nuu ra, ta takan kà'an ma ndian kuà'an iti' chata ra:

—¡Ya'a jàka'nu yo Ndioo! ¡Ya'a jàka'nu yo ndè'o, ra vèchi kuenda Racha'nu chito'o yo! ¹⁰¡Ya'a jàka'nu yo ra vèchi! Ti ni ka'nda ra tiñu takua chā'nda racha'nu David tiñu, tatiempu. David kùu ñivi yo. ¡Na jaka'nu yo ra Ndioo nàndi andivi! —nātu'un na cha'a' Jesuu.

¹¹Ta chāa Jesuu ñuu Jerusalén. Ta kì'vi ra tichi kora veñu'u ka'nu ikan. Ta ndè'e ra te'en, tikan. Tajan kēe ra kuà'an ndiko ra chi'in ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in ra ñuu Betania, ti cha kuaa kùu yi.

Jesuu kànduva'a ra yutun higu

(Mt. 21:18-19)

¹²Ta ora kùndichin inga kivi ta kēe ndra ñuu Betania. Ta kuà'an ndra iti' ñuu Jerusalén. Ta Jesuu kōyo soko ra. ¹³Ta chika ndē'e ra iin nuu ndaa yutun higu ña cha nūma. Ta chānde'e yatin ra nuu ndaa run a ka'iin chiti higu nuu run. Va tūvi vu. Ka'iin va maaaa nda'ani run, ti takāaga kuta'an tiempu koo chiti run. ¹⁴Yakan va kà'an ra chi'in ma yutun ikan:

—Tiá iti' nuu, nī'iin ga ñivi na kàchi ga chitiun —kàti ra.

Ta ma ndra jàkua'a chi'in ra, chīni ndra ña kā'an ra.

Jesuu tàva ra ndian xìko tichi kora veñu'u ka'nu

(Mt. 21:12-17; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹⁵Ta ora cha chāa ndra ñuu Jerusalén ta kī'vi ndra tichi kora veñu'u ka'nu. Ta kīcha'a Jesuu jàkunu ra ma ñivi xìko chi'in ñivi jàta. Ta jānduva ra ma mesa ma ndian sàma xu'un' nuu ñivi. Ta jānduva ra mesa ma ndian xìko livi ndia. ¹⁶Ta tūvi chà'a ra ña ya'a ñivi ndiso ndatiñu tichi kora veñu'u ikan. ¹⁷Ta te'en kīcha'a ra jàna'a ra nuu ñivi ikan:

—Te'en kà'an ma tutu Ndioo —kàti ra— “Ve'e i'ya kùu ve'e Ndioo. Ñivi ìyo ndisaa ñuu ñuñivi, i'ya kùu kà'an na chi'in Ndioo”, kàti tutu Ndioo. Ta ndyo'o jà'a ndo yi iin ve'e ndra su'u —kàti Jesuu.

¹⁸Takan kùu ta chīni ndra sutu cha'nu chi'in ndra jàkua'a tutu Ndioo ña jàna'a ra. Ta nànduku ndra naja kua jà'a ndra ña ka'ni ndra ra, va ya'a yu'vi ndra ndè'e ndra ra. Ti nduva'a kuii kua'a' ñivi chīsii na ña jàna'a ra nuu na. ¹⁹Ta ora kī'vi ña kuaa ta kēe ndiko Jesuu ñuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra. Ta kuà'an ndra inga ñuu.

Nuu nàtii yutun higu

(Mt. 21:20-22)

²⁰Ta ora na'ani inga kivi kuà'an ndiko ndra iti' ñuu Jerusalén. Ta ora yā'a ndra yatini xiin ma yutun higu. Ta ndē'e ndra ña nàtii run. ²¹Tajan chāku'uni ma ra nàni Petu' ña kā'an Jesuu chi'in run. Ta kà'an ra nuu Jesuu:

—¡Matru! ¡Nde'e yutun higu ña kānduva'un, ti cha nàtii run!

²²Tajan nāka'an Jesuu nuu ndra:

—¡Na chinuni ndo ña kà'an Ndioo! ²³Ndicha ña kà'in ti tu ìyo ndian kà'an chi'in yuku chiña: “¡Na kundachiyoun chiña, ta kuà'an tichi tañu'u!” Ta na jāxiin ndo anima ndo, ti na chinuni ndo ti ña ta'an yi va kà'an ndo, ta takan ni ta'an yi. ²⁴Ta yakan va kà'in chi'in ndo, ti ndisaa ña ndàkan ndo nuu Ndioo, ta na chinuni ndo ti cha nī'i ndo yi, tajan nī'i ndio ndo yi. ²⁵Ta ora kà'an ndo chi'in Ndioo tu jànaa ndo kuati jà'a inga ñivi cha'a' ndo, ta juuni jànaa Ndioo ma kuati jà'a ndo ndia. ²⁶Va tu tōve jànaa ndo kuati jà'a inga ñivi chi'in ndo, juuni tōve ni janaa Ndioo ma kuati ndo ndia —kàti ra.

Ìyo ndatu Jesuu

(Mt. 21:23-27; Lc. 20:1-8)

²⁷ Ta ora chīnu kà'an ra ta kàcha'an ndiko ndra iti' ñuu Jerusalén. Ta juuni chàkunuu Jesuu tichi kora veñu'u ka'nu. Ta chājayatin ndra sutu chà'nda tiñu chi'in ndra jàkua'a tutu Ndioo ta chi'in inga ndra cha'nu nuu ndaa Jesuu. ²⁸ Ta te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—¿Ta yo tachi ñun ña jà'un te'en? ¿Ta yo chā'a ndatu nuun? —kàti ndra chi'in ra.

²⁹⁻³⁰ Ta kīcha'a Jesuu kà'an ra:

—Ta ji'na kùuni ndakatu'in iin nakuyi nuu ndo ndia. ¿Yo tachi Xuva ña jàkunduta ra? ¿A Ndioo, a ñivi? ¡Na kati ndo nui! Tu ji'na kati ndo ña chikatu'in nuu ndo, tajan katì yo chā'a ndatu ña jā'i te'en —kàti Jesuu.

³¹ Ta kīcha'a ndra natu'un xe'e ta'an ndra:

—Tu katio ña Ndioo tachi ra, ta kati ra: “¿Ta naja nī chinuni ndo ña kà'an ra, tuva takan?” ³² Tatu katio ña ñivi tachi ra, ta kuxaan ñivi yo, ti ndisaa na kà'an na ti ndicha Xuva kùu iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo.

³³ Yakan va kà'an ndra nuu Jesuu:

—Töve chito ndi yo tachi ra.

Ta nāka'an Jesuu:

—Ta ni yu'u na kati yo chā'a ndatu ña jā'i te'en —kàti ra.

Kà'an Jesuu iin ku'va cha'a' ndra tüvi va'a jàtiñu

(Mt. 21:33-46; Lc. 20:9-19)

12 Takan kùu ta te'en kīcha'a Jesuu kà'an ra iin ku'va nuu ndra: —Chīyo iin ra tachi kua'a' yoku'u uva. Ta jā'a ra iin kora nuu tachi ra ma yoku'u uva, ikan na kī'vi kiti, ni ñivi nuu kàa yi. Ta jā'a ra iin yavi nuu ni taan ra takuii ma uva, ti ikan ni ja'a ra vinu. Ta juuni jā'a ra iin lomara sukun, ikan na kuu nde'e ra ndisaa yu'u ma uva tachi ra. Takan kùu ta jākilaa ra yi nuu ndra jàtiñu chi'in ra. Ta kēe ra kuà'an ra iin nuu chika. ² Ta ora kēta ma tiempu ña chitì ma uva, ta tachi ra iin ra musu ra ña kuàki'in sava ma ña'a ra. ³ Va nī ni'i ra yi, ti java kāni ndra ra. Ta tachi ndiko ndra ra kuà'an ra nuu ma ra chà'nda tiñu nuu ra. ⁴ Ta ikan tachi tuku ra inga ra. Ta juuni kāni ndra ra. Ta tākue'e xini ra jā'a ndra.

⁵Ta ikan jan tāchi ra inga ra, ta rakan va chā'ni ndra. Tajan tāchi ra tiá kua'a' ndra. Ta juuni kua'a' ndra tākue'e ta kua'a' ndra chā'ni ndra ndia.

⁶Ta ikan kindoo uvania ra ya'a kùuni ra nde'e ra. Ta rakan ti se'e ra kùu ra. Tajan tāchi ndio ra ra nuu ndi'i nia ti kùuni ra: “Ti töve nayi ja'a ndra chi'in se'o, ti se'e maa yo kùu ra. Yakan va ni tiñu'u ndra ra.” Takan kùuni ma tatá ra niku.

⁷Ta ora chāa ra ma nuu ka'iin ma ndra jàtiñu. Ta te'en kīcha'a ndra nàtu'un ta'an ndra: “Ra vāchi ikan kùu ma ra ni kindoo chi'in ndisaa ma ñu'u'. Yakan va na ka'nio ra ta kindoo yo chi'in ndisaa ña'a ra”, kàti ndra. ⁸Tajan tiin ndra ra. Ta chā'ni ndra ra. Ta jākuita ndra ñunda'yu ra chata kora nuu kàa ma uva —kàti Jesuu.

⁹Takan kūu ta te'en nāka'an tuku Jesuu:

—¿Ta nayi ni ja'a ma ra chito'o ma yoku'u uva chi'in ma ndra jà'a kuenda vu?, kùuni ndo. ¿A ni ku'un ra ta ka'ni ra ndra jàtiñu chi'in ra, ta ni jakilaa ra yi nuu inga ndra?, kùuni ndo.

¹⁰¿A takā'an jakua'a ndo tutu Ndioo ña kà'an te'en:

Yuu jāchiyo ma ndra jàndova'a ve'e
kùu ma yuu tiá ka'nu kua ndisaa yi?

¹¹Ta yakan jā'a ma ra chito'o yo.

Yakan va ya'a chisio vitin,

kà'an tutu Ndioo —kàti Jesuu.

¹²Ta ndrakan ikan kùuni ndra tiin ndra ra, ti ch̀to ndra ti kà'an ra ku'va ikan chata ndra. Va tava yū'vi ndra ma ñivi ka'iin ikan. Ta yakan va töve nani jā'a ndra chi'in ra. Ta kuà'an ndra.

Ch̀katu'un ñivi nuu Jesuu cha'a' ma xu'un' tàva ma ñuu Roma nuu na

(Mt. 22:15-22; Lc. 20:20-26)

¹³Tajan tāchi na ndra fariseu chi'in ndra ch̀kunuu chi'in Herode nuu Jesuu, tajan na ja'a ndra ña na kà'an ra iin tu'un vā'a', ta ni'i ndra kua kuu tiso ndra kuati chata ra.

¹⁴Tajan chàa ndra ta ch̀katu'un ndra nuu ra:

—Matru, ch̀to ndi ti yo'o va kà'an tu'un ndaa, ta töve yu'viun nde'un ña kà'an inga ñivi. Ti tüvi sàma nde'un ndian kuika, a ndian nda'vi, ti indukuni ndè'un na. Ti jàna'un iti'

va'a ña ku'un ma ñivi nuu Ndioo. ¿Ta yakan va naja kua kàtiun? ¿A va'a ña ka'nda ndi kuenda nuu ra kùu kalecha'nu ñuu Roma? ¿A va'a, a vā'a'? —kàti ndra nuu Jesuu.

¹⁵Va tava cha nākoto ma Jesuu ti vata ndra, yakan va te'en nāka'an ra:

—¿Ta naja jànda'viña'a ndo yu'u? ¿Kuàki'in ndo iin xu'un' ta jana'a ndo yi nui! —kà'an Jesuu.

¹⁶Ta nda'a ndio ndra yi chāa ndra nuu Jesuu. Ta te'en nāka'an ndio Jesuu nuu ndra:

—¿Ta yo na'na ndaa chata ma xu'un' i'ya? ¿Ta yo sivi ndiso yi? Ta nāka'an ndra:

—Na'na kalecha'nu ñuu Roma kùu yi.

¹⁷Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu nuu ndra:

—¿Na ku'va ndo ña kùu ña'a ma ra kalecha'nu nuu ra, ta ku'va ndo ña kùu ña'a Ndioo nuu Ndioo! —kàti ra.

Ta ndava yu'vi ma ñivi jā'a ma ña kà'an Jesuu.

Chikatu'un ndra Saduceu naja kua nàtaku ndiko ñivi ndií

(Mt. 22:23-33; Lc. 20:27-40)

¹⁸Takan kùu tajan kuànde'e ma ñivi Saduceu ma Jesuu, ti ma ñivi ikan tüvi chinuni na ña nàndoto ndiko ñivi ndií. Yakan va te'en chikatu'un ndra nuu ra:

¹⁹—¿Yo'o Matru! Racha'nu Moisés taa ra iin tutu tatiempu. Ta ma tutu ikan te'en kà'an yi: “Tu iin ra'ii chí'í ra, ta tüvi nī chíyo nī'iin se'e ra chí'in ñasi'i ra. Tajan ndàki'in ra yani ma ra chí'í juuni ma ña nda'vi ikan. Ta tända'a ra chí'an. Ta takan ni koo se'e ma ra chí'í, jā'a ma ra yani ra.” Takan kàti Moisés. ²⁰Ta takan chíyo ucha ta'an ndra ña juuni yani ndra. Ta ma ra nunuu ji'na ra tända'a, ta nī'iin se'e ra nī chíyo. Ta chí'í ra. ²¹Ta ikan ndàki'in inga yani ra ña. Ta indukuni nī chíyo nī'iin se'e ra chí'an. Ta chí'í ra ndia. Ta juuni tända'a ña chí'in ra uni. ²²Ta indukuni tā'an ra takua tā'an ndi ucha ta'an ndra. Yakan va nī'iin ndra nī chíyo se'e chí'an, ta chí'í ndra. Ta kēta iin kivi ña chí'í ma ña'a ndia. ²³¿Ta ora kēta ma kivi nàtaku ndiko ma ñivi chí'í, nda ndra kùu iian ndakan?, kùuniun, ti cha tända'a ndi ucha ndra chí'an —kàti ndra.

²⁴Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—¿Ta ndyo'o naja tüvi chìnuni ndo ña va'a kà'an tutu Ndioo? Ta töve chìto ndo ña ìyo ndatu Ndioo ndia. ²⁵Yakan va ora nàtaku ndiko ma ndian ndíí, ni ndra'ii ta ni ña'a' na tända'a vi. Ta vii koo na takua ìyo ma tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo andivi. ²⁶Ta vitin kùunì jana'i nuu ndo ña nàtaku ndicha ma ndian ndíí. ¿A tüvi chàku'uni ndo naja kua kà'an ma tutu tãa Moisés taji'na? Rakan te'en tãa ra yi, ora chānde'e ra nuu kàyu iñu ndu'va. Ta ikan kīcha'a kàtitu'un Ndioo nuu ma Moisés te'en: “Yu'u kùu Ndioo ña kùmi Abraham, ta juuni kùmi Isaac, ta Jacob”, kàti Ndioo. Takan kàti ra ti vaji cha ìyo kua'a' kuiya chī'í ndra, va jānataku ndiko ra ndra. ²⁷Yakan va Ndioo kùu ma Ndioo ma ndian ndìtoni, ti cha nàtaku ndiko ndra. Yakan va Ndioo kùu ra kuenda ndian ndìto, ta yüvi kuenda ndian ndíí. Ta yakan va tüvi chànini ndo tu'un ndaa —kàti Jesuu.

Kàtitu'un Jesuu nda tu'un kùu ma ña ka'nuga

(Mt. 22:34-40)

²⁸Takan kùu ta ikan kēta iin ra jàkua'a tutu Ndioo. Ta jà'a ra kuenda ña va'a nàtu'un Jesuu chi'in ma ñivi ikan. Yakan va ora chini ra ña nàtu'un ma ñivi ikan, ta jāyatin ra ra. Ta kīcha'a chikatu'un ra nuu ma Jesuu:

—¿Nda ley kùu ña ka'nu tiá kua ndisaa ma ley tutu Ndioo? —kàti ra.

²⁹Ta kīcha'a nāka'an Jesuu:

—Ma tu'un ka'nu tiá ña chā'a Ndioo nuu yo kà'an yi te'en:

“¿Ndyo'o ñivi Israel! ¿Na kuuni ndo ma Ndioo chito'o yo, ti uvani ra kùu ra! ³⁰¿Kùuni ndo nde'e ndo Ndioo chi'in ndisaa anima ndo! ¿Ta kùuni ndo nde'e ndo ra chi'in ndisaa chinituni ndo, ta chi'in ndisaa ña ndee ndo ndia!” Takan kà'an ma ña nunuu. ³¹Ta ma ley uvi ña chā'a Ndioo nuu yo va kà'an te'en: “¿Kùuni ndo nde'e ndo ndian ìyo xiin ve'e ndo takua kùuni ndo juuni maa ndo!” Yakan va nda tu'un nikuuni tüvi ka'nu yi tiá kua ndi uvi tu'un já kā'in i'ya —kàti Jesuu.

³²Takan kùu ta nāka'an tuku ma ra jàkua'a tutu Ndioo:

—¿Yo'o matru! Ya'a va'a kà'un ña ndicha kùu ma ña kà'un, ti uvani ma ra kùu Ndioo. Ta tüvi ìyo inga ra indukuni kua maa ra.

³³Ta kùunio nde'o Ndioo chi'in ndisaa anima yo, ta chi'in ndisaa

chinitunio, ta chi'in ndisaa ma ña ndeo ndia. Ta juuni kùunio nde'o ñivi ìyo xiin ve'o takua kùunio juuni maa yo. Ta yakan va tiá va'a ña te'en kùunio nde'o Ndioo kua ku'va yo kiti jàna yo, ta ka'mio ndri nuu ndaa chito naá —kàti ma ra matru jàkua'a tutu Ndioo.

³⁴Ta ora chíni ma Jesuu ña chi'in chinituni ra ká'an ra. Yakan va te'en náka'an Jesuu nuu ra:

—Chani kuyatin ki'viun nuu chà'nda Ndioo tiñu —kàti ra.

Ta ora chínu nātu'un ra chi'in Jesuu ta ní'in ga na, tūva ní chikatu'un inga nakuyi nuu Jesuu.

Kàtitu'un Jesuu ti ñivi ra kūu Rey David

(Mt. 22:41-46; Lc. 20:41-44)

³⁵Ta ora ndaa Jesuu jàna'a ra nuu ñivi tichi kora veñu'u ka'nu, ta te'en chikatu'un ra nuu na:

—¿Ta naja kà'an ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, ña tata ma racha'nu David kùu Cristu? ³⁶Yakan va ma ra kùu Tati Í Ndioo, chā'a ra ndatu ra nuu ma racha'nu David ora kà'an ra. Takan kūu ta te'en kīcha'a David kà'an ra chi'in ma ndatu ikan:

Ma Racha'nu Ndioo te'en náka'an ra chi'in ma ra chito'i Cristu:
“¡Na'a! ¡Kunandi chiyo kua'i!

Ti i'ya ni ku'vai ma ndatui nuun,
nda kati kani ndoyoi ma ndian kànita'an chi'un iti'
cha'un”, kàti Racha'nu Ndioo.

³⁷Yakan va kùuni yi ka'an yi ti, vaji tata David kùu Cristu, va juuni chito'o David kùu ra ndia —kàti Jesuu nuu ma ñivi ikan.

Yakan va ndisaa ma ñivi ka'lin tichi kora veñu'u, ya'a chisii na ña kà'an Jesuu takan.

Jesuu tisokuati ra ndra matru jàkua'a tutu Ndioo

(Mt. 23:1-36; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

³⁸Takan kūu ta te'en náka'an Jesuu nuu ma ñivi ikan:

—¡Ja'a ndo kuenda nuu ndo chi'in ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo! Ti chà'tani ndra kakunuu ndra chi'in ja'ma tacha, na tiñu'u ma ñivi ndra nuya'vi. ³⁹Ta juuni nànduku ndra tayu ka'nu tiá

kunandi ndra nuu chìyo viko ta tichi veñu'u ñivi judíu ndia. ⁴⁰Ta ndrakan, sù'u ndra ndatiñu ma ñivi kìndoo nda'vi. Ta nàkuatu ndra nuu ka'iin kua'a' ñivi, ikan na kuuni na ña yüvi ndra su'u kùu ndra. Yakan va ndrakan ni nde'e ndra kua'a' tundo'o —kàti Jesuu.

Nuu sòkó ña nda'vi xu'un' kuenda Ndioo

(Lc. 21:1-4)

⁴¹Takan kùu ta inga kivi chūnandi Jesuu yatini nuu ndaa chatun nuu tì'i na xu'un' ña jà'a ra kuenda naja kua tì'i na yi. Ta ora nàndi ra nde'e ra ikan, ta chākoyo kua'a' ma ndian kuika. Ta tì'i na kua'a' xu'un' tichi yi. ⁴²Ta nunuuni chāa iin ña kìndoo nda'vi. Ta tì'an uvi ta'an xu'un' kuati tichi yi. ⁴³Yakan va ora ndē'e Jesuu ña tì'an yi, ta kāna ra ma ndra jàkua'a chi'in ra, na kichi ndra nuu ra. Ta te'en kīcha'a kà'an ra chi'in ndra:

—Ndicha va'a ti ña nda'vi ikan, vaji tì'an tiani ma xu'un', va kuenda Ndioo kua'a' xu'un' kùu yi. Ti chā'a ña ndisaa ma xu'un' kùmian chi'in anima ña. ⁴⁴Ta ma ndian kuika ti vaji kua'a' xu'un' tì'i na, va ña chākoso nia kùu yi. Ta tiani xu'un' kùu yi kuenda Ndioo. Ta yakan va ma ña nda'vi ikan, tì'an tiaga xu'un' tichi chatun kua ndisaa ma ndian kuika —kàti Jesuu.

Jesuu kàtitu'un ra ña ni kekoyo veñu'u ka'nu

(Mt. 24:1-2; Lc. 21:5-6)

13 Takan kùu ta ora kēe Jesuu tichi veñu'u ka'nu, ta nāka'an iin ra jàkua'a chi'in ra nuu ra:

—¡Yo'o, matru! ¡Nde'e veñu'u ka'nu ndaa ikan! Ti ya'a vii kàa yi. Ta ya'a ka'nu yuu kandii cha'a yi —kàti ra.

²Ta nāka'an Jesuu nuu ra:

—Ndicha ti takan kàa yi vitin, va ni keta iin kivi ña nī'iin yuu kìndoo chata ta'an yi, ti ni kekoyo ndisaa yi.

Jesuu kàtitu'un ra naja kua ni naa ñuñivi

(Mt. 24:3-28; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³Ta ikan kēe ndra ta kàcha'an ndra nda xini yuku nàni Olivu, ña ìyo yatini yu'u ñuu Jerusalén. Ta ora kēta ra ma xini yuku ta chūnandi ra ta te'en kīcha'a kà'an xe'e Petu', Jandiau, Xuva chi'in André nuu ra:

⁴—¿Ta nda ora ni kicha'a yi? ¿Ta nda ña kuu yi nde'o ora chani kicha'a yi? —kàti ndra.

⁵Ta kīcha'a nàka'an Jesuu nuu ndra:

—¡Ja'a ndo kuenda nuu ndo koto janda'viña'a ñivi ndo!

⁶Ti ni kichaa koyo ndian ni ka'an te'en: “Yu'u kùu ra Cristu”, ni kati na. Ta ni janda'viña'a na kua'a' ñivi.

⁷¡Na yü'vi ndo ora koto ndo ña kà'an ñivi ña ìyo kuati iti' tikan a nda nikuuni! Ti takan ni kuu yi, vaji vitin tüvi ni ndi'i ma kuati nde'o, va tiá iti' nuu, ni nde'o tiá yi. ⁸Ti ni kanita'an iin ñuu chi'in inga ñuu. Ta inga ñuu, ni ja'a yi kuati chi'in inga tuku ñuu. Ta ni kichi ña taan kua'a' ñuu. Ta ni nde'o soko ndia. Ta nuu, já ni kicha'a tundo'o kùu yakan.

⁹¡Ta yakan va ja'a ndo kuenda nuu juuni maa ndo! Ti ni tiin na ndo ta ni ku'va na ndo nuu ndra kumi tiñu. Ta ndra kumi tiñu, ni ku'va ndio ndra ndo na kani na ndo tichi veñu'u. Ta ni kundaka ndra ndo nuu ndra kalecha'nu. Ta juuni ku'un ndo nuu inga ndra chà'nda tiñu, ikan na kuu katitu'un ndo tu'in nuu ndra, cha'a' ña chìnuni ndo ña jà'i. ¹⁰Va ji'na ìyo yi ña katitu'un ndo ma tu'un va'a Ndioo nuu ndisaa ñuu ñuñivi. ¹¹¡Ta na nàkanini ndo nda tu'un ni ka'an ndo ora ku'va na ndo nda'a' ndra kumi tiñu! Ti ora ka'ìin ndo ikan, na ka'an ndo tu'un ni jana'a Ndioo. Ti Tati Í Ndioo ni jana'a ma tu'un ni ka'an ndo. ¹²Ta juuni ma kivi ikan, ni tiin ndra ndra yani ndra. Ta ni ku'va ndra ndra nuu inga ñivi, na ka'ni na ndra. Ta juuni takan ni ja'a tatá ndra chi'in juuni se'e ndra. Ta juuni ni kanita'an ñivi chi'in tatá na ta ma'a na. Ta juuni ni ka'ni na vi ndia. ¹³Ta ni kuxaan ñivi nde'e na ndo, ti chàkuu ndo chi'ìn. Va ra kundeeni nda kati ya'a ma kivi ikan ni jakakú Ndioo ra.

¹⁴’Ta tichi veñu'u í ni ki'vi iin ña kini. Ta yakán' ti ya'a xaani Ndioo nde'e ra yi ña ni kee ra veñu'u ka'nu ti ya'a kini ni ja'a yi tichi veñu'u. Ta ndisaa ñivi ìyo ñuu Judea ora kunián' ja'án' te'en, na

kekunu na ku'un na iti' yuku, ikan na kakú na. Ta ndian ch̀to jàkua'a tu'un te'en, ya'a va'a tuva kutunini na naja kua kà'an yi. ¹⁵Ta ndian ka'iin siki ve'e, na k'i'vi na, ni ña täva na ndatiñu na tichi ve'e na. ¹⁶Ta ndian jàtiñu tichi ku'u na k'i'vi na ñuu, ni ña küki'in na ja'ma na ndia. ¹⁷Nda'vi ta'an ñivi ña'a ña kivi ikan ñ'u se'e vi, ta ìyo ndiakwati se'e vi ña chàxin ndika vi ndia. ¹⁸¡Na ndakan ndo ñamani nuu Ndioo, ikan na tä'an ndo takan tiempu ya'a vichin jà'a yi! ¹⁹Ta ma kivi ikan ni nde'o tíá tundo'o kua ni'iin kivi. Takà'an nde'o yi jà'a Ndioo, nda ora jätuvi ra ma ñuñivi. Ta ni tüvi chànini ra ña jànde'e ra tundo'o yo tíá iti' nuu, takua ni jande'e ra yi yo kivi ikan. ²⁰Tatu ma Ndioo töve nì jandokuiti ra ma kivi ikan, na kákú ni'iin na niku. Va ma ra chito'o yo, jākuiti ra yi, ti kùuni ra nde'e ra ndian kächin ra.

²¹'Yakan va tu keta iin ndian te'en kà'an nuu ndo: “¡Nde'e ndo, i'ya ndaa ra kùu Cristu!” A tu keta inga ndian kà'an: “¡Juu ra ndaa ikan!” ¡Ta na ch̀nuni ndo ña kà'an na! ²²Ti ni kichi kua'a' ndian ni ka'an te'en ndia: “¡Yu'u kùu Cristu!” Va tüvi ndicha ti janda'viña'a ndra ña Cristu kùu ndra. Ta juuni ni kichi ndian ni ka'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, va tüvi ndicha ti ndra vata kùu ndra. Yakan va ta ndi'i ndrakan ni ja'a ndra kua'a' ndatu ndra ta seña, ikan na chinuni na ña ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kùu ndra. Ta juuni kùuni ndra janda'viña'a ndra ma ñivi kächin Ndioo tuva kùu yi. ²³Yakan va ja'a ndo kuenda juuni maa ndo. Ti cha kätitu'in nuu ndo naja kua ni koo yi.

Kätitu'un Jesuu naja kua ni kichi tuku ra inga cha'a'

(Mt. 24:29-35, 42-44; Lc. 21:25-36)

²⁴'Ta ora cha ndi'i ma tiempu ña ni nde'o kua'a' tundo'o. Tajan ni nda'va ma nikandii, ta ni nda'va yoo ndia. Ta tüva ni ndondichin jà'a ndra. ²⁵Ta ma chele ka'iin andivi ni ke'ne ndri. Ti ni taan ma andivi jà'a ndri. ²⁶Tajan ni nde'e kua'a' ñivi ti vachì tichi viko. Ti yu'u ra Se'e ñivi tächi Ndioo ìyo kua'a' ndatui, ta kua'a' ña tachai ndia. ²⁷Tajan ni tachì ma ndian kùu tati jà'a tiñu nuu Ndioo, na kuu jati'vi ta'an na ndisaa ñivi cha kächin. Ta kunanduku ma tati na nda nikuuni nuu ndi'i ñuñivi, a iti' ninuu, a iti' siki.

²⁸'Na kuu ku'uni ndo ña jàna'a yutun higu, ti ora kēta nda'a' yuta' run cha ch̀to ndo ti chani keta ma tiempu ni koo chiti run. ²⁹Ta yakan va ora ndè'e ndo ma tundo'o kàtitu'in nuu ndo, ta cha ch̀to ndo, ti chani kuta'an ora ni kichai. Ti yu'u k̀u ra Se'e ñivi tãchi Ndioo.

³⁰Ndicha ña kà'in chi'in ndo. Ti ora takäaga kuvi ndisaa ma ñivi ÿo kuiya i'ya ji'na nde'e na tundo'o ña kã'in chi'in ndo. ³¹Ta ni keta iin kivi ña ni naa andivi chi'in ñuñivi. Va tu'un ka'in t̀vi ni naa yi.

³²'Ta n'iiin ñivi t̀vi ch̀to nda ora ni keta ma ña kà'in, ni tati jà'a tiñu nuu Ndioo, ta ni yu'u, ra k̀u Se'e Ndioo t̀vi ch̀toi ndia. Ch̀to va ma Tatái, ti rakan k̀u ma Ndioo ka'nu ÿo andivi.

³³'Yakan va kumi ndo ndo! ;Ta ja'a ndo kuenda ndo! ;Ta ka'an ndo chi'in Ndioo! Ti töve ch̀to ndo nda ora ni kuu yi. ³⁴Yakan va ña'a k̀u yi takua jã'a iin ra'ii ora kēe ra, ta kuà'an chika ra. Ta tãva ra tiñu nuu ndra k̀u musu ra na kumi ndra ve'e ra. Ta ta'ii'iin ndra tãva ra tiñu nuu nayi jà'a ndra. Ta tãva ra tiñu nuu iin ra na ja'a va'a ra kuenda yuve'e ra. ³⁵ ;Ta yakan va na koo ndito ndo! Ti töve ch̀to ndo nda ora kichaa ndiko ma ra xuve'e, a kichaa ra ora chanikuaa, a ora javañuu, a ora ni tuvi, a ora ni kundichin. ³⁶ ;Ta yakan va na ja'a va'a ndo kuenda koto kichaa ra numini! Ta koto nãta'an ra ndo ña k̀xi ndo. ³⁷Yakan va ña kàtitu'in nuu ndo. Ta kàtitu'in nuu ndisaa ñivi na koo ndito na —kàti Jesuu.

Nuu k̀ti'vi ndra ña k̀uni ndra tiin ndra Jesuu

(Mt. 26:1-5; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

14 Takan k̀u ta ora takäaga uvi kivi, ta k̀ta'an viko Pakua, ora chàchi na paan ña töve k̀vi yuchan iya tichi. Tajan nànduku ma ndra sutu chà'nda tiñu chi'in ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, naja kua ja'a ndra ta tiin xe'e ndra ma Jesuu ta ka'ni ndra ra. ²Va te'en kà'an ma ndra ka'iin ikan:

—;Na tiin yo ra kivi ÿo viko, ti koto kuxaan ma ñivi cha'a' ra!

Iin ña'a jàkutian takuii xiko xini Jesuu

(Mt. 26:6-13; Jn. 12:1-8)

³ÿo Jesuu ñuu Betania ve'e Simón, ra kà'an na ña ku'vi, jà'a kue'e ta'yu niku. Ta ora juuni nàndi Jesuu chàchi ra tichi ve'e ma

ra Simón, ta ikan chāa iin ña'a, ta ndà'a ña iin viru takuui xiko, ña ya'a ya'vi ndaa. Ta nduva'a kuu va'a ra'. Ta nūna ña yu'u ma viru, ta chōsoan ra' xini Jesuu. ⁴Ta iin ma ndra nàndi chi'in ma Jesuu kùxaan ndra ña jà'a ña takan. Ta te'en kīcha'a kà'an ta'an ndra:

—¿Ta naja chātian ma takuui xiko? ⁵Ti kùu jata na ra' nuan chi'in ndisaa xu'un' jàkanaa na iin kuiya, ta ku'va ña yi nuu ma ndian nda'vi. —Takan kà'an ndra chata ña.

⁶Ta te'en kīcha'a kà'an Jesuu nuu ndra:

—¡Jaña ndo ña kà'an ndo chata ña! Ti ña va'a jà'a ña chi'in. ⁷Ti ma ñivi nda'vi endeeni ni koo na chi'in ndo. Ta kùu ja'a ndo ña va'a chi'in na ora kùuni ndo. Vati yu'u töve ni koi chi'in ndo endeeni. ⁸Ta ma ña'a i'ya, jà'a ña ma ña kùu ja'a ña kuendai, ti chōsoan takuui xiko ñii, ti chani keta ora ni kuchì. ⁹Yakan va ndichai ña kà'in, ti nda nikuuni ma ñuñivi, nuu ni ka'an na tu'un Ndioo. Ta juuni ni ka'an na ña jà'a ña chi'in, ta kuku'uni ma ñivi ña.

Juda xikoña'a ra Jesuu

(Mt. 26:14-16; Lc. 22:3-6)

¹⁰Juda Iscariote kùu iin ra indii tichi ndi uchi uvi ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu. Takan kùu tajan kēe Juda kuà'an ra kuànde'e ra nuu iyo ma ndra sutu chà'nda tiñu, ti kùuni ra jandova'a ra naja kua ja'a ra ta ku'va ra ma Jesuu nuu ndra. ¹¹Ta ora chīni ndra sutu ña kà'an ra te'en, ta nduva'a kuu chīsii ndra, ta kīcha'a kà'an ndra chi'in ra:

—¡Ndicha ndi ña ni ku'va ndi xu'un' nuun, ora jana'un ra nuu ndi! Ta kīcha'a ra nànduku ra naja kua kuu ku'va ra Jesuu nuu ndra.

Nuu kùxini Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra

(Mt. 26:17-29; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1Co. 11:23-26)

¹²Ma kivi nunuu ma viko Pakua, ora chàchi na paan ña tüvi kì'vi yuchan iya tichi. Ma kivi ikan chà'ni na iin mvechala kuati kivi viko Pakua, ti sòkó na ri nuu Ndioo, ikan na ndakimani ra na. Takan kùu tajan kīcha'a chikatu'un ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu nuu ra:

—¿Ta ndanu kùuniun ña kùu ja'a ndi ma ña kacho viko Pakua? —kàti ndra.

¹³Tajan tāchi ra uvi ta'an ma ndra jākua'a chi'in ra, ta kà'an ra te'en chi'in ndra:

—jKua'an ndo tichi ñuu! Ta ikan nata'an ndo iin ra ndiso iin kii takuui ta tandiku ndo chata ra. ¹⁴Ta kàtitu'un ndo nuu ma ra xuve' nuu k'vi ra, ti nànduku matru ndo iin ve'e nuu ni kachi ra ma viko Pakua chi'in ndra jākua'a chi'in ra, kati ndo. ¹⁵Ta ikan jana'a ra iin ve'e ka'nu ndaa siki inga ve'e. Ta ma ve'e ikan, cha ìyo va'a yi kuenda yo. Ta ikan kùu ja'a ndo ma ña kacho —kàti Jesuu.

¹⁶Tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra tichi ñuu, ta nī'i ndio ndra ndisaa yi kua kā'an Jesuu nuu ndra. Ta ikan jā'a ndra ma ña kachi ndra kivi Pakua.

¹⁷Ta ora chanikuaa chāa Jesuu chi'in ndisaa ma ndra jākua'a chi'in ra. ¹⁸Ta ora nàndi ndra chàchi ndra ma nuu tayu, ta kīcha'a kà'an Jesuu chi'in ndra:

—Ndichai ña kà'in, ti iin ra nàndi chàchi chi'in ni xikoña'a ra yu'u —kàti ra.

¹⁹Ta ora chīni ndra ña kā'an ma Jesuu te'en, ta nduva'a kuii nàkanini ndra. Ta kīcha'a ii'in ndra chīkatu'un ndra nuu Jesuu:

—¿A yu'u kùì?

²⁰Ta nāka'an Jesuu:

—Iin ra jākua'a chi'in kùu ra. Iin ra chàchi paan chi'in vitin kùu ra. ²¹Ta yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ni kuvì. Ti takan kà'an ma tutu Ndioo ña ni ta'in. Nda'vi ta'an ma ra xikoña'a cha'i. Va'a ga tu tüvi nī kàku ra niku —kàti Jesuu.

²²Ta já ma'ñu chàchi ndra, ta kī'in ma Jesuu iin paan ta jā'íí ra yi nuu Ndioo. Ta chā'nda kuati ra yi. Ta chā'a ra ita'vi yi nuu ndisaa ndra. Ta te'en kà'an ra nuu ndra jākua'a chi'in ra:

—jKachi ndo! Ti ña'a kùu ma kuñui —kàti Jesuu.

²³Ta takan kūu tajan kī'in ra iin kopa vinu. Ta nāka'an ndiko ra Ndioo cha'a' ra'. Tajan chā'a ra ra' nuu ndisaa ndra na ko'o ndra ra'. ²⁴Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—jKo'o ndo ra'! Ti nij kùu ra'. Ti cha ndòva'a ndisaa tiñu nuu Ndioo jà'a nij, ti chani katì ra' cha'a' kua'a' ñivi, ikan na ni'i na ñamani Ndioo. ²⁵Ndichai ña kà'in chi'in ndo, ti tüva ni ko'i ma vinu i'ya chi'in ndo, nda kati koo ndikoi nuu chà'nda Ndioo tiñu. Tajan ko'i vinu chaa —kàti Jesuu chi'in ndra.

Kàti Jesuu ña Petu' ni ka'an ra ña tüvi nakoto ra ra

(Mt. 26:30-35; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

²⁶Takan kũu ta ora chĩnu chĩta ndra iin yaa Ndioo, tajan kuà'an ndra iti' yuku nàni Olivu. ²⁷Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra ma ikan:

—Ndisaa ndo kukanuu ndo ndè'e ndo yu'u ora naa vitin. Takan kà'an ma tutu Ndioo: “Tu ka'ni ma ra chito'o ma mvechala, ta ndisaa ndri kuita kuati”, kà'an ma tutu Ndioo. ²⁸Ta ora natuku ndikoi, ta ji'nai ku'un ñu'u' Galilea, tajan ku'un ndio ndo —kàti Jesuu.

²⁹Tajan te'en nāka'an Petu' chi'in ra:

—Jin ndisaa ndra kùkanuu cha'un, va yu'u töve —kà'an Petu'.

³⁰Tajan te'en nāka'an Jesuu:

—Ndichai ti chanikuaa vitin, ora takà'an nda'yu lo'o uvi cha'a', uni cha'a' ni ka'un ña tüvi nakotoun yu'u —kà'an Jesuu chi'in Petu'.

³¹Ta te'en kà'an ndiko Petu':

—Vaji kuvĩ chi'un, ta tüvi ni ka'in ña tüvi nakotoi ñun —kà'an Petu'.
Ta indukuni kà'an ndisaa ma ndra ka'in chi'in Jesuu.

Jesuu kà'an ra chi'in Ndioo nuu iyo jardin Getsemaní

(Mt. 26:36-46; Lc. 22:39-46)

³²Takan kũu ta numini kēe ndra kuà'an ndra iin jardin nàni Getsemaní. Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra:

—jKunandi ndo kuantu ndo yu'u i'ya! Ti kuà'in kuàka'in chi'in Ndioo ikani.

³³Tajan kuà'an uni ta'an ndra chi'in Jesuu: Petu', Xuva chi'in Jandiau. Ta kīcha'a nda'vi kùuni Jesuu, ³⁴ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ya'a nda'vi kùuni animai kua ni kuvĩ. jKindoo ndo i'ya, va koto kusu ndo! —Takan kàti ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra.

³⁵Tajan kēe Jesuu kuà'an ra tiá iti' nuu. Ta chūnandi chiti ra nda nani te'e nuu ra ma nuu ñu'u'. Yakan va te'en kīcha'a kà'an ra chi'in Ndioo ña na tava ra ma tundo'o ni nde'e ra tuva kùuni ra.

³⁶—jYo'o Tatá! Yo'o va kùu ja'un nda ña nikuuni. Kùuni ña nakaniun ma tundo'o ni nde'i. Va tüvi kùuni ña kuu ma ña kà'in, ti naja kua kùuni maun kuu yi —kàti Jesuu.

³⁷ Ta numini kēe ndiko Jesuu kuà'an ra nuu ka'iin ma ndi uni ma ndra jàkua'a chi'in ra. Ta nāta'an ra ndra ña kixi ndra. Ta kicha'a kà'an ra chi'in Petu':

—Simón, ¿a kixiun? ¿Ni küu kuii koo nditoun iin ora chi'in? ³⁸ ¡Ndakoo ndo ta ka'an ndo chi'in Ndioo! Ikan tüvi kuà'an ndo anima ndo jà'a yi kuati, jin kùuni ndo kundito ndo chi'in anima ndo, va künde ndo —kà'an Jesuu chi'in ndra.

³⁹ Takan kuu tajan kēe ndiko Jesuu kuàka'an ra chi'in Ndioo takua kà'an ra ma nunuu. ⁴⁰ Ta ora chāa ndiko ra ma nuu ka'iin ma ndi uni ma ndra jàkua'a chi'in ra. Ta juuni nāta'an ra ndra ña kixi ndiko ndra inga cha'a', ña endee ndàsi tinuu ndra, jà'a ma ñuma'na. Ta tüvi chito ndra ña kà'an ndra chi'in ra. ⁴¹ Tajan kēe ndiko Jesuu kuà'an ra cha'a' uni. Tajan chāa ndiko ra, ta kà'an ra chi'in ndra:

—¿A juuni kixi ndo ta nінде ndo tiá? ¡Na küsu ndo tiá! Ti cha kēta ma ora ña ni ku'va ñivi yu'u ra Se'e ñivi tachi Ndioo. Ti ni tiin ma ndra jà'a kuati yu'u. ⁴² ¡Ndakoo ndo, ta ko'o! Ti cha vachi ra cha xikoña'a cha'i —kàti Jesuu.

Nuu tiin na Jesuu

(Mt. 26:47-56; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴³ Juuni, takà'an chinu kà'an Jesuu, ta chāa Juda, iin ra indii tichi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in ra. Chāa ra chi'in kua'a' jandaru. Ta ndrakan naa ndra machiti chi'in yutun. Vachi ndra chata Jesuu jà'a ma sutu chà'nda tiñu chi'in iin ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, ta inga tuku ndracha'nu. ⁴⁴ Juda ra xikoña'a cha'a' Jesuu, chā'a ra iin tu'un kua ni ja'a ra nuu ma jandaru, ta kà'an ra te'en:

—Ma ra ni kaña'i chi'in, rakan tiin ndo. Ta ku'ni ndo ra, tajan kundaka ndo ra, ku'un ra chi'in ndo —kàti Juda.

⁴⁵ Takan kuu ta jayatin ra ra nuu Jesuu ta kà'an ra:

—¡Matru!

Ta kãña'a ra chi'in ra. ⁴⁶ Ora ndē'e ndra yo kuu ra ta tiin ndra Jesuu.

⁴⁷ Ta iin ra ndaa ma ikan tāva ra machiti ra, ta chā'nda ra so'o ma musu ma sutu cha'nu. ⁴⁸ Ta chikatu'un Jesuu nuu ñivi ikan:

—¿Naja vachi ndo chi'in machiti chi'in yutun, ña vachi tiin ndo yu'u? ¿A ra su'u kùì?, kùuni ndo. ⁴⁹ ¿Naja tüvi nī tiin ndo

yu'u tichi veñu'u? Ta kua'a' kivi chíyoi jàna'i nuu ndo ikan. Te'en ni ta'in, ti takan kà'an ma tutu Ndioo ña ni ta'in.

⁵⁰Ta ndisaa ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu chínu ndra kuà'an ndra, ta ndākoo ma'iin ndra ra. ⁵¹⁻⁵²Takan kūu va iin rayoko ña isukun iin ja'ma ka'nuni. Uvaa rakan tándikun ra kuà'an ra chata Jesuu. Ta ra'ya ti tiin ndra ra. Va tava jāña ra ma ja'ma isukun ra, yakan va jānda kakú kaviti ra.

T̄isokuati na Jesuu nuu ndra kumitiñu

(Mt. 26:57-68; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

⁵³Ta ndàka ma jandaru Jesuu nuu ndaa sutu cha'nu. Ta ikan kūti'vi ndisaa ma sutu cha'nu, ma ra jàkua'a tutu Ndioo chi'in inga ndracha'nu. ⁵⁴Ta chikani, chikani kuà'an Petu' chata ndra nda kati keta ndra ma ve'e sutu cha'nu. Ta kīndoo ra nuke'e. Ta ikan chūnandi ra javixin ra nda'a' ra nuu ñu'ú xiin ndra jandaru jà'a kuenda veñu'u.

⁵⁵Ta ma sutu chà'nda tiñu chi'in ndisaa ma ndra tiñu veñu'u, nànduku ndra iin tu'un ña kuu tiso ndra kuati Jesuu, ikan na ka'ni ndra ra nuu kruu. Va tüvi nī nata'an ndra nī'iin tu'un ndaa chata ra. ⁵⁶Vaji kēta kua'a' ñivi ña kà'an ndra tu'un vata chata Jesuu. Ta nī'iin ma ñivi, tüvi induku kà'an na chata Jesuu. ⁵⁷Takan kūu ta ìyo ma ndian ndēta, ta te'en kīcha'a na kà'an na maaa tu'un vata chata Jesuu:

⁵⁸—Ndyu'u chíni ndi ña kà'an ra: “Ni janduvai ma veñu'u ka'nu ña jà'a ñivi, tajan tichi iin uni kivi kutai inga tuku yi ña tüvi jà'a ñivi”, —kàti ndra.

⁵⁹Ta vaji takan kà'an ndra, va siin siin ña kà'an ndra.

⁶⁰Tajan ndēta ndio ma sutu cha'nu ma'ñu ndisaa na, ta chíkatu'un ra nuu Jesuu:

—¿Naja tüvi kà'un ña kà'an na chataun? —kàti ma sutu.

⁶¹Va ma Jesuu tàxiin kīndoo ra. Ta nī'iin tu'un nī ka'an ra. Yakan va te'en chíkatu'un tuku sutu cha'nu:

—¿A juu yo'o kùu ra Cristu ra Se'e Ndioo íí?

⁶²Ta nāka'an Jesuu:

—Juu yu'u kùu ra. Ta ni nde'e ndo ra ña nàndi ra chíyo kua'a ma Ndioo ka'nu ìyo nuu sukun. Ta ni keta iin kivi ña kichì ndikoi. Va yu'u ra Se'e ñivi ni kichì tichi viko —kàti Jesuu.

⁶³Takan kũu tajan juuni ma sutu cha'nu, jānakaā ra juuni ma ja'ma ra, ti takan jāna'a ra nuu ma ñivi ti kùxaan ra jà'a ma tu'un kà'an Jesuu. Ta te'en kà'an ra:

—¡Na tüva chiniñu'u ga yo tiá ndra kuta'an chi'o!

⁶⁴Ndisaa ndo já, chīni ndo ña kā'an ti'ini ra chata Ndioo. ¿Naja kua chānini ndo? —kàti ra.

Ta ndisaa ndra ndō'iin tu'un ndra ña kuvi Jesuu, ti cha ìyo kuati ra, kuuni ndra.

⁶⁵Ìyo ndian cha kīcha'a tìvisii na ra. Ta chāsi na ma tinuu ra, ta kāni ndra ra chi'in chiki, ta te'en kà'an ndra:

—¡Ka'an! ¡Nde'o yo kāni ñun! —kàti ndra.

Ta juuni ma jandaru kāni ndra nuu ra ndia.

Petu' kàti ra ti töve nàkoto ra Jesuu

(Mt. 26:69-75; Lc. 22:56-62; Jn. 18:15-18, 25-29)

⁶⁶Takan kũu ta kīndoo ma Petu' nuke'e ikan. Ta ikan chāa iin ña musu ma sutu cha'nu. ⁶⁷Ta ora ndē'an Petu', ña tūmi ra ñu'ú, ta kīndoan nde'an ra, ta kīcha'a kà'an ña chi'in ra:

—¿A yo'o chàkuu chi'in Jesuu ra ñuu Nazaret? —kàtian.

⁶⁸Ta kà'an Petu':

—¡Yüvi yu'u kù! Ta tüvi nàkotoi ra, ni tüvi chitoi nda ra kùu ra kà'un —kàti Petu'.

Tajan kēe ra kuà'an ra nuu nda yuve'e iti' nuke'e. Ta ora ikan ndā'yu iin lo'o. ⁶⁹Ta ndē'e ndiko ña musu sutu ikan ma Petu', ta kà'an ña chi'in inga na:

—¡Ra'ya kùu iin ra chàkuu chi'in Jesuu!

⁷⁰Va kà'an ndiko ra:

—¡Yüvi yu'u kù!

Ta nunuuni ma ndian ka'iin ikan, kà'an ndiko na chi'in Petu':

—¡Ndicha kuii ti yo'o kùu iin ra chàkuu chi'in Jesuu!

Ti indukuni kà'un kua kà'an ndian ñu'u' Galilea.

⁷¹—¡Yüvi yu'u kù, nde'e Ndioo ña kà'in! Ti tüvi kuii nàkotoi ma ra chikatu'un ndo nui —kàti ra.

⁷²Ta ma ora ikani, ndā'yu ndiko ma lo'o iti' uvi. Ta chāku'uni Petu' ña kā'an Jesuu chi'in ra: “Ora takā'an nda'yu ma lo'o uvi

cha'a', uni cha'a' ni ka'un ña tüvi nàkotoun yu'u", kàti Jesuu. Ta kicha'a chàku Petu' ora chàku'uni ra ña kà'an Jesuu chi'in ra.

Jesuu ndaa ra nuu chà'nda Pilatu tiñu

(Mt. 27:1-2, 11-14; Lc. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

15 Ora kundichin inga kivi kùti'vi ma ndra sutu cha'nu, chi'in inga ndracha'nu, chi'in ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, ta chi'in ndra jà'a kuenda ma ñivi judú. Ti kùuni ndra natu'un ta'an ndra naja kua ja'a ndra chi'in Jesuu, tajan chū'ni ndra ma Jesuu ta kuà'an ndra chi'in ra nuu ra kùu Pilatu. ²Ta ora ndē'e ma ra kùu Pilatu ma Jesuu. Ta kicha'a ra chikatu'un ra nuu ra:

—¿A yo'o kùu ra chà'nda tiñu nuu ñivi judú?

Ta kicha'a nàka'an Jesuu:

—Maun kà'an yi.

³Tajan kicha'a ma ndra sutu cha'nu, tìso ndra kua'a' kuati chata Jesuu, va tükuii nani kà'an ra. ⁴Yakan va chikatu'un ndiko ma ra Pilatu nuu ra:

—¿Ta naja tükuii ka'un? ¿A tüvi chiniun ña ya'a ga tìso ndra kuati chataun? —kàti Pilatu.

⁵Ta endee tükuii kà'an Jesuu. Ta ma ra Pilatu, ya'a nàkanini ra, ti tükuii nani kà'an Jesuu.

Kàti Pilatu ña na ka'ni na Jesuu

(Mt. 27:15-31; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38–19:16)

⁶Yakan va ndisaa kuiya ora chíyo ma viko ikan, chikan ma ñivi na kee iin ra indii vekaa nuu ma Pilatu. Ta jàña ra ra. ⁷Iin ra nàni Barrabás indii tichi vekaa ma kuiya ikan. Ta juuni indii inga ndra meru ra, ti kànita'an ndra chi'in ma ndra vetiñu. Ta chā'ni Barrabás ñivi chi'in meru ra. Yakan va indukuni ka'ìn ndra vekaa ndia. ⁸Ta ka'ìn locho kua'a' ñivi nuu Pilatu. Ta te'en kà'an na chi'in ra:

—¿Na jañau iin ra indii vekaa takua jà'un nani kuiya!

⁹Ta nàka'an ma Pilatu:

—¿A kùuni ndo ña jañai ma ra chà'nda tiñu nuu ñivi judú?

¹⁰Te'en kā'an ra, ti cha ch̀to ra nda cha'a' k̀u yi ña tixin ma ndra sutu cha'nu nde'e ndra ma Jesuu. Ta yakan va ch̀ndaka ndra ra nuu ra. ¹¹Va ma ndra sutu ch̀'nda tiñu kā'an xe'e ndra chi'in ma ñivi, na ndaka na ña, na tava ra Barrabás, ora chikatu'un ma Pilatu nda ra k̀u ra k̀uni na ña jaña ra.

¹²Ta takan k̀u ta te'en ch̀katu'un ndio ra nuu na:

—¿Ta nayi k̀uni ndo ña ja'i chi'in ma ra k̀'an ndo ña ch̀'nda tiñu nuu ñivi judíu?

¹³Ta te'en k̀cha'a na k̀nachaa na:

—¡Takaa ra nuu kruu!

¹⁴Ta k̀'an tuku Pilatu:

—¿Ta nda kuati j̀a' ra, tuva takan?

Ta te'en k̀cha'a tuku na kanachaa na tiá ni'i.

—¡Takaa ra nuu kruu!

¹⁵Ta tava k̀uni ra kindoo va'a ra chi'in ma ñivi. Yakan va j̀a' ra ma ña kā'an na. Ta j̀ña ra Barrabás. Takan k̀u ta ji'na t̀chi Pilatu ña na kani ji'na ndra Jesuu chi'in yo'o. Tajan ch̀a' ndio ra ra nda'a' jandaru na kutakaa ndra ra nuu kruu.

¹⁶Tajan kuà'an ndio Jesuu chi'in jandaru nda nuke'e vetiñu. Tajan k̀ti'vi kua'a' jandaru. ¹⁷Ta t̀kaa ndra iin ja'ma color ndaa takua k̀a ja'ma ra k̀u rey chata ra. Ta j̀a' ndra iin korona iñu, ta j̀ndii ndra xini Jesuu. ¹⁸Tajan k̀cha'a ndra k̀'an ni'i ndra nuu ra:

—¡Na koo endeeni yo'o ra ch̀'nda tiñu nuu ñivi judíu!

¹⁹Ta k̀ni ndra xini ra chi'in yutun kuiin. Ta t̀visii ndra ra. Ta ch̀nandi chiti ndra nuu ra ña j̀ka'nu ndra ra. ²⁰Takan k̀u ta ndisaa ma ña j̀a' ndra chi'in ra, maaaa ña ch̀tu'uni ndra ra k̀u yi. Ta t̀va ndra ma ja'ma color ndaa ña t̀kaa chata ra, ta j̀ku'un ndiko ndra ja'ma maa ra ra. Ta t̀va ndra ra ña ni takaa ndra ra nuu kruu.

Ch̀takaa Jesuu nuu kruu

(Mt. 27:32-44; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

²¹Takan k̀u ta ikan ndaa iin ra ñuu Serene ǹni Simón. Ta ndra se'e rakan k̀u Alejandru chi'in Rufu. Ta rakan ti iti' ku'u kichi ra. Ta ora k̀eta ra iti' kuà'an Jesuu, ta ndē'e iin jandaru ra, ta k̀ana ra ra na kichi ra kuiso ra kruu ndiso Jesuu.

²²Yakan va Jesuu ndàka ndra ra kuà'an ndra iin nuu nàni Gólgota. Ta ma tu'un Gólgota kùuni yi ka'an yi chi'in tu'un va'a: Yuku nuu Ndòyo kua'a' Iki Kini ndian Chì'í. ²³Ta jàkanuu ndra iin yukú nàni mirra tichi takuui chiti uva, ta chā'a ndra ra' nuu Jesuu, na ko'o ra ra'. Va nī kuuni ra. ²⁴Ta ikan tākaa ndra ra nuu kruu. Tajan kīcha'a ma ndra jandaru chāsiki ndra yuu kuati, nde'o nda ndra kùu ndra jakanaa ja'ma Jesuu.

²⁵Kaa íin na'ani kùu yi, ora tākaa ndra ra nuu kruu. ²⁶Ta ikan tãa ndra ma ña kùu kuati ra iin nuu vitu. Ta tātuu ndra yi xini kruu ra. Ta kà'an yi te'en: “Ra'ya kùu ra chà'nda tiñu nuu ñivi judíu.” ²⁷Ta te'en, tikan xiin ra tākaa ma ndra jandaru ii'iin ndra su'u. ²⁸Ta takan chīnu ma tiñu kà'an tutu Ndioo: “Ti ni nde'e na ra takua ndè'e na ma ndra jà'a kuati”, kàti yi.

²⁹Takan kūu ta ndian kēta ma nuu tākaa ra, nduva'a kuii kànduva'a na ra. Ta kàva na xini na, ta kà'an na te'en:

—¡Yo'o, xaa! ¿Ta naja takaun chiña? Ta ma ra matru kùun. Tanu, va'ani janduvaun veñu'u iin kivini, ta tichi uni kivi cha ndaa ndiko inga yi jà'un. ³⁰¡Ta yakan va tuva ndichaun ña ndatun, na jakakú ñun, juuni chi'in maun! ¡Ta na nuu maun nuu kruu! —kàti na.

³¹Ta ma ndra sutu cha'nu chi'in ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, te'en kīcha'a ndra kànduva'a ndra ra ndia:

—Jākakú ra inga ñivi, va juuni chi'in ma ra, kūu ja'a ra yi. ³²¡Na nuu ra ma nuu kruu, tuva ndicha ña Cristu, ra chà'nda tiñu nuu ñivi Israel kùu ra! Ikan na nde'o ma tiñu jà'a ra, ta chìnunio ma tu'un kà'an ra —kàti ndra.

Ta juuni kà'an ma ndra ka'iin xiin ra chata ra ndia.

Nuu chì'í Jesuu

(Mt. 27:45-56; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

³³Takan kūu ta tandi'i ñuñivi iin kuaani ora chāa ora sama, ta indeeni nda kaa uni chani'ini. ³⁴Ta ma ora ikani, te'en kīcha'a Jesuu kànachaa ra:

—¡Eloi! ¡Eloi! ¡Lama sabactani! Ma tu'un ikan te'en kùuni yi kà'an yi: ¡Tatá Ndioo! ¡Tatá Ndioo! ¿Ta naja ndākoo ma'iun yu'u? —kàti ra.

³⁵Ta iin ndian ka'iin ma ikan chīni na ña kā'an ra. Ta kīcha'a na kà'an na:

—jTaso'o ndo! Ti kànachaa ra Elía, ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo tatiempu —kàti na.

³⁶Tajan iin ra ndaa ma ikan, chīnu ra kuàki'in ra iin ña xa'ma. Ta jātii ra yi tichi takuui iya, ta jündii ra yi xini iin yutun kani. Ta chā'a ra yi nuu Jesuu na ti'vi ra. Ta ora chā'a ra yi nuu ra, te'en kà'an ra:

—jNde'e ndo! Nde'o a vàchi ra Elía januu ra ra nuu kruu —kàti ra.

³⁷Ta ma ora ikan ndā'yu ni'i ma Jesuu, ta chī'í ra. ³⁸Ta ma ja'ma ndāsi tichi veñu'u ndāta java yi, nda siki ta nda ninuu.

³⁹Ta iti' nuu Jesuu, ndaa iin ra chà'nda tiñu nuu jandaru.

Ta ndē'e ra naja kua chī'í Jesuu, ta te'en kà'an ra:

—jNdicha kuii ti ra'ya kūu ra Se'e Ndioo! —kàti ra.

⁴⁰Ta nda chika ka'iin iin ñivi ña'a ndè'e naja kua tā'an ra. Ta tañu ma ñivi ka'iin ikan, ndaa Ndiya Magdalena chi'in Salomé ta Ndiya ma'á Kusé chi'in Jandiau ra yani rayoko tiá. ⁴¹Ta ma ñivi ña'a i'ya, tīndee vi Jesuu ora chākunuu ra ñu'u' Galilea. Ta juuni ka'iin tiá vi ña kīchi chi'in ra ñuu Jerusalén.

Nuu kùchi Jesuu

(Mt. 27:57-61; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

⁴²Takan kūu ta chani'ini ora jàndova'a yo ma ndatiñu kuenda inga kivi nindeo. ⁴³Tajan kēta iin ra nàni Kusé, ra kīchi iti' ñuu Arimatea. Ta rakan iin ra kumitiñu ñu'u' Judea kùu ra. Ta juuni ya'a tiñu'u ma ñivi ra ndia. Ta juuni ndātu ra ku'un ra nuu chà'nda Ndioo tiñu. Yakan va tüvi nī yu'vi ra chàndakan ra ñunda'yu Jesuu nuu ma Pilatu. ⁴⁴Ta Pilatu ti ya'a nàkanini ra ti ya'a numi chī'í Jesuu. Ta yakan va kāna ra ma ra chà'nda tiñu nuu jandaru. Ta kīcha'a chīkatu'un ma Pilatu nuu ra, naja ora kūu yi ña cha chī'í Jesuu. ⁴⁵Ta ora kātitu'un ma ra kuxini ma ndra jandaru nuu ra, tajan chā'a ma Pilatu ma ñunda'yu Jesuu nuu Kusé. ⁴⁶Ta ma Kusé jāta ra iin ja'ma, ta jānuu ra ma ñunda'yu Jesuu nuu kruu, ta tīsukun ra ja'ma yi. Ta ikan tī'i ra yi iin tichi yavi yuu. Ta nānduku ra iin yuu ka'nu, ta chāsi ra yu'u ma yavi. ⁴⁷Ta Ndiya Magdalena chi'in Ndiya ma'á Kusé ndē'e vi nuu tī'i ra ñunda'yu Jesuu.

Nàtaku ndiko Jesuu

(Mt. 28:1-10; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

16 Ta ora cha yā'a ma kivi nindeo, ta kuà'an Ndiya Magdalena, chi'in Salomé, ta Ndiya ma'á Jandiau, kuàjata vi takuui xiko jakuti vi ñunda'yu Jesuu. ²Ta ora na'ani kivi ndomingu, ma kivi kicha'a jamana, kuà'an vi kuànde'e vi nuu kuchi Jesuu ora já kēta nikandii. ³Ta kicha'a vi chikatu'un ta'an vi:

—¿Ta yo jachiyu yuu nuu kuu ki'vio yu'u ma yavi? —kàti vi.

⁴Ta ora ndē'e vi iti' nuu, ta cha tüva ndàsi ma yuu ka'nu yu'u yavi nuu ndàsi yi niku. ⁵Tajan kī'vi vi tichi yi, ta ndē'e vi iin rayoko nàndi chiyo kua'a. Ta ñù'u ra iin ja'ma kani, ña ya'a kuichin. Yū'vi vi ora ndē'e vi ra. ⁶Ta kicha'a kà'an ra chi'in vi:

—¡Na yū'vi ndo! ¿A juu ndyo'o nànduku Jesuu, ra kichi ñuu Nazaret, ra chí'í nuu kruu? Va rakan cha nàtaku ndiko ra vitin. Ta tüva ga ra i'ya vitin. ¡Na nde'e ndo nuu chündii ra! ⁷¡Kua'an ndo, ta katitu'un ndo nuu Petu' chi'in ndisaa ndra jàkua'a chi'in Jesuu! Ti ji'na ga Jesuu ni ku'un ñu'u' Galilea kua ndrakan. Ta ikan ni nde'e ndio ndra ra takua kà'an ra chi'in ndra niku.

⁸Tajan kēe ndio vi ma tichi yavi. Ta chīnu vi kàcha'an vi, ti nduva'a kuii ndàyu vi jà'a ña yu'vi vi. Ta nī katitu'un vi nuu nī'iin na, ti ya'a ndasii vi.

Jesuu kēta ra nuu Ndiya Magdalena

(Jn. 20:11-18)

⁹Ta takan kūu ta nātuku ndiko Jesuu kivi ndomingu ora na'ani. Ji'na kēta ra nuu Ndiya Magdalena. Ta yakan ti cha tāva ni'i ra ucha tati xaan ña ndisoan niku. ¹⁰Ta ora ndē'an Jesuu, ta endee chīnuan chā'an ña chākatitu'an nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra niku. Ta ndrakan ya'a chàku ndra, ti ya'a nda'vi kùuni ndra. ¹¹Ta ora kātitu'an ña ndē'an ña nàtaku ndiko Jesuu. Ta ndrakan tüvi nī chinuni ndra ña kà'an ña.

Jesuu kēta ra nuu uvi ta'an ndra jàkua'a chi'in ra

(Lc. 24:13-35)

¹²Ta inga ora kēta ndiko Jesuu nuu kàcha'an uvi ta'an ndra jàkua'a chi'in ra iti' ku'uu. ¹³Ta ndrakan ti tüvi nī nakoto ndra nda ra kùu ra, ti jāma ra kua ndè'e ra. Ta ora nākoto ndra ña Jesuu kùu ra, ta chīkokani ndiko ndra kuàkatitu'un ndra nuu tiá ndra jàkua'a chi'in ra. Ta juuni tüvi nī chinuni ndra ña kà'an ndra.

Jesuu chà'a ra tiñu jà'a ndra tatun ra

(Mt. 28:16-20; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁴Takan kūu ta tiá iti' nuu kēta Jesuu nuu kaa chàchi ndi uchi iin ndra jàkua'a chi'in ra. Ta kùxaan ra nuu ndra naja tüvi nī chinuni ndra ña kà'an ma ñivi ña nātaaku ndiko ra. ¹⁵Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—jKua'an ndo ndisaa ñuñivi, ta katitu'un ndo tu'un va'a kuenda Ndioo nuu tandi'i ñivi! ¹⁶Ta ndian chìnuni ña kà'in ta kunduta na, ta jakakú Ndioo na. Va ndian tüvi chìnuni ña kà'in, na jàkakú Ndioo na. ¹⁷Ta ndian chinuni ña kà'in koo ndatu na. Ta chi'in ndatui kùu tava ni'i na tati xaan ndiso inga ñivi. Ta juuni chi'in ndatui kùu ka'an na tu'un tüvi ch̀to na. ¹⁸Ta juuni kùu tiin na koo xaan chi'in nda'a' na. Ta kùu ko'o na takuii xaan, ta töve na ja'a ra' chi'in na. Ta kùu jundii na nda'a' na xini ndian ku'vi, ta nda'a na jà'a ndatui —kàti Jesuu chi'in ndra.

Jesuu ndàa ra iti' andivi

(Lc. 24:50-53)

¹⁹Ta ora chīnu kà'an ma Racha'nu Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra, ta ndāa ra kuà'an ra iti' andivi. Ta chūnandi ra chiyo kua'a Ndioo. Ti ndakan kùu nuu ni ka'nda ra tiñu chi'in Ndioo ndia.

²⁰Ta takan kūu ta kēe ndra kuàkatitu'un ndra tu'un kà'an Jesuu chi'in ndra nda nikuuni. Ta ma Racha'nu Jesuu tìndee ra ndra ma iti' kuà'an ndra. Ti Ndioo chā'a ma ndatu ikan nuu ndra, ikan na ja'a ndra yi nuu ma ñivi, ikan na chinuni na ña tu'un ndicha kuu ma ña kà'an ndra.

Tu'un Ndioo t̄aa racha'nu Luka

Racha'nu Luka j̄ando induku ra tu'un ra chi'in Teófilo

1 Yo'o racha'nu Teófilo, nduva'a kuii cha kua'a' ñivi n̄anduku na t̄aa kachin na tandi'i ma ña ndaa ña j̄a'a Ndioo tañu yo tatiempu. ²Ta ndiakana t̄aa na yi indukuni takua k̄atitu'un ma ndian ndē'e kachin nuu k̄icha'a yi chi'in tinuu na, vati ma tiñu n̄i'i na k̄uu ma tiñu ña k̄atitu'un na tu'un Ndioo nuu ñivi i'ya. ³Ta juuni yu'u ora cha n̄anduku tu'in cha'a' yi nda ora k̄icha'a tu'un k̄a'an yi, tajan chànin̄i ti, ña va'a k̄uu yi tuva vii t̄ai yi, ta t̄ach̄i yi nuun, yo'o racha'nu Teófilo, ⁴ikan na koto kachin gaun ma ña ndaa ña j̄ana'a na nuun.

K̄atitu'un iin tati va'a ña j̄a'a tiñu nuu Ndioo ña ni kaku Xuva ra j̄akunduta

⁵Takan k̄uu ta ma tiempu k̄uu Herode rey ñu'u' Judea, ma tiempu ikan ti, chíyo iin sutu ra n̄ani Zacar̄ía chi'in ñasi'i ra Elisabet. Ta sutu ikan ti, ra chàkuu chi'in grupu Abías k̄uu ra. Ta n̄induvi vi ti, tata ñivi Aarón k̄uu vi. ⁶Ta juuni ch̄inuni vi tu'un Ndioo, ta takan j̄achi'in vi ma ña k̄a'an ma tutu ma Racha'nu. Yakan va n̄i'iin na k̄uu tisokuati na vi cha'a' n̄i'iin nakuyi. ⁷Ta ma sutu ikan chi'in ñasi'i ra t̄uvi n̄i chiyo n̄i'iin se'e vi, vati na k̄uu koo se'e Elisabet. Ta vitin nduva'a kuii cha chà'nu vi ndia.

⁸Takan k̄uu ta ch̄aa iin kivi ña k̄a'an Zacar̄ía chi'in ma tandi'i sutu ña ìyo grupu ra nuu Ndioo ma tichi veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén. ⁹Vati takan ìyo costumbre ma ndra sutu, yakan va ma kivi ikan ch̄asiki ndra ta j̄akanaa ma Zacar̄ía ña ni ki'vi ra nuu í ga ma tichi veñu'u ta kuka'mi ra kutu kuenda Ndioo ikan. ¹⁰Takan k̄uu ta ora juuni chà'miga ra ma kutu, ndisaa ma ñivi ñuu ña ka'iin nuke'e k̄a'an na chi'in Ndioo. ¹¹Takan k̄uu ta ña'a j̄a'a ra ora k̄eta iin tati va'a j̄a'a tiñu nuu Ndioo nuu Zacar̄ía ma iti' chiyo kua'a' ma nuu chito naá nuu k̄ayu ma kutu. ¹²Yakan va ora ndē'e Zacar̄ía ma tati ikan, ndava kuà'an tati ra, ta nduva'a kuii yū'vi ra. ¹³Ta te'en n̄aka'an ma tati ikan nuu ra:

—Yo'o Zacaríá, na yü'viun, vati Ndioo chíni ra ndisaa ma ña kà'un chí'in ra ora jàka'nun ra, ta vitin ma ñasi'un Elisabet ni koo iin se'an chí'un. Ta rakan ni jakunaniun ra Xuva. ¹⁴Ta yo'o ti nduva'a kuii sii ni kuuniun ora ni nde'un ña ni kuu yi takan, nda ma ñivi, juuni sii ni kuuni na ora nde'e na ña ni kàku ra ndia. ¹⁵Vati ma ra se'un iin ra ya'a ka'nu ni kuu ra kuenda Ndioo, ti tüvi ni ko'o ra ni'iin nuu ma ndixi, ta ni vinu, ta juuni ni koo ma Tati Í Ndioo chí'in ra antea ña kàku ra. ¹⁶Ta rakan ni ja'a ra ña na chinuni kua'a' ñivi ñuu Israel ma tu'un Ndioo, ikan na jaña na kuati jà'a na ta chikoni'i ndiko na iti' Racha'nu Ndioo, ra chito'o na. ¹⁷Ti ma Xuva ra ni kuu se'un ikan, ni jatiñu ra indukuni kua jātiñu ra nàni Elía, ra kà'an chí'in tu'un yu'u Ndioo tatiempu. Ni ku'un ra kujandomani ra tatá na chí'in se'e na, ikan ma ndian tüvi chìnuni, na kicha'a na chinuni na. Yakan va takan ni jandova'a ra ma ndian ìyo ñuu Ndioo, ikan na koo tu'va na ma ora ni kichi ra. —Takan kàti ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo.

¹⁸Takan kūu tajan te'en kīcha'a chīkatu'un Zacaríá nuu ma tati ikan:

—¿Ta naja kua jà'i ta chinunī tuva ña ndicha kùu ma ña kà'un, vati yu'u cha ya'aga cha'nui, ta takan ma ñasi'ì ndia? —kàti ra chí'in tati ikan.

¹⁹Yakan va te'en nāka'an tuku ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo chí'in ra:

—Yu'u nàni Gabriel, ta ìyoi kuenda ña ja'i tiñu nuu Ndioo. Ta juu ra tāchi yu'u ña vāchi katitu'in tu'un va'a i'ya nuun. ²⁰Va tava töve nī chinuniun ma ña kātitu'in nuun, cha'a' yakan kùu yi ña ni kindoo ñi'un. Ta töve ni kuu ka'un nda kati chinu ji'na ma tu'un ña kàtitu'in nuun. —Takan kàti ma tati ikan nuu ra.

²¹Takan kūu ta ma ñivi ka'lin ikan ndātu na Zacaríá nuke'e, ta ndiakan te'en kīcha'a na chīkatu'un ta'an na:

—¿Ta naja ya'a kùyanga ra ma tichi veñu'u ka'nu? —chànini na.

²²Takan kūu ta chanuu va'a tajan kēe ndio ra, va na kùuga ka'an ndio ra chí'in na. Tajan ikan nākuni ndio na ña ìyo iin ña ndē'e ra ma tichi veñu'u nuu íí ikan, vati kà'an ra chí'in maaaa señani, ti kindoo ñi'i ra.

²³Ta ora jāchinu Zacaríá ma tiñu ikan, tajan kēe ndio ra kuà'an ra ve'e ra.

²⁴Takan kūu ta ora yā'a ña'a, tajan ma ñasi'i ra Elisabet, chāku'un se'an. Ta u'un yoo kùu yi ña endee nī kean ve'an. Tajan te'en kīcha'a ña chàninian: ²⁵“Maa ma Racha'nu cha'a' iin ndatu, jā'a ña'a' chí'o, ikan na tüva ka'an ma ñivi chata yo”, kūunian.

Iin tati jà'a tiñu nuu Ndioo, kàtitu'un yi ña ni kaku Jesuu

²⁶Takan kūu ta tichi iñu yoo, tajan tāva ndio ma Racha'nu Ndioo tiñu nuu ma tati jà'a tiñu nuu ra ña nàni Gabriel, ña na ku'un yi ma ñuu Nazaret, ña kàndii kuenda ñu'u' Galilea, ²⁷ ña na kunde'e yi iin ña'a yoko ña nàni Ndiya. Ta yakan ti, cha chā'a ña tu'un nuu iin ra nàni Kusé ña ni tanda'a ña chi'in ra. Ta rakan ti, tata ma ra rey David kùu ra. ²⁸Takan kūu ta ora chāa ndio ma tati, tajan kī'vi yi tichi ve'e nuu ìyoan. Ta te'en nāka'an yi chi'an:

—¡Na sii kuuniun, yo'o Ndiya ña ìyo ñamani Ndioo chi'in, ti ma Racha'nu ìyo ra chi'un, ta maun kùu ma ña ya'a íí ña ìyo tañu ma ñivi ña'a! —Takan kàti yi chi'an.

²⁹Ta ora ndē'an ma tati ikan, ndava kuà'an anima ña, ña kà'an yi takan chi'an. Yakan va te'en chikatu'an chi'in juuni maa ña: “¿Ta naja kàña'a yi takan chi'in?” kùunian. ³⁰Takan kūu tajan te'en nāka'an ndio ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo chi'an:

—¡Na yū'viun yo'o Ndiya, ti na sii kuuniun cha'a' ña ìyo ma ñamani Ndioo chi'un! ³¹Ta vitin, ni kuku'un iin ravali se'un, ta rakan ni jakunaniun ra Jesuu ma ora ni kàku ra. ³²Ta rakan, ti iin ra nduva'a kuii ka'nu ni kuu ra, ta ni kati ñivi ti Se'e Ndioo ka'nu ìyo andivi kùu ra. Ta juuni ma Racha'nu Ndioo ni ku'va ra ña na ka'nda ra tiñu takua chā'nda ma ra kūu ñivi ra, ra kùu rey David tiñu niku, ³³ikan na ka'nda ra tiñu nuu ma ñivi ñuu Israel endeeni. Yakan va ma nuu ni ka'nda ra tiñu tūva ni chaa iin kivi ña ni ndi'i yi. —Takan kàti ma tati ikan chi'an.

³⁴Takan kūu ta te'en chikatu'un ndioan nuu ma tati ikan:

—¿Ta naja kua kùu yi ña kà'un ña ni koo se'i, tu tūvi ìyoi chi'in nī'iin ra'ii? —kàtian.

³⁵Ta te'en nāka'an tuku ma tati ikan chi'an:

—Ma Tati Íí Ndioo, ni kichi yi nuun, ta ma ndatu ma ra ìyo andivi ni koyo yi chataun takua kùu iin vati. Ta tava ya'a íí ma ra ni kàku ja'un, yakan va ni ka'an ma ñivi ña iin ra ya'a íí Se'e Ndioo kùu ra, ni kati na. ³⁶Ta juuni ma ña kùu ñiviun Elisabet, ni koo iin se'an vaji cha cha'nuan. Yakan va ma ña'a kà'an na ña na kūu koo se'e, cha iñu yoo kùu yi ña cha ñu'u se'an vitin. ³⁷Vati kuenda Ndioo nī'iin nakuyi tūvi ndetiñu kuenda ra. —Takan kàti yi chi'an.

³⁸Takan kũu, ta te'en nāka'an tuku Ndiya:

—Yu'u kũu ña musu ma Racha'nu. Yakan va na ja'a ra ma kua kàtitu'un ña ni ja'a ra chi'in —kàtian.

Tajan ma tati, kēe yi ta kuà'an yi.

Chànde'e Ndiya nuu ìyo Elisabet

³⁹Ta ma kivi ikan numini kēe Ndiya chānde'an Elisabet iin ñuu kàndii iti' yuku ma ñu'u' Judea. ⁴⁰Ta ora chāa ña ñuu ikan, tajan kī'vi ndioan tichi ve'e Zacaría, ta kāña'a ña chi'in Elisabet.

⁴¹Ta ora chīni Elisabet ña kāña'a Ndiya chi'an, ta juuni ma ora ikan tũnu ma pa'a tichian, ta kōyo ma Tati Í Ndioo chata ña. ⁴²Tajan te'en nāka'an ni'i nduva'a kuii ma Elisabet:

—Ma maa Ndioo cha jà'í ra ñun tañu ñivi ña'a, ta cha jà'í ra ma ravali se'un ña ni kaku. ⁴³¿Ta nda ña kũu yu'u ña vāchi nde'e ma ña kũu ma'á ma Racha'nu chito'i yu'u? ⁴⁴Ora chīni ña kāña'un chi'in, juuni ma ora ikan, tũnu ma se'i tichi ña ya'a chīsii yi. ⁴⁵¡Na ya'a sii kuuni animaun ña chīnuniun ña ni ja'a ma Racha'nu ña kàtitu'un ra nuun! —Takan kàti Elisabet chi'in Ndiya.

⁴⁶Ta Ndiya te'en nāka'an ña:

Ya'a jàka'nui ma Racha'nu Ndioo chi'in ndisaa animai.

⁴⁷Yakan va ya'a chīsii ma animai chi'in Ndioo, ti maa ra kũu ma ra jàkakú yu'u nuu ma kuati.

⁴⁸Vati vaji iin ñanda'vini kù, va kāchin Ndioo yu'u kuenda ña na ja'a ra ma ñamani ra chi'in. Yakan va nda vitin ta iti' nuu, ni kati na ti iin ña'a ìyo ñamani Ndioo chi'in kù.

⁴⁹Vati ma ra ya'a ndatu, nduva'a kua'a' tiñu ka'nu jà'a ra chi'in. Ta rakan ti iin ra ya'a í kũu ra.

⁵⁰Va Ndioo vitin ta iti' nuu kũnda'vini ra ma ndian jàka'nu ra.

⁵¹Ta juuni ìyo kua'a' ndatu ra.

Ta chi'in ndatu ikan jàndi'i ra nuu tandi'i tiñu jà'a ma ndian jàtayi juuni maa.

⁵²Ta tāvani'i ma Racha'nu ma ndian kũu rey nuu chà'nda na tiñu,

ta tī'i ra ndian nda'vi na ka'nda na tiñu ma ikan.

⁵³Ta ma ndian kũmani nakuyi nuu,

nduva'a jà'a ra kua'a' ña va'a chi'in na,
ta ma ndian kuika, kìndonda'vi na jà'a ra.

⁵⁴Ta tìndee ra ndisaa ma ndian ìyo ñuu Israel,
vati ndian jà'a tiñu nuu ra kùu na,
ta endee tüvi nī jaña ra ña kùnda'vini ra na.

⁵⁵Vati takan chā'a ma Racha'nu Ndioo tu'un nuu ma ra
kūu ñivio ra chūnani Abraham taji'na,
chi'in ma ndian ni kuu ñivi ra ña ni koo iti' nuu.

⁵⁶Takan kūu tajan ma Ndiya kīndoan chi'in Elisabet
iin uni yoo, tajan chīkoni'i ndiko ña ma ve'an.

Nuu kàku Xuva ra jàkunduta

⁵⁷Ta ora chāa tiempu ña ni kàku ravali se'e Elisabet, ta kàku
yi. ⁵⁸Tajan ora chīto ndio ma ñivi Elisabet, chi'in ma ñivi ìyo
yatini ve'an, numi kuiini chānde'e na nuu kàndian ña kàku
se'an, ti ya'a chīsii na ña kùnda'vini ma Racha'nu ña.

⁵⁹Ta ora chīnu ra una kivi ra, tajan chāndaka vi ra na
ta'nda ñii nuu ika ra takua ìyo costumbre ma ñivi judú.
Ta ma ñivi kuà'an chi'in vi kùuni na ña na kunani ra sivi
tatá ra Zacarí. ⁶⁰Va ma Elisabet te'en nāka'an ña:

—¡Na kúu yi! Ti ìyo yi ña kunani ra Xuva —kàtian.

⁶¹Tajan te'en nāka'an tuku na chi'an:

—Va na tüvi ìyo nī'iin ñivi ndo ña nàni takan —kàti na chi'an.

⁶²Tajan chi'in mamaa señani kà'an na chi'in tatá ma ravali, nde'o
tuva kùu koto na nda sivi kùuni ra jakunani ra ra. ⁶³Tajan tatá ma
ravali chīkan ra iin vitu ña kùuni ra taa ra. Ta nuu ma vitu ikan te'en
tāa ra: “Xuva, ni kunani ra.” Takan kāti ra chi'in ma ña tāa ra. Yakan
va ora ndē'e na ña takan tāa ra, ndava kuà'an anima na. ⁶⁴Ta juuni
ma ora ikan kūu naka'an ndiko Zacarí. Tajan kīcha'a ra jàka'nu ra
Ndioo. ⁶⁵Yakan va tandi'i ma ñivi nàkoto vi, ndava kuà'an anima na
ñā kūu takan chi'in Zacarí. Ta ndisaa ma ñuu kuati ña kàndii kuenda
ma ñu'u' Judea, chītakuati ma tu'un yu'u na cha'a' ña kūu. ⁶⁶Yakan
va tandi'i ma ndian chīni yi, te'en chīkatu'un na chi'in juuni maa na:

—¿Nda tiñu ni kuu ra'ya ora ni kuchandee ra? Vati ndicha va'a ña jà'a
ma Racha'nu kua'a' ndatu kuenda ma ravali i'ya. —Takan chānini na.

Chìta Zacaríá iin yaa kuenda Ndioo

⁶⁷Yakan va chi'in Tati Í Ndioo, te'en nāka'an Zacaríá ña jàka'nu ra Ndioo cha'a' ña ja'a ma ravali se'e ra:

⁶⁸¡Ya'a ga í kùu ma Racha'nu Ndioo ma ñivi ñuu Israel, vati cha kīchaa ra ña vāchi jakakú ra ndyu'u ndian kùu ñivi ra!

⁶⁹Vati cha tāchi ra iin ra ya'aga ìyo ndatu, kuenda ña na jakakú ra ñivi ra.

Ta rakan kùu ra tata racha'nu David, ra kūu musu Ndioo taji'na.

⁷⁰Ta ma tu'un i'ya kùu ma tutu chā'a Ndioo nuu ma ndra í, ndra kā'an chi'in tu'un yu'u ra ña chīyo taji'na,

⁷¹ta kā'an ndra ña ni jakakú ra yo nda'a' ma ndian xaani nde'o, ta nuu ndisaa inga tuku ma ndian kūu koto nde'o ndia.

⁷²Ti kùnda'vini Ndioo ma ñivio chīyo taji'na niku, ta ñù'uni ra ma tu'un í ña jāndo'iin tu'un ra chi'in Abraham, ra kūu tatá yo ndia.

⁷³Ta ma tu'un i'ya kùu ma tu'un ña chā'a ra nuu ra kūu tatá yo Abraham taji'na,

⁷⁴ña ni jakakú ra yo nuu ndian xaani nde'e yo, ikan na tūva yu'vio ja'a yo tiñu nuu Ndioo.

⁷⁵Ta takan chi'in ña ndaa, ta ña í, ikan ni koo yo chi'in ra ndisaa tiempu.

⁷⁶Yakan va yo'o se'yu, cha kāchin ma Ndioo ñun, ña na kùun ma ra kà'an tu'un yu'u Ndioo ìyo nuu sukun, ti ji'naun ni ku'un iti' nuu ma Racha'nu chito'o yo, ña ni jandova'un iti' ku'un ra ora ni kichaa ra,

⁷⁷ikan na koto ma ñivi ñuu ra, ti Ndioo jànaa ra ma kuati jà'a na, ta jàkakú ra na nuu yi ndia.

⁷⁸Vati ma Racha'nu Ndioo yo, nduva'a kùnda'vini ra yo, ta kùuni ra nde'e ra yo, ta ni keta iin kivi, ña ni tindee Racha'nu Ndioo yo kakú yo ma nuu naa,

takua jà'a ma nikandii ña na nde'o ora kèta ra.

⁷⁹Ta chi'in ma tu'un jàna'a Ndioo, jàndondichin yi nuu ndian chākunuu jà'a kuati ora naa,

ta tìndee yi yo ña na koo vii yo chi'in ra ndia.

Takan kāti Zacaría.

⁸⁰Takan kūu ta ma ravali Xuva kuàkua'nu va'a ra chi'in tundeeni ña chà'a Racha'nu Ndioo nuu ra. Yakan va ma ravali ikan endee chíyo ra tichi ku'u, nda kati kēta iin kivi ña kīcha'a jàna'a ra nuu ñivi ñuu Israel.

Nuu kàku Racha'nu Jesucristu

(Mt. 1:18-25)

2 Ra nàni Augustu kùu ra ña chà'nda ra tiñu tandi'i ñuu ka'nu Roma ma tiempu ikan. Ta tāchi ra ña na nakuiso na sivi, ña naja ta'an ñivi kùu na ña ìyo na ndisaa ñuu nuu chà'nda ra tiñu. ²Ma cha'a' nunuu ña yā'a na nākuiso na sivi i'ya, kūu yi ma tiempu kūu ma ra nàni Cirenio kuvienu ma ñu'u' Siria. ³Ta ndisaa na ìyo yi ña kunu'u na kutaa na sivi na ta'ii'iin ñuu nuu kāku na. ⁴Cha'a' ña'a kùu yi ña kēe Kusé ma ñuu Nazaret, ña kàndii kuenda ñu'u' Galilea, ta kēe ra kuà'an ra ñuu Belén ña kàndii kuenda ñu'u' Judea, vati ikan kāku ma ra rey David, ra kūu ñivi ma Kusé taji'na. ⁵Tajan chā'an ndio ra chātaa ra sivi ra ma ñuu Belén chi'in Ndiya ñasi'i ra, ña cha ñù'u se'e. ⁶Ta takan kūu yi ña ma ora juuni yanga ìyo vi ma ñuu Belén, chāa ndio ma kivi ña ni kàku se'an. ⁷Ta ikan kāku ma ra se'e nunuan. Tajan kāva ndioan ja'ma ra, ta kànindian ra tichi kanuva nuu chàchi kiti, vati tüvi nī ni'an ve'e nuu kàku ra.

Ndra jàkuenda mvechala chi'in tati jà'a tiñu nuu Ndioo

⁸Yatin ma ñuu Belén, ìyo ma ndra pato ña ndōo ndra kāva ndra iin chanikuaa tichi ku'u chi'in mvechala jàna ndra ña kùmi ndra.

⁹Ta nunuuni kēta iin tati jà'a tiñu nuu Ndioo ña iin jātachani yi nuu ka'iin ndra, ta chikonuu nduva yi ndra. Ta nduva'a kuii yū'vi ndra jà'a yi. ¹⁰Takan kuu tajan te'en nāka'an yi chi'in ndra:

—¡Na yū'vi ndo! Vati ma ña vāchi katitu'in nuu ndo iin ña va'a kùu yi kuenda ndo, ta kuenda ña na sii kuuni kua'a' ñivi ndia, ¹¹ti vitin cha kāku iin ra ni jakakú kua'a' ñivi ñuu David. Ta rakan ti, Cristu ra chito'o yo kùu ra. ¹²Ta kuenda ña na koto ndo ti ña ndicha kùu ma ña kà'in, ni nata'an ndo ra ña kàndii ra isukun ra ja'ma tichi iin kanuva ña kàndii tichi ve'e nuu chàkuiin kiti. —Takan kāti yi nuu ndra.

¹³Takan kũu ta juuni ma ora ikan, kàtiun ña chākoyo nduva'a kuii kua'aga ma tati jà'a tiñu Ndioo nuu ndaa ma inga yi. Ta te'en kīcha'a na chīta na ña jàka'nu na Ndioo:

¹⁴¡Na jaka'nu yo Ndioo ra ìyo andivi!

¡Ta na koo vii tandi'i ñivi ìyo ñuñivi i'ya chi'in ma ñamani ña chà'a ra nuu na ndia!

Takan chīta tati ikan ña jàka'nu yi Ndioo.

¹⁵Tajan kēe ndiko yi kuà'an yi tichi andivi, ta te'en kīcha'a ndio ma ndra pato chīkatu'un ta'an ndra juuni nuu maa ndra:

—Na ko'o kunde'o ra ma ñuu Belén, nde'o nayi kũu iti' tikan ña kà'an yi te'en —kàti ndra.

¹⁶Tajan juuni ma ora ikan, numi kuiini kēe ndra kàcha'an ndra. Ta ikan nāta'an ndra ma Ndiya, chi'in Kusé ta ma pa'a ña kàndii ra ma tichi ve'e nuu kixi kiti. ¹⁷Yakan va ora nāta'an ndra ra ña kàndii ra takua kātītu'un yi nuu ndra, tajan kīcha'a ndra kātītu'un ndra nuu vi naja kua kāti ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo ora kēta yi nuu ndra cha'a' ma pa'a se'e vi. ¹⁸Takan kũu ta ndisaa ma ndian ka'iin ikan, ndava kuà'an tati na ora chīni na ña kà'an ma ndra pato ña kùmi mvechala. ¹⁹Ta ndisaa ma ña kà'an ndra ndākiva'a Ndiya yi tichi chīnitunian. Yakan va endee ñù'uni ña ndisaa ma ña kà'an ndra nani kivi. ²⁰Ta ma ndra pato endee jàka'nu ndra Ndioo kuà'an ndiko ndra nuu ka'iin mvechala jàna ndra, ti ya'a chīsii ndra ña nāta'an ndra ma pa'a ikan takua kātītu'un ma tati jà'a tiñu Ndioo nuu ndra.

Chàjana'a vi raveli Jesuu tichi veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén

²¹Takan kũu ta ora chīnu ma pa'a una kivi ra, tajan chāndaka vi ra na ta'nda ñii nuu ika ra takua kùu ma costumbre ma ñivi judú. Yakan va ma pa'a se'e vi jākunani vi ra Jesuu, takua kātītu'un ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo nuu Ndiya ma ora takā'an kuku'un se'an niku.

²²Ta ora chīnu ma kivi takua kà'an ma tutu Ndioo ña tāa Moisés, ña ìyo yi ña kuation vi kuenda ña na nandoo vi, tajan kēe ndio vi kàcha'an vi iti' ñuu Jerusalén ña kuàjana'a vi ra nuu Ndioo ndakan. ²³Takan jā'a vi ti, nuu tutu ma Racha'nu Ndioo te'en kà'an yi: “Tandi'i ndrakuati se'e ndo ña kàku ma nunuu, ìyo yi ña kundaka ndo ra nuu ma Racha'nu Ndioo na ja'íí ra ra.” ²⁴Tajan kī'vi ndio vi chāsoko vi uvi livi a uvi pichon, takua kà'an ma tutu Ndioo ña ìyo yi ña jà'a yo.

²⁵Takan kũu ta ma tiempu ikan chíyo iin ra'ii chũnani Simeón ma ñuu Jerusalén. Ta rakan ti iin ra ya'a jàka'nu Ndioo kũu ra, ta chìnuni ra. Ta juuni ndàtu ra ma tiempu ña ni jakakú Ndioo ma ñivi ñuu Israel. Yakan va ma Tati Í Ndioo ìyo yi chí'in Simeón, ²⁶vati cha kātítu'un yi nuu ra ña na kũvi ra tuva takà'an nde'e jí'na ra Cristu, ra ni tachi ma Racha'nu ña ni kichi. ²⁷Takan kũu tajan chāa ma Simeón tichi veñu'u ka'nu ikan jā'a ma Tati Í Ndioo. Ta ndē'e ra ma ravali Jesuu chí'in ma'á ra ta tatá ra ora sōkó vi ma kiti nuu Ndioo takua kàti ma tutu Ndioo. ²⁸Ta ora ndē'e Simeón ma ravali, tajan kí'in ra ra sukun nda'a' ma ma'á ra ta chíso ra ra. Tajan te'en kīcha'a ra kà'an ra ña jàka'nu ra Ndioo:

²⁹Yo'o Racha'nu chito'i, vitin va cha kũu ku'vaun ña
na kũvi va'a yu'u, ra kũu musun,
ti cha jāchinun ma tu'un chā'un nui.

³⁰Vati cha ndè'i ma ra vāchi jakakú ndi.

³¹Ta chí'in ra'ya, cha kīcha'un jàna'un nuu tandi'i ñivi
ìyo ñuñivi, ña vāchi jakakú ra na.

³²Yakan va ra'ya kũu ra iin ra vāchi jandondichin
nuu ñivi yūvi judú
takua kũu iin ñu'ú ña jàndondichin yi iti' chàkunuu yo.
Ta juuni ma yo kũu ndian judú, ni kindoo yo iin
ñuu ka'nu jà'a ra ndia.

Takan kàti ma Simeón cha'a' ma ravali.

³³Takan kũu ta ora chíni ma tatá Jesuu chí'in ma ma'á ra, ta endee kuà'an tati vi. ³⁴Ta ora chinu kā'an Simeón takan, tajan jā'íí ndio ra vi, ta te'en nāka'an ra chí'in Ndiya ma'á Jesuu:

—Yo'o Ndiya, ndicha va'a ti ma ravali se'un cha tāchi ra ña na ja'a ra iin tiñu ka'nu iti' nuu. Ta chí'in ma tiñu ni ja'a ra, kua'a' ñivi ni chinuni yi, ta ni kakú na. Ta inga na töve, ti ni xitakaa na ra, ta ni kanita'an na chí'in ra cha'a' ma ña tāchi Ndioo ña jàna'a ra. Yakan va ma ñivi ikan töve ni kakú na, ³⁵ta ma ña xe'e chànini na chí'in chinituni na vitin, ni koto tandi'i ñivi yi iti' nuu. Ta yo'o Ndiya, nduva'a kuii nda'vi ni kuuniun cha'a' ña ni ta'an ra se'un ja'a na. —Takan kàti Simeón chí'an.

³⁶Ta juuni ma ikan ndaa iin ña nàni Ana, ñivi ra chũnani Aser. Ta tatá ña kũu ra nàni Fanuel. Ta yakan ti, iin ña kà'an chí'in tu'un yu'u

Ndioo kùan, ta ya'aga cha cha'nuan ndia. Ta juuni ya'a yokoan ora chiyo ma iian, ta ucha kuiyani chiyoan chi'in ra. ³⁷Ta vitin cha ya'a kumixiko kumi kuiya ña kīndoo nda'vian. Ta endee tūkuui jàña ña ña chàkunuan veñu'u ña kà'an ña chi'in Ndioo nduvi ta niñuu. Ta ìyo ora ndita yu'an ña jàka'nuan Ndioo ndia. ³⁸Takan kūu tajan ma Ana, cha jāyatian ña ma ora ikani, ta kīcha'a ña jàka'nuan Ndioo cha'a' ra, ta kātitu'an nuu ma ndian ñuu Jerusalén ti ni jakakú ra na.

Nuu kuànu'u ndiko na ñuu na ña nàni Nazaret

³⁹Ta ora cha jāchinu vi jà'a vi ndisaa ña kà'an ma tutu Ndioo, tajan kuànu'u ndiko vi ñuu vi Nazaret ña kàndii ñu'u' Galilea. ⁴⁰Ta ma ravali kuàkua'nu va'a ra, ta kuàndee va'a ra, ta kua koto va'a ra. Ta ya'a chīsii ra ña ìyo ma ñamani Ndioo chi'in ra.

Ravali Jesuu ndaa ra tichi veñu'u ka'nu ìyo ñuu Jerusalén

⁴¹Takan kūu ta ma tatá Jesuu chi'in ma'á ra, ndisaa kuiya chà'an vi chàjaya'a vi viko pakua ma ñuu Jerusalén. ⁴²Ta ora chīnu Jesuu uchi uvi kuiya ra, ndisaa vi chā'an ndiko vi ma viko pakua ndakan, takua takani jà'a vi. ⁴³Va ora yā'a ma kivi viko, tajan kēe ndiko vi kuànu'u vi ve'e vi, va nī cha'a vi kuenda ña kīndoo ma ravali Jesuu ma ñuu Jerusalén. ⁴⁴Ta vikan chānini vi ña kuà'an ra chi'in inga ñivi vi iti' ve'e vi. Chākuu vi iin kivi ma ti iti' ta kīcha'a ndio vi nànduku vi ra tañu ma ñivi vi, ña kuà'an chi'in vi, ⁴⁵va töve nī nata'an vi ra. Yakan va chikoni'i ndiko vi kuàanduku vi ra ma ñuu Jerusalén.

⁴⁶Ta nda tichi uni kivi, tajan nāta'an vi ra ña nàndi ra tañu ma ndra matru jàna'a tu'un Ndioo tichi veñu'u ka'nu ikan, ña chīni ra ña kà'an ndra, ta chīkatu'un ra nuu ndra ndia. ⁴⁷Ta ndisaa ma ndian chīni ña kà'an ra, ndava kuà'an anima na, ña ya'a ìyo chinituni ra chi'in ma ña kà'an ra. ⁴⁸Ta ora ndē'e ma tatá ra chi'in ma'á ra ra, ndava kuà'an tati vi, ta te'en nāka'an ma ma'á ra chi'in ra:

—Yo'o se'yu, ¿ta naja jà'un te'en chi'in ndi? Ta yu'u chi'in tatáun, ndanikuni kāchika ndi nànduku ndi ñun, ta ya'a nākanini ndi cha'un —kātian.

⁴⁹Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in vi:

—¿Ta naja nànduku ndo yu'u? ¿A tüvi chito ndo ti ìyo yi ña koi ve'e Racha'nu Tatái? —kāti ra.

⁵⁰Va töve nī kutunini vi ma ña kà'an ra chi'in vi. ⁵¹Yakan va chikoni'i ndiko ra kuànu'u ra chi'in vi iti' ñuu Nazaret, ikan chiyo ra ña jā'a ra ndisaa ma tiñu tāchi vi nuu ra. Ta ma ma'á ra ndākiva'a ña ndisaa ña'a tichi anima ña.

⁵²Takan kūu ta Jesuu kuàkua'nu va'a ra chi'in kuñu ra ta chi'in chinituni ra. Ta chīsii ra ti ìyo ñamani Ndioo chi'in ra, ta juuni ìyo ñamani ma ñivi chi'in ra ndia.

Xuva ra jākunduta, chākunuu ra tichi ku'u

(Mt. 3:1-12; Mr. 1:1-8; Jn. 1:19-28)

3 Kuiya cha'un kùu yi ña nda ora kīcha'a Rey Tiberio César chà'nda ra tiñu ñuu ka'nu Roma. Ta ma kuiya ikan ti Ponciu Pilatu, kūu ma ra kuvienu chà'nda tiñu ñu'u' Judea. Ta ma Herode kùu ma ra chà'nda tiñu ñu'u' Galilea. Ta ma yani ra Lipe chà'nda tiñu ñu'u' Iturea chi'in ñu'u' Traconite, ta ndaa ra nàni Lisinia chà'nda ra tiñu ñu'u' Abilinia ma tiempu ikan ndia. ²Ta Anás chi'in Caifás, kùu ndra ma ndra sutu chà'nda tiñu. Takan kūu ta ma tiempu ikan, Ndioo nāka'an ra tichi ku'u chi'in Xuva, ra se'e Zacaríá. ³Takan kūu Xuva, yā'a ra te'en tikan kàndii yu'u yuta Jordán. Ta ikan kàtitu'un ra nuu ma ñivi na kunduta na ta chikoni'i ndiko na chi'in Ndioo, ikan na janaa ra ma kuati na. ⁴Tandi'i ña'a' kūu yi indukuni takua tāa ma ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ra chūnani Isaía. Ta yakan, ti te'en kà'an yi:

Iin tati kànachaa yi tichi ku'u ta te'en kà'an yi:

“Na jandova'a ndo iti' ni kichi ma Racha'nu,
ta na nuna ndo iin iti' ndaa kuenda ra.

⁵Ta tandi'i nuu ìyo ndu'va, na ndutu yi,
ta tandi'i nuu ìyo yuku na kekoyo yi,
ikan na ndondaa nuu ìyo xa'va,
vati tandi'i ma iti' yakua ni ndondoo yi.

Ta ni ndondaa ma iti' tüvi ndaa ndia.

⁶Vati tandi'i ñivi ìyo ñuñivi ni nde'e na naja kua ni ja'a Ndioo ña ni jakakú ra na nuu tundo'o”, kàti yi.

⁷Takan kūu ta ora chākoyo ndio ma ñivi nuu ma Xuva ña, na jakunduta ra na, tajan te'en nāka'an ra chi'in na:

—Ndyo'o ndian jànda'viña'a takua jà'a ma koo ora kùuni ri ndava ri yo, ¿yo kà'an chi'in ndo ña ni kakú ndo nuu ma tundo'o ka'nu ña ni nde'e ndo iti' nuu?, kùuni ndo. ⁸ Va na yüvi takan kùu yi. Kua'an ndo, ta kuàjana'a ndo ndo nuu ma ñivi, ikan na ku'va na kuenda ti ndyo'o cha chikoni'i ndiko ndo chi'in Ndioo, va koto nàtu'un ndo juuni chi'in maa ndo ña ni kakú ndo cha'a' ña kùu ndo ndian kùu ñivi ma racha'nu Abraham ni, ¿ti yüvi yakani kùu yi! Vati ndicha ña kà'in chi'in ndo, ti Ndioo kùu jandaku ra yuu kàndoyo ikan, ña na kuu yi ndian kùu ñivi ma racha'nu Abraham. ⁹ Yakan va indukuni kùu yi takua kùu ma yutun tata ña töve chà'a chiti va'a, vati cha ìyo tu'va iin hacha ña ni ta'nda run, ta ka'mio run. Takani ja'a Ndioo chi'in ma ñivi ña tüvi jà'a ña va'a. —Takan kàti Xuva.

¹⁰ Takan kùu tajan te'en chikatu'un ndio ma ñivi nuu ma Xuva:

—¿Ta nayi ìyo yi ña ja'a ndi tuva takan? —kàti na chi'in ra.

¹¹ Ta te'en nàka'an ma Xuva chi'in na:

—Taku ndian ìyo uvi chàku'un ja'ma, na jaya'a na iin chàku'un yi nuu ndian tüvi ìyo ni'iin yi nuu. Ta taku ndian ìyo ña chàchi, na nata'vi na yi chi'in ndian tüvi ìyo ña kachi.

¹² Takan kùu tajan jāyatin ndio iin ma ndra nàka'an xu'un' kuenda ma kuvienu ñuu ka'nu Roma, ña ni jakunduta Xuva ndra. Tajan ndrakan te'en chikatu'un ndra nuu ma Xuva:

—Yo'o Matru, ¿ta ndyu'u, nayi ìyo yi ña ja'a ndi kuenda ña na jana'a yi ña cha kēsiin ndi ma iti' kini? —kàti ndra.

¹³ Tajan te'en nàka'an Xuva chi'in ndra:

—Na nàka'an ndo tiá xu'un' ña kua ìyo yi ña naka'an ndo.

¹⁴ Takan kùu tajan te'en chikatu'un iin ndra jandaru ka'iin ikan nuu Xuva ndia:

—Ta ndyu'u, ¿nayi ìyo yi ña ja'a ndi ndia? —kàti ndra.

Ta te'en nàka'an Xuva chi'in ndra:

—Na nāmaa ndo ni'iin nakuyi nuu ni'iin ñivi, ta na jāyu'vi ndo na chi'in ma ña tisokuati ndo na cha'a' iin nakuyi ña tüvi nī ja'a na. Ta na sii kuuni ndo chi'in ma xu'un' ña kīya'vini ndo.

¹⁵ Takan kùu ta tava ma ñivi ndàtu na nde'o nda ora ni kichaa ma ra kùu Cristu, yakan va chànini na ti Xuva kùu ma ra Cristu, kùuni na. ¹⁶ Va Xuva te'en nàka'an ra chi'in tandi'i ma ñivi ka'iin ma ikan:

—Taku yu'u ndicha va'a ña jàkundutai ndo chi'in takuini, va ni kichaa inga ra ña ni jakunduta ndo chi'in Tati Í Ndioo, ta chi'in ñu'ú. Ta rakan ìyoga ndatu ra kua yu'u, ña ni korrea ndikun ndichan ra tüvi ìyo yi ña ndachi yi. ¹⁷Ta ni ja'a ra chi'in ma ñivi takua jà'a ndian ndàti nduti. Vati ñivi va'a kùu na takua kùu ma chiti nduti, ta ma ndian töve chìnuni kùu na takua kùu ma soo vu. Ta ra'ya ni tavani'i siin ra ma ndian töve chìnuni ta ni ti'i ra na andaya' nuu tìn ñu'ú ña tüvi nda'va, va ma ñivi va'a ni taan va'a ra na. —Takan kàti Xuva chi'in na.

¹⁸Yakan va chi'in tu'un i'ya, ta chi'in inga tuku tu'un jàna'a Xuva ma tu'un va'a Ndioo nuu ma ñivi. ¹⁹Takan kùu ta tiá iti' nuu nāka'an Xuva chi'in ra kùu rey Herode ña na vā'a jà'a ra ña ndāki'in ra ña nàni Herodías ña kùu ñasi'i ma ra yani ra Lipe, kàti ra. Yakan va tandi'i yakan, ta ndisaa ma ña kini jā'a ra kātitu'un ra yi nuu ra. ²⁰Takan kùu ta Herode vā'a kùuni ra ora nāka'an ra takan chi'in ra, yakan va kà'an ra chi'in ndra jandaru, na tiin ndra ma Xuva ta ti'i ndra ra vekaa, ta kī'vi ra.

Nuu kùnduta Jesuu

(Mt. 3:13-17; Mr. 1:9-11)

²¹Va juuni yanga takā'an kī'vi ma Xuva vekaa, ta jākunduta ra tandi'i ma ñivi, juuni jākunduta ra Jesuu ndia. Ta ora kà'an ra chi'in Ndioo, ta iin nūnani ma andivi. ²²Tajan kōyo ma Tati Í Ndioo chata Jesuu, ña kàa yi takua kàa iin livi, tajan chīni Jesuu iin tati ma Racha'nu Ndioo ña te'en kà'an yi chi'in ra nda iti' andivi:

—Yo'o kùu ma ra ya'a kùunì nde'i, ti ra se'e mai kùun. Ta ya'a sii kùunì cha'a' yi.

Sivi ndian kùu ñivi Jesuu tatiempu

(Mt. 1:1-17)

²³Jesuu, ra kàti ma ñivi ña kùu se'e Kusé ìyo ra iin oko uchi kuiya ra ora kīcha'a ra jà'a ra tiñu Ndioo. Ta Kusé ti, se'e ra nàni Elí kùu ra. ²⁴Ta Elí kùu ra se'e ra nàni Matat. Ta Matat kùu ra se'e ra nàni Leví. Ta Leví kùu ra se'e ra nàni Melquí. Ta Melquí kùu ra se'e ra

nàni Jana. Ta Jana kùu ra se'e ra nàni Kusé. ²⁵ Ta Kusé kùu ra se'e ra nàni Matatías. Ta Matatías, kùu ra se'e ra nàni Amós. Ta Amós kùu ra se'e ra nàni Nahúm. Ta Nahúm kùu ra se'e ra nàni Esli. Ta Esli, kùu ra se'e ra nàni Nagai. ²⁶ Ta Nagai, kùu ra se'e ra nàni Maat. Ta Maat kùu ra se'e ra nàni Matatías. Ta Matatías, kùu ra se'e ra nàni Semei. Ta Semei, kùu ra se'e ra nàni Kusé. Ta Kusé, kùu ra se'e ra nàni Judá. ²⁷ Ta Judá, kùu ra se'e ra nàni Joana. Ta Joana, kùu ra se'e ra nàni Resa. Ta Resa, kùu ra se'e ra nàni Zorobabel. Ta Zorobabel, kùu ra se'e ra nàni Salatiel. Ta Salatiel, kùu ra se'e ra nàni Neri. ²⁸ Ta Neri, kùu ra se'e ra nàni Melquí. Ta Melquí, kùu ra se'e ra nàni Adi. Ta Adi, kùu ra se'e ra nàni Cosam. Ta Cosam, kùu ra se'e ra nàni Elmodam. Ta Elmodam, kùu ra se'e ra nàni Er. ²⁹ Ta Er, kùu ra se'e ra nàni Josué. Ta Josué, kùu ra se'e ra nàni Eliezer. Ta Eliezer, kùu ra se'e ra nàni Jorim. Ta Jorim, kùu ra se'e ra nàni Matat. ³⁰ Ta Matat, kùu ra se'e ra nàni Leví. Ta Leví, kùu ra se'e ra nàni Simeón. Ta Simeón, kùu ra se'e ra nàni Judá. Ta Judá, kùu ra se'e ra nàni Kusé. Ta Kusé, kùu ra se'e ra nàni Jonán. Ta Jonán, kùu ra se'e ra nàni Eliaquim. ³¹ Ta Eliaquim, kùu ra se'e ra nàni Melea. Ta Melea, kùu ra se'e ra nàni Mainán. Ta Mainán, kùu ra se'e ra nàni Matata. Ta Matata kùu ra se'e ra nàni Natán. ³² Ta Natán, kùu ra se'e ra nàni David. Ta David, kùu ra se'e ra nàni Isaí. Ta Isaí, kùu ra se'e ra nàni Obed. Ta Obed, kùu ra se'e ra nàni Booz. Ta Booz, kùu ra se'e ra nàni Sélah. Ta Sélah kùu ra se'e ra nàni Naasón. ³³ Ta Naasón, kùu ra se'e ra nàni Aminadab. Ta Aminadab, kùu ra se'e ra nàni Aram. Ta Aram, kùu ra se'e ra nàni Esrom. Ta Esrom, kùu ra se'e ra nàni Fares. Ta Fares, kùu ra se'e ra nàni Judá. ³⁴ Ta Judá, kùu ra se'e ra nàni Jacob. Ta Jacob, kùu ra se'e ra nàni Isaac. Ta Isaac, kùu ra se'e ra nàni Abraham. Ta Abraham, kùu ra se'e ra nàni Taré. Ta Taré, kùu ra se'e ra nàni Nacor. ³⁵ Ta Nacor, kùu ra se'e ra nàni Serug. Ta Serug, kùu ra se'e ra nàni Ragau. Ta Ragau, kùu ra se'e ra nàni Peleg. Ta Peleg, kùu ra se'e ra nàni Heber. Ta Heber, kùu ra se'e ra nàni Sala. ³⁶ Ta Sala, kùu ra se'e ra nàni Cainán. Ta Cainán, kùu ra se'e ra nàni Arfaxad. Ta Arfaxad, kùu ra se'e ra nàni Sem. Ta Sem, kùu ra se'e ra nàni Noé. Ta Noé, kùu ra se'e ra nàni Lamec. ³⁷ Ta Lamec, kùu ra se'e ra nàni Matusalén. Ta Matusalén, kùu ra se'e ra nàni Enoc. Ta Enoc, kùu ra se'e ra nàni Jared. Ta Jared kùu ra se'e ra nàni

Mahalaleel. Ta Mahalaleel kùu ra se'e ra nàni Cainán. ³⁸Ta Cainán kùu ra se'e ra nàni Enós. Ta Enós, kùu ra se'e ra nàni Set. Ta Set, kùu ra se'e ra nàni Adán. Ta Adán kùu ra, ra se'e Racha'nu Ndioo.

Kì'in kui'na ku'va Jesuu

(Mt. 4:1-11; Mr. 1:12-13)

4 Ta takua ya'a ìyo ma Tati Í Ndioo chi'in Jesuu, ma ora cha yā'a kùnduta ra, tajan chīkoni'i ndiko ra ma yu'u yuta Jordán, ta ma Tati Í Ndioo chāka ndio yi ra na ku'un ra chi'in ra iti' tichi ku'u. ²Ta ma tichi ku'u ikan chíyo ra uvi xiko kivi. Ta ikan kī'in ma kui'na ku'va ra nde'o tu koyo ra tichi kuati. Takan kūu tajan ndisaa ma tiempu ña chíyo ra tichi ku'u, endee tüvi nī chachi ra, yakan va chāa ndio iin kivi ña chāñu soko ra. ³Takan kūu tajan te'en nāka'an ndio ma kui'na chi'in Jesuu:

—Tuva ndicha ña ra Se'e Ndioo kùun, na jandakuun ma yuu kàndii chiña paan —kàti ma kui'na.

⁴Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ma kui'na:

—“Yüvi uvaa paani chìnñu'u kachi ma ñivi, ti juuni tu'un yu'u Ndioo ndia”, takan kàti ma tutu Ndioo —kàti Jesuu chi'in ma kui'na.

⁵Takan kūu tajan chāka ndio ma kui'na ma Jesuu ña na ku'un ra chi'in ra nda siki iin yuku ña nduva'a kuii sukun. Ta nunuuni jāna'a ma kui'na tandi'i ñuu ñuñivi nuu chà'ndán' tiñu nuu ra. ⁶Tajan te'en nāka'an ndio ma kui'na chi'in ra:

—Tandi'i ma ñuu ñuñivi ña ndè'un ninuu ndakan, mai kùu ma ra chà'nda tiñu ikan, ti mai nī'i yi. Va tuva kùunji, kùu ku'vai yi nuu nda ndian kùuni mai. ⁷Yakan va tuva kunandi chitiun nui, ta jaka'nun yu'u, ta tandi'i ña ndè'un ninuu ndakan, ni ku'vai yi nuun. —Takan kàti ma kui'na chi'in Jesuu.

⁸Tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ma kui'na:

—Na kundachiyoun xiin, yo'o kui'na kini, ti ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: “Uvanuu Racha'nu Ndioo ìyo yi ña jaka'nu yo, ta uvanuu Rakan ìyo yi ña ja'a yo tiñu nuu.” —Takan kàti Jesuu chi'in ma kui'na.

⁹Takan kūu tajan kēe ndio ma kui'na ku'àn' chi'in Jesuu iti' ñuu Jerusalén. Ta ikan ndāa ma kui'na chi'in Jesuu nda nuu sukun xini veñu'u ka'nu ndaa ikan. Ta te'en nāka'an ndioán' chi'in Jesuu:

—Tuva ndicha ña ra Se'e Ndioo kùṽn, nda nde've na keun, ta koyoun nda ninuu ndakan, ¹⁰ ti ma tutu Ndioo te'en kà'an yi:

Ndioo ni tachi ra kua'a' tati jà'a tiñu nuu ra ña
na jakuenda yi ñṽn,

¹¹ vati ni kani'i yi ñṽn chi'in nda'a' yi,
koto kati'un yuu.

—Takan kàti ma kui'na chi'in Jesuu.

¹² Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ma kui'na:

—Ma tutu Ndioo juuni te'en kà'an yi ndia: “Na kī'un ku'va ma Racha'nu Ndioo yo.” —Takan kàti Jesuu chi'in ma kui'na.

¹³ Takan kūu tajan jāchika ndio ma kui'na ñá' nuu Jesuu kua'a' tiempu, ti tüvi nī kuu nani'án' inga tuku naja kua kì'án' ku'va Jesuu.

Jesuu, kīcha'a ra jà'a ra tiñu Ndioo ñu'u' Galilea

(Mt. 4:12-17; Mr. 1:14-15)

¹⁴ Tajan chikoni'i ndiko Jesuu kuà'an ra iti' ñu'u' Galilea chi'in kua'a' ndatu ma Tati Í Ndioo. Ta chitakuati tu'un cha'a' ra ninii ñuu kàndii ikan. ¹⁵ Ta ikan kīcha'a jàna'a Jesuu tu'un Ndioo nuu ñivi tichi ndisaa veñu'u kuati ña ìyo ta'ii'iin ñuu ikan. Yakan va tandi'i ma ñivi ikan jàka'nu na Jesuu, ora jàna'a ra tu'un Ndioo.

Jesuu, chàa ra ñuu Nazaret

(Mt. 13:53-58; Mr. 6:1-6)

¹⁶ Ta ikan jan chāa ndio Jesuu ma ñuu Nazaret nuu chā'nu ra ora kūu ra ravalí. Tajan kī'vi ndio ra ma tichi veñu'u ndian judíu iin kivi nindeo ma takua takani jà'a ra. Ta chūndaa ndio ra ña ni jàkua'a ra ma tutu Ndioo nuu ma ñivi ikan. ¹⁷ Ta ndiakan chā'a na ma tutu Ndioo tāa racha'nu Isaía, ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña chíyo tatiempu nuu ra. Ta ora nūna ra yi, ta ikan nāta'an ra iin nuu kà'an yi te'en, ta jākua'a ra yi nuu na:

¹⁸ Taku yu'u, ti ìyo ma Tati Í Ndioo chi'ṽn,
vati cha jā'íí yi yu'u,

ña na katitu'in tu'un va'a Ndioo nuu ñivi nda'vi.

Ta juuni tāchi yi yu'u ña na janda'i ma ndian ya'a
nda'vi kuuni anima.

Ta na katitu'in naja kua kùu kakú ma ndian indii
tichi vekaa jà'a kuati,

ta nda ma ndian kuaá ni janda'i na, ta kùu nande'e ndiko na.

Ta ni ja'i kuenda ndian ndè'e tundo'o ña na kakú na.

¹⁹Ta juuni chà'i kuenda nuu ñivi ña ni keta ma kivi va'a
tiá iti' nuu kuenda yo jà'a ma Racha'nu.

²⁰Takan kùu tajan chāsi ndio Jesuu ma tutu, ta chā'a ndio
ra yi nuu ma ra jàkuenda veñu'u, tajan chūnandi ndio ra. Ta
tandi'i ma ñivi ka'lin ikan, endee tüvi nī jaña na ña ndè'e
na ra. ²¹Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in na:

—Juuni ma kivi i'ya kētai ña jachinui ma tiñu
kà'an ma tu'un Ndioo i'ya nuu ndo.

²²Takan kùu ta ndisaa na ndava kuà'an anima na ora
chīni na ña ya'aga vii ma tu'un kā'an Jesuu. Tajan te'en
kīcha'a na chīkatu'un na chi'in juuni maa na:

—¿A yüvi ra'ya kùu ra se'e Kusé? —kàti na.

²³Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in na:

—Taku ndyo'o ti te'en chànini ndo takua kà'an iin tu'un i'ya:
“Yo'o ra kùu ndotor, na janda'un ñun chi'in juuni maun.” Takua
jānda'un ma ñivi ñuu Capernaum niku, yakan va ìyo yi ña janda'un
ma ñivi ñuu maun vitin. Takan kùuni ndo ka'an ndo —kàti Jesuu.

²⁴Takan kùu ta Jesuu ti te'en nāka'an tuku ra chi'in na:

—Ndicha va'i ña kà'in chi'in ndo, ti nī'iin ma ndra kà'an chi'in
tu'un yu'u Ndioo töve kùuni ñivi ñuu maa ra nde'e na ra. ²⁵Yakan va
ndicha va'i ña kà'in, ti nduva'a kuii chīyo kua'a' ñivi ña'a kīndoo
nda'vi ñuu Israel ma tiempu chīyo ma ra kā'an tu'un yu'u Ndioo ña
nàni Elía. Ta juuni ma tiempu ikan, uni kuiya java kùu yi ña tüvi nī
kuun ma savi, ta chīyo kua'a' tama' tandi'i ma ñu'u' ñuñivi ndia. ²⁶Va
Elía, töve nī kichi ra kuenda ña tīndee ra ñivi ña'a nda'vi ìyo ñuu
Israel, ti kichi ra ña kuenda ña tīndee ra iini ña'a nda'vi ña kichi iti'
ñuu Sarepta, ña kàndii yatin ñuu Sidón. ²⁷Takan kùu ta ma tiempu
chīyo ma ra kā'an tu'un yu'u Ndioo ña nàni Eliseu. Tiempu ikan,
nduva'a kuii chīyo ndian ndiso kue'e ta'yu ma ñuu Israel, va nī'iin ma

ndian ndiso kue'e ikan tüvi nī nda'a. Uvanuu ra nàni Naamán ña kīchi iti' ñu'u' Siria, jānda'a Eliseu. —Takan kàti Jesuu chi'in ma ñivi ikan.

²⁸Takan kūu ta ora chīni ma ndian ka'iin veñu'u ña kā'an ra takan nduva'a kuii kūxaan na chi'in ra. ²⁹Tajan ndēta ndio na, ta jākunu na Jesuu, ma ñuu ikan, ta chāndaka na ra iin tichi ku'u nuu ìyo iin xa'va ña nduva'a kuii sukun yu'u ñuu ikan, ti tichi xa'va ikan, ni jake'ne na ra. ³⁰Va Jesuu kākú ra tañu na, ta kuà'an ra.

(Mr. 1:21-28)

³¹Takan kūu ta kēe ndio Jesuu kuà'an ra iti' ñuu Capernaum, ña kàndii ñu'u' Galilea. Yakan va nani kivi nìndee na kùu yi, ña kēe ra kuà'an ra kuàjana'a ra nuu ñivi tichi veñu'u ndian judíu ikan. ³²Takan kūu ta ma ñivi ikan ndava kuà'an tati na ña ndè'e na naja kua jāna'a ra, vati kà'an ra yi chi'in tandi'i ndatu ra.

³³Takan kūu ta ma tichi veñu'u ikan, ndaa iin ra ndiso tati xaan. Ta rakan ti te'en nāka'an ni'i ra ña kànachaa ra:

³⁴—Yo'o Jesuu ra ñuu Nazaret, na jañauñ ña ya'a ndikun ndi, ti ndyu'u cha chìto ndi ña vāchiun vāchi jandi'un nuu ndi. Ta juuni chìto ndi, ti yo'o kùu iin ra ya'a í ña tāchi Ndioo jà'a tiñu nuu ra.

³⁵Takan kūu tajan te'en nāka'an xaan Jesuu nuu ma tati xaan ikan: —¡Taxiin koo yu'un, ta na keun tichi kuñu ra'ya! —kàti Jesuu chi'in yi.

Tajan jānduva ma tati xaan ikan ra, nuu ndè'e ndisaa ñivi. Tajan kēe ndio yi ma tichi kuñu ra, va tüva nani ja'a yi chi'in ra. ³⁶Takan kūu ta ndisaa na ya'aga yù'vi na, ta te'en kīcha'a na nātu'un ta'an na:

—¿A ya'aga ìyo ndatu ra chi'in ma tu'un kà'an ra, ña ndava nda tati kui'na jà'a yi ña kà'an ra, ta kèe yi tichi kuñu ndian ku'vi jà'a ra? —kàti na.

³⁷Takan kūu ta ninii ñu'u' ikan chītakuati tu'un Jesuu chi'in ma ña jà'a ra.

Jesuu jānda'a ra ñaka'nu Simón Petu'

(Mt. 8:14-15; Mr. 1:29-31)

³⁸Takan kūu tajan kēe Jesuu ma tichi veñu'u ñivi judíu, ta kuà'an ra ve'e Simón Petu'. Ta ma ñaka'nu Simón Petu', ti ku'vian

kàndian jà'a ka'ni ora chāa Jesuu. Tajan jānini ndio ma ñivi ikan Jesuu, na tindee ra ña chi'in ma kue'e ndò'an. ³⁹Takan kūu tajan chāa ndio Jesuu ma nuu kàndian, ta chūndandee ra nuan. Tajan kēe ndio ma ka'ni ña, ta ndā'a ña. Ta juuni ma ora ikan ndēta ña ta kīcha'a ña jà'a ña ma ña kachi ndra.

Jesuu, jànda'a ra kua'a' ndian ku'vi

(Mt. 8:16-17; Mr. 1:32-34)

⁴⁰Ora cha chīso nikandii, ma ora ikan tandi'i ma ndian ìyo ndian ku'vi nuu, jà'a nda kue'e nikuuni, chāndaka na na nuu Jesuu. Ta ikan jūndii ra nda'a' ra xini ta'ii'iin na, ta ndā'a na jā'a ra. ⁴¹Takan kūu ta tava yà'a kua'a' na, yakan va ìyo ma ndian ndiso tati xaan ña te'en kà'an yi ora kèe yi:

—Yo'o kùu ra Se'e Ndioo! —kàti yi.

Va Jesuu endee töve chà'a ra kà'an yi, ti ora kà'an yi takan nundaa kuxaan ra nuu yi, vati cha chīto yi ti ra Cristu kùu ra.

Chàkunuu Jesuu jàna'a ra tu'un Ndioo nani veñu'u ñivi judú

(Mr. 1:35-39)

⁴²Takan kūu ta ora tuvi inga kivi, tajan kēe Jesuu ma ñuu ikan, ta kuà'an ra iin nuu taxiin nuu tüvi ñivi. Va vaji takan jā'a ra ninii nāta'an ma ñivi ra, tajan chāa ndio na ma nuu ndaa ra. Ta kīcha'a na kà'an na chi'in ra na kù'un ra. ⁴³Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in na:

—Na kūuga kindoi chi'in ndo nde've, ti juuni ìyo yi ña ku'in kukatitu'in nuu ñivi inga ñuu, ikan na koto na naja kuu yi nuu chà'nda Ndioo tiñu. Vati tiñu ikan tāchi Tatái yu'u.

⁴⁴Takan kūu ta takan kuà'an Jesuu jàna'a ra tu'un Ndioo nuu ñivi nani veñu'u ndian judú ìyo ñu'u' ñuu Judea.

Tiin kua'a' ndra tiaka' chi'in ndatu Jesuu

(Mt. 4:18-22; Mr. 1:16-20)

5 Takan kūu ta kēta iin kivi ña ndaa Jesuu ma yu'u lakuna nàni Genesaret, nuu kùuni ma ñivi taso'o na ma tu'un Ndioo

ña jàna'a Jesuu. Ta chākoyo kua'a' ñivi ña ndava tituta'an na ma nuu ndaa ra. ²Takan kūu tajan ndē'e Jesuu uvi ta'an varku ña ndaa ndrūn yu'u lakuna. Ta ninduvi ta'an ndrūn töva ñivi tichi ndrūn, ti ma ndra xuña'a run ka'iin ndra yu'u ma lakuna nākata ndra ma yu'va tiaka' ka'nu ndra. ³Tajan ndāa ndio Jesuu tichi varku xuña'a ma ra nāni Simón, ta nāka'an ra chi'in ra ña na jaku'un ra run tiá iti' tichi lakuna. Ta nda ndakan chūnandi ndio ra jàna'a ra nuu ma ñivi ka'iin yu'u lakuna. ⁴Tajan ora chīnu jàna'a ra nuu ma ñivi, ta te'en nāka'an ndio ra chi'in Simón:

—Na kundaka ndo ma varku i'ya ku'un ndo kukiin ndo nuu kunu ma lakuna, ta kani ndo yu'va tiaka' ka'nu tichi ra' —kàti Jesuu chi'in ra.

⁵Tajan te'en nāka'an Simón chi'in ra:

—Yo'o Matru, niñuu kuii chākunuu ndi kiin ndi, va tükuii nani nī'i ndi. Va tava maun kà'an ña na ku'un ndi, yakan va ni kukani ndi yi tuva takan —kàti Simón.

⁶Takan kūu tajan kēe ndio ndra kuàkiin ndra, ta nduva'a kuii kua'a' ma tiaka' nī'i ndra ña nda ma yu'va tiaka' ndra kīcha'a yi nakaa yi ma ora kīcha'a ndra tàvani'i ndio ndra yi. ⁷Tajan kāna nda'a' ndio ndra nuu ma ndra meru ndra, ndra kīndoo chi'in inga varku, ña na ku'un ndra tīndee ndra ndra. Tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra chi'in run. Ta ora chāa ndio ndra, ta tàvani'i ndio ndra ma yu'va tiaka' ikan chi'in kua'a' tiaka' ña ndava ni sa'vi ndrūn, ti ya'a kua'a' ndri nī'i ndra. ⁸Yakan va ora ndē'e Simón Petu' ña jā'a Jesuu chi'in ma ndatu ra, tajan chūnandi chiti ra nuu Jesuu, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—jKundachiyo xiḡn yo'o Racha'nu, vati yu'u kù iin ra jà'a kuati! —kàti ra.

⁹Takan kā'an Simón, ti ya'aga yū'vi ra chi'in ma ndra meru ra, vati kua'a' tiaka' tiin ndra ma ora tāchi Jesuu ndra. ¹⁰Ta nda ma Jandiau, ta Xuva, ndra se'e Zebedeu, ña kùu meru ma Simón, juuni yū'vi ndra ndia. Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in Simón:

—jNa yū'viun! Vati nda vitin, ta iti' nuu, ni jandakui ñūn, ña na nani'un ñivi kuenda Ndioo, takua jā'un chi'in ma tiaka'. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

¹¹Takan kūu ta ora jātu'va ndra varku ndra yu'u ma lakuna, tajan ndākiva'a ndra ndatiñu ndra tichi ndrūn, ta tāndikun ndio ndra kuà'an ndra chata Jesuu.

Jesuu jànda'a ra iin ra ku'vi jà'a kue'e ta'yu

(Mt. 8:1-4; Mr. 1:40-45)

¹²Iin kivi yā'a Jesuu iin ñuu, ta ikan chāa iin raku'vi jà'a kue'e ta'yu nuu ndaa ra. Ta rakan ti ora ndē'e ra Jesuu, ta chūnandi chiti ra nuu ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ra ña chikan ra ñamani nuu ra ña na janda'a ra ra:

—jYo'o Racha'nu, chittoi ña ìyo ndatun ta kùu janda'un yu'u tuva kùuniun! —Takan kāti ma raku'vi chi'in Jesuu.

¹³Tajan jündii ndio Jesuu nda'a' ra xini ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Juu, ndicha ña kùunì janda'i ñun —kāti Jesuu.

Tajan juuni ma ora ikan, ndā'a ma ra ndo'o kue'e ta'yu. ¹⁴Takan kūu tajan te'en nāka'an ndio Jesuu ña chūndayu'u ra ra:

—Na kätitu'un nuu ni'iin na naja kua jā'un ña ndā'un. Ji'na kuii nuu sutu ña ìyo ma veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén, ìyo yi ña jana'un ñun, ikan na koto ra ti cha ndā'un. Tajan na sokóun iin kiti nuu sutu kuenda Ndioo, ti takan kāti ma tutu Ndioo ña taa Moisés ña ìyo yi ña ja'a yo, ikan na koto ñivi ña cha ndā'un —kāti Jesuu.

¹⁵Yakan va tandi'i ña jà'a Jesuu, vi'a chitakuati yi tandi'i ñuu, ta vi'a kua'a' ma ñivi kütivi nuu ndaa ra, ti ìyo ndian kùuni na ña na janda'a ra na chi'in ma kue'e ndo'o na, ta ìyo ndian chāta'ani taso'o na ma ña jàna'a ra ndia. ¹⁶Tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra iin tichi ku'u nuu tüvi ñivi, ña kuàka'an ra chi'in Ndioo.

Jesuu jànda'a ra iin ra kuyutun

(Mt. 9:1-8; Mr. 2:1-12)

¹⁷Kēta iin kivi ña ndaa Jesuu jàna'a ra nuu ñivi. Ta juuni ma ora ikan chàkuiin kua'a' ndra fariseu chi'in ndra matru jàkua'a tutu Ndioo ma ikan. Ta tandi'i ndrakan kichi ndra iti' ñuu Jerusalén chi'in ñuu kändii ñu'u' Judea chi'in ñu'u' Galilea ndia. Takan kūu ta ìyo ndatu Ndioo chi'in Jesuu, vati chi'in ndatu ikan jànda'a ra ma ndian ku'vi. ¹⁸Ta chanuu ña ndaa ra ikan, tajan chāa uvi uni ta'an ndra ña ndiso ndra, ra kuyutun chi'in ti'va. Ta ndrakan ti kùuni ndra ki'vi ndra chi'in ra ma tichi ve'e nuu ndaa Jesuu, kuenda

ña kanindii ndra ra nuu ra. ¹⁹Va nī kuu yi, ti ya'aga kua'a' ñivi ka'lin ma yuve'e, yakan va ndāa ndra nduku iti' chata ma ve'e, ta tāchiyo ndra ita'vi ma teja ña ka'lin chata yi, ta chi'in ti'va ra jānuu ndio ndra ra tañu ñivi, tajan chāa ra nuu ndaa Jesuu. ²⁰Takan kūu ta ora ndē'e Jesuu ña ndicha kuii ña ch̄nuni ndra ma ña jà'a ra, tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ra kūyutun:

—Yo'o se'yu, vitin va cha jānai kuatiun. —Takan kàti Jesuu chi'in ra.

²¹Takan kūu ta ora kā'an Jesuu takan, tajan te'en kīcha'a ma ndra fariseu chi'in ma ndra matru jākua'a tutu Ndioo ch̄nini ndra: “¿Nda ra kùu ra'ya ña kà'an ti'ini ra chata Ndioo? ¿A tūvi ch̄to ra ña uvanuu Ndioo iyo, ta rakan kùu ma ra kùu janaa kuatio?” Takan ch̄nini ndra.

²²Tajan numini nākuni Jesuu ma ña ch̄nini ndra, ta te'en kīcha'a ndio ra ch̄katu'un ra nuu ndra:

—¿Ta naja ch̄nini ndo takan? ²³¿Nda va kùu ma ña ndetiñu tiaga ña ka'an yo chi'in ma ñivi?, kùuni ndo. ¿A tiaga ndetiñu kà'an yo ña: “Cha jānai kuatiun”, kua ña kà'an yo: “Ndetā, ta kakaun ku'un”?, kùuni ndo. ²⁴Tatu töve ch̄nuni ndo ma ña kà'in, vitin ni jana'i nuu ndo ti ndicha ña ra Se'e ñivi tàchi Ndioo kù, vati juuni iyo ndatui ña jānai kuati ñivi iyo ñu'u' ñuñivi i'ya ndia —kàti Jesuu.

Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ra kūyutun:

—¿Chi'in yo'o kà'in ña na ndetaun, ta natuviun ti'vaun ta ku'un ve'un! —kàti Jesuu.

²⁵Takan kūu tajan juuni ma ora ikani, ndē'e ma ñivi ña ndēta ma ra kūyutun, ta nātuvī ra ti'va ra, ta endee jàka'nu ndio ra Ndioo kuà'an ra ve'e ra. ²⁶Ta ora ndē'e na ña takan kūu, tajan tandi'i ndio na ndava kuà'an anima na, ta te'en kīcha'a ndio na jàka'nu ndio na Ndioo ña yā'a yū'vi na chi'in ma tu'un i'ya:

—Kivi i'ya, va nduva'a kuii vii ña ndē'o —kàti na.

Jesuu kàna ra ra nàni Leví

(Mt. 9:9-13, Mr. 2:13-17)

²⁷Takan kūu ta ora yā'a ña kūu takan, tajan kēe ndiko Jesuu kuà'an ra, ta ikan ndē'e ra iin ra nàni Leví ña nàndi ra nàka'an ra xu'un' kuenda Roma. Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ra:

—¿Na'a, na ko'o chi'in! —kàti Jesuu.

²⁸ Ta juuni ma ora ikani, ndākoo ma Leví ndisaa tiñu jà'a ra, ta tãndikun ra kuà'an ra chata Jesuu. ²⁹ Takan kũu ta ora yā'a yatin kivi, tajan jā'a Leví iin viko ka'nu ma nuu ìyo ve'e ra kuenda Jesuu. Ta tañu ndian nãndi mesa chi'in Leví ta Jesuu, ka'iin kua'a' ma ndra nàka'an xu'un' ña ndākata'an chi'in Leví. ³⁰ Va ma ndra fariseu chi'in ma ndra matru, ndra jākua'a tutu Ndioo, te'en kīcha'a ndra kà'an ti'ini ndra chata ma ndra jākua'a chi'in Jesuu:

—¿Ta naja chàchi ndo ta ch̀i' ndo chi'in ndra nàka'an xu'un' kuenda ñuu ka'nu Roma, ta chi'in ndian ìyo kuati?
—Takan kàti ndra chata ndra jākua'a chi'in Jesuu.

³¹ Tajan te'en nàka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Taku ma ndian ìyo va'a, tüvi ch̀iniñu'u na ma ndra ndotor, ti ndian ku'vini kùu ma ndian ch̀iniñu'u yi. ³² Ta yu'u ti tüvi vach̀i kuenda ma ndian tüvi ch̀iniñu'u yu'u, vati vach̀i kuenda ma ndian ìyo kuati, ikan na ndakoo na kuati na, ta chikoni'i ndiko na chi'in Ndioo. Ndiakan kùu ma ndian ch̀iniñu'u yu'u —kàti Jesuu.

Ch̀ikatu'un ndra nuu Jesuu, naja tüvi ndita yu'u ma ndra jākua'a chi'in ra

(Mt. 9:14-17; Mr. 2:18-22)

³³ Tajan te'en nàka'an ndra chi'in Jesuu:

—¿Ta naja ma ndra chàkunuu chata Xuva ra jākunduta, ta chi'in ndra chàkunuu chata ndra fariseu, nduva'a jàndita yu'u ndra kuenda Ndioo ma ora kà'an ndra chi'in Ndioo? Va ma ndra jākua'a chi'un, ¿ta naja endee chàchi ndra, ta ch̀i' ndra, ta töve jàndita ndra yu'u ndra? —Takan kàti ndra chi'in Jesuu.

³⁴ Ta te'en nàka'an ndio Jesuu nuu ndra:

—¿A kùu jandita ndo yu'u ma ndian ka'iin nuu ìyo viko tãnda'a ora juuni ndaaga ma ra tãnda'a chi'in na?, kùuni ndo. Na kũu yi. ³⁵ Va ni chaa iin kivi ña ni tava ni'i na ma ra tãnda'a, ta ora ni keta ma kivi ikan, tajan kùu jandita ndio na yu'u na. —Takan kàti Jesuu nuu ndra.

³⁶ Takan kũu tajan te'en nàka'an tuku Jesuu iin ku'va nuu ndra:

—Na kũu ka'nda yo ita'vi ma ja'ma chaa, ta nataa yo yi chi'in ja'ma cha'nu, ti tu jà'a yo takan, tajan ni jativio ma ja'ma chaa. Ta yüvi yakani kùu yi, ti ma pedazu ma ja'ma chaa na tüvi va'a k̀indoo

yi chi'in ma ja'ma cha'nu ndia. ³⁷Ta juuni na kuu taan yo vinu chaa tichi tia'a ñii cha'nu, ti ma vinu chaa, ni jaka'ndi ra ma tia'a ñii cha'nu, ta ma takuii vinu chaa tìvi ra' chi'in ma tia'a ñii cha'nu ndia. ³⁸Yakan va ìyo yi ña taan yo ma vinu chaa tichi ma tia'a ñii chaa, ta ninduvi yi kùu kumi yi yi. ³⁹Ta ni'iin ma ndian ch'ì'i ma vinu cha'nu, na kùuni na jaña na ña ch'ì'i na ra', ta ko'o na ma vinu chaa, vati kà'an na ña va'aga ch'ì'i ma vinu cha'nu. —Takan kàti Jesuu.

Ndra jàkua'a chi'in Jesuu k'indaa ndra trigu ma kivi nindeo

(Mt. 12:1-8; Mr. 2:23-28)

6 Takan kuu ta iin kivi nindeo, chàkunuu Jesuu iin nuu kàa kua'a' trigu. Ta ma ndra jàkua'a chi'in ra, k'icha'a ndra k'indaa ndra trigu, ta kùnda'a ndra vu, ta chàchi ndra ma chiti vu.

²Tajan te'en k'icha'a ch'ikatu'un ma ndra fariseu nuu ndra:

—¿Ta naja jà'a ndo iin ña t'ivi ìyo yi ña ja'a ndo ma kivi nindeo? —kàti ndra.

³Tajan te'en k'icha'a nàka'an ndio Jesuu nuu ndra:

—¿A t'ivi chàku'uni ndo ña jà'a ma racha'nu David, ora ya'aga chànu soko ra chi'in ndra meru ra? ⁴Ma racha'nu David k'ì'vi ra ma tichi veñu'u Ndioo, ta k'ì'in ra ma paan í kuenda Ndioo, ta chàchi ra yi chi'in ndra meru ra, vaji ma paan ikan na kuu kachi nda ndian nikuuni yi, ti kuenda ma ndra sutuni kuu yi.

⁵Yakan va kà'in chi'in ndo ña ma ra Se'e ñivi t'achi Ndioo, juuni ìyo ndatu ra jin ma kivi nindeo kuu yi. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

Iin ra nda'a' ití

(Mt. 12:9-14; Mr. 3:1-6)

⁶Takan kuu ta inga kivi nindeo, k'ì'vi tuku Jesuu ma tichi veñu'u, ta ikan k'icha'a tuku ra jàna'a ra nuu na. Ta juuni ma tichi veñu'u ikan, ndaa iin ra ití ma nda'a' chiyo kua'a. ⁷Ta ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo chi'in ndra fariseu, jà'a ndra kuenda nde'o tu janda'a Jesuu ma ra nda'a' ití ma kivi nindeo, tajan kuu ni'i ndio ndra naja kua tisokuati ndra ra, kùuni ndra. ⁸Va tava cha ch'ìto Jesuu naja kua chànini ndra, yakan va te'en nàka'an ra chi'in ma ra nda'a' ití:

—Ndeta, ta kundaun ma'ñu chiña —kàti Jesuu.

Tajan ndēta ndio ra, ta chūndaa ra ma'ñu ikan. ⁹Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ndra fariseu:

—Ni ndakatu'in iin nakuyi nuu ndo —kàti Jesuu chi'in ndra. —¿Nda ña kùu yi va'a ja'a yo ma kivi nindeo?, kùuni ndo. ¿A jà'a yo ña va'a a ña vǎ'a? ¿A tiá va'a ña jàkakú yo na a ndè'e nio ña kuvi na? —kàti Jesuu.

¹⁰Takan kūu tajan chikonuu ra nde'e ra ma ndian ka'iin xiin ra, ta te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ra kukue'e nda'a':

—¿Jānakee nda'un! —kàti ra.

Tajan jānakee ra nda'a' ra, ta ora ikani, ndā'a yi. ¹¹Va inga ma ndra fariseu, nduva'a kuii kūxaan ndra ña jā'a Jesuu takan. Tajan kīcha'a ndra nātu'un ta'an ndra naja kua ja'a ndra, ta kuu nani'i ndra naja kua tisokuati ndra Jesuu.

Jesuu kàchin ra ndi uchi uvi ndra kùu tatun ra

(Mt. 10:1-4; Mr. 3:13-19)

¹²Takan kūu ta iin ma kivi ikan, ndāa Jesuu iti' yuku ña kuàka'an ra chi'in Ndioo. Ta ndakan niñuu kuii jāya'a ra chanikuaa ña kà'an ra chi'in Ndioo. ¹³Ta ora kùndichin inga kivi, tajan kāna ra, ndra jàkua'a chi'in ra, ta kàchin ra ndi uchi uvi ta'an ndra ni kakuu chi'in ra. Ta ndrakan jākunani ra ndra tatun. ¹⁴Ta ndra'ya kùu ma ndra kàchin ra: Simón, ra jākunani Jesuu, Petu', ta André, ra yani Simón, chi'in Jandiau, Xuva, Lipe, Tolo, ¹⁵Mate, Tomá, chi'in Jandiau, ra se'e Alfeu. Simón, ra juuni kà'an na ña nàni Zelote, ¹⁶chi'in Juda, ra se'e Jandiau, ta Juda Iscariote, ra ni xikoña'a Jesuu tiá iti' nuu.

Jesuu jàna'a ra nuu kua'a' ñivi

(Mt. 4:23-25)

¹⁷Takan kūu tajan nūu ndio Jesuu ma yuku ikan chi'in ndra jàkua'a chi'in ra. Ta ora kēta ndio ra iin nuu ndaa, ta chūndaa ra chi'in ndra, ta chi'in kua'a' ma ñivi kīchi inga ñuu ndia. Ìyo ndian kīchi tandi'i ñuu ña ìyo ma ñu'u' Judea, ta ìyo inga ndian kīchi iti' ñuu Jerusalén. Ta ìyo inga ndian kīchi iti' yu'u tañu'u nuu kàndii ma ñuu Tiro, ta ñuu Sidón. Tandi'i ndiakan tåndikun na chata

Jesuu, ti kùuni na taso'o na ña kà'an ra. Ta juuni kùuni na ña na janda'a ra na chi'in ma kue'e ndo'o na ndia. ¹⁸Ta ma ndian ndè'e tundo'o jà'a ma tati xaan, juuni ndà'a na jà'a Jesuu. ¹⁹Ta tandi'i ma ñivi kùuni na janani na nda'a' na ra, ti cha chìto na ña ora kè'e na ra, ta ndà'a na jà'a ma ndatu Ndioo ña ìyo chi'in ra.

**Jàna'a Jesuu nda ndian kùu ma ndian sii
ìyo yi ña kuuni, ta nda ndian töve**

(Mt. 5:1-12)

²⁰Tajan ndè'e ndio Jesuu ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Ndyo'o ndra nda'vi, na sii kuuni ndo, vati kuenda maa ndo kùu ma nuu chà'nda Ndioo tiñu.

²¹'Ta juuni na sii kuuni ndyo'o ndian ndo'o tama' vitin, ti tiá iti' nuu ni keta iin kivi ña ni koo va'a ndo ti tüva ni nde'e ndo tama'.

'Ta na sii kuuni ndyo'o ndian kàchaku vitin, ti tiá iti' nuu ni keta iin kivi ña ni kuakú ndo.

²²'Ta juuni na sii kuuni ndo ora xaani ñivi ndè'e na ndo, ta tavani'i siin na ndo, ta ora kà'an ti'ini na chata ndo, ta ora kà'an na ña yüvi ndian va'a kùu ndo, cha'a' ña chìnuni ndo ña kà'an yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo. ²³Na nduva'a kuii sii kuuni ndo ma kivi ikan, ti ma iti' andivi nduva'a kua'a' ta'vi ni ni'i ndo, vati juuni takan jāti'ini ma ndian kūu ñivi na ma ndra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na niku ndia.

²⁴'iNda'vi ta'an ndyo'o ndian kuika, vati ma ña chisii ndo va'a yi, va kuenda nde'veni!

²⁵'iNda'vi ta'an ndyo'o ndian chànini ndo ña ìyo va'a ndo, ti tükuii nayi kumani nuu ndo vitin!, kùuni ndo. Vati ni chaa iin kivi ña ni ndo'o ndo tama'.

'iNda'vi ta'an ndyo'o ma vitin, ti ni chaa iin kivi ña ni kuaku ndo jà'a ña ya'a nda'vi ni kuuni ndo!

²⁶'iNda'vi ta'an ndyo'o ora ni ka'an va'a ndisaa ma ñivi ìyo ñuñivi chata ndo, vati ma tatiempu juuni chíyo ma ndra jā'ani ña kà'an tu'un yu'u Ndioo, ta ma ñivi na ña chíyo taji'na, juuni jāka'nu na ndra, vaji ndra vatani kūu ndra ndia!

Na kuunio nde'o ma ndian xaani nde'e yo

(Mt. 5:38-48; 7:12)

²⁷ Va ndyo'o ndian chini ña kà'in, yu'u kà'in chi'in ndo ña, na kuuni ndo nde'e ndo ma ndian xaani nde'e ndo, ta jà'a ndo tiñu va'a kuenda na. ²⁸ Ta na ja'í ndo ma ndian kànduva'a chata ndo, ta na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'a' ma ndian kà'an ti'ini chata ndo. ²⁹ Ta tu ìyo iin yo kàni xa'nda iin chiyo cha'a so'o ndo, na ku'va ndo inga chiyo yi na kani na ndia. Ta tu ìyo iin yo nàmaa ma ja'ma isukun ndo, na jaya'a ndo nda ma kamixa nuu na ndia. ³⁰ Ta nda ndian nikuuni ña chikan iin nakuyi nuu ndo, na ku'va ndo yi nuu na. Ta juuni tu ìyo iin yo k'ì'in iin ña ìyo nuu ndo, na ndàkan ga ndo yi nuu na. ³¹ Na ja'a ndo chi'in ma inga na, ma naja kua kùuni ndo ña ja'a na chi'in ndo ndia.

³² Ta tu ndyo'o kùuni ndo nde'e ndo ma ndian kùuni nde'eni ndo, ¿nda tiñu ka'nu kùu ma ña jà'a ndo, tuva nda ma ndian ìyo kuati, juuni jà'a na yi ndia? ³³ Ta tu jà'a ndo iin ña va'a kuenda ma ndian kùuni nde'eni ndo, ¿nda tiñu ka'nu kùu ma ña jà'a ndo, tuva nda ma ndian ìyo kuati jà'a na yi?, kùuni ndo. ³⁴ Ta tu jaya'a nuu iin nakuyi nuu na va tu chito ndo ña ni ku'va ndiko na yi nuu ndo, ¿nda tiñu ka'nu kùu ma ña jà'a ndo, tuva nda ma ndian ìyo kuati juuni takan chà'a nuu na yi nuu ma ñivi na ña indukuni kùu takua kùu na, vati chito na ña ni ni'i ndiko na yi ndia?, kùuni ndo. ³⁵ Va ndyo'o ìyo yi ña kuuni ndo nde'e ndo ma ndian xaani nde'e ndo, ta jà'a ndo ña va'a kuenda na, ta ku'va nuu ndo ndatiñu ndo nuu na. Ta tüvi ìyo yi ña kuationo ña jachikoni'i ndiko na yi nuu ndo. Tu jà'a ndo takan, tajan ni ni'i ndo iin ya'vi ka'nu, ta ni kuu ndo ndian se'e ma Ndioo ka'nu, ña ìyo nuu sukun. Vati rakan juuni jà'a ra ña va'a kuenda ndian kini, ta kuenda ma ndian tüvi jàchi'in ña kà'an ra ndia. ³⁶ Yakan va na kunda'vini ndo ñivi, takua kunda'vini ma Racha'nu Tatá yo yo.

Na tísokuati ndo inga ta'an ndo

(Mt. 7:1-5)

³⁷ Na kà'an ndaa ndo chata inga ñivi, ikan na töve ka'an ndaa Racha'nu Ndioo chata ndo. Ta na tísokuati ndo inga ñivi, ikan töve tísokuati Ndioo ndo ndia. Ta na jaka'nuni ndo kuati

ma ñivi, ikan na jaka'nuni Ndioo kuati ndo ndia. ³⁸Ta na ku'va ndo ña ìyo nuu ndo nuu inga ñivi, ta Ndioo ni ku'va ra ña ìyo nuu ra nuu ndo ndia. Vati kua tìndee ndo ma ñivi, kua ikan ni tìndee ma Ndioo ndo ndia. Ta takua jà'a ndo ña chà'a ndo ña chiniñu'u ñivi, juuni takan ni ku'va ra ña chiniñu'u ndo ndia. Va ma ña ni ku'va Ndioo nuu ndo nduva'a kuii va'a yi.

³⁹Takan kũu ta ora chĩnu kã'an Jesuu takan, tajan te'en nãka'an tuku ra iin ku'va nuu na:

—¿A kũu jana'a iin ra kuaá iti' ku'un inga ra kuaá tuva ninduvi ta'an ndra kuaá? ¿A tũvi ni kakuita ninduvi ndra tichi iin yavi kunu?, kuuni ndo. ⁴⁰Yakan va ñi'iin ndian jàkua'a chi'in iin matru, na kũu chaa na kũu na ndian ka'nuga kua maa ra. Kũu chaa na kũu na ma kua ikan, va ji'na ìyo yi ña jachinu na ma ña kũuni ra, tajan kũu, kũu na takua kũu ra.

⁴¹¿Ta naja jà'un kuenda ma iin kuati vali ña jà'a ma inga ñivi, ta töve jà'un kuenda ña ìyo kuati ka'nugaun kua ndiakan? ⁴²Ta tu töve chà'un kuenda ma kuati ìyo juuni chi'in maun, ¿ta naja kà'un chi'in inga ñivi te'en: “Yo'o yani, jaya'a ña na tavai ma kuati vali ña ìyo chi'un”?, tuva takan. ¿Ndyo'o ndian ìyo uvi nuu! Tũvi nda kuenda ma ña kà'un tuva juuni maun ìyoga kuatiun ta tũvi chà'un kuenda. Yakan va na ja'a ji'naun kuenda ma kuati ña ìyoun, ta takan kũu ja'un kuenda ma kuati vali ña jà'a inga ñivi ndia.

Ma yutun nàkoto yo ndrũn cha'a' ma chiti chà'a ndrũn

(Mt. 7:17-20; 12:34-35)

⁴³Ñi'iin ma yutun va'a, na kũu ku'va ndrũn ma chiti ña tũvi va'a. Ta ni ma yutun ña tũvi va'a, na kũu ku'va ndrũn ma chiti va'a ndia. ⁴⁴Vati ta'ii'iin ma yutun, nàkoto yo ndrũn cha'a' ma chiti ña chà'a ndrũn. Ta juuni na kũu ku'va iin yutun iñu ma chiti yutun higu. Ta ni ma iñu ndu'va na kũu ku'va yi chiti yutun ña nani uva ndia. ⁴⁵Ta ma ra'ii va'a, kà'an ra tu'un va'a, ti ña va'a kũu ma ña ìyo tichi anima ra. Ta ma ra kini, kà'an mamaa tu'un kini, ti ña kini kũu ma ña ìyo tichi anima ra. Vati ma ña ìyo tichi anima ra kũu yi ña va'a a ña kini chà'a yi kà'an ra yi iti' yu'u ra.

⁴⁶Takan kũu tajan te'en chĩkatu'un tuku ma Jesuu nuu na:

—¿Ta naja “Racha'nu, Racha'nu” kà'an ndo yu'u, ta töve jà'a ndo ma ña kà'in chi'in ndo? ⁴⁷Nda ndian nikuuni ña tàndikun chatai, ta tàsò'o na ña kà'in, ta jà'a na yi, ndiakan kũu na indukuni takua kũu ma ra ni jana'i nuu ndo vitin: ⁴⁸ndiakan indukuni kũu na takua kũu iin ra laba'ni ña jà'a ve'e, ña ji'na chāta kunu ra nuu ni ja'a ra yi, tajan jā'a ndio ra ma cha'a yi chata ma yuu. Ta ora kũun kua'a' savi, ta nduva'a kuii chā'nu ndio ma yuta, ta vaji chàñu ni'i ra ma cha'a ve'e, va töve ni nduva yi, ti va'a jā'a ra cha'a yi ma chata yuu. ⁴⁹Va ma ndian chini ña kà'in, ta töve jàchi'in na yi, indukuni kũu na takua kũu ma ra laba'ni ña jā'a ra ve'e ra nuñu'uni, ña tüvi nī chata ra nuu jā'a ra cha'a yi. Tajan ora nduva'a kuii chā'nu ndio ma yuta, ta chàñu ni'i ra cha'a yi, ta endee ndi'i yi kèkoyo jā'a ra'. —Takan kà'an Jesuu chi'in ma ñivi, ikan na ku'va na kuenda, ta jachi'in na ma ña kà'an ra.

Jànda'a Jesuu iin ra kũu musu ma jandaru ña kichi ñuu Roma

(Mt. 8:5-13; Jn. 4:43-54)

7 Takan kũu ta ora chĩnu kā'an ra nuu ma ñivi, tajan kēe ndio ra kuà'an ra ñuu Capernaum. ²Ta ma ñuu ikan, ìyo iin ra capitán chà'nda tiñu nuu ndra jandaru ñuu Roma. Ta rakan ti, ìyo iin ra kũu musu ra ña ya'a kũuni ra nde'e ra, ña chani kuvi ra jà'a ña nduva'a ku'vi ra. ³Tajan ora chĩto ndio ma ra capitán ña jà'a Jesuu, ta tachi ra uvi uni ma ndracha'nu kuxini nuu ñivi judíu, na ku'un ndra kundakan ndra ñamani nuu Jesuu, ña na kichi janda'a ra ma musu ra. ⁴Tajan ora chāa ndio ndra nuu ndaa Jesuu, ta te'en kīcha'a kà'an ndra chi'in ra ña jà'nini ndra ra:

—Chìkan ndi ñamani nuun, ña na ku'un kutindeun ma ra capitán ñuu ndi, ti iin ra ya'a iñu'u kũu ra. ⁵Vati ya'a kũuni ra nde'e ra yo chi'in tandi'i ñivi yo ña ìyo ñuu yo. Ta juu ra jā'a ña kũva'a ma veñu'u ñuu ndi vitin —kàti ndra chi'in Jesuu.

⁶Tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra chi'in ndra, va ora chani kuyatin ndra nuu ndaa ma ve'e ra, ta tachi ndio ma capitán iin ndra meru ra, ña na kukatitu'un ndra te'en nuu Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, na kũxaun cha'a' ña tachi ma capitán ndi, ña na kichi katitu'un ndi nuun, ña na kũ'un ma ve'e ra, vati tüvi ìyo yi ña

ki'viun, ni ma ve'e ra, ti iin ra nda'vini kùu ra. ⁷ Yakan va cha'a' yakan kùu yi, ña nī kuuni ra kichi maa ra ka'an ra chi'un, ti ndyu'uni tāchi ra ña na ka'an ndi chi'un ña na janda'un ma musu ra chi'in tu'un yu'uniun nda ma nuu ndaun nde'veni. ⁸ Vati rakan kùu ra capitán, ta juuni ìyo iin ra chà'nda tiñu nuu ra, ta juuni ìyo jandaru ra ña chà'nda ra tiñu nuu ndia. Yakan va tu ka'an ra chi'in iin ra chà'nda ra tiñu nuu, “kua'an”, ta ku'un ra. Ta ora kà'an ra chi'in inga ra, “na'a”, ta vāchi ra. Ta ora tāchi ra ma ra musu ra ña na ja'a ra iin nakuyi, ta jà'a ra yi. —Takan kāti ma ndra meru ma ra capitán nuu Jesuu.

⁹ Ta ndava kuà'an anima Jesuu ora chīni ra ña kā'an ndra takan, tajan chikonuu Jesuu ndē'e ra ndian chàkunuu chata ra, ta te'en nāka'an ra chi'in na:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña, ni ma ñuu Israel takā'an nata'in iin ndian ya'a chìnuni takua chìnuni rakan —kāti Jesuu.

¹⁰ Ta ora kēe ndiko ma ndra meru ma capitán kuà'an ndra ve'e ra, ta nāta'an ndra ma ra kùu musu ña cha ndā'a ra.

Jesuu jànataku ra iin ra se'e ña kīndoo nda'vi

¹¹ Ta ora yā'a ña kūu te'en, tajan kēe Jesuu kuà'an ra iin ñuu nàni Naín, chi'in ndra jàkua'a chi'in ra, ta chi'in inga kua'a' ñivi ña chàkunuu chi'in ra. ¹² Takan kūu ta ora cha kūyatīn Jesuu ma yu'u ñuu, ta ikan ndē'e ra ña kuākuchi na iin ra chī'í. Ta rakan ti, iin ra se'e ña kīndonda'vi kùu ra. Ta uvanuu ra kùu ra ña kùu ra se'an. Ta nduva'a kua'a' ñivi ìyo ma ñuu ikan kuà'an chi'an ndia. ¹³ Ta ora ndē'e Jesuu ña, ta kūnda'vini ra ña, ta te'en nāka'an ra chi'an:

—¡Na kuākun! —kāti ra chi'an.

¹⁴ Tajan chājayatin ndio ra ra nuu kuà'an ma ñunda'yu, ta kē'e ra ma chatun ikan. Ta chūndaa ndio ma ndra ndiso yi. Ta te'en nāka'an ndio ma Jesuu chi'in ma ra chī'í:

—Yo'o xaa, yu'u kà'an chi'un ña na nandotoun —kāti ra.

¹⁵ Tajan ma ora ikani nāndoto ndio ma ra chī'í, ta chūnandi ra, ta kīcha'a ra kà'an ra. Tajan chā'a ndio Jesuu ra nuu ma ma'á ra. ¹⁶ Ta ora ndē'e na ña jā'a Jesuu, ta ndisaa na yū'vi na, ta te'en kīcha'a ndio na kà'an na ña jàka'nu na Ndioo:

—Ndicha kuii, ña ra'ya kùu iin ra ya'a ka'nu ña kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. Ta vitin cha kēta ra tañu yo.

Ta ìyo inga ndian kà'an te'en ndia:

—Ndioo cha kīchaa ra kuenda ña tīndee ra ñivi ra —kàti na.

¹⁷Takan kūu ta ninii ñu'u' Judea, ta inga tuku ñuu kuati ña kàndii yatini xiin yi chīto na ña jā'a Jesuu.

Xuva ra jàkunduta, tàchi ra ndra kùu tatun ra nuu Jesuu

(Mt. 11:2-19)

¹⁸Ta numini chīto Xuva ra jàkunduta ña jā'a Jesuu, vati ma ndra chàkunuu chi'in ra kātītu'un nuu ra. Tajan kāna ndio ra uvi ndra, ¹⁹ta tàchi ra ndra, ña na kundakatu'un ndra nuu Jesuu, nde'o tu ndicha ña juu ra kùu ma Cristu, ra ìyo yi ña ni kichi kuenda Ndioo, a ìyo yi ña kuation ndra inga ra, kàti Xuva chi'in ndra. ²⁰Tajan ma ndra tàchi Xuva, chàjayatin ndra ndra nuu Jesuu, ta te'en chīkatu'un ndra nuu ra:

—Xuva ra jàkunduta, tàchi ra ndi, na kichi ndakatu'un ndi nuun, nde'o tu juun kùu ma ra Cristu ña ìyo yi ña ni kichi kuenda Ndioo, a ìyo yi ña kuation ndi inga ra, kàti Xuva chi'in ndi —kàti ndra.

²¹Tajan juuni ma ora chīkatu'un ndra takan nuu Jesuu, nduva'a kuii kua'a' ñivi jānda'a ra chi'in tundo'o ndo'o na. Jānda'a ra ndian ku'vi ndiso tati xaan, ta juuni jānda'a ra kua'a' ndian kuaá ndia. ²²Takan kūu tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ndra jākua'a chi'in Xuva:

—Kua'an ndo, ta katītu'un ndo nuu Xuva ma ña ndē'e ndo, ta chīni ndo. Na kati ndo nuu ra ña ma ndian kuaá, kùu nānde'e na, ta ma ndian koxo kùu chīka va'a na, ta juuni ndà'a ndian ndo'o kue'e ta'yu, ta nda ma ndian so'o, chīni na, ta ndian cha chī'í nātaku na, ta ma ndian nda'vi chīni na ma tu'un ña jàna'a naja kua ni jakakú Ndioo na. ²³Ta juuni na sii kuuni ma ndian töve jàchiyo na na ma iti' kuà'in —kàti Jesuu chi'in ndra.

²⁴Takan kūu ta ora kēe ndio ma ndra jākua'a chi'in Xuva kuà'an ndra, tajan te'en kīcha'a ndio Jesuu kà'an ra cha'a' Xuva nuu ma ñivi:

—¿Yo chā'an ndo chānde'e ndo tichi ku'u ora chā'an ndo?, kùuni ndo. ¿A chānde'e ndo iin ra kàa takua kàa ma tuyoo, ña ora chàkin ni'i tati, ta ndùva yi?, kùuni ndo. ²⁵Tu yūvi takan kùu yi, ¿yo chānde'e ndo tuva takan? ¿A chānde'e ndo iin ra ñu'u iin ja'ma va'a ña ya'a vii kàa?, kùuni ndo. Na yūvi takan kùu yi, ti ma ndian chàku'un ja'ma kàa takan, ta ìyo kuika na, ndiakan ìyo

na ve'e ra kùu rey ta yüvi tichi ku'u. ²⁶Yakan va, ¿nda ra kùu ma ra chānde'e ndo tuva takan? ¿A iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kùu ra?, kùuni ndo. Juu ndicha kuii ña, rakan kùu iin ra ka'nuga kua inga ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. ²⁷Ta juu ma Xuva kùu ma ra ña te'en kà'an ma tutu Ndioo cha'a':

Yu'u, ni tachì iin ra jà'a tiñu nui iti' nuun,
 ikan na jandova'a ra ma itiun,

kàti yi. ²⁸Yakan va yu'u kà'in chi'in ndo, ti tañu ma ñivi ìyo ñuñivi, takà'an keta iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña ka'nuga kua Xuva. Va taku ma ra ìyo nuu chà'nda Ndioo tiñu, rakan ka'nuga ra kua Xuva, vaji ma ra nuu ndi'inia kùu ra —kàti Jesuu.

²⁹Takan kùu ta ndisaa ma ñivi, ta chi'in ndra nàka'an xu'un' kuenda ñuu Roma, ora chīni na ña kā'an Jesuu, ta kūtunini na ña Ndioo kùu ra iin ra ndaa. Ta ndiakan cha jāña na ña jākunduta Xuva na niku. ³⁰Va ma ndra fariseu, chi'in ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, java jāchiyo ndra ndra nuu ma ña kùuni Ndioo ña jà'a ndra, ta töve nī cha'a ndra ña jākunduta ma Xuva ndra.

³¹Ta te'en chīkatu'un Jesuu:

—¿Yo chi'in kùu jando indukui ma ñivi ìyo ma tiempu i'ya? ¿A yo indukuni kàa takua kàa na?, kùuni ndo. ³²Kùu na indukuni kua ma ndiakwati, ña ora chūnandì na chìta na nuu ya'vi, ta kànachaa na meru na chi'in tu'un i'ya: “Tivi ndi chi'in tuvilu nuu ndo, ta tüvi nī kuuni ndo tacha'a ndo, ta chīta ndi yaa nda'vi nuu ndo, ta tüvi nī kuuni ndo kuaku ndo.” ³³Takan kùu ndo, ta ora kīchaa ndio Xuva ra jākunduta, ra tüvi chàchi, ta tüvi chī'i vinu, ta kà'an ndio ndo ña ra ndiso tati xaan kùu ra. ³⁴Ta ikan jan, kīchi ndio ma ra Se'e ñivi tachi Ndioo, ta rakan ti ra chàchi, ta chī'i kùu ra. Ta cha'a' yakan kùu yi ña kàti ndo ña iin ra jà'a kuati kùu ra, ta iin ra ya'a chàta'ani ko'o kùu ra, ta meru ra kùu ma ndian tivi xini chi'in ma ndian ña nàka'an xu'un' kuenda ñuu Roma, kàti ndo. ³⁵Va ma ndian cha chīto ki'vi iti' va'a, numini cha'a' yo kuenda ña chīnituni Ndioo kùu ma ña ìyo chi'in na —kàti Jesuu.

Chà'an Jesuu ve'e ra fariseu ña nàni Simón

³⁶Tajan iin ra fariseu jāinvitaa ra Jesuu ña na ku'un ra kukachi ra ve'e ra. Ta ora cha nàndì ra chàchi ra nuu mesa, ³⁷ta iin ña

tondo iyo ma ñuu ikan, ora chítóan ña Jesuu kuàkachi ra ve'e ma ra fariseu, juuni ma ora ikani kāvanda'a ña iin viru takuui xiko, ña ya'a ya'vi ndaa, ta kuà'an ña ve'e ma ra fariseu nuu ndaa Jesuu. Ta ora chāa ña ikan nuu ndaa Jesuu, ³⁸ ta ndaa ña chàkuan yatini nuu ndaa ra, ta kīcha'a too ma takuui tinuan cha'a ra, tajan chūnandi chitian cha'a ra, ta kīcha'a ndioan jànatian yi chi'in ixi xinian. Ta tūtuan yi, ta jākuti ndioan takuui xiko yi. ³⁹ Takan kūu ta ma ra fariseu, ra jāinviata Jesuu, te'en kīcha'a ra chànini ra ña jà'a ña takan chi'in Jesuu: “Tuva ndicha ña ra kà'an tu'un Ndioo kùu ra, ¿ta naja tüvi chà'a ra kuenda ña ña tondo kùu ma ña kè'e ra?” Takan chànini ra. ⁴⁰ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ra fariseu:

—Yo'o Simón, iyo iin ña kùuni ka'in chi'un —kàti ra.

Tajan te'en nāka'an ma ra fariseu:

—Yo'o Matru, ka'an yi nui tuva takan —kàti ra.

⁴¹ Tajan te'en nāka'an ndiko Jesuu chi'in ra:

—Chīyo uvi ra'ii, ndra tàvi xu'un' nuu iin ra chà'a nuu xu'un'. Iin ra tàvi xu'un' ña jàkanaa ra iin kuiya java, ta inga ra tàvi xu'un' ña jàkanaa ra uvi yoo. ⁴² Ta takua kùu ka'nda ndra kuenda nuu ma ra chā'a nuu xu'un' nuu ndra, yakan va jāka'nuni ra ndra cha'a' ma xu'un' tàvi ndra nuu ra. Ta vitin kùuni ña katitu'un nui, ¿nda ra kùu ma ra kùuni ga ra nde'e ra cha'a' ma ña jā'a ra?, kùuniun.

⁴³ Tajan te'en nāka'an ndio Simón chi'in Jesuu:

—Yu'u chànini ti ma ra tàvi tiá xu'un' nuu ra, rakan kùu ma ra kùuniga ra nde'e ra —kàti ra.

Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ra:

—Ña ndicha kùu ma ña kā'un —kàti Jesuu chi'in ra.

⁴⁴ Tajan iin cha'ani nuu Jesuu ndē'e ra nuan, tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in Simón:

—¿A ndè'un ña ndaa i'ya? Nda che'e kī'vj tichi ve'un ta tüvi nī cha'un takuui ña nàkatai cha'i, ta ña ndaa i'ya ti nākata ña cha'i chi'in takuui tinuan ta jānatian yi chi'in ixi xinian. ⁴⁵ Taku yo'o tüvi nī tutun yu'u ora kīchai ña kãña'i chi'un, va ña ndaa i'ya endee tüvi jãña ña ña tütuan cha'i nda ora kīchai ve'un. ⁴⁶ Tüvi nī taun cete xinī ora kīchai, va ña ndaa i'ya, jākutian takuui xiko chata cha'i. ⁴⁷ Yakan va cha'a' ña'a, va kà'in chi'un ti vaji iyo kua'a' kuatian, va jànaa Ndioo yi cha'a' ña kùunian nde'an ra, va ma

ndian chànini ña töve kua'a' kuati na, ta juuni töve chà'a na ña janaa Ndioo ndisaa yi, ndiakan töve kùuni va'a na nde'e na ra.

⁴⁸Takan kūu tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ma ña'a:

—Cha nàa ma kuatiun vitin —kàti ra chi'an.

⁴⁹Takan kūu ta inga ma ndra kàchachi ka'lin chi'in

Jesuu te'en kīcha'a ndra nātu'un ta'an ndra:

—¿Nda ra kùu ra'ya ña nda kuati ñivi kùu janaa ra? —kàti ndra.

⁵⁰Takan kūu tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ma ña'a:

—Na ku'un va'un ve'un ti cha'a' ña chìnuniun, yakan va cha kākún. —Takan kàti Jesuu chi'an.

Ñivi ña'a tìndee Jesuu

8 Takan kūu ta ora yā'a ña kūu takan, tajan kēe ndio Jesuu kuàkakunuu ra kua'a' ñuu chi'in kuariya ña kuàkatitu'un ra naja kua kàa nuu chà'nda Ndioo tiñu, chi'in ndi uchi uvi ndra tatun ra. ²Ta juuni kàcha'an uvi uni ñivi ña'a ña tàvani'i Jesuu tati xaan chi'in inga tuku kue'e ña ndo'o vi. Ta tañu ma ñivi ikan, kuà'an Ndiya, ña nàni Magdalena, ña tàvani'i Jesuu ucha tati xaan, ³ta juuni ikan kuà'an Juana ñasi'i ra nàni Chuza, ra jā'a tiñu nuu Herode niku, ta Susana chi'in inga tuku ñivi ña'a ña tìndee Jesuu chi'in ndatiñu ña ìyo nuu vi ndia.

Iin ku'va ña jàkuuni Jesuu ka'an ra nuu ñivi chata iin ratàchi

(Mt. 13:1-9; Mr. 4:1-9)

⁴Takan kūu ta nduva'a kuui kua'a' ñivi kīchi nani ñuu kùti'vi na nde'e na Jesuu. Ta ikan jan te'en kīcha'a ra kà'an ra iin ku'va nuu na:

⁵—Ìyo iin ratàchi. Ta rakan ti kēe ra kuàtachi ra chiti trigu. Ta ma nuu chōso ra yi ìyo chiti kōyo tichi iti'. Ta chiti ikan chāñu na yi, tajan nūu ndio ma saa ta chāchi ndi'i ndri yi. ⁶Ta inga ita'vi yi kāchita yi tañu yuu. Ta ora kāna yi ta ndi'i yi nàtii ti tūvi kàchin ma nuu ndaa yi. ⁷Ta inga ita'vi ma chiti kāchita yi tañu iñu, ta ora kāna yi, jāvati ma iñu ndu'va nuu yi, yakan va nī kuu kua'nu yi ta chi'í yi. ⁸Va inga ita'vi yi kāchita yi iin nuu va'a ñu'u' ta chiti ikan va chā'nu va'a yi ta nduva'a kuui kua'a' chiti chā'a yi.

Ndisaa yakan kātitu'un Jesuu nuu na. Takan kūu tajan te'en nāka'an ni'i ra nuu ma ñivi inga cha'a':

—Ma ndian chini ña kà'in na taso'o na! —kàti ra.

Nuu jàkoto Jesuu ñivi nda cha'a' jàna'a ra ma ku'va nuu na

(Mt. 13:10-17; Mr. 4:10-12)

⁹Takan kūu tajan te'en chikatu'un ndio ma ndra tatun Jesuu nuu ra nayi kùuni ma ku'va ikan ka'an yi.

¹⁰Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Nuu ndyo'o, chà'a Ndioo ña na koto ndo tu'un xe'e ña ìyo chi'in ra nuu chà'nda ra tiñu, va chi'in inga ñivi kà'in yi chi'in maaaa ku'vani, ikan vaji najaga nande'e na va tüvi ndichin nuu na, ta vaji najaga kuni na ma ña kà'in, va na kuu kutunini na yi —kàti Jesuu.

Kàtitu'un Jesuu cha'a' ma ku'va ratàchi

(Mt. 13:18-23; Mr. 4:13-20)

¹¹Takan kūu tajan te'en nāka'an ndio Jesuu nayi kùuni ma ku'va ikan ka'an yi nuu ndra:

—Ma chiti ikan kùuni yi ka'an yi ña kùu yi takua kùu ma tu'un Ndioo. ¹²Ta ma chiti kōyo tichi iti', yakan kùuni yi ka'an yi ma ndian chini tu'un Ndioo. Ta ikan jan vachi ndio ma kui'na ta jànaa ma tu'un Ndioo ña cha ìyo anima na, ikan na töve chìnuni na ta töve kàkú na.

¹³Ta ma chiti kōyo tañu yuu kùuni yi ka'an yi ña ma ndian chini tu'un kà'in ya'a sii kùuni na ora nì'i na yi. Ndiakan kùu na takua kùu ma chiti ña kōyo tañu yuu ña töve nì'i va'a yi nuu kunu ma yo'o yi jà'a ma yuu. Yakan va ndiakan chìnuni na ma tu'un Ndioo tia tiempuni. Tajan kēta ndio iin kivi ña na kündeega na jachi'in na ma ña kà'an yi, ta ndākoo ndiko na yi. ¹⁴Ta ma chiti kōyo tañu iñu, kùuni yi ka'an yi ña ndiakan kùu ma ndian chìnuni tu'un Ndioo. Va kueeni kueeni jàña na ña chìnuni na tiá cha'a' ma ndatiñu ña ìyo ma ñuñivi i'ya, ta juuni ya'a chitu'un na cha'a' ma xu'un' ta naja kua kuu kakusii na chi'in ña töve va'a, ti kùuni na ndokuika na. Yakan va takan kùu ma chiti ikan, ti töve chā'a yi chiti jà'a ma ña vati. ¹⁵Va ma chiti kōyo iin nuu ñu'u' va'a, kùuni yi kà'an yi ña ndiakan kùu ma ndian chìnuni tu'un Ndioo chi'in ndisaa anima

na, ta jàchi'in na ma ña kà'an yi. Yakan va ndiakan kùu na takua kùu ma chiti ña chā'a kua'a' va'a chiti, ta töve jàxiin na na ma iti' Ndioo.

Jesuu kà'an ra iin ku'va ña jàkuuni ra ka'an ra cha'a' ñu'ú kandil

(Mr. 4:21-25)

¹⁶ N'iiin ñivi tüvi taa na ñu'ú kandil ta kasi na nuu yi chi'in iin kisi ñu'u' a kutaa xe'e na yi xuu iin chito, ti ndisaa ñivi kùtaa na yi iin nuu sukun, ikan na ndondichin nuu na ndian kuànde'e nuu ìyo na. ¹⁷ Yakan va n'iiin nakuyi ña töve kindoo xe'e, ti ni keta yi nuu nuna, ta ni chaa iin kivi ña ni koto kachin ndi'i na yi ndia.

¹⁸ Yakan va na taso'o va'a ndo ña kà'in chi'in ndo. Vati ndian ìyo yi nuu, tiá kua'a' yi ni koo nuu na. Va ndian tükuii nakoo nuu, a ña chà'nini na koo nuu na, ni kindaa Ndioo yi —kàti Jesuu.

Chàa ma'á Jesuu chi'in ndra yani ra, ta ñivi ta'an ra nuu jàna'a ra

(Mt. 12:46-50; Mr. 3:31-35)

¹⁹ Takan kùu tajan chāa ma'á Jesuu chi'in ndra yani ra ta ñivi ta'an ra ma ve'e nuu ndaa ra jàna'a ra. Va takua nī kuu jayatin vi vi nuu ndaa ra, ti ya'a kua'a' ñivi ka'iin. ²⁰ Yakan va kà'an vi chi'in iin ra ndaa ma ikan, na kuka'an ra chi'in Jesuu. Tajan te'en chā'an ra chāka'an ra chi'in Jesuu:

—Nuke'e ndaa ma'un chi'in ndra yaniun ta ñivi ta'un ña nànduku vi ñun —kàti ra chi'in Jesuu.

²¹ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu:

—Ma ndian chini tu'un Ndioo ta jàchi'in na ña kà'an yi, ndiakan kùu ma ma'i chi'in ndra yani ta ñivi ta'in —kàti Jesuu chi'in na.

Jàkutaxin Jesuu tati chi'in takuii lakuna

(Mt. 8:23-27; Mr. 4:35-41)

²² Iin kivi kī'vi Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra tichi iin lancha. Ta ora cha ka'iin ndio ndra tichi run, tajan te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na ko'o inga chiyo lakuna —kàti ra.

Tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra. ²³ Takan kùu ta ora cha kàcha'an ndio ndra nuu lakuna tajan tiin ndio ñuma'na Jesuu, ta

kixi ra. Ta juuni ma ora ikan nduva'a kuii kōyo savi tati chata ndra nuu ma lakuna. Ta ikan jan kīcha'a ndio ma takuii k'vi ra tichi lancha ndra. Yakan va yū'vi ndra ti koto sa'vi run chi'in ndra.

²⁴Takan kūu tajan jāndakoo ndra Jesuu chi'in tu'un i'ya:

—jMatru! jMatru! Chani ka'a yo —kāti ndra chi'in ra.

Tajan ndākoo ndio Jesuu ta ndōxaan ra nuu ma savi tati chi'in lakuna, tajan kūtaxin ndio yi. ²⁵Takan kūu tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra:

—¿Ta naja takā'an chinuni ndo ña yu'u kùu tindei ndo? —kāti ra chi'in ndra.

Takan kūu ta ndrakan ti ndava kuà'an anima ndra ña ya'a ndasii ndra. Tajan kīcha'a ndra chikatu'un ta'an ndra chi'in juuni maa ndra:

—¿Nda ra kùu ra'ya ña nda savi tati chi'in lakuna jächi'in ña kà'an ra? —kāti ndra.

Iin ra ndiso tati xaan ñu'u' Gerasa

(Mt. 8:28-34; Mr. 5:1-20)

²⁶Takan kūu tajan kētachiyo ndra inga chiyo yu'u lakuna, ta chāa ndra ñu'u' Gerasa ña kàndii iti' nuu ñu'u' Galilea. ²⁷Tajan ora nūu ndio Jesuu ma tichi lancha, ta ikan cha jāyatin iin ra ndiso tati xaan nuu Jesuu ña kēe ra ma tichi ñuu ikan. Ta rakan ti cha iyo kua'a' tiempu ña tüvi iyo ra iin tichi ve'e ta ni tüvi chàku'un ra ja'ma. Ta iyo ra kamajandu. ²⁸Tajan chājayatin ndio ra ra nuu vāchi Jesuu, ti cha nākoto ra ra, tajan iin nanda'yu ni'i ni ra, ta te'en nāka'an ra ora chūnandi chiti ra nuu Jesuu:

—jNa ki'viun chi'in, yo'o Jesuu ra Se'e Ndioo ra iyo nuu sukun! Ta juuni kà'in chi'un ña na jānde'un tundo'o yu'u —kāti yi chi'in Jesuu.

²⁹Takan kāti yi chi'in Jesuu ti kāti ra chi'in yi ña na kee yi tichi kuñu ra. Vati nduva'a kuii cha kua'a' kivi kùu yi ña iyo yi tichi kuñu ra, ta vaji chi'in karena chù'ni na nda'a' ra ta cha'a ra, ikan na kùu ku'un ra, kùuni na, va na kùu yi ti ndi'i yi chà'nda ra ta jà'a ndio yi ña na kunu ra ku'un ra tichi ku'u. ³⁰Takan kūu, tajan te'en chikatu'un ndio Jesuu nuu ma ra ndiso tati xaan:

—¿Naja kuànanianu? —kāti ra.

Tajan te'en nāka'an yi:

—Nàni ndi Legion, vati kua'a' tati xaan kùu ndi ña ìyo ndi tichi kuñu ra'ya —kàti yi.

³¹Tajan chīkan ndio yi ñamani nuu Jesuu ña na ja'a ra ñamani ña na tächi ra yi ñuñivi nuu ìyo ndian ndíí. ³²Takan kūu ta takua ka'ìn kua'a' kini ña kàchachi ndri yatini ma yuku ikan, tajan chīkan ndio yi ñamani nuu Jesuu na ku'va ra ki'vi yi tichi kuñu ndri. Tajan kāti ndio Jesuu ña va'a. ³³Tajan kēe ndio ma tati xaan tichi kuñu ra, ta kī'vi yi tichi kuñu ma kini. Ta ndrikan kāndakunu ndri kàcha'an ndri ta kàchita ndri iin xa'va ña ìyo yu'u lakuna. Ta ikan kā'a ndri tichi ma takuii, ta chí'í ndri. ³⁴Ta ma ndra kùmi ma kini, yū'vi ndra ora ndē'e ndra ña kūu takan, tajan kāndakunu ndio ndra kuàkatitu'un ndra nuu ma ñivi ìyo ñuu chí'in ndian ìyo kuariya. ³⁵Takan kūu tajan kēe ndio ma ñivi chānde'e na ma ña tā'an ma kini. Ta ora chāa ndio na nuu ndaa Jesuu, ta ikan ndē'e na ña nàndi ma ra ndiso tati xaan niku nduku iti' cha'a Jesuu ña isukun ra ja'ma. Yakan va nduva'a kuii yū'vi na ora ndē'e na ra. ³⁶Ta ma ndian ndē'e ma ña kūu, ndiakan kātitu'un na naja kua ndā'a ma ra ndiso tati xaan nuu inga ñivi. ³⁷Takan kūu ta tandi'i ma ñivi ìyo ñu'u' Gerasa, kīcha'a na jànini na Jesuu ña na kee ra ma ñu'u' ikan, vati ya'a yū'vi na ña ndē'e na ma ña jā'a ra. Yakan va ndāa ndio Jesuu ma tichi lancha ta kuà'an ra. ³⁸Ta ma ra kēe ma tati xaan chīkan ra ñamani nuu Jesuu, na ku'va ra ña ku'un ra chí'in ra. Va Jesuu tüvi nī cha'a ra ña ku'un ra chí'in ra. Tajan te'en nāka'an ndio ra chí'in ra:

³⁹—Na ku'un ve'un, ta katitu'un ma ña jā'a Ndioo chí'un nuu ma ñiviun.

Takan kūu tajan kēe ndio ra kuà'an ra, ta kātitu'un ra nuu ma ñivi ñuu ndisaa ma ña jā'a Jesuu chí'in ra.

Ña se'e Jairo, ta ña kè'e ja'ma Jesuu

(Mt. 9:18-26; Mr. 5:21-43)

⁴⁰Takan kūu ta ora ndikoni'i ndiko Jesuu ma inga chiyo yu'u lakuna, ta maani cha ka'ìn kua'a' ñivi ndàtu na ra. Ti ndiakan ya'a chīsii na ña vāchi ra. ⁴¹Ta juuni ma ora ikan, chāa iin ra nàni Jairo. Ta rakan ti iin ra kùu vika ma veñu'u ñivi judúu kùu ra.

Tajan rakan chūnandi chiti ra cha'a Jesuu ña chikan ra ñamani nuu ra, ña na ku'un ra chi'in ra nuu ìyo ve'e ra, ⁴²ti ikan kàndii ñase'e ra ña uchi uvi kuiya, ña ya'a kùuni ra nde'e ra, ti uvaa nuan kùan se'e ra, ña chani kuvian jà'a ma kue'e ndò'an.

Yakan va ora kēe Jesuu kuà'an ra chi'in ra, tajan nduva'a kua'a' ñivi tāndikun na chata ra ña ndava tìtuu ta'an na. ⁴³Takan kūu ta tañu ma ñivi ikan, kuà'an iin ña cha ìyo uchi uvi kuiya ña ku'vian jà'a niian. Ta yakan ti cha jānaa ña ndisaa xu'un' kùmian chi'in ma ndra jà'a tatan. Ta ni'iin ndra nī kuu janda'a ña. ⁴⁴Takan kūu tajan ma ña'a i'ya chājayatian ña iti' chata Jesuu, ta kē'an ja'ma ra, ta juuni ma ora ikani chākuita ña ta'an ña nii, ta ndā'a ña.

⁴⁵Takan kūu tajan te'en kīcha'a ndio Jesuu chīkatu'un ra:

—¿Yo kē'e ja'mai? —kàti ra.

Ta kàti na ti töve yo kē'e yi.

Tajan te'en nāka'an ndio ma Petu' chi'in Jesuu ora nāka'an ma ñivi takan:

—Yo'o Matru, ¿a tüvi ndè'un ti ya'a kua'a' ñivi tìtuu ta'an kàcha'an na xiun? ¿Ta chīkatu'un gaun ña yo kē'e ñun? —kàti Petu'.

⁴⁶Tajan te'en nāka'an tuku Jesuu:

—Ìyo iin yo kē'e ja'mai ti chā'i kuenda ña kēe ndatui —kàti Jesuu.

⁴⁷Tajan ora ndē'an ña na kūu kundii xe'an nuu ra kùnunan, tajan kīcha'a ña ndayuan ta chāa ña chūnandi chitian cha'a ra. Tajan kīcha'a ña kà'an ña nuu ndè'e ndisaa ma ñivi nda cha'a' kùu yi ña kē'an ma ja'ma ra ta naja kua ndā'a ña jà'a yi ora kē'an ra. ⁴⁸Takan kūu tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'an:

—Yo'o se'yu, cha kùu ku'un va'un ti cha ndā'un jà'a ma ña chìnuniun —kàti ra.

⁴⁹Ta ni yakan takā'an chinu kà'an ra ora chāa iin ra tatun ña kīchi ma ve'e Jairo, ña te'en kà'an ra chi'in ma ra vika veñu'u:

—Cha chī'í ma ñavali se'un, yakan va nda kuenda ña jàkenaun tiempu ma ra kùu matru. —Takan kàti ra chi'in ra.

⁵⁰Va ora chīni Jesuu ma ña kā'an ma ra kùu tatun chi'in ma Jairo, tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ra kùu vika:

—¡Na yü'viun! Na chinuniun ma ña jà'i ta nde'un ti ndà'a ma ñase'un —kàti Jesuu chi'in ra.

⁵¹ Ta ora chāa Jesuu ve'e ma Jairo, ta kī'vi ra ma tichi ve'e nuu kàndii ma ñachī'í ta kī'vi ra chi'in Petu', Jandiau, Xuva, ta tatá ña ta ma'á ña ndia, ti tüvi nī cha'a ra ña kī'vi inga ñivi chi'in ra nuu kàndian. ⁵² Ta ora ndē'e ra ña tandi'i ma ñivi ka'iin ikan kàchaku na ta nda'vi kùuni na. Takan kūu tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in na:

—Na kuäku ndo ti ma ñavali i'ya tüvi nī chi'an ti kixinian kàndian —kàti Jesuu.

⁵³ Takan kūu ta ma ñivi ikan java kīcha'a na chàkú ndaani na ña kà'an ra takan, ti ndisaa na cha chito na ti cha chī'an. ⁵⁴ Tajan tiin ndio Jesuu ma nda'a' ña, ta te'en nāka'an ni'i ra chi'an:

—¡Chi'un kà'in yo'o xi'i ña na ndetaun! —kàti Jesuu.

⁵⁵ Tajan ma ora ikani nāndoto ndikoan ta ndēta ña. Ta ikan jan kà'an ndio Jesuu ña na ku'va na ña kachian. ⁵⁶ Takan kūu ta ma tatá ña chi'in ma'á ña ndava yū'vi vi ña jā'a ra takan, tajan kīcha'a kà'an ndio ra chi'in vi ña na kätitu'un vi ma ña jā'a ra nuu ni'iin ñivi.

Tàchi Jesuu ndra jàkua'a chi'in ra na kukatitu'un ndra tu'un va'a Ndioo

(Mt. 10:5-15; Mr. 6:7-13)

9 Iin kivi jākuti'vi Jesuu ma ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in ra. Ta ikan chā'a ra ndatu ra nuu ndra ña na janda'a ndra tandi'i ndian ndiso tati xaan chi'in tanuu kue'e ndo'o na. ² Takan kūu tajan tachi ndio ra ndra ña na janda'a ndra ndian ku'vi ta kätitu'un ndra nuu ma ñivi naja kua kàa nuu chà'nda Ndioo tiñu. ³ Ta ora juuni takāaga kee ndra ku'un ndra, ji'na te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—Na kúnaa ndo ni'iin nakuyi ma iti' kuà'an ndo: ni itin, ni xu'un', ni ña kachi ndo, ni yutun vatun ndo, ta ni ja'ma ña kùsukun ndo. ⁴ Yakan va ora chaa ndo ve'e iin ñivi na kindoo ndo ikan nda kati keta ora ku'un ndo inga ñuu. ⁵ Tatu iyo iin ñuu ña töve jàchi'in na ña kà'an ndo, ta töve chà'a na ña kìndoo ndo ve'e na, tiá va'a na kee ndo ma ve'e ikan ta jakisi ndo yuyaka ña ka'iin ndichan ndo, ikan na koto na ti xaani Ndioo ndè'e ra na chà'a ña töve jàchi'in na ña kätitu'un ndo —kàti Jesuu.

⁶ Takan kūu tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra kuàjanda'a ndra ñivi nani kuariya ta kätitu'un ndra naja kua kuu jakakú Ndioo na.

Nuu chî'í Xuva ra jàkunduta

(Mt. 14:1-12; Mr. 6:14-29)

⁷Tajan chîto ndio rey Herode tandi'i ña jà'a Jesuu. Yakan va ni töva chîto ra nayi chànini ra jà'a ra vati ìyo ndian kà'an ña Xuva, ra jàkunduta, nātaku ndiko ra, ⁸ta ìyo inga ndian kà'an ña Elía ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na kùu ra, ta tuku na kà'an na ña cha nātaku ndiko inga ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na, kàti na. ⁹Tajan te'en nāka'an ndio Herode:

—¿Nda ra kùu rakan ña kà'an na ña ya'a ìyo ndatu ra, vati Xuva ra jàkunduta, mai tāchi ña na ka'nda ndra sukun ra? —chànini ra.

Yakan va Herode nānduku ra naja kua ja'a ra ta kuu nde'e ra Jesuu.

Jesuu chà'a ra ña kachi u'un mii ñivi

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Jn. 6:1-14)

¹⁰Takan kūu ta ora kēta kivi ña chāa ndiko ma ndra tatun Jesuu, ta ikan jan kātitu'un ndra tandi'i ña jà'a ndra nuu ra. Tajan tāvani'i siin ndio Jesuu ndra ña na ku'un ndra chi'in ra iin ñuu nāni Betsaida. ¹¹Va ora chā'a ndio ma ñivi kuenda ña kàcha'an ndra, tajan tādikun ndio na kàcha'an na chata ndra, ta ikan jan ndàkimani ndiko ra na. Ta kīcha'a ndio ra kātitu'un ra nuu na naja kua kàa nuu chà'nda Ndioo tiñu, ta jānda'a ra ma ndian ku'vi ndia.

¹²Takan kūu ta ora chani kuna'a tajan chājayatin ndio ma ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in Jesuu ndra nuu ndaa ra. Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Na jandutáun ma ñivi, ikan na ku'un na kunindee na ta kunanduku na ña kachi na iti' kuariya a iin tichi ku'u nuu ìyo ñivi, vati i'ya tükuii na koo kacho —kàti ndra.

¹³Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Maa ndo na ku'va ndo ña kachi na —kàti ra.

Ta te'en nāka'an ndra nuu ra:

—¿Ta naja kua kuu ku'va ndi ma ña kachi na tuva u'un ta'ani paan indii, ta uvi tiaka' ni? —kàti ndra—. Kùu yi va tuva ndoun kuatun ndi nde've chi'in ma ñivi ta ku'un ndi kujata ndi ña kachi na —kàti ndra chi'in ra.

¹⁴Takan kàti ndra vati ìyo iin u'un mii ndra kùu ndra ña maaaa ndra'ii ni. Takan kùu tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra:

—Na jakunandi ndo na kuenda uvi xiko uchi na —kàti Jesuu chi'in ndra.

¹⁵Yakan va kua ikan jā'a ndra ña chūnandi ndisaa na. ¹⁶Tajan tīin ndio Jesuu ndi u'un paan ta uvi tiaka', ta nānde'e ra iti' andivi, ta chikan ra ta'vi Ndioo cha'a' yi, tajan chā'a ndio ra yi nuu ma ndra jākua'a chi'in ra na nata'vi ndra yi nuu na.

¹⁷Takan kùu ña ndisaa na chāchi na nda kati chitu va'a tichi na, ta jākutua na uchi uvi ga tuka chi'in ma ña chākoso.

Kàtitu'un kachin Petu' ti Jesuu kùu ra Cristu

(Mt. 16:13-19; Mr. 8:27-29)

¹⁸Iin kivi kēsiin Jesuu chi'in ndra jākua'a chi'in ra ña kuàka'an ra chi'in Ndioo. Ta ikan jan te'en kīcha'a chīkatu'un Jesuu nuu ndra:

—¿Nda ra kùu yu'u kàti ma ñivi?, kùuni ndo.

¹⁹Tajan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Ìyo ndian kà'an ña kùun Xuva ra jākunduta, ta ìyo ndian kà'an ña kùun Elía, ra kà'an tu'un yu'u Ndioo taji'na, ta juuni ìyo ndian kà'an ña kùun iin ndra kà'an tu'un yu'u Ndioo ña chīyo taji'na, ta iin ndrakan kùu ndra ña nātaku ndiko ndra kàti na. —Takan kàti ma ndra jākua'a chi'in Jesuu nuu ra.

²⁰—Ta ndyo'o, ¿nda ra kùu yu'u?, kùuni ndo —kàti Jesuu.

Ta te'en nāka'an ndio Petu' chi'in ra:

—Yo'o kùun ma ra Cristu ra tāchi Ndioo —kàti ra.

Jesuu kàtitu'un ra ña ni kuvi ra

(Mt. 16:20-28; Mr. 8:30-9:1)

²¹Ta ikan jan kàtitu'un Jesuu nuu ndra ña na kàtitu'un ndra yi nuu nī'iin ñivi. ²²Tajan te'en kà'an ra:

—Taku yu'u ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, nduva'a kuii ni nde'e ra tundo'o, ti ni kati ma ndian cha'nu ña ra jà'a kuati kùu ra, chi'in ndra

chà'nda tiñu nuu sutu, ta ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo ndia. Ta ndrakan ni ka'ni ndra ra, va tichi uni kivi ni nataku ndiko ra.

²³Tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ndisaa ma ndian ka'iin ikan:

—Tu ìyo iin yo kùuni jakua'a chi'ìn, na jaña na ma ña chà'nini na ja'a na, ta na tandikun na chatai nani kivi chi'in kruu na, ikan na nde'e na tundo'o takua ni nde'i tundo'o nuu kruu ndia. ²⁴Ti ma ndian kùuni koo ñuñivi, töve ni kakú na, va ma ndian kuvi cha'a' tu'un kà'in, ndiakan kùu ma ndian ni kakú ta ni koo na chi'ìn endeeni. ²⁵Ta juuni tüvi nda kuenda yi tu iin ra'ii nì'i ra tandi'i ña ìyo ñuñivi, ta ora kuvi ra, ni ku'un ra endeeni iti' andaya'. ²⁶Ta tu ìyo ndian kùkanuu na nde'e na yu'u ta chata tu'un kà'in, nda yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ni kukanui nde'i ma ñivi ikan ora ni kichaa ndikoi. Ti ma ora ikan ni ndotachai jà'a ndatui chi'in ndatu ma Tatái ta chi'in ndatu tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo. ²⁷Yakan va kùuni ña taso'o va'a ndo ma ña ni ka'in chi'in ndo vitin. Ndicha va'a ña kà'in ti ìyo ndian ka'iin i'ya tüvi ni kuvi na nda kati nde'e ji'na na ña kichaa nuu chà'nda Ndioo tiñu —kàti Jesuu.

Ndioo, sàma ra kua kàa Jesuu

(Mt. 17:1-8; Mr. 9:2-8)

²⁸Takan kùu ora ya'a una kivi ña kà'an Jesuu takan, tajan kēe ndio ra kuà'an ra iti' yuku chi'in Petu', Xuva ta Jandiau ña kuàka'an ra chi'in Ndioo. ²⁹Tajan juuni ma ora kà'an ra chi'in Ndioo, jāma ma kua kàa ma nuu ra chi'in ma ja'ma ra, ti ma ja'ma ra nduva'a kuii ndōkuichin yi ta ndōtacha yi. ³⁰Tajan kēta uvi ta'an ndra ña nātu'un ndra chi'in ra. Ta ndrakan te'en nàni ndra: iin ra nàni Moisés ta inga ra nàni Elía. ³¹Ndrakan kùu ndra ña kàvanuu iin ña nduva'a kuii tàcha ndra. Ta ikan jan kicha'a ndra kà'an ta'an ndra naja kua ni kuvi Jesuu ta ni nde'e ra tundo'o ma ñuu Jerusalén. ³²Ta vaji nduva'a kuii ni kusu Petu' chi'in ndra meru ra, va jāndeeni ndra ma ñuma'na. Yakan va ndē'e ndra ma ña tàcha Jesuu chi'in ninduvi ma ndra ka'iin chi'in ra. ³³Ta ora cha chūndachiyo Moisés chi'in Elía xiin Jesuu, tajan te'en nāka'an ndio Petu' chi'in ra:

—Matru, ya'aga va'a ña ka'iin yo i'ya. Na ja'a ndi uni ta'an lomara kuenda ndo: iin yi kùu kuendaun ta inga yi

kuenda Moisés ta inga yi kuenda Elía. —Takan kà'an Petu' ti ni tüvi chîto ra nayi kà'an ra jà'a ña ya'a yū'vi ra.

³⁴Takan kūu ta ora juuni kà'an ra ndaa ra tajan nūu ndio iin vikonu'u ta kāvanuu yi ma ndi uni ta'an ndra jàkua'a chi'in Jesuu. Ta ora chā'a ndra kuenda ña indii ndra tichi ma vikonu'u, nduva'a kuii yū'vi ndra jā'a yi. ³⁵Tajan ma tichi vikonu'u chīni ndra tati Racha'nu Ndioo ña kà'an yi te'en:

—Ra'ya kùu Se'i ña tāchī. ¡Na jachi'in ndo ña kà'an ra! —kàti Ndioo chi'in ndra.

³⁶Ta ora yā'a ña chīni ndra ma tati ikan, tajan ndē'e ndio ndra ña ma'iin nia Jesuu ndaa. Va ndrakan tüvi nī katitu'un ndra ma ña ndē'e ndra nuu nī'iin ñivi.

Jànda'a Jesuu iin ra ndiso tati xaan

(Mt. 17:14-21; Mr. 9:14-29)

³⁷Ta ora tuvi inga kivi, tajan vāchi nuu ndio Jesuu ma yuku chi'in ndi uni ta'an ndra jàkua'a chi'in ra. Ta ma tichi iti' ikan nduva'a kuii kua'a' ñivi chāta'an nuu ndra nuu vāchi ndra. ³⁸Tajan iin ma ra vāchi tañu ma ñivi ikan, te'en nāka'an ni'i ra chi'in Jesuu:

—Matru, chīkain ñamani nuun ña na nde'un nayi jà'a chi'in ra se'i, ti uvanuuni ra ña kùu ra se'i. ³⁹Vati iin tati xaan kùu yi ña tiin yi ra ta jà'a yi ña na nda'yu ra, ta chī'i i'i ra, ta kēe xikiñu yu'u ra jà'a yi ta endee töve jāña numi yi ra. ⁴⁰Ta nda che'e kā'in chi'in ma ndra jàkua'a chi'un ña na tava ndra ma tati xaan ikan ra, va nī kuu ja'a ndra yi —kàti tatá ma rayoko chi'in Jesuu.

⁴¹Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ñivi ikan:

—¡Ndyo'o ñivi kini ña tüvi chīnuni! ¿A takā'an koto ndo ña töve ni koi endeeni chi'in ndo ña jà'a ndo takan? ¿A naja ga kivi kündeeni gai ma ña jà'a ndo?, kùuni ndo. ¡Nandaka ma ra se'un nui! —kàti Jesuu chi'in ra.

⁴²Ta ora kūyatin ndio ra nuu ndaa Jesuu, tajan ikan jānduva ndiko ma tati ikan ra, ta tiin ndiko yi ra. Ta Jesuu kā'an xaan ra chi'in tati xaan ikan, tajan kēe ndio yi ra, ta ndā'a ra jā'a Jesuu. Ta ikan jan chā'a ndiko ra ra nuu ma ra kùu tatá ra. ⁴³Takan kūu ta ndisaa ma ndian ka'iin ikan, ndava kuà'an anima na ña ndē'e na ma ña jā'a Ndioo ka'nu.

Cha'a' uvi kàtitu'un tuku Jesuu ña ni kuvi ra

(Mt. 17:22-23; Mr. 9:30-32)

Ta ora juuni yanga ndè'e na ma ña jā'a Jesuu, tajan te'en nāka'an ra chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra:

⁴⁴—Na taso'o va'a ndo ña ni ka'in chi'in ndo: taku ra Se'e ñivi tāchi Ndioo ni tiin na ra, ta ni ku'va na ra nda'a' inga ñivi —kàti Jesuu.

⁴⁵Takan kūu va ndrakan tüvi nī kutunini ndra ña kā'an ra, vati tüvi chà'a Ndioo ña na koto ndra tu'un ikan. Ta ndasii ndra ndakatu'un ndra naja kua kùuni yi ka'an yi nuu Jesuu ndia.

Kàtitu'un Jesuu nda ra kùu ma ra ka'nu ga

(Mt. 18:1-5; Mr. 9:33-37)

⁴⁶Ta ikan jan kīcha'a ndio ma ndra jākua'a chi'in Jesuu kànita'an yu'u ndra ña nda ra kùu ma ra ka'nuga nuu ndisaa ndra. ⁴⁷Takan kūu ta ora chā'a Jesuu kuenda cha'a' ma ña chà'nini ndra chi'in chinituni ndra, tajan tiin ndio ra iin ravali ta kūtaa ra ra iin chiyo xiin ra, ⁴⁸tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra:

—Nda yo kì'in kuenda ravali i'ya cha'a' ña nakoto na yu'u, kùuni yi ka'an yi ña juuni kì'in na kuenda na yu'u ndia. Ta nda yo kì'in kuenda yu'u juuni kì'in na kuenda ma ra tāchi yu'u ndia. Yakan va tu ìyo iin yo kùuni ndoka'nuga, ji'na ìyo yi ña kuu ra musu inga ñivi —kàti Jesuu chi'in ndra.

Ndian tüvi kùuni kuati chi'o juuni tìndee na yo

(Mr. 9:38-40)

⁴⁹Takan kūu tajan te'en nāka'an ndio Xuva chi'in Jesuu:

—Matru, nda che'e ndē'e ndi iin ra kùatavani'i tati xaan ndiso ma ñivi chi'in siviun, va tava töve chàkunuu ra chi'o, yakan va nī cha'a ga ndi ña jà'a ra yi —kàti Xuva.

⁵⁰Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—Na vā'a jà'a ndo ña nī cha'a ndo jà'a ra yi ti ndian tüvi kùuni kuati chi'o, juuni ìyo na kuenda yo ndia —kàti Jesuu.

Jesuu kùxaan ra Jandiau ta Xuva

⁵¹Takan kùu ta ora cha kēta kivi ña ni ndaa Jesuu ku'un ra iti' andivi, ta chi'in ndisaa anima ra kēe ndio ra kuà'an ra iti' ñuu Jerusalén takua chànini ra niku. ⁵²Tajan tãchi ndio ra ma ndra kùu tatun ra na ku'un ndra iti' nuu ta kunanduku ndra nuu kusu ndra iin ñuu ña kàndii ñu'u' Samaria. ⁵³Va ma ndian ñu'u' Samaria tüvi nī cha'a na ve'e nuu ndoo ndra kava ndra chi'in Jesuu, ti cha chā'a na kuenda ña kuà'an Jesuu iti' ñuu Jerusalén. ⁵⁴Takan kùu ta ora ndē'e Jandiau chi'in Xuva ña jā'a na takan, tajan te'en nāka'an ndio ndra chi'in Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, ¿a kùuniun ña ka'an ndi chi'in Ndioo na jakoyo ra ñu'ú chata na, ikan na kayu ndi'i na ta kuvi na takua jā'a Elía taji'na? —kàti ndra.

⁵⁵Tajan iin nde'e xaani Jesuu nuu ndra, ta te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Ta ndyo'o, ¿a tüvi chito ndo ña chi'in ndatu kui'na kùu ma ña chàkuu ndo ña kā'an ndo takan? ⁵⁶Vati taku yu'u ra Se'e ñivi tãchi Ndioo, töve vachì kuenda ña jànai ñivi ti vachì jakakúu na —kàti ra.

Ta ora yā'a ña kā'an ra takan, tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra inga ñuu.

Ndian kùuni ku'un iti' kuà'an Jesuu

(Mt. 8:19-22)

⁵⁷Takan kùu ta ora kàcha'an ndra ma tichi iti' ikan, ndē'e Jesuu iin ra chikatu'un te'en nuu ra:

—Yo'o Racha'nu, kùunì ku'in chataun nda nikuuni nuu chàniniun ku'un —kàti ra.

⁵⁸—Va'a, va ji'na kùunì katitu'in iin nakuyi nuun —kàti Jesuu chi'in ra—. Taku ma yukuii ìyo yavi nuu kixi ri ta nda saa ìyo taka ri ndia, va yu'u ra Se'e ñivi tãchi Ndioo töve ìyo iin nuu kusui —kàti Jesuu chi'in ra.

⁵⁹Takan kùu tajan te'en nāka'an tuku ra chi'in inga ma ra ndaa ma ikan:

—¡Na'a chatai! —kàti Jesuu chi'in ra.

Ta te'en nāka'an ndio ra:

—Yo'o Racha'nu, va'a va tuva ku'va ji'naun ña kukuchī ma tatái —kàti ra.

⁶⁰Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—Na ku'vaun ña na kuchi ma ndian töve chìnuni juuni ñivi maa na ndian cha chī'í, va yo'o na ku'un kukatitu'un naja kua kàa nuu chà'nda Ndioo tiñu nuu ma ñivi —kàti Jesuu chi'in ra.

⁶¹Takan kūu tajan te'en nāka'an inga tuku ra chi'in Jesuu:

—Yo'o Racha'nu kùuni ku'in chataun va tu ku'va ji'naun ña kuka'in chi'in ñivi ma nuu ìyo ve'i —kàti ra.

⁶²Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—Na jà'un yi, ti taku ma ndra tìn su'ma yutun yata, ta ndè'e ndra iti' chata ndra, töve nda kuenda ndra. Yakan va ma tu'un ikan te'en kùuni yi ka'an yi ña ma ndian kīcha'a jà'a tiñu Ndioo, töve jà'a na yi chi'in ndisaa anima na, ti chàku'uni na ma ña jà'a na niku. Yakan va ndiakan na kūu ku'un na nuu chà'nda Ndioo tiñu. —Takan kàti Jesuu chi'in ra.

Jesuu tàva ra tiñu nuu uni xiko uchi ra

10 Takan kūu tajan Jesuu kāchin ndiko ra inga uni xiko uchi ndra, ta ikan jan tāchi ra ndra, ta uvi ta uvi ndra ña na ku'un kuee ndra iti' nuu ra ña kukatitu'un ndra tu'un Ndioo ta ñuu ta ñuu nuu ìyo yi ña ku'un ra.

²Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Ndicha kuii ti vitin cha ìyo kua'a' ndian kùuni chinuni tu'un Ndioo, va töve kua'a' ndian kukatitu'un yi nuu na. Yakan va na ka'an ndo chi'in Ndioo na tachi ra kua'a' ndian kukatitu'un tu'un Ndioo nuu na. ³Yakan va kua'an ndo, ti yu'u tàva tiñu nuu ndo ña na ku'un ndo tañu ñivi ña kùu na takua kùu lobo. Ti kua ikan tà'an mvechala iin tuxa'ini ora kùuni ma lobo kachi ri ndri. ⁴Ta na kùnda'a ndo yunu ni xu'un' ni inga ndichan ndo ndia. Ta tu keta ñivi nuu ndo ma tichi iti' na kùndaa ndo ka'an ndo chi'in na. ⁵Ta tu chaa ndo ve'e iin ñivi, ji'na te'en ìyo yi ña ka'an ndo chi'in na: “Na koo vii ndo ma ve'e i'ya”, kàti ndo. ⁶Ta tu ma ve'e ikan ìyo ñivi va'a, ma ña va'a ka'an ndo ni kuu yi jà'a Ndioo, va tu töve, töve ni kuu yi. ⁷Na kindoo ndo juuni ma ve'e ikan. Ta tu chà'a na ña kachi ndo ta

kachi ndo. Ta tu chà'a na takuui ko'o ndo, ta ko'o ndo ra'. Vati ma ndian jàtiñu ìyo yi ña ni'i na ya'vi na cha'a' ma tiñu jà'a na. Ta na kākunuu ndo tave'e tave'e na. ⁸Yakan va ora chàa ndo iin ñuu ta ki'in na kuenda ndo, ta kachi ndo ndisaa ma ña chà'a na nuu ndo. ⁹Ta na janda'a ndo ma ndian ku'vi ìyo ñuu ikan chi'in tu'un i'ya: “Cha vàchi kuyatin nuu chà'nda Ndioo tiñu nuu ndo”, kàti ndo chi'in na. ¹⁰Va tu chàa ndo iin ñuu, ta tüvi ki'in na kuenda ndo, na kee ndo iti' kai ta ka'an ndo te'en chi'in na: ¹¹“Nda yuyaka ñuu ndo jà'a ña tiin cha'a ndi ta i'ya jàkisi ndi yi, ikan na koto ndo ti kuenda Ndioo kàchika ndi ta kùxaan ra nde'e ra ndo. Va kùuni ndi ña koto ndo ti cha vàchi kuyatin nuu chà'nda Ndioo tiñu nuu ndo.” Takan kàti ndo chi'in na. ¹²Yakan va kàtitu'in nuu ndo ti Ndioo ora ni keta ra ña jàndondaa ra kuati ñuñivi, nduva'a ga ni jande'e ra tundo'o ma ñivi ñuu ikan kua ma ñivi ñuu Sodoma, ti töve nī ki'in na kuenda ndo chi'in ma tu'un kà'an ndo —kàti Jesuu chi'in ndra.

Ñivi töve jàchi'in ña kà'an Jesuu ni nde'e na tundo'o

(Mt. 11:20-24)

¹³Takan kūu tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ma ñivi ikan:

—jNda'vi ta'an ndyo'o ñivi ñuu Corazín chi'in ñivi ñuu Betsaida! Vati jà'i kua'a' ndatu ka'nu ñuu ndo ta töve nī jachi'in ndo ma ña kà'in. Ta tu takan jà'i yi kuenda ma ñivi ñuu Tiro ta ñuu Sidón niku, ta ndiakan numini ni ndakoo na ma kuati jà'a na ta ki'vi na ma iti' Ndioo niku. Ta juuni ni kuku'un na ja'ma tuun ta ni kuiin yuyaa xini na takua kùu ma costumbre ña jàna'a yi ña ya'a nda'vi kùuni na cha'a' ma kuati jà'a na. ¹⁴Yakan va ora ni chaa tiempo ña ni jande'e Ndioo tundo'o ma ñivi, tiaga kua'a' tundo'o ni nde'e ndyo'o kua ma ñivi chiyo ñuu Tiro ta Sidón niku. ¹⁵Ta kuenda ndyo'o ñivi ìyo ñuu Capernaum, ¿a ni ndaa ndito ndo ku'un ndo iti' andivi?, kùuni ndo. Va na yüvi takan kùu yi ti ndisaa ndo ni ku'un ndo nuu ñu'u' ñuñivi nuu ni kuvi ndo iti' andaya'. ¹⁶Yakan va ma ndian jàchi'in ña kà'an ndo juuni jàchi'in na ña kà'in, ta ma ndian tìsokuati ndo juuni takan tìsokuati na chatai ndia. Ta ma ndian tìsokuati chatai juuni tìsokuati na ma ra tāchi yu'u —kàti Jesuu chi'in na.

Kìchaa ndiko ndi uni xiko uchi ndra

¹⁷Takan kūu tajan nduva'a kuii ch̀sii ma ndi uni xiko uchi ndra k̀ichaa ndra nuu Jesuu, ña te'en k̀a'an ndra chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, nda ma tati xaan j̀achi'in yi ña k̀a'an ndi chi'in ma siviun —k̀ati ndra.

¹⁸Tajan te'en ǹaka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Ndicha ña takan kūu yi vati ndē'i ña iti' andivi k̀ichi ma kui'na Satanaa ña k̀oyo ra takua k̀oyo iin tacha. ¹⁹Yakan va yu'u ch̀a'a ndatu nuu ndo ña na kuañu ndo chata koo tati ta chata tisu'ma, ta juuni kuenda ña na jandi'i ndo ma ndatu ma kui'na chi'in tandi'i nuu tati xaan, ikan t̀ve ǹaja'a yi chi'in ndo. ²⁰Va t̀vi nuva j̀a'a ndo ña sii k̀uuni ndo cha'a' ña j̀achi'in ma tati xaan ma ña k̀a'an ndo, vati na sii k̀uuni ndo cha'a' ña cha t̀a ma Racha'nu Ndioo sivi ndo ma nuu tutu ra ma iti' andivi, ti nda ndakan ni koo ndo chi'in ra endeeni —k̀ati Jesuu.

Jesuu, ya'a ch̀sii ra

(Mt. 11:25-27; 13:16-17)

²¹Takan kūu ta ma ora ikani nduva'a kuii sii k̀uuni Jesuu, j̀a'a ma Tati Í Ndioo. Yakan va te'en ǹaka'an ndio ra chi'in Ndioo:

—Yo'o Tatá, ya'a j̀aka'nui ñun ti maun k̀u ma ra ch̀a'nda tiñu andivi, chi'in ñu'u' ñuñivi, vati ma tu'un xe'e ña ìyo chi'un, t̀ve ǹi jana'un yi nuu ma ndian ìyo chinituni ta nuu ma ndian ch̀to ña k̀a'an, ti j̀ana'un yi nuu ma ndian k̀u takua k̀u ma ndiakuati. Yakan va ndisaa yakan takan kūu yi, ta takan kūu cha'a' ña j̀a'un yi.

²²Vati ma Tatái ch̀a'a ra ndatu ra nui ña na ka'ndai tiñu cha'a' tandi'i ma ña ìyo ñuñivi i'ya. Yakan va ǹiin ñivi t̀ve ǹakoto va'a na yu'u takua ǹakoto ma Tatái yu'u, ta juuni t̀ve ǹakoto na ma Tatái va yu'u ǹakoto va'i ra. Ta k̀u jana'i naja k̀a ma Tatái nuu ma ñivi ña k̀uuni mai, ña na nakoto na ra —k̀ati Jesuu.

²³Takan kūu tajan te'en ǹaka'an ndio ra chi'in ma ndra j̀akua'a chi'in ra:

—Na sii kuuni ndian k̀u nde'e ña ndè'e ndo. ²⁴Vati yu'u k̀atitu'in nuu ndo ti kua'a' ma ndra k̀a'an chi'in tu'un yu'u

Ndioo chi'in ndra kùu Rey, kùuni ndra nde'e ndra ma ña ndè'e ndo vitin, va nī kuu yi. Ta juuni kùuni ndra kuni ndra tu'un chini ndo va nī kuu yi ndia —kàti Jesuu chi'in ndra.

Iin ku'va kà'an Jesuu cha'a' iin ra ñu'u' Samaria

²⁵ Iin matru jàkua'a tutu Ndioo te'en chikatu'un ra nuu Jesuu ña kùuni ra ki'in ra ku'va ra:

—Matru, ¿nayi ìyo yi ña ja'i ta kùu ni'ì nuu koi indeeni chi'in Ndioo? —kàti ra.

²⁶ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—¿Naja kua kà'an nuu ma tutu Ndioo ña jàkua'un? —kàti ra.

²⁷ Tajan te'en nāka'an ndio ma matru ña jàkua'a tu'un Ndioo chi'in Jesuu:

—Na kuuni yo nde'o ma Racha'nu Ndioo yo chi'in ndisaa anima yo ta chi'in ndisaa ñandeo ta chi'in ndisaa chinitunio. Ta juuni na kuunio nde'o ma ndian kùu ta'an yo takua kùunio nde'o juuni maa yo —kàti ra.

²⁸ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—Ya'a ga va'a kà'un. Tu ja'un ndisaa yakan ni ni'un nuu koun indeeni chi'in Ndioo.

²⁹ Takan kùu ta tava kùuni ra jana'a ra nuu Jesuu ña iin ra ndaa kùu ra, kùuni ra, yakan va te'en nāka'an ndiko ra chi'in ra:

—¿Ta nda ndian kùu ma ndian kùu ta'in tuva takan? —kàti ra.

³⁰ Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ra chi'in iin ku'va:

—Iin ra judú kuà'an ra iti' ñuu Jerusalén ña kuà'an iti' ñuu Jericó. Ta ma tichi iti' ikan, kēta ndra su'u nuu ra, ta nāmaa ndra xu'un' ra chi'in ndava nda ja'ma ra ndia. Tajan nduva'a kuii kani ndra ra ña ndava chí'í nuu ra. Ta kēe ndio ndra kàcha'an ndra.

³¹ Takan kùu ta juuni ma ora ikan chika iin sutu kuà'an ra ma tichi iti' ikan ndia. Ta ora ndē'e ra nuu kàndii ra, tajan chikonuuni ra ra ta kēe ndiko ra kuà'an ra iti' nuu. ³² Ta juuni ndē'e iin ra jàtifiu veñu'u ra ndia. Ta rakan juuni chikonuu ra ndè'e ra ra, ta kuà'an ndiko ra. ³³ Ta juuni ma ora ikan yā'a iin ra ñu'u' Samaria nuu kàndii ra, ta rakan ora ndē'e ra ra, nduva'a kuii kunda'vini ra ra.

³⁴ Tajan chājayatin ndio ra ra nuu kàndii ra, ta kīcha'a ra nàkata ra ma nuu takue'e ra chi'in cete ta vinu, kāva ra iin ja'ma ma nuu takue'e ra, tajan jāndaa ra ra chata burru jāna ra, ta kuà'an ra chi'in

ra iin ve'e nuu ni nindee ra. ³⁵Takan kūu ta ora tuvi inga kivi, tajan te'en nāka'an ra chi'in ma ra xuve'e ma ora chā'a ra uvi ta'an xu'un' nuu ra: “Na kumiun ra'ya, ta tu janaun tiá xu'un' chi'in ra, ni tia'vi ndikoi nuun ora vāchī”, kāti ra. ³⁶Yakan va ndi uni ma ndra ndē'e nuu kàndii ra. ¿Nda ra kùu ma ra ta'an ra ña kūuni ga nde'e ra kùuniun? —kāti Jesuu chi'in ma matru jākua'a tutu Ndioo.

³⁷Tajan te'en nāka'an ndio ma ra matru jākua'a tu'un Ndioo chi'in ra:

—Ma ra kūnda'vini, rakan kùu ma ra kùu ta'an ra —kāti ra.

Tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ra:

—jKua'an ta ja'un takua jā'a ra! —kāti Jesuu chi'in ra.

Chàa Jesuu ve'e ña nàni Mata ta Ndiya

³⁸Takan kūu ta chīka Jesuu kuà'an ra chi'in ndra jākua'a chi'in ra nda kati chaa ra iin ñuu. Ta iin ña'a nàni Mata ìyo ikan, chāka ña ndra ve'an. ³⁹Tajan ma Mata ìyo iin ña ta'an ña ña nàni Ndiya. Ta yakan chāa ña chūnandian nuu nàndi Jesuu ña tāsò'an ña kà'an ra. ⁴⁰Va tava ma Mata ya'a kutañuan chi'in ma tiñu jà'a ña, yakan va cha jāyatian ña nuu nàndi Jesuu, ta te'en nāka'an ña chi'in ra:

—Ka'nu kooniun yo'o Racha'nu. ¿A töve chà'un kuenda ña chiniñu'i ña tindee Ndiya yu'u ti ya'a ìyo tiñu jà'i? Na ka'un chi'an na tindean yu'u, ti ya'a kutañui chi'in yi —kàtian chi'in Jesuu.

⁴¹Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'an:

—Yo'o Mata, ¿a ya'a nda'vi kùuniun ña nàkaniniun cha'a' yi takan? ⁴²Vati taku ñata'un Ndiya nàndian tāsò'an tu'un kà'in. Ta yakan va'a ga yi kua tandi'i ma tiñu jà'un. Yakan va ma ña jà'a ña, ni'iin ñivi kùu ga namaa na yi nuan —kāti Jesuu chi'an.

Jesuu jàna'a ra naja kua kà'an yo chi'in Ndioo

(Mt. 6:9-15; 7:7-11)

11 Iin ora ndaa Jesuu kà'an ra chi'in Ndioo, tajan ma ora cha chīnu kā'an ra, ta te'en chīkatu'un ndio iin ra jākua'a chi'in ra nuu ra:

—Yo'o Racha'nu, kùuni ndi ña jana'un nuu ndi naja kua ka'an ndi chi'in Ndioo takua jāna'a Xuva ra jākunduta nuu ma ndra jākua'a chi'in ra —kāti ra.

²Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Ora kà'an ndo chi'in Ndioo, te'en ìyo yi ña ka'an ndo:

Yo'o ra kùu Tatá ndi, ra ìyo andivi,
ma siviun ya'a ga íí yi.

Na kichi ma nuu chà'ndaun tiñu nuu ndi.

Ta na ja'un takua kùuniun ma nuñu'u' ñuñivi takua
jà'un yi ma andivi.

³Ta na ku'vaun kua'a' ma paan ña chiniñu'u ndi ta'ii'in kivi.

⁴Na jaka'nuniun ma kuati ndi,

takua jàka'nuni ndi ma kuati jà'a kua'a' ñivi chata ndi.

Ta koto kù'vagaun ña titunini ndi ja'a ndi ma kuati
ta na jakakun ndi nuu yi.

⁵Takan kùu ta ora chinu kà'an Jesuu takan, tajan
te'en nāka'an tuku ra chi'in ndra:

—Ta tu iin yo'o ìyo iin ra nàkotoun, ta chāa iin ora ña ku'un
kujakate'un yuve'e ra ora java ñuu chanikuaa chi'in tu'un i'ya: “Yo'o
xaa, na jaya'a nuun uni ta'an paan nui, ⁶vati já chāa iin ra nàkotoi,
ña kichi nuu chika ma ve'i, ta tükuii nayi ku'vai kachi ra.” Takan
kàtiun chi'in ra. ⁷Va tu ma ra nàkotoun te'en nāka'an ra chi'un nda
nuu kàndii ra ma tichi ve'e: “Na kà'an kuatigaun nui ti cha ndāsi
yuve'i ta kixi kàndij nuu chito chi'in ndiakuati se'i. Yakan va na kùu
ndetai ku'vai ñi'in nakuyi nuun”, kàti ra. ⁸Va yu'u kàti, ti vaji
kùuni ra ndakoo ra ña ku'va ra ñi'in nakuyi nuun cha'a' ña kùun
ma ra nàkoto ra, ìyo yi ña ja'a ra yi tuva ya'a kua'a' yu'un. Tajan
ndēta ndio ra ta chā'a ra tandi'i ma ña chiniñu'un. ⁹Yakan va yu'u
kà'in chi'in ndo: ña na ndakan ndo ña chiniñu'u ndo nuu Ndioo, ta
ku'va ra yi nuu ndo. Ta tu nànduku ndo ra, ta nàta'an ndo ra. Ta tu
jàkate'e ndo yuve'e ra, ta nuna ra yi nuu ndo. ¹⁰Vati tu chikan ndo
iin nakuyi, ni ñi' ndo yi, ta tu nànduku ndo iin nakuyi, ta nàta'an
ndo yi, ta tu jàkate'e ndo yuve'e ra, ni nuna ra yi nuu ndo ndia.

¹¹Yakan va tu ìyo nda ndyo'o ìyo se'e ndo, ta chikan na ña kachi
na nuu ndo, ta, ¿a ku'va ndo yuu ña kachi na yunuu paan? ¿A ku'va
ndo koo kachi na yunuu tiaka? ¹²Ta juuni, ¿a ku'va ndo tisu'ma kachi
na tuva chikan na ndivi nuu ndo?, kùuni ndo. ¿Na kùu ja'a ndo takan
chi'in se'e ndo! ¹³Ta tuva ndyo'o ndian ìyo kuati chito ndo ku'va ndo
ña va'a nuu ma se'e ndo, nda ma Racha'nu Tatá yo, ra ìyo andivi

kua'a' ga ña va'ani ja'a ra chi'in ndo, ta juuni kùu ku'va ra ña koo ma Tati Í Ra nuu nda ndian chìkan yi nuu ra —kàti Jesuu chi'in ra.

Kàti ñivi ti chi'in ndatu kui'na jànda'a Jesuu ma ñivi ku'vi

(Mt. 12:22-30; Mr. 3:20-27)

¹⁴Iin kivi ndaa Jesuu jànda'a ra iin ra kīndoo ñi'i jā'a ma tati xaan. Ta ora kēe yi jā'a Jesuu, ma ora ikani kīcha'a ra kà'an ra. Ta ma ñivi ka'iin ikan ndava kuà'an anima na ña ndē'e na ña jā'a ra. ¹⁵Ta ìyo ndian kà'an ña ma kui'na Beelzebú ña chà'nda tiñu nuu tati xaan, yakán' kùán' ña chà'án' ndatuán' nuu ra'ya ña na tavani'i ra tati xaan ndiso ñivi, kàti na.

¹⁶Ta ìyo inga ndian chìkan ña na ja'a ra iin ndatu chi'in sivi Ndioo, ra ìyo andivi, ti nànduku na naja kua kùu tisokuati na ra. ¹⁷Va tava cha ch̀to Jesuu ti tōve va'a chà'nini na, yakan va te'en nāka'an ndio ra chi'in na:

—Tu kànita'an ñivi ìyo iin ñuu juuni chi'in maa na, ni ndi'i nuu na. Ta tu ìyo ñivi ìyo iin ve'eni ta kanita'an na juuni chi'in maa na, ni ndi'i nuu na chi'in nda ma ve'e na ndia. ¹⁸Ta juuni kà'in ña tu kànita'an ñivi Satanaa chi'in juuni maa na, juuni ni ndi'i nuu na, vati na kùu kanita'an ma kui'na juuni chi'in ma ñivián'. Takan kàti chi'in ndo vati kàti ndo ña chi'in ndatu ma kui'na nàni Beelzebú jànda'i ñivi ku'vi ña ndiso tati xaan. ¹⁹Tu chà'nini ndo, ña chi'in ndatu Beelzebú tàvai ma tati xaan. Tajan juuni ma ndian tàva tati xaan ndiso ma ñivi ña ìyo tañu ndo, juuni maa na ni tisokuati na ndo ti tūvi va'a chà'nini ndo. ²⁰Vati tu yu'u tàvani'ì tati xaan ndiso ñivi chi'in ndatu Ndioo, yakan kùuni yi jana'a yi ña cha ìyo ma nuu chà'nda Ndioo tiñu chi'in ndo.

²¹Taku iin ra'ii ña ya'a ga ìyo ñandee, ña kùmi ra ve'e ra chi'in ña xaan, ma ña va'a ña ka'iin tichi ve'e ra tōve nani ta'an yi. ²²Va tu chaa inga ra ña ìyo ga ñandee, rakan ni janaa ra ra ta nāmaa ra ma ña xaan ña kùndeeni ra, ta kùu ndonuu ra nuu ma ña xuña'a ra, ta nata'vi ra yi nuu inga na. ²³Vati ma ndian tūvi chàkunuu chi'in, xaani na nde'e na yu'u, ta ndian tūvi tìndee yu'u ña kàtitu'un na tu'un Ndioo, ndiakan tōve chà'a na ña koto ñivi ma tu'in.

**Chikoni'i ndiko tati xaan tichi kuñu ñivi
ta vi'a ga jànde'e yi tundo'o na**

(Mt. 12:43-45)

²⁴'Ora kèe tati xaan tichi kuñu iin ñivi, ta chàkunuu yi nuu ñu'u' ití ña nànduku yi nuu koo yi. Va takua töve nàta'an yi nuu koo yi tajan te'en chànnini ndio yi: “Na chikoni'i ndikoi tichi ve'e nuu kēi”, kàti yi. ²⁵Takan kūu ta ora chikoni'i ndiko ndio yi tichi kuñu na, ta ndē'e yi ña nduva'a kuui va'a kàa na takua kàa iin ve'e ma ora nàti'vi yi. ²⁶Tajan kèe ndio yi kuà'an yi kuàjati'vi ta'an yi inga ucha ma tati xaan ña iyoga ñàndee. Tajan induku kì'vi ndio yi tichi kuñu na, ta vi'a jànde'e yi tundo'o na ma takua ndè'e na yi ma nunuu niku.

Ya'a ga chisii ñivi ti chito na ma ña ndaa

²⁷Takan kūu ta ora juuni takà'an chinu kà'an Jesuu, tajan iin ña ndaa tañu ma ñivi ikan te'en nāka'an ni'an chi'in Jesuu:
—¡Ya'a ga sii kùu ma ña'a jākaku ñūn, ta jākua'nu ñūn! —kàtian.
²⁸Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'an:
—¡Na siiga kùuni ma ndian chini ta jàchi'in na ña kà'an Ndioo! —kàti Jesuu chi'an.

Ndian jà'a kuati chikan na ña na ja'a Jesuu ndatu ra nuu na

(Mt. 12:38-42; Mr. 8:12)

²⁹Takan kūu ta ma ñivi tiaga kua'a' na kīcha'a kùti'vi na nuu ndaa Jesuu, tajan te'en kīcha'a kà'an ra chi'in na:
—Ma ñivi jà'a kuati ìyo ñuñivi i'ya chikan na ña na ja'i iin ndatu nuu na. Va yu'u kàti ti tūva ga ni jana'a Ndioo ndatu nuu na, vati uvaa ma ndatu ña jā'a Jonás taji'na. Yakani kùu ma ña ni nde'e na. ³⁰Vati takua Jonás, kūu ra iin seña kuenda ñivi ñuu Nínive ña chīyo taji'na, takua ikan ni kuu yu'u ra Se'e ñivi iin seña kuenda ñivi ìyo tiempu i'ya ndia. ³¹Vati ora ni chaa tiempu ña ni tiku'va Ndioo ma kuati jà'a ndisaa ñivi, juuni ni jaketa ra iin ña'a kūu reina ña chà'nda tiñu nuu ñivi chīyo ití' xuu. Ta yakan kùu ma ña ni tachi Ndioo ña na tisokuatian ndo ora ni tiku'va ra kuati. Vati yakan kīchian iin ñuu ya'a chika, tajan jāchi'an tu'un Ndioo ña kà'an Rey Salomón

taji'na. Va vitin yu'u kùu iin ra ka'nu ga kua Rey Salomón. ³²Yakan va ma ñivi chiyo ñuu Nínive ni jaketa ndiko Ndioo na, tajan ni tachi ra na ña na tisokuati na ñivi ìyo tiempu i'ya ora ni tiku'va ra kuati ñivi. Vati ma ñivi ñuu Nínive ndākoo na kuati jā'a na ta chikoni'i ndiko na iti' Ndioo ora kātitu'un Jonás tu'un Ndioo nuu na. Yakan va yu'u ra kātitu'un nuu ndo ka'nugai kua Jonás —kàti Jesuu.

**Jesuu kātitu'un ra iin ku'va ña kà'an yi ña ma
tinuu yo kùu yi takua kùu iin ñu'ú**

(Mt. 5:15; 6:22-23)

³³Vati taku ma ndian tàa ñu'ú kandil ta tìxe'e na yi a chàsi na iin nakuyi nuu yi, töve nda kuenda yi, vati ìyo yi ña kutaa na yi iin nuu sukun, ikan na ndondichin nuu ma ndian kì'vi tichi ve'e na. ³⁴Ti ma tinuu yo kùu yi takua kùu iin ma ñu'ú ña ìyo tichi kuñu yo. Ta tu va'a ìyo yi ma tichi tinuu yo, ni ndondichin iti' va'a ña kùuni Ndioo ña ku'un yo, vatu töve ìyo ña va'a ma tichi tinuu yo ni ndonaa nuu yo. ³⁵Yakan va na ki'in yo kuenda nuu yo juuni chi'in maa yo, nde'o tu ma ñu'ú ìyo chi'o jàndondichin yi nuu yo a ndonaa nuu yo jà'a yi. ³⁶Vati tu ndichin va'a nde'e ndo ta töve naa tichi tinuu ndo, ni nde'e kachin va'a ndo takua nde'e ñu'ú kandil ora jandondichin yi iti' kuà'an yo —kàti Jesuu chi'in na.

**Jesuu tisokuati ra ndra fariseu chi'in
ndra matru jàkua'a tutu ley Ndioo**

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 20:45-47)

³⁷Takan kùu ta ikan jan jāinvitaa iin ra fariseu Jesuu ña na ku'un ra kukachi ra chi'in ra nuu ìyo ve'e ra. Ta ora chāa ndio Jesuu ma ve'e ra, tajan kī'vi ndio ra, ta chūnandi ra yu'u mesa. ³⁸Va ma ra fariseu kīcha'a ra nàkanini ra ña naja töve nī nakata jì'na ra nda'a' ra, ta kachi ra takua ìyo costumbre ma ndra fariseu. ³⁹Takan kùu ta Jesuu tava numi nākuni ra takua chànini ra, yakan va te'en nāka'an ndio ra chi'in ra:

—Taku ndyo'o ndra fariseu, chīto va'a ndo tava ndo ña meku nuu ndatiñu ndo ora nākata ndo yi, ta kuñu ndo ora chīti ndo ndia,

va töve ndakuenda yi ti nàani ndo nàkata va'a ndo ma ña kini kìndoo tichi anima ndo chi'in ma ña su'u ndo ndia. ⁴⁰ ¿Ta naja ya'a tondo xini ndo ña chànini ndo takan? ¿A tüvi ch̀to ndo ti Ndioo k̀u ma ra ña j̀tuvi tandi'i ña ìyo yo, nda ma iti' chata kuñu yo ta nda ma iti' tichi yi ndia? ⁴¹ Ta na tindee ndo ñivi chi'in ma ña ìyo nuu ndo, ikan na nandoo anima ndo ta takan kindoo vii yi.

⁴² 'iNda'vi ta'an ndyo'o ndra fariseu, ti vaji s̀kó ndo uchi porcientu ma xu'un' kuenda Ndioo, takua k̀u ma ruda chi'in minutila ta inga tuku ma yuku tàchi ndo ndia, ta tüvi j̀a' ndo ma ña ndaa kuenda ñivi takua k̀uni Ndioo ña j̀a' ndo, ti tüvi k̀uni ndo nde'e ndo ra! Yakan va ìyo yi ña ja'a ndo ninduvi yi takua k̀uni Ndioo ña koo ndo.

⁴³ 'iNda'vi ta'an ndyo'o ndra fariseu! Ti k̀uni ndo kunandi ndo ma tayu ka'nu ga ña ìyo tichi veñu'u ñivi judíu, ta juuni chàta'ani ndo tu ya'a tñu'u ma ñivi ndo ora chàkunuu ndo nuya'vi.

⁴⁴ 'iNda'vi ta'an ndo chi'in ma ndra matru j̀kua'a tutu ley Ndioo! ¡Vati ña va'a j̀a' ndo k̀uni ndo, va ma ñivi cha chà'a na kuenda ti ndra vata k̀u ndo! Yakan va k̀u ndo takua k̀u ma nuu ñaña ña ìyo kamajandu, ti ma ñivi chàñu na chata ndo ta tüvi chà'a ndo kuenda.

⁴⁵ Takán k̀u tajan iin ma ra matru j̀kua'a tutu Ndioo ndaa ikan te'en nàka'an ra chi'in Jesuu:

—Matru, ma ña k̀'un, k̀uni yi ka'an yi ña k̀'un chata ndi —k̀ati ra.

⁴⁶ Tajan te'en nàka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—¡Nda'vi ta'an ndyo'o ndra matru j̀kua'a tutu ley Ndioo! Vati ni nde'e ndo tundo'o ti tàchi ndo ña na jachinu ñivi tiñu ya'a ndetiñu ña na k̀ndee na j̀a' na. Ta na töve k̀uni ndo tindee ndo na chi'in yi ndia.

⁴⁷ 'iNda'vi ta'an ndo ndyo'o matru j̀kua'a tutu Ndioo, ña j̀ava'a ndo nuu ñaña nuu cha k̀uchi ma ndra k̀'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña chīyo taji'na ndra chī'í j̀a' juuni ma ñivi ndo!

⁴⁸ Ta chi'in ña j̀a' ndo i'ya j̀ana'a ndo ti induku k̀uni ndo chi'in ma ñivi ndo ña chīyo taji'na, ti ch̀to ndo ña chā'ni ndra na ta juuni maa ndo j̀a' ndo nuu ñaña nuu k̀uchi ndra.

⁴⁹ 'Yakan va Ndioo te'en nàka'an ra chi'in ma chinituni ra: “Ni tachí ma ndra k̀u tatuin chi'in ndra k̀'an chi'in tu'un yu'u Ndioo nuu ndo, va ma ñivi ìyo tiempu i'ya ìyo ndian ni ka'ni ndra ta ìyo inga ndian ni jande'e ndra tundo'o.” ⁵⁰ Vati ma ndian ìyo tiempu i'ya ni ndakan Ndioo kuenda nuu na cha'a' ña chā'ni na tandi'i ma ndra

kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña chīyo nda ora jātuvi ra ñuñivi i'ya. ⁵¹ Ta juuni kà'an yi nuu ndo cha'a' ma nda tiempu chī'í Abel chi'in ma Zacarí, ra chā'ni na nuu jàka'nu na Ndioo yu'u nuu ndaa ma chito naá íí ma tichi veñu'u. Yakan va ni ndakan ma Ndioo kuenda nuu ma ñivi ìyo vitin cha'a' ña jā'a ma ñivi na, ndian chīyo taji'na.

⁵² Nda'vi ta'an ndyo'o ndra matru ña jàkua'a tutu ley Ndioo, ti ni nde'e ndo tundo'o cha'a' ña chā'a ndo koto ma ñivi ikan ma tu'un Ndioo, ta ni maa ndo kũuni ndo ki'vi ndo ma iti' ra, ta ni töve chà'a ndo ña ki'vi inga ñivi ña kũuni ki'vi na ndia.

⁵³ Takan kũu tajan ma ndra matru jàkua'a tutu ley Ndioo chi'in ma ndra fariseu nduva'a kuii kũxaan ndra ña kà'an Jesuu takan. Ta ikan jan kicha'a ndra chikatu'un ndra kua'a' nakuyi nuu ra, ⁵⁴ nde'o tu kà'an ra iin tu'un ña tüvi va'a, ta takan kũu ni'i ndra kua tìsokuati ndra ra.

Kàti Jesuu ti na kũu ka'an yo tu'un vata

(Mt. 10:26-27)

12 Takan kũu tajan nduva'a kuii kua'a' mii ñivi kũti'vi nuu ndaa Jesuu ña ndava títuta'an na. Tajan te'en nàka'an ndio ra ji'na chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Na ja'a va'a ndo kuenda nuu ndo chi'in ma tu'un ña jàna'a ma ndra fariseu, ti töve jàchinu ndra ma ña jàna'a ndra, ti ndra jànda'viña'a ñivini kũu ndra, takua kũu ma yuchan iya ña kuva'a ma paan. ² Vati na kũu tixe'o ña jà'a yo kua'a' kivi, ta ni ma ña indii xe'e nuu yo chaa iin kivi ña ni koto kachin tandi'i ma ñivi yi. ³ Yakan va tandi'i ma tu'un ña kà'an xe'e ndo, vitin ni koto tandi'i ma ñivi yi. Ta vaji chāsi va'a ndo yuve'e ndo ta kà'an xe'e ndo, juuni ni chaa iin kivi ña ni koto ñivi yi ndia —kàti Jesuu.

¿Nda yo ìyo yi ña yu'vio nde'o?

(Mt. 10:28-31)

⁴ Takan kũu tajan te'en nàka'an tuku Jesuu chi'in na:

—Taku ndyo'o ndian kũu amigui kàtitu'in nuu ndo ña töve na ja'a ndo ña yù'vi ndo ma ndian chà'ni ma kuñu ndo, vati ora cha yā'a ña jā'a na takan, na tüva inga ña kũu ja'a na chi'in ndo. ⁵ Vitin ni katitu'in nuu ndo nda ra kũu ma ra ìyo yi ña yu'vi ndo: na yu'vi ndo

nde'e ndo ma Racha'nu Ndioo, ti rakan ora cha yā'a chā'ni ra ndo juuni ìyo ndatu ra ña tachi ra ndo andaya' ndia. Yakan va rakan kùu ma ra ìyo yi ña yu'vi ndo. ⁶Ta juuni kùu jata yo u'un ta'an saa kuati chi'in uvi pesuni, ta vaji ndicha ña takan ndaa ndri, va Ndioo tüvi nàani ra ndri ti kùuni ra nde'e ra ndri. ⁷Va taku ndyo'o ti nda ixi xini ndo cha kā'vi va'a Ndioo yi, yakan va na tüvi na ja'a ndo ña yù'vi ndo, ti Ndioo kùuniga ra nde'e ra ndo kua saa kuati ikan.

Na katitu'un yo ña chìnuni yo tu'un Jesucristu nuu tandi'i ñivi

(Mt. 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸Yakan va yu'u kàtì chi'in ndo ti tu kàtitu'un ndo ña chìnuni ndo tu'un kà'in nuu kua'a' ñivi, nda yu'u ra kùu Se'e ñivi tāchi Ndioo ni katitu'in ña nàkotoi ndo nuu tati ña jàtiñu kuenda Ndioo ndia. ⁹Va tu kàtitu'un ndo ña töve nàkoto ndo yu'u nuu ma ñivi, nda yu'u ra kùu Se'e ñivi tāchi Ndioo, ni kukatitu'in nuu ma tati jàtiñu kuenda Ndioo ña töve nàkotoi ndo ndia.

¹⁰Vati taku Ndioo ni jaka'nuni ra kuati ndo vaji kà'an ti'ini ndo chata ra Se'e ñivi ña tāchi ra, va tu kàti'ini ndo chata ma Tati Í Ndioo, töve ni jaka'nuni Ndioo ma kuati ndo. ¹¹Ta ora tiin ñivi ndo ta kundaka na ndo tichi veñu'u a nuu iin ra kùu juez ña jàndondaa tiñu, a nuu ndra kùvetiñu, na töve na ja'a ndo ña nàkanini ndo cha'a' ña naja kua kuu ka'an ndo cha'a' ndo, ¹²vati ma ora ni chaa ma ora ña ni ka'an ndo cha'a' ndo, maa ma Tati Í Ndioo, ni jana'a yi nuu ndo naja kua ìyo yi ña ka'an ndo —kàti Jesuu.

Jesuu kàtitu'un ra naja kua ìyo ma ndian kuika

¹³Takan kùu tajan iin ra nda tañu ma ñivi ikan te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Matru, na ka'un chi'in ma ra yanì ña na nata'vi ra ma ndatiñu ndākoo nditatá ndi chi'in —kàti ra.

¹⁴Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—Yo'o xaa, ¿a chàniniun ña yu'u kùu ma juez ña ìyo yi ña ka'in naja kua ìyo yi ña nata'vi ndo ma ñu'u' ña kā'un takan? ¿Ta naja chikatu'un nui naja kua nata'vi ndo ma ndatiñu ndo? Yöve tiñu jà'i kùu yi —kàti Jesuu chi'in ra.

¹⁵Tajan te'en nāka'an ndiko ra chi'in ma ñivi ikan:

—Na ja'a ndo kuenda nuu ndo chi'in ma ña kùuni ndo kukuika ndo, vati töve nda ña kukuika yo tajan kùu koo va'a yo vaji tüvi kua'a' ndatiñu yo —kàti Jesuu.

¹⁶Takan kùu tajan te'en nāka'an ndio ma Jesuu iin ku'va nuu na:

—Taji'na chiyo iin ra ya'a kuika, va keta iin kuiya ña nduva'a kuii kua'a' ndatiñu ra kēe nuu ma ñu'u' ra. ¹⁷Tajan te'en kīcha'a ndio ra chānini ra: “¿Nayi ìyo yi ña ja'a yo ña tüvi ni chata'an yaka ña tāan va'a yo ndatiñu yo?”, chānini ra. ¹⁸Tajan te'en chānini ra: “An cha chīto yo nayi ìyo yi ña ja'a yo. Ni janatani yo ma yaka ìyo vitin ta java'a ndiko yo inga ña ka'nu ga, ta ikan ndakiva'a yo tandi'i ndatiñu yo ña tavani'i yo ta ndisaa kuii inga tuku ma ndatiñu ña ìyo nuu yo.”

¹⁹Ta ora cha jā'a yo yi, tajan te'en ni ka'an ndio yo chi'in juuni maa yo: “Yo'o xaa vitin cha ìyo kua'a' ña kachiun kuenda kua'a' kuiya, yakan va na sii kuuniun ta nindeun ta kachiun ta ko'un vitin.” Takan kà'an ra juuni chi'in maa ra. ²⁰Takan kùu tajan Ndioo te'en nāka'an ndio ra chi'in ra: “¿A ya'a tondo xiniun ña chāniniun takan? Yakan va yu'u kàtì chi'un ña juuni ma chanikuaa vitin ni kuvium, ta tandi'i ma ña tāan va'un na töve chītoun yo kuenda ni kuu yi.” Takan kāti Ndioo chi'in ra. ²¹Takan tā'an ma ndian ndākiva'a kua'a' ma ña kuika kuenda na, va taku kuenda Ndioo ndian nda'vini kùu na —kàti Jesuu.

Ndioo jàkuenda ra ma ndian chìnuni tu'un ra

(Mt. 6:25-34)

²²Takan kùu tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra:

—Yu'u kàtì chi'in ndo ti töve na ja'a ndo ña nàkanini ndo cha'a' ña kachi ndo ta ni cha'a' ja'ma chàku'un ndo. ²³Vati ma kivi ìyo ndo ña chā'a Ndioo nuu ndo, va'aga yi kua ma ña kachi ndo, ta ma kuñu ndo va'aga yi kua ma ja'ma chàku'un ndo. ²⁴Na nde'e ndo takua ìyo ma saa ña nàni tikaka. Vati taku ndrikan tüvi tàchi ndri ta tüvi tavani'i ndri nì'iin nuu ma ndatiñu ndri, ta va'ani chà'a Ndioo ña kachi ndri vaji töve ndakuenda ndri. Tu takan jà'a ra chi'in ma saa ikan tajan kùuni yi ka'an yi ña kua'a' ga ma ña va'a ni ja'a ra chi'in maa ndo. Ndyo'o ìyo ga kuenda ndo kua saa ikan ndè'e Ndioo. ²⁵Na

küu nakanini ndo kua'a' nakuyi tuva ni küu ja'a ndo ni ma ña valiga ña chànini ndo. ²⁶ Yakan va, ¿tu küu ja'a ndo ma ña valiga ña chànini ndo, nda kuenda ña chànini ndo cha'a' kua'a' nakuyi tuva takan?

²⁷ 'Na nde'e ndo takua chà'nu ma ita vii ña kàa tichi ku'u. Vati ita ikan tüvi jàtiñu yi ta ni tüvi kùnu yi isa, ta va'ani vii ga kàa yi kua kàa ma ja'ma ña chāku'un ma Rey Salomón, ra ya'a ka'nu. ²⁸ Yakan va tu takan jàku'un Ndioo tanuu color ma ita kàa tichi ku'u vaji ni chaa iin kivi ña kàyu yi, va chi'in ndyo'o ndicha kuii ni ku'va ra ja'ma ni ku'un ndo. Yakan va, ¿ta naja töve chìnuni ndo ña tìndee Ndioo ndo tuva takan? ²⁹ Yakan va na tüvi na ja'a ndo ña nàkanini ndo cha'a' ña kachi ndo ta ña ko'o ndo. ³⁰ Vati cha'a' ndatiñu ikan kùu yi ña nàkanini ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya. Va taku ndyo'o na tüvi na ja'a ndo ña nàkanini ndo cha'a' yi, ti ìyo iin Racha'nu ña kùu Tatá ndo ña chà'a ra ma ña chìniniñu'u ndo. ³¹ Yakan va na nanduku ndo naja kua kùu koo ndo chi'in Ndioo nuu chà'nda ra tiñu, tajan kuu ku'va ra tandi'i ma ña chìniniñu'u ndo. —Takan kàti Jesuu.

**Jesuu kàtitu'un ra ña ni koo ña kuika
ma ndian kùu ñivi ra iti' andivi**

(Mt. 6:19-21)

³² Takan kùu tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in na:

—Va ndyo'o ndian kùu mvechala jànai, na yü'vi ndo vaji tiani ndo, vati Ndioo yo cha chā'a ra ña na koo ndo chi'in ra ma nuu chà'nda ra tiñu ti kùnda'vini ra ndo. ³³ Yakan va na xiko ndi'i ndo ma ndatiñu ña ìyo nuu ndo, ta tìndee ndo ma ndian nda'vi, ikan na ni'i ndo ya'vi ndo ma iti' andivi. Ta na jändolocho ndo ma ña kuika ndo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, vati ndòcha'nu yi ta kùtikixin yi. Ta ma andivi ti na kùu ki'vi ma ndian su'u ta ni ma tikixin. ³⁴ Vati ma ña kuika ña kàya ndo ma iti' andivi a ma ñuñivi i'ya, ikan nuu kàya ndo yi kùu ma nuu indii anima ndo.

Nuu jàna'a Jesuu ña ìyo yi ña yati koo yo ora ni kichi ra inga cha'a'

³⁵ Yakan va na koo tu'va ndo ora ni kichì inga cha'a'. ³⁶ Na koo tu'va ndo takua ìyo ma ndian kùu musu ña ndàtu na ma ra kùu chito'o na, nde'o nda ora ni kichaa ra ña kuà'an ra nuu ìyo viko tanda'a, ta jakate'e ra yuve'e, ta numini nuna na yi nuu ra. ³⁷ Na sii kuuni ma ndra kùu musu ña ndàtu va'a ndra, ra kùu chito'o ndra

nde'o nda ora ni kichaa ra, ta nàta'an ra ndra ña ndito ndra. Yu'u cha ch̀to va'i ti juuni ma ra k̀u chito'o ndra ni ka'an ra chi'in ndra ña na kunandi ndra yu'u mesa, ta kuti'i ra ña kachi ndra. ³⁸Yakan va na sii kuuni ma ndian k̀u musu ña nàta'an ndito ma ndian k̀u chito'o na na, vaji ora java ñuu a ora ni tuvi. ³⁹Yakan va na taso'o va'a ndo ma ña ni ka'in chi'in ndo, ti tu iin ma ra chito'o ma ve'e chà'a ra kuenda nda ora ni ki'vi ma ndra su'u ve'e ra, na k̀u'va ra ña ki'vi ndra ve'e ra, ta su'u ndra ndatiñu ra. ⁴⁰Ta nda maa ndo ìyo yi ña koo tu'va ndo ti töve ch̀to ndo nda ora ni kichaa ndikoi yu'u ma ra Se'e ñivi tãchi Ndioo —kàti Jesuu.

Ìyo musu va'a, ta ìyo musu tüvi va'a

(Mt. 24:45-51)

⁴¹Takan k̀u tajan te'en ch̀katu'un ndio Petu' nuu Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, ¿a kà'un ma tu'un i'ya kuenda ndyu'uni a kuenda ndisaa ñivi ndia? —kàti ra.

⁴²Tajan te'en nãka'an ndio ma Jesuu chi'in ra:

—¿Nda ra k̀u ma musu ña ndàkoo ma chito'o ña jàtiñu va'a?, k̀uuni ndo, ¿a ma ra ìyo tu'va chi'in ma tiñu jà'a ña chà'a ra ña kachi ma ndian k̀u ñivi ma ra k̀u chito'o ra?, k̀uuni ndo. ⁴³Na sii kuuni ma ra k̀u musu ña ìyo tu'va ra chi'in ma tiñu jà'a ra ora chàa ma ra k̀u chito'o ra. ⁴⁴Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña nuu ma musu ikan ni ku'va ma chito'o ra tiñu nuu ra ña na kuxini ra nuu ndisaa ma ndatiñu ra. ⁴⁵Va tu ma musu ikan k̄cha'a ra ndòxaan ra nuu inga ma ndra musu ta nuu ma ñivi ña'a ndia. Ta k̄cha'a ndio ra chàchi ra ta ch̀i ra nda kati ch̀nì ra ti chànini ra ña ni kuyanga ma chito'o ra, k̀uuni ra. ⁴⁶Va töve chã'a ra kuenda ña ma kivi a ma ora ña töve ìyo tu'va ra ni kichaa ma chito'o ra, ta ni jande'e ra tundo'o ra, takua jà'a ma Racha'nu chi'in inga ma ndian töve jàtiñu va'a. ⁴⁷Va ma ra musu ña cha ch̀to ra nayi k̀uuni ma chito'o ra ña jà'a ra ta töve jà'a ra yi, rakan nduva'a kuii ni jande'e ra tundo'o ra. ⁴⁸Va ma ra musu ña jà'a ra kuati ti tüvi ch̀to ra nayi k̀u ma tiñu va'a ña k̀uuni ma chito'o ra ña jà'a ra, ta jà'a ra iin ña tüvi va'a, rakan ni nde'e ra tiani tundo'o. Ta ma ra musu ña chà'a ma chito'o ra kua'a' tiñu nuu ra ni ndakan ra nuu ra ña na

ja'a va'a ra yi ndia. Ta ma ra musu ña ya'a kündeeni ma chito'o ra ndè'e ra, tiaga kua'a' tiñu ni ndakan ma chito'o ra ña na ja'a ra.

Nuu kàti Jesuu ña na yä'a kanita'an ma ñivi chi'in ta'an na

(Mt. 10:34-36)

⁴⁹ Vati yu'u vèchi jande'i tundo'o ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya, ta nduva'a kùuni ña na kicha'a yi chi'in na ma vitini. ⁵⁰ Va ji'na ìyo yi ña nde'e ji'nai tundo'o ta nduva'a nàkaninì cha'a' yi ña nda ora kùu yi ña na chaa ma kivi ikan. ⁵¹ ¿A vèchi jandomanì ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya?, kùuni ndo. Na yüvi takan kùu yi, vati vèchi tavani'ì siin ndo. ⁵² Yakan va nda vitin ta iti' nuu, takan ni koo yi: vati tu ìyo u'un ta'an ñivi iin ve'e, ndiakan ni kee siin na ti ni kanita'an uni na chi'in uvi na, ta uvi na chi'in uni na. ⁵³ Ta ma tatá na ni kanita'an ndra chi'in juuni se'e ndra, ta se'e ndra ni kanita'an na juuni chi'in tatá na. Ta ma ñivi kùu ma'á na ni kanita'an vi juuni chi'in se'e vi ta ñivi se'e vi ni kanita'an vi juuni chi'in ma'á vi. Ta ña ka'nu vi kanita'an vi chi'in chanu vi, ta chanu vi chi'in ña ka'nu vi —kàti Jesuu.

Cha ch̀to ñivi naja kua ki'in na ku'va ma tiempu

(Mt. 16:1-4; Mr. 8:11-13)

⁵⁴ Ta te'en kīcha'a tuku Jesuu kà'an ra chi'in ñivi ikan:

—Tu nde'e ndo ña ya'a ka'vi kàa ma viko andivi, ta kati ndo ti ni kuun ma savi, ta ndicha ti takan ni kuu yi. ⁵⁵ Ta ora chàkin tati chiyo iti' sur, ta kàti ndo ti ya'a ni'ni ni ja'a yi, ta ndicha ti takan ni ja'a yi. ⁵⁶ Ndyo'o ñivi kini, tuva ch̀to va'a ndo naja kua jà'a ma tiempu andivi chi'in nuu ñu'u' ñuñivi i'ya, ¿ta naja töve ch̀to ndo k̀in ndo ku'va ma kivi ìyo ma tiempu i'ya?

**Na nanduku ndo naja jandomani ndo
ma ñivi tüvi va'a ìyo chi'in ndo**

(Mt. 5:25-26)

⁵⁷ Yakan va, ¿ta naja tüvi kùu ja'a juuni maa ndo ma ña chànini ndo ña kùu ña va'a? ⁵⁸ Vati tuva ìyo iin yo tìsokuati ndo, ta ku'un na

chi'in ndo nuu ndra kùu vetiñu, na kunumi ndo jandondaa ndo kuati ikan chi'in ndra kùu vetiñu ji'na, ña ti'i na ndo nda'a' ra kùu juez, vati tu tüvi ja'a ndo takan, ni ku'va ma ra kùu juez ndo nda'a' ndra jandaru ña kùmi ra, ta ndrakan tì'i ndra ndo vekaa. ⁵⁹ Yakan va yu'u kàti chi'in ndo ti na kée ndo ma vekaa ikan, nda kati tia'vi ndi'i ji'na ndo ma kuati jà'a ndo. —Takan kàti Jesuu chi'in ma ñivi ikan.

Kàtitu'un Jesuu ña sàma yo kua ìyo yo

13 Takan kùu ta juuni ma ora ikan chāa iin ndra judíu nuu ndaa Jesuu. Ta ndrakan kàtitu'un ndra nuu ra naja kua jà'a Pilatu ña chā'ni ra ñivi judíu kichi iti' ñu'u' Galilea ma nuu sòkó na kiti jàna na kuenda Ndioo. ² Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ñivi ka'iin ikan:

—¿Naja kua chānini ndo? ¿A chānini ndo ña chā'ni ra na ti ìyo ga kuati na kua inga ñivi ìyo ñu'u' Galilea?, kùuni ndo. ³ Va na yüvi takan kùu yi. Ta tu ndyo'o töve kùuni ndo ndakoo ndo kuati jà'a ndo ta ki'vi ndo ku'un ndo iti' Ndioo, ni naa ndo indukuni takua nāa ndiakan. ⁴ ¿A chàku'uni ndo naja kua kēkoyo ma torri ña nàni Siloé ma ora ña kāchi'í cha'un uni ta'an ñivi jà'a yi? Ta, ¿a ndē'e na tundo'o cha'a' ña chíyo ga kuati na kua ma ñivi chíyo ma ñuu Jerusalén?, kùuni ndo. ⁵ Na yüvi takan kùu yi. Ta tu ndyo'o töve kùuni ndo ndakoo ndo ma kuati jà'a ndo ta chikoni'i ndo chi'in Ndioo indukuni ni naa ndo takua nāa na ndia —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' yutun higu ña töve chà'a chiti

⁶ Takan kùu tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in na:

—Tatiempu chíyo iin ra tāchi iin yutun higu ma ñu'u' ra. Tajan rakan chā'an ra chānde'e ra tuva cha chà'a run chiti, va tüvi nī nata'an ra nī'iin vu nuu run. ⁷ Yakan va te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ra musu ña jàkuenda ma ñu'u' ra: “Cha uni kuiya kùu yi ña kichi nde'i run ta tükuii nde'i nī'iin chiti run. Va'a ga na ka'ndaun run ti jàtañu ka'a ni run nuñu'u' ta töve na chà'a run”, kàti ra. ⁸ Tajan te'en nāka'an ndio ma ra musu ra chi'in ra: “Yo'o racha'nu, na ndakoun run jin tu iin kuiya i'yanía, vati ni jalanguai ñu'u' cha'a run ta ni tain abono, ⁹ nde'o tu takan ku'va run chiti. Ta tu küuni run tajan ni ka'nda ndioi run”, kàti ra chí'in ma ra chà'nda tiñu nuu ra.

Jànda'a Jesuu iin ña chata ti'i ma kivi nindeo

¹⁰Iin kivi nindeo ndaa Jesuu jàna'a ra nuu ñivi tichi veñu'u ñivi judú. ¹¹Ta ma tichi veñu'u ikan ndaa iin ña cha ìyo cha'un uni kuiya ña ku'vian jà'a ña ti'i chata ña, vati iin tati xaan kùu yi ña jàti'i yi ña ña endee kùu kundaa va'a ña jà'a yi. ¹²Takan kùu ta ora ndè'e ma Jesuu ña, tajan kāna ra ña ta te'en kīcha'a ra kà'an ra chi'an:

—Vitin va cha ndā'un —kàti ra chi'an.

¹³Tajan jündii ra nda'a' ra chata ña, ta ma ora ikani chūndaa va'a ña ta ndā'a ña jà'a ra, tajan kīcha'a ña jàka'nuan Ndioo. ¹⁴Va ma ra chà'nda tiñu ma veñu'u ikan, nduva'a kùxāan ra ña jānda'a ma Jesuu ña iin kivi nindeo. Tajan rakan te'en nāka'an ra chi'in ma ñivi ka'lin ikan:

—Ìyo iñu kivi ña jàtiñu yo ta'ii'iin jamana, na kichi nda'a ndo ma kivi ikan, ta töve na ja'a ndo ña kichi ndo nduku ndo ña nda'a ndo ma kivi nindeo —kàti ra chi'in na.

¹⁵Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—Ndyo'o ndian uvi nuu, ¿a tüvi nāsama ndo ma burru jàna ndo a jundiki jàna ndo ta chàndaka ndo ndri nuu ko'o ndri takuii ma kivi nindeo? ¹⁶Va ma ña'a i'ya kùan ñivi Abraham, ìyo yi ña nda'a ña vaji kivi nindeo kùu yi ti ma kui'na kuxini ña nàni Satanaa ña cha ìyo cha'un uni kuiya kùu yi ña jànde'e yi tundo'o ña chi'in ma kue'e ikan —kàti Jesuu.

¹⁷Tajan ma ora kā'an Jesuu takan, ta nduva'a kuii kùkanuu ma ndian xaani ndè'e ra, va tandi'i ma ñivi ña ka'lin ma ikan, nduva'a kuii chīsii na nde'e na ma tiñu ka'nu ña jà'a Jesuu.

Jesuu, kà'an ra iin ku'va cha'a' chiti yukú mostaza

(Mt. 13:31-32; Mr. 4:30-32)

¹⁸Ta te'en nāka'an ma Jesuu:

—¿Nda chi'in induku ma nuu chà'nda Ndioo tiñu ta nda chi'in kùu jando indukui yi?, kùuni ndo. ¹⁹Taku ma nuu chà'nda Ndioo tiñu indukuni yi chi'in ma chiti yukú mostaza ña tàchi yo, vati chà'nu sukun yi takua kàa inga yutun na'nu ña nda saa kùu ja'a ri taka ri nuu vati soko run —kàti Jesuu.

Jesuu, kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' yuchan iya

(Mt. 13:33)

²⁰Tajan te'en nāka'an ndiko ma Jesuu:

—¿Nda chi'in jàndo indukui nuu chà'nda ma Ndioo tiñu?, kùuni ndo. ²¹Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu indukuni yi chi'in ma yuchan iya ña jàkanuu ñivi ña'a chi'in kua'a' yuti ora ni ja'a vi paan, ikan na nandaa ma yuchan.

Ma yuve'e tuu nuu kì'vi yo nuu ndaa Ndioo

(Mt. 7:13-14, 21-23)

²²Tajan kēe ndio Jesuu kuàjana'a ra tu'un Ndioo nani ñuu ta nani kuariya ña ìyo iti' kuà'an ñuu Jerusalén. ²³Tajan iin ma ra ndaa ma ikan te'en kīcha'a chīkatu'un ra nuu Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, ¿a tiani ma ñivi kùu ma ndian jàkakú Ndioo?, kùuniun —kàti ra.

Tajan te'en nāka'an Jesuu:

²⁴—Jani'i ndo ta kùu kì'vi ndo ma yuve'e tuu, vati yu'u kàti chi'in ndo ti kua'a' na ni kuuni na kì'vi na, va na kùu yi ti ya'a tuu yi. ²⁵Tajan ora ndòto ndio ma ra chito'o ma ve'e ta chāsi ndio ra yi, ta ndyo'o ndian ni ndoo iti' chata ve'e, te'en ni ka'an ndo chi'in ra: “Yo'o racha'nu na nunaun yuve'e nuu ndi”, ni kati ndo. Ta rakan ni kati ra: “Na töve nàkotoi ndo ta ni töve ch̀toi ndanu kīchi ndo”, ni kati ra. ²⁶Ta ikan jan te'en ni kīcha'a ndio ndo ka'an ndo: “Cha chāchi ndi ta chī'i ndi chi'un, ta jāna'un nuu ndi ma kai nuu ìyo ndi”, ni kati ndo. ²⁷Ta rakan te'en ni naka'an ra chi'in ndo: “Na tüvi ch̀toi ndanu kīchi ndo, yakan va na kesiin ndo xiḡn ta na ku'un ndo ti mamaa ndian kini kùu ndo”, ni kati ra. ²⁸Tajan ikan ni kuaku ndo ña ndava nda nu'u ndo ni kari'u ora ni nde'e ndo ma Abraham, Isaac ta Jacob chi'in tandi'i inga ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña ka'ḡin ndra nuu chà'nda Ndioo tiñu. Ta ndyo'o ti java chata ve'e ni kindoo ndo. ²⁹Vati ora ikan ni kichi kua'a' ñivi ìyo ninii ka'nu ñu'u ñuñivi, ña ni kuiin na kachi na chi'in Ndioo nuu chà'nda ra tiñu. ³⁰Yakan va kua'a' ndian kùu ma ndian nuu

ndi'inia vitin, ni kuu na ndian nunuu. Ta kua'a' ndian kùu ma ndian nunuu vitin, ni kuu na ndian nuu ndi'inia —kàti Jesuu.

Jesuu chàku ra cha'a' ñivi ìyo ñuu Jerusalén

(Mt. 23:37-39)

³¹ Takan kùu tajan juuni ma ora ikan, chāa iin ndra fariseu nuu ndaa Jesuu. Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Na ku'un inga chiyo ti Herode kùuni ra ka'ni ra ñun —kàti ndra.

³² Tajan Jesuu te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Na ku'un ndiko ndo nuu ndaa ma rakan ña ya'a vata ta katitu'un ndo nuu ra, ti vitin ta itaan kùu yi ña ni tavani'i tati xaan ndiso ñivi ta ni janda'i ñivi ku'vi ndia, ta nda isaa kùu yi ña ni chinu jà'i yi, kàti ndo chi'in ra. ³³ Yakan va ìyo yi ña ku'in ma iti' i'ya vitin, itaan ta isaa, vati na vā'a kuvi iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo inga ñuu tuva yūvi ñuu Jerusalén kùu yi. ³⁴ Nda'vi ta'an ndyo'o ñivi ìyo ñuu Jerusalén, ña endee chà'ni ndo ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ta juuni endee jàndikun ndo ta chà'ni ndo chi'in yuu tandi'i ndra tachi Ndioo ña kàtitu'un ndra tu'un ra nuu ndo. Vati yu'u nduva'a kua'a' cha'a' kūunī tindei ndo nuu ma tundo'o takua jà'a tiatan' chi'in tiun kuati se'e ri ña tìxe'e ri ndri tichi ndichin ri. Takan kūunī ja'i chi'in ndo niku va nī kuuni ndo. ³⁵ Yakan va yu'u kàti chi'in ndo vitin ti na tūva ni koo Ndioo chi'in ndo ñuu ndo, ta tūva ni nde'e ndo yu'u ndia, nda kati keta ma kivi ña ìyo yi ña ka'an ndo te'en nui: “Ya'a í ra vāchi chi'in sivi Racha'nu Ndioo”, ni kati ndo —kàti Jesuu.

Jesuu, jànda'a ra iin raku'vi jà'a kuiñu

14 Takan kùu tajan iin kivi nindeo, chā'an Jesuu chākachi ra ve'e iin ra chà'nda tiñu nuu ñivi fariseu. Va inga ma ndian fariseu ka'iin ma ikan jàkuenda na Jesuu, ² nde'o tu janda'a ra iin raku'vi jà'a kuiñu ña ndaa yatini nuu ra. ³ Tajan te'en kīcha'a chikatu'un ndio Jesuu nuu ma ndra matru jākua'a tutu Ndioo chi'in nuu ndra fariseu:

—¿Naja kua kati ma tutu ley Ndioo, a va'a ña jànda'a yo ndian ku'vi ma kivi nindeo, a vā'a? —kàti Jesuu.

⁴ Va taxiin kindoo ndra. Ta ikan jan jündii ndio Jesuu nda'a' ra chata ma ra kù'vi, tajan ndā'a ndio ra jā'a ra. Ta

kà'an ndio Jesuu chi'in ra ña na ku'un ra ve'e ra. ⁵Takan kũu tajan te'en nãka'an ndio Jesuu chi'in ma ndra fariseu:

—Taku ndyo'o ndra fariseu, ¿a tüvi tàva ndo jundiki a burru jàna ndo ma tichi soko ka'nu ma ora kòyo ndri ma tichi yi ma kivi nindeo?, kùuni ndo.

⁶Va ora kã'an Jesuu takan chi'in ndra, endee tũkuii nani kà'an ndra.

Jesuu, jàna'a ra naja kua jà'a yo ora chà'an yo nuu ìyo viko tànda'a

⁷Ta ora ndē'e Jesuu ña kàchin na tayu ka'nu tiá ña kùnandi na yu'u mesa nuu ìyo viko tanda'a, tajan te'en jākuninaa ra na chi'in tu'un i'ya:

⁸—Ora ìyo iin ndian jàmvitaa ndo nuu ìyo viko tanda'a, na kùnandi ndo tayu ka'nu tiá ña ndaa ikan, ti koto chaa iin ra jàmvitaa na ña ka'nuga kua ndyo'o, ⁹ta ora ni nde'e ma ra jainvitaa ndo ra, ta rakan te'en ni ka'an ndio ra chi'in ndo: “Na kundachiyo ndo nuu tayu chiña ti ni kunandi inga ra'ya”, kàti ra chi'in ndo. Ta ndyo'o ìyo yi ña kundachiyo ndo ikan, vaji kanuu ndo. Ta ku'un ndio ndo kukunandi ndo tayu ka'iin nuu ndi'inia. ¹⁰Yakan va ora jàmvitaa na ndo, na kunandi ndo ma tayu ka'iin nuu ndi'inia, tajan ora ni nde'e ndio ma ra jainvitaa ndo ndo, tajan te'en ni ka'an ndio ra chi'in ndo: “Ndyo'o meru, na ku'un ndo kukunandi ndo ma tayu ka'nuga ña ndaa ndakan.” Tajan ora ni kuni ma ndian ka'iin xiin ndo ña kà'an ra chi'in ndo, ta ni tiñu'u ndio na ndo. ¹¹Vati ma ndian chàta'ani jaka'nu juuni maa', ndiakan Ndioo ni jakukanuu ra na. Va ma ndian jànda'vi juuni maa', ndiakan ni jaka'nu Ndioo na.

¹²Takan kũu tajan te'en nãka'an Jesuu chi'in ma ra jã'a viko ikan:

—Ora ni ja'un iin viko ka'nu, na jàmvitaun ni merun ni ñiviun ni ndra yaniun, ta ni ndian kuika ndia. Vati tu takani jà'un, ni ka'nda ndiko na kuenda nuun, ora ni jainvitaa na ñun ña ku'un iin viko ña ni ja'a na tiá iti' nuu. ¹³Yakan va ora ni ja'un iin viko, va'a ga ña jainvitaan ma ndian nda'vi chi'in ndian ku'vi ndian kuaá ta chi'in ndian koxo. ¹⁴Tu takani jà'un nduva'a kuii sii ni kuuniun cha'a' ma ña jã'un chi'in na, ti vaji na kũu ku'va ndiko na ma ña chã'un nuu na, va ora ni nataku ndiko ma ndian va'a, Ndioo ni ku'va ra ña ka'nu nuun cha'a' ma ña jã'un kuenda na.

**Jesuu kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' ñivi
kùuni ki'vi nuu chà'nda Ndioo tiñu**

(Mt. 22:1-10)

¹⁵Takan kùu ta iin ma ra nàndi yu'u mesa,
te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Na sii kuuni ndian ni ku'un kachi chi'in Ndioo
nuu chà'nda ra tiñu —kàti ra.

¹⁶Tajan Jesuu te'en nāka'an ra iin ku'va nuu ra:

—Iin ra chíyo taji'na, jà'a ra iin viko ka'nu. Ta rakan ti tāchi ra
ma ra musu ra ña na ku'un ra kujainvitaa ra kua'a' ñivi. ¹⁷Takan
kùu ta ora cha ìyo va'a tandi'i ma ña ni kachi na, tajan tāchi ndiko
ra ma ra musu ra ña na ku'un ra kujandakutu'un ra ma ñivi jāinvitaa
ra ña na kichi na ti cha ìyo va'a yi. ¹⁸Va ta'ii'iin ndiakan kàtitu'un
na ña ìyo inga tuku tiñu ni ja'a na. Taku ora chāa ndio ra nuu ìyo ma
ra nunuu, te'en nāka'an ra chi'in ma ra musu ikan: “Na kùu ku'in
ti já jātai iin ñu'u', ta ìyo yi ña ku'in kunde'i yi. Yakan va chikain
ñamani nuun ña na ka'nu kooniun ti na kùu ku'in”, kàti ra. ¹⁹Ta
inga tuku ra va te'en nāka'an ra chi'in ma musu: “Já jātai u'un ta'an
yunta, ta ìyo yi ña ku'in kuki'in ku'va ndri nde'o tu va'a jàtiñu ndri.
Yakan va chikain ñamani nuun ña na ka'nu kooniun ti na kùu ku'in”,
kàti ra. ²⁰Ta ma inga ra te'en nāka'an ra chi'in ra: “Já tānda'i,
yakan va ka'nu kooniun ti na kùu ku'in”, kàti ra. ²¹Takan kùu tajan
chikoni'i ndiko ma musu kuà'an ra nuu ìyo ma ra chà'nda tiñu nuu
ra. Ta kàtitu'un ndi'i ra yi nuu ra. Va nduva'a kuii kùxaan ra, tajan
te'en nāka'an ndio ra chi'in ra: “Na ku'un kunandukun vaji ndian
nda'vi chi'in ndian cha'a pe'lu chi'in ndian kuaa a ndian kukue'e nda
ni kuuni ma iti' kai, ta nda yu'u ñuu ndia. Ta kundakaun na kichi
na nde've chi'un”, kàti ra. ²²Takan kùu ta nunuuni te'en nāka'an
ndiko ra chi'in ma ra chito'o ra: “Yo'o racha'nu, cha jā'i ma ña
kàtitu'un nui, ta juuni takā'an kutu ma tichi ve'e”, kàti ra. ²³Tajan
te'en nāka'an tuku ma ra chito'o ra chi'in ra: “Na ku'un ndikoun
kunandukun tiá ma ndian nda'vi ña jàtiñu iti' tichi ku'u ta na
janiniun inga ñivi ña na kichi na chi'un ma ve'i, ikan na kutu yi”,
kàti ra chi'in ra. ²⁴Yakan va yu'u, kàti nuu ndo ti ñi'iin ma ndian
jāinvitai ma nunuu na kùu ga kachi na ma ña jā'i —kàti Jesuu.

Ndetiñu ta kùu kuu yo ñivi jàkua'a chi'in Jesuu

(Mt. 10:37-38)

²⁵Takan kùu tajan nduva'a kuii kua'a' ñivi chàkunuu chi'in Jesuu. Ta ikan jan te'en nàka'an ndio ra chi'in na:

²⁶—Tu ìyo iin ndian kùuni ki'vi iti' kuà'in, ìyo yi ña kuuniga na nde'e na yu'u kua kùuni na nde'e na tatá na, ma'á na, ñasi'i na, se'e na, yani na ñivi ta'an na, ta naani na ña kùuni na nde'e na juuni maa na. Takan ìyo yi ña ja'a na ta kùu kuu na ndian jàkua'a chi'in. ²⁷Tu ìyo iin ma ndian töve va'a ña ku'un na iti' kuà'in vaji ndava ìyo yi ña kuvi na cha'i, na kùu kuu na ndian jàkua'a chi'in ndia. ²⁸Ta tu ìyo iin yo kùuni ja'a iin ve'e, ji'na ìyo yi ña tavani'i ji'na ndo kuenda ta ikan nde'e ndio ndo tu keta ma xu'un' ndo, tajan ja'a ndio ndo yi. ²⁹Ta indukuni kùu yi tu cha kicha'a ndo jà'a ndo ma cha'a ve'e, ta na kètaga ma xu'un' ndo ña jàchinu ndo yi, ni kuakú ndaa ma ñivi ndo chi'in tu'un i'ya: ³⁰“Nde'e ndo naja kua kàa ve'e kundu ña jàva'a rakan, ti nī chinu jà'a ra yi”, kàti na. ³¹Ta juuni tu ìyo iin ra kùu rey ña kùuni ra kanita'an ra chi'in inga rey ña chà'nda tiñu inga ñuu, va iin rey ìyo uchi mii jandaru ra ta inga ra ìyo oko mii jandaru ra, ¿a tüvi ìyo yi ña kunandi ra ja'a ji'na ra kuenda, nde'o tu kùu kanita'an ra chi'in ma ra kùu rey ña vachi chi'in oko mii jandaru?, kùuni ndo. ³²Ta tu kùu ja'a ma ra kùu rey ña ìyo uchi mii jandaru kanita'an ra chi'in ra, kuuni ra, tajan ni tachi ndio ra uvi uni ma ndra tatun ra na kujandondaa ndra tiñu nuu inga ma ra kùu rey ora juuni vachi chikaga ra chi'in ma jandaru ra ña na tüva kanita'an ndra. ³³Yakan va tu kùu ndakoo ndo ndisaa ma ña ìyo nuu ndo, ta kùu kuu ndo ma ndra jàkua'a chi'in.

**Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' ñií ña naja
kua kuu yi tuva jàña yi ña u'vá yi**

(Mt. 5:13; Mr. 9:50)

³⁴Yakan va taku ma ñií va'a yi, va tu naa ña u'vá yi, ta na kùuga kuu u'vá yi inga cha'a'. ³⁵Ma ñií ikan tüva nda kuenda yi ni kuenda ñu'u' ta ni kuenda abono tajan chàta yo yi. Yakan va ndyo'o ndian ìyo chinituni, na taso'o ndo ña kà'in —kàti Jesuu chi'in na.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' mvechala ña kuànaa

(Mt. 18:10-14)

15 Tajan ndisaa ma ndian nàka'an xu'un' kuenda ñuu ka'nu Roma, ta inga ndian jà'a kuati cha jāyatin na na nuu nda Jesuu ña kùuni na taso'o na ña kà'an ra. ²Takan kūu tajan ma ndra fariseu chi'in ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, te'en kīcha'a ndra kà'an ndra chata Jesuu chi'in tu'un i'ya:

—Ra'ya ya'a ga chàta'ani ra ndikita'an ra kachi ra chi'in ma ndian jà'a kuati —kàti ndra.

³Tajan Jesuu te'en nāka'an ndio ra iin ku'va nuu ndra:

⁴—Tu ìyo nda ndyo'o ìyo iin cientu mvechala jàna, ta jàkuanaa ndo iin ri tichi ku'u nuu chàkunuu ndo kùmi ndo ri, ¿a tüvi ndakoo ndo ndi kumi xiko cha'un kumi ndri ta ku'un ndio ndo kunanduku ndo ma kiti kuànaa nda kati nata'an ndo ri?, kùuni ndo. ⁵Ta ora cha nāta'an ndio ndo ri, tajan nduva'a kuii chīsii ndio ndo ña ndava chiso chata ndo ri. ⁶Ta ora chàa ndio ndo ve'e ndo, tajan jàti'vi ta'an ndo ndian nàkoto ndo ta ndian ìyo yatin xiin ve'e ndo, ta te'en nàka'an ndio ndo chi'in na: “Na sii kuunio ti ma mvechala jànai ña kuànaa jā'i cha nāta'an ndikoi ri”, kàti ndo chi'in na. ⁷Yu'u kàti ti indukuni kua ikan kùu yi chi'in iin ndian jà'a kuati tuva ndàkoo na ma ña jà'a na ta ki'vi na iti' Ndioo. Nduva'a kuii sii ni kuuni Ndioo ìyo andivi cha'a' ra kua cha'a' inga kumi xiko cha'un kumi ñivi ña tüva chiniñu'u na ki'vi na iti' Ndioo, ti ñivi va'a kùu na kùuni na —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' xu'un' ña kuànaa

⁸Takan kūu tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in na:

—Taji'na chīyo iin ña ìyo uchi ta'an xu'un' kaa nuu, ta jàkuanaa ña iin yi. Yakan va ma ña jā'a ña kùu ña taa ña iin ñu'ú kandil ma tichi ve'an, ta kīcha'a ña nàti'vian nda kati nata'an ña yi.

⁹Tajan ora cha nāta'an ña yi, tajan jàti'vi ta'an ña ndisaa ma ndian nàkotoan chi'in ndian ìyo xiin ve'an, tajan te'en kīcha'a ndioan kà'an ña chi'in na: “Na sii kuunio ti cha nāta'in ma xu'un' ña kuànaa jā'i”, kàtian. ¹⁰Yakan va yu'u kàti chi'in ndo ti juuni nduva'a kuii sii ni kuuni ndian tati jà'a tiñu nuu Ndioo ora ndakoo iin ra kuati jà'a ra ta chikoni'i ra iti' Ndioo —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va chà'a' iin ra kuànaa se'e

¹¹Takan kūu tajan te'en nāka'an tuku Jesuu iin ku'va nuu na: —Taji'na chīyo iin ra ìyo uvi ta'an ndra se'e ra. ¹²Tajan ma rayoko tiá te'en nāka'an ra chi'in ma tatá ra: “Yo'o tatá, kùunĭ ña ku'vaun ma ndatiñu ña ìyo yi ña ndaki'in”, kàti ra. Tajan ma tatá ndra nāta'vi ra ma ndatiñu ra nuu ninduvi ndra. ¹³Tajan chāa ndio iin kivi ña xiko ndio ma ra tivaa tiá ma ndatiñu ra. Ta chi'in ma xu'un' nī'i ra ña xiko ra yi kēe ra kuà'an ra iin ñuu nuu chika ña endee ndī'i ma xu'un' ra jānaa ra ti tüvi nī chito ra kumi ra yi. ¹⁴Ta ora cha ndī'i ndio ma xu'un' jānaa ra, tajan nduva'a kuii chīyo iin tama' nuu ñuu ikan ta yā'a ndio ra soko. ¹⁵Tajan kuà'an ndio ra kuàanduku ra tiñu jà'a ra nuu iin ma ra ìyo ikan. Ta ikan jan rakan tāchi ndio ra ra na ku'un ra kujakuenda ra kini jàna ra ña ka'iin iti' tichi ku'u. ¹⁶Ta rakan ti ya'a chisoko ra ña ndava kùuni ra kachi ra ña kini chàchi ndri ta tüvi nda yo chà'a yi nuu ra. ¹⁷Tajan chā'a ndio ra kuenda ña te'en kīcha'a ra chānini ra chi'in juuni maa ra: “Ta ndisaa ndra musu jàtiñu chi'in tatá yo, ndava chàkoso ndayu chàchi ndra, ta maa yo i'ya ndava chì'o soko ña tüvi ni'o ña kacho.” ¹⁸Yakan va chānini ra: “Va'a ga chikoni'i ndiko yo ve'e ma tatá yo ta te'en kà'an yo nuu ra: Yo'o tatá, cha chitoi ti iin kuati ka'nu kùu ma ña jā'i chi'un ta chi'in Ndioo ndia. ¹⁹Yakan va na kuàtiñun yu'u takua chàtiñu ma ndra kùu musun ta tüva ìyo yi ña ka'un ña ra se'un kùì.” Takan chānini ra ña ni ka'an ra chi'in ma tatá ra. ²⁰Tajan chikoni'i ndio ra kuà'an ra iti' ve'e ma tatá ra.

’Tajan ora ndē'e ma tatá ra ña yatinia vāchi ra, tajan nduva'a kuii kūnda'vini ra se'e ra ta kāndakunu ndio ra chāta'an ra nuu ra, ta ikan kāña'a ra chi'in ma se'e ra ta chūnumi ndaa ra ra. ²¹Takan kūu tajan te'en nāka'an ndio ma ra se'e ra chi'in ra: “Yo'o tatá, cha chitoi ti iin kuati ka'nu kuu ma ña jā'i chi'un ta chi'in Ndioo ndia. Yakan va tüva ìyo yi ña ka'un ña ra se'un kùì”, kàti ra. ²²Va ma tatá ra te'en nāka'an ra chi'in ma ndra kùu musu ra: “ĭNumini kuki'in ndo ma ja'ma va'a ga ta na jaku'un ndo yi ra! Ta juuni na kunda'a ndo iin xe'e ta ti'i ndo yi nda'a' ra chi'in ndichan ña kundii cha'a ra. ²³Ta juuni na kuki'in ndo iin jundiki vali ta ndu'u ga ta ka'ni ndo ri, ti ni ja'i iin viko ka'nu ta ni kacho, ²⁴vati ma ra se'i ña kīchaa vitin kùu ra

takua kùu iin ra cha chí'í kuendai va vitin cha nātaku ndiko ra, cha jākunai ra ta vitin cha nāta'an ndikoi ra.” Takan kūu ta ora chínu kà'an ndio ra takan tajan kīcha'a ndio ndra jà'a ndra viko kuenda ra.

²⁵”Ta ora chāa ma ra chava'a se'e ra ña jàtiñu tichi ku'u yatini ma nuu ìyo ve'e, tajan ikan chíni ra ña chīta ma yaa ta tàcha'a na, ²⁶ ta ikan jan kāna ra iin ma ra musu ma tatá ra, tajan chíkatu'un ndio ra nuu ra ña nayi kuu ma nuu ìyo ve'e. ²⁷ Tajan te'en nāka'an ndio ma ra musu ikan chí'in ra. “Ma ra yaniun cha kīchaa ndiko ra. Yakan va ma tatáun tāchi ra ña na kutiin ndra ma jundiki vali ta ndu'uga ta chā'ni ndra ri ti ma ra yaniun kīchaa ndito ra”, kàti ra. ²⁸ Va ma ra yani ra chava'a nī kuuni ra ki'vi ra ma tichi ve'e ti ya'a kàyuni ra. Yakan va ma tatá ra kēe ra ma tichi ve'e ta chājanini ra ra ña na ki'vi ra ma tichi ve'e nuu ìyo ma viko. ²⁹ Tajan te'en nāka'an ndio ra chí'in ma tatá ra: “Yo'o tatá, cha chīto va'un ti cha ya'a kua'a' kuiya kùu yí ña jàtiñui chí'un, ta ndisaa ma ña kà'un chí'in jà'i yí, ta tükuii nda ora kuva'un vaji iin tixu'u vali nui ña jà'i iin viko chí'in ma ndra amigui. ³⁰ Ta vitin kīchaa ma ra se'un ña chājanaa ka'ani xu'un' chí'in ñivi ña'a tondo, ta cha'a' rakan chā'niun ma jundiki vali ña ndu'uga ña ìyo nuun.” Takan kàti ra chí'in ma tatá ra.

³¹”Tajan ma tatá ra te'en nāka'an ndio ra chí'in ra: “Yo'o se'yu, cha chítoi ti ndisaa tiempu ìyoun chí'in, yakan va tandi'i ma ña ìyo nui juuni ña'un kùu yí ndia. ³² Va vitin iin ña va'a kùu yí tu ja'a yo iin viko. Ta sii kuunio ti ma ra yaniun kùu ra takua kùu iin ra cha chí'í kuenda yo va vitin cha nātaku ndiko ra. Cha jākunaa yo ra niku va vitin cha nāta'an ndiko yo ra.” Takan kàti ma tatá ra chí'in ra —kàti Jesuu.

Jesuu kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' iin ra musu ña jānaa ndatiñu chito'o

16 Takan kūu tajan te'en nāka'an Jesuu chí'in ma ndra jākua'a chí'in ra:

—Taji'na chíyo iin ra kuika, ta rakan ti juuni chíyo iin ra chà'nda tiñu nuu ma ndra kùu musu ra ndia. Ta ikan jan ìyo iin yo chākatitu'un nuu ma ra kùu chito'o ma ra kùu musu ña chà'nda tiñu, janaa ka'ani ra xu'un' ra. ² Ta ikan jan kāna ndio ma ra chito'o ra ra ta te'en nāka'an ra chí'in ra: “Cha chítoi ti yóve tiñu ndaa kùu ma ña jà'un kuendai. Yakan va na ja'a yo kuenda cha'a' ma tiñu jā'un ti

tüva ni jatiñun kuendai”, kàti ra. ³Tajan te'en kīcha'a ndio ma ra musu ra chànini ra ora kā'an ra takan chi'in ra: “¿Naja kua ja'a yo ña ma ra kùu chito'o yo tãva ra yo tichi tiñu jà'a yo i'ya, ta tüvi ñãndeo ña jàtiñu yo nuu ma ñu'u', ta kãnuu yo ndakan yo tunda'vi ve'e ñivi? ⁴Aan, cha ch̀to yo nayi ni ja'a yo ora ni kindaa ma ra chito'o yo tiñu jà'a yo, ikan na ku'va ñivi na koo yo ve'e na”, kùnuni ra. ⁵Tajan kāna ndio ra ta'ii'iin ma ndian tàvi nuu ma chito'o ra. Ta ora chāa ndio na nuu ra, tajan te'en chīkatu'un ndio ra nuu iin ma ra tàvi nuu ma chito'o ra: “¿Naja tàviun nuu ma chito'i?”, kàti ra. ⁶Tajan te'en nāka'an ra chi'in ra: “Tàvì iin cientu litru cete nuu ra”, kàti ra. Tajan te'en nāka'an tuku ma ra musu kuxini ikan chi'in ra: “I'ya ìyo ma tutu cha'a' ma ña tàviun, na kunandiun ta taun nuu yi ña tàviun uvi xiko uchi nia. Ta takan ta'nda ma kuendaun”, kàti ra. ⁷Tajan te'en chīkatu'un tuku ra nuu inga ma ra tàvi: “¿Ta yo'o, naja tàviun nuu ra?”, kàti ra. Tajan te'en nāka'an ra chi'in ra: “Tàvì iin cientu karia trigu nuu ra”, kàti ra. Tajan te'en nāka'an ndio ma ra musu kuxini chi'in ra: “I'ya ìyo ma tutu cha'a' ma ña tàviun. Na kunandiun ta taun ña tàviun kumi xiconia nuu ra, ta takan ta'nda kuendaun”, kàti ra. ⁸Tajan ma ra kùu chito'o ma musu kuxini ña töve va'a jàtiñu, chā'a ra kuenda ña ya'a yati jàtiñu ma ra musu ikan kuenda juuni maa ra, vati tiá yati ma ndian ñuñivi nde've jàtiñu na kuenda juuni maa na kua ma ñivi ch̀nuni tu'un Ndioo.

⁹Yakan va yu'u Jesuu, kàtitu'in nuu ndo ña na kuàtiñu ndo ma ña kuika ndo ña töve va'a ña ìyo ma ñuñivi i'ya, ikan na kùu ni'i ndo amigu ndo. Ta ora ndi'i ma ña kuika ndo kuu ni'i ndo inga ra kùu tindee ndo nuu ni koo ndo endeeni iti' andivi. ¹⁰Yakan va tu jàtiñu va'a yo ma tiñu ta'ani ña chà'a ma chito'o yo nuu yo indukuni ni jatiñu va'a yo kuenda ra ora ni ku'va ra ma tiñu ka'nuga nuu yo. Va tu töve jàtiñu va'a yo ora chà'a ra ma tiñu ta'ani nuu yo, indukuni töve ni jatiñu va'a yo tu ku'va ra iin tiñu ka'nuga nuu yo ndia.

¹¹Yakan va tu töve jàtiñu va'a ndo chi'in ma ña kuika ndo ña ìyo chi'in ndo ma ñuñivi i'ya, juuni töve ni ku'va Ndioo ma ya'vi ka'nu nuu ndo iti' andivi, ti töve ìyo tundeeni ra chi'in ndo. ¹²Ta tu töve jàtiñu va'a ndo chi'in ma tiñu tatu chā'a na nuu ndo ma ñuñivi i'ya, indukuni töve ni ku'va Ndioo ña koo ña'a maa ndo ndia.

¹³Ta juuni na kùu ja'a iin ra musu tiñu nuu uvi ndra kùu chito'o ra, ti ni kuuni ra nde'e ra iin ra ta ni kuxaani ra nde'e ra inga ra. Yakan va na kùu jachi'in ra ña kà'an iin ra ta ja'a ra ña kà'an inga ra, ti töve indukuni chànini ndra. Ta juuni na kùu kuunio nde'o Ndioo tuva kùunio nde'o ma xu'un' ndia —kàti Jesuu.

¹⁴Ta takua ma ndra fariseu ya'a kùuni ndra nde'e ndra ma xu'un', yakan va ora chīni ndra ña kā'an Jesuu ndisaa ma tu'un i'ya, tajan kīcha'a ndra chātu'un ndra Jesuu. ¹⁵Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndyo'o kùu ma ndian jà'ani ndo ña kùu ñivi va'a nuu nde'e tandi'i ñivi, va Ndioo takua cha chà'a ra kuenda naja kua chànini ndo, ña jàka'nu ndo ma ña ìyo nuu ndo, yakan va Ndioo ya'a xaani ra ndè'e ra ma kuàja'a ndo.

Ni koo ñivi chi'in Ndioo nuu chà'nda ra tiñu

¹⁶Nda tiempu kēta Xuva takani cha ìyo ma Ley taa Moisés chi'in ma tutu Ndioo ña kàti yi naja kua kùuni Ndioo ña jà'a yo. Nda ora ikan, kàtitu'un ndi tu'un va'a Ndioo ña jàna'a yi ña cha chāta'an nuu chà'nda ra tiñu. Ta vitin ya'a ga kua'a' ñivi nànduku na naja kua kuu ki'vi na nuu ìyo ra. ¹⁷Yakan va yu'u kàti chi'in ndo ti taku andivi ta ñu'u' ñuñivi ni naa yi, va ma tu'un kà'an nuu ma tutu Ndioo töve ni naa yi, nda kati jachinu ji'na yi ma ña kà'an yi.

Jàna'a Jesuu ña na vā'a ndàkoo yo ñasi'o

(Mt. 19:1-12; Mr. 10:1-12)

¹⁸Taku tu iin ra'ii ndàkoo ra ñasi'i ra ta tànda'a ra chi'in inga ña'a, iin kuati jà'a ra kuenda Ndioo. Ta ma ra tànda'a chi'in iin ña'a ña cha ndàkoo ii, juuni iin kuati kùu yi ndia.

Iin ra kuika chi'in ra nàni Lázaru

¹⁹Taji'na chiyo iin ra kuika ña chāku'un ra ja'ma ya'a va'a ta ya'vi. Ta rakan ti tandi'i kivi jà'a ra viko ta nduva'a vii jàkutu ra ndia. ²⁰Ta juuni chūnandi iin ra nda'vi ña nàni Lázaru ma nuu ñu'u' yuve'e ra. Ta rakan iin ra ya'a kua'a' ndi'i lakua ìyo kuñu ra. ²¹Ta ma ra ndà'vi i'ya chūnandi ra ikan ti kùuni ra kachi ra

ma che'e yu'u ma ra kuika ña ch̀ta xuu mesa. Ta nda ma ina cha j̀yatın ndri ndri nuu ǹndi ra ña ỳvi ndri nuu ma ndi'i k̀a ra. ²²Va k̀eta iin kivi ña ch̀i'ı ma ra nda'vi ikan. Ta ma ndra k̀u tati j̀a'a tiñu nuu Ndıoo nd̀ka ndıo ndra ra kuà'an ndra nuu ni koo ra chi'in racha'nu Abraham ma andıvi. Takan k̀u ta ch̀a iin kivi ña juuni ch̀i'ı ma ra kuika, ta k̀uchi na ra ndia.

²³Ta ora nd̀e'ndıo ma ra kuika tundo'o ma andaya', ta ikan jan nd̀ni'i ra nuu ra ta chika nd̀e'ndıo ma ña ndaa Lázaru chi'in Abraham ma andıvi. ²⁴Ta ikan jan te'en k̀anachaa ni'i ra: "Yo'o tatá Abraham, na kunda'viniun yu'u, ta tachiun ma Lázaru na jati ra xini nda'a' ra chi'in takui ta kichi janani ra yi nuu yai, ikan na ndovichin yi, vati ya'a nd̀e'i tundo'o tichi ñu'ú i'ya", k̀ati ma ra kuika. ²⁵Tajan te'en ǹka'an ndıo ma Abraham chi'in ra: "Yo'o se'yu, na kuku'uniun ña ma nuu ñu'u' ñuñivi nuu kichiun, nduva'a kui va'a ch̀youn, ta Lázaru ti mamaa tunda'vini ch̀kunuu ra. Ta vitin ch̀si ra iyo ra i'ya, ta yo'o nd̀e'un tundo'o. ²⁶Ta juuni iyo iin xa'va ka'nu ma'ñu yo, ña ni ma ndian ka'iin i'ya na k̀u keta chiyo na iti' ch̀ña, ta ni ndian ka'iin ch̀ña na k̀u keta chiyo na iti' te'en ndia", k̀ati Abraham.

²⁷Tajan te'en ǹka'an tuku ma ra kuika chi'in ra: "Tu takan k̀u yi ch̀kain inga ñamani nuun, yo'o tatá Abraham, ña na tachiun ma Lázaru na ku'un ra ñuñivi nuu iyo ma tatái, ²⁸vati ma ikan iyo u'un ta'an ndra yanı, na katitu'un ra nuu ndra na chikoni'i ndiko ndra chi'in Ndıoo, koto nde'e ndra tundo'o takua nd̀e'i tundo'o i'ya", k̀ati ra. ²⁹Tajan te'en ǹka'an Abraham chi'in ma ra kuika: "Cha iyo tutu Ndıoo t̀a Moısés chi'in ndra ta juuni iyo tu'un t̀a ma ndra k̀an chi'in tu'un yu'u Ndıoo ndia, ndisaa ña k̀an nuu tutu ikan, na jakua'a ndra yi ta jachi'in ndra ña k̀an yi", k̀ati Abraham. ³⁰Tajan te'en ǹka'an ndıo ma ra kuika chi'in ra: "Ndicha ña takan k̀u yi yo'o tatá Abraham, va tu natakı ndıko iin ra ndıı, ta keta ra ka'an ra nuu ndra, ni chinuni ndra ta jaña ndra ma kuati j̀a'a ndra", k̀ati ma ra kuika chi'in ma Abraham. ³¹Va ma Abraham te'en ǹka'an ra chi'in ra: "Tu töve j̀chi'in ndra ma tu'un t̀a ma Moısés chi'in tu'un t̀a ndra k̀an chi'in tu'un yu'u Ndıoo ch̀yo taji'na, indukuni töve ni jachi'in ndra ma ña k̀an iin ra ndıı tuva natakı ndıko ra ta keta ra nuu ndra." Takan k̀ati ma Abraham chi'in ma ra kuika —k̀ati Jesuu.

Iin kuati ka'nu kùu yi tuva kuà'an yo iti' töve va'a

(Mt. 18:6-7, 21-22; Mr. 9:42)

17 Takan kùu tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra:

—Taku ma nuu ñu'u' i'ya ya'a ga ìyo kua'a' ma ndian jà'a kuati, va nda'vi ta'an ma ra jàna'a ma kuati nuu inga na vati ni nde'e ra tundo'o. ²Va'a ga tuva ku'ni na iin yuu mulinu sukun ra ta jaku'un na ra tichi tañu'u, koto jana'a ra kuati nuu ma ndiakuati i'ya. ³Yakan va na ja'a ndo kuenda nuu ndo. Tu iin ndian ta'an ndo ja'a na kuati chata ndo, na ka'an ndo chi'in na ti yüvi ña va'a ma ña jà'a na. Ta tu jachi'in na ma ña kà'an ndo, ta ìyo yi ña jaka'nuni ndo ma kuati na. ⁴Ta tu ucha cha'a' jà'a na kuati chata ndo iin kivi ta ucha cha'a' kuàka'an na nuu ndo ña na jaka'nuni ndo ma kuati na ti tüva ja'a na yi, ta ìyo yi ña jaka'nuni ndo na —kàti Jesuu.

Kàtitu'un Jesuu ti tu chìnunio ña kà'an ra ni koo tundeeni ra chi'in yo

⁵Takan kùu tajan te'en kīcha'a kà'an ndio ma ndra tatun Jesuu nuu ra:

—Na tindeun ndi, ikan na chinuni ndi tiá ma tu'un Ndioo —kàti ndra chi'in Jesuu.

⁶Tajan te'en nāka'an ndio ma Jesuu iin ku'va chi'in ndra:

—Tu chìnuni ndo vaji ita'vi takua ndi'i ma chiti yuku mostaza, kuu ka'an ndo chi'in yutun morera nda ikan: “Ña kundachiyoun chiña ta ku'un kundaun tichi tañu'u ikan”, kàti ndo chi'in run. Ta ndicha ña ni jachi'in run ña kà'an ndo —kàti Jesuu chi'in ndra.

Jesuu jàna'a ra iin ku'va cha'a' ña naja kua ìyo ndian kùu musu Ndioo

⁷Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in na:

—Tu ìyo nda ndyo'o ìyo iin ra kùu musu ndo ña já kīchaa ra ña chā'an ra chāta'vi ra ñu'u' a chākumi ra mvechala jàna ndo, ¿a ni ka'an ndo chi'in ra ña na ya'a ra ta kunandi ra kachi ra?, kùuni ndo.

⁸Na töve ndicha ña ni ja'a ndo takan ti java te'en ni ka'an ndo chi'in ra: “Na ja'un ña kuxini ndi ta taun yi nuu mesa, ta nda ora

chinu kachi ndi tajan kunandiun kachiun ta ko'un ndia”, ni kati ndo chi'in ra. ⁹Ma ña ni ja'a ndo chi'in ra kùu yi ña tüvi ni ku'va ndo ta'vindiio nuu ra cha'a' ma ña jã'a ra, vati ma tiñu tãva ndo nuu ra. ¹⁰Taku ndyo'o ora cha jàchinu ndo ma tiñu tãchi Ndiio ña jà'a ndo, te'en ìyo yi ña ka'an ndo: “Na tüvi ìyo yi ña tiñu'ùn ndi, ti ma tiñu jã'a ndi kùu ma ña ìyo yi ña ja'a ndi”, kàti ndo —kàti Jesuu.

Jesuu jànda'a ra uchi ta'an ndra kù'vi jà'a kue'e ta'yu

¹¹Ta ma tichi iti' nuu kuà'an Jesuu ma ñuu Jerusalén, yã'a ji'na ra ñu'u' Samaria chi'in ñu'u' Galilea. ¹²Ta chã'an ndio ra nuu kàndii iin kuariya ta ikan ndē'e ra uchi ta'an ndra ndo'o kue'e ta'yu ña ndē'e chika ndra ra. Yakan va nuu ka'iin ndra chika, te'en kãnachaa ndra ra:

¹³—Yo'o Tatá Jesuu, na ja'un ñamani nuu ndi ta kunda'viniun ndyu'u —kàti ndra.

¹⁴Tajan ora ndē'e Jesuu nuu ka'iin ndra ta te'en nãka'an ra chi'in ndra:

—Na ku'un ndo kujana'a ndo ndo nuu ma ndra sutu ti cha ndã'a ndo —kàti Jesuu chi'in ndra.

Tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra ta chi'in ña chìkani ndra kuà'an ndra ta chã'a ndra kuenda ña cha ndã'a ndra. ¹⁵Tajan iin ma raku'vi ña ìyo tañu ndra ora chã'a ra kuenda ña cha ndã'a ra, ta chikokani ndiko ra kuà'an ra nuu ndaa Jesuu, ña nduva'a kuii ni'i kãnachaa ra ña jàka'nu ra Ndiio. ¹⁶Tajan ora chãa ndio ra nuu ndaa Jesuu ta chūnandi chiti ra nuu ra nda kati nani te'e nuu ra nuu ñu'u'. Ta te'en kicha'a kà'an ra chi'in Jesuu:

—Na ta'vindioun cha'a' ña jãnda'un yu'u —kàti ra chi'in Jesuu. Ta rakan yüvi ra judúu kùu ra ti ra ñu'u' Samariani kùu ra.

¹⁷Tajan te'en nãka'an ndio Jesuu chi'in ma ñivi ka'iin ikan: —Cha chito va'i ti uchi ta'an ndra jãnda'i. ¿Ndanu ìyo ma inga iín ta'an ndra? ¹⁸¿Naja tüvi vãchi inga ma ndra judúu ta jaka'nu ndra Ndiio ña uvanuu ma ra ñu'u' Samaria kichaa?, kùuni ndo —kàti Jesuu chi'in ma ñivi.

¹⁹Tajan te'en nãka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—Ndetã ta ku'un ve'un, ti cha'a' ña chìnuniun kùu yi ña cha ndã'un —kàti Jesuu chi'in ma ra Samaria.

Tu'un jàna'a naja kua ni kichi nuu chà'nda Ndioo tiñu

(Mt. 24:23-28, 36-41)

²⁰Tajan te'en kicha'a chikatu'un ma ndra fariseu nuu Jesuu:

—¿Nda ora ni kichaa nuu chà'nda Ndioo tiñu? —kàti ndra.

Ta te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Taku ma nuu chà'nda Ndioo tiñu na kuu nde'o yi ma ora ni kichaa yi. ²¹Yakan va ma ora ikan na kuu ka'an ñivi ña i'ya kuu nuu ìyo Ndioo ra chà'nda tiñu a ikan, vati ndicha kuii ña cha ìyo yi tañu ndo —kàti Jesuu chi'in ndra.

Tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra:

²²—Ni chaa iin kivi ña ni kuuni ndo nde'e ndiko ndo yu'u ra Se'e ñivi tachi Ndioo ma ora ni kichi inga cha'a'. Va kumaniga keta yi. ²³Vati ìyo ñivi ni ka'an: “I'ya ndaa ra”, a “Ndakan vachi ra”, ni kati na. Va koto tändikun ndo ku'un ndo chata na. ²⁴Vati ma kivi ni kichi ndiko yu'u, ra Se'e ñivi tachi Ndioo jandondichin ma ora ni koyoi takua jà'a ma tacha ora koyo yi ña jandondichini yi iti' andivi a nda nikuuni. Takan ni ndotacha jà'a yu'u, ra Se'e ñivi tachi Ndioo ora ni kichi ndikoi inga cha'a'. ²⁵Va ìyo yi ña nde'e ji'nai tundo'o, ta tüvi kùuni ma ñivi ìyo ma tiempu i'ya nde'e na yu'u. ²⁶Vati ma tiempu ni kichi ndiko yu'u ra Se'e ñivi tachi Ndioo, indukuni ni ja'a ma ñivi takua jà'a na tiempu chiyo Noé. ²⁷Va ma tiempu ikan, chàchi na ta chì'i na ta tända'a na. Tajan nunuu ni chāa ndio ma kivi ña kivi ndio Noé ma tichi varku ra ta kũun ndio ma savi ta tandi'i ñivi töve kivi ma tichi varku chi'i ndi'i kuii na. ²⁸Ta indukuni jà'a na tiempu chiyo Lot ndia, ti ma ñivi chàchi na, chì'i na, ta jàta na ndatiñu ta xiko na yi, ta tachi na ta jàva'a na ve'e na, ²⁹va ora kēe ndio ma Lot ma ñuu Sodoma, tajan Ndioo nunuu ni jākoyo ndio ra ñu'ú chi'in azufre ma iti' andivi chata na, ta takan jà'a ra ña chā'ni ndi'i ra na. ³⁰Takan ni kuu ma ora ni keta kivi ña ni kichi ndiko ra Se'e ñivi tachi Ndioo.

³¹Vati ma kivi ikan tu ìyo nda ndyo'o ka'iin ndo siki ve'e ndo, na kivi ndo ni ña tävani'i ndo ndatiñu ndo ña ka'iin tichi yi. Ta nda ndyo'o kachika tichi ku'u ma ora ikan, tiá va'a ña na kü'un ndo ve'e ndo ndia. ³²Na kuku'uni ndo naja kua tā'an ñasi'i Lot ña chi'an. ³³Ma ora ikan tu nanduku ndo naja kua kakú ndo, ni kuvi ndo, va tuva kuvi ndo cha'a' ma Racha'nu Ndioo, ni koo ndo chi'in ra endeeni.

³⁴Yakan va yu'u kàti chi'in ndo ti ma chanikuaa ora ikan tu uvi ta'an ndra kàndoyo ndra kixi ndra tichi iin ve'eni, iin ra va ni kani'i ma Racha'nu Ndioo ña ku'un ra chi'in ra, ta inga ra töve. ³⁵Ta tu uvi ta'an ñivi ña'a iin ndikoni vi, iin ña va ni kàni'i ma Racha'nu Ndioo ku'àan ña chi'in ra, ta inga ña töve. ³⁶Ta indukuni kùu yi tu uvi ta'an ndra'ii jàtiñu ndra ku'u, iin ra va ni kàni'i ma Racha'nu Ndioo ku'un ra chi'in ra, ta inga ra töve —kàti Jesuu chi'in ndra.

³⁷Tajan te'en chikatu'un ndio ma ndra jàkua'a chi'in ra nuu ra: —Yo'o Racha'nu, ¿ta ndanu ni kuu yi takan? —kàti ndra.

Tajan te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Taku nuu kàndii ma ña chì'í, ikan kuti'vi ma chii chàchi ndri —kàti Jesuu.

Jesuu, kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' iin ña'a kīndoo nda'vi ta cha'a' iin ra juez ra jàndonda kuati

18 Takan kūu tajan te'en kīcha'a Jesuu jàna'a ra iin ku'va nuu na, cha'a' naja kua ìyo yi ña ka'an na chi'in Ndioo ndisaa tiempu koto jàña na ña jà'a na yi:

²—Taji'na chíyo iin ra kùu vesi ña jàndonda tiñu. Ta rakan ti tükuii jàka'nu ra Ndioo, ta tüvi tiñu'u ra ñivi ndia. ³Ta juuni ma ñuu ikan ìyo iin ña'a kīndoo nda'vi. Ta yakan ti ìyo iin kuati chi'an, yakan va nani kivi chà'an ña chàti'an kuati nuu ma ra vesi, ta yakan te'en kà'an ña: “Yo'o racha'nu, na tindeun yu'u ta jàndondaun ma kuati jà'a inga ñivi chi'in”, kàtian. ⁴Ta cha kua'a' tiempu kùu yi ña chāti'an kuati nuu ra ta tükuii kùuni ra jachi'in ra ma ña kà'an ña. Va juuni maa ra te'en chàniini ra: “Vaji töve jàka'nui Ndioo ta töve tiñu'i ñivi, ⁵va tava ma ña'a kīndonda'vi i'ya endee töve jàña ña ña kichi ti'an kuati nui, yakan va va'a ga ña na jandondai ma kuatian koto jasananian xinì chi'in ma tiñu jà'i, ta jakayunian yu'u.” Takan chàniini ra —kàti Jesuu.

⁶Tajan te'en nāka'an ndio ma Racha'nu Jesuu chi'in na:

—Ndisaa ña'a kùu ma ña chàniini ma ra vesi kini ña jàndonda kuati. ⁷Yakan va tu ma ra kùu vesi ña jàndonda tiñu jà'a ra yi vaji yüvi ra va'a kùu ra, kùuni yi ka'an yi ña nduva'a ga va'a ni ja'a ma Racha'nu Ndioo yi chi'in yo tuva chikan yo yi nuu ra nàni kivi ndia. Ta Ndioo, ¿a ni kuyanga ra ku'va ra ma ña chikan ndo nuu ra?, kùuni

ndo. ⁸Ta cha'a' yakan kùu yi ña yu'u kà'in chi'in ndo juuni numini ni ka'an Ndioo cha'a' ndo tuva takan ja'a ndo. Va ma ora ni kichaa ndiko ma ra Se'e ñivi tãchi Ndioo ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya, nde'o tuva juuni nata'an ga ra ma ndian chìnuni tu'un ra —kàti Jesuu.

**Jesuu kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' iin ra fariseu ta cha'a' iin
ra nàka'an xu'un' kuenda ñuu ka'nu Roma**

⁹Tajan te'en nàka'an tuku Jesuu iin ku'va nuu ma ñivi inga cha'a', vati ìyo ndian kàti ña kùu na ndian va'a, va tüvi ndicha, ti tüvi kùuni na nde'e na ta'an na:

¹⁰—Ìyo uvi ta'an ndra'ii ña chā'an ndra chāka'an ndra chi'in Ndioo tichi veñu'u ka'nu. Va iin ra kùu ra fariseu ta inga ra kùu ra, ra nàka'an xu'un' kuenda ñuu ka'nu Roma. ¹¹Tajan ma ra fariseu chūndaa ra ta te'en kīcha'a ra kà'an ra chi'in Ndioo cha'a' ra tichi ma veñu'u ka'nu: “Yo'o Racha'nu chà'i ta'vindioo nuun, vati tüvi jà'i takua jà'a inga na ña su'u na ta kini na ta kì'vi na chi'in ña'a yüvi ñasi'i na. Ta juuni chà'i ta'vindioo nuun, ti tüvi jà'i takua jà'a ma ra nàka'an xu'un' kuenda ñuu Roma ña ndaa ikan ndia. ¹²Vati yu'u jànditai yu'i uvi cha'a' iin jamana ta chà'i uchi porcientu ma xu'un' jàkanai nuun ndia.” Takan kàti ma ra fariseu ña kà'an ra chi'in Ndioo.

¹³Takan kùu ta ma ra nàka'an xu'un' kīndoo ra ndaa ra yatini ma ikan ta ni tüvi kàni'i ra ma nuu ra ña nde'e ra iti' andivi, ta kàni ra pechu ra ti ya'a nda'vi kùuni ra tajan te'en kīcha'a ra kà'an ra chi'in Ndioo: “Yo'o Racha'nu Ndioo na kunda'viniun nde'un yu'u, vati ch̀toi ti iin ra jà'a kuatini kùì”, kàti ra. ¹⁴Takan kùu yakan va yu'u kàti chi'in ndo ti ma ra nàka'an xu'un' ora kēe ra kuà'an ra ve'e ra cha jānaa Ndioo kuati ra, va ma ra fariseu töve. Vati ma ndian jàka'nu juuni maa, ni jakukanuu Ndioo na, ta ma ndian kà'an nda'vi cha'a' nuu Ndioo, ni jaka'nu Ndioo na.

Jesuu jà'íí ra ndiakwati

(Mt. 19:13-15; Mr. 10:13-16)

¹⁵Ta juuni ka'iin ñivi ikan ña chàndaka na ndiakwati se'e na, na jundii Jesuu nda'a' ra xini na, va ora ndē'e ma ndra jàkua'a

chi'in Jesuu ña takan jā'a na, tajan te'en kīcha'a ndio ndra kà'an
xaan ndra nuu ma ndian chàndaka ma ndiakwati nuu Jesuu:

—Na kùndaka ndo se'e ndo nuu ndaa Jesuu —kàti ndra.

¹⁶Tajan kāna ndio Jesuu ndra jākua'a chi'in ra,
ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—iNa jā'a ndo takan! Ku'va ndyo'o ña na kichi ma ndiakwati
nui, ta na kāsi ndo nuu na, ti ma ñivi ìyo nuu chà'nda Ndioo
tiñu, indukuni kàa na kua kàa ma ndiakwati. ¹⁷Yakan va ndicha
va'i ña kà'in chi'in ndo ti tu töve chìnuni ndo tu'un Ndioo takua
chìnuni ndiakwati ka'ìin i'ya, na kùu ki'vi ndo koo ndo chi'in
Ndioo nuu chà'nda ra tiñu —kàti Jesuu chi'in ndra.

Iin ra kuika nàtu'un ra chi'in Jesuu

(Mt. 19:16-30; Mr. 10:17-31)

¹⁸Takan kùu ta iin ra chà'nda tiñu nuu ñivi
judú te'en chikatu'un ra nuu Jesuu:

—Yo'o Matru va'a, ¿nayı ìyo yi ña ja'i ta kùu ni'ì nuu
koo nditoi endeeni chi'in Ndioo? —kàti ra.

¹⁹Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—¿Ta naja kà'un ña kùu Matru va'a? Ta uvanuuni ra va'a kùu ra
ñā ìyo ra, ta rakan kùu ra Ndioo. ²⁰¿A cha chitoun naja kua kà'an ma
tu'un Ndioo? Ma tu'un Ndioo te'en kà'an yi —kàti Jesuu chi'in ra.
—Na ki'viun chi'in ña'a yūvi ñasi'un, na kā'niun, na sū'un na kā'un
tu'un vata chata inga ñivi, ta na tiñu'un tataun chi'in ma'un —kàti ra.

²¹Tajan rakan te'en nāka'an ndio ra chi'in Jesuu:

—Ndisaa yakan cha jā'i yi nda ora kùu ravali —kàti ra.

²²Ta ora chīni Jesuu ma ña kā'an ra, tajan te'en
nāka'an ndio ra chi'in ra:

—Uvanuunia nakuyi kumani ña jà'un: na xiko ndi'un ma ña
ìyo nuun ta jachaun ma xu'un' nuu ndian nda'vi. Takan ìyo yi
ñā ja'un ta kuu ni'un ña kuikaun iti' andivi. Ta ora cha jā'un
yi, tajan na kichiun ta ku'un chatai —kàti Jesuu chi'in ra.

²³Takan kùu ta ora chīni ndio ra ma ña kā'an Jesuu, tajan
nduva'a kuii nda'vi kùuni ra, ti ya'a kuika ra. ²⁴Ta ora ndē'e Jesuu
ñā nda'vi kùuni ra, tajan te'en nāka'an ra chi'in ñivi ka'ìin ikan:

—Ya'aga ndetiñu kuenda ndian kuika ña kì'vi na nuu chà'nda Ndioo tiñu. ²⁵ ¿A nde'un iin cha'a' ña kì'vi iin camellu xe'e iin kutiku? Ta takua iin ra kuika na kùu kì'vi ra nuu chà'nda Ndioo tiñu —kàti Jesuu.

²⁶ Ta ma ndian chīni ña kā'an Jesuu te'en kīcha'a na chīkatu'un na nuu ra:

—Aan, ¿ta nda ndian kùu ma ndian ni kakú tuva takan?, kùuniun —kàti na.

²⁷ Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in na:

—Ma ña ndetiñu kuenda ma ñivi, kuenda ma Ndioo töve ndetiñu kùu yi —kàti Jesuu.

²⁸ Takan kùu tajan te'en nāka'an Petu' chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu taku ndyu'u ndākoo ndi ndisaa ña ìyo nuu ndi, ta tāndikun ndi chataun —kàti Petu' chi'in Jesuu.

²⁹ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu:

—Ndicha va'i ña kà'in chi'in ndo, ti nda ndian nikuuni ña ndākoo na ve'e na ñasi'i na yani na tatá na ta se'e na cha'a' ña kuàkatitu'un na naja kua koo ñivi chi'in Ndioo nuu chà'nda ra tiñu, ³⁰ ni ni'i na tiá kua'a' ya'vi na ñuñivi i'ya ta juuni ni ni'i na ya'vi na tiá iti' nuu ndia, ti ni ni'i na nuu koo ndito na endeeni chi'in Ndioo nuu chà'nda ra tiñu —kàti Jesuu.

Cha'a' uni kàtitu'un tuku Jesuu ña ni kuvi ra

(Mt. 20:17-19; Mr. 10:32-34)

³¹ Takan kùu tajan kāna ndio Jesuu ndi uchi uvi ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Vitin ni ko'o ñuu Jerusalén, vati ikan ni chinu ma ña kā'an ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ndisaa ña tāa ndra cha'a' ña ni ta'an ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo. ³² Vati ma ñivi judíu ni ku'va na ra nda'a' ñivi vāchi inga ñuu. Ta ndiakan ni kuātu'un na ra, ta ni ka'an ti'ini na chata ra, ta ni tivisii na ra, ³³ tajan kani na ra ta ka'ni na ra, va tichi uni kivi ni natakun ndiko ra tañu ñivi ndíí —kàti Jesuu.

³⁴ Va ma ndra jàkua'a chi'in ra tükuii nī kutunini ndra ma ña kā'an ra, ta ni tüvi chító ndra nda kuenda kùu ma ña kā'an ra chi'in ndra, vati na chā'a Ndioo ña kutunini ndra ma ña kà'an ra.

Jànda'a Jesuu iin ra kuaá ìyo iti' ñuu Jericó

(Mt. 20:29-34; Mr. 10:46-52)

³⁵Ora cha kuàkuyatin Jesuu ma ñuu Jericó, ta ikan ndē'e ra ña nàndi iin ra kuaá yu'u iti' nuu kuà'an ra ña chìkan ra tunda'vi. ³⁶Yakan va ora chīni ra ña ya'a kua'a' ñivi, tajan chīkatu'un ndio ra nuu ma ñivi ña nayi kùu ma ikan. ³⁷Tajan kātītu'un na nuu ra ña Jesuu ra ñuu Nazaret kùu ra ña yà'a ra ma ikan. ³⁸Tajan te'en kīcha'a ra kànachaa ra:

—Yo'o Jesuu tata racha'nu David, na kunda'viniun yu'u —kàti ra.

³⁹Ta ma ndian kuà'an iti' nuu kà'an xaan na chi'in ra ña na taxiin koo yu'u ra, va vi'a kànachaa ra te'en kà'an ndiko ra:

—Yo'o Jesuu tata racha'nu David, na kunda'viniun yu'u —kàti ra.

⁴⁰Tajan chūndaa ndio Jesuu ta tāchi ra na ña na kuki'in na ra. Tajan ora chāa na chi'in ra yatin ma nuu ndaa ra, tajan te'en kīcha'a Jesuu chīkatu'un ra nuu ra:

⁴¹—¿Nayi kùuniun ña ja'i chi'un? —kàti Jesuu.

Tajan te'en nāka'an ma ra kuaá chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, kùunì ña na janda'un tinui ikan na kuu nde'i —kàti ra.

⁴²Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ra:

—Na ndondichin nde'un ti cha'a' ña chìnuniun kùu yi, ña cha ndā'a ma tinuun —kàti Jesuu chi'in ra.

⁴³Tajan ña juuni ma ora ikani kùu nande'e ra, tajan kīcha'a ndio ra jàka'nu ra Ndioo, ta tåndikun ra kuà'an ra chata Jesuu. Ta ndisaa ma ñivi ndè'e ña kùu chi'in ra juuni kīcha'a na jàka'nu na Ndioo ndia.

Jesuu kà'an ra chi'in ra nàni Zaqueo

19 Tajan kī'vi ndio Jesuu ma tichi ñuu Jericó. Ta chàkunuu ra ikan. ²Ta ma ñuu ikan ti ìyo iin ra kuika nàni Zaqueo. Ta rakan ti ra kùxini nuu ndra nàka'an xu'un' kuenda ñuu ka'nu Roma kùu ra. ³Ta rakan ti kùuni ra nakoto ra Jesuu, va na kùu nde'e ra ra, ti ya'a kua'a' ñivi ta ya'a ndiki ra ndia. ⁴Yakan va yā'a nduu ra kuà'an ra iti' nuu, ta ikan ndāa ra nuu iin yutun nàni sicómoro ña ndaa yatini nuu ni ya'a Jesuu, ikan ti na kuu

nde'e ra ra. ⁵Ta ora yā'a ndio Jesuu ma ikan, tajan ndē'e ndaa ra nuu yutun nuu nāndi ra, tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ra:

—Yo'o Zaqueo, na nuun, vati kivi i'ya ni ndoi nuu iyo ve'un —kāti Jesuu chi'in ra.

⁶Tajan numini nūu ndio ra ma nuu yutun, ta chūnumi ra ra ti ya'a chīsii ra ña kā'an Jesuu takan. Tajan chāka ndio ra ra kuà'an ra ve'e ra. ⁷Ta ora ndē'e ma ñivi ña kuà'an Jesuu chi'in ra, tajan tükuii va'a kūuni na, ta kīcha'a na kà'an ndaa na chata Jesuu ña naja kuàkindoo ra ve'e iin ra jà'a kuati, kāti na. ⁸Tajan ndēta ndio ma Zaqueo ta te'en kīcha'a ra kà'an ra chi'in ma Racha'nu:

—Yo'o Racha'nu, java ma ndatiñu ña iyo nui, ni ku'vai yi nuu ma ndian nda'vi, ta tu iyo nda ndian jānda'viña'i, nda kumi cha'a' ni jachikoni'i ndikoi yi nuu na inga cha'a' —kāti ra.

⁹Tajan te'en nāka'an Jesuu:

—Vitin va cha kīchaa ña ni kakú ñivi iyo ve'e i'ya ti juuni ñivi Abraham ra chíyo taji'na kùu ra'ya ndia. ¹⁰Vati ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, vāchi nanduku ra ñivi iyo ñuñivi i'ya, ta vāchi jakakú ra ndian cha iyo tiempu ña kuànaa ndia.

**Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' ña naja kua
jatiñu yo chi'in uchi ta'an xu'un' kaa**

(Mt. 25:14-30)

¹¹Ta ndava tās'o ma ñivi ña kà'an Jesuu, yakan va kīcha'a tuku ra nātu'un ra iin ku'va nuu na, vati cha chito ra ña chani chaa ra ma ñuu Jerusalén. Ta cha'a' yakan kùu yi ña chānini na ña chani kuyatin kichaa nuu chà'nda Ndioo tiñu nuu na.

¹²Yakan va te'en kīcha'a nāka'an Jesuu yi nuu na:

—Taji'na, chíyo iin ra ya'a iñu'u. Ta rakan ti kēe ra kuà'an ra inga ñuu nuu chika, vati ikan ni ku'va na tiñu nuu ra ña ni kuu ra Rey ta ka'nda ra tiñu, tajan kichaa ndiko ra. ¹³Ta antea ña ni kee ra ku'un ra, tajan kāna ra uchi ta'an ma ndra musu ra, ta ta'ii'iin ndra chā'a ra iin ma xu'un' oro ña ya'a ya'vi ndaa. Tajan te'en nāka'an ra chi'in ndra: “Na jatiñu va'a ndo chi'in ma xu'un' ña chā'i nuu ndo, ta nda ora ni kichaa ndikoi, tajan ku'va ndiko ndo yi chi'in ña jākanaa yi nui”, kāti ra chi'in ndra. ¹⁴Va tava ma ñivi ñuu ra, ti ya'a tixin na nde'e na

ra, yakan va tãchi na iin ndra kùu tatun ña kuàkatitu'un ndra nuu ma rey, ta te'en kà'an na nuu ma tatun: “Na tüvi kùuni ndi ña kùu ra Rey ndi, ta ka'nda ra tiñu nuu ndi.” Takan kàti na chi'in ma tatun.

¹⁵ Va nī kuu yi takua chànini na ja'a na, vati nì'i ra tiñu ña kùu ra Rey nuu na, tajan ora cha kùu ra rey ta chikoni'i ndiko ra ñuu ra. Ta ora chãa ndio ra ma ñuu ra, tajan tãchi ndio ra tiñu chata ma ndra musu ña chã'a ra xu'un' nuu ña na kichi ndra vati kùuni ra koto ra naja jākanaa ii'iin ndra chi'in ma xu'un' chã'a ra nuu ndra. ¹⁶ Tajan chãa ma ra nunuu, ta rakan te'en nãka'an ra chi'in ma rey ikan: “Yo'o racha'nu, ma xu'un' ña chã'a nuun nui ña jãtiñui chi'in yi ta jākanaa yi nda uchi cha'a' tiá”, kàti ra. ¹⁷ Tajan te'en nãka'an ndio ma ra kùu Rey chi'in ra: “Cha chitoi ti ya'a ga va'a ra musu kùun, ta cha'a' yakan kùu yi ña ìyo tundeenì chi'un. Yakan va vitin ni ku'vai tiñu ka'nu ga nuun ña na ka'ndaun tiñu nuu uchi ta'an ñuu”, kàti ma ra kùu Rey chi'in ra. ¹⁸ Tajan inga tuku ra chãa nuu ra. Ta rakan te'en nãka'an ra chi'in ra: “Yo'o racha'nu, ma xu'un' ña chã'a nuun nui ña jãtiñui chi'in yi ta jākanaa yi nda u'un cha'a' tiá”, kàti ra. ¹⁹ Tajan te'en nãka'an ndio ma ra kùu Rey chi'in ra: “Nuu yo'o ni ku'vai tiñu ña na ka'ndaun tiñu nuu u'un ta'an ñuu”, kàti ra chi'in ra.

²⁰ Ta inga tuku ra chãa nuu ra, ta rakan te'en nãka'an ra chi'in ra: “Yo'o racha'nu, ma xu'un' ña chã'a nuun nui, ndãkiva'i yi tichi iin pañitu, i'ya ìyo ma xu'un'”. ²¹ Nī kuunì jatiñui chi'in yi vati ndasiì nde'i ñun, ti cha chitoi ña ya'a xaun, vati nãmaun ndatiñu ña tãchi inga ñivi ta jãti'viun ña tüvi nī tachiun”, kàti ra. ²² Tajan te'en nãka'an ndio ma ra kùu Rey chi'in ra: “Yo'o ra musu ña tüvi va'a chànini. Cha'a' ma tu'un kã'un chiña, ni tiso kuatì ñun. Vati juuni maun kà'un ña yu'u kùu iin ra tüvi va'a jà'a, ta ña nãmai xu'un' nuu ma ñivi ta tüvi jãtiñui, ta cha'a' ña kà'un ña nakuisoi ndatiñu nuu tüvi jãtiñui. ²³ Yakan va tu chitoun ña takan kùu yi, ¿ta naja tüvi nī chati'un yi tichi vanku niku, ta ora kichaa ndikoi nuu ìyo ve'i, ikan na jachikoni'i ndikoun yi nui chi'in ma xu'un' siki yi niku? Va tüvi nī ja'un takan”, kàti ra. ²⁴ Tajan te'en nãka'an tuku ma ra kùu Rey chi'in ndian ka'lin ikan: “Na namaa ndo ma xu'un' ikan nuu ra, ta ku'va ndo yi nuu ma ra jākanaa uchi cha'a' tiá”, kàti ra. ²⁵ Tajan te'en nãka'an ma ñivi ikan chi'in ra: “Yo'o racha'nu, na tüvi va'a ma ña kã'un, vati rakan cha jākanaa ra kua'a' xu'un' chi'in ma xu'un' chã'un

nuu ra”, kàti na. ²⁶Tajan te'en nāka'an ma ra kùu Rey: “I'ya kà'in chi'in ndo ti ma ñivi jàtiñu va'a tiaga kua'a' ma ndatiñu na ni koo, va ma ñivi töve jàtiñu va'a, ni kindaa Ndioo ma tiñu jà'a na vaji töve kua'a' yi. ²⁷Ta ma ndian töve kùuni ña kui Rey niku, kuàki'in ndo na ta kundaka ndo na kichi na i'ya, ta ka'ni ndo na nui.” Takan kàti ra.

Jesuu kì'vi ra ñuu Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Jn. 12:12-19)

²⁸Ta ora chinu kā'an Jesuu tu'un ikan, tajan kēe ndiko ra kuà'an ra ma iti' ñuu Jerusalén. ²⁹Tajan ora cha kùyatín ra nuu kàndii ma ñuu Betfagé chi'in ñuu Betania nuu ìyo yuku Olivu, tajan tāchi ndio ra uvi ta'an ma ndra jākua'a chi'in ra ñuu ikan, va ji'na te'en kā'an ra chi'in ndra:

³⁰—Na ku'un ndo kuariya ña kàndii ikan ta ora chaa ndo ma ikan, ikan nata'an ndo iin burru ndikun ña ni'iin na takā'an koso. Na ndachi ndo ri ta kundaka ndo ri kichi ndo nui nde've. ³¹Ta tu ìyo ndian chikatu'un nuu ndo ña naja ndàchi ndo ri, ta kati ndo ti ma racha'nu chito'o ndo chiniñu'u ri kàti ndo —kàti Jesuu chi'in ndra.

³²Tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra ta nāta'an ndra ndisaa yi takua kātítu'un Jesuu nuu ndra. ³³Tajan kīcha'a ndra ndàchi ndra ma burru, ta ora ndē'e ma ra chito'o ri ndra, ta te'en kīcha'a chikatu'un ra nuu ndra:

—¿Ta naja ndàchi ndo ma burru jànai? —kàti ra.

³⁴Tajan te'en nāka'an ndio ndra chi'in ra:

—Ndàchi ndi ri ti ma racha'nu chiniñu'u ri —kàti ndra chi'in ra.

³⁵Tajan jūndii ndio ndra ja'ma ndra chata ri ta kēñu'u ndra ri chāa ndra nuu ndaa Jesuu. Ta ikan jāndaa ndra ra chata ri. ³⁶Tajan kuàkua'an Jesuu, ta kua ikan chàkin ma ñivi ikan ja'ma na ma iti' kuà'an ra. ³⁷Tajan ora cha kūyatín ra iti' nuu inuu ma yuku Olivu, tajan ndisaa ma ndian chìnuni ña kuà'an chata ra, te'en kīcha'a na kànachaa na ña chīsii na. Ta jàka'nu na Ndioo cha'a' ndisaa ndatu ña ndè'e na jā'a ra:

³⁸—¡Ya'a ga í kùu ma ra kùu Rey ña kīchaa chi'in ndatu ma Racha'nu Ndioo! ¡Ta na koo vii ma Racha'nu ìyo iti' andivi! ¡Ta na jaka'nu yo ra cha'a' ma ña jā'a ra! —kàti na.

³⁹Ta iin ma ndra fariseu, ña kuà'an tañu ma ñivi ikan, te'en kīcha'a ndra kà'an ndra nuu Jesuu:

—Matru, jna ka'un nuu ma ndian kàkichi chataun, na taxiin kuu yu'u na! —kàti ndra.

⁴⁰Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Yu'u kàtitu'in nuu ndo ti tu jakutaxin ma ñivi vāchi chatai, nda ma yuu kàndoyo chiña ni jaka'nu yi yu'u ndia —kàti ra.

⁴¹Ta ora cha kūyatin ndio Jesuu ma ñuu Jerusalén, ta te'en kīcha'a ra chàku ra cha'a' ma ñivi ñuu ikan, ora ndē'e ra yi:

⁴²—Ndyo'o ñivi ìyo ñuu Jerusalén tu kutunini ndo ña na nani'i ndo naja kua koo vii ndo chi'in Ndioo cha'a' ña ìyo ra i'ya chi'in ndo jitu ma kivi vitin, va na kuu ga yi ni vitin, ta ni iti' nuu, ti cha tīndixe'e Ndioo yi nuu ndo. ⁴³Vati ni keta iin kivi ña ni koo kuati chi'in ndo ti ma ndian xaani nde'e ndo ni ja'a na iin muru naja kua kandii ñuu ndo, ta ni kuikonuu ndio na ndo ta kanita'an na chi'in ndo. ⁴⁴Yakan va ni ka'ni ndi'i na ndo, ta takan ni janaa na ma ñuu ndo ña ni'iin ga yuu ìyo cha'a' ve'e ndo tūva ni kindoo yi, vati töve kī'in ndo kuenda ma Racha'nu Ndioo ora cha kīchaa ra ña kùuni ra jakakú ra ndo —kàti Jesuu chi'in ma ñivi ñuu Jerusalén.

Jesuu tàva ra ndian xiko tichi kora veñu'u ka'nu ndian judíu ñuu Jerusalén

(Mt. 21:12-17; Mr. 11:15-19; Jn. 2:13-22)

⁴⁵Ta ora yā'a ña kā'an Jesuu takan, tajan kī'vi ndio ra ma tichi kora veñu'u ka'nu ndian judíu, ta kīcha'a ndio ra jàkunu ra ma ndian xiko chi'in ndian jàta ña ka'lin ma ikan chi'in tu'un i'ya:

⁴⁶—Nuu ma tutu Ndioo kà'an yi ti ve'e i'ya kùu ve'e Ndioo, nuu kà'an na chi'in ra kàti yi. Va ndyo'o, jāndaku ndo yi iin ve'e ndrasu'u —kàti Jesuu chi'in na.

⁴⁷Ta tandi'i kivi jàna'a Jesuu nuu ma ñivi ma tichi veñu'u ka'nu ikan, ta ma ndra sutu cha'nu chi'in ndra jàkua'a tutu Ndioo, ta chi'in tandi'i ndracha'nu ña ìyo ma ñuu ikan nānduku ndra naja kua ja'a ndra ta kuu ni'i ndra kua ka'ni ndra Jesuu.

⁴⁸Va nī kuu ni'i ndra naja kua ja'a ndra ti ndisaa ma ñivi tàso'o na ña kà'an Jesuu, ta chīsii na ña jàna'a ra nuu na.

Jesuu tüvi nī ka'an ra ndanu nì'i ra ndatu ra

(Mt. 21:23-27; Mr. 11:27-33)

20 Iin kivi ndaa Jesuu tichi kora veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén ña jàna'a ra nuu ma ñivi naja kua kuu yi ña jàkakú Ndioo ñivi. Ta ora ikan chāa ma ndra sutu cha'nu chi'in ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, ta chi'in inga ndra cha'nu ma ñuu. ²Ta te'en kīcha'a chīkatu'un ndra nuu ra:

—¿Yo tāchi ñun ña jà'un te'en? Ta, ¿yo chā'a ndatu nuun? —kàti ndra.

³Ta te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Ji'na kùunĭ ña katitu'un ndo nui iin ña ni ndakatu'in nuu ndo ndia: ⁴¿Yo tāchi Xuva ña jàkunduta ra, a Ndioo, a ñivi? —kàti Jesuu.

⁵Tajan te'en kīcha'a ndio ndra nātu'un xe'e ta'an ndra:

—Tu katio ña Ndioo tāchi ra, ta kati ra ña, ¿ta naja nī chinunio ma ña kà'an ra tuva takan? ⁶Ta tu kàtio ña ñivi tāchi ra ni ka'ni ma ñivi yo chi'in yuu najaka, vati ndisaa na cha chàndatu na ña Xuva kà'an ra chi'in tu'un yu'u Ndioo —kàti ndra ña nātu'un ta'an ndra.

⁷Tajan nāka'an ndio ndra chi'in Jesuu ña na tōve chito ndra yo tāchi ra ña jàkunduta ra ñivi. ⁸Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Ta ni yu'u na kātĭ nuu ndo yo chā'a ndatu nui ña jā'i te'en —kàti ra chi'in ndra.

Kà'an Jesuu iin ku'va cha'a' ndra tüvi va'a jàtiñu

(Mt. 21:33-44; Mr. 12:1-11)

⁹Tajan te'en kīcha'a Jesuu kà'an ra iin ku'va nuu ma ñivi:

—Taji'na chīyo iin ra tāchi kua'a' yoku'u uva. Ta rakan ti jakilaa ra yi nuu ndra jàtiñu chi'in ra. Ta kēe ndio ra kuà'an ra iin nuu chika kua'a' tiempu. ¹⁰Tajan ora cha kēta ma tiempu ña chiti ma uva, tajan tāchi ndio ra iin ra kùu musu ra ña na ku'un ra kuki'in ra java ma ña xuña'a ra nuu ndra. Va nī ni'i ra yi ti java kāni ndra ra, ta tāchi ndiko ndra ra nuu ma ra kùu chito'o ra. ¹¹Ta ikan jan tāchi ndiko ra inga ma ra kùu musu ra nuu ndra, va juuni tüvi nani nī'iin ra, ti java kāni ndra ra, ta tāchi ndiko ndra

ra nuu ma ra kùu chito'o ra. ¹²Ta tãchi ndiko tuku ra inga ra nuu ndra, ta rakan va jãtakue'e ndra ta jãkunu ndra ra.

¹³Tajan te'en nãka'an ndio ma ra chito'o ma ñu'u' chi'in juuni maa ra: “Aan cha ch̀to yo ma ña ni ja'a yo. Ni tachi yo ma ra kùu se'o, vati rakan kùu ma ra ni tiñu'u ndra najaka, ti ra se'e maa yo kùu ra.” Takan chãnini ra. ¹⁴Tajan tãchi ndio ra se'e ra kuà'an ra. Ta ora ndē'e ma ndra jãtiñu ña vãchi ra, ta te'en k̄icha'a ndra nãtu'un ta'an ndra: “Ra vãchi ikan kùu ma ra ni kindoo chi'in ndisaa ma ñu'u' i'ya, yakan va na ka'nio ra ta kindoo yo chi'in ndisaa ña'a ra”, kàti ndra. ¹⁵Tajan tiin ndio ndra ra, ta tãvani'i ndra ra iti' yu'u ma yoku'u uva. Ta ikan chã'ni ndra ra.

Ta ikan te'en ch̄ikatu'un tuku Jesuu nuu ndra:

—¿Ta nayi ni ja'a ma ra kùu chito'o ma yoku'u uva chi'in ma ndra jãkuenda vu?, kùuni ndo. ¹⁶¿A ni ku'un ra ta ka'ni ra ma ndra jãtiñu chi'in ra, ta jakilaa ra yi nuu inga ndra?, kùuni ndo —kàti Jesuu.

Tajan ora ch̄ini na ña kã'an ra takan tajan te'en nãka'an na:

—¡Ndioo na kü'va ra ña na kuu yi takan! —kàti na.

¹⁷Tajan nãnde'e ndio Jesuu nuu na ta te'en nãka'an ra:

—Ndicha ña ni kuu yi takan ti nuu ma tutu Ndioo te'en kã'an yi:

Ma yuu ña jãchiyo ma ndra labañi ña kùva'a ve'e,

yakan kùu ma yuu ka'nuga kuenda Ndioo kua ndisaa yi.

¹⁸Yakan va tu koyo ma ñivi chata ma yuu ikan, ni kuche'e na takua ta'an chi'in iin ko'o ora kè'ne yi. Ta juuni tu koyo ma yuu ikan chata ma ñivi, ni kuche'e ndi'i na, ta ni ndakuu na yuyaka.

Ch̄ikatu'un ñivi nuu Jesuu cha'a' ma xu'un' nãka'an ma ñuu ka'nu Roma nuu na

(Mt. 21:45-46; 22:15-22; Mr. 12:12-17)

¹⁹Tajan juuni ma ora ikani kùuni ma ndra jãkua'a tutu Ndioo chi'in ndra sutu cha'nu tiin ndra Jesuu, vati cha chã'a ndra kuenda ña kã'an ra ma ku'va ikan chata ndra. Va n̄i kuuni ndra ja'a ndra yi ti ndasii ndra nde'e ndra ma ñivi ch̄akuu chi'in ra. ²⁰Tajan tãchi ndio ma ndra sutu cha'nu iin ndra na kuja'a ndra kuenda nuu ch̄akuu Jesuu ta na taso'o ndra ma ña kã'an ra. Tajan ora chãa ndra nuu ndaa Jesuu, ta jã'ani ndra ña ndra ndicha kùu ndra.

Ta kīcha'a ndra kà'an ndra chi'in Jesuu ña na ka'an ra iin tu'un ña tüvi va'a, ikan na kuu ni'i ndra kua tisokuati ndra ra nuu ma ndra kumitiñu. ²¹Tajan te'en chīkatu'un ndio ndra nuu ra:

—Yo'o Matru, cha chīto ndi ti ma ña kà'un chi'in ma ña jàna'un ña ndaa kùu yi, ta indukuni kì'un kuenda ndisaa ma ñivi, vati ndicha ña jàna'un iti' va'a Ndioo nuu na. ²²Yakan va, ¿a va'a ña tia'vi ndi xu'un' nuu ma ra kuvienu ñuu ka'nu Roma, a vā'a? —kàti ndra.

²³Va ma Jesuu cha chā'a ra kuenda ña kùuni ndra janda'viña'a ndra ra chi'in ma tu'un kà'an ndra, yakan va te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿Ta naja kì'in ndo ku'va yu'u? ²⁴Na jaya'a ndo iin xu'un' nui nde'o yo na'na, ta yo sivi kùu ma ña ìyo nuu yi —kàti ra.

Tajan te'en nāka'an ndra:

—Na'na ta sivi ma ra kuvienu ra ìyo ñuu ka'nu Roma kùu yi —kàti ndra.

²⁵Tajan te'en nāka'an Jesuu:

—Na ku'va ndo ña kùu ña'a ma ra kùu kuvienu ìyo ñuu ka'nu Roma nuu ra, ta na ku'va ndo ma ña kùu ña'a Ndioo nuu Ndioo —kàti Jesuu chi'in ndra.

²⁶Ta nī ni'i ndra naja kua ja'a ndra ta tiin ndra Jesuu, vati tüvi nī ka'an ra nī'iin tu'un vata. Yakan va taxiin kīndoo ndra ña ndava yū'vi ndra jā'a ma ña kā'an Jesuu.

Chīkatu'un ndra Saduceu naja kua nàtaku ndiko ñivi ndíí

(Mt. 22:23-33; Mr. 12:18-27)

²⁷Ta iin ndra Saduceu chānde'e ndra nuu ndaa Jesuu, vati töve chīnuni ndra ña nàtaku ndiko ma ndian ndíí.

Ta te'en kīcha'a chīkatu'un ndra nuu Jesuu:

²⁸—Yo'o Matru, racha'nu Moisés taa ra iin tutu taji'na ña kà'an yi ña tu iin ra'ii chī'í ra ta tüvi nī chiyo nī'iin se'e ra chi'in ñasi'i ra, tajan ìyo yi ña ndaki'in ma ra yani ma ra chī'í ma ña kīndonda'vi ta tanda'a ra chi'an. Ta takan ni koo se'e ma ra chī'í jà'a ma ra yani ra, kàti yi. ²⁹Ta chīyo ucha ta'an ndra ña kùu ndra yani ndra. Ta ma ra nunuu ji'na ra tānda'a chi'an, ta tüvi nī chiyo se'e ra chi'an. Ta chī'í ra. ³⁰Ta ikan jan tānda'a inga ma ra uvi ña kùu yani ra chi'an. Ta indukuni chī'í ra ta nī chiyo nī'iin se'e ra chi'an ndia.

³¹Tajan tānda'a ma ra uni chi'an, ta indukuni tüvi nī chiyo se'e ra chi'an, ta chī'í ra ndia. Ta juuni kua ikan tüvi nī chiyo nī'in se'e ma ndi ucha ta'an ndra chi'an ta chī'í ndra ndia. ³²Tajan kēta ndio iin kivi ña nda maa ña chī'í ndia. ³³Tajan ora ni keta ma kivi ña nātaku ndiko ma ñivi chī'í, ¿nda ndra ni kuu iian ndakan, tuva ndi ucha ndra tānda'a chi'an?, kùuniun —kàti ndra chi'in Jesuu.

³⁴Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Taku ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya ma ndra'ii chi'in ma ñivi ña'a tānda'a na, ³⁵va ma ñivi kāchin Ndioo ña koo chi'in ra andivi ni janataku ndiko ra na tañu ñivi ndíí. Yakan va ma ndian ni chaa ikan a ña'a' a ra'ii, töva ni tanda'a vi ta töva ni ku'va na ndian kuu se'e na ña koo ii na ndia, ³⁶vati ikan tüva ni kuvi na ti ni kuu vii na takua kùu ma tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo. Ta juuni ni kuu na se'e ra ti cha nātaku ndiko na kuenda ra ndia. ³⁷Vati maa ma Moisés jàna'a ra nuu yo ña nātaku ndiko ma ñivi ndíí. Ora chā'an ra chānde'e ra nuu kàyu ma iñu ndu'va yati ikan kā'an ra nuu ma Racha'nu Ndioo te'en: “Yo'o Racha'nu Ndioo, ra kùu ra jakuenda Abraham, ta Isaac chi'in Jacob.” ³⁸Vati ma Racha'nu Ndioo kùu ra jakuenda ma ndian nditoni, ta yüvi kuenda ndian ndíí, vati kuenda Ndioo ndisaa ma ñivi kùu ndito na —kàti Jesuu chi'in ndra.

³⁹Tajan iin ndra matru jākua'a tutu Ndioo ña ka'lin ma ikan, te'en nāka'an ndra chi'in Jesuu:

—Ya'a ga va'a kā'un yo'o matru —kàti ndra.

⁴⁰Yakan va nī'in ga ndra tüva nī kuuni ndra ndakatu'un ndra nī'in nakuyi nuu Jesuu ora kā'an ra takan.

Kàtitu'un Jesuu ña tata Rey David kùu ra

(Mt. 22:41-46; Mr. 12:35-37)

⁴¹Tajan te'en chikatu'un ndio Jesuu nuu ndra:

—¿Ta naja kà'an ma ñivi ña tata racha'nu David kùu ma Cristu? ⁴²Vati taku nuu ma tutu Salmu juuni maa ma racha'nu David te'en kà'an ra:

Ma Racha'nu Ndioo te'en nāka'an ra chi'in ma ra kùu chito'i Cristu:

“¡Na'a ta kunandiun chiyo kua'i ti i'ya ni ku'vai ma ndatui nuun,

⁴³nda kati kanindoyoi ma ndian xaani nde'e ñun iti' cha'un!”, kàti Racha'nu Ndioo. ⁴⁴Yakan va kùuni yi ka'an yi, ti vaji tata David kùu Cristu, va juuni chito'o David kùu ra ndia —kàti Jesuu chi'in ma ñivi ikan.

Jesuu tìsokuati ra ndra matru jàkua'a tutu Ndioo

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54)

⁴⁵Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra nuu ndè'e ndisaa ñivi:

⁴⁶—iNa ja'a ndo kuenda nuu ndo chi'in ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo! Ti chàta'ani ndra kakunuu ndra chi'in ja'ma kani ma nuya'vi, ikan na tiñu'u ma ñivi ndra. Ta juuni nànduku ndra ma tayu ka'nuga kunandi ndra ma tichi veñu'u ñivi judíu a nuu ìyo viko ndia. ⁴⁷Ta juuni ndrakan kùu ndra ña sù'u ndra ndatiñu ma ñivi kìndonda'vi, ta jà'ani ndra ña jakani ndra ma ña nàkuatu ndra nuu ka'iin kua'a' ñivi, ikan na kuuni na ña yüvi ndrasu'u kùu ndra. Ndisaa ndrakan ni nde'e ndra kua'a' ga tundo'o. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra.

Nuu sòkó ñanda'vi xu'un' kuenda Ndioo

(Mr. 12:41-44)

21 Tajan nàndi Jesuu ndè'e ra naja kua ti'i ma ndian kuika xu'un' tichi chatun nuu sòkó na yi kuenda Ndioo. ²Ta nunuuni ndè'e ra ña chàa iin ña kìndoo nda'vi, ta tì'an uvi ta'an xu'un' kuati tichi yi. ³Yakan va ora ndè'e Jesuu ña tì'an uvi ta'an xu'un' kuati tichi yi, tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ti ma ña nda'vi ikan kua'a' ga xu'un' sòkóan kua tandi'i na. ⁴Va ma ndian kuika ti vaji ndicha va'a ña kua'a' xu'un' tì'i na, va ña chàkosonia kùu yi. Yakan va kua'a' ga sòkóan ti chā'a ña tandi'i ma xu'un' kùmian —kàti Jesuu.

Jesuu kàtitu'un ra ña ni kekoyo veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén

(Mt. 24:1-2; Mr. 13:1-2)

⁵Tajan iin ndra jàkua'a chi'in Jesuu kà'an ndra ña ya'a vii kàa ma veñu'u jà'a ma yuu ka'nu ña ndaa cha'a yi ta chi'in ma ña kùkutu yi chi'in ña sòkó na ndia, kàti ndra. Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra ora chīni ra ña kà'an ndra:

⁶—Ndicha ña takan kàa yi vitin va ni keta iin kivi ña ndisaa ma ña ndè'e ndo ña ìyo vitin, ni'iin ga yuu tūva ni kindoo chata ta'an yi, ti ni kekoyo ndi'i yi —kàti Jesuu chi'in ndra.

Jesuu kàtitu'un ra naja kua ni naa ñuñivi

(Mt. 24:3-28; Mr. 13:3-23)

⁷Tajan te'en kīcha'a tuku ma ndra jàkua'a chi'in ra chīkatu'un ndra nuu ra:

—Yo'o Matru, ¿ta nda ora ni kīcha'a yi? ¿Ta nda seña kùu ma ña ni nde'o ora chani kīcha'a yi? —kàti ndra.

⁸Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—Na ja'a ndo kuenda nuu ndo koto janda'viña'a ma ñivi ndo. Vati ni kichi kua'a' ñivi ña ni kuàtiñu na ma sivi chi'in tu'un i'ya: “Yu'u kùu Cristu, ta vāchi katitu'in nuu ndo ña chani kuta'an ora ña ni naa ñuñivi”, ni kati na. Va koto kù'un ndo chata na ti ndian vata kùu na. ⁹Ta na yū'vi ndo ora ña ni ka'an ñivi ña ìyo kuati ndanikuni ma nuu ñu'u' ñuñivi, vati ji'na kuii yakan kùu ma ña ni kuu. Ti ma kivi ikan kùmaniga chaa ma tiempu ña ni naa yi.

¹⁰Vati Jesuu te'en nāka'an ndiko tuku ra nuu ndra:

—Ni kanita'an iin ñivi ìyo ñuu chi'in inga ñivi ìyo inga ñuu. Ta inga tuku ñu'u' iin ñuu chi'in inga tuku yi. ¹¹Ta juuni ni kichi ña ya'a ni'i ni taan nuñu'u' ñuñivi ndia. Ta ni koo kua'a' tama' chi'in tundo'o ndanikuni. Ta iti' andivi ni nde'o kua'a' ña ni kuu chi'in kua'a' seña ña ni jayu'vi yo ndia.

¹²Ta antea ña ni kuu yakan takan, ni tiin na ndo ta tisokuati na ndo, ta ni ku'va na ndo nuu ndra kumitiñu, ikan na kundaka na ndo ña nde'e ndo tundo'o tichi veñu'u, ta ni ti'i na ndo tichi vekaa, ta juuni ni ku'va na ndo nuu inga ndra chà'nda tiñu cha'a'

ña chìnuni ndo tu'in ndia. ¹³Ta ora ni ta'an ndo ña'a tajan ni ni'i ndio ndo naja kua kuu katitu'un ndo tu'in nuu ma ñivi. ¹⁴Yakan va na nākanini ji'na ndo cha'a' ma ña ni ka'an ndo cha'a' maa ndo ma ora ikan, ¹⁵vati yu'u ni ku'vai ma tu'un ka'an ndo chi'in na ma ora ikan, ti ni ka'an ndo iin tu'un ndaa ña na küuga ka'an ma ñivi xaani ndo chata ndo ma ora ikan. ¹⁶Ta juuni ma tatá ndo chi'in ma'á ndo ni xikoña'a vi ndo nuu ma ndra kumitiñu. Ta indukuni ni ja'a ma ndra yani ndo, chi'in amigu ndo ndia. Ìyo iin nda ndyo'o ni ka'ni na ndia. ¹⁷Ikan jan ndisaa ñivi ni kuxaani na nde'e na ndo cha'a' ña chìnuni ndo tu'in. ¹⁸Va vaji takan ni ta'an ndo, va Ndioo tüvi ni ku'va ra ña kunaa ni'iin ma ixi xini ndo. ¹⁹Ta ma ndian ni kundeeni nda kati ya'a ma kivi ikan, ni jakakú Ndioo na.

²⁰Ta ora ni nde'e ndo ña chikonuu jandaru ma ñuu Jerusalén, ikan va ni ku'va ndio ndo kuenda ña chani kuyatin kivi ña ni naa yi. ²¹Yakan va ndisaa ndyo'o ta ndian ìyo ñu'u' Judea ma ora ikan, na kunu ndo kukakú ndo iti' yuku. Ta ndian ìyo ñuu Jerusalén, na kee na tichi yi ma ora ikani, ta ndian jàtiñu tichi ku'u, na chikokani na ma ñuu na ma ora ikan. ²²Vati ma kivi ikan kùu ma kivi ña ni jande'e ma Racha'nu Ndioo tundo'o kuenda ma ñuu Jerusalén. Ta takan ni jachinu ma tutu Ndioo ma ña kà'an yi. ²³¡Nda'vi ta'an ma ñivi ña'a ña kivi ikan tu ñù'u se'e vi, ta ìyo ndiakwati ña chàxin ndika vi! Vati ma ñuu Jerusalén i'ya ni nde'e yi kua'a' tundo'o chi'in ndisaa ñivi ìyo tichi yi ndia, ti xaani Ndioo nde'e ra na. ²⁴Ta ìyo ñivi ni kuvi ma ora kùu kuati jà'a ma ndra jandaru ta ìyo ndian ni tiin ma jandaru, ta kundaka ndra na ku'un ndra tandi'i nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. Ta ma ndian yüvi judíu, ni janaa na ndian ìyo ñuu Jerusalén. Ta takan ni ja'a na, nda kati keta kivi ña ni kati Ndioo ña cha kũuni, tajan ni jaña ndio na ña ja'a na yi.

Kàtitu'un Jesuu naja kua ni kichi ndiko ma ra se'e ñivi tachi Ndioo

(Mt. 23:29-35, 42-44; Mr. 13:24-37)

²⁵Tajan ma iti' andivi ni nde'e na kua'a' nakuyi ña ni jayu'vi na, ti ni sama ma nikandii kua kàa yi chi'in yoo ta chele ndia. Ta ma ñivi ìyo ma tiempu ikan, ya'a ni jakanuu chinituni jà'a ña ya'a kàyu jà'a ma tañu'u ora chàsiki ra. ²⁶Yakan va ma ora ikan ndava ni kunaa

ma ñivi ja'a ña yu'vi na ora ni nde'e na ña takan ni kuu ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. Vati nda ma nikandii chi'in yoo ta chi'in ma chele ni kanda yi ma tiempu ikan. ²⁷ Ta ora cha yā'a ndio ña kuu ndisaa yakan, tajan ni nde'e ndio ndo ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ña ni kichi ra tichi viko chi'in kua'a' ndatu ra chi'in ña tàcha ra. ²⁸ Yakan va ora ni nde'e ndo ña takan ni kuu, na ndoni'i ndo nuu ndo ta sii kuuni ndo, ti chani keta ora ni kakú ndo jà'a Ndioo —kàti Jesuu.

²⁹ Ta ora chīnu kā'an Jesuu takan, ta te'en kāti tuku ra iin ku'va nuu na:

—Na nde'e ndo naja tà'an ma yutun higu chi'in inga tuku yutun.

³⁰ Vati ora ndè'e ndo ña kèta nda'a' yuta' run, ta cha ch̀to ndo ti chani kuta'an ma tiempu ni'ni. ³¹ Yakan va ora ndè'e ndo ma tundo'o ña kàtitu'in nuu ndo, ta cha ch̀to ndo ti chani kuyatin ma ora ña ni kichi ka'nda ndiko Ndioo tiñu nuu ñuñivi i'ya.

³² Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ti antea ña kivi ma ñivi ìyo tiempu i'ya, ji'na ni nde'e na tundo'o takua kà'in chi'in ndo i'ya. ³³ Ta ni keta iin kivi ña ni naa andivi chi'in ñuñivi ndia, va ma tu'un kà'in tüvi ni naa yi.

³⁴ Ta yakan va na ja'a ndo kuenda nuu ndo, ti koto kü'va ndo anima ndo ña na ndondava yi ja'a ña kàan yo ko'o yo kua'a' ndixi, a chànini yo cha'a' ndatiñu ña nì'o ñuñivi i'ya a nda kuati ni kuuni ña tiin yo. Takan ìyo yi ña ja'a ndo kuenda nuu ndo ³⁵ koto iin ketani ma kivi ña ni kichaa ndiko ma Racha'nu takua kùu iin trampa. Vati ni kichi ra kuenda tandi'i ñivi ìyo nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. Ti ma kivi ikan ni kuu yi takua kùu iin trampa ña ora jàna'ini na jà'a yi. ³⁶ Ta yakan va na jakuenda va'a ndo ndo ta na ka'an ndo chi'in Ndioo ndisaa kivi, ikan na kuu kakú ndo nuu tundo'o ña ni nde'e ndo, ta kuu jana'a ndo ndo nuu ra Se'e ñivi tāchi Ndioo ora ni kichaa ndiko ra —kàti Jesuu.

³⁷ Yakan va Jesuu jàna'a ra ora ndichin ma tichi veñu'u, ta ora chanikuaa chà'an ra chàkusu ra iin yuku ña nani Olivu. ³⁸ Ta nani na'a chà'an ma ñivi cha tàso'o na ña kà'an ra ma tichi veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén.

Nuu kùti'vi ndra ña kùuni ndra tiin ndra Jesuu

(Mt. 26:1-5, 14-16; Mr. 14:1-2, 10-11; Jn. 11:45-53)

22 Ora cha kuàta'an viko ña chàchi na paan ña töve kì'vi yuchan iya tichi yi, ña kùu ma kivi viko pakua, ² tajan nànduku ndio ma ndra sutu chà'nda tiñu chi'in ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo naja kua ja'a ndra ta tiin ndra Jesuu ta ka'ni ndra ra. Va nī kùu yi ti ndasii ndra ndè'e ndra ma ñivi. ³ Takan kùu, tajan ma kui'na chà'nda tiñu ñá' nàni Satanaa, kī'vi ndioán' anima Juda Iscariote. Ta rakan ti iin ra kùu iin ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in Jesuu kùu ra. ⁴ Ta ikan jan rakan chā'an ra chānde'e ra nuu ìyo ma ndra sutu chà'nda tiñu chi'in ndra jandaru kùmi veñu'u ka'nu ikan. Tajan kīcha'a ndio ra nàtu'un ra chi'in ndra naja kua ni ja'a ra ta ku'va ra Jesuu nuu ndra. ⁵ Tajan ora kā'an ra takan ta nduva'a kuii chīsii ndra ta chā'a ndio ndra tu'un ña ni ku'va ndra xu'un' nuu ra. ⁶ Tajan ma Juda kāti ndio ra chi'in ndra ti va'a, ta ikan jan kīcha'a ndio ra nànduku ra naja kua ja'a ra ta ku'va ra Jesuu nuu ndra ora tüvi nde'e ñivi.

Nuu kùxini Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra

(Mt. 26:17-29; Mr. 14:12-25; Jn. 13:21-30; 1Co. 11:23-26)

⁷ Ta ora cha kēta kivi viko ña chàchi na paan ña tüvi kì'vi yuchan iya tichi. Ma kivi ikan, chà'ni na iin mvechala kuenda ma viko pakua ti sòkó na ri nuu Ndioo, ikan na jaka'nuni ra kuati na. ⁸ Tajan Jesuu te'en nāka'an ndio ra chi'in Petu' ta Xuva:

—Kua'an ndo kuàjandova'a ndo ña kuxinio kivi viko pakua —kāti ra chi'in ndra.

⁹ Tajan te'en chīkatu'un ndio ndra nuu ra:

—¿Ndanu kùuniun ña kuja'a ndi ma ña kacho? —kāti ndra.

¹⁰ Tajan te'en nāka'an Jesuu:

—Ora ki'vi ndo ma tichi ñuu ikan, ta ikan nata'an ndo iin ra ndiso iin kii takuui. Ta tandikun ndo ku'un ndo chata ra, nda kati chaa ra ve'e nuu ni ki'vi ra. ¹¹ Ta ikan na ka'an ndo chi'in ma ra chito'o ve'e ña ma matru ndi chīkatu'un ra ña ndanu ndaa ma ve'e nuu ni kuxini ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra, kāti ndo. ¹² Tajan juuni maa ra ni

jana'a ra nuu ndo iin ve'e ìyo nda siki inga ve'e ña cha ìyo va'a yi, ikan na ku'un ndo kuja'a ndo ma ña kuxinio —kàti Jesuu chi'in ndra.

¹³Takan kùu tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra ta nī'i ndra ndisaa yi takua kātitu'un Jesuu nuu ndra, ta ikan jā'a ndio ndra ma ña ni kuxini ndra ma kivi viko Pakua.

¹⁴Ta ora cha kēta ma ora ña ni kachi ndra, tajan chūnandi ndio Jesuu chi'in ndra kùu tatun ra mesa, ¹⁵tajan te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¡Ya'a ga kùuni jaka'nui viko i'ya chi'in ndo antea ña chàa ora ni nde'i tundo'o ta kuvì! ¹⁶Vati yu'u kàti chi'in ndo ti töva ni jaka'nui viko i'ya chi'in ndo, nda kati chaa ji'nai nuu chà'nda Ndioo tiñu —kàti ra.

¹⁷Ta ora chinu kà'an ndio ra takan, tajan kī'in ndio ra iin kopa ma vinu, ta nāka'an ra Ndioo cha'a' ra', ta te'en nāka'an ra:

—Na ki'in ndo ma kopa i'ya ta ndisaa ndo nako'o ra', ¹⁸vati yu'u kà'in chi'in ndo ña tüva ni ko'i ma vinu i'ya chi'in ndo inga cha'a', nda kati chaa ndikoi ko'i chi'in ndo nuu chà'nda Ndioo tiñu —kàti ra.

¹⁹Ta ora cha yā'a ña jā'a ra takan, tajan kī'in tuku ra iin paan, ta nāka'an tuku ra Ndioo cha'a' yi, ta chā'nda kuati ra yi ta chā'a ra yi nuu ta'ii'iin ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Na kachi ndo paan i'ya ti ña'a kùu ma kuñui ña ni ku'vai kùu yi cha'a' ma kuati ndo. Takan ìyo yi ña ja'a ndo koto naani ndo yu'u —kàti ra chi'in ndra.

²⁰Ta ora chinu chāchi ndra, tajan indukuni jā'a ra chi'in ma kopa vinu ndia. Ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na ko'o ndo ma vinu i'ya ti niì kùu ra', vati cha ndòva'a iin tu'un chaa nuu Ndioo jā'a ra' ti chani katì niì cha'a' kuati ndo ta ni kuvì ndia. ²¹Va ma ra ni xikoña'a yu'u nàndi ra chi'in ma mesa i'ya ndia, ²²vati taku ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo vāchi ra vāchi nde'e ra tundo'o takua kà'an Ndioo chi'in ra. ¡Va nda'vi ta'an ma ra ni xikoña'a yu'u, vati ni nde'e ra tundo'o! —kàti Jesuu.

²³Ta ikan jan chikatu'un ta'an ndra ña nda ra kùu ma ra ni xikoña'a Jesuu.

**Ndra jàkua'a chi'in Jesuu nàtu'un ta'an ndra
ña nda ndra kùu ma ndra ka'nuga**

²⁴Iin ora kīcha'a ma ndra jàkua'a chi'in ra kànita'an yu'u ndra ña nda ra kùu ra ni kuu ma ra ka'nuga. ²⁵Takan kùu ta ora chīni Jesuu ma ña kà'an ndra, tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Cha ch̀to ndo ti ìyo ndra kùu rey chà'nda tiñu nuu ñivi yūvi judíu. Ta vaji ya'a jànde'e ndra tundo'o ma ñivi ora chà'nda ndra ma tiñu, va chàta'ani ndra ora kà'an ma ñivi ti maaa tiñu va'a kùu ña ja'a ndra. ²⁶Va ndyo'o, na tüvi ìyo yi ña ja'a ndo takan, vati taku ma ra kuxini ma nuu ndo ìyo yi ña kuu ra nuu ndi'inia. Ta juuni ìyo yi ña jakuu ra tiñu nuu ndo ndia. ²⁷Tava kùu iin ra nàndi chàchi nuu mesa ta ìyo iin ra kùu musu ra, cha ch̀to va'a ndo ti ma ra nàndi chàchi nuu mesa kùu ma ra kuxini. Va taku yu'u vaji ra kuxini kùu, va juuni ra kùu musu ndo kùu ndia.

²⁸Va taku ndyo'o ti endee ìyo ndo chi'in vaji ndè'i tundo'o va töve nī jaña ndo yu'u. ²⁹Ta cha'a' yakan kùu yi ña yu'u ni ku'vai ña na ka'nda ndo tiñu takua chā'a ma tatái ña na ka'ndai tiñu ndia. ³⁰Ti ndyo'o ni kachi ndo ta ko'o ndo chi'in nuu mesa nuu ni ka'ndai tiñu, ta juuni ni ndaa ndo tayu, ta ikan jàkutuni ndo kuati ma uchi uvi grupu ma ndian judíu.

Kàti Jesuu ña Petu' ni ka'an ra ña tüvi nàkoto ra ra

(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Jn. 13:36-38)

³¹Tajan te'en kīcha'a nāka'an ma Racha'nu chi'in Petu':

—Yo'o Petu' na taso'o va'un ña ni ka'in chi'un. Ma Satanaa ma kui'na kuxini, cha jāchikán' ndo nuu ma Racha'nu Ndioo, ti kùunián' ki'án' ku'va ndo nde'o tu ndicha ña jàchi'un ma ña kà'an ma Racha'nu Ndioo, ³²va yu'u chīkain ñamani nuu Ndioo cha'un, ikan na tüvi jañaun ña chīnuniun ja'a ma kui'na. Tajan ora cha chīkoni'i ndikoun ña cha jà'un kuati, na tindeun inga tuku na takua kùu yaniun chi'in ñata'un, na kundee na chinuni va'a na ña kà'in ndia —kàti ra.

³³Tajan te'en nāka'an ndio ma Petu' chi'in Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, yu'u ìyo va'i ña ku'in chi'un tichi vekaa a nda kuvì chi'un ndia —kàti ra.

³⁴Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—Yo'o Petu', yu'u kà'in chi'un tu juuni ma chanikuaa vitin antea ña nda'yu ma lo'o uni cha'a' ni ka'un ña tüvi nakotoun yu'u —kàti Jesuu chi'in ra.

Nuu cha kuàkuyatin ora ña ni nde'e Jesuu tundo'o

³⁵Takan kūu tajan te'en chikatu'un tuku Jesuu nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—¿A chàku'uni ndo ora tächì ndo ña sòkaa ndà'a ndo ña ni yunu ni xu'un' ta ni ndichan tüvi cha'a ndo? ¿A kūmani iin nakuyi nuu ndo ma ora ikan? —kàti Jesuu chi'in ndra.

Tajan te'en nāka'an ndra:

—Töve —kàti ndra.

³⁶Tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ndra:

—Vitin va nda ndyo'o ìyo yunu ndo, na kunda'a ndo yi, ta nda ndyo'o ìyo xu'un' ndo na kunda'a ndo yi, ta nda ndyo'o tüvi ìyo machiti ndo na xiko ndo ma ja'ma isukun ndo ta jata ndo iin yi. ³⁷Yakan va yu'u kà'in chi'in ndo ti takan ìyo yi ña ta'in. Vati ma tutu Ndioo kà'an yi ña ni nde'e ma ñivi yu'u takua ndè'e na ma ndian jà'a kватini. Yakan va ndisaa ma ña kà'an ma tutu Ndioo cha'i, takan ni kuu yi —kàti Jesuu.

³⁸Tajan te'en nāka'an ndio ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, i'ya ìyo uvi ta'an machiti —kàti ndra chi'in ra.

Tajan te'en nāka'an ra:

—Cha küunì ña ka'an ga ndo —kàti Jesuu chi'in ndra.

Jesuu kà'an ra chi'in Ndioo nuu ìyo Jardín Getsemaní

(Mt. 26:36-46; Mr. 14:32-42)

³⁹Tajan kēe ndio Jesuu ma ñuu ta kuà'an ra kuàka'an ra chi'in Ndioo ma yuku nàni Olivu, takua takani jà'a ra. Ta ndita'an ma ndra jàkua'a chi'in ra kuà'an ndra chata ra ndia. ⁴⁰Ta ora chāa ndio Jesuu ma ikan tajan te'en nāka'an ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Na ka'an ndo chi'in Ndioo ikan tüvi ku'va ndo anima ndo ña jà'a yi kuati —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁴¹ Tajan jāchika ndio ra ma nuu ka'iin ndra ta chūnandi chiti ra, ta te'en nāka'an ra chi'in Ndioo:

⁴²—Yo'o Tatá, kùunĭ ña na jakakun yu'u nuu ma tundo'o ña ni nde'i. Va tüvi kùunĭ ña ja'un ma ña kùunĭ, vati na kuu yi tava kùuni maun —kàti Jesuu.

⁴³Ta ora kā'an Jesuu takan, tajan ma ora ikani kīchi iin tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo iti' andivi ña chā'a yi ñandee ra. ⁴⁴Tajan tañu ma ña tana ku'vi ra jà'a ña ya'a u'vi anima ra, tajan tiá ni'i kīcha'a tuku ra kà'an ra chi'in Ndioo ña ndava chāti ma takuii tiin ra nuñu'u' takua chāti ma nio ora ya'a kua'a' ra' chita ra'.

⁴⁵Takan kūu ta ora ndēta ndio ra ña kà'an ra chi'in Ndioo, tajan kēe ndio ra kuànde'e ra nuu ka'iin ma ndra jākua'a chi'in ra. Ta ora chāa ndio ra ikan, ta nāta'an ra ndra ña kixi ndra kàndoyo ndra, ti nī kundee ndra ma ñuma'na jà'a ña ya'a nda'vi kùuni ndra. ⁴⁶Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—¿Ta naja ya'a kixi ndo kàndoyo ndo? ¡Na ndakoo ndo ta ka'an ndo chi'in Ndioo, koto ku'va ndo anima ndo ña ja'a yi kuati! —Takan kàti Jesuu chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra.

Nuu tiin na Jesuu

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Jn. 18:2-11)

⁴⁷ Ta juuni kà'anga Jesuu ndaa ra ora ndē'e ra ña chākoyo kua'a' ñivi nuu ndaa ra. Ta Juda, iin ra indii tañu ndi uchi uvi ndra jākua'a chi'in ra kùu ma ra yosonuu nuu ma ndra jandaru chi'in ma ñivi. Tajan, rakan chājayatin ra ra nuu ndaa Jesuu ta chūnumi ndaa ra ra, ta tūtu ra sitin ra. ⁴⁸Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—Yo'o Juda, ¿a chi'in ña tūtun sitin, chi'in yakan xikoña'un ma Se'e ñivi tāchi Ndioo? —kàti Jesuu chi'in ra.

⁴⁹Tajan ora chīni ma ndra ka'iin chi'in ra ma ña kā'an ra, tajan te'en kīcha'a ndra chīkatu'un ndra nuu ra:

—Yo'o Racha'nu, ¿a kanita'an ndi chi'in ndra chi'in machiti? —kàti ndra.

⁵⁰Tajan iin ma ra jākua'a chi'in Jesuu tāvani'i ra machiti ra ta chā'nda ra iin so'o chiyo kua'a ma ra kùu musu ma sutu chà'nda tiñu. ⁵¹Ta ora ndē'e Jesuu ña takan jā'a ra ta te'en nāka'an ra:

—¡Na jaña ndo ña kànita'an ndo! —kàti ra.

Tajan jānani ndio Jesuu ma nda'a' ra so'o ma ra kùu musu ma sutu ta jānda'a ra yi. ⁵²Ta ikan jan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ndra sutu chà'nda tiñu ta chi'in ma ndra jandaru jàkuenda veñu'u ka'nu ta chi'in inga tuku ndracha'nu ña vèchi tiin Jesuu:

—¿A rasu'u kùì ña vèchi tiin ndo yu'u chi'in machiti ta chi'in yutun?, kùuni ndo. ⁵³Ti tu ndicha ña rasu'u kùì, ta, ¿naja tüvi nī tiin ndo yu'u ma tichi veñu'u ka'nu ora jāna'i nuu ndo nani kivi ma ikan? Ndicha kuii ña takan jà'a ndo ma ora naa, ti vitin kùu ma ora ña chā'a Racha'nu Ndioo ña kuu ndo'iin anima ndo chi'in ma kui'na ña jà'a ndo takua kùuni maa ndo —kàti Jesuu.

Petu' kàti ra ti töve nàkoto ra Jesuu

(Mt. 26:57-58, 69-75; Mr. 14:53-54, 66-72; Jn. 18:12-18, 25-27)

⁵⁴Tajan tiin ndio ndra Jesuu ta ndāka ndra ra kuà'an ra chi'in ndra nuu iyo ve'e ma sutu chà'nda tiñu. Ta ikan jan, tāndikun ndio Petu' kuà'an ra chata ra chikani chikani. ⁵⁵Ta ma nuke'e nuu iyo ve'e ma sutu chà'nda tiñu ikan, jāta'an ma ndra jandaru ñu'ú jāvandaa ma nuke'e chūnandi ndra tūmi ndra yi. Tajan ora ndē'e ma Petu' ña tūmi ndra ma ñu'ú, ta ndita'an ra chāa ra chūnandi ra tañu ndra tūmi ra yi ndia. ⁵⁶Ta nunuuni chāa iin ña kùu musu ma sutu cha'nu, tajan ora ndē'an ma Petu' ña nàndi ra tūmi ra ma ñu'ú, tajan chūndaa ña ndè'e ndicha ña ra, ta te'en nāka'an ña chi'in ndian ka'iin ikan:

—Juuni ra'ya kùu iin ra chàkunuu chi'in Jesuu ndia —kàtian.

⁵⁷Va Petu' te'en nāka'an ra:

—Ka'nu kooniun yo'o ma'á, va ma ra kà'un chiña na tüvi nàkotoi ra —kàti ra chi'an.

⁵⁸Ta nunuuni ndē'e iin ra'ii ra, ta rakan te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yo'o kùu iin ra jàkua'a chi'in Jesuu —kàti ra.

Tajan Petu' te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¡Yüvi yu'u kùì! —kàti ra.

⁵⁹Takan kūu ta nunuuni ora cha yā'a iin ora tajan chāa inga tuku ra, ta rakan te'en nāka'an ra chi'in ndian ka'iin ikan:

—Ndicha kuii ña ra'ya kùu iin ra chàkunuu chi'in Jesuu vati juuni ra ñu'u' Galilea kùu ra —kàti ra.

⁶⁰Tajan te'en nāka'an ma Petu' chi'in ra:

—Yo'o tatá, na tüvi nàkotoi nda ra kùu ma ra kà'un —kàti ra.

Tajan juuni kà'anga Petu' nàndi ra ora nānda'yu iin lo'o. ⁶¹Ta ikan jan chikoni'ni Jesuu xini ra ndē'e ra nuu ma Petu', tajan chāku'uni ra ma ña kā'an ma Racha'nu chi'in ra ña: “Antea ña nda'yu lo'o ma vitin uni cha'a' ni ka'un ña tüvi nàkotoun yu'u.” Takan chāku'uni ra ma ña kā'an Jesuu chi'in ra. ⁶²Tajan kēe ndio Petu' ma ikan, ta nduva'a kīcha'a ra chàku ra ti ya'a nda'vi kùuni ra.

Nuu chàkunda na Jesuu

(Mt. 26:67-68; Mr. 14:65)

⁶³Takan kùu ta ma ndra jàkuenda Jesuu chàtu'un ndra ra ta kàni ndra ra. ⁶⁴Ta chàsi ndio ndra tinuu ra chi'in ja'ma ta kàni ndra ra, ta te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—¡Ka'an, nde'o yo kàni ñun! —kàti ndra.

⁶⁵Ta juuni kànduva'a ndra ra chi'in inga tuku tu'un kini ndia.

Tisokuati na Jesuu nuu ndra kumitiñu

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Jn. 18:19-24)

⁶⁶Ta ora kùndichin inga kivi tajan kùti'vi ndio ma ndracha'nu ña chà'nda tiñu nuu ñivi judíu chi'in ndra sutu cha'nu ña chà'nda tiñu nuu sutu ta chi'in inga ndra jàkua'a tutu Ndioo. Tajan tiin ndio ndra Jesuu, ta ndāka ndra ra kuà'an ra chi'in ndra nuu ndra kumitiñu. Ta ora chāa ndio ndra ma ikan chi'in ra tajan te'en kīcha'a ndra chikatu'un ndra nuu ra:

⁶⁷—¿A ndicha ña yo'o kùu ma ra Cristu? —kàti ndra.

Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Tu katì nuu ndo ña ndicha ña takan kùu yi ta na töve ni chinuni ndo ma ña kà'in. ⁶⁸Ta tu ndakatu'in iin tu'un nuu ndo, chitói ña na töve ni naka'an ndiko ndo yi nui, ta ni tüvi ni jaña ndo yu'u ndia, ⁶⁹va nda vitin ta nda iti' nuu, ni kunandi ma ra Se'e ñivi chiyo kua'a Racha'nu Ndioo, ra ñyo kua'a' ndatu —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁷⁰Tajan te'en kīcha'a ndisaa ndio ndra chikatu'un ndra nuu ra:

—¿A ndicha va'a ña yo'o kùu ma ra se'e Ndioo? —kàti ndra.

Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—Ndicha kùu yi ña ma kua kà'an ndo chiña takan kùu —kàti Jesuu.

⁷¹Ta ikan jan te'en nāka'an ndra chi'in ma ndra meru ndra:

—¿Nda kuenda ña chiniñu'u yo tiá ma ndian kùta'an chi'o tuva ndisaa yo cha chini yo ña kà'an ra chata Racha'nu Ndioo? —kàti ndra.

Jesuu ndaa ra nuu chà'nda Pilatu tiñu

(Mt. 27:1-2, 11-14; Mr. 15:1-5; Jn. 18:28-38)

23 Tajan ndēta ndio ndisaa ndra ta chā'an ndra chi'in Jesuu nuu chà'nda Pilatu tiñu. ²Ta ora chāa ndio ndra ma nuu chà'nda ra tiñu, tajan te'en kīcha'a ndra tìsokuati ndra Jesuu nuu ra:

—Nāta'an ndi ra'ya ña jànda'viña'a ra ñivi ma ñuu ndi. Ta kàti ra ti na tüvi ìyo yi ña tia'vi ndi ma xu'un' nuu ma ra kuvienu ma ñuu ka'nu Roma. Ta juuni kàti ra ña Cristu, ra chà'nda tiñu nuu ndi kùu ra. Takan kàti ra —kàti ndra.

³Tajan te'en chikatu'un ndio ma Pilatu nuu ra:

—¿A ndicha ña yo'o kùu ma ra chà'nda tiñu nuu ñivi judíu? —kàti ra. Tajan te'en nāka'an Jesuu:

—Maun kà'an ña takan kùu yi —kàti Jesuu.

⁴Ta ikan jan te'en nāka'an ndio ma Pilatu chi'in ma ndra sutu cha'nu ña chà'nda tiñu nuu sutu ta nuu ma ñivi ndia:

—Tükuii nàta'in nì'iin kuati ña jà'a ra, ta kùu ni'ì kua tisokuatì ra —kàti Pilatu chi'in ndra.

⁵Ta ikan jan te'en kīcha'a na kànachaa na tiá ni'i:

—Ninii ka'nu ñu'u' Judea jàkanuu ra xini ñivi chi'in ma tu'un kà'an ra. Kīcha'a ra jà'a ra yi chi'in ñivi ìyo ñu'u' Galilea, ta vitin juuni takan vèchi jakanuu ra xini ñivi ìyo ñu'u' Judea i'ya ndia. —Takan kàti na chi'in Pilatu.

Jesuu yà'a ra nda'a' Herode

⁶Ta ora chini ndio Pilatu ña kà'an na ma tu'un Galilea, ta ikan jan chikatu'un ndio ra nuu ma ñivi tuva ra ñu'u' Galilea kùu Jesuu.

⁷Ta ora kàti ndio na ña ndicha ña takan kùu yi, tajan tachi ndio ra ra nuu Herode, ra chà'nda tiñu ma ñu'u' Galilea. Ta ma tiempu ikan ti juuni ìyo Herode ma ñuu Jerusalén ndia. ⁸Takan kùu ta ora

ndē'e ndio Herode ma Jesuu ta nduva'a kuii chīsii ra, ti cha ìyo kua'a' tiempu ña kùuni ra nde'e ra ra ña na ja'a ra iin ndatu nuu ra, vati iin ra ña ya'a va'a kà'an ma ñivi chata, kùu ra. ⁹Tajan kīcha'a ndio Herode chīkatu'un ra kua'a' tu'un nuu ra, va tūkuii nani kā'an ra. ¹⁰Ta ma ndra sutu chà'nda tiñu nuu sutu chi'in ma ndra matru jākua'a tutu Ndioo vi'a ni'i kīcha'a ndra tīsokuati ndra ra. ¹¹Ta ikan jan, Herode chi'in ndra jandaru ra kīcha'a ndra chàkundaa ndra Jesuu. Ta jāku'un ndio ndra iin ja'ma vii ña kàa takua kàa ja'ma ra kùu rey ma Jesuu kuenda ña na kuātu'uni ndra ra. Ta ora chīnu jā'a ndra takan, tajan tāchi ndiko ma Herode ra nuu Pilatu. ¹²Ta ma Pilatu chi'in Herode, ña na kùu nde'e ndra ta'an ndra ma tiempu ikan, juuni ma kivi ikan jaamigu ndra.

Nuu kàti Pilatu ña na ka'ni na Jesuu

(Mt. 27:15-26; Mr. 15:6-15; Jn. 18:39-19:16)

¹³Ta ikan jan jāti'vi ta'an ndio ma Pilatu ma ndra sutu cha'nu ña chà'nda tiñu nuu sutu chi'in ndra kumitiñu ta chi'in tandi'i ñivi ñuu, ¹⁴ta te'en nāka'an ra chi'in na:

—Maa ndo kīchi ndaka ndo ra'ya nui, ta kàti ndo ti jàkanuu ra xini ma ñivi ñuu. Ta ndē'e chi'in tinuu ndo ña chīkatu'un xain nuu ra, va tūkuii nī nata'in nī'iin kuati ña kùu tīsokuatī ra ma takua kà'an ndo nui nda che'e. ¹⁵Ta ni Herode tōve nī nata'an ra nī'iin kuati chata ra ndia, ti tu ndicha ña ìyo kuati ra na tūva ìyo yi ña tachi ndiko ra ra nui. Yakan va cha chito ndo ti tōve ìyo nī'iin kuati ra ña kùu ka'nio ra cha'a' yi. ¹⁶Yakan va tundo'oni ni jande'i ra. Jaña ndikoi ra na ku'un ra —kàti Pilatu chi'in na.

¹⁷Vati ta'ii'iin kuiya ora ìyo ma viko ikan, ìyo yi ña jachi'in ma Pilatu ña kà'an ma ñivi, ta tàva ra iin ra indii vekaa takua takani ìyo ma costumbre.

¹⁸Ta ikan jan te'en kīcha'a tuku na kànachaa na:

—¡Na ka'niun Jesuu nuu kruu, ta na jañaun Barrabás! —kàti na.

¹⁹Takan kùu ta ma Barrabás ti cha'a' ña jàkanuu ra xini ñivi ta cha'a' ña chà'ni ra kùu yi ña indii ra ma tichi vekaa.

²⁰Va tava Pilatu kùuni ra jaña ra Jesuu, yakan va nāka'an

ndiko ra chi'in na ña va'a ga ña na jaña ra Jesuu, kàti ra.

²¹ Va ma ñivi te'en kīcha'a na kànachaa ni'i ga na:

—¡Na kuvi ra nuu kruu! ¡Na kuvi ra nuu kruu! —kàti na.

²² Ta ikan jan cha'a' uni te'en nāka'an tuku Pilatu chi'in na:

—¿Ta nda cha'a' kùu yi ña tìsokuati ndo ra tuva takan? Vati yu'u tükuii nī nata'in nī'iin kuati ra ña ìyo yi ña kuvi ra cha'a', yakan va tundo'oni ni jande'i ra ta jañai ra —kàti Pilatu chi'in na.

²³ Va ora chīni na ña kā'an ra te'en, ta vi'a ni'i kīcha'a na kànachaa na, ta kà'an na ña na kuvi ra nuu kruu. Ta takan endee kà'an na nuu ra nda kati kundee na ña jà'a ra ma ña kùuni na. ²⁴ Ta ikan jā'a ndio Pilatu ma ña chikan na nuu ra, ²⁵ tajan tāvani'i ndio ra Barrabás, ra indii tichi vekaa jà'a ña jàkanuu ra xini ñivi ta ra chà'ni kùu ra. Ta tī'i ra Jesuu nda'a' ma ndra jandaru ma takua kùuni na.

Jesuu, chùtakaa ra nuu kruu

(Mt. 27:32-34; Mr. 15:21-32; Jn. 19:17-27)

²⁶ Takan kùu ta ora cha kuàtakaa ndra ra nuu kruu, tajan ma tichi iti' kuà'an ndra chi'in Jesuu, ikan ndē'e ma ndra jandaru iin ra ñuu Cirene ra nàni Simón ña cha vèchi ra ña chā'an ra ku'u. Tajan tiin ndra ra ta jā'a ndra ña na kuiso ra kruu ña ndiso Jesuu. Ta tåndikun ra kuà'an ra chata ra.

²⁷ Ta nduva'a kuii kua'a' na kàcha'an chata Jesuu. Ta ikan kàcha'an ñivi ña'a ña kàchaku cha'a' ra, ti ya'a u'vi anima vi jà'a ña ya'a nda'vi kùuni vi ña ndè'e ra tundo'o. ²⁸ Va ora ndē'e ndio ma Jesuu vi, ta te'en nāka'an ra chi'in vi:

—Ndyo'o ñivi ña'a ñuu Jerusalén, na kuäku ndo cha'i. Na kuaku ndo cha'a' juuni maa ndo ta cha'a' se'e ndo, ²⁹ vati ni chaa iin kivi ña ni nde'e ndo tundo'o, ta ikan jan te'en ni ka'an ndio ndo chi'in ma ñivi: “Na sii kuuni ma ñivi ña'a ña tüvi nī chiyo nī'iin se'e ta ña tüvi nī jakaxin se'e ndia, vati vitin cha kīcha'a yo ndè'o tundo'o, ta tiaga ndetiñu kuenda yo tuva ìyo ma se'o”, ni kati ndo chi'in na. ³⁰ Tajan ma kivi ikan ni kati ndio ma ñivi ña va'a ga ña na kekoyo ma yuku, ta ikan na kuvi na ta tüva nde'e na tundo'o, kùuni na. ³¹ Takán kàtì chi'in ndo ti yu'u kùu takua iin yutun i'ii ta

ndè'i tundo'o vitin, va ndyo'o kùu ndo takua kùu iin yutun ití vi'a ga ni nde'e ndo tundo'o iti' nuu. —Takan kàti Jesuu chi'in na.

³²Ta juuni ndāka ma ndra jandaru uvi ta'an ma ndra kini ña chā'ni ñivi ña kuàka'ni ndra ndra chi'in Jesuu ndia. ³³Tajan ora chāa ndio ndra ma yuku ña nàni nuu ndòyo iki xini ndian chī'í, tajan tākāa ndio ndra Jesuu nuu kruu chi'in ma uvi ta'an ma ndra su'u: iin ra chūtaka chiyo kua'a ra, ta inga ra chiyo satin ra. ³⁴Ta ikan jan te'en nāka'an ndio ma Jesuu chi'in ma Racha'nu Ndioo ora cha tàkaa ra nuu kruu:

—Yo'o Tatá, na jaka'nuniun ma kuati jà'a na, vati töve chìto na ña jà'a na —kàti Jesuu.

Tajan kīcha'a ndio ma ndra jandaru chāsiki ndra yuu kuati, nde'o nda ndra kùu ndra jākanaa ma ja'ma Jesuu. ³⁵Tajan ndisaa ma ñivi ka'lin ikan ndē'e na ña tā'an Jesuu, ta juuni ma tañu na ka'lin ma ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ñivi judíu. Ta ndrakan te'en kīcha'a ndra chātu'un ndra Jesuu:

—Tu kūu jakakú ra inga ñivi, vitin na jakakú ra juuni maa ra tu ndicha ña Cristu ra kāchin Ndioo kùu ra —kàti ndra.

³⁶Takan kūu ta nda ma ndra jandaru chākú ndaa ndra Jesuu, ta chājayatin ndra ndra ma nuu tàkaa ra, ta chà'a ndra vinu iya chī'i ra, ³⁷ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—iTu ndicha ña yo'o kùu ma rey ña chà'nda tiñu nuu ñivi judíu, na jakakú maun ñun tuva takan! —kàti ndra chi'in Jesuu.

³⁸Ta juuni tātuu ndra iin vitu iti' xini kruu ña te'en kà'an yi chi'in ma tu'un griegu, chi'in tu'un latinu, ta chi'in tu'un hebreu: “Ra'ya kùu ma rey ña chà'nda tiñu nuu ñivi judíu”, kàti yi.

³⁹Tajan iin ma ra sù'u ta chà'ni ña tàkaa xiin Jesuu, te'en kīcha'a ra kà'an ra chi'in Jesuu ña chātu'un ra ra:

—iTu ndicha ña yo'o kùu ma Cristu, na jakakú maun ñun ta na jakakun ndyu'u ndia! —kàti ra chi'in Jesuu.

⁴⁰Va ma ra tàkaa inga chiyo Jesuu, te'en nāka'an ra chi'in ma meru ra:

—Yo'o xaa, ¿ta naja töve tiñu'un Ndioo ta juuni ndè'un tundo'o takua ndè'e ra yi ndia? ⁴¹Vati taku maa yo ndè'o tundo'o ti ndicha ña jā'a yo kuati. Yakan va vitin takan iyo yi na tia'vio cha'a' yi. Vati ndicha ña jā'a yo yi, va taku ra'ya, tükuii nani jà'a ra ta ndè'e ra tundo'o —kàti ra.

⁴²Tajan te'en nāka'an tuku ra chi'in Jesuu:

—Yo'o Racha'nu Jesuu, na kuku'uniun yu'u ora ni chaun nuu ni ka'ndaun tiñu —kàti ra.

⁴³Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—Ndicha va'i ña ka'in chi'un, vati juuni ma kivi i'ya ni koun chi'in iti' andivi —kàti Jesuu chi'in ra.

Nuu chī'í Jesuu

(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Jn. 19:28-30)

⁴⁴Takan kūu ta ora kēta ma kachuvi ndaa, ta iin kuaani ma nuu ñu'u' ñuñivi nda kaa uni chani'ini. ⁴⁵Tajan ndā'va nuu ma nikandii ta ma ja'ma ña tàkaa ma tichi veñu'u ka'nu, endee ndāta java ndaa yi ma ora ikan. ⁴⁶Ta ikan jan nānda'yu ni'i Jesuu ta te'en nāka'an ra:

—Yo'o Tatá, na jàkuendaun animai, vati vitin tì'ì yi nda'un —kàti ra. Ta ora chīnu ña kā'an ra takan, ta chī'í ra.

⁴⁷Ta ora ndē'e iin ra capitán, ra chà'nda tiñu nuu jandaru naja kua chī'í Jesuu, tajan kīcha'a ra jàka'nu ra Ndioo chi'in tu'un i'ya:

—Ndicha kuii ti ra'ya tüvi ìyo kuati ra —kàti ra.

⁴⁸Ta ndisaa ñivi ka'ìn ma ikan ora ndē'e na ña takan kūu, tajan chitakuati ndio na kuà'an na ve'e na. Ta kàni na pechu na ti ya'a u'vi anima na ña ndè'e na naja kua chī'í Jesuu. ⁴⁹Takan kūu ta tandi'i ndra nàkoto Jesuu ta chi'in ñivi ña'a ña chākunuu chata ra nda iti' Galilea, kīndoo na nde'e chikani na naja kua tā'an Jesuu ora chī'í ra.

Nuu kùchi Jesuu

(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Jn. 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹Ma tiempu ikan ìyo iin ra va'a ña nàni Kusé, ta rakan ti ra kīchi ñuu Arimatea ña ìyo kuenda ñu'u' Judea kùu ra. Va juuni ndiso ra tiñu chi'in ma ndian judíu. Va tüvi nī chata'ani ra ma ña jā'a ma ndra tiñu chi'in Jesuu, vati juuni ndātu ra ku'un ra nuu chà'nda Ndioo tiñu ndia. ⁵²Yakan va kēe ra kuà'an ra nuu ìyo Pilatu, ta chīkan ra ñunda'yu Jesuu nuu ra. ⁵³Takan kūu ta ora cha jānuu ndio ra ñunda'yu Jesuu ma nuu kruu, tajan kāva ndio ra iin ja'ma savana ña ya'a va'a ta vii ma ñunda'yu Jesuu, ta kūchi

ra yi iin tichi yavi yuu nuu takà'an kuchi na nī'iin ñivi. ⁵⁴ Ikan kūchi ndio na Jesuu vati ma kivi ikan kùu ma kivi jandova'a ma ñivi judíu ma ña kachi na kuenda inga kivi, ma kivi nindeo.

⁵⁵ Takan kūu ta ndisaa ma ñivi ña'a chākunuu chata Jesuu nda ora chākunuu ra ñu'u' Galilea, chā'an vi chānde'e vi ma nuu kūchi ndra yi. Ta juuni ndē'e vi nuu jundii ndra yi ndia. ⁵⁶ Ta ikan jan kēe ndio vi kuà'an vi ve'e vi. Ta ora chāa ndio vi tajan jāndova'a vi takuii xiko, vati ni ku'un vi kujakuti vi ñunda'yu Jesuu ti koto ku'ini yi. Takan kūu tajan ndisaa ma ñivi ña'a ikan nīndee vi ma kivi ikan takua kà'an ma tutu Ndioo.

Nuu nàtaku ndiko Jesuu

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Jn. 20:1-10)

24 Tajan ma kivi nunuu nuu kìcha'a ma jamana, na'a va'a kēe ndio vi kuà'an vi kuànde'e vi nuu kūchi ma ñunda'yu Jesuu. Ta juuni ndà'a vi ma takuii xiko ña koso vi chata ma ñunda'yu Jesuu. ² Ta ora chāa ndio vi ta ndē'e vi ña cha tüva ndàsi ma yuu ikan yu'u ma yavi nuu kàndii ma ñunda'yu Jesuu. ³ Tajan kī'vi ndio vi tichi yi va nī nata'an ga vi ma ñunda'yu ra ma ikan. ⁴ Ta ikan jan nduva'a kuii yū'vi vi ña nī tuvi chító vi nayi jà'a vi. Ta nunuuni ndē'e vi ña kēta uvi ta'an ndra'ii yatin xiin vi ña ñù'u ndra ja'ma tacha. ⁵ Tajan ndava yū'vi maania vi chūnandi chiti vi nuu ndra nda kati nani te'e nuu vi nuu ñu'u'. Tajan ndrakan te'en kātitu'un ndio ndra nuu vi chi'in tu'un i'ya:

—¿Ta naja nànduku ndo ma ra ndito ma nuu kùchi ndian chì'í?

⁶ Rakan cha tüva ra i'ya, ti cha nàtaku ndiko ra. Na kuku'uni ndo ma ña kātitu'un Jesuu nuu ndo ora juuni chākunuu ga ra ma ñu'u' Galilea: ⁷ “Ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ìyo yi ña tiin na ra ta ti'i na ra nda'a' ma ndian jà'a kuati. Ta ndiakan ni takaa na ra nuu kruu, ta tichi uni kivi ni nàtaku ndiko ra.” Takan kàti ma ndra kēta ikan nuu vi.

⁸ Tajan ma ora ikan ta chāku'uni vi ma tu'un ña kātitu'un Jesuu nuu vi niku. ⁹ Takan kūu tajan kēe ndio vi ma ikan, ta kuà'an ndio vi ma nuu ka'lin ti'vi ma ndi uchi iin ma ndra kùu tatun Jesuu, ta ikan kātitu'un vi nuu ndra ma ña ndē'e vi ta nuu inga ñivi ña ka'lin chi'in ndra ndia. ¹⁰ Ta ma ñivi ña'a ña chā'an chākatitu'un

nuu ma ndra tatun ra kùu ma Ndiya Magdalena chi'in Juana, ta Ndiya ma'á Jandiau, ta chi'in inga tuku ñivi ña'a ndia. ¹¹ Va ma ndra tatun Jesuu chà'nini ndra ti tìvi xini vi ña kã'an vi takan, kùuni ndra. Yakan va tūvi nī jachi'in ndra ma ña kà'an vi.

¹² Takan kūu tajan kãndakunu ndio Petu' kuà'an ra nuu kūchi Jesuu. Ta ora chāa ra ta ndē'e ra ña jãndaa ma ja'ma kuichin ña chūsukunia ra kãndii, tajan yū'vi maania ra kãndakunu ra kuà'an ndiko ra nuu ka'iin ti'vi ma ndian meru ra, ti töva nī nata'an ra ñunda'yu Jesuu.

Jesuu kèta ra nuu uvi ta'an ndra jàkua'a chi'in ra iti' ñuu Emaús

(Mr. 16:12-13)

¹³ Tajan juuni ma kivi ikan, kēe ndio uvi ta'an ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu kuà'an ndra iti' ñuu nàni Emaús ña ìyo uchi iin kilometru ña chika kãndii yi ma ñuu Jerusalén. ¹⁴ Tajan ndrakan, nàtu'un ta'an ndra cha'a' ndisaa ña tã'an Jesuu ma nuu kuà'an ndra. ¹⁵ Ta ora juuni nàtu'un ta'an ndra ta kànita'an yu'u ndra, ta kèta ndio Jesuu nuu ndra ta ndita'an ra tiin chata ndra ndia. ¹⁶ Ta vaji ndè'e ndra ña kuà'an ra chi'in ndra, va tūvi nàkoto ndra ra, ti Ndioo tūvi chà'a ra ña na nakoto ndra ra. ¹⁷ Ta ikan jan te'en kicha'a ndio Jesuu chikatu'un ra nuu ndra:

—¿Nayi nàtu'un ndo ma tichi iti' kàcha'an ndo? ¿Ta naja nda'vi kùuni ndo? —kàti Jesuu chi'in ndra.

¹⁸ Tajan iin ma ra kuà'an chi'in ndra ña nàni Cleofas, te'en chikatu'un ra nuu Jesuu:

—Tandi'i ñivi ìyo ñuu Jerusalén chìto na ma ña kūu ikan. ¿A uvaa yo'o kùu ma ra tūvi chìto ma ña kūu? —kàti ra chi'in ra.

¹⁹ Tajan te'en nāka'an Jesuu:

—¿Nayi kūu ma ikan? —kàti ra.

Tajan te'en nāka'an ndra:

—Nàtu'un ndi cha'a' ndisaa ña tã'an Jesuu ra ñuu Nazaret, vati rakan iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kùu ra. Ta ya'a ìyo ndatu ra chi'in ma ña jà'a ra, ta chi'in tu'un kà'an ra nuu Ndioo, ta chi'in ndisaa ma ña jà'a ra chi'in ma ñivi ndia. ²⁰ Ta juuni chāku'uni ndi naja kua jā'a ndra sutu chà'nu ña chà'nda tiñu nuu sutu chi'in ndra kumitiñu ña tiin ndra ra ta tìsokuati ndra ra ta chā'ni ndra ra nuu

kruu. ²¹ Ta ndyu'u chà'nini ndi ti rakan kũu ma ra kũndeeni ndi ña vachi jakakú ndi nuu tundo'o chi'in tandi'i ñivi Israel niku, va vitin cha kēta uni kivi kũu yi ña kũu takan. ²² Ta juuni ya'a nda'vi kũuni ndi, vati ìyo uvi uni ñivi ña'a ña ìyo tañu ndi jāyu'vi vi ndyu'u vati ora chā'an vi chānde'e vi nuu kũchi Jesuu, ta töva ni nāta'an vi ma ñunda'yu ra. ²³ Yakan va kēe ndiko vi kichi katitu'un vi nuu ndi ta kati vi ti kēta uvi ta'an tati ña jà'a tiñu nuu Ndioo nuu vi, ta kati yi chi'in vi ti Jesuu cha nātaku ndiko ra. ²⁴ Ta ìyo iin ndra chàkunuu chi'in ndi, juuni chā'a ndra chānde'e ndra nuu kändii ñunda'yu ra ora cha yā'a cha'an vi. Va indukuni tüvi nī nata'an ndra ñunda'yu Jesuu, takua kātitu'un vi nuu ndra ndia.

²⁵ Takan kũu ta ikan jan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—¿A ya'a ndava xini ndo ña tüvi chìnuni ndo ma ña kātitu'un ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña chíyo taji'na? ²⁶ ¿A yüvi cha'a' yakan kũu yi ña ìyo yi ña ndè'e ji'na ma ra Cristu tundo'o, tajan ni ki'vi ndio ra koo ra nuu ni jaka'nu Ndioo ra?, kũuni ndo —kati Jesuu chi'in ndra.

²⁷ Takan kũu ta ikan jan kicha'a ndio Jesuu kātitu'un kachin ra nuu ndra tandi'i ma tu'un ìyo nuu ma tutu Ndioo ña ìyo kuenda ra, ta kicha'a ra nda nuu kicha'a ma tutu ña tãa Moisés, ta nda kati jandi'i ra tandi'i ma ña tãa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo naja kua ni kuu yi ma tiempu i'ya.

²⁸ Ta ora cha chāa ndra ma ñuu ikan kuà'an ndra, tajan jā'ani Jesuu ña ni yā'a nduu ra ndra. ²⁹ Tajan chi'in tu'un i'ya jānini ndra ra na kindoo ra chi'in ndra:

—¡Na kindoun kavaun chi'in ndi ma chanikuaa i'ya, vati cha chiso nikandii! —kati ndra chi'in Jesuu.

Tajan ki'vi ndio Jesuu chi'in ndra ma tichi ve'e nuu ni kava ndra. ³⁰ Takan kũu ta ora cha ka'iin ndra yu'u mesa ña ni kachi ndra, tajan ki'in ndio Jesuu iin paan ta jā'íí ra yi nuu Ndioo, ta chā'nda kuati ra yi ta chā'a ra yi nuu ndra na kachi ndra.

³¹ Tajan ma ora ikani nānde'e va'a ndra ta nākoto ndra ti Jesuu kũu ra, va tükuii nani ni'i ndra ja'a ndra vati numi kuii naa ndiko ra. ³² Tajan te'en kicha'a ndio ndra nātu'un ta'an ndra:

—Ma ninduvi yo chā'a va'a yo kuenda ña ya'a chisii kuuni anima yo ora kātitu'un kachin ra naja kua kà'an ma tutu Ndioo nuu yo cha'a' ra —kàti ndra ña nātu'un ta'an maa ndra.

³³Takan kūu tajan nī kuunia ndra ndoo ndra kuantu ndra tiá ma ikan, ti ma ora ikani chikoni'i ndiko ndra kuà'an ndra ma ñuu Jerusalén nuu nāta'an ndra ña ka'iin ti'vi ndi uchi iin ndra tatun Jesuu chi'in inga tuku ndra meru ndra. ³⁴Ta ikan jan te'en kīcha'a ndio ndra tatun Jesuu kātitu'un ndra nuu ma ndra kīchi:

—Ndicha kuii ña takan kùu yi ña juuni kātitu'un ra nuu ndi ña ndē'e ma Petu' ra ndia. —Takan kàti ndra chi'in ndra.

³⁵Tajan ninduvi ndio ndra kātitu'un ndra nuu ndra tandi'i naja kua tā'an ndra ma tichi iti', ta naja kua nākoto ndra Jesuu ora chā'nda kuati ra paan chā'a ra nuu ndra.

Jesuu kèta ra nuu ndra jàkua'a chi'in ra

(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Jn. 20:19-23)

³⁶Ta juuni kà'an ga ndra ka'iin ndra ora tūvi Jesuu ma'ñu ndra, ta te'en kāña'a ra chi'in ndra:

—Na koo va'a ndo chi'in ta'an ndo —kàti ra.

³⁷Tajan ma ora kā'an ra takan ta nduva'a kuii yū'vi ndra, ti kūuni ndra ña ni'na Jesuu kùu yi ña kèta yi. ³⁸Ta ikan jan te'en kīcha'a ndio Jesuu kà'an ra nuu ndra:

—¡Na yū'vi ndo! Ta na tūvi na ja'a ndo ña nàkanini ndo takan, vati ndicha ña mai kùu. ³⁹Ta tu tōve chìnuni ndo, na nde'e ndo ma nda'i chi'in cha'i. Ta na ke'e ndo yu'u ndia, ta taku ma ni'na tūvi sa'an yi ta ni iki yi, takua ndè'e ndo ña iyo yi yu'u —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁴⁰Ta ora chīnu kā'an ra takan tajan jāna'a ndio ra ma nda'a' ra chi'in cha'a ra nuu ndra, na nde'e ndra yi. ⁴¹Va tava ya'a chisii ndra jà'a ma ña kà'an ra, yakan va ni tōva chìto ndra nayi jà'a ndra ta nayi chànini ndra. Ta ikan jan te'en kīcha'a Jesuu chikatu'un ra nuu ndra:

—¿A iyo ña kacho nuu ndo? —kàti ra chi'in ndra.

⁴²Ta ikan jan chā'a ndio ndra java ma tiaka' tàvi chi'in nduxi ñuñu nuu ra. ⁴³Ta tīin ra yi ta chāchi ndio ra yi nuu ndra. ⁴⁴Ta ora chīnu chāchi ra tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Ndisaa ma ña tā'in i'ya kùu ma ña kātitu'in nuu ndo ora juuni òyo gai chi'in ndo. Vati takan òyo yi ña ta'in ta jachinu ma tutu Ndioo ña taa Moisés ma ña kà'an yi kuendai chi'in ma tutu taa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo chiyo taji'na, ta chi'in ña kà'an ma tutu Salmu ndia.

⁴⁵Ta ikan jan te'en nāka'an tuku Jesuu nuu ndra, ikan na nuna va'a ma ch̀inituni ndra ta taso'o ndra ma ña kà'an ma tutu Ndioo:

⁴⁶—Nuu ma tutu Ndioo kà'an yi ti òyo yi ña nde'e ji'nai tundo'o, va tichi uni kivi ni nataku ndiko'i tañu ndian ndíí. ⁴⁷Ta ji'na kuii ití' ñuu Jerusalén òyo yi ña kicha'a na katitu'un na tu'in, ti yu'u kùu ma ra kùu Cristu. Ta ikan jan ku'un ndio na kukatitu'un na tu'in nuu tandi'i ñivi ñuu ñuñivi, ikan na chikoni'i na chi'in Ndioo ta jaka'nuni ra kuati na. ⁴⁸Yakan va ndisaa ndyo'o ndian ka'ii'n i'ya cha ch̀ito va'a ndo naja kua tā'in. Ta takan òyo yi ña ku'va ndo kuenda chi'in ma ñivi cha'a' yi. ⁴⁹Ta ikan jan ni tachi ndioi ma Tati Íí Ndioo chi'in ndo takua kã'an ma Racha'nu Tatái nui niku. Va ndyo'o na kuationo ma ñuu Jerusalén i'ya, nda kati ni'i ji'na ndo ndatu Tati Íí ña ni tachi ra nuu ndo ití' andivi —kàti Jesuu chi'in ndra.

Jesuu ndàa ra ití' andivi

(Mr. 16:19-20)

⁵⁰Takan jan tāvani'i siin Jesuu tandi'i ma ndra jàkua'a chi'in ra ñuu Jerusalén, ta kuà'an ndio ra chi'in ndra ma ñuu Betania. Ta ikan kãni'i ra nda'a' ra nuu sukun ta jã'íí ra ndra. ⁵¹Takan kũu ta ora juuni jà'íí ga ra ndra, ta kueeni kueeni jãchika ra ra xiin ndra, ta ndãa ndio ra kuà'an ra ití' andivi. ⁵²Ta ikan jan chũnandi chiti ndio ndra ta kicha'a ndio ndra jãka'nu ndra ra. Ta ora cha yã'a ña jã'a ndra takan, tajan nduva'a kuii ch̀isii ndra ch̀ikoni'i ndra ma ñuu Jerusalén. ⁵³Tajan nani kivi chà'an ndio ndra chàjaka'nu ndra Ndioo ma tichi veñu'u ka'nu ña ndaa ma ñuu Jerusalén. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu Ndioo t̄aa racha'nu Xuva

Ma tu'un Ndioo nd̄akuu yi ñivi

1 Ma taji'na ora t̄uvi ma ñuñivi, takani cha ìyo ma ra kùu ma tu'un. Ta ma ra kùu ma tu'un ikan ìyo ra chi'in Ndioo, ta juuni kùu ra Ndioo ndia. ²Ta rakan kùu ra ña takani cha ìyo ra chi'in Ndioo nda ora t̄uvi ma ñuñivi taji'na. ³Ta chi'in rakan kùu yi ña j̄atuvu Ndioo ndisaa nakuyi, ti n̄i'in ma ña ìyo nuu yi yöve ma'iin ma Racha'nu Ndioo j̄atuvu yi, vati k̄uta'an ra chi'in ra. ⁴Ta juuni rakan kùu ra ña chà'a ra kivi koo ndito ndisaa yo ndian ìyo ma ñuñivi. Ta cha'a' yakan kùu yi ña j̄ana'a ra nuu yo iti' ndaa ña kùu yi takua kùu iin ñu'ú ña j̄andondichin yi nuu yo. ⁵Yakan va ma ra kùu ñu'ú ikan kùu ra ña j̄andondichin ra ma nuu naa. Ta ma nuu naa ikan k̄uuni yi nda'va yi ra, va n̄i kuu yi.

⁶Takan k̄uu yi ña ch̄iyo iin ra ch̄unani Xuva, ra t̄achi ma Racha'nu Ndioo ña, ⁷na kùu ra iin ra testigu ña na katitu'un ra cha'a' ma ra kùu ñu'ú i'ya nuu ma ñivi, ikan na chinuni na ma ña k̄a'an ra. ⁸Vati ma Xuva, yövi ma ra kùu ñu'ú kùu ra, vati ra kùu iin testiguni, ra k̄ichi katitu'un cha'a' ma ra kùu ñu'ú kùu ra. ⁹Vati ma ra kùu ñu'ú ndicha, ora k̄ichaa ra ñuñivi i'ya, k̄icha'a ra j̄atuun ra nuu tandi'i na. ¹⁰Ta juuni rakan kùu ra ña cha ìyo ra ma ñuñivi i'ya. Uvaa ña ma ndian ìyo ma ñuñivi i'ya, na töve n̄i ki'in kuenda na ma tu'un k̄a'an ra, vaji cha'a' maa ra kùu yi ña Ndioo j̄atuvu ra ma ñuñivi ndia. ¹¹Vati k̄ichaa ra nuu ìyo ñivi ñuu ra, va ndiakan töve n̄i ki'in kuenda na ra. ¹²Va ma ndian ki'in kuenda ma ña k̄a'an ra, ta chinuni na ma ña k̄a'an ra, nuu ndiakan ch̄a'a ra ña na ndakuu na se'e Ndioo. ¹³Ta ndicha ña se'e Ndioo kùu na, va ma ña nd̄akuu yo se'e Ndioo töve indukuni kùu yi kua ora ña k̄aku yo j̄a'a tatá yo chi'in ma'á yo. Vati nd̄akuu yo se'e Ndioo cha'a' ña takan k̄uuni ra ña kùu yo, ta töve takua k̄uuni ma ñivini ña kùu yo.

¹⁴Takan k̄uu ña ma ra kùu tu'un ikan, nd̄akuu ndicha ra ma ñivi. Ta ch̄iyo ra ñuñivi chi'o, ta kùu ra ma ra chà'a nduva'a kuii kua'a' ñamani Ndioo nuu yo, ta endee j̄ana'a ra ma ña ndaa ndia.

Ta cha'a' ndisaa ña'a maa ndi cha ndē'e ndi ña ra nduva'a kuii ka'nu kùu ra takua ka'nu ma Tatá ra, Ndioo, vati uvaa ra kùu Se'e ra. ¹⁵Tajan te'en kātitu'un ndio ma Xuva nuu ma ñivi cha'a' ra:

—Ra'ya kùu ma ra kā'in ña ni kichi tiá iti' nuu, ma ora kātitu'in nuu ndo ña ni kichi iin ra ka'nuga kua yu'u. Vati takani cha ìyo ra ora kētai ma ñuñivi i'ya —kàti ra.

¹⁶Yakan va chi'in ndisaa ma ña ìyo nuu ra, sōkó ra yi nuu yo, ikan na ni'o yi. Ta juuni cha ni'o nduva'a kuii kua'a' ma ñamani ña chā'a ra nuu yo ndia. ¹⁷Cha'a' Moisés kùu yi ña nàkoto yo ma ley Ndioo, ta juuni cha'a' Racha'nu Jesucristu kùu yi ña nàkoto yo ma ñamani Ndioo chi'in ma tu'un ndaa ña kà'an ra ndia. ¹⁸Ta ni'iin ñivi takā'an nde'e na ma Ndioo, ti uvanuuni ma ra Se'e Ndioo, ra endee ìyo chi'in ma Tatá ra, rakan kùu ra ña chà'a ra kuenda nuu yo naja kua kùu ma Tatá ra.

Nuu kātitu'un Xuva, ra jàkunduta cha'a' Jesucristu

(Mt. 3:11-12; Mr. 1:7-8; Lc. 3:15-17)

¹⁹Tajan tāchi ma ndra chà'nda tiñu nuu ndian judíu ña ìyo ñuu Jerusalén ma sutu chi'in ndra levita, ña na kundakatu'un ndra iin nakuyi nuu Xuva. Ta te'en chikatu'un ndio ndra nuu ra, ora chāa ndra nuu ra:

—¿Ta yo'o nda ra kùun, ta nda tiñu jà'un? —kàti ndra.

²⁰Ta ma Xuva te'en kātitu'un kachin ra nuu ndra:

—Yüvi ra Cristu kùu yu'u —kàti ra.

²¹Ta ndrakan te'en chikatu'un ndiko ndra nuu ra:

—¿Ta nda ra kùun tuva takan? ¿A yo'o kùu Elía, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo? —kàti ndra.

Ta ma Xuva te'en nāka'an ra:

—Yöve rakan kùu.

Tajan te'en kīcha'a ndiko ndra chikatu'un ndra nuu Xuva:

—¿A yo'o kùu ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u

Ndioo, ra ni kichi? —kàti ndra.

Ta ma Xuva te'en nāka'an ra:

—Yöve rakan kùu —kàti ra.

²²Ta ndrakan te'en nāka'an ndiko ndra:

—Ta, ¿nda ra kùun tuva takan? Takan chikatu'un ndi, vati ma tu'un ni ka'un nuu ndi ìyo yi ña kukatitu'un ndi yi nuu ma ndra tãchi ndi. Yakan va, ¿niyi kùuniun kàtitu'un nuu ndi cha'un?

²³ Ta ma Xuva te'en nãka'an ra:

—Yu'u kùu ma ra endee ndà'yu nda java tichi ku'u chi'in tu'un i'ya: “Na nuna ndo iin iti' ndaa, kuenda ma Racha'nu”, takua kã'an Isaía, ra kã'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na.

²⁴ Tajan ndra tãvani'i ma ndra fariseu tiñu nuu, ña kuka'an chi'in Xuva, ²⁵ te'en kicha'a ndra chikatu'un ndra nuu ra:

—¿Ta yo chã'a tiñu nuun ña jàkundutaun ñivi tuva yöve ma Cristu kùun, ni Elía, ni ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ndia?, tuva takan.

²⁶ Ta ma Xuva te'en nãka'an ra chi'in ndra:

—Yu'u jàkundutai ñivi chi'in takuii, va tañu ndo cha ìyo iin ra töve nàkoto ndo, ²⁷ ta rakan vãchi ra tiaga iti' nuu. Ta kuendai ti iin ra tüvi iñu'u kùu vaji na ndachì ma ndichan indii cha'a ra, ti nduva'a kuii ka'nu ga ra ta ìyo ga ndatu ra kua yu'u —kàti ra.

²⁸ Ndisaa ña'a kùu yi ma ñuu Betábara, ña kàndii iti' kàna nikandii inga chiyo yuta Jordán, nuu ndaa Xuva jàkunduta ra.

Jesuu kùu ra takua kùu iin mvechala vali ña sòkó Ndioo

²⁹ Takan kùu ta inga kivi nde'e Xuva ma Jesuu, ña kuàjayatin ra ra ma nuu ndaa ra. Ta ikan te'en kicha'a Xuva kà'an ra:

—¿Nde'e ndo, ti ikan vãchi ma ra kùu mvechala vali ña tãchi ma Racha'nu Ndioo kuenda ña na naa ma kuati yo ndian ìyo ñuñivi i'ya! ³⁰ Ta cha'a' rakan kùu yi ña kã'in ora nãtu'in chi'in ndo te'en: “Tiaga iti' nuu vãchi inga ra ka'nu ga kua yu'u, vati takani ìyo ra ora kãta yu'u.” ³¹ Ni yu'u töve nàkotoi nda ra kùu ra niku. Va cha chitói ña cha'a' rakan kùu yi ña vãchi jakundutai ñivi chi'in takuii, ikan na ndisaa yo ndian ìyo ñuu Israel nakoto yo ra —kàti Xuva.

³² Ta juuni te'en nãka'an tuku ra ndia:

—Ndē'i ma Tati Í Ndioo ora kichi nuu yi ma iti' andivi, ña kàa yi takua kàa iin livi ora kōyo yi chata Jesuu nuu kindoo yi endeeni chi'in ra. ³³ Ta ni yu'u, töve nàkotoi nda ra kùu ra niku, va ma ra tãchi yu'u ña na jakundutai chi'in takuii, rakan kãtitu'un ra nui te'en: “Ma ra ni nde'un ña ni koyo ma Tati Í Ndioo chata ma nuu ni kindoo yi, rakan kùu ma ra ni jakunduta ñivi chi'in

ma Tati Í Ndioo.” ³⁴Yu'u cha ndē'i ña takan kūu yi chi'in ra, ta kàtitu'in nuu ndo ña ndicha kuii ña ra Se'e Ndioo kùu ra.

Ma ndra nunuu ña jākua'a chi'in Jesuu

³⁵Takan kūu ta ma inga kivi, ndaa ndiko Xuva ikan chi'in uvi ta'an ma ndra chàkunuu chi'in ra. ³⁶Ta ora ndē'e ra ña yà'a Jesuu ma ikan, te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—jNde'e ndo, ti rakan kùu ma ra tāchi Ndioo ña kùu takua kùu iin mvechala vali!

³⁷Tajan ora chīni ninduvi ma ndra chàkunuu chi'in Xuva ña kā'an ra takan, ta tåndikun ndra chata Jesuu. ³⁸Ta ndē'e chata ma Jesuu, ta chā'a ra kuenda ña ndikun ndrakan kuà'an ndra chata ra. Tajan te'en chikatu'un ndio ra nuu ndra:

—¿Niyi nànduku ndo? —kàti ra.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Yo'o Rabí —ña kùuni ka'an yi Matru— ¿ndanu ìyoun? —kàti ndra. ³⁹Ta ma Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—jNa'a ndo chatai!, ta koto ndo ma nuu ìyoi —kàti ra.

Yakan va kēe ndio ndra kuà'an ndra chi'in ra ma nuu ìyo ra, tajan kīndoo ndra chi'in ra nda kati ini ña cha kùu yi a kaa kumi chani'ini. ⁴⁰André ra yani Simón Petu', kùu iin ra indii tañu ma uvi ndra ña chīni ña kā'an Xuva, tåndikun ndra chata Jesuu ma ora ikan. ⁴¹Ta ma ra ji'na kuii ña chikuta'an ma André kùu ma ra yani ra Simón. Ta te'en kàtitu'un ra nuu ra:

—Yo'o yani, cha nāta'an ndi ma ra kùu Mesías (ña chi'in inga tu'un kùuni yi ka'an yi Cristu).

⁴²Tajan kēe ndio ma André kuà'an ra chi'in ma yani ra Simón nuu ndaa ma Racha'nu Jesuu. Ta ora ndē'e ma Jesuu ña kīchaa ndra, ta te'en kīcha'a ra kà'an ra chi'in ra:

—Yo'o, Simón se'e Jonás, vitin va ni kunaniun Cefas —ña chi'in inga tu'un kùuni yi ka'an yi Petu'.

Jesuu kàna ra ma Lipe chi'in ma Natanael.

⁴³Ta ma inga kivi, kēe ndio Jesuu kuà'an ra ma iti' ñu'u' Galilea takua chànini ra. Ta ikan chikuta'an ra ma ra nàni Lipe ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¡Na'a chatai! —kàti ra.

⁴⁴Ta ma Lipe, ti ra ñuu Betsaida kùu ra, ta iini ñuu ndra chi'in André ta Petu'. ⁴⁵Tajan ma Lipe chā'an ra chānanduku ra, ra nàni Natanael, ta ikan te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Cha nāta'an ndi ma ra taa ma Moisés cha'a' nuu ma tutu ley Ndioo. Rakan nàni ra Jesuu, ra ñuu Nazaret, ra se'e Kusé. Ra juuni taa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo cha'a' ña ni kichi ndia.

⁴⁶Ta ma Natanael nāka'an ra te'en:

—¿A kùu keta iin ma ra va'a ma ñuu Nazaret?, kùuniun —kàti ra. Ta ma Lipe te'en nāka'an ra:

—Na kichiun ta nde'un ti ña ndicha kùu yi —kàti ra.

⁴⁷Ta ora ndē'e Jesuu ña cha vāchi kuyatin Natanael nuu ra, ta te'en nāka'an ra:

—¡I'ya vāchi ma iin ra israelita va'a, ña töve jànda'viña'a! —kàti ra.

⁴⁸Ta ma Natanael te'en chīkatu'un ra:

—¿Ta naja kà'un ña nākotoun yu'u? —kàti ra.

Ta ma Jesuu te'en nāka'an ra:

—Takani cha ndē'i ñun antea ña nāta'an ma Lipe ñun ma nuu ndaun vati ma yutun higu —kàti ra chi'in ra.

⁴⁹Tajan ma Natanael te'en nāka'an tuku ra:

—Matru, ndicha kuii ña yo'o kùu ma ra Se'e Ndioo, ta juuniun kùu ma ra kùu Rey ra chà'nda tiñu ñuu Israel —kàti ra.

⁵⁰Tajan ma Racha'nu Jesuu te'en nāka'an tuku ra:

—¿A cha'a' ña ndē'enī ñun cha'a' ma yutun higu ni kùu yi ña chīnuniun ma tu'un kà'in?, kùuniun. ¡Yu'u kà'in chi'un ña nda vitin ta iti' nuu, kua'a' ga tiñu ka'nu ni nde'un!

⁵¹Va ma Jesuu te'en nāka'an ndiko tuku ra:

—Ndicha va'a ña kàtitu'in nuu ndo ña ni nde'e ndo ma andivi ña iin nuna kani yi, ta juuni ni nde'e ndo kua'a' tati ña jà'a tiñu nuu Ndioo ña ndaa yi nùu yi chata yu'u, ra Se'e ñivi tāchi Ndioo.

Chiyo iin viko tànda'a ma ñuu ña nàni Caná ña kàndii xiin ma ñu'u' Galilea

2 Takan kùu ta ora yā'a uni kivi, tajan chīyo iin viko tànda'a ma ñuu Caná, ña ìyo kuenda ma ñu'u' Galilea. Ta ikan ndaa ma'á Jesuu ndia. ²Ta ma nuu ìyo ma viko tànda'a, juuni jāinvitaa

na Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra. ³Tajan ma ma'á Jesuu, te'en nāka'an ña chi'in ra ora ndi'i ma vinu ch'ì'i na nuu viko:

—Se'yu, cha ndi'i ma vinu —kàti ña chi'in ra.

⁴Ta ma Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ma'á, ¿ta naja kà'un takan chi'in? Ta juuni takà'an chaa ma ora ña koto ma ñivi nda ra kùì —kàti ra.

⁵Tajan ma ma'á Jesuu te'en nāka'an ña chi'in ma ndra jàkuu tiñu ma viko ikan:

—Na ja'a ndo ndisaa ma ña ni ka'an ra nuu ndo —kàti ña.

⁶Ta ma ikan ka'iin iñu ta'an ma kii na'nu ña kūva'a chi'in yuu ka'nu nuu chàkuuin takuii ña chàtiñu ma ndian judíu ma ora jàndoo na na kuenda Ndioo, takua takani jà'a na. Ta ta'ii'iin ma kii ikan chàta'an uvi xiko uchi a uni xiko uchi litru takuii tichi yi. ⁷Tajan te'en nāka'an ndio ma Jesuu:

—Na jakutu ndo ma kii chiña chi'in takuii.

Tajan jākutu ndio ndra yi. ⁸Ta te'en nāka'an ndio ma Jesuu chi'in ndra:

—Ta vitin na tava ndo ita'vi ma takuii, ta kundaka ndo ra' nuu ma ra ndiso tiñu cha'a' ma viko i'ya —kàti ra.

Ta takan jā'a ndra. ⁹Tajan ma ra ndiso tiñu ikan ch'ì'i ra ma takuii ña cha ndākuu ma vinu, nde'o naja kua ch'ì'i ra', vaji nī töve ch'ito ra ndanu k'ichi ra'. Uvanuu ma ndra ch'ito kùu ma ndra jākutu yi chi'in takuii. Tajan ma ra ndiso tiñu ikan kāna ndio ra ma ra tända'a, ¹⁰ta te'en nāka'an ndio ra chi'in ra:

—Tandi'i ma ñivi jà'a viko, t'ì'i ji'na na ma vinu va'aga ko'o ma ñivi, ta ora cha ch'ì'i kua'a' ndio na ra', tajan chà'a ndio na ma vinu ta'ania ko'o na. Va yo'o tüvi nī ja'un takan, vati ndākiva'un ma vinu va'aga ma nuu ndi'i nia —kàti ma ra ndiso tiñu chi'in ma ra tända'a.

¹¹Ña'a kùu ma ndatu nunuu ña jāna'a Jesuu nuu ma ñivi. Ta takan jā'a ra ñuu Caná, ña kàndii kuenda ñu'u' Galilea. Chi'in yakan jāna'a ra ña iin ra ya'a ka'nu kùu ra. Ta ikan kùu nuu k'icha'a ch'īnuni ma ndra jàkua'a chi'in ra tu'un ra ndia.

¹²Takan kūu ta ora yā'a ña jā'a ra te'en, ta kēe ndio ra kuà'an ra iti' ñuu Capernaum chi'in ma'á ra, ta chi'in ndra yani ra, ta ndra jàkua'a chi'in ra. Ta ikan k'indoo vi uvi uni kivi.

Jàkunu Jesuu ñivi ka'in veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén

(Mt. 21:12-13; Mr. 11:15-18; Lc. 19:45-46)

¹³Ta tava cha kua kuyatin ma kivi viko Pakua ña jàka'nu ma ndian judú, yakan va kēe ndio Jesuu kuà'an ra ma ñuu Jerusalén.

¹⁴Ta ora chāa ra ma ikan, ta nāta'an ra ña ka'in kua'a' ma ndian kàxiko jundiki, mvechala, livi, ta chi'in ma ndian nàndi sàma xu'un' nuu ma ñivi ma tichi kora veñu'u ka'nu ikan. ¹⁵Ta ora ndē'e Jesuu ña jà'a na, tajan nānduku ra iin yo'o, ta jā'a ra iin kuata, ta jàkunu ra ndisaa na chi'in yi, kutu chi'in jundiki xiko na chi'in ma mvechala ndia. Ta ma ndian sàma ma xu'un' chāta ra yi ma nuu ñu'u', ta jānduva ra ma mesa nuu nàndi na ndia.

¹⁶Ta nuu ma ndian xiko ma livi, va te'en nāka'an ra:

—Na tavani'i ndo tandi'i ña xiko ndo i'ya, ti ma ve'e Tatái, yöve nuu kuya'vi kùu yi —kàti Jesuu.

¹⁷Tajan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, chàku'uni ndra ña te'en kà'an yi nuu ma tutu Ndioo: “Ya'aga kàyunj cha'a' ña töve tiñu'u na ma ve'un”, kàti yi nuu yi.

¹⁸Ta ma ndian kùxini nuu ndian judú, te'en kīcha'a na chikatu'un na nuu Jesuu:

—Na jana'un iin ndatu nuu ndi, ikan na koto ndi tuva ndicha ña Ndioo chā'a tiñu nuun ña jà'un te'en.

¹⁹Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Na janatani ndi'i ndo ma veñu'u i'ya, ta tichi uni kivi, cha kūtaa ndiko'i yi —kàti Jesuu.

²⁰Tajan ma ndian judú te'en nāka'an na:

—Uvi xiko iñu kuiya kùu yi ña jàtiñu na, ta kūndee na kūtaa na ma veñu'u ka'nu i'ya, ta vitin yo'o tuku, za kùu kani'un yi tichi uni kivini ña kà'un takan? —Takan kàti na chi'in Jesuu.

²¹Va ma veñu'u ña kà'an Jesuu nuu na, kùu yi iin ku'va, ti kà'an ra yi cha'a' juuni ma kuñu ra. ²²Yakan va ora nātaku ndiko Jesuu tañu ñivi ndií, ikan chàku'uni ma ndra jàkua'a chi'in ra ma takua kà'an ra. Tajan ikan kùu ma nuu chīnuni ndio ndra ña kà'an ma tutu Ndioo, ta ña kà'an Jesuu ndia.

²³Ta ora iyo Jesuu ma ñuu Jerusalén ma viko Pakua, kua'a' ñivi kīcha'a na chīnuni na tu'un ra, ora ndē'e na kua'a' ndatu

ña jà'a ra. ²⁴Va cha nākuni Jesuu naja kua chànini na, yakan va tüvi kùndeeni ra na. ²⁵Ta töve chiniñu'u ra, ña ndava kàti na naja kua chànini ma inga ñivi ndè'e na nuu ra, ti juuni maa ra cha chìto va'a ra naja kua chànini na ndia.

Jesuu chi'in Nicodemo

3 Ìyo iin ra fariseu, ña nàni Nicodemo. Ta ra'ya ti iin ra ka'nu kùu ra tañu ma ndian judíu. ²Tajan chānde'e ra Jesuu, ma nuu ìyo ra iin chanikuaa. Ta ikan te'en kà'an ra chi'in ra:

—Matru, chìto ndi ña ma Racha'nu Ndioo tāchi ñun kuenda ña jàna'un nuu ndi, ti nì'iin ñivi na kùu jà'a na ma ndatu ña jà'un, tu töve kùta'an Ndioo chi'in na —kati ra.

³Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ndicha va'a ma ña kà'in chi'un, ña nda ndian nikuuni na kùu koo na nuu chà'nda Ndioo tiñu, tuva juuni takà'an kàku chaa ndiko na kuenda Ndioo —kàti Jesuu.

⁴Tajan Nicodemo te'en chīkatu'un ra nuu Jesuu:

—¿Ta naja kua jà'a yo, ta kùu kàku yo inga cha'a' tuva cha cha'nu yo? ¿A kùu ki'vi ndiko yo tichi ma'á yo ta kàku ndiko yo inga cha'a'?, kùuniun —kàti ra chi'in Jesuu.

⁵Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Kàti kachin nuun ña nì'iin na, tu töve kàku ji'na na jà'a ma takuii ta jà'a ma Tati Í Ndioo ndia, na kùu ki'vi na ma nuu chà'nda Ndioo tiñu. ⁶Vati ndian kàku ñuñivi i'ya, ñivi kuenda ñuñivini kùu na, va ndian kàku inga cha'a', jà'a Tati Í Ndioo, ñivi kuenda Ndioo kùu na. ⁷Ta na nākaniniun cha'a' ña kà'in ña ndisaa na ìyo yi ña kàku chaa ndiko na inga cha'a'. ⁸Vati taku ma ora chàkin tati, chàkin yi nda iti' nikuuni, ta vaji chini yo ña jākayu yi, va tüvi chito yo nda iti' kuà'an yi, a nda iti' vāchi yi ndia, takan kùu ma ndian kàku chaa jà'a ma Tati Í Ndioo.

⁹Tajan ma Nicodemo te'en chīkatu'un ndiko ra nuu Jesuu:

—¿Ta nayi kùuni yi ka'an yi ña kà'un takan? —kàti ra chi'in Jesuu.

¹⁰Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Yo'o ra kùu matru ka'nu nuu ñivi ñuu Israel, ¿ta naja töve chitoun ma ña kùuni yi ka'an yi? ¹¹Ndicha va'a ma ña kà'an ndi chi'un, ti ma ña chìto ndi kùu ma ña kà'an ndi, ta ma ña

cha ndē'e ndi, kùu ma ña jàna'a ndi, va ndyo'o na töve chìnuni ndo ma ña kà'an ndi. ¹²Ta tu töve chìnuni ndo ma ña kà'in cha'a' ña kùu ma ñuñivi i'ya, ¿naja kua kuu chinuni ndo ña kà'in cha'a' ma ña kùu ma andivi?, kùuniun, tuva takan.

¹³Ni'iin ñivi takä'an ndaa na ku'un na ma iti' andivi, uvanuu yu'u ra takani ñyoi chi'in Ndioo nàkotoi naja kàa yi, ti ra kichi iti' andivi kù. ¹⁴Vati takua jà'a Moisés ña kàni'i ra ma koo tichi ku'u ña kùva'a chi'in kaa, indukuni kua ikan ni kani'i na yu'u, ra Se'e ñivi tachi Ndioo, ¹⁵ikan ndisaa ma ndian chìnuni tu'un kà'in, kùu koo ndito na chi'in Ndioo endeeni.

Ndioo ya'a ga kùuni ra nde'e ra ma ñivi

¹⁶Takan kùu ta cha'a' ña ya'a ga kùuni Ndioo nde'e ra ma ñivi ñuñivi, yakan va chā'a ra ma ra uvanuu ña kùu Se'e ra nuu na, ikan nda ndian nikuuni tu chinuni na ma tu'un ra, tüvi ni naa na, vati ni ni'i na nuu koo ndito na endeeni chi'in Ndioo jà'a ra. ¹⁷Vati Ndioo tachi ra ma ra Se'e ra kuenda ña na jakakú ra ma ñivi ñyo ñuñivi, ta yöve kuenda ña na tiso ra kuati na ta kuvi na.

¹⁸Ta ma ndian chìnuni ña kà'an ma ra Se'e Ndioo, tüvi ni jande'e ra tundo'o endeeni na. Va ma ndian tüvi chìnuni ña kà'an ra, ndiakan va cha kà'an Ndioo ña ni nde'e na tundo'o endeeni cha'a' ña töve chìnuni na ña kà'an ma ra uvanuu ña kùu Se'e ra. ¹⁹Ta ndicha kuii ña cha kichaa ma ñu'ú nuu ma ñu'u' ñuñivi, va ma ñivi ñyo ma ñu'u' ñuñivi chà'tani tiá na nuu naa kua nuu tìn ma ñu'ú ikan, cha'a' ña maaa ña kini kùu ma ña jà'a na. ²⁰Ta ndisaa ma ndian jà'a ma ña kini, töve chà'tani na ku'un na iti' Ndioo a ma iti' ndichin, koto ku'va ma inga ñivi kuenda cha'a' tandi'i ma tiñu kini ña jà'a na. ²¹Va ma ndian ñyo indaani, kivi na ma iti' ndichin, ta ña'a jàna'a nuu inga ñivi ña na kuu na ñivi ña jà'a maaa tiñu va'a ti chà'a Ndioo ndatu ra nuu na.

Xuva ra jākunduta kà'an ndiko ra cha'a' Jesuu

²²Takan kùu ta ora yā'a ña kùu te'en, tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra iti' ñu'u' Judea, nuu chiyo ndra yatin kivi ta jākunduta ndra ñivi. ²³Ta ma tiempu ikan juuni jākunduta ma Xuva ma ñivi iin nuu nàni Enón, ña

kàndii yatini ma ñuu Salim, vati ikan kùu nuu kàna kua'a' takuii, ta ma ndian chàa ma ikan, kùnduta na jà'a ra. ²⁴Ndisaa ña'a kùu antea ña tì'i ndra ma Xuva tichi vekaa.

²⁵Takan kùu ta iin ma ndra chàkunuu chi'in Xuva kīcha'a ndra kànita'an yu'u ndra chi'in iin ma inga ndra judúu cha'a' ma naja kua kùu yi ña nàndoo na takua takani jà'a ma ndian judúu. ²⁶Ta ma ndrakan te'en kātītu'un ndra nuu Xuva:

—Yo'o Matru, ma ra ndaa chi'un inga chiyo yu'u yuta Jordán niku, ma ra kātītu'un iin cha'a' nuu ndi, vitin ndaa ra jākunduta ra kua'a' ñivi, ta ndisaa na ndikun na ra.

²⁷Ta Xuva nāka'an ra te'en:

—Nī'iin yo na kùu ni'o a jà'a yo nī'iin nakuyi tu yöve Ndioo kùu ma ra tindee yo. ²⁸Juuni maa ndo cha chīni va'a ndo ma ña kā'in niku, ña na yöve ma ra Cristu kùu, vati yu'u kùu iin ma ra tāchi Ndioo iti' nuu ra. ²⁹Taku ma nuu ìyo iin viko tànda'a, ma ra ndàka ma ña tànda'a, rakan kùu ma iian, va ma ra kùu amigu ma ra tànda'a ña ndaa xiin ra ta chīni ra ma ña kà'an ra, nduva'a chīsii ra ora chīni ra yi. Ta cha'a' yakan kùu yi ña nda yu'u ya'aga ka'nu kùu ma ña chīsij vitin. ³⁰Rakan kùu ra ña ìyo yi ña ndoka'nu ra tiá cha'a' ma ña jà'a ra, ta yu'u ìyo yi ña ndota'ani gai tiá chi'in ma tiñu jà'i ta'ii'iin kivi —kàti Xuva.

Ra kīchi iti' andivi

³¹Takan kùu ta ma ra vāchi iti' andivi, ka'nuga ra kua ndisaa na. Ta ma ndian ìyo nuñu'u' ñuñivi kùu na kuenda ma nuñu'u' ñuñivini, ta kà'an na cha'a' ma ña kùu ñuñivini ndia. Va ma ra ña vāchi iti' andivi, ka'nuga ra kua ndisaa ma ñivi ìyo ñuñivi. ³²Ta rakan kùu ra ña kātītu'un ra ma ña ndē'e ra ta ña chīni ra iti' andivi, va nī'iin na töve nī jachi'in na ma ña kà'an ra. ³³Va tu ìyo ndian chīnuni ña kà'an ra, ndiakan chà'a na kuenda ta kātītu'un na ti ma Racha'nu Ndioo kà'an ra ma tu'un ndicha. ³⁴Vati ma ra tāchi ma Racha'nu Ndioo, rakan kà'an ra ma tu'un Ndioo, ti Ndioo jà'a ra ña na endeeni ni koo ma Tati Íí ra nuu ra. ³⁵Ti ma Tatá Ndioo ya'a ga kùuni ra nde'e ra ma ra Se'e ra, yakan va chā'a ra kua'a' ndatu ra nuu ra kuenda ña na kuātiñu ra yi chi'in ndisaa ma ña jà'a ra. ³⁶Ta nda ndian chīnuni ma ña kà'an ma Se'e ma Racha'nu, ni koo na endeeni chi'in ra, va ma

ndian töve jàchi'in ña kà'an ma ra Se'e ra, tüvi ni ni'i na ma nuu koo na endeeni chi'in Ndioo, ti ni jande'e ra tundo'o ka'nu na endeeni.

Jesuu chi'in iin ña'a ñuu Samaritana

4 Takan kūu ta chīto ma Racha'nu Jesuu ña ma ndra fariseu chā'a ndra kuenda ña cha chākunuu kua'a' ñivi chata ra ta jākunduta ra tiaga ñivi kua Xuva; ²vaji ndicha ña yöve Jesuu kùu ma ra jākunduta ñivi, ti ma ndra jākunduta kùu ma ndra jākua'a chi'in ra. ³Yakan va ora chīto Jesuu ña takan chā'a ndra fariseu kuenda, tajan kēe ndio ra ma iti' ñu'u' Judea, ta kuà'an ndiko ra ma iti' ñu'u' Galilea. ⁴Ta iti' kuà'an ra ìyo yi ña ya'a ji'na Jesuu ma ñu'u' Samaria. ⁵Tajan chāa ndio ra ma iin ñuu ña nàni Sicar ña ìyo kuenda ma ñu'u' Samaria. Ta yatini ma xiin ñuu ikan kàndii iin ti'yo ña chā'a ma racha'nu Jacob nuu rase'e ra, Kusé taji'na. ⁶Ta nuu ma ti'yo ikan ìyo iin soko ya'a kunu ña jā'a Jacob niku. Ta ora chāa Jesuu ikan ya'a chitatu ra ña chākunuu ra, yakan va chūnandí ra yu'u ma soko ikan, ña nìndee ra ma ora ñuka'ñu.

⁷Takan kūu ta chāa ndio iin ña'a ñu'u' Samaria ña kuàki'an takuui ma tichi soko, tajan te'en nāka'an Jesuu chi'an:

—Na ku'vaun ita'vi takuui ko'i, yo'o ma'á —kàti ra.

⁸Ta ma ndra jākua'a chi'in Jesuu, ti kuà'an ndra kuàjata ndra ña kachi ndra ma ñuu ikan.

⁹Tajan ma ña'a ñu'u' Samaria, te'en nāka'an ña chi'in Jesuu:

—¿Ta nava jà'a yo'o ra judíu ña chìkaun takuui ko'un nui, ta yu'u ña ñu'u' Samaria kùì? —Takan kàti ma ña'a ikan chi'in Jesuu ti ma ndian judíu tüvi induku kùuni na chi'in ma ndian samaritanu.

¹⁰Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ña'a ikan:

—Tu chitoun niyi kùu ma ña va'a ña kùuni Ndioo ku'va ra kuenda ma ñivi ra, ta tu chitoun nda ra kùu yu'u ra kā'an te'en chi'un “ñā na ku'vaun takuui ko'i”, ta yo'o, ni ndakaun takuui nui, ta ni ku'vai ra' nuṽn kuenda ña na koo nditoun.

¹¹Tajan ma ña'a ikan te'en nāka'an ña chi'in ra:

—Yo'o racha'nu tüvi nda'un nī'iin nakuyi ña tàva yo ma takuui, ta ma soko ya'a ga kunu yi. ¿Ta ndanu ìyo ma takuui ña jà'a ña koo ndito yo ña ni ku'vaun ko'i? ¹²¿A ra ka'nu tiaga kùṽn kua ma ra kūu tatá ndi ra chūnani Jacob, ra ndākoo ma

soko i'ya kuenda ndi? Ta rakan ti i'ya kũu ma nuu ki'in ra ma takuui chi'i ra chi'in se'e ra ta ma kiti jàna ra ndia.

¹³Tajan ma Jesuu te'en nāka'an ra:

—Taku ndisaa ndian chi'i ma takuui ña ka'iin tichi soko i'ya, ni natii ndiko na ra'. ¹⁴Ta ma ndian ni ko'o ma takuui ña ni ku'vai, na tüva ni natii na ra' inga cha'a, vati endeeni ni koo ra' tichi anima na jà'a ra' ma takua kũu iin nuu kàna ra' jà'i, ikan na koo na endeeni chi'in Ndioo.

¹⁵Tajan ma ña'a ikan te'en nāka'an ña chi'in Jesuu:

—Yo'o racha'nu, na ku'vaun ma takuui ikan ko'i, ikan na tüva ni natii ndikoi ma takuui, ta na kichi gai tava gai ra' tichi ma soko i'ya —kàti ña.

¹⁶Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Kuàki'in ma ra kũu iin, ta kichi ndikoun nui chi'in ra —kàti Jesuu.

¹⁷Ta ma ña'a ikan te'en nāka'an ña:

—Na töve ìyo iì —kàti ña.

Ta Jesuu te'en nāka'an ndiko ra chi'in ña:

—Ndicha va'a ña kà'un ña töve ìyo iin, ¹⁸ti cha u'un cha'a' ña tända'un niku, ta ma ra ndàkaun vitin na yöve iin kũu ra. Yakan va ña ndicha kũu ma ña kà'un —kàti Jesuu.

¹⁹Tajan ma ña'a ikan te'en nāka'an ña chi'in ra ora chīnian ña kà'an Jesuu takan:

—Yo'o racha'nu, yu'u chàninì ti iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kũun. ²⁰Ti ma ndian kũu tatá ndi taji'na jàka'nu na ma Ndioo ma yuku tikan niku, va ndyo'o ndian judú, kàti ndo ña ma ñuu nuu ìyo yi ña jaka'nu yo ra kũu ma ñuu Jerusalén —kàti ña.

²¹Ta Jesuu nāka'an ra te'en:

—Na chinuniun ña kà'in, vati chani chaa ma ora ña ni jaka'nu ndo ma Racha'nu Tatá yo, ta na tüva ìyo yi ña kichi ndo ma tichi ku'u yuku i'ya, ta ni ma ñuu Jerusalén ña jàka'nu yo ra ndia.

²²Ta ndyo'o ndian ñu'u' Samaria töve nàkoto va'a ndo nda ra kũu ma ra jàka'nu ndo, va ndyu'u ndian judú, nàkoto ndi nda ra kũu ma ra jàka'nu ndi, ti ma tu'un kà'an naja kua jàkakú Ndioo ñivi, ìyo yi chi'in ma ndian judú. ²³Va vitin chani chaa ma ora, ña ndisaa ma ndian kũu ñivi ña jàka'nu ndicha kuui ma Tatá yo, ni jaka'nu na ra takua kũu ra, chi'in ndisaa anima na, jà'a ma Tati Í Ndioo, ti takan kũuni Ndioo ña jà'a ma ndian jàka'nu ra.

²⁴Vati tati kùu Ndioo, yakan va ma ndian jàka'nu ra ndicha, ìyo yi ña ja'a na yi chi'in ndisaa anima na, jà'a ma Tati Í Ndioo.

²⁵Ta ma ña'a ikan te'en nāka'an ña:

—Yu'u chitói ña ni kichi ma ra Mesías ña (kùuni yi ka'an yi Cristu,) ra tāchi Ndioo, ta ora ni kichaa ra ni katitu'un ra tandi'i ma naja kua kùu yi nuu yo —kàti ña.

²⁶Ta Jesuu nāka'an ra te'en:

—¡Yu'u ra kà'an chi'un kùu ma ra Cristu!

²⁷Ta juuni ma ora ikan chākoyo ma ndra jākua'a chi'in Jesuu, ta ndava yū'vi ndra ña nātu'un Jesuu chi'in ma ña'a ikan. Ta nī'iin ndra na töve nī chikatu'un ndra nuu ra, nayi chikatu'un ra nuu ña, ta naja nātu'un ra chi'an. ²⁸Ta ma ña'a ikan ndākoan ma kii ña nda'a' ña, tajan endee chinuan kuà'an ña ma ñuu ña, ta ma ikan te'en nāka'an ña chi'in ma ñivi ñuan:

²⁹—¡Na'a ndo na ko'o kunde'o ma ra kātitu'un nui cha'a' tandi'i ma ña jà'i! ¿A yöve rakan kùu Cristu?, kùuni ndo.

³⁰Takan kūu ta kēe ndio ma ñivi kuà'an na chi'an ta ora chani chaa ndio na nuu ndaa ma Jesuu. ³¹Ta kīcha'a kà'an ma ndra jākua'a chi'in ra, jànini ndra ra chi'in tu'un i'ya:

—Yo'o Matru, kachi ita'vi ma ña chāchi ndi —kàti ndra.

³²Va rakan nāka'an ra te'en:

—Cha ìyo ma ña ni kachi va ndyo'o na töve nākoto ndo yi —kàti ra.

³³Takan kūu, yakan va ma ndra jākua'a chi'in ra kīcha'a ndra nātu'un ta'an ndra te'en:

—¿A ìyo ndian kīchi ndàka ma ña kachi ma Jesuu?, kùuni ndo.

³⁴Va ma Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ma ña chāchi kùu yi ña na ja'i ndisaa tiñu chà'a ra tāchi yu'u ta jāchinui yi takua kùuni ra. ³⁵Vitin ndyo'o kà'an ndo ña kùmani kumi ga yoo ta kuta'an ma ora ña ndàki'in ndo ma ndatiñu ña tāchi ndo, va yu'u kà'in chi'in ndo ña na ja'a ndo kuenda ma nuu kàa ma ndatiñu ndo, vati cha kēta ora va'a ña ndàki'o yi vitin. ³⁶Taku ma ra ndàki'in ndatiñu nī'i ra ma ya'vi ra ta ma ndatiñu nī'i ra, kùu yi ña na koo endeeni ma ñivi. Yakan va ma ra tāchi chi'in ma ra ndàki'in indukuni sii kùuni ndra cha'a' ma ndatiñu nī'i ndra. ³⁷Ndicha kuii kùu ma tu'un ña kà'an te'en: “Ti ma ra tāchi, siin kùu ra kua ma ra ndàki'in ma ndatiñu.” ³⁸Yu'u kùu ma ra tāchi ndo ña kùu ndaki'in

ndo ma ndatiñu, ña tüvi nī nde'e ndo tundo'o chi'in yi, ti ma ndian ndē'e tundo'o chi'in yi kùu inga na, va ndyo'o kùu ndo ma ndian kindoo va'a chi'in ndatiñu ikan, vaji ni'i jàtiñu inga na cha'a' yi.

³⁹Takan kùu ta kua'a' va'a ma ñivi ndòyo ma ñuu ikan ña ìyo kuenda ñu'u' Samaria, kīcha'a na chìnuni na ma ña kà'an ma Jesuu, ta cha'a' ma ña kà'an ma ña'a ikan chi'in ma ñivi, vati kà'an ña ña kātitu'un Jesuu nuu ña tandi'i ma ña jā'a ña.

⁴⁰Takan kùu ta ora chāa ma ndian ñu'u' Samaria ma nuu ndaa Jesuu, chīkan na nuu ra ña na kindoo ra chi'in na ma ñuu ikan. Yakan va Jesuu, kindoo ra chi'in na uvi kivi. ⁴¹Ta nduva'a kuii ga kua'a' ma ñivi kīcha'a na chìnuni na tu'un Jesuu ora chīni na ña kà'an ra. ⁴²Ta kīcha'a na kà'an na chi'in ma ña'a ikan te'en:

—Ji'na chìnuni ndi tu'un Jesuu cha'a' tu'un kà'an yo'oni niku, va vitin nda maa ndi cha chīni ndi ma ña kà'an ra'ya, ta chīto kachin ndi ña ra'ya kùu ma Cristu, ra vāchi jakakú ma ñivi ma ñuñivi i'ya.

Jesuu jànda'a ra se'e iin ra jàtiñu kuenda ma rey

⁴³Ta ora cha yā'a ndio uvi kivi, tajan kēe ndio ra ma ñu'u' Samaria ta kuà'an ra ma iti' ñu'u' Galilea. ⁴⁴Vati juuni maa ma Jesuu kātitu'un ra ña ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, na töve tìñu'u na ra ma ñuu maa ra. ⁴⁵Ta ora chāa ra ma ñu'u' Galilea, chā'a ñivi ikan ña na ndoo ra chi'in na, ti ma ndian ñu'u' Galilea chā'an na ma ñuu Jerusalén ora chìyo viko Pakua ma ikan niku, ta takan kùu yi ña ndē'e na tandi'i ma ña va'a ña jā'a Jesuu ma ñuu Jerusalén.

⁴⁶Tajan kēe ndiko Jesuu kuà'an ra iti' nuu, nda kati chāa ra ñuu Caná ña ìyo kuenda ma ñu'u' Galilea, nuu jāndaku ra ma takuii ña na kùu ra' vinu. Ta yatini ñuu ikan ìyo iin ra jàkuu tìñu nuu ma ra kùu rey, ña ku'vi se'e ra kàndii ra ma ñuu Capernaum. ⁴⁷Tajan ora chīto ra ña kēe Jesuu ma ñu'u' Judea, ta chāa ra ma ñu'u' Galilea, ikan chāa ra ma nuu ndaa Jesuu, ta kīcha'a ra jànini ra ra ña na ku'un ra chi'in ra ñuu ra, ta janda'a ra ma ra se'e ra ña chani kuvi, ña kàndii ve'e ra. ⁴⁸Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yo'o chi'in ñivi ñuun, tu töve ndè'e ndo ku'va chi'in ma ndatu jà'i, na töve chìnuni ndo ña kà'in.

⁴⁹Va ma ra jàtiñu kuenda ma ra kùu rey te'en nāka'an tuku ra chi'in Jesuu:

—Yo'o racha'nu na ja'un ñamani ta ku'un chi'in ve'i, antea ña kuvi ma ra se'i —kàti ra.

⁵⁰Ta ma Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na ku'un ve'un, ti ma ra se'un cha ndā'a ra —kàti Jesuu.

Tajan rakan chīnuni ra ma ña kā'an Jesuu, ta kēe ndio ra kuà'an ra ve'e ra. ⁵¹Ta ma tichi iti' kuà'an ra chīkuta'an ra ma ndra kùu musu ra, ta kīcha'a ndra kà'an ndra te'en chi'in ra:

—Ma ra se'un cha ndā'a ra —kàti ndra.

⁵²Tajan te'en kīcha'a ra chīkatu'un ra nuu ma ndra kùu musu ra, ña nda ora kùu yi ña kīchi va'a kùuni ma ra se'e ra. Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Iku kaa iin chani'ini kēe ma kà'ni ra —kàti ndra.

⁵³Tajan chā'a ndio tatá ma ra ku'vi kuenda ña juuni ma ora ikan, kùu ma ora ña kā'an ma Jesuu te'en chi'in ra: “Ma ra se'un cha ndā'a ra.” Yakan va kīcha'a ndio ra chīnuni ra ma ña kà'an Jesuu chi'in ndisaa kuii ma ñivi ra ndia. ⁵⁴Ña'a kùu ma ndatu uvi ña jā'a Jesuu ora kēe ra ma ñu'u' Judea ta chāa ndiko ra ma ñu'u' Galilea.

Jesuu jànda'a ra iin ra cha'a pe'lu ñuu Betesda

5 Ta ora ya'a ña kùu takan, chiyo iin viko jā'a ma ndian judúu, ta Jesuu kēe ra kuà'an ra ma ñuu Jerusalén. ²Ta ma tichi ma ñuu Jerusalén, yatin ma nuu ìyo ma yuve'e ma nuu yà'a ma mvechala, ìyo iin mini nuu ka'ìin takuii, ña chi'in tu'un hebreu nani yi Betesda, ta ìyo u'un corredor yi. ³Ta ma ikan kàndoyo kua'a' va'a ma ndian kùkue'e, tava kùu ma ndian kuaá, ndian cha'a yutun chi'in ndian cha'a pe'lu, ña ndàtu na na kandaa ma takuii. ⁴Vati iin ma tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo chāa yi ma nuu ìyo ma soko ikan, ta jàkanda yi ra', ta ma ndian nunuu ña kì'vi ma tichi ra', ma ora kandaa ra', ta numini ndà'a na jà'a ra' chi'in nda nuu kue'e nikuuni ña ndo'o na. ⁵Ta tañu ma ndian kùkue'e kàndoyo ikan, ìyo iin ra ña ku'vi ra cha ìyo iin oko cha'un uni kuiya ña ku'vi ra. ⁶Ta ora ndē'e Jesuu ña kàndii ra ma ikan, tajan chā'a ndio ra kuenda ña cha ìyo kua'a' kuiya ña ku'vi ra, ta te'en chīkatu'un ra nuu ma ra kù'vi:

—¿A kùuniun nda'un? —kàti ra.

⁷Ta ma raku'vi te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Yo'o racha'nu, na töve iyoyoo kuu tindee yu'u ña tì'i na yu'u tichi soko ikan ora jàkanda ma tati ra'. Ta nàni ora kùunì ki'vi tichi ra' ora kandaa ra', ta java tuku na ji'na kì'vi kua mai —kàti ra.

⁸Yakan va te'en nāka'an ndio ma Jesuu chi'in ra:

—Na ndetaun ta kani'un yuvi kixiun ta ku'ùn ve'un —kàti Jesuu.

⁹Tajan ma ora ikani ndā'a ma ra kùkue'e ikan, ta kāni'i ra ma yuvi ra, ta ndēta ra ta kīcha'a ra chīka ra. Va tava kivi nindeo kùu yi ma ora ndā'a ra jà'a Jesuu, ¹⁰yakan va ma ndian judú, te'en nāka'an na chi'in ma ra ndā'a ikan:

—Yo'o xaa, kivi nindeo kùu yi, ta cha'a' yakan kùu yi ña na töve va'a jà'un ña ndisoun yuviun chàkunuun —kàti na chi'in ra.

¹¹Tajan ma ra kùkue'e ikan, te'en nāka'an ra chi'in ma ndian judú:

—Ma ra jānda'a yu'u te'en kā'an ra chi'in: “Na kani'un ma yuvi kixiun ta na ku'ùn ve'un”, kàti ra chi'in —kàti ra.

¹²Tajan ma ndian judú te'en kīcha'a na chīkatu'un na nuu ma ra ndā'a.

—¿Yo kùu ma ra kā'an ña na kani'un ma yuviun, ta ndētaun ta kù'ùn chi'in yi? —kàti na chi'in ra.

¹³Va ma ra chīkatu'un nuu ma ra ndā'a, na töve chito ra nda yo kùu ma ra jānda'a ra, vati Jesuu cha jāchika ra ra tañu ma ñivi kua'a' ka'iin ma ikan. ¹⁴Takan kuu ta ora cha ya'a ña kuu takan, tajan chīkuta'an ndio Jesuu ma ra jānda'a ra tichi kora veñu'u ka'nu, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Vitin ña cha ndā'un, na jā'a gaun ma kuati, koto nde'un tundo'o ka'nu ga —kàti Jesuu chi'in ra.

¹⁵Ta ora chīnu kā'an ma Jesuu takan chi'in ma ra ndā'a, tajan kēe ndio ra kuà'an ra, ta kātītu'un ndio ra nuu ma ndian judú ña Jesuu kùu ma ra jānda'a ra, kàti ra. ¹⁶Ta cha'a' ña jānda'a ma Jesuu ma ra ku'vi ikan, yakan va ndikun ma ndian judú ka'ni na ra, ti naja jā'a ra ma tiñu ikan ma kivi ña nindeo. ¹⁷Ta ma Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Taku ma Tatái nda kivi nindeo endeeni jàtiñu ra, yakan va yu'u takan jàtiñui ndia —kàti Jesuu chi'in na.

¹⁸Yakan va ma ndian judú numiga kùuni na ka'ni na ma Jesuu, vati na yöve uvaa ma kivi ña nindeni yo jānda'a

ra ma ñivi, ti juuni kà'an ra ña Ndioo kùu ma Tatá maani ra, ta takan jando induku ra ra chi'in ma Ndioo.

Nuu chà'nda ma ra kùu se'e Ndioo tiñu

¹⁹Tajan nāka'an ma Jesuu te'en:

—Ndicha va'a ña kà'in, ña na kùu ja'a yu'u ra kùu Se'e Ndioo nĩ'iin tiñu ña ma'iin ni, tuva töve ndē'i naja kua jà'a ma Tatái. Vati ndisaa tiñu jà'a Tatái, indukuni kua ikan jà'a yu'u ra kùu Se'e ra yi ndia. ²⁰Vati ma ra kùu Tatái kùuni ra nde'e ra yu'u ra kùu Se'e ra, ta tandi'i ma ña jà'a ra jàna'a ra nui. Ta iti' nuu, ni jana'a ra tiñu ka'nuga nui, ta ma ora ni nde'e ndo yi ndava ni ku'un tati ndo. ²¹Vati takua ma ra kùu Tatái jànataku ra ndian ndíí, ta chà'a ra ña na koo ndito ndiko na, juuni takan jà'a yu'u ra kùu Se'e ra, ti chà'i ña na koo ndito ma nda ndian kùuni mai ndia. ²²Vati ma ra kùu Tatái töve jàkutuni ra kuati ma ñivi, ti chā'a ra ma ndatu ikan nuu yu'u ra kùu Se'e ra ña na jakutunī kuati na, ²³ikan na tiñu'u tandi'i na yu'u takua tiñu'u na ma ra kùu Tatái. Vati ma ndian töve tiñu'u yu'u, kùuni yi kà'an yi ña juuni töve tiñu'u na ma ra kùu Tatái, ra tāchi yu'u ndia.

²⁴'Ndicha va'a, ma ña kà'in chi'in ndo, ña ma ndian tāsō'o ma tu'un kà'in, ta chìnuni na ña jà'a ma ra tāchi yu'u, cha ìyo ndito na endeeni, ta töva ni ku'un na andaya' cha'a' ma kuati na, ti vaji cha chí'í na jà'a ma kuati na niku, va vitin cha nātaku ndiko na. ²⁵Ndicha va'a, ma ña kà'in chi'in ndo ña cha kēta ma ora, ta vitin kùu yi ña ma ndian cha chí'í na jà'a ma kuati jā'a na, ni kuni na tati yu'u, ra Se'e Ndioo, ta tu jachi'in na yi, ni ni'i na nuu koo ndito ndiko na. ²⁶Vati takua ma ra kùu Tatái ìyo ndito maa ra takani, juuni takan chā'a ra ndatu nuu yu'u ra kùu Se'e ra ña kùu koo ndito mai takani ndia. ²⁷Ta juuni chā'a Tatái ndatu nui ña kùu jakutunī kuati na, cha'a' ña kùu ra Se'e ñivi tāchi Ndioo. ²⁸Ta koto yü'vi ndo cha'a' ma ña kà'in i'ya, vati ni keta iin kivi ña ni kuni ma ndian ndíí nda ma nuu ñaña na ma tu'un ña ni ka'in. ²⁹Ta tandi'i ma ndian jā'a ma ña va'a, ni nataku ndiko na, ta koo ndito ndiko na endeeni chi'in Ndioo, va ma ndian jā'a ña töve va'a, ni nataku na, va kuenda ña ku'un na andaya'.

Nuu kà'an Jesuu cha'a' ma ndian kà'an kuenda ra

³⁰ Ta yu'u na kùu ja'i ma ña kùuni mai tuva Ndioo töve kùuni ra ña jà'i yi, ti ma takua kà'an ra chi'in, ta takan jàkutunĭ. Ta iin ña ndaa kùu yi ora jàkutunĭ, vati na töve jà'i ma ña kùuni mai, ti ma ña jà'i kùu ma ña kùuni ma Tatái ra tãchi yu'u. ³¹ Tu yu'u kà'in cha'a' juuni mai, na töve kùu ka'an yo ña ndicha kùu yi ora ki'o ku'va yi. ³² Va ìyo inga ra kàtitu'un nuu ma ñivi cha'i, ta ch̀toi ti ña ndicha kùu ma tu'un kà'an ra. ³³ Ndyo'o tãchi ndo iin ra kùu tatun ña na kundakatu'un ra nuu Xuva cha'i. Ta rakan kàtitu'un ra ma tu'un ndaa. ³⁴ Va yu'u na töve ch̀iniñu'i ña kà'an ni'iin ñivi ìyo ñuñivi cha'i. Vati tu kà'in takan chà'a ra kùu yi kuenda ña na chinuni ndo tu'in, ikan na jakakú Ndioo ndo. ³⁵ Ta ndicha ña Xuva kùu ra takua kùu iin ñu'ú ña ndu'vania t̀in yi ta jàndondichin yi. Ta ndyo'o chàta'ani ndo yi ma tiani tiempu ña ndē'e ndo yi. ³⁶ Va ka'nuga kùu ma tu'un ña kà'an yu'u kua ma tu'un ña kã'an Xuva. Vati ndisaa ma tiñu ka'nu chã'a ma Tatái ña jàchinui, yakan kùu ma ña jà'i. Ta cha'a' yakan kùu yi ña kùuni yi ka'an yi, ña ndicha kuii ña ma Tatái tãchi yu'u. ³⁷ Ta juuni ma Tatái ra tãchi yu'u, kã'an ra cha'i, vaji ndyo'o takã'an kuni ndo ma tati ra, ta ni kùu nde'e ndo ra. ³⁸ Va ma tu'un ra na tüvi chà'a ndo ña koo yi tichi anima ndo, ti tüvi ch̀inuni ndo nĩ cha'a ña kà'an ma ra tãchi ma Tatái ndia. ³⁹ Taku ndyo'o, ya'a jàkua'a ndo ma tutu Ndioo, ti ch̀anini ndo ña tu jà'a ndo takan, ta ni ni'i ndo nuu koo ndito ndo endeeni kùuni ndo, va tüvi ch̀ito ndo ña ma tu'un ìyo nuu yi kùu ma tu'un kà'an cha'i. ⁴⁰ Va ndyo'o na töve kùuni ndo chinuni ndo ma tu'in, ta tu ch̀inuni ndo yu'u niku, kùu ni'i ndo nuu koo ndito ndo endeeni chi'in Ndioo.

⁴¹ Taku yu'u na töve ch̀iniñu'i ña na jàka'nu ma ñivi yu'u. ⁴² Ta juuni cha nàkoto va'i ndo, ña na töve kùuni ndo nde'e ndo Ndioo ndia. ⁴³ Yu'u vach̀i tiñu nuu ma ra kùu Tatái, ta ndyo'o na töve k̀in kuenda ndo yu'u. Va tu k̀ichaa inga na ña kà'an na juuni chi'in sivi maa na, ña kà'an ndiakan, va ni jachi'in ndo. ⁴⁴ Ta ndyo'o töve ndicha ña ch̀inuni ndo tu'in, ti ma ña jà'a ndo kùu yi, ña jàka'nu ndo juuni ma ta'an ndo, ta töve nànduku ndo a jà'a ndo ma ña kùuni ma uvanuu Ndioo ña na ja'a ndo, ta ikan kùu ni'i ndo nuu ra ña na tiñu'u ra ndo. ⁴⁵ Ta koto nàkanini ndo ña yu'u ni

tisokuati ndo nuu ma ra kùu Tatái, vati ma ra tìsokuati ndo nuu Ndioo kùu juuni ma Moisés, nuu ndàtu ndo ña ni jakakú Ndioo ndo cha'a' ña chìnuni ndo ma tu'un tãa ra. ⁴⁶Vati tu ndicha ña chìnuni ndo ma tu'un tãa ma Moisés, kùuni yi ka'an yi ña juuni ìyo yi ña chinuni ndo ma tu'in ndia, vati cha'i kùu ma ña tãa ra. ⁴⁷Va tu töve chìnuni ndo ma tu'un tãa Moisés, ikan chà'i kuenda ña töve chìnuni ndo tu'un kà'in ndia —kàti Jesuu chi'in ndian judúu ikan.

Nuu chà'a Jesuu ña chàchi u'un mii ñivi

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17)

6 Takan kùu tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra inga chiyo yu'u tañu'u Galilea, ña juuni kà'an na ña nàni yi tañu'u Tiberias ndia. ²Ta nduva'a kuii kua'a' ñivi kuà'an chata Jesuu, vati ndè'e na ma ndatu chi'in seña ña jà'a ra, ña jànda'a ra ma ndian ku'vi. ³Tajan ndāa ndio Jesuu kuà'an ra iin nuu chiki, ta ora chāa ndio ra ikan, tajan chūnandi ndio ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra. ⁴Ta ma viko Pakua ña jàka'nu ma ndian judúu ti cha vāchi kùyatín yi. ⁵Ta ora kāni'i Jesuu nuu ra te'en tikan, ta ndē'e ra ña ya'a ga kua'a' ñivi vāchi chata ra, tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in Lipe:

—¿Ndanu ko'o kujata yo paan ña kachi tandi'i ma ñivi i'ya? —kàti ra.

⁶Va chikatu'un maani ma Jesuu takan nuu ma Lipe nde'o naja kua kati ra cha'a' yi, kùuni Jesuu, vati cha chito va'a Jesuu nayi kùu ma ña ni ja'a ra. ⁷Tajan ma Lipe te'en nāka'an ra:

—Ni ma xu'un' ña jàkanaa yo uvi cientu kivi ña jàtiñu yo, na kēta yi ña jàta yo kua'a' ma paan, ta nàta'vi yo ita'vi ita'vi yi nuu ta'ii'iin ma ñivi ikan —kàti ra.

⁸Tajan inga ra jàkua'a chi'in Jesuu, ra nàni André, ra kùu yani Simón Petu', te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

⁹—I'ya ndaa iin ravali, ña ndà'a ra u'un ta'an paan, ña kùva'a chi'in cebada, ta chi'in uvi tiaka'; ¿va ndakutiñu ña'a kuenda na, ña ya'a kua'a' ñivi kùu na? —kàti ra.

¹⁰Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu:

—Na ka'un chi'in ma ñivi, ña na kunandi na ma ikan —kàti ra.

Ta ma ikan ti ya'aga kua'a' ma ita kuati kàa, tajan chūnandi ndio na. Ta ìyo iin u'un mii ndra'ii kùu ndra. Ta siin kùu ma ñivi

ña'a. ¹¹Tajan kī'in ndio Jesuu ma paan, ta kīcha'a ra chikan ra ta'vindioo, nuu ma Racha'nu Ndioo cha'a' yi iti' andivi, ta chā'a ndio ra yi nuu ma ndra jākua'a chi'in ra, ña na nata'vi ndra yi nuu ma ñivi. Ta indukuni takan jā'a ra chi'in ma tiaka' ndia. Tajan chāchi na naja kua kùuni maa na. ¹²Ta ora chītu tichi na, tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra:

—Na jati'vi ndo ma ña chākoso, ikan na töve tivi nī'iin nakuyi, —kāti Jesuu.

¹³Tajan jāti'vi ndio ndra ma ña chākoso, ta jākutu ndra uchi uvi ga ta'an tuka ma paan chi'in ma ña chākoso jā'a ma ndi u'un paan ña kūva'a chi'in cebada. ¹⁴Takan kūu ta ora ndē'e ma ñivi ma ndatu ka'nu ña jā'a Jesuu, ta te'en nāka'an na:

—Ndicha kuii ña ra'ya kuu ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ra ni kichi ma ñuñivi i'ya —kāti na.

¹⁵Va tava Jesuu chā'a ra kuenda ña tani'i kùuni na kundaka na ra ku'un ra, kuenda ña kuu ra rey, ra ka'nda tiñu nuu na. Yakan va kēe ma'iin ra kuà'an ra ma siki iin yuku sukun, ti kùuni ra koo ma'iin ra.

Jesuu chika ra nuu tañu'u

(Mt. 14:22-27; Mr. 6:45-52)

¹⁶Takan kūu ta ora cha kuaa, tajan ma ndra jākua'a chi'in Jesuu kēe ndra kuà'an ndra yu'u tañu'u. ¹⁷Ta ikan kī'vi ndio ndra tichi iin varku, ta kīcha'a ndio ndra kèta chiyo ndra ma tañu'u, ña kuà'an ndra iti' ñuu Capernaum. Ta cha ya'a naa kuu yi. Ta ma Jesuu juuni töve ra chāa ma nuu ka'iin ndra. ¹⁸Tajan ma tañu'u, nduva'a sukun ndākoo nditi ra' jà'a ña ya'a ni'i chàkin ma tati. ¹⁹Ta ora cha yā'a nduu ndra iin u'un a iñu kilometru chi'in ma varku, tajan ndē'e ndra ña chika Jesuu vāchi ra nuu takuii, ña kuājayatin ra ra nuu kuà'an ma varku. Tajan ndrakan kīcha'a ndio ndra yù'vi ndra. ²⁰Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na yū'vi ndo, ti mai kù! —kāti ra.

²¹Tajan nduva'a kuii chisii ndra ña cha ìyo Jesuu chi'in ndra ma tichi varku. Ta nunuu ni, ta cha chàani ndra ma ñuu nuu kuà'an ndra.

Nuu nànduku ñivi ma Jesuu

²²Takan kūu ta ma inga kivi, ma ñivi kīndoo yu'u tañu'u nuu kēe ma ndra jākua'a chi'in ra chi'in ma varku, ikan chā'a na kuenda ña tüvi ndāa Jesuu chi'in ndra ma tichi varku uvanuu nia, ña ndaa ma ikan. ²³Ta ora cha yā'a ña kūu takan, tajan chāa ndio tiá kua'a' varku, ña kīchi iti' ñuu Tiberias, yatini ma nuu chā'a Jesuu ña chāchi ma ñivi ora chā'a ra ta'vindioo cha'a' yi nuu ma Racha'nu. ²⁴Ta ora ndē'e na ña töve ndaa Jesuu ma ikan, ta ni ma ndra jākua'a chi'in ra, tajan ndāa ndio na tichi ndrūn, ta kēe na kuà'an na kuàanduku na Jesuu iti' ñuu Capernaum.

Jesuu kùu ra takua kùu ma paan ña jà'a ña na koo ndito yo indeeni

²⁵Ta ora nāta'an na Jesuu ma inga chiyo yu'u tañu'u, ta te'en nāka'an na chi'in ra:

—Yo'o matru, ¿nda ora kīchaun nde've? —kàti na.

²⁶Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ndyo'o nànduku ndo yu'u, cha'a' ña chāchi ndo nda kati chitu tichi ndo jā'i, ta yöve cha'a' ña kī'in kuenda ndo, ta kūtunini ndo nda kuenda kùu ma ndatu ña chā'a Ndioo nui ña jà'i. ²⁷Na jātīnu ndo cha'a' ma ña kachini ndo, ma ñuñivi i'ya, vati yakan numini ndi'yi. Na jātīnu ndo va cha'a' ma ña kachi ndo, ña ku'va nuu koo ndo endeeni chi'in Ndioo. Ti ma ndayu ikan kùu ma ña ni ku'va ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo kachi ndo, vati rakan kùu ra kāchin ma Ndioo, ña jà'a ra yi.

²⁸Ta te'en kīcha'a ndio ma ñivi chīkatu'un na nuu Jesuu:

—¿Nayi ìyo yi ña ja'a ndi, ta kùu jachinu ndi ma tiñu kùuni Ndioo ña ja'a ndi? —kàti na.

²⁹Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in na:

—Uvanuu ma tiñu ka'nu ña kùuni Ndioo ña jà'a ndo, kùu yi ña na chinuni ndo ma tu'un kà'an yu'u, ra tāchi ra —takan kàti Jesuu.

³⁰Tajan ma ñivi te'en nāka'an na chi'in ra:

—Tuva takan kùu yi, ¿nda ndatu ka'nu kùu jana'un nuu ndi, ikan ora nde'e ndi yi, ta chininu ndi ma tu'un kà'un? ¿Ta nda tiñu kùu ma ña jà'un? ³¹Ma ndian kùu ñivi ndi ña chīyo taji'na, chāchi na ma ña

kuichin ña nàni maná, ma tichi ku'u niku, vati nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: “Iti' andivi jākoyo ra ma paan chàchi na” —kàti na.

³²Tajan ma Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo: ña na yöve Moisés kùu ra ña chā'a ra ma paan kāchita iti' andivi chāchi ndo taji'na, ti ma Tatái kùu ra chā'a yi ta nda vitin chà'a ra yi ndia. Ta ma paan chà'a ra kùu ma ña ndicha ña vāchi iti' andivi. ³³Vati ma paan ña chà'a ma Ndioo nuu yo vāchi yi iti' andivi, ta jà'a yi ña endee koo ndito ma ñivi ìyo ñuñivi.

³⁴Tajan te'en chíkan na nuu Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, na ku'vaun ma paan i'ya kachi ndi nani kivi —kàti na.

³⁵Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Yu'u kùu ma paan ña chà'a ña koo ndito ndo endeeni. Ta ma ndian vāchi nui, na tüva ni kusoko na, ta ma ndian chìnuni ña kà'in, na tüva ni natii na takuii ndia. ³⁶Va tava cha kā'in chi'in ndo, ña vaji cha ndè'e ndo yu'u, na töve chìnuni ndicha ndo ma tu'in.

³⁷Ta tandi'i ma ndian chā'a ma Tatái nui, ndiakan kùu ma ndian vāchi nui. Ta ma ndian vāchi nui ni ku'vai ña ki'vi na iti' ku'àin.

³⁸Vati yu'u töve kīchī iti' andivi, kuenda ña jà'i ma ña kùuni mai, ti yu'u kīchai va kuenda ña jà'i tandi'i ña kùuni ma Tatái, ra tāchi yu'u.

³⁹Ta ma tiñu ña töve kùuni ma Tatái, ra tāchi yu'u ña jà'i, kùu yi ña, koto jākunai nī'iin ma ñivi ña chā'a ra nui, vati ma ña kùuni ra ña jà'i, kùu yi ña na janatakui na ma kivi nuu ndi'i nia.

⁴⁰Ta juuni kùuni ma ra tāchi yu'u ña tandi'i ma ndian nde'e yu'u ra kùu Se'e ra, ta chinuni na ma tu'un kà'in, ni koo ndito na endeeni jà'i, ta juuni yu'u, ni janatakui na ma kivi nuu ndi'i nia ndia.

⁴¹Cha'a' ña'a kùu yi ña ma ndian judíu kīcha'a na chàtu'un na ra, cha'a' ña kā'an ra tu'un i'ya: “Yu'u kùu ma paan ña kīchi iti' andivi.” ⁴²Ta ma ndian judíu te'en nāka'an na:

—¿A yöve Jesuu i'ya, kùu ra se'e Kusé? Ndicha ña juu ra kùu ra, ti nākoto va'a yo ma tatá ra chi'in ma'á ra.

¿Ta chíto naja kà'an ra ña kīchi ra iti' andivi?

⁴³Tajan ma Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Na jaña ndo ña chàtu'un ndo. ⁴⁴Nī'iin ñivi, na kúu kichi na nui, tu yöve Tatái ra tāchi yu'u kùu ra ña chāki'in ra na. Ta yu'u kùu ña ni janatakui ndiakan ma kivi nuu ndi'i nia. ⁴⁵Vati nuu ma

tutu Ndioo ña tãa ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo te'en kà'an yi: “Ndioo ni jana'a ra nuu tandi'i ma ñivi”, kàti yi. Cha'a' yakan kùu yi ña tandi'i ma ndian chini tu'un kà'an ma Racha'nu Ndioo, ta jàchi'in na ma ña kà'an ra. Ndiakan kùu ndian vàchi nui.

⁴⁶Ma tu'un kà'in töve kùuni yi ka'an yi ña ìyo ñivi ña cha ndē'e na ma Tatái, ti uvanuu ma ra cha ndē'e ra, kùu yu'u, ra chiyo chi'in ra. ⁴⁷Ndicha va'a ña kà'in, ña ma ndian chìnuni ma tu'in, endee ìyo ndito na. ⁴⁸Ta yu'u kùu ma paan ña jà'a, ña na koo ndito yo endeeni. ⁴⁹Ma ndian kùu ñivi ndo ña chiyo taji'na, chí'í na vaji chāchi na ma ña kuichin ña nàni maná, ma tichi ku'u. ⁵⁰Va yu'u kà'in chi'in ndo, cha'a' inga tuku ma paan ña vàchi iti' andivi, ta yakan, ti tu ìyo nda ndian chāchi yi, na töve chí'í na. ⁵¹Va yu'u kà'in chi'in ndo ña yu'u kùu ma paan ndito ña kichi iti' andivi, ta nda ndian nikuuni ña chāchi ma paan i'ya, ni koo ndito na endeeni chi'in Ndioo. Ta ma paan ña ni ku'vai nuu na kùu ma kuñui, ikan na kuu koo ndito tandi'i ma ndian ìyo ñuñivi.

⁵²Tajan ma ndian judú te'en kīcha'a na kànita'an yu'u na chi'in juuni maa na:

—¿Naja kua kùu yi, ña kùuni ra ku'va ra ma kuñu ra kacho?, kùuni ndo —kà'an na.

⁵³Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña tu töve chāchi ndo kuñu ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ta töve chí'i ndo ma níí ra, na töve ni ni'i ndo nuu koo ndito ndo chi'in ma Racha'nu Ndioo. ⁵⁴Yakan va ma ndian chāchi ma kuñui, ta chí'i na ma nií, ndiakan endee ìyo ndito na, ta yu'u ni janatakui na ma kivi nuu ndi'i nia. ⁵⁵Vati ma kuñui kùu ma ndayu va'a, kuenda ña kacho, ta ma nií kùu ra' iin ña va'a ko'o yo ndia. ⁵⁶Ti ma ndian chāchi ma kuñui, ta chí'i na ma nií, induku ìyo na chí'in, ta yu'u, induku ìyoi chí'in na ndia. ⁵⁷Vati tava ma Tatái, ra tāchi yu'u, ra takani ìyo kùu ra, yakan va juuni ra ndito kùu takua kùu ra, cha'a' yakan kùu yi ña ìyo ndatui ña kùu ja'i ña na koo ndito tandi'i ndian chāchi ma kuñui ndia. ⁵⁸Va yu'u kà'in cha'a' ma paan nūu iti' andivi. Vati ma paan ikan töve indukuni kùu yi takua kùu ma ña nàni maná, ña chāchi ma ndian kùu ñivi ndo ndian chíyo taji'na, ti ndiakan chí'í na vaji chāchi na yi. Va ma ndian chāchi ma paan ña

kīchi iti' andivi, ni koo na indeeni. ⁵⁹Takan kā'an Jesuu nuu ma ñivi ma ora jāna'a ra tichi veñu'u ñivi judíu, ña ndaa ma ñuu Capernaum.

Nuu kàtitu'un Jesuu nayi kùuni ma ña koo ndito yo indeeni ka'an yi

⁶⁰Takan kūu ta ora chīni ma ndian chàkunuu chata Jesuu ma tu'un i'ya, tajan te'en nāka'an na:

—Ya'a ga ndetiñu jàchi'o ma tu'un kà'an ra'ya. ¿Nda ndian kùu ma ndian ni jachi'in ma ña kà'an ra, ña kua kà'an ra takan?, kùuni ndo —kàti na.

⁶¹Ta ora chā'a ndio Jesuu kuenda ña chàtu'un na ra, tajan te'en nāka'an ra chi'in na:

—Ta, ¿naja töve chàta'ani ndo ma ña kà'in? ⁶²¿Nayi ja'a ndo, tuva nde'e ndo yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ña ndàa ndiko ra ku'un ra ma nuu chīyo ra niku? ⁶³Ma Tati Í Ndioo jà'a ña kùu koo ndito ndo endeeni, ta ndisaa ña kùu ja'a ndo chi'in ma kuñu ndo, töve nda kuenda yi. Vati ma tu'un kàtitu'in nuu ndo jà'i yi chi'in ma Tati Í Ndioo. Ta tu'un ikan chà'a yi, ña na koo ndito ndo endeeni chi'in ra. ⁶⁴Va ìyo uvi uni ndo ña töve chìnuni tu'in —kàti Jesuu.

Takan kà'an Jesuu, ti takani cha chito ra nda ndian kùu ma ndian töve chìnuni tu'un ra, ta nda ra kùu ma ra ni xikoña'a cha'a' ra ndia.

⁶⁵Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Cha'a' yakan kùu yi ña, cha kā'in chi'in ndo, ña nī'iin na, na kùu kichi na nui, tuva yöve ma Tatái kùu ma ra ji'na ña chā'a ra yi nuu na.

⁶⁶Takan kūu ta nda ma ora ikan, kua'a' ma ndian chàkunuu chi'in Jesuu niku, jāña na ña chàkunuu na chi'in ra. ⁶⁷Tajan te'en chīkatu'un ndio Jesuu nuu ma ndi uchi uvi ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—¿A ndita'an ndo kùuni ndo ku'un ndo, takua jā'a ndiakan? —kàti Jesuu. ⁶⁸Tajan ma ra nàni Simón Petu' te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, cha chito va'a ndi ña töve ìyo inga yo nuu ku'un ndi. Vati uvanuu maun kùu ra kà'an naja kua kùu ni'o nuu koo ndito yo endeeni. ⁶⁹Ta ndyu'u kīcha'a ndi chìnuni ndi, ta nàkoto ndi, ña yo'o kùu ma ra kùu Cristu, ra Se'e Ndioo ndito.

⁷⁰Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—¿A chàku'uni ndo ña yu'u kùu ma ra kāchin ma ndi uchi uvi ta'an ndo? Va vaji takan kùu yi, ìyo iin ra tañu ndo ña kùu kui'na —kàti Jesuu.

⁷¹Ma ora kā'an Jesuu ma tu'un i'ya, chànini ra cha'a' ma Juda, ra kùu se'e Simón Iscariote, ti chìto Jesuu ña ni xikoña'a ra cha'a' ra nuu ñivi, vaji iin ra ìyo tañu ma ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in Jesuu kùu ra.

Ma ndra yani Jesuu, na töve chìnuni ndra ma tu'un kà'an ra

7 Takan kùu ta ora yā'a ña kùu takan, tajan kēe ndio Jesuu chàkunuu ra, ta ñuu, ta ñuu, ma iti' ñu'u' Galilea. Vati na kùuni ga ra chikoni'i ra ma ñu'u' Judea, ti ndikun ma ndian judú ka'ni na ra. ²Ta tava cha vachi kuyatin ma kivi ña ni kuu ma viko lomara, ña jàka'nu ma ndian judú nani kuiya. ³Tajan ma ndra yani Jesuu, te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Na keun ma ñu'u' Galilea, ta ku'ṽn ma iti' ñu'u' Judea, ikan ma ndian jàkua'a chi'un ña ìyo ndakan, na nde'e na ma tiñu jà'un ndia. ⁴Vati ni'iin yo kùuni yo ña nakoto ma ñivi yo, cha'a' ma ña va'a jà'a yo, tüvi ìyo yi ña ja'a xe'o yi. Yakan va tu ndicha ña ra jà'a tiñu va'a kùṽn, na ja'un yi nuu ndè'e tandi'i ma ñivi ìyo ñuñivi. —Takan kàti ma ndra yani ra.

⁵Takan kàti ndra, ti ni ma ndra yani Jesuu, na töve chìnuni ndra ma ña kà'an ra ndia. ⁶Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Takā'an chaa ma ora ña kùu ku'vai ña na nakoto na yu'u, va kuenda ndyo'o, nda ora nikuuni, va'a yi kuenda ndo. ⁷Vati ma ndian ìyo kuenda ma ñuñivini, na töve nda cha'a' kùxaani na nde'e na ndo, va yu'u, ndicha ña ìyo nda cha'a' kùxaani na nde'e na yu'u, ti jàna'a kachin nuu na, ña töve va'a ma ña jà'a na. ⁸Kua'an ndyo'o ma viko, vati yu'u na töve ku'in, ti takā'an chaa ma ora ña jàna'i yu'u nuu ma ñivi —kàti Jesuu.

⁹Ta ora chinu kā'an Jesuu takan, ta kīndoo ra ma ñu'u' Galilea.

Jesuu chàa ra ñuu Jerusalén, nuu ìyo viko nàni Lomara

¹⁰Ta ora cha kuà'an ndio ma ndra yani ra, tajan nda ma Jesuu kēe ndio ra kuà'an ra chata ndra nuu ìyo ma viko ndia. Ta chāa ndio ra ma ikan va xe'eni. ¹¹Va ma ndian judú kīcha'a na nànduku na Jesuu ma nuu ìyo viko, ta te'en kīcha'a na chikatu'un ta'an na:

—¿Ndanu chàkunuu ma ra'ii ikan? —kàti na.

¹²Ta tañu ma ñivi ka'lin ikan, ìyo uvi uni ma ndian chàtu'un Jesuu, ta ìyo ndian kà'an te'en: “Ìin ra va'a kùu ra”, kàti na. Ta ìyo inga na ña kà'an te'en: “Na yöve ra va'a kùu ra, ti ra jànda'viña'a kùu ra”, kàti na. ¹³Ta vaji takan kà'an na, va ñi'iin ñivi töve kà'an na tu'un i'ya nuu ka'lin ti'vi kua'a' ñivi, koto nde'e na tundo'o jà'a ma ndian kuxini nuu ma ndian judíu.

¹⁴Ta ma viko ikan cha kua kùu java yi, ora kī'vi Jesuu ma tichi kora veñu'u ka'nu, ta ikan kīcha'a ra jàna'a ra nuu ma ñivi. ¹⁵Ta ma ndian judíu ndava kuà'an anima na ña kīndoo na nde'e na ra, ta te'en kīcha'a na chīkatu'un ta'an na:

—¿Naja ya'a ga chīto ra'ya, ta töve ñi jakua'a ra? —kàti na.

¹⁶Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ma ña jàna'i i'ya, yöve iin tu'un ña jāndakuu maanī kùu yi, ti ma tu'un kà'an ma ra tāchi yu'u ña jà'i kùu yi. ¹⁷Tu ìyo nda ndian kùuni ja'a ma tiñu kùuni ma Racha'nu Ndioo, kùu ku'va na kuenda, tuva ma tu'un jàna'i, kùu yi ma tu'un Ndioo, a ma tu'un jāndakuu maanī kùu yi. ¹⁸Vati ma ndian jàna'a nuu ma ñivi chi'in ma tu'un ña jāndakuu maani na, kùuni yi ka'an yi ña jàka'nu na juuni maa na. Va ma ndian jàna'a nuu ma ñivi, ta nānduku na naja kua jàka'nu na ma ndian tāchi na. Ndiakan kùu ma ndian kà'an ma ña ndaa, ta ñi'iin ñivi kùu ni'i na naja kua tisokuati na cha'a' ña jà'a na.

¹⁹¿A töve ndicha ña ma racha'nu Moisés chā'a ra tutu ley Ndioo nuu ndo taji'na? Va ñi'iin ndo töve jàchi'in ndo ma ña kà'an yi. ¿A yöve cha'a' yakan kùu yi ña kùuni ndo ka'ni ndo yu'u? —kàti Jesuu.

²⁰Tajan ma ñivi te'en nāka'an na chi'in ra:

—¿A tati xaan kī'vi xiniun ña kà'un takan? ¿Yo kùu ma ndian kùuni ka'ni ñun? —kàti na.

²¹Tajan Jesuu te'en nāka'an ra.

—Cha'a' uvaa ma ña jā'i ma kivi nindeo, ndisaa ndo ñi chata'ani ndo yi. ²²Vati ndicha va'a ña ma Moisés kùu ra ña tāchi ra ña na nakua'a ndo ka'nda ndo ñii nuu ika ma ndrakuati se'e ndo, (vaji yöve chi'in Moisés kīcha'a yi, ti takani cha vāchi ma ñivi ndo ndian chīyo tatiempu jà'a na yi) vaji ma kivi nindeo kùu yi. ²³Ta vitin tu cha'a' ña kùuni ndo jachi'in ndo ña kà'an ma ley Ndioo ña taa ma Moisés kùu yi ña chà'nda ndo ñii nuu ika ma ndrakuati se'e ndo vaji kivi nindeo kùu yi, ¿ta naja kùxaan ndo yu'u cha'a' ña jānda'i ninii ma ra ku'vi

ma kivi nindeo? ²⁴Ta koto t̄isokuati ndo ma ñivi, tuva t̄uvi ch̄ito ndaa ndo nda cha'a' k̄uu yi. Na ja'a ndo yi, va tuva ma ña ndaa k̄uu yi.

Jesuu k̄atitu'un ra nda iti' k̄ichi ra

²⁵Takan k̄uu tajan iin ma ndian ìyo ma ñuu Jerusalén te'en k̄icha'a na ch̄ikatu'un ta'an na:

—¿A ȳuvi ra n̄anduku na ka'ni na k̄uu ra'ya? ²⁶Na nde'e va'a yo, ti ikan ndaa ra k̄a'an ra nuu tuvi ñivi, ta ni'iin ma ndra k̄uxini töve k̄a'an ndra chata ra. ¿A töve ch̄anini ndra, ña ndicha va'a, ña ra'ya k̄uu ma Cristu, ra t̄achi Ndioo?, k̄uuni ndra. ²⁷Va maa yo cha ch̄ito yo ndanu k̄ichi ra'ya. Va taku ma Cristu, ti ni'iin ñivi töve ch̄ito na nda iti' ni k̄ichi ra ma ora ni kichaa ra —Takan n̄atu'un ta'an na.

²⁸Ta ora ch̄ini Jesuu ña takan k̄a'an ma ñivi, ma ora j̄ana'a ra nuu na ma tichi kora veñu'u ka'nu, tajan te'en n̄aka'an ni'i ra chi'in na:

—¿A ndicha ña n̄akoto ndo nda ra k̄ui, ta juuni ch̄ito ndo ndanu k̄ichi? Va yu'u k̄uuni ña na koto va'a ndo, ña yu'u töve v̄achi i'ya cha'a' ña k̄uuni mai. V̄achi ti ìyo iin ra t̄achi yu'u ña töve n̄akoto ndo. Ta rakan ti iin ra ndaa k̄uu ra. ²⁹Va yu'u n̄akoto va'i ra, ti kuenda ra v̄achi, ta maa ra t̄achi yu'u ndia —k̄ati Jesuu chi'in na.

³⁰Takan k̄uu ta ora ch̄ini ma ñivi tu'un ikan, ta k̄uuni na tiin na ra, ta ti'i na ra tichi vekaa niku, va ni'iin na ni ti'i na nda'a' na ña tiin na ra, ti tak̄a'an chaa ma ora ra. ³¹Ta ma ora ikan kua'a' na ch̄inuni ma ña k̄a'an Jesuu, ta te'en k̄icha'a ndio na n̄atu'un ta'an na:

—Ma ora ni k̄ichi ma ra k̄uu Cristu, ¿a ni ja'aga ra tiá ndatu ka'nu kua ra'ya?, k̄uuni ndo —k̄ati na ña n̄atu'un ta'an na.

Nuu t̄achi ma ndra fariseu ma jandaru, ña na kutiin ndra Jesuu

³²Takan k̄uu ta ch̄ini ma ndra fariseu ña k̄a'an xe'e na chata Jesuu, tajan j̄andikita'an tu'un ndra chi'in ma ndra ch̄a'nda tiñu nuu sutu, ta t̄achi ndra ma ndra jandaru ña k̄umi ma veñu'u, ña na kutiin ndra Jesuu. ³³Tajan Jesuu te'en n̄aka'an ra:

—Tia tiempuni, ni koi chi'in ndo ma nde've, ti ni chikoni'i ndikoi ku'in nuu ma ra t̄achi yu'u. ³⁴Tajan ndyo'o, ni nanduku ndio ndo yu'u, va na töva ni nata'an ndo yu'u, vati na töve k̄uu ku'un ndo ma nuu ni chai.

³⁵Takan kūu tajan ma ndian judú, te'en kīcha'a na chīkatu'un ta'an na:

—¿Ta ndanu ni ku'un ra'ya, ña na kūu nata'an yo ra? ¿A ni ku'un ra ñuu chika nuu ndoyo ma ndian kūu ñivi yo te'en tikan tañu ma ndian griegu, ta ni jana'a ra nuu ma ñivi ìyo ikan?, kùuni ndo. ³⁶ ¿Nayi kùuni ra kà'an ra, cha'a' ña kā'an ra te'en chi'in yo ña: “Ni nanduku ndo yu'u, va na töve ni nata'an ndo yu'u, vati na töve nuu kùu ku'un ndo, kùu ma nuu ni chai”?, kàti ra —Takan kàti na ña nàtu'un ta'an na.

Ma ndian chìnuni tu'un Ndioo, ìyo ma Tati Í Ra chi'in na indeeni

³⁷Ma kivi nuu ndi'i nia, ña ìyo ma viko ka'nu ikan, ma Jesuu chūndaa ndio ra, ta te'en nāka'an ni'i ra chi'in ma ñivi:

—Tu ìyo nda ndyo'o nàtii ndo takuii, na kichi ndo nui, ta ku'vai ra' ko'o ndo. ³⁸Vati nuu ma tutu Ndioo, kà'an yi ña tichi anima ma ndian chìnuni ña kà'in, ni kana iin ña kàa takua kàa iin yuta ña tüvi ni ndoko, ta yakan kùu yi ña ni ja'a yi ña koo ndito ndo.

³⁹Chi'in ma tu'un i'ya, kùuni Jesuu ka'an ra ña ma ndian chìnuni ma tu'un ra, ni koo ma Tati Í Ndioo chi'in na, vaji ma Tati Í Ndioo takà'an kichaa yi, vati takà'an ku'un ndiko Jesuu nuu ni jaka'nu ma Ndioo Tatá ra ra.

Kèsiin ñivi cha'a' ma tu'un Jesuu

⁴⁰Ta ìyo iin ma ndian ka'lin tañu ma ñivi, ña ora chīni na ma tu'un i'ya, ta te'en nāka'an na:

—Ndicha va'a ña ra'ya kùu ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo —kàti na.

⁴¹Ta inga tuku na kà'an te'en:

—Ra'ya kùu ma Cristu —kàti na.

Va juuni ìyo inga ndian kà'an te'en:

—¿A iti' ñu'u' Galilea ìyo yi ña kichi ma ra kùu Cristu, kùuni ndo, ña kà'an ndo takan? ¡Jun! ⁴²Na yöve takan kùu yi ti nuu ma tutu Ndioo kà'an yi ña, ma ra kùu Cristu ìyo yi ña kuu ra ñivi ma rey David, ta juuni ìyo yi ña kuu ra ma ra ñuu Belén, juuni ma ñuu nuu kaku ma rey David niku ndia —kàti na. ⁴³Ta takan kūu

ña ma ñivi kēsiin na jā'a ma tu'un Jesuu. ⁴⁴Ta ìyo ma ñivi kūuni na tiin na ra, ta ku'un ra vekaa, va ni'iin na töve nī ja'a yi.

**Ma ndra chà'nda tiñu nuu ñivi judúu
töve chìnuni ndra ña kà'an Jesuu**

⁴⁵Takan kūu tajan ma ndra jandaru ña kùmi ma veñu'u, chikoni'i ndiko ndra nuu ka'iin ma ndra fariseu, chi'in ma ndra sutu ña kùxini nuu sutu, ta ndrakan te'en chikatu'un ndra nuu ma ndra jandaru:

—¿Ta naja töve ndàka ndo ra? —kàti ndra.

⁴⁶Tajan ma ndra jandaru te'en nāka'an ndra:

—¿Ni'iin ndra'ii töve kà'an ma takua kà'an rakan! —kàti ndra.

⁴⁷Tajan ma ndra fariseu, te'en nāka'an ndiko ndra:

—¿A ndita'an ndo chā'a ndo ña kēña'a ra ndo ndia? ⁴⁸¿A cha chìnuni iin ma ndra kùxini nuu yo a ma ndra fariseu ma tu'un kà'an ra, ña kà'an ndo takan? Cha chito va'a ndo ña yöve takan kùu yi. ⁴⁹Uvanuu ma ndian chìnuni ña kà'an ra, kùu ma ndian töve nàkoto ña kà'an ma tutu ley Ndioo. Ta ndiakan ti ndian kini kùu na —kàti ndra chi'in ma jandaru.

⁵⁰Tajan ma ra nàni Nicodemo, ra juuni kùu fariseu, ra chānde'e Jesuu ma ora chanikuaa, ndēta ndio ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra kùxini ka'iin ikan:

⁵¹—Ma ley Ndioo ña jàka'nu yo kà'an yi ña, na kùu ka'ni yo ni'iin ñivi, tuva takà'an ndakatu'un yo nuu na nayi kùu ma ña jà'a na —kàti ra.

⁵²Tajan ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ma Nicodemo:

—¿A juuni ra ñu'u' Galilea kùun ña kà'un takan? Na jakua'a ji'naun naja kua kà'an yi nuu ma tutu Ndioo, ta nde'un ti ni'iin ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo na töve nī keta ra iti' ñu'u' Galilea —kàti ndra chi'in ra.

Ma ña'a tondo ña kì'vi chi'in nda ra nikuuni

⁵³Tajan ora yā'a ña kūu takan, ta ta'ii'iin ndio na kēe na kuà'an na ve'e na.

8 Takan kūu tajan Jesuu kēe ra kuà'an ra iti' yuku nàni Olivu. ²Ta ma inga kivi ora kùndichin, kēe ndiko ra kuà'an ra ma veñu'u ka'nu, ta ndisaa ma ñivi chājayatin na na nuu ra, ta rakan chūnandi ndio ra, ta kīcha'a ra jàna'a ra nuu na. ³Tajan ma ndra

matru ña jàkua'a ma ley Ndioo, chi'in ma ndra fariseu nāta'an ndra iin ña'a tondo ña kì'vi ña chi'in ra'ii, ta tiin ndra ña, ta ndàka ndra ña kuà'an ndra nuu Jesuu. Ta ikan kūtaa ndra ña ma'ñu ma nuu ka'iin ti'vi ma ñivi, ⁴ta te'en nāka'an ndra chi'in Jesuu:

—Matru, ma ña'a i'ya nātiin ndi ña, juuni ma ora ña kì'vi ña chi'in iin ra'ii yüvi iian. ⁵Ta ma nuu ley ña taa Moisés, kàti yi ña na ka'ni yo ma ñivi ña'a ña jà'a takan chi'in yuu. Ta yo'o, ¿naja kua kàtiun? —kàti ndra.

⁶Takan chikatu'un ndra nuu ra, ikan na ka'an ra iin ña tüvi va'a, ta chi'in yakan kùu ni'i ndra naja kua kùu tisokuati ndra ra. Tajan Jesuu chūnandi chiti ra, ta kīcha'a ra taa ra ma nuu ñu'u' chi'in xini nda'a' ra. ⁷Va tava ma ndra fariseu na töve jàña ndra ña chikatu'un ndra nuu Jesuu, yakan va ndēta ndio ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Nda ndyo'o nikuuni, tuva töve ìyo nī'iin kuati ndo, ji'na ndo na kani ma yuu chata ña —kàti ra chi'in ndra.

⁸Tajan Jesuu chūnandi chiti ndiko ra ma nuu ñu'u', ta kīcha'a ndiko ra taa ra. ⁹Ta ora chīni ndra ña kā'an Jesuu takan, ta chā'a ndra kuenda ña maa ndra kùu ma ndra ìyo kuati, tajan iini iini ndra kīcha'a ndra kàcha'an ndra, va ma ndra ji'na kīcha'a jà'a yi kùu ma ndra cha'nuga, ta ikan jan, ma ndra yoko ndia. Tajan ma'iin nia ndio Jesuu kīndoo chi'in ma ña'a ikan ma'ñu ñivi. ¹⁰Ta ikan jan, chūndaa ndio Jesuu, ta tava ndē'e ra ña nī'iin ga ndra tüva, ti uvaa nia ma ña'a kīndoo, tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ña:

—Yo'o xi'i, ¿ndanu ka'iin ma ndra tīsokuati ñun? Ta, ¿naja nī'iin ndra, töve nī kuuni ndra ka'ni ndra ñun? —kàti Jesuu chi'an.

¹¹Tajan ma ña'a ikan te'en nāka'an ña:

—Nī'iin ndra nī ja'a yi racha'nu —kàti ña.

Tajan Jesuu te'en nāka'an ndiko ra chi'in ña:

—Ni yu'u na küunī ka'nī ñun ndia. Ta vitin kuà'an yo'o, ta koto jà'a gaun ma kuati —kàti ra chi'an.

Jesuu kùu ra tava kùu iin ñu'ú ña jàndondichin nuu ndè'e ma ñivi ñuñivi

¹²Takan kùu tajan Jesuu te'en nāka'an tuku ra chi'in ma ñivi:

—Yu'u kùu tava kùu iin ñu'ú ña jàndondichin nuu ndè'e ma ñivi ñuñivi, ta ma ndian tåndikun chatai, na töva ni kakunuu na nuu naa, vati ni ni'i na ma ñu'ú ña ni ku'va nuu koo na endeeni —kàti Jesuu.

¹³Tajan ma ndra fariseu te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Yo'o, kà'un ma tu'un chiña cha'a' juuni maun, ta yakan töve nda kuenda yi —kàti ndra chi'in ra.

¹⁴Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ndicha ña vaji kà'in cha'a juuni mai, va ndicha va'a ti ña ndaa kùu yi. Vati yu'u chìtoi ndanu kīchi, ta chìtoi ndanu kuà'in. Va taku ndyo'o, na töve chìto ndo ndanu kīchi, ta töve chìto ndo ndanu kuà'in ndia. ¹⁵Ta ndyo'o jàkutuni ndo ma tiñu, tava kùuni ma ñivi ìyo ñuñivini, va yu'u töve jàkutunì nī'iin ñivi. ¹⁶Ta tu yu'u jàkutunì iin nakuyi chi'in ma ñivi, va ndicha ti ma ña jà'i, iin ña ndaa kùu yi, vati na yöve ma'iin ni kùu ma ra jàkutuni yi, ti jàkutunì yi nda chi'in ma Tatái, ra tāchi yu'u ndia. ¹⁷Vati nuu ma tutu ley Ndioo ña ìyo nuu ndo kà'an yi, ña tu uvi ta'an ma testigu kà'an na iin nuu ni, ìyo yi ña chinuni yo yi, ti tu'un ndaa kùu yi. ¹⁸Va'ani tuva takan, yu'u kà'in ma ña ndaa cha'a' juuni mai, ta nda ma Tatái, ra tāchi yu'u, juuni kà'an ra cha'i ndia —kàti Jesuu.

¹⁹Tajan ndrakan te'en chīkatu'un ndra nuu Jesuu:

—Ta, ¿ndanu ìyo ma tatáun? —kàti ndra.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ndyo'o, töve nàkoto ndo yu'u, ta töve nàkoto ndo ma Tatái ndia. Vati tuva ndicha ña nàkoto ndo yu'u, juuni takan ìyo yi ña nakoto ndo ma Tatái ndia —kàti Jesuu.

²⁰Ta Jesuu kātiti'un ra ma tu'un i'ya, ma ora ndaa ra jàna'a ra ma tichi kora veñu'u ka'nu, nuu ndaa ma chatun, nuu sòkó na xu'un' kuenda Ndioo. Va nī'iin na nī tiin na ra, ti takà'an chaa ma ora ra.

Jesuu kà'an ra ña ma nuu ni ku'un ra, na kùu chàa ma ñivi

²¹Takan kùu ta Jesuu te'en nāka'an tuku ra chi'in ma ñivi:

—Yu'u ni ku'in, ta ndyo'o ni kunanduku ndo yu'u, va ni kuvi ndo cha'a' ma kuati jà'a ndo, vati ma nuu kuà'in, na kùu chaa ndo.

²²Tajan ma ndian judíu te'en kīcha'a na nātu'un ta'an na:

—¿A chànini ra ka'ni maa ra ra, yakan va kà'an ra, ña na kùu chaa yo ma nuu kuà'an ra? —kàti na.

²³Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ndyo'o kùu ndo ndian ìyo ninuu nde've, va yu'u kùu, ra ìyo nuu sukun. Ta juuni ndyo'o kùu ndo ndian ìyo kuenda ma nuu ñu'u'

ñuñivi i'yani, va yu'u yöve ra ìyo kuenda nuu ñu'u' ñuñivi i'ya kùì.
²⁴Yakan va kàtitu'in ña ndyo'o ni kuvi ndo cha'a' ma kuati ndo,
 ti tu töve chìnuni ndo ña yu'u kùu ra takani ìyo —kàti Jesuu.

²⁵Tajan te'en chīkatu'un tuku ndra nuu ra:

—Ta yo'o, ¿nda ra kùun? —kàti ndra.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Cha kàtitu'in nuu ndo nda ra kùì, nda ma kivi nunuu. ²⁶Ìyo
 kua'a' ña kàtitu'in naja kua ìyo ndo, ta juuni ìyo kua'a' naja kua
 jàkutunì ndo ndia, uvaa ña ma ra tāchi yu'u nuu ndo, kà'an ra
 ma ña ndaa, ta ma ña kàtitu'in nuu ndyo'o ñivi ñuñivi, yakan
 kùu ma tu'un ndaa ña chīnì ña kà'an ra —kàti Jesuu.

²⁷Va Jesuu kà'an ra nuu na cha'a' ma Tatá Ndioo, uvaa ña na töve
 nī kutunini na yi. ²⁸Yakan va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ta ora cha chā'ni ndo yu'u, ra kùu Se'e ñivi tāchi Ndioo,
 tajan ni ku'va ndo kuenda, ña yu'u kùu Ndioo, ra takani ìyo,
 ti taku yu'u töve vāchì kuenda ña jà'i ma ña kùuni mai, vati
 vāchì, kuenda ña kàtitu'in nuu ndo ma ña jāna'a ma Tatáini nui.

²⁹Vati Tatái ra tāchi yu'u, ìyo ra chi'in, ta töve ndàkoo ma'iin ra
 yu'u, vati tandi'i ora jà'i ma ña chāta'ani ra —kàti Jesuu.

³⁰Ta ora chīnu kà'an Jesuu takan, ta kua'a'
 ñivi kīcha'a chìnuni ma tu'un ra.

Ma ndian kùu Se'e Ndioo, ta ma ndian ya'a chāta'ani ja'a kuati

³¹Takan kùu tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ma
 ndian judú, ña chīnuni ma tu'un ra:

—Tu ndicha ña ndyo'o, ña endee chìnuni va'a ndo ma ña
 kà'in chi'in ndo, ndicha va'a ña kùu ndo ma ndian jàkua'a
 chi'in. ³²Ta takan koto ndo ma ña ndicha, ta chi'in ma
 ña ndicha ikan ni ja'a yi ña na koo nuna ndo.

³³Tajan ma ndian judú te'en nāka'an na chi'in Jesuu:

—Ndyu'u kùu ndi ñivi tata Abraham, ta nī'iin cha'a' takā'an
 kùu ndi musu ña jà'a tiñu nuu nī'iin ñivi. Ta, ¿naja kua kùu yi
 ña kà'un, ña ni koo nuna ndi? —kàti na chi'in Jesuu.

³⁴Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña tandi'i ma ndian jà'a
 kuati, ndiakan kùu na musu ma kuati. ³⁵Vati taku ma ra kùu

musu, na yöve ndisaa ora ndoo ra ve'e ma ra kùu chito'o ra, va taku ma ra kùu se'e ma chito'o ma ve'e ikan, endee ìyo ra ve'e ma tatá ra. ³⁶ Yakan va tu yu'u ma ra kùu se'e Ndioo jà'i ña na kee ndo nda'a' ma ña kini, ndicha va'a ña ndyo'o, ni ndoo nuna ndo. ³⁷ Cha chitò ti ñivi tata Abraham kùu ndo, va ndyo'o kùuni ndo ka'ni ndo yu'u, ti töve kùuni ndo jachi'in ndo ma ña kà'in. ³⁸ Yu'u kàtitu'in nuu ndo ma ña jàna'a ma Tatái nui, ta ndyo'o jà'a ndo ma ña jàna'a ma tatá ndo nuu ndo —kàti Jesuu.

**Jesuu kàtitu'un ra nuu ma ndian töve chinuni
tu'un ra ña kui'na kùu ma tatá na**

³⁹ Tajan ma ndian judíu te'en nāka'an na chi'in Jesuu:

—Ma ra kùu tatá ndi, kùu ma racha'nu Abraham —kàti na.

Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Tuva ndicha ña ndyo'o kùu ndo se'e Abraham, ìyo yi ña ja'a ndo ma takua jā'a ra ndia. ⁴⁰ Va vitin kùuni ndo ka'ni ndo yu'u cha'a' ña kà'in ma ña ndaa ña jàna'a Ndioo nui. Ta Abraham ti töve nī ja'a ra takan. ⁴¹ Va ndyo'o indukuni jà'a ndo, ma tava jà'a ma tatá ndicha ndo —kàti ra.

Tajan ndiakan te'en nāka'an na chi'in ra:

—Ndyu'u, na yüvi ndian se'e saká kùu ndi, ti uvanuu tatá ndi ìyo, ta rakan kùu Racha'nu Ndioo —kàti na.

⁴² Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Tu ndicha ña Ndioo kùu Tatá ndo, ìyo yi ña kuuni ndo nde'e ndo yu'u, ti iti' nuu ìyo ra kīchī, ta i'ya ìyoi chi'in ndo. Vati na yöve cha'a' ña kùuni mai kùu yi ña vāchī, ti yu'u vāchī ña Ndioo tāchi yu'u. ⁴³ ¿Ta naja töve kùu kutunini ndo ma tu'un kà'in? Takán jà'a ndo, ti töve kùuni ndo taso'o ndo ña kà'in. ⁴⁴ Kui'na kùu ma tatá ndo, cha'a' ña kùuni ndo ja'a ndo tava kùunián'. Ma kui'na ikan, ti ñá' chà'ni ñivi kùán'. Ta yakán' ti, nī'iin cha'a' töve kà'án' ma ña ndaa, ti töve ìyo ma ña ndaa kuendán'. Ta ma ora kà'án' tu'un vata, takán jà'án' yi, ti yakán' kùán', vati vatán', ta ñá' kuxini ma tu'un vata kùán'. ⁴⁵ Va tava yu'u, kà'in ma ña ndaa, yakan va ndyo'o töve chìnuni ndo ma ña kà'in. ⁴⁶ ¿Nda ndyo'o kùu ka'an ndo, ña yu'u ìyo iin kuatī? Nī'iin ndo. Ta tu chitò ndo ña iin ra kà'an ña ndaa kù, ¿ta naja töve chìnuni ndo ma ña kà'in? ⁴⁷ Ma ndian kùu ñivi Ndioo,

jàchi'in na ma tu'un kà'an ra. Va tava ndyo'o, na yöve ñivi Ndioo kùu ndo, yakan va töve jàchi'in ndo ma ña kà'an ra. —Takan kàti Jesuu.

Jesuu takani iyö ra, antea ma tiempu chiyo Abraham

⁴⁸Tajan ma ndian judíu te'en nāka'an na chi'in Jesuu:

—Ndicha ndi ña kà'an ndi, ña ra ñuu Samaria kùun, ta ndisoun tati xaan —kàti na.

⁴⁹Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Töve ndisoí nī'iin tati xaan. Ma ña jà'i kùu yi ña tiñu'i ma Tatái, va ndyo'o töve tiñu'u ndo yu'u. ⁵⁰Yu'u, na töve nàndukui ña na jaka'nu ndo yu'u, vaji ndicha ña iyö inga ma ra kùuni ña na jaka'nu ndo yu'u, ta rakan kùu ra ña ni jakutuni ra chi'in ndo. ⁵¹Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ma ndian jàchi'in ma tu'in, endee töve ni kuvi na —kàti Jesuu.

⁵²Tajan ma ndian judíu te'en nāka'an na chi'in ra:

—Vitin va ndicha va'a ndi, ña ndisoun tati xaan. Vati ma Abraham, chi'in ndisaa inga ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, kàchi'í ndra, ta yo'o kà'un ña, ma ndian jàchi'in ña kà'un, na töve ni kuvi na, kàtiun. ⁵³¿A chàniniun ña yo'o ka'nugaun kua ma tatá ndi Abraham? Vati rakan chí'í ra, ta juuni chí'í ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ndia. ¿Nda ra kùun kùuniun, ña kà'un takan? —kàti na.

⁵⁴Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Tu yu'u jàka'nui juuni mai, na töve nda kuenda yi. Ma ra kà'an ndo ña kùu Ndioo ndo, rakan kùu ma Tatái, ra jàka'nu yu'u. ⁵⁵Ta rakan, ndyo'o töve nàkoto ndo ra. Ta yu'u, ndicha ña nàkotoi ra. Ta tu yu'u kà'in ña töve nàkotoi ra, indukuni ya'a vatai takua vata ndo ndia. Va yu'u, ndicha va'a ña nàkotoi ra, ta jàchi'in ma ña kà'an ra. ⁵⁶Ma tatá ndo Abraham, ra chíyo taji'na, nduva'a kuii chísi ra, ña ni nde'e ra ma kivi ni kichai ma nuñu'u' ñuñivi, ta ndē'e ra yi. Yakan va nduva'a kuii chísi ra —kàti Jesuu.

⁵⁷Tajan ma ndian judíu te'en nāka'an na chi'in ra:

—Ni takā'an ketaun, ni uvi xiko uchi kuiyaun, ta kàtiun ña ndē'egaun Abraham —kàti na.

⁵⁸Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Ndicha va'i ña kà'in chi'in ndo, ña takani cha iyoi, antea ña koo Abraham.

⁵⁹Tajan ma ndian judú ti, kī'in na yuu ña kūuni na kani na Jesuu niku. Va nī kuu yi, ti Jesuu chūndii xe'e ra, ta kēe ra ma tichi kora veñu'u, chā'nda java ra tañu na, ta kuà'an ra.

Jesuu jànda'a ra iin ra kuaá, ña takan kāku

9 Takan kūu ta ma nuu chika Jesuu kuà'an ra, ikan ndē'e ra iin ra kuaá ña takan kāku. ²Tajan ma ndra jākua'a chi'in ra, te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—Matru, ¿ta naja kāku kuaá ma ra'ya? ¿A cha'a' kuati ma ndian kùu tatá ra kùu yi, a cha'a kuati juuni maa ra kùu yi? —kàti ndra.

³Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na yöve cha'a' kuati maa ra kùu yi, ta ni yöve cha'a' kuati ma ndian kùu tatá ra kùu yi. Takan kāku ra, ti chi'in rakan kùuni ma Racha'nu Ndioo jana'a ra ma ndatu ra, ikan na nde'e ma ñivi, ña kùu ja'a ra yi. ⁴Vitin ña juuni kùu yi ora ndichin, ìyo yi ña ja'i ma tiñu ña tāchi ma Tatái yu'u ña jà'i. Vati cha vāchi ma ora chanikuaa, ta ma ora ikan nī'iin ga ñivi, na kúa jatiñu. ⁵Ma ora juuni yanga ìyoi ma ñuñivi i'ya, yu'u kùu takua kùu ma ñu'ú, ña jātuun ñuñivi —kàti Jesuu.

⁶Ta ora chīnu kā'an Jesuu takan, ta tīvisii ra nuu ñu'u', ta jā'a ra ita'vi nda'yu chi'in ra', ta kū'vi ndio ra yi chata tinuu ma ra kuaá. ⁷Ta te'en nāka'an ndio ra chi'in ra:

—¡Kua'an, kuànakata tinuun, nuu ndaa ma soko ña nàni Siloé! —kàti Jesuu. Ma tu'un Siloé, kùuni yi ka'an yi: Yu'u tàchi ñuun.

Tajan ma ra kuaá ikan cha nākata ra tinuu ra, ta ora chāa ra nuu ndaa Jesuu, ta cha ndè'e ndio ra. ⁸Tajan ma ndian ìyo yatini ma ve'e ra, chi'in ndian takani ndè'e ña kuaá ra niku, te'en kīcha'a na nātu'un ta'an na:

—¿A yöve ra'ya kùu ma ra chùndandi chikan tunda'vi?, kùuni ndo —kàti na.

⁹Ta ìyo inga na ña kà'an te'en:

—Juu ra kùu ra —kàti na.

Ta inga tuku na va kà'an te'en:

—Yöve ra kùu ra, va takani ndè'e ra —kàti na.

Tajan juuni maa ndio ra, te'en nāka'an ra:

—Ndicha ña yu'u kùu —kàti ra chi'in na.

¹⁰Tajan te'en kīcha'a na chikatu'un na nuu ra:

—¿Ta naja kua jā'un ña kūu nande'un? —kàti na.

¹¹ Ta rakan te'en nāka'an ra chi'in na:

—Ma ra nàni Jesuu, jā'a ra nda'yu chi'in ma takuui yu'u ra, ta kū'vi ra yi chata tinui, ta te'en nāka'an ra chi'in: “Kua'an nuu ndaa ma soko ña nàni Siloé, ta nakataun ma tinuun”, kāti ra chi'in. Tajan chā'an ndioi cha nākatai yi. Ta takan kūu yi, ña kūu nande'i —Takan kāti ra.

¹² Tajan ma ñivi ikan, te'en chikatu'un na nuu ra:

—¿Ta ndanu chàkunuu ma ra'ii ikan? —kāti na.

Ta ma ra kuaá niku, te'en nāka'an ra:

—Töve chittoi —kāti ra.

Ma ra kuaá niku, jà'a ma ndra fariseu ña na ka'an ra

¹³ Tajan ma ra kuaá niku, tīn ndio na ra, ta chāndaka na ra nuu ma ndra fariseu. ¹⁴ Va tava ma kivi nindeo kùu yi ña jā'a Jesuu ma nda'yu, ta kū'vi ra yi tinuu ma ra kuaá ikan, ta ndā'a ra. ¹⁵ Yakan va ma ndra fariseu kīcha'a ndiko ndra chikatu'un ndra nuu ra ma naja kua jā'a ra ña kūu nande'e ra. Ta ma ra kuaá ikan te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Kū'vi ra ma nda'yu tinui, ta nākatai yi, ta vitin cha ndè'i —kāti ra.

¹⁶ Ta iyo iin ma ndra fariseu ña kà'an te'en:

—Ma ra jà'a takan, na yöve ra tāchi Ndioo kùu ra, vati töve tiñu'u ra ma kivi nīndee yo —kāti ndra.

Ta iyo inga na ña te'en kà'an:

—Ta tu ra jà'a kuatini kùu ra, ¿ta naja kùu jà'a ra ma ndatu ka'nu tuva takan? —kāti na.

Ta cha'a' yakan kùu yi ña kēsiin na ti, siin siin chàniini na. ¹⁷ Tajan te'en kīcha'a ndiko ma ndra fariseu chikatu'un ndra nuu ma ra kuaá niku:

—Ta yo'o, ¿naja kua kàtiun nuu ndi, cha'a' ma ra jānda'a ma tinuun? —kāti ndra.

Ta rakan te'en nāka'an ra:

—Yu'u kà'in, ña iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kùu ra —kāti ra.

¹⁸ Va tava ma ndra judíu, töve kùuni ndra chinuni ndra ña iin ra kuaá kūu ra niku, ta vitin cha kùu nde'e ra, yakan va kāna ndio ndra ma ndian kùu tatá ma ra kuaá, ¹⁹ ta te'en chikatu'un ndra nuu vi:

—¿A se'e ndo kùu ra'ya? ¿A ndicha ña kaku kuaá ra? ¿Ta naja kua kùu yi ña ndè'e ra vitin tuva takan? —kāti ndra.

²⁰ Tajan ma ndian kùu tatá ra, te'en nāka'an vi chi'in ma ndra fariseu:

—Cha ch̀to ndi, ña ra'ya k̀u se'e ndi, ta k̀aku kuaá ra, ²¹ va töve ch̀to ndi nayi jã'a chi'in ra ña k̀u nande'e ra vitin, ta ni töve ch̀to ndi, nda ra k̀u ma ra jãnda'a tinuu ra. Va'aga, ña na ndakatu'un ndo nuu ra, vati ra cha chicha k̀u ra, ta k̀atitu'un maa ra nuu ndo nayi jã'a chi'in ra ña ndã'a ra —k̀ati vi.

²²Takan kã'an ma ndian k̀u tatá ra, ti yu'vi vi ndè'e vi ma ndra judú ikan, vati ma ndra judú cha natu'un ta'an ndra, ña tuva ìyo ma ndian k̀a'an ña Jesuu k̀u ma Cristu, ni tavani'i ndra na indeeni ma veñu'u, ta tũva k̀u na kuenda yi.

²³Ta cha'a' yakan k̀u yi ña nãka'an vi: “Na ndakatu'un ndo nuu maa ra, vati iin ra cha chicha k̀u ra”, k̀ati vi.

²⁴Tajan ma ndra judú, te'en k̄icha'a ndiko na ch̀ikatu'un na nuu ma ra kuaá niku:

—Na ka'un ma ña ndaa nuu ndi, ndava nda nuu Ndioo, vati ndyu'u cha ch̀to ndi ña, ra jà'a kuati k̀u ra —k̀ati ndra.

²⁵Ta ma ra kuaá ikan, te'en nãka'an ra chi'in ndra:

—Töve ch̀toi tuva ra jà'a kuati k̀u ra, a töve. Uvanuu ma ña ch̀toi k̀u yi ña, ra kuaá k̄i, ta vitin, cha k̀u nde'i —k̀ati ra.

²⁶Ta ndrakan te'en ch̀ikatu'un ndiko ndra nuu ra:

—¿Nayi jã'a ra chi'un? ¿Ta naja kua jã'a ra chi'un ña k̀u nande'un? —k̀ati ndra.

²⁷Ta rakan te'en nãka'an ra chi'in ndra:

—Cha k̀atitu'in yi nuu ndo, va töve k̀uni ndo jachi'in ndo yi. ¿Ta naja k̀uni ndo ña k̀atitu'un ndikoi yi nuu ndo inga cha'a'? ¿A ndita'an ndo k̀uni ndo tandikun ndo chata ra? —k̀ati ra.

²⁸Tajan te'en k̄icha'a ndio ndra ch̀atu'un ndra chata ma ra kuaá ikan:

—Maun k̀u ma ra ìyo kuenda ra, va ndyu'u, ìyo kuenda ma racha'nu Moisés. ²⁹Ta ndyu'u cha ch̀to ndi, ti Ndioo kã'an ra chi'in Moisés, va rakan, töve ch̀to ndi ndanu k̄ichi ra —k̀ati ndra.

³⁰Tajan ma ra kuaá niku, te'en nãka'an ra:

—Na töve ch̀nunì ña k̀a'an ndo ña töve ch̀to ndo ndanu k̄ichi ra, ta rakan k̀u ra ña jãnda'a ra tinui. ³¹Cha ch̀to va'a yo ña Ndioo, tàso'o ra ña k̀a'an ma ndian jàka'nu ra, chi'in ma ndian jà'a ña k̀uni ra, va ma ndian jà'a kuati, töve. ³²Nda kati tũvi ma ñuñivi n̄'iin ñivi takã'an koto na ña ìyo iin ra k̀u janda'a

tinuu ma iin ra k̄aku kuaá. ³³Tu yöve ra v̄achi kuenda Ndioo k̄uu ra'ya, na k̄uu ja'a ra ni'iin nakuyi chi'in niku —k̄ati ra.

³⁴Tajan te'en n̄aka'an ma ndra judíu chi'in ra:

—Yo'o, k̄uun ra k̄aku chi'in kuati, ¿ta vitin k̄uuniun jana'un nuu ndi nayi ìyo yi ña ja'a ndi? —k̄ati ndra.

Tajan j̄akunu ndra ra veñu'u ma ndian judíu.

Ma ndian töve ch̄inuni tu'un Jesuu k̄uu na tava k̄uu iin ndian kuaá

³⁵Ta ora ch̄ito Jesuu ña j̄akunu ndra ra nda'vi ikan ma tichi ma veñu'u, ta ora chikuta'an ra ra, ta te'en chikatu'un ra nuu ra:

—¿A ch̄inuni yo'o ña k̄a'an ma ra Se'e Ndioo? —k̄ati Jesuu.

³⁶Ta ma ra nda'vi te'en n̄aka'an ra:

—Yo'o racha'nu, na katitu'un nui nda ra k̄uu ra, ta chinun̄i ma ña k̄a'an ra —k̄ati ra.

³⁷Ta Jesuu te'en n̄aka'an ra:

—Cha ndē'un ra, ta juu ra k̄uu ma ra n̄atu'un chi'un —k̄ati ra.

³⁸Tajan ch̄unandi chiti ndio ma ra nda'vi ikan nuu Jesuu, ta te'en n̄aka'an ra chi'in ra:

—Ch̄inun̄i ña k̄a'un Racha'nu —k̄ati ma ra nda'vi chi'in Jesuu.

³⁹Ta Jesuu te'en n̄aka'an ra:

—Ma tiñu v̄achi ja'a yu'u ma ñuñivi i'ya, k̄uu yi ña v̄achi jakutun̄i kuati ma ñivi. Ta v̄achi ja'i ña nande'e ma ndian kuaá. Ta v̄achi ja'i ña na ndokuaá ma ndian ch̄anini na ña ñivi ndichin nde'e k̄uu na. Ndiakan ni ndakuu na takua ma ndian kuaá.

⁴⁰Tajan iin ma ndra fariseu, ña ka'iin chi'in ra, ora ch̄ini ndra ña k̄a'an ra takan, tajan te'en k̄icha'a ndra ch̄ikatu'un ndra nuu ra:

—¿A nda ndyu'u k̄uu ndi ndian kuaá?, k̄uuniun —k̄ati ndra.

⁴¹Ta Jesuu te'en n̄aka'an ra:

—Tu ndyo'o k̄uu ndo ndian kuaá niku, na töve ìyo kuati ndo cha'a' ma ña kini j̄a'ndo, vati na töve ch̄ito ndo ma ña j̄a'ndo. Va tava k̄a'an ndo ña k̄uu nde'e ndo, yakan va juuni ìyo ga ma kuati ndo.

Jesuu k̄a'an ra iin ku'va ña k̄atitu'un yi ña k̄uu ra takua k̄uu iin pato

10 Tajan Jesuu te'en n̄aka'an ra:

—Ndicha va'a ña k̄a'in chi'in ndo, ña tu k̄eta iin ra'ii nuu ka'iin mvechala j̄ana ndo, ta töve k̄i'vi ra ma iti' yu'u kora ma nuu

ka'iin ndri, rasu'u kùu ra. ²Va ma ra kì'vi iti' yu'u kora ma nuu ka'iin ma mvechala, rakan kùu ma pato ndri. ³Ta ma ra kùmi ma yu'u kora nuu ka'iin ndri, nùna ra yi nuu ra, ta ma ra kùu pato ma mvechala, kàna ra ta'ii'iin ndri chi'in sivi ndri. Ta ndrikan nàkoto ndri ma tati ra, ta tàvani'i ndio ra ndri tichi kora. ⁴Ta ora cha kàkee ndisaa ndri jà'a ra, tajan chākoso nuu ndio ra nuu ndri, ta ma mvechala tândikun ndri chata ra, ti nàkoto ndri ma tati ra. ⁵Va taku chata iin nda ra ni kuuni ña töve nàkoto ndri, na töve tândikun ndri ra, ti java vi'a chínu ndri nuu ra, vati töve nàkoto ndri ma tati ra —kàti Jesuu.

⁶Takan kà'an Jesuu ma ku'va i'ya nuu na, va na töve nī kutunini na ma ña kùuni ra ka'an ra.

Jesuu kùu ra ma pato ya'a va'a

⁷Tajan Jesuu te'en kīcha'a ndiko ra kà'an ra chi'in ma ñivi:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña yu'u kùu takua kùu ma yu'u kora nuu yà'a ma mvechala. ⁸Tandi'i ma ndra pato ma mvechala ña chiyo antea kua yu'u, ndrakan kùu ndra ndra su'u, va ndrikan töve nī jachi'in ndri ma ña jà'a ndra. ⁹Yu'u kùu takua kùu ma yu'u kora, ta ma ndian kì'vi ma tichi yi cha'a' yu'u, ni kakú na. Ta ndiakan ni kuu na takua kùu ma iin mvechala ña kì'vi, ta kèe ma tichi kora, ta nì'i ndri ma ita kachi ndri. ¹⁰Vati taku ndra su'u, ma tiñu jà'a ndra kùu yi ña mamaa chàkunuu su'uni ndra, ta vàchi ka'ni ndra, ta vàchi janaa ndra ñivi ndia, va yu'u vàchi kuenda ña jà'i ña na koo ndito ñivi kuenda Ndioo, ta va'ani koo na takua kùuni ña na koo va'a na. ¹¹Yu'u kùu takua kùu iin ma pato ra ya'a va'a, vati taku rakan, tu ya'a kùuni ra nde'e ra ndri, kùu nda ku'va ra ra ña kuvi ra cha'a' ndri. ¹²Va ma ra jàtiñu cha'a' ma ya'vini, ora vàchi ma lobo ña kùuni ri kachi ri ma mvechala, ndàkoo ma'iin ra ndri, ta chínu ra kuà'an ra, ti yöve pato va'a kùu ra, ta ni yöve jàna ra kùu ndri ndia. Tajan ma lobo, chínu ndio ri chata ma mvechala, ta tiin ri ndri, ta ndrikan chitakuati ndri jà'a ri. ¹³Ma ra'ii i'ya chínu ra, ti jàkuenda ra ndri, va cha'a' ma ya'vini ra, ta yöve cha'a' ña kùuni ra nde'e ra ma mvechala kùu yi ña kùmi ra ndri.

¹⁴Yu'u kùu ma pato ya'a va'a, ti tava nàkotoi ma mvechala jànai, ta takan nàkoto ndri yu'u ndia. ¹⁵Ta indukuni kua ikan nàkoto ma Tatái yu'u, ta takan nàkotoi ra ndia. Ta takan kùu

yi ña, ndava kùu ku'vai yu'u ña kùvì cha'a' ma mvechala jànai.

¹⁶Ta juuni kùmì inga mvechala ña töve kùu kuenda ma kora i'ya, juuni ìyo yi ña kuki'in ndri ta tàin ndri i'ya ndia. Vati ndrikan kùu ndri ña ni jachi'in ndri ma ña kà'in. Ta ikan jan iin patonia ni kuu chito'o ndri, ti iin korani ni kuiin ndisaa ndri ndia.

¹⁷Ta cha'a' yakan kùu yi ña, ya'a ga kùuni ma Tatái nde'e ra yu'u, vati chà'i ma kuñui cha'a' ma ndian kùu ñivi, ta rakan chà'a ndiko ra yi nui. ¹⁸Ni'iin na, na kùu ka'ni na yu'u cha'a' ña kùuni maani na, vati juuni mai kùì ña chà'i ña na ja'a na yi. Vati ìyo ndatui ña ku'vai ma kuñui nuu na, ta juuni ìyo ndatui ña kùu nataku ndikoi ndia. Takan kāti ma ra kùu Tatái nui. —Takan kà'an Jesuu.

¹⁹Ta ora chīni ma ndian judú ña kà'an Jesuu takan, ta vi'a kīcha'a ndiko na kēsiin na. ²⁰Ta ìyo kua'a' ma ndian judú ña kà'an te'en:

—¿Ta naja jàchi'in ndo ña kà'an ra, ta iin ra tivi xini kùu ra, ti ndiso ra tati xaan? —kàti na.

²¹Ta ìyo inga tuku na ña kà'an te'en:

—Ni'iin ma ndian ndiso tati xaan, na kùu ka'an na takan. ¿A kùu janda'a ma tati xaan tinuu iin ma ra kuaá?, kùuni ndo. Na kùu yi —kàti na.

Ma ndian judú na töve kùuni na nde'e na Jesuu

²²Ma tiempu vichin kùu yi ña, ma ndian judú ndian ñuu Jerusalén, jà'a na ma viko kuenda ña jàka'nu na ma veñu'u ka'nu, ti chàku'uni na ma kuiya ña jàchinu ma ndian kùu ñivi na yi. ²³Ta Jesuu ti ndaa ra ma veñu'u ma ora ikan, va uvaa ña chàkunuu ra ma nuu ìyo ma corredor ña nàni Salomón. ²⁴Tajan chikonuu ndio ma ndian judú ma Jesuu, ta te'en kīcha'a na chikatu'un na nuu ra:

—¿Nda ora chàniun kàtitu'un ma ña ndaa nuu ndi? Tu ndicha ña maun kùu ma Cristu, na katitu'un yi nuu ndi taka'anio —kàti na.

²⁵Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Cha kàtitu'in yi nuu ndo, ta töve nī chinuni ndo yi. Vati ma tiñu tachi ma Tatái yu'u ña ja'i, yakan jàna'a kachin yi nda ra kùì. ²⁶Va ndyo'o, töve chìnuni ndo ma ña kà'in, ti na yöve mvechala jànai kùu ndo, ma takua cha kà'in nuu ndo niku. ²⁷Vati ma mvechala jànai, cha nàkoto ndri ma tati, ta tàndikun ndri chatai. ²⁸Ti yu'u chà'i nuu koo ndri endeeni chi'in, ta töva ni naa ndri. Ta ni'iin ga ma ñivi na

küu namaa na ndri nui. ²⁹Vati ma ña chā'a ma Tatái nui, ka'nuga yi kua ndisaa nakuyi. Ta ni'iin ga na, na küu namaa na ndri nda'a' ma Tatái. ³⁰Vati ma Tatái, chi'in yu'u, iini ndra kùu ndi —kàti Jesuu.

³¹Tajan ma ndian judú, kīcha'a ndiko na kàtiin na yuu ña ni kani na chata Jesuu. ³²Va rakan te'en nāka'an ra chi'in na:

—Nduva'a kua'a' tiñu va'a jā'i chi'in ndatu ma Tatái, kuenda na nande'e ndo yi. Ta vitin, çnda cha'a' ma tiñu va'a ikan kùu yi, ña kùuni ndo kani ndo yuu yu'u? —kàti Jesuu.

³³Ta ma ndian judú te'en nāka'an na chi'in ra:

—Na yöve cha'a' ma ña va'a jā'un kùu yi ña ni kani ndi yuu ñun, ti ni kani ndi ñun, va cha'a' ña kà'an ti'iniun chata Ndioo chi'in ma tu'un kà'un. Ta juuni kùu yi cha'a' ña jàndakun ñun Ndioo, ta yo'o iin ra'ii ni kùun —kàti na.

³⁴Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Nuu ma tutu ley Ndioo ña kùmi ndo, Ndioo te'en kà'an ra: “Ndyo'o kùu ndo ndioo”, kàti ra nuu yi. ³⁵Yakan va tu chito yo ña ndioo jākunani ma Racha'nu, ma ndian chìnuni ma tu'un ra, na küu ka'an yo ña tu'un vata kùu ña kà'an ma tutu Ndioo.

³⁶Ta tu Ndioo kāchin ra yu'u kuenda ma tiñu ra, ta tāchi ra yu'u ma ñuñivi i'ya, töve chittoi naja kà'an ndo ña kà'an ti'inī chata ra, cha'a' ña kà'in ña Se'e Ndioo kùu, tuva takan. ³⁷Ta tu yu'u töve jà'i ma takua kùuni ma Tatái, na töve ìyo yi ña chinuni ndo ma ña kà'in. ³⁸Va tu yu'u jà'i takua kùuni ma Tatái, ta ndyo'o vaji töve chìnuni ndo ma ña kà'in, va na chinuni ndo cha'a' ma tiñu jà'i, ikan na koto kachin ndio ndo ma ña ndaa, ña ma Tatái ìyo ra chi'in, ta yu'u ìyoi chi'in ra ndia —kàti Jesuu.

³⁹Takan kùu ta inga cha'a' kùuni tuku ma ndian judú tiin na Jesuu, va rakan kākú ra kuà'an ra.

⁴⁰Tajan chikoni'i ndiko Jesuu kuà'an ra inga chiyo ma yuta Jordán, ta chāa ra ma nuu jākunduta Xuva tatiempu niku, ta ikan kīndoo ra. ⁴¹Ta kua'a' ñivi, ña chā'an chānde'e ra ma ikan, te'en kīcha'a na kà'an na:

—Ndicha va'a ña vaji ma Xuva, töve nī ja'a ra ni'iin ndatu ka'nu, va tandi'i ma ña kā'an ra cha'a' ra'ya, ña ndicha kùu yi.

⁴²Tajan kua'a' ñivi ka'iin ma ikan, kīcha'a chìnuni na ma tu'un Jesuu.

Nuu chî'í ma ra nàni Lázaru

11 Ìyo iin ma ra ku'vi, ña nàni Lázaru. Ta rakan ti, ra ñuu Betania kùu ra, juuni ma ñuu nuu ìyo ma ñivi ta'an ra Ndiya chi'in Mata. ²Ndiya ña ta'an Lázaru i'ya, kùan ña chōsoan takuui xiko cha'ra Jesuu, ta jānatian yi chi'in ma ixi xinia. ³Yakan va ma Ndiya chi'in ma ña ta'an ña Mata, te'en tāchi vi iin yo chāka'an chi'in Jesuu:

—Yo'o racha'nu, ma ra ya'a kùuniun nde'un, kù'vi ra, ri —kàti na.

⁴Tajan ora chīni Jesuu ma ña kā'an na, ta te'en nāka'an ra:

—Ma kue'e ña ndo'o ma Lázaru, na töve ni kuvi ra ja'a yi, vati yakan kùu yi kuenda ña chi'in ra kùu jana'a yi naja kua ya'a ka'nu kùu ma Racha'nu Ndioo, ta juuni kuenda ña na jana'a yi naja kua ka'nu kùu ma ra Se'e ra ndia.

⁵Ta vaji ya'a ga kùuni Jesuu nde'e ra Lázaru, chi'in ma ninduvi ñivi ta'an ra: Mata chi'in Ndiya, ⁶va ma ora chīni ra ña kā'an na ña ku'vi ma Lázaru, ta java vi'a ga kīndoo ra uvi kivi ga ma nuu ìyo ra. ⁷Ta ora yā'a ndio ña kūu te'en, tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra:

—Na ku'un ndiko yo ma iti' ñu'u' Judea —kàti Jesuu.

⁸Tajan ma ndra jākua'a chi'in Jesuu te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Matru, já kūuni kuii ma ndian judúu ka'ni na ñun chi'in yuu niku. ¿Ta chīto naja kùuni ndikoun ku'un ma ndakan? —kàti ndra.

⁹Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿A töve chīto ndo ña ma kivi, ìyo uchi uvi ora yi?, kùuni ndo. Taku ma yo chākunuu ora nduvi, na töve kàti'i yo, vati ndichin nuu yo jà'a ma ñu'ú. ¹⁰Va tu chākunuu yo ora naa, kàti'i yo ti kumani ma ñu'ú nuu yo —kàti Jesuu.

¹¹Takan kūu tajan Jesuu te'en nāka'an tuku ra:

—Ma ra yani yo Lázaru kixi ra, va ni ku'in kujandakoi ra —kàti Jesuu.

¹²Tajan ma ndra jākua'a chi'in ra, te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, tu kixi ra, kùuni yi ka'an yi ña ni ndova'a ra tuva takan —kàti ndra.

¹³Va ma ña kūuni Jesuu ka'an ra chi'in ndra, kùu yi ña chī'í ndicha ma Lázaru, va ma ndra jākua'a chi'in ra chānini ndra ña kà'an ra ña kixini ra niku. ¹⁴Tajan Jesuu te'en kātitu'un kachin ndio ra nuu ndra:

—Ma Lázaru cha chí'í ra. ¹⁵Ta ya'a chisií ña töve ka'in yo ma ikan, vati va'aga ña takan kúu yi kuenda ndo, ikan na chinuni ndo. Va na ko'o kunde'o ra —kàti Jesuu.

¹⁶Tajan ma ra nàni Tomá, ra juuni kà'an chi'in sivi yu'u ña nàni Tilipan, te'en nāka'an ra chi'in inga ma ndra jākua'a chi'in Jesuu:

—Na ku'un yo chi'in Jesuu, nde'o tu kuvi yo chi'in ra ndia —kàti ra.

Jesuu jànataku ra yo, ta chà'a ra ma kivi ña koo ndito yo

¹⁷Takan kúu ta ora chāa Jesuu ma ñuu Betania ña kàndii ñu'u' Judea, ta ikan chito ra ña cha ìyo kumi kivi kúu yi ña cha kúchi ma Lázaru. ¹⁸Ta ma ñuu Betania ti yatini kàndii yi chi'in ma ñuu Jerusalén, ìyo iin uni kilometru, ta chaa yo ma ikan. ¹⁹Ta kua'a' ma ndian judú chānde'e na nuu ìyo ma Mata chi'in Ndiya, ña jàndomani na vi cha'a' ña chí'í ma ra ta'an vi Lázaru. ²⁰Ta ora chito ma Mata ña Jesuu cha kuàkuyatin ra ma ñuu Betania, tajan kēe ndioan kuàta'an ña nuu ra, va ma Ndiya kīndoan ma nuu ìyo ve'e. ²¹Tajan ma Mata te'en nāka'an ña chi'in Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, na töve kuvi ma ra ta'in tu ndaun ma i'ya niku. ²²Va yu'u chitói ña Ndioo ni ku'va ra tandi'i ma ña ni ndakaun nuu ra —kàtian.

²³Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ma ra ta'un, ni nataku ndiko ra —kàti Jesuu.

²⁴Ta ma Mata te'en nāka'an ña chi'in Jesuu:

—Ndicha va'a ña cha chitói ña ni nataku ndiko ra, ma ora ni nataku ma ndian ndií, ma kivi nuu ndi'i nia —kàtian. ²⁵Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'an:

—Yu'u kúu ma ra kúu janataku ndiko ma ndian ndií, ta juuni yu'u kúu ja'a ña kúu koo ndito ma ñivi. Ta ma ndian chìnuni ma ña kà'in, vaji na kuvi na, ni nataku ndiko na. ²⁶Ta ndisaa ma ndian juuni ndito ta chìnuni na ma ña kà'in, na töve ni kuvi na, vati ni koo na endeeni.

Ta Jesuu kīcha'a ndiko ra chīkatu'un ra te'en nuu ma Mata: —¿A chìnuniun ma ña kà'in i'ya? —kàti ra.

²⁷Ta yakan te'en nāka'an ña:

—Juu yo'o Racha'nu, yu'u chìnuni ña yo'o kuu ma Cristu ra Se'e Ndioo, ra kīchaa ma ñuñivi i'ya —kàtian.

Jesuu chàku ra yatin nuu kūchi ma Lázaru chi'in ma ndian judíu

²⁸ Ta ora ya'a ña kā'an ma ña nàni Mata takan, tajan chāka'an ma ña ta'an ña ña nàni Ndiya, ta te'en kīcha'a kà'an xe'e ña chi'in ña:

—Ma matru cha kīchaa ra, ta kàna ra ñun —kàtian.

²⁹ Ta ora chīni ma Ndiya ña kà'an ña takan, ta numini ndēta ña, ta chāka'an ña chi'in ma Jesuu. ³⁰ Ma Jesuu takā'an chaa ra ma ñuu ikan, vati juuni ka'ìin vi ma nuu chāta'an ma Mata nuu ra. ³¹ Yakan va ma ndian judíu ndian ka'ìin chi'an ma ve'an, ña jàndomani na ña, ta ora ndē'e na ña numi va'a ndēta ma Ndiya, ta kēan ma tichi ve'an, ta ma ñivi tāndikun na kuà'an na chata ña, ta kīcha'a na nātu'un ta'an na te'en:

—¿Kuà'an ña kuàkuakuan nuu kūchi ma ra ta'an ña Lázaru! —kàti na.

³² Ta ma Ndiya ora chāa ña ma nuu ndaa ma Jesuu, chūnandi chitian nuu ra, ta kīcha'a ña kà'an ña te'en chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, tu ndaun ma i'ya chi'in ndi niku, ma ra ta'in na töve kuvi ra niku —kàtian.

³³ Ta ma Jesuu ora ndē'e ra ña chàku ma Ndiya, ta takani ma ndian judíu, ndian chāa chi'an ma ikan, yakan va ma Jesuu nduva'a kuii kīchi ma ña sutini ra. ³⁴ Yakan va kīcha'a ra chīkatu'un ra te'en nuu ma Ndiya:

—¿Ndanu kūchi ma Lázaru? —kàti ra.

Ta te'en nāka'an vi chi'in Jesuu:

—Na kichiun ta kujana'a ndi ma nuu kūchi ra —kàti vi.

³⁵ Ta ma Jesuu juuni chāku ra. ³⁶ Yakan va ma ndian judíu kīcha'a na nātu'un ta'an na te'en:

—¿Na nde'e ndo vati ya'a ga kùuni ma Jesuu ma Lázaru, yakan va chàku ra! —kàti na.

³⁷ Ta iyo ma ndian judíu kà'an te'en:

—Ma ra jā'a ña ndā'a ma tinuu ma ra takani kuaá ora kāku, ¿naja na töve nī kuu ja'a ra nī'iin nakuyi, ikan na töve kuvi ma Lázaru niku? —kàti na.

Nuu nàtaku ndiko ma ra nàni Lázaru.

³⁸ Jesuu inga ndiko, nduva'a kuii kīchi ña sutini ra, tajan chājayatin ra ra ma nuu iyo ma nuu ñaña ma Lázaru. Ta

ma ikan kùu yi iin tichi yavi yuu, ta ma nuu k'ìvi yo ndàsi yi chi'in yuu. ³⁹Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Na tachiyo ndo ma yuu ma yu'u yavi ikan —kàti ra.

Ta ma ña nàni Mata ña ta'an ma Lázaru ra chí'í te'en nāka'an ña:

—Yo'o Racha'nu, cha ya'a ga kini cha'an, vati cha ìyo kumi kivi ña chí'í ra —kàti ña.

⁴⁰Yakan va ma Jesuu te'en nāka'an ra:

—¿A töve cha kā'in chi'un, tuva chìnuniun, ni nde'un ti nduva'a kuii ka'nu kùu ma Ndioo? —kàti ra.

⁴¹Yakan va tāchi yo ndio ma ñivi ma yuu ña ndàsi ma nuu ñaña ma Lázaru, tajan ma Jesuu kīcha'a ra ndè'e ra ma iti' andivi ta nāka'an ra te'en:

—Yo'o Tatá, ta'vindioun cha'a' ma ña tāsò'un ma ña kà'in.

⁴²Yu'u chitòti ti nani ora kà'in chi'un, chiniun ma ña kà'in, ta tāsò'un yi, va kà'in yi ti ña va'a ma ñivi ka'in ma i'ya kùu yi, ikan na chinuni na ti maun kùu ma ra tāchi yu'u —kàti Jesuu.

⁴³Ta ora chīnu kā'an ma Jesuu takan, tajan te'en ni'i va'a nānda'yu ra:

—Yo'o Lázaru, jna keun ma nuu ñañaun! —kàti ra.

⁴⁴Tajan ora chīnu kā'an ra takan, tajan kēe ndio ma ra chí'í niku ma nuu ñaña, ta ma nda'a' ra chi'in cha'a ra ndikun yi chi'in ja'ma kuichin, ta nuu ra ndasi yi chi'in ja'ma ndia. Yakan va ma Jesuu te'en nāka'an ra chí'in ma ñivi:

—Na ndachi ndo ma ja'ma ña kàva ra, ta na ku'un maa ra —kàti Jesuu.

**Nānduku ma ndian kuxini nuu ndian judíu iin
ku'va naja kua kuu tiin na Jesuu ta ka'ni na ra**

(Mt. 26:1-5; Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2)

⁴⁵Yakan va kua'a' va'a ma ndian judíu ndian chā'an chí'in ma Ndiya ma nuu jānataku ndiko ma Jesuu ma Lázaru, kīcha'a na chīnuni na, ma ora ndē'e na ma ña jā'a ra. ⁴⁶Ta ìyo ma ndian judíu kēe na chākatitu'un na nuu ma ndra fariseu ma ña jā'a ma Jesuu. ⁴⁷Yakan va ma ndra fariseu chí'in ma ndian kuxini nuu ma ndra kùu sutu, jā'a ndra iin junta ka'nu, ta ikan nāka'an ndra te'en chí'in ma ñivi:

—¿Niyi ìyo yi ña ja'a yo? Vati ma ra'ii i'ya, ya'a ga kua'a' ndatu jà'a ra. ⁴⁸Tu ndakoo yo ra ña na ja'a maa ra ma ña kùuni ra, tandi'i ma ñivi ni chinuni na ma ña jà'a ra, ta ma ndra chà'nda tiñu ma ñuu Roma ni kichi ndra ta janaa ndra ma veñu'u yo chi'in ma ñuu yo —kàti ndra.

⁴⁹Ta iin ma ndra fariseu, ra nàni Caifás, ra kuxini nuu ma ndra kuu sutu ma kuiya ikan, te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndyo'o, ni ita'vi nayi töve ch̀to ndo —kàti ra—. ⁵⁰Ta ni töve chà'ndo kuenda ña va'aga kùu yi kuenda ndo ña na kuvi iin ra'iini cha'a' ma kuati ma ñuu, kua ña na kuvi ndisaa ma ñivi ìyo ma ñuu —kàti ra.

⁵¹Va ma Caifás na töve nī ka'an ra ma takan, vati kùuni maa ra ja'a ra yi, vati tava kùu ra ma ra kuxini nuu ma ndra kùu sutu ma tiempu ikan, yakan va tu'un yu'u Ndioo kã'an ra ña Jesuu ni kuvi ra cha'a' ma ñuu judú. ⁵²Va na töve uvaa cha'a' ma ñuu i'yani ni kuvi ra, vati juuni cha'a' ña na kuti'vi ta ndo'iin tandi'i ma ndian kùu se'e ma Ndioo, ma ndian ndòyo te'en, tikan. ⁵³Yakan va nda ma kivi ikan, kīcha'a ma ndian judú kùuni na ka'ni na ma Jesuu.

⁵⁴Yakan va ma Jesuu na tūva chàkunuu ra tañu ma ndian judú, vati kēe ra ma ñu'u' Judea, ta chàa ra yatini ma iin tichi ku'u nuu chiki iti' ñuu ña nàni Efraín. Ma ñuu ikan kīndoo ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra.

⁵⁵Ta ora ni kuyatin ma viko pakua ña jàka'nu ma ndian judú, ta kua'a' va'a ma ñivi chàa ma ñuu Jerusalén antea ña kuta'an koo ma viko ikan, ña kuàjanandoo na takua takani jà'a na. ⁵⁶Ta ma ndian judú kīcha'a na nànduku na ma Jesuu, ta kīcha'a na ch̀katu'un na te'en nuu ma ta'an na ma tichi ma veñu'u:

—¿Naja kua chànini ndo, a v̀chi ra ma viko a töve? —kàti na.

⁵⁷Ma ndra fariseu chi'in ma ndra kùxini nuu ma ndra kuu sutu kã'an ndra ña, tu ìyo ma ndian ch̀to ma nuu chàkunuu ma Jesuu, na katitu'un na, ikan na kuu kutiin ma jandaru ra, kàti na.

Iin ña'a ch̀so ña takuui xiko cha'a Jesuu

(Mt. 26:6-13; Mr. 14:3-9)

12 Iñu kivi antea ña kuta'an ma viko Pakua, tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra ma ñu'u' Betania, nuu ìyo ma Lázaru, ra chí'í, ña jánataku ma Jesuu, niku. ²Ta ikan ch̀a' vi ña ch̀chi Jesuu. Ta ma

ña nàni Mata kùu ma ña tì'i ña chāchi na, ta Lázaru kùu ma ra nàndi yu'u mesa tañu ma ñivi chi'in ma Jesuu. ³Tajan ma Ndiya chāki'an uni cientu gramu ma takuui xiko ña nàni nardu, ña ya'a ya'vi ndaa. Ta tāan ña ra' cha'a Jesuu, ta ora chīnu, ta jānatii ña yi chi'in ixi xinian. Ta ndisaa kuui ma tichi ve'e nuu ka'lin vi endee chitakuati ma xiko ra'. ⁴Takan kūu tajan ma Judá, ra nàni Iscariote, ra kùu iin ra jàkua'a chi'in Jesuu ña ni xikoña'a cha'a ra, te'en nāka'an ra:

⁵—¿Ta naja töve nī kuya'vi ma takuui xiko i'ya cha'a' uni cientu xu'un' plata denariu, kuenda ña tìndee yo ma ndian nda'vi niku? —kàti ma Juda.

⁶Va na töve kā'an ra takan cha'a' ña ndicha ña kùuni ra nde'e ra ma ndian nda'vi, vati kā'an ra yi cha'a' ña kùu ra iin rasu'u. Vati tava maa ra kùu ma ra ndiso tiñu cha'a' chatun nuu tì'i ñivi xu'un' tichi yi, ta sù'u ra ita'vi yi. ⁷Takan kūu tajan Jesuu, te'en nāka'an ndio ra chi'in ra:

—Na ja'a maa ña yi, vati ndākiva'a ña ma takuui xiko i'ya kuenda ña ku'vian ra' yu'u ma ora ni kuchì. ⁸Vati taku ma ndian nda'vi endee ìyo na chi'in ndo, va yu'u, na töve endeeni ni koi chi'in ndo —kàti Jesuu.

Nuu nànduku ma ndian judíu naja kua ka'ni na ma ra nàni Lázaru

⁹Takan kūu tajan kua'a' va'a ma ndian judíu chā'a na kuenda ña Jesuu ìyo ra ma ñuu Betania, yakan va chā'an ndio na, va na yöve ivaa cha'a' Jesuuni kùu yi ña chā'an na, vati juuni kuànde'e na ma Lázaru, ra jānataku ma Jesuu niku, ndia. ¹⁰Tajan ma ndra kuxini nuu ma sutu, nātu'un ta'an ndio ndra ña juuni kùuni ndra ka'ni ndra ma Lázaru ndia. ¹¹Vati cha'a' ra kùu yi ña kua'a' va'a ma ndian judíu kīcha'a na kèsiin na, ta chìnuni ndio na ma tu'un Jesuu.

Jesuu kì'vi ra ma ñuu Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40)

¹²Takan kūu ta kua'a' va'a ma ndian kēe kuà'an ma ñuu Jerusalén cha'a' ma viko Pakua, ma inga kivi chīto ndio na ña ni chaa Jesuu ma ñuu ikan. ¹³Tajan kīcha'a ndio ma ñivi chà'nda na nda'a' tika'a, ta kēe ndio na kuàta'an na nuu vāchi Jesuu, ta te'en kīcha'a ndio na kànachaa na:

—¡Ya'a ga ka'nu ma Racha'nu Ndioo! ¡Ta ya'a ga íf kùu ma ra vèchi chi'in sivi Ndioo! ¡Ta ya'a ga íf kùu ma ra kuu rey ña chà'nda tiñu nuu ma ndian ìyo ñuu Israel! —kàti na.

¹⁴Takan kùu tajan Jesuu nāta'an ra iin burru vali, ta chākoso ra ri, ma takua kà'an yi nuu ma tutu Ndioo:

¹⁵Na yū'vi ndo ndyo'o ndian ìyo ñu'u' Sión,
ti cha vèchi ma ra kùu rey ndo ña chà'nda tiñu nuu
ndo yòso ra iin burru,

kàti yi.

¹⁶Ma cha'a' nunuu, töve nī kutunini ma ndra jākua'a chi'in Jesuu ma ña'a niku, nda ora cha nātaku ndiko ma Jesuu, tajan chāku'uni ndra ña ndisaa ma ña tā'an ra i'ya, kùu yi tava kà'an yi nuu ma tutu Ndioo ña kà'an cha'a' ma Jesuu. ¹⁷Ta ma ñivi ka'lin chi'in Jesuu ma ora kāna ra ma Lázaru ma nuu indii ra nuu ñaña ra ta jānataku ra ra, ma ñivi ikan nātu'un ta'an na ma ña ndē'e na. ¹⁸Cha'a' yakan kùu yi ña kēe ma ñivi chāta'an na nuu Jesuu, vati chīto na ma ndatu ka'nu ña jā'a ra. ¹⁹Takan kùu tajan ma ndra fariseu te'en kīcha'a ndra nātu'un ta'an ndra:

—Cha ndē'e ndo ña na kùu ja'a yo nī'iin nakuyi, vati tandi'i ma ñivi tāndikun na ra —kàti ma ndra fariseu.

Nuu nānduku ma ndian griegu ma Jesuu

²⁰Ta tañu ma ndian chā'an chājaka'nu Ndioo ma ñuu Jerusalén ma viko Pakua kùu na ndian griegu. ²¹Ma ndian griegu i'ya chājayatin na na ma nuu ndaa Lipe, ra kīchi ñuu Betsaida, ña ìyo kuenda ma ñu'u' Galilea. Ndrakan te'en kīcha'a ndra jānini ndra ma Lipe chi'in tu'un i'ya:

—Yo'o tatá, kùuni ndi ka'an ndi chi'in Jesuu —kàti ndra.

²²Tajan ma Lipe kēe ra chākatitu'un ra yi nuu ma ra nāni André. Ta ninduvi ndio ndra chākatitu'un ndra yi nuu Jesuu. ²³Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Cha kēta ma ora ña ni kuvi ma ra Se'e Ndioo nuu kruu, ikan na koto ma ñivi ña ya'a ka'nu ra kùu. ²⁴Ndicha va'i ña kà'in chi'in ndo ña tu töve koyo ji'na ma chiti trigu nuu ñu'u', ta chī'í yi, ni kindoo ma'iin yi; ta tu kuvi yi, nduva'a kua'a' ma tata yi ni koo. ²⁵Ta ma ra ya'a ga kùuni ndoka'nu juuni maa ra ñuñivi

i'ya, ni naa anima ra nuu Ndioo endeeni, ta ma ra töve kùuni ra nde'e ra ma ñuñivi i'ya, ni ni'i ra nuu koo ra endeeni chi'in Ndioo. ²⁶Ta tu ìyo ma ndian kùuni ja'a tiñu nui, na tandikun na chatai, vati ma nuu ni koi, ikan ni koo ma ra jà'a tiñu nui ndia. Ta tu ìyo nda yo ja'a tiñu nui, nda ma Tatái ni tiñu'u ra na ndia.

Jesuu kàtitu'un ra ña ni kuvi ra

²⁷¡Ya'a nduva'a nàkanini! ¿Ta nayi ìyo yi ña ka'in?, kùuni ndo. ¿A ìyo yi ña ka'in chi'in Ndioo: “Tatá na jakakun yu'u nuu ma tundo'o ni nde'i”?, kùuni ndo. Na kùu ka'in takan, ti kuenda ikan vachì, —kàti ra.

²⁸Takan kùu tajan ma Jesuu te'en nàka'an ra chi'in Ndioo:

—Yo'o Tatá, na tiñu'un ta na jaka'nun ma siviun —kàti ra.

Tajan te'en nàka'an ma tati yu'u Ndioo ma iti' andivi:

—Cha jàka'nui ma sivi, ta cha tiñu'i yi, va ni ja'a ndikoi yi —kàti yi. ²⁹Ta ma ñivi ka'in ma ikan ña chini ma ña kùu, ta ka'an na ti, tacha kùu ma ña chinu, ta ìyo inga na ña, te'en kà'an na:

—Iin tati ña jà'a tiñu nuu Ndioo kùu yi ña kà'an ra chi'in ra —kàti na.

³⁰Tajan te'en nàka'an ra chi'in na:

—Na yöve cha'a' yu'u kùu yi ña chini ndo ma tati ikan kà'an ma Ndioo chi'in, vati cha'a' maa ndo kùu yi. ³¹Vitin va cha kēta ma tiempu ña ni jakutuni Ndioo kuati ma ñivi, ta juuni ma vitin kùu yi ña ni tavani'i Ndioo ma ñá' chà'nda tiñu nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. ³²Vati ora ni jandeta ma ñivi yu'u ma nuu ñu'u' i'ya, ni ja'i ña na kua'a' ñivi chaa na nuu koi.

³³Chi'in tu'un i'ya kùuni Jesuu ka'an ra naja kua ni kuvi ra. ³⁴Tajan te'en nàka'an na chi'in ra:

—Ndyu'u chini ndi ña kà'an yi nuu ma tutu Ndioo ña ma Cristu ni koo ra indeeni. ¿Ta chito naja kà'un ña ma ra Se'e Ñivi tachi Ndioo ìyo yi ña kuvi ra? ¿Nda ra kùu ma ra Se'e Ñivi tuva takan? —kàti na.

³⁵Tajan Jesuu te'en nàka'an ra chi'in na:

—Ni koo ga ma ñu'ú ña jàtuun nuu ndo ma ñuñivi i'ya, va tia tiempunia. Yakan va na nanduku ndo naja kua koo va'a ndo ora juuni ìyo ga ma ña jandondichin nuu ndo. Koto jàna'ini ndo ma ora ni ndonaa. Vati taku ma ndian chàkunuu ma nuu naa, na töve chito na nda iti' kuà'an na. ³⁶Yakan va na chinuni ndo

tu'un kà'an ma ra kùu tava kùu ma ñu'ú ña jàndondichin nuu ndo, ta kuu ndo takua kùu ma ra se'e ra —kàti Jesuu.

Ta ora chīnu kā'an ra ma tu'un i'ya, tajan kēe ndio ra kuà'an ra, ta chūndii xe'e ra nuu na.

Ma ndian judíu, töve kùuni na chinuni na tu'un Jesuu

³⁷ Ta vaji ya'aga kua'a' ma ndatu ka'nu jā'a ma Jesuu ña nànde'e ma ndian judíu, va töve nī chinuni na yi. ³⁸ Takan ìyo yi ña kuu, ikan na chinu ma tu'un kà'an ma ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ra chūnani Isaía, vati rakan te'en kā'an ra:

Yo'o Racha'nu, ¿yo kùu ma ndian cha chìnuni
ma tu'un kà'an yo?

Ta, ¿Yo nuu jā'a ma Ndioo ma ndatu ra?
kàti ra.

³⁹ Takan kūu yi ña töve nī kuuni na chinuni na, va juuni tāa tuku ma Isaía ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo te'en ndia:

⁴⁰ Jāndokuaá ra ma ñivi ta jāndava ra ma anima na,
ikan na kūu kutunini na ma ña jà'a ra,
ta kūu nde'e na,
ti töve nī kuuni na chikoni'i na chi'in Ndioo
ta ki'vi na iti' ra
kuenda ña na kuu janda'a ra na ndia,

kàti tutu tāa Isaía.

⁴¹ Takan kā'an ma Isaía vati ndē'e ra ña ya'a ka'nu kùu ma Cristu, ta cha'a' ña kā'an ra cha'a' ra kùu yi ndia.

⁴² Ta ndicha va'a ña kua'a' ma ndian judíu kīcha'a na chìnuni na ña kà'an Jesuu, ta nda uvi uni ma ndian kuxini nuu ma ndian judíu, kīcha'a chìnuni na ndia. Uvaa ña na töve kà'an na yi nuu tūvi ñivi, ti ndasii na nde'e na ma ndra fariseu, koto tavani'i ndra na endeeni tichi ma veñu'u na. ⁴³ Takan jā'a na vati chàta'ani ga na ña tiñu'u ñivi na chi'in tu'un kà'an na, takua ma ña kà'an Ndioo.

Ma tu'un kà'an Jesuu jàkutuni yi kuati ma ñivi

⁴⁴ Takan kūu tajan te'en nāka'an ni'i ndio Jesuu chi'in na:

—Taku ma ndian chìnuni ña kà'in, kùuni yi ka'an yi ña na töve uvaa ña kà'an yu'uni chinuni na vati juuni chinuni na ña kà'an ma

Tatái, ra tāchi yu'u ndia. ⁴⁵Ta ma ndian ndè'e yu'u, juuni ndè'e na ma ra tāchi yu'u ndia. ⁴⁶Vati yu'u kùì tava kùu ma ñu'ú ña jàtuun nuu ndo, ta yu'u kichai ma ñuñivi i'ya kuenda ma ndian chìnuni ña kà'in, ikan na töve kindoo na ma nuu naa. ⁴⁷Ta tu ìyo ma ndian chini ma ña kà'in ta töve jàchi'in na yi, na yöve yu'u kùu ma ra ni tisokuati na, vati yu'u vāchì kuenda ña jākakúì ma ñivi, ta yöve kuenda ña tìsokuatì na. ⁴⁸Ta ma ndian töve kùuni nde'e yu'u, ta töve jàchi'in na ma ña kà'in, cha ìyo ma ña ni tisokuati na, ta ma tu'un ikan te'en kà'an yi: juuni ma tu'un kà'in nuu na ña ni tisokuati yi na ma kivi nuu ndi'inia, yakan kùu yi. ⁴⁹Vati yu'u töve kà'in yi kuenda juuni mai, ti kà'in yi naja kua kùuni ma Tatái, ra tāchi yu'u ña jà'ì. Ta naja kua kùuni ra ña jana'i ndia. ⁵⁰Vati yu'u chitòì ti ma tiñu ña tāchi ma Tatái yu'u ña na ka'in, ni ja'a yi ña na koo ndo endeeni. Va ma ña kà'in, kà'in yi ma takua kātìtu'un ma Tatái —kàti Jesuu.

Jesuu nākata ra cha'a ma ndra jākua'a chi'in ra

13 Antea ña kuta'an ma viko Pakua, Jesuu cha chitò ra ña cha chāa ma ora ña ni ndakoo ra ma ñuñivi i'ya, ta ku'un ndiko ra nuu ìyo ma Tatá ra. Vati ma Jesuu ndisaa tiempu ya'a kùuni ra nde'e ra ma ndian chìnuni ma ña kà'an ra ña ìyo ma ñuñivi i'ya. Ta takan kùuni ra nde'e ra na, nda ma kivi nuu ndi'inia. ²Ta ma kui'na cha kī'vián' ma tichi anima ma Judá Iscariote, ra se'e ra nàni Simón, ña ni xikoña'a cha'a' Jesuu ora ka'iin ndra kuxini ndra chi'in Jesuu. ³Va ma Jesuu cha chitò ra ña cha chà'a ma Ndioo tiñu nuu ra ña na ka'nda ra tiñu nuu ma ñivi, vati ma Ndioo tāchi ra, ta nuu Ndioo ìyo yi ña chaa ndiko ra ndia. ⁴Yakan va Jesuu ndēta ra ma nuu nàndi ra kuxini ra nuu mesa, ta tāva ra ma ja'ma isukun ra, ta kī'in ra inga ja'ma ta chū'ni ra yi toko ra. ⁵Tajan Jesuu tāan ra takuui tichi iin tako'o ta kīcha'a ndio ra nākata ra cha'a ma ndra jākua'a chi'in ra. Ta ora chīnu, tajan kīcha'a ndio ra jànatii ra cha'a ndra chi'in ma ja'ma ña ndikun toko ra. ⁶Ta ora chaa ra nuu nàndi ma Simón Petu', ra'ya te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, ¿ta naja yo'o ni nakataun cha'i? —kàti ra.

⁷Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ma ña jà'ì takā'an kutuniniun yi, nda tiá itì' nuu tajan ni kutuniniun yi —kàti Jesuu.

⁸Ta Petu' te'en nāka'an ra:

—Nī'iin cha'a' na töve ku'vai ña nakataun cha'i —kàti ra.

Ta ma Jesuu te'en nāka'an ra:

—Tu töve ku'vaun ña na nakatai ñun, na kuu

koun kakunuun chi'in —kàti Jesuu.

⁹Ta Simón Petu' te'en nāka'an ra:

—Yo'o Racha'nu, na töve kùunī ña na nakataun uvaa ma cha'ani, vati juuni kùunī ña na nakataun ma nda'i chi'in xinī ndia —kàti ra.

¹⁰Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Taku ma ra já chīti, na tüva ìyo yi ña kuti ndiko ra inga cha'a', vati ìyo yi ña ndoo cha'a ni ra. Ta ndyo'o cha ndōo ndo vaji na yöve ndisaa ndo kàa takan —kàti Jesuu.

¹¹Takan kā'an ra ti cha chīto ra nda ra kùu ma ra ni xikoña'a cha'a ra, yakan va kà'an ra ña, na yöve ndisaa ndo cha ndōo ndo.

¹²Ta ora chīnu nākata Jesuu cha'a ndra, ta chāku'un ndiko ra ma ja'ma ña isukun ra, ta chūnandi ndiko ra yu'u mesa chi'in ndra, ta te'en nāka'an ra:

—¿A kùtunini ndo ma ña jà'i chi'in ndo? —kàti Jesuu—. ¹³Ndyo'o kà'an ndo ña kùì matru, ta Racha'nu, ta ña ndicha kùu ma ña kà'an ndo, ti takan kùì. ¹⁴Va tu yu'u ña kùì matru, ta Racha'nu, ta nākatai cha'a ndo. Juuni takan ìyo yi ña ja'a ndo chi'in ma ndian kùu ta'an ndo ndia. ¹⁵Yu'u cha jāna'i naja kua ìyo yi ña ja'a ndo, ta takan kùunī ña nakata ndo ma cha'a ta'an ndo ma takua jā'i chi'in ndo. ¹⁶Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ma ra jà'a tiñu nuu ma ra kùu chito'o ra, töve ka'nuga ra kua ma ra kùu chito'o ra. Ta ma ra kēe kuà'an iin tiñu, töve ka'nuga ra kua ma ra tachi ra ndia. ¹⁷Tu kutuni ndo ma ña kà'in chi'in ndo, ta kicha'a ndo ja'a ndo yi, ya'aga siini ni kuuni ndo tuva takan.

¹⁸'Na töve kà'in ma tu'un i'ya cha'a' ndisaa ndyo'o ndra kachin, vati cha chīto mai nda ra kùu ma ra kà'in cha'a'. Takan kùu yi ikan na chinu ma ña kà'an yi nuu ma tutu Ndioo, ta te'en kà'an yi: “Ma ra nāndi chāchi chi'in, ni xikoña'a ra cha'i.” ¹⁹Takan kà'in yi chi'in ndo vitini, ikan ma ora kuta'an ña ni kuu takan, chinuni ndo ti yu'u kùu ra takani ìyo. ²⁰Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ma ndian kì'in kuenda ma ra tachi, nda yu'u kì'in na kuenda ndia. Ta ma ndian kì'in kuenda yu'u, juuni kì'in na kuenda ma ra tachi yu'u ndia —kàti ra.

Jesuu kàtitu'un ra ña Juda ni xikoña'a ra cha'a' ra

(Mt. 26:20-25; Mr. 14:17-21; Lc. 22:21-23)

²¹ Ta ora chīnu kā'an Jesuu takan, ta nduva'a nda'vi kūuni ra, ta te'en nāka'an kachin ra chi'in ndra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ti iin ndo ni xikoña'a ndo cha'i —kàti ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra.

²² Tajan ma ndra jàkua'a chi'in ra kīcha'a ndra kànde'e nuu ta'an ndra, ti töve chito kachin ndra nda ra kùu ma ra kà'an Jesuu cha'a'. ²³ Tajan iin ra tañu ndra ña ya'aga kùuni ra nde'e ra, nàndi ra chàchi ra xiin Jesuu ma nuu ka'iin ndra kuxini ndra. ²⁴ Nuu rakan jānda'a ndio ma Simón Petu' ña na ndakatu'un ra nuu Jesuu, ña nda ra kùu ma ra kà'an ra cha'a'. ²⁵ Yakan va chājayatin ra ra tiá xiin Jesuu, ta kīcha'a ra chīkatu'un ra te'en nuu ra:

—Yo'o Racha'nu, ¿nda ra kùu ma ra kà'un? —kàti ra.

²⁶ Tajan ma Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ni jati*j* ita'vi ma paan, ta nuu ma ra ni ku'vai yi, rakan kùu ra.

Ta ora chīnu kā'an ma Jesuu takan, tajan jātii ndio ra ita'vi ma paan, ta chā'a ra yi nuu ma Juda Iscariote, ra se'e Simón. ²⁷ Ta juuni ma ora chāchi ma Juda ma paan ikan, ma ora ikani kī'vi ma kui'na tichi anima ra. Tajan ma Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ma ña ni ja'un, na ja'un yi numini —kàti Jesuu.

²⁸ Va nī'iin ma ndra nàndi chi'in Jesuu ña ka'iin kuxini chi'in ra ma yu'u mesa, nī kutunini ndra naja kà'an Jesuu takan chi'in ra.

²⁹ Va tava ma Juda kùu ma ra ndiso tiñu cha'a' ma xu'un', yakan va ìyo ma ndra chānini ña Jesuu kà'an ra ña na jata ma Juda iin nakuyi kuenda ma viko, ta inga ma ndra chānini ña kūuni ra ka'an ra ña na ku'va ra xu'un' nuu ma ndian nda'vi. Takan kūuni ndra. ³⁰ Takan kūu ta ora cha yā'a chāchi ma Juda ma paan ikan, tajan kēe ndio ra kuà'an ra, va cha kuaa kùu yi.

Tu'un chaa ña kàtitu'un Jesuu cha'a' naja kua ìyo yi ña ja'a yo

³¹ Ta ora cha kēe ndio ma Juda kuà'an ra, tajan te'en nāka'an ma Jesuu:

—Vitin ndicha kuii va nde'o ña ya'aga ka'nu kùu ma ra Se'e Ñivi tāchi Ndioo, ta nda ma Ndioo cha ndē'o ña iin ra ka'nu

kùu ra, jà'a ña jàna'i ña na takani kùu ra. ³²Ta tu yu'u ma ra Se'e Ñivi tachi Ndioo jàna'a ra naja kua ka'nu kùu ma Racha'nu Ndioo, nda ma Ndioo juuni ni jana'a ra naja kua takani ka'nu kùu ma ra Se'e ra chi'in juuni maa', ta ni ja'a ra yi numini.

³³'Ndyo'o se'yu, na tüva ni koi kua'a' tiempu chi'in ndo, ti ma nuu kuà'in, ndyo'o na kùu ku'un ndo, vati tava cha kā'in chi'in ma ndian judú juuni kua ikan kà'in chi'in ndo ndia. Ta juuni na kùu ku'un ndo ma nuu kuà'in ndia. ³⁴Yu'u ni ku'vai ma tu'un chaa i'ya nuu ndo ma naja kua ìyo yi ña ja'a ndo, ta te'en kà'an yi: Na kuuni ndo nde'e ndo ta'an ndo. Ta takua kùuni yu'u nde'i ndo ìyo yi ña kuuni ndo nde'e ndo ta'an ndo. ³⁵Ta tu ndicha ña kuuni ndo nde'e ndo ta'an ndo, tandi'i ma ñivi ìyo ñiñivi, ni ku'va na kuenda ña ndyo'o kùu ndo ma ndian jàkua'a chi'in.

Jesuu kàtitu'un ra ña Petu' ni janda'viña'a ra ra

(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Lc. 22:31-34)

³⁶Takan kùu tajan Simón Petu', te'en kicha'a chikatu'un ra nuu ma Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, ¿ndanu kuà'un? —kàti ra.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ma nuu kuà'in, na kùu ku'un vitin, va nuu ni ku'un kùu yi tiá iti' nuu —kàti Jesuu.

³⁷Tajan ma Petu' te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, ¿ta naja kùu ku'in chataun ma nuu kuà'un vitin? ;Yu'u ìyoni ku'in chi'un, vaji na kuvì cha'un! —kàti ra.

³⁸Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¿A ndichaun ña ìyoniun ku'un chi'in vaji na kuviun cha'i? Ndicha va'a ña kà'in chi'un ña antea ña nda'yu ma lo'o, uni cha'a' ni ka'un ña töve nàkotoun yu'u —kàti Jesuu.

Jesuu jàna'a ra nuu yo naja kua kùu chaa yo nuu ìyo Ndioo

14 'Na töve nuva jà'a ndo ña nda'vi kùuni ndo. Na chinuni ndo ma ña kà'an Ndioo, ta na chinuni ndo ma ña kà'in ndia. ²Ma nuu ìyo ve'e ma Tatái, ìyo kua'a' ma nuu koo yo, vati tu töve yi, cha kàtitu'in nuu ndo niku. Ta takan kùu yi ña ni kujandova'i ma

nuu koo ndo. ³Ta ora cha kuà'an ndioi ña kuàjandova'i ma nuu koo ndo, ni kichi ndikoi inga cha'a', ta ni ku'un ndo chi'in, ikan indukuni koo ndo chi'in ma nuu ni koi. ⁴Ta ndyo'o cha chito ndo ndanu kuu ma nuu kuà'in, ta chito ndo ma iti' kuà'in ndia —kàti Jesuu.

⁵Tajan ma ra nani Tomá te'en chikatu'un ra nuu Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, töve chito ndi ma nuu kuà'un, ta, ¿chito naja kà'un ña cha chito ndi ma iti' kuà'un?

⁶Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yu'u kuu ma iti' ndaa, chi'in ma iti' ndicha, ta ma ña chà'a nuu koo ndito yo. Ta uvaa chi'in yu'uni, kuu chaa yo nuu iyo ma Racha'nu Tatái. ⁷Tu ndyo'o cha nākoto ndo yu'u, kuu ni yi ka'an yi ña juuni cha nākoto ndo ma Tatái, ta vitin cha nākoto ndo ra, vati cha ndè'e ndo ra.

⁸Tajan ma Lipe te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, na ku'vaun ña na nde'e ndi ma Racha'nu, ra kuu Tatáun, ta chi'in yakan, cha kuu kindoo va'ani ndi —kàti ra.

⁹Tajan ma Jesuu te'en nāka'an ra:

—Yo'o Lipe, cha kua'a' tiempu kuu yi ña iyo chi'in ndo, ¿a taká'an nakoto va'un yu'u ña kà'un takan? Ma ndian ndè'e yu'u, juuni ndè'e na Tatái. Ta, ¿naja chikaun ña na ku'vai nde'e ndo ma Tatái tuva takan? ¹⁰¿A töve chìnuniun ña yu'u iyo chi'in ma Tatái, ta rakan iyo ra chi'in? Ma tu'un ña kàtitu'in nuu ndo, yöve tu'un ña jàndakuu maani kuu yi, ti ma Tatái, ra iyo chi'in, kuu ra ña jà'a ra ma ña ndè'e ndo nui. ¹¹Na chinuni ndo ña yu'u iyo chi'in ma Tatái, ta ma Tatái iyo ra chi'in ndia. Ta tu töve chìnuni ndo ña takan kuu yi, na chinuni ndo ji tu ma tiñu ka'nu ña ndè'e ndo ña jà'i. ¹²Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ti ma ndian chìnuni ma tu'in, indukuni ni ja'a na ma tiñu ka'nu, tava jà'i yi. Ta ni ja'a na inga tiñu ka'nuga cha'a' ña ni ku'in nuu iyo ma Tatái. ¹³Ta ndisaa ma ña chikan ndo chi'in sivi, ni ku'vai yi nuu ndo, ikan yu'u ra kuu Se'e ra, ni jana'i naja kua ya'a ka'nu kuu ma Tatái nuu ndo. ¹⁴Yakan va tu chikan ndo iin nakuyi chi'in sivi, ni ja'i yi.

Jesuu chà'a ra tu'un ña ni tachi ra ma Tati Í Ndioo nuu ma ñivi

¹⁵Tu ndyo'o kuu ni ndo nde'e ndo yu'u, na jachi'in ndo ndisaa ma tu'un ña kàtitu'in nuu ndo. ¹⁶Ta yu'u ni ndakain nuu ma Tatái ña na tachi ra inga ma ra tindee ndo, ta rakan, na jamani ra ndo,

ta ni koo ra chi'in ndo endeeni. ¹⁷ Ta ra'ya kùu ma Tati Í Ndioo, ra jàna'a ma ña ndaa cha'a' ma Ndioo. Ta ma ndian ìyo ma ñuñivi i'ya, ña töve chà'a na ña kì'vi ra tichi anima na. Na kùu jà'a na yì, ti töve ndè'e na ra, ta töve nàkoto na ra ndia. Va ndyo'o nàkoto ndo ra, ti ìyo ra chi'in ndo, ta ni koo ra chi'in ndo endeeni.

¹⁸ Ta na töve ni ndakoo ma'ijn ndo, ti ni chikoni'i ndikoi koi chi'in ndo. ¹⁹ Ta tichi tia kivinia, ma ndian töve chìnuni na tüva ni nde'e na yu'u; va ndyo'o ni nde'e ndo yu'u, ti cha'a' ña ìyo nditoi kùu yi ña ni koo ndito ndo endeeni. ²⁰ Ma kivi ikan, ndyo'o ni ku'va ndo kuenda, ña yu'u ìyoi chi'in ma Tatái, ta ndyo'o ìyo ndo chi'in, ta yu'u chi'in ndo. ²¹ Ta ma ndian chini ma ña kà'in, ta jàchi'in na yì, ndiakan jàna'a na ña ndicha va'a ña kùuni na nde'e na yu'u. Ta ma Tatái nduva'a kuui ni kuuni ra nde'e ra ma ndian kùuni nde'e yu'u, ta yu'u nduva'a kuui ni kuuni nde'i na, ta ni jana'i yu'u nuu na.

²² Ta ma Juda (na yöve ra nàni Iscariote), te'en kicha'a ra chikatu'un ra nuu Jesuu:

—¿Ta naja chani jana'un ñun nuu ndyu'u, ta töve ni jana'un ñun nuu ma ñivi ìyo ñuñivi? —kàti ra.

²³ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ma ndian kùuni nde'e yu'u, jàchi'in na ma ña kà'in, ta ma Tatái ni kuuni ra nde'e ra na ndia. Tajan yu'u chi'in Tatái ni kichi koo ndio ndi chi'in na. ²⁴ Ta ma ndian töve kùuni nde'e yu'u, töve jàchi'in na ma ña kà'in. Ta ma tu'un ña chini ndo, yöve tu'un ña jàndakuu maanì kùu yi, ti tu'un ma Tatái, ra tachi yu'u kùu yi.

²⁵ Tandì'i ma tu'un ña kà'in chi'in ndo, kà'in yi juuni yanga ìyoi chi'in ndo. ²⁶ Va ma Tati Í Ndioo, ña ni tachi ma Tatái chi'in sivi, kuenda ña tìndee ra ndo, ta jàndomani ra ndo, ni jana'a ra tandi'i nakuyi nuu ndo, ta tandi'i ma tu'un ña kà'in chi'in ndo niku, rakan ni jakuku'uni ra yi ndo.

²⁷ Ni ku'in, va ni ndakoi ndo ña na koo taxiin ndo. Ta ma ña chà'i nuu ndo ña na koo taxiin ndo, töve indukuni kùu yi, tava kùu ma ña chà'a ma ndian ìyo ñuñivi. Yakan va na nākanini ndo, ta na yü'vi ndo. ²⁸ Cha chini ndo ña kà'in, ña ni ku'in, ta ni kichi ndikoi koi chi'in ndo. Tu ndicha ña kùuni ndo nde'e ndo yu'u, nduva'a sii ni kuuni ndo ma ora chito ndo niku, ña kà'in ña ni ku'in nuu ìyo ma ra kùu Tatái, vati rakan ka'nuga ra kua yu'u. ²⁹ Antea ña kùu takan,

cha kàtitu'un kuei nuu ndo, ikan ma ora ni kuta'an ña ni kuu ma ña kà'in: na chinuni ndo. ³⁰Na küuga ka'an kuà'i chi'in ndo, ti cha vàchi ma ñá' chà'nda tiñu nuu ñu'u' ñuñivi i'ya, vaji töve ñyo nĩ'iin ndatu ña kùu ja'án' chi'in. ³¹Takan ñyo yi ña kùu yi, ikan na ku'va ma ñivi ñuñivi kuenda ña yu'u kùunì nde'i ma Tatái, ta jà'i ma tiñu ña tãchi ra yu'u ña jà'i. ¡Na ko'o vitin! —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra ña ndicha va'a ña kùu ra takua kùu ma yoku'u uva

15 Takan kùu tajan Jesuu te'en nāka'an ndiko ra: —Yu'u kùu takua kùu ma yoku'u uva ndicha, ta ma Tatái kùu ra takua kùu ma ra jàkuenda ma yoku'u ikan. ²Ta tu ñyo iin soko ma yoku'u ña töve chà'a ma uva, chà'nda ra yi endeeni. Va tu chà'a yi ma uva, vii ga chà'nda ra soko yi, ikan na ku'va yi tiaga vu. ³Ta ndyo'o, cha'a' ña chìnuni ndo ma ña kà'in, cha ndākuu ndo ndian vii takua ma soko yoku'u chaa ikan. ⁴Yakan va na induku koo ndo chi'in, takua induku ñyoi chi'in ndo. Vati ma soko ma yoku'u uva, na kùu ku'va maa yi ma uva, tuva töve tātuu yi chata ma yoku'u. Ta indukuni, ndyo'o na kùu ja'a ndo ma tiñu va'a, tuva töve induku chàkunuu ndo chi'in.

⁵Yu'u kùu ma yoku'u uva, ta ndyo'o kùu ndo takua kùu ma soko run. Ta ma ndian induku ñyo chi'in, ta induku ñyoi chi'in na; kùu ja'a na kua'a' ma tiñu va'a, vati tu töve ñyoi chi'in ndo, nĩ'iin nakuyi kùu ja'a ndo. ⁶Ma ndian töve induku ñyo chi'in, ni jakuitai na ma nuu ni natii na, ta ikan ni kayu na takua tà'an ma soko yutun ití. ⁷Ta tu ndyo'o induku ñyo ndo chi'in, ta jàchi'in ndo ma ña jàna'i nuu ndo, ta töve nàani ndo, kùu ndakan ndo ma ña kùuni maa ndo, ta ni'i ndo yi. ⁸Kuenda ma Tatái, ya'aga ka'nu kùu yi, tuva chito ra ña ndyo'o iin locho ndo takua ka'iin kua'a' chiti uva ma yoku'u vu. Tu jà'a ndo takan, ndicha kuii ña ni chaa ndo kùu ndo ndian jàkua'a chi'in. ⁹Yu'u ya'aga kùunì nde'i ndo, indukuni takua kùuni ma Tatái nde'e ra yu'u. Yakan va koto jãña ndo ña jà'a ndo yi, ti kùunì nde'i ndo. ¹⁰Tu jàchi'in ndo ma tu'un ña kùunì ja'a ndo, töve ni jañai ña kùunì nde'i ndo, ti yu'u takua jàchi'in ma tu'un kà'an ma Tatái. Yakan va töve jãña ra ña kùuni ra nde'e ra yu'u.

¹¹Takan kà'in chi'in ndo, ikan na ku'vai ña sii ñyo nui ña na koo yi chi'in ndo. Ta takan na kindoo ndo ña nduva'a kuii sii

kuuni ndo. ¹²Ma tu'un ña kùunì ja'a ndo, te'en kà'an yi: na kuuni ndo nde'e ndo ma ta'an ndo, tava kùuni yu'u nde'i ndo. ¹³Ma ña ka'nuga ña jà'a yo kùu yi ña ku'va yo ma kuñu yo ña kuvi yo cha'a' ma ndian meru yo. ¹⁴Ndyo'o kùu ndo ndian merui, tuva jà'a ndo ma tiñu tächì nuu ndo. ¹⁵Tüva ni ka'in ña kùu ndo musui, ti ma ndian kùu musu, na töve chìto na nda ña kùu ma ña jà'a ma chito'o na. Kà'in chi'in ndo ña kùu ndo ma ndian amigui, vati chà'i ña koto kachin ndo tandi'i ma ña jāna'a ma Tatái nui. ¹⁶Ta na yöve ndyo'o kùu ndo ña kächin ndo yu'u, ti yu'u kùu ma ra kächin ndo, ta chā'i ma tiñu ndo ña na kùu ndo tatuin, ta jà'a ndo kua'a' ma tiñu va'a. Ta endee ni koo yi, ikan ndisaa ma ña ni ndakan ndo nuu ma Tatái chi'in sivi, ni ni'i ndo yi. ¹⁷Ña'a kùu ma tu'un ña tächì nuu ndo: na kuuni ndo nde'e ndo ma ta'an ndo.

**Ma ndian ìyo ñuñivi ya'a ga xàani na nde'e na
ma Jesuu, chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra**

¹⁸Tuva ma ñivi ìyo ñuñivi xaani na ndè'e na ndo, na koto ndo ña ji'na yu'u kùu ma ra kīcha'a na xàani na kua maa ndo. ¹⁹Vati tu ndyo'o kùu ndo takua kùu ma ñivi ìyo ñuñivi, nduva'a ni kuuni na nde'e na ndo, takua kùuni na nde'e na ma ñivi na. Va tava yu'u kächin ndo tañu ma ndian ìyo ñuñivi, cha'a' yakan kùu yi ña ya'a ga xaani na ndè'e na ndo, ti tüva kuu ndo takua kùu ma ndian ìyo ñuñivi. ²⁰Na kuku'uni ndo ma ña kā'in te'en chi'in ndo niku: “Nì'iin ma ndian kùu musu, töve ka'nuga na kua ma ra kùu chito'o na.” Tu yu'u chāndikun na ña ka'ni na niku, juuni takan ni ja'a na chi'in ndo ndia. Ta tu jächì'in na ma tu'un kà'in, juuni ni jachi'in na ma tu'un kà'an ndo ndia. ²¹Ndisaa ma ña kà'in i'ya ni ja'a na yi chi'in ndo cha'a' ña nàkoto ndo yu'u, ti töve nàkoto na ma ra tächì yu'u.

²²Tu yu'u töve nì kichi ka'in chi'in na ma tu'un i'ya, na töve kuati na niku. Va vitin na kùu ka'an na ña tüva kuati na. ²³Vati taku ma ndian xaani ndè'e yu'u, juuni xaani na ndè'e na ma Tatái ndia. ²⁴Tu yu'u töve nì ja'i ma tiñu ka'nu tañu na, ña nì'iin ñivi na kùu ja'a yi, nì'iin kuati na töve niku. Va cha ndè'e na ma ña va'a jā'i, ta juuni xàani na nde'e na yu'u, chi'in ma ra kùu Tatái ndia. ²⁵Takan kùu yi, ikan na chinu ma tu'un kà'an nuu ma tutu ley Ndioo ña kùmi na. Ta yakan te'en kà'an yi: “Xaani na ndè'e na yu'u cha'a' nì'iin nakuyi.”

²⁶Va ora ni kichi ma Tati Í Ndioo ña ni jandomani ndo, ña vâchi nuu ìyo ma Tatái jà'i, rakan kùu ra ña jàna'a ra ma ña ndaa, ta ora ni kichi ra ni katitu'un ra nuu ndo cha'i. ²⁷Ta nda ndyo'o, ni katitu'un ndo cha'i nuu ma ñivi, ti ndyo'o kùu ma ndian chàkunuu chi'in, nda ma ora kicha'i jà'i ma tiñu i'ya.

16 ¹Takan kà'in chi'in ndo, ikan na töve jaña ndo ña chìnuni ndo ma ña kà'in. ²Tajan ma ndian judú, ni jakunu na ndo ta'ii'in nuu ìyo ma veñu'u na. Ta ni chaa iin kivi ña nda ndian ni kuuni ña chà'ni na ndo, ndiakan ni kuuni na ña iin tiñu va'a kùu ma ña jà'a na kuenda Ndioo. ³Takan ni ja'a na, ti takä'an nakoto na ma Tatái, ta ni yu'u ndia. ⁴Takan kà'in chi'in ndo vitin, ikan ma ora ni kuta'an ña ni kuu takan, na kuku'uni ndo ña cha kätitu'in nuu ndo cha'a' yi niku.

Tiñu jà'a ma ra kùu Tati Í Ndioo

¹Töve nī katitu'in ña'a chi'in ndo ora kicha'a koi chi'in ndo ti endee chíyoi chi'in ndo.

⁵Va vitin chani ku'in nuu ìyo ma ra tāchi yu'u, ta ndyo'o ni'iin ndo töve chikatu'un ndo nui ndanu kuà'in. ⁶Java tiaga kicha'a nda'vi kùuni ndo ña kà'in takan chi'in ndo. ⁷Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ti va'a ga kùu yi kuenda ndo ña na ku'in, vati tu töve ku'in, na kùu kichi ma Tati Í ña ni jandomani ña kòo ra chi'in ndo. Ta tu ku'in nuu ìyo ma Tatái, tajan ni tachi ndioi ma Tati ni tindee ndo. ⁸Ta ora cha kichaa ra ìyo ra chi'in ndo, tajan ni katitu'un kachin ra nuu ma ñivi ñuñivi nda yo kùu ndian jà'a kuati, ta nda yo kuà'an iti' ndaa nuu Ndioo, ta nda yo ni jakutuni ma Ndioo nuu. ⁹Takua ni ka'an ra nda yo jà'a kuati, cha'a' ña töve chìnuni na ma ña kà'in. ¹⁰Ta ni ka'an ra nda yo kuà'an iti' ndaa, ti yu'u ni ku'in nuu ìyo ma Tatái, ta ndyo'o tüva ni nde'e ndo yu'u. ¹¹Ta ni ka'an ra nda yo ni jakutuni Ndioo kuati jà'a na, ti cha tüva ndakutiñu ma kui'na chà'nda tiñu ma ñuñivi i'ya. Cha jà'a ra kua kuu kùtunini ra yi.

¹²Ìyo kua'a' ga ma ña kùunì ka'in chi'in ndo, va ma vitin, ndyo'o na kùu kundeni anima ndo tu taso'o ndo yi. ¹³Ta ora ni kichaa ma Tati Í ndicha, maa ra kùu ra ña ni jana'a ra ma ña ndaa nuu ndo, ti töve ni ka'an ra chi'in ma tu'un ña jàndakuu maani yi; vati ma Tati Í ikan ni ka'an ra ma ña kà'an Ndioo

chi'in ra, ta ni ku'va ra ña koto na ma ña ni kuu. ¹⁴Ta juuni ni jaka'nu ma Tati Í Ndioo yu'u, vati ni ndaki'in ra ma tu'un kà'in, ta ni ku'va ra koto ndo. ¹⁵Tandi'i ña ìyo nuu ma ra kùu Tatái, ña'i kùu yi ndia. Cha'a' yakan kùu yi ña kà'in ña tandi'i ña ìyo nui, ma Tati Í, ni ndaki'in ra yi, ta ni ku'va ra yi koto ndo.

Ni jaña ma ñivi ña nda'vi kuuni na, ta sii ni kuuni na

¹⁶Tiania tiempu kùmani, ta tüva ni nde'e ndo yu'u, va tiaga iti' nuu ni nde'e ndiko ndo yu'u, ti ni ku'in nuu ìyo ma Tatái —kàti Jesuu.

¹⁷Takan kùu, tajan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, te'en kicha'a ndra chikatu'un ta'an ndra:

—¿Nayi kùuni ra ka'an ra ña kà'an ra takan? Kà'an ra chi'o ña tia tiempunia ni nde'o ra, ta tiaga iti' nuu, ni nde'e ndiko yo ra. Ta juuni kà'an ra ña cha'a' ña ni ku'un ra nuu ìyo ma Tatái ra kùu yi. ¹⁸¿Chito nayi kùuni ra ka'an ra ña, “tia tiempunia, ta tüva ni nde'o ra”? Töve kùtuninio nayi kùuni ra ka'an ra ña kà'an ra takan —kàti ma ndra jàkua'a chi'in ra.

¹⁹Tajan Jesuu chā'a ndio ra kuenda ña kùuni ndra ndakatu'un ndra nuu ra, yakan va te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Yu'u kà'in, ña tichi tia kivinia, tüva ni nde'e ndo yu'u, ta tia iti' nuu, ni nde'e ndiko ndo yu'u. ¿A tu'un ikan kùu ma ña chikatu'un ta'an ndo? ²⁰Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña, ndyo'o ni kuaku ndo, ta nda'vi ni kuuni ndo, va ma ñivi ñuñivi, sii ni kuuni na. Va vaji ndyo'o nda'vi ni kuuni ndo, ni sama ma kua kùuni ndo, ta ni kichi sii kuuni ndo. ²¹Ma ora kàku se'e iin ña'a, chà'nda yi tichian, ti cha keta ma ora ni kàku yi. Va ora cha yā'a kàku ndio yi, jàña ndioan ña nda'vi kuunian, ti chisian, ña jākakuan se'an ma ñuñivi i'ya. ²²Ndyo'o, juuni takan nda'vi kùuni ndo vitin, va yu'u ni nde'e ndikoi ndo, ta ma ora ikan nduva'a ni kichi sii kuuni ndo chi'in anima ndo. Ta ma ña sii ikan, ni'iin na na kùu namaa na yi nuu ndo. ²³Ma kivi ikan, ni'iin ndo na ndakatu'un ga ndo ni'iin nakuyi nui. Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña tandi'i ma ña chikan ndo chi'in sivi nuu ma Tatái, ni ku'va ra yi nuu ndo. ²⁴Nda vitin ni'iin ndyo'o takā'an ndakan ndo ni'iin nakuyi chi'in sivi nuu ma Tatái. Na ndakan ndo yi, ta ni'i ndo yi, ikan na kichi sii kuuni ndo.

**Jesucristu jàkanaa ra ma ndian
kànita'an chi'in ra nuu ñu'u ñuñivi i'ya**

²⁵Ma tu'un ña kā'in chi'in ndo i'ya, kà'in yi chi'in ku'va. Va ni keta iin kivi ña tüva ni ka'in yi chi'in ku'va chi'in ndo. Vati ni ka'an kachin ndioi cha'a' ma Tatái nuu ndo. ²⁶Ma kivi ikan ni ndakan ndo iin nakuyi nuu ma Tatái chi'in sivi. Va yu'u töve ni janini ma Tatái ña na ku'va ra ma ña chikan ndo nuu ra. ²⁷Vati ma Tatái kùuni ra nde'e ra ndo, cha'a' ña kùuni ndo nde'e ndo yu'u, ta cha'a' ña chìnuni ndo ña ra vèchi nuu ìyo Ndioo kùì ndia. ²⁸Kēi nuu ìyo ma Tatái, ta kīchai ma ñuñivi i'ya. Va vitin ni ndakoo ndikoi ma ñuñivi i'ya, ta ni ku'un ndikoi nuu ìyo ma Tatái —kàti Jesuu.

²⁹Tajan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, te'en nāka'an ndra chi'in ra:
—Vitin ndicha, va tüva kà'un yi chi'in ku'va, ti kà'an kachiun yi.
³⁰Vitin va cha chà'a ndi kuenda ña cha chitoun tandi'i nakuyi, ta töve chiniñu'un yo ndakatu'un nuun. Ta cha'a' yakan kùu yi ña cha chìnuni ndi ña ra vèchi nuu ìyo Ndioo kùun —kàti ndra chi'in Jesuu.

³¹Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:
—¿A cha chìnuni ndo vitin? ³²Vitin va cha kēta ma ora, ta ndyo'o ni kuita kuati ndo, ta ni ndakoo ma'iin ndo yu'u. Va yöve ma'iini, kīndoo, ti ìyo ma Racha'nu Tatái chi'in. ³³Takan kà'in chi'in ndo, ikan na ni'i ndo naja kua koo vii ndo cha'a' ña ndò'iin ndo chi'in. Ma ñuñivi i'ya, ndyo'o ni nde'e ndo tundo'o jà'a ma ñivi, va yu'u kà'in chi'in ndo ña na jandotayi va'a ndo ndo, vati yu'u cha jàkanai ma ndian kànita'an chi'in ma ñuñivi i'ya.

Jesuu kà'an ra chi'in Ndioo cha'a' ma ndra jàkua'a chi'in ra

17 Takan kūu ta ora chīnu kā'an Jesuu takan, tajan kāni'i ra nuu ra iti' andivi, ta kīcha'a ndio ra kà'an ra te'en:

—Yo'o Tatá, cha kēta ma kivi. Ta vitin na jaka'nun yu'u ra kùu Se'un, ikan na jaka'nui ñun ndia. ²Vati nuu yu'u ra kùu Se'un, chā'un ña na ka'ndai tiñu nuu tandi'i ma ñivi ìyo ñuñivi, ta juuni chā'un ña na kuu ja'i ña koo ndito ma tandi'i ma ñivi chā'un nui endeeni. ³Ta ndisaa ma ndian nàkoto ñun, yo'o ra uvanuu ña kùu Ndioo ndicha, chi'in yu'u ra kùu Jesucristu ra tāchiun, ni ni'i na nuu koo na endeeni chi'o.

⁴Endee jàka'nui ñun nda ni kùuni chàkunui ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya, ti cha jàchinui tandi'i ma tiñu ña chā'un nui ña na ja'i. ⁵Ta vitin yo'o Tatá, na jaka'nun yu'u, ta na ku'vaun ña na koo ndikoi chi'un ma andivi, takua chíyoi chi'un antea ña tūvi ma ñuñivi niku.

⁶Ma ndian chā'un nui, tañu ma ñivi ñuñivi, cha jāna'i nda ra kùun nuu na. Ta ndiakan, ti ndian ìyo kuendaun kùu na niku, va yo'o chā'un na nui, ta vitin jàchi'in na ma tu'un. ⁷Ta juuni ma vitin cha ch̀to va'a na, ña tandi'i ma ña chā'un nui, maun kùu ma ra tāchi yi nui ña na ja'i yi. ⁸Ta ma tu'un ña chā'un nui ña jàna'i nuu na, cha jàchi'in na yi. Ta juuni cha chā'a na kuenda ña maun kùu ma ra tāchi yu'u, ta vitin cha ch̀nuni na ña takan kùu yi.

⁹Yu'u ch̀kain ñamani nuun ña na kumiun na, va töve ch̀kain ñamani nuun cha'a' ma ndian töve ch̀nuni ìyo ma ñuñivi, vati yu'u ch̀kain ñamani nuun ña na kumiun ma ndian chā'un nui, ti ñivi maun kùu na. ¹⁰Tandi'i ma ña kùu ña'i, ña'un kùu yi, ta ma ña kùu ña'un, juuni ña'i kùu yi ndia. Ta ndiakan, jàna'a na nuu inga ñivi ña iin ra ya'a ka'nu kùu.

¹¹Vati yu'u, töva ni koi ma ñuñivi i'ya, va ma ndra jàkua'a chi'in, ni kindoo ndra koo ndra tiá ma ñuñivi i'ya, ta yu'u ni chai koi chi'un. Yo'o Tatá ra ya'a í, na kumiun ndra chi'in ndatun, ikan na induku kuuni ndra chi'in ta'an ndra, takua induku kùuni chi'un. ¹²Ta ora chíyoi chi'in ma ndra chā'un nui ma ñuñivi i'ya, ya'a ga kumi kuendai ndra chi'in ndatu ma siviun, ta nī'iin ndra nī jaña ndra ma iti' kuà'in. Uvanuu ma ra jāña ma iti', kùu ma ra kà'an ma tutu Ndioo ña ni naa niku. Ta takan kùu yi.

¹³Vitin va cha kuà'an ndikoi ma nuu ìyoun. Kà'in ma tu'un i'ya ora juuni yanga ìyoi ma ñuñivi i'ya, ikan na kichi sii va'a kuuni na, takua sii kùuni. ¹⁴Yu'u jàna'i ma tu'un nuu ndra, ta cha'a' yakan kùu yi ña ma ñivi ñuñivi ya'aga xaani na ndè'e na ndra, ti töve kùu ndra takua kùu ma ñivi ñuñivi, indukuni takua kùu yu'u ndia. ¹⁵Töve ch̀kain nuun ña na tavani'un ndra ma ñuñivi i'ya, ti ma ña ch̀kain nuun, kùu yi ña na kumiun ndra nuu ma kui'na. ¹⁶Vati takua yu'u, yöve ra ñuñivi kùu, ni ndrakan yöve ndra ñuñivi kùu ndra ndia. ¹⁷Na ja'ífun ndra kuendaun cha'a' ma ña ndaa. Ta ma ña ndaa kùu ma tu'un ña kà'un. ¹⁸Ma takua jā'un ña tāchiun yu'u tañu ma ñivi ñuñivi, juuni

takan tāchī ndra tañu ma ñivi ñuñivi ndia. ¹⁹Ta cha'a' ndrakan kùu yi ña jā'í juuni mai, ikan ndrakan, na ku'í ndra jà'a ma tu'un ndaa.

²⁰Va yöve uvaa cha'a' ndrakan ni kùu yi ña chikain ñamani nuun, vati juuni chikain ñamani nuun cha'a' ma ndian ni chinuni ma tu'in iti' nuu jà'a ndra. ²¹Ta juuni chikain ñamani nuun ña na ndo'iin na chi'in ta'an na, yo'o Tatá, takua ndō'iun chi'in, ta yu'u chi'un, ikan na koto kachin ma ndian òyo ñuñivi i'ya, ña maun kùu ma ra tāchi yu'u. ²²Yu'u chā'i tandi'i ma ña ka'nui, ña chā'un nui, nuu na, ikan na ndo'iin na, ta kùu na iin ñivini chi'in ta'an na, indukuni ma takua kùun chi'in ña kùu na iin ñivini ndia. ²³Yu'u òyoi chi'in na, ta yo'o chi'in, ikan na kuu ndicha na iin ñivini, ta takan ku'va ma ñivi ñuñivi kuenda, ña maun kùu ma ra tāchi yu'u. Vati juuni ya'a kùuniun nde'un na takua kùuniun nde'un yu'u.

²⁴Yo'o Tatá, maun kùu ma ra chā'a na nui, ta kùunī ña na koo na chi'in ma nuu ni ku'in koi, ikan na nde'e na ña ra ka'nu kùu jā'un, vati takani kùuniun nde'un yu'u ma antea ña jātuviaun ma ñuñivi niku. ²⁵Yo'o Tatá, ra ya'a ndaa, ma inga ndian òyo ñuñivi i'ya, töve nàkoto na ñun, va yu'u nàkotoi ñun, ta juuni ñivi i'ya cha chito na ña maun kùu ma ra tāchi yu'u ndia. ²⁶Ta yu'u chà'i ña na nakoto na nda ra kùun, ta takan ni ja'i yi iti' nuu ndia, ikan indukuni tava kùuniun nde'un yu'u, ta takan kuuni na nde'e na ta'an na. Takan jā'i, ikan na kuu koi chi'in na endeeni —kàti Jesuu.

Nuu tiin ndra Jesuu

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53)

18 Takan kùu ta ora chinu kā'an Jesuu takan, tajan kēe ndio ra kuà'an ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra inga chiyo ma yuvi ña nani Cedrón. Ta ora chāa ndra nuu tāchi yutun tata, ta ikan kī'vi ndra kuà'an ndra chi'in ra. ²Ta nda ma Juda, ra xikoña'a cha'a' Jesuu, juuni nàkoto ra ma ikan ndia, ti kua'a' cha'a' cha kūti'vi Jesuu ikan chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra. ³Ta takan kùu yi ña chāa ma Juda chi'in kua'a' va'a jandaru, ta uvi uni ma ndra jandaru ña kùmi ma veñu'u, ña tāchi ma ndra kuxini nuu sutu, chi'in ma ndra fariseu. Tandi'i ndrakan nda'a ndra ñu'ú nda'a', chi'in

machiti, ta nduva. ⁴Va takua Jesuu cha ch̀to ra tandi'i ma ña ni ta'an ra, yakan va kēta ra, ta te'en ch̀katu'un ra nuu ndra:

—¿Yo ǹnduku ndo? —k̀ti ra.

⁵Ta ndrakan te'en ǹaka'an ndra chi'in ra:

—Ǹnduku ndi Jesuu ra ñuu Nazaret —k̀ti ndra.

Ta Jesuu te'en naka'an ra:

—Yu'u k̀i —k̀ti ra.

Ta ma Juda ra x̀koña'a cha'a' Jesuu juuni ndaa ra ma ikan chi'in ndra ndia. ⁶Ta ora ǹaka'an Jesuu ña; “Yu'u k̀i”, ta ch̀kachata ndra iti' chata, ta ndūva ndra nuu ñu'u'.

⁷Tajan Jesuu te'en ch̀katu'un tuku ra nuu ndra:

—¿Yo ǹnduku ndo? —k̀ti ra.

Ta ndrakan te'en ǹaka'an ndra:

—Ǹnduku ndi Jesuu ra ñuu Nazaret —k̀ti ndra.

⁸Tajan Jesuu te'en ǹaka'an ra:

—Cha k̀i chi'in ndo, ña yu'u k̀i. Tu yu'u k̀u ma ra ǹnduku ndo, na jaña ndo ma ndra j̀kua'a chi'in, ta t̀in ndo yu'u —k̀ti Jesuu.

⁹Takan k̀u yi, ikan na chinu ma tu'un k̀an Jesuu ña te'en k̀an: “Ma ndian ch̀a ma Tatái nui, töve n̄i kenaa n̄iin na.”

¹⁰Tajan ma Simón Petu', ti ndà'a ra iin machiti, ta t̀va ra yi ma tichi vena ra, ta ch̀'nda ra iin chiyo so'o ma ra ǹni Malco, ma chiyo kua'a ra. Ta ra'ya ti ra k̀u musu ma ra kuxini nuu sutu k̀u ra. ¹¹Tajan Jesuu te'en ǹaka'an ra chi'in ma Petu':

—Na ti'i va'un ma machitiun ma tichi venaun. Vati tu Tatái ch̀a ra ña na nde'i tundo'o, ¿a töve iyo tu'vai ña nde'i tundo'o i'ya?, k̀uni ndo —k̀ti Jesuu.

Jesuu chàa ra nuu ma ra kuxini nuu ma ndra sutu

(Mt. 26:57-58; Mr. 14:53-54; Lc. 22:54)

¹²Tajan ma ndra jandaru, chi'in ma ra kuxini nuu ndra, ta chi'in ma ndra k̀u jandaru ma ndian judú, t̀in ndra Jesuu, ta ch̀'ni ndra nda'a' ra. ¹³Ta ch̀andaka ji'na ndra ra nuu ma ra ǹni Anás, raka'nu ma ra ǹni Caifás. Ma kuiya ikan, Caifás k̀u ra ma ra kuxini nuu sutu. ¹⁴Ta juuni ma Caifás i'ya, k̀u ra ña k̀titu'un nuu ma ndian judú, ña va'aga ña na kuvi iin ra'iini cha'a' ma ñuu na, k̀ti ra.

Petu' kà'an ra ña töve nàkoto ra Jesuu

(Mt. 26:69-70; Mr. 14:66-68; Lc. 22:55-57)

¹⁵Ma ra nàni Simón Petu', tándikun ra kuà'an ra chata Jesuu, chi'in inga, ra takani nàkoto ma ra kuxini nuu sutu ra, kī'vi ra chi'in Jesuu, ma nuke'e ve'e ma ra kuxini nuu sutu, ¹⁶va ma Petu', kīndoo ra ma chata kora. Cha'a' yakan kùu yi ña kēe ma ra nàkoto ma ra kuxini nuu sutu. Ta chāka'an ra chi'in ma ña kùmi ma yu'u kora, ña na ku'va ña kī'vi ma Petu', kàti ra. Ta jāya'a ña ra iti' tichi. ¹⁷Tajan ma ña kùmi ma yu'u kora, te'en kīcha'a chīkatu'an nuu Petu':

—¿A yöve iin ra chàkunuu chi'in ra tiin ndra ikan kùun? —kàtian chi'in ra.

Ta Petu' te'en nāka'an ra:

—Yöve yu'u kùu —kàti ra.

¹⁸Va takua ya'a ga vichin jà'a yi, yakan va ma ndra kùu musu, chi'in ma ndra jandaru, jāta'an ndra ñu'ú, ta tùmì ndra yi, ti ya'a vichin jà'a yi. Ta nda ma Petu', juuni ndaa ra tùmì ra yi chi'in ndra ndia.

Ma ra kuxini nuu sutu chīkatu'un ra nuu Jesuu

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Lc. 22:66-71)

¹⁹Takan kūu tajan ma ra kuxini nuu sutu, chīkatu'un ra nuu Jesuu, nda ndra kùu ma ndra chàkunuu chi'in ra, ta nda va kùu ma ña jàna'a ra. ²⁰Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yu'u chàkunui jàna'i ma nuu tuvi ñivi, ta juuni jàna'i nuu ma ndian judíu ma tichi veñu'u kuati na, ta ma tichi veñu'u ka'nu na nuu kùti'vi ndisaa na ndia. Yakan va, yu'u töve chàta'anì jana'a xe'i nuu ma ñivi.

²¹¿Ta chīto naja chīkatu'un nui? Na ndakatu'un nuu ma ndian chīni ma ña jāna'i, ta ndiakan na katitu'un na nuun ma ña jāna'i nuu na —kàti Jesuu.

²²Ta ora chīnu kā'an Jesuu takan, ta iin ma ndra jandaru ña kùmi ma veñu'u, kāni ra nuu ra, ta te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—¿Ta naja kà'un takan chi'in ma ra kuxini nuu sutu? —kàti ra.

²³Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Tu yu'u kā'in iin tu'un ña töve va'a, na ka'un nui nda cha'a' kùu yi. Va tu ma ña kā'in, ña va'a kùu yi, ¿nda cha'a' kāniun yu'u tuva takan? —kàti Jesuu.

²⁴Tajan ma ra nàni Anás tāchi ra, ña na ku'ni ndra Jesuu, ta tāchi ndio ra ra kuà'an ra nuu ma ra kuxini nuu sutu ña nàni Caifás.

Inga cha'a' kà'an Petu' ña töve nàkoto ra Jesuu

(Mt. 26:71-75; Mr. 14:69-72; Lc. 22:58-62)

²⁵Takan kùu ta tava ma Petu' juuni ndaa ra tùmì ra ñu'ú ma ikan, yakan va te'en kīcha'a ndiko ndra chikatu'un ndra nuu ra:

—¿A yöve yo'o, kùu ma ra chākunuu chi'in Jesuu? —kàti ra chi'in ra.

Ta ma Petu' te'en nāka'an ra:

—Yöve yu'u kùì —kàti ra.

²⁶Tajan iin ma ndra jà'a tiñu nuu ma ra kuxini nuu sutu, ra nàkoto ma ra chā'nda ma Petu' so'o, te'en kīcha'a ra chikatu'un ra nuu ra:

—¿A yöve yo'o kùu ma ra ndē'i chi'in ra ma nuu kàa yutun tata? —kàti ra chi'in Petu'.

²⁷Ta ma Petu' nāka'an ndiko ra ña töve nàkoto ra ra, ta ma ora ikani nānda'yu ma lo'o.

Jesuu chàa ra nuu Pilatu

(Mt. 27:1-2, 11-14; Mr. 15:1-5; Lc. 23:1-5)

²⁸Takan kùu tajan kēe ndio ndra chi'in Jesuu ma ve'e Caifás, ta chāndaka ndra ra ma vetiñu nuu tà'nda tiñu. Va takua ma ora cha kùndichin kùu yi, yakan va ma ndra judíu, nī kuuni ndra kì'vi ndra tichi ma vetiñu, koto ndokini ndra, ta na kúa kuxini ndra ma ora ìyo ma viko Pakua, kùuni ndra. ²⁹Tajan Pilatu kēe ra ma tichi vetiñu, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿Nda cha'a' kùu yi ña tìsokuati ndo ra'ya? —kàti Pilatu.

³⁰Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Töve na ja'a ndi ña kichi ndaka ndi ra nuun, tu yöve ra jà'a kuati kùu ra —kàti ndra.

³¹Tajan Pilatu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na kundaka ndo ra ku'un ndo, ta na jakutuni ndo ma kuati ra, takua kà'an ma tutu ley maa ndo —kàti Pilatu.

Tajan ma ndra judú te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Va taku ndyu'u ndian judú, ni'iin ñivi na kúu ka'ni ndi na —kàti ndra.

³²Takan kúu yi ña jāchinu Jesuu ma ña kā'an ra, cha'a' ma naja kua ìyo yi ña kuvi ra.

³³Takan kúu tajan Pilatu kī'vi ndiko ra ma tichi vetiñu nuu chà'nda ra tiñu, ta kāna ndio ra ma Jesuu, ta te'en kīcha'a ra chikatu'un ra nuu ra:

—¿A yo'o kúu ma rey ra chà'nda tiñu nuu ma ñivi judú? —kàti Pilatu.

³⁴Ta Jesuu te'en kīcha'a chikatu'un ra nuu Pilatu:

—¿A ña chānini maun kúu ma ña chikatu'un nui, a kà'an na takan cha'i nuun, yakan va chikatu'un yi nui? —kàti Jesuu.

³⁵Ta ma Pilatu te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—¿A chāniniun ña ra judú kùu, yakan va kà'un takan? Ma ndian ñuun, chi'in ma ndra kuxini nuu sutu, ndrakan kúu ma ndra kīchi ndaka ñun nui. ¿Nayi jā'un? —kàti Pilatu.

³⁶Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ma nuu ni koi, yöve ma ñuñivi i'ya kúu yi. Ti tu ma nuu ni koi kúu yi ma ñuñivi i'ya, ni kanita'an ma ndra chàkunuu chi'in cha'i, chi'in ma ndian judú, ta na kú'va ndra yu'u nuu na. Va ma nuu ni ka'ndai tiñu yöve ma ñuñivi i'ya kúu yi —kàti Jesuu.

³⁷Tajan ma Pilatu te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—¿A yo'o kúu ma rey tuva takan? —kàti Pilatu.

Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ndicha ña kùu rey, ma takua kà'un. Vati yu'u kākui ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya kuenda ña katitu'in ma tu'un ndaa. Ta tandi'i ma ndian jāchi'in ma tu'un ndaa i'ya, juuni tàso'o na ma ña kà'in —kàti Jesuu.

³⁸Tajan Pilatu te'en chikatu'un ra nuu ra:

—¿Ta nayi kúu ma ña ndaa? —kàti Pilatu.

Nuu ni ka'ni na Jesuu

(Mt. 27:15-31; Mr. 15:6-20; Lc. 23:13-25)

Ta ora cha ya'a ña chikatu'un Pilatu nuu Jesuu, ta kēe ndiko ra ma nuu chà'nda ra tiñu, ta te'en chāka'an ndiko ra nuu ma ndian judúu:

—Yu'u töve nàta'in nì'iin kuati ra'ya. ³⁹Va tava ndyo'o, cha iin chikan ndo nàni kuiya ña na jañai iin ra indii vekaa, ma ora iyo ma viko Pakua. Yakan va, ¿a kùuni ndo ña na jañai ma rey ma ndian judúu? —kàti Pilatu chi'in na.

⁴⁰Tajan tandi'i ndio ma ndian judúu, te'en kīcha'a ndiko na kanachaa ni'i na:

—¡Na küuni ndi ña jañaun rakan! ¡Na jañaun ma Barrabás! —kàti na.
Ta ma Barrabás, ti iin ra su'u kùu ra.

19 Takan kuu tajan tāchi ndio Pilatu ma ndra jandaru ra, ña na tiin ndra Jesuu, ta kani ndra ra. ²Tajan ma ndra jandaru jāva'a ndra iin korona iñu, ta jündii ndra yi xini Jesuu, ta jāku'un ndra iin ja'ma color ndaa ra. ³Tajan chājayatin ndio ndra ndra nuu ndaa Jesuu, ta te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—¡Na koo endeeni ma rey chà'nda tiñu nuu ma ndian judúu! —kàti ndra.

Ta kāni ndra ma nuu ra.

⁴Tajan ma Pilatu kēe ndiko ra ma nuu chà'nda ra tiñu, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na nde'e ndo, ña töve nī nata'in nì'iin ma kuati ra, yakan va tāvai ra nuu ndo, ikan na ku'va ndo kuenda —kàti Pilatu.

⁵Tajan kēta ndio Jesuu, ña jündii xini ra ma korona iñu, ta ñù'u ra iin ja'ma color ndaa. Ta Pilatu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¡I'ya ndaa ra! —kàti Pilatu.

⁶Ta ora ndē'e ma ndra kuxini nuu sutu ra, chi'in ma ndra jandaru ña kùmi ma veñu'u ra, ta te'en kīcha'a ndra kànachaa ni'i ndra:

¡Na kuvi ra nuu kruu! ¡Na kuvi ra nuu kruu! —kàti ndra.

Ta Pilatu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Va'ani, na kundaka ndo ra, ta ka'ni maa ndo ra nuu kruu, ti yu'u töve nī nata'in nì'iin kuati ra —kàti Pilatu.

⁷Va ma ndian judíu te'en nāka'an na chi'in ra:

—Ndyu'u, ìyo iin tutu ley nuu ndi, ña kà'an yi, ña ìyo yi ña kuvi ra cha'a' ña jàndaku ra ra Se'e Ndioo.

⁸Ta ora chīni Pilatu ña kā'an ma ndra judíu takan, ta tiaga yū'vi ra. ⁹Tajan chāka ndiko ra ma Jesuu ma tichi vetiñu nuu chà'nda ra tiñu, ta te'en chīkatu'un ra nuu Jesuu:

—¿Ta yo'o ndanu kīchiun? —kàti Pilatu.

Va Jesuu töve nī ka'an ra nī'iin yu'u ra chi'in Pilatu.

¹⁰Tajan Pilatu te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—¿Ta naja töve kà'un yu'i? ¿A töve chitoun ña cha'a' ma tiñu ndisoi, kùu tachì ñun ña na ka'ni na ñun nuu kruu, ta juuni kùu ka'in ña na jaña na ñun ndia? —kàti Pilatu.

¹¹Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na kùu jakutuniun nī'iin nakuyi chi'in cha'a' ma tiñu ndisoun, tu yöve ma Ndioo ra ìyo nuu sukun, kùu ma ra chà'a yi nuun. Ta cha'a' yakan kùu yi ña ka'nuga kuati ma ndra chāndaka yu'u nuun, kua maun —kàti Jesuu.

¹²Takan kùu ta nda ma ora ikan, kīcha'a Pilatu, nànduku ra naja kua jà'a ra, ta jàña ra Jesuu, va ma ndian judíu, te'en kānachaa ni'i ndiko ndra nuu ra:

—¡Tu jàñaun ra, na yöve amigun kùu ma rey chà'nda tiñu ñuu Roma tuva takan, ti nda ndra nikuuni ña jàndaku ndra ndra ña kùu ndra rey, nduva'a xaani ma rey ikan ndè'e ra ndra! —kàti ndra chi'in Pilatu.

¹³Ta ora chīni ma Pilatu ña kā'an ndra takan, tajan tāchi ndio ra ma ndra jandaru ña na tava ndra Jesuu ma nuke'e, tajan chākunandi ndio ra ma tayu nuu jàndondaa ra kuati, ña chi'in tu'un hebreu nani yi, Gabata, ta ma tu'un i'ya kùuni yi ka'an yi, Nuu Tà'nda Tiñu. ¹⁴Ta iin kivi antea ña kuta'an ma viko Pakua, ìyo yi a kachuvi ndaa najaka. Tajan Pilatu te'en nāka'an ra chi'in ma ndra judíu:

—¡I'ya ndaa ma ra kùu rey ndo! —kàti Pilatu chi'in ndra.

¹⁵Va ma ndra judíu te'en kānachaa ni'i ndra:

—¡Na kuvi ra! ¡Na kuvi ra! ¡Na takaun ra nuu kruu! —kàti ndra.

Ta Pilatu te'en chīkatu'un ra nuu ndra:

—¿A ìyo yi ña ka'nì ma ra kùu rey ndo nuu kruu ña kà'an ndo takan? —kàti Pilatu.

Va ma ndra kùxini nuu sutu, te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Uvanuu ni rey ndyu'u ìyo, ta rakan kùu ra ma ra chà'nda tiñu ma ñuu Roma! —kàti ma ndra kùxini nuu sutu.

¹⁶Ta takan kùu yi ña jāya'a ndio Pilatu, ma Jesuu nda'a' ndra, ña na takaa ndra ra nuu kruu, ta ndàka ndio ndra ra kuà'an ra.

Nuu chùtakaa Jesuu nuu kruu, ta chì'í ra

(Mt. 27:32-44; Mr. 15:21-32; Lc. 23:26-43)

¹⁷Tajan ndiso ndio Jesuu ma kruu, kēe ra kuà'an ra chi'in ndra, ma nuu kà'an na ña nàni Yuku Iki Xini Ndian Chì'í. Ta chi'in tu'un hebreu nàni yi, Gólgota. ¹⁸Ikan tākaa ndra ma Jesuu nuu kruu, chi'in inga uvi ndra, iin ndra te'en tikan xiin ra, ta maa ra, va kìndoo ma'ñu. ¹⁹Tajan Pilatu tãa ra iin tu'un ma nuu vitu, ta tãchi ra ña na kutatuu ma jandaru yi xini kruu ma Jesuu, ta ma tu'un ikan te'en kà'an yi: “Ra'ya kùu Jesuu ra ñuu Nazaret, ta rey, ra chà'nda tiñu nuu ma ndian judíu”, kàti yi. ²⁰Kua'a' ma ndian judíu jākua'a na ma tu'un ikan, ti ma kruu nuu tākaa ma Jesuu kìndoo yi iti' yu'u ñuu, ta ma tu'un ikan ndiso yi chi'in tu'un hebreu, latinu ta griegu. ²¹Yakan va ma ndra kuxini nuu sutu, ña ìyo kuenda ma ndian judíu, te'en nāka'an ndra chi'in Pilatu:

—Töve va'a jā'un ña taun: “Rey ra chà'nda tiñu nuu ndian judíu.” Va'a ga ña na taun: “Ra'ya kùu ma ra kà'an ña kùu ra rey ra chà'nda tiñu nuu ma ndian judíu.” Takan taun —kàti ndra chi'in ra.

²²Ta ma Pilatu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ma ña cha tãi, tüva ni samai yi —kàti ra.

²³Ta ora cha yā'a ña tākaa ma ndra jandaru ma Jesuu nuu kruu, ta ndāki'in ndra ma ja'ma ra, ta jāchaa ndra yi nuu kumi grupu, iin yi kuenda ii'iin ndra. Ta juuni ndāki'in ndra ma ja'ma isukun Jesuu, va takua töve nuu ñùta'an yi, ti iin kuuni yi yakan va nī kuu nakaa yi. ²⁴Tajan te'en kīcha'a ma ndra jandaru nātu'un ta'an ndra:

—Na jānaka'a yo yi, va'a ga ña na kusiki yo yuu kuati, ta nda yo jakanaa, ta rakan ndāki'in yi —kàti ndra.

Takan kùu yi, ikan na jachinu ma tutu Ndioo nuu kà'an yi te'en:

Juuni maa ni ndra kùu ndra ña nāta'vi ndra ma ja'mai,

ta chāsiki ndra yuu kuati nde'o yo jakanaa ma ja'ma isukuin.

Takan jā'a ma ndra jandaru.

²⁵ Yatini xiin ma kruu nuu tàkaa Jesuu, ikan ndaa ma ma'á ra, chi'in ña ta'an ña, ta Ndiya ñasi'i ra nàni Cleofas, chi'in ma Ndiya Magdalena.

²⁶ Ta ora ndē'e ndio Jesuu ma ma'á ra, chi'in iin ra chàkunuu chi'in ra, ña ya'a kùuni ra nde'e ra, ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ma ma'á ra:

—Yo'o ma'á, chiña ndaa ma ra ni kuu se'un —kàti ra chi'in ña.

²⁷ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ma ra chàkunuu chi'in ra:

—Chiña ndaa ma ña kuu ma'un —kàti ra chi'in ma ra ndaa chi'in ma'á ra. Ta nda ma ora ikan, ndāki'in ra ña, ña kùu ma'á ra ña. Ta kuà'an ña chi'in ra ma ve'e ra.

Nuu chī'í Jesuu

(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49)

²⁸ Takan kūu va tava cha ch̀to Jesuu ña chīnu ma tiñu v̀chi ra, yakan va ora yā'a ña kūu takan, ta te'en nāka'an ra, ikan na chinu ña kà'an ma tutu Ndioo:

—Ya'a natii takuii —kàti ra.

²⁹ Ta takua ma ikan ndaa iin kasitu ña chitu yi chi'in ma vinu iya, tajan nānduku ndra iin ña xa'ma, ta jākuti ndra yi chi'in ma vinu ikan, ta chū'ni ndra yi punta ma iin yutun kani ña nàni hisopo, ta jāyatin ndra yi yu'u Jesuu. ³⁰ Ta ora cha yā'a chī'í Jesuu ma vinu uva iya, ta te'en nāka'an ndio ra:

—Cha chīnu ndisaa ma ña kà'an nuu tutu Ndioo vitin —kàti ra.

Ta ora chīnu kā'an ndio ra takan, tajan chūtakandee ndio ma xini ra, ta chī'í ra.

Iin ra jandaru k̀chi ra kaa xaan iin chiyo xiin ma Jesuu

³¹ Iin kivi antea ña kūta'an ma viko Pakua, kūu yi ma takan. Yakan va ma ndian judíu tōve kùuni na ña kindoo ma kuñu ma ndian ndíí nuu kruu ma kivi ña nindee na, ti ma kivi ikan, iin kivi ya'a ka'nu kùu yi kuenda na. Tajan ndiakan chīkan na ñamani nuu Pilatu ña na tachi ra iin ma ndra jandaru ra, ña kuka'nu ndra si'in ma ndra ka'lin nuu kruu, ta jànuu ndra ma ñunda'yu ndra. ³² Tajan ma jandaru, chā'an ndra, ta chā'nu ndra si'in ma ra nunuu, ta ikan jan chāka'nu ndra si'in inga ma ra tàkaa xiin Jesuu. ³³ Va ora cha jāyatin ma ndra jandaru ndra nuu tàkaa Jesuu, ta ndē'e ndra ña cha chī'í ra.

Yakan va tüva nī kuuni ndra ka'nu ndra ma si'in ra. ³⁴ Va iin ma ra jandaru kūchi ra ma kaa xaan nda'a' ra iin chiyo xiin ma Jesuu, ta ma ora ikani kēe kua'a' nī ra chi'in takuii. ³⁵ Ma ra nātu'un ma tu'un i'ya, kùu ma ra ndē'e ma ña kūu, ta ña ndicha kùu ma ña kà'an ra. Ta tu ndicha ña takan kùu yi, na chinuni ndo yi ndia. ³⁶ Takan kùu yi, ikan na chinu ma tu'un ña te'en kà'an nuu ma tutu Ndioo: “Töve ni ta'nu nī'iin iki ra”, kàti yi. ³⁷ Ta ìyo inga tuku nuu ma tutu Ndioo ña kà'an yi te'en: “Ni nde'e na ma ra kūchi na kaa xiin”, kàti yi.

Nuu kùchi Jesuu

(Mt. 27:47-61; Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56)

³⁸ Takan kùu ta ora yā'a ndisaa ma ña'a, tajan ma ra ñuu Arimatea ña nàni Kusé, ra chìnuni tu'un Jesuu, va ch̀to maani ra yi, jà'a ña ndasii ra nde'e ra ma ndian judíu. Rakan ch̀kan ra ñamani nuu Pilatu ña na ku'va ra ñunda'yu ma Jesuu nuu ra. Ta ma Pilatu chā'a ra ña na kuki'in ra yi. Yakan va ma Kusé kēe ra kuàki'in ra ma ñunda'yu Jesuu, ta ndiso ra yi kuà'an ra. ³⁹ Ta juuni chāa ma ra nàni Nicodemo, ra chā'an chāka'an chi'in Jesuu ma chanikuaa niku, ña nda'a ra iin oko uchi kilu ma yukú ya'a xiko cha'an ña cha jàkanuu ra. Ta yuku ikan nàni vu mirra chi'in áloes. ⁴⁰ Takan kùu ña ma Kusé chi'in Nicodemo, kī'in ndio ndra ma ñunda'yu Jesuu, ta kāva ndra yi chi'in ma ja'ma kuichin ña jākuti ndra ma yukú xiko ña cha jàkanuu, ma takua ìyo ma costumbre ma ndian judíu, ma ora kùchi na ma ndian chī'í. ⁴¹ Ta yatini ma nuu chī'í ma Jesuu nuu kruu, ìyo iin kora nuu kàa kua'a' yutun chà'a chiti kacho, ta ma ikan ti ìyo iin nuu ñaña ña já kūva'a, nuu takā'an kuchi na nī'iin ñivi. ⁴² Ikan kūchi ndra ma ñunda'yu Jesuu, vati ma nuu ñaña ikan, yatin tiaga k̀ndoo yi, ta cha ni keta ma kivi nindee ma ndian judíu ndia.

Nuu nàtaku ndiko Jesuu

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12)

20 Ma kivi nunuu nuu k̀cha'a ma jamana, ma Ndiya Magdalena, na'a va'a kēe ña chānde'an nuu ñaña ma Jesuu ma ora juuni naa ga. Ta ikan ndē'an ña tüva ndàsi ma yuu ka'nu yu'u ma

yavi nuu ìyo ma nuu ñaña. ²Tajan endee chīnu ña kuà'an ña nuu ndaa ma Simón Petu', chi'in inga ma ra jàkua'a chi'in Jesuu, ra ya'a ga kùuni ra nde'e ra, ta te'en nāka'an ña chi'in ndra:

—Cha ndāki'in na ma ñunda'yu ma Racha'nu Jesuu ma nuu ñaña nuu kùchi ra, ta töve chīto ndi ndanu chāndaka na yi —kāti ña chi'in ndra.

³Tajan ma Petu' chi'in inga ma ra jàkua'a chi'in Jesuu, kēe ndra kuānde'e ndra ma nuu ñaña ma Jesuu. ⁴Ta ninduvi ndra induku va'a kēe ndra kàcha'an ndra, uvaa ña ma inga ra ni'i ga chīnu ra, yakan va ji'naga ra chāa ma nuu ñaña kua ma Petu'. ⁵Tajan ndē'e nuu ra ma tichi yavi nuu kùchi ma Jesuu, ta ikan ndē'e ra ma ja'ma kuichin ña kāva ma Jesuu, va töve nī kuuni ra ki'vi ra tichi yi.

⁶Ta nunuuni tajan chāa ndio ma Simón Petu', ta ki'vi ra ma nuu kùchi ma Jesuu, ta juuni ndē'e ra ña kàndoyo ma ja'ma kuichin ña kāva ma Jesuu ma ikan ndia. ⁷Ta juuni ndē'e ra ña kàndoyo ma ja'ma ña kāva xini ra, va töve iin kandoyoni yi chi'in ma ja'ma ña kāva ma Jesuu, vati kàndoyo locho siin yi. ⁸Tajan inga ma ra chākunuu chi'in Jesuu, ra chāa ma nunuu, kī'vi ndio ra tichi yi, ta ikan ndē'e ra ma ña kūu, ta chīnuni ra. ⁹Takan jā'a ndra ti takā'an kutunini ndra ña kà'an ma tutu Ndioo, ña Jesuu ìyo yi ña nataku ra tañu ma ndian ndíí. ¹⁰Takan kūu tajan ninduvi ma ndra chākunuu chi'in Jesuu kuānu'u ndiko ndra ma nuu ìyo ve'e.

Jesuu kèta ra nuu Ndiya Magdalena

(Mr. 16:9-11)

¹¹Va ma Ndiya kīndoan iti' chata ma nuu ñaña, ña chākuan ma xiin yi. Ta ma ora chākuan ndaa ña, ta chūtaka ndee ña, ta ndē'e ni'ni' ña tichi ma yavi nuu ñaña. ¹²Ta ikan ndē'an uvi ta'an ma tati ña jàtiñu kuenda Ndioo, ña ñù'u yi ja'ma kuichin, nàndi yi ma nuu chūndii ma ñunda'yu Jesuu: iin yi nàndi ma iti' chiyo xini ra, ta inga yi nàndi ma iti' chiyo cha'a ra. ¹³Takan kūu, tajan ma tati ikan, te'en kīcha'a yi chīkatu'un yi nuu ma Ndiya:

—Yo'o ñacha'nu, ¿ta naja chākun? —kāti yi chi'an.

Ta ma Ndiya te'en nāka'an ña:

—Chākui ti ma Racha'nu chito'i, töve chītoi ndanu chāndaka na ra —kāti ña.

¹⁴Ta ora chīnu kā'an ña takan, ta chīkokanian ndē'an inga iti', ta ikan ndē'an ma Jesuu, va töve nī cha'a' ña kuenda ña Jesuu kùu ra. ¹⁵Tajan ma Jesuu te'en kīcha'a ra chīkatu'un ra nuan:

—Yo'o ma'á, ¿ta naja chākun?, ¿Ta yo nāndukun? —kāti ra chi'an.

Va takua yakan chānini ña, ña ra jàkuenda ma nuu kàa yutun ikan kùu ra, yakan va te'en nāka'an ña chi'in ra:

—Yo'o racha'nu, tu yo'o ndāki'in ma kuñu Jesuu, na katitu'un nui ndanu chāndakaun yi, ta kuki'in yi —kātian.

¹⁶Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'an:

—¡Ndiya! —kāti ra chi'an.

Ta ora nākotoan ña tati Jesuu kùu yi, ta cha jāyatian ña nuu ra, ta te'en nāka'an ña chi'in ra:

—¡Raboni! —ña kùuni yi ka'an yi Matru chi'in tu'un hebreu.

¹⁷Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'an:

—¡Na jañaun yu'u! Vati juuni takā'an kundai nuu ìyo ma Tatái. Va kùuni ña na kukatitu'un nuu ma ndian chìnuni tu'in, ña yu'u, ni kundai nuu ìyo ma ra kùu Tatái, ta ma Ndioi, ra juuni kùu Tatá ndo, ta Ndioo ndo ndia —kāti Jesuu.

¹⁸Tajan ma Ndiya Magdalena kēe ndioan kuàkatitu'an nuu ma ndian chìnuni tu'un ra, ña ndē'an ma Jesuu. Ta juuni kātitu'an nuu na ma tu'un ña kāti ra nuan ndia.

Jesuu kèta ra nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra

(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49)

¹⁹Ta ora chanikuaa, ma kivi nunuu nuu kīcha'a ma jamana; juuni ma kivi ikan, ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu kūti'vi ndra iin tichi ve'e, ta chāsi kutu ndra yi cha'a' ña ndasii ndra ma ndian judíu. Ma ora ikan chāa Jesuu ma nuu ka'iin ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta chākundaa ra ma'ñu ndra, ta te'en kāña'a ra chi'in ndra:

—¡Na vii koo ndo! —kāti ra.

²⁰Ta ora chīnu kā'an ra takan, tajan jāna'a ra ma nda'a' ra nuu ndra, chi'in ma xiin ra. Ta nduva'a chīsii ndra ña ndē'e ndiko ndra ma Racha'nu. ²¹Tajan Jesuu te'en nāka'an ndiko ra chi'in ndra:

—¡Na vii koo ndo! Vati takua jā'a ma ra kùu Tatái ña tāva ra tiñu nui, juuni takani tàvai tiñu nuu ndo, ikan na jana'a ndo takua jāna'i nuu ndo.

²² Ta ora chīnu kā'an Jesuu takan, ta tīvi ndio ra tati chata ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na koo ma Tati Í Ndioo chi'in ndo. ²³ Nda ndyo'o jàka'nuni ndo kuati jà'a ma ñivi, ni jaka'nuni Ndioo ma kuati na ndia. Ta ma ndian töve ni jaka'nuni ndo ma kuati, nda ma Racha'nu Ndioo, töve ni jaka'nuni ra ma kuati na ndia —kàti Jesuu.

Ma ra nàni Tomá, ndè'e ra ma Racha'nu ña cha nātaku ra

²⁴ Ma ra nàni Tomá, kùu ra iin ma ra indii tañu ma ndi uchi uvi ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, ra juuni kà'an na ña nàni Tili'ma. Rakan töve ìyo ra chi'in ndra ma ora kēta Jesuu nuu ka'lin ndra. ²⁵ Takan kūu tajan inga ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—¡Cha ndē'e ndi ma Racha'nu! —kàti ndra.

Va ma Tomá te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Tu töve jàna'a ji'na ra ma nuu tākue'e nda'a' ra jā'a ma nduyu kàa, ta töve ku'va ra ña ti'j xini nda'i yi, chi'in ma nuu tākue'e xiin ra, töve ni chinuni ña cha nātaku ndiko ra —kàti ma Tomá.

²⁶ Ta ora yā'a una kivi, tajan kūti'vi ndiko ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu iin tichi ve'e. Ta ma ora ikan, va ndaa ndio ma Tomá, chi'in ndra. Ta vaji ndisaa ma yuve'e ndasi yi, va Jesuu ki'vi ra ma nuu ka'lin ndra, ta chūndaa ra ma'ñu ndra, ta te'en kāña'a ra chi'in ndra:

—¡Na vii koo ndo! —kàti Jesuu.

²⁷ Ta ikan jan te'en nāka'an ndio ra chi'in ma Tomá:

—Na ti'un xini nda'un ma nuu takue'e nda'i i'ya, ta nde'un yi, ta juuni na ti'un ma xini nda'un ma nuu tākue'e ma xiin niku ndia. Na töve nuva ja'un ña ndo'uviniun ti, na chinuniun —kàti Jesuu.

²⁸ Tajan ma Tomá te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¡Yo'o kùu ma Racha'nui, ta ma ra kùu Ndioi! —kàti ma Tomá.

²⁹ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yo'o Tomá, vitin cha chīnuniun ti, cha ndē'un yu'u. Ya'aga ka'nu kùu ma ndian töve nī nde'e yu'u, ta chīnuni na —kàti Jesuu.

Nuu jàkoto ma Xuva yo nda kuenda kùu ma tutu i'ya

³⁰Takan kùu ta Jesuu jā'a ra kua'a' ga ndatu ka'nu nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta yakan tūva yo ni taa yi nuu ma tutu i'ya. ³¹Takan tāi nuu ma tutu i'ya, ikan na chinuni ndo ña Cristu kùu ma ra Se'e Ndioo. Ta tu chìnuni ndo ma ña kà'an ra, ni ni'i ndo nuu koo ndito ndo endeeni chi'in ra.

Jesuu kèta ra nuu ma ucha ta'an ma ndra jàkua'a chi'in ra

21 Ora ya'a ña kùu takan, tajan kèta ndiko Jesuu nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra, yatini yu'u ma tañu'u ña kàndii ma ñuu nàni Tiberias. Ta te'en kùu yi ma ora ikan: ²Nuu ka'iin ti'vi ma ra nani Simón Petu', chi'in Tomás, ra juuni kà'an na ña nàni Tili'ma, chi'in ra nàni Natanael, ra ñuu Caná, ña ìyo kuenda ma ñu'u' Galilea, ta juuni ka'iin ma ndra se'e Zebedeu, chi'in inga uvi ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu ndia. ³Tajan Simón Petu', te'en nāka'an ra chi'in ndra: —Ni kukiin —kàti ra.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Juuni kùuni ndyu'u ku'un ndi chi'un —kàti ndra.

Tajan ndāa ndio ndra ma tichi varku, ta kēe ndra kàcha'an ndra, va tükuii nī ni'i ndra ri ma chanikuaa ikan.

⁴Ta ma ora cha kīcha'a kundichin, tajan kèta ndio Jesuu ma yu'u tañu'u, va ma ndra jàkua'a chi'in ra, tōve nī nakoto ndra ra. ⁵Tajan Jesuu te'en chikatu'un ra nuu ndra:

—Ndyo'o se'yu, ¿a takā'an kuii ni'i ndo ndri? —kàti ra chi'in ndra.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Takā'an —kàti ndra. ⁶Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na jakana ndo ma yu'va tiaka' ka'nu ndo ma iti' chiyo kua'a ma varku, ta ni ni'i ndo ndri —kàti ra chi'in ndra.

Tajan takan kāni ndio ndra yi, ta nduva'a kua'a' ndri tīin yi ña ndava kündeega ndra tava ndra yi chi'in ndri. ⁷Tajan iin ma ra jàkua'a chi'in Jesuu, ra ya'a kùuni ra nde'e ra, te'en nāka'an ra chi'in Petu':

—jMaa ma Racha'nu kùu ra! —kàti ra.

Ta ora chīni ndio ma Simón Petu', ña juu ma Racha'nu Jesuu kùu ra, tajan numini chāku'un ra ma ja'ma ra, ti tāva ra yi, ma ora kīin ra, ta ndāva ra ma tichi takuii, ta kīcha'a ra suta ra nda kati chaa ra

ma nuu ndaa Jesuu. ⁸Ta ma inga ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu chāa ndra ma yu'u tañu'u chi'in ma varku ndia, ña endee kēñu'u ndra ma yu'va tiaka' ndra, ti nduva'a kuii chitu yi. Ta ìyo a uvi cientu iki kùu yi, ña chika kēe ndra ma tichi tañu'u, ta chāa ndra ma ñu'u' ití.

⁹Ta ora kānuu ndra ma nuu ñu'u', ta nāta'an ndra iin vinu'u ña ka'iin nditiu'un, ña jùndii iin tiaka' nuu yi, ta iin paan. ¹⁰Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na kichi ndaka ndo uvi uni tiaka' ña já tiin ndo nui —kàti ra.

¹¹Tajan ma Simón Petu' ndāa ndio ra tichi ma varku, ta endee kēñu'u ra ma yu'va tiaka' jānuu ra yi ma yu'u tañu'u, ña endee chitu yi chi'in iin cientu uvi xiko uchi uni ta'an tiaka' na'nu. Ta vaji ya'aga kua'a' ndri, va töve nī nakaa ma yu'va tiaka'. ¹²Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¡Na'a ndo kasi'ini ndo! —kàti ra.

Ni'iin ma ndra jàkua'a chi'in ra, töve nī kanani ndra ndàkatu'un ndra nuu ra ña nda ra kùu ra, ti cha chitò ndra, ña Racha'nu Jesuu kùu ra. ¹³Ta ikan jan Jesuu chājayatin ra ra ma yu'u nu'u, ta kī'in ra ma paan ta chā'a ra yi nuu ndra, ta juuni takan jā'a ra chi'in ma tiaka' ndia. ¹⁴Ña'a kùu ma cha'a' uni, ña jāna'a Jesuu ra nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra, ma ora cha yā'a ña nātaku ndiko ra tañu ma ndian ndíí.

Nuu kà'an Jesuu chi'in Simón Petu'

¹⁵Ta ora chinu chāchi ndra, ta te'en kīcha'a ma Jesuu chīkatu'un ra nuu ma Simón Petu':

—Yo'o Simón Petu', ra se'e Jonás, ¿a kùnigaun nde'un yu'u, kua ma ndra ka'iin i'ya? —kàti Jesuu chi'in Petu'.

Ta Petu' te'en nāka'an ra:

—Ndicha yo'o Racha'nu, cha chitoun ña kùuni nde'i ñun —kàti Petu'.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na jakuendaun ma ndian chìnuni ña kà'in, takua jà'a ma iin pato chi'in ma mvechala jàna ra —kàti Jesuu.

¹⁶Ta te'en chīkatu'un tuku ra nuu ra:

—Yo'o Simón, ra se'e Jonás, ¿a ndichaun ña kùuniun nde'un yu'u? —kàti Jesuu.

Ta Petu' te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ndicha, yo'o Racha'nu, cha chitoun ña kùuni nde'i ñun —kàti ma Petu'.

Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na kumiun ma ndian chinuni ña kà'in, takua jà'a iin pato chi'in mvechala jàna ra kùu chito'o ra —kàti Jesuu chi'in ra.

¹⁷Takan kūu tajan cha'a' uni kùu yi ña, te'en kīcha'a ndiko Jesuu chīkatu'un ra nuu ra:

—Yo'o Simón, ra se'e Jonás, ¿a ndichaun ña kùuniun nde'un yu'u? —kàti Jesuu.

Tajan ma Petu' nda'vi kùuni ndio ra cha'a' ña, cha'a' uni chīkatu'un Jesuu nuu ra, ña tu kùuni ra nde'e ra ra, tajan te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, cha chīto va'un ndisaa ma kua chānini, ta juuni cha chītoun ña kùuni nde'i ñun ndia —kàti Simón.

Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na jakuendaun ndisaa ma ndian chinuni ña kà'in takua jà'a iin pato chi'in mvechala kùmi ra. ¹⁸Ndicha va'a ña kà'in chi'un, ti ora kùun ma rayoko tiaga, ìyo ga ñandeun ña jà'un ma ña kùuni maun, va ora ni ndakuu cha'nun, ma inga ñivi ni tiin na ñun, ta ni ku'ni na nda'un, ta tüva kùu ku'un ma nuu kùuni maun, ti inga ñivi kùu na ña ni ka'nda na tiñu nuun, ta ku'un na chi'un ma nuu töve kùuniun ku'un.

¹⁹Chi'in ma tu'un i'ya, chā'a Jesuu ña na kutunini ndra ma naja kua ni kuvi Petu', ta takan jàna'a yi ña ma Racha'nu Ndioo, iin ra ya'aga ka'nu kùu ra. Ta ora yā'a ña kā'an Jesuu takan, tajan nāka'an ra te'en chi'in Petu':

—¿Na tandikun chatai! —kàti Jesuu.

Jesuu ya'aga kùuni ra nde'e ra, iin ma ra jàkua'a chi'in ra

²⁰Takan kūu ta ora chīkoni'i ma Petu' ndē'e ra iti' chata ra, ta ndē'e ra ña vāchi iin ma ra jàkua'a chi'in Jesuu. Ta rakan ti iin ra ya'a ga kùuni Jesuu nde'e ra kùu ra, ti juuni ra kùu ma ra chūnandi xiin Jesuu ma nuu kūxini ndra, ma ra chīkatu'un te'en nuu ra: “Yo'o Racha'nu, ¿nda ra kùu ma ra ni xikoña'a cha'un?” kàti Jesuu. ²¹Tajan ora ndē'e ma Petu' ma ra vāchi chata ndra, ta te'en chīkatu'un ra nuu Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, ta rakan, ¿niyi ni ta'an ra? —kàti Petu'.

²²Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Tu yu'u kùuni ña na koo ra ma ñuñivi i'ya, nda ma ora ni kichaa ndikoi, yöve kuenda maun kùu yi. Ma ña ìyo yi ña ja'un kùu yi ña na tandikun chatai —kàti Jesuu.

²³Takan kũu ña ma tu'un ña kà'an ña töve ni kuvi ra, chĩtakuati yi nuu kua'a' ma ndian chìnuni tu'un Jesuu, ta chĩto na yi. Va ma tu'un ndaa kũu yi ña Jesuu töve nĩ ka'an ra nuu ndra ña rakan töve ni kuvi ra, ti ma ña kã'an Jesuu kũu yi ña: tu kũuni ra ña koo rakan ma ñuñivi i'ya, nda ma ora ni kichaa ndiko ra, yöve kuenda ma Petu' kũu yi, kàti Jesuu.

²⁴Ta rakan kũu ma ra jàkua'a chi'in Jesuu, ra kàtitu'un cha'a' ma tu'un i'ya ta juuni ra tãa yi i'ya. Ta chĩto va'a yo, ti tu'un ndaa kũu yi.

²⁵Ta juuni jã'a Jesuu kua'a' ga tiñu ma ora chākunuu ra ma ñuñivi i'ya. Ta yu'u chànini, ña tu taa ndi'i yo ta'ii'in ma tiñu jã'a Jesuu nuu kua'a' tutu, töve ni kuta'an yi ma ñuñivi i'ya niku. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu ña kà'an cha'a' tiñu jà'a ndra tatun Jesucristu

Jesuu, chà'a ra tu'un ña ni kichi Tati Í Ndioo

1 Ma tutu nunuu ña tã nuun, yo'o Teófilo, tã yi ikan na kutu'vaun ndisaa tiñu jã'a Jesuu chi'in ma tu'un jãna'a ra nda ora kicha'a ra jà'a ra yi, ²ta nda ora kēta ma kivi ña ndāa ndiko ra andivi. Ta ora takāaga ku'un Jesuu andivi, ji'naga kātitu'un ra nuu ndra kùu tatun ra, nda tiñu ìyo yi ña ja'a ndra, va jã'a ra yi chi'in Tati Í Ndioo, ikan na koto kachin maa ndra yi, nda tiñu ìyo yi ña ja'a ndra. ³Takan kūu ta ora cha yā'a ña chī'í ra, tajan kēta ndito ndiko ra nuu ma ndra kùu tatun ra, ta jãna'a ra kua'a' nakuyi nuu ndra. Ta ikan ndē'e ndra, ti ndicha ña nātaku ndiko ra. Ta uvi xiko kivi kùu yi ña chīyo Jesuu chi'in ndra ña jàna'a ra nuu ndra, naja kua kàa nuu chà'nda Ndioo tiñu.

⁴Takan kūu ta ora juuni ìyo ga ra chi'in ma ndra tatun ra, tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—¡Na kēe ndo ma ñuu Jerusalén! ¡Na kindoo ndo ikan, nda kati chinu ma tu'un chā'a ma Tatái nuu ndo! Ta ma tu'un ikan, ti juuni cha kātitu'in yi nuu ndo ndia. ⁵Ndicha kuii ti chi'in takuini jākunduta ma Xuva ma ñivi, va tiá iti' nuu, Ndioo ni jakunduta ndo chi'in ndatu ma Tati Í Ra. —Takan kàti Jesuu.

Jesuu, ndàa ra kuà'an ra iti' andivi

⁶Tajan ma ndra ka'iin ti'vi chi'in Jesuu, te'en kicha'a ndra chikatun ndra nuu ra:

—Yo'o, Racha'nu, ¿a vitin ni jakakun ñuu Israel, ikan na kuu ka'nda yo tiñu juuni nuu maa yo? —kàti ndra chi'in ra.

⁷Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Tüvi ìyo yi ña koto ndo nda kivi, ta nda kuiya kùu yi ña ni ja'a Tatái yi, ti uvanuu rakan kùu ra ña chito ra nda kivi ni ja'a ra yi, ti ìyo ndatu ra. ⁸Ta ndyo'o ti ni ni'i ndo ndatu ma Tati Í Ndioo ora ni kichi yi koo yi chi'in ndo. Ta ikan jan ku'un ndo kujana'a ndo tu'un cha'i

ñuu Jerusalén, ta ninii ñu'u' Judea, ta ñu'u' Samaria chi'in ninii ka'nu ñu'u' ñuñivi, ikan na koto ndisaa ma ñivi ìyo ñuñivi yi —kàti Jesuu.

⁹Ta ora chīnu kà'an ra te'en, tajan ndē'e ma ndra kùu tatun ra ña ndāa ra kuà'an ra iti' andivi. Ta ikan chāsi iin viko ra, ta tūva nī nde'e ndra ra. ¹⁰Takan kūu, ta ora juuni ka'lin ndra ndē'e ndra naja kua kuàndaa Jesuu iti' andivi, tajan kēta uvi ndra ñù'u ja'ma kuichin yatin xiin ndra, ¹¹ta te'en kīcha'a ndio yi kà'an yi chi'in ma ndra kùu tatun Jesuu:

—Ndyo'o ndra kīchi ñu'u' Galilea, jna ndē'ega ndo iti' andivi! Ti ma ra ndē'e ndo ña kuà'an, juuni ma ra chīyo chi'in ndo kùu ra, va vitin cha ndāa ra andivi. Ta ni kichi ndiko ra inga cha'a', takua ndē'e ndo ra ña kuà'an ra. —Takan kàti ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo nuu ndra.

Kàchin ndra tatun Jesuu, Matías, na ndaki'in ra tiñu chiyo ma ndi Juda

¹²Tajan kēe ndra tatun Jesuu nda yuku nàni Olivu. Ta kuà'an ndra iti' ñuu Jerusalén vati iin ñuu kàndii yatini kùu yi, ti na kùu kee chika na kakunuu na ma kivi nindeo, takan kà'an ma ley ma ndian judíu. ¹³Ta ora chāa ndra ma ñuu Jerusalén, ta ndāa ndra iin ve'e ìyo nda siki nuu takani ndòo ndra. Ta ndisaa ndrakan, nàni ndra te'en: Petu', Xuva, Jandiau, André, Lipe, Tomá, Tolo, Mate, chi'in Jandiau se'e ra nàni Alfeu, ta Juda se'e Jandiau, ta ra nàni Simón, iin ra kùuni kanita'an chi'in ñuu Roma kùu ra. ¹⁴Yakan va ndisaa ndrakan kùti'vi ma ikan ta kà'an ndra chi'in Ndioo nani kivi ti inuuni ma ña chànini ndra. Ta chi'in ndra juuni kùti'vi ndra yani Jesuu chi'in Ndiya ña kùu ma'á ra, ta inga tuku ñivi ña'a ndia.

¹⁵Tañu ma kivi ikan, kùti'vi kua'a' ma ndian chìnuni tu'un Jesuu. Ta ìyo iin iin cientu oko ta'an na kùti'vi ma ikan. Ta ikan chūndaa ndio ma Petu', ta te'en kīcha'a kàtitu'un ra nuu na:

¹⁶—Ndyo'o ndian yani, cha chīnu ma tu'un kā'an ma Tati Í Ndioo nuu ma racha'nu David taji'na. Ti David, cha tāa ra yi nuu ma tutu Ndioo naja kua kūu yi chi'in Juda, ra xīkoña'a cha'a' Jesuu. Ti rakan jāna'a ra nuu ndra ma nuu ìyo yi ña kùu nata'an ndra Jesuu ta tiin ndra ra, ¹⁷vaji juuni iin ra jàkua'a chi'in Jesuu kùu ra niku. Vati jā'a ra ma tiñu takua jà'a yo ndia. ¹⁸Va kēta iin kivi ña chā'an Juda, ta jāta ra iin ñu'u' chi'in ma xu'un' tīa'vi ndra ra cha'a' ma tu'un

vata ña tãva ra cha'a' Jesuu. Ta ikan kōyo Juda iti' xini ra, ta ndãta tichi ra. Ta kēe chiti ra, ta chī'í ra. ¹⁹Takan kūu ta ora chīto ñivi ìyo ñuu Jerusalén ña tã'an Juda, ta jākunani na ma ñu'u' ikan, Ñu'u' Acéldama, vati ma tu'un ikan kùuni yi ka'an yi: Ñu'u' Níí chi'in ma tu'un kà'an na. ²⁰Ti nuu tutu Salmu te'en kà'an yi cha'a' Juda:

Ma nuu chíyo ra, na ndakuu yi iin tichi ku'u taxiin,
nuu nī'iin na na kōo.

Ta juuni kà'an yi te'en ndia:

Inga ra, na ndaki'in tiñu chíyo ra, kàti yi.

²¹Ìyo ndra takani chàkunuu chi'o ndisaa tiempu, nda ora chíyo Racha'nu Jesuu tañu yo. ²²Vati ndrakan ìyo ndra chi'in yo, nda ora jākunduta Xuva ma Jesuu, ta nda ora ndãa ra kuà'an ndiko ra iti' andivi. Ta vitin ìyo yi ña kachin yo iin ra ìyo tañu ma ndra chàkunuu chi'o, ta ndaki'in ra tiñu jà'a yo. Ta indukuni kakunuu ra chi'o ña kàtitu'un ra naja kua nātaku Jesuu. —Takan kàti Petu'.

²³Yakan va kāchin ndra uvi ta'an ma ndra chàkunuu chi'in ndra: Kusé Barsabás, ra juuni nàni Justo ndia, ta inga ra nàni Matías. ²⁴Ta ikan kīcha'a ndra kà'an ndra chi'in Ndioo te'en:

—Yo'o Racha'nu ña nàkoto naja kua chànini ndisaa ndi. Na nde'un ninduvi ndra'ya, ta na jana'un nuu ndi nda ra kùu ra kàchíun, ²⁵ña ndaki'in tiñu chíyo Juda, ikan na ndoo ra kùu ra tatun chi'in ndi. Vati Juda jānaa ra ma tiñu chíyo ra jà'a ma kuati jā'a ra ora kuà'an ra ma nuu ìyo yi ña ku'un ra. —Takan kà'an ndra chi'in Ndioo.

²⁶Tajan kīcha'a ndio ndra chàsiki ndra chi'in yuu kuati, ta jākanaa Matías, ti ma yuu ikan kōyo yi kuenda ra. Ta nda ma ora ikan kīcha'a ra kùu ra tatun chi'in ndi uchi iin tatun Jesuu.

Ora kīchaa Tati Íí Ndioo

2 Ora kēta iin viko ña jàka'nu ñivi judíu ña nàni Pentecosté, ma kivi ikan kūti'vi tandi'i ñivi chìnuni tu'un Jesuu ma ikan. ²Ta ikan numini chíni na ña ni'i jà'a yi iti' andivi, takua jà'a iin tati ña ya'a ni'i chàkin ninii ma tichi ve'e nuu ka'iin na. ³Ta kēta iin ña kàa takua kàa yaa ñu'ú, ta chítakuati yi xini ii'iin na. ⁴Ta ndisaa na kī'vi ma Tati Íí Ndioo tichi anima na. Ta ikan jan kīcha'a kà'an na siin siin tu'un ña tüvi chíto na kà'an na, ti ma Tati Íí Ndioo jā'a ña na kutu'va na kà'an na ma tu'un ikan.

⁵Ta ma kivi ikan ìyo kua'a' ñivi judíu ñuu Jerusalén, ndian kīchi nuu chika, ninii ka'nu ñuñivi. Ta ndiakan ti ndian ya'a jàchi'in ma ña kà'an ma ley Ndioo kùu na. ⁶Tajan kūti'vi ndio ma ñivi ora chīni na ña ni'i jà'a ndio ma tati ikan. Ta ikan ndē'e na ma ndian chīnuni tu'un Jesuu, ña ni tūva chīto na naja kua chānini na. Ti ma ndian chīnuni ikan kà'an na tu'un kà'an inga ñivi. Va kūtunini ma inga na yi, ti tu'un kà'an na kùu yi. ⁷Ta ndava kuà'an tati na ndè'e na ma ña jà'a inga na. Tajan kīcha'a na chīkatu'un ta'an na:

—¿Ta naja kùu ja'a na kà'an na tu'un kà'an yo tuva ñivi kīchi ñu'u' Galilea kùu na? ⁸¿Ta naja kua kùu yi ña ii'iin yo chīni yo ña kà'an na tu'un kà'an yo, ta siin siin ñuu yo? ⁹Vati ma tañu yo ìyo ndian kīchi ñu'u' Partia, ñu'u' Media, ñu'u' Elam, ñu'u' Mesopotamia, ñu'u' Judea, ñu'u' Capadocia, ñu'u' Ponto, ta nda ñu'u' Asia ndia. ¹⁰Ta juuni ìyo ndian kīchi ñu'u' Frigia, ñu'u' Panfilia, ñu'u' Egiptu, ta ñu'u' Libia, ña kàndii yatini ñu'u' Cirene, ta ndian kīchi ñuu Roma ndia. ¹¹Ìyo ndian kùu ñivi judíu nda ora kākū na, ti tatá na kùu ñivi judíu. Ta inga na, jākua'a na, ta ikan kī'vi na kuenda ñivi judíu. Ta juuni ìyo ndian kīchi ñu'u' Creta chi'in ñu'u' Arabia ndia. Yakan va vaji siin siin kà'an ta'ii'iin yo, va chi'in ma tu'un kà'an ta'ii'iin yo kūtunini yo tu'un kà'an ndian kùu ñivi Ndioo cha'a' ma tiñu ka'nu ña jà'a ra —kàti na.

¹²Ta ikan ndisaa ndio na ndava kuà'an tati na, ti nī töve chīto na nayi chānini na. Ta ikan jan te'en kīcha'a na chīkatu'un ta'an na:

—¿Ta nayi kùuni yi ka'an yi ña jà'a na te'en? —kàti na.

¹³Va ìyo inga ndian kà'an ti'ini te'en:

—Jà'a na takan ti ndian chīnī kùu na —kàti na.

Petu' kàtitu'un ra nuu ñivi cha'a' ma Racha'nu Jesuu

¹⁴Yakan va, Petu' chūndaa ra chi'in ma ndi uchi iin tatun Jesuu, ta te'en kīcha'a ra kà'an ni'i ra chi'in na:

—Ndyo'o ñivi judíu, ta ndisaa ñivi ìyo ñuu Jerusalén, jna koto ndo tu'un i'ya, ta na taso'o va'a ndo ña ni ka'in! ¹⁵Ma ndian ka'iin chi'in ndi i'ya, yūvi ndian chīnī kùu na takua chānini ndo, vati já kaa iín na'ani kùu yi. ¹⁶Yakan va yūvi takan kùu yi, ti ña'a kùu ña tà'an ndra takua kàtitu'un racha'nu Joel, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na. Ti rakan te'en kà'an ra ma ña kàtitu'un Ndioo nuu ra:

17 Te'en ni kuu nuu ni kicha'a ndi'i ñuñivi, kàti Ndioo.
 Ni tachì Tati Iì nuu ndisaa ñivi ñuñivi, ta ikan ni koo yi chi'in na.
 Ta ma se'e ndo, ra'ii a ña'a', ni ka'an na tu'un yu'i.
 Ta ma ndian yoko, ni nde'e na ña ya'a ka'nu ña ni jana'i nuu na.
 Ta ma ndian cha'nu, ni ja'i ña na koyo ma chani nuu na.

18 Ta juuni ni tachì ma Tati Iì nuu ma ndian kùu
 musui, ra'ii a ña'a',
 na koo yi chi'in na ma kivi ikan, ta na ka'an na tu'un yu'i ja'a yi.
 19 Ta iti' andivi ni jana'i nuu ndo kua'a' ndatu ka'nu.
 Ta ñivi ñuñivi ni nde'e na tundo'o.
 Ni kati' kua'a' nií na, ta ni kayu kua'a' nakuyi jà'a ma ñu'ú.
 Ta ni kutu kua'a' ñu'ma ma ñuñivi ndia.

20 Ta ma tatá nikandii ni nda'va ra.
 Ta tatá yoo ni ndakuu kua'á ri takua kàa nií,
 antea ña keta kivi ya'a ga ka'nu ta íí, ña ni kichi
 Racha'nu chito'o yo.

21 Va ndisaa ndian chikan nuu Racha'nu Ndioo ña na jaka'nuni
 ra ma kuati na, ni kakú na nuu ma tundo'o ikan.

Takan kàti Ndioo, kàti ma tutu ña tãa ma racha'nu Joel taji'na.

22 'i Taso'o va'a ndo ndyo'o ñivi ñuu Israel ña ni ka'in chi'in ndo!
 Ti takua ndyo'o cha chito va'a ndo, cha'a' ma tiñu jã'a Racha'nu
 Jesuu, ra kichi ñuu Nazaret. Rakan kùu ra kãchin Ndioo ta jãna'a
 ra ra nuu ndisaa ndo. Ti Ndioo chã'a ra ña na ja'a Jesuu kua'a'
 ndatu ka'nu ra nuu ndo, ta juuni jã'a ra ña na jana'a ra kua'a' seña
 kuenda ma kuiya ni kichi. Ta juuni jãva'a ra kua'a' nakuyi chi'in
 ndatu ra ndia. 23 Vati ora takã'an koo Jesuu chi'in ndo, cha chito
 Ndioo nayi ni ja'a ndo chi'in ra. Yakan va takan kũu yi. Ta ora cha
 ìyo Jesuu chi'in ndo tajan chã'a ndo ra nuu ma ndra kini, ta tãkaa
 ndra ra nuu kruu, ta ikan na kuvi maa ra. 24 Va Ndioo jãnataku
 ndiko ra ra, ta tãva ra ra tañu ñivi ndií, ti na kũu kindoo ra chi'in
 ndian ndií ndisaa tiempu jà'a ma ndatu Ndioo. 25 Ta ma racha'nu
 Rey David, ra chiyo tatiempu, te'en kã'an ra cha'a' Jesuu:

Chìtoi, ti ìyo ma Racha'nu Ndioo chi'in, ndisaa kivi
 ti jàkuenda ra yu'u.

Yakan va tüvi yu'vì vaji ni nde'i tundo'o.

²⁶Ta cha'a' yakan kùu yi ña ch̀sii animai, ta
ch̀tai, ti ya'a sii k̀uni.

Vati ch̀toi ti ndicha ña ni nataku ndikoi endeeni.

²⁷Ta töve ndàkoun yu'u tañu ñivi ndíí.

Ta töve ku'vaun ña na ta'yu ñunda'yui,

ti yu'u k̀u ma ra íí ña k̀u musun.

²⁸Ti maun jàna'a nui ma iti' nuu koi chi'un.

Ta juuni ya'a ch̀sij ora ni koi chi'un nuu ìyoun.

Takan k̀ti David —k̀ti Petu'.

²⁹Tajan te'en nàka'an tuku Petu' chi'in na:

—Ndyo'o xaa, k̀uni ka'in iin tu'un ndaa nuu ndo cha'a' ma Rey David, ra k̀u ñivi yo, ra ch̀yo taji'na. Ta rakan, ti k̀ta iin kivi ña ch̀í ra. Ta ikan k̀chi ra. Ta ma nuu ñaña ra, juuni ìyoga yi nda vitin yatini nuu ìyo yo. ³⁰Yakan va ma racha'nu David, k̀u ra iin ra k̀an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na. Ta juuni ch̀to ra ti Ndioo ch̀a ra ma tu'un nuu ra ña ni koo iin ñivi ra ña ni ka'nda tiñu ma kuiya v̀chi. ³¹Ta k̀an ra yi ta iin ma ña ch̀kuu yi, vaji tak̀an kuu yi. Yakan va ma kivi k̀an David ma tu'un ikan, juuni k̀an ra kuenda ra Cristu naja kua ni nataku ndiko ra. Ta k̀ti ra ti ma ra k̀u Cristu, töve ni ndoo ra nuu ñaña ra. Ta ma ñunda'yui ra na tüvi nī ta'yu yi ndia. ³²Yakan va cha ch̀to yo ti Ndioo j̀nataku ndiko ra juuni ma Jesuu, ra ch̀í nuu kruu. Ta kuenda ña'a, ndisaa ndi k̀u ndi testigu, ti ndē'e ndi ña ndicha ña ndito Jesuu vitin. ³³Ta Jesuu ndāa ra kuà'an ra kuàkunandi ra chiyo kua'a Ndioo nuu ìyo ndatu ra. Ta ikan ch̀a Tatá Ndioo, Tati Íí ra nuu ra, vati kua ikan cha ch̀a ra tu'un nuu ra. Ta ikan juuni Jesuu, t̀chi Tati Íí Ndioo nuu yo nde've. Ta ña'a k̀u ña ndē'e ndo ta ch̀ini ndo nda che'e. ³⁴Ti yüvi David k̀u ra ña ndāa ra andivi ta ch̀unandi ra chiyo kua'a Ndioo, vati juuni maa ma David te'en nàka'an ra:

Ma Racha'nu Ndioo te'en k̀an ra chi'in ma ra chito'i:

“Na kunandiun chiyo kua'i, ti i'ya ni ku'vai ma ndatui nuun,

³⁵nda kati kanindoyoi ma ndian k̀nita'an chi'un iti' cha'un.”

Takan k̀ti Ndioo chi'in Jesuu, k̀ti racha'nu David taji'na.

³⁶Na koto tandi'i ndyo'o ñivi ñuu Israel, ma tu'un ndaa. Ti juuni ma Jesuu ra ch̀ni ndo nuu kruu, juuni k̀u ra Cristu ta chito'o yo, j̀a Racha'nu Ndioo —k̀ti Petu'.

³⁷ Ta ora chīni ma ñivi ka'iin ikan ma tu'un kà'an Petu', nda'vi kùuni na, ta kīcha'a na chīkatu'un na nuu Petu' chi'in nuu inga ndian kùu tatun Jesuu te'en:

—¡Ndyo'o xaa! ¿Nayi ìyo yi ña jà'a ndi? —kàti na.

³⁸ Tajan te'en nāka'an Petu' chi'in na:

—¡Na chikoni'i anima ndo chi'in Ndioo! ¡Ta na kunduta ndo chi'in sivi Jesucristu, ikan na janaa Ndioo kuati ndo, ta takan na ku'va ra ña na koo ma Tati Í Ndioo chi'in ndo! ³⁹ Ma tu'un i'ya Ndioo chā'a yi kuenda ndo ta juuni kuenda se'e ndo. Ta juuni chā'a ra tu'un ra kuenda ndian ìyo chika a ndian ìyo yatini, vati kùu yi kuenda tandi'i ndyo'o ndian kāchin Racha'nu Ndioo ña kuu ndo ma ñivi ra. —Takan kàti Petu'.

⁴⁰ Takan kūu ta juuni kà'an Petu' tiá kua'a' tu'un kuenda Jesuu, ta te'en kātitu'un ra nuu ñivi ikan ña chùndayu'u ra na chi'in tu'un i'ya:

—¡Na kundachiyo ndo xiin ñivi jà'a ña kini ìyo ñuñivi i'ya koto ndakuu kini ndo ndia! —Takan kàti ra.

⁴¹ Yakan va ndian chīnuni ma ña kà'an ra, ndiakan kùu ndian kùnduta. Ta ma kivi ikan ti kī'vi iin uni mii ñivi, ndian chīnuni ma iti' kuà'an Jesuu. ⁴² Ta ndisaa na jàchi'in na ma tu'un jàna'a ma ndra tatun Jesuu. Ta ikan indukuni jāchaa na ma ndatiñu na chi'in meru na, ti inuuni chānini na. Ta ikan endee kà'an na chi'in Ndioo ora kùti'vi na nuu chà'nda kuati na paan chàchi na.

Naja kua chīyo ma ndian chīnuni tu'un Jesuu taji'na

⁴³ Takan kūu ta ndisaa na, ndava yù'vi na ta ndava kuà'an anima na ña ndè'e na kua'a' tiñu ka'nu jà'a ma ndra tatun Jesuu, ti jànda'a ndra kua'a' ñivi ta jà'a ndra inga tiñu ka'nu chi'in ndatu ña chà'a Jesuu nuu ndra. ⁴⁴ Ta ma ndian chīnuni ma tu'un Jesuu, endee ìyo ti'vi na chi'in ndisaa ta'an na ndisaa kivi ti inuuni chānini na. Ta induku jāchaa na ndisaa ña ìyo nuu na chi'in ta'an na. ⁴⁵ Ta xīko na ti'yo na, ta tandi'i inga ndatiñu na. Ta ikan chà'a na xu'un' nuu ta'an na tuva ìyo nayi kùmani nuu na. ⁴⁶ Ta ndisaa kivi kùti'vi na ma veñu'u ka'nu ñivi judíu ña ndaa ñuu Jerusalén chi'in tave'e tave'e ndian meru na ña chīnuni, ña chà'nda java na paan. Ta ikan jan kīcha'a na kūsama na ma nuu ìyo ti'vi na, vati ya'a chīsii anima na ti ya'a va'ani na chi'in ta'an na. ⁴⁷ Ta jàka'nu na Ndioo, ta tandi'i ma ñivi ìyo ma

ñuu tiñu'u na na ndia. Ta tandi'i kivi ìyo tiá ga kua'a' ndian cha kī'vi iti' Jesuu, ta ndiakan kùu ma ndian kāchin ra ña ni kakú jà'a ra.

Iin ra cha'a pe'lu ndà'a ra

3 Iin kivi kuà'an Petu' chi'in Xuva veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén kaa uni chani'ini, vati ma ora ikan kùu ora kà'an ñivi judíu chi'in Ndioo veñu'u ikan. ²Ta ma yukora veñu'u ikan nàndi iin ra kùkue'e cha'a pe'lu, ña takani kùkue'e ra nda ora kāku ra. Ta rakan ti nani kivi chàndaka na ra ma ikan, ta chàjakunandi na ra yatin ma yukora veñu'u ña nàni Yukora Vii. Ikan na ndakan ra xu'un' nuu ma ndian yà'a ikan. ³Ta ma kivi ikan ora ndē'e ma ra kùkue'e ma Petu' chi'in Xuva ña chani ki'vi ndra ma yukora ikan, ta kīcha'a ra chikan ra xu'un' nuu ndra. ⁴Yakan va ora ndē'e ndra ma ra kùkue'e ña nàndi ra ikan, tajan te'en kīcha'a kà'an Petu' chi'in ra:

—jNde'e nuu ndi! —kàti ra.

⁵Tajan ma ra kùkue'e, ndē'e ra nuu ndra, ti chànini ra ña ni ku'va ndra xu'un' nuu ra, kùuni ra niku.

⁶Va ma Petu' te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Töve xu'un' plata nuu ndi ta ni oro ndia, ña ku'va ndi nuun, va ndava ni kùuni ìyo nuu ndi kùu ku'va ndi yi nuun. —Takan kàti Petu' chi'in ra.

Ta ikan nāka'an ndiko Petu' inga cha'a' te'en:

—Chi'in ndatu Jesucristu, ra ñuu Nazaret, kà'in chi'un ña na ndetaun ta kakaun —kàti ra.

⁷Tajan ora chīnu kà'an Petu' te'en, ta tīin ra chiyo nda'a' kua'a ma ra kùkue'e, ta jāndeta ra ra. Ta ma ora ikani numini ndākuu ni'i ma cha'a ra chi'in iki cha'a chondo ra. ⁸Tajan ma ra kùkue'e ikan, iin ndāvani ra, ta kīcha'a ra chika ra. Ta ikan kī'vi ra yukora veñu'u chi'in ndra, va juuni chi'in cha'a maa ndio ra chika ra. Ta endee ndàva ra ña jàka'nu ra Ndioo ti ya'a chīsii ra. ⁹⁻¹⁰Takan kūu tajan ma ndian ka'iin tichi veñu'u ikan, ora ndē'e na ra ña jàka'nu ra Ndioo, ta chika ra, ta ndava kuà'an tati ndio na, ta yū'vi na ndè'e na ma ña jā'a chi'in ra ña ndā'a ra. Ta nākoto na ra ti juuni ma ra chùnandi yukora veñu'u vii chikan xu'un' kùu ra.

Ndaa Petu' ma corredor Salomón, ña kàtitu'un ra nuu ñivi

¹¹Takan kũu ta ma ra cha'a pe'lu ña cha ndā'a, endee tüvi jaña ra ma Petu' chi'in Xuva. Ta ndisaa ñivi ndava kuà'an tati na ndè'e na ma ra kùkue'e. Ta kãndakunu na kuà'an na iti' Corredor Salomón nuu ka'iin ndra. ¹²Ta ora ndē'e Petu' ña chākoyo kua'a' ñivi nuu ra, ta kīcha'a ra kà'an ra te'en chi'in na:

—Ndyo'o ñivi israelita, ndè'i ndo ña ndava kuà'an tati ndo ndè'e ndo ña ndā'a ma ra kùkue'e i'ya. ¿A chànini ndo ña jānda'a ndi ra chi'in ndatu maa ndi?, kùuni ndo. ¿A chànini ndo ña chīka ra'ya vitin jà'a ndi ti ñivi íf kùu ndi?, kùuni ndo. ¡Va yüvi takan kùu yi! ¹³Ti ndā'a ra'ya chi'in ndatu Ndioo jà'a Jesuu. Ti ñivio cha'nu chīyo taji'na, ra nani Abraham, ta Isaac, ta Jacob, ndrakan kùu ndra jāka'nu Ndioo taji'na ora chīyo ndra. Juuni Ndioo ikan kùu ra ña jāka'nu ra Se'e ra Jesuu, ra kùu musu ra. Va ndyo'o tiin ndo Jesuu ma i'ya ta chāndaka ndo ra nuu Pilatu. Ta ora kũuni Pilatu jaña ra ra ta tüvi nī cha'a ndo ña na ja'a ra yi, ¹⁴vaji ma Cristu kùu ra iin ra íf ta ndaa. Va ndyo'o java chikan ndo ña na jaña ra iin ra chā'ni ñivi. ¹⁵Ta takan chā'ni ndo ma ra chā'a kivi koo yo chi'in Ndioo. Va Ndioo jānataku ndiko ra ra. Ta cha'a' ña'a kùu yi ña ndyu'u kùu testigu, yakan va chā'a ndi kuenda nuu ndo.

¹⁶Vati yakan va ma ra kùkue'e i'ya ndisaa ndo nākoto ndo ra, ta vitin ndè'e ndo ra ña cha ndā'a ra. Ta yüvi ndyu'u jā'a yi, vati ma ndatu Jesuu kùu yi ña jā'a yi takan cha'a' ña chìnuni ndi ma ña kà'an ra. Ta ndicha kuii ti chìnuni ndi ña ìyo ndatu Jesuu, ti juu yi jānda'a ndisaa ma kue'e ña ndo'o ma ra kùkue'e ikan. Ta yakan kùu ma ña ndè'e ndisaa ndo vitin.

¹⁷Yakan va ndyo'o xaa, cha chītoi ti maa ndo chi'in ndra kuxini nuu ndo chā'ni ndo Jesuu ma i'ya. Va jā'a ndo yi ti töve chīto ndo ña ra jà'a tiñu Ndioo kùu ra. ¹⁸Takan kũu va te'en jāchinu Ndioo ma ña kã'an ndisaa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na: ti ma ra kùu Cristu ni nde'e ra tundo'o, ta ni kuvi ra, kāti ndra. ¹⁹Yakan va na ndakoo ndo iti' kini kuà'an ndo, ta chikoni'i ndo iti' kuà'an Ndioo, ikan na janaa ra ma kuati ndo. Ta takan kùu ku'va Ndioo iin tiempu vii ña koo ndo. ²⁰Vati ni keta ora ña ni tachi ndiko Ndioo ma Jesucristu nuu ñivi ñuñivi, ti rakan kùu ra kāchin ra

ña na kuu ra Cristu, ora takà'an koo ñivi ñuñivi i'ya. ²¹ Yakan va vitin ìyo yi ña kindoo ndio Jesucristu andivi, nda kati keta ora ña jàndova'a ji'na Ndioo ndisaa nakuyi. Tajan ni kichi ndiko Jesucristu ma takua kà'an Ndioo chi'in ma ndra íí ña kà'an chi'in tu'un yu'u ra, ndra chiyo taji'na, ña ni kuu yi. ²² Ti ma Moisés te'en kà'an ra chi'in ma ndra kũu ñivio chiyo taji'na: “Ni jaketa ma Ndioo iin ra ñivio ña ni ka'an chi'in tu'un yu'u Ndioo indukuni takua kà'in chi'in tu'un yu'u ra nuu ndo ndia. ¡Yakan va na jachi'in ndo ndisaa ma ña ni ka'an ra! ²³ Ta ndisaa ma ndian tüvi ni jachi'in ma ña kà'an ra, tüva ni kuu na ñivi Ndioo.” Takan kãti Moisés taji'na.

²⁴ Ta te'en nãka'an ndiko Petu':

—Ta ndisaa ma ndra kã'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, nda tiempu chiyo Samuel ta iti' nuu, juuni kã'an ndra kuenda ma kivi vitin. ²⁵ Ma ndra kà'an chi'in tu'un Ndioo kà'an ndra ña ni ku'va Ndioo ma ña va'a nuu ma ñivi ra. Ta ndyo'o kũu ndian ni ni'i ndo yi. Ta juuni ni ni'i ndo ma tu'un ña jãndo'iin ra chi'in ma ñivio chiyo taji'na. Ti Ndioo te'en kã'an ra yi chi'in Abraham taji'na: “Ndisaa ñivi ìyo ñuñivi ni ja'ij na cha'a' ma ra kũu ñiviun ña ni koo tiá iti' nuu.” Takan kãti Ndioo. ²⁶ Ti ora jãnataku Ndioo ma ra Se'e ra, ji'na tãchi ra ra nuu ndyo'o ndian ñivi judíu ña na ja'íi ra ndo, ikan na ndakoo ta'ii'iin ndo ma iti' kini kuà'an ndo ta na tandikun ndo ku'un ndo ma iti' ra. —Takan kà'an Petu'.

Tiin ndra sutu veñu'u ka'nu Petu' chi'in Xuva, ta tìsokuati ndra ndra

4 Petu' chi'in Xuva juuni kà'anga ndra nuu ma ñivi, ora chãa ma ndra sutu cha'nu chi'in ma ra chà'nda tiñu nuu jandaru veñu'u, chi'in ndracha'nu saduceu ña ² ya'a kùxaan ndra, ti jàna'a Petu' chi'in Xuva nuu ñivi ña nãtaku ndiko Jesuu tañu ñivi ndíi. Ta ña'a jàna'a yi ti ndicha ña nãtaku ndiko ma ñivi ndia. ³ Ta cha'a' yakan tiin ndra ndra. Ta tava cha ini kũu yi, yakan va, ti'i ndra ndra vekaa. Ta nda inga kivi ora kundichin tãva ndra ndra. ⁴ Va kua'a' ñivi tàso'o na tu'un kãtitu'un Petu' chi'in Xuva. Ta ora ikani kicha'a na chìnuni na tu'un Jesuu nda kati kã'vi iin u'un mii ndra'ii, iti' kuà'an Jesuu. Ta siin kũu ma ñivi ña'a' ndia.

⁵Ta ora tuvi inga kivi, tajan kūti'vi ma ndra chà'nda tiñu nuu ñivi judíu ñuu Jerusalén, ta juuni kūti'vi ndracha'nu chi'in ndra matru jàkua'a tutu Ndioo. ⁶Ta juuni ikan ndaa sutu Anás. Ta rakan ti, iin sutu kuxini kùu ra, chi'in Caifás, Xuva, Jandu, ta tandi'i ndra kùu ñivi sutu cha'nu ikan. ⁷Tajan tāchi ndra tiñu nuu ma jandaru veñu'u ña na kutava ndra Petu' chi'in Xuva vekaa. Tajan chātava ndra ndra ta kūtaa ndra ndra ma'ñu ma ndra cha'nu ikan. Ta ikan jan te'en kīcha'a chīkatu'un ndra nuu Petu' chi'in Xuva:

—Ndyo'o xaa, ¿yo tāva tiñu nuu ndo a yo sivi nàka'an ndo ña jà'a ndo takan? —kàti ndra.

⁸Va taku ma Petu', ti ìyo ma Tati Í Ndioo chi'in ra, ta te'en kīcha'a kà'an ra chi'in chinituni ra jā'a yi:

—Tandi'i ndyo'o ndracha'nu chi'in ndra chà'nda tiñu ma ñuu. ⁹¿A ndyo'o, chīkatu'un ndo nuu ndi naja kua kùu yi ña ndōva'a ma ra kùkue'e i'ya? ¹⁰Va'ani. Na katitu'un ndi nuu ndo, ikan na koto ndyo'o, ta tandi'i ñivi ñuu Israel, ti ra kùkue'e i'ya, ra ndè'e ndisaa yo vitin, cha ndā'a ra jā'a juuni ma ndatu Jesucristu, ra kīchi ñuu Nazaret, ra tākaa ndo nuu kruu kùu ra. Va Ndioo jānataku ndiko ra ra. ¹¹Yakan va Jesuu kùu ma yuu ña jāchiyo ndyo'o ndra kùu labañi ña jàva'a ve'e. Ta vitin juuni yuu ikan kùu yi ña ndākuu ka'nuga yi kua tandi'i yuu ña jà'a ndo ve'e vitin. ¹²Yakan va nī'iin inga ñivi, kùu jàkakú na yo, ti tōve nī cha'a Ndioo ndatu ra nuu nī'iin ñivi ñuñivi, ti nuu Jesucristuni, chā'a ra yi, ikan na jakakú ra yo. —Takan kàti Petu' chi'in ndra.

¹³Yakan va ndē'e ma ndracha'nu ka'iin ikan ña tüvi yu'vi Petu' chi'in Xuva ora kà'an ndra. Tajan ma ora ikani, numini nākuni ndra ña ndra tüvi nī cha'an jakuela kùu ndra, ti ndra nda'vini kùu ndra. Ta ndava kuà'an tati ndra ora chīni ndra ma tu'un kà'an ndra. Ta juuni nākuni ndra, ti ndra jàkua'a chi'in Jesuu kùu ndra ndia. ¹⁴Yakan va ndē'e ma ndra kuxini ti, ndicha ña ndā'a ma ra kùkue'e. Ta ndaa ra chi'in ndra ndia, yakan va, na kùu tisokuati ndra ma Petu' chi'in Xuva. ¹⁵Ta ikan jan, ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, te'en nāka'an ndra nuu ndra:

—¡Na kee ndo ma nuke'e nundani! —kàti ndra.

Ta ikan jan, kēe ndio ndra ma nuke'e nundani.

¹⁶Tajan te'en kīcha'a nātu'un ta'an ma ndra kuxini:

—¿Ta vitin, nayi ìyo yi ña ja'a yo chi'in ndra'ya? Ti ndisaa ma ñivi ñuu Jerusalén cha chító na, ti jānda'a ndra ma ra kùkue'e. Ta kúu ka'an yo ni'iin nakuyi chata ma ña va'a jā'a ndra. ¹⁷ Yakan va na ka'an xaan yo nuu ndra, ikan na kā'an ga ndra tiá tu'un Jesuu nuu ma ñivi, koto koto tiá ñivi ma tu'un Jesuu, ta ki'vi na iti' kuà'an Jesuu ndia. —Takan kàti ndra ña nàtu'un ta'an ndra.

¹⁸ Ta takan kúu tajan chāki'in ndra Petu' chi'in Xuva inga cha'a', tajan te'en kīcha'a kà'an ma ndra kuxini chi'in ndra:

—¡Tuva kùuni ndi ña jana'aga ndo, ni'iin ga tu'un kà'an cha'a' Jesuu nuu ni'iin ñivi ma tiá iti' nuu! —Takan kàti ma ndra kuxini chi'in ndra.

¹⁹ Va Petu' chi'in Xuva, te'en nāka'an ndra chi'in ndra:

—¿Naja kua chānini ndo, a tiá va'a kuenda Ndioo tu jà'a ndi tiñu kà'an ndo a tiñu kà'an Ndioo?, kùuni ndo. ²⁰ Va taku ndyu'u, ti kúu ndakoo ndi ña kàtitu'un ndi nuu ma ñivi ndisaa ma ña ndē'e ndi ta chīni ndi cha'a' Racha'nu Jesuu —kàti ndra.

²¹ Yakan va ma ndra chà'nda tiñu veñu'u jāyu'vi ndiko ndra ndra, va jāña ndiko ndra ndra. Ti tüvi nī ni'i ndra naja kua jande'e ndra tundo'o ndra, ti ndisaa ma ñivi jàka'nu na Ndioo cha'a' ma ña va'a ña jā'a ndra. ²² Ta ma ra ndā'a jā'a ma ndatu Jesuu, cha yā'a nduu ra uvi xiko kuiya ra.

Ñivi chìnuni chìkan na ñamani nuu Ndioo

²³ Takan kúu ta ora jāña ndra ma Petu' chi'in Xuva, ta kīchaa ndra nuu ka'iin inga ma ndian chìnuni. Ta kīcha'a ndra kàtitu'un ndra nuu na ndisaa tu'un ña kā'an ma ndra sutu cha'nu chi'in ndracha'nu ndia. ²⁴ Ta ora chīni na ma tu'un kàtitu'un ndra, tajan iin nuuni te'en kīcha'a ndio na kà'an na chi'in Ndioo:

—Yo'o, Ndioo chito'o yo, ña jā'a ña tüvi ma andivi ta ñuñivi ta tañu'u ta ndisaa ña ìyo nuu yi ndia. ²⁵ Juuni maun, kā'an nuu ma Tati Ífun ña na ka'an yi nuu ma ra kúu ñivio, racha'nu David, ra kúu musun taji'na chi'in tu'un i'ya:

¡Na tüvi va'a jà'a ma ñivi ña xaani na nde'e na Ndioo, ta juuni tüvi va'a jà'a na, ña chānini na iin tiñu ña töve va'a!

²⁶ Va ma ndra kúu rey chi'in inga ndra chà'nda tiñu nuu ñu'u' ñuñivi,

kūti'vi ta'an ndra ña kùuni ndra kanita'an ndra chi'in Racha'nu
Ndioo, ta chi'in ra kùu Cristu, ra kāchiun.

Takan kà'an ma tutun, yo'o Racha'nu.

²⁷ Ta ndicha ña takan kūu ma kua kà'an yi, yo'o Racha'nu. Vati kūti'vi ta'an ma Rey Herode chi'in Ponciu Pilatu ñuu i'ya, chi'in ñivi judíu ta ñivi yüvi judíu, ña kūuni ndra ka'ni ndra se'un Jesuu, ta rakan ti iin ra íí, ra kāchiun ña na kùu ra Cristu, kùu ra. ²⁸ Yakan va takan jāchinu ndra ma tiñu ña kāchiun ña ni ja'a ndra niku, yo'o Racha'nu Ndioo, ti maun, cha chito va'un, ti takan ni kuu yi, ora takā'an ja'a ndra yi. ²⁹ Ta vitin, yo'o Racha'nu Ndioo chito'o yo, jna ki'in kuendaun ma tu'un xaan ña kā'an ndra sutu cha'nu chata ndi! ¡Ta na ku'vaun, ma tundeeniun nuu ndyu'u ndian kùu musun, ikan na yü'vi ndi ora kàtitu'un ndi ma tu'un! ³⁰ Ta na nda'a ma ndian ku'vi jà'a ma ndatun, ikan na kuu nde'e ma ñivi kua'a' tiñu ka'nu ta seña ña jà'un chi'in sivi ma se'un Jesuu, ra ya'a ga íí. —Takan kà'an ndra chi'in Ndioo.

³¹ Tajan ora chīnu ña kā'an ndra chi'in Ndioo, tajan kīcha'a tãan ma nuu ka'lin ti'vi ndra. Ta juuni ma ora ikan, nī'i na ndatu, jā'a ma Tati Íí Ndioo. Ta ikan jan, kēe ndio ma ña ndasii na, ta na tūva yu'vi ndio na, ña kàtitu'un na tu'un Ndioo nuu ñivi.

**Ndisaa kuii ndatiñu ñà'a ma ndian chìnuni,
juuni ñà'a tandi'i na kùu yi ndia**

³² Takan kūu ta ndisaa ma ndian chìnuni inuuni chànini na, vaji ya'a kua'a' na. Ta juuni kàti na ti ma ndatiñu ñà'a na juuni ñà'a ndisaa na kùu yi ndia. Tüvi kàti na ña ñà'a ma'iin na kùu yi. ³³ Chi'in ndatu ka'nu Ndioo, jàna'a ma ndra tatun Jesuu, nuu ma ñivi ña ndicha kuii ña nātaku ndiko Racha'nu Jesuu. Ta juuni chà'a Ndioo ma ñamani ra nuu ndisaa na. ³⁴ Yakan va nī'iin ma ndian chàkunuu chi'in ndra, tüvi kùmani nī'iin nakuyi nuu na. Ti ndian ìyo ñu'u' a ve'e, xiko na yi, ta takan nī'i na xu'un', ³⁵ tajan chà'a ndio na yi nuu ma ndra kùu tatun Jesuu, na nata'vi ndra yi nuu ma ndian chiniñu'u yi. ³⁶ Takan kūu tajan ña'a kùu yi takua jā'a iin ra nàni Kusé, ra kùu ñivi Leví, ra kīchi ñuu nàni Chipre. Ra'ya, jākunani ma ndra tatun Jesuu ra, Bernabé, ti ma sivi ikan kùuni yi kà'an yi: Ra

ya'a jàndomani inga ñivi. ³⁷Tajan ra'ya kùu ra ña ìyo iin ñu'u' ra, ta xiko ra yi, ta chā'a ra ma xu'un' nuu ma ndra kùu tatun Jesuu.

Ra nàni Ananía chi'in ñasi'i ra, kà'an vi tu'un vata

5 Ìyo iin ra nàni Ananía chi'in ñasi'i ra Safira. Ta vikan, ti ni nduvi vi xiko vi iin ñu'u' vi, ta nī'i vi xu'un'. ²Ta ma ra'ya, ti ndāki'in xe'e ra java ma xu'un' xiko ra ñu'u' ra chi'in ma ñasi'i ra, vati nda maa ña ch̀to va'a ña ma ña jā'a ra ndia. Ta inga java yi, chāndaka ra yi nuu ndra tatun Jesuu, ta kàti ra ti ña'a kùu tandi'i ma xu'un' nī'i ra.

³Ta nāka'an Petu' chi'in ra:

—Yo'o Ananía, ¿ta naja chā'un ña kī'vi ma kui'na tichi animaun? Ta vitin ti cha kī'viun iti' kini, ta kùuniun tavaun iin tu'un vata nuu Tati Í Ndioo, vati tīndixe'un java ma xu'un' kuendaun cha'a' ma ñu'u' xikoun. ⁴Ndicha ti ñu'u' maun kùu yi, ta ndicha kuii ti kùu xikoun yi ta ni'un xu'un' cha'a' yi, tuva kùuniun. ¿Va naja chāniniun ka'un tu'un vata ora nī'un ma xu'un' cha'a' yi, tuva yōve takan kùu yi? Yakan va ma tu'un vata ña já kā'un, tūvi nī ka'un yi nuu ndyu'uni, vati juuni kà'un yi nuu Ndioo ndia. —Takan kàti Petu' chi'in ra.

⁵Tajan ora chīni Ananía ma tu'un kā'an Petu' nuu ra, tajan ma ora ikani ndūva ra ta chī'í ra. Ta ma ñivi ka'iin ikan, ora ch̀to na ña chī'í ra, ta kīcha'a na yù'vi ndio na. ⁶Tajan ma ora ikani kīchaa iin ndra yoko tīsukun ndra ja'ma ma ñunda'yu ra. Ta kuà'an yi chi'in ndra nuu ni kuchi yi.

⁷Ta tichi iin uni ora, tajan chāa ma ñasi'i Ananía, ta kī'vian ma nuu ka'iin ndra. Va tūvi ch̀toan ña cha chī'í ma iian. ⁸Tajan te'en kīcha'a ch̀katu'un Petu' nuan:

—Kùunì ña na ka'un ma tu'un ndaa nui. ¿A ndicha ña ma xu'un' i'ya kùu ndisaa ma xu'un' nī'i ndo cha'a' ma ñu'u' xiko ndo? —kàti ra.

Ta te'en nāka'an ña:

—¡Juu! Ndicha kuii ña takan xiko ndi yi.

⁹Tajan te'en nāka'an ndiko Petu' nuan:

—¿A kuu janda'viña'a ndo ma Tati Í Ndioo, kùuni ndo ña kà'an ndo takan? ¡Na kùu yi! Ti chiña cha vāchi ma ndra chākuchi ma iin. ¡Ta nda maun, ni kukuchi ndra vitin ndia! —kàti ra chi'an.

¹⁰Ta ora nāka'an ra te'en, ta juuni ma ora ikani ndūva ma Safira yatin nuu ndaa ra, ta chī'an ndia. Ta ora kī'vi ndiko

ma ndra yoko ma tichi ve'e ikan, ta ndē'e ndra ña cha chī'an. Tajan ndāki'in ndio ndra ma ñunda'yuan ta kuàndaka ndra yi ña na kuchi yi iti' xiin ma iian. ¹¹ Ta ora chīto ndisaa ma ñivi veñu'u ña te'en kūu, tajan ndisaa na yū'vi na.

Jànda'a ma ndra tatun Jesuu kua'a' ndian ku'vi chi'in ndatu Ndioo

¹² Takan kūu ta Ndioo jàna'a ra kua'a' ndatu ta seña nuu ma ñivi, jà'a ma ndra tatun Jesuu. Ta ndisaa ma ndian chìnuni, inuuni chànini na ta kùti'vi na tichi kora veñu'u ka'nu nuu ìyo corredor nàni Salomón. ¹³ Ta ndisaa inga ñivi ñuu, töve kànani na ña tìta'an na chi'in na ma nuu ka'lin tì'vi na, vaji ya'a ga tìñu'u na na. ¹⁴ Va endee kì'vi tiá kua'a' ñivi iti' kuà'an Jesuu, ñivi ña'a ta ra'ii ndia, vati chìnuni na tu'un ra. ¹⁵ Takan kūu tajan tāvani'i ma ñivi ma ndian ku'vi ma yu'u kai kùtu chi'in chito na ta yuvi na. Ikan ora ni ya'a Petu', vaji tu vatini ra, na ya'a chata na, ikan na nda'a na, kùnuni na. ¹⁶ Ta juuni, kichakoyo ñivi ìyo ñuu yatin xiin ñuu Jerusalén, kùtu ndiso na ndian ku'vi chàa na. Ta juuni kichakoyo na chi'in ndian ndiso tati xaan ndia. Ta ndisaa na ndā'a na ma ora ikan.

Ndra tatun Jesuu, ndè'e ndra tundo'o, jà'a inga ñivi

¹⁷ Tajan kùti'vi ta'an tuku ma ra sutu chà'nda tiñu chi'in sutu meru ra ta ndra saduceu, ña nàtu'un ta'an ndra, ti ya'a tixin ndra ndè'e ndra ña jà'a ma ndra tatun Jesuu. ¹⁸ Tajan ma ora ikan tachi ndra ma jandaru, ta tiin ndra ma ndra tatun Jesuu, ta tì'i ndra ndra vekaa. ¹⁹ Va ora chanikuaa ora ka'lin ndra tichi vekaa, chāa iin tati va'a ña jà'a tiñu nuu Ndioo. Ta nūna yi ma yuve'e nuu ka'lin ndra, ta tāva yi ndra. Tajan te'en nāka'an yi chi'in ndra:

²⁰ —¡Kua'an ndo tichi kora veñu'u ka'nu! ¡Ta na katitu'un ndo nuu ñivi ka'lin ikan naja kua kuu kakú na, ikan na ni'i na ña na koo va'a na chi'in Ndioo! —kàti yi chi'in ndra.

²¹ Ta ora kā'an yi te'en nuu ndra, ta inga kivi ora tuvi tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra tichi kora veñu'u ka'nu. Ta ikan kicha'a ndra jàna'a ndra nuu ma ñivi.

Tajan juuni ma ora ikan, kùti'vi ndiko ma sutu chà'nda tiñu chi'in inga ndracha'nu ìyo ñuu Israel ña jà'a ndra iin junta ka'nu cha'a' ma ndra tatun Jesuu ña ka'lin tichi ma vekaa. Tajan tachi

ndra ma ndra jandaru ma vekaa ña na kuki'in ndra ndra. ²² Ta ora chāa ma ndra jandaru ma vekaa, ta nānduku ndra ndra. Ta töva nī nata'an ndra ndra. Ta yakan va chikoni'i ndiko ndra nuu ka'in ma ndracha'nu jà'a junta. ²³ Ta te'en nāka'an ndra chi'in ndra:

—Ora chāa ndi ma vekaa, ta ndē'e ndi ma yuve'e ña ndàsi va'a yi. Ta juuni ndē'e ndi ña ka'in ma ndra kùmi ma yuvekaa. Va ora nūna ndi ta kī'vi ndi tichi yi, ta ndē'e ndi ña töva ma ndra ka'in tichi yi. —Takan kàti ma ndra jandaru chi'in ma ndracha'nu ikan.

²⁴ Takan kūu ta ora chīni ma ndra sutu cha'nu kuxini chi'in ra capitán jandaru ma veñu'u ña kà'an ndra, tajan te'en kīcha'a ndra nàkanini ndra:

—¿Nayi ni kuu tiá iti' nuu cha'a' ña kūu takan? —kūuni ndra.

²⁵ Ta ora juuni kà'anga ndra te'en, ta juuni ma ora ikani chāa iin ra nuu ka'in ndra ta te'en kàti ra chi'in ndra:

—Ma ndra, tī'i ndo tichi vekaa, ndakan ka'in ndra tichi kora veñu'u ka'nu jàna'a ndra nuu kua'a' ñivi —kàti ra.

²⁶ Yakan va, kuà'an ma ra capitán chi'in jandaru ra, kuàtiin ndiko ndra ma ndra tatun Jesuu. Va tüva nī jati'ini ndra chi'in ndra, ti ndasii ndra ña jàtindikun ma ñivi ndra chi'in yuu. ²⁷ Tajan ora chāa ndiko ma ndra jandaru ma nuu kùu junta jà'a ma ndracha'nu, tajan chāndaka ndra ndra nuu ka'in ma ndracha'nu chà'nda tiñu. Ta te'en kīcha'a chikatu'un ma sutu chà'nda tiñu nuu ma ndra tatun Jesuu:

²⁸ —¿Ta naja tüvi jà'a ndo ma ña kàtitu'un ndi nuu ndo? ¿A tüvi chàku'uni ndo ora kà'an xaan ndi ña na tüva ìyo yi ña ja'a ndo ña jàna'a ndo tu'un Jesuu nuu ma ñivi? Va ndyo'o ti tüvi nī jachi'in ndo ma ña kà'an ndi nuu ndo. Ta vitin tandi'i ñivi ñuu Jerusalén i'ya, cha chito na ndisaa ma ña jàna'a ndo. Ta juuni kà'an ndo ña maa ndi kùu ma ndra chā'ni Jesuu. —Takan kàti ma ndra sutu cha'nu nuu ndra.

²⁹ Tajan nāka'an Petu' chi'in inga ma ndra tatun Jesuu te'en nuu ma ndra sutu cha'nu:

—Ìyo ga yi ña jà'a ndi ma tiñu kà'an Ndioo, kua ma tiñu kà'an ndyo'o ndian kùu ñivini. ³⁰ Vati Ndioo, ra kùmi ñivio ndian chíyo taji'na, juuni rakan kùu ra ña jānataku ndiko ra Jesuu. Ta Jesuu ikan kùu ra ña chā'ni ndo nuu kruu ndia. ³¹ Ta vitin Ndioo kāni'i ra ra ta jākunandi ra ra chíyo kua'a ra nuu ìyo ndatu ra. Ta juuni Ndioo ikan, kùu ra ña chā'a ra ndatu ra nuu Jesuu ña na jakakú

ra yo, ta ka'nda ra tiñu nuu yo ndia, ikan na ndikoni'i yo iti' Ndioo, ta ndakuu yo ndian cha jānaa Ndioo kuati. ³²Ta cha'a' ña'a ndyu'u chîto ndi ti ña ndicha kùu yi. Ta nda ma Tati Í Ndioo, chā'a yi kuenda naja kua kūu yi ndia, vati induku ìyo yi chi'in ndi, ti chà'a Ndioo yi ña na koo yi chi'in ndisaa ndian jàchi'in ña kà'an ra. —Takan kàti Petu' chi'in ma ndra sutu cha'nu.

³³Ta ora chīni ma ndracha'nu ka'iin ti'vi, ma tu'un kà'an ma ndra tatun Jesuu, tajan nduva'a kuii kāyuni ndra, ta kūuni ndra ka'ni ndra ndra. ³⁴Va tañu ma ndracha'nu ikan ndaa iin ra fariseu, ra nàni Gamaliel. Ta rakan ti kùu ra iin matru jàkua'a tutu Ndioo. Ta tiñu'u ma ñivi ra ti matru va'a kùu ra. Ta ma ora ikani, ndēta ra ta kīcha'a ra kà'an ra nuu ma ndra jandaru, ña na tava ndra ma ndra tatun Jesuu iti' nuke'e nundani ma ora ikan, vati kùuni ra natu'un xe'e ra chi'in ma meru ra. ³⁵Tajan te'en kīcha'a ra kà'an ra nuu tandi'i ma ndracha'nu ka'iin ikan:

—Ndyo'o ndracha'nu ñuu Israel, ¡na ja'a ndo kuenda nuu ndo cha'a' ña ni ja'a ndo chi'in ndra'ya! ³⁶¡Na kuku'uni ndo ti taji'na chīyo iin ra chūnani Teudas! Ta rakan ti chānini ra ti iin ra ka'nu ndicha kuii kùu ra. Tajan nī'i ra iin kumi cientu ndra'ii ña chàkunuu ndra chi'in ra. Va kēta iin kivi ña chā'ni inga ñivi ma Teudas. Ta ma ndian chàkunuu chata ra, chīnu ndra kuà'an ndra. Ta ikan ndī'i ndisaa ma tiñu jà'a ra vati tūvi nda kuenda ma ña jā'a ra. ³⁷Ta iti' nuuga chīyo inga ra chūnani Juda, ra ñuu Galilea. Ta ma tiempu ikan kùu ma kivi nākuiso na sivi ñivi. Ta rakan ti juuni nī'i ra kua'a' ñivi ña kàkunuu chi'in ra. Va indukuni tā'an ra vati juuni chā'ni ma ñivi ra. Ta juuni chīnu ma ndian chàkunuu chi'in ra kuà'an na ndia. ³⁸Yakan va yu'u, kùuni katitu'in iin ma ña ndaa nuu ndo. ¡Na jaña ndo ña kànita'an ndo chi'in ma ndra tatun Jesuu i'ya! Ti tu tu'un ñivini kùu ma ña kàtitu'un ndra, kùu ya'a yi numini. ³⁹Va tu tiñu Ndioo kùu ma ña jà'a ndra, na kùu jakutaxin ndo ndra. ¡Yakan va na ja'a ndo kuenda nuu ndo, ta koto kànita'an ndo chi'in Ndioo! —Takan kàti racha'nu Gamaliel chi'in ma ndra jà'a junta.

⁴⁰Ta ikan jan, jāchi'in ndio ndra ma ña kà'an ra. Yakan va chāki'in ndiko ndra ma ndra tatun Jesuu, ta kāni ma ndra jandaru ndra chi'in yo'o. Tajan te'en nāka'an ma ndracha'nu nuu ndra:

—¡Na jaña ndo ña kàtitu'un ndo tu'un Jesuu nuu ñivi! —kàti ndra.

Tajan ma ora ikani jāña ndra ma ndra tatun Jesuu na ku'un ndra. ⁴¹Takan kūu ta ora kēe ndio ndra kuà'an ndra, tajan nduva'a kuii chīsii ndio ndra, ti Ndioo chā'a ña na nde'e ndra tundo'o cha'a' ma tu'un Jesuu ña kàtitu'un ndra. ⁴²Ta ndisaa kivi kàtitu'un ndra, ta jāna'a ndra tu'un va'a Jesuu, ra kùu Cristu, nda nikuuni ve'e ñivi a veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén.

Kāchin ñivi chìnuni ucha ta'an ndra tìndee tatun Jesuu

6 Takan kūu yakan va ma tiempu ikan, tiá ndōkua'a' ma ñivi chìnuni tu'un Jesuu. Ta tañu na, juuni ìyo ndian kà'an tu'un griegu, ta juuni ìyo ndian kà'an tu'un hebreu. Ta kīcha'a ma ñivi ña'a, ndian kà'an tu'un griegu kànita'an yu'u vi chi'in ma ñivi kà'an hebreu, ti kàti vi ti ñivi ña'a griegu ña ndōo nda'vi, tōve nì'i induku vi ma ndatiñu ña chiniñu'u vi kua inga vi ña kīndoo nda'vi. Vati ma ndian chìnuni jàchaa na ña kachi vi nani kivi. ²Yakan va ndi uchi uvi ma ndra tatun Jesuu, jākuti'vi ta'an ndra chi'in ndisaa ma ndian chìnuni tu'un Jesuu, tajan te'en nāka'an ndio ndra chi'in na:

—Tōve va'a ña jāña ndi ña kàtitu'un ndi tu'un Ndioo, kua ña jacha ndi ña kachi ñivi ti na küyati ndi ja'a ndi nduvi tiñu. ³Yakan va ndyo'o yani, jva'aga ña ku'un ndo kachin ndo ucha ta'an ma ndra iñu'u ña ìyo tañu ndo! Va nanduku ndo ma ndra ìyo chinituni, ta ìyo Tati Í Ndioo chi'in ndia. Ta nuu ndrakan ìyo yi ña ku'va yo ma tiñu i'ya, ikan na jacha ndra ña kachi ma ñivi ña'a nda'vi. ⁴Yakan va ndyu'u, endeeni kà'an ndi chi'in Ndioo, ta juuni endeeni kàtitu'un ndi ma tu'un Jesuu chi'in inga ñivi ndia.

⁵Yakan va iin tu'uni ndōo ndisaa na. Ta kāchin na iin ra nàni Esteban. Ta rakan ti iin ra ya'a ga chìnuni ma tu'un Jesuu ta jàchi'in va'a ra ña kà'an ma Tati Í Ndioo. Takan kūu ta juuni kāchin ndra ra nàni Lipe, Prócoro, Nicanor, Timón, Parmenas chi'in iin ra nàni Kula ndia. Ta rakan ti iin ra judíu ña kīchi ñuu Antioquía kùu ra. Vati yūvi ra judíu kùu ra niku. ⁶Ta ora cha kāchin ndra ndra, tajan chājana'a ndra ndra nuu ka'iin ma ndra tatun Jesuu. Ta ikan ndra tatun Jesuu jūndii ndra nda'a' ndra xini ndra, ta kīcha'a kà'an ndra chi'in Ndioo kuenda ndra cha'a' ma tiñu ni ki'vi ndra.

⁷Yakan va kuàndokua'aga ma ndian chìnuni ñuu Jerusalén jà'a ma tu'un Ndioo ña kàtitu'un ma ndra tatun Jesuu. Ta juuni ìyo iin ndra sutu veñu'u judíu ña cha kīcha'a jàchi'in ndra tu'un Jesuu ndia.

Tiin ndra Esteban, ta kuàndaka ndra ndra nuu ma ndracha'nu judíu

⁸Va tava ìyo ñamani, ta ndatu Ndioo chi'in Esteban, yakan va chi'in ma ndatu ikan, jàna'a ra kua'a' seña ta tiñu ka'nu nuu ñivi ñuu ikan. ⁹Va chāa iin kivi ña chikuta'an ndra judíu chi'in Esteban. Ta ndrakan ti ndra kīchi iti' veñu'u ndian judíu ña nàni: Veñu'u Ñivi Cha Kākú Nuú Tundo'o. Ta tañu ndra ìyo ndra kīchi ñu'u' Cirene, ta ñu'u' Alejandría. Juuni ìyo ndra kīchi ñu'u' Cilicia ta ñu'u' Asia. Ta ikan jan kīcha'a ndra kànita'an yu'u ndra chi'in Esteban. ¹⁰Va nī'iin ma tu'un kà'an ndra, tüvi nī tandaa yi ma tu'un kà'an ra. Ti ma tu'un ikan chi'in chinituni ma Tati Í Ndioo kà'an ra yi. ¹¹Yakan va ma ndrakan, tīa'vi ndra inga ndra ña na tisokuati ndra Esteban. Tajan ndrakan te'en nāka'an ndio ndra chata ra:

—Ra'ya kùu ra ña chīni ndi ña endee kà'an ti'ini chata Moisés ta chata Racha'nu Ndioo ndia —kàti ndra.

¹²Takan kūu yakan va, te'en jā'a ndra ña jākayuni ndra ma ñivi ñuu ikan, chi'in ndracha'nu, ta ndra matru jākua'a tutu Ndioo ndia. Tajan tiin ndio ndra Esteban, ta chāndaka ndra ra nuu kùti'vi sutu cha'nu chi'in ndracha'nu judíu. ¹³Ta juuni nānduku ndra ma ndra tisokuati ndra chata chi'in tu'un vata. Tajan te'en nāka'an ndio ndra chata ra:

—Ra'ya kùu iin ra endee kūuni jaña ra ña kà'an ti'ini chata veñu'u ka'nu yo ta chata tu'un Ndioo tāa Moisés taji'na ndia. ¹⁴Ta juuni chīni ndi ña kà'an ra ti Jesuu, ra ñuu Nazaret, ni janduva ra veñu'u ka'nu i'ya, ta ni sama ra ndisaa ma costumbre ña kā'an ma racha'nu Moisés, ña ìyo yi ña ja'a yo. —Takan kà'an ndra.

¹⁵Yakan va ma ndra sutu cha'nu, ta ndisaa ma ndian ka'iin ikan, ora ndē'e ndra nuu Esteban ña kàa yi takua kàa nuu iin tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo.

Tu'un kà'an Esteban nuu ma ra sutu cha'nu

7 Yakan va te'en kīcha'a ndio ma sutu cha'nu chikatu'un ra nuu Esteban:

—¿A ndicha ma tu'un kà'an ndra chataun? —kàti ra.

²Tajan Esteban te'en nāka'an ndio ra chi'in ra:

—Ndyo'o yanì ta ndyo'o ndracha'nu, jna kuni va'a ndo ña ni ka'in! Ti Ndioo ka'nu kēta ra nuu Abraham, ra kùu ñivio chiyo taji'na ora chiyo ra ñu'u' nani Mesopotamia, ma ora takā'an ku'un ra koo ra ñuu Harán. ³Ta ora kēta Ndioo nuu ra ta te'en nāka'an ra chi'in ra: “Na ndakoun ñu'ùn ta ñiviun, ta na ku'ùn iti' ni jana'i nuun”, kàti Ndioo chi'in ra.

⁴Yakan va kēe ndio Abraham ñu'u' Caldea, ta kuà'an ndio ra kuàkoo ra ñuu Harán. Ta ora cha chí'í tatá ra, tajan Ndioo tāchi ra Abraham na kichi ra koo ra ñu'u' nuu ìyo ndo vitin. ⁵Va ma kivi ikan tüvi nī cha'a Ndioo ni ita'vi ñu'u' nuu Abraham ni nuu kunda, vaji iin chiyo cha'a ra. Va Ndioo chā'a ra tu'un nuu Abraham ña tiá iti' nuu ni ku'va ra ñu'u' i'ya nuu ra. Ta ora kuvi ra ni kindoo yi kuenda ma ñivi tata ra ña ni koo itaan a isaa. Yakan va ma tiempu ikan chā'a Ndioo tu'un nuu ra, vaji ni'iin se'e ra takā'an koo. ⁶Tajan te'en nāka'an tuku Ndioo nuu ma Abraham: “Ma ndian kùu ñiviun ña ni koo tiá iti' nuu, ni koo na iin kumicientu kuiya iin ñuu nuu chika nuu yüvi ñu'u' na. Ta ikan juuni ni kuu na musu jàtiñu saani kuenda ma ñivi ñuu ikan ndia. Ta ndian ìyo ñuu ikan, ni jande'e na tundo'o na.” Takan kā'an Ndioo nuu Abraham. ⁷Takan kūu tajan te'en nāka'an tuku Ndioo nuu ra: “Yu'u ni jande'i tundo'o ma ndian ni jande'e tundo'o ma ñiviun. Ta ikan jan ma ñiviun ni kee ndiko na ma ikan, ta ni kichi ndiko na inga cha'a' ñu'u' i'ya. Ta i'ya juuni ni jaka'nu na yu'u.” Takan kàti Ndioo chi'in Abraham. ⁸Tajan Ndioo jāndo'iin ra tu'un chi'in Abraham, ta nāka'an tuku ra chi'in ra ña na ka'nda ra ñii nuu ika ma ndra se'e ra, ikan na jana'a yi ti ndicha ña ñivi Ndioo kùu yo. Yakan va ora kēta una kivi ña kāku ma ra se'e ra Isaac, ta chā'nda ndio Abraham ñii nuu ika ra, tava kàti Ndioo chi'in ra. Ta juuni takan jā'a Isaac chi'in ra se'e ra Jacob. Ta Jacob juuni takan jā'a ra chi'in ndi uchi uvi ndra se'e ra. Yakan va ndisaa ndrakan kūu ma ndra nunuu ña kūu ñivi ndisaa yo, ndian ñuu Israel niku.

⁹Takan kūu ta juuni ma ndra se'e Jacob, ndra kūu ñivio ikan, kùu ndra ña xīko ndra ra yani ndra Kusé, ti tixin ndra ndē'e ndra ra. Yakan va xīko ndra ra nuu ma ñivi, ikan na kunda'a na ra ku'un na iti' ñu'u' Egiptu. Va Ndioo ra kùmi Kusé, ¹⁰jākakú ra ra nuu ndisaa tundo'o ña ndē'e ra. Ta juuni chā'a ra kua'a' chinituni ra nuu ra,

ikan na ni'i ra ma ñamani ma rey faraón, ra chà'nda tiñu ñu'u' Egiptu. Yakan va chā'a ma ra faraón tiñu kuvienu nuu ra ña na ka'nda ra tiñu nuu tandi'i ñu'u' Egiptu ta nda ma ve'e ra ndia.

¹¹ Ta ikan kēta iin kivi ña chīyo kua'a' tama ta tundo'o ndisaa ñu'u' Egiptu ta ñu'u' Canaán, ti töve ni'i ma ñivio, ndian chīyo taji'na, ma ña kachi na. ¹² Tajan ora chīto Jacob ña ìyo trigu ñu'u' Egiptu, tajan tāchi ra ma ndra se'e ra, ndra kūu ñivio, ña na kujata ndra trigu iti' tikan. Ña'a kūu ma cha'a' nunuu ña chā'an ndra ñu'u' Egiptu. ¹³ Takan kūu ta ora chāa ndra cha'a' uvi, tajan nākoto ndio Kusé ndra, ña yani ra kùu ndra. Ta takan chīto ma ra faraón yo kùu ñivi Kusé. ¹⁴ Ta ikan Kusé tāchi ra tiñu chi'in ndra yani ra, ña na ku'un ndra kuka'an ndra chi'in tatá ndra, ra kīndoo ñu'u' Canaán, ña na kichi ra ñu'u' Egiptu chi'in ma ndi uni xiko cha'un ta'an ma ndian kùu ñivi ra. Tajan ndisaa na kuà'an ndio na ñu'u' Egiptu nuu ìyo Kusé. ¹⁵ Ta takan kūu ña Jacob chā'an ra chākoo ra ñu'u' Egiptu. Ta ikan chī'í ra. Ta juuni ikan chī'í kua'a' ndian kūu ñivio taji'na ndia. ¹⁶ Va kēta iin kivi ña tāvani'i ndiko ñivio ma iki Jacob chi'in iki se'e ra ñu'u' Egiptu. Ta chākuchi ndra yi iin nuu ñaña ña jāta ma Abraham nuu ndra se'e Hamor ma ñu'u' Siquem taji'na.

¹⁷ Takan kūu ta ma ñivi ñuu Israel cha kuàndakuu kua'aga na ma ñu'u' Egiptu nuu chīyo na tatiempu ma ora chani kuyatin tiempu ña ni jachinu Ndioo tu'un chā'a ra nuu Abraham, ña ni ku'va ra ñu'u' nuu ra ta nuu tandi'i ñivi ra. ¹⁸ Ta ma ora ikan kēta inga rey, ra chà'nda tiñu ñu'u' Egiptu. Ta rakan ti tüvi nī nakoto ra Kusé, vati cha ìyo kua'a' kuiya ña chī'í ra. ¹⁹ Ta rey ikan kùu ra ña jānda'viña'a ra ñuu yo. Ta jānde'e ra tundo'o ma ndian kūu ñivio ndia. Ta jā'a ra ña na ndakoo na ma ndiakwati se'e na, ikan na kuvi na ta tüva ga kuinaa kua'a' na. ²⁰ Takan kūu ta juuni ma kuiya ikan kùu yi ña kāku Moisés. Ta rakan ti iin pa'a ña nduva'a kuii kùuni Ndioo nde'e ra kùu ra. Ta kūmi tatá ra chi'in ma'á ra ra tichi ve'e vi. Va ora chīnu Moisés uni yoo ra, ²¹ tajan ndākoo ndio vi ra na kuvi ra. Va nāta'an iin ña se'e ma rey faraón ra, ta ndāki'an ra, ta jākua'nuan ra takua kùu iin ra se'e maa ña. ²² Ta ikan jākua'a ra tandi'i ña ìyo chinituni ma ñivi egipciu ora kūmi ma ña se'e ra faraón ra. Yakan va ndākuu ra iin ra ya'a ìyo chinituni chi'in ma tu'un kà'an ra, ta chi'in tiñu jā'a ra ndia.

23 Ta ora chani chinu ra uvi xiko kuiya, tajan kicha'a ra nàkanini ra, ti kùuni ra kunde'e ndiko ra ndian Israel ndian kùu ñivi ra ma nuu ìyo na. 24 Ta ora chānde'e ra nuu ìyo na, ta ikan ndē'e ra ña nduva'a kāni iin ra ñuu Egiptu iin ra ñuu Israel, ra kùu ñivi ra. Ta ma ora ikani kī'vi ra tīndee ra ma ra ñuu Israel. Ta takan chā'ni Moisés ma ra ñuu Egiptu cha'a' ma kuati ña jā'a ra. 25 Jā'a Moisés takan, ti chānini ra ña ma ñivi maani ra ni ka'an na ña kùu ra iin ra jākakú ñivi ra ìyo ñuu Egiptu chi'in ndatu Ndioo, kùuni ra. Takan chānini ra, va yöve takan kūu yi ti java siin chānini na. 26 Tajan inga kivi Moisés nāta'an ra uvi ta'an ma ndra ñuu Israel ña kànita'an ndra. Ta ora kī'vi ra ña kùuni ra jakutaxin ra ndra, tajan te'en nāka'an ra nuu ndra: “Ndyo'o xaa, ta, ¿naja kànita'an ndo, ta juuni yani ndo kùu ndo?” Takan kāti ra chi'in ndra. 27 Tajan ma ra jàti'ini chi'in meru ra, tīndani'ni ra Moisés ta te'en nāka'an ra nuu ra: “¿Yo tāchi ñun ña na jañata'un ta na ka'ndaun tiñu nuu ndi? ¿Ta yo jāndaku ñun iin ra vesi, ra jāndondaa kuati kuenda Ndioo? 28 ¿A kùuniun ka'niun yu'u takua jā'un chi'in ma ra ñuu Egiptu iku?, kùuniun.” Takan kāti ra chi'in Moisés. 29 Tajan ora chīto Moisés ña kua'a' ñivi chīto ña chā'ni ra iin ra ñuu Egiptu, tajan ma ora ikani chīnu ra kuà'an ra inga ñu'u' ña nàni Madián. Ta ñu'u' ikan ti, vaji yövi ñu'u' ra kùu yi, va ikan nī'i ra ñasi'i ra. Ta chākoo uvi ta'an se'e ra chi'an.

30 Takan kūu ta ora yā'a uvi xiko kuiya ña ìyo ra ma ikan, tajan chāa iin kivi ña kuà'an ra kuākakunuu ra iin tichi ku'u ña kàndii yatini iin yuku nàni Sinaí. Ta ikan ndē'e ra ña kàyu iñu ndu'va. Ta java ma iñu ikan ndē'e ra iin tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo. 31 Ta ora ndē'e Moisés yi, ndava kuà'an tati ra. Ta ora jākuyatin ra ra tiá, ikan na kuu nde'e va'aga ra yi, kùuni ra. Ta ikan jan te'en kicha'a nàka'an ndio ma Racha'nu Ndioo chi'in ra: 32 “Yu'u kùu Ndioo ndisaa ñiviun, ndian chíyo taji'na. Kùu Ndioo kùmi Abraham, ta Isaac, ta Jacob.” Ta ora chīni Moisés ña kà'an Ndioo te'en nuu ra, ta kicha'a ra ndàyu ra jà'a ña ndasii ra. Ta cha'a' yakan kùu yi ña tüva ga kanani ra nde'e ra ma ikan. 33 Tajan te'en nāka'an tuku Ndioo nuu ra: “Na tavaun ndichan indii cha'un, ti ma nuu ndaun ya'aga íi yi. 34 Ta cha chīto va'i, ti vitin ndè'e ñivi tundo'o nuu ìyo na ñuu Egiptu, ti cha chīni ña ndà'yu na. Ta yakan va vāchi jākakú na. ¡Na kichiun ti ni tachī ñun ñu'u' Egiptu!” Takan kāti Ndioo chi'in Moisés.

³⁵ Ta ma ndian kũu ñivio chíyo tatiempu ya'aga kũsooni na nde'e na nuu Moisés, ta kā'an na chí'in ra ña na küuni na ña na kuu ra iin vesi, ra ka'nda tiñu nuu na. Va vaji takan chānini na, va Ndioo kũu ra ña kāchin ra Moisés ña na ka'nda ra tiñu nuu na, ta jakakú ra na nda'a' ma ñivi ñyo ñuu Egiptu cha'a' ña tĩndee ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo ra ora kēta yi nuu ra ma nuu kàyu ma iñu ndu'va tichi ku'u. ³⁶ Yakan va Moisés kũu ra ña tāvani'i ra ma ñivio, ndian chíyo taji'na ma ñuu Egiptu. Ta jā'a ra ndatu ta seña, ikan na nde'e ma ñivi yi ma ora jākakú ra na ñu'u' Egiptu, ta ora jāchiyo ra Tañu'u Kua'á chí'in na ndia. Ta juuni jā'a ra ndatu ta seña kuenda na ma ndi uvi xiko kuiya ña chākunuu ra chí'in na tichi ku'u. ³⁷ Takan kũu ta juuni ma Moisés kũu ra ña kātitu'un ra te'en nuu ma ndian israelita: “Ndioo ni ja'a ra ña na keta iin ra kātitu'un tu'un yu'u Ndioo tañu yo, indukuni kua mai”, kàti ra. ³⁸ Takan kũu ta juuni chā'an ma Moisés ma junta chíyo ma tichi ku'u nuu kàcha'an ma ndian israelita. Ta ma siki iin yuku nàni Sinaí nī'i ra tu'un Ndioo jā'a iin tati jà'a tiñu nuu Ndioo, tajan jāna'a ndiko ra yi nuu ma ndian ñivio chíyo taji'na ndia. Ta ma Moisés ikan nī'i ra ma tu'un Ndioo ña jāna'a nuu yo naja kua nì'o na koo yo endeeni ndia.

³⁹ Va ma ndian kũu ñivio chíyo taji'na, tüvi nī kuuni na jachi'in na ma ña kā'an Moisés. Ti java kũxaan na ra, va ma ña chānini na kũu yi ña na chikoni'i ndiko na ñuu Egiptu. ⁴⁰ Takan kũu tajan te'en kà'an ndio na chí'in Aarón, ra yani Moisés: “¡Na ja'un uvi uni ndioo ña na ka'nda tiñu nuu ndi, ti töve chĩto ndi nayi jà'a chí'in Moisés, ra tāvani'i yo ñuu Egiptu!”, kàti na. ⁴¹ Ta ikan jā'a na iin yutun í ña oro ña kàa takua kàa iin vecerru. Tajan chà'ni ndio na kiti ña sòkó na nuu run, ta jà'a na iin viko kuenda ma ndioo ña jā'a na chí'in juuni nda'a' na. ⁴² Yakan va Ndioo chũndachiyo ra xiin na, ta ndākoo ra na, ta chā'a ra ña na jaka'nu na chele ña ñyo andivi. Yakan va cha'a' yakan kũu yi ña te'en kà'an ma tutu tãa ma ndra kà'an chí'in tu'un yu'u Ndioo:

Ndyo'o ndian israelita, ndicha kuii ti Ndioo kũi,
va yöve nuu yu'u, sòkó ndo kiti ña chà'ni ndo ora chàkunuu
ndo tichi ku'u ma uvi xiko kuiya.

⁴³ Vati tiá kũuni ndo nde'e ndo ma yutun í ña nàni Moloc nuu indii yi tichi veñu'u ja'ma.

Ta tíá kua'a' kùuni ndo nde'e ndo chele ma ndioo ña
nàni Refán kua yu'u ndia.

Ndisaa yakan kùu ma ndioo ña jätuvi maa ndo chi'in nda'a' ndo.

Ta juuni yakan kùu ma ña jàka'nu ndo ndia.

Yakan va ni namai ma ñu'u' ndo.

Ta ni jaku'in ndo iti' nuu chika ga ma iti' ñu'u'

Babilonia, kàti Ndioo.

⁴⁴ Ta ma ndian ñivio chíyo taji'na, tichi ku'u ikan ìyo iin veñu'u kùva'a chi'in ja'ma. Ta juuni tichi yi kàndii yuu ña ndiso tu'un ley Ndioo nuu. Vati takan kà'an Ndioo chi'in Moisés ña na jandova'a ra yi takua kàa ma ve'e ña jàna'a ra nuu ra. ⁴⁵ Yakan va ma veñu'u ikan, jāya'a ndra yi nuu ndra se'e ndra. Ta ndrakan ndiso ndra yi, kichaa ndra ñu'u' i'ya ora jākanaa ndra kua'a' kuati chi'in ñivi yüvi judíu jā'a Josué. Vati Ndioo tīndee ra Josué, ña jākunu ra ñivi yüvi judíu ñu'u' i'ya. Takan kūu ña jàka'nu ndian kūu ñivio Ndioo tichi veñu'u ja'ma ndaa ikan, nda kati kēta tiempu ña ndāki'in Rey David tiñu. ⁴⁶ Ta ma Rey David, nī'i ra ñamani nuu Ndioo. Tajan chíkatu'un ra nuu Ndioo tu kuu jandova'a ra inga veñu'u chi'in yuu ña kùu koo Ndioo ra jàka'nu tatá yo Jacob ora chíyo ra tatiempu. Ta ikan kùu jaka'nu ñivio ra tichi yi, kàti David chi'in Ndioo. Va nī kuu yi. ⁴⁷ Vati Salomón, ra se'e David, kùu ma ra jā'a ma veñu'u ka'nu kuenda Ndioo. ⁴⁸ Vaji ma Ndioo ìyo andivi, tüvi ìyo ra ma tichi ve'e jàndova'a ñivi, yakan va te'en nāka'an ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na cha'a' yi:

⁴⁹⁻⁵⁰ Andivi kùu ma nuu nandj chà'ndai tiñu, kàti Ndioo.

Ta ñuñivi kùu nuu nīndee cha'i.

Yakan va tu takan kùu yi, ¿ta naja kua kuu ja'a ndo iin ve'e
kuendai?, kùuni ndo. ¡Na kuu yi!

Ti yu'u kùu ma ra jätuvi tandi'i ma ña ìyo ñuñivi i'ya,

yakan va na kuu ja'a ndo iin ve'e nuu koi ña nīndei,

kàti ma Racha'nu Ndioo.

Takan kà'an ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo.

⁵¹ ¡Va ndyo'o ya'a ndava anima ndo, ti indukuni jà'a ndo takua jà'a ma ndian tüvi chìnuni ña kūu ñivio chíyo tatiempu! Vati tüvi jà'a ndo ma ña kùuni ma Tati Í Ndioo ña jà'a ndo. ⁵² Ti ma ndian kūu ñivio chíyo taji'na, jāti'ini na chi'in ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, nda kati chā'ni ndra ndra. Ti juuni maa ndrakan kātitu'un ndra

ti ni kichi ma Cristu, ra kùu iin ra ndaa. Ta vitin ma ra ndaa ikan, cha kīchi ra, va ndyo'o, ti xīkoña'a ndo cha'a' ra, ta juuni maa ndo chā'ni ndo ra. ⁵³ Vaji ndyo'o cha nī'i ndo ma ley Ndioo jā'a ma tati jà'a tiñu nuu ra, va nda vitin juuni takā'an jachi'in ndo ma ña kà'an yi.

Nuu chī'í Esteban

⁵⁴ Takan kūu ta ora chīni ndra ña te'en kā'an Esteban, ta ndava kāri'u nu'u ndra ña kūxaan ndra nde'e ndra nuu ra. ⁵⁵ Va tava Esteban ya'a ìyo Tati Í Ndioo chi'in ra. Ta ora kāni'i ra nuu ra ndè'e ra iti' andivi, ta ikan ndē'e ra nuu ìyo Ndioo ña chà'nda ra tiñu, ta Jesuu ndaa ra chiyo kua'a ra ndia. ⁵⁶ Ta ora ndē'e Esteban ma iti' andivi, tajan te'en nāka'an ra nuu ndra ka'ìin chi'in ra:

—jNde'e ndo! Ti vitin ndè'i ña endee nūna tichi andivi.

Ta Jesuu ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ndaa ra chiyo kua'a Ndioo. —Takan kāti Esteban chi'in ndra.

⁵⁷ Va ndrakan chāsi ndra so'o ndra, ikan na töve kuni ndra ña kà'an ra. Tajan endee kùvaa ndra kuà'an ndra nuu ndaa Esteban. ⁵⁸ Ta tāvani'i ndra ra iti' yu'u ñuu, ta ikan kīcha'a kàni ndra ra chi'in yuu. Ta ma ndra testigu ndra nunuu ndra ji'na ga kāni yuu chata Esteban, tāva ndra ja'ma ìsukun ndra, ta chā'a ndra yi nuu iin ra tivaa, ra nàni Saulu, na kumi ra yi. ⁵⁹ Juuni yanga kāni ndra yuu chata Esteban, ta te'en nāka'an ra chi'in Ndioo:

—jYo'o Racha'nu Jesuu, na ndaki'un animai vitin! —kāti Esteban.

⁶⁰ Ta ikan jan chūnandi chiti ra ta nāka'an ni'i ra:

—jYo'o Racha'nu na tīsokuatiun ndra cha'a' ma kuati jà'a ndra! —kāti ra.

Tajan ora chinu kà'an ndio Esteban te'en, ta chī'í ra.

8 Tajan ma rayoko nàni Saulu, ndaa ra nuu chī'í ma Esteban ña kàtitu'un ra ti va'ani jā'a ndra ña chā'ni ndra ra.

Saulu, kùuni ra kanita'an ra chi'in ñivi chìnuni tu'un Jesuu

Takan kūu ta juuni ma kivi ikan ndisaa ma ñivi chìnuni tu'un Jesuu ña ìyo ñuu Jerusalén, kīcha'a na ndè'e na kua'a' tundo'o jà'a ma ndian chà'nda tiñu nuu ñivi judíu. Yakan va chīnu na kuà'an na kuàkuita kuati na ta'ii'iin ñuu ña kàndii iti' ñu'u' Judea ta

ñu'u' Samaria ña kùuni na kakú na. Va ma ndra kùu tatun Jesuu, töve kuà'an ndra, vati kîndoo ndra ñuu Jerusalén. ²Takan kûu tajan uvi uni ma ndra jàka'nu Ndioo nduva'a kuii va'a, kîcha'a ndra kàchaku ndra cha'a' Esteban, tajan chākuchi ndio ndra ra. ³Ta ma tiempu ikan Saulu jànde'e ra tundo'o ma ndian chînuni tu'un Jesuu. Ta kî'vi ndio ra tave'e tave'e na, ma ñivi ña'a' a ra'ii, tàvani'i ra na ve'e na, ta tî'i ra na vekaa cha'a' ña chînuni na.

Ra nàni Lipe, kàtitu'un ra tu'un Jesuu nuu ñivi ñu'u' Samaria

⁴Takan kûu va ma ñivi kēe ma ñuu Jerusalén chîtakuati na ta ñuu ta ñuu, kîcha'a na kàtitu'un na tu'un Jesuu ma nuu chāa na. ⁵Yakan va iin ma ra chàkunuu chi'in na, ra nàni Lipe kēe ra kuà'an ra iti' ñuu ka'nu kàndii ñu'u' Samaria. Ta ikan kîcha'a jàna'a ra nuu na tu'un Cristu. ⁶Kua'a' ma ñivi ñuu ikan, kûti'vi na ta jàchi'in na ma tu'un ña kàtitu'un Lipe, cha'a' ña ndē'e na ndisaa ma ndatu Ndioo ña jà'a ra. ⁷Tajan kua'a' ñivi ìyo tati xaan chi'in, ora chîni na tu'un Cristu ña kà'an Lipe, tajan kîcha'a ma tati xaan kànachaa yi, tajan kēe ndio yi na. Ta juuni ndā'a kua'a' ndian cha'a pe'lu jà'a ra ndia. ⁸Ta cha'a' ña'a kùu yi ña ma ñivi ñuu ikan ya'a ga chîsii na.

Simón rakui'na

⁹Takan kûu ta ma ñuu ikan ìyo iin ra nàni Simón. Ta rakan ti tatiempu jānda'viña'a ra kua'a' ñivi ñuu Samaria chi'in tu'un kui'na ña chîto ra. Ta ndava kuà'an tati na jà'a ra chi'in ma tiñu ña ya'a chîto ra. Ta chi'in yakan jà'ani ra ti iin ra ka'nu kùu ra ndia. ¹⁰Yakan va ndisaa ma ñivi cha'nu, ta nda ndiakuati jàchi'in na ndisaa ma ña jà'a ra. Tajan te'en nāka'an ndio na ora ndē'e na ña jà'a ra:

—Ra'ya kùu iin ra ka'nu ña ìyo ndatu Ndioo chi'in —kàti na.

¹¹Ta ma ñivi ikan endee tüvi jàña na ña jàchi'in na ndisaa ma ña kà'an ra, ti cha jānda'viña'a ra na kua'a' tiempu chi'in ma tu'un kui'na ña chîto ra. ¹²Vati ora chînuni na iin tu'un Ndioo ña kàtitu'un Lipe kuenda ña naja kuu ki'vi na nuu chà'nda Ndioo tiñu ta naja jàkakú Jesucristu yo chi'in ndatu ra, ndisaa ñivi, ña'a' a ra'ii, kûnduta na ma ora ikani, ti chînuni na ma ña kà'an ra. ¹³Takan kûu tajan ma ra nàni Simón juuni chînuni ra ña kà'an ma Lipe, ta kûnduta ra ndia. Tajan

tāndikun ndio ra chākunuu ra chata Lipe, nuu kuà'an ra. Ta ora ndè'e ndio ra ma ndatu ta seña ña jà'a ma Lipe tajan ndava kuà'an anima ra.

¹⁴Va ora chito ma ndra tatun Jesuu, ndra ìyo ñuu Jerusalén, ña ñivi ìyo ñu'u' Samaria cha chìnuni na tu'un Jesuu, tajan tāchi ndio ndra ra nàni Petu' chi'in Xuva na ku'un ndra ma ndakan. ¹⁵Takan kūu tajan ora chāa ndra ma ñu'u' Samaria, tajan kīcha'a ndra kà'an ndra chi'in Ndioo kuenda ma ñivi chìnuni, ikan na ndaki'in na ma Tati Í Ndioo, ¹⁶ti juuni takà'an koyo ma Tati Í Ndioo chata ni'iin na, ti tava kūndutani na chi'in sivi Racha'nu Jesuuni. ¹⁷Yakan va Petu' chi'in Xuva, jūndii ndra nda'a' ndra xini ma ndian chìnuni ikan, na ki'vi ma Tati Í Ndioo tichi anima na. ¹⁸Takan kūu ta ora ndē'e ma Simón ña kīchakoyo ma Tati Í Ndioo ora jūndii ndra ma nda'a' ndra xini ma ndian chìnuni, tajan kīcha'a ra chà'a ra xu'un' nuu ndra cha'a' ña kùuni ra ni'i ra ma ndatu indukuni kua maa ndra. ¹⁹Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Xiko ndo ma ndatu i'ya nui ikan kùu ku'vai Tati Í Ndioo nuu ndisaa ñivi jūndii nda'i xini —kàti ra.

²⁰Tajan te'en nāka'an ma Petu' chi'in ra:

—¡Na naa ma xu'un' chi'un!, vati chìniniun ti chi'in xu'un' kùu jataun ma ndatu Ndioo ña chà'a saani ra nuu yo. ²¹Yakan va yo'o, na tüvi ìyo yi ña ja'un ma tiñu i'ya. ¡Vati kuenda Ndioo ma ña chàniniun chi'in animaun na tüvi va'a yi! ²²¡Na ndakoun ma ña kini ña chàniniun! Ta na ka'an nda'viun chi'in Ndioo, nde'o tu jaka'nuni ra ñun cha'a' ma ña kini ña chàniniun chi'in animaun. ²³Vati cha chitoi ti iin ra ya'a tixin kùun, ta juuni kùun iin ra kùu ndakoo ña jà'a ma kuati ndia. —Takan kàti Petu' chi'in ra.

²⁴Tajan te'en nāka'an ndio ma Simón:

—Na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'i, ikan na tüvi ta'in takua kà'an ndo ña ni ta'in —kàti ra.

²⁵Tajan ora cha chīnu ña kàtitu'un Petu', Xuva ta chi'in Lipe tu'un Jesuu nuu ma ñivi, ta jàna'a ndra ndatu Ndioo nuu na. Tajan chikoni'i ndiko ndra kuà'an ndra iti' ñuu Jerusalén. Ta ninii iti' kuà'an ndra jàna'a ndra tu'un va'a cha'a' Racha'nu Jesuu nuu ma ñivi ìyo ma ñuu kuati kàndii ñu'u' Samaria.

Lipe chi'in iin ra kīchi iti' ñu'u' Etiopía

²⁶Takan kūu tajan iin tati jà'a tiñu nuu Ndioo, te'en nāka'an yi chi'in Lipe ma ñuu Jerusalén:

—¡Ndeta! Ta keun ta ku'ṽn iti' ninuu ta ikan ndaki'un iti' kuà'an ñuu nàni Gaza. Ta ma iti' kuà'an ñuu ikan, ti ya'a yi iin tichi ku'u —kàti yi.

²⁷Tajan ndēta ndio ma Lipe ta kēe ra kuà'an ra. Ta ma tichi iti' kuà'an ra, chīkuta'an ra iin ra indii tichi carreta ña kīchi ñu'u' Etiopía. Ta rakan ti ndiso ra tiñu ña kùmi ra ndisaa ña va'a ìyo nuu ma reina ña chà'nda tiñu nuu tandi'i ñivi ñu'u' Etiopía. Ta rakan ti chā'an ra chājaka'nu ra Ndioo ñuu Jerusalén. ²⁸Ta iti' chīkoni'i ra kuà'an ra ñuu chi'in run, tajan nàndi ra jàkua'a ra tutu taa ra Isaía, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na.

²⁹Tajan ma Tati Í Ndioo, te'en nāka'an ndio yi chi'in Lipe:

—Kua'an kuàjayatiun ñṽn nuu kuà'an carreta ikan —kàti yi chi'in ra.

³⁰Tajan ora kūyatin ndio ma Lipe yatin xiin run, tajan chīni ra ña ma ra Etiopía jàkua'a ra tutu Ndioo taa Isaía. Ta ikan jan chīkatu'un Lipe nuu ra:

—¿A kùtuniniun ma ña jàkua'un? —kàti ra chi'in ra.

³¹Tajan te'en nāka'an ma ra Etiopía chi'in ra:

—¿Na ja'un kùu kutuninì ña kà'an yi, tuva töve yo jàna'a nui? —kàti ra.

Ta ikan jan kà'an ra chi'in ma Lipe, na ndaa ra ta kunandi ra yatin xiin ra.

³²Takan kūu ta ma nuu kuà'an ma ra Etiopía jàkua'a ra te'en kà'an yi:

Ni ta'an ra takua tà'an iin mvechala ora kuàndaka
na ri nuu ni kuvi ri.

Ta juuni takua tà'an ma mvechala ña tüvi ndà'yu
ri ora sòkon na ixi ri,

takan ni tà'an ra ndia,

ti taxiini ni kindoo ra ora ni nde'e ra tundo'o.

³³Yakan va ora ndē'e ra tundo'o töve nī keta nī'iin
yo kà'an cha'a' ra.

Vati rakan chī'í ra, ta töve nī chiyo nī'iin se'e ra,
ti ma ñivi kīndaa na ma kivi ña ni koo ra ma ñuñivi.

³⁴Tajan te'en nāka'an ndio ma ra Etiopía chi'in ma Lipe:

—Chìkain ñamani nuun na katitu'un nui, ¿yo chata kà'an ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na? ¿A juuni chata maa ra, a chata inga tuku ra kà'an ra? —kàti ra.

³⁵Ta juuni ma tu'un ña já jākua'a ma ra Etiopía ikan, Lipe nāka'an ra ti juu cha'a' Jesuu kà'an yi, tajan kīcha'a kàtitu'un kachin ra tu'un cha'a' Jesuu naja kua jākakú ra ma ñivi ndia. ³⁶Tajan ma tichi iti' nuu kuà'an ndra, kēta ndra iin nuu ìyo takuii, ta te'en nāka'an ra chi'in ma Lipe:

—¡Nde'e! Ti ikan ìyo takuii. ¿A kùu kundutai ma ikan?, kùuniun. —Takan kàti ma ra Etiopía.

³⁷Tajan ma Lipe te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Tu chìnuniun chi'in ndisaa animaun, kùu kundutaun —kàti ra.

Tajan te'en nāka'an ndio ma ra Etiopía chi'in ma Lipe:

—Juu chìnunì ña ma Racha'nu Jesucristu kùu ra, ra Se'e Ndioo —kàti ra.

³⁸Ta ikan jan nāka'an ra chi'in ra kùu musu ra, ña na kutaa ra ma carreta. Tajan ora chūndaa ndio run, ta nūu ndio ma ra Etiopía chi'in ma Lipe nuu ìyo takuii. Ta ikan jan Lipe kīcha'a ndio ra jākunduta ra ra. ³⁹Tajan ora kēe ndio ndra tichi takuii, tajan ma Tati Í Ndioo ndāki'in yi Lipe. Ta töva nī nde'e ndio ma ra Etiopía ra inga cha'a'. Va ya'a chisii ra kēe ndiko ra kuà'an ra chi'in carreta ra. ⁴⁰Takan kùu ta ma Lipe kēta ra ñuu nàni Azoto. Ta ma iti' yà'a ra kuà'an ra kuàkatitu'un ra tu'un Jesuu nuu ma ñivi ndisaa ñuu nda kati chāa ra ñuu nàni Cesarea.

Saulu, ndàkoo ra kuati jà'a ra ta kì'vi ra iti' kuà'an Racha'nu Jesuu

(Hch. 22:6-16; 26:12-18)

9 Ta Saulu endee töve ndàkoo ra ña kà'an ra, ti ya'a chàta'ani ra ña na ka'ni na tandi'i ma ndian chìnuni tu'un kà'an Racha'nu Jesuu, yakan va chā'an ra chānde'e ra nuu ìyo sutu cha'nu chà'nda tiñu nuu ndra kùu sutu. ²Ta chīkan ra ña ja'a ra iin tutu kuenda ndra chà'nda tiñu veñu'u judíu ìyo ñuu Damascu. Ta tutu i'ya kà'an yi ña tu nata'an ra ña'a' a ra'ii ña kuà'an iti' Jesuu, ìyo yi ña na tindee ndra ra tiin ra na ta ku'un na vekaa ñuu Jerusalén. ³Yakan

va kēe ndio Saulu kuà'an ra iti' ñuu Damascu ndà'a ra ma tutu ikan. Va ora cha kuàkuyatin ra ñuu Damascu, ta jana'ini ra ndē'e ra iin ñu'ú tacha ña kīchi iti' andivi. Ta iin chikonuuni yi ra. ⁴Ta ndūva ra nuu ñu'u' jā'a yi, ta chīni ra iin tati ña te'en kà'an:

—Saulu, Saulu, ¿ta naja jànde'un tundo'o yu'u? —kàti yi.

⁵Tajan te'en kīcha'a chīkatu'un ma Saulu nuu yi:

—¿Yo kùun, yo'o Racha'nu? —kàti ra.

Tajan ma tati te'en nāka'an yi chi'in ra:

—Yu'u kùu Jesuu, ra jànde'un tundo'o chata. Ta ya'a jàtakue'un ñun chi'in juuni maun, takua jà'a iin jundiki ora chàñu ri yutun xaan nuu ña ndà'a ma chito'o ri. ⁶Ndeta, ta ki'viun ñuu Damascu ku'un! Ta ikan ìyo iin yo ni katitu'un nuun nda ña ìyo yi ña ja'un —kàti yi.

⁷Tajan ma ndra kuà'an chi'in Saulu, nduva'a kuii yū'vi ndra ti chīni ndra ma tatini ña kā'an yi, va tüvi nī nde'e ndra ma ña kā'an. ⁸Tajan ikan ndēta ndio ma Saulu, ta nūna ra tinuu ra, va nī kuu nande'e ra. Tajan tiin ndra ma nda'a' ra, ta kuà'an ndra chi'in ra iti' ñuu Damascu. ⁹Ta ikan chīyo ra ñuu Damascu uni kivi ña nī kuu nde'e ra ta tüvi chāchi ra ta töve nī chi'i ra takuii ndia.

¹⁰Ñuu Damascu, ìyo iin ra chìnuni tu'un Jesuu ra nàni Ananía. Ta kēta tati Racha'nu Jesuu nuu ra, ta te'en nāka'an yi chi'in ra:

—¿Yo'o Ananía! —kàti yi.

Tajan te'en nāka'an ma Ananía:

—I'ya ìyoi, yo'o Racha'nu —kàti ra.

¹¹Tajan te'en nāka'an tuku ma Racha'nu chi'in ra:

—Ndeta ta ku'un iti' kai ña nàni Iti' Ndo, ta ve'e ra nàni Juda, nandukun iin ra ñuu Tarsu, ña nàni Saulu, ti ikan ìyo ra kà'an chi'in Ndio. ¹²Ta cha kētai ña kàtitu'in nuu ra ña ni ku'un nuu ìyo ra, yo'o Ananía, ta ikan ni jundiun nda'un xini ra, ikan na kuu nande'e ndiko ra inga cha'a'. —Takan kàti ma tati ma Racha'nu Jesuu chi'in ma Ananía.

¹³Tajan ora chīni ma Ananía ña kà'an ma Racha'nu te'en, tajan te'en nāka'an ndio ra:

—Yo'o Racha'nu, ya'a kua'a' ñivi kà'an chata ma ra nàni Saulu, ña maa ra jà'a ña ya'a ndè'e ma ñiviun ma tundo'o ma ndian chìnuni ma tu'in ma ñuu Jerusalén. ¹⁴Ta vitin vāchi ra i'ya ndà'a ra iin tutu ña jā'a ma ra chà'nda tiñu nuu sutu. Ta ma tutu ikan kà'an yi ti ndisaa ñivi chìnuni tu'un kà'un ku'un na kundii na vekaa jà'a ra —kàti yi.

¹⁵ Va te'en nāka'an tuku ma Racha'nu chi'in ma Ananía:

—jKua'an!, ti mai kāchin ra ña na ka'an ra tu'in nuu ndisaa ñivi yüvi judíu, ta nda nuu ma ndra rey, chà'nda tiñu nuu na ndia. Ta juuni ni ka'an ra tu'in nuu ndian judíu ndia. ¹⁶ Vati ni jana'i nuu ra ña ìyo yi ña nde'e ra tundo'o cha'a' ma tiñu mai ña ni ja'a ra. —Takan kàti tati Jesuu nuu Ananía.

¹⁷ Takan kūu ta ikan jan chā'an ndio ma Ananía ma ve'e ikan. Tajan te'en nāka'an ndio ra ora jündii ra nda'a' ra xini Saulu:

—Yo'o ra yanj Saulu, ma Racha'nu Jesuu, ra ndē'un tichi iti' nuu kīchiun, rakan tāchi yu'u ña na kichj jundii nda'i xiniun, ikan na kuu nande'un inga cha'a' ta koo Tati Í Ndioo chi'un —kàti Ananía chi'in Saulu.

¹⁸ Ta ma ora ikani kēkoyo ña kàa takua kàa soo tiaka' tinuu ra, ta nànde'e ndiko ra. Tajan ndēta ndio ra, ta künduta ra. ¹⁹ Ta ora yā'a, tajan chāchi ra, ikan na koo ndiko ñàndee ra. Ta ikan chīyo ra kua'a' kivi chi'in ñivi chìnuni tu'un Jesuu ìyo ñuu Damascu.

Kīcha'a Saulu kàtitu'un ra tu'un Jesuu nuu ñivi ìyo ñuu Damascu

²⁰ Takan kūu ikan kīcha'a Saulu jàna'a ra tu'un Jesuu ma tichi veñu'u nuu kùti'vi ñivi judíu. Ta ikan kàtitu'un ra nuu na, ti Jesuu kùu ra se'e Ndioo. ²¹ Ta ndisaa ma ndian chini ma ña kà'an ra ndava kuà'an tati na ña kà'an ma Saulu takan. Tajan te'en nāka'an ndio na:

—Ndicha, ña juu rakan kùu ma ra chākunuu jànde'e tundo'o ma ñivi chìnuni tu'un Jesucristu ndian ìyo ñuu Jerusalén. Ta vitin vāchi tiin ra ndian chìnuni tu'un ra i'ya, ta kùndaka ra na ku'un na chi'in ra nuu ndra sutu cha'nu, chà'nda tiñu ma ñuu Jerusalén. —Takan kà'an na.

²² Takan kūu va ma Saulu, tiaga kua'a' kà'an ra nuu ma ñivi ñuu Damascu ña ndicha ña Jesuu kùu ma ra Cristu. Tajan nduva'a kuii jākanuu xini ma ndian judíu ìyo ikan ña nī tüva ga chìto na nayi ka'an na ña kànita'an yu'u na chi'in ra, ti ya'a kachin kà'an Saulu cha'a' Jesuu.

Saulu kakú ra tañu ñivi judíu

²³ Takan kūu ta ora cha kēta kua'a' kivi ña ìyo ra ma ikan, tajan ma ndra judíu kùti'vi ta'an ndra. Ta ikan jāndo'iin tu'un ndra, ña kùuni ndra ka'ni ndra ma Saulu. ²⁴ Va ma Saulu cha chā'a ra kuenda

ma ña chànini ndra ja'a ndra chi'in ra. Vati nduvi ta niñuu ìyo tu'va ndra ma yuve'e ña ìyo ma yu'u ñuu ikan ña ni ka'ni ndra ra. ²⁵Takan kũu va juuni, ma ndra chìnuni tu'un Jesuu tìndee ndra ra. Ta tìndixe'e ndra ra tichi iin tuka, ta jānuu ndra ra iti' chata ma muru ña chikonuu ma yu'u ñuu. Ta takan kākú ra ora chanikuaa ma kivi ikan.

Saulu chàa ra ñuu Jerusalén

²⁶Ora chāa Saulu ñuu Jerusalén, ikan kũuni ra ndo'iin ra chi'in ma ndra chìnuni tu'un Jesuu. Va ndisaa na yū'vi na ti tüvi chito na tu ndicha ña juuni ra chìnuni kùu ra. ²⁷Yakan va iin ra nàni Bernabé chāki'in ra ra, ta jāna'a ra ra nuu ma ndra tatun Jesuu. Tajan ma Bernabé kātitu'un ra nuu ndra, ti Saulu ndē'e ra ma Racha'nu Jesuu ta chīni ra tu'un kà'an ra ma tichi iti' nuu kīchi ra ndia. Ta ora chāa ra ñuu Damascu töve nī yu'vi ra ma ora kātitu'un ra tu'un Jesuu nuu ma ñivi. ²⁸Ta takan kũu ña kīndoo Saulu ñuu Jerusalén, ta chākunuu ra chi'in ndra. Ta tüvi yù'vi ra jàna'a ra chi'in ndatu Racha'nu nuu kua'a' ñivi. ²⁹Ta tüvi jàña ra ña kātitu'un ra tu'un ma Racha'nu. Ta kānita'an yu'u ra chi'in ñivi judíu ndian kà'an tu'un griegu. Va ma ndiakan chànini na ka'ni na ra cha'a' tu'un Jesuu ña kātitu'un ra. ³⁰Ta ora chīto ma ndra chìnuni tu'un Jesuu, ña takan kũuni na ja'a na chi'in ra, ta chāndaka ndra ra ñuu Cesarea. Ta ikan kēe ndiko ra kuà'an ra ñuu Tarsu. ³¹Ta ikan ma veñu'u ñivi chìnuni tu'un Jesuu ka'iin ikan, ta ndisaa ñuu ñu'u' Judea, ta ñu'u' Galilea, ta ñu'u' Samaria, töva nī chiyo kuati chi'in yi. Ta endee tiñu'u na Racha'nu Jesuu, ta kuàkua'nu ñivi chìnuni tu'un ra tiaga, jà'a ña tìndee ma Tati Í Ndioo na. Ta tiaga kua'a' na kīcha'a chìnuni tu'un Jesuu ta'ii'iin kivi jà'a yi ndia.

Nuu ndà'a ra nàni Enea

³²Ta ñuu ta ñuu chākunuu Petu' chānde'e ra ñivi chìnuni tu'un Jesuu. Ta ikan juuni chà'an ra chānde'e ra ñivi Jesuu ìyo ñuu nàni Lida. ³³Ta ikan nāta'an ra iin ra nàni Enea. Ta rakan ti cha ìyo una kuiya ña kàndii ra nuu chito jà'a ña kũyutun ra. ³⁴Tajan te'en nāka'an ndio ma Petu' chi'in ra:

—Yo'o Enea, Jesucristu kùu ra ña jànda'a ra ñun.

¡Ndeta, ta jandova'un nuu chitoun!

Tajan Enea ma ora ikani, ndēta ra ma nuu chito ti cha ndā'a ra.
³⁵Tajan ndisaa ma ñivi ìyo ñuu Lida chi'in ñuu Sarón ndē'e na ña ndā'a ra. Ta ma ora ikani, kīcha'a na chìnuni na tu'un Racha'nu Jesucristu.

Nuu nàtaku ña nàni Dorca

³⁶Ma tiempu ikan ìyo iin ña chìnuni tu'un Jesuu ña nàni Tabita ma ñuu Jope ña chi'in tu'un griegu nànian Dorca. Ña'a i'ya jà'a ña kua'a' ña va'a, ti tìndean ñivi nda'vi. ³⁷Tajan ma kivi ikan, kī'in tundo'o ma ña nàni Dorca. Tajan chī'an. Ta jākuti na ma kuñuan. Ta ora cha yā'a jà'a na yi, tajan chāndaka na ma ñunda'yuan iin tichi ve'e ìyo nda siki. ³⁸Ta ma ñuu nàni Jope ti ìyo yi yatin xiin nuu ìyo ñuu nàni Lida, ikan ìyo Petu'. Ta tava chito ma ndra chìnuni tu'un Jesuu ña ìyo Petu' ñuu ikan, yakan va tāchi ndra uvi ta'an ma ndra kuàka'an chi'in ra na kichi ra numini. ³⁹Ta ora chāa ndra ña kuàki'in ndra ra, ta numini vāchi ra. Ta ora chāa ndio ra chi'in ndra, ta chāndaka ndio ndra ra tichi ve'e nuu kàndii ma ñunda'yu. Ta ma tichi ve'e ikan, endee chāku ma ñivi kīndoo nda'vi cha'a' ña. Ta kāva nuu ndio vi ma Petu' ta kīcha'a ndio vi jāna'a vi nuu ra kua'a' va'a ja'ma ña jāva'a ma Dorca ora chīyo ña niku. ⁴⁰Ta ikan Petu' kīcha'a ra kà'an ra chi'in ndisaa ma ñivi na kee na ma tichi ve'e. Ta chūnandi chiti ndio ra kà'an ra chi'in Ndioo, ta kīcha'a ndio ra ndè'e ra ma nuu kàndii ma ñunda'yuan, tajan nāka'an ndio ra te'en:

—¡Yo'o Tabita! ¡Ndetà! —kàti ra chi'an.

Ta ora kā'an ma Petu' takan chi'an, ta nānde'e ndioan. Ta ora ndē'an ma Petu', ta chūnandi ndioan. ⁴¹Tajan chāa ra tiin ra nda'a' ña. Ta jākutaa ndio ra ña. Tajan kāna ra ma ndra chìnuni tu'un Jesuu chi'in ma ñivi ña'a kīndoo nda'vi. Ta jāna'a ra ña nuu tandi'i na. Va cha ndito ña jà'a ra. ⁴²Ndisaa ña'a, chīto ninii ka'nu ma ñuu Jope yi. Ta ma ora ikani kua'a' va'a ñivi, kīcha'a na chìnuni na tu'un Jesuu. ⁴³Ta Petu', ndōo ra kua'a' kivi ma ñuu ikan ve'e iin ra nàni Simón, ra jànatii ñii kitì.

Petu' chi'in Corneliu

10 Ñuu Cesarea, ìyo iin ra nàni Corneliu. Ta rakan ti ra capitán kùu ra. Ta chà'nda ra tiñu nuu kua'a' jandaru kuenda ñuu Roma ndra kīchi ñu'u' Italia. ²Ta rakan juuni jàka'nu ra Ndioo

chi'in ndisaa ñivi ra ña ìyo ve'e ra. Ta juuni tìndee ra ñivi judú chi'in kua'a' xu'un'. Ta kà'an ra chi'in Ndioo nani kivi. ³Takan kúu ta kēta iin kivi ìyo yi kaa uni chani'ini, tajan jā'a Ndioo iin ndatu ña jāketa ra iin tati jà'a tiñu nuu ra nuu ndaa ma Corneliu ña nānde'e kachin va'a ra yi. Tajan te'en kīcha'a kà'an yi chi'in ra:

—Yo'o Corneliu, xaa —kàti yi.

⁴Tajan ora kā'an ma tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo takan, ta ndē'e ma Corneliu yi, ta ndava yū'vi ra. Tajan te'en nāka'an ndio ra ña kīcha'a ndio ra chīkatu'un ra nuu ma tati ikan:

—¿Nayi kùuniun yo'o Racha'nu? —kàti ra chi'in yi.

Tajan te'en nāka'an ndio yi chi'in ra:

—Ndisaa ña jà'un ña kà'un chi'in Ndioo, ta tìndeun ñivi nda'vi, ndisaa yakan chāta'ani Ndioo yi ta tì'i ra kuenda yi. ⁵Yakan va na tachiun iin ndra na ku'un ndra ñuu Jope kuki'in ndra ra nāni Simón, ra nākoto ñivi ña juuni nāni Petu' ndia. ⁶Rakan ìyo ra ve'e inga ra nāni Simón. Ta rakan ti iin ra jānatii ñii kúu ra, ña ìyo ra yu'u tañu'u. —Takan kàti ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo chi'in Corneliu.

⁷Ta ora kuà'an ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo ña kā'an chi'in Corneliu, tajan kāna ndio ma Corneliu uvi ta'an ndra jà'a tiñu nuu ra. Ta juuni kāna ra iin jandaru ña jātiñu kuenda ra, ra ìyo tundeeni ra chi'in, ta juuni chìnuni ra tu'un Ndioo.

⁸Yakan va ora cha yā'a ña kàtitu'un ma Corneliu ndisaa ña kúu nuu ndra, tajan tāchi ndio ra ndra iti' ñuu Jope.

Ña'a jàna'a Ndioo nuu Petu'

⁹Takan kúu ta ora sama ndaa ma inga kivi, chani kuyatin ma ndra kuà'an chata Petu' ñuu Jope. Tajan Petu' ma ora ikan ndāa ndio ra nda ve'e ìyo nda siki, ti ikan kà'an ra chi'in Ndioo. ¹⁰Ta ma ora ikan ti Petu' chīsoko ra va já jà'a na ma ña kūsama ra. Tajan ma ve'e siki nuu ìyo ra, ndē'e ra iin nakuyi takua ndè'o yi ora chānio.

¹¹Ndē'e ma Petu' ña nūna ma andivi ta vāchi nuu iin ña kàa takua kàa iin ja'ma ka'nu, ña ndikun ndi kumi chiyo tutun yi. ¹²Ta tichi ma ja'ma ikan ka'lin kua'a' kiti ìyo kumi cha'a', ta kua'a' nuu saa chi'in koo ndia. ¹³Ta ikan chini ra iin tati ña te'en kà'an yi chi'in ra:

—¡Ndeta yo'o Petu', na ka'niun ndri ta kachiun!

—Takan kàti yi chi'in ra.

¹⁴Tajan te'en nāka'an ndio ma Petu':

—Na kiu yi, yo'o Racha'nu, ti yu'u takā'an kuii kachi nī'iin cha'a' ma kiti ña kà'an ma ley Ndioo ti töve nāndoo ndri a va'a ña kacho ndri —kāti ra.

¹⁵Tajan te'en kīcha'a ndiko ma tati ikan kà'an yi chi'in ra inga cha'a':

—Ma ña jànandoo Ndioo, na kiu ka'un ña na vā'a yi. ¹⁶Yakan va uni cha'a' kà'an ma tati ikan te'en chi'in ra. Ta ikan jan ndāa ndiko ma ja'ma ikan iti' andivi, kuà'an yi. ¹⁷Ta ma Petu' ya'a nākanini ra ta chītu'un ra ña nayi kùuni ma ña ndē'e ra ka'an yi. Ta ma ora ikan chāa ma ndra musu tāchi Corneliu ma yuve'e ra, ta ndrakan ti ndra cha nānduku tu'un ndanu iyo ve'e ra nāni Simón kùu ndra. ¹⁸Ta ora chāa ndra ma ve'e ra, tajan kīcha'a ndra chīkatu'un ndra nuu ndian iyo ve'e ikan:

—¿A i'ya iyo ra nāni Simón Petu'? —kāti ndra.

¹⁹Ta Petu' ti juuni nākanini ga ra cha'a' ma ña ndē'e ra ora kā'an ma tati chi'in ra, tajan ma nuu nāndi ra ikan te'en kīcha'a nāka'an Tati Í Ndioo nuu ra:

—Yo'o Petu', uni ta'an ndra nānduku ñūn yuve'e nda ninuu.

²⁰Yakan va ndeta ta kua'an nda ninuu ta ka'un chi'in ndra, va na kūkanuūn ku'ūn chi'in ndra, ti mai, tāchi ndra —kāti yi.

²¹Ta ora kā'an ma Tati Í Ndioo takan chi'in ma Petu', ta ma ora ikani nūu ndio ra ta chāa ra nuu ka'lin ndra. Ta te'en kà'an ra chi'in ndra:

—Yu'u kùu ma ra nānduku ndo. ¿Nda tiñu vāchi ndo? —kāti ma Petu' chi'in ndra.

²²Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Vāchi ndi kuenda ra nāni Corneliu, capitán chà'nda tiñu nuu jandaru. Ta rakan ti iin ra va'a kùu ra, ta ya'a jàka'nu ra Ndioo ndia. Yakan va ndisaa ñivi judú tiñu'u na ra. Ta juuni kēta iin tati jà'a tiñu nuu Ndioo nuu ra. Ta kāti yi chi'in ra ti na kichi ki'in ndi ñūn, ta ku'ūn kukatitu'ūn chi'in ra ndisaa ma ña kùuni Ndioo ña kà'un. Ta rakan taso'o ra ña kàtitu'ūn —kāti ndra.

Petu' kuà'an ra nuu iyo Corneliu

²³Takan kùu ta ma ora ikan, kā'an ma Petu' chi'in ndra, na ya'a ndra tichi ve'e. Ta na kindoo ndra kusu ndra ma ve'e ra ikan ma chanikuaa ikan. Takan kùu ta ma inga kivi, ora kùndichin, kēe ndio ma Petu' ta kuà'an ndio ra chi'in ndra. Ta juuni kuà'an

iin ndra chìnuni tu'un Jesuu ìyo ma ñuu Jope chi'in ma Petu' ndia. ²⁴Tajan ma inga kivi chāa ndra ma ñuu Cesarea, nuu ìyo ma Corneliu ndātu ra ndra. Ta ma Corneliu ti cha kūti'vi ra chi'in ndisaa ñivi ra, ta ndisaa ndian nākoto ra ìyo yatin xiin ve'e ra ndia. ²⁵Takan kūu ta ora cha yā'a Petu' tichi ve'e ra, tajan ma Corneliu chūnandi chiti ra nuu ra ña kūuni ra jaka'nu ra ra. ²⁶Va ma Petu' ndōni'i ra ra ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—ǝNdetā, ta kundaun vati yu'u juuni ra'ii kàa takua kàun, kùì ndia! —kàti ra.

²⁷Takan kūu ta ora juuni kà'an ga ra chi'in ma Corneliu, tajan kī'vi ndio ra tiá tichi ve'e ra. Ta ikan ndē'e ra ña ka'ìin ti'vi kua'a' ñivi. ²⁸Tajan te'en nāka'an ma Petu' chi'in na:

—Cha ch̀to va'a ndo ti iin ra judú na kūu ku'un ra natu'un ra chi'in ñivi yūvi judú. Ta na kūu ki'vi ra ve'e na, ti töve chà'a ma Ley ñivi judú ña jà'a ra yi. Va vitin Ndioo jàna'a nui ña na tüvi ìyo yi ña ka'in ña ni'iin ñivi kùu ndian tüvi nāndoo nuu ra a ndian töve va'a nuu ra. ²⁹Yakan va ora chāka'an ndo chi'ìn, ta tüvi nī ka'in ña na kichì ti numini kēi vāchì. Yakan va kùnunj kotoi nda kuenda kùu yi ña kāna ndo yu'u ña na kichì —kàti ma Petu' chi'in ma ñivi ikan.

³⁰Tajan te'en nāka'an ndio ma Corneliu:

—Cha ìyo kumi kivi ña ndita yu'i juuni ma ora i'ya, ta ma kaa uni chani'ini ña nandi tichi ve'i kā'in chi'in Ndioo, ta kēta iin ra ñù'u ja'ma tacha nui, ³¹ñā te'en nāka'an yi chi'ìn: “Yo'o Corneliu, Ndioo cha ch̀ini ra tu'un ch̀ikaun nuu ra. Ta juuni ch̀aku'uni ra ndisaa ña jà'un ña tìndeun ñivi nda'vi. ³²Na tachiun iin ndra ku'un ñuu Jope na kuki'in ndra ra Simón ña juuni nàni ra Petu'. Ta rakan ti ìyo ra ve'e ra jànatii ñii. Ta juuni nàni ra Simón ndia. Ìyo ra yatin yu'u tañu'u”, kàti yi chi'ìn. ³³Yakan va numini tāchì ndra na kunanduku ndra ñun. Ta va'ani jà'un ña kīchaun. Ta vitin ndisaa ndi ka'ìin nuu Ndioo. Yakan va kùnuni ndi taso'o ndi ndisaa ma ña kātitu'un ma Racha'nu Ndioo nuun ña ìyo yi ña katitu'un nuu ndi —kàti Corneliu.

Kātitu'un Petu' tu'un Jesuu ve'e Corneliu

³⁴Takan kūu tajan te'en nāka'an ndio Petu':

—Vitin cha kùtuninj ti ndicha ña Ndioo inuu ndē'e ra ndisaa ñivi. ³⁵Ta nda ñivi ìyo nda ñuu nikuuni k'ì'in ra kuenda na tuva tìñu'u na

ra, ta jà'a na ma ña va'a. ³⁶Vati Ndioo tāchi ra tu'un nuu tandi'i ñivi judíu ña na jana'a na yi nuu na naja ìyo yi na koo vii na chi'in ra jā'a Racha'nu Jesucristu. Ta rakan ti kùu ra chito'o ndisaa yo. ³⁷Vati ndyo'o cha chìto va'a ndo naja kua kùu tandi'i ñu'u' Judea niku. Ta ikan kīcha'a yi chi'in ñu'u' Galilea ora cha yā'a kātitu'un Xuva ña ìyo yi ña kunduta na. ³⁸Ti juuni ma tiempu ikan, chā'a Ndioo ndatu ra chi'in Tati Í ra nuu ma Racha'nu Jesucristu ra ñuu Nazaret. Yakan va chàkunu ra jà'a ra ña va'a. Ña ndisaa ndian ku'vi jà'a ma ndatu kui'na, jànda'a ra na. Ta ndisaa ña'a jā'a Jesuu yi ti Ndioo ìyo ra chi'in ra. ³⁹Ta cha'a' yakan ndyu'u kùu ndian ndē'e ndi ndisaa ña jā'a ra ñu'u' Judea chi'in ñuu Jerusalén. Ta ikan tātuu na ra nuu kruu, ta ikan chī'í ra. ⁴⁰Va Ndioo, jānataku ndiko ra ra tichi uni kivi. Ta ora cha yā'a nātaku ndiko ra, ta jā'a Ndioo ña na keta ra nuu ndi. ⁴¹Va tüvi nī keta ra nuu tandi'i ñivi, ti kēta ra nuu ndyu'uni. Vati ndyu'u kāchin ra tatiempu ora takā'an kuvi ra, vati ndyu'u chàchi ndi ta chī'i ndi chi'in ra ora cha nātaku ra. ⁴²Ta maa ra tāchi ndi ña na katitu'un ndi nuu tandi'i ñuu, ti Ndioo chā'a ra tiñu nuu ra ña kùu ra, ra vesi, ra tiku'va tiñu cha'a' ndian ndito, ta juuni cha'a' ndian cha chī'í ndia. ⁴³Yakan va ndisaa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ndra chīyo taji'na, kā'an ndra cha'a' Racha'nu Jesuu ndia. Ta juuni kà'an ndra ti ndian chìnuni tu'un ra, cha kùu ni'i na ña na naa kuati na jà'a ma ndatu ra. —Takan kàti Petu' chi'in ma ñivi ikan.

Tati Í Ndioo, vāchi koo yi chi'in ñivi yüvi judíu

⁴⁴Takan kùu ta juuni kà'anga Petu' ndaa ra, ora kōyo ma Tati Í Ndioo chata ndisaa ma ñivi chini ña kà'an ra. ⁴⁵Ta ma ndra judíu ña chìnuni tu'un Jesuu kuà'an chi'in ma Petu', ndava kuà'an tati ndra, ti juuni kōyo ma Tati Í Ndioo chata ma ñivi yüvi judíu ndia. ⁴⁶Vati chini ndra ña kīcha'a na kà'an na iin tu'un siin siin, ta takan jàka'nu na Ndioo. ⁴⁷Yakan va te'en nāka'an Petu' chi'in ndra ka'lin chi'in ra:

—Cha kōyo Tati Í Ndioo nuu ñivi i'ya takua kōyo yi nuu yo. Ta vitin nda yo, na kùu ga ka'an ga yo ña kùu kunduta ñivi i'ya. —Takan kàti Petu' chi'in ndra kuà'an chi'in ra.

⁴⁸Ta ikan tāchi ra na, na kunduta na chi'in ndatu Racha'nu Jesucristu. Ta ora cha yā'a kùnduta ma ñivi ikan, tajan jānini na ma Petu' na kindoo ra chi'in na, vaji najani kùu kàa kivi.

Kàtitu'un Petu' nuu ñivi Ndioo ìyo ñuu Jerusalén

11 Ndra kùu taton Jesuu chi'in inga ndian chìnuni tu'un ra ìyo ñu'u' Judea, nì'i na tu'un ña ñivi yüvi judíu juuni chìnuni na tu'un Ndioo ndia. ²Va ora chāa tuku ma Petu' ñuu Jerusalén nuu ìyo ma ñivi judíu ndian chìnuni ma tu'un Jesuu, ta ma ñivi ikan ti tiso na kuati nuu ra ta kīcha'a na kànita'an yu'u na chi'in ra. ³Ta te'en chikatu'un ndio na nuu ra:

—Yo'o Petu', ¿ta naja chā'un chānde'un nuu ìyo ñivi yüvi judíu ta chāchiun chi'in na ndia? —Takan kàti na chi'in Petu'.

⁴Tajan ma Petu' te'en kàtitu'un ra nuu na naja kua kūu yi nda ora kīcha'a yi:

⁵—Yu'u ìyoi ñuu Jope, ta ikan kà'in chi'in Ndioo. Tajan ndē'i iin ña takua ndè'o ora chānio. Ta kàa yi takua kàa iin ja'ma ka'nu ña ndìkun ndi kumi chiyo tutun yi, ña nūu yi nda yatin nda nuu nāndi. ⁶Ta ikan ndē'e va'i tichi ma ja'ma ña ka'iin kua'a' kiti kumi cha'a, ta inga kiti ku'u, ta kua'a' nuu saa chi'in kua'a' nuu koo ndia. ⁷Ta ikan chīni iin tati ña kà'an yi te'en chi'in: “jNdeta yo'o Petu', na ka'niun ta kachiun!”, kàti yi. ⁸Ta yu'u te'en nāka'in: “Na vā'a yo'o Racha'nu, ti nī'iin cha'a' takā'an kachi kuñu kiti ña kà'an ley Ndioo ña töve nāndoo a va'a ña kacho”, kàti. ⁹Ta ikan jan te'en nāka'an ndiko ma tati kīchi iti' andivi chi'in inga cha'a': “Na vā'a kà'un takan cha'a' ña cha jānandoo Ndioo”, kàti yi. ¹⁰Takan kūu tajan uni cha'a' kūu ña'a te'en, ta ikan ndāa ndiko ma ja'ma ikan iti' andivi chi'in ndisaa kiti vāchi chi'in yi niku. ¹¹Ta ora juuni ndāa ga yi ma ikan, ta chāa uni ta'an ndra ñuu Cesarea, ña nānduku ndra yu'u ma ve'e nuu ìyo ndi ikan. ¹²Ti ma Tati Í Ndioo tāchi yu'u, na ku'in chi'in ndra, na töve kàti ña kūu ku'in kàti yi. Takan kūu ta juuni chā'an iñu ta'an ndra yanio ka'iin i'ya chi'in ndia. Yakan va ora chāa ndi ma nuu ìyo Corneliu, ta kī'vi ndio ndi tichi ve'e ra. ¹³Yakan va ma rakan ti kàtitu'un ra nuu ndi ña kēta iin tati jà'a tiñu nuu Ndioo nuu ra ma ve'e ra. Ta ma tati ikan chūndaa yi nuu ra ta te'en nāka'an yi chi'in ra: “Na tachiun iin ndra ñiviun ñuu Jope, na kuki'in ndra iin ra Simón ra juuni nāni Petu' ndia. ¹⁴Ta rakan ti kùu katitu'un ra naja kua kùu yi ña ni jakakú Jesuu ñun chi'in ndisaa ñiviun ña ìyo ve'un.” ¹⁵Yakan va ora kīcha'i kà'in chi'in ma ñivi

ikan, ta ma ora ikani kōyo ma Tati Í Ndioo chata na indukuni takua kōyo yi chata yo taji'na. ¹⁶ Yakan va ora ikan chāku'unj tu'un kā'an ma Racha'nu Jesuu ti ndicha ña Xuva, jākunduta ra chi'in takuini, va ndyo'o vitin ni kunduta ndo chi'in Tati Í Ndioo. ¹⁷ Yakan va va'ani, tuva cha chā'a Ndioo juuni ña chā'a ra nuu yo, nuu ma ñivi ikan, cha'a' ña chìnunio tu'un Racha'nu Jesucristu. Yakan va yu'u, ¿nda ra kùì ña kùu kasì ña jà'a Racha'nu Ndioo chi'in ñivi ikan?, kùuni ndo. ¿Na töve ìyo yi ña ja'i takani! —Takan kàti Petu'.

¹⁸ Takan kūu yakan va ma ndian chìnuni ìyo ñuu Jerusalén ora chīni na ña kā'an Petu', ta ma ora ikani taxiin kīndoo na. Ta ikan jan chi'in ma tu'un te'en kīcha'a na jàka'nu na Ndioo:

—Nduva'a kuii va'ani ti Ndioo juuni cha chā'a ra nuu ma ndian yūvi judíu takua chā'a ra nuu yo ndia. Vati juuni ndiakan cha jāña na ma kuati jà'a na ta kī'vi na iti' kuà'an Jesuu, ti ikan ni koo na endeeni chi'in Racha'nu Ndioo —kàti na.

Kì'vi kua'a' ñivi ìyo ñuu Antioquía iti' kuà'an Racha'nu Jesuu

¹⁹ Takan kūu yakan va ora cha yā'a ña chī'í ma Esteban, tajan kīcha'a na jànde'e na tundo'o ta jàkunu na ma ñivi chìnuni tu'un Racha'nu Jesuu. Ta ìyo ndian chīnu kuà'an iti' ñu'u' Fenicia, ñu'u' Chipre, ta ñuu Antioquía. Ta tandi'i ma ñu'u' ikan kàtitu'un na ma tu'un Racha'nu Jesuu, va nuu ñivi judíuni, kàtitu'un na yi.

²⁰ Va ìyo ndra chìnuni ìyo ñu'u' Chipre ta ñuu Cirene, ña chāa ndra ma ñuu Antioquía. Ta ikan kīcha'a ndra kàtitu'un ndra tu'un Racha'nu Jesuu nuu tandi'i ma ñivi yūvi judíu ndia. ²¹ Yakan va tīndee Racha'nu Ndioo ndra chi'in ndatu ra. Ta takan kūu ora chīnu kàtitu'un ndra tu'un Jesuu nuu na, kua'a' na ndākoo ndio na ma ña kini jà'a na niku. Tajan kīcha'a ndio na chìnuni na tu'un ma Racha'nu Jesuu ta kī'vi na iti' kuà'an ra.

²² Yakan va ma ñivi chìnuni ìyo ñuu Jerusalén, ora chīto na tandi'i ña kūu iti' ñuu Antioquía, tajan tāchi ndio na Bernabé na ku'un ra ma ñuu ikan. ²³ Tajan ora chāa Bernabé ma ñuu ikan, ta ndē'e ra naja kua nī'i ma ñivi ikan ma ñamani Ndioo, ta nduva'a kuii chīsii ra ora ndē'e ra yi. Tajan kīcha'a ra chūndayu'u ra na, ta ikan jan nāka'an ra chi'in na ña na chinuni na chi'in ndisaa anima na ma tu'un Jesuu, ta koto ndākoo na yi. ²⁴ Vati Bernabé kùu ra iin ra va'a,

ta ya'a ìyo Tati Í Ndioo chi'in ra, ta chìnuni va'a ra tu'un Jesuu. Takan kūu ta ma ora ikan kua'a' va'a ma ñivi kīcha'a na chìnuni na tu'un ma Racha'nu Jesuu. ²⁵Ta ora cha yā'a ña kūu takan, tajan Bernabé kēe ra kuà'an ra kuà'anduku ra Saulu ñuu Tarsu. ²⁶Ta ora nāta'an ra ra, tajan ndāka ndiko ra ra kīchaa ra iti' ñuu Antioquía. Ta ikan chíyo ndra iin kuiya nii ma veñu'u ndian chìnuni ikan, ña jàna'a ndra nuu kua'a' ñivi. Yakan va ñuu Antioquía kùu ma ñuu nunuu ña ni'i ndra kùu tatun Jesuu ma sivi: cristianos.

²⁷Takan kūu ta ma tiempu ikan iin ndra kà'an tu'un yu'u Ndioo, kēe ndra ñuu Jerusalén ta kuà'an ndra ñuu Antioquía ndia. ²⁸Ta iin ra kuà'an chi'in ndra, ra nàni Agabo. Rakan chūndaa ra ti ma Tati Í Ndioo kā'an chi'in ra ña na kundaa ra, ta kīcha'a ra kàtitu'un ra nuu ma ñivi ña ni koo kua'a' tama' ndisaa ñuu ñuñivi. Takan kūu yi takua kā'an ra ora chíyo rey nàni Claudiu tiñu ñuu Roma. ²⁹Yakan va ma ñivi chìnuni ìyo ñuu Antioquía, jāndo'iin tu'un na ña ni tindee na ma ndian chìnuni ìyo ñu'u' Judea chi'in ita'vi xu'un', ma naja kua kùuni maa na, tajan tāchi ndio na yi nuu na. ³⁰Ta ma xu'un' ña kùti'vi jā'a na, tāchi na yi chi'in Bernabé ta Saulu na kundaka ndra yi nuu ma ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ndian chìnuni ñu'u' Judea.

Nuu chì'í Jandiau, ta nuu kì'vi Petu' vekaa

12 Takan kūu ta ma tiempu ikan ma ra Rey Herode kīcha'a ra tiin ra ta jàti'ini ra chi'in ma ndian chìnuni tu'un Jesuu. ²Ta ikan tāchi ra na kuka'ni na ma Jandiau, ra yani Xuva chi'in machiti. ³Va tava ndē'e ndio ra ña chisii ma ñivi judú ña jà'a ra takan, yakan va juuni tiin ndio ra Petu' ndia. Ña'a kūu ora kùu yi kivi viko pakua, kivi chàchi na paan ña tüvi kì'vi yuchan iya. ⁴Yakan va ora cha yā'a tiin ra ma Petu', tajan ti'i ndio Herode ra vekaa. Ta ma vekaa ikan, ti ìyo kumi ta'an grupu ma jandaru ña kùmi ndra ra. Ta ma ndi kumi grupu ma jandaru ìyo kumi ta'an ndra ta'ii'iin yi. Ta ma Herode ti chànini ra jana'a ra ra nuu ma ñivi ñuu nda kati ya'a ji'na viko Pakua, tajan ka'ni ra ra. ⁵Yakan va Petu' indii ra vekaa, ta ma ndra jandaru kūmi va'a ndra ra. Ta ma ndian chìnuni tu'un Jesuu, töve jāña na kà'an na chi'in Ndioo cha'a' ra.

Ndoo jàkákú ra Petu' tichi vekaa

⁶Takan kũu ta juuni ma chanikuaa ña ni tuvi inga kivi, ni tavani'i Herode ma Petu' vekaa ti ni jana'a ra ra nuu ma ñivi ñuu ora ikan. Takan kũu ta ma Petu' kixi ra kàndii ra tañu uvi ta'an jandaru ña ndikun ra chi'in karena, ta tiá ndra ka'iin kùmi yuvekaa. ⁷Ta nunuuni kēta iin tati jà'a tiñu nuu Ndoo yatin xiin ra nuu kàndii ra kixi ra. Tajan ikan kēta iin ñu'ú tichi ma vekaa, ta iin tachani jà'a yi. Ta ikan jan kãni nda'a' yi ma chata Petu' nuu kàndii ra. Ta kicha'a yi kà'an yi te'en chi'in ra: —Ndakoo yo'o, Petu! —kàti yi.

Tajan juuni ma ora kà'an ma tati takan chi'in ra, ta ndāchi ni ma karena ña ndikun nda'a' ra. ⁸Ta ikan jan te'en nāka'an ma tati chi'in ra: —Ku'un ja'maun ta ti'i ndicha cha'un ta kichiun chatai! —kàti yi.

Tajan takan jà'a ma Petu' yi. ⁹Ta ikan kēe ndio ra kuà'an ra chata ma tati. Ta ma Petu', ti tüvi chito ra tu ma tiñu jà'a ma tati ikan kũu yi iin ña ndicha, a töve. Chito ra a ña chàni ndoso ra kũu ña ndè'e ra ma tati ikan. ¹⁰Takan kũu ta ikan jan yā'a ndra ninduvi nuu ka'iin ma ndra jandaru kùmi ndra. Ta ora chāa ndra iin nuu ìyo yuvekaa ña ìyo nduku iti' yu'u kai. Tajan ikan nūna maa yi, ta ikan jan yā'a ndio Petu' chi'in ma tati. Yakan va ora cha chika ma tati iin kai chi'in ma Petu', tajan ndākoo ma'iin ndio yi ra. ¹¹Takan kũu ta ora kicha'a ma Petu' chàku'uni ra, tajan te'en kicha'a ra chànini ra: —Vitin va cha chito kachin yo, ti ndicha kuii ña ma Racha'nu, tāchi ra tati ra ña na jakakú yi yo nda'a' Herode ta nuu ndisaa ña kũuni ma ñivi judú ja'a na chi'o. —Takan chànini Petu' chi'in juuni maa ra.

¹²Yakan va ora cha yā'a ña chā'a ndio ma Petu' kuenda cha'a' yi. Ta ikan jan kēe ndio ra kuà'an ra ve'e ña nàni Ndiya, ma'á ra nàni Xuva ña juuni nàni Marku ndia. Ta ikan ti ka'iin ti'vi kua'a' ndian chìnuni ña kà'an na chi'in Ndoo. ¹³Yakan va ora chāa Petu' ma yuve'e ve'an ña ìyo nduku iti' kai, ta kicha'a ra jàkate'e ra yi. Ta ikan kēta iin ñayoko ña nàni Rode kuànde'an yo kũu ma ra jàkate'e ma yuve'e. ¹⁴Tajan ora chāa ña ma yuve'e, ta nākotoan ña tati Petu' kũu yi. Tajan nduva'a kuii chisian ña ni yuve'e nī chaku'unia nuna ña nuu ra. Ta ikan jan kàndakunu ndioan kuàkatitu'an nuu ma ñivi ka'iin ma tichi ve'e. Ta kàtian ti Petu' kũu ma ra ndaa ma yuve'e. ¹⁵Tajan te'en nāka'an ma ñivi ikan chi'an:

—¿A tìvi xiniun ña kà'un takan? —kàti na.

Ta yakan kà'an tukuan ti ña ndicha kùu ma ña kà'an ña. Va ma ñivi ikan te'en nāka'an tuku na chi'an:

—Na yūvi ra kùu ra ti animani ra kùu ma ña chàkunuu —kàti na.

¹⁶Takan kùu ta ma Petu' ti juuni kà'an ga ra tiaga ndaa ra ma yuve'e. Tajan ora nūna ndio na ma yuve'e, ta ora ndē'e na ra ndava yū'vi na. ¹⁷Tajan ma Petu' kīcha'a jànda'a ra nuu na, ikan na kutaxin na. Ta ikan jan kā'an ra chi'in na naja kùu yi ña jākakú Racha'nu ra nuu indii ra tichi vekaa. Tajan te'en kīcha'a ndio ra kàtitu'un ra:

—Na ku'un ndo kukatitu'un ndo ña'a nuu Jandiau chi'in nuu ndisaa ndian chìnuni tu'un Jesuu —kàti ra.

Takan kùu ta ora chinu kà'an Petu' takan, tajan kēe ra kuà'an ra inga ñuu.

¹⁸Ta ora kundichin tajan ya'a yū'vi ndra jandaru ta kīcha'a ndio ndra kànita'an yu'u ndra, ti töve nī chito ndra nayi jā'a ña tūva ma Petu'. ¹⁹Yakan va ma ora ikan tāchi ma Herode na kunanduku inga ndra ma Petu'. Va töve nī kuu nata'an ndra ra. Yakan va tāchi ra ña na kuka'ni ndra ma ndra jandaru jàkuenda ma vekaa niku. Ti naja ndē'eni ndra ña kākú ma Petu' ma vekaa. Ta ora yā'a yi tajan kēe Rey Herode ma ñu'u' Judea, ta kuà'an ra iti' ñuu Cesarea iin tiempu.

Nuu chì'í Herode

²⁰Takan kùu ta ya'a kùxaan Rey Herode chi'in ñivi ìyo ñuu Tiro ta ñuu Sidón. Ta ikan jan jāndo'iin tu'un ñivi ñuu ikan, tajan chāa ndio na vetiñu ti kùuni na natu'un na chi'in ra. Va kā'an na ji'na chi'in iin ra nàni Blastu, ra jà'a tiñu nuu ma Herode. Ta chīka na nuu Blastu ña na ndakan ra iin tiempu nuu ma rey ña kùu kuti'vi na chi'in ra, ikan na kuu jandomani ra ma kuati na, ti nda'a' ma rey ikan nì'i na tandi'i ma ndayu chiniñu'u na kachi na ma ñuu na. Ta Blastu jānuna ra ra ma kivi ikan. ²¹Ta ora kēta ma kivi ña jānuna ra ra, tajan kēta ndio ma Herode, ña ñù'u ra iin ja'ma nduva'a kuii vii ña chàku'un ma ndra kùu rey. Ta ikan chūnandi ra ma nuu chà'nda ra tiñu. Tajan kīcha'a ra kà'an ra ma junta chi'in ma ñivi ka'iin ti'vi ma nuu ra. ²²Takan kùu va ma ñivi ikan, te'en kīcha'a na kànachaa na:

—Ma ra kà'an i'ya yūvi iin ra'ii kùu ra, ti iin ndioo kùu ra —kàti na.

²³Tajan juuni ma ora ikani iin tati jà'a tiñu nuu Ndioo, jātakue'e yi ra, vati töve nī jaka'nu ra Ndioo ti töve kà'an ra ña töve ndicha ña kà'an ñivi cha'a' ra takan. Ta ikan chí'í ra jā'a ña chàchi tindaku ra.

²⁴Takan kūu ta ma tu'un cha'a' Racha'nu Jesuu ña kàtitu'un ma ñivi chìnuni, vi'a chitakuati yi nda nikuuni. ²⁵Yakan va ora jāchinu Bernabé chi'in Saulu ma tiñu jà'a ndra, tajan kēe ndiko ndra ñuu Jerusalén, tajan kuà'an ndio ndra ñuu Antioquía chi'in iin ra nàni Xuva ña juuni nàni Marku ndia.

Bernabé chi'in Saulu, jàtiñu ndra kuenda Racha'nu Ndioo

13 Ma tañu ndian chìnuni tu'un Jesuu ìyo ñuu Antioquía, ikan ka'ìin ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo chi'in ndra kùu matru. Ta ndrakan te'en nàni ndra: Bernabé, chi'in ra tuun nàni Simón, chi'in Luciu ra ñu'u' Cirene, chi'in Manaén ma ra indukuni chā'nu chi'in Herode ra kùu kalecha'nu ñu'u' Galilea. Ta juuni ikan, ndaa Saulu ndia. ²Ta ikan kēta iin kivi kūti'vi ma ñivi ña ndita yu'u na ña jàka'nu na Ndioo. Ta ikan te'en nāka'an ma Tati Í Ndioo chi'in ma ñivi ikan:

—Na tavani'i siin ndo Bernabé chi'in Saulu kuenda ma tiñu kāchjñ ndra ña ìyo yi ña ja'a ndra —kàti yi.

³Yakan va ora cha yā'a ña kā'an ma ndian ka'ìin ti'vi ikan chi'in Ndioo ta ndita yu'u na, ta ikan jan jūndii na nda'a na xini Bernabé chi'in Saulu. Ta kēe ndio ndra kàcha'an ndra.

Bernabé chi'in Saulu kàtitu'un ndra tu'un Jesuu ñu'u' Chipre

⁴Yakan va ma Tati Í Ndioo tāchi ndio ndra na kàtitu'un ndra tu'un Jesuu, va ji'na yā'a ndra ñuu nàni Seleucia. Ta ikan kī'vi ndra iin varku, tajan chāa ndra ñu'u' Chipre iin ñu'u' kàndii tichi tañu'u. ⁵Yakan va ora chāa ndra ma yu'u tañu'u ñuu Salamina chi'in varku, ta ikan kīcha'a ndra kàtitu'un ndra tu'un va'a Racha'nu Ndioo tichi ta'ii'ìin veñu'u ñivi judíu ñu'u' ikan. Ta juuni kuà'an Xuva chi'in ndra ña tìndee ra ndra ndia.

⁶Ta ikan chākunuu ndra tandi'i ñu'u' ikan, nda kati chāa ndra iin ñuu nàni Pafos. Ta ikan nāta'an ndra iin randuvi. Ta rakan ti iin ra judíu kùu ra, ta nàni ra Barjesuu. Ta kàti ra ti tu'un Ndioo kàtitu'un ra ndia, va tüvi ndicha. ⁷Ta ma randuvi ikan nàndi ra

chi'in ra kùu kalecha'nu nàni Sergiu Paulu. Ta ma ra kalecha'nu ikan, ti ya'a ìyo chinituni ra, yakan va tāchi ra iin tatun ra na kuki'in ra Bernabé ta Saulu, vati kùuni ra taso'o ra tu'un Ndioo ña kàtitu'un ndra ndia. ⁸Ta ora chāa ndra nuu ndaa ra, ta ma randuvi Barjesuu, ra juuni nàni Elimas chi'in tu'un griegu, kīcha'a ra kànita'an yu'u ra chi'in ndra ti kùuni ra na taso'o ma kalecha'nu ma tu'un Jesuu ña kàtitu'un ndra, ti koto indukuni chinuni ra tu'un Jesuu ndia. ⁹Takan kūu ta ikan ma Saulu ti juuni nàni ra Paulu, ta ya'a ìyo Tati Í Ndioo chi'in ra, tajan ndē'e kachin va'a ra nuu ma randuvi nàndi ikan. ¹⁰Ta te'en nāka'an ma Paulu chi'in ra:

—Ra vata, ra kini, ta ra se'e kui'na kùun, ti kùuniun nde'un ma ña va'a. ¿Ta naja chàta'aniun keña'un ma ñivi chi'in ma tu'un vata kàtitu'un, ta tüvi chà'un ña na ki'vi na iti' Ndioo? ¹¹Yakan va vitin ni jande'e Ndioo tundo'o ñun iin tiempu. Ta na tüva kuu nde'un ti ni kukuaun nda ma ñu'ú nikandii kuu ga nde'un ndia —kàti Paulu chi'in ra.

Ta ma ora ikani ndōkuaá ra. Ta ikan kīcha'a ra nànduku nda'a' ra yo kundaka ra ve'e ra ti kuaá ra. ¹²Ta ora ndē'e ma kalecha'nu ña kūu chi'in ma randuvi, ta ma ora ikani kīcha'a ra chìnuni ra tu'un Racha'nu Jesuu, ti ndava kuà'an tati ra ora chīto ra ña chi'in kua'a' ndatu jàna'a ndra tu'un Jesuu.

**Paulu chi'in Bernabé, chàa ndra
ñuu Antioquía ñuu kàndii yatinì ñu'u' Pisidia**

¹³Paulu chi'in ndra meru ra kī'vi ndra tichi varku ma ñuu nàni Pafos. Ta ikan kēe ndio ndra kuà'an ndra ñuu Perge, ti ma ñuu ikan kàndii yi ñu'u' Panfilia. Va Xuva Marku ndākoo ra ndra, ta chikoni'i ndiko ra kuà'an ra ñuu Jerusalén. ¹⁴Ta ora chāa ndra ma ñuu Perge, tajan nūu ndio ndra ma varku ikan. Ta ikan kuà'an ndra nda ñuu Antioquía, ñuu kàndii yatin ñu'u' Pisidia. Ta ma kivi nìndee ñivi judíu, kī'vi ndra ma veñu'u na, ta chūnandì ndra ma ikan. ¹⁵Yakan va ora cha yā'a jākua'a ma ndra vika ma tichi ma veñu'u ikan ma tu'un Ley Ndioo chi'in tu'un tāa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u ra taji'na, ta ikan kīcha'a chikatu'un ndra vika ikan nuu Paulu chi'in meru ra tuva kuu katitu'un ndra iin tu'un. Tajan te'en nāka'an ndra chi'in ndra:

—Ndyo'o ndra yani, jna'a ndo tuva ìyo iin ña kùuni ndo ka'an ndo tuva kùuni ndo ña jàkuninaa ndo ma ñivi, kùu ka'an ndo yi vitin! —kàti ndra.

¹⁶Tajan ma ora ikani chùndaa Paulu ta jānda'a ra nuu ma ñivi, ikan na taxiin koo yu'u na. Tajan te'en nāka'an ndio ra:

—Ndyo'o ndra judíu kuni va'a ndo ña ni ka'in. Ta juuni ndra yüvi judíu, ndra tñu'u Ndioo. ¹⁷Ma Ndioo ñuu Israel, kāchin ma ndian judíu kùu ñivio chíyo taji'na. Ta jā'a ra iin ñuu ka'nu chi'in ma ñivi ikan, ora juuni ìyo ga na ma ñu'u' Egiptu. Vati ma ñu'u' ikan ti yüvi ñu'u' na kùu yi. Ta ikan tāva ndio ra na ñu'u' Egiptu chi'in ndatu ra.

¹⁸Yakan va uvi xiko kuiya kūmi Ndioo na ta jāndeeni ra ma ña jā'a ñivio ña chíyo na tatiempu tichi ku'u nuu chàkunuu na.

¹⁹Ta ikan Ndioo kūta'an ra chi'in ma ndian kùu ñivio taji'na, na ki'vi na ñu'u' Canaán. Ta ikan na ka'ni na tandi'i ñivi ìyo ndi ucha ñuu ikan. Yakan va, takan jā'a na, ikan na kuu ni'i na ma ñu'u' chā'a Ndioo nuu na, ta ikan na kuu yi ñu'u' maa na. ²⁰Ta ndisaa ña'a kūu yi tichi iin kumi cientu uvi xiko uchi kuiya.

²¹Ta tichi ma tiempu ikan, juuni chā'a Ndioo iin ndra vesi, ndra jàkutuni tñu nuu na. Takan kūu nda kati kēta kuiya chíyo Samuel, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na. ²²Ta ikan chíkan na iin ra kùu rey ña ka'nda tñu nuu na. Ta Ndioo chā'a ra tñu ikan, nuu ra nàni Saulu ra se'e Cis. Ta Saulu ti iin ra kichi tata Benjamín kùu ra, ta chā'nda ra tñu uvi xiko kuiya. ²³Ta tiá ití' nuu, nāmaa Ndioo ma tñu jà'a Saulu ña kùu ra rey. Ta ikan chā'a ndio ra ma tñu rey nuu inga ra nàni David. Takan kūu ta te'en nāka'an Ndioo kuenda ma racha'nu David: “Ya'a kùunì nde'i David ra se'e Isaí, ti jà'a ra ma ndisaa ña kùunì ña na ja'a ra.” Takan kàti Ndioo.

²⁴Ta Jesuu kichi ra tata David ña na kuu ra ra tāchi Ndioo ña na jakakú ra ñivi ñuu Israel tava chā'a Ndioo tu'un nuu ma ñivi ti takan ni kuu. ²⁵Yakan va ora takāaga kichi Jesuu, kātítu'un Xuva tu'un ra nuu ndisaa ñuu Israel. Ta kāti ra chi'in na ti ìyo yi ña kunduta na ta juuni ìyo yi ña ndakoo na ití' kini kuà'an na ta ki'vi na ití' Ndioo.

²⁶Yakan va ora chani kūu Xuva tñu ña chā'a Ndioo nuu ra, ta kāti ra nuu ma ñivi ña yüvi ra Cristu kùu ra takua chànini na. Ta juuni kà'an ra: “Ti ma ra kùu Cristu, ni kichi ra tiá ití' nuu. Ta kuenda ra,

ti iin ra tüvi iñu'u kùì, vaji na ndachì ma ndichan indii cha'a ra, ti nduva'a kuuì ka'nu ga ra ta ìyo ga ndatu ra kua yu'u", kàti Xuva.

²⁶Yakan va ndyo'o yanì, ndian kùu ñivi judíu, tata Abraham, ta juuni ndyo'o ndian yüvi judíu ña tiñu'u Racha'nu Ndioo, Ndioo kùu ma ra tâchi yu'u ña na katitu'in ma tu'un i'ya nuu ndo, ikan na kuu kakú yo jà'a ra. ²⁷Vati ma ndian ìyo ñuu Jerusalén, chi'in ndra chà'nda tiñu nuu na, nì tuvi nakoto na ña Jesuu kùu ra ña jàkakú ra yo. Ta ni töve nì kutunini va'a na ma tu'un Ndioo tãa ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na ndia, vaji nani kivi ora nindeo jàkua'a na yi tichi veñu'u na. Yakan va tìsokuati na chata Jesuu, ta ndò'iin tu'un na ña kàti na ña na kuvi ra. Ta takan chínu ma tu'un ña kã'an ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña ni kuu. ²⁸Tajan chãka'an na nuu Ponciu Pilatu na ka'ni ra Jesuu chi'in ndra kùu jandaru ra, vaji tüvi nì nani'i na nì'iin kuati ña jã'a Jesuu ña ìyo yi na kuvi ra. ²⁹Ta ikan ora cha chínu ndisaa ma ña kà'an ma tutu Ndioo kuenda ra, ta ikan jan jãnuu ndio ndra ra nuu kruu, tajan kùchi ndio ndra ra. ³⁰Va Ndioo jãnataku ndiko ra ra tañu ndian ndií. ³¹Ta kua'a' va'a kivi kēta Jesuu nuu ma ndra chã'an chi'in ra ñu'u' Galilea, ta nda ñuu Jerusalén. Ta vitin juuni ndrakan kùu ma ndra kà'an cha'a' Jesuu nuu ma ñivi vitin.

³²Ta vitin ndyu'u kùu ndi ña kàtitu'un ndi tu'un va'a i'ya nuu ndo. Ti ña'a kùu ma tu'un ña chã'a Ndioo nuu ma ndian kùu ñivio chíyo taji'na. ³³Ta vitin cha jãchinu Ndioo ma tu'un i'ya nuu maa yo, ti tata ma ñivi chíyo taji'na kichi yo. Ña'a jãchinu Ndioo ora cha nãtaku ra Se'e ra Jesuu, vati nuu ma tutu Salmu uvi, te'en kà'an Ndioo: "Yo'o kùu se'i, ta vitin kùu ma kivi ña kùu tataun yu'u", kàti yi. ³⁴Vati Ndioo cha kãtitu'un ra ña ni janataku ndiko ra ma Jesuu, ikan na kù'ini ma kuñu ra, vati te'en kà'an ma tutu Ndioo cha'a' yi: "Nuu ndyo'o, ni jachinui ma tu'un ña chã'i nuu ma racha'nu David. Ta ma tu'un ikan ya'a ga íí yi ta ndaa yi", kàti Ndioo. ³⁵Ta juuni kà'an ma tu'un Ndioo ña: "Na kù'vaun ña ku'ini kuñu ma ra se'un ra ya'a ga íí." Takana kã'an iin Salmu ña tãa ma racha'nu David. ³⁶Yakan va ndicha kuuì ña ma racha'nu David, jã'a ra tiñu takua kùuni Ndioo nuu ma ñivio ora chíyo ra ma ñuñivi i'ya niku. Tajan chí'í ndio ra, ta kùchi ndio na ñunda'yu ra xiin nuu ñaña ma tatá ra. Ta ma kuñu ra kù'ini yi. ³⁷Va ma kuñu ma ra jãnataku Ndioo,

tüvi nī ku'ini yi. ³⁸Yakan va ndyo'o ndra yani, ìyo yi ña koto ndo ti cha'a' Jesuu ikan, Ndioo jànaa ra ndisaa ma kuatio. ³⁹Ta juuni cha'a' Jesuu kùu yi ña jàndondaa Ndioo anima ndisaa ndian chìnuni tu'un ra. Va töve kùu ndondaa anima yo cha'a' ña jàka'nu yo ma tutu Ley Ndioo tãa Moisés. ⁴⁰Yakan va na ja'a ndo kuenda nuu ndo, ti koto ta'an ndo takua kà'an ma tutu tãa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo chīyo taji'na. Vati ma tutu tãa ndra te'en kà'an yi:

⁴¹Na taso'o va'a ndyo'o ndian kà'an ti'ini chata tu'un kà'in.

Ta na yu'vi ndo, ti chani kuvi ndo.

Vati yu'u chani ja'i iin tiñu nduva'a kuii ka'nu ma

kivi vitin ña juuni ìyo ga ndo.

Ta ma tiñu ni ja'i ya'a ndetiñu ña chìnuni ndo yi, vaji ìyo ndian katitu'un kàchin yi nuu ndo, kàti Ndioo.

—Yakan va ikan chīnu ma tu'un nātu'un Paulu tichi ma veñu'u ndian judú ikan.

⁴²Ta ora kīcha'a Paulu chi'in meru ra, kèe ndra ma tichi veñu'u ikan, ta ikan iin ndra chīkan ndra nuu Paulu na kichi ra tichi una kivi ma kivi nindeo, ta kà'an ndiko ra ma tu'un i'ya nuu na. ⁴³Ta ikan ora cha chīnu ma junta jã'a na ma veñu'u ikan, ta ikan jan kua'a' ndian judú chi'in ndian yüvi judú ndian tiñu'u Ndioo, kīcha'a na tàndikun ndio na ku'àan na chata Paulu chi'in Bernabé. Ta ikan Paulu chi'in Bernabé chūndayu'u ndra ma ñivi ikan, na ku'un na iti' ku'àan Ndioo ta na kumi va'a na ma ñamani ra, ña chà'a ra nuu na.

⁴⁴Takan kūu ta ma una kivi sabadu ma kivi nindee na cha yati ndisaa ma ñivi ñuu Antioquía kūti'vi na ña kùuni na taso'o na ma tu'un Ndioo. ⁴⁵Va ora ndē'e ma ñivi judú ña ya'a kua'a' ñivi ka'lin ma ikan, yakan va kīcha'a na tixin na ndē'e na ndra. Tajan kīcha'a na kà'an ndaa na ta kànduva'a na Paulu chi'in Bernabé. ⁴⁶Yakan va töve kànuu Paulu chi'in Bernabé, ta te'en kīcha'a ndra kà'an ndra nuu na:

—Ji'na kuii ìyo yi ña ka'an ndi tu'un Ndioo niku nuu ndyo'o ñivi judú, vati takan kùu yi kuenda ndo. Va vitin ndē'i ña töve chìnuni ndo tu'un cha'a' Racha'nu Jesuu ña kàtitu'un ndi nuu ndo, yakan va kūu koo ndo chi'in Ndioo endeeni, tuva takan. Ta vitin iti' nuu, va'aga ña kukatitu'un ndi ma tu'un i'ya nuu ñivi yüvi judú. ⁴⁷Vati ma Racha'nu te'en kã'an ra chi'in ndi ña jã'a ndi:

Tàchì ndo ña na jana'a ndo nuu ñivi yüvi judú,
 ikan na chinuni na tu'in.

Vati indukuni kùu ña jàna'a ndo takua kùu ma ñu'ú
 ña jàndondichin iti' chìka yo.

Ta juuni na jana'a ndo nuu na ndava nda nuu ndi'i ñu'u'
 ñuñivi naja kua jà'i ña jàkakúí na.

Takan kàti Racha'nu —kàti Paulu.

⁴⁸Ta ora chīni ma ñivi yüvi judú ma tu'un kā'an Paulu, ta nduva'a kuu chīsii na. Ta ikan kīcha'a na jàka'nu na Ndioo ta kà'an na ña ma tu'un Ndioo ya'a ga va'a yi. Tajan juuni ma ora ikani, ma ndisaa ma ndian kāchin Ndioo ña koo ndito chi'in ra indeeni kīcha'a na chìnuni na tu'un ra. ⁴⁹Takan kūu ta tiempu ikan kīcha'a chitakuati ma tu'un cha'a' Racha'nu Jesuu tandi'i ma ñu'u' ñuu ikan. ⁵⁰Va ma ndian judú chāka'an na chi'in iin ndracha'nu ñuu ikan ta chi'in iin ñivi ña'a iñu'u ña jàka'nu vi Ndioo, na kīcha'a vi ña jànde'e vi tundo'o Paulu chi'in Bernabé. Ta takan jā'a vi ña kūti'vi ñivi ñuu ikan, ña na jakunu na ndra ma ñuu ikan. ⁵¹Yakan va ora tāvani'i na Paulu chi'in Bernabé iti' yu'u ñuu ikan, ta kīcha'a ndra jākisi ndra yuyaka ka'iin cha'a ndra. Ta chi'in ña jā'a ndra ikan jàna'a yi nuu na ña ya'a xaan ndè'e Ndioo cha'a' kuati ña jà'a na. Ta ikan jan kēe ndio ndra kuà'an ndra iti' ñuu nàni Iconiu. ⁵²Va ndisaa ma ndian chìnuni tu'un Jesucristu nduva'a kuu chīsii na, ti ya'a ga ìyo Tati Í Ndioo chi'in na.

Bernabé chi'in Paulu, chàa ndra ñuu Iconiu

14 Takan kūu ta Paulu chi'in Bernabé kī'vi ndra tichi veñu'u ñivi judú ña ndaa ñuu Iconiu. Ta ikan kīcha'a kàtitu'un ndra tu'un Jesuu nuu ma ñivi kūtu'vi ikan. Ta ikan kua'a' ñivi kīcha'a chìnuni tu'un ra, ndian judú ta ndian yüvi judú ndia. ²Va ma ndian judú ña töve nī chinuni ma tu'un kà'an ndra, jākanuu ndra xini kua'a' ndian yüvi judú, ikan na kuxaan na chi'in ndian chìnuni. ³Vaji takan kūu, Paulu chi'in Bernabé kua'a' tiempu chiyo ndra ma ñuu Iconiu, ta töve yù'vi ndra kàtitu'un ndra tu'un va'a cha'a' Jesuu. Ta juuni ma Ndioo chà'a ra nuu ndra ña jàna'a ndra nuu ma ñivi kua'a' ndatu ta seña ra ora kàtitu'un ndra, ikan na koto kachin na ti tu'un ndicha kùu ma ña chà'a ra chi'in ma ñamani ra. ⁴Va ma ñivi ñuu ikan siin siin chànini na. Ti ìyo ndian kuà'an chiyo ndian judú,

ta inga na kuà'an chiyo ndra tatun Jesuu. ⁵Yakan va iin ndian judú chi'in iin ndian yüvi judú jāndo'iin tu'un na chi'in ndra tiñu, ikan na jande'e ndra tundo'o ndra tatun Jesuu, ta kani ndra yuu chata ndra. ⁶Yakan va ora chīto Paulu chi'in Bernabé ña takan ni ja'a na chi'in ndra, ta ikan chīnu ndra kuà'an ndra iti' ñuu Listra ta ñuu Derbe ña kàndii tichi ñu'u' Licaonia ta tandi'i ñuu ìyo yatini. ⁷Ta ikan kuàkatitu'un ndra tu'un va'a cha'a' Racha'nu Jesuu ikan.

Chi'in yuu, kàni na Paulu ñuu Listra

⁸Ta ma ñuu Listra ikan ìyo ra cha'a pe'lu ña küu kaka nda ora kākū ra. Ta ra'ya nàndi ra ikan ⁹tàso'o ra ma ña kà'an Paulu. Ta ora ndē'e Paulu ma ra cha'a pe'lu ikan, tajan nākuni ra ña ya'a ga chīnuni ra ña Ndioo kùu janda'a ra ra. ¹⁰Yakan va te'en ni'i va'a nāka'an Paulu chi'in ma ra cha'a pe'lu, ikan na kuni tandi'i ma ñivi:

—¡Na ndetaun ta kundaa ndoun!

Ta ora kā'an Paulu te'en ta iin ndāvani ra ta chūndaa ra, juuni kīcha'a chàkunuu ra. ¹¹Yakan va ora ndē'e ma ñivi ña jā'a Paulu chi'in ma ra cha'a pe'lu, ta ikan kīcha'a na kànachaa na ña jàka'nu na Paulu chi'in Bernabé chi'in tu'un kà'an ndian ñuu Licaonia, ta te'en kà'an na:

—Ndioo ndra ìyo andivi, kīchaa ndra nuu ìyo yo. Ta kàa ndra takua kàa iin ndra'ii ìyo ñuñivi.

¹²Yakan va kàti na ti Bernabé kùu ndioo nàni Zeus, ta Paulu kùu ndioo Hermes, vati kà'an ga ra tia kua Bernabé. ¹³Yakan va ma ra sutu ña jàka'nu ndioo Zeus ìyo veñu'u ra iti' yu'u ñuu. Sutu ikan chāki'in ra kua'a' toro chi'in siki ña kùva'a chi'in ita vii ta chāa ra chi'in yi yatini yuve'e kora ikan. Vati ma sutu chi'in ma ñivi ikan kùuni na jaka'nu na ma ndra tatun Jesuu. Yakan va ni ka'ni na ma toro ta sokó na yi nuu ndra. ¹⁴Va ora chīto Bernabé chi'in Paulu ma ña ni ja'a na kuenda ndra, ta ma ora ikani jānaka'a ndra ja'ma ndra, ta yakan jāna'a yi ti na chāta'ani ndra ña jàka'nu ñivi ndra. Ta kāndakunu ndra ki'vi ndra tañu ma ñivi ikan, ta te'en kà'an ndra nuu na:

¹⁵—¡Na jā'a ndo te'en! Ti yüvi Ndioo kùu ndi, va juuni ñivi kùu ndi takua kùu maa ndo ndia. Vati ndyu'u, vāchi ndi vāchi katitu'un ndi nuu ndo tu'un va'a cha'a' Jesuu. Yakan va ìyo yi ña na jaña ndo ña jàka'nu yutun íí ti yüvi Ndioo ndicha kùu yi. Ta na kīcha'a ndo jaka'nu ndo ma Ndioo, ra ndìto ndisaa tiempu, ra

jātuvi andivi, chi'in ma ñu'u' ñuñivi, ta tañu'u ta ndisaa nakuyi ña ìyo tichi yi. ¹⁶Vaji taji'na Ndioo chā'a ra ña na chinuni ma ñivi ma ndava kùuni maa na, ¹⁷vati tükuii nī jaña ra ña jàna'a ra nuu ñuñivi cha'a' tandi'i ña va'a ña jà'a ra, ti Ndioo ndicha kùu ra. Ti juuni Ndioo kùu ra ña jàkuun ra savi, ta chā'a ra ña na koo va'a ma itu. Ta juuni ra chā'a ña na koo kua'a' ma ña kacho ikan na sii kùnio, ti tüvi kumani nī'iin nakuyi nuu yo —kàti ndra.

¹⁸Va vaji kàtitu'un ndra ma tu'un ikan, ta ma ñivi ikan, ti endee küuni na jaña na ña ka'ni na ma toro ña ni sokó na nuu ndra. Va ma nuu ndi'i nia kúndee ndra jàndomani ndra ma ñivi, ña na jaña na ña sòkó na ri nuu ndra. ¹⁹Ta ma ora ikan chāa iin ndra judíu ìyo ñuu Antioquía, chi'in ndra judíu ìyo ñuu Iconiu ndia. Ta ma ndrakan kīcha'a jàkanuu ndra xini ma ndian ìyo ñuu ikan, ta jānini ndra na ña na kani na yuu chata Paulu. Ta ora chīnu tajan kēñu'u na Paulu iti' yu'u ñuu vati chānini na ña cha chī'í ra. ²⁰Va ora kūti'vita'an ma ndian chīnuni tu'un Jesuu yatin nuu kàndii Paulu, ta ndēta ra ta kī'vi ndiko ra ma ñuu ikan. Ta inga kivi kēe ra kuà'an ra iti' ñuu Derbe chi'in Bernabé.

²¹Yakan va ñuu Derbe, kàtitu'un ndra tu'un va'a cha'a' Jesuu nuu ma ndian ìyo ikan, tajan kī'vi kua'a' na kuà'an na iti' Jesuu. Ta ora yā'a ña'a kūu takan, tajan chīkoni'i ndiko ndra kuà'an ndra ñuu Listra, ñuu Iconiu, ta ñuu Antioquía. ²²Ta ndisaa ma ñuu i'ya, jāndomani ndra kua'a' ma ndian chīnuni tu'un Jesuu, ña na endee chinuni na ma tu'un ra, vaji ndè'e na tundo'o. Ta juuni kāti ndra nuu na ti ma kua ìyo yi ña kuu chaa yo nuu chā'nda Ndioo tiñu, ji'na ìyo yi ña nde'o kua'a' tundo'o. ²³Ta juuni chā'a ndra tiñu nuu iin ndracha'nu, na kumi ndra ma ndian chīnuni tu'un Jesuu ña kùti'vi veñu'u ta'ii'iin ñuu. Ta ora cha yā'a kà'an ndra chi'in Ndioo ña ndita yu'u ndra, tajan chā'a ndra ndra nda'a' Racha'nu Ndioo, ra jàka'nu ndra, na ja'a ra kuenda tiñu jà'a ndra.

**Paulu chi'in Bernabé kuà'an ndiko ndra ñuu
Antioquía ña kàndii tichi ñu'u' Siria**

²⁴Takan kūu yakan va ji'na yā'a ndra ñu'u' Pisidia, tajan chāa ndra ma ñu'u' Panfilia. ²⁵Yakan va ora chāa ndra ma ñu'u' ikan, tajan kīcha'a ndra kà'an ndra tu'un va'a cha'a' Jesuu ñuu Perge. Ta

ikan kēe ndra ta kuà'an ndra iti' ñuu Atalia. ²⁶Ta ñuu Atalia, kī'vi ndra iin varku ta kuànu'u ndiko ndra endeeni nda ñuu Antioquía. Ta ma iti' ñuu ikan kùu ma ñuu nuu tāchi ndra chìnuni tu'un Jesuu ndra tatiempu. Ta ma antea ña tāchi ndra ndra ji'na ga chīkan ndra ñamani nuu Ndioo cha'a' ma tiñu ni ja'a ndra niku. Ta vitin já chinu jā'a ndra ma tiñu ikan. ²⁷Yakan va ora chāa ndra ma ñuu Antioquía, ta ikan jan kūti'vita'an ndra chi'in ndian chìnuni tu'un Jesuu. Ta ikan nùna kīcha'a ndra kàtitu'un ndra ndisaa ña jā'a ndra chi'in ndatu Ndioo, ta naja kua kīcha'a ra jàkakú ra ñivi yūvi judú, ti tava Ndioo, juuni kùuni ra ña ma ndian yūvi judú na chinuni na ma tu'un ra ndia. ²⁸Yakan va kua'a' tiempu kīndoo Paulu chi'in Bernabé ma ñuu Antioquía chi'in ma ndian chìnuni tu'un Jesuu ìyo ñuu ikan.

Ndra tatun Jesuu, jà'a ndra junta ñuu Jerusalén

15 Takan kūu ta juuni ma tiempu ikan chāa iin ndra judú chìnuni tu'un Jesuu ñuu Antioquía, ndra kīchi ñu'u' Judea. Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ndian chìnuni tu'un Jesuu ndian ìyo ñuu Antioquía: “Na kūu jakakú Ndioo ndo nuu kuati ndo, tu tüvi ji'na tà'nda ñii nuu ika ndo takua jāna'a Moisés nuu ndian judú chīyo taji'na”, kàti ndra chi'in na.

²Tajan ora chīni Paulu chi'in Bernabé ma ña kā'an ndra tajan ni'i kīcha'a ndra kànita'an yu'u ndra chi'in ndra, va nī kuu jandondaa ndra yi ikan. Yakan va kāchin ma ndian chìnuni ìyo ma ñuu ikan, Paulu chi'in Bernabé chi'in inga ndra chìnuni, na ku'un ndra ñuu Jerusalén kunatu'un ndra tiñu ikan chi'in ndra tatun Jesuu, ta chi'in ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ndian chìnuni tu'un Jesuu ìyo ñuu ikan.

³Tajan tāchi ndio ma ndian chìnuni ìyo ñuu Antioquía ndra. Yakan va ora kuà'an ndra iti' ñuu Jerusalén, ji'na yā'a ndra ñu'u' Fenicia ta ñu'u' Samaria. Yakan va tandi'i ma ñuu yà'a ndra kàtitu'un ndra naja kua ndàkoo ma ñivi yūvi judú ma ña jāka'nu na niku, ta ndāki'in na iti' Jesuu. Ta ya'a ga chīsii ma ndian chìnuni ñuu ikan ora chīni na ma tiñu ka'nu Ndioo ña kàtitu'un ndra.

⁴Ta ora chāa ndra ma ñuu Jerusalén ta ikan kūti'vita'an kua'a' ma ndian chìnuni chi'in ndra tatun Jesuu ta ndracha'nu chà'nda tiñu ma veñu'u. Vati kùuni na taso'o na ma ña ni ka'an ndra. Ta ikan kàtitu'un ndra nuu ma ñivi ikan ndisaa ña kūu

ja'a Ndioo tandi'i ma ñuu nuu chākunuu ndra kàtitu'un ndra tu'un Jesuu. ⁵Va nuu ka'iin ti'vi ndra, ndēta iin ndra fariseu ña chìnuni tu'un Jesuu, ta te'en kīcha'a ndra kà'an ndra:

—Ndyo'o yani, ma ndra yūvi judíu ña chìnuni tu'un Jesuu, ìyo yi ña ta'nda ñii nuu ika ndra. Tajan juuni ìyo yi ña ka'nda yo tiñu nuu ndisaa na, na jachi'in na ndisaa ña kà'an ma ley tãa Moisés taji'na —kàti ndra.

⁶Ta ikan jan, kūti'vi ta'an ndio ma ndra tatun Jesuu chi'in ma ndracha'nu ikan ña ni jakua'a ndio ndra ma tu'un ikan, ikan na nani'i va'a ndra naja kua kuu ka'an kachin ndra yi nuu ndra cha'a' yi. ⁷Ta ora cha ya'a kua'a' tiempu ña nàtu'un ta'an ndra cha'a' yi, tajan ndēta Petu' ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndyo'o yani, cha ch̀to va'a ndo, ti Ndioo kāchin ra yu'u tañu ndo, ikan na katitu'in nuu ndian yūvi judíu naja kua jakakú Jesuu na, ikan na chinuva'ani na tu'un ra ndia. ⁸Ta Ndioo vati nākoto va'a ra naja kua ch̀nini ndisaa ñivi, yakan va jàna'a ra nuu na ña juuni kùu ki'vi na iti' ra ndia. Ta chā'a ra Tati Í ra ña na koo yi chi'in na takua chā'a ra yi nuu yo ndia. ⁹Yakan va inuu ndè'e Ndioo ndisaa yo, ti juuni jānaa ra kuati na cha'a' ma ña chìnuni na tu'un ra, ta takan jà'a ra chi'in yo ndia. ¹⁰Ta naja kùuni ndo ja'a ndo ña jàna'a Ndioo nuu yo ña tūvi va'a yi, nde'o tu kuxaan ra chi'o. Na vā'a kà'an yo ña na ja'a na tandi'i ma ña kà'an Ley Ndioo tãa Moisés. Vati ni maa yo kūu ja'a yo tandi'i ma ña kà'an yi. Ta ni ndian kūu ñivio chiyo taji'na kūu ja'a na yi ndia. ¹¹Yakan va ch̀to yo, ti kūu kakú yo jà'a ma ley ikan, va kākú yo jà'a ma ñamani Racha'nu Jesuuni. Yakan va ndiakan juuni kùu kakú na jà'a ma ñamani ra ndia —kàti Petu'.

¹²Takan kūu ta ndisaa ma ndian ka'iin ti'vi ma ikan, kīndoo taxiin na ora kīcha'a Bernabé chi'in Paulu kà'an ndra naja kua chā'a Racha'nu Ndioo ndatu ra nuu ndra ña jàna'a ndra seña ta ndatu ka'nu nuu ndian yūvi judíu. ¹³Yakan va ora chīnu kà'an ndra, tajan ndēta Jandiau ta kīcha'a ndio ra kà'an ra te'en chi'in na:

—Ndyo'o yani, na kuni va'a ndo ña ni ka'in chi'in ndo: ¹⁴Já kàtitu'un Simón Petu' nuu yo naja kua jā'a Racha'nu Ndioo ña kī'in kuenda ra ma ñivi yūvi judíu ma cha'a' nunuu, ta kāchin ra ma tañu na kua'a' ñivi kuenda ra ña na kuu na ñivi ra, ikan na jaka'nu na ra. ¹⁵Yakan va ndisaa ma ña kùu i'ya, indukuni

kà'an yi chi'in ndisaa ma ña tãa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u
Ndioo chīyo taji'na, vati ma tutu Ndioo ikan te'en kà'an yi:

¹⁶Ora cha yā'a ndisaa ña'a, ni kichī inga cha'a'.

Ta ni kutaa ndikoi ve'e nuu chà'nda Rey David
tiñu vati cha ndōtani yi.

Ta vaji ndōtani yi vitin, ta ni jandova'a ndikoi yi ta
ni jandochai yi inga cha'a'.

Takan kāti Ndioo chi'in na,

¹⁷ikan na nanduku tandi'i ma ñivi ma Racha'nu chito'o
yo, nda ma ndian yūvi judú ndia.

Vati ma ñivi ikan, kāchin Ndioo na ña na chinuni na tu'un ra,
ikan na kuu na ñivi ra ndia.

¹⁸Ta ma tu'un ikan chā'a ma Racha'nu yi nuu ma
ndian chīyo taji'na,

ikan na nakoto kachin kua'a' ñivi yi nda ndian chīyo taji'na,
ta nda ndian ìyo ma tiempu vitin ndia.

Takan kà'an ma tutu Ndioo.

¹⁹Yakan va yu'u, kàti ti ma ñivi yūvi judú ña chìnuni tu'un
Ndioo na kuu ka'nda yo tiñu nuu na ña na ja'a na ndisaa ma ña
kà'an tutu ley Ndioo ña tãa Moisés. Vati cha ndākoo na ndisaa ma ña
jàka'nu na niku, ta vitin kuà'an na iti' Jesuu. ²⁰Yakan va ìyo yi ña
taa yo iin tutu, ta tachio yi nuu na, na jachika na na nuu ndioo yutun
íi ña jàka'nu na niku, ta na jaña na ña kì'vi na chi'in ña'a' yūvi ñasi'i
na ndia, ta takani ma ña'a ndia. Ta juuni na jaña na ña chàchi na
nii ta sa'an kiti kã'a. ²¹Vati nda taji'na ta nda vitin, ti ta'ii'iin ñuu
ìyo ndian kàtitu'un tu'un Ndioo tãa Moisés. Ta jàkua'a na yi nuu
ma ñivi tichi veñu'u ndian judú ta'ii'iin kivi nindeo —kàti ra.

Tutu carta tãa ndracha'nu kuenda ndian yūvi judú

²²Takan kuu tajan ndra tatun Jesuu chi'in ndracha'nu chi'in
ndisaa ndian chìnuni, nātu'un na cha'a' yi ta ikan kāchin na uvi
ta'an ndracha'nu, chà'nda tiñu nuu ndian chìnuni tu'un Jesuu ikan,
na ku'un ndra chi'in Paulu ta Bernabé ñuu Antioquía. Ta ma ndra
kāchin na, nàni ndra Sila chi'in Juda, ra juuni nàni ra Barsabás.

²³Ta chi'in ndrakan tãchi ndracha'nu iin tutu ña na jakua'a ndra yi
nuu ñivi ìyo nuu kuà'an ndra. Ta ma tutu ikan, te'en kà'an yi:

“Ndyu'u ndra kùu tatun Jesuu, chi'in ndracha'nu ndian chìnuni tu'un Jesuu, tächì ndi iin saludu nuu ndyo'o yani, ndian kùu ñivi yüvi judíu ìyo ñuu Antioquía, ñu'u' Siria, ta ñu'u' Cilicia. ²⁴Vati chìto ndi ti ìyo ndra kēe ma ñuu Jerusalén ña tüvi nī cha'a ndi ña kujana'a ndra nuu ndo. Ta ma tu'un kuàjana'a ndra nuu ndo ya'a ga jàkanuu yi xini ndo, ta tüva chìto ndo niyi ja'a ndo cha'a' ma tu'un kà'an ndra. ²⁵Yakan va ndyu'u jāndo'iin tu'un ndi ta kùuni ndi ña tiá va'a, tu kachin ndi iin ndra ìyo tañu ndi, ikan na kunde'e ndra ndo chi'in ndra yanio Bernabé ta Paulu, ndra ya'a kùunio nde'o. ²⁶Ta juuni Bernabé chi'in Paulu, cha chā'a ndra maa ndra na nde'e ndra kua'a' tundo'o cha'a' Racha'nu chito'o yo Jesucristu. ²⁷Yakan va chi'in ndra'ya tächì ndi Juda chi'in Sila ta nda'a ndra tutu i'ya, ikan na katitu'un kachin ndra nuu ndo ma tava kùuni yi ka'an yi. ²⁸Ti takua chànini Tati Í Ndioo, ta chànini maa ndi ña na kã'nda ga ndi tiá tiñu nuu ndo kua ma tiñu ka'nu ña te'en kàtitu'un ndi vitin: ²⁹Ta na kächì ga ndo sa'an kiti chà'ni na ña sòkó na nuu ndioo yutun íf. Ta na kächì ndo ní, ni sa'an kiti kã'a. Ta na ki'vi ndo chi'in ña'a' töve kùu ñasi'i ndo. Tatu jãña ndo jà'a ndo ndisaa ña'a, iin ña va'a kùu yi kuenda ndo tuva ja'a ndo takan. Ta Ndioo na ja'íí ra ndo”, kàti ndra nuu carta ña tàchi ndra.

³⁰Takan kùu ta ora chīnu ma junta ma ñuu Jerusalén, tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra ma ñuu Antioquía. Ta ora cha kütivi ma ñivi chìnuni tu'un Jesuu ìyo ñuu ikan, tajan chā'a ndra ma tutu carta ña ndà'a ndra nuu na. ³¹Takan kùu ta nduva'a kuii chīsii na, ora jākua'a ndra ma carta ikan. Vati chà'a yi tundeeni na. ³²Vati Juda chi'in Sila juuni ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kùu ndra, yakan va chìto ndra naja kua kà'an ndra chi'in ma ñivi. Ta jàmani ndra na chi'in kua'a' tu'un, vati chā'a ndra tundeeni nuu na. ³³Ta ora chīnu kàtitu'un Sila chi'in Juda ma ña kà'an ma carta, tajan kīndoo ndra ikan tiá kua'a' tiempu. Ta ikan jan tächì ndiko ndian chìnuni ndra, na ku'un ndiko ndra nuu ma ndracha'nu tächì ndra ìyo ñuu Jerusalén. Va ji'na kà'an na nuu ndra te'en:

—Ndioo na jà'íí ra ndo ta na kumi va'a ra ndo ma iti' kuà'an ndo.

³⁴Va chànini Sila ti va'a ga ña kīndoo ndra ñuu Antioquía tiá ga tiempu. ³⁵Yakan va juuni kīndoo Paulu chi'in Bernabé

chi'in inga tiá ndra ndia. Ta endee jàna'a ndra tu'un va'a kà'an cha'a' Jesuu ta kàtitu'un ndra yi nuu ma ñivi ìyo ikan.

Nuu kèsiin Paulu chi'in Bernabé

³⁶Takan kūu ta ora yā'a kua'a' kivi tajan te'en nāka'an Paulu chi'in Bernabé:

—Na kunde'e ndiko yo ñivi chìnuni ìyo ndisaa ñuu nuu kàtitu'un yo tu'un Racha'nu Jesuu niku. Nde'o naja kua ìyo na —kàti ra.

³⁷Ta Bernabé, vati kùuni ra ña na ku'un Xuva Marku chi'in ndra, ³⁸va Paulu nī cha'a ra ña ku'un ra chi'in ndra, vati Xuva ndākoo ra ndra ñuu Panfilia, ta töva nī chakunuu ra jà'a ra ma tiñu Ndioo chi'in ndra. ³⁹Yakan va kánita'an yu'u ndra, ta kèsiin ndio ndra. Tajan Bernabé kāchin ra Xuva. Ta ikan kēe ndio ndra kuà'an ndra iti' ñu'u' Chipre chi'in varku. ⁴⁰Ta Paulu kāchin ra ra nàni Sila. Tajan ma ndian chìnuni ìyo ñuu Antioquía, kīcha'a na kà'an na chi'in Ndioo na kumi ra iti' kuà'an ndra. Tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra kuàkatitu'un ndra tu'un Jesuu.

⁴¹Ta ora chàkunuu Paulu chi'in Sila, tajan yā'a ndra jàmani ndra ma ndian chìnuni tu'un Jesuu ìyo ñu'u' Siria ta ñu'u' Cilicia ndia, ña na jandeeni ma ña chìnuni na.

Nàta'an Timoteu ma Paulu chi'in Sila

16 Takan kūu ta Paulu chi'in Sila chāa ndra ñuu Derbe ta Listra. Ta ikan nāta'an ndra iin ra chìnuni tu'un Jesuu, ra nàni Timoteu. Ta rakan ti ma'á ra kùu iin ña judía, ña chìnuni tu'un Jesuu ndia. Ta tatá ra kùu iin ra griegu. ²Ta ndisaa ma ndian chìnuni ìyo ñuu Listra ta Iconiu kàti na ti iin ra va'a kùu Timoteu. ³Yakan va Paulu kùuni ra ña na ku'un ra chi'in ra. Va juuni maa ra chānini ti jì'na ìyo yi ña ta'nda ñii nuu ika ra, ikan na kùxaan ndian judú ìyo nuu kuà'an ndra. Vati ndisaa na cha chító ti tatá Timoteu kùu iin ra yüvi judú. ⁴Ta tandi'i ma ñuu nuu yà'a ndra, kàtitu'un ndra nuu ma ndian chìnuni cha'a' ma tu'un kà'an ma carta ña tāa ma ndra tatun Jesuu chi'in ndracha'nu chìnuni ñuu Jerusalén, na jachi'in na yi. ⁵Yakan va ma ñivi ìyo ma veñu'u ta ñuu ta ñuu ikan, jàndeeni na chìnuni na tu'un Jesuu. Ta ta'ii'iin kivi tiaga kua'a' na kīcha'a chìnuni.

Tichi xinda'vi Ndioo jànde'e ra nuu Paulu iin ra ñu'u' Macedonia

⁶Takan kũu ta tava ma Tati Í Ndioo nĩ cha'a yi kàtitu'un ndra tu'un Ndioo ñu'u' Asia, yakan va yā'a ndra kuà'an ndra iti' ñu'u' Frigia ta ñu'u' Galacia. ⁷Ta ikan chāa ndra raya nuu yà'a ñivi ora kuà'an na iti' ñu'u' Misia. Ta ikan kũuni ndra ku'un ndra iti' ñu'u' Bitinia, va ma Tati Í Jesuu, tũvi nĩ cha'a yi ña na ku'un ndra iti' ñu'u' ikan. ⁸Yakan va yā'a ndra raya ñu'u' Misia tajan kuà'an ndra iti' ñu'u' ikan. Ta ikan chāa ndra yu'u tañu'u, yatin ñuu Troa. ⁹Ta chanikuaa jànde'e Ndioo nuu Paulu iin ra ña ndaa ta ìyo ra ñu'u' Macedonia. Tajan rakan jānini ra Paulu ta te'en nāka'an ra chi'in ra: “¡Na kichiun ñu'u' Macedonia, nuu ìyo ndi ta tindeun ndi!”, kàti yi chi'in ra. ¹⁰Ta ora yā'a ña ndē'e ra ma xinda'vi yakan, ta numini kīcha'a ndio ndi jàndova'a ndi ndatiñu ndi ña ni ku'un ndi iti' ñu'u' Macedonia, vati cha ch̀to va'a ndi ti Ndioo kāchin ra ndyu'u na ku'un ndi kukatitu'un ndi tu'un va'a kà'an cha'a' Jesuu iti' tikan.

Chàa Paulu chi'in Sila ñuu Filipu ña kàndii ñu'u' Macedonia

¹¹Takan kũu ta ñuu Troa kī'vi ndi iin varku indeeni nda kati chaa ndi iin ñu'u' valĩ ña ìyo tichi tañu'u ña nàni Samotracia. Ta ora tuvi inga kivi tajan kī'vi ndiko ndi varku indeeni nda kati chāa ndi ñuu Neápolis. ¹²Tajan kēe ndi ñuu i'ya, ta kācha'an ndi ñuu Filipu. Ta ma ñuu Filipu ti iin ñuu ka'nuga kũu yi kuenda ndian Romanu. Ta juuni iin ñuu ka'nu kũu yi kuenda ñu'u' Macedonia. Ta ñuu ikan kīndoo ndi uvi unĩ kivi. ¹³Ta ma kivi nĩndeo kēe ndi kuà'an ndi iti' yu'u ñuu nuu kàndii iin yuta. Vati ndyu'u kũuni ndi ti ikan kũu nuu kũti'vi ñivi judíu ña kà'an na chi'in Ndioo. Yakan va ora chāa ndi ma ikan ta chũnandĩ ndi ta ikan jan kīcha'a ndio ndi kà'an ndi tu'un va'a cha'a' Jesuu chi'in ma ñivi ña'a kũti'vi ka'iin ikan. ¹⁴Ta iin ña'a ndaa tañu ma ñivi ña'a' ikan, kũu ña nàni Lidia. Ta yakan ti ña ñuu Tiatira kũan ta iin ña jàka'nu Ndioo kũan ndia. Ta xikoan ja'ma color ndaa, ña ya'a vii. Ta yakan ti nàndian tāsò'an ndisaa ma ña kà'an Paulu. Yakan va ora chīnian ndisaa ma ña kā'an ra, tajan Ndioo chā'a ra chinituni ra nuan, ta ikan kīcha'a ndioan chīnunan tu'un Jesuu. ¹⁵Ta ikan kũnduta ndioan chi'in ndisaa ñivian ña ìyo ve'an. Ta ora cha yā'a kũnduta vi, tajan te'en kīcha'a kà'an ña ña jāninan ndi:

—Tu chànini ndo ña chìnuva'anì tu'un Jesuu, na ko'o ve'i ta kindoo ndo nindee ndo ma ikan —kàtian.

Takan kūu ña kēe ndio ndi kuà'an ndi ve'an.

Paulu jànda'a ra iin ñayoko ña ndo'o tati xaan

¹⁶ Iin kivi kēe ndi kàcha'an ndi iin nuu kùti'vi ñivi judíu ña kà'an na chi'in Ndioo. Ta tichi iti' kuà'an ndi nāta'an ndi iin ñayoko ña ndo'o tati xaan. Vati ma yakan chítóan ndanu vàchi ma ña ni ta'an yo iti' nuu jà'a yi. Ta jākanaa ña kua'a' xu'un' kuenda ma ndra chito'an jà'a ma ña chítóan. ¹⁷ Ta ma ora ikani tándikuan chata Paulu ta juuni chi'in ndi ndia. Tajan kīcha'a kà'an ña, ta kānachaa ña ni'i va'a te'en:

—Ndra'ya kùu ndra jà'a tiñu kuenda Ndioo ka'nu ga, ra ìyo andivi. Ta kàtitu'un ndra nuu ndo naja kua kùu jà'a ndo ta kakú ndo —kàtian.

¹⁸ Ta ñayoko i'ya ti kua'a' kivi chākunuan kà'an ña te'en, yakan va chāa ndio iin kivi ña kūxään ndio ma Paulu. Ta te'en nāka'an ndio ra chi'in ma tati xaan ña indii ña:

—Chi'in ndatu Jesucristu kà'in ña na keun tichi kuñuan —kàti ra.

Tajan ora kā'an ma Paulu te'en, ta ma ora ikani kēe ndio yi ña.

¹⁹ Tajan ora chā'a ndio ma ndra chito'an kuenda ña na kūu ga jakanaa ndra xu'un' chi'an, tajan tiin ndio ndra Paulu chi'in Sila, ta kēñu'u ndra ndra ta chāndaka ndra ndra nuu ka'lin ndra vetiñu. ²⁰ Tajan te'en kīcha'a ndio ndra kà'an ndra chi'in ndra:

—Ma ndra judíu i'ya ya'a jākānuu ndra xini ñivi ìyo ñuu yo.

²¹ Ta jànda'viña'a ndra ma ñivi ñuu yo chi'in ma tu'un chaa ña jàna'a ndra. Ta ndyu'u ti kūu ja'a ndi ma ña jàna'a ndra ti töve chà'a ma Ley Romanu ña jà'a ndi yi —kàti ndra.

²² Ta ikan jan ndisaa ma ñivi ndēta na ta kīcha'a na kà'an ti'ini na chata ndra. Yakan va te'en nāka'an ma ndratiñu chi'in ma jandaru:

—Na tavani'i ndo ja'ma ndra ta na kani ndo ndra chi'in yutun kuiin —kàti ndra.

²³ Ta ikan ora cha yā'a kāni nduva'a kuii ndra ndra, tajan tī'i ndra ndra tichi vekaa. Ta te'en nāka'an tuku ma ndratiñu chi'in ma ra jandaru kùmi vekaa:

—¡Na kumi va'un ndra! —kàti ndra.

²⁴Yakan va ora nāka'an ndra te'en chi'in ma ra kùmi vekaa, tajan tī'i ndio ra ndra iin tichi vekaa nuu xe'e ga. Ta ikan tī'i ra cha'a ndra iin tichi yavi vitu.

²⁵Va juuni ma chanikuaa kivi ikan, ìyo yi a java ñuu, ta ma ora ikan kà'an Paulu ta Sila chi'in Ndioo. Ta chīta ndra iin yaa ña jàka'nu ndra Ndioo. Ta ikan ndisaa ma ndra ka'iin tichi vekaa, chīni ndra ma ña jà'a ndra. ²⁶Ta ma ora ikani kīchi iin ña nduva'a kuii ni'i tàan, ña ndava ndāta ma chave'e chi'in pisu tichi vekaa. Yakan va ma ora ikani nūna ndisaa ma yuvekaa. Ta ndisaa ma ndian ka'iin tichi vekaa ndāchi ma karena ndikun ma vitu nuu ka'iin ma cha'a na. ²⁷Ta ikan ora ndākoo ma ra kùmi vekaa, ta ndē'e ra ña tandi'i yi nūna. Tajan tāva ra ma machiti ra ña ni ka'ni ra juuni maa ra, vati chānini ra ti ndisaa ma ndian ka'iin vekaa kākú na niku. ²⁸Va ora ndē'e Paulu ña takan ni ja'a ma jandaru, tajan te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na kā'niun juuni maun vati ndisaa ndi juuni ka'iin ndi i'ya —kāti Paulu chi'in ra.

²⁹Ta ikan chikan ma ra jandaru kùmi vekaa iin ñu'ú nuu ra meru ra. Ta ikan chīnu ra kī'vi ra tichi vekaa nuu indii Paulu ta Sila. Ta endee ndāyu ra cha'a' ña yu'vi ra, yakan va chūnandi chiti ra iti' cha'a ndra. ³⁰Tajan tāvani'i ndio ra ndra ma tichi vekaa, ta te'en chikatu'un ra nuu ndra:

—Ndyo'o xaa, ¿nayı ìyo yi ña ja'i ta kùu jakakú Ndioo yu'u nuu ma kuati jà'i? —kāti ra chi'in ndra.

³¹Tajan te'en nāka'an ndra chi'in ma jandaru ikan:

—¡Na chinuniun tu'un Racha'nu Jesuu, ta kuu kakun chi'in ndisaa ñiviun ña ìyo ve'un jà'a ra! —kāti ndra.

³²Takan kūu ta kā'an ndra tu'un ma Racha'nu Jesuu nuu jandaru ikan ta nuu ndisaa ma ñivi ka'iin ve'e ra ndia. ³³Ta juuni ma ora chanikuaa ikan, chāka ma ra jandaru Paulu chi'in Sila kuà'an ndra iin nuu kàndii iin yuta. Ta ikan nākata ra ma nuu tàkue'e ndra. Tajan Paulu chi'in Sila jākunduta ndio ndra ma jandaru ikan chi'in ndisaa ñivi ìyo ve'e ra. ³⁴Yakan va ora cha yā'a kùnduta ra chi'in ñivi ra, tajan chāka ndio ra ndra kuà'an ndra ve'e ra. Ta ikan chā'a ra ña chāchi ndra. Yakan va maa ra chi'in ndisaa ñivi ra, nduva'a kuii chīsii vi ña kīcha'a vi chinuni vi tu'un Racha'nu Ndioo.

³⁵Ta ora kùndichin inga kivi ma ndra kùu vesi tãchi ndra tatun kà'an nuu ma ra jandaru kùmi vekaa, ña na jaña ra Paulu chi'in Sila, ndra ka'iin tichi vekaa. ³⁶Ta ikan jan te'en nãka'an ndio ma ra kùmi vekaa chi'in ma Paulu:

—Ma ndra kùu vesi, tãchi yu'u ña na jañai ndo. Yakan va cha kùu ku'un vii ndo ve'e ndo vitin —kàti ra.

³⁷Tajan te'en nãka'an ndio ma Paulu chi'in ma ndra kùmi vekaa:

—Ndyu'u ndra kùu kuenda ñuu ka'nu Roma. Kãni ndra ndi nuu ka'iin kua'a' ñivi, ta tĩ'i ndra ndi tichi vekaa i'ya. Ta tüvi nĩ ja'a ji'na ndra kuenda tuva kuati ndi kùu yi. ¡Ta vitin kùuni ndra tavani'i xe'e ndra ndi ikan nĩ'iin ñivi nãkoto na yi! ¡Va na kùu ja'a ndra yi takan! ¡Yakan va na kichi juuni maa ndra ta tava ndra ndi! —kàti ra.

³⁸Ta ikan jan kēe ma ndra jandaru chãkatitu'un ndra nuu ma ndra kùu vesi ña chà'nda tiñu nuu ndra. Ta ora chĩto ndra ña ndra tatun Jesuu, kùu kuenda ñuu ka'nu Roma kùu ndra, ndava yũ'vi ndra. ³⁹Ta ikan kēe ndra kuàndakan ndra ñamani nuu Paulu ta Sila na jaka'nuni ndra ndra cha'a' ma ña jã'a ndra chi'in ndra. Tajan tãvani'i ndio ma ndra vesi ndra tichi vekaa. Ta jãnini ndra ndra ña na kee ndra ma ñuu ikan. ⁴⁰Yakan va ora kēe ndra ma vekaa, tajan kuà'an ndra nuu ndian chĩnuni ka'iin ve'e Lidia. Ta ora chãa ndra ikan tajan chã'a ndra tundeeni nuu na. Ta ikan kēe ndio ndra kuà'an ndra inga ñuu.

Ñivi ñuu Tesalónica kàja'a na kuati

17 Ma iti' kuà'an Paulu chi'in Sila yã'a ndra ñuu nàni Anfípolis, ta juuni yã'a ndra ñuu nàni Apolonia. Tajan chãa ndio ndra ñuu nàni Tesalónica, vati ikan ìyo iin veñu'u ñivi judú. ²Ta ikan kĩ'vi Paulu ma tichi veñu'u ikan, kua takani jã'a ra ndisaa kivi nindee na. Unĩ sabadu jãna'a ra kua kà'an tutu Ndioo nuu na. ³Ta chi'in tutu ikan kãtitu'un ra nuu na ti ra kùu Cristu ìyo yi ña nde'e ra tundo'o niku. Ta ora na ya'a ña kuvi ra ni nataku ndiko ra. Ora chĩnu kã'an Paulu takan chi'in na, tajan te'en nãka'an ndiko ra:

—Juuni ma ra Jesuu ña kà'in nuu ndo, juuni rakan kùu ma Cristu, ra tãchi Ndioo ña jàkakú ra yo ndia.

⁴Yakan va tiani ma ndian judú kĩcha'a na chĩnuni na tu'un Jesuu ña kà'an Paulu ta Sila, tajan ndõ'iin ndio na chi'in ndra. Ta juuni ìyo kua'a' ma ndian yũvi judú ña jãka'nu Ndioo, ta nda ñivi ña'a' cha'nu

ya'a ga iñu'u ndia, juuni kīcha'a vi chìnuni vi tu'un Jesuu. ⁵Va ma ndian judíu ndian tüvi nī chinuni tu'un Jesuu nduva'a kuii kūxaan na ta tixin na ña kī'vi iin ñivi na iti' Jesuu. Yakan va chāka'an na chi'in iin ndra kini kàchika kai na kīcha'a ndra kùvaa yu'u ndra ta na jakanuu ndra xini ma ñivi ñuu ikan, kàti ndra. Ta takan jā'a ndra, tajan ikan kēe ndio ndra chi'in inga ndian ñuu kuànduku na Paulu chi'in Sila ve'e Jasón, ti kùuni na tava na ndra ma tichi ve'e ra ta jana'a ndio na ndra nuu tüvi ñivi ka'lin ñuu ikan. ⁶Va tava nī nata'an na ma Paulu ta Sila ve'e ma Jasón, yakan va maa ra tiin na. Ta juuni tiin na inga ndra chìnuni ña ìyo ve'e ra. Ta kēñu'u ndio na ndra kuà'an na nuu ndra kùvetiñu. Ta ora chāa na ma vetiñu, tajan ma ndra judíu ni'i va'a kīcha'a kà'an ndra chi'in ndra kùvetiñu te'en:

—Ndra'ya kùu ndra jàkanuu xini ñivi ìyo ñuñivi, ta vitin vachi ndra i'ya, ti juuni kùuni ndra jakanuu ndra xinio ndia. ⁷Ta Jasón kùu ra ña chā'a ra ve'e ra na koo ndra. Ta ndrakan tüva jachi'in ndra tu'un ley Rey César, ra chà'nda tiñu nuu yo, vati kàti ndra ña ìyo tuku inga ra kùu rey, ta rakan nàni ra Jesuu —kàti ndra.

⁸Yakan va ora chīni ma ndra vetiñu chi'in ma ñivi ka'lin ikan ña kà'an ndra, yakan va tiaga kīcha'a na kùxaan na. ⁹Ta jā'a na na tia'vi Jasón chi'in inga ñivi iin multa. Tajan ora tia'vi ndio ndra yi ta jāña ndio ndra ndra.

Paulu chi'in Sila chàkatitu'un ndra tu'un Jesuu ñuu Berea

¹⁰Ora cha kī'vi ma chanikuaa, numini tāchi ma ndian chìnuni tu'un Jesuu ma Paulu chi'in Sila, na ku'un ndra iti' ñuu Berea. Ta ora chāa ndra ma ñuu ikan, ta kuàki'vi ndio ndra veñu'u ñivi judíu ñuu ikan. ¹¹Ta ma ndian judíu ìyo ñuu i'ya tiá yati na kua ndian judíu ìyo ñuu Tesalónica, ti ya'a chīsii na ora kàtitu'un ndra tu'un cha'a' Jesuu nuu na. Ta jàkua'a na ma tutu Ndioo ndisaa kivi, nde'o tu ña ndicha kùu ma ña jàna'a ma Paulu nuu na. ¹²Yakan va kua'a' na kīcha'a chìnuni tu'un Jesuu, ta juuni kua'a' ndian yüvi judíu kīcha'a chìnuni na ndia, nda ma ndra'ii chi'in ñivi ña'a ya'a ga iñu'u ndia. ¹³Va ora chīto ma ndian judíu ìyo ñuu Tesalónica ña juuni chàkunuu Paulu jàna'a ra tu'un Ndioo ñuu Berea, tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra kuàjakanuu ndra xini ñivi ìyo ñuu ikan, ikan na kuxaan na nde'e na Paulu. ¹⁴Va ma ndian chìnuni tāchi na

Paulu na kee ra numini ma ñuu ikan ta ku'un ra iti' yu'u tañu'u. Ta Sila ta Timoteunia ndōo ndra ma ñuu Berea. ¹⁵Tajan ndisaa ma ndra chìnuni ña ndakata'an chi'in Paulu kuà'an ndra chi'in ra nda ñuu Atenas. Ora chāa ndra ñuu Atenas, tajan Paulu tāchi ra ndra na ku'un ndiko ndra ñuu Berea kuka'an ndra nuu Sila ta Timoteu, na kichi numini ndra ma ñuu Atenas nuu ndaa ra. Yakan va kēe ndio ndra kuàkatitu'un ndra nuu Timoteu ta Sila.

Paulu chàkunuu ra ñuu Atenas

¹⁶Takan kūu ta ikan Paulu ndātu ra Sila ta Timoteu ñuu Atenas. Yakan va ndanikuni ma nuu chàkunuu ra ñuu ikan, ndè'e ra ma ndioo yutun íí ña jà'a ñivini. Ta nda'vi kūuni ra ora ndē'e ra yi. ¹⁷Yakan va tichi veñu'u ndian judúu nātu'un ta'an ra chi'in ñivi judúu, ta chi'in ñivi yüvi judúu ña jàka'nu Ndioo. Ta juuni nani kivi kànita'an yu'u ra cha'a' ña ndaa chi'in ñivi kùti'vi nuya'vi ndia. ¹⁸Ta juuni ka'iin ndian jàkua'a jakuela epicúreos, chi'in ndian jàkua'a jakuela estoicos, te'en kīcha'a na kànita'an yu'u na chi'in Paulu:

—¿Nda tu'un kùu ña kà'an ra'ya ña ya'a kua'a' yu'u ra? —kàti na. Ta inga na kà'an te'en:

—Ma ra'ya jà'a ra, ña kuàkatitu'un ra tu'un cha'a' ndioo ka'iin nuu chika, va kùu ndra ndioo töve nàkoto ndi. Takan jà'a ra najaka —kàti na.

Tu'un i'ya kà'an na, ti Paulu kàtitu'un ra tu'un cha'a' Jesucristu, naja nātaku ra tañu ndian ndíí. ¹⁹Ta ikan tiin na ra, ta kuà'an na chi'in ra nuu ndaa ve'e nàni Areópago. Vati ikan kùti'vi na ora chini na iin tu'un chaa. Ta ora chāa na ma ikan, ta te'en chīkatu'un ndio na nuu Paulu:

—Kùuni ndi koto kachin ga ndi cha'a' ma tu'un chaa ña já chinu kātitu'un. ²⁰Vati kàtitu'un nuu ndi iin tu'un ña töve chito ndi. Yakan va kùuni ndi koto ndi niyi kùuni yi kà'an yi —kà'an na.

²¹Takan kūu tajan ndisaa ma ndian ñuu Atenas chi'in ndian kichi nuu chika ña ñyo ma ikan, jàkenaa na tiempuni chi'in ma ña nātu'un na ta tās'o na nda tu'un nikuuni ña kùu iin ña chaa kuenda na. ²²Ta ikan jan ndēta Paulu tañu ma ñivi ka'iin ve'e Areópago ikan, ta te'en nāka'an ra chi'in na:

—Ndyo'o ndian ñuu Atenas, vitin va cha chitōi ti ndyo'o kùu ndian ya'a jàka'nu ndo ndioo ña ya'a chìnuni ndo, ²³ti

ora chākunui tichi ñuu ndo, ikan ndē'i ndisaa ma yutun íí ña jàka'nu ndo. Ta tañu ma ña jàka'nu ndo, ndē'i iin letra ma nuu naa ña te'en kà'an: “Kuenda iin Ndioo ña töve nàkoto yo.” Ta yu'u kàtitu'in nuu ndo vitin cha'a' Ndioo ña jàka'nu ndo vaji töve nàkoto ndo ra. Juuni cha'a' yakan kùuni kàtitu'in nuu ndo, ikan na chaa ndo koto kachin ga ndo naja kua kàa ra.

²⁴ Vati Ndioo ikan kùu ma ra jātuvì ñuñivi, ta tandi'i ña ìyo nuu yi. Ta juuni rakan kùu ra ña chà'nda tiñu nuu andivi ta nuu ñu'u' ñuñivi ndia. Ta töve ìyo ra tichi nì'iin veñu'u ña jà'a ñivini vati ìyo ra ndanikuni. ²⁵ Ta töve chiniñu'u ra nì'iin ñivi jà'a tiñu nuu ra. Vati tüvi kùmani nì'iin nakuyi nuu ra. Ta maa ra kùu ra ña chà'a ra kivi koo yo, chi'in tati xita yo, ta tandi'i ña'a yo ña ìyo.

²⁶ Vati chi'in iin ra'ii ni, jà'a ra ña tùvi tandi'i ñivi ìyo ninii kuii ñu'u' ñuñivi, ikan na koo na ndisaa ma ñu'u' i'ya. Ta antea ña jātuvì Ndioo ñivi ìyo ñuñivi cha kāchin ra naja kivi ni koo na nuu yi, ta juuni kāchin ra ndanu ìyo yi ña koo na ndia. ²⁷ Takan jà'a Ndioo, ikan na nanduku ndicha yo ra nda kati nata'an yo ra, vati Ndioo tüvi chika ìyo ra nuu ta'ii'iin yo. ²⁸ Vati Ndioo jà'a ña ìyo yo, ta jà'a ra ña kanda yo, ta juuni chà'a ra ña ìyo ñandeo ndia, ikan na kuu koo ndito yo. Vati te'en taa iin ra ñuu ndo iin tutu vii taji'na: “Se'e Ndioo kùu ndisaa yo.” ²⁹ Ndicha kuii ña takua kùu yo se'e Ndioo, yakan va tüvi ìyo yi ña ka'an yo ña Ndioo kùu ra takua kàa iin yutun íí ña oro, a iin ña plata, a iin ña kàa takua kàa iin yuu. Vati ndisaa yakan kùu ma ña vāchi ma chinitunini na, ta jà'a na yi chi'in nda'a' na takua kùuni maa na ndia. ³⁰ Vati Ndioo antea tüvi nī ti'i ra kuenda na ora tüvi chito na ma tu'un ra niku. Va vitin Ndioo chà'nda ra tiñu nuu ndo, ta nuu ndisaa ñivi ìyo ñuñivi na ndakoo yo jà'a yo kuati ta na chikoni'o ku'un yo iti' kuà'an ra. ³¹ Vati Ndioo cha kāchin ra iin kivi ña ni jakutuni ra tiñu ndisaa ñivi. Ta ikan kati ndaa ra nuu yo, yo jà'a ña va'a, ta yo töve. Ta ndisaa ña'a Ndioo cha chā'a ña na ja'a Jesucristu yi. Vati rakan cha kāchin ra ra tatiempu. Ta ora jānataku Ndioo ra tañu ndian ndií, takan chā'a Ndioo ña nakoto kachin tandi'i ñivi ña kāchin ra Jesuu ña na ja'a ra ma tiñu ikan —kati Paulu.

³² Takan kūu ta ora chīni na ña kā'an Paulu ña nātaku ndiko ñivi tañu ñivi ndií, ìyo ndian kà'an ti'ini chata ra, ta ìyo ndian kà'an te'en ndia:

—Ni taso'o ndiko ndi ma ña kà'un va nda inga tuku ora —kàti na chi'in ra.

³³Yakan va kēe ndio ra ta kuà'an ra. ³⁴Ta ìyo ndian kīcha'a chìnuni tu'un Jesuu ña kà'an Paulu. Ta tañu ndian chìnuni ndaa iin ra ndiso tiñu vetiñu Areópago, ra nàni Dionisio. Ta juuni ndaa iin ña'a chìnuni ña nàni Dámaris chi'in inga tuku tiaga na ma ikan ndia.

Kuà'an Paulu ñuu Corintu

18 Takan kūu ta Paulu, kēe ra ñuu Atenas, ta kuà'an ra iti' ñuu Corintu. ²Ta ora chāa ra ñuu Corintu ta ikan nāta'an ta'an ra chi'in iin ra judú, ra nàni Aquila. Ta rakan ti ra ñu'u' Ponto kùu ra. Ta Aquila chi'in ñasi'i ra Priscila, takani cha ìyo vi ma ñu'u' Italia niku. Ta kēe vi ma ñu'u' ikan vati ma ra kalecha'nu Claudiu, jākunu ra ndisaa ndian judú ndian ìyo ma ñu'u' ikan. Ta ikan já chāa ndio vi ñuu Corintu. Ta ikan Paulu kuà'an ra kuànde'e ra vi ma nuu ìyo ve'e vi. ³Ta ora chāa Paulu ve'e vi, ta kīcha'a ra jàva'a ra ve'e ja'ma chi'in vi ña ni xiko vi. Vati juuni ch̀to ra jà'a ra ma tiñu ikan ndia. Ta ikan kīndoo ra jàtiñu ra chi'in vi. ⁴Ta ta'ii'iin kivi nindeo Paulu chà'an ra ma veñu'u ndian judú chàkatitu'un ra nuu na chi'in ndian yüvi judú ndia, vati kùuni ra ña na chinuni na tu'un Jesucristu.

⁵Takan kūu ta kēe Timoteu chi'in Sila ñu'u' Macedonia, ta chāa ndra ñuu nuu ìyo Paulu. Ta ikan chāa ndra ve'e nuu ìyo ra. Yakan va ora ndē'e Paulu ña chāa ndra, tajan kīcha'a ndio ra kàtitu'un ra nani kivi ma tu'un Jesuu nuu ma ñivi judú, va jàna'a kachin ra nuu na ña Jesuu juuni kùu ra ma Cristu ra tãchi Ndioo ña na jakakú ra yo ndia. ⁶Va ora kīcha'a ra kà'an ra te'en nuu na, tajan iin ndian judú kīcha'a na kàyuni na chi'in ra ta kīcha'a na kà'an ti'ini na chata ra. Yakan va Paulu kīcha'a ra jākisi ra ja'ma ra, ta kīcha'a ndio ra kà'an ra te'en chi'in na:

—Ora jànde'e Ndioo tundo'o nuu ndo na tüva ch̀toi ti yüva kuati yu'u kùu yi, vati cha kàtitu'in tu'un cha'a' Jesuu nuu ndo vaji töve jàchi'in ndo yi. Yakan va vitin ta iti' nuu ni ku'un ndioi kukatitu'in tu'un i'ya nuu ñivi yüvi judú —kàti Paulu.

⁷Ta ora kēe ndio ra ma veñu'u ndian judú ikan, ta kuà'an ndio ra ve'e iin ra nàni Ticio Justo, ta rakan ti iin ra jàka'nu Ndioo kùu ra ndia. Ta ìyo ve'e ra yatini xiin ma veñu'u ikan.

⁸Ta iin ra nàni Crispo, ra chà'nda tiñu ma veñu'u ikan juuni kicha'a ra chìnuni ra tu'un ma Racha'nu Jesucristu chi'in ndisaa ñivi ña ìyo ve'e ra. Ta kua'a' ñivi ñuu Corintu kicha'a chìnuni ta kùnduta na ora chīni na ma tu'un va'a cha'a' Jesuu ndia. ⁹Iin chanikuaa Paulu ndē'e ra Jesucristu takua ndē'o nakuyi tañu ñuma'na yo. Tajan te'en nāka'an Jesucristu chi'in ra:

—¡Na yū'viun! ¡Na katitu'un tiá tu'in nuu tiaga ñivi!
 ¡Ta na jāñauñ ña jàna'un yi nuu na! ¹⁰Vati ìyoi chi'un,
 ta nī'iin na kūu jati'ini na chi'un a takue'un jà'a na, vati
 ìyo kua'a' ñivi mai ñuu i'ya ña kāchīn —kàti ra.

¹¹Takan kūu yakan va Paulu chíyo ra iin kuiya java ma ñuu Corintu ña jàna'a ra tu'un Ndioo nuu ma ñivi ikan.

¹²Ta chāa iin kivi ña kī'vi ra nàni Galión chà'nda ra tiñu ñu'u' Acaya. Ta ma ñuu Corintu ti ìyo yi tichi ñu'u' Acaya ndia, tajan kūti'vi ta'an ndio ma ndian judíu, ta tiin ndio na Paulu. Ta chāndaka na ra nuu jàkutuni Galión tiñu, na jànde'e ra tundo'o ra.

¹³Tajan te'en tiso ma ñivi kuati chata Paulu nuu ma Galión:

—Ra'ya, kùu ra jànda'viña'a ñivio. Ti kàti ra ti tüvi va'a
 ña jàka'nu ndi Ndioo takua kà'an ma tutu ley ña kà'an
 cha'a' ma niyi ìyo yi ña ja'a ndi —kàti na.

¹⁴Takan kūu ta chani ka'an Paulu iin tu'un nuu ra niku ora nāka'an Galión iin tu'un i'ya nuu na:

—Ndyo'o ndian judíu, na kuni va'a ndo ña ni ka'in chi'in
 ndo. Tu ìyo iin ña kini a kuati ka'nu ña jā'a ra, tajan ìyo yi ña
 jakutunī yi, ¹⁵va tava chā'i kuenda ña tìsokuati ndo ra cha'a' ma
 tu'un kā'ani ra chata tutu Ley chìnuni ndyo'o ñivi judíu, yakan
 va na jandondaa maani ndo yi ti na kūuni ja'i yi —kàti ra.

¹⁶Takan kūu tajan jākunu Galión na tichi ma ve'e nuu tà'nda tiñu ikan. ¹⁷Ta ikan tiin ndio ma ndian judíu ra nàni Sóstenes, ra chà'nda tiñu veñu'u judíu. Ta ikan jan nduva'a kuii kāni na ma Sóstenes nuu nde'e ma nuu nda vetiñu nuu chà'nda Galión ma tiñu ma ora ikani. Va ma Galión, vaji ndē'e ra ma ña ndo'o ma Sóstenes, tüvi nī jachi'in ra ma ña jà'a na chi'in ra.

**Cha'a' uni kīcha'a ndiko Paulu kuàkatitu'un ra tu'un
Jesuu ora chāa ndiko ra ma ñuu Antioquía**

¹⁸Takan kūu ta Paulu kīndooga ra kua'a' kivi ma ñuu Corintu. Ta ikan jan kīcha'a ndio ra kà'an ndio ra chi'in ma ndian chìnuni tu'un Jesuu ña ni ku'un ra. Ta ikan jan tīn ndio Paulu iin varku. Ta kēe ndio ra kuà'an ra chi'in Aquila ta chi'in ñasi'i ra ña nàni Priscila iti' ñu'u' Siria. Va ora takāaga ki'vi vi tichi varku, ji'na Paulu sōkon ra ndisaa ixi xini ra ñuu nàni Cencrea. Vati rakan jāchinu ra ña chā'a ra tu'un nuu Ndioo ña ni ja'a ra tiñu kuenda ra. ¹⁹Ta ora chāa na ñuu nàni Efesu, tajan ndākoo ra Priscila chi'in Aquila ma ikan. Ta kēe ndio ra kuà'an ra nuu ndaa iin veñu'u ndian judíu. Ta ikan kīcha'a ndio ra jàna'a ra chi'in ma ndian judíu ña kùti'vi ma ikan. ²⁰Ta ikan jan kīcha'a ña nàka'an na chi'in ra ña na kindoo ra koo ra tiá kivi chi'in na, va nī kuuni ra. ²¹Yakan va te'en kīcha'a ra kà'an ra chi'in na:

—Ìyo yi ña ku'in iti' nuu ti kùuni koi ñuu Jerusalén ora kīcha'a ma viko ikan. Ta tu Ndioo kùuni, tajan vāchi nde'e ndikoi ndo inga cha'a' —kàti ra.

Ta ora chīnu kà'an ra takan tajan kī'vi ndio ra tichi ma varku ta kēe ndio ra ñuu Efesu ta kuà'an ra iti' nuu. ²²Ta ora chāa ra ñuu Cesarea, ta kēe ndiko ra kuà'an ra ñuu Jerusalén, kuàka'an ra chi'in ndian chìnuni tu'un Jesuu ìyo veñu'u ikan. Ta ikan jan kēe ndio ra kuà'an ra iti' ñuu Antioquía. ²³Tajan kua'a' va'a kivi chīyo ra ma ñuu Antioquía, ta ikan jan kēe ndiko ra kuà'an ra kuàjamani ra ndisaa ndian chìnuni tu'un Ndioo ìyo ta'ii'in ñuu nuu yā'a ra, taku ñu'u' Galacia chi'in ñu'u' Frigia.

Ra nàni Apolo kàtitu'un ra tu'un Jesuu ñuu Efesu

²⁴Ma tiempu ikan chāa iin ra judíu, ra nàni Apolo ma ñuu Efesu. Ta ma rakan ti ra kīchi ñuu Alejandría kùu ra. Ta ya'a ga vii jàna'a ra ma tutu Ndioo nuu ma ñivi, ta chìto va'a ga ra naja kua kà'an yi. ²⁵Ti cha jākua'a ra naja kua kùu iti' Ndioo, ta ikan kīcha'a ra jàna'a ra yi chi'in ndisaa kuii anima ra nuu ma ñivi ikan. Ta kàtitu'un kachin ra ndisaa naja kua chìto ra kuenda Racha'nu Jesuu, vaji chìto ra uvanuu naja kua jàna'a Xuva ora jākunduta ra ñivini niku. ²⁶Yakan va Apolo tüvi ndasii ra ora kàtitu'un ra tu'un Ndioo nuu

ñivi ka'iin tichi veñu'u ñivi judíu. Va ora chíni Priscila chi'in iian Aquila ma ña kà'an ra, tajan kāna siin vi ra, ta jāna'a vi tiaga kachin naja kua kùu ma iti' Ndioo nuu ra. ²⁷Ta ora kūuni Apolo ya'a ra iti' ñu'u' Acaya, tajan ndisaa ma ndian chìnuni tu'un Jesuu ìyo ñuu Efesu, chā'a na tundeeni ra. Vati tāa na iin carta ta chā'a na yi nuu Apolo, na kunda'a ra yi ta jana'a ra yi nuu ndian chìnuni ìyo ñu'u' Acaya, ikan na ku'va na ña na ndoo ra chi'in na, vati tōve nākoto na ra. Takan kūu ta ora chāa ra ñu'u' Acaya, tajan kīcha'a ña ya'a ga tūndee ra ma ndian kuà'an iti' Jesuu, ti chā'a Ndioo ñamani ra nuu na, yakan va kīcha'a na chìnuni na ma tu'un ra. ²⁸Ta Apolo, nuu tūvi ñivi jākanaa ra ndian judíu ora kànita'an yu'u ra chi'in na, ti jàna'a ra nuu na ña kà'an kachin ma tutu Ndioo, ti Jesuu ndicha kuii kùu ma ra Cristu, ra tāchi Ndioo ña na jakakú ra yo.

Paulu, chāa ndiko ra ñuu Efesu

19 Takan kūu ta juuni ìyoga Apolo ñuu Corintu, ora kēta chiyo Paulu iin yuku kini ña ìyo iti' ñu'u' Asia. Ta ora chāa ra ñuu nàni Efesu ikan nāta'an ra uvi uni ndian chìnuni. ²Ta te'en chīkatu'un ra nuu na:

—¿A nī'i ndo Tati Í Ndioo ora kīcha'a ndo chìnuni ndo? —kàti Paulu chi'in na.

Tajan te'en nāka'an na:

—Nī'iin cha'a' takā'an taso'o ndi tuva ndicha ìyo iin Tati Í Ndioo —kàti na.

³Tajan te'en kīcha'a chīkatu'un tuku Paulu nuu na:

—¿Ta nayi chìnuni ndo ora ña kūnduta ndo, tuva takan? —kàti Paulu.

Tajan te'en nāka'an tuku na:

—Chìnuni ndi tu'un kātitu'un Xuva ora jākūnduta ra ñivi —kàti na.

⁴Tajan te'en nāka'an tuku Paulu chi'in na:

—Va Xuva jākūnduta ra ndisaa ndian jāña ña jà'a kuati, ta chīkoni'i ndiko na kuà'an na iti' Ndiooni. Va juuni kātitu'un Xuva nuu ndo ña na chinuni ndo tu'un ma Racha'nu ña vāchi iti' chata ra, vati rakan kùu Jesuu. —Takan kàti Paulu chi'in na.

⁵Ta ora chíni na ña kā'an Paulu te'en, tajan ndisaa na kūnduta ma ora ikani chi'in sivi ta ndatu Racha'nu Jesuu. ⁶Tajan ora jūndii Paulu nda'a' ra xini na, ta ma ora ikani kōyo Tati Í

Ndioo chata na. Ta kīcha'a na kà'an na iin tu'un siin ña tüvi chīto na kà'an na. Ta juuni kīcha'a na kàtitu'un na nuu ma ñivi chi'in tu'un yu'u Ndioo. ⁷Takan kūu ta ndisaa ma ndian ka'in ikan, ñyo uchi uvi ta'an na kùu na kua ndisaa na.

**Paulu jàna'a ra tichi veñu'u ndian
judíu, ta tichi jakuela ñyo ñuu Efesu**

⁸Takan kūu ta ndi uni yoo ña chīyo Paulu ma ñuu Efesu, tüvi nī yu'vi ra ña jàna'a ra tu'un Jesuu nuu ma ñivi tichi veñu'u ñivi judíu. Ta juuni kà'an ra ta jànini ra ma ñivi naja kua jà'a na ta kùu chaa na nuu chà'nda Ndioo tiñu. ⁹Va ñyo ndian ya'a ndava xini, ña nī kuuni na chinuni na ma ña kà'an ra. Tajan juuni ma ora ikani, kīcha'a na kà'an ti'ini na chata ma iti' Jesuu. Ta ikan Paulu kēsiin ra ma veñu'u ikan ta juuni tava ni siin ra ma ndian chinuni tu'un Jesuu. Tajan kēe ndio na kuà'an na chi'in ra iin jakuela ra nàni Tirano. Ikan jàna'a Paulu tandi'i kivi nuu ma ñivi ma jakuela ikan. ¹⁰Uvi kuiya kūu yi ña jà'a ra takan. Takan kūu ta tandi'i ñivi ñu'u' Asia chīni tu'un cha'a' Racha'nu Jesuu, ta nda ndian judíu ta nda ndian yüvi judíu ndia. ¹¹Ta Ndioo chā'a ra kua'a' va'a ndatu ra nuu Paulu na jana'a ra yi nuu ñivi chi'in nda'a' ra. ¹²Takan kūu vaji pañitu a nda ja'ma ni kùuni ña jànani na ra, ta chùnda'a na yi chà'an na nuu ndian ku'vi, ta ndà'a na. Ta juuni tàva ra ma tati xaan ña ndiso na ndia.

¹³Va ñyo ndra judíu ña chàkunuu kai ña tàvani'i ndra tati xaan ndiso ñivi. Ta ndrakan ti kùuni ndra ja'a ndra yi chi'in ndatu Racha'nu Jesuu niku. Ta yakan va te'en kà'an xaan ndra chi'in ma tati xaan ndiso ma ndian ku'vi:

—Chi'in ndatu Jesuu ña kàtitu'un Paulu, yu'u, kà'in ña na kee ndo tichi anima ma ndian kù'vi! —kàti ndra.

¹⁴Ña'a kùu ma ña jà'a ma ndi ucha ta'an ndra se'e iin ra judíu ña nàni Esceva. Ta rakan ti iin ra chà'nda tiñu nuu ndra kùu sutu kùu ra.

¹⁵Takan kūu tajan te'en nāka'an ndio ma tati xaan ikan chi'in ndra:

—Nàkotoi Jesuu, ta juuni chītoi nda ra kùu Paulu, ¿va ndyo'o nda ndian kùu ndo ña chà'nda ndo tiñu nui? —kàti ma tati xaan chi'in ndra.

¹⁶Tajan ora chīnu kà'an ma ra ndiso tati xaan nuu ndra, tajan ma ora ikani, ndāva ma ra ndiso tati xaan chata ndra chi'in kua'a' ñandee ra ta jātī'ini yi chi'in ndra, ta ikan chīto naja kua jà'a ndra ña kùndee

ndio ndra kakú ndra ña janda kuà'an kaviti ndra ma iti' ve'e ndra, ta juuni tākue'e ndra ndia. Vati ndi'i ja'ma ndra jānaka ma ra ndiso tati xaan ikan. ¹⁷ Ta ora kūu te'en, ndian judúu ta ndian yūvi judúu iyo ñuu Efesu chīto na yi. Yakan va ora chīto na ña takan kūu, ta ndava yū'vi na. Ta ikan kīcha'a kua'a' ñivi jàka'nu na Racha'nu Jesuu.

¹⁸ Ta juuni kua'a' ndian já chīnuni chà'an na chàkatitu'un na nuu ndisaa ñivi ka'iin ma ikan tandi'i ma kuati kini ña jà'a na. ¹⁹ Ta kua'a' ndian nduvi chàndaka na ma tutu jà'a na. Ta ikan kīcha'a na chà'mi na yi nuu tūvi ñivi. Ta ikan tāvani'i na kuenda naja kua ndaa ma tutu ikan. Ta ikan kēta yi ña ndaa yi uvi xiko uchi mii xu'un' plata kua tandi'i yi. ²⁰ Ta takan kūu ta chīta kuati tu'un Racha'nu Jesuu nda nikuuni, ta jàna'a Ndioo ndatu ra nuu ñivi ndia. Ta ikan kī'vi kua'a' ñivi iti' kuà'an ra, cha'a ña chīnuni na tu'un Jesuu. ²¹ Ta takan kūu ta chànini Paulu, ña kùuni ra ku'un ra iti' ñu'u' Macedonia chi'in iti' ñu'u' Acaya, nda kati chāa ra nda ñuu Jerusalén. Ta juuni kàti ra, ti ora chinu ma tiñu jà'a ra ñuu Jerusalén, juuni iyo yi ña ku'un ra ñuu Roma ndia. ²² Ta ikan tāchi Paulu uvi ta'an ma ndra tīndee ra na ku'un ndra ñu'u' Macedonia. Yakan va ma ndra tāchi ra te'en nàni ndra: Timoteu chi'in Latu. Vati ma Paulu, kīndoo ra uvi uniga kivi ma ñu'u' Asia.

Jàkanuu ra nàni Demetriu xini ñivi ñuu Efesu

²³ Tiempu ikan chīyo kua'a' tundo'o ndē'e ndian chīnuni tu'un Jesuu, ²⁴ ti kēta iin ra nàni Demetriu ña ya'a jàkanuu ra xini ma ñivi ñuu Efesu. Vati ma tiñu jà'a ra, kùu ña jàva'a ra mamaa kaa plata. Ta juuni jà'a ra kua'a' va'a veñu'u kuati ña kàa takua kàa veñu'u ña jàka'nu ñivi nuu iyo ndioo Artemisa chi'in yi. Ta jàkanaa ra kua'a' xu'un' chi'in ma ña jà'a ra ndia. Ta juuni kua'a' xu'un' tià'vi ra ma ndian jàtiñu chi'in ra. ²⁵ Tajan jā'a ra ña na kuti'vi ta'an ndisaa ndra jàtiñu chi'in plata. Tajan te'en nāka'an ndio ra nuu na:

—Ndyo'o xaa, cha chīto va'a ndo, ti ma tiñu jà'a yo kùu yi iin ña va'a maa yo ti ndòkuika yo jà'a yi. ²⁶ Ta juuni cha chīto ndo ma tu'un kà'an ra nàni Paulu nuu ñivi ta ndè'e ndo naja ya'a kī'vi na iti' jàna'a ra. Kàti ra ti ma ndioo jàva'a yo chi'in kaa yūvi ndioo ndicha kùu yi kàti ra. Takan jàna'a ra nuu ma ñivi. Yakan va kua'a' na cha chīnuni ma tu'un kà'an ra. Ta yūvi ñuu Efesu

i'yani kùu yi ña jā'a ra takan, vati juuni jā'a ra takan chi'in ñivi ìyo ndisaa ñuu nuu yā'a ra ndia, nda kati ndi'i ñu'u' Asia chàkunuu ra. ²⁷ Yakan va ndisaa ma ña jàna'a ra, iin kuati ka'nu kùu yi kuenda yo, koto kenaa ndisaa ma tiñu jà'a yo. Ta juuni ni kenaa ma ña jàka'nu yo ndioo Artemisa tichi veñu'an ndia. Ta töva ni ka'an ma ñivi ti ya'a ka'nu kùu ndioo yo, ta tüva ni ku'va na ña na ka'nda ña tiñu nuu na. Vati yakan jàka'nu ñivi ìyo nda iti' ñu'u' Asia, ta nda tandi'i ñuu ñuñivi ndia. —Takan kàti Demetriu nuu ndra.

²⁸ Ta ora chīni ndra tu'un kà'an Demetriu, tajan nduva'a kuii kùxaan ndra ma ora ikani. Tajan te'en kīcha'a ndio ndra kà'an ni'i ndra: —¡Ya'a ga ka'nu kùu ma ndioo Artemisa, kuenda ñivi ñuu Efesu! —kàti ndra.

²⁹ Tajan ma tiempu ikan, nduva'a kuii jàkanuu xini ndra ma ñuu ikan. Ta ikan jan tiin ndra ra nàni Gayu chi'in inga ra nàni Aristarcu. Ta ninduvi ndrakan kīchi ndra ñu'u' Macedonia ña chàkunuu ndra chi'in Paulu. Yakan va tiin ndra ndra, ta kēñu'u ndra ndra chāndaka ndra ndra nuu iin ve'e ka'nu nuu ndòndaa tiñu iti' tichi ñuu. ³⁰ Tajan Paulu kūuni ra ki'vi ra ka'an ra nuu ma ñivi ka'lin ti'vi ikan. Va ma ndian chinuni ìyo chi'in ra, nī cha'a na ki'vi ra kà'an ra nuu na. ³¹ Takan kūu ta juuni ìyo iin ndra kùmi tiñu ñu'u' Asia ña nàkoto ndra Paulu, tāchi ndra, ndra kùu tatun ndra ña na kujandomani ndra Paulu, ti koto ki'vi ra ma kuati ikan, koto tiin na ra. ³² Takan kūu ta ìyo ndian kà'an iin nakuyi, ta ìyo ndian kà'an inga nakuyi, vati jàkanuu xini na. Ta tiá kua'a' ga na, na töve chito na ndaa cha'a' kùu yi ña kùti'vi na. ³³ Va ìyo iin ndian ka'lin tañu na, kātitu'un kachin na ma tu'un ikan nuu iin ra nàni Jandu. Ta rakan kùu ra tīndani'ni ndian judúu nuu ma ñivi ikan, na kati ndi'i ra naja kua kùu yi. Yakan va Jandu kīcha'a jànda'a ra nuu ma ñivi, na taxiin koo yu'u na ti ni ka'an ra. Ta ikan kīcha'a ra kà'an ra cha'a' ñivi judúu nuu tandi'i ñivi ñuu ka'lin ma ikan. ³⁴ Va ora chā'a na kuenda ña juuni ma ra kùu ra, ra judúu ndia, yakan va uvi ora kūu yi ña nduva'a kuii kùxaan na, ta te'en nāka'an na:

—¡Ya'a ga ka'nu kùu ma ndioo Artemisa kuenda ma ñivi ñuu Efesu! —kàti na.

³⁵ Ta ikan jākutaxin ma ra secretariu ñuu Efesu ma ñivi ka'lin ikan. Ta te'en nāka'an ra chi'in na:

—Ndyo'o ñivi ñuu Efesu. Cha ch̀to tandi'i ñivi ìyo ñuñivi ti ma ñivi ìyo ñuu i'ya k̀mi na veñu'u nuu j̀ka'nu yo ndioo Artemisa. Vati ndioo ka'nu k̀an, ta ma yuu í nuu ìyo na'na ña juuni k̀mi yo yi, ti k̀ichi yi iti' andivi. ³⁶Yakan va tava ñi'iin yo k̀uu ka'an yo ña töve takan k̀u yi niku. Yakan va tiá va'a tu taxiin koo yu'u ndo, ta töve j̀a'ndo ñi'iin nakuyi tu töve ch̀to va'a ndo yi. ³⁷Vati ma ndra ndaka ndo k̀ichaa ndo i'ya, tüvi ñi su'u ndra ñi'iin ña ka'iin tichi veñu'u nuu ndaa ma ndioo yo Artemisa, ta tüvi k̀an ti'ini ndra chata ña ndia. ³⁸Yakan va tu Demetriu chi'in ndra j̀atiñu chi'in ra, tu ìyo kuati ña k̀uni ndra jandondaa ndra chi'in inga ñivi, na ku'un ji'na ndra kuka'an ndra yi chi'in ndra k̀u vesi nuu chà'nda ndra tiñu. Ta ikan ta'ii'iin ndra k̀u ka'an kachin ma kuati ndra, ta k̀u jandondaa ma ndra vesi yi. ³⁹Ta tu k̀uni yo ka'an yo inga tuku nakuyi, na ndakan yo nuu ma ndra vetiñu ña na kachin ndra ora va'a ña k̀u kuti'vi yo, ikan na kuu ndondaa ma kuati yo chi'in inga ñivi, takua k̀an ma ley yo ña ìyo yi ña ja'a yo. ⁴⁰Cha'a' ndisaa ma ña k̀u vitin, ya'a ga ika k̀u yi ti tu koto ma ndra jandaru ñuu Roma ta tisokuati ndra ndisaa yo ti töve k̀ti'vi yo takua k̀an ma Ley, ta tu chikatu'un ndra nuu yo nda kuenda k̀u yi ña k̀nita'an yu'u yo, ta juuni tüvi ch̀to yo nda cha'a' k̀u yi. —Takan k̀ti ma ra secretariu ñuu Efesu.

⁴¹Ta ora ch̀nu k̀an ra tu'un i'ya nuu na, ta te'en ǹka'an ra: —¡Ta vitin na ku'un yo ve'o! —k̀ti ra.

Paulu k̀e ra kuà'an ra iti' ñu'u' Macedonia ta ñu'u' Grecia

20 Ora ch̀nu k̀nita'an yu'u ma ñivi, tajan k̀ana ndio Paulu tandi'i ma ndian ch̀nuni ka'iin ikan. Ta k̀icha'a ra ch̀nday'u'u ra na. Ta ora ch̀nu ǹtu'un ra chi'in na, tajan ch̀numi nda'a' ra ta'ii'iin na ña k̀ña'a ra chi'in na, tajan k̀e ndio ra kuà'an ra iti' ñu'u' Macedonia. ²Takan k̀u ta ndisaa ma ñuu nuu yà'a ra, chà'a ra tundeeni nuu kua'a' ndian ch̀nuni tu'un Jesuu. Ta takan j̀a'ra nda kati chaa ra ñu'u' Grecia ³nuu k̀ndoo ra uni yoo. Ta ikan chani tiin ra iin varku ña ni ku'un ra iti' ñu'u' Siria ora ch̀to ra ña cha ǹtu'un ta'an ma ndra judíu ña ni tiin ndra ra ta ka'ni ndra ra. Yakan va töva ñi kuuni ra ku'un ra chi'in varku. Ta ikan jan ch̀koni'i ndiko ra chi'in cha'a' ra nda ma ñu'u' Macedonia nuu yà'a ra niku. ⁴Ta ìyo iin ndra k̀cha'an chi'in ra ña ǹni te'en: iin ra ǹni Sópater, ra

se'e ra nàni Pirro ìyo ñuu Berea. Ta inga ra nàni Aristarcu, chi'in ra nàni Segundu, ndra ìyo ñuu Tesalónica. Ta juuni kuà'an ma ra nàni Gayu, ra ìyo ñuu Derbe, ta Timoteu, chi'in Tíkiku, ta Trófimú, ndra kichi iti' ñu'u' Asia. ⁵Ta ndra'ya ti chākosonuu ndra kuà'an ndra iti' nuu Paulu, nda kati chaa ndra ma ñuu Troa. Ta ikan, chātu ndra ndi, nda kati chaa ndi. ⁶Ta ndyu'u, ti ndōo ndi ma ñuu Filipu nda ora cha yā'a viko ña chàcho paan ña tüvi yuchan iya tichi. Tajan ikan, kī'in ndi iin varku, ta nda tichi u'un kivi tajan chāta'an ndra ndi ñuu Troa. Ta ikan ndōo ndi ucha kivi chi'in ndra.

Paulu chāa ndiko ra ma ñuu Troa

⁷Iin kivi ndomingu kùu yi, ña kūti'vita'an ndi chi'in ndisaa ñivi chìnuni tu'un Jesuu. Vati ikan ni ka'nda java ndi paan íí ña ni kachi ndi. Ta ikan kīcha'a Paulu kàtitu'un ra nuu ndisaa ma ndian chìnuni tu'un Jesuu. Ta tava chànini ra kee ra ma ñuu ña ni ku'un ra inga kivi, yakan va indeeni kà'an ra tu'un ikan nuu na nda kati keta javañuu. ⁸Ta ndyu'u vati ka'lin ndi nda ve'e uvi pisu. Ta ikan ti ka'lin kua'a' ñu'ú kandil ña tiin. ⁹Ta nuu ìyo iin ventana ma ve'e ikan, ikan nàndi iin rayoko nàni Eutico. Ta tava Paulu kàtitu'un ra ma tu'un ikan nuu ma ñivi kua'a' tiempu, yakan va tiin ñuma'na ma rayoko ikan nuu nàndi ra ta kē'ne ra nda ninuu. Ta ikan jan chāa ndio ndra ma nuke'e nuu kàndii ra ta kāni'i ndra ra va cha chí'í ra. ¹⁰Ta ikan jan, nūu ndio ma Paulu, tajan chāa ndio ra nuu kàndii ra. Ta ikan chūnandi chiti ra ta chūnumi ra ra. Ta te'en, nāka'an ra chi'in ma ndian chìnuni:

—¡Na yū'vi ndo, ndyo'o yani, vati töve nī chí'í ra! —kàti Paulu.

¹¹Ta ikan jan, ndāa ndiko ra kuà'an ra ma ve'e ìyo nda siki chi'in ndisaa ndian chìnuni. Tajan chā'nda java ndio ra ma paan íí. Ta chāchi ra yi chi'in na. Ta ikan kīcha'a ndiko ra nātu'un ra chi'in na nda kati kundichin inga kivi. Tajan kēe ndio ra kuà'an ra. ¹²Ta ma ñivi ikan ti nduva'a kuii chisii na ña nāndoto ndiko ma rayoko ikan, ta chāndaka na ra ma ve'e ra.

Paulu kēe ra ñuu Troa, ta kuà'an ra ñuu Miletu

¹³Takan kūu ta ndyu'u chākosonuu ndi kuà'an ndi iti' nuu chi'in varku nda kati chaa ndi ñuu Asón. Ta ikan chātu ndi Paulu vati vāchi chi'in cha'a' ra, ti takan kūuni ra kichi ra. ¹⁴Tajan ora

ndikita'an ndi chi'in ra ma ñuu Asón, ta ikan kī'in ra iin varku chi'in ndi indeeni nda kati chāa ndi ñuu Mitilene. ¹⁵ Ta ikan jan kēe ndiko ndi kuà'an ndi tiá ití' nuu, ta ikan yā'a ndi yatini ma ñu'u' Quío. Ta nda inga kivi tajan chāa ndio ndi yu'u tañu'u nuu kàndii ñuu Samos. Ta ikan jan ndōo ndi iin chanikuaa ma ñuu Trogiliu. Ta ma inga kivi, tajan chāa ndi ma ñuu Miletu. ¹⁶ Takan kūu ña nī kuuni Paulu ku'un ra ñuu Efesu ti koto kuyanga ra kua'a' tiempu ma ñu'u' Asia. Vati kùuni ra chaa ra numini ñuu Jerusalén. Ta tu kùu yi cha ìyo ra ikan kivi kìcha'a viko Pentecosté, kùuni ra.

**Paulu kàtitu'un ra nuu ma ndracha'nu chà'nda tiñu
nuu ndian chìnuni ìyo ñuu Efesu**

¹⁷ Ora chāa Paulu ñuu Miletu, tāchi ra ndra meru ra na kukana ndra ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ñivi chìnuni tu'un Jesuu ìyo ñuu Efesu, na kichi ndra nuu ndaa ra. ¹⁸ Takan kūu tajan ora cha chāa ndio ndra nuu ndaa Paulu, tajan te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndyo'o xaa, cha ch̀to va'a ndo naja kua vii ch̀yoi chi'in ndo nda ma kivi nunuu ña kichai ñu'u' Asia. ¹⁹ Vati ndisaa ma tiempu ña ch̀yoi chi'in ndo, jā'i tiñu Racha'nu Ndioo kuenda ndo chi'in ndisaa ma tundeeni. Yakan va nani kivi ora jā'i yi, ndava chākui, vati ndē'i kua'a' tundo'o jā'a ma ndian judíu. ²⁰ Va vaji ndē'i kua'a' tundo'o, va töve nī jañai ña jàna'i tu'un va'a Cristu nuu ndo. Vati ma tu'un ikan, iin tu'un va'a kùu yi kuenda ndo. Yakan va chà'i chàjana'i ma veto'o ñuu ndo ta ta ve'e ta ve'e ndo. ²¹ Yakan va indukuni chi'in ma ndian judíu ta ndian yūvi judíu cha kàtitu'in nuu na, na ndakoo na ití' kini kuà'an na, ta na chikoni'i ndiko na ití' Ndioo, ta na chinuni na tu'un Racha'nu Jesucristu. ²² Ta vitin kuà'in ití' ñuu Jerusalén ti ma Tati Í Ndioo, tāchi yu'u ña na ku'in. Ta na töve ch̀toi nayi kùu ma ña ta'in ñuu ikan. ²³ Uvanuu ma ña ch̀toi kùu ña kàtitu'un ma Tati Í Ndioo nui, ti ta'ii'in ñuu nuu chàì, ndàtu na yu'u ña ni ti'i na yu'u tichi vekaa. Ta juuni ndàtu na ña ni jande'e na tundo'o yu'u ndia. ²⁴ Yakan va yu'u, tükuii yù'vì ña ndē'i tundo'o, a ka'ni ma ñivi yu'u. Vati uvaa ma ña chàniñi kùu ña na jachinui chi'in ndisaa animai ma tiñu va'a ña chā'a Racha'nu Jesuu nui. Yakan va ma tiñu jà'i kùu ña na jana'i tu'un va'a cha'a' ma ñamani Ndioo ña kùu ni'i tandi'i ñivi.

²⁵Takan kūu ña cha kātitu'in nuu ndisaa ndo naja kua chà'nda Ndioo tiñu nuu yo. Ta vitin cha ch̀to va'i, ti ni'iin ndo töva ni nde'e ndo yu'u inga cha'a'. ²⁶Yakan va kùuni ña koto ndo, ti yüvi kuatì kùu yi tu töve nì chinuni ndo tu'un Jesuu, ²⁷vati yu'u, tüvi nì tixe'i ni'iin tu'un nuu ndo ti cha kātitu'un kachin ndisaa ma ña kùuni Ndioo ña koto ndo. ²⁸Yakan va na kumi ndo ñivi chā'a Ndioo ña kùmi ndo takua kùmi ndo juuni maa ndo, ti ma Tati Lí Ndioo chā'a yi tiñu nuu ndo na kumi va'a ndo tandi'i ndian ch̀nuni ìyo veñu'u Racha'nu takua kùmi iin pato ma mvechala jàna ra. Takan ìyo yi ña kumi ndo na ndia, vati Racha'nu Cristu jàta ra na chi'in níí maa ra ora ch̀í ra nuu kruu —kàti Paulu.

²⁹Takan kūu tajan te'en nāka'an tuku Paulu chi'in ndracha'nu ikan:

—Cha ch̀to va'i, ti ora cha kuà'in, ni kichaa iin ndra xaani nde'e ndra ndo. Ta ni ja'a ndra chi'in ndo takua jà'a ma lobo xaan ña ch̀chi ri mvechala. Ta ndrakan ni jana'a ndra inga tuku tu'un nuu ndo, ikan na ndakoo ndo tu'un Cristu. ³⁰Ta juuni ma ndra ìyo tañu ndo, ni kicha'a ndra jana'a ndra tu'un vata nuu ndo, vati kùuni ndra ña ndyo'o ndian chinuni na tandikun ndo ku'un ndo chata ndra. ³¹Yakan va na yati koo ndo ora ikan, ti cha kātitu'in nuu ndo naja kua ni kuu yi. Ta na kuku'uni ndo ti ndi uni kuiya ña ch̀yoi chi'in ndo tüvi nì jañai ña jàna'i nduvi niñuu nuu ta'ii'iin ndo chi'in takuii tinui.

³²Ndyo'o yani, vitin ndàkoi ndo nda'a' Ndioo, ikan na kumi kuenda ra ndo. Ta juuni na koo ma ñamani ra chi'in ndo takua kà'an ma tu'un ra. Vati juuni ma ndatu Ndioo kùu jakua'nu va'a yi ndo, ikan na ni'i ndo ma tundeenì ra ña koo endeenì takua kà'an ma tu'un chā'a Ndioo nuu yo, ti takan tà'an chi'in ndisaa ndian kāchin ra ña kùu ñivi íí kuenda ra. ³³Ta yu'u vati tüvi kùuni xu'un' inga ñivi kuendai, ta ni tüvi kùuni ja'ma ni'iin na ndia. ³⁴Yakan va ndisaa ndo ch̀to ti jàtiñui chi'in nda'i, ta kùu ni'ì ndisaa ma ña ch̀iniñu'i chi'in tandi'i ma ndian ìyo chi'in. ³⁵Takan jāna'i nuu ndo naja kua ìyo yi ña jatiñu ndo ndisaa tiempu ch̀yoi chi'in ndo. Yakan va na jatiñu ndo kuenda maa ndo, ikan na kuu tindee ndo ma ndian nda'vi ndia. Ta na kuku'uni ndo ma tu'un kā'an Jesuu niku. Vati ma tu'un ikan te'en kàti yi: “Tiaga ch̀isio tu tindeo inga ñivi kua ña ku'va na yi nuu yo”, kàti ra. —Takan kàti Paulu.

³⁶Ta ora cha yā'a kà'an Paulu te'en, tajan chūnandi chiti ra chi'in na. Ta indukuni kīcha'a ra kà'an ra chi'in Ndioo chi'in na. ³⁷Ta ora cha chīnu kà'an na chi'in Ndioo, tajan ndisaa na nda'vi kūuni na, ta chāku na ta chūnumi nda'a' na Paulu ña kàña'a na chi'in ra. ³⁸Vati kàti ra nuu na ña töva ni nde'e ndiko na ra inga cha'a'. Ta ikan jan chāndaka ndio na ra nda nuu ndaa ma varku ña ni ku'un ra.

Paulu kèe ra kuà'an ra iti' ñuu Jerusalén

21 Ta ora cha ndākoo ndio ndi ndra, tajan tīin ndi varku indeeni nda kati chāa ndi nda ñu'u' ñuu Cos. Ta nda inga kivi, tajan chāa ndi ñu'u' ñuu Rodas. Ta ikan kēe ndiko ndi kuà'an ndi nda kati chāa ndi ñuu Pátara. ²Ta ikan ñuu Pátara, nāta'an ndi inga varku ña kuà'an iti' ñu'u' Fenicia. Ta tichi yutun ikan ki'vi ndi ta kēe ndi kuà'an ndi tiá iti' nuu. ³Ta iti' kuà'an ndi ndē'e ndi ñu'u' Chipre ña kàndii chiyo satin ndi. Va ndākoo ndi yi, ta indeeni kuà'an ndi nda ñu'u' Siria, ta chūndaa run ñuu Tiro. Va tava ma varku ikan, ikani ndākoo run ndisaa ma ndatiñu ndiso run, yakan va ikan nūu ndi tichi run nundani ndia. ⁴Ta ora chāa ndi ma ñuu Tiro nāta'an ndi ndra chìnuni tu'un Jesuu ìyo ikan. Ta ikan kīndoo ndi chíyo ndi chi'in ndra ucha kivi. Ta tāchi Tati Í Ndioo ndra ña na katitu'un ndra nuu Paulu ña na kù'un ga ra iti' ñuu Jerusalén. ⁵Ta ora cha yā'a ma ucha kivi, tajan ndisaa ndra chìnuni chi'in ñasi'i ndra ta ndiakwati se'e ndra, chāndaka iti' na ndi nda yu'u ñuu nuu kàndii tañu'u. Tajan chākuiin chiti ndi ma yu'u tañu'u ikan chi'in na. Ta ikan kīcha'a ndio ndi kà'an ndi chi'in Ndioo. ⁶Tajan ora chīnu ña chūnumi nda'a' ndi ña kàña'a ndi chi'in na, tajan kāndaa ndio ndi tichi ma varku, ta ndiakan chikoni'i ndiko na kàcha'an na iti' ve'e na.

⁷Takan kūu tajan kēe ndiko ndi ñuu Tiro chi'in varku. Ta kuà'an ndi iti' ñuu Tolemaida. Ta ora chāa ndi ikan, ta ikan jan kàña'a ndi chi'in ndian chìnuni tu'un Jesuu. Ta ikan jan kīndoo ndi chi'in na iin kivinia. ⁸Ta ma inga kivi kēe ndi ñuu Tolemaida, ta kuà'an ndi ñuu Cesarea. Ta ora chāa ndi ñuu Cesarea, ta chā'an ndi ve'e ra nàni Lipe, ra chākunuu kàtitu'un tu'un cha'a' Jesuu ta'ii'iin ñuu. Vati rakan, kùu ma ra ìyo tañu ma ndi ucha ta'an ndra kāchin tatun Jesuu ña na tindee ndra ndra. Ta ikan ndōo ndi chi'in ra ve'e ra.

⁹Ta Lipe vati ìyo kumi ta'an ñivi yoko se'e ra ña kà'an chi'in tu'un

yu'u Ndioo. ¹⁰Takan kūu ta ora cha ìyo ndi uvi uni kivi ma ñuu Cesarea, ta ikan jan chāa iin ra kīchi iti' ñu'u' Judea ña nàni Agabo. Ta rakan ti juuni kà'an ra chi'in tu'un yu'u Ndioo ndia. ¹¹Ta ora chāa ra nuu ka'ìin ndi, ta tāvani'i ra sinchu indii toko Paulu. Ta chū'ni ra nda'a' ra ta cha'a ra chi'in yi. Tajan te'en nāka'an ra:

—Te'en kā'an ma Tati Í Ndioo, ña ma ndian judúu ìyo ñuu Jerusalén, te'en ni ku'ni na ma ra xuña'a ma sinchu i'ya, tajan ni ku'va ndio na ra nuu ñivi yüvi judúu ña na ka'ni na ra. —Takan kàti ma Agabo chi'in ma Paulu.

¹²Tajan ora chīni ndi chi'in ma ñivi ñuu Cesarea ma ña kā'an ra, tajan nduva'a kuii jānini ndi Paulu, ikan na kü'un ra ma ñuu Jerusalén koto nde'e ra tundo'o iti' tikan. ¹³Va Paulu te'en nāka'an ra:

—¿Ta naja chàku ndo, ta ya'a nda'vi kùunì ña jà'a ndo takan? Vati yu'u tüvi yù'vi ña nde'i tundo'o, a kuvì ma ñuu Jerusalén cha'a' ma Racha'nu Jesuu. —Takan kàti Paulu chi'in ndi.

¹⁴Va tava nī taso'o ra ma ña kā'an ndi, yakan va jāña ndi ña jānini ndi ra. Tajan te'en nāka'an ndi chi'in ra:

—¡Na ja'un ma ña kùuni Ndioo ña ja'un iti' kuà'un, tuva takan! —kàti ndi chi'in ra.

¹⁵Takan kūu ta ora cha yā'a ndisaa ma ña'a, tajan jāndova'a ndi ndatiñu ndi, ta kēe ndi kuà'an ndiko ndi ma ñuu Jerusalén. ¹⁶Ta ìyo iin ndian chìnuni ìyo ñuu Cesarea ña chāndaka iti' na ndyu'u nuu ìyo ve'e ra nàni Mnasón, ra kīchi iti' ñu'u' Chipre. Ta rakan ti cha ìyo tiaga kua'a' tiempu ña chìnuni ra tu'un Jesuu. Ta juuni rakan kùu ra ña ni ku'va ra ve'e nuu ni kindoo ndi koo ndi ita'vi kivi ndia.

Paulu chānde'e ra nuu ìyo Jandiau

¹⁷Takan kūu ta ora chāa ndio ndi ñuu Jerusalén, tajan ndisaa ma ndian chìnuni nduva'a chīsii na ora ndē'e na ña chāa ndi. Tajan ikan ndōo ndi chi'in na iin chanikuaa. ¹⁸Ta ora tuvi inga kivi tajan kēe ndio ndi kuà'an ndi chi'in Paulu nuu ìyo ve'e Jandiau. Ta ora chāa ndi ma ve'e ra, ta ikan ndē'e ndi ña ka'ìin ti'vi tandi'i ndracha'nu chà'nda tiñu ña chìnuni tu'un Jesuu. ¹⁹Tajan ora chāa Paulu nuu ka'ìin ndra, ta kāña'a ra chi'in ndra. Ta ikan kīcha'a ra kàtitu'un ra nuu ndra tandi'i ma tiñu jà'a Ndioo tañu ñivi yüvi judúu, vati Ndioo chā'a ra ndatu ra nuu Paulu ña na ja'a ra yi nuu

ñivi ikan. ²⁰ Yakan va ora chíni ma ndracha'nu yi, tajan kīcha'a ndra jàka'nu ndra Ndioo. Ta ikan jan te'en nāka'an ndra chi'in Paulu:

—Kùuni ndi ña na kotoun, yo'o yani, ti tañu ñivi judíu, ìyo kua'a' mii ñivi chìnuni tu'un Jesuu. Ta ndisaa ndiakan, kà'an na ti ìyo yi ña jachinu yo tandi'i tu'un kà'an ma tutu ley Ndioo tãa Moisés taji'na ndia. ²¹ Ta juuni tãso'o na ña maun kùu ma ra jàna'a nuu tandi'i ma ndian judíu ña kàchikanuu nuu chika ña na jà'aga na ma ña kà'an Moisés ña ìyo yi ña ja'a yo. Ta juuni kàtiun ti tüva ìyo yi ña ka'nda na ñii nuu ika ndrakuati se'e na ndia. Ta töva ìyo yi ña ja'a na ma costumbre ña jàna'a ñivio chíyo taji'na ndia. Takan kàtiun nuu ma ñivi judíu ña kàchikanuu nuu chika, kàti na. ²² ¿Ta nayi jà'a yo ña kàa yi te'en?, kùuniun. Vati ni koto ndiko ma ñivi ikan ña kīchaa ndikoun. ²³ Yakan va tiá va'a tu ja'un ma tiñu ni tachi ndi nuun, ikan na koo va'un chi'in na. Tañu ndi ìyo kumi ta'an ndra ña ni ja'a ndra iin kua chā'a ndra tu'un nuu Ndioo. ²⁴ Na ku'un janandoun ñun chi'in ndra ma ikan takua kùu ma costumbre. Tajan tia'viun ña na sokon ndra ixi xini ndra kuenda Ndioo. Tajan juuni kua ikan ìyo yi ña ja'un, ikan na chinuni ma ñivi ña yüvi ña ndicha kùu ma ña kà'an na chataun. Vati juuni maun kùu iin ra jàchi'in ta tiñu'u ma ña kà'an tutu ley tãa Moisés taji'na. ²⁵ Va taku ma ndian yüvi judíu cha chìnuni na tu'un Jesuu vitin, cha tãa ndi iin tutu tãchi ndi nuu na ña kà'an ti tüvi ìyo yi ña kachi na sa'an kiti ña cha sōkó ñivi nuu ndioo yutun íí ña jàka'nu na. Ta tüvi ìyo yi ña kachi na ní kiti, ta juuni tüvi ìyo yi ña kachi na sa'an kiti ña cha kã'a. Ta na jaña ndra ña kì'vi ndra chi'in ña'a' yüvi ñasi'i ndra a ña'a chi'in yüvi ra kùu iian, kàti yi. —Takan kàti ndracha'nu ikan chi'in Paulu.

Tiin na Paulu tichi veñu'u

²⁶ Yakan va Paulu kēe ndio ra kuà'an ra. Ta ora tuvi ndio ma inga kivi, tajan nāndoo ndio Paulu chi'in ma ndi kumi meru ra takua kà'an ma costumbre ikan, ta ikan jan kī'vi ndio Paulu tichi veñu'u ka'nu chākatitu'un ra nda ora kùu yi ña ndi'i ma kivi ña nāndoo ndra, ikan na kuu sokó ma sutu iin kiti nuu Ndioo cha'a' ta'ii'in ndra. ²⁷ Takan kūu ta ora chani ndi'i ndi ucha kivi, tajan ma ndian judíu ña kīchi ñu'u' Asia ndē'e ndra ma Paulu ña indii ra tichi veñu'u chi'in ndi kumi ndra kùu meru ra. Ta ikan jan kīcha'a ndio na

jàkanuu na xini ma ñivi judíu, tajan kí'vi ndio ndra ña ni tiin ndra Paulu tichi veñu'u. ²⁸Tajan te'en kicha'a ndra kà'an ni'i ndra:

—Ndyo'o ñivi ñuu Israel ꝑna tindee ndo ndyu'u ña tiin ndi ra'ya! Vati ra'ya kùu ma ra chàkunuu jàna'a ndanikuni nuu ñivi iin tu'un kà'an chata costumbre ña kua ikan jà'a yo ma ñuu yo. Ta juuni kà'an ra chata tutu Ndioo tãa Moisés taji'na. Ta takan kà'an ra chata veñu'u ka'nu i'ya ndia. Ta vitin cha tí'i ra ndian yüvi judíu tichi veñu'u ka'nu yo. Ta ndrakan ti jàkini ndra nuu íi tichi yi —kàti ndra.

²⁹Te'en kàti ndra ti cha ndē'e ndra Paulu ña chàkunuu ra chi'in iin ra yüvi judíu, ra nàni Trófigimu ra ñuu Efesu niku. Yakan va chānini ndra ti Paulu chāka ra ra ña na ku'un ra chi'in ra tichi veñu'u ka'nu ndaa ikan niku, kùuni ndra. ³⁰Takan kūu tajan ndisaa ndio ma ñivi ñuu Jerusalén jàkanuu ndio xini na. Tajan endee chīnu ndio na chāa na nuu ndaa Paulu ta tiin na ra. Ta kēñu'u ndio na ra, ta tāva na ra iti' chata kora veñu'u. Ta ora cha tāvani'i na ra, tajan numini chāsi ndio na yuve'e veñu'u nuu ra. ³¹Tajan chani ka'ni na ra ora chāa tiñu nuu ma ra comandante ñuu Roma, ña tandi'i ñivi ñuu Jerusalén ya'aga kayuni na nde'e na nuu ra. ³²Yakan va ora chīto ma ra comandante, tajan jākuti'vi ta'an ra kua'a' ma ndra jandaru ra chi'in inga ma ndra capitán jandaru ña na kunumi ndra ku'un ndra nuu ka'iin ñivi kànita'an chi'in Paulu. Takan kūu tajan ma ndra judíu ora ndē'e ndra ña chani chaa ra chi'in jandaru ra, ta jāña ndio ndra judíu ña kàni ndra ma Paulu. ³³Ta ikan jan chājayatin ndio ma ra comandante nuu ndaa Paulu, ta tiin ndio ra ra, tajan tāchi ndio ra jandaru ra ña na ku'ni ndra Paulu chi'in uvi ta'an karena. Ta ora cha ndikun ndio ra, tajan kicha'a ndio ma ra comandante chīkatu'un ra nuu ma ñivi nda ra kùu ra, ta niyi kùu ma ña jā'a ra. ³⁴Va ìyo ndian ka'iin tañu ma ñivi ikan, kà'an na ña jā'a ra iin nakuyi, ta ìyo inga ndian kà'an ña jā'a ra inga nakuyi. Yakan va ma ra comandante nī kuu kutunini ra nī'iin ma ña kà'an na, ti ya'a nanivaa kùu na. Takan kūu tajan kà'an ra chi'in ma ndra jandaru ra, na kundaka ndra Paulu ku'un ndra nuu ìyo ndra. ³⁵Ta ora chāa ndio ndra nuu kicha'a ma kuayu yuve'e ndra, tajan kāni'i ndio ndra ra, ta ndiso ndra ra ndaa ndio ndra ma kuayu ikan, vati takan ìyo yi ña jà'a ma ndra jandaru koto ka'ni ma ñivi ra. ³⁶Yakan va ndisaa ma ndra kàcha'an chata ma ndra jandaru te'en kà'an ndra: —ꝑNa ka'ni ndo ra! ꝑNa ka'ni ndo ra! —kàti ndra.

Paulu kà'an ra cha'a' juuni maa ra nuu ma ñivi

³⁷Ta ora chāa ndio ma jandaru ma nuu ìyo yuve'e ña ni ti'i ndra Paulu, tajan te'en chīkatu'un ra nuu ma ra chà'nda tiñu nuu ndra:

—¿A kùu ka'in iin tiñu chi'un? —kàti ra chi'in ma tu'un griegu.

Tajan te'en nāka'an ndio ma ra comandante nuu ma Paulu:

—¿A kùu ka'un tu'un griegu? —kàti ra.

³⁸Tajan te'en nāka'an ndio Paulu chi'in ra:

—Juu, chitōi kà'in tu'un griegu —kàti ra.

Ta ikan jan, nāka'an tuku ma ra comandante:

—Tu ndicha ña chitoun kà'un tu'un griegu, yūvi ra ñuu Egiptu kùun, tuva takan. Vati tatiempu kīchi iin ra kēe tichi ku'u ñuu Egiptu, kīchi kanita'an ra chi'in ma kuvienu chi'in kumi mii ndra chà'ni ñivi —kàti ra.

³⁹Tajan te'en nāka'an tuku Paulu chi'in ra:

—Yūvi rakan kùu, ti iin ra judúu kùu. Ta kākui ñuu Tarsu, ña ìyo kuenda ñu'u' Cilicia. Yakan va cha chitoun ti iin ñuu ya'aga jàka'nu ma ñivi kùu yi. Ta vitin chikain iin ñamani nuun ña na ku'vaun ña ka'in chi'in ma ñivi ka'iin ikan —kàti Paulu.

⁴⁰Tajan te'en nāka'an tuku ma ra comandante chi'in Paulu:

—Na ka'un chi'in na tuva takan —kàti ra.

Ta ikan jan chūndaa ndio Paulu nuu ìyo kuayu yuve'e, ta jānda'a ra nuu na, na taxiin koo yu'u na. Tajan te'en kīcha'a ndio ra kà'an ra ma tu'un hebreu, takua kà'an ma ndian judúu chi'in na:

22 —Ndyo'o tatá ta ndyo'o yani, na kuni va'a ndo ña ni ka'in nuu ndo, ikan na koto ndo ti tūvi ìyo kuati. —Takan kàti Paulu chi'in na.

²Tajan ora chīni na ña kīcha'a Paulu kà'an ra tu'un hebreu, tajan tiaga kīndoo taxiin na. Ta ikan jan te'en nāka'an tuku ra:

³—Yu'u kùu ma ra judúu, ta kākui ñuu Tarsu ña ìyo kuenda ñu'u' Cilicia. Ta chā'nui ñuu Jerusalén i'ya ndia. Ta jākua'i chi'in matru ra nani Gamaliel. Ta ikan kūtu'vai tandi'i naja kua kà'an ma tutu Ley tāa ndra kùu ñivio chiyo taji'na. Ta chi'in ndisaa chinitunī, jà'i tiñu Ndioo takua jà'a ndo yi vitin. ⁴Vati taji'na, nduva'a kuii jānde'i tundo'o tandi'i ma ñivi kuà'an iti' Jesuu vati ndava kùuni ka'nī na.

Yakan va kēi chākunui chata na. Ta nuu nàta'in na ta tìjìn na, ta tìjì na tichi vekaa. Yakan va, ña'a a ra'ii ña nàta'in, tìjìn na. ⁵Ta ma ra chà'nda tiñu nuu sutu, chi'in tandi'i ndra kuxini ña chà'nda tiñu chi'in ra, cha chito va'a ndra tandi'i ma ña jā'i. Vati maa ndra kùu ndra ña tãa ndra ma carta, ta chā'a ndra yi nui na kundakai yi nuu ma ndian judfu ta'an yo ndian ìyo ñuu Damascu ña kà'an yi ña kùu tìjìn ma ndian chìnuni tu'un Jesuu ikan. Ta ikan jan chā'in ñuu Damascu ti kùunjì tìjìn na ta ndaka ndioi na kichai i'ya ña na nde'e na tundo'o.

Paulu kàtitu'un ra naja kua nāni'i ra iti' Jesuu

(Hch. 9:1-19; 26:12-18)

⁶Tajan ora cha kuàkuyatin ndi ñuu Damascu, ìyo yi a kachuvi ndaa ñuka'ñu, tajan iti' andivi kīchi iin ñu'ú tacha ña chikonuu yi yu'u. ⁷Ta ndūvai nuu ñu'u' jā'a yi. Tajan te'en chīnjì iin tati ña kà'an chi'in: "Saulu, Saulu, ta, ¿naja ya'a jànde'un tundo'o yu'u?" kàti yi. ⁸Ta ikan jan, te'en chīkatu'un tukui nuu ma tati ikan: "¿Nda ra kùun yo'o Racha'nu?", katì. Tajan te'en nāka'an ma tati ikan chi'in: "Yu'u kùu Jesuu ra ñuu Nazaret, ra jànde'un tundo'o chata." Takan kàti ra chi'in. ⁹Tajan ndisaa ma ndra kuà'an chi'in, ora ndē'e ndra ma ñu'ú ikan, nduva'a kuu yū'vi ndra. Ta tūvi nī kutunini ndra ma tu'un kā'an ma tati ikan chi'in. ¹⁰Tajan te'en chīkatu'in nuu yi: "¿Nayi kùuniun ña ja'i, yo'o Racha'nu?", kātì. Tajan te'en nāka'an ra chi'in: "¿Ndetà, ta na ku'un ndikoun ma iti' ñuu Damascu! Ta ikan ni katitu'un ndra nuun tandi'i ma nayi ìyo yi ña ja'un." Takan kàti ma Racha'nu chi'in. ¹¹Va tava ma ñu'ú ikan, jāndokuaa yi yu'u, yakan va ma ndra merui ndà'a ndra nda'i nda kati chāi ma ñuu Damascu.

¹²Ta ora chāi ma ñuu ikan, tajan ikan ìyo iin ra nāni Ananía. Ta rakan ti iin ra ya'a jàchi'in ma ley tãa Moisés kùu ra, ta ya'aga tìñu'u tandi'i ma ñivi judú ìyo ñuu Damascu ra ndia. ¹³Ta ikan jan chānde'e ndio ra tichi ve'e nuu kàndiì. Ta ora chāa ra nuu kàndiì, ta te'en nāka'an ra chi'in: "Yo'o ra yani Saulu. ¡Na ndondichin ndiko nde'un!", kàti ra. Tajan ma ora ikani, kùu nande'e kachin va'i, ta ndē'i ma Ananía ndia. ¹⁴Takan kùu tajan te'en nāka'an ma Ananía chi'in: "Ndioo ña jàka'nu ndian kùu ñivio taji'na, rakan kāchin ñun, ikan na kotoun nayi kùuni ra ña ja'un. Ta ikan jan kùu nde'un ma Racha'nu

Jesuu ña kùu ra iin ra ndaa, vati kāchin ra ñuñ ña na taso'un ma tu'un kà'an ra. ¹⁵Yakan va maun kùu ma ra kāchin Ndioo ña na kùun ma testigu Jesuu nuu tandi'i ma ñivi ìyo ñuñivi, ta katitu'un ma nuu na ndisaa ma ña ndē'un ta chīniun. ¹⁶Ta vitin tüva ìyo yi ña kuatun tiá. ¡Na ndetaun, ta kundutaun chi'in ndatu Racha'nu Jesuu, ikan na janaa ra tandi'i ma kuatun!" Takan kāti Ananía chi'in.

Paulu kàtitu'un ra nuu ñivi naja kua chāa ra nuu ñivi yüvi judíu

¹⁷Yakan va ora kīchaa ndikoi ñuu Jerusalén i'ya, ta ikan jan chā'in veñu'u ka'nu nda i'ya. Ta ikan kīcha'i kà'in chi'in Ndioo, ta ikan ndē'e chi'in tinui ma Jesuu, takua ndè'o iin nakuyi ora chànio, ¹⁸ña te'en nāka'an ra chi'in: "Yo'o Paulu, ¡na numini keun ñuu Jerusalén, ti na jāchi'in na ma tu'in ña ni katitu'un nuu na!" Takan kàtitu'un Jesuu nui. ¹⁹Tajan te'en nāka'in chi'in ra: "Yo'o Racha'nu, cha chito va'a ndra ti yu'u kùu ma ra chàkunuu tiin ma ñivi chīnuni tu'un ma tandi'i veñu'u ñivi judíu niku. Ta juuni chito na ña tī'i na tichi vekaa, ta kānī na ndia. ²⁰Ta ora chā'ni na Esteban, ra kàtitu'un tu'un, ikan ndai ndē'i nuu chà'ni na ra chi'in yuu, vati induku chānini chi'in ma ndra chà'ni ra. Ta juuni kūmī ja'ma isukun ma ndra chà'ni ra chi'in yuu ndia." ²¹Takan kūu ta te'en nāka'an ma Racha'nu nui: "Na ku'un kukatitu'un tu'in nuu ñivi yüvi judíu ndian ìyo nuu chika." Takan kāti ma Racha'nu Jesuu chi'in —kāti Paulu chi'in ñivi ikan.

Paulu, kī'vi ra nda'a' ma ra comandante ra ìyo kuenda ñuu Roma

²²Yakan va nda ma tu'un i'yani, kùu ña taso'o na ña kà'an Paulu ti kàyuni na jà'a ma tu'un kà'an ra. Tajan te'en kīcha'a na kànachaa na chata Paulu:

—Ra'ya, tüva ìyo yi ña koo ra tiá ñuñivi i'ya.

¡Na ka'ni ndo ra! —kāti na.

²³Ta ndiakan ti endee kanachaaga na tiá, ta tàva na ja'ma na, ta jākana na yi nuu sukun. Ta chòso na yuti nuu sukun ndia. Yakan va ndisaa ña jā'a na i'ya jàna'a yi ti nduva'a kuii kàyuni na ndē'e na nuu Paulu. ²⁴Ta ma ora ikani, chāa ma ra comandante, ta tāchi ra jandaru ra na tiin ndra Paulu. Tajan tī'i ndio ndra ra tichi ve'e nuu kixi ndra. Ta juuni kà'an ra chi'in ma ndra jandaru ra ña na kani ndra ra nda kati kati ra nda cha'a' kùu yi ña kùxaan ma ñivi

chi'in ra. ²⁵Takan kūu ta ora chani kani ndra ra, tajan te'en kīcha'a chīkatu'un Paulu nuu ma ra capitán ndaa chi'in ma ndra jandaru:

—¿A chīto ndo ti ma ley ìyo ñuu Roma tüvi chà'a yi ña kàni ndo yu'u nda kati ka'an jì'na iin ra kùu vesi ma kuaṭi, vati iin ra kùu kuenda ñuu ka'nu Roma kùì? —kàti Paulu chi'in ma ra capitán.

²⁶Yakan va ora chīni ma ra capitán ña te'en kā'an Paulu, tajan kēe ndio ra kuà'an ra kuàkatitu'un ra nuu ma ra comandante. Ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¡Na ja'un kuenda ma niyi ìyo yi ña ja'un, vati ma ra'ya na töve ìyo yi ña jande'un tundo'o ra ti iin ra kùu kuenda ñuu ka'nu Roma kùu ra ndia! —Takan kàti ma ra capitán chi'in ma ra comandante.

²⁷Ta ikan jan chājayatin ndio ma ra comandante ra nuu ndaa Paulu, ta te'en chīkatu'un ra nuu ra:

—¿A ndicha ña ra kùu kuenda ñuu ka'nu Roma kùuṅ? —kàti ra. Tajan te'en nāka'an Paulu:

—Juu, ndicha ña ra kùu kuenda ñuu ka'nu Roma kùì.

²⁸Tajan te'en nāka'an ndiko ma ra comandante chi'in Paulu:

—Taku yu'u ti nduva'a kuii kua'a' xu'un' tīa'vi, tajan kūu ndakui ma ra kuenda ñuu ka'nu Roma —kàti ra chi'in ma Paulu.

Tajan te'en nāka'an tuku ma Paulu chi'in ra:

—Taku yu'u ti ra kuenda ñuu ka'nu Roma kùì nda ora kākui —kàti ra.

²⁹Yakan va ora chīto ndra ña ndicha kùì ña ra kùu kuenda ñuu ka'nu Roma kùu ra, tajan ndisaa ndio ma ndra jandaru ni kani ra niku, chūndachiyo ndra xiin ra, ta nda ma ra comandante ndia. Ta juuni yū'vi ra ña chū'ni ra ra chi'in karena niku.

Paulu ndaa ra ma nuu ka'ìin tandi'i ma ndra chà'nda tiñu nuu ñivi judú

³⁰Takan kūu ta ora tuvi inga kivi, tajan tāchi ndio ma ra comandante ma ndra jandaru ña na ndachi ndra nda'a' ma Paulu. Vati kùuni ra koto kachin ra nda cha'a' kùu yi ña tìsokuati ma ñivi judú ra. Ta ikan jan tāchi ndio ra tiñu nuu ma ndra chà'nda tiñu nuu sutu, chi'in tandi'i ma ndra kuxini nuu ma ndian judú, ikan na kuti'vi ta'an ndra. Yakan va ma ra kùu comandante ikan tāva ndio ra ma Paulu, ta chākutaa ra ra nuu ka'ìin ti'vi tandi'i ndrakan.

23 Takan kūu ta ora chāa ra nuu ka'iin ti'vi ndra chà'nda tiñu nuu ñivi judíu tajan te'en nāka'an Paulu chi'in ndra:

—Ndyo'o ndra yani ndian judíu. Nda vitin endee ìyo va'i ta ìyo tu'vai kuenda Ndioo, ti ma chinitunì kàti yi ti tüvi ìyo kuati nuu Ndioo. —Takan kàti Paulu chi'in ndra.

²Takan kūu ta ma sutu cha'nu kuxini ña nàni Ananía, kà'an ra nuu ma ndian ka'iin yatin xiin Paulu, ña na kani ndra viyu'u ra. ³Tajan te'en nāka'an Paulu chi'in ra:

—ìNdioo, ni kani ra maun, ti nàndiun chiña kuenda ña na tisokuatiun chatai, ti takan kà'an ma ley kàtiun! Ta juuni tächium ña na kani ndra yu'u, ta yakan ti tüvi chà'a ma ley ña jà'a yo yi ndia. Yakan va juuni ra vata kùun ndia —kàti Paulu.

⁴Takan kūu tajan ndisaa ma ndra ka'iin xiin Paulu, te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—ìNa vä'a jà'un ña kà'un nduva'ani chi'in ma sutu kuxini, vati ra ìyo kuenda Ndioo kùu ra! —kàti ndra.

⁵Tajan te'en nāka'an tuku Paulu chi'in ndra:

—Ka'nu kooni ndo ndyo'o yani, ti töve chitói ña ma sutu kuxini kùu ra, yakan va kà'in te'en. Vati nuu ma tutu ley Ndioo te'en kà'an yi ndia: “ìNa kà'an ti'inió chata ma ra chà'nda tiñu ñuu yo!”, kàti yi —kàti ra.

⁶Takan kūu tajan nākuni Paulu ña java ma ndra ka'iin ikan kùu ma ndra fariseu, ta inga java ndra kùu ma ndra saduceu. Ta ikan jan te'en nāka'an ni'i ndio ma Paulu chi'in ndra:

—Ndyo'o yani, yu'u kùu ma ra fariseu, takua kùu ma ñivi tatái. Ta tìso ndo kuati chatai, cha'a' ña chìnunì ña nàtaku ndiko ma ndian ndií —kàti ra.

⁷Yakan va ora kà'an Paulu takan tajan ma ndra fariseu chi'in ndra saduceu, kēsiin ndra ma ora ikani, jà'a ma tu'un kà'an Paulu. Ta ikan jan kīcha'a ndio ndra kànita'an yu'u ndra chi'in juuni maa ndra. ⁸Ti kàti ma ndra saduceu ti tüvi nàtaku ndiko ma ndian ndií. Ta juuni kàti na ti tüvi ìyo tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo ta ni inga tati ndia, kàti ndra. Va ma ndra fariseu, kàti ndra ti chìnuni ndra ña nàtaku ndiko ma ñivi ndií ta ña ìyo tati ndia. ⁹Takan kūu tajan kīcha'a ndio ndra kànita'an yu'u ndra. Ta tañu ma ndra fariseu ndēta iin ndra matru jàna'a ley ña te'en kà'an ndra:

—¿Ta naja kùuni ndo tisokuati ndo ra'ya? Ta tüvi ìyo nì'iin kuati ra, ta tüvi chìto yo tu iin tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo tãchi ra —kàti ndra.

¹⁰ Takan kũu ta tava tüvi kùtaxin na ña kànita'an yu'u na, yakan va kīcha'a yù'vi ma ra comandante, koto ka'ni ndra Paulu. Yakan va tãchi ra iin ma ndra jandaru ra ña na ku'un ndra kuki'in ndra ma Paulu nuu ndaa ra tañu ndra, ta ku'un ra chi'in ndra nuu ìyo ve'e nuu kixi ndra.

¹¹ Takan kũu tajan chanikuaa inga kivi kēta ma Racha'nu Jesuu nuu Paulu ña te'en kà'an ra chi'in ra:

—Yo'o Paulu, na jandeeniun ma ña kà'an na chataun, ti takua kàtitu'un tu'in ñuu Jerusalén i'ya, juuni kua ikan ìyo yi ña katitu'un yi ñuu Roma ndia. —Takan kàti ma Racha'nu Jesuu chi'in ra.

Jàndo'iin tu'un ma ndra judíu naja kua ni ka'ni ndra Paulu

¹² Takan kũu ta ora tuvi inga kivi kùti'vi ta'an iin ma ndra judíu. Ta ikan kīcha'a ndra nàtu'un ta'an ndra naja kua ja'a ndra ta ka'ni ndra Paulu. Takan kũu ta ta'ii'iin ndra chā'a ndra tu'un nuu Ndioo ña tüvi kachi ndra, ta tüvi ko'o ndra nì'iin nakuyi nda kati ka'ni ji'na ndra Paulu. ¹³ Ta ma ndrakan ti ya'aga uvi xiko ta'an ndra kùu ndra ña chā'a ndra tu'un nuu Ndioo ña ni ka'ni ndra Paulu. ¹⁴ Ta ikan jan chā'an ndio ndra nuu ma ndracha'nu chā'nda tiñu nuu sutu chi'in nuu ma ndracha'nu judíu, tajan te'en nāka'an ndra nuu ndra:

—Ta'ii'iin ndyu'u cha chā'a ndi tu'un nuu Ndioo ña tüvi ni kachi ndi nì'iin nakuyi, nda kati ka'ni ji'na ndi Paulu. Ta tu tüvi jachinu ndi ma ña ka'an ndi, tajan ni nde'e ndi tundo'o jà'a ra. ¹⁵ Yakan va ndyo'o ta ndracha'nu chā'nda tiñu nuu ñivi judíu, kùuni ndi ña na ndakan ndo nuu ma ra comandante na kundaka ra Paulu kichi ra nuu ndo itaan. Ta kati ndo ti kùuni ndo koto kachin ndo ma ña ndaa ña jā'a Paulu. Ta ndyu'u ti ni kuiin xe'e ndi yu'u iti' nuu vāchi ra chi'in ndra. Ta ikan ni ka'ni ndi ra antea ña kichaa ra nuu ndo. —Takan kàti ma ndra ni ka'ni Paulu chi'in ma ndracha'nu ikan.

¹⁶ Va tava ma ra se'e ma ñata'an Paulu chīni ra ma ña kà'an ndra ña ni ka'ni ndra tacha'nu ra Paulu. Yakan va kēe ra chàkatitu'un ra nuu Paulu, nda ma nuu ìyo ve'e nuu kixi ma ndra jandaru. Yakan va ora chāa ra ikan, ta kàtitu'un ra yi nuu ra. ¹⁷ Ta ikan jan kāna Paulu iin ma ra capitán, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¡Na ja'un iin ñamani ta na kundakaun ma rayoko i'ya ku'un nuu ma ra comandante! Vati ìyo iin ña ni ka'an ra chi'in ra —kàti Paulu.

¹⁸Yakan va ma ra capitán chāndaka ra ra nuu ma ra comandante, tajan te'en nāka'an ndio ma ra capitán chi'in ra:

—Paulu ra indii tichi vekaa, tāchi ra yu'u ña na kichi ndakai ma rayoko i'ya nuun. Vati ìyo iin ña ndicha ni ka'an ra chi'un. —Takan kāti ma ra capitán chi'in ma ra comandante ikan.

¹⁹Ta ikan jan tiin ndio ma ra comandante nda'a' ma rayoko ikan, ta kēsiin ra chi'in ra. Tajan te'en chīkatu'un ndio ra nuu ra:

—¿Nda tiñu kùuniun ka'un chi'in? —kàti ra.

²⁰Tajan te'en nāka'an ndio ma rayoko:

—Ndra judíu cha jāndo'iin tu'un ndra ña ni ndakan ndra nuun, ña itaan na ku'un chi'in Paulu nuu ka'iin ma ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ñivi judíu. Ta ndrakan ti kāti ndra ña kùuni ndra koto kachin ndra ma ña ndaa ña jā'a tacha'nui Paulu. ²¹Va koto chinuniun ma ña kà'an ndra ti tu'un vatani kùu yi. Vati ya'a uvi xiko ta'an ndra kùu ndra ña ka'iin xe'e ndra yu'u iti' ña ni ka'ni ndra tacha'nui Paulu ora ni ya'a ra. Ta chā'a ndra tu'un nuu Ndioo, ña na jande'e ra tundo'o ndra tuva kachi ndra ta ko'o ndra takuii antea, nda kati ka'ni ndra tacha'nui Paulu. Ta vitin cha ìyo tu'va ndra ña ndàtu ndra nde'o naja kua ni ka'un kuenda ra. —Takan kāti ma rayoko ikan chi'in ma ra comandante.

²²Takan kūu ta ma ra comandante tāchi ra ma rayoko ikan ña na ku'un ra ve'e ra. Va ji'na kā'an ra chi'in ra ña na kātitu'un ra ma tu'un i'ya nuu nī'iin ñivi.

Tāchi ndra Paulu nuu ra kuvienu Félix

²³Takan kūu tajan kāna ndio ma ra comandante uvi ta'an ma ndra capitán ña te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na jandova'a ndo uvi cientu jandaru ña kaka chi'in cha'a', ta unī xiko uchi ta'an ma ndra jandaru yoso kuayu, ta uvi cientu ma ndra ku'un chi'in lanza. Vati kaa iin chanikuaa vitin, ni ko'o ñuu Cesarea —kàti ra.

²⁴Ta juuni tāchi ra ña na jandova'a ndra kuayu ña koso Paulu ndia. Ta juuni kā'an ra chi'in ma ndra jandaru ra ña na

kumi va'a ndra Paulu ora kundaka ndra ra nuu ma kuvienu Félix. ²⁵Ta chi'in ndra tãchi ra iin carta ña ka'an te'en:

²⁶“Yu'u ra kùu Claudiu Lisias, tãchì iin tutu i'ya nuun yo'o tatá kuvienu Félix ti kùnunì ka'in iin tu'un nuun. ²⁷Vati ndra judíu, tiin ndra ra'ya, ña ni ka'ni ndra ra. Va ora chïtoi ña ra ìyo kuenda ñuu Roma kùu ra, tajan chã'in chi'in jandarui, ta jãkakúí ra. ²⁸Yakan va kùnunì kotoi nda cha'a' kùu yi ña tiin ndra ra, yakan va chãndakai ra nuu ma ndra chà'nda tiñu nuu ñivi judíu. ²⁹Ta ikan jan chïtoi ña tìsokuati na ra chi'in ma tu'un kà'an ma ley maa na. Yakan va tũvi nì ja'a ra nĩ'iin kuati ka'nu ña kùu ka'ni ndra ra cha'a' yi, ta ni vekaa tũvi ìyo yi ña kundii ra ndia. ³⁰Ta tava cha chïtoi ña ma ndra judíu kũti'vi ta'an ndra, ta jãndikita'an tu'un ndra ña ni ka'ni ndra ra, yakan va vitin tãchì ra nuun. Ta juuni cha kãtitu'in nuu ma ndra tìsokuati ra ña na katitu'un ndra nuun nda cha'a' kùu yi ña tìsokuati ndra ra, ta nda cha'a' kùu yi ña kùuni ndra ka'ni ndra ra ndia. ¡Na koo va'un!” Takan kãti ma tutu tãchi ra nuu ra.

³¹Takan kũu ta ma ndra jandaru jã'a ndra ma kua kãti ma ra comandante nuu ndra. Ta ma ora chanikuaa, tajan kãe ndio ndra kuà'an ndra chi'in Paulu iti' ñuu Antípatris. ³²Ta ora tuvi inga kivi, tajan ma ndra jandaru ña kuà'an chi'in cha'a, chikoni'i ndiko ndra nuu ìyo ve'e nuu kixi ndra. Ta ma ndra yoso kuayu ti kuà'an ndra iti' nuu chi'in Paulu. ³³Takan kũu ta ora chãa ndra ñuu Cesarea, ta chã'a ndra ma carta ikan nuu ma kuvienu Félix, ta kũtaa ndra Paulu nuu ra. ³⁴Takan kũu ta ora cha yã'a jãkua'a ra ma carta ikan, tajan te'en chikatun'ndio ma ra kuvienu nuu Paulu:

—¿Nda ñuu kichiun? —kãti ra.

Ta Paulu nãka'an ra ti ra ñu'u' Cilicia kùu ra. ³⁵Tajan te'en nãka'an ndiko ma ra kuvienu chi'in ra:

—Ni taso'i ma ña ni ka'un ora ni kichi ma ndra tìsokuati ñun —kãti ma ra kuvienu chi'in Paulu.

Ta ikan jan kã'an ndio ra chi'in ma jandaru ña na kumi va'a ndra Paulu tichi vetiñu nuu chà'nda Herode tiñu.

Tu'un kãti Paulu nuu ra kuvienu Félix

24 Takan kũu ta ora cha yã'a u'un kivi tajan Ananía ra chà'nda tiñu nuu sutu, chãa ra ñuu Cesarea chi'in

ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ñivi judíu, ta iin ra kà'an cha'a ñivi nàni Tértulo ña ni tisokuati ndra Paulu nuu ma kuvienü.

²Yakan va tächi ndio ma ra kuvienü Félix tiñu nuu ndra jandaru ña na kichi ndakan ndra Paulu nuu ra. Tajan te'en kicha'a nàka'an ndio Tértulo ña tìsokuati ra Paulu nuu Félix:

—Yo'o tatá kuvienü, ta'vindioun cha'a' ma tiñu jà'un. Vati vitin ìyo taxiin ma ñuu jà'un. Ta ta'vindioun ña cha jāndova'un ñuu chi'in chinituniun ndia. ³Yakan va chi'in ndi'i anima ndi, chā'a ndi ta'vindioo nuun, ti tüvi kumani nī'iin nakuyi nuu ndi. Yakan va ya'aga tiñu'u ndi ñun, yo'o ra kuvienü, tatá Félix. ⁴Va tava küuni ndi jakenaa ndi kua'a' tiempun, yakan va chikain iin ñamani nuun, ña na taso'un iin tiñu vali ña ni ka'in chi'un. ⁵Ra kini chiña nāta'an ndi ra ña jàkanuu ra xini ñivi judíu ìyo tandi'i ñuu ñuñivi. Ta juuni ra kùu ra kuxini iin grupu nàni nazarenos. ⁶Ta juuni kùuni ra ka'an ra chata veñu'u ka'nu ndi. Yakan va ndyu'u chani tiin ndio ndi ra, ta ti'i ndio ndi ra vekaa, ti kùuni ndi jande'e ndi tundo'o ra takua kà'an ma ley ndi. ⁷Va ma ra comandante Lisias chi'in ra capitán jandaru, chāa ndra ta nāmaa ndra ra nuu ndi. ⁸Ta kāti ndra ti ndian tìsokuati chata ra, ìyo yi ña kichi ndra nuun ta kati ndra yi. Yakan va juuni maun ìyo yi ña ndakatu'un nuu ra, ikan na koto kachiun nda cha'a' kùu yi ña tìsokuati ndi ra. —Takan kàti ma ra Tértulo chi'in ma kuvienü Félix.

⁹Ta nda ndisaa ndian judíu ka'lin i'ya vitin, juuni tìsokuati na ra ndia. ¹⁰Takan kùu ta ma ra kuvienü jānda'a ra nuu Paulu, ikan na ka'an ra. Tajan te'en kicha'a nàka'an ndio ma Paulu:

—Ya'a chisij ña chā'un ña kà'in iin tu'un chi'un. Vati cha chito va'i ti cha ìyo kua'a' kuiya ña yo'o kùu ra jāndondaa kuati ñuu i'ya. ¹¹Yakan va kùu ndakatu'un ma tu'un ndaa nuu ma ñivi, vati já kēta uchi uvi kivi ña chā'in ñuu Jerusalén ña jàka'nui Ndioo veñu'u ka'nu ndaa ikan. ¹²Ta tüvi nī nata'an ndra yu'u, ña kànita'an yu'i chi'in nī'iin ñivi ña jàkanui xini na. Ta tüvi nī nata'an ndra yu'u ña takan jā'i kuati tichi veñu'u ka'nu a inga veñu'u ndia. Ta nī'iin tichi kai tüvi nī nata'an ndra yu'u ña jā'i iin kuati takan ndia. ¹³Ta ñivi ka'lin i'ya, na kùu ka'an na ña ndicha kùu ma kuati tìso ndo chatai. ¹⁴Yakan va ma ña kùu ka'in nuun, kùu ma ña ya'a chinunij indukuni takua chìnuni inga ndian kuà'an iti' Jesuu, vaji ma iti' ikan kùu yi ma ña kà'an ndra i'ya ña kùu iti' ña töve va'a. Vati takani

jà'i tiñu nuu Ndioo ta jàka'nui ra takua jàka'nu ndian kūu ñivi ndi taji'na, ti chìnunì tandi'i tu'un ley tãa Moisés chi'in tandi'i ña tãa ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na ndia. ¹⁵ Yu'u chìnunì ña ni janataku Ndioo ma ndian cha chī'í, nda ma ndian va'a chi'in ndian töve va'a ndia, indukuni ma tava chìnuni ma ndra ka'lin i'ya ndia. ¹⁶ Yakan va nani ora nàndukui naja kua kuu koo va'a animai chi'in ña chàninì nuu Ndioo chi'in nuu ndian ìyo ñuñivi ndia.

¹⁷ Takan kūu ta ora cha yā'a kua'a' kuyia ña chàkunui nda ni nikuuni. Ta ikan jan chīkoni'i ndikoi ñui, vati ikan ni ku'vai xu'un' kuenda ndian nda'vi, ta ni ku'in sokói kiti kuenda Ndioo ñuu Jerusalén ndian. ¹⁸ Ta ora cha chāa ndioi ma ñuu Jerusalén, ji'na jāchinui ma ceremonia ña nàndoi. Tajan kīcha'a ndioi sòkói iin kiti kuenda Ndioo tichi veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén ora nāta'an iin ndra judíu kīchi ñuu Asia yu'u. Ta ora ndē'e ndra ña ndai ikan, tüvi ka'lin kua'a' ñivi chi'in, ta tüvi jàkanui xini ma ñivi ndia. ¹⁹ Yakan va tu ndicha ña ìyo kua'ti, tiá va'a tu kichi ma ndrakan nuun, ta tiso ndra kuati chatai, tuva ìyo nda cha'a' kùu yi. ²⁰ Ta tu tüvi, tajan ma ndra ka'lin i'ya, na katitu'un ndra tuva ndicha ña nāni'i ndra yu'u, ña jā'i iin kuati ora ka'lin ti'vi ndi nuu ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ñivi judíu. ²¹ Chīto, ¿a töve cha'a' ña ndai ma tañu ndra ta nāka'in ni'i va'a ti chìnunì ña ni nataku ndiko ndian ndií kùu yi? —Takan kāti Paulu chi'in ndra.

²² Ta ora chīni ma kuvienu Félix ña kà'an Paulu te'en, ta tava cha chīto va'a ra naja kua kàa ma iti' kuà'an Paulu, yakan va ndākoo nuu ra yi ikani, ta te'en nāka'an ra:

—Na kua'tu ndo nda kati kichaa ra chà'nda tiñu nuu jandaru, ra nāni Lisias. Tajan kùu ka'an kachin ndo ma tu'un ka'an ndo, tajan kùu jandondai ma kuati ndo —kāti ra.

²³ Takan kūu tajan tāchi ndio ma ra kuvienu Félix ma ra capitán, na ti'i ndiko ra Paulu tichi vekaa. Ta na jakuenda ra ra, va na ku'va ra ña kì'vi ndian kùu amigu ra nde'e na ra, ta tindee na ra chi'in ña chiniñu'u ra.

²⁴ Takan kūu ta ora cha yā'a kua'a' kivi, tajan chāa ma ra kuvienu Félix chi'in ñasi'i ra Drusila iin ña judía nuu chà'nda ra tiñu. Ta ikan jan kāna ra Paulu na kichi ra. Ta ora chāa ndio Paulu nuu ra, tajan kīcha'a ra nātu'un ra cha'a' Jesuu ta cha'a' ña naja kua chìnuni ra

tu'un ra. ²⁵ Va ora kīcha'a Paulu nātu'un ra cha'a' ña ìyo yi ña koo va'a yo kuenda Ndioo, ta cha'a' ña ìyo yi ña kumi yo juuni maa yo, ta juuni cha'a' ma kivi ni kichi ora ni jande'e Ndioo tundo'o yo cha'a' ma kuatio. Tajan ora chīni ma Félix ña kà'an ra te'en, ta ndava yū'vi ra, tajan nāka'an ndio ra te'en chi'in ma Paulu.

—jKua'an yo'o vitin! Ta iti' nuu, ora ni kuyati natu'in chi'un ora ikan ni kana ndikoi ñun —kàti ra.

²⁶ Ta chinu kua'a' cha'a', kāna ma ra kuvienu Paulu ña nātu'un ra chi'in ra, vati kùuni ra ña na tia'vi Paulu nuu ra ta tava ra ra tichi vekaa. Va tüvi nī tia'vi ra ra. ²⁷ Ta ora chīnu uvi kuiya ña indii Paulu vekaa, tajan kēe ndio ma ra kuvienu Félix ña kùu ra ra chà'nda tiñu. Ta ikan jan kī'vi tuku inga ra nàni Porcio Festo, ña kùu ra kuvienu. Ta tava Félix kùuni ra kindoo va'a ra chi'in ndian judú, yakan va töve nī ndakoo nuna ra Paulu ma ora kēe ra ña kùu ra kuvienu.

Chàa Paulu nuu ra kuvienu Festo

25 Takan kūu tajan chāa ndio Festo ña ni tiin ra tiñu kuvienu. Tajan ora cha yā'a uni kivi ña jākoo ra tiñu ñuu Cesarea, tajan kēe ndio ra kuà'an ra iti' ñuu Jerusalén. ² Takan kūu ta ora chāa ndio ra ñuu Jerusalén, ta ikan kātitu'un ndio ma ndra sutu cha'nu chi'in ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ñivi judú nuu ra kuvienu Festo ña cha tì'i ndra kuati chata Paulu nuu ra. ³ Vati ikan chīkan ndra iin ñamani nuu ra, na kuki'in ra Paulu ñuu Cesarea, tajan kīchi ndaka ra ra nuu ka'ìin ti'vi ndra. Takan kāti ndra ti cha nātu'un xe'e ndra ña ni ka'ni ndra Paulu tichi iti' vèchi ndra. ⁴ Va Festo te'en nāka'an ra:

—Na kūu ja'i ma ña kà'an ndo, ti Paulu indii ra vekaa ñuu Cesarea. Ta yu'u, chānini ku'un ndikoi ndakan tiá iti' nuu. ⁵ Yakan va ma ndra chà'nda tiñu nuu ndo, na ku'un ndra chi'in ora ni ku'in ñuu Cesarea. Ta ikan kùu tiso ndra kuati chata ra, tuva ndicha ña ìyo kuati ra. —Takan kāti Festo chi'in ndra.

⁶ Takan kūu ta Festo ndōo ra una a uchi kivi tiá ma ñuu Jerusalén. Tajan chīkoni'i ndiko ra kuà'an ra ñuu Cesarea. Ta ora tuvi inga kivi tajan ndāa ndio ra tayu nuu chà'nda ra tiñu, ta ikan jan kā'an ndio ra chi'in ndra jandaru na kuki'in ndra Paulu, ta na kichi ndaka ndra ra nuu ra. ⁷ Tajan ora kī'vi Paulu ma tichi ve'e nuu chà'nda ra tiñu. Ta ikan jan cha kūyatin ndio ma ndra judú kīchi ñuu Jerusalén

nuu ndaa ra. Ta tiso ndra kua'a' kuati ka'nu chata Paulu, va ni'iin ma ña kà'an ndra ni kuu jachi'in ma Festo yi, vati töve iin ku'va ndaa ña jàna'a kachin yi ña kùu tiso ndra kuati ra. ⁸Yakan va te'en nāka'an Paulu ña kà'an ra cha'a' juuni maa ra nuu Festo:

—Taku yu'u, tükuii ni ja'i ni'iin kuati, ni chata ley ñivi judíu, ni chata veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén, ni chata ra kalecha'nu César, ra chà'nda tiñu ñuu ka'nu Roma —kàti Paulu.

⁹Ta tava ma kuvienu Festo, kùuni ra kindoo va'a ra chi'in ma ndian judíu, yakan va te'en chikatu'un ra nuu Paulu:

—¿A kùuniun ku'un ñuu Jerusalén, ta ndakan kùu jandondai tiñu cha'a' ma kuati tiso ndra chataun? —kàti Festo.

¹⁰Va Paulu te'en nāka'an ra:

—Yo'o kuvienu Festo, vitin ndai tichi ve'e nuu jàndondaun tiñu kuenda ra César, ra kalecha'nu ñuu ka'nu Roma. Ta i'ya iyo yi ña jandondaun ma kuati jā'i tuva iyo yi. Ta tava cha chito va'un, ti tüvi ni ja'i ni'iin kuati chata ñivi judíu. ¹¹Yakan va tu ndicha ña jā'i iin kuati ka'nu, va'a ga ña na kuví, ta ku'vai ña na ka'ni ndo yu'u ndia. Vati tu ndisaa ma kuati ña tiso ndra chatai töve ña ndicha kùu yi, ni'iin na kùu ku'va na yu'u nda'a' ndrakan ña ku'in chi'in ndra ñuu Jerusalén, ta ndakan jandondaa ndra ma kuati. Yakan va chikain juuni nuu maun ña na tachiun yu'u ñuu Roma nuu ndaa ra kalecha'nu César. Ta ndakan kùu jandondaa ma rakan ma kuati —kàti Paulu.

¹²Yakan va ma ra kuvienu Festo, chikatu'un ra chi'in ma ndracha'nu chūndayu'u ra. Tajan te'en nāka'an ra chi'in Paulu:

—Tava chikaun ña na tachi ñun ña na ku'un nda ñuu Roma ta jandondaa César ma kuatiun, yakan va ndakan ni tachi ñun. —Takan kàti ma ra kuvienu chi'in Paulu.

Paulu kàtitu'un ra nuu Rey Agripa chi'in ñata'an ra ña nani Berenice

¹³Ta ora cha yā'a iin uvi uni kivi, tajan chāa ra Rey Agripa ñuu Cesarea chi'in ñata'an ra nani Berenice ña kuànde'e vi ra kuvienu Festo. ¹⁴Ta tava chīyo vi ikan kua'a' kivi, yakan va ma Festo kīcha'a ra nātu'un ra chi'in vi cha'a' ma kuati ña tiso ma ndra judíu chata Paulu. Ta te'en kīcha'a Festo kà'an ra nuu vi:

—Félix ndākoo ra iin ra nàni Paulu indii tichi vekaa i'ya, ora kēe ra tiñu kuvienu. ¹⁵Ta ora chā'in ñuu Jerusalén ma ndra sutu cha'nu chi'in ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ñivi judíu chikan ndra nui ña na kutunĭ cha'a ra, ikan na ka'ni ndio ndi ra cha'a' ma kuati jā'a ra, kātĭ ndra. ¹⁶Tajan te'en nāka'in chi'in ndra, ti chāta'ani ma ra kalecha'nu ñuu ka'nu Roma ña na ka'ni ñivi ra cha'a' ma kuati ndiso ra, tu tūvi ndè'e ji'na ra ndra tìsokuati ra. Yakan va takan ìyo yi ña kuu yi, ikan na kuu ka'an ra cha'a' juuni maa ra ora cha ka'iin ma ndra tìsokuati ra nuu ra. ¹⁷Yakan va ora kīchi ndra nde've, numini kīcha'a jà'i ma tiñu kùuni ndra, vati ma ora tuvi ma inga kivini, chāi nuu chà'ndai tiñu, ta ikan tāchĭ jandaru na kuki'in ndra Paulu na kīchi ndaka ndra ra nuu ndi. ¹⁸Va tava ma ndra kīchi tìsokuati ra, tūvi nī ka'an ndra nī'iin kuati ña chāninĭ ña ni ka'an ndra chata ra niku, ¹⁹va ma cha'a' ña tìsokuati ndra ra kùu ma cha'a' ma ña chìnuni ra. Vati kà'an ra cha'a' ra chūnani Jesuu, ra cha chī'í niku, ta rakan kàti ra ti iin ra ndito kùu ra vitin. ²⁰Ta tava tūvi ch̀toi kutuninĭ naja kua kàa ma ña kà'an ndra, yakan va chīkatu'in nuu Paulu tu kùuni ra ku'un ra ñuu Jerusalén, ta ikan jandondaa ndra judíu ma kuati tìso ndra chata ra, kātĭ chi'in ra. ²¹Va Paulu chikan ra ña na tachĭ ra na ku'un ra ñuu Roma, ta ikan katitu'un ra ma kuati ra nuu ma kalecha'nu César. Yakan va yu'u kātĭ chi'in Paulu, ña na ndoo ra tichi vekaa i'ya, nda kati chani kuyatin tachĭ ra nuu ra kalecha'nu ñuu Roma. —Takan kàti ra kuvienu Festo chi'in ra Rey Agripa.

²²Takan kūu ta te'en nāka'an ra Rey Agripa nuu ma Festo:

—Yu'u, ya'a chāta'ani taso'i ma ña kà'an ra ndia —kàti ra.

Tajan te'en nāka'an tuku Festo:

—Va'a tuva takan. Itaan ni tavai ra, ikan na kuu taso'un ma ña ni ka'an ra —kàti ra.

²³Tajan ora kündichin inga kivi, ma ra kùu Rey Agripa chi'in ñata'an ra Berenice chāa vi nuu nda vetiñu chi'in ndra chà'nda tiñu nuu jandaru, ta chi'in ndracha'nu chà'nda tiñu ñuu ikan. Ta ora chāa vi, nduva'a kuii tiñu'u na vi. Ta ikan jan tāchi ndio ma ra kuvienu Festo jandaru, na kuki'in ndra Paulu, ta kīchi ndaka ndra ra nuu ka'iin ti'vi vi. ²⁴Tajan te'en nāka'an Festo nuu ndra:

—Yo'o Rey Agripa ta tandi'i ndracha'nu ña ka'iin chi'o i'ya, ma ra ndaa i'ya kùu ra ya'aga tìso ma ndian judíu kuati chata ra, ta nda

ndian judíu ñuu Jerusalén ta nda ndian judíu ñuu nde've ndia. Tandí'i ndiakan töve jáña na ña ndà'yu na nui ña na ka'ni ra cha'a' ma kuati ra. ²⁵Va yu'u chàniní ña na kúu ka'ni ra, ti tüvi ní nde'i ní'iin kuati ka'nu ña já'a ra. Ta tava juuni maa ra cha ká'an ra chí'in ña na tachí ra nuu César, ra kúu kalecha'nu ñuu ka'nu Roma. Yakan va chàniní ña ni tachí ra nuu ra. ²⁶Va tava tükuii chítói ní'iin kuati ña já'a ra, yakan va kúu tai ní'iin kuati chata ra ma nuu ma tutu ña ni tachí nuu ma ra kalecha'nu ñuu Roma. Yakan va vachí jana'i ra nuun, yo'o Rey Agripa, chí'in nuu tandí'i ndo kua ka'ín ndo i'ya. Vati takan kúu kotoun naja kúu chí'in ra niku, ta kúu tindeun yu'u nani'í tu'un tàì chata ra. ²⁷Yakan va chàniní ña na vâ'a ña tàchí iin ra indii vekaa, tu töve chító yo nda cha'a' kúu ma ña tìso na kuati chata ra. —Takan kàti kuvienú Festo chí'in ra Rey Agripa.

Paulu kàtitu'un ra cha'a' juuni maa ra nuu Rey Agripa

26 Yakan va te'en nàka'an Rey Agripa chí'in Paulu:
—Kúu ka'un cha'a' juuni maun chí'in cha'a' ma kuati tìso ndra chataun nui! —kàti ra chí'in Paulu.

Tajan Paulu ndōni'i ra nda'a' ra ta te'en kīcha'a ra nàka'an ra cha'a' juuni maa ra:

²—Yo'o racha'nu Rey Agripa, nduva'a kuii chīsij ña chā'un ña kúu ka'in chí'un. Ta vitin ni katitu'in nuun tandí'i ma kuati ña tìso ma ndra judíu chatai. ³Ta chīsij, ti chító va'un naja kua òyo ma costumbre ma ñivi judíu. Yakan va chikain ñamani nuun na kuni va'un ma ña ni ka'in chí'un. —Takan kàti Paulu chí'in ma Rey Agripa.

Kàtitu'un Paulu kua chākoo ra ora takāaga chìnuni ra tu'un Jesuu

⁴Tajan te'en nàka'an tuku Paulu:

—Tandí'i ndra judíu cha chító va'a ndra naja kua chíyoi chí'in ndra ití' ñui ta ñuu Jerusalén nda ora kúu ravalí. ⁵Ta juuni cha òyo kua'a' kuiya ña chító ndra ti ra fariseu kúu, ta kúu ka'an ndra yi nuun tuva kúuni ndra. Ta tiaga ika kúu ndra fariseu chí'in ley ndra kua tandí'i inga ñivi judíu. ⁶Ta vitin kúuni ma ndra judíu jande'e ndra tundo'o yu'u cha'a' ña chìnuní tu'un chà'a Ndioo ña kà'an yi cha'a' ma Cristu takua juuni chìnuni ñivi ndi chíyo taji'na. ⁷Yakan va tandí'i ma ndi uchi uvi grupu ñivi Israel ndàtu na nde'e na, na jachinu Ndioo

ma tu'un chā'a ra nuu ndian kūu ñivi na taji'na. Yakan va vitin endee jàka'nu na Ndioo ta jà'a na tiñu nuu ra nduvi ta niñuu. Ta yu'u cha'a' ña juuni chìnuni ma tu'un chà'a Ndioo nuu na, yakan va tìsokuati na chatai vitin, yo'o racha'nu Rey Agripa. ⁸Ta maa ndo, ¿ta naja ya'a ndetiñu kùu chinuni ndo ña Ndioo jànataku ndiko ra ma ndian ndí?

**Paulu kàtitu'un ra naja kua kànita'an ra
chi'in ñivi chìnuni tu'un Cristu niku**

⁹Ta juuni yu'u takan jà'i niku, ti ya'a chānini ja'i nda ña nikuuni chata ñivi chìnuni tu'un Jesuu, ra ñuu Nazaret. ¹⁰Ta takan jā'i yi ma ñuu Jerusalén chi'in tu'un yu'u ma ndra sutu cha'nu chà'nda tiñu nuu sutu. Ta takan tiñin kua'a' ma ndian chìnuni ta tī'i na tichi vekaa. Ta ora chā'ni ndra na, yu'u kā'in ña va'ani kàa yi ndia. ¹¹Ta kua'a' cha'a' jānde'i tundo'o ma ndian chìnuni, na jaña na ma iti' kuà'an na ña chìnuni na tu'un Jesuu. Ta tandi'i ña'a, jā'i nani veñu'u ñivi judúu nuu ka'iin na. Ti ya'a kayuni nde'i nuu na. Yakan va chākunui nàndukui na nda nikuuni, ndava nda ñuu chika nduva'a kuii ndia.

Inga cha'a' kàtitu'un Paulu naja kua nāni'i ra iti' Jesuu

(Hch. 9:1-19; 22:6-16)

¹²Takan kūu ta kēe ndioi kuà'in chi'in tu'un yu'u ndra sutu cha'nu chà'nda tiñu nuu sutu, ña kuà'anduku ndioi ndian chìnuni ìyo ñuu Damascu. ¹³Yo'o racha'nu rey, va ma tichi iti' kuà'in ìyo yi a kachuvi ndaa ora ñuka'ñu ña ndē'i iin ñu'ú ka'nu ña kichi yi iti' andivi ña tiaga tacha yi kua tacha nikandii. Ta ora kōyo yi chata ndi, ta chikonuu yi yu'u chi'in ndra kàcha'an chi'in. ¹⁴Yakan va ora kōyo yi chata ndi, ta ndisaa ndi ndūva ndi nuu ñu'u'. Ta ikan chīni iin tati ña kà'an tu'un hebreu te'en chi'in: “Saulu, Saulu, ¿ta naja kànita'un chi'in? Ta ya'a jàtakue'un ñun chi'in juuni maun, takua jà'a iin jundiki ora chàñu ri nuu yutun xaan ña ndà'a ma chito'o ri”, kati tati ikan chi'in. ¹⁵Ta yu'u te'en nāka'in: “¿Nda ra kùun yo'o, Racha'nu?”, kati chi'in ra. Ta rakan te'en nāka'an ra chi'in: “Yu'u kùu Jesuu, juuni ra jànde'un tundo'o chata”, kati ra. ¹⁶“Ndeti ta kua'an ndiko iti' nuu, vati mai kachin ñun na ja'un tiñui, ta na kukatitu'un nuu ñivi naja kua kētai nuun vitin, ta na katitu'un tukun ndisaa nakuyi ña

ni jana'i nuun tiá iti' nuu ndia. ¹⁷Vati ni tachì ñun vitin nuu ndian judíu, ta nuu ndian yüvi judíu. Ta mai ni tindee ñun ña jàkakúí ñun nuu na, tuva kùuni na tiso na kuati chataun. ¹⁸Vati ni tachì ñun nuu na, ikan na nunaun tinuu na, ta na kākaga na nuu naa, vati na kaka na nuu ndichin. Vati nuu naa kùu yi kuenda kui'na, yakan va na kakú na nuu ma ndatu kui'na. Ta na ku'un na iti' Ndioo, ikan na chinuni na tu'in. Ta takan ìyo yi ña ja'a na ikan kùu ni'i na ma ña jànaa Ndioo ma kuati na. Tajan ni ni'i na koo na chi'in takua ìyo ma ndian íí ndian chìnuni ma tu'in ndia." Takan kāti tati Jesuu chi'in.

Paulu jàchi'in ra ma kua kà'an Jesuu nuu ra

¹⁹Yakan va yo'o racha'nu Rey Agripa, jàchi'in ma ña ndē'i iti' andivi. ²⁰Taji'na chākatitu'in tu'un Jesuu nuu ndian ìyo ñuu Damascu, ta ikan kēi ta chākatitu'in yi ñuu Jerusalén ta tandi'i ñu'u' Judea. Tajan chākatitu'in yi nuu ndian yüvi judíu ndia. Nuu tandi'i ndiakan kàtitu'in yi, ikan na jaña na iti' kini kuà'an na, ta na ndikoni'i ndiko na ku'un na iti' Jesuu. Ta juuni jàninì na ña na ja'a na tiñu va'a ña jàna'a yi, ti ndicha kùu yi ña cha tåndikun na kuà'an na chata Jesuu. ²¹Ta cha'a' ña'a kùu yi ña tīsokuati ma ndra judíu yu'u tichi veñu'u ka'nu ndaa ñuu Jerusalén. Ta kùuni ndra ka'ni ndra yu'u ikan. ²²Va chi'in ña tindee Ndioo yu'u, nda vitin juuni ìyo va'i kà'in tu'un Ndioo nuu tandi'i ndo ndia, nda ndian nda'vi a ndian kuika. Ta ma ña jàna'i nuu ndo kùu ma ña kà'an tu'un Ndioo ña taa Moisés chi'in ña taa ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo chíyo tatiempu. Ti juuni taa ndra naja kua ni kuu yi iti' nuu. ²³Vati kàtitu'un ndra naja kua ni kuvi ra Cristu, ta ji'na kuii ga ra kùu ra ña ni natakú ndiko ra tañu ndian ndíí. Ti ra Cristu kùu ra takua kùu iin ñu'ú ña jàna'a iti' kuà'an yo. Vati kàtitu'un ra naja kua kùu kakú anima yo. Ta indukuni jà'a ra yi chi'in ndyu'u ndian judíu nda ndian yüvi judíu ndia. —Takan kāti Paulu.

Kùuni Paulu ña na ki'vi Rey Agripa iti' Cristu

²⁴Takan kūu ta ora chīnu kà'an Paulu cha'a' juuni maa ra cha'a' ma kuati tiso na chata ra, tajan te'en ni'i va'a nāka'an ra kùu kuvienú ra nàni Festo:

—¡Ya'a tìvi xiniun, yo'o Paulu! Ña ya'aga jàkua'un, yakan va ndava tìvi xiniun jā'a yi. —Takan kàti ra kuvienu Festo chi'in Paulu.

²⁵Tajan te'en nāka'an ndiko Paulu:

—Na tüvi tìvi xini, yo'o racha'nu Festo. Vati yu'u, kà'in ma tu'un ndicha ta ma tu'un ndaa chi'un. ²⁶Ikan nàndi ra Rey Agripa. Ta rakan ti cha chìto va'a ra naja kua kàa ma tu'un kà'in chi'in ndo. Yakan va töve kànui ka'in chi'in ra. Vati cha chìto va'i, ti kùtunini ra tandi'i ma ña kà'in i'ya. Ta juuni chìto ra naja kua chākuu Racha'nu Jesuu ñuñivi i'ya ora chīyo ra. Ti ma ña tā'an ra ndisaa ñivi ndē'e yi. —Takan kàti Paulu chi'in ra kuvienu Festo.

²⁷Tajan te'en kīcha'a kà'an tuku Paulu chi'in Rey Agripa:

—Yo'o racha'nu Rey Agripa. Cha chìtoi ti juuni chìnuniun ma ña kàtitu'un ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ndia —kàti Paulu.

²⁸Ta te'en nāka'an Rey Agripa chi'in Paulu:

—¿Chìto tu kumani kua'a' kivi ña juuni yu'u ni ki'vì itì' Jesuu jà'un? —Takan kàti ra Rey Agripa chi'in Paulu.

²⁹Tajan te'en nāka'an tuku Paulu chi'in ra:

—Va tu kumani kua'a' kivi a tiani kivi, iin ña va'a kùu yi tuva chinuniun tu'un Jesuu. Va yu'u endee chikain nuu Ndioo ña na chinuniun chi'in juuni tandi'i ndian ka'ìin i'ya, ma tu'un ra ña kàtitu'in nuu ndo vitin. Ta ikan na kuu koo ndisaa ndo indukuni kua yu'u, va yüvi takua kùu ma karena i'ya ña ndikun nda'i vitin. —Takan kàti Paulu chi'in Rey Agripa.

³⁰Ta ora chinu kà'an Paulu, tajan ndēta ndio ma ra Rey Agripa chi'in ra kuvienu Festo, ta chi'in ña nàni Berenice, ta tandi'i ma ndian ka'ìin chi'in vi ndia. ³¹Ta ora kēe ndio ndra ma tichi ve'e, tajan te'en kīcha'a ndra nàtu'un xe'e ta'an ndra:

—Ra'ya, tükuii ìyo nì'iin kuati ra. Ta tüvi ìyo yi ña kuvi ra. Ta ni tüvi ìyo yi ña kundii ra tichi vekaa ndia. —Takan kàti ndra nuu ña nàtu'un ta'an ndra.

³²Takan kùu ta te'en nāka'an ndio ra Rey Agripa chi'in Festo:

—Kùu jaña yo ra'ya niku, tu tüvi nī chikan ra ña ku'un ra ñuu Roma nuu ni jandondaa César ma kuati ra niku.

Kuvienu Festo tãchi ra Paulu ñuu Roma

27 Takan kũu ta ora cha chãnini ndra tachi ndra Paulu iti' ñu'u' Italia chi'in inga tuku ndra ka'iin vekaa chi'in ra, tajan tĩ'i ndio ra ndra nda'a' ra capitán nàni Juliu, ra kùta'an chi'in jandaru jà'a kuenda ma kalecha'nu César, ra chà'nda tiñu tandi'i ñuu ka'nu Roma. ²Takan kũu tajan ni ku'un ra nàni Aristarcu chi'in ndi tichi varku. Ta rakan ti kĩchi ra iti' ñuu Tesalónica ña ìyo kuenda ñu'u' Macedonia. Takan kũu tajan tĩin ndio ndi iin varku kĩchi iti' ñuu Adramitio. Ta ma varku ikan, ti chani kee run ku'un run tandi'i ñuu ìyo tañu'u ñu'u' Asia. ³Takan kũu ta ora tuvi inga kivi, tajan chãa ndi yu'u tañu'u ñuu Sidón. Ta ikan kùu nuu jãña nuu Juliu, ma Paulu, na ku'un ra kunde'e ra amigu ra ndra ìyo ñuu ikan. Ti ndrakan tĩndee ndra Paulu chi'in ña chiniñu'u ra. ⁴Ta ikan jan kĩ'vi ndiko ndi tichi varku, ta kēe ndiko ndi kuà'an ndi iti' nuu chi'in run. Ta yã'a ndio ndi iin chiyo ñu'u' Chipre, ti kĩa'a ndio ma tati chàkin ni'i yi, vãchi yi iti' nuu run. Yakan va jãkunu ndra run kuà'an run iin chiyo ñu'u' Chipre nuu tũvi ni'i chàkin tati. ⁵Takan kũu ta yã'a run yatin yu'u tañu'u ñu'u' Cilicia. Ta juuni yã'a ndi yu'u tañu'u ñu'u' Panfilia. Tajan chãa ndio ndi ñuu Mira ña ìyo kuenda ñu'u' Licia.

⁶Tajan ma ra capitán chà'nda tiñu nuu jandaru, ikan nãta'an ra iin varku ña kĩchi ñuu Alejandría ña ni kee run ku'un run iti' ñu'u' Italia. Ta kã'an ra ña na ndaa ndi tichi run, ta ku'un ndiko ndi iti' nuu ga. ⁷Takan kũu ta cha yã'a yatin kivi ña ya'a kuee kuà'an ndi. Ta chi'in ña ndetiñu ni chãa ndi yatin yu'u ñuu Gnido. Ta tava juuni chàkin ma tati vãchi yi iti' nuu varku, yakan va kũu ga jaku'un ndi run iti' ndoo. Ikan kàva ndi kàva ndi ta yã'a ndi yatini ñuu Salmón ña ìyo iti' ninuu ñu'u' Creta. ⁸Takan kũu ña maaa chi'in ña ndetiñuni, yã'a ndi tandi'i yu'u tañu'u ñu'u' ikan. Tajan chãa ndio ndi ma yu'u tañu'u yatini ñuu Lasea ña nàni: Nuu Va'a Kuiin Varku.

⁹Takan kũu ta nduva'a kuii cha yã'a kua'a' kivi ña chàkunuu ndi chi'in varku. Ta cha ya'a ndasii jà'a yi ña kakunuu ndi tichi tañu'u, ti chani keta tiempu ya'a chàkin tati. Yakan va Paulu jãkuninaa ra ndra chi'in tu'un i'ya:

¹⁰—Ndyo'o ndracha'nu, cha chã'i kuenda ti ni nde'o tundo'o tu keo ku'un yo tiaga iti' nuu vitin. Yakan va tu keo vitin, ta ni kuche'e varku

ta ni sa'vi run chi'in tandi'i ndatiñu ndiso run. Ta nda maa yo kùu kuvio ndia ti cha vèchi ma tiempu ya'a chàkin tati. —Takan kàti Paulu.

¹¹ Va ma capitán chà'nda tiñu nuu jandaru, jāchi'in ra tiá ma ña kà'an ra xuña'a run chi'in ña kà'an ma ra jakunu run kua ña kà'an ma Paulu. ¹² Va tava ma yu'u tañu'u ikan, töve nuu va'a kundaa varku nda kati ya'a tiempu ya'a chàkin tati. Ta tava cha ndisaa ndra cha chānini ndra ña va'aga ku'un ndra chi'in run nda kati chaa run ñuu Fenice iin ñuu kàndii ñu'u' Creta kua ña kindoo run ikan. Ikan ìyo iin nuu va'aga ña kundaa run nda kati ya'a tiempu chàkin ni'i ma tati.

Nuu ya'a ga ni'i chàkin tati nuu tañu'u

¹³ Takan kūu ta chānini ndra ti kùu ku'un ndiko ndra iti' nuu, vati ma tati kueenia kīcha'a yi chàkin yi iti' ninuu. Yakan va kēe ndio ndi kuà'an ndi chi'in run yu'uni yu'uni tañu'u ñu'u' Creta. ¹⁴ Va nunuuni kīchi iin tati iti' nuu kàna nikandii ña nduva'a kuii ni'i chākin. Ta kīcha'a ndio yi tava yi ma varku ma iti' ñu'u' ití. ¹⁵ Ta tìndani'ni ndio yi run kuà'an run tiá iti' tichi tañu'u. Ta tava na kūu ku'un ma varku iti' nuu ma tati, yakan va jāña ndi run na keñu'u ma tati run. ¹⁶ Tajan yā'a ndio ndi chi'in run chata iin ñu'u' vali ìyo tichi tañu'u ña nàni Clauda, ikan kùu nuu yā'a ndi ña jāña ma tati ña chàkin ndio ni'i va'a. Ta chi'in ña ndetiñunia kūndee ndi tiin ndi iin lancha vali ña kēñu'u varku iti' chata run. ¹⁷ Yakan va ora cha tiin ndi run, tajan jāndaa ndi run tichi varku ka'nu. Tajan chikonuu ndio ndra chū'ni ndra ma varku ka'nu chi'in yo'o ndee, ikan na kuu kundee run tiaga. Ta tava yū'vi ndra koto nani xuu run chi'in yuti ndi'i ìyo yu'u tañu'u ña nàni Sirte, ta sa'vi run. Yakan va jākoyo ndra iin kaa ña kàa takua kàa iin picu xuu tañu'u, ikan na jakuee yi run. Tajan chā'a ndio ndra ña na ku'un maa run chi'in ma tati. ¹⁸ Takan kūu ta ora tuvi inga kivi juuni ni'iga chàkin ma tati. Yakan va jātani ndio ndra ma ndatiñu ndiso run tichi tañu'u. ¹⁹ Ta ora cha yā'a uni kivi tajan juuni jātani ndra ndatiñu chàtiñu varku tichi tañu'u ndia. ²⁰ Ta kua'a' kivi töve nī nde'e ndi nikandii ni chele, ti chāsi ma viko nuu yi. Yakan va ndava jāña ndi ña chānini ndi naja kua kakú ndi, jā'a ma savi tati ña ya'aga ni'i kùun ta chàkin. ²¹ Ta tava cha ìyo kua'a' kivi ña tüvi chàchi ndi, yakan va ndēta ndio Paulu tañu ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndyo'o xaa, tiá va'a tu jāchi'in ndo ma kua kā'in chi'in ndo niku, ta k̄ndoo yo ñu'u' Creta, ta töve nde'o tundo'o i'ya ma tava tà'an yo vitin. ²² Va tava töve nī jachi'in ndo ma ña kā'in, vitin k̄uni na jandeeni ndo. Ta na yū'vi ndo, ti nī'iin ndo tüvi ni kuvi. Va ma varku k̄u ma yutun ni ndi'i kuche'e. ²³ Ta tava cha ch̄ito va'a ndo, ti yu'u' jà'i tiñu nuu Ndioo. Ta ìyoi kuenda ra. Vati kuni, kēta iin tati jà'a tiñu nuu Ndioo nui ²⁴ ña te'en kā'an yi chi'ìn: “Na yū'viun, yo'o Paulu, vati ìyo yi ña chaun nuu ra kalecha'nu César. Ti juun, jà'a ña ni jakakú Ndioo tandi'i ma ndra kuà'an chi'un tichi varku.” Takan k̄ati tati nui. ²⁵ Yakan va na yū'vi ndo, vati ìyo tundeeni chi'in Ndioo. Ta cha ch̄ito va'i, ti ma ña k̄atitu'un ma tati jà'a tiñu Ndioo nui, ni ja'a ra yi. ²⁶ Ta ya'a ninii ìyo yi ña ndoo yo iin ñu'u' ìyo ma'ñu tañu'u' jà'a ma varku i'ya. Takan k̄ati yi nui —k̄ati Paulu chi'in ndra.

²⁷ Iin chanikuaa ora cha ndi'i uvi jamana ña chànaa ndi chi'in varku tichi tañu'u' nani Adriático jā'a ma tati, ta ìyo yi a java ñuu chanikuaa ña ndē'e ndio ma ndra k̄avaxini ma varku ña chani chaa ndio ndi nuu ìyo iin ñu'u' vali ma'ñu tañu'u'. ²⁸ Tajan tiku'va ndio ndra naja kua metru k̄u yi ña kunu ma tañu'u'. Tajan ndē'e ndra ña oko cha'un uvi metru k̄u yi ña kunu ra. Ta tiku'va tuku ndra tiá iti' nuu, ta ndē'e ndra ña oko uchania metru k̄u yi ña kunu ra. ²⁹ Ta k̄icha'a ndio ndra yu'vi ndra ora chani chaa ndra ikan, koto kani run chi'in yuu k̄andoyo yu'u' ñu'u' ikan. Tajan ikan iti' xuu run jākoyo ndra kumi ta'an kaa ña ndikun chi'in yo'o. Vati ma kaa ora jākoyo ndra yi xuu tañu'u', k̄u jakuee yi run. Ti sà'vi ma punta yi tichi yuti a tiin yi iin yuu a iin yutun. Yakan jà'a ndra, ta ma inga ndra k̄icha'a k̄à'an ndra chi'in Ndioo, ikan na numini kundichin. ³⁰ Takan k̄u ta ma ndra k̄avaxini ma varku k̄uni ndra kee xe'e ndra tichi ma varku, ña k̄uni ndra kakú ndra. Yakan va k̄icha'a ndio ndra j̄anuu ndra ma lancha vali tichi run ña jā'ani ndra takua jà'a ma ndra ni jakoyo ma kaa ka'nu ña ndikun chi'in yo'o tichi tañu'u' ma iti' nuu run. ³¹ Va Paulu numini ch̄a'a ra kuenda, ta numini k̄atitu'un ra nuu ra capitán chà'nda tiñu nuu jandaru. Tajan te'en n̄aka'an ra chi'in ra:

—Tatá, ta tu ndra'ya tüvi ni kindoo ndra tichi varku i'ya chi'o, na k̄uu kakú yo —k̄ati Paulu chi'in ra.

³² Yakan va ma ndra jandaru ch̄a'nda ndio ndra ma yo'o ndikun ma lancha, ta jākoyo ndio ndra run tichi ma tañu'u'.

³³Takan kũu ta ora kũndichin, tajan te'en nāka'an Paulu chi'in ndra na kachi ndra:

—Ndyo'o xaa, cha ìyo uvi jamana kũu yi ña tüvi chācho takua ìyo yi ña kacho, cha'a' ña ndātu yo ma ña ni ta'an yo. ³⁴Yakan va vitin jàninì ndo ña na kachi ndo, ikan na koo ga ñandee ndo. Vati nĩ'iin ndo tüvi ni ta'an ndo nĩ'iin nakuyì, vati nda ma xixi ndo ni kumi va'a ma Ndioo ndia —kàti Paulu.

³⁵Ta ora chinu kã'an ra takan, tajan kĩ'in ndio ra iin paan. Tajan chã'a ndio ra ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo nuu ndē'e tandi'i ndra. Tajan chã'nda java ndio ra yi, ta kicha'a ndio ra chàchi ra yi. ³⁶Ta ora cha ndē'e ndio ndra ña chàchi ra yi, tajan tandi'i ndio ndra kicha'a chàchi ndra ndia. ³⁷Ta tandi'i ndi naja kua ka'iin ndi tichi ma varku, uvi cientu uni xiko cha'un iin ta'an ndi kũu ndi. ³⁸Takan kũu ta ora cha yã'a chàchi ndra, tajan jātani ndio ndra tandi'i ma trigu tichi tañu'u, vati kũuni ndra jandoñama ndra tiá ma varku.

Nuu kũche'e varku tichi tañu'u

³⁹Takan kũu ta ora kũndichin, tajan ndē'e ndio ndra ma ñu'u' ikan. Va tüvi nĩ nakoto ndra nda ñu'u' kũu ma nuu chãa ndra. Va ndē'e ndra ña kèsiin iin nda'a' tañu'u nuu ìyo yuti ña'ma. Ta ikan jan kũuni ndio ndra jayatin ndra run yu'u ñu'u' ikan. ⁴⁰Tajan chã'nda ndio ndra ma yo'o ndikun ma kaa ña kũtaa run tichi tañu'u, ta ikan ndākoo ndra yi. Ta juuni jālangua ndra ma yo'o ndikun ma vitu ña kàvaxini run. Tajan jāndaa ndio ndra ma ja'ma jà'a ña na kunu run ña ìyo iti' nuu run. Tajan kicha'a ndio ma varku kua jàkuyatin run run ma yu'u ñu'u' nuu ìyo yuti ña'ma. ⁴¹Va ma varku cha kũchi run run nuu kàndoyo kua'a' yuti ña'ma xuu tañu'u. Ta ikan chikun run ta nĩ kuu ga kee run. Takan kũu ta ma iti' xini run chikun yi tichi yuti. Ta ma iti' chata run, kicha'a yi nātani yi, jã'a ña ya'a ni'ì vāchi ma ola ma tañu'u. ⁴²Yakan va ma ndra jandaru kũuni ndra ka'ni ndra ma ndra ka'iin vekaa, ti koto kuuni ndra kakú ndra chi'in ña sùta ndra ora kèe ndra. ⁴³Va ma ra capitán ña chà'nda tiñu nuu ndra, nĩ cha'a ra ña na ja'a ndra yi, vati kũuni ra jakakú ra Paulu. Tajan te'en kãtitu'un ndio ra:

—Tandi'i ndian ch̀ito suta, ji'na na, na ndava tichi ra', ikan na kuu kee na nda ma ñu'u' ití. ⁴⁴Ta tiá ndian na kúu suta va'a, na ku'un na chata tabla a chi'in pedazu ña kèe ma varku ña na tani run —kàti ra.

Takan jà'a ndi, tajan kèe tandi'i ndi ma ñu'u' ití, ta takan kúu kākú ndi.

Paulu ìyo ra ñu'u' kàndii ma'ñu tañu'u ña nàni Malta

28 Takan kúu ta ora cha kākú ndi'i ndio ndi kèe tandi'i ndi ñu'u' ití. Tajan ch̀ito ndio ndi ña ma ñu'u' vali ikan nàni yi Malta. ²Tajan ma ñivi ìyo ñu'u' ikan, kúnda'vini na ndi. Ti tava kúun savi, ta ya'a vichin jà'a yi, yakan va jàta'an na ñu'ú, ta kà'an na chi'in ndi na tùmí ndi yi. ³Ta tava Paulu ch̀ajati'vi ra ita'vi nduku, ta ora kicha'a ra tàan ra run nuu ñu'ú, ta iin koo xaan ña indii tañu ma nduku endee ndāva ri nda'a' ra jà'a ma ña ni'ni. Ta kāva ri nda'a' ra, ta chāchi ndio ri ra. ⁴Yakan va ora ndē'e ma ñivi ikan ña tàkaa ma koo nda'a' Paulu, tajan te'en kicha'a na nātu'un ta'an na:

—Iin ra chà'ni ñivi kùu ra'ya, naja kàa. Ti vaji kākú ra tichi tañu'u, va ìyo yi ña kuvi ra, ti cha chā'ni ra ñivi ití' nuu kichi ra. —Takan kàti na.

⁵Ta ikan jan Paulu, jākisi ndio ra nda'a' ra, tajan kōyo ri nuu ñu'ú. Ta tūvi nani tā'an ra. ⁶Va tandi'i ma ndiakan, ndātu na nde'e na nda ora ndaa ma nda'a' Paulu, a kuvi ra kùuni na. Tajan ora cha yā'a kua'a' tiempu ña ndātu na, ta ndē'e na ña tūvi nayi tā'an Paulu. Tajan jāma ndio na ma kua chà'nini na. Ta kicha'a na nātu'un ta'an na, ña Paulu kùu ra iin ndioo kàti na.

⁷Takan kúu ta ma ñu'u' nuu chāa ndra, ìyo iin racha'nu kuxini nuu na, ña nàni Publio. Ta rakan ti ikan ìyo ve'e ra, ta java ma ñu'u' ikan kùu ña'a ra ndia. Ta rakan ti chā'a ra ña na ku'un ndi kindoo ndi ve'e ra. Ta ndi uni kivi ña chíyo ndi ve'e ra, nduva'a kuii tñu'u ra ndi. ⁸Takan kúu ta tañu ma kivi chíyo ndi ve'e ra, kōyo ña kù'vi ma tatá Publio jà'a ma ka'ni chi'in lakua níí. Yakan va Paulu chā'an ra chānde'e ra nuu kàndii ra. Ta ora chāa ra, ta jūndii ra nda'a' ra xini ra. Ta kicha'a ndio Paulu kà'an ra chi'in Ndioo, ta ikan ndā'a ra, jà'a ra. ⁹Ta chi'in ña jà'a Paulu ña jānda'a ra ra, ta ikan ndē'e ndio inga ñivi ma ña jà'a ra, tajan kichi ndio tandi'i ndian kù'vi ìyo ñu'u' ikan, ta ndisaa na ndā'a jà'a ra. ¹⁰Takan kúu ta ndisaa na, kicha'a na tñu'u

na ndyu'u cha'a' ma ña jā'a Paulu. Ta ora chani tiin ndio ndi inga varku, tajan chā'a ndio na tandi'i ma ña chiniñu'u ndi iti' kuà'an ndi.

Paulu chàa ra ñuu Roma

¹¹Takan kūu ta uni yoo kùu yi ña chīyo ndi ma ñu'u' kàndii tañu tañu'u ikan. Ta ikan jan kēe ndio ndi kuà'an ndi chi'in iin varku kīchi iti' ñuu Alejandría. Vati ma varku ikan, kindoo run ikan ninii tiempu ya'a ga ni'i chàkin tati, ta ndiso run uvi ta'an na'na ña kùu ndioo na, ninduvi chiyo xini run. Ta iin yi nàni Cástor. Ta inga yi nàni Pólux. ¹²Takan kūu tajan chāa ndio ndi iin ñuu ìyo yu'u tañu'u ña nàni Siracusa. Ta ikan kindoo ndi uni kivi, ¹³tajan kēe ndiko ndi kuà'an ndi yu'uni yu'uni tañu'u nda kati chāa ndi ñuu nàni Regio. Ta ora tuvi inga kivi, chàkin iin tati kīchi yi nduku iti' chata ndi. Yakan va kùu kee ndi jà'a ma tati ikan. Tajan chāa ndio ndi ma ñuu Puteoli nda inga kivi. ¹⁴Ta ikan nāta'an ndi iin ndra chìnuni tu'un Jesuu. Ta ndrakan chīkan ndra nuu ndi na kindoo ndi chi'in ndra iin jamana. Takan jā'a ndi nda kati chāa ndi ñuu Roma. ¹⁵Takan kūu ta ma ndra chìnuni tu'un Jesuu ìyo ñuu Roma, cha chito ndra ña cha vāchi ndi. Yakan va chā'an ndra chāta'an ndra ndi nda ñuu nàni Foro de Apio. Ta tiá iti' nuu, yā'a tuku ndi inga ñuu nàni Tres Tabernas. Yakan va ora ndē'e Paulu ña vāchi ndra, ta chā'a ra ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo, ti ndava va'a kùuni anima ra ña kēta ndra. ¹⁶Takan kūu ta ora chāa ndio ndi ma ñuu Roma, tajan chā'a ndio ma ra capitán ña na koo siin Paulu ndanu kùuni maa ra. Ta kuà'an iin jandaru chi'in ra ña na jakuenda ra ra ndia.

Paulu kàtitu'un ra tu'un cha'a' Jesuu ñuu Roma

¹⁷Takan kūu ta ora cha yā'a uni kivi ña chāa Paulu, tajan cha kāna ndio ra ma ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ñivi judíu ìyo ñuu Roma. Takan kūu ta ora cha kùti'vi ndra, tajan te'en nāka'an ndio Paulu chi'in ndra:

—Ndyo'o ndra yanì, tüvi nì ja'i nì'iin kuaṭì ni chata ñivi judíu, ta ni chata costumbre ña jā'a ndian kùu ñivio chīyo taji'na ndia. Vati tiin ndra yu'u ñuu Jerusalén. Ta chāndaka ndra yu'u nuu ndra Romanu. ¹⁸Ta ora cha jāndondaa ndra ma kuaṭì, tajan ikan kùu ma nuu sāma kua chànini ndra, ta kùuni ndra jaña ndra

yu'u ti tüvi nī nani'i ndra nī'iin kuati ña ìyo yi na kuvì cha'a' yi.
¹⁹ Va tava ma ndra judú, nī chata'ani ndra ma kua jā'a ma ndra Romanu niku, yakan va chikan ndioi na tachi ndra yu'u nuu ra kalecha'nu César, ra chà'nda tiñu tandi'i ñuu ka'nu Roma. Ta rakan na jandondaa ra ma kuati, vaji tüvi nī ka'in chata ñivio ndian judú. ²⁰ Ta cha'a' yakan kùu yi ña kānai ndo, vati kùuni nde'i ndo, ta natu'in chi'in ndo cha'a' ña chìnunì takua chìnuni tandi'i ma ñivio ndian judú. Ta vitin ndikuin chi'in karena, vati chìnunì ña cha kīchi ma Racha'nu ndātu yo, ra kāchin Ndioo ña na jakakú ra yo, ndian ñivi israelita. —Takan kàti Paulu chi'in ndra.

²¹ Takan kūu tajan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Taku ndyu'u takā'an kuii kīchaa iin tutu ñu'u' Judea nuu ndi ña kà'an yi chataun, ta nī'iin ndra yanio judú ndra kīchi itì' ñuu Jerusalén tükuii tiso ndra nī'iin kuati chataun nuu ndi ndia. ²² Yakan va kùuni ndi taso'o ndi ma ña kà'un, vati chito ndi ti nda ñuu ni kuuni tiso na kuati chata ma ndian chìnuni tu'un Jesuu.

²³ Takan kūu ta kāchin ndra iin kivi ña ni kuti'vi ndio ndra nuu ìyo Paulu, na taso'o ndra ma ña kùuni ra natu'un ra chi'in ndra. Yakan va ora chāa ma kivi ikan, nduva'a kuii kua'a' ñivi chākoyo nuu ìyo ra. Ta nduvi kuii maa kivi ikan kātìtu'un ra nuu ndra naja kua kàa nuu chà'nda Ndioo tiñu. Ta juuni jāndomani ra ndra na ki'vi ndra itì' kuà'an Jesuu, chi'in ma tu'un Ndioo taa Moisés ta chi'in tandi'i tu'un kà'an ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na ndia. ²⁴ Takan kūu ta ìyo ma ndian kīcha'a chìnuni ma tu'un Jesuu ña kātìtu'un Paulu, ta ìyo ndian töve. ²⁵ Ta tava töve inuuni chānini na, yakan va kīcha'a ma ndian töve nī chinuni kàcha'an na. Yakan va te'en nāka'an ndio Paulu chi'in na:

—Ndicha kuii ña takan ni kuu ña tüvi nī jachi'in ñivi tu'un Ndioo. Ta ma Tati Í Ndioo kātìtu'un yi nuu ndian kùu ñivio chiyo taji'na. Ti nuu Isaía ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, kātìtu'un yi ma tu'un ikan, ikan na jana'a ra yi nuu ma ñivi. Ta te'en kà'an ma tu'un ikan:

²⁶ Kua'an ta na ka'un te'en chi'in ma ñivi ìyo ñuu i'ya:

Ti vaji na kuni na ma tu'un Ndioo,

va tüvi ni kutunini na yi.

Ta vaji na nde'e na yi,

va töve ni ndondichin nuu na.

²⁷Vati ma ñivi ñuu i'ya, ya'a ndava xini na,
ti tükuii kùuni na taso'o na tu'un Ndioo.

Vati ndasi so'o na.

Ta ndasi tinuu na,

ikan na kùu nde'e na ta kùu taso'o na,

ta ni ña kutunini na ndia.

Vati kùuni na ndakoo na ña kini jà'a na,

ta chikoni'i ndiko anima na chi'in,

ta takan kùu janai kuati na, ta janda'i na ndia.

Takan kāti Tati Í Ndioo nuu ra Isafá cha'a' ma ñuu i'ya.

²⁸Yakan va kùuni ña na koto ndo, ti nda kivi i'ya ta iti' nuu, ma tu'un cha'a' ña jàkakú Ndioo ñivi ni keta yi nuu ma ndian yüvi judíu.

Ta ndiakan va ni jachi'in na yi ndia —kāti Paulu.

²⁹Takan kùu tajan ora chīnu kā'an Paulu te'en, ta kīcha'a na kàcha'an na va endee kànita'an yu'u na ma iti' kuà'an na. ³⁰Takan kùu ta Paulu chíyo ra uvi kuiya ma ve'e tìa'vi ra cha'a'. Vati ve'e ikan chāa kua'a' ma ndian chānde'e ra. ³¹Ta nani kivi kīcha'a Paulu kàtitu'un ra naja kua kàa nuu chà'nda Ndioo tiñu. Ta juuni jàna'a ra naja kua ìyo Racha'nu chito'o yo Jesucristu. Vati ma tichi ve'e nuu ìyo Paulu, chà'a na ña kàtitu'un ra ma nuu tùvi ñivi ma tu'un i'ya, va ni'iin ñivi na tùvi nī chasi na ma ña kà'an ra.

Tutu tãa racha'nu Paulu kuenda ndian chìnuni tu'un Jesuu ìyo ñuu Roma

Paulu, tãa ra tutu i'ya kuenda ndian chìnuni tu'un Jesuu ña ìyo ñuu Roma

1 Yu'u Paulu, ra kùu iin musu jà'a tiñu nuu Jesucristu, tãi ma tutu i'ya kuenda ndo, ti Ndioo kãchin ra yu'u ta jãkuiso ra tiñu ña na kui iin tatun ra, ikan na katitu'in ma tu'un va'a Ndioo nuu ma ñivi.

²Ndioo chã'a ra ma tu'un i'ya ma tatiempu ña ìyo nuu ma tutu í ra ña tãa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u ra ña na katitu'un yo yi nuu ma ñivi. ³Ma tu'un i'ya kà'an yi kuenda ma ra Se'e ra Jesucristu, ti juu ra kùu iin ra vãchi tata ma Rey David ma ñuñivi i'ya. ⁴Ta juuni cha'a' ma Jesucristu, jàna'a kachin ma Tati Í Ndioo ña juu Jesucristu kùu ra Se'e Ndioo ti chi'in ndatu ma Tati Í Ndioo jãnataku ndiko Ndioo ra tañu ma ndian ndí. ⁵Ta ndyu'u cha'a' ña tiñu'u ndi sivi Jesucristu cha n'í ndi ma ñamani nuu Ndioo ña kùu ndi tatun ra. Ta takan ìyo yi ña katitu'un ndi ma tu'un cha'a' ra nuu ndisaa ñivi, jin ndian yöve judíu ìyo ñuñivi i'ya kùu na, ikan na koo kua'a' ga ma ndian chìnuni ma tu'un ra, ta jãchi'in na yi ndia. ⁶Ta tañu ndiakan juuni ìyo ndyo'o ndian kùu ñivi ìyo ñuu Roma, ndian indukuni chìnuni tu'un ra ndia, ti Ndioo kãchin ra ndo kuenda ña kùu ndo ñivi Jesucristu.

⁷Ti ya'a kùuni Racha'nu Ndioo nde'e ra ndisaa ndyo'o ndian ìyo ñuu Roma, ta kãchin ra ndo ña na kuu ndo ñivi í kuenda ra. Ta ma Ndioo ra kùu Tatá yo chi'in ra chito'o yo Jesucristu, na ku'va ra ma ñamani ra nuu ndo, ta na koo vii anima ndo chi'in ra ndia.

Paulu kùuni ra kunde'e ra ndian chìnuni tu'un Jesuu ìyo ñuu Roma

⁸Ma ña nunuu kùuní ka'in, kùu yi ña chi'in sivi Jesucristu chà'i iin ta'vindioo nuu ra cha'a' ma ta'ii'in ndo, vati ndanu nikuuni ma ñuñivi i'ya cha nàtu'un ta'an na, ti ndyo'o chìnuni ndo ma tu'un Jesuu. ⁹Ndioo, ra jà'i tiñu nuu chi'in ndisaa animai, ta juuni ra kàtitu'in tu'un va'a cha'a' se'e ra nuu ma ñivi, ti rakan kùu ma ra chà'a kuenda ña nani kivi kùu yi ña nàka'in cha'a' ndo ora kà'in chi'in

Ndioo. ¹⁰Ta nani kivi juuni chikain nuu ra ña na nuna ra ma iti', ikan na kuu ku'in kunde'i ndo ma ñuu Roma nuu ìyo ndo tuva takan kùuni ra. ¹¹Vati ya'a kùunì kunde'i ndo ti kùunì tindei ndo, ikan na chinuni va'a ga ndo, koto jãña ndo ma iti' Jesuu. ¹²Vati ndyo'o, ta yu'u kùu jandomani ta'an yo yo, ti indukuni chìnuni ndo kua chìnunì ndia.

¹³Ndyo'o yani, kùunì ña na koto ndo ti kua'a' cha'a' chàninì ku'in kunde'i ndo, ikan na kuu kundaki'in ndian chaa ña chani kicha'a chinuni tu'un Jesuu, ma takua cha jã'i chi'in ma ndian ìyo tiá ñuu. Va nda vitin takã'an kuu ku'in, ti ìyo kua'a' ña chàsi iti' kuà'in. ¹⁴Ìyo yi ña katitu'in nuu nda ndian nikuuni ìyo ñuñivi i'ya, taku ndian kà'an takua kà'in, taku iin ndian kà'an inga tu'un. Ta juuni ìyo yi ña katitu'in nuu ndian ya'a ìyo chinituni takua kùu iin ndian jàkua'a, a ndian töve ndia. ¹⁵Ta yakan va nduva'a kuii kùunì ku'in kukatitu'in ma tu'un va'a Ndioo ña kà'an cha'a' Jesuu nuu ndyo'o ñivi ìyo ñuu Roma.

Tu chìnunio tu'un cha'a' Jesucristu ni kakú yo nuu kuati

¹⁶Tükuii kukanui kàtitu'in ma tu'un va'a Ndioo, ti ndatu ra kùu yi, kuenda ña na jakakú yi ma ndian chìnuni ña kà'an ra. Ta ji'na kēta ma tu'un va'a Ndioo nuu ma ndian judú, ta ikan jan chitakuati yi nuu ma ñivi yüvi judú ña ìyo tiá ñuu. ¹⁷Ta ma tu'un va'a i'ya, jàna'a yi naja kua kuu yo ndian ndaa jà'a Ndioo cha'a' ña chìnunio tu'un ra, nda vitin ta iti' nuu ndia. Vati nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: “Ma ndian kùu ndian ndaa ìyo kuenda Ndioo, ndiakan kùu ma ndian chìnuni va'a ma tu'un ra.” ¹⁸Vati cha chito yo ña iti' andivi, jàkoyo Ndioo ma tundo'o chata ma ndian tüvi jà'a ma ña va'a ta tüvi jàka'nu na ra ndia, ti Ndioo ya'a kayuni ra nde'e ra na. Vati ndiakan, tüvi chà'a na ña koto inga ñivi ma tu'un ndicha ña kà'an Ndioo, ti maaa ña kini kùu ma ña jà'a na. ¹⁹Ta ndisaa ma ña chà'a Ndioo ña na kuu koto yo, ndiakan cha chito kachin na yi, ti Ndioo cha jãna'a kachin ra yi nuu na ndia. ²⁰Ta vaji ndicha ña tüvi ndichin ndè'o ma Racha'nu Ndioo, va cha nàkoto kachin yo naja kua kaa ra cha'a' ma tiñu va'a jà'a ra. Ta cha'a' ma ña jà'a ra, nda ora tüvi ma ñuñivi cha chito yo ña ndicha ña Ndioo kùu ra, ta endee ìyo ndatu ra ndisaa tiempu. Ta cha'a' yakan kùu yi, ña na kùu ka'an na ña töve nàkoto na ra, ti tu kà'an na takan janda'viña'a na juuni maa na, ti cha nàkoto na ma ña va'a jà'a ra. ²¹Ta vaji cha nàkoto na

ma Ndioo, va tüvi nī jàka'nu na ra takua ìyo yi ña ja'a na chi'in ra niku. Ta ni tüvi nī cha'a na ta'vindioo nuu ra ndia. Java maaa ña kini ña tüvi nda kuenda chànini na chi'in ma chinituni na, ta cha'a' yakan kùu yi ña ma chinituni na, ndākuu ndava yi ña jàkanuu yi, ta kīndoo yi nuu naa. ²²Ta vaji kàti na ña ndian ch̀to kùu na kà'an na, va töve ndicha ti jāndaku ndava na ma anima na, ²³vati tüva jàka'nu na ma ra kùu Ndioo ndicha, ra nduva'a kuii ka'nu ta töve ni naa, ti vitin java jàka'nu na na'na ma ña kàa takua kàa ñivi ña ni kuvi. Ta juuni jàka'nu na, nda na'na ma saa, chi'in na'na kiti kēñu'u chi'in tichi ma nuu ñu'u', ta inga tuku kiti ìyo kumi cha'a' ndia.

²⁴Cha'a' yakan kùu yi ña ndākoo ma Ndioo na, ña na ja'a maa na ma ña kini chànini na chi'in anima na. Ta takan jà'a na nda kati jà'a na ma tukanuu na chi'in juuni ma kuñu na cha'a' ña k'vi na chi'in ta'an na. ²⁵Vati ndicha ña tüva ch̀nuni na ma tu'un ndicha ña kà'an Ndioo, ti java ma tu'un vata kùu ma ña ch̀nuni na, ta jà'a na yi. Ta juuni ya'a tiñu'u na yi, ta jàka'nu na ma ña jātuvī Ndioo, va ma Ndioo ndicha tüvi jàka'nu na ra, vaji ndicha ña maa ra kùu ma ra ìyo yi ña jaka'nu na ndisaa tiempu. Ta takan na kuu yi. Amén.

²⁶Cha'a' yakan kùu yi ña, ndākoo ma Ndioo na ña na ja'a na ma ña kini takua kùuni maa na, vati nda ma ñivi ña'a tüva k'vi vi chi'in ii vi, ti chi'in taña'a vi k'vi vi. ²⁷Ta indukuni takan kùu yi chi'in ma ndra'ii ndia, vati ndrakan jàña ndra ña k'vi ndra chi'in ma ñasi'i ndra, ta k'vi ndra chi'in juuni ta ra'ii ndra, ti nduva'a ìyoni ndra jà'a ndra yi. Ta cha'a' yakan kùu yi ña juuni maa ndra jà'a ndra tukanuu nuu ndra chi'in ma kuñu ndra, ta ndicha ña cha k'icha'a nde'e ndra tundo'o takua ìyo yi ña nde'e ndra cha'a' ma ña kini jà'a ndra.

²⁸Ta tava töve nī kuuni na ki'in kuenda na Ndioo, yakan va juuni maa ra sōkonda'a ra na, ikan na ndokini ma chinituni na ta jà'a na ma ña tüvi va'a ña ndava kùuni maa na. ²⁹Ma ñivi ikan nduva'a chàta'ani na ja'a na ma ña tüvi va'a. Vati ìyo ñivi ña'a ña k'vi vi chi'in ra'ii yüvi ii vi, ta ndra'ii chi'in ñivi ña'a yüvi ñasi'i ndra. Ta juuni ña kùuni na ndatiñu inga ñivi, ta chàta'ani na jàtakue'e na, tixin na, ta chà'ni na. Ta juuni chàta'ani na kanita'an na, ta janda'viña'a na, ta kà'an ndaa na chata inga ñivi ndia. ³⁰Ta juuni kà'an na tu'un vata chata ñivi, ta xaani na ndè'e na Ndioo ti tüvi jaka'nu na ra. Va taku juuni maa na va chàta'ani na jaka'nu na na, ta juuni chàtu'un

na inga ñivi, ta chàta'ani na nanduku na inga kuati ña kùu ja'a na, ta tüvi jàchi'in na tu'un kà'an tatá na chi'in ma'á na, ti ña kùuni maa na jà'a na. ³¹Ta tükuii kùuni na koto na ña va'a, ta ora chà'a na tu'un nuu ñivi, töve jàchinu na yi. Ta tüvi chàta'ani na jandomani na n'i'in ñivi. Ta ni tüvi kunda'vini na nde'e na ta'an na ndia. ³²Tandi'i ndiakan cha chító na ña kà'an Ndioo ña ìyo yi ña kuvi na cha'a' ma kuati jà'a na. Ta vaji cha chító na yi, va töve jàña na ña ja'a na ma kuati. Ta nduva'a kuii chisii na ora nde'e na ña jà'a inga na yi ndia.

Ndioo ni jande'e ra tundo'o nuu ma ñivi

2 Yakan va nda ndyo'o nikuuni ña tìsokuati ndo inga ñivi, na kùu ka'an ndo ña ndian ndaa kùu ndo nuu Ndioo, ti nda maa ndo juuni jà'a ndo kuati takua jà'a na ndia. Yakan va ora tìsokuati ndo chata ñivi, juuni chata maa ndo tìsokuati ndo. ²Chító yo ña ora tìsokuati Ndioo chata ma ñivi, ña ndicha ta ndaa kùu yi ora jànde'e ra tundo'o na cha'a' ña töve va'a jà'a na. ³Ndyo'o, ndian tìsokuati ñivi ña juuni jà'a ndo ña kini takua jà'a na, ¿a ni kakú ndo nuu ma tundo'o ma kivi ña ni jande'e Ndioo tundo'o ma ñivi?, kùuni ndo. ¡Tüvi takan kùu yi!, vati ma kivi ikan, ni ka'an Ndioo nda iti' ni ku'un ndo. ⁴Ndioo iin ra ya'a va'a kùu ra, ta juuni jàndeeni ra nde'e ra tandi'i ña töve va'a jà'a ndo. Vaji takan kùu yi va ña nàkanini ndo ña töve iin ña ka'nu kuenda Ndioo ña jà'a ndo ma kuati. Ndioo iin ra jàndeeni kùu ra cha'a' ndo ña ya'a kùuni ra ña na ndakoo ndo iti' töve va'a kuà'an ndo, ta chikoni'i ndo ku'un ndo iti' ra. ⁵Va tava ya'a ndava xini ndo, yakan va na kùuni ndo jaña ndo ma kuati jà'a ndo, ta chikoni'i ndo ta ku'un ndo iti' ra. ¿A tüvi chító ndo ña cha'a' ma kuati jà'a ndo, juuni maa ndo jàndolocho ndo tundo'o chata ndo?, ti ndicha kùu ma ña ni ja'a Ndioo ora ni chaa kivi ña ni keta ra kuenda ña jàkutuni ra kuati ta'ii'iin ñivi. ⁶Ta ma kivi ikan, ni ku'va ra ya'vi nuu ta'ii'iin yo cha'a' ma ña jà'a yo. ⁷Kuenda ma ndian chàta'ani ja'a tiñu va'a takua kùu ña nànduku na koo va'a na endeeni chi'in Ndioo, ta nànduku na ña na tiñu'u ra na, ta juuni nànduku na ña na ja'a ra ña na töve kuvi na endeeni. Nuu ndiakan va Ndioo ni ku'va ra ma ya'vi na ña na koo ndito na endeeni chi'in ra, ti ndisaa tiempu kùndee na ja'a na ma ña va'a takua kùuni ra. ⁸Va kuenda ma ndian jàka'nu juuni maa na, ta töve jàchi'in ma

tu'un ndaa ña kà'an Ndioo, cha'a' ña jàchi'in na ma ña töve va'a. Ndiakan va Ndioo ni jande'e ra tundo'o na ti ya'a kàyuni ra nde'e ra nuu na. ⁹Ta ndicha kuii ti ndisaa ndian jà'a ña tüvi va'a, ni nde'e na tundo'o, ta ji'na kuii ma ndian judú kùu ma ndian ni nde'e yi, tajan ni nde'e ndio ndian yüvi judú yi ndia. ¹⁰Va kuenda ndian jà'a ña va'a, Ndioo ni ku'va ra iin nuu ya'a vii ña ni koo na chi'in ra endeeni, ta juuni ni tiñu'u ra na ndia. Va ji'na kuii chi'in ndian judú ni jà'a ra takan, tajan ni ja'a ndio ra yi chi'in ndian yüvi judú ndia.

¹¹Vati kuenda Ndioo iin nuuni ndè'e ra ndisaa ma ñivi. ¹²Ta nda ndian ni kuuni ña jà'a kuati ni kuvi na endeeni, va töve ni koo na chi'in Ndioo. Va ma ndian töve chòto ma Ley Ndioo ña tãa Moisés taji'na, ndiakan ni kuvi na vaji töve chòto na ma Ley. Ta inga ndian jà'a kuati ta chòto na ma Ley Ndioo ikan, ndiakan ni kuvi na takua kàti yi. Ti juuni ma Ley ikan kàti yi ña ìyo yi ña kuvi na. ¹³Yakan va ma nda ndian ni kuuni töve ìyo ndaa na kuenda Ndioo, cha'a' ña taso'oni na ma tutu Ley ra. Va ma ndian ndicha ña ni koo ndaa na kuenda ra, ndiakan kùu ma ndian tàso'o yi ta jàchi'in na ma kua kà'an yi ndia. ¹⁴Ta ora ma ndian yüvi judú jà'a na ma kua kà'an ma tutu Ley Ndioo, vaji tüvi nàkoto na ma ña kà'an yi, ti ma chinituni na jàna'a yi nuu na niyi kuu ma ña va'a ta ma ña töve va'a, yakan kùu ma ley Ndioo maa na ña jàchi'in na. ¹⁵Ndiakan jàna'a na ña chi'in ma tiñu va'a jà'a na, cha ìyo ma Ley Ndioo tichi anima na. Vati ma chinituni na kùu yi ña kì'in yi ku'va na ta kà'an yi nuu na tu va'a chà'nini na a töve va'a ¹⁶ma kivi ña Ndioo ni ndakan ra nuu Jesucristu ña na jakutunini ra ndisaa ña xe'e ìyo anima ndisaa ñivi. Takani ni kuu yi, kua kà'an ma tu'un va'a Ndioo ña kàtitu'in nuu ma ñivi.

Nuu kà'an Paulu cha'a' ndian judú ta cha'a' ma tutu Ley Ndioo ña tãa Moisés

¹⁷Ndyo'o ndian kà'an ña ndian judú kùu ndo, ta ya'a jàtayi ndo ndo, ti uvanuu ndo kùmi ndo ma tutu Ley Ndioo, ta juuni ya'a jàtayi ndo ndo vati chà'nini ndo ña maani ndo kùu ndo kuenda Ndioo, ¹⁸ta cha chòto ndo ma ña kùuni Ndioo ña ja'a ndo, vati jàna'a ma tutu Ndioo nuu ndo nda ña kùu ma ña va'a ga. ¹⁹Ta chà'nini ndo ña juuni maa ndo kùu jana'a ndo iti' ku'un ma ndian kuaá, ta kùu ndo iin ñu'ú Ndioo ña jàndondichin yi iti' ma ndian

chàkunuu ma nuu naa. ²⁰Ta juuni chànini ndo ña matru kùu ndo nuu ma ñivi töve chító, ta kùu ndo ndian jàna'a iti' va'a Ndioo nuu ndiakwati. Ndisaa ña'a chànini ndo, ti ìyo ma tutu Ley Ndioo chi'in ndo, ta chító ndo ndisaa ña ndicha ña kà'an yi. ²¹Ndyo'o matru ña jàna'a nuu inga ñivi, ζta naja töve jàna'a ndo juuni nuu maa ndo? Ta tu kàtitu'un ndo nuu inga na ña na sü'u na, ζa va'a jà'a ndo ña sù'u ndo?, kùuni ndo. ²²Ta tu kàtitu'un ndo nuu ma ndra'ii ña na ki'vi ndra chi'in ñivi ña'a yüvi ñasi'i ndra ta ñivi ña'a na ki'vi vi chi'in yüvi ii vi, ζta naja jà'a ndo yi, tuva takan? Ta tu kàti ndo ña xaani ndo ndè'e ndo ma yutun í ña jàka'nu ñivi ma tichi veñu'u yi, ζta naja su'u ndo ma ña va'a tichi yi?, tuva takan. ²³Ta kàti ndo ña ya'a jàka'nu ndo ma tutu Ley Ndioo, va tüvi ndicha, ti jà'a ndo tukanuu ma Racha'nu Ndioo ta töve jàka'nu ndo ra cha'a' ña tüvi ndicha ña jàchi'in ndo ma ña kà'an ra nuu yi. ²⁴Cha'a' ma ña'a kùu yi ña nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: “Ma ndian yüvi judíu kàti'ini na chata Ndioo cha'a' ma ña töve va'a ña jà'a ndo”, kàti yi.

²⁵Tu ndicha va'a ña jàchi'in ndo ma ña kà'an ma Ley Ndioo tãa Moisés, ta ìyo ma tuni ndo jà'a ña cha tã'nda ñii nuu ika ndrakuati se'e ndo takua kàti ma Ley, ma tuni ikan kùu tindee yi ndo. Va tu tüvi jàchi'in ndo ma Ley Ndioo, töve ndakutiñu ma tuni ikan, ti ndè'e ra ndo takua ndè'e ra ñivi tüvi ìyo tuni. ²⁶Ta tu ìyo ndra töve ìyo tuni ndra, ta ndrakan jàchi'in ndra ña kà'an ma tutu Ley Ndioo, ma Ndioo ni nde'e ra ndra takua kùu ma ndra ìyo tuni vaji tüvi ìyo yi ndra. ²⁷Yakan va, ma ndra tüvi tuni ma kuñu, ta jàchi'in ndra ña kà'an ma tutu Ley Ndioo, ndicha va'a ña ndrakan ni tisokuati ndra ndyo'o ndian töve jàchi'in ma Ley Ndioo, vaji ìyo yi chi'in ndo, ta ìyo tuni ndo ndia.

²⁸Ndyo'o kà'an ndo ña cha'a' ña kùu ndo ndian jàchinu costumbre ndian judíu kuenda ña na nde'e na yi, ta cha'a' ña ìyo ma tuni kuñu ndo, ñivi Ndioo kùu ndo, kùuni ndo. ²⁹Yöve takan kùu yi, ti ma ndian kùu ñivi Ndioo ndicha, ndiakan kùu ma ndian chìnuni chi'in ndisaa anima na ma ña kà'an Ndioo. Ta ndiakan chìnuni na ti sãma ma Tati Í Ndioo ma anima na. Ta ma ña jàchinu yo ña kà'an ma tutu Ndioo, na kùu sama yi ma anima yo. Yakan va uvanuu ma ra ìyo yi ña ka'an ra ña ndian va'a kùu yo kùu ma Racha'nu Ndioo, ta yöve ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya.

3 ¿A ìyo iin ña va'a ga kuenda ma ñivi judíu kua ma inga ñivi?, kùuni ndo. Ta, ¿nda kuenda kùu ma tuni ña ìyo nuu ika ma kuñu ndra se'e na?, kùuni ndo. ²Ndicha ña ìyo kua'a' ña va'a ña kùuni Ndioo kuenda ma ndian judíu. Ma tiñu nunuu ña jākuiso ra na kùu yi ña na kumi na ma tu'un ra ña tāchi ra nuu na. ³Yakan va, tu ìyo iin ndian judíu, ña tüvi jàchinu na ña kà'an ma tutu Ndioo kùmi na, ¿a ña'a kùuni yi kà'an yi ña juuni ma Ndioo tüvi jàchinu ra ma ña ni ja'a ra ña chā'a ra tu'un nuu yo cha'a' ña jà'a na takan?, kùuni ndo. ⁴¡Yöve takan kùu yi! Ti Ndioo ndicha kuii ña kùu ra iin ra kà'an ma tu'un ndaa nani kivi, vaji ndisaa ñivi kà'an na tu'un vata. Vati nda ma tutu Ndioo te'en kà'an yi cha'a' Ndioo:

Yo'o Racha'nu, ni ku'va ma ñivi kuenda,
 ti ña ndicha kùu ma ña kà'un,
 ta vaji tiso ma ñivi kuati chataun nuu ma ra jàkutuni,
 va yo'o ni jakanaun ma kuati, ti iin ra ndaa kùun

kàti ma tutu Ndioo.

⁵Ìyo ma ndian te'en kà'an na: “Ma ora jà'a yo ma kuati kùu yi iin ña tìndee yi Ndioo. Ti takan kùu koto kachin ma ñivi ña Racha'nu Ndioo iin ra ndaa ta iin ra jachinu ma tu'un kà'an kùu ra. Ta tu ma kuati yo jàna'a yi iin ña va'a cha'a' Ndioo, ta töve va'a ña jànde'e Ndioo tundo'o nuu yo cha'a' yi tuva takan”, chànini na. ¿A va'a kùu ma ña chànini na?, kùuni ndo. ⁶¡Yöve ña va'a kùu yi! Tu Ndioo yöve iin ra ndaa kùu ra takua chànini na, ta ña'a kùuni yi ka'an yi ña na kùu kachin ra ma nda tiñu va'a, a nda tiñu töve va'a ña jà'a ma ñivi, tuva takan kùu yi.

⁷Ta tu kà'an na ña yó ora kà'an yo tu'un vata, kùu yi iin ña va'a kuenda ña na koto kachin na ti iin ra ndaa ta ka'nu kùu ma Racha'nu Ndioo, ¿ta naja jànde'e ra tundo'o yo cha'a' ma kuatio, tuva takan? ⁸Ta tu ndicha ña takan kùu yi, na ja'a yo tiá ma kuati, ikan na keta ma ña va'a kuenda yo. Takan kà'an na ña kàtitu'in, va na yüvi ña ndicha kùu yi. Yakan va ma ñivi ikan ni nde'e na tundo'o.

Ìyo kuati ndisaa yo

⁹¿Naja kua chànini ndo? ¿A va'a ga ndian judíu kua ma inga ñivi?, kùuni ndo. ¡Tüvi ndicha! Ti cha kàtitu'in nuu ndo

ña ndisaa ñivi ìyo kuati, nda ma ndian judúu ta nda ndian yöve judúu. ¹⁰Vati ma tutu Ndioo te'en kà'an yi:

Ni'iin ñivi ndaa, tùvi ma ñuñivi i'ya.

¹¹Ta ni'iin ñivi tùvi kùtunini ma ña kùuni Ndioo, ta ni töve kùuni na nanduku na ma iti' ra ndia.

¹²Ta ndisaa na, ndākoo na ma iti' Ndioo, ta ndāki'in na ma iti' töve va'a.

Ta tùvi ìyo ñivi ña jà'a ma ña va'a. ¡Ni'iin yo!

¹³Takan kūu yi ta ma tichi sukun na kèe ma tu'un kini, takua kini kàa ma tichi nuu ñaña ña iko'o.

Ya'a jànda'viña'a na ñivi chi'in ña kà'an na.

Vati ya'a xaan tu'un kēe yu'u na,

takua xaan yu'u ma koo kaa ora chàchi ri ñivi.

¹⁴Ta juuni ya'a chàta'ani na kanduva'a na, ti maaa ña kini kùu ña kà'an na.

¹⁵Ta ya'a yati na ka'ni na juuni ma ñivi chi'in na ndia.

¹⁶Ta nda nikuuni nuu chàkunuu na, ya'a jànde'e na tundo'o ma ndian ta'an na.

¹⁷Ta ndiakan tùvi nànduku na ma iti' ña koo vii vii na chi'in ta'an na.

¹⁸Tùvi chànini na ña ìyo yi ña tiñu'u na Ndioo.

¹⁹Va tava cha ch̀to yo ti tandi'i ña kà'an ma tutu Ley Ndioo, t̀achi Ndioo yi kuenda ma ndian judúu, ña na ku'va na kuenda ndisaa ma ña kà'an yi, ta takan koto kachin na ña tùvi ndian ndaa kùu na nuu Ndioo, yakan va ora ni chaa na nuu ni jakutuni Ndioo kuati tandi'i ñivi ìyo ñuñivi, nda maa na, na kùu ka'an na ni'iin nakuyi cha'a' na, ti indukuni ìyo kuati tandi'i yo. ²⁰Vati ni'iin ma ñivi kùu ka'an na nuu ma Racha'nu Ndioo ña ñivi ndaa kùu na cha'a' ña cha j̀chinu na ma ña kà'an ma tutu ley ña t̀a Moisés. Ti ma tutu ley va'a yi, va uvaa kuenda ña na jakoto yi yo ña ìyo kuati yo.

Ndioo, j̀kakú ra ñivi cha'a' ña ch̀nuni na tu'un Jesuu

²¹Yakan va vitin, ndicha kuii ña j̀ndondaa Racha'nu Ndioo yo, va yöve cha'a' ña j̀chinu yo ma tu'un Ley ña t̀a Moisés. Vati Ndioo chàtiñu ra ma tu'un Ley ikan chi'in ma tu'un kà'an ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u ra, kuenda ña na jana'a yi nuu yo naja kua kuu

jandondaa ra anima yo. ²²Ta tu'un ikan kà'an yi ña kuenda ndian nikuuni ña chìnuni tu'un Jesucristu, Ndioo ni jandondaa ra anima na kuenda ra. Ta Ndioo ti iin nuuni ndè'e ra ndisaa yo, ²³vati ndisaa yo ìyo kuati yo, ti cha'a' yakan kùu yi ña cha jächika ra yo ma nuu chà'nda ra tiñu. ²⁴Ti Ndioo kùu ra ña kà'an ra ña ndian ndākuu ndaa kùu yo cha'a' ma ñamani ra, ña chà'a saani ra nuu yo. Ta ma ñamani ra kùu ma Racha'nu Jesucristu, ra tächi ra kuenda ña na jakakú ra yo. ²⁵Yakan va Ndioo sōkó ra ma ra se'e ra, Jesucristu, ña na kati ra nii ra kuenda ña na janaa ra kuati ñivi, ikan na kakú tandi'i ndian chìnuni tu'un ra. Takan jā'a ra ña jāndaku ra ma ra se'e ra iin ya'vi cha'a' ma kuati jà'a yo. Yakan va kùu koto yo ña iin ra ndaa kùu ra vaji töve jānde'e ra tundo'o yo cha'a ma kuati jā'a yo tatiempu. Vati taku ma kuati ña takani jā'a yo nda ora tūvi ma ñuñivi juuni jānaa ra yi cha'a' ña ya'a jāndeeni ra yo. ²⁶Ta juuni nda vitin Ndioo jàna'a ra nuu yo naja kua jāndondaa ra yo kuenda ra, vati takua rakan kùu ra iin ra ndaa, juuni kua ikan jà'a ra ña tandi'i ndian chìnuni tu'un Jesucristu kùu na iin ndian ndaa ndia.

²⁷Ta, ¿a kùu jatayi yo yo cha'a' ña jàchinu yo ma ña kà'an ma tutu ley Ndioo?, kùuni ndo. ¡Na küu yi! ¿Ta nuu? Ti tüvi cha'a' ña jàchinu yo ma ña kà'an ma tutu ley Ndioo kùu yi ña na ndaa koo yo, vati ma Racha'nu Ndioo kùu ma ra jāndondaa ra yo, ti chìnuni yo ma ña jā'a Jesucristu cha'a' yo. ²⁸Yakan va ndicha kuii, ti Ndioo jāndondaa ra ma ñivi, cha'a' ña chìnuni na ña kà'an Jesucristu, ta töve cha'a' ña jàchinu na ña kà'an ma tu'un Ley ra.

²⁹¿A chànini ndo ña ma Racha'nu Ndioo kùu ra Ndioo kuenda ma ndian judíuni, ta yüvi kuenda nda ñivi nikuuni ìyo ñuñivi?, kùuni ndo. ¡Na yüvi takan kùu yi! Vati juuni kùu ra Ndioo kuenda ndisaa ñivi ñuñivi ndia. ³⁰Ta cha'a' yakan kùu yi ña cha chito yo ña uvani Ndioo kùu ra ña ni jandondaa ra nda ndian nikuuni ña chìnuni ña kà'an Jesucristu, a kùu na ndian judíu ña tã'nda ma ñii nuu ika na a tüvi kùu na. ³¹Ta, ¿a chànini ndo ña cha'a' ña chìnuni yo tu'un Jesucristu, kùu jachiyo yo ma ña kà'an ma tutu Ley Ndioo?, kùuni ndo. ¡Yöve takan kùu yi! Vati ma tutu Ley Ndioo juuni va'a yi. Ta ma ña chìnunio ma tu'un Jesucristu jàna'a yi ña takan kùu yi.

Nuu kà'an yi naja kua chiyo racha'nu Abraham taji'na

4 ¿Naja kua ìyo yi ña ka'an yo?, ¿nayi va'a kùu ma ña nī'i Abraham ma ra kùu ñivio ra chiyo taji'na niku?, kùuni ndo. ²Tu ndicha ña Abraham jā'ra ra tiñu kuenda Ndioo chi'in ña ndee maani ra cha'a ña kùuni ra ndakuu ra iin ra ndaa nuu ra, tu takan chà'nini ra kùu jatayi ra ra nuu ma ñivini, va nda nuu ma Racha'nu Ndioo na kùu jatayi ra ra cha'a' yi. ³¿A töve chàku'uni ndo ña te'en kà'an ma tutu Ndioo cha'a' Abraham? “Chìnuni Abraham tu'un Ndioo, ta cha'a' ña chìnuni ra kùu yi ña Ndioo ndē'e ra ra ña kùu ra iin ra ndaa”, kàti yi. ⁴Yakan va takua kùu iin ra jàtiñu, vati tu cha chīnu jàtiñu ra, ìyo yi ña nī'i ra ma ya'vi ra cha'a' ma tiñu jà'a ra. Ta ma xu'un' nī'i ra töve saani nī'i ra yi. ⁵Va nuu Ndioo yöve takan kùu yi, ti kàti ra nuu yo ña saani nì'o ña kùu yo ndian ndaa cha'a' ña chìnuni yo tu'un ra, vaji ndian jà'a kuati kùu yo. Va Ndioo ndē'e ra ña kùu yo ndian ndaa cha'a' ña chìnuni yo tu'un ra, ta töve cha'a' nī'iin tiñu jà'a yo. ⁶Ta nda ma racha'nu David, ra chiyo taji'na, juuni kà'an ra ña ya'a sii kùuni iin ma ra ndē'e Ndioo ña iin ra ndaa kùu ra, vaji tüvi nī ki'in ji'na Ndioo kuenda ra tuva tiñu va'a kùu ma ña jà'a ra a tüvi. ⁷Ta juuni te'en nāka'an David:

¡Na sii kuuni ma ndian cha jānaa Ndioo ma kuati,
ti jāka'nuni ra na!

⁸¡Ta juuni na sii kuuni ma ndian cha jāka'nuni ma
Racha'nu Ndioo ma kuati na!

⁹¿Ta naja kua chà'nini ndo? ¿A kà'an David ma tu'un i'ya cha'a' ma ndian judíu ndian ìyo tunini?, kùuni ndo. Na yöve takan kùu yi, ti juuni kùu yi kuenda ma ndian yüvi judíu, vaji töve ìyo tuni ndia. Ta tava cha kàti kachin ndi te'en cha'a' Abraham: “Chìnuni Abraham tu'un Ndioo, ta cha'a' ña chìnuni ra kùu yi ña, Ndioo ndē'e ra ra ña kùu ra iin ra ndaa.” ¹⁰Ta, ¿nda ora kī'in Ndioo kuenda ma Abraham ña ndicha ña kùu ra iin ra ndaa cha'a' ña chìnuni ra tu'un ra? ¿A kī'in ra kuenda ra, ora cha tā'nda ñii nuu ika ra, a antea ña tā'nda yi?, kùuni ndo. Ndioo kī'in ra kuenda ma Abraham ora takā'an koo tuni ra. ¹¹Ta ora cha yā'a ña kà'an Ndioo takan chi'in Abraham, tajan tā'nda ndio ma ñii nuu ika ra ña kīndoo yi kùu yi iin tuni kuenda ña jàna'a yi ña ndicha ña ra ndaa kùu ra jà'a ma Racha'nu

Ndioo cha'a' ña chìnuni ra tu'un ra. Takan kũu yi, ña Abraham ndākuu ra iin tatá kuenda ndisaa ma ñivi chìnuni tu'un Ndioo, takua chìnuni ra, vaji töve ìyo tuni na. Ta takan kũu yi ña Ndioo cha ndē'e ra na ña juuni iin ndian ndaa kũu na cha'a' ña chìnuni na ma tu'un ra. ¹²Ta ndicha ña Abraham kũu ra tatá ma ndian ìyo tuni ndia, tuva juuni chìnuni na ma tu'un Ndioo takua jā'a Abraham, ma ora kīcha'a ra chìnuni ra yi ma antea ña tà'nda ma ñii nuu ika ra.

**Cha'a' ña chìnuni yo tu'un Ndioo kũu yi ña kũu yo ma ñivi
Ndioo takua kà'an ma tu'un ña chā'a ra nuu yo**

¹³Yakan va Ndioo chā'a ra tu'un nuu Abraham, ta nuu ndisaa ma ndian kũu tata ra, ña na ka'nda na tiñu chi'in ra ninii ka'nu ma ñuñivi i'ya. Ta yūvi cha'a' ña jàchinu ra ña kà'an ma tutu Ley Ndioo kũu yi ña kà'an Ndioo takan nuu ra, vati kà'an ra yi nuu ra cha'a' ña ra ndaa kũu ra, ti chìnuni ra ma tu'un ra. ¹⁴Tu ndicha ña Ndioo chā'a ra tu'un nuu yo ña na kuu yo ndian ndaa cha'a' ña jàchinu yo ndisaa ña kà'an ma tutu ley Ndioo niku, tajan kũuni yi ka'an yi ña na tüvi nda kuenda kũu ma ña chìnuni yo ma tu'un ra tuva takan. Ta juuni tüvi nda kuenda kũu ma tu'un chā'a Ndioo nuu yo niku ndia. ¹⁵Vati tu tüvi jàchinu yo ndisaa ña kà'an ma Ley Ndioo, ìyo yi ña nde'o tundo'o cha'a' ña töve jàchi'in yo yi. Va nuu tüvi ìyo ni'iin ley ña chà'nda tiñu nuu yo, na kũu tisokuati yi yo, ti tüvi yi.

¹⁶Yakan va ma tu'un chā'a Ndioo nuu Abraham chi'in ndian kũu tata ra, ìyo kuenda yi, ti kũu yi iin ñamani ña chā'a Ndioo nuu yo, cha'a' ña chìnuni yo tu'un ra. Va na tüvi kũuni yi ka'an yi ña ma tu'un chā'a ra kũu yi kuenda ma ndian jàka'nu ma Leyni, ti juuni kũu yi kuenda ma nda ndian nikuuni, tuva ndian chìnuni kũu na takua chìnuni Abraham. Ta takan kũu yi ña ndākuu ra iin tatá kuenda ndisaa yo. ¹⁷Vati ndava nda nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi cha'a' Abraham: “Cha jā'i ña na kũun iin tatá kuenda ñivi ña ìyo kua'a' ñuu”, kāti ma Racha'nu Ndioo chi'in ra. Tajan ma ora kà'an ma Racha'nu Ndioo takan chi'in ra, ta juuni ma ora ikan chìnuni ra ña Ndioo kũu ra ña jànataku ra ma ndian cha chī'í, ta kũu jatuvi ra inga nakuyi ña takā'an koo ndia.

¹⁸Yakan va cha'a' ña chìnuni ra ma tu'un chā'a Ndioo nuu ra kũu yi ña chātu Abraham, ña na kuu ra tatá kuenda ñivi ìyo kua'a'

ñuu, vaji cha chìto ra ña na küuga koo se'e ra chi'in ma ñasi'i ra, ti ninduvi vi ya'a cha cha'nu vi. Ta takua chā'a Ndioo tu'un nuu ra ña ni koo kua'a' ñivi ra iti' nuu, ta takan kūu yi. ¹⁹Ta vaji cha chā'a Abraham kuenda ña tüva ñandee ra, cha'a' ña chani keta ra iin cientu kuiya ra, ta nda ma ñasi'i ra Sara ya'a cha'nuan, ta kūu koo se'an ndia, vaji takan kùu yi, endee tüvi nī jaña ra ña chìnuni ra ma tu'un Ndioo. ²⁰Ti Ndioo chā'a ra tu'un nuu ra ña ni koo se'e vi. Ta Abraham tüvi nī chitu'un ra cha'a' ña kā'an ra, vati java vi'a kīcha'a ra chìnuni ra, ta jàka'nu ra Ndioo chi'in ndisaa anima ra, ²¹cha'a' ña cha chìto va'a ra ña ma Racha'nu Ndioo ìyo ndatu ra ña jàchinu ra tandi'i ma tu'un chā'a ra. ²²Ta takan kūu yi ña Ndioo ndē'e ra Abraham ña kùu ra iin ra ndaa cha'a' ña chìnuni ra tu'un ra.

²³Ma nuu tutu Ndioo kà'an yi ña Ndioo ndè'e ra ña iin ra ndaa kùu ra, ta yöve uvaa kuenda Abrahamni kùu yi ña kà'an yi takan, ²⁴vati juuni indukuni takan kà'an yi kuenda tandi'i yo ndian chìnuni ma tu'un ma Racha'nu Ndioo, ra jānataku Jesuu chito'o yo tañu ndian cha chí'í. ²⁵Vati ma Racha'nu Ndioo sōkó ra ma Jesucristu ña na kuvi ra cha'a' ma kuati yo, ta juuni maa ra kùu ra ña jānataku ndiko ra ra, kuenda ña na jandondaa ra yo.

Cha'a' ña kùu yo ndian ndaa, Ndioo tüva tìso ra kuati yo

5 Yakan va cha jāndondaa Ndioo yo kuenda ra cha'a' ña chìnuni yo tu'un ra. Cha'a' yakan kùu yi ña cha kīndoo vii anima yo chi'in ra cha'a' ña jā'a ma Racha'nu yo Jesucristu cha'a' yo. ²Vati cha'a' ña chìnuni yo ña jā'a Cristu kùu yi ña jàyatin yo yo nuu Ndioo, ta ikan ya'a chīsii yo ti ìyo ñamani ra chi'in yo. Ta juuni ya'a sii kùuni yo ti endee ndātu yo ña na jandaku ka'nu Ndioo yo takua kùu ra. ³Ta na yūvi cha'a' yakani kùu yi ña chīsii yo, vati juuni ya'a chīsii yo ña ndè'o tundo'o, ti chìto yo ña ma tundo'o ikan jàna'a yi naja kua jandeeni yo kuantu yo. ⁴Ta ora jāndeeni yo, ikan jàna'a yi nuu yo ña cha ndākuu yo ñivi ña kī'in ku'va. Tatu cha kùu yo ñivi kī'in ku'va, ya'a chīsii yo ndātu yo ra, ti chìto yo ña ni ni'o ña va'a ña ni ku'va ra nuu yo. ⁵Vati taku ma ña jāndeeni yo ndātu yo, na tüvi ni koo tukanuu nuu yo jà'a yi, ti ma Racha'nu Ndioo chā'a ra ma Tati Í ra kuenda ña na koo yi chi'in yo. Ta ma Tati ikan jàna'a yi nuu yo ña ya'a kùuni Ndioo nde'e ra yo.

⁶Takan kũu yakan va, ora nĩ kundeega yo ña ya'aga jà'a yo ma kuati, ma ora ikan, sōkó Jesucristu ra kuenda ña na kuvi ra cha'a' kuati jà'a ndisaa yo. ⁷Ndicha va'a ña tüvi ìyo kua'a' ñivi ña ìyo va'a na kuenda ña ku'va na, na kuvi na cha'a' inga ñivi. Chàninjì ña ìyo uvi uni ñivi ña kũu ku'va na, na kuvi na najaka, va cha'a' iin ndian va'a a iin ndian jà'a tiñu ndaani. ⁸Va tava Ndioo ya'a kũuni ra nde'e ra yo, yakan va, chā'a ra ma Cristu ña na kuvi ra cha'a' yo, vaji juuni kũuga yo ma ndian jà'a kuati ma ora ikan. ⁹Ta vitin tava cha kũu yo ndian ìyo ndaa kuenda Ndioo, jā'a ma nii Cristu ora chī'í ra cha'a' yo, tiaga va'a ìyo yi ña koto yo ña ni jakakú ma Racha'nu yo nuu ni jakutuni ra ma kuati ñivi cha'a' Cristu. ¹⁰Vati ndicha kuii ña ndākimani yo yo chi'in Ndioo cha'a' ña chī'í ma se'e ra cha'a' yo, ma ora juuni kũuga yo ndian xaani nde'e ra. Va vitin tava cha kũu yo ndian cha ndōmani chi'in ra, tiaga ndicha kũu yi kuenda yo ña ni kakú yo cha'a' ña nātaku ndiko ma ra se'e ra. ¹¹Ta na yūvi cha'a' uvaa yakani kũu yi ña jàka'nu yo yo nuu Ndioo, vati juuni ya'a jàka'nu yo yo nuu ra cha'a' ma Racha'nu yo Jesucristu, ti juu ra kũu ma ra jā'a ña ndōmani ndiko yo chi'in Ndioo.

Nuu kà'an yi cha'a' Adán chi'in cha'a' Jesucristu

¹²Taji'na chiyò iin ra chùnani Adán. Ta cha'a' uvaa rakan kũu yi ña kīcha'a ma ñivi ìyo ninii ka'nu ñuñivi jà'a na kuati. Ta cha'a' ma kuati ikan kũu yi ña kīcha'a na chī'í na. Ta takan kũu yi, ña ndisaa yo chī'í yo nda vitin, ti ndisaa yo jà'a yo kuati. ¹³Vati antea ña koo ma Ley Ndioo tāa Moisés niku, takani cha ìyo kuati ma ñuñivi. Ti ma ora tüvi ma Ley, na kũu kà'an yi ña jà'a yo ma kuati, ti tüvi ìyo ma ley Ndioo ma ora ikan. ¹⁴Va nda tiempu chīyo Adán ta nda ma tiempu chīyo Moisés, vaji tüvi ìyo ma Ley Ndioo tāa Moisés, va chī'í ma ñivi jà'a ma kuati na, vaji takan kũu yi. Ndicha ña chī'í ndisaa na, vaji ma kuati jā'a na, tōve indukuni kũu yi takua kũu ma kuati jā'a Adán, va ndicha ña cha ìyo na chi'in ra nuu ma kuati ra ña tōve nĩ jachi'in ra ña kā'an Ndioo nuu ra. Va ma Adán kũu ra takua kũu iin xina'ñu ma inga ra ña ni kichi iti' nuu.

¹⁵Va na kũu jando induku yo ma kuati jā'a iin ra'iini chi'in ma ña va'a ña chā'a Ndioo nuu yo. Vati cha'a' ma kuati jā'a Adánni kũu yi ña chī'í kua'a' ñivi. Va taku ma ña jā'a inga ra'ii, ra nàni Jesucristu,

Ndioo chà'a saani ra ma ñamani nduva'a kuii ka'nu nuu kua'a' na, ikan na kuu kakú na. ¹⁶Ta ndicha kuii ti ma ñamani ña jà'a Ndioo nuu yo, siin kuii kàa yi takua kàa ma ña tã'an yo kua kũu kuati Adán, ti cha'a' ma kuati ña jã'a rakan, Ndioo kàti ra ña ìyo yi ña kuvi yo cha'a' yi. Va vitin cha'a' ma ñamani ña jã'a Ndioo nuu yo kũu yi, vaji jà'a yo ma ña tüvi va'a kuenda Ndioo, va ma Racha'nu Ndioo jàka'nuni ra yo, ikan na jandaku ndaa ra yo kuenda ra. ¹⁷Yakan va tu ma kuati iin ra'ii, nàni Adán kũu yi ña ma ndatu jà'a yi ña kuvi yo. Tu takan kũu yi, juuni ndicha kuii ña kũu jakanaa yo ma ndatu kuati ikan, ta ña na koo ndito yo jà'a ma inga ra ña nàni Jesucristu ndia. Vati cha'a' rakan, kũu yi ña nì'i saani yo kua'a' ndatu jà'a ma ñamani Ndioo kuenda ña na jandakundaa ra yo kuenda ra.

¹⁸Yakan va tu cha'a' ma kuati jã'a rakan kũu yi ña tìsokuati Ndioo ndisaa yo, juuni cha'a' ma inga ra kũu yi ña Ndioo jàndakundaa ra yo kuenda ña na koo ndito yo chi'in ra endeeni. ¹⁹Cha'a' yakan kũu yi ña ma tu'un i'ya kũuni yi ka'an yi ña ndisaa yo cha ndãkuu yo ndian ìyo kuati cha'a' ña töve nì jachi'in rakan ma tu'un Ndioo. Ta cha'a' ña jãchi'in va'a ma inga ra kũu yi ña kua'a' yo ndãkundaa yo.

²⁰Vati ma Racha'nu Ndioo ora chã'a ra ma Ley ra nuu yo ta ora ikan ma kuatio nduva'a ga ndokua'a yi. Va ndicha ña ora ndòkua'a ma kuati yo juuni ma ora ikan Ndioo jàndokua'a' ra ma ñamani ra kuenda yo. ²¹Ta tu ndicha ña chĩ'í yo jà'a ma ndatu ma kuati, juuni ndicha ña ni ni'i yo ma ndatu Ndioo jà'a ma ñamani ra kuenda ña na ndakuu yo ndian ndaa. Ta takan kũu koo ndito yo endeeni jà'a ma Racha'nu Jesucristu ra kũu chito'o yo.

Cha'a' ña kũu yo ñivi Cristu tüva ìyo yi ña jà'a yo kuati

6 Yakan va, ¿naja kua chà'nini ndo? ¿A va'a ga ña jà'a yo tiaga kuati, ikan ma Racha'nu Ndioo na ku'va ra tiaga ma ñamani ra kuenda ña na janaa yi ma tiaga ma kuati ña jà'a yo?, kũuni ndo. ²Yüvi takan kũu yi! Vati vitin, tuku iti' kuà'an yo, ti cha jãña yo ña jà'a yo ma kuati, ta tüva chà'nda ma kuati tiñu nuu yo vitin. ³¿A tüvi chà'a ndo kuenda ña, chi'in ma ña cha kũnduta yo, yakan jàna'a yi ña cha ñivi Cristu kũu yo cha'a' ña ndõ'iin yo chi'in ra ora chĩ'í ra? ⁴Yakan va ora kũnduta yo, kũuni yi ka'an yi ña juuni kũchi yo chi'in ra ndia. Ta vitin ìyo ndito ndiko yo,

ti ndicha ña nātaku ndiko yo takua nātaku Jesuu jā'a ma ra kùu Tatá ra chi'in ma ndatu ka'nu ña ìyo ra. Yakan va, ni koo va'a yo chi'in Ndioo, ti cha chā'a ra ma iti' chaa nuu yo vitin.

⁵Ta ora chī'í Jesuu, kùuni yi ka'an yi ña juuni chī'í yo chi'in ra ndia. Ta takua cha nātaku Jesuu, juuni kùuni yi ka'an yi ña ni nataku yo ta ni koo yo chi'in ra ndia. ⁶Ta cha ch̀to va'a yo, ti taji'na ya'a chàta'ani yo ja'a yo ma kuati niku, yakan va ora chī'í Jesucristu nuu kruu, juuni kùuni yi ka'an yi ña chī'í ma ña jà'a kuati ña ìyo yo chi'in ra ndia. Cha'a' yakan kùu yi ña na kùuga ka'nda ma kuati tiñu nuu yo vitin, ti ma ña chàta'ani ja'a kuati ña ìyo chi'in yo cha nāa yi. ⁷Vati tu cha kùu yo ndian cha chī'í, na tūva chà'nda ma kuati tiñu nuu yo. ⁸Yakan va tuva ndicha ña cha chī'í yo chi'in Jesuu, kùuni yi ka'an yi ña ìyo yi ña koto kachin yo ña ni ni'i yo nuu koo ndito yo endeeni chi'in ra. ⁹Ta juuni cha ch̀to va'a yo ña takua cha nātaku ndiko Cristu tañu ma ndian ndií, na tūva ni kuvi ra inga cha'a' ti ma ña ìyo ndatu ña jà'a ña kuvi yo, tūva chà'nda yi tiñu nuu ra. ¹⁰Vati ma ora chī'í ra, chī'í ra iin cha'ani cha'a' kuati jà'a tandi'i ma ñivi. Ta vitin cha ìyo ndito ndiko ra, ta kuenda Ndioo ìyo ra ndia. ¹¹Ta indukuni takan kùu yi kuenda ndyo'o ndia, na koto kachin ndo ña ma ña ìyo chi'in ndo ña chàta'ani ja'a kuati, cha chī'í yi ta vitin cha ìyo ndito ndiko ndo kuenda Ndioo cha'a' ña ndō'iin ndo chi'in ma Racha'nu Jesucristu.

¹²Yakan va na kù'va ga ndo ña ka'nda ma kuati tiñu nuu ma kuñu ndo, ta na jächi'in ndo ma kuati ña kùuni ma kuñu ndo ja'a yi ndia. ¹³Na kù'va ga ndo ma kuñu ndo ña na kuàtiñu ma kuati yi, ta na ja'a yi ma ña kini kùuni yi, va'a ga na ku'va ndo ndo nuu ma Racha'nu Ndioo, takua kùu iin ndian cha chī'í ta nātaku ndiko. Ta juuni na ku'va ndo ma kuñu ndo nuu ma Racha'nu, ikan na kuàtiñu ra yi kuenda ña jà'a yi ma tiñu ndaa takua kùuni ra koo yi. ¹⁴Yakan va ma kuati na tūva chà'nda yi tiñu nuu ndo ta ni tūva ìyo ndo kuenda ma Ley Ndioo ndia, vati vitin ìyo ndo, va kuenda ma ñamani Ndioo.

Nuu kàtitu'un yi nda chi'in kùu jando induku yo ma kuati

¹⁵Yakan va, ¿naja kua chànini ndo? ¿A tiá va'a tu ja'a yo ma kuati cha'a' ña cha tūva ìyo yo kuenda ma Ley Ndioo, ti vitin cha ìyo yo kuenda ma ñamani ra?, kùuni ndo. ¡Na kùu yi! ¹⁶Vati ndyo'o

cha ch̀to va'a ndo, ña tuva jatiñu ndo kuenda iin ra chà'nda tiñu nuu ndo, ìyo yi ña ja'a ndo tandi'i ma ña kà'an ra, cha'a' ña musu ra kùu ndo. Va tu juuni ja'aga ndo ma kuati, kùuni yi ka'an yi ña ma kuati chà'nda tiñu nuu ndo, ta yakan ni kundaka yi ndo nuu ni kuvi ndo. Va tuva ja'a ndo ma ña va'a ña kùuni Ndioo, ta jàchi'in ndo ma ña kà'an ra, ni kuu ndo ma ndian ndaa kuenda ra. ¹⁷ Va vitin yu'u chà'i ta'vindiioo nuu ma Racha'nu Ndioo cha'a' ndo, ti vaji taji'na chà'nda ma kuati tiñu nuu ndo niku, va vitin tüva, ti cha t̄in va'a ndo chi'in ndisaa anima ndo ma tu'un Ndioo ña jāna'a ndi nuu ndo. ¹⁸ Yakan va tu cha kākú ndo nda'a' ma kuati, kùuni yi ka'an yi ña vitin cha ndākuu ndo ndian jà'a tiñu ndaa. ¹⁹ Ta tava cha'a' ña ya'a ndetiñu kutunini ndo yi ta cha'a' yakan va kà'in nuu ndo chi'in ma tu'un ta'ani, ikan na koto kachin ndo naja kua ìyo yo chi'in Ndioo. Vati taji'na chà'a ndo ndo nuu ma kuati ña na ja'a ndo ma ña kini, va vitin na ku'va ndo ndo nuu Ndioo, ikan na ja'a ndo ma ña va'a, ta ndakuu ndo ma ndian íí kuenda ra ndia.

²⁰ Vati ora juuni ìyoga ndo nda'a' ma kuati niku, n̄i kuu ja'a ndo ma tiñu ndaa ma ora ikan. ²¹ ¿A tüvi chà'a ndo kuenda ña ma ora jā'a ndo ma kuati niku, na tüvi n̄i tindee yi ndo chi'in n̄i'in ma ña va'a? Va vitin ya'a kùkanuu ndo cha'a' ña jā'a ndo yi, ti chà'a ndo kuenda ña kuà'an ndo iti' ni kuvi ndo. ²² Va vitin ña cha tüva kùu ndo musu ma kuati, ti cha k̄i'vi ndo nda'a' Ndioo, kuenda ña jà'a ndo tiñu nuu ra. Ndicha va'a ña ma iti' Ndioo ìyo kuenda yi ti chi'in yi ni ni'i ndo nuu kuu ndo ñivi íí kuenda ra, ta iti' nuu ni ni'i ndo nuu koo ndito ndo chi'in ra endeeni ndia. ²³ Yakan va ma ya'vi ña n̄i'i ma ñivi cha'a' ma kuati jà'a na, kùu yi ña ni kuvi na. Va ma ña n̄i'i saani yo ña chà'a Ndioo nuu yo kùu yi ña ni koo yo endeeni chi'in ra, cha'a' ña induku ìyo yo chi'in Racha'nu Jesuu ra kùu chito'o yo.

Iin ku'va ña kà'an cha'a' ma ña tanda'a yo

7 Ndyo'o yani, juuni maa ndo cha ch̀to va'a ndo naja kua kà'an iin tu'un ley, vati kà'an yi ña chà'nda yi tiñu nuu ma ñivi ora juuni kùuga na ndian ndito. ² Ta indukuni kùu yi kuenda ma ñivi ña'a t̄anda'a ndia, vati ìyo yi ña endee koan chi'in ma iian nda kati kuvi ra, ti takan kà'an ma ley. Va tu kuvi ma iian, tajan ma ley ikan tüva chà'nda yi tiñu nuan ti cha ch̄í ra. ³ Va tu juuni ìyo ndito ma

iian, ta kì'vian chi'in inga ra, iin kuati kùu ma ña jà'a ña kà'an ma ley, va tu cha chī'í ma ra kùu iian, ma ley ikan tüva chà'nda yi tiñu nuan, ti kùu tanda'a ndikoan chi'in inga ra, ta yüva kuati kùu yi.

⁴Ndyo'o yani, indukuni kùu yi chi'in ndo takua kùu ndo ndian cha ndō'iin chi'in kuñu Cristu ora chī'í yi. Yakan va ma Ley Ndioo taa Moisés tüva chà'nda yi tiñu nuu ndo, ti indukuni kua ikan chī'í ndo chi'in ma kuñu ra. Yakan va vitin cha ndō'iin ndo chi'in inga ra, ta rakan juuni kùu ra ma Cristu, ra cha nātaku ndiko tañu ndian chī'í. Takan jā'a Cristu kuenda yo, ikan na kuu yo ma ndian jà'a ña kùuni Ndioo. ⁵Vati ora juuni kùuga yo ma ndian chà'a ña ka'nda ma kuati tiñu nuu yo, ti ma ña kini ña chàta'ani ma kuñu yo jà'a yi chàtiñu yi ma Ley Ndioo kuenda ña na ja'a ga yo ma kuati. Yakan va, ma ya'vi ña ni'i yo kùu yi ña cha jachika yi yo tiá kua'a' nuu Ndioo. ⁶Va tava vitin ma Ley Ndioo töva chà'nda yi tiñu nuu yo, ti Cristu ora chī'í ra cha jākakú ra yo nuu ndatu ma ley ikan ña chiyoy nda'a' yi niku. Yakan va vitin ñyo nuna yo kuenda ña jà'a yo tiñu kuenda Ndioo, ti tüva kuà'an yo ma iti' cha'nu nuu chà'nda ma Ley tiñu nuu yo, vati kuà'an yo ma iti' chaa ña jàna'a ma Tati Í Ndioo nuu yo.

Ma Ley Ndioo jàna'a yi nuu yo ña ñyo kuati yo

⁷Yakan va, ¿naja kua chànini ndo? ¿A iin ña kini kùu ma Ley Ndioo?, kùuni ndo. ¡Na yüvi takan kùu yi! Vati tu yüvi ma Ley ikan kà'an ña ra jà'a kuati kùu niku, na tüvi chitoy ña takan kùu yi. Ti ma Ley Ndioo kà'an yi ña na tüvi ñyo yi ña kuuni yo nde'o ndatiñu inga ñivi, kàti yi. Ta takan kùu yi ña chā'i kuenda ña iin kuati kùu yi tuva kùunĭ ndatiñu inga na. ⁸Vati yu'u, ora chitoy ma ña kà'an ma Ley Ndioo, nda ña kùu yi tüvi ñyo yi ña ja'i, juuni ma ora ikan, tiaga kùuni nde'i ndatiñu inga ñivi. Yakan va, ma kuati chātiñu yi ma Ley Ndioo kuenda ña na ja'i tiá ma kuati. Vati tu töve ñyo ma Ley Ndioo niku, ma kuati ikan töve ñyo ndatu yi, ti yakan kùu yi iin ña chī'í kuendai. ⁹Yakan va ora takà'an kotoi ña kà'an ma Ley Ndioo, ya'a chisiĭ ti töve jà'i nī'iin kuati kùunĭ niku. Va ora chā'a ndioi kuenda, ma ña kà'an ma Ley Ndioo, tajan juuni ma ora ikan ma kuati jāndoto yi nui ña na ja'i tiá kua'a' ma ña kini ña chà'nda yi tiñu nui. Yakan va kùu takua kùu iin ra chī'í, ti vi'a jāchika ndio ma kuati ikan yu'u nuu Ndioo. ¹⁰Takan kùu ña ma Ley Ndioo ikan vāchi yi kuenda ña

na tindee yi yu'u ña na koo nditoi chi'in Ndioo, kùunì niku, va java vi'a jā'a yi ña na kui takua kùu iin ra cha chī'í nuu ra. ¹¹ Yakan va ma kuati ña chíyo tichi kuñui, jānda'viña'a yi yu'u niku, ta yakan chātiñu yi ma Ley Ndioo kuenda ña na ja'i tiaga ma kuati. Ta ma Ley Ndioo jā'a yi ña jāchika yi yu'u nuu Ndioo cha'a' ma kuati ña chíyo yu'u.

¹² Yakan va kuenda ma Ley Ndioo ña chā'a Ndioo nuu yo, ndicha kuii ña kùu yi iin tu'un va'a ta ndaa, ti tu'un í kùu ma ña kà'an yi.

¹³ Ta, ¿naja kua chànini ndo tuva takan? ¿A kùu ka'an yo ña juuni ma tutu va'a ña tāchi Ndioo nuu yo, kùu ma ña kīchi ka'ni yi yu'u?, kùuni ndo. ¡Na yūvi takan kùu yi! Vati ma ña jāchika yu'u nuu Ndioo kùu ma kuati indii yu'u ora chātiñu yi ma Ley Ndioo kuenda ña nī'i yi ma ndatu. Yakan va ma ora chīto kachin ña kà'an ma Ley, kīcha'a chā'i kuenda ña nduva'a kuii kini kùu ma kuati ña indii niku.

¹⁴ Cha chīto yo ti ma tutu Ley ikan, kùu yi ña í kuenda Ndioo, va yu'u kùu iin nīvi ìyo ñuñivini cha'a' ña kùu musu ma kuati.

¹⁵ Yakan va, ni mai töve kütuninì naja jà'i te'en, vati töve jà'i ma ña va'a ña kùunì ja'i, ti ma ña jà'i kùu ma ña kini ña xàanì nde'i.

¹⁶ Yakan va tu ma ña tüvi chāta'anì ja'i kùu ma ña jà'i, tajan kùuni yi ka'an yi ña cha chā'i kuenda ña ma ña kà'an ma Ley Ndioo ña va'a kùu yi. ¹⁷ Yakan va na yūva mai kùu ma ra jà'a ma ña tüvi va'a, vati ma kuati ña indii tichi kuñui kùu yi ña jà'a yi yi. ¹⁸ Vati yu'u, cha chīto va'i ña ma ña kini ña chāta'ani ja'a ma kuñui, yöve ña va'a kùu yi, ti vaji kùunì ja'i ma ña va'a, va na kùu ja'i yi. ¹⁹ Ma ña kini ña tüvi kùunì ja'i, yakan kùu ma ña jà'i, ta ma ña va'a ña kùunì ja'i, yakan kùu ma ña na kùu ja'i. ²⁰ Yakan va yu'u cha chā'i kuenda ña ora jà'i ma ña tüvi kùunì ja'i, na yūvi yu'u kùu ma ra jà'a yi, ti ma ña jà'a ña na ja'i yi kùu ma kuati ña indii tichi kuñui.

²¹ Ta chā'i kuenda ña takan ta'an chi'in ña ora kùunì ja'i ma ña va'a, nī kuu ja'i yi ti ma ña kini indii tichi kuñui chā'nda yi tiñu nui. ²² Vati chi'in ma chinitunì, chāta'anì ña kà'an ma tutu Ley Ndioo, ²³ va tichi ma kuñui ìyo inga ña ta'an chi'in ña tüvi va'a, ta yakan kùu yi ña kànita'an yi chi'in ma ña va'a chāninì chi'in ma chinitunì. Ta juuni yakan kùu yi ña chū'ni yi yu'u kuenda ña na ja'i kuati ña chāta'ani ma kuñui ja'a yi.

²⁴ ¡Nda'vi ta'an yu'u! Chīto yo kùu jakakú yu'u nuu ma ndatu ma kuati ña chā'ni yu'u ña ìyo tichi kuñui. ²⁵ Uvaa Racha'nu

Ndioo kùu ra ña kùu jakakú ra yu'u cha'a' Racha'nu Jesucristu, ra kùu chito'o yo. Cha'a' yakan kùu yi ña chà'i ta'vindioo nuu ma Racha'nu. Va yu'u tava cha kã'in iti' chata ña ma ña ìyo tichi chinitunì kùuni yi jachi'in yi ña kà'an ma Ley Ndioo, va ìyo inga ña kini ma kuñui chàta'ani yi ja'a yi tava kùu inga ma ley tichi kuñui ña chà'nda yi tiñu nui, ta jà'i ma kuati.

Ma Tati Í Ndioo chà'a yi ña koo va'a yo chi'in Ndioo

8 Yakan va vitin nì'iin na, na kùu tisokuati na yo, ti ndian cha ndō'iin chi'in Cristu Jesuu kùu yo. Ta ndicha ña tüva jachi'in yo ma kuati ña chàta'ani ma kuñu yo ña jà'a yo, vati cha jãchi'in yo ña kà'an ma Tati Í Ndioo. ²Vati Tati Í Ndioo chà'nda yi tiñu nuu yo ta chà'a yi ña na koo va'a yo chi'in Cristu Jesuu, yakan kùu yi ña jàkakú yi yo nuu ma kuati ña chà'nda tiñu nuu yo ña nda kati kuvi yo jà'a yi. ³Vati Ndioo jã'a ra ma ña nī kuu ja'a ma Ley Moisés, ti Ndioo jãndi'i ra nuu ma kuati ña chà'nda tiñu ma kuñu yo. Ti Ley ikan na kùu ja'a yi nì'iin nakuyi cha'a' ña jakakú yi yo nuu ma kuati ña chàta'ani kuñu yo ja'a yi. Va Ndioo jã'a ra yi kuenda yo ora tãchi ra ma ra Se'e ra ñuñivi i'ya ña kàa ra takua kàa kuñu yo, ikan na janaa ra tandi'i ma kuati ìyo kuñu yo ora sōkó ra ma kuñu ra nuu kruu. ⁴Takan jã'a Ndioo chi'in yo, ikan na chinu ndisaa tu'un ña kà'an ma Ley cha'a' naja kua ìyo yi ña koo yo nuu Ndioo. Vati tüva ìyo yo kuenda ña na ja'a yo ña kùuni ma kuñu yo, ti cha ìyo yo kuenda ña na ja'a yo ma kua kùuni ma Tati Í Ndioo. ⁵Yakan va taku ma ndian ìyo kuenda ña jachi'in na ma kuati kùuni ma kuñu na, chàta'ani na ja'a na ma ña kùuni yi, va taku ma ñivi ìyo kuenda ma Tati Í Ndioo, ndiakan chàta'ani na ja'a na ma ña kùuni ma Tati Í Ndioo. ⁶Vati taku ma ndian ìyo kuenda ña jà'a na mamaa ma ña chikan ma kuñu na, ndiakan kuà'an na ma iti' nuu ni kuvi na. Va taku ma ndian ìyo kuenda ña jà'a na ma ña kùuni ma Tati Í Ndioo, ndiakan kuà'an na iti' ni koo vii na, ta ni koo ndito na indeeni. ⁷Yakan va taku ma ndian ìyo kuenda ña jà'a na ma ña kùuni ma kuñu na, ndiakan ya'a xaani na ndè'e na Ndioo, vati tüvi chà'a na na ña jàchinu na ña kà'an ma ley ra, ta ni tüvi kùu jachinu na ma ña kà'an yi ndia. ⁸Ta ma ndian ìyo kuenda ña jà'a na ña kùuni ma kuñu na, ndiakan na kùu ja'a na ña kusii Ndioo nde'e ra na.

⁹Va taku ndyo'o cha tüva ìyo ndo kuenda ña jà'a ndo ña chàta'ani ma kuñu ndo, vati cha ìyo ndo kuenda ma Tati Í Ndioo, tuva ndicha ña ìyo yi chi'in ndo. Tatu ìyo nda ndian tüvi ìyo Tati Cristu chi'in, na yüvi ñivi Cristu kùu na. ¹⁰Va tu Cristu ìyo ra chi'in ndo, vaji cha chī'í ma kuñu ndo cha'a' ma kuati jà'a ndo, vati ma anima ndo nī'i yi nuu ni koo ndito yi chi'in Ndioo endeeni, ti cha ndākuu ndo ndian ndaa jà'a Ndioo. ¹¹Tatu ìyo ma Tati Í ma Racha'nu ña jānataku ndiko ma Cristu tañu ndian ndíí chi'in ndo, juuni ma Racha'nu, ni ku'va ra ña na nataku ndiko ma kuñu ndo vaji cha chī'í yi, cha'a' ma Tati Í Ra ña ìyo chi'in ndo.

¹²Yakan va ndyo'o yani, ìyo iin tiñu ña ìyo yi ña ja'a yo. Va ma tiñu ikan yöve ma kuati ña chikan ma kuñu yo nuu yo ña ja'a yo kùu yi. ¹³Vati tu ìyo ndo kuenda ña jà'a ndo ma ña kini ña chàta'ani ma kuñu ndo ja'a yi, ni kuvi ndo. Va tu chi'in ma Tati Í Ndioo jàña ndo ma tiñu kini ña jà'a ndo chi'in ma kuñu ndo, ni koo ndito ndo endeeni.

¹⁴Yakan va tandi'i ma ndian jàchi'in ña kà'an ma Tati Í Ndioo, se'e Ndioo kùu na. ¹⁵Ti ma Tati Í Ndioo ña nī'i ndo ña ìyo chi'in ndo vitin, töve jànini yi ndo ña na kuu ndo musu yi takua kùu ma Ley Ndioo ña jàyu'vi yi ndo niku. Vati ma Tati Í Ndioo ña nī'i ndo jā'a yi ña na kuu ndo se'e Ndioo. Ta cha'a' yakan kùu yi ña nàni ora kà'an yo chi'in Ndioo vitin, chi'in ndisaa anima yo kà'an yo nuu ra ña Tatá yo kùu ra. ¹⁶Ta juuni ma Tati Í Ndioo ña ìyo chi'in yo i'ya kùu yi ña jāndo'iin yi yi chi'in ma chinituni yo, ta kà'an yi nuu yo ña se'e Ndioo kùu yo. ¹⁷Yakan va tava cha kùu yo se'e Ndioo, juuni ni ku'va ra ma tundeeni ra ña chā'a ra tu'un ña ni koo yi chi'in yo, indukuni takua ìyo tundeeni ra chi'in Cristu ndia. Ta vitin ndicha ña indukuni ndè'o tundo'o takua ndē'e ma Cristu yi, ta juuni chi'in ra ni nī'i yo nuu koo ndito yo endeeni chi'in Ndioo ma nuu chà'nda ra tiñu.

¹⁸Va vitin yu'u chāninī ña ma tundo'o ndè'o vitin, na tüvi kuii nuva kùu yi, tuva jando induku yo yi chi'in ma ña ya'a ka'nu ta tacha ña ni jande'e Ndioo yo iti' nuu ora ni koo yo chi'in ra, ta ni ka'nda yo tiñu chi'in ra endeeni. ¹⁹Yakan va tandi'i kuii ma ña jātuvī ma Racha'nu Ndioo ña ìyo, na kùu jaña yi yi ña ndātu yi ma kivi ni jakoto kachin Ndioo ma ndian kùu se'e ra. ²⁰Vati tandi'i ña jātuvī ma Racha'nu Ndioo, kùu yi ña janañu'u na. Va na yüvi kùu yi ña janañu'u na kua kuuni na ja'a na, ti kùu yi takan cha'a' ña

takan kùuni Ndioo ña na kuu na. Ta vaji takan kùu yi, va tandi'i ña jātuvu Ndioo tūvi jàña yi ña ndātu yi ma kivi ²¹ ña ni jandochaa ndiko ra yi. Ta tūva ni naa nuu yi takua ìyo yi ña ta'an yi niku, vati vi'a ni ndochaa yi takua ni ndochaa ndiko ma ndian kùu se'e Ndioo. ²² Ta juuni cha ch̀to va'a yo ña tandi'i ña jātuvu Ndioo ña ìyo, ya'aga nda'yu ta tana na, takua ndà'yu ta tana ma ñivi ña'a ora tà'nda tichi vi ña ni kàku se'e vi. ²³ Va na yūvi maani ma ña jātuvu Ndioo kùu ma ña ndè'e tundo'o, vati nda maa yo ndian ìyo Tati Í Ndioo chi'in ña kà'an yi naja kua kàa ma ña ni ni'o iti' nuu. Ndicha ti juuni maa yo ya'a u'vi anima yo ndia, ña ndātu yo ora chàa ma kivi ña ni jandaku ma Racha'nu Ndioo yo se'e ra. Ma ora ikan ni jandochaa ra ma kuñu yo. ²⁴ Ma Racha'nu Ndioo jākakú ra yo cha'a' ña ch̀nuni yo tu'un ra, ta ndātu yo ña takan ni ja'a ra. Vati tu ma ña ndātu yo cha kīcha'a yo ndè'o yi, ¿nda kuenda kùu yi ña ndātu ga yo yi?, tuva takan, ti cha ìyo yi nuu yo. Yakan va töve ìyo kuenda ña kuantu ga yo ma ña cha ndè'o. ²⁵ Va tu ma ña ndātu yo, kùu yi iin ña takà'an nde'o, yakan ìyo yi ña kuantu ga yo yi, va kueeni, kueeni.

²⁶ Ta ma Tati Í Ndioo juuni tĩndee yi chi'in ma ña ch̀nuni yo ña kùmani nuu yo, vati ora ch̀kan yo ma ña ch̀niñu'u yo nuu ma Racha'nu Ndioo, töve jātu'va yo yo kà'an yo yi nuu ra takua ìyo yi ña ja'a yo. Vati ma Tati Í Ndioo kà'an nda'vi ra cha'a' yo nduva'a vii ña chi'in tu'un ñivi ña na kùu ka'an kachin na yi. ²⁷ Va tava ma Racha'nu Ndioo ti cha ch̀to va'a ra ma tu'un ña chànini yo ka'an yo. Cha'a' yakan kùu yi ña ch̀to kachin ra tu'un kà'an nda'vi ma Tati Í ra nuu ra cha'a' maa yo ña kùu ñivi í ra, ndian ch̀nuni. Vati kà'an yi takua kùuni ma Racha'nu Ndioo.

Ndioo tĩndee ra ñivi ra naja kua ja'a na ta kùu jakanaa na

²⁸ Cha ch̀to va'a yo, ti ìyo tu'va ma Racha'nu Ndioo ña chàtiñu ra ndisaa ma ña ta'an yo kuenda ña na tĩndee yi ma ndian kùuni na nde'e na ra. Ndiakan kùu ma ndian kāchin ra ña na kuu na ñivi ra takua kùuni maa ra ña kuu na. ²⁹ Vati ma Racha'nu Ndioo, taji'na nākoto ra ma ñivi. Ndiakan kāchin ra na kuenda ña jàndakuu ra na takua kùu ma ra kùu Se'e ra. Yakan jà'a Ndioo, ikan ma ra kùu se'e ra keta ra kùu ra ma ra chava'a ga nuu kua'a' ta'an ra chi'in yani ra. ³⁰ Ta ma ndian kāchin ra taji'na ña kùu na

se'e ra, juuni kāna ra na, ta ma ndian kāna ra, juuni jāndondaa ra na, ta ma ndian jāndondaa ra, juuni chā'a ra ña na kùu na ndian ya'a ka'nu ta iñu'u nuu ni koo na endeeni chi'in ra.

³¹ Yakan va, ¿naja kua ìyo yi ña ka'an yo tuva takan? Ndicha kuii ña ma Racha'nu ìyo tu'va ra tindee ra yo. Yakan va tüvi yu'vio nde'o ndian xaani nde'e na yo. ³² Ma Racha'nu Ndioo, chā'a ra nda ma ra Se'e ra nuu yo ora sōkó ra ra kuenda ña kuvi ra nuu kruu cha'a' ma kuati ndisaa yo. Tu takan jā'a ra, tajan kùuni yi ka'an yi ña nduva'a ga ni ku'va ra nuu yo ndisaa nakuyi ña chiniñu'u yo. ³³ ¿Yo kùu tisokuati ma ndian kāchin Ndioo ña na kuu na ñivi ra?, kùuni ndo. Ni'iin na, vati maa ma Ndioo kùu ra ña jàndondaa ra yo. ³⁴ ¿A ìyo iin ndian kùu jakutuni na cha'a' ma kuati ja'a yo?, kùuni ndo. Töve, vati ma Cristu, ra chī'í cha'a' ma kuati jà'a yo, ta nātaku ndiko ra tañu ndian ndií. Ta juuni rakan kùu ra ña nandi ra chiyo kua'a' ma Racha'nu Ndioo ña kà'an nda'vi ra cha'a' yo. ³⁵ ¿A ìyo ndian kùu jachika yo nuu Cristu, ikan na tüva kuuni ra nde'e ra yo?, kùuni ndo. ¡Töve na! Vati vaji ndè'o tundo'o, a kanita'an ñivi chi'in yo cha'a' ra, a ndo'o yo tama', a ña tüvi ja'ma kù'un yo, a ña ndasii yo, a ña ka'ni na yo. Vaji ndisaa yakan ni ta'an yo ja'a na, va Cristu endee töve ni jaña ra ña ya'a kùuni ra nde'e ra yo. ³⁶ Cha'a' yakan kùu yi ña te'en kà'an ma tutu Ndioo cha'a' ma ñivi ra:

Cha'a' ña chìnuni ndi tu'ùn kùu yi ña tandi'i kivi chà'ni na ndi takua jà'a na chi'in ma mvechala ora chàndaka na ndri nuu chà'ni na ndri,

kàti yi.

³⁷ Yakan va vaji ni nde'o tandi'i ma tundo'o ikan, va ndisaa tiempu jàkanaa yo, vati tìndee ma Cristu, ra ya'a kùuni nde'e ra yo. ³⁸ Ta cha'a' yakan kùu yi ña cha chito va'i ña ni'iin na, na kùu ja'a na ña na naani ma Racha'nu Ndioo ña ya'a kùuni ra nde'e ra yo: ni ma ña kuvi yo, a ma ña na kùvi yo, ni ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo, ni ma kui'na, ni inga ma tati xaan, ta ni ma ña ìyo vitin, a ma ña ni koo iti' nuu, ³⁹ ni ma ña ìyo siki, ni ma ña ìyo ninuu, ta ni ni'iin inga ma ña jātuvu Ndioo ndia. ¡Ndicha kuii ña ni'iin yakan na kùu jachika yi yo nuu ma Racha'nu Ndioo, vati ya'a kùuni ra nde'e ra yo cha'a' ma Racha'nu Cristu Jesuu, ra kùu chito'o yo!

**Nuu kàtitu'un Paulu naja tüvi chìnuni
kua'a' ndian judíu tu'un Cristu**

9 Cha'a' ña kùì iin ra chìnuni tu'un Cristu kà'in ma tu'un ndaa, ta tüvi jànda'viña'i ndo. Vati nda ma Tati Íí Ndioo ña ìyo chi'in, jàndo'iin yi chi'in chinitunì, ta kàti yi ti ña ndicha kùu yi. Ta te'en kà'an yi: ²Ndava u'vi animai jà'a ña ya'a nda'vi kùunì, ³cha'a' ma ñivi ñuu Israel, ti ya'aga kùunì nde'i na, ña ndava kùunì kui ma tu'un nduva'a jà'a Ndioo, a ña kùì iin ra tüva kùu kuenda Cristu, tuva iin ña va'a kùu yi kuenda ña na tindee yi ña kuu koo yatin na ma nuu Ndioo ma ndian ñui. ⁴Vati ma ndiakan kùu ndian tata ma ra Israel, ta nāki'in nda'vi Ndioo na ña na kùu na se'e ra, ta jāna'a ra naja kua kàa ra nuu na, ta jàndo'iin tu'un ra chi'in na, ta chā'a ra Ley ra nuu na, ta jāna'a ra nuu na naja kua kùuni ra ña na jaka'nu na ra, ta kàtitu'un ra nuu na cha'a' ma tu'un chā'a ra ña koto na naja kua ni kuu iti' nuu ndia. ⁵Ta juuni ñivi ndiakan kùu ndra ka'nu chīyo tatiempu, ta tata na kùu ma Cristu, ra kīchi ñuñivi i'ya ndia. Ta ndicha kuii ña ma Cristu i'ya juuni kùu ra Ndioo, ra kuxini nuu ndisaa nakuyi ña ìyo. Yakan va na jaka'nu yo ra endeeni. Ta takan na kuu yi. Amén.

⁶Va na kùu ka'an yo ña tüvi nī jachinu ma Racha'nu Ndioo ma tu'un chā'a ra nuu ma ñivi ra tatiempu, ti na tüvi ndicha ña tandi'i ndian kùu tata Racha'nu Israel, kùu na ñivi ñuu Israel ndicha. ⁷Ta juuni na yüvi tandi'i ndian kùu tata Abraham kùu na se'e ndicha ra ndia, vati ma Racha'nu Ndioo te'en kà'an ra chi'in Abraham taji'na: “Ni koo kua'a' tataun jà'a ma ra se'un Isaac”.

⁸Ña'a jāna'a yi nuu yo ña kùu yo ñivi Ndioo ña chā'a ra tu'un nuu Abraham ña kùu yo ndian se'e Ndioo. Ta tüvi jàndakuni yo ña kùu yo se'e ra cha'a' ña kùu yo tata ñivi. ⁹Vati ma tu'un ña chā'a ma Racha'nu Ndioo nuu Abraham tatiempu te'en kà'an yi: “Ma inga kuiya ora ni kichi nde'e ndikoi ndo, cha ìyo se'un chi'in ñasi'un Sara ma tiempu ikan”, kāti ma Racha'nu Ndioo chi'in ra.

¹⁰Va na yüvi yakan kùu ndisaa yi, vati ma Isaac, ra kùu ñivio chi'in ñasi'i ra Rebeca taji'na, chīyo ndrakuati tili'ma se'e vi. ¹¹⁻¹³Va antea ña kaku ndra, ora ña ni takā'an koto ndra nda ña kùu ma ña va'a, ta nda ña kùu ma ña töve va'a, tajan te'en nāka'an ndio ma Racha'nu Ndioo chi'in ma Rebeca: “Ma ra chava'a kùu ma ra

ni ja'a tiñu nuu ma ra tivaa”, takan kāti Ndioo chi'an. Ta juuni ndava nda nuu ma tutu Ndioo juuni te'en kà'an yi cha'a' ndra ndia: “Nduva'a kùunì nde'i Jacob, va ma yani ra Esaú nduva'a xàanì nde'i ra”, kāti yi. Ta takan kīndoo yi nda vitin, ña tu ma Racha'nu Ndioo kùuni ra kachin ra ma ñivi kuenda ra, ni kachin ra ma ñivi kùuni maa ra, antea ña ja'a na ma ña va'a a ña töve va'a.

¹⁴Yakan va, ¿naja kua ìyo yi ña ka'an yo tuva takan? ¿A va'a jà'a yo tu kà'an yo ña Ndioo kùu ra iin ra tüvi ndaa?, kùuni ndo. ¿Na kùu ka'an yo takan! ¹⁵Vati ma Racha'nu Ndioo te'en kà'an ra chi'in Moisés tatiempu: “Yu'u ni kunda'vinì nda yo kùuni mai, ta juuni kùu kachin nda yo kùuni mai tindei ndia”, takan kāti ma Racha'nu Ndioo. ¹⁶Ña'a kùuni yi ka'an yi ña ma Racha'nu na tüvi ni ja'a ra takua kùuni ma ñivi a takua kāti na ña jà'a ra, ti ni kunda'vini ra ma nda ndian kùuni maa ra. ¹⁷Vati nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi kuenda ma faraón, ra chā'nda tiñu ñuu Egiptu: “¿Chā'i tiñu nuun ña na kùun rey, ikan na kuàtiñui ñun kuenda ña na jana'un ma ndatui nuu ma ñivi, ta takan koto tandi'i ma ñivi ñuñivi nda ra kùu!” Takan kāti Racha'nu Ndioo nuu ma Rey Egiptu. ¹⁸Yakan va ma Racha'nu, kùnda'vini ra nda yo kùuni maa ra, ta jàndava ra anima ndaa yo kùuni maa ra ndia.

¹⁹Takan kùu ta tu ìyo iin ndian tañu ndo chà'nini na te'en: “Ña nī'iin yo na kùu ja'a yo ña jakesiin yo ma ña kùuni Ndioo ja'a ra chi'in yo, ¿ta naja tìsokuati ra yo tuva takan?”, kùuni na. ²⁰Va ndyo'o ñivi ndian töve chìnuni, na tükuii nda ndian kùu ndo ta kànita'an yu'u ndo chi'in ma Racha'nu Ndioo. ¿A kùu ka'an iin kisi chi'in ma ra jàva'a yi ña na chāta'ani yi naja kua jàva'a ra yi kua kuu va'a yi?, kùuni ndo. ¿Na kùu yi! ²¹Vati taku ma ra jàva'a ma kisi, kùu ja'a ra chi'in ma ñukisi nda ña kùuni maa ra. Kùu java'a ra iin yi kuenda ña kuàtiñu na yi iin viko ka'nu, ta juuni chi'in ma ñukisi ikan kùu java'a ra inga yi kuenda ña kuàtiñu na yi ma nuu ìyo ve'eni na ndia.

²²¿A kùu ja'a ma Racha'nu Ndioo indukuni takan chi'in ma ñivi jätuvi ra?, kùuni ndo. Kùu yi, va ma Racha'nu Ndioo jāndeeni ra nde'e ra na, vaji ma ñivi ikan ìyo yi ña ku'un na nuu ni naa na cha'a' ña kùu na ndian jà'a kuati. Va jāndeeni ra nde'e ra na, vaji kùuni ra jande'e ra tundo'o na. Ta takan kùu yi ña jàna'a ra nuu yo ma ndatu ra. ²³Takan jà'a ma Racha'nu Ndioo, ikan na

ku'va yo kuenda naja kua ka'nu ta iñu'u kùu ra. Vati kũnda'vini ra yo, ti takani cha kãchin ra yo ña ni kuu yo ndian chaa ta iñu'u chi'in ra ma nuu ìyo ra. ²⁴Vati ma Racha'nu, ora kãchin ra yo kuenda ra, ìyo yo kùu ndian judú, ta ìyo yo kùu ndian yüvi judú ndia. ²⁵Vati taku nuu ma tutu ma Racha'nu, ña tãa ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña nàni Oseas, te'en kà'an yi:
 Ìyo ñivi ña yüvi ñivì kùu na, va ni jandakui na ñivì;
 ta nda ma ñivi ña tüvi ya'a kùunì nde'i niku, ta vitin
 cha nduva'a kui kùunì nde'i na.

²⁶Ta ìyo inga nuu kà'an yi te'en nuu ma tu'un Ndioo:

“Ndyo'o na yüvi ñivì kùu ndo”,
 ta juuni kà'an yi ña Ndioo ra ìyo ndito,
 ta rakan ni kachin ra, ña na kuu ndo se'e ra, ndia.

²⁷Ta kuenda ma ñivi judú, va te'en kà'an ma tu'un Ndioo ña tãa ma Isaía:

“Vaji ya'aga kua'a' ma ñivi judú,
 takua kua'a' ma yuti ndi'i kãndoyo yu'u tañu'u,
 va na yüvi ndisaa na ni kakú,
 ti ma ndian ni kakú kùu tiani na,
²⁸vati numini ni jakutuni ma Racha'nu ma kuati
 tandi'i ma ndian töva ni kakú,
 ña ìyo ñuñivi i'ya.”

²⁹Ti juuni te'en nãka'an tuku ma Isaía taji'na ndia:

Tu ma Racha'nu Ndioo ra ya'aga ka'nu ndicha ña
 jãkakú ra uvi uni yo.

Ta tu tüvi nã ja'a ra takan niku, endeeni naa ndi'i yo,
 takua nãa ma ñivi ñuu Sodoma, chi'in ma ñivi ñuu
 Gomorra, tatiempu niku ndia,

kãti ra.

Ndioo, jãndondaa ra ma ndian chìnuni tu'un ra

³⁰ ¿Tu takan kùu yi, niyi kùu ka'an yo?, tuva takan. Vati ndian yüvi judú, ña nã tüvi nanduku na naja kua kùu na ndian ndaa niku, vitin ndicha ndiakan kùu na ndian nã'i na nuu kùu na iin ndian ndaa, cha'a' ña chìnuni na tu'un ra. ³¹Va taku ma ndian judú ña jãchi'in ma ña kà'an ma Ley Ndioo; kuenda ña kùuni na kuu na ndian ndaa.

Ndiakan nī kuu ni'i na nuu ndakuu ndaa na cha'a' ña töve nī kuu jachinu na yi. ³² ¿Ta nuu? Ti tüvi nī nanduku na naja kua kùu na ndian ndaa cha'a' ña chìnuni na ma tu'un ra, vati nànduku na nuu kùu na ndian ndaa chi'in ndatu maani na ora jàchinu na ma Ley Ndioo, kùuni na. Cha'a' yakan kùu yi ña kùu na takua kùu ma ndian kàti'i chi'in yuu. ³³ Ti nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi cha'a' yi:

Yu'u ni kanindij ma iti' Sión iin ra kùu takua kùu iin yuu ka'nu.

Ta ma yuu i'ya jà'a yi ña na nduva ma ñivi,

ta juuni jà'a yi ña na kati'i na yi ndia.

Ta nda ndian ni kùuni ña chìnuni tu'un kà'an ma

ra kùu takua kùu yuu ikan,

na tüvi ni kukanuu na cha'a' ra,

kàti ma tutu Ndioo.

10 Ndyo'o yani, ma ña kùnij chi'in ndisaa animai, kùu yi ña na kakú ma ndian judíu. Ti cha'a' yakan kùu yi ña kà'in chi'in Ndioo cha'a' na. ² Vati chà'i kuenda ti nduva'a ìyoni na jà'a na ma tiñu kuenda ma Racha'nu Ndioo, uvaa ña na tüvi kùtunini na naja kua kùu ma ña ndaa takua kùuni ra. ³ Vati na tüvi chito na naja kua kùu yi ña jàndondaa Ndioo ma ñivi. Ti ma ña jà'a na kùu yi ña nànduku na ja'a na ña Ndioo kà'an ra ña kuu na ndian ndaa, va takua kùuni maa na chi'in ma ña jà'a na. Vati na tüvi chà'a na na ña na jandondaa Ndioo na takua kùuni ra. ⁴ Ti ma Ley Ndioo ndàka yi yo nuu ma Racha'nu Cristu, ra jana'a nuu yo ña tu chinuni yo tu'un ra kùu yi ña ndakuu yo ñivi ndaa jà'a ra.

⁵ Va taku ma ndian chànini ña cha ndōndaa anima na chi'in Ndioo, cha'a' ña jàchinu na ña kà'an ma tutu Ley Ndioo, kùuni na. Kuenda ndiakan, Moisés tãa ra te'en: “Ma ñivi jàchinu tandi'i ña kà'an ma tutu Ley Ndioo, ndiakan ni ni'i na nuu koo va'a na chi'in Ndioo.” ⁶ Va kuenda inga ma ndian chànini ña cha ndōndaa anima na kuenda Ndioo cha'a' ña chìnuni na tu'un ra. Kuenda ndiakan ma Ley Ndioo kà'an yi te'en: “Na nàkanini ndo, ti töve chiniñu'u ndo ndaa ndo iti' andivi ta ndakan ndo nuu Racha'nu Cristu cha'a' ña na nuu ra ma nuñu'u' ñuñivi.” ⁷ Ta juuni töve chiniñu'u ndo nuu ndo iti' ninuu nuu ìyo ma ndian ndíi kuenda ña janataku ndiko ndo ma Racha'nu Cristu tañu ma ndian ndíi. ⁸ ¿Ta nayi tiá kà'an ma tutu Ndioo? Ma tu'un

Ndioo kà'an yi ña: “Yatini xiin ndo òyo ma tu'un ra, ti cha kà'an ndo yi ta chìnuni ndo yi chi'in anima ndo.” Tu'un ikan kùu ma ña kàtitu'un ndi, kuenda ña na chinuni ma ñivi ma tu'un cha'a' Jesucristu. ⁹Tatu chi'in tu'un yu'u ndo na'ma ndo ña ndicha ña Jesucristu kùu ra ma chito'o ndo, ta chi'in anima ndo juuni chìnuni ndo ña ndicha ña jānataku ndiko ma Racha'nu Ndioo ra tañu ma ndian ndií, ni kakú ndo jà'a ra. ¹⁰Vati chi'in anima yo kùu yi ña chìninio tu'un Cristu, kuenda ña na ndakuu yo ndian ndaa jà'a ra, ta chi'in yu'u yo nà'ma yo ña chìnuni yo tu'un ra, kuenda ña na jakakú ra yo.

¹¹Vati nuu ma tutu Ndioo kà'an yi te'en: “Ndisaa ma ndian chìnuni tu'un ma Racha'nu, na tüvi ni kukanuu na”, kàti yi. ¹²Ti ma Racha'nu inuuni ndè'e ra ma ndian judú, a ndian yüvi judú. Vati uvanuu ra kùu ra ma Racha'nu kuenda tandi'i ñivi. Ta tandi'i ma ndian chikan nda'vi nuu ra, ni ku'va ra kua'a' ñamani ra nuu na. ¹³Vati te'en kà'an ma tu'un Ndioo: “Tandi'i ma ndian ndakan nda'vi nuu ma Racha'nu, ni ni'i na nuu ni kakú na jà'a ra cha'a ña òyo ndatu ra”, kàti yi. ¹⁴¿Naja kua chànini ndo? ¿A òyo nda ndian kùu ndakan nda'vi na nuu ra tu yüvi ndian chìnuni kùu na?, kùuni ndo. ¿Ta naja kua chìnuni na ma tu'un ra tu takà'an taso'o na yi?, kùuni ndo ndia. ¿Ta naja kua kùu taso'o na yi tu töve yo kàtitu'un ma tu'un cha'a' ma Racha'nu Jesucristu nuu na? ¹⁵¿Ta naja kua kùu katitu'un na ma tu'un ra, tuva tüvi tàchi Ndioo na ña kàtitu'un na yi ndia?, kùuni ndo. Vati nda nuu ma tutu Ndioo kà'an yi ña: “Ya'a va'a kùu yi kuenda ma ñivi ora chàa ma ndian kàtitu'un tu'un va'a cha'a' ma Racha'nu nuu na ña kà'an naja kua koo vii na chi'in ra”, kàti yi.

¹⁶Ta na yüvi ndisaa na jàchi'in na ma tu'un va'a Ndioo ikan. Ti ma Isaía te'en kà'an ra chi'in Ndioo: “Yo'o Racha'nu, ¿a òyo ndian cha chìnuni ma tu'un ña kàtitu'un ndi?, kùuniun”, kàti ra. ¹⁷Takan kùu yi, ña vitin cha chìnuni yo tu'un ra cha'a' ña taso'o yo yi. Ta ma tu'un ña taso'o yo kùu yi tu'un va'a cha'a' Cristu.

¹⁸Va yu'u chikatu'in nuu ndo ña: ¿a tüvi nī chini ma ndian judú ma tu'un Ndioo ikan ña jà'a na takan?, kùuni ndo. ¡Ndicha kuii ti cha chini na yi! Vati nda nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi:

Cha chitakuati ma tu'un yu'u Racha'nu Ndioo ninii

ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi,

nīiin nuu kùu kati yo ña töve nī keta yi,

kàti ma tutu Ndioo.

¹⁹Va yu'u kàti ndikoi nuu ndo: ¿A töve nī kutunini ma ndian judú ma tu'un Ndioo ña cha chīni na?, kùuni ndo. Vati te'en kàti ma Moisés kuenda ma Racha'nu Ndioo tatiempu:

Yu'u ni ja'i ña na ndotixin ndo nde'e ndo ma ñivi yüvi
judú, ndian töve kùu ñivi niku,
ta ni ja'i ña na kuxaani ndo nde'e ndo ma ndian
töve nàkoto na yu'u niku.

Takan kàti ra chi'in ma ñivi judú ikan.

²⁰Vati nda ma ra nàni Isaía, töve nī yu'vi ra nde'e ra nī'iin ñivi ora kà'an ra te'en kuenda Ndioo:

Ma ndian tüvi nànduku yu'u niku, ndiakan nāta'an na yu'u.
Ta nuu ma ndian tüvi chikatu'un cha'i niku, nuu ndiakan
jāna'i yu'u ña na nakoto na yu'u.

Takan kàti ra.

²¹Ta kuenda ma ñuu Israel, va te'en nāka'an ndiko ma Isaía: “Nani kivi ma Racha'nu Ndioo kàna ra ma ñivi ña töve jàchi'in ma tu'un ra, ta ma ndian ití kùuni ña na ndakuu na ñivi ra”, kàti ra.

Ma ndian Ñuu Israel nì'i na nuu kakú na

11 Va vitin yu'u chikatu'in ña: ¿a tüva kuuni ma Racha'nu Ndioo nde'e ra ma ñivi ra, ndian judú ña jā'a ra takan chi'in na?, kùuni ndo. ¿Na yüvi takan kùu yi!, ti kùuni ra nde'e ra na. Vati nda mai juuni kùu iin ra judú ndia, ti tata ma racha'nu Abraham kùu, ta juuni kùu kuenda ma grupu ma Benjamín ndia. ²Vati taji'na, ma Racha'nu Ndioo nākoto ji'na ra ma ndian judú ña na kuu na ñivi ra. Ta takan kùu yi nda vitin ña töve nī jāña ra na. Ti nda maa ndo cha chito ndo naja kua kā'an ma Elía, ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña taa ra ma nuu tutu Ndioo, ora tisokuati ra ma ndian judú nuu Ndioo chi'in tu'un i'ya: ³“Yo'o Racha'nu, cha chā'ni na ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'un, ta jānatani na ma chito naun nuu jàka'nu ndi ñun. Ta vitin janda ma'iin niai kīndoo, va juuni kùuni na ka'ni na yu'u ndia”, kàti ra. ⁴Tajan te'en nāka'an ndio ma Racha'nu Ndioo chi'in ra: “Na yüvi ma'iin niun kīndoo, ti cha kachin ucha mii ndra'ii kuendai, ta ndrakan na töve nī chunandi chiti ndra ña jàka'nu ndra ma ndioo Baal”, kàti ma Racha'nu Ndioo

chi'in Elía. ⁵Ta takan kùu yi ña nda vitin, juuni kìndoo ga uvi uni ma ndian kāchin ra chi'in ma ñamani ra. ⁶Tatu ndicha ña cha'a' ña jā'a ma ñamani Ndioo chi'in yo kùu yi ña jāndaku ra yo ñivi ra, tajan kùuni yi ka'an yi ña na yüvi cha'a' nī'iin ma tiñu ña jà'a yo kùu yi. Vati tu ìyo yi ña jatiñu yo kuenda ni'o ma ñamani Ndioo yüvi ñamani Ndioo ndicha kùu yi, ti Ndioo chà'a saani ra yi nuu yo.

⁷Yakan va, ¿naja kua kùu yi tuva takan? Yu'u kàtì ña ma ndian judíu nduva'a nànduku na naja kua kùu koo va'a na chi'in ma Racha'nu Ndioo, va nī kuu nani'i na yi. Va ma Racha'nu Ndioo kāchin ra iin ñivi, ta ndiakan kùu ma ndian nāni'i na naja kua kuu koo va'a na chi'in ra, va ma inga na töve, ti Ndioo jāndava ra ma anima na.

⁸Vati ndava nda nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi cha'a' na:

Juuni maa ma Racha'nu Ndioo jā'a ra ña na töve

kùtunini na ma tu'un ra,

vati chāsi ra tinuu na ikan na töve ndichin ndè'e na,

ta chāsi ra so'o na ikan na töve kùu kuni na ndia.

Ta takan kùu yi nda vitin.

⁹Ta nda ma David, te'en kà'an ra tatiempu ndia:

Ma viko ka'nu ña jà'a na ora chīsii na, na kuu yi takua kùu iin trampa kuenda na takua kùu ma yu'va tiaka',

ikan na kati'i na ta nde'e na tundo'o.

¹⁰Ta na ndokuaá na, ikan na tüva kuu nde'e na,

ta ma iki chata na, na kuta'nu yi endeeni.

Takan kà'an David.

Ndioo jàkakú ra ma ndian yüvi judíu

¹¹Va yu'u chikatu'in nuu ndo vitin: ¿a chānini ndo ña cha'a' ña cha jāchika ma ndian judíu na nuu Ndioo cha ndākoo ra na endeeni?, kùuni ndo. ¡Töve ndicha! Vati Ndioo chātiñu ra ma kuati na kuenda ña na ni'i ni ma ndian yüvi judíu nuu kakú na. Ta chi'in yakan ni ndotixin ndio ma ndian judíu nde'e na na, ta takan kùuni ndiko na chikoni'i na iti' Ndioo. ¹²Yakan va tu cha'a' kuati jà'a ma ndian judíu kùu yi ña kua'a' ma ndian yüvi judíu nī'i na nuu jàkakú Ndioo na. Ña'a kùuni yi ka'an yi ña tu ma ndian judíu chikoni'i ndiko na ma iti' Ndioo cha'a' ña chìnuni na tu'un Jesuu ña nduva'a kuii va'a ni koo yi kuenda ma ndian yüvi judíu tuva takan kuu yi.

¹³ Va ìyo iin ña kuunì ka'in chi'in ndyo'o ndian yüvi judú. Ndicha kuii ña ma Racha'nu Ndioo tãchi ra yu'u kuenda ndo. Ta yu'u ya'a ch̀isiì ña ch̃a'a ra tiñu i'ya nui. ¹⁴ Ta va'ani kùu yi kuendai tu ìyo iin ma ñivi ndian judú ndòtixin na nde'e na ndo, ta takan kùu chikoni'i na ta ni'i na nuu kakú na ndia. ¹⁵ Ta ndicha kuii ña Ndioo tãvani'i siin ra ra chi'in ma ndian kùu ñivi ra kuenda ña na ndakimani ra ta jakakú ra kua'a' ma ndian yüvi judú ña ìyo ma ñuñivi. Ña'a kùuni yi ka'an yi ña tu Ndioo ora jando'iin ra na chi'in ra inga cha'a', ta ma ndian yüvi judú ña kùu na takua kùu ndian cha ch̃í, ni koo ndito ndiko na. ¹⁶ Tatu ma paan nunuu ña jàva'a yo kuenda ña soko yo nuu Ndioo cha íí yi, kùuni yi ka'an yi ña ndisaa ma yuchan paan íí yi ndia. Tatu ma yo'o iin yutun cha íí yi kuenda Ndioo, kùuni yi ka'an yi ña nda ma soko run íí yi ndia.

¹⁷ Ta ma ndian judú ña kùu takua kùu yutun olivu va'a, Ndioo chà'nda ra java ma soko run, ta ikan jàtiin ra ndyo'o ndian kùu takua kùu soko yutun ku'u. Yakan va vitin ndyo'o ndian yüvi judú, cha kùu ndo takua kùu ma soko yutun olivu va'a, cha'a' ña jàtiin ra ndo chi'in run takua kuu ma yutun ikan chi'in sikui run, takan kuu ndyo'o ndian ìyo ndito ndo. ¹⁸ Ta koto jãdotayi ndo ndo, ta kati ndo ña ndian va'a ga kùu ndo kua ma ndian judú, ña kùu na soko ma yutun olivu va'a. Vati tu chà'nini ndo ña ndian va'a ga kùu ndo kua ma ndiakan, na kuku'uni ndo ña na yüvi maa ndo kùu ma ndian ndiso ma yo'ó run, vati ma yo'ó run ikan, kùu yi ña ndiso yi maa ndo.

¹⁹ Ta vaji ni kati ndo ña: “Ndicha, ña takan kùu yi, va tã'nda ita'vi soko ma yutun olivu ikan, kuenda ña na natiin ndyu'u nuu ma yutun ikan”, ni kati ndo. ²⁰ Ndicha ña takan kùu yi, va ch̃a'nda ma Racha'nu Ndioo ita'vi ma soko ma yutun va'a ikan ña kuu yi ma ndian judú, cha'a' ña töve ch̀inuni na ma tu'un ra, ta vitin ìyo va'a ndyo'o yüvi judú kuenda ra cha'a' ña ch̀inuni ndo tu'un ra. Ta cha'a' yakan kùu yi ña va'a ga ña na ja'a ndo kuenda nuu ndo chi'in ma ña kà'an ndo, ta na jätayi ndo ndo, va na yu'vi kuuni ndo. ²¹ Vati tu ma Racha'nu Ndioo tüvi nī jaka'nuni ra ma ndian judú, ña kùu na soko ma yutun va'a, ni maa ndo, tüvi ni jaka'nuni ra ndo tu tüvi ch̀inuni va'a ndo ma tu'un ra ndia.

²² Na nde'e ndo, ña ra ya'a ga va'a kùu ma Racha'nu Ndioo, va juuni ya'a ika ra ndia. Vati ndōika ra chi'in ma ndian kãchin ra ña

kee siin ma iti' ra, ta chi'in maa ndo kùu ra iin ra va'a. Va ìyo yi ña koo va'a ndo chi'in ma ñamani ña chā'a ra nuu ndo, vati tu töve, ta nda maa ndo ni ka'nda ra, vaji cha jātiin ra ndo. ²³ Ta ìyo inga tuku nakuyi, tu ma ndian judú kìcha'a na chìnuni ndiko na tu'un ra, ta ma Racha'nu Ndioo ni jatiin ndiko ra na, ti ìyo ndatu ra ña jà'a ra yi. ²⁴ Vati tu ndyo'o ña kùu ndo ma takua kùu soko ma yutun olivu ku'u, ta chā'nda ra ndo, ta jātiin ra ndo chi'in ma yutun olivu va'a, ta ña'a iin ña ndetiñu tita'an run tu jà'a yo takan. Ña'a kùuni yi ka'an yi ña kuenda ma Racha'nu Ndioo töve ndetiñu jatiin ndiko ra inga cha'a' ma ndian judú ma nuu chìyo na niku.

Ma Racha'nu Ndioo ni jakakú ra ma ndian judú tiá iti' nuu

²⁵ Yakan va ndyo'o yanj, kùunĭ ña na koto ndo ma tu'un xe'e ña ìyo chi'in ma Racha'nu Ndioo, ikan na tüvi kuuni ndo ña maa ndo kùu ma ndian ya'a ga ìyo chinituni. Vati ìyo iin ku'va ña te'en kà'an: “Java ma ndian judú kùu ma ndian ya'a jàndava na xini na, ti tüvi chìnuni na tu'un Ndioo. Ta takan ni ja'a na, nda kati keta ma kivi ña ni ki'vi kua'a' ma ndian yüvi judú iti' ra ndia.” ²⁶ Ta ora cha yā'a ma ña'a, tajan ndisaa ndio ma ndian judú ni kakú na, vati te'en kà'an yi nuu ma tutu Ndioo:

Ma iti' yuku nàni Sión ni keta iin ra jàkakú kua'a' ñivi,
ta rakan kùu ra ña ni janaa ra kuati ma ñivi Jacob.

²⁷ Takan ìyo yi ña tindei na, ikan na kakú na,

ti takan cha chā'i tu'un nuu na ña jāndo'iin tu'in
chi'in na taji'na,

kàti ma Racha'nu Ndioo nuu tutu ra.

²⁸ Va cha'a' ma tu'un va'a Ndioo kùu yi ña xaani ma ndian judú nde'e na Ndioo. Ta cha'a' yakan kùu yi ña ndyo'o cha nì'i ndo nuu kùu kakú ndo vitin. Va ma Racha'nu Ndioo juuni kùuni ga ra nde'e ra na cha'a' ña kāchin ra ma ndian kùu ñivi na chìyo taji'na. ²⁹ Vati ma tu'un ña chà'a Ndioo nuu ma ñivi, na kùu sama ra inga ma kua chànini ra cha'a' yi, ta ni ma ndian kàchin ra ndia. ³⁰ Taji'na maa ndo kùu ma ndian tüvi chìnuni tu'un Ndioo niku, va vitin ma Racha'nu Ndioo kùnda'vini ra ndo, cha'a' ña jāña ma ndian judú ña chìnuni na ma tu'un Ndioo. ³¹ Ta takan kùu yi ña vitin kùnda'vini ma Racha'nu Ndioo ndo ora jāña na chìnuni na ma tu'un ra, va

ni chaa iin kivi ña ni kunda'vini ndiko ra na indukuni ma takua kunda'vini ra ndo ndia. ³²Vati maa ma Racha'nu Ndioo kùu ra ña chā'a ra ña na ja'a tandi'i ñivi òyo ñuñivi ma kuati, ikan ma ora ni chaa ma tiempu ña kunda'vini ra yo, ni kunda'vini ra ndisaa yo.

³³¡Nduva'a kuii ka'nu kùu ma Racha'nu Ndioo, ña ya'a òyo chinituni ra, ta ya'a ch̀to ra ña kà'an ra ndia, ña n̄'iin yo na kùu kutunini yo ndisaa ña ch̀nini ra ja'a ra! Uvani ña ch̀to yo, ña ndisaa ma ña ch̀nini ra, ña va'a kùu yi, vaji töve k̀tinini yo naja ja'a ra yi. ³⁴Va, ¿a òyo nda yo ch̀to naja kua ch̀nini ma Racha'nu?, k̀uni ndo. ¿A òyo ma yo chā'a chinituni ma Racha'nu Ndioo?, k̀uni ndo. ³⁵Ta, ¿a òyo iin nda yo chā'a iin nakuyi nuu ma Racha'nu, ta òyo yi ña jachikoni'i ndiko ra yi nuu na?, k̀uni ndo. ¡Töve takan kùu yi! ³⁶Vati ndisaa nakuyi ña òyo chi'in yo, ma Ndioo jätuvi yi, ta kuenda maa ra kùu yi.

Yakan va na jaka'nu yo ra nani kivi, ta ndisaa tiempu. Ta takan na kuu yi. Amén.

Nuu ndòchaa ma ñivi jà'a Ndioo

12 Yakan va ndyo'o yani, ch̀i kuenda ña ya'a kunda'vini ma Racha'nu Ndioo ndo, ta cha'a' yakan kùu yi ña j̀nini ndo, ña na ku'va ndo ndo nuu ma Racha'nu Ndioo, ikan na ndakuu í ndo, ta chi'in yakan ja'a ndo ña na sii kuuni ra. Ndicha va'a ña takan òyo yi ña ja'a ndo kuenda ña j̀ka'nu ndo ra. ²Yakan va koto ǹkanini ndo koo ndo takua òyo ma ñivi ñuñivi. Va'a ga ña na nanduku ndo tuku kua koo ndo, ikan na ndochaa chinituni ndo, ta nakoto ndo niyi kuu ma ña va'a ña k̀uni ma Racha'nu Ndioo kuenda ndo, ta niyi kùu ma ña ndaa ña k̀uni ra kuenda ndo, ta niyi kùu ña ja'a yi ña sii k̀uni ra cha'a' yo.

³Takan k̀u ta cha'a' ma ñamani ña chā'a Ndioo nui, yu'u k̀in chi'in ta'ii'iin ndo ña töve òyo yi ña jandoka'nu ga ndo ndo ma takua cha kùu ndo. Va'a ga ña na nakanini ndo naja kua kùu jatiñu ndo ma ndatu ña chā'a Ndioo nuu ta'ii'iin ndo, ña kùu ndo ndian ch̀nuni tu'un ra. ⁴Vati taku ma kuñu yo kùu yi iin kuñuni va òyo kua'a' nuu ch̀tiñu yi. Ta siin siin nuu ch̀tiñu yo ta'ii'iin yi. ⁵Ta takan kùu yi chi'in maa yo, ti vaji òyo kua'a' ma yo ch̀nuni, va ndisaa yo kùu yo

takua kùu iin kuñuni kuenda Cristu. Ta takan kùu yi ña ndisaa yo jàtiñu yo indukuni kua jàtiñu iin kuñuni, ti cha ndō'iin yo chi'in yi.

⁶Yakan va ma Racha'nu Ndioo chā'a ra ñamani ra nuu ndisaa yo, va siin siin kùu ma ndatu chā'a ra nuu ta'ii'iin yo kuenda ña jàtiñu yo yi. Vati tu chā'a ra ma ndatu nuu yo ña na ka'an yo ma tu'un ra nuu ma ñivi, ìyo yi ña kuàtiñu yo yi chi'in ma naja kua chìnuni yo ma ña chā'a ra nuu yo. ⁷Vati tu chā'a ra ma ndatu nuu yo, kuenda ña na ja'a yo tiñu nuu ma inga ñivi, na ja'a va'a yo yi. Ta maa yo nī'i ndatu kuenda ña jàna'a yo ma ña kùuni ra nuu ñivi, na ka'an yo yi chi'in ndisaa anima yo ndia. ⁸Tatu ìyo nda yo nī'i ndatu kuenda ña ku'va yo tundeeni ma ñivi, na ja'a va'a yo yi. Ta ma yo nī'i ndatu kuenda ña ku'va yo ndatiñu nuu ñivi, na nākanini yo cha'a' ña naja chā'a yo yi nuu na. Ta ma yo nī'i ndatu kuenda ña kùu yo ndian kuxini nuu ñivi, na ja'a yo kuenda nuu yo chi'in yi. Ta yo nī'i ndatu kuenda ña kùnda'vini yo ma ndian chiniñu'u yi, na sii kuuni yo ora jà'a yo yi ndia.

Tu'un kà'an naja kua ìyo yi ña koo ma ñivi Ndioo chi'in ta'an na

⁹Ta ndyo'o, na kuuni va'a ndo nde'e ndo ta'an ndo, ta töve ja'ani ndo ña kùuni ndo nde'e ndo na. Ta na nanduku ndo ja'a ndo ma ña va'a, ta yüvi ma ña tüvi va'a. ¹⁰Ta juuni ìyo yi ña kuuni ndo nde'e ndo ndian kùu ta'an ndo, ndian chìnuni. Ta na numini nanduku ndo naja kua tiñu'u ndo ta'ii'iin ma ndian kùu ta'an ndo.

¹¹Ta na jatiñu va'a ndo chi'in ndisaa ña ndee ndo, ta tüvi suchan ndo ora jà'a ndo yi. Ta na jatiñu va'a ndo kuenda Ndioo chi'in ndisaa anima ndaa ndo. ¹²Ta na sii kuuni ndo cha'a' ma ña va'a ña ndàtu ndo nuu Ndioo. Ta juuni na jandeeni ndo tuva nde'e ndo tundo'o. Ta endeeni ka'an ndo chi'in Ndioo nani kivi ndia. ¹³Ta juuni na tindee ndo ma ndian ta'an ndo ndian chìnuni chi'in ma ña kùmani nuu na, ta na iñu'u koo ndo chi'in ma ndian chā'an chānde'e nuu ìyo ndo ndia. ¹⁴Ta juuni na ka'an ndo chi'in Ndioo, ña na tindee ra ma ndian xaani ndè'e ndo. Ta ndyo'o, koto kà'an ndo chata na, ti na vii ìyo yi ña ka'an ndo chata na. ¹⁵Ta juuni na sii kuuni ndo chi'in ma ndian chisii. Ta tuva ìyo ma ndian chàku, ndian nda'vi kùuni, na kuaku ndo chi'in na ndia. ¹⁶Ta juuni na indukuni koo ndo chi'in ta'ii'iin ma ndian kùu ta'an ndo, ndian

chìnuni. Ta koto jàka'nu ndo juuni maa ndo, vati tiá va'a ña na inuu koo ndo chi'in ma ndian nda'vi. Ta juuni koto jändotayi ndo ndo cha'a' ña ya'a ch̀to ndo ña kà'an ndo, k̀uni ndo ndia.

¹⁷Tatu ìyo ñivi jà'a ma ña tüvi va'a chi'in ndo, koto jà'a ndo takan chi'in na ndia. Tiá va'a ña na nanduku ndo naja kua ja'a ndo ma ña va'a nuu ndè'e ndisaa ñivi. ¹⁸Yakan va yu'u jàninì ndo inga cha'a' ña na nanduku ndo naja kua koo vii ndo chi'in ndisaa ma ñivi ñuñivi, nda kati chaa nuu kundee maa ndo. ¹⁹Ndyo'o xaa ndian k̀u yanì, na nänduku ndo kuati chi'in ma ndian xaani ndè'e ndo, vati tiá va'a ña na ndakoo ndo yi kuenda ma Racha'nu Ndioo, ikan maa ra na jande'e ra tundo'o na. Vati nda nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: “Yu'u k̀u ma ra ni jande'e tundo'o na, ti yu'u k̀u ma ra ni jakutunini ma kuati na”, k̀ti ma Racha'nu. ²⁰Ta juuni kà'an ma Racha'nu te'en ndia: “Tatu ìyo ma ndian xaani ndè'e ndo ña ch̀soko na, na ku'va ndo ña kachi na. Tatu ìyo ndian nàtii takuii, na ku'va ndo ra' ko'o na ndia, ikan juuni maa na, na ku'va na kuenda cha'a' ma ña jà'a ndo chi'in na, ta koo tukanuu nuu na chi'in ndo”, k̀ti ma Racha'nu ndia.

²¹Yakan va koto k̀'va ndo ña jakanaa ma ña tüvi va'a ndo. Tiá va'a ña na jakanaa ndo yi chi'in ma ña va'a ña jà'a ndo.

13 Vati ndisaa yo ña kua ìyo yo ma ñuñivi i'ya, ìyo yi ña jachi'in yo ña kà'an ma ndra ndiso tiñu ña ìyo kuenda ma ra kuvienu, ti ndisaa ma ndra ndiso tiñu ikan, Ndioo chā'a yi ma nuu ndra. Vati maa ra jà'a ña na koo ndra ma tiñu ikan kuenda ra. ²Yakan va ma ndian tüvi jàchi'in ña kà'an ma ndra kumitiñu, k̀uni yi ka'an yi ña tüvi jàchi'in na ña kà'an ma Racha'nu Ndioo ndia. Va ma ndian tüvi jàchi'in takan, cha'a' yakan k̀u yi ña chàkoso kuati na, ta ndè'e na tundo'o. ³Vati taku ma ndra jàtiñu kuenda ma ra kuvienu, tüvi ìyo ndra kuenda ña jàyu'vi ndra ma ndian jà'a ma ña va'a, ti ìyo ndra kuenda jayu'vi ndra ma ndian jà'a ña tüvi va'a. ¿A k̀uni ndo koo ndo ña tüvi nuva jà'a ndo ña yu'vi ndo ma ndra kumitiñu? Tu takan k̀uni ndo, na ja'a ndo ma ña va'a, ikan na nde'e ndra ña ndian va'a k̀u ndo. ⁴Vati ndrakan ìyo ndra ña jà'a ndra tiñu nuu Ndioo, kuenda ña tìndee ndra ndo ña na koo va'a ndo. Va tu jà'a ndo ma ña tüvi va'a, tajan ìyo ndio yi ña yu'vi ndo ndra, ti tüvi kuà'an maani ndra, vati ìyo ndra kuenda ña jànde'e

ndra tundo'o ndo, cha'a' ña ndiso ndra tiñu kuenda Ndioo. Ta cha'a' yakan kùu yi ña ìyo yi ña jande'e ndra tundo'o, ma ndian jà'a ma ña tüvi va'a. ⁵Yakan va takan kùu yi ña ìyo yi ña jachi'in ndo, ña kà'an ma ndra kumitiñu. Ta na yüvi uvaa cha'a' ña ndasii ndo kùu yi ña ndè'e ndo ma tundo'o, vati juuni kùu yi cha'a' ña jàna'a yi nuu ndo, ña na koto ndo, ña takan ìyo yi ña jachi'in ndo yi ndia.

⁶Yakan va juuni cha'a' ña'a kùu yi ña tia'vi ndo xu'un' ña nàka'an ma ndra kumitiñu, kuenda ña na jandova'a ndra ma ñuu ndo ndia. Vati kuenda ikan kùu yi ña, ma ndra kumitiñu kùu ndra kuenda ña jà'a tiñu nuu Ndioo, ti uvaa tiñu ikani kùu yi ña jà'a ndra. ⁷Yakan va tuva ìyo ndian tàvi ndo nuu, na tia'vi ndo nuu na. Tatu ìyo yi ña tia'vi ndo nuu ma ndra kumitiñu kuenda ma iin tiñu va'a kuenda ma ñuu ndo, na tia'vi ndo nuu ndra ndia. Tatu ìyo yi ña iñu'u koo ndo chi'in ma ñivi, na tiñu'u ndo na. ⁸Ta koto kindoo ndo tavi ndo nuu n'iiin ñivi. Ma uvaa nuu ma ña ìyo yi kindoo tavi ndo nuu inga ñivi kùu ma ña kùuni ndo nde'e ndo na. Vati tuva ndicha ña cha kùuni ndo nde'e ndo ma nda ndian nikuuni, tajan kùuni ndio yi ka'an yi ña cha jächinu ndo ña kà'an ma tutu Ley Ndioo ña ìyo yi ña ja'a ndo. ⁹Vati nuu ma tutu Ley Ndioo te'en kà'an yi: “Na ki'vi ndo chi'in ñivi ña'a yüvi ñasi'i ndo, na kà'ni ndo ñivi, na sü'u ndo, na küuni ndo nde'e ndo ndatiñu inga ñivi.” Ta ndi'i tu'un i'ya chi'in inga tu'un ña kà'an ma tu'un Ley Ndioo kùu ndo'iin yi chi'in ma tu'un kà'an yo i'ya: “Na kuuni ndo nde'e ndo ma ñivi ta'an ndo, takua kùuni ndo nde'e ndo juuni maa ndo”, kàti yi. ¹⁰Yakan va tuva cha kùuni ndo nde'e ndo ma nda ndian nikuuni, iin ña töve jätivi ñivi kùu ma ña jà'a ndo kuenda na. Ti ora kùunio nde'o ma ndian kùu ta'an yo, ña'a kùu yi ma ña jàna'a yi ña kùu yo ma ndian jächinu va'a yo ña kùuni ma tutu Ley Ndioo kà'an yi.

¹¹Ta ma tu'un i'ya, na ki'in kuenda ndo yi nda ma tiempu ña ìyo yo vitin, vati kùuni ña na koto ndo ña cha ìyo yi ña koo tu'va ndo, ti ma ora ña ni kakú yo cha yatin vächi jayatin yi yi nuu yo ña kua kùu yi ma ora kīcha'a yo chīnuni yo ma tu'un Jesuu. ¹²Vati ma ora naa, chani chaa ora ni ndi'i nuu yi, ta vitin vächi ndio ña jàndondichin yi. Yakan va na jandi'i yo nuu ma ña tüvi va'a ña jà'a yo, ña ìyo kuenda ma nuu naa, ta na ndochaa yo, ta kùu yo takua kùu ma ndian kàchika nuu ndichin. ¹³Ta na nanduku yo naja kua

ja'a yo ma ña va'a, cha'a' ña kùu yo ñivi chàkunu nuu ndichin. Na tüvi ìyo yi ña kakunu yo nuu jà'a ma ñivi viko, ta kùnín yo chi'in na. Ta juuni na nànduku yo ja'a yo ma ña chikan ma kuñu yo, ta jandotayi yo yo chi'in yi, ta ni ña nanduku yo kuati chi'in ñivi, ta ni ndötixin yo nde'o na ndia. ¹⁴Vati tiá va'a ña na ndochaa ndo kuenda ma Racha'nu yo Jesucristu, ta tüvi ña nànduku ndo ña ja'a ndo ma ña kini kuenda ña na kindoo va'a ndo chi'in ma kuñu ndo.

Nuu kà'an ndaa na chata ta'an na ndian chìnuni

14 Takan kùu ta na ki'in va'a ndo kuenda ma ndian kùu ta'an ndo ña takà'an koto va'a na, a ìyo va'a na chi'in Ndioo, a töve. Ta juuni koto kànita'an yu'u ndo chi'in na cha'a' ña tüvi induku chànini na, takua chànini ndo ndia, ti na tüvi nda kuenda ora jà'a ndo takan. ²Taku ìyo yo chìnuni ña chànini ña iin ña va'a kùu yi tu kacho ndisaa nuu ma nda ndayu ni kuuni. Va ìyo inga yo töve chìnuni va'a ña chànini na ña va'aga ña kacho ma maa chiti yutun takua kùu yuva. ³Yakan va taku java yo chìnuni ña chànini yo ña kùu kacho tandi'i nuu ma ndayu, na tüvi ìyo yi ña kuàtu'un yo inga ma ndian ta'an yo ña chàchi mamaa chiti yutuni. Ta taku ma yo chàchi mamaa chiti yutun, juuni na tüvi ìyo yi ña kuàtu'un yo inga ma ndian ta'an yo ña chàchi tandi'i nuu ma ndayu ndia, vati kuenda ma Racha'nu Ndioo, va'ani kùu yi. ⁴¿Ta nda yo kùu yo ña kùuni yo ña tisokuatio inga ma ndian ta'an yo, ta yüvi chito'o na kùu yo?, kùuni ndo. Vati na nde'e ma chito'o na tuva jà'a na ña va'a, a ña tüvi va'a. Tiá va'a ña na ndakoo yo yi kuenda ma Racha'nu, ra kùu chito'o na, vati maa ra kùu ra ña kùu tisokuati ra na tuva yüvi ña va'a kùu ma ña jà'a na. Ta ndiakan ni koo va'a na, ti ìyo ndatu ma Racha'nu kuenda ña ja'a ra ña na nani'i na naja kua koo va'a na.

⁵Ta juuni ìyo inga ma ndian chìnuni tu'un Ndioo ña chànini na, ña ma kivi nindeo kùu ma kivi ka'nuga kua ma inga tuku kivi. Ta ìyo inga tuku ma ndian chìnuni ña chànini na, ña tandi'i ma kivi, indukuni kùu yi kuenda na. Yakan va tiá va'a ña na ta'ii'iin ndo, na ja'a ndo takua chànini ndo ña kuu ma ña va'a ña ìyo yi ña ja'a ndo. ⁶Yakan va taku ma yo chìnuni ña chànini ña ìyo iin kivi ka'nuga kua ma tiá yi kuenda ña jàka'nu yo Ndioo. Ta maa yo jà'a takan, jà'a yo yi kuenda ma Racha'nu Ndioo. Ta taku maa yo ña chàchi sa'an, na

kachi yo yi va kuenda ma Racha'nu, ti kà'an yo ta'vindioo nuu ra cha'a' yi. Ta ma yo tüvi chàchi sa'an, juuni jà'a yo yi kuenda ma Racha'nu Ndioo, ti juuni kà'an yo ta'vindioo nuu ra cha'a' yi ndia.

⁷Vati nĩ'iin yo tüvi ìyo ndito yo kuenda juuni maa yo, ta ni ña kuvi yo kuenda juuni maa yo ndia. ⁸Ti tu ìyo ndito yo kuenda ma Racha'nu, takan ìyo yi ña kuu yo. Ta tu kuvi yo, juuni kuenda ma Racha'nu takan ìyo yi ña kuvi yo ndia. Yakan va na tüva kuu vaji ìyo ndito yo a chí'í yo, indukuni kuenda Ndioo ni kuu yo. ⁹Vati kuenda ikan kùu yi ña cha chí'í ma Cristu, ta nātaku ndiko ra kuenda ña na kuu ra ma Racha'nu chà'nda tiñu nuu ma ndian ndií, ta nuu ma ndian ìyo ndito ndia.

¹⁰Va ndyo'o, ¿ta naja kua tisokuati ndo juuni ma ndian meru ndo ña chìnuni tu'un Cristu? Ta, ¿naja tüvi ki'in ndo kuenda na, tuva ndisaa yo indukuni ni chaa yo chi'in na nuu tayu íí nuu nàndi ma Racha'nu chà'nda ra tiñu ña jàkutunini ra cha'a' ma ña jà'a yo?, kùuni ndo. ¹¹Vati nuu ma tutu Ley Ndioo te'en kà'an yi:

Yu'u kà'in ña, juu ndicha kuii ña ra ndito kùì,
 ta indukuni iin ña ndicha kùu yi,
 ña ni kunandi chiti ndisaa ñivi ìyo ñuñivi ora ni nde'e na yu'u,
 ta juuni ma ora ikan ni jaka'nu na,
 ta ni ka'an na ña ma Racha'nu Ndioo ndicha kuii
 ña kùu ra Ndioo,

kàti ma Racha'nu Ndioo chi'in na.

¹²Ta takan kùu yi ña ta'ii'iin yo ìyo yi ña ku'va maa yo kuenda cha'a' ma tiñu jà'a yo nuu ma Racha'nu Ndioo, ma ora ni jakutunini ra ma kuati yo.

Koto jà'a ndo na kati'i ma ndian kùu ta'an yo

¹³Yakan va na tüvi va'a jà'a yo tu tisokuati yo chata ma ndian kùu ta'an yo ña chìnuni ma tu'un va'a. Vati va'aga ña na nanduku ndo naja kua koo vii ndo chí'in na. Ta tüvi ìyo yi ña ja'a ndo iin ña tüvi va'a chí'in na, ta yakan kùuni ndio yi ja'a yi ña na kati'i na, ta takan kùuni ndio na ndakoo na ma ña chìnuni na tu'un Cristu, jà'a ndo. ¹⁴Va taku yu'u ña kùì iin ra chìnuni va'a ma tu'un Jesucristu, nduva'a chìnuni ña na tüvi nĩ'iin nuu ma ndayu ña chàcho ña kati yo ña na tüvi va'a kacho yi, va ndisaa nuu ndayu, va'a yi. Tatu

ìyo nda yo chà'nini ña ma ndayu kùu yi ña kini yi kuenda na, juu kìnì yi va kuenda maani na, tuva takan chà'nini na. ¹⁵Tatu cha'a' ma ndayu chà'chi ndo kùu yi ña tüvi va'a kùuni ma yani ndo ndian chìnuni ja'a ndo, tajan chi'in ma ña jà'a ndo ikan, jàna'a yi ña na yüvi ndian kùuni ndo nde'e ndo ta'an ndo kùu ndo. Ta koto jà'a ndo ña cha'a' ma ña chà'chi ndo ña ja'a yi ña na kesiin ma ndian yani ndo iti' Ndioo, vati juuni cha'a' ndiakàn chí'í Cristu ndia. ¹⁶Ta koto kü'va ndo ña na ka'an ndaa ma ñivi chata ma ña va'a nuu ndo. ¹⁷Vati taku ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, na tüvi ni ja'a ra kuenda cha'a' ña, nda nuu ndayu chà'chi yo, a nda nuu ma ndixi kùu ma ña ch'i' yo, vati jà'a ra kuenda cha'a' ña vii ta ndaa ìyo yo, ta cha'a' yakan kùu yi ña ya'a sii kùuni yo jà'a ma Tati Í Ndioo. ¹⁸Ta ndisaa nda yo chìnuni ña jà'a takua kùuni ma Racha'nu Cristu, te'en ni kuuni na: Nduva'a sii ni kuuni ma Racha'nu Ndioo jà'a yo, ta nda ma inga ñivi, va'a ni ka'an na chata yo ndia.

¹⁹Yakan va na nanduku yo naja kua koo va'a yo chi'in ma ñivi ta'an yo ña chìnuni, ikan ndisaa yo kuàkua'nu va'a yo chi'in chinituni yo ña chìnuni va'a yo ma tu'un Racha'nu Ndioo. ²⁰Yakan va koto jà'a ndo ña na jaña ma ndian ta'an ndo ña chìnuni na ma tu'un Ndioo, cha'a' ma ndayu chà'chi ndo. Vati ma ña ndicha kùu yi ña: ndisaa kuui ma ña chà'chi ndo, va'a yi, uvaa ña na tüvi va'a ja'a ndo tuva chà'chi ndo ma ndayu ikan kuenda ña na nde'e ma inga ñivi ndo, ta jaña na ña chìnuni na. ²¹Va'aga ña na tüvi kachi ndo sa'an, ta ni ña ko'o ndo ndixi, ta ña na jà'a ndo ni'iin inga nakuyi ña tüvi va'a kuenda na, ti koto ja'a yi ña na jaña na ña chìnuni na ma tu'un Ndioo. ²²Yakan va tu ndicha ña chìnuni ndo iin ña va'a kùu ma ña jà'a ndo, vati ma tu'un ikan kùu yi kuenda maani ndo chi'in Ndioo. Ya'a sii kùuni ma ñivi ña nuna jà'a na ma ña ch'ito na ña iin ña va'a kùu yi, ta juuni maa na, na töve tiso na kuati nuu na chi'in ma ña jà'a na. ²³Va taku ma ndian chìnuni ña, uvi kua chà'nini na ña, tu kachi na yi a tüvi. Juuni chata maa na jà'a na ma kuati, ti tüvi jà'a na yi chi'in ndisaa anima na, takua ìyo yi ña ja'a na. Ta tandi'i ma ña jà'a yo ma ora tüvi ndaa va'a kùuni yo ja'a yo yi, iin kuati kùu yi ndia.

15 Yakan va taku maa yo ndian chìnuni va'a ìyo yi ña tindee yo ma ndian ta'an yo ña kùmani na ni'i na ma kua chìnuni va'a

na, ta yüvi ña nànduku yo ja'a yo ma ña va'a kuenda uvanuu juuni maani yo. ²Ndisaa yo ìyo yi ña ja'a yo iin tiñu va'a kuenda na, ikan na kuàkua'nu va'a na ta chinuni va'a ga na ma tu'un Ndioo. ³Vati ni ma Cristu, na tüvi nī nanduku ra ja'a ra ma tiñu va'a kuenda juuni maa ra, ti java tiá va'a ña jāchinu ra ma ña kà'an yi nuu ma tutu Ley Ndioo, ta te'en kà'an yi: “Tandi'i ma ña kà'an na tu'un kini chataun, juuni chatai kōyo ma tu'un kini ndia”, kàti yi. ⁴Vati tandi'i ma ña chūndaa ña tāa nuu ma tutu Ndioo tatiempu, tāa na yi ña kùu yi kuenda ña jàna'a yi nuu yo naja kua ìyo yi ña koo yo viviini, ta naja kua ìyo yi ña ndakimani ma tu'un Ndioo yo kuenda ña na ni'i yo naja kua ìyo yi ña kuation yo ma ña va'a nuu Ndioo iti' nuu. ⁵Ta juuni ma Ndioo ña jàna'a nuu yo naja kua koo vii yo, ta naja kua ìyo yi ña ndakimani yo na tindee ra yo ña na induku kuuni yo chi'in ta'an yo, cha'a' ña ndian kuà'an chata Cristu Jesuu kùu yo, ⁶ikan ma ora cha ndō'iin ndisaa ndio yo chi'in anima yo ta tu'un kà'an yo, ni jaka'nu ndio yo ma Racha'nu Ndioo, ra kùu Tatá ma Racha'nu yo Jesucristu.

Kàtitu'un ndi tu'un cha'a' Jesuu nuu ma ndian yüvi judú

⁷Yakan va na ndakimani ndo ndo chi'in ma ndian kùu ta'an ndo takua jā'a ma Cristu ña ndākimani ra ra chi'in ndo, ikan na ni'i ndo naja kua kuu jaka'nu ndo ma Racha'nu Ndioo. ⁸Yu'u kàti ña, ora kichi ma Cristu ña kichi jākuu ra tiñu nuu ma ndian judú, kuenda ña na jana'a ra ma tu'un ndaa Ndioo. Takan jā'a ra, ti takan ìyo yi ña jachinu ra ma tu'un ña chā'a ma Racha'nu Ndioo nuu ma ndra kūu ñivi yo ña chīyo taji'na. ⁹Ta juuni kichi jàna'a ma Cristu nuu ma ndian yüvi judú ña, naja kua ìyo yi ña jaka'nu na ma Racha'nu Ndioo cha'a' ña kūnda'vini ra na. Vati ndava nda nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi:

Cha'a' yakan kùu yi ña, yu'u ni jaka'nui ñun tañu
ma ñivi yüvi judú,

ta ni katai yaa kuenda ña ni jaka'nui ñun nuu na.

Takan kà'an yi nuu ma tutu Ndioo.

¹⁰Ta juuni ìyo inga nuu kà'an yi te'en ndia:

Na sii kuuni ndyo'o ndian yüvi judú,

chi'in ma ndian kùu ñivi judú ña kùu na ñivi Ndioo ndia,

kàti yi.

¹¹Ta ìyo inga tuku nuu kà'an ma tutu Ndioo te'en:

Tandi'i ndyo'o ndian yüvi judíu,
 ta nda ma nda ndian nikuuni ña ìyo ma ñuñivi,
 na jaka'nu na ra ndia,
 ti ya'aga ka'nu kùu ma Racha'nu,

kàti yi.

¹²Ta nda ma Isaía te'en kà'an ra nuu ma tutu Ndioo ña tãa ra ndia:
 Ni koo iin ra kùu tata ma ra nàni Isaí,
 vati rakan kùu ra ña vàchi ka'nda ra tiñu nuu ma ñivi yüvi judíu.
 Ta ndiakan endee ndàtu na koo na chi'in ra.

Takan kãti ra.

¹³Ta vitin kà'in chi'in ma Racha'nu Ndioo ña kùu ra iin ra ndisaa
 tiempu chà'a ra ña ndàtu yo nuu yo. Ta ndakain nuu ra ña na ja'a
 ra ña na nduva'a sii kuuni ndo, ta na koo vii ndo chi'in ta'an ndo,
 cha'a' ña ndian chìnuni ma tu'un ra kùu ndo, ikan na keta ndo
 iti' nuu chi'in ma ña ndatu ndo, ta juuni ja'a ra ña nduva'a kuantu
 ndo chi'in ma ndatu, ña jà'a ma Tati Íí ra chi'in ndo ndia.

Ndioo tãchi Paulu ña na katitu'un ra tu'un Ndioo nuu ndian yüvi judíu

¹⁴Yakan va ndyo'o yaní, cha chã'a va'a ndioi kuenda ña
 nduva'a va'a ndian kùu ndo, ti ya'a ìyo chinituni ndo kuenda ña
 jàkuninaa ndo ma ndian kùu ta'an ndo, ña chìnuni. ¹⁵Va taku
 nuu ma tutu i'ya, tàì uvi uni tu'uni chi'in tu'un kachin va'a,
 kuenda ña koto nãani ndo yi. Te'en jà'i yi kuenda ma Racha'nu
 Ndioo, vati maa ra kùu ra ña chà'a ra ñamani ra nui, ¹⁶kuenda
 ña na jàkui tiñu nuu Jesucristu tañu ma ñivi yüvi judíu. Vati ma
 tiñu jà'i kùu yi ña kàtitu'in ma tu'un va'a Ndioo nuu ma ñivi
 yüvi judíu. Ta ikan jan, ni ku'va ndioi kuenda cha'a' na nuu
 ma Racha'nu Ndioo, takua kùu iin ña sòkó yo ña chàta'ani ma
 Racha'nu, ta na kuu na ndian íí ña jà'a ma Tati Íí Ndioo ndia.

¹⁷Ta cha'a' ma ña va'a kùu ma ña jã'a Jesucristu kuendai, ya'a
 chìsií, ti jàkui tiñu nuu ma Racha'nu Ndioo. ¹⁸Vati yu'u, tüvi ni
 katitu'in ma ña tüvi nī nde'i, ti ma ña ni katitu'in kùu ma ña jã'a
 Cristu chi'in. Ta tu'un ikan ni ka'in ma nuu ndian yüvi judíu ndanu
 ni kuuni ma nuu chakunui, kuenda ña na kicha'a na jachi'in na
 tu'un Ndioo, ora taso'o na ña kà'in, ta nde'e na ma tiñu jà'i ndia.

¹⁹Vati chi'in ndatu ña jàna'a ma seña, ta chi'in tiñu íí ña jà'a ma Tati Íí Ndioo, kua ikan jà'i yi. Ta takan kuu yi ña, kicha'i kàtitu'in ma tu'un va'a Ndioo nuu ma ñivi ñuu Jerusalén i'ya, naja kua kuu jàkakú Ndioo ma anima na. Ta ndava nda ninii ka'nu ma nda ma yu'u ñuu ìyo ma ñu'u' Ilírico, chākunui kàtitu'in yi ndia. ²⁰Yakan va yu'u, nduva'a jàniní ña kàtitu'in ma tu'un ña jàkakú anima yo maaaa nuu taká'an nakoto na ma tu'un Cristu, ti tüvi kùuní katitu'in yi ma nuu cha yā'a ma ndian kuu meru yo ña cha kàtitu'un ndra yi, ta kicha'a ndra jàkanaa ndra ma ndian chìnuni tu'un Cristu.

²¹Vati tiá va'a ña jà'i yi takua kà'an yi te'en nuu ma tutu Ndioo:

Ma ndian taká'an kuii koto ma tu'un ra;

ndiakan kuu ma ndian ni koto yi.

Ta ma ndian taká'an kuii kuni ma tu'un ra;

ndiakan kuu ma ndian ni kutunini yi,

kàti ma tutu Ndioo.

Paulu kàtitu'un ra naja kua ni ku'un ra ñuu Roma

²²Ta cha'a' ma tiñu jà'i i'ya kuu yi ña, vaji kùuní ku'in kunde'i ndo ma nuu ìyo ndo, va nī kuu yi. ²³Va takua ma vitin cha jāchinu ndioi ma tiñu jà'i ma iti' ñu'u' ñuu i'ya. Yakan va kùuni ndioi ku'in kunde'i ndo, ma takua chàniní ja'i yi ma tatiempu niku. ²⁴Nde'o tu kuu ya'i kunde'i ndo ma ora ni ku'in ma ñuu España. Ta ora cha yā'a ndē'i ndo ma iti' kuà'in, vaji tia tiempuni. Tajan nde'o tu kuu tindee ndo yu'u ma tichi iti', ña na kuu chaa va'i tandi'i ma ñuu nuu kuà'in.

²⁵Va ma vitin, kuà'in ma ñuu Jerusalén, ti ndisoí ma ndatiñu ña sōkó na, kuenda ma ñivi Ndioo ña ndoyo ndakan. ²⁶Vati ma ndian yüvi judú, ña chìnuni ña ìyo ma ñuu Macedonia ta ñuu Acaya, nākaya ta'an na xu'un', kuenda ña tachi na yi nuu ndian nda'vi, ña kuu ñivi Ndioo ña ìyo ñuu Jerusalén. ²⁷Vati iin ña va'a kuu ma ña jā'a ma ndian yüvi judú ikan, cha'a' ma ndian judú ña ìyo ñuu Jerusalén, va ma ña ndicha kuu yi ña tàvi ma ndian yüvi judú ikan nuu na, cha'a' ña nī'i na tu'un va'a Ndioo nuu ndian judú ikan. Yakan va töve ña ka'nu kuu yi kuenda na tuva tia'vi ndiko na chi'in ndatiñu a xu'un' ña kùmani nuu ma ñivi. ²⁸Ta ora cha yā'a jāndondaa ndioi ma tiñu i'ya, ta jāya'a ndioi ma xu'un', nda'a' ma ndian ta'an yo ìyo ñuu Jerusalén. Tajan ni ku'un ndioi ma ñu'u' España, ta iti' ya'a

kua'anĭ ma iti' tikan, ni ya'i kunde'e yaṭĭ ndo. ²⁹Ta cha chĭto va'i ña, ma ora ni kunde'i ndo, ni chai nuu ndo chi'in kua'a' tu'un va'a Cristu kuenda ña ni ka'in yi nuu ndo, ikan na ja'íí ra ndisaa yo chi'in yi.

³⁰Yakan va ndyo'o yani, ndava nda chi'in sivi Racha'nu yo Jesucristu, ta ndava nda chi'in ma Tati Íí Ndioo ña ya'a kùuni ra nde'e ra ndo, jàninĭ ndo ña kuta'an ndo chi'in, jin töve ìyo yatin ndo ora ndè'i tundo'o ña kà'an ndo nuu Ndioo cha'i. ³¹Na ndakan ndo nuu ma Racha'nu Ndioo, ña na jakakú ra yu'u nda'a' ma ndian tüvi chìnuni tu'un Cristu ña ìyo ma iti' ñu'u' Judea. Ta juuni na ndakan ndo nuu ra, cha'a' ma ndatiñu ndisoi ña na ja'a ra ña na ki'in va'a ma ndian kùu ñivi Ndioo, ña ìyo ma ñuu Jerusalén kuenda yi ndia. ³²Vati tu Ndioo kùuni ra, kùu tindee ra yu'u, ikan na sii kuunĭ. Ta kùu nindei ita'vi ma ora ni kunde'i ndo nuu ìyo ndo. ³³Ta juuni ma Racha'nu Ndioo, ra jà'a ña na koo va'a yo, na koo ra chi'in ndo. Ta takan na kuu yi. Amén.

Paulu tàchi ra saludu nuu ma ndian chìnuni ña nàkoto ra

16 Yu'u, kàtitu'in nuu ndo kuenda ma ñata'an yo ña ya'a chìnuni ña nàni Febe. Vati yakan nduva'a tìndean ma ñivi chìnuni ña ìyo kuenda ma veñu'u ñuu Cencrea. ²Na ki'in va'a ndo kuenda ña chi'in sivi ma Racha'nu, takua ìyo yi ña ja'a ndo, cha'a' ña kùu ndo ñivi Ndioo. Ta juuni na tindee ndo ña chi'in tandi'i ma ña kumani nuan, ti nduva'a cha tìndean kua'a' ñivi, ta nda mai ndia.

³Ta na ku'va ndo saludu kuendai nuu ma ña'a nàni Priscila, ta nuu ma ra iian, ra nàni Aquila, ti merui kùu vi chi'in ma tiñu Cristu Jesuu ndia. ⁴Vati maa vi kùu vi ña chā'a vi vi ña na nde'e vi tundo'o cha'i, ikan na kakúí. Ta na yüvi uvaa yu'uni chà'a ma ta'vindioo nuu vi, vati ndava nda tandi'i ma ndian chìnuni ña tüvi kùu judíu chà'a yi ndia. ⁵Ta juuni na ku'va ndo saludu kuendai nuu ma ndian chìnuni, ña kùti'vi ta'an ma ve'e vi. Ta na ku'va ndo saludu nuu ma ra yani ña ya'a kùunĭ nde'i ña nàni Epeneto. Vati rakan kùu ma ra nunuu ña chìnuni ma tu'un Cristu ma iti' ñu'u' Acaya. ⁶Ta juuni na ku'va ndo saludu nuu ma ña'a nàni Ndiya, ti ya'aga jàtiñu ña kuenda ndo ndia. ⁷Ta na ku'va ndo saludu nuu ma ndra merui Andrónico, ta Junias, ndra chündii indukuni chi'in ma tichi vekaa, ti ndrakan ya'a ka'nu ma ña jà'a ndra kuenda ma Racha'nu

Tatá yo, ta ndra ya'a iñu'u tañu tandi'i ma ndra tatun Cristu kùu ndra. Ta ji'naga ndrakan, chìnuni ma tu'un Cristu kua yu'u.

⁸Ta juuni na ku'va ndo saludu nuu ma ra nàni Amplia, ra kùu iin ra yani, cha'a' ña chìnuni ra tu'un Racha'nu chito'o yo Cristu ndia. ⁹Ta na ku'va ndo saludu nuu ma ra nàni Urbanu, ra kùu meru yo chi'in ma tiñu Cristu; ta na ku'va ndo saludu nuu ma ra yani nàni Estaquis, ra ya'a kùunì nde'i ndia. ¹⁰Ta na ku'va ndo saludu nuu ma ra nàni Apeles, ra ndè'e yo ña ndicha ña chìnuni va'a ra ma tu'un Cristu. Ta juuni na ku'va ndo saludu nuu ma ndian kùu ñivi ma ra nàni Aristóbulu ndia. ¹¹Ta na ku'va ndo saludu nuu ma ra ñui ña nàni Herodión, ta nuu ma ndian kùu ñivi ma ra nàni Narcisu, ndian chìnuni tu'un ma Racha'nu. ¹²Ta juuni na ku'va ndo saludu nuu ma ña nàni Trifena, ta Trifosa, ti ñivi jàtiñu kuenda ma Racha'nu Tatá yo kùu vi ndia. Ta na tachi ndo saludu nuu ma ña ta'an yo ña nàni Pérsida, ña nduva'a jàtiñu kuenda ma Racha'nu. ¹³Ta na ku'va ndo saludu ma ra nàni Rufu, ra kāchin ma Racha'nu kuenda ra, ta nuu ma ma'á ra ña kùan takua kùu iin ma'á kuendai ndia. ¹⁴Na ku'va ndo saludu nuu ma ra nàni Asíncrito, ta Flegonte, ta Hermas, ta Patrobas, ta Hermes, ta nda nuu tandi'i inga ndian chìnuni ña ka'iin chi'in ndra. ¹⁵Ta na ku'va ndo saludu nuu ma ra nàni Filólogo, ta nuu ma ña nàni Julia, ta nuu ma ra nàni Nereo, ta nuu ma ña ta'an ra, ta nuu ma ra nàni Olimpás, ta nda nuu tandi'i ma ndian kùu yani yo ña chìnuni ña ka'iin chi'in na ndia.

¹⁶Ta na kaña'a ndo chi'in ta'ii'iin ta'an ndo ña chìnuni, ta kunumi ndo na. Ta tandi'i ma ndian chìnuni tu'un Cristu, tàchi na saludu nuu ndo ndia.

¹⁷Ndyo'o yani, yu'u jàniñi ña na ja'a ndo kuenda nuu ndo chi'in ma ndian kùuni tavani'i siin ndo chi'in ma tu'un ña siin kàa kua ma tu'un Ndioo ña kùtu'va ndo. Na kundachiyo ndo xiin na. ¹⁸Vati yüvi tiñu nuu ma Racha'nu yo Jesucristu kùu ma ña jà'a na, ti ma ña jà'a na ikan kùu ma ña kùuni maa na ja'a na. Ta chi'in ma tu'un ña ya'a vita kà'an na, ta chi'in ma tu'un vii ña kà'an na, jànda'viña'a na ma ñivi vita anima. ¹⁹Ta ndisaa ma ñivi cha chito va'a na, ña ndyo'o chìnuni va'a ndo ma tu'un Ndioo. Ta cha'a' yakan kùu yi ña ya'a chisiì cha'a' ndo. Vati yu'u kùunì ña na koo tu'va ma chinituni ndo, ta ja'a ndo ma ña va'a, ta yüvi ma ña tüvi va'a. ²⁰Ta ma Racha'nu

Ndioo, ra chà'a ña na koo vii anima yo, ta numini tava ra ma ndatu kui'na, ta jakanaa ra yi, ikan na tūva ja'a yi ni'iin nakuyi chata ndo. Ta ma Racha'nu yo Jesuu, na ku'va ra ma ñamani ra nuu ndo.

²¹ Ta ma ra nàni Timoteu, ra kùu merui chi'in ma tiñu jà'i, juuni tàchi ra saludu nuu ndo chi'in ma ra nàni, Luciu, Jasón, ta Sosípater, ndra kùu ñivi mai.

²² Ta nda yu'u ra nàni Terciu ña tàa ma tutu vali i'ya ña kà'an Paulu, juuni tàchi saludu nuu ndo ña na kumi ma Racha'nu ndo ndia.

²³ Ta juuni tàchi ma ra nàni Gayu saludu nuu ndo. Ta rakan chà'a ra kàvai ma nuu ìyo ra. Ta juuni ma ikan chà'a ra kùti'vi ma ñivi chìnuni. Ta juuni tàchi ma ra nàni Latu ma saludu nuu ndo chi'in ma ra tesoreru ma ñuu i'ya, ta chi'in ma ra yani yo ña nàni Cuartu ma nuu ndo ndia.

²⁴ Ta ma Racha'nu yo Jesucristu, na ja'í ra ndisaa ndo. Ta takan na kuu yi. Amén.

Ma tu'un nuu ndi'inia ña kà'an Paulu ña jàka'nu ra Ndioo

²⁵ Ta na jaka'nu yo ma Racha'nu Ndioo, ra ja'a ña na koo ndaa yo, takua kà'an ma tu'un va'a ra ña kàtitu'in nuu ndo cha'a' ma Racha'nu Jesucristu. Vati ma tu'un ña chíyo xe'e chi'in ma Racha'nu Ndioo, takani cha ìyo yi ma chi'in ra nda antea ña jātuvivi ra ma ñuñivi niku.

²⁶ Va vitin ma tu'un ikan cha jākoto ma Racha'nu Ndioo yi yo, cha'a' ma tutu Ndioo ña tãa ma ndra kà'an kuenda ra, ña kà'an indukuni takua kùuni ma Racha'nu Ndioo, ra endee ìyo ndito. Yakan va ma tu'un xe'e ña ìyo chi'in ma Racha'nu Ndioo i'ya niku, cha chitakuati yi tandi'i nuñu'u' ñuñivi, kuenda ña na chinuni na yi, ta jachi'in na yi.

²⁷ Ta ma Racha'nu Ndioo, ra uvanuu ña ìyo ra ya'a ch̀to ña kã'an, na jaka'nu yo ra nani kivi, ta ndisaa tiempu, kuenda ma Racha'nu Jesucristu. Ta takan na kuu yi. Amén.

Ma tutu nunuu ña tãa racha'nu Paulu kuenda ñivi chìnuni ña ìyo ñuu Corintu

Paulu tãa ra tutu i'ya kuenda ndian chìnuni tu'un Cristu ña ìyo Ñuu Corintu

1 Yu'u Paulu, ra kãchin Ndioo ña na kui iin tatun ma Racha'nu Jesucristu, ti takan kùuni maa ra ña na ja'i. Yakan va yu'u chi'in ra yanio Sóstenes, ²tàa ndi tutu i'ya kuenda ndisaa ndyo'o ndian chìnuni ña ìyo ñuu Corintu, ti maa ndo kùu ma ndian kùu ñivi Ndioo cha'a' ña ndãkuu ndo ndian í jà'a ra. Ta takan kùu ña kãchin Ndioo ndo ña na kuu ndo ndian í kuenda ra, indukuni takua jà'a ra chi'in tandi'i nuu ndian chìnuni tu'un ra ña ìyo nda nuu ni kùuni. Vati ma Racha'nu Jesucristu kùu ra ña chà'nda ra tiñu nuu yo chi'in nuu ndisaa ndiakan ndia. ³Ta Ndioo ra kùu Tatá yo chi'in ma Racha'nu Jesucristu ra kùu chito'o yo, na koso ra ma ñamani ra chata ndo, ta na ja'a ra ña na koo vii ndo chi'in ra ndia.

Racha'nu Cristu chà'a ra mamaa ña va'a nuu ma ndian kùu ñivi ra

⁴Nani kivi ora chà'i ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo kuenda ndo, ti cha'a' ña ìyo ndo kuenda Jesucristu kùu yi ña nì'i ndo ma ñamani Ndioo. ⁵Ta cha'a' ña ndō'iin ndo chi'in Cristu kùu yi ña chā'a ma Racha'nu Ndioo ndatu ra nuu ndo, ikan na koo va'a ma chinituni ndo, ta kàtitu'un kachin ndo ma tu'un ra ndia. ⁶Vati ma tu'un ña kàtitu'in nuu ndo cha'a' Cristu, cha ìyo yi ma tichi anima ndo, ta vitin juu yi kùu ma ña jàna'a yi nuu ndo. ⁷Ta cha'a' ña'a kùu yi ña tūvi kumani nuu ndo ma ña va'a nì'i ndo nuu Ndioo ora ndātu va'a ndo, nda kati chaa ma kivi ña ni kichaa ndiko ma Racha'nu Jesucristu. ⁸Vati maa ma Racha'nu Ndioo ni jakuenda va'a ra ndo endeeni, nda kati ni chaa ma kivi ña ni kichaa ndiko ra, ikan na tūvi ka'an ma ñivi chata ndo ma ora ni kichaa ra. ⁹Vati taku ma Racha'nu Ndioo iin ra ndicha kùu ra ña jàchinu ra ma tu'un kà'an ra, ti maa ra kùu ra ña kàti ra ña na ndo'iin yo chi'in ma se'e ra Jesucristu, ra kùu chito'o yo.

Na vä'a kesiin ndo iti' Ndioo tuva ndicha ña ñivi chìnuni kùu ndo

¹⁰Ndyo'o yani, chi'in sivi Racha'nu yo Jesucristu chikain ñamani nuu ndo ña na jando'iin tu'un ndo chi'in ta'an ndo, ikan na tüva kanita'an yu'u ndo chi'in na. Yakan va na koo vii ndo, ta induku kuuni ndo chi'in na ndia. ¹¹Kà'in takan chi'in ndo ndyo'o yani, vati chitoi tu'un yu'u ma ndian kùu ñivi ma ra nàni Cloé ña ya'a kànita'an yu'u ndo chi'in ma ñivi ta'an ndo ña chìnuni tu'un Cristu. ¹²Ta chi'in ma tu'un ña chīnī ikan, kùuni katitu'in nuu ndo ña ìyo ma ndian ìyo tañu ndo ña siin siin chànini, ta te'en kà'an na: “Ndyu'u, kùu ndi kuenda Paulu”, kàti na. Ta ìyo inga ndo ña kà'an: “Ndyu'u kùu ndi kuenda ma ra nàni Apolo”, kàti ndo. Ta ìyo inga ndo ña kà'an: “Ndyu'u kùu ma ndian ìyo kuenda Petu'.” Ta ìyo inga ndo ña kà'an: “Ndyu'u kùu ndi kuenda Cristu”, kàti ndo. ¹³¿A chànini ndo ña uvi nuu Cristu kùu ra?, kùuni ndo. Ta, ¿a chànini ndo ña yu'u kùu ma ra chī'í nuu kruu cha'a' ma kuati ndo?, kùuni ndo. ¿A chànini ndo ña chi'in sivi Paulu kùu yi ña kùnduta ndo?, kùuni ndo. Va na yüvi takan kùu yi. ¹⁴Ta cha'a' yakan kùu yi ña yu'u chà'i ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo, ña tüvi nī jakundutai nī'iin ndo, ti uvanuu ma ndian jākundutai kùu ma ra nàni Crispo, ta ra nàni Gayu. ¹⁵Va'ani ña töve kua'a' ndo jākundutai, ti koto ka'an ndo ña chi'in sivi kùu yi ña jākundutai ñivi. ¹⁶Ta juuni chàku'unī ña jākundutai ñivi ìyo ve'e ma ra nàni Estéfana ndia, va na tüva chàku'unī tuva ìyo inga ndo ña jākundutai. ¹⁷Vati Cristu tüvi nī tachi ra yu'u ña na jakundutai ñivi, ti tachi ra yu'u ña na katitu'in tu'un ra nuu ndo. Yakan va na yüvi tu'un ña kèe tichi chinituni mai kùu ma ña kà'in chi'in ndo, titu takan kùu yi, tajan kùuni yi ka'an yi ña na tüvi nda kuenda kùu yi ña chī'í ma Jesucristu nuu kruu cha'a' ma kuatio, tuva takan chànini ndo.

Va'aga ña chànini Cristu kua chànini ma ñivi ìyo ñuñivi

¹⁸Kua'a' ma ñivi ìyo kuati ña kuà'an iti' andaya', chànini na ña: chitò nda kuenda kùu yi ña chī'í ma Cristu nuu kruu cha'a' ma kuatio, chànini na. Va kuenda maa yo ña kùu yo ndian chìnuni tu'un ra, cha chitò va'a yo ña ni kakú yo, ti ndatu Ndioo kùu yi.

¹⁹Ta cha'a' yakan kùu yi ña te'en kà'an yi nuu ma tutu Ndioo:

Ta ni jandi'í ma chinituni ma ndian chitò ña kà'an, kùuni na.

Ta takan naa ndi'i ma ña chànini na jà'i.

Takan kàti Ndioo.

²⁰ Va vitin tüva ndakutiñu ma tu'un kà'an ma ndra ya'a chìto ña kà'an. Ta juuni na tüva ndakutiñu ma tu'un jàna'a ma ndra matru nuu ma ñivi, ta ni ma ndra kànita'an yu'u cha'a' ma ña ìyo ñuñivi i'ya ndia, ti ma Racha'nu Ndioo cha jā'a ra ma tu'un na ña kùu yi iin ña tüvi ndakutiñu. ²¹ Vati ma Racha'nu Ndioo ìyo kua'a' ma chinituni ra, vati ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya chi'in ma chinituni maa na, na töve kuu kuta'an na ma kua kuu koo nakoto na ma Ndioo. Va ma ndian chìnuni ma tu'un ña kàtitu'un ndi cha'a' ra, ndiakan kùu ma ndian chā'a ra ña na nakoto na ra, ti kùuni ra jakakú ra na, vaji kuenda inga na, ma tu'un ña kàtitu'un ndi töve nda kuenda yi, chànini na.

²² Takua vitin ma ndian judú, endee chikan na ña na ja'a Ndioo ndatu ka'nu ña na nde'e na. Ta ma ndian yüvi judú ya'aga chàta'ani na taso'o na ma tu'un ndian ìyo chinituni ña ìyo ma ñuñivi i'ya ndia. ²³ Va taku ndyu'u, kàtitu'un ndi naja kua chí'í Racha'nu Cristu nuu kruu. Yakan va cha'a' ma tu'un kà'an ndi i'ya kùu yi ña ya'a xaani ma ndian judú kuni na yi, ta nda ma ndian yüvi judú, ndè'e na ndyu'u, ti ma tu'un kà'an ndi tüvi nda kuàtiñu yi, kùuni na. ²⁴ Va taku ma ndian cha kāchin Ndioo, jin kùu na ndian judú, a ndian yüvi judú, va induku chìto na ña Cristu kùu ma ndatu ma Racha'nu Ndioo, ta chinituni ra ndia. ²⁵ Vati ìyo ndian chànini ña cha'a' ña ya'a ndava xini Ndioo kùu yi ña jà'a ra takan, kùuni na. ¿A tüvi chìto na ña ma Racha'nu Ndioo kùu ma ra ìyoga chinituni kua ma ñivi ñuñivi? Ta ìyo inga ndian chànini ña ma Racha'nu Ndioo na tüvi ñandee ra, kùuni na, va na tüvi chā'a na kuenda ña rakan kùu ma ra ìyoga ñandee kua ndisaa ma ndian ìyo nuñu'u' ñuñivi i'ya. ²⁶ Ndyo'o yani, yu'u kùnünj ña na ku'va ndo kuenda ña vaji tiani ndo kùu ma ndian ìyo chinituni tañu ndian chìnuni, takua kà'an ma ñivi ñuñivi, va maa ma Racha'nu Ndioo kùu ma ra kāchin ndo, vaji takan kùu ndo. Ta juuni na tüva kuu vaji kà'an na ña tiani ndo kùu ma ndian ndiso tiñu ka'nu, ta tiani ndo kùu ma ndian vāchi tañu ma ndian kuika ndia. ²⁷ Ta cha'a' ña kà'an na takan kùu yi ña kāchin ma Racha'nu Ndioo ndyo'o ña kùu ndo ma ñivi ñuñivi ña tüvi ìyo kua'a' chinituni, kuenda ma ndian ya'a chìto ña kà'an, ta kukanuu na nde'e na ndo, ta juuni kāchin ra ndyo'o ña kùu ndo ndian tüvi kua'a' ñandee, ikan na jakukanuu

ndo ma ndian ya'a ìyo ñandee ña ìyo ñuñivi i'ya. ²⁸Ta cha'a' yakan kùu yi ña kāchin ma Racha'nu Ndioo ma ndian nda'vi, chi'in ma ndian tüvi ndakutiñu kuenda ña na januu na ma ndian ya'a chito ña kà'an. ²⁹Ta takan kùu yi ña nī'iin yo na kùu jatayi maa yo yo nuu ma Racha'nu Ndioo. ³⁰Vati maa ra kùu ra ña jāndo'iin ra ndo chi'in ma Racha'nu Jesucristu ña na kuu ndo ñivi ra. Ta juuni ma Racha'nu Ndioo ikan, kùu ra ña chā'a ra chinituni ra kuenda yo, ta jāndaku ra yo ña kùu yo ndian ndaa ta íi kuenda ma Racha'nu Jesucristu, ti maa ra kùu ra ña jānaa ra kuati yo niku. ³¹Takan kùu ta cha'a' yakan kùu yi ña ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: “Tu ìyo nda yo kùunio jaka'nu yo iin nakuyi, va'aga ña na jaka'nu yo ma Racha'nu”, kàti yi.

Kàtitu'un Paulu naja kua chī'í Cristu nuu kruu

2 Ndyo'o yani, ora chā'in cha kàtitu'in ma tu'un ndaa ña ìyo xe'e chi'in ma Racha'nu Ndioo nuu ndo, tüvi nī ka'in yi chi'in tu'un nduva'a va'a kà'an, ta ni chi'in ma tu'un kà'an ma ndra ya'a chito ña kà'an nuu ndo ndia. ²Vati ma ora chīyoi chi'in ndo, tüvi nī nakaninj cha'a' inga ma tu'un kuenda ña kàtitu'in yi nuu ndo, ti ma tu'un kàtitu'in nuu ndo, kùu maaaa ma tu'un ña kà'an cha'a' ma Racha'nu Jesucristu takua kùu naja kua chī'í ra nuu kruu. ³Yakan va ma ora chāi nuu ìyo ndo, ndava ndayui jà'a ña ya'a ndasi, ti tüvi ìyo kua'a' ñandei ma ora ikan. ⁴Ta ma ora kàtitu'in ma tu'un cha'a' Jesuu nuu ndo tüvi nī kuuni jandomanj ndo chi'in ma tu'un kà'an ma ndra ya'a chito ña kà'an, ta ni chi'in tu'un nduva'a va'a kà'an, vati tiá va'a ña jāndomanj ndo chi'in ñandee ma Tati Íi Ndioo, ta chi'in ma ndatu ma Racha'nu Ndioo ndia. ⁵Takan jāna'i nuu ndo ti kùunij ña na chinuni va'a ndo, cha'a' ma ndatu ña ìyo chi'in Ndioo, ta tüvi cha'a' ma tu'un kà'an ma ndra chito ña kà'an ña ìyo ma ñuñivi i'yani.

Ma Tati Íi ma Racha'nu Ndioo chà'a yi ña na nakoto yo ra

⁶Va taku kuenda ma ndian cha tīin va'a ma tu'un Ndioo, nuu ndiakan va chiniñu'u ndi kàtitu'un ndi ma tu'un vii ña ìyo tichi chinituni va'a ña chà'a ma Ndioo nuu ndi chi'in na. Va siin kàa ma tu'un kà'an ma ndra chito ña kà'an, chi'in ma tu'un kà'an ma ndra kumitiñu, kua ma tu'un kà'an ndyu'u. Vati ndyu'u siin kua chànini ndi, va ni keta iin kivi ña ndisaa ndiakan ni jandi'i ra nuu

na. ⁷Takan kàtitu'un ndi nuu ndo, ti ma Racha'nu Ndioo, ndicha va'a ña ìyo iin tu'un xe'e ña ch̀to ra, nda antea ña j̀tuvi ra ma ñuñivi i'ya. Va ma tu'un ikan t̀vi n̄i cha'a ra ña na koto n̄iin ñivi yi niku, vaji ma ña k̀uni ra kuenda yo cha'a yi ña na kuu yo ndian ka'nu takua k̀u ra ma nuu ìyo ra. ⁸Yakan va ma tu'un i'ya k̀u yi ña t̀vi n̄i kutunini ma ndra kumitiñu, ña ìyo ma ñuñivi i'ya yi. Ti tu ndicha ña k̀unini ndra ma ña k̀uni yi ka'an yi, na t̀vi ìyo yi ña ka'ni ndra ma Racha'nu nuu kruu niku, ra nduva'a kuii ka'nu.

⁹Ta cha'a' yakan k̀u yi ña, te'en k̀an yi nuu ma tutu Ndioo:

Kuenda ma ndian k̀uni na nde'e na ma Racha'nu Ndioo,
 cha ìyo tu'va iin ña ka'nu kuenda na j̀a' ra,
 Ta yakan n̄iin ñivi tak̀an nde'e na yi, ta ni ña
 tak̀an taso'o na yi,
 ta tak̀an nakanini na yi ndia, ti iin ña ya'a ka'nu
 k̀u yi kuenda na.

¹⁰Va ma tu'un xe'e i'ya, k̀u yi ña ch̀a ma Racha'nu Ndioo ña na jakoto ma Tati Í ra yi ndi, ti ma Tati Í ikan, k̀u yi ña ch̀to yi tandi'i ma tu'un ña ch̀nini ra, ta nda ma tu'un ya'a indii xe'e ña ìyo tichi anima ra ndia.

¹¹Ta n̄iin na k̀u koto na naja kua ch̀nini inga ñivi, ti ta'ii'in na ch̀to maa na naja kua ch̀nini na. Yakan va indukuni takan k̀u yi chi'in ma Racha'nu Ndioo, ti uvaa ma Tati Í ra k̀u ma ra ch̀to va'a naja kua ch̀nini ra ndia. ¹²Va taku maa ndi, ti t̀vi n̄i tiin ndi ma kua ch̀nini ma ñivi ñuñivi i'ya, vati tiin ndi ma kua k̀an ma Tati Í ña v̀chi kuenda Ndioo, kuenda ña na kutunini ndi naja kua k̀u ma ñamani Ndioo ña ch̀a saani ra nuu ndi.

¹³Takan kàtitu'un ndi nuu ndo, ti kua ikan j̀ana'a ma Tati Í Ndioo nuu ndi. Vati na ỳvi ma tu'un v̀chi tichi chinituni maani ndi k̀u yi ña kàtitu'un ndi yi nuu ndo ndia. Yakan va kua ikan k̀u yi ña kàtitu'un ndi ma tu'un ña j̀ana'a ma Tati Í Ndioo nuu ndi, ikan na kuu nakoto kachin va'a ga ndo ma Racha'nu Ndioo.

¹⁴Ti ma ndian tak̀an nakoto na ma Racha'nu Ndioo, na t̀vi ch̀to na naja kua ìyo ma Tati Í ra, ta na k̀u kutunini na yi, ti k̀u yi takua k̀u iin ndian tivi xini kuenda na, vati ma Tati Í Ndioo t̀vi ìyo yi chi'in na. ¹⁵Va taku ma ndian ìyo ma Tati Í Ndioo chi'in, ndiakan k̀u kutunini na tandi'i yi, ta ma ndian

töve ma Tati Í chi'in, ndiakan töve kùu ki'in na kuenda ma ndian ìyo ma Tati Í Ndioo chi'in, ti na kùu kutunini na yi. ¹⁶Ta cha'a' yakan kùu yi ña te'en kà'an yi nuu ma tutu Ndioo:

Ni'iin ñivi tüvi chító na naja kua chànini ma Racha'nu Ndioo, ta ni'iin ñivi tüvi nī jana'a nuu ra ndia.

Vaji takan kùu yi va maa yo chànini yo takua chànini Cristu, ti ìyo ma Tati Í Ndioo chi'in yo.

Paulu jàkuu ra tiñu kuenda ma Racha'nu Ndioo

3 Ndyo'o yani, ora chi'yo chi'in ndo ta kātitu'in ma tu'un Ndioo nuu ndo, nī kuu katitu'un kachin yi, takua ìyo yi ña kātitu'in yi nuu ma ndian ìyo Tati Í Ndioo chi'in, ti maaa ña jà'a ma ñivi ñuñivini kùu ma ña jà'a ndo. Ta kumaniga chinituni ndo, ti jà'a ndo takua jà'a ma ndiakwati ña ìyo kuenda Cristu ña kumani chinituni, kua ikan jà'a ndo. ²Takan kùu yakan va chi'in maaa tu'un ta'ani kātitu'in yi nuu ndo, ti na kùu ja'a ndo kutunini ndo ma tu'un ña kātitu'in nuu ma ndian chìnuni va'a, vati jà'a ndo takua jà'a ma ndiakwati ña ya'a ndava xini, ti kumaniga koto ndo ma tu'un ka'nuga. Ta nda ma vitin, juuni takā'an kuu ja'a ndo yi ndia. ³Ta töve tandikun va'a ndo ma iti' Tati Í Ndioo, vati tava juuni jà'aga ndo takua jà'a ma ndian ìyo ñuñivi ña kànita'an yu'u na chi'in ta'an na, ta tixin ndo nde'e ndo ta'an ndo. Ndicha kuii ña induku kùu ndo takua kùu ndian ìyo ma ñuñivini. ⁴Vati taku ma ora kà'an ndo ña: “Ndian jàkua'a chi'in Pauluni kùu ndyu'u”, kati ndo. Ta ìyo inga ndo ña kà'an te'en ndia: “Ndian jàkua'a chi'in Apoloni kùu ndyu'u”, kati ndo. Ndisaa ma ña kà'an ndo takan töve va'a yi, ti kùu yi takua kà'an ma ñivi ìyo ñuñivini.

⁵¿A tükuii chà'a ndo kuenda ña ni yu'u Paulu, ta ni Apolo, tüvi ìyo yi ña jaka'nu ndo ndi?, ti ndra jàkuu tiñu Cristuni kùu ndi. Ta cha'a' ndyu'u kùu yi ña chìnuni ndo tu'un ma Racha'nu. Yakan va ta'ii'iin ndi jātīñu va'a ndi chi'in ma tiñu chā'a ra nuu ndi. ⁶Taku ma tu'un Ndioo kùu yi takua kùu ma chiti tàchio. Yakan va ma tiñu jà'a ndi kùu yi ña: Yu'u kùu ma ra chàkin yava tu'un ikan ma tichi anima ndo, ta ma ra merui ra nàni Apolo, rakan kùu ma ra chōso cha'a' yi. Va ma Racha'nu Ndioo, kùu ma ra jakua'nu yi ma tichi anima ndo. ⁷Yakan va ni ma ndra tàchi, ta ni ma ndra chōso cha'a' yi, na tüvi

ka'nu nduva'a kuii kùu ndra kuenda Ndioo, ti yüvi tiñu ka'nu kùu ma ña jà'a ndra kuenda ra. Vati uvanuu Ndioo kùu ra ña ya'a ìyo kuenda ra, ti rakan kùu ra jàkua'nu ra ma yava ña chàkin ndra. ⁸Vati taku ma ndra tàchi, chi'in ma ndra chòso cha'a yi, indukuni kùu ma tiñu jà'a ndra kuenda ma Racha'nu Ndioo, vaji tiá iti' nuu ni ku'va ra ya'vi nuu ta'ii'iin ndra cha'a' ña naja kua jàtiñu ndra ma tiñu ra. ⁹Yakan va, maa ndi kùu ndi ña jàtiñu ndi kuenda ma Racha'nu Ndioo, ta maa ndo kùu ndo takua kùu ma ñu'u' nuu tachio ña kùu chito'o ra yi, ta kùu ndo takua kùu ma iin ve'e ña ja kīcha'a ra jàva'a ra ndia.

¹⁰Yakan va ma Ndioo chā'a ra tiñu nui ña kùu yi ña yu'u kùu ma ra kātitu'un ma tu'un Ndioo nuu ndo, ta kùu takua kùu ma ra nunuu já kīcha'a jàva'a cha'a ma ve'e, va vitin cha ìyo inga tuku ma ndra chaa ña kātitu'un yi nuu ndo. Ta ndrakan ìyo yi ña ja'a va'a ndra kuenda nuu ndra chi'in ma tiñu jà'a ndra siki ma ve'e ña jàva'a ndra. ¹¹Vati ma cha'a' ve'e ikan kùu yi ma Jesucristu. Ta ni'iin yo na kīu java'a yo inga tuku yi ma nuu cha kūva'a yi. ¹²Ta siki ma cha'a ve'e ikan, kùu ja'a yo ma tiñu va'a, a tiñu ña tüvi va'a, vati kùu ja'a yo yi chi'in oro, chi'in plata, a chi'in yuu tacha ndia. Ta juuni kùu ja'a yo siki yi chi'in ita, chi'in yutun, a chi'in tiama itu ndia. ¹³Ta ikan jan, ni keta ndio ma kivi ña ni kichi ndio ma Racha'nu Cristu, ña vāchi jàkutuni ra ma kuati yo. Ta ma kivi ikan ni jana'a yi iin ku'va nuu yo tu va'a a vā'a' kùu ma tiñu ña jà'a ta'ii'iin yo. Takan ni ja'a ra takua jà'a yo ora ti'o ma ñu'ú ve'e ña jàkuva'a yi chi'in ma ndatiñu ña ti'o chi'in yi nde'o a kayu yi a töve. ¹⁴Ta tu ìyo nda yo jā'a ma tiñu va'a ña tüvi ni kayu jà'a ma ñu'ú ikan, ni ni'o ya'vi yo. ¹⁵Ta tu ìyo tiñu jā'a yo ña kāyu yi cha'a' ña tüvi va'a jā'a yo ma tiñu ikan, ni janaa ndi'i ma Racha'nu nuu yi, vaji maa ndra kùu kundee ndra kakú ndra nuu ma ñu'ú vaji janda kaan ni'ni nia ndra.

¹⁶¿A tüvi chito ndo ña maa ndo kùu ma veñu'u Ndioo, cha'a' ña ìyo ma Tati Íí ra chi'in ndo? ¹⁷Ta tu ìyo nda yo jàndi'i nuu ma veñu'u Ndioo, juuni Ndioo ni jandi'i ra nuu ma ndian jandi'i nuu yi ndia, ti ma veñu'u Ndioo ya'a íí yi, ta ma veñu'u ikan kùu maa yo.

¹⁸Ta juuni koto kü'va ndo ña janda'viña'a inga ñivi ndo chi'in ma tu'un kà'an na, ti tu ìyo nda ndyo'o chànini ña ya'a chito ndo ña kà'an ndo nuu ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya, kùuni ndo. Tiá va'a ña na jaña ndo ma kua chànini ndo, ikan na ni'i ndo ma chinituni va'a ña ìyo chi'in

ma Racha'nu Ndioo kuenda ndo. ¹⁹Vati ma tu'un ìyo tichi chinituni ma ndian chìto ña kà'an, na tüvi nda kuenda yi kuenda Ndioo. Vati nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi cha'a' ndiakan: “Ma ndian kà'an ña ya'a ìyo chinituni na, kùuni na, juuni maa na ni koyo na tichi ma trampa kini ña jà'a ña chà'nini na ña chìto na”, kàti yi. ²⁰Ta juuni ìyo inga tuku nuu kà'an yi te'en nuu ma tutu Ndioo ndia: “Racha'nu Ndioo kùu ra ña chìto va'a ra ña ndisaa tu'un ìyo tichi chinituni ma ndian chìto ña kà'an, na tüvi nda kuàtiñu yi kuenda ra”, kà'an ma tu'un Ndioo. ²¹Yakan va, nì'iin ndo tüvi ìyo yi ña jatayi ndo ndo cha'a' ña jàchi'in ndo ma tu'un kà'an ma ñivi ñuñivini. Vati ndisaa ma ña ìyo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, kuenda ndo kùu yi: ²²taku yu'u Paulu chi'in Apolo, chi'in Petu' ndia, ìyo ndi kuenda na katitu'un ndi tu'un ma Racha'nu nuu ndo. Ta nda ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, juuni ña'a ndo kùu yi, na tüva kùu vaji ndian cha chi'í, a ndian ndito, va nda vitin ta iti' nuu, ndisaa yi kùu yi kuenda maa ndo, ²³ti ndyo'o kùu ndo kuenda Cristu, ta Cristu kùu ra kuenda ma Racha'nu Ndioo.

**Paulu kàtitu'un ra naja kua ìyo yi ña kuiso
ma ndra kùu tatun Jesucristu tiñu**

4 Takan kùu yakan va cha chìto va'a ma ñivi naja kua jàkuu ndi tiñu kuenda Cristu, ta naja kua jàkuiso ra tiñu ndi ña na katitu'un ndi ma tu'un xe'e ña indii anima Ndioo chi'in kua'a' va'a ñivi ndia. ²Yakan va ndisaa ndyu'u ña ndiso tiñu ña kùu tatun Cristu, ìyo yi ña ja'a ndi ña jachinu ndi ma tiñu takua kùuni ma Cristu ja'a ndi. ³Ti taku yu'u Paulu, na tükuii nakaninj cha'a' ña tìsokuati ndo yu'u, a ma ndra kumitiñu ña ìyo nuñu'u' ñuñivi i'ya, vaji tu mai tìsokuati chata juuni mai, töve nda kuenda kùu yi tu takan jà'i ndia. ⁴Yakan va töve chà'i kuenda ña tu ìyo ma ña töve va'a jà'i. Ta na yüvi cha'a' ña chà'ninj takan, ña tüvi kùuni yi ka'an yi ña ma ña jà'i kùu yi ña va'a. Va uvanuu ma Racha'nu Ndioo kùu ra ña kùu jakutunini ma ña jà'i, a ña va'a a ña töve va'a kùu yi. ⁵Ta koto tìsokuati ndo ndi antea ña kichaa ma Cristu, tiá va'a ña na kuationo ndo ña na jana'a maa ma Racha'nu yi ora ni kichi ra. Vati maa ra kùu ra ña ni kati ra ma ña ndaa, ta ma tu'un xe'e ña chà'nini yo ndia. Ta ikan jan ni ku'va ndio ma Racha'nu Ndioo ma ya'vi yo, ta takan tiñu'u ra yo tuva ma tiñu jà'a yo va'a yi a tüvi.

⁶Yakan va ndyo'o yani, ndisaa ma tu'un ña ja kātitu'in i'ya ña va'a maa ndo kùu yi, takua kùu iin ña kà'an yi cha'a' juuni mai, ta cha'a' ra nàni Apolo ndia. Kua ikan ìyo yi ña kutu'va ndo koo ndo takua kà'an ma tutu Ndioo, ta tüvi kanduu ja'a ndo tiá takua kà'an ma tutu Ndioo. Ta koto jändotayi ndo ndo cha'a' nda ñivi nikuuni ñivi jàna'ana nuu ndo, ta takan kà'an ndo chata ma inga ndian ta'an ndo. ⁷Va na tüvi va'a jà'a ndo ña kà'an ndo ña ndian va'aga kùu iin ndian ta'an ndo kua inga ma ndian ta'an ndo. ¿A tüvi ch̀to ndo ña ndisaa ma ña ìyo chi'in ndo, maaa ña chā'a Ndioo nuu ndo kùu yi ña kà'an ndo takan? Ta tu ndicha ña takan kùu yi, ¿ta naja jàka'nu ndo ndo tuva ma ña nī'i ndo, töve iin ña kīchi nda'a' juuni maa ndo kùu yi?

⁸Ndyo'o ch̀nini ndo ña cha ìyo ndisaa ma ña chiniñu'u ndo, kùuni ndo, ta chi'in ma ña kuika ndo ndia. Ta cha'a' yakan kùu yi ña na tüva chiniñu'u ndo ndyu'u, kùuni ndo. ¡Va na yüvi takan kùu yi!, ti tu ndicha ña takan kùu yi, tajan nda ndyu'u ìyo yi ña koo va'a ndi chi'in ndo ma nuu chà'nda ndo tiñu ndia. ⁹Ta cha'a' yakan kùu yi ña yu'u ch̀nini ña ndisaa ndyu'u ndra kùu tatun Jesucristu, cha ndākoo ma Racha'nu Ndioo ndi ña na nde'e ndisaa ma ñu'u' ñuñivi ndi, taku nda ndian kùu ma ñivi, ta nda ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ndia, ora chakan na ndyu'u takua kùu ma ndian jākanaa ma kuati ndi, ta chūnaa na ndyu'u ña jànde'e na tundo'o nda kati ka'ni na ndi.

¹⁰Yakan va cha'a' ña ya'a ch̀nuni ndi tu'un Cristu kùu yi ña kà'an ma ñivi ña ndian tivi xini kùu ndi, kati na. Ta ndyo'o kùu ndo ma ndian ya'a ìyo chinituni, kati na. Ta juuni ch̀nini na ña ndyo'o ya'a ìyo ñandee ndo, ta ndyu'u tüvi. Ta juuni ya'a chà'tani ma ñivi tiñu'u na ndo, ta ndyu'u java kà'an ndaani na chata ndi. ¹¹Ta nda ma nda vitin, juuni ndo'o ga ndi tama', ti tüvi ǹi ndi ña kachi ndi, ta nàtii ndi takuii, ta kùmani ja'ma ku'un ndi, ta ya'a jànde'e na tundo'o ndi, ta kùmani ve'e koo ndi ndia. ¹²Ta ya'aga cha chitatu ndi jà'a ña ya'a ni'i jàtiñu ndi chi'in nda'a' ndi. Ta ma ora kànduva'a ma ñivi ndi, ta ndyu'u kà'an viviini ndi chi'in na. Ta ora jànde'e ma ñivi tundo'o ndi, ta ndyu'u jàndeeni ndi ndia. ¹³Ta ora kà'an ma ñivi ña ndian kini kùu ndi, ta ndyu'u kà'an viviini ndi chi'in na. Takan kùu yakan va kùu ndi takua kùu ma ñuma ña kèe kuñu yo, a ma cha'an ña chà'ta ma ñivi, ta kua ikan jà'a na ma nda vitin ndia.

¹⁴Ndyo'o yani, ndisaa ma tu'un ña kātitu'in nuu ndo nuu ma tutu i'ya, tüvi kà'in yi kuenda ña na kukanuu ndo, vati kà'in yi kuenda

ña jàkuninai ndo, ti ya'a kùnuni nde'i ndo, takua kùnuni nde'i iin ma ndian kùu se'e mai. ¹⁵Yakan va vaji ìyo kua'a' mii ndra matru ña jàna'a nuu ndo cha'a' ña naja kua ìyo Cristu, va tüvi kùnuni ndra nde'e ndra ndo, takua kùnuni ma ndian kùu tatá ndo nde'e ra ndo. ¿A tüvi chà'a ndo kuenda ña yu'u kùu takua kùu ma iin tatá ndo cha'a' ña kàtitu'in ma tu'un Jesucristu ña kà'an naja kua kùu kakú ndo? ¹⁶Yakan va chikain ñamani nuu ndo ña na ja'a ndo takua jà'i.

¹⁷Ta cha'a' ña'a kùu yi ña tàchi ma ra nàni Timoteu, iin ra ya'a kùnuni nde'i ña kùu takua kùu iin ra se'i cha'a' ña ya'a chìnuni ra ma tu'un ma Racha'nu. Yakan va, ra'ya kùu ra ña ni katitu'un ra nuu ndo naja kua jàtiñui kuenda Cristu Jesuu, ta naja kua jàna'i ma tu'un ma Racha'nu nuu ndisaa ma ndian chìnuni nuu kùti'vi na ma ninii iti' chàkunui. ¹⁸Vati ìyo ndian ìyo tañu ndo ña cha kicha'a na jàtayi na na, ti chànini na ña na tüvi ni kunde'e ndikoi ndo inga cha'a', kùnuni na. ¹⁹Va tu ma Racha'nu kùnuni, tajan kùu ku'in kunde'i ndo ma nuu ìyo ndo tiá numini ma kua chànini. Ta ikan jan ni nde'e ndioi ma ña ni ja'a ma ndian jàtayi. Ta na yüvi yakani, ti nda ma ña ni ka'an na ni nde'i ta juuni ni nde'i tu ndicha ña a ìyo ma ndatu Ndioo chi'in na a töve ndicha, ndia. ²⁰Ti tu ndicha ña chà'a na ña na ka'nda Ndioo tiñu nuu na, tüvi ìyo yi ña ka'an na yi chi'in tu'un yu'u mani na, ti ìyo yi ña jana'a na ma ña jà'a na chi'in ndatu ña chā'a Ndioo nuu na. ²¹Yakan va naja kua chànini ndo, ¿a ìyo yi ña jande'i tundo'o ndo ma ora ni chai?, kùnuni ndo. ¿A tiá va'a ña na vii na nde'i ndo, ta kuuni nde'i ndo?, kùnuni ndo.

**Paulu kàtitu'un ra naja kua ìyo yi ña koo ma
ndian kini xini chi'in ma ndian kùu ta'an na**

5 Ta yu'u chìtu'in ña ìyo iin ra ìyo tañu ndyo'o ndian chìnuni ña ndàka ra juuni ma ma'á ka'nu ra, ta yakan ti iin kuati ya'a ka'nu kùu yi ña ni ma ndian tüvi chìnuni, tüvi jà'a na takan ndia. ²Yakan va na tüvi va'a jà'a ndo ña jàndaku tayi ndo ndo cha'a' ma kuati ña jà'a ra, tiá va'a ña na nda'vi kùnuni ndo, ta tavani'i ndo ra ma nuu jàka'nu ra Ndioo chi'in ndo. ³Ndicha va'a ti tüvi ìyoi chi'in ndo, va ìyoi chi'in ndo chi'in chinituni. Ta chi'in ma chinituni cha tìsokuati ma ra jà'a ña kini ikan, va na yüvi cha'a' ña tüvi ìyoi chi'in ndo, ta kùnuni ndo ja'a ndo ma ña tüvi va'a, vati na ja'a ndo

ma ña va'a takua jà'a ndo yi ma ora ìyoi chi'in ndo. ⁴Yakan va na kuti'vita'an ndo chi'in sivi ma Racha'nu yo Jesucristu, ta ma ikan yu'u ni koi chi'in ndo chi'in chinituni, ta juuni ni koo ma ndatu ma Racha'nu Jesucristu chi'in ndo ndia. ⁵Ta ikan jan ma ra jà'a ndio ma kuati ikan, ni ti'i ndio ndo ra nda'a' ma Satanaa, kuenda ña na jande'e ji'nán' tundo'o ra, ikan na ndakoo ra ma kuati jà'a ra, ta kuu jakakú ma Racha'nu Jesucristu ra ma ora ni kichaa ndiko ra.

⁶Yakan va na tüvi va'a jà'a ndo ña jàtayi ndo ndo, chi'in ma kuati jà'a ra. ¿A tükuii chà'a ndo kuenda ña ìyo iin tu'un kà'an ña chi'in ita'vini ma yuchan iya, kùu janandaa yi ma yuchan paan?, kàti yi. ⁷Yakan va na tavani'i ndo ma yuchan iya chiya kini ña ìyo ma tañu ndo, ikan na ndakuu íí ndo, ti maa ndo kùu ndo takua kùu ma paan chaa ña chàcho ma kivi viko pakua ña tüvi kì'vi yuchan iya tichi, ti Cristu kùu ra takua kùu ma mvechala ña chàcho ma viko pakua, ti sōkó ra ra, ta chí'í ra cha'a' ma kuati yo. ⁸Takan kùu yakan va na sii kuuni yo kuenda ma Racha'nu Ndioo, ta jaka'nu va'a yo ma viko pakua, ti tüva kuu yo takua kùu ma yuchan iya cha'nu, ti tüva endeeni ja'a yo kuati chi'in ma ñivi. Va vitin cha kùu yo takua kùu ma paan chaa ña tüvi kì'vi yuchan iya tichi, ti cha jà'a yo maaaa ña va'a, ta ndicha.

⁹Ta nuu ma inga tutu ña tächì nuu ndo niku, kà'an yi ña, na tüva ìyo yi ña kuta'an ndo chi'in ma ndra tondo ña kì'vi chi'in ñivi ña'a yüvi ñasi'i ndra, ta ñivi ña'a tondo ña kì'vi chi'in ndra'ii yüvi ii vi ndia. ¹⁰Va ma tu'un ña já kätitu'in nuu ndo tüvi kùuni yi ka'an yi ña na jachiyo ndi'i ndo nuu ndisaa ma ndian töve chìnuni jà'a kuati ña ìyo ma ñuñivi i'ya. Va taku nuu ma ndra kì'vi chi'in ñivi ña'a ña yüvi ñasi'i ndra, a ñivi ña'a ña kì'vi chi'in ndra'ii ña yüvi ii vi, a ndian kùuni nde'e ndatiñu inga ñivi, a ndian su'u, a ndian jaka'nu ma ndioo yutun íí. Vati tu ndicha ña ìyo yi ña kesiin ndo nuu ma ndian jà'a ma kuati i'ya, na kùu koo ndo ma ñuñivi i'ya, ti ndanikuni ìyo ma ndian jà'a takan. ¹¹Ta ma ña kùuni kätitu'in nuu ndo, kùu yi ña, na ndò'iin ga ndo chi'in ma ndian kà'an ña ndian chìnuni kùu na, tuva juuni jà'aga na takua jà'a ma ndian tüvi chìnuni. Vati ma kuati jà'a ma ñivi ña'a, a ndra'ii, kùu yi ña kì'vi ndra chi'in ñivi ña'a yüvi ñasi'i ndra, ta ñivi ña'a chi'in ndra'ii yüvi ii vi ndia. Juuni ma ndiakan kùu na ña kùuni na nde'e na ma ndatiñu inga ñivi, ta jàka'nu na ma ndioo

yutun íí, ta vata na, ta chî'i na ndixi, ta su'u na ndia. Yakan va chi'in ma ndian ta'an yo ña chìnuni ña jà'a takan, na ndö'iinga ndo chi'in na, ni ña kachi ndo chi'in na. ¹²Takan kàti yu'u, ti taku maa yo ña kùu yo ndian chìnuni tu'un Cristu, na tüvi tiñu ndiso yo kùu yi ña jàkutuni yo ma kuati ma ndian tüvi chìnuni. ¹³Vati maa ma Racha'nu Ndioo kùu ma ra ìyo yi ña tisokuati ra na. Va taku maa ndo ìyo yi ña tisokuati ndo ma ndian chìnuni ña ìyo tañu ndo, ta cha'a' ña'a kùu yi ña ìyo yi ña tavani'i ndo ma rakan ña jà'a kuati ña ìyo tañu ndo.

**Nuu kà'an Paulu ña töve va'a taan ma ndian chìnuni tu'un
Cristu kuati chata ta'an na nuu ma ndra kumitiñu**

6 Tuva kànita'an yu'u ndo chi'in juuni ma ñivi ta'an ndo ña chìnuni, koto kü'un ndo kujakutunini ndo ma kuati ikan nuu ma ndra kumitiñu, tuva yüvi ndra kumitiñu ña chìnuni tu'un Ndioo kùu ndra. Va'aga ña na nanduku ndo ma ndra yanio ña chìnuni ña na jakutunini ndra ma kuati ikan. ²¿A tüvi chîto ndo ña juuni maa ndyo'o ndian kùu ndian chìnuni, ni ku'va Ndioo ña na jakutunini ndo ma kuati ìyo chi'in ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya tiá iti' nuu?, ña jà'a ndo takan. Yakan va tu takan ni ja'a ndo ma tiá iti' nuu, tajan kùuni yi ka'an yi ña juuni takan ìyo yi ña jandondaa ndo ma kuati vali ña jà'a ma ndian ta'an ndo ña chìnuni tiempu vitin ndia. ³¿A tüvi chîto ndo ña ndisaa maa yo chìnuni, kùu tisokuati yo, nda ma ndian kùu tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, tuva tüvi va'a jà'a yi ndia? Ta cha'a' yakan kùu yi ña juuni kùu ja'a yo jandondaa yo, nda ma kuati ìyo chi'in ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya ndia. ⁴Tatu takan jà'a ndo, tajan kùuni yi ka'an yi ña na tüvi va'a jà'a ndo ña chiniñu'u ndo, ña na jandondaa ma ndra kumitiñu ma kuati ndo, tuva yüvi ndra chìnuni kùu ndra. ⁵Takan kà'in chi'in ndo, ikan na koo ta'an tukanuu nuu ndo. ¿A ñi'iiin ma ndra kùu yanio ìyo ndatu, a chinituni ndra ña kuu jandondaa na ma kuati jà'a ndo?, ña jà'a ndo takan, kùuni ndo. ⁶Vati ndyo'o ndian chìnuni töve va'a jà'a ndo ora kànita'an ndo chi'in juuni ma ndian chìnuni ta'an ndo, va kiniga kùu yi kuenda ndo ora kuàti'i ndo ma kuati ikan nuu ma ndra kumitiñu na jandondaa ndra yi, ta ndrakan yüvi ndra chìnuni kùu ndra ndia.

⁷Ta cha'a' ña tüvi ìyo va'a ndo chi'in ma ndian kùu ta'an ndo ña chìnuni. Cha'a' yakan kùu yi ña töve koo vii ndo chi'in na takua

kùuni Ndioo. Va'aga ña na jandeeni ndo ma kuati ja'a na chata ndo chi'in ma ndian kùu ta'an ndo, ta ku'va ndo ña na su'u maa na nuu ndo. ⁸ Va tava maa ndo na tüvi jà'a ndo takan, ti java vi'a maa ndo kùu ma ndian jà'a kuati, ti su'u ndo nuu ma ndian kùu ta'an ndo.

⁹ ¿A tüvi chà'a ndo kuenda ña ma ndian jà'a ma kuati kua takan, na tüvi ni ni'i na nuu koo na chi'in Ndioo nuu chà'nda ra tiñu? Yakan va koto kü'va ndo ña jànda'viña'a juuni ma meru ndo ndo. Vati taku ma ndra'ii ña kì'vi chi'in ma ñivi ña'a yüvi ñasi'i ndra, ta ma ñivi ña'a ña kì'vi chi'in ma ndra'ii yüvi ii vi, ta chi'in ma ndian jàka'nu ma ndioo yutun íí, ta chi'in ma ndra si'i, ¹⁰ ta ni ma ndra su'u, ni ma ndian kùuni nde'e ndatiñu inga ñivi, ni ma ndian chìní jà'a ndixi, ni ma ndian chàta'ani ka'an tu'un vata, ta ni ma ndian chàta'ani janda'viña'a; ndisaa ndiakan na tüvi ni ni'i na nuu koo na chi'in Ndioo nuu chà'nda ra tiñu. ¹¹ Nda ndyo'o ndian chìnuni vitin, juuni takan jà'a ndo niku, va tava ma vitin cha ndākuu íí anima ndo jà'a ma Ndioo, ta cha jānandoo ra ndo, ta jāndondaa ra ndo ndia, chi'in sivi ma Racha'nu yo Jesucristu, ta chi'in ma Tati Íí ra, cha'a' ña cha ndō'iin ndo chi'in ra.

Ìyo yi ña kumi va'a yo ma kuñu yo cha jà'íí ma Racha'nu Ndioo yi

¹² Chīnitu'in ña ìyo iin ndo ña kà'an te'en: “Kùu ja'a yo nda ña nikuuni ti cha ìyo va'a yo jà'a Ndioo”, kàti ndo. Ndicha ña takan kùu yi, va na yüvi ndisaa yi kùu ma ña va'a kuenda yo. Ta takan kùu yi, va juuni ìyo yi ña ja'a yo kuenda yo chi'in ma ña ja'a yo, koto jànda'viña'a yi yo ndia. ¹³ Ta juuni ìyo inga tuku tu'un ña kà'an te'en ndia: “Ma ndayu ña chàchi yo ña kuà'an tichi yo iin ña va'a kùu yi kuenda yo, ta ma tichi yo iin ña va'a kùu yi kuenda ma ndayu.” Ta vaji takan kùu yi, va ma Ndioo ni jandi'i ra nuu ma ndayu chi'in ma tichio, vati ma kuñu yo töve ìyo yi ña chàtiñu yo yi kuenda ña na ki'vi yo chi'in nda ndian ni kuuni, ti ma kuñu yo kùu yi kuenda ña jàka'nu yi ma Racha'nu Ndioo, ta ìyo ra kuenda ña kumi ra ma kuñu yo. ¹⁴ Yakan va tava cha chito va'a ndo ña ma Racha'nu Ndioo, jānataku ra ma Racha'nu, juuni kua ikan ìyo yi ña koto ndo ña ma Racha'nu Ndioo ni janataku ra yo chi'in ma ndatu ra ndia.

¹⁵ ¿A tüvi chà'a ndo kuenda ña ma kuñu ta'ii'iin ndyo'o ndian chìnuni, juuni kùu yi kuenda ma kuñu Cristu ndia? Ta yu'u, ¿a va'a

tu kà'in chi'in ndo ña na ndakoo ndo ma iti' Cristu, ta kì'vi ndo ja'a ndo ma ña kini chi'in ma ña tondo?, kùuni ndo. ¿Na vā'a' yi! ¹⁶ ¿A tükuii cha'a ndo kuenda ña ma ora ndò'iin iin ra'ii chi'in iin ña tondo, ninduvi vi ndàkuu vi iin kuñuni? Vati ndava nda nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: “Ninduvi vi ni ndakuu vi iin kuñuni”, kàti yi. ¹⁷ Yakan va tu ndyo'o cha ndō'iin ndo chi'in ma Racha'nu Ndioo, juuni kùuni yi ka'an yi ña, iin kuñuni kùu ndo chi'in ma Racha'nu Ndioo ndia, ti cha ndō'iin ma anima ndo chi'in ra.

¹⁸ Yakan va na jaña ndo ña ki'vi ndo chi'in ma nda ndian ni kùuni, takua kì'vi ndo chi'in ma ñivi ña'a tondo a ma ndian yüvi ñasi'i ndo. Vati ma ndian jà'a takan, iin kuati ka'nu kùu yi kuenda juuni ma kuñu na. ¹⁹ ¿A tükuii chà'a ndo kuenda ña ma kuñu ndo kùu yi takua kùu ma veñu'u ka'nu nuu ìyo ma Tati Í Ndioo ña chā'a ma Racha'nu Ndioo nuu ndo? Vati na tüvi chà'nda maa ndo tiñu nuu ndo cha'a' ma kuñu ndo. ²⁰ Ti ma Racha'nu Ndioo kùu ra ña chā'a ra ña na koo ma Tati Í ra chi'in ndo, cha'a' ña ya'aga ya'vi tia'vi ma Cristu ora chī'í ra cha'a' ndo. Ta cha'a' yakan kùu yi ña ìyo yi ña jaka'nu ndo Ndioo cha'a' ndisaa ma tiñu va'a ña jà'a ndo chi'in ma kuñu ndo, vati kuenda maa ra kùu ndo vitin.

Paulu kàtitu'un ra naja kua ìyo yi ña tànda'a ma ñivi

7 Vitin va ni ya'i katitu'un ndikoi nuu ndo naja kua kùuni ndo ndakatu'un ndo nui nuu ma tutu tāchi ndo. Ndicha ti va'aga kùu yi kuenda ma ndra'ii ña tu tüvi koo ñasi'i ndra. ² Va ma kuati kùu yi ña ma ndra'ii kì'vi ndra chi'in ma ñivi ña'a tondo, ta cha'a' yakan kùu yi ña va'aga ña na koo ma ñasi'i maa ndra, ta ma ñivi ña'a, va'aga ña na koo ma ii vi ndia. Ta takan töve kì'vi na tichi kuati chi'in inga ñivi. ³ Yakan va taku ma ndra'ii, ìyo yi ña ku'va ndra ma ña kùuni ma ñasi'i ndra, ta ma ñivi ña'a kùu ñasi'i ndra, ìyo yi ña ku'va vi ma ña kùuni ma ii vi ndia. ⁴ Vati ma ñivi ña'a, na kùu ka'nda maa vi tiñu nuu vi cha'a' ma kuñu vi, ti kuenda ma ii vi kùu yi. Ta ni ma ndra'ii na kùu ka'nda maa ndra tiñu nuu ndra cha'a' ma kuñu ndra, ti kuenda ma ñasi'i ndra kùu yi ndia. ⁵ Yakan va koto kàti ndo ña na kùu kusu ndo chi'in ma ñasi'i ndo, ta ni ndyo'o ñivi ña'a juuni koto kàti ndo takan chi'in ma ii ndo ndia. Kùu ka'an ndo takan, va tu cha jāndo'iin tu'un ji'na ndo ña ni ja'a ndo takan kuenda ma uvi uni

kivini kuenda ña ki'vi ndo ka'an ndo chi'in ndisaa tu'un ndaa kuenda Ndioo. Va ma ora cha yā'a, tajan ìyo yi ña ndo'iin ndiko ndo chi'in ma ñasi'i ndo. Takan ìyo yi ña ja'a ndo, ti koto ki'vi ma kui'na ma tichi kuñu ndo, ta kùuni ndo ki'vi ndo chi'in nda ndian nikuuni ndia.

⁶Ndisaa ma tu'un kà'in i'ya, kùu yi kuenda ña chùndayu'i ndo, ta tüvi kà'in chi'in ndo ña na ja'a ndo yi tuva tüvi kùuni ndo ja'a ndo yi ndia. ⁷Yu'u, kùunì ña ndisaa ndo na koo ma'iin ndo takua ìyo yu'u ña tüvi ìyo ñasi'ì, va ch̀toi ña töve takan ni kuu yi, ti siin siin kùu ma ñamani ña chà'a ma Ndioo nuu ta'ii'iin yo.

⁸Ta juuni kùunì ña na va'aga ña na tãnda'a ma ndra yoko, ta juuni töve tãnda'a ndiko ma ñivi ña'a ña k̀ndoo nda'vi ndia, ikan na koo na takua ìyo yu'u, kùunì. ⁹Va tu kùndee ndo, tiá va'a ña na tanda'a ndo, koto kùuni ndo ki'vi ndo chi'in nda ndian nikuuni, yakan ti iin kuati ka'nu kùu yi.

¹⁰Va yu'u kà'in chi'in ndo, ña yöve tu'un mai kùu ma ña kà'in, ti tu'un Ndioo kùu yi, ña ma nda ndian nikuuni ña cha tãnda'a, na tüvi ìyo yi ña ndakoo ndo ma ta'an ndo. ¹¹Ta tu ndàkoo vi ma ii vi, va'aga ña na ndakimani ta'an vi ta ndo'iin ndiko vi chi'in ndra. Ta tu kùuni vi, tajan va'aga ña na kindoo nda'vi maa vi ta tüva koo ma ii vi ndia. Ta juuni takan kùu yi chi'in ma ndra'ii ña na tüvi ìyo yi ña ndakoo ndra ma ñasi'i ndra ndia.

¹²Ta vitin va ni ka'an ndioi nuu inga tuku ndo cha'a' ña chàninì mai, ta yüvi tu'un chà'a ma Racha'nu nui kùu yi, ña tu iin ra yani yo ña ch̀nuni, ta ma ñasi'i ra iin ña tüvi ch̀nuni kùu ña, juuni na kùu ndakoo ra ña, tuva cha chā'a ña tu'un nuu ra ña kùu kundaka ra ña vaji iin ra ch̀nuni kùu ra. ¹³Ta tu iin ña ch̀nuni, ndaka ña iin ra tüvi ch̀nuni, indukuni na töve va'a ndàkoo ña ra, tuva cha chā'a ra tu'un nuu ña, ña kùu kundaka ra ña vaji iin ña ch̀nuni kùu ña ndia. ¹⁴Takan kàtì chi'in ndo, vati tu iin ña ch̀nuni ndàka ña iin ra tüvi ch̀nuni, ni ndakuu í ra jà'a ma Racha'nu, cha'a' ña ndo'iin ra chi'in ma ña ch̀nuni. Ta tu iin ña tüvi ch̀nuni ndaka ña iin ra ch̀nuni, juuni ni ndakuu í ña, cha'a' ña ndàka ña ma ra ch̀nuni ndia. Yakan va ma ora ni koo ndio ma se'e vi, juuni ni jandaku í ma Racha'nu Ndioo ma se'e vi, vaji kùu na se'e ma ndian töve ch̀nuni. ¹⁵Va tu iin ra tüvi ch̀nuni ya'a janini ra ña kùuni ra ndakoo ra ma ña kùu ñasi'i ra ña ch̀nuni, na ku'va ña ña na kee ra ku'un ra. Ta indukuni kùu yi

tuva iin ña tüvi chìnuni ya'a jànini ña, ña kùuni ña ndakoo ña ra, na ku'va ra ña na kee ña ku'un ña ndia. Tu takan ta'an chi'in ma ndian tanda'a ndian chìnuni, töve janini na ña koo na chi'in ma ndian tanda'a chi'in na endeeni. Vati Ndioo kächin ra ndo kuenda ra, ti kùuni ra ña na koo vii ndo chi'in ta'an ndo. ¹⁶Yakan va taku ndyo'o ñivi ña'a ña chìnuni, takan ìyo yi ña koo vii ndo chi'in ma ndra kùu ii ndo ña tüvi chìnuni, ti tüvi chìto ndo tuva kùu jakakú ndo ra, cha'a' ña kùu ndo ñivi ña'a chìnuni. Ta juuni takan ìyo yi ña koo vii ma ndra chìnuni chi'in ma ñasi'i ndra ña tüvi chìnuni, ti tüvi chìto ndo tuva kùu jakakú ndo ña cha'a' ña kùu ndo ma ndra chìnuni.

¹⁷Yakan va na tüva kùu, jin ndian tanda'a kùu ndo a töve, va ìyo yi ña koo vii ndo naja kua kùuni ma Racha'nu ña koo ndo, ta naja kua kùu ndo ma ora kächin ra ndo. Tandii' ma tu'un i'ya, kàtitu'in yi nuu ma ndian chìnuni ta nuu ñuu kuà'in, ikan na jachi'in na yi. ¹⁸Ta tu ìyo nda yo kùu ndra'ii ña kächin Ndioo ña cha tā'nda ma ñii nuu ika, koto jà'ani ndra ña ndra yüvi ta'nda ñii nuu ika kùu ndra. Ta tu ìyo nda yo kächin Ndioo ña takä'an ta'nda ma ñii nuu ika, na tüvi ìyo yi ña jakuuni ndra ja'a ndra yi tuva tüvi chàta'ani ndra ja'a ndra yi ndia. ¹⁹Vati taku kuenda Ndioo, na tüva kuu tuva ta'nda ma ñii nuu ika yo a tüvi, ti ma ña kùuni ra kuu yi ña na jachi'in yo ma ña kà'an ra. ²⁰Yakan va ta'ii'iin yo ìyo yi ña ndoo yo koo yo takua kùu yo ma ora kächin Ndioo yo. ²¹Vati tu kùu ndo ma ndian kùu musu ña tüvi ni'i ma ya'vi, ma ora kächin ma Racha'nu Ndioo ndo, na nākanini ndo cha'a' yi, vati tu chaa iin tiempu ña kuu kee nuna ndo, na nanduku ndo iti' va'a tiá ja'a ndo yi. ²²Vati taku maa yo kächin ma Racha'nu Ndioo yo ora kùu yo musu ma inga na niku, va ma vitin kùu yo ndian chàkuu nuna kuenda ra ña jàkakú ra yo nuu ma kuati jà'a yo. Ta indukuni kua ikan kùu yi chi'in maa yo tüvi kùu musu na niku, ta vitin kächin ra yo kuenda ña na ndakuu yo ndian kùu musu ma Racha'nu Cristu. ²³Ti ma Racha'nu Ndioo, ya'aga ya'vi tiā'vi ra cha'a' ndo, ta cha'a' yakan kùu yi ña kùuni ra ña na kuu ndo musu ra, ta tüvi ku'va ndo ndo kuenda ña kùu ndo musu ma ñivi ñuñivi. ²⁴Yakan va ndyo'o yani ndian chìnuni, yu'u chàninì ña na ndoo yo koo yo takua kùu yo ma ora kächin ma Racha'nu Ndioo yo kuenda ra.

²⁵Va taku kuenda ma ndian takä'an tanda'a, na tüvi ìyo ni'iin tu'un ña kà'in kuenda ma Racha'nu nuu na, va juuni kùu katitu'in

ma kua chàninì kuenda na, cha'a' ña kùu iin ra ìyo tundeeni va'a chi'in Ndioo, ti kùnda'vini ra yu'u. ²⁶ Yakan va yu'u katì ña va'aga ña na ndoo yo koo yo takua kùu yo ma ora kāchin ma Racha'nu Ndioo yo, cha'a' ña ndetiñu ña ìyo yo ma tiempu i'ya ma vitin. ²⁷ Yakan va ndyo'o yani ndian cha ìyo ñasi'i ndo, va'aga ña na nānduku ndo naja kua ndakoo ndo ña. Ta tu ndra tüvi ñasi'i, va'aga ña, na tānda'a ndo ndia. ²⁸ Ndicha ti na yüvi kuati kùu yi tuva tānda'a ndo, ta juuni na yüvi kuati kùu yi tuva tānda'a ma ñivi ña'a ndia. Va ma tiempu ya'a ndetiñu ni kuu yi tiá iti' nuu, ta ma ndian tānda'a ni nde'e na tundo'o ma ñuñivi i'ya. Ta cha'a' yakan kùu yi ña kà'in chi'in ndo ña na tānda'a ndo, ti tüvi kùunì nde'e ndo ma tundo'o ikan.

²⁹ Yakan va ndyo'o yani ma ña kùunì ka'in chi'in ndo kùu yi ña tiania tiempu kùu yi ña kīndoo yo koo yo ma ñuñivi i'ya. Yakan va nda ma kivi i'ya ta iti' nuu, taku ndyo'o, ndra cha tānda'a, na tüvi ìyo yi ña ya'a nakanini ndo cha'a' vi. ³⁰ Ta juuni taku ma yo ya'a nda'vi kùuni, na sii kuuni na takua kùu ndian sii kùuni, ta ma ndian sii kùuni ta ndiakan na kùuni na kua ndian ya'a nda'vi kùuni. Ta maa yo jàta ndatiñu, na tüvi ìyo yi ña ya'a sii kuuni ndo cha'a' ma ndatiñu na ndia. ³¹ Ta indukuni takan kùu yi, chi'in maa yo nānduku naja kua koo va'a yo iti' nuu, vati na tüvi ìyo yi ña ya'a nakanini yo cha'a' yi, ti ma ñuñivi ña ìyo yo i'ya, chani chaa ma tiempu ña ni naa yi ndia.

³² Takan kà'in chi'in ndo, ti na tüva kuunì ña nakanini ndo cha'a' ma ña ìyo ma ñuñivi i'ya. Vati taku ma ndra tüvi nī tanda'a, ndrakan chītu'un ndra cha'a' tiñu ma Racha'nu, ta naja kua kùu jakuu ndra ma ña kùuni ra ndia. ³³ Va tu ma ndra cha tānda'a kùu ndo, tajan ikan nakanini ndio ndo cha'a' ña naja kua kùu nani'i ndo ma kua koo va'a ndo ma ñuñivi i'ya, ta cha'a' ña naja kua ja'a ndo ta kīndoo va'a ndo chi'in ma ñasi'i ndo. ³⁴ Yakan va ìyo uvi nuu ma kua chàninì ra. Ta juuni kua ikan kùu yi chi'in ma ñivi ña'a ña kīndoo nda'vi, ta ma ñivi ña'a ña tüvi nī tanda'a, ti vikan endee chītu'un vi cha'a' ma ña kùuni ma Racha'nu, ta cha'a' ña naja kua kùu koo í vi chi'in kuñu vi, ña jàka'nu vi ra chi'in ndisaa anima vi. Va taku ma ñivi ña'a ña cha tānda'a, ti vikan nākanini vi cha'a' ña naja kua kùu ja'a vi ta nani'i vi naja kua koo va'a vi ma ñuñivi i'ya, ta naja kùu ja'a vi kuenda ña na kīndoo va'a vi chi'in ma ndra kùu ii vi ndia. ³⁵ Vati chi'in ma tu'un kà'in nuu ndo i'ya, na tüvi kà'in yi kuenda ña jāninì ndo, vati kà'in yi

nuu ndo, ti ch̀toì ña iin ña va'a k̀u yì kuenda ña na nani'i ndo naja kua kuu koo ndo ndian iñu'u, ta naja k̀u tiin va'a ndo ma iti' kuà'an ma Racha'nu, ta töve nàkanini ndo jakesiin ndo ndo ma iti' ra.

³⁶ Va tu ìyo yo chànini ña va'aga ña na koo ii ma ñivi ña'a se'e ndo, ti cha kua kuyatin ma kuiya ña koo ii vi, va'aga ña na koo maa ma ii vi tuva takan chànini ndo. Vati yüvi kuati k̀u yì tu tanda'a vi. ³⁷ Va tu ìyo yo chànini va'a chi'in ndisaa anima ndo ña na kindoo ma'iin ma ña'a se'e ndo, juuni ña va'aga k̀u yì tu töve tanda'a ña ndia. ³⁸ Yakan va iin ña va'a k̀u yì tuva chà'a ndo ma se'e si'í ndo ña tanda'a vi, va iin ña va'aga k̀u yì tuva na kü'va ndo vi ña tanda'a vi ndia.

³⁹ Ta juuni taku ma ñivi ña'a ña cha tãnda'a, na tüvi ìyo yì ña ndakoo vi ma ndra k̀u ii vi, ora juuni k̀u ndra, ndra ndito, va tu ma ndra k̀u ii vi cha ch̀í'í ndra, tajan cha ìyo va'a ndiko vi ña k̀u koo ndiko ma inga ii vi tuva k̀uni vi, va nda tuva k̀u ndra, ndra ch̀nuni tu'un Ndioo. ⁴⁰ Va yu'u chànini ña va'aga k̀u yì kuenda ña tuva na köoga inga ii vi. Takan chànini yu'u, vati kua ikan k̀uni ma Tati Í Ndioo ìyo chi'ìn.

Paulu kàtitu'un ra naja kua ja'a ma ñivi ña sokó na ña chàchi na kuenda ndioo yutun ña jà'a juuni maa na

8 Vitin va k̀uni katitu'in nuu ndo naja kua ja'a ndo ña sòkó ndo ma ña chàchi ndo kuenda ma ndioo yutun. Ndicha va'a ña, ndisaa yo ìyo chinituni k̀unio cha'a' ma ña jaka'nu yo. Ta vaji takan k̀u yì kuenda yo, ìyo yì ña koto yo ña ma ña ch̀to yo jà'a yì ña ya'a jandotayi yo yo. Ta ña'a töve tindee yì yo ña kua'nu ndisaa yo chi'in yì. Va tu k̀uni yo nde'e yo ma ndian ta'an yo ta chà'a yo tundeeni nuu na, ni kua'nu va'a ndisaa yo. ² Ta tu ìyo nda ndyo'o chànini ndo ña ya'a ìyo kua'a' chinituni ndo, k̀uni ndo. Na tüvi ndicha tu takan chànini ndo, vati takà'an koo chinituni ndo kuenda ma tu'un ndaa, takua ìyo yì ña koo yì. ³ Va Racha'nu Ndioo cha nàkoto va'a ra ndisaa ma ndian ya'a k̀uni nde'e ra.

⁴ Ta cha'a' ña sòkó ndo ma ndayu chàchi ndo nuu ma ndioo yutun, chito va'a yo ña na tüvi ndioo ndicha k̀u ma yutun ikan. Vati cha ch̀to va'a yo ña uvanuu Ndioo k̀u ra ña ìyo ra, ta tüvi inga ra. ⁵ Ta vaji kàti ma ñivi ña ìyo kua'a' nuu ndioo iti' ni kuuni a ma nuñu'u' ñuñivi i'ya a ma andivi, ta ndiakan chànini na ña ìyo kua'a'

nuu ndioo yo ta kua'a' nuu ra kùu chito'o yo. ⁶Va taku maa yo, ti cha chà'a yo kuenda ña, uvanuu Tatá yo Ndioo kùu ra ña ìyo. Vati ma Racha'nu Tatá yo kùu ra ma ra jātuvì ndisaa nakuyi, ta cha'a' yakan kùu yi ña ìyo yo kuenda ra. Ta juuni uvanuu chito'o yo ìyo, rakan kùu ra ma Racha'nu Jesucristu. Ta cha'a' ra kùu yi ña ìyo ndisaa nakuyi ma ñuñivi i'ya, ta cha'a rakan kùu yi ña ndito yo nda vitin.

⁷Va na yūvi ndisaa yo ndian chìnuni chito yo ma tu'un i'ya. Vati tañu yo ìyo ndian takani jàka'nu na ma ndioo yutun niku, ta nda vitin chànini na ña ma ndioo yutun ikan iin ña ndicha kùu yi. Yakan va ora chàchi na ma ndayu ña sòkó na kuenda yi. Ta tava ya'a vita ma anima na, yakan va jànda'viña'a yi na, ta chànini na ña jàndokini yi na jà'a ma ndayu ikan. ⁸Va taku ma Racha'nu Ndioo, ti tüvi tì'i ra kuenda yo cha'a' ña chàchi yo ma ndayu ikan a tüvi. Vati na yūvi cha'a' ña chàchi yo ma ndayu ikan kùu yi ña ni ndakuu va'aga yo, a ni ndakuu kiniga yo tuva tüvi chàcho yi ndia. ⁹Va ìyo yi ña ja'a ndo kuenda nuu ndo chi'in ma ña chànini ndo ña kùu ja'a ndo nda ña nikuuni, ti koto jakoyo ndo ma ndian vita anima ña chìnuni ma tu'un Ndioo ma tichi kuati. ¹⁰Vati tu ìyo nda yo chìnuni ña nde'e ña ka'iin ndo chàchi ndo ma tichi ma veñu'u nuu ka'iin ma ndioo yutun, ndita'an ma ndian ta'an ndo ña vita anima ña chìnuni ma tu'un Ndioo, ta juuni ndiakan ña chànini na ña ndokini na jà'a ma ndayu ikan, kìcha'a na ña chàchi na yi ndia. ¹¹Yakan va tu takan chànini ndo ja'a ndo cha'a' ña ya'a ìyo chinituni ndo, kùuni ndo, na yūvi ña va'a kùu yi, ti jà'a ndo ña kōyo ma ndian vita anima tichi ma ña kini, vati ma Racha'nu Cristu, juuni chī'í ra cha'a' na ndia. ¹²Vati tu cha'a' ma ña jà'a ndo jà'a yi ña jàkesiin yi ma ndian vita anima ma ikan na ki'vi na iti' kini kuenda na, tajan kùuni yi ka'an yi ña iin kuati ka'nu kùu ma ña jà'a ndo kuenda ma Racha'nu Cristu ndia. ¹³Yakan va tu cha'a' ma ndayu chàchì kùu yi ña jà'i ña na koyo ma ndian ta'in ña chìnuni ma tichi kuati, tiá va'a ña na kächigai ma ndayu ikan, ikan töve jà'i ña na koyo na ma tichi kuati.

Ìyo ndatu ma ndra tatun Jesuu ndia

9 Yakan va cha chito va'a ndo ña kùu ja'i ña kakú nunai, ta kùu iin tatun Jesuu, ta juuni cha chito ndo ña ndē'i ma Racha'nu yo Jesuu ndia. Ta juuni ndyo'o kùu ma ndian kùu ma tiñu jà'i, ti

cha'a' tu'un kàtitu'in kùu yi ña na chinuni ndo ma tu'un ra. ²Va ìyo ñivi ña chànnini na ña yüvi ra tatun Jesuu kùì, kùuni na. Va taku kuenda maa ndo ti cha chito va'a ndo ña ndicha ña tatun ra kùì, vati jàndakui ndo ña na kùu ndo ndian chìnuni tu'un ma Racha'nu, ta yakan jàna'a kachin yi ña ndicha ña kùì tatun ra.

³Ta vitin va ni ka'an ndioi ma tu'un i'ya kuenda ma ndian kà'an chatai: ⁴Taku yu'u ra kùu tatun Jesuu, ìyo yi ña ku'va ndo ma ña kachi ta ko'i. ⁵Ta juuni töve kuati kùu yi tuva tanda'i chi'in iin ña'a ña chìnuni, takua ìyo ñasi'i ndra inga ma ndra kùu tatun Jesuu, ta ndra kùu yani ma Jesuu, ta Petu' ndia. ⁶¿A chànnini ndo ña Bernabé ta yu'uni kùu ndi ña na tüvi ìyo yi ña ku'va ndo ña kachi ndi, cha'a' ña tüvi jàña ndi ña jatiñu ndi chi'in nda'a' ndi?, kùuni ndo. ⁷¿A yo kùu jatiñu saani ma tiñu jandaru, ta tia'vi maa ndra cha'a' ma ña kachi ndra?, kùuni ndo. ¿A nda ra jàtiñu tichi ku'u ta tàchi ra yutun tata, ta töve kùu kachi ra ma chiti run ora ni keta yi?, kùuni ndo. Ta indukuni takan kùu yi kuenda ma yo jakuenda mvechala, vati ìyo yi ña ko'o ra ma lechi ri ora ìyo ra' ma ndika ri ndia. ⁸Ta koto nàkanini ndo ña tu'un yu'u maanì kuu ma ña kàtitu'in nuu ndo, vati ndava nda nuu ma tutu Ley Ndioo ña tãa Moisés, takan kà'an yi ndia. ⁹Ta te'en kà'an yi nuu yi: “Na vâ'a ti'i yo xikima yu'u ma jundiki ora jàtiñu ri ña chànu ndri chata ma chiti trigu”, kàti yi. Va ma Racha'nu Ndioo na tüvi kà'an ra ma tu'un ikan kuenda ma jundikini, ¹⁰vati juuni kà'an ra yi kuenda maa yo, cha'a' ña na nanduku yo naja kua koo va'a yo. Vati taku ma ndra ta'vi ma ñu'u', kuenda ña tàchi ndra, jà'a ndra yi ti chito ndra ña ni ni'i ndra ma nii ma ora ni keta yi. Ta indukuni takan kùu yi chi'in ma ndian jàkoyo ma nii, ti cha chito na ña ni kachi na yi ndia. ¹¹Yakan va tu ndyu'u, takan jàtiñu ndi chi'in ndo kuenda ña na chìnuni ndo ma tu'un Ndioo, juuni kua ikan ìyo yi ña tindee ndo ndyu'u jitu ita'vi nakuyi ndia. ¹²Ndicha ti ìyo yi ña tindee ndo inga ndra kùu tatun Jesuu, va ìyoga yi ña tindee ndo ndyu'u kua ndrakan.

Ta juuni chito ndi ña iin ña va'a kùu yi tu chikan ndi ma ña chiniñu'u ndi nuu ndo, va na küuni ndi ja'aga ndi yi, ti kùuni ndi jandeeni ndi, nda ni kuuni ta'an chi'in ndi, ta takan na chaa ma tu'un va'a cha'a' Jesuu nuu ndo, ta ni'iin nakuyi töve chàsi nuu yi ma iti' kua kuita kuati yi. ¹³Ta juuni cha chito va'a ndo ti taku ma ndian jàtiñu kuenda ma veñu'u ka'nu ñivi judíu, juuni nuu ma

ndayu ña sòkó ma ñivi ña ìyo kuenda ma veñu'u ikan ìyo yi ña ni'i na ma ña kachi na ndia. Yakan va kùuni yi ka'an yi ña ma ndian jàkuenda ma chito naá, nuu sòkó na ma kiti ña chà'ni na kuenda Ndioo, juuni ìyo yi ña kachi na ma sa'an ikan cha'a' ma tiñu jà'a na ndia. ¹⁴Ta juuni maa ma Racha'nu kùu ra ña kà'an ra ña tandi'i ma ndian chìnuni ña kàtitu'un tu'un va'a cha'a' Cristu, ìyo yi ña juuni nuu ndian chìnuni tu'un ikan, nde'e na ta kachi na ndia, kàti ma Racha'nu. ¹⁵Va yu'u ni'iin cha'a' takä'an ndakain ma ña chiniñu'i nuu ndo cha'a' ma ña kà'in tu'un Ndioo, ta juuni töve tàì tutu i'ya nuu ndo kuenda ndàkain iin nakuyi nuu ndo ndia. Tu kuenda yu'u va'aga tu kuvì cha'a' ma ña ja'i, ta ikan ni'iin na kùu namaa na ma ña ka'nu jà'i ña katitu'un saanì yi nuu ma ñivi ndia.

¹⁶Vati tu yu'u kàtitu'in ma tu'un Ndioo, na tüvi ja'i yi kuenda ña jandotayi yu'u nuu ndo, ti ma Ndioo tãchi ra yu'u ña ja'i ma tiñu ikan. Va tu tüvi jà'i yi, nda'vi kuunì ti Ndioo ni jande'e tundo'o nui tuva tüvi jà'i yi. ¹⁷Yakan va tu kàtitu'in ma tu'un ra cha'a' ña kua ikan kùuni mai ja'i yi, tajan ma Racha'nu Ndioo ni ku'va ra ma ya'vì. Tatu töve kùunì ka'in yi, va cha'a' ña Ndioo tãchi ra tiñu i'ya nui ña na ka'in yi, yakan va takan ìyo yi ña ja'i yi. ¹⁸Yakan va, çndava kùu ma ya'vì ña ni'i cha'a' ña kàtitu'in ma tu'un Ndioo?, kùuni ndo. Va ma ya'vì ni'i kùu ma ña chisii animai ña kùunì ora kàtitu'un saanì ma tu'un va'a Ndioo nuu ma ñivi, ta na tüvi chikain ni'iin nakuyi nuu na cha'a' ma tiñu jà'i, vaji cha takani kùu ja'i yi.

¹⁹Vati taku yu'u, ti na tüvi kui musu ni'iin ñivi niku, va vitin cha kachin kuenda kùu musu ndisaa ndo, ti takan kùu jakanai tiá kua'a' ñivi kuenda Ndioo. ²⁰Vati ora kàtitu'in nuu ma ñivi judú, juuni jà'i ma kua takani jà'a na, ikan na kùu kicha'a na chinuni na tu'un cha'a' Jesucristu. Ta ora kàtitu'in nuu ma ndian ndikun chata ma ley ña tãa Moisés, juuni jà'i ma takua jà'a na, vaji tüvi chà'nda ma ley ikan tiñu nui, va takan jà'i ikan, takan kuu kicha'a na chìnuni na tu'un cha'a' ma Jesucristu. ²¹Ta juuni ora kàtitu'in yi nuu ma ndian yüvi judú, ndian töve tiñu'u ma tu'un Ley Ndioo ña tãa Moisés, vati ma ña jà'i kuu ma takua jà'a na, ikan na kicha'a na chìnuni na tu'un cha'a' ma Jesucristu. Ta ña'a, tüvi kùuni yi ka'an yi ña töve tiñu'i ma tutu Ley Ndioo, cha'a' ña ndikun gai chata ma Racha'nu Cristu chi'in ma tu'un ley ña jàna'a ra ndia. ²²Ta ora kàtitu'in yi nuu

ma ndian tüvi chìnuni va'a ma tu'un cha'a' Jesucristu, ti ndian vita anima kùu na, indukuni jà'i ma takua jà'a ndiakana. Ta ndisaa yakan jà'i yi, cha'a' ña kùuni ña na kakú uvi uni na, tuva takan kùu yi. ²³Ja'i tandi'i yakan, cha'a' ma tu'un va'a cha'a' Cristu, ikan na sii kùuni, ti juuni Ndioo chā'a ra ña na kuu katitu'in yi.

²⁴Ta juuni cha chító va'a ndo, ti taku ma ndian chínu, ìyo yi ña kunu ni'i ndisaa na, va uvanuu na kùu ma ndian ìyo yi ña jakanaa. Yakan va indukuni kua ikan ìyo yi ña kunu ni'i ndo kuenda ma Racha'nu Ndioo, ikan na jakanaa ndo ra ndia. ²⁵Vati taku ma ndian jàndova'a na na kuenda ña kusiki ta'an na chi'in inga na, ìyo yi ña nduva'a kumi na ma kuñu na. Ta ndisaa yakan jà'a na yi, ti kùuni na jakanaa na ma korona ña kundii xini na ña kùu takua kùu ma nda'a yutun ña numi kuiini xii yi. Va taku maa yo ti jàndeeni yo cha'a' ña kùuni yo jakanaa yo ma ya'vi yo ña endee töve ni chaa tiempu ña ni ndi'i yi. ²⁶Vati taku yu'u, na tüvi chàta'anì ña kunu mai takani tu töve chai ma nuu ndi'i yi. Ta juuni töve chàta'anì ña kanì ña kusikì chi'in chikì tu töve va'a nani ma chikì kanì ti na kùu jàkanai tuva takan jà'i. ²⁷Ti ma ña jà'i kùu yi ña nduva'a jande'i tundo'o ma kuñui, cha'a' ña kùuni ña na ja'a yi takua kuuni mai. Vati tu tüvi ja'i ma takan, tajan kùuni yi ka'an yi ña na tüvi nda kuenda kùu, ti jañai ma iti' Ndioo, vaji cha kàtitu'in ma tu'un ra nuu ma inga ñivi. Va yu'u, töve jàchi'in yi kuenda juuni mai.

Paulu jàkuninaa ra ma ndian jàka'nu ma ndioo yutun

10 Ndyo'o yani koto nàani ndo ma ña jà'a ma ndian kùu ñivi yo ndian chiyo taji'na, ma ora tándikun na kuà'an na ma chata viko ña ìyo sukun jà'a ma Racha'nu. Vati tandi'i ndiakana kètachiyo na iti' chata ma tañu'u jà'a ma Racha'nu ma tiempu ikan. ²Ta takan kùu yi ña ma tiempu tándikun na kuà'an na chata ma viko chi'in Moisés, nda ma tiempu ikan kùu yi ña ndò'iin na chi'in ra, ta ña'a kùuni yi ka'an yi ña kùnduta na chi'in Moisés ma tichi tañu'u ta chi'in tañu viko ikan ndia. ³Ta juuni tandi'i ma ñivi ikan chāchi na ma ndayu va'a ña Ndioo jātuvi ra kuenda na chi'in iin tiñu ka'nu. ⁴Ta juuni chi'in inga tiñu ka'nu, Ndioo chā'a ra ña chī'i na ma takuii va'a ña kàna ma nuu ìyo kava ma tichi iti' kuà'an na, ti takuii ikan kùu ma Cristu, vati maa ra kùu ra ña tīndee ra

na, ikan na töve nayi ta'an na ma nuu ku'àn na. ⁵Vati cha yati tandi'i ma ñivi jächika na iti' Racha'nu Ndioo, vaji jāna'a ra kua'a' ndatu ra nuu na. Ta Ndioo töve sii kùuni ra ña jā'a na takan, yakan va ndisaa ndiakan, chí'í na ma tichi ku'u nuu chākunuu na.

⁶Tandi'i ña kūu i'ya, jàna'a yi ti na vā'a jà'a yo ña nànduku yo ma ña kini takua jā'a ndiakan, ti koto ta'an yo takua tā'an na. ⁷Yakan va koto jàka'nu ndo ma ndioo yutun, takua jā'a kua'a' ma ndian kūu ñivi yo ña chíyo taji'na niku. Vati ndava nda nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi chata na: “Ma ñivi ikan, chāchi na, ta chí'i na, ta ora chínu jà'a na takan, tajan kīcha'a ndio na tàcha'a na kuenda jàka'nu na ma ndioo yutun”, kàti yi.

⁸Ta koto kī'vi ma yo kùu ndra'ii chí'in ma ñivi ña'a yüvi ñasi'i ndra, ta ma ñivi ña'a chí'in ma ndra yüvi ii vi ndia, ti kua ikan jā'a ma ndian kūu ñivi yo niku. Vati cha'a' ña jā'a na takan kùu yi ña chí'í nda oko uni mii na iin kivini jā'a ma Racha'nu Ndioo. ⁹Ta juuni na tüvi ìyo yi ña kí'in yo ku'va ma Racha'nu Cristu, takua jā'a iin ma ndian kūu ñivi yo ndia. Vati cha'a' ña takan jā'a na, yakan va jā'a ma Racha'nu ña na kachi ma koo na, ta chí'í na ndia. ¹⁰Ta koto kà'anti'ini ndo chata ma Racha'nu, takua jā'a na ndia, vati cha'a' ña takan jā'a na, yakan va tachi ra ma tati jàkuu tiñu nuu ra ña na ka'ni yi na.

¹¹Ndisaa ña tā'an ma ndian kūu ñivi yo ndian chíyo taji'na, jàna'a yi nuu yo naja kua jā'a ma Racha'nu Ndioo. Ta tāa ra yi nuu ma tutu ra kuenda ña kindoo yi chí'in yo ndian ìyo ma kivi nuu ndi'inia, ikan na koo tu'va yo chí'in ma tu'un ra. ¹²Yakan va iin nda ndyo'o chàniini ndo ña cha ìyo va'a ndo, kùuni ndo, tiá va'a ña na ja'a ndo kuenda nuu ndo, koto jandi'i ra nuu ndo ndia. ¹³Vati ña na koto ndo ña ndisaa ma kuati ña kùuni ndo koyo ndo tichi, indukuni kùu yi chí'in ma kuati ña kùuni koyo tichi nda ndian nikuuni ìyo ma ñuñivi. Ta ndicha va'a ti Ndioo ìyo tundeeni ra chí'in ndo, yakan va ndisaa tiempu ña kùunio koyo yo tichi ma kuati ikan, töve chà'a ra ña kùu yi tiá ka'nu kua kuu jandeeni yo, vati juuni jàna'a ra iti' va'a nuu kuu kakú yo tichi yi, ikan na kuu jandeeni yo yi.

¹⁴Yakan va ndyo'o yani ma ndian ya'a kùunì nde'i, kàtitu'in nuu ndo ña na numini jaña ndo ña jàka'nu ndo ma ndioo yutun. ¹⁵Ta chitoi ña kùu ndo ndian ìyo chinituni va'a, yakan va na ka'an ndo chí'in tu ndicha kùu ma ña ni kà'in chí'in ndo. ¹⁶Vati taku ora chà'a

yo ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo, ma ora ni ko'o yo ma kopa vinu íf ña kùu ma nii Cristu, ikan kùu ma nuu ndò'iin yo chi'in ma ndian chìnuni ña ìyo kuenda Cristu, ti chāti ra nii ra cha'a' ma kuati yo. Ta taku ma ora chà'nda kuatio ma paan ña ni kachi yo ña kùu kuenda kuñu Cristu, ma ikan juuni jàna'a yi nuu yo ña ndò'iin yo chi'in ma kuñu ra ndia. ¹⁷Yakan va vaji kua'a' ñivi kùu yo, va ndisaa yo ndàkuu yo iin ñivini cha'a' ña chàchi yo iin paani.

¹⁸Na kuku'uni ndo takua jā'a ma ñivi ñuu Israel niku, vati ndiakan chàchi na ma sa'an ña chà'ni na ta sòkó na nuu ma chito naá kuenda jàka'nu na ma Racha'nu Ndioo, ikan na ndo'iin na chi'in ra, ta kùu na iin ñivini ndia. ¹⁹Va chi'in ma tu'un ña kātitu'in nuu ndo i'ya, na tüvi kùunĭ ka'in ña chàninĭ ña ìyo nda kuenda ma ndioo yutun, ta juuni töve chàninĭ ña ìyo nda kuenda ma sa'an kiti ña sòkó na nuu yi ndia, takua chàninĭ ndiakan. ²⁰Takan kātitu'in nuu ndo, vati ìyo ma yo tüvi chìnuni tu'un Cristu ña, juuni sòkó na yi kuenda ña jàka'nu na ma tati xaan ikan, ta yüvi nuu ma Racha'nu Ndioo, ta yakan tüvi kùunĭ ja'a ndo yi. Yakan va kātitu'in yi nuu ndo. ²¹Vati na kùu ko'o ndo ma vinu ña ka'lin tichi copa ma Racha'nu, tuva juuni chī'i ndo ma vinu ña ka'lin tichi copa ma tati xaan ndia, ta juuni na kùu kunandi ndo mesa ma Racha'nu, tuva juuni chùnandi ndo mesa ma tati xaan ikan ndia. ²²Ta juuni, ¿a va'a tu ja'a ndo ña ndoxaani ma Racha'nu Ndioo chi'in yo cha'a' ma ña kini ña ja'a yo?, kùuni ndo. ¿A chàninĭ ndo ña ìyo tiaga ñandee ndyo'o kua maa ra?, kùuni ndo.

Kùu ja'a yo nda ña kùuni maa yo, va ìyo yi ña ndakimani yo ma inga ñivi ndia

²³Ndicha ña ìyo ma yo kà'an ña kùu ja'a yo nda ña kùuni maa yo, kàti yo, va na yüvi ndisaa yi kùu tindee yi yo ti tüvi chà'a yi tundeeni yo chi'in ta'an yo. ²⁴Ta na tüvi ìyo yi ña nanduku yo ña va'a kuenda juuni maa yo, vati va'aga ña na nanduku yo ña va'a kuenda inga ma ñivi ta'an yo.

²⁵Ta na kachi ndo tandi'i nuu ma sa'an ña kuya'vi ma veto'o, ta na nakanini ndo tuva sa'an ña cha sòkó na nuu ndioo yutun kùu yi, a töve. ²⁶Takan kàtĭ chi'in ndo, ti maa ma Racha'nu Ndioo, kùu ra ma chito'o ma nuñu'u' ñuñivi i'ya chi'in ndisaa ña ìyo nuu yi ndia.

²⁷Tatu ìyo iin ma ndian tüvi chìnuni ña jainvitaa na ndo ña na ku'un ndo kukachi ndo chi'in na ma ve'e na, na ku'un ndo tuva kùuni ndo, ti kuu kachi ndo nda nuu ndayu nikuuni, va'a ga ña na töve ndakatu'un ndo tuva ndayu ña cha sōkó na nuu ndioo yutun ña jàka'nu na kùu yi a töve. ²⁸Ta vitin tu ìyo inga nda yo jainvitaa ndo ma ve'e na, tajan ma ora ni kachi ndio ndo, kàtitu'un ndio na nuu ndo ña ma ndayu ña cha sōkó na nuu ma ndioo yutun kùu yi, kati na. Tu takan kùu yi va'aga ña na kächì ndo yi, ti koto ja'a ndo ña na vä'a kùuni ndian kà'an yi nuu ndo. ²⁹Ta ma tu'un ña, já kàtitu'in i'ya ña cha'a' ña kacho ma sa'an, ti vaji tüvi kuati kùu yi kuenda ndo va kuenda inga na, chïto a kuati kùu yi kuenda na.

Ta tu takan ta'an chi'in va'a ga ña töve kachi yi, ikan na töve tiso na kuati nui cha'a' yi, jin ma ña va'a kùu yi kuendai tu kachi yi, va iin ña ya'a ika kùu yi kuenda ma chìnituni ndiakan. ³⁰Ta tu yu'u chà'i ta'vindioo cha'a' ma ña ni kachi, ta naja kà'an ma ñivi ña yüvi ña va'a kùu ma ña jà'i?, ta kuenda yu'u kùu yi iin ña va'a ja'i kùnuni kuenda ma Ndioo. ³¹Yakan va tuva chàchi ndo, a chï'i ndo, a jà'a ndo inga tuku tiñu va'a, na ja'a ndo yi va kuenda ña jàka'nu ndo ma Racha'nu Ndioo. ³²Ta koto jàna'a ndo nuu ma ñivi nï'iin nakuyi ña tüvi va'a chàniini na, ikan na tiso na kuati ndo cha'a' yi, ni nuu ma ndian judú, ni nuu ma ndian yüvi judú, ta ni nuu ma ndian ìyo kuenda ma veñu'u Ndioo ndia. ³³Vati yu'u va'aga ña na nandukui naja kua koo sii ma ndisaa ñivi chi'in ndisaa ma ña jà'i, ta tüvi jà'i ma ña chàta'ani mai a ma ña va'a kuendai chàniini, ikan na kuu ni'i na nuu kakú na.

11 Yakan va na ja'a ndo ma takua jà'i, ti yu'u juuni takan jà'i ma takua jà'a Cristu ndia.

Ndisaa naja kua jà'a ma ñivi ña'a ña ìyo kuenda Ndioo

²Yakan va yu'u chisi ta tiñu'i ndo, vati chàku'uni ndo yu'u cha'a' ndisaa ma nakuyi jà'a ndo, ta cha'a' ña cha kicha'a ndo jàchinu ndo ma tu'un va'a ña kàtitu'in nuu ndo. ³Va ma ña kùnuni ña koto ndo, kùu yi ña ma Racha'nu Cristu, kùu ra ra kuxini nuu ndisaa ma ndra'ii, ta ma ndra'ii kùu ndra iin ndra kuxini nuu ñasi'i ndra, takua ma Racha'nu Ndioo kuxini ra nuu ma Cristu ndia. ⁴Vati tu iin ra'ii

chàsi ra iin nakuyi xini ra ma ora kà'an ra chi'in Ndioo, a ora kà'an ra ma tu'un Ndioo nuu ma inga ñivi, kùuni yi ka'an yi, ti tüvi tĩñu'u ra ma ra kùxini ra, vati chàsi ra ma xini ra ora jà'a ra takan. ⁵Ta indukuni kùu yi tuva ìyo ñivi ña'a ña tüvi chàta'ani vi kasi vi xini vi ora kà'an vi chi'in Ndioo, a ora kà'an vi ma tu'un ra nuu ma inga ñivi, juuni kùuni yi ka'an yi ña töve tĩñu'u vi ma ra kùu ii vi cha'a' ma ña jà'a vi ndia. Indukuni kùu yi tuva sokon te'e vi ma ixi xini vi. ⁶Vati tu ìyo ñivi ña'a, ña tüvi chàsi vi xini vi ma ora kà'an vi chi'in Ndioo, va'aga ña na sokon te'an ma ixi xinian tuva takan kùunian ja'a ña. Va tuva kanuu ña, ña sokon te'an yi kùunian, tajan na kasi ndioan yi tuva takan. ⁷Va taku ma ndra'ii, ti na tüvi nuva jà'a ndra ña kasi ndra xini ndra, vati Ndioo jätuvi ra ndra ña kùu ndra takua kùu maa ra, ti ma xina'ñu ra kùu ndra. Ta ma ñivi ña'a kùu vi ma xiña'nu ma ndra'ii ndia. ⁸Vati taku ma Racha'nu Ndioo, ti tüvi nĩ java'a ra ma ra'ii nunuu chi'in ma kuñu ma ñivi ña'a, vati ma ñivi ña'a kùu vi ña kùva'a vi chi'in kuñu ma ndra'ii jà'a ma Racha'nu Ndioo. ⁹Yakan va cha chĩto ndo ña tüvi nĩ kuva'a ma ndra'ii kuenda ma ñivi ña'a, vati ma ñivi ña'a kùu vi ña jàva'a ma Racha'nu Ndioo vi kuenda ma ra'ii. ¹⁰Ta cha'a' yakan kùu yi ña ìyo yi ña kasi vi ma xini vi cha'a' ma ndatu ña ìyo chi'in vi, ta ikan na kuu vi ndian iñu'u nuu nde'e ndisaa ma tati jàkuu tĩñu nuu Ndioo. ¹¹Vati taku kuenda ma ndian chĩnuni, töve va'a ña chànini yo siin siin cha'a' ma ndra'ii chi'in ma ña'a, vati nduvi grupu ìyo kuenda vi nuu Ndioo, ta nduvi ndiakan chĩniñu'u na ta'an na ndia. ¹²Ta vaji ndicha kuii ña ma Racha'nu Ndioo jà'a ra ma ñivi ña'a nunuu chi'in kuñu ma ra'ii, ta vitin ndisaa ma ndra'ii cha kàku ndra nuu ma ma'á ndra ndia. Va vaji takan kùu yi, va ma Racha'nu Ndioo induku jätuvi ra ndisaa na. ¹³Yakan va, ¿naja kua chànini ndo?, ¿a va'ani ja'a vi ña tüvi chàsi vi xini vi ma ora kà'an vi chi'in Ndioo?, kùuni ndo. ¹⁴Töve va'a, ti juuni cha chĩto va'a yo ña ma ndra'ii ña chàta'ani jakua'nu ma ixi xini ndra, ja'a maa ndra tukanuu nuu ndra, vati tüvi ìyo yi ña ja'a ndra takan. ¹⁵Va taku ma ñivi ña'a, ti maa ma Racha'nu Ndioo chā'a ña na koo nani maa ma ixi xini vi, ikan na kasi xini vi. ¹⁶Ta tu ìyo nda ndian tüvi chĩnuni va'a ma ña kà'an ndi vitin, tajan ìyo yi ña koto na ti ni ndyu'u, ta ni inga ma ñivi chĩnuni, na tüvi nàkoto ndi ma inga kua takani jà'a ndi. Yakani kùu ma ña chĩto ndi.

**Paulu kàtitu'un ra nuu ma ñivi ña na tüvi va'a ja'a na
ora kuxini na ña jàka'nu na ma Racha'nu**

¹⁷ Ndyo'o yani vitin va kùuni katitu'in nuu ndo ña na tüvi va'a jà'a ndo ora kùti'vi ndo jàka'nu ndo ma Racha'nu Ndioo, vati ora jà'a ndo ña kutu'vi ta'an ndo ìyo yi ña vii koo ndo, va na yüvi takan kùu yi, ti java vi'a ndo ka'vi ndo jà'a yi. ¹⁸ Vati ma ña nunuu ña chīnitu'in, ña kàti ma ñivi, ti cha chàta'ani ndo kuti'vi ta'an ndo kuenda ña jàka'nu ndo ma Racha'nu Ndioo, uvaa ña kuati kùu yi ña siin siin kùuni ta'ii'iin ndo chi'in ta'an ndo, ta cha'a' ña jà'a ndo ma takan kùu yi ña nda mai chàninī ña ndicha kùu yi chi'in ndo ndia. ¹⁹ Yakan va, ¿a va'ani jà'a ndo ña jà'a ndo takan?, kùuni ndo, ikan na ku'va yo kuenda nda ndian kùu ma ndian chìnuni va'a ma tu'un Ndioo, ta nda ndian tüvi. ²⁰ Uvaa ña kuati kùu yi, cha'a' ña kèsiin ndo ma ora kùti'vi ndo ña kùxini ndo kuenda kùku'uni ndo ma Racha'nu, ta ma ña jà'a ndo ikan, ti na yüva ña kuxini va'a ndo kùu yi kuenda ma Racha'nu. ²¹ Vati taku ma ora ni kachi ndo, ma ora ikan, ta'ii'iin ndo nda'a ndo ma ña ni kuxini ndo, ta ikan jan numini kìcha'a ndio ndo chàchi ndi'i ndo yi, ta ma ora chàa ndio ma inga meru ndo, tajan ndiakan kùu ma ndian kindoo chi'in soko jà'a ndo, vati ndi'i yi jà'a ndo. Ta ìyo inga ndo ña nduva'a chī'i ndixi ta chīnī ndo ndia. ²² ¿A tüvi ve'e ndo nuu kuiin ndo kachi ndo, ta ko'o ndo?, ña jà'a ndo takan. Yakan va chi'in ma ña jà'a ndo i'ya, jàna'a yi ña chàtu'un ndo ma ndian chìnuni tu'un Ndioo, ta nda ma ndian nda'vi ña tüvi nuva koo nuu ndia. ¿A ìyo yi ña ka'in ña ndian va'a kùu ndo cha'a' ma ña jà'a ndo?, kùuni ndo. Na yüvi takan kùu yi.

**Paulu kàtitu'un ra naja kua ìyo yi ña jàka'nu ma ñivi
ora kuxini na ora chàku'uni na ma Racha'nu**

(Mt 26:26-29; Mc 14:22-25; Lc 22:14-20)

²³ Vati taku ma tu'un ña kàtitu'in nuu ndo i'ya, tu'un i'ya kùu yi ña kàtitu'un ma Racha'nu yi nui. Ta te'en kà'an yi: ma juuni ma chanikuaa ora kī'in ma Racha'nu Jesuu ma paan, ma ora xīkoña'a Juda ra. ²⁴ Ta ikan jan, chā'a ndio ma Racha'nu Jesuu ta'vindioo nuu ma Racha'nu Tatá ra cha'a' yi, tajan chā'nda kuati ra yi, ta te'en

nāka'an ndio ra: “Na kachi ndo ma paan i'ya, vati ña'a kùu ma kuñui, vati ni kuvì cha'a' ndo. Takan ìyo yi ña ja'a ndo yi, ikan na kuku'uni ndo yu'u.” ²⁵ Takan kùu ta ora cha chinu kuxini ndio ndra, tajan kì'in ra iin copa vinu, ta te'en nāka'an ra cha'a' yi: “Na ko'o ndo ma copa vinu i'ya, vati chi'in ma copa i'ya, jàchinui chi'in niì ma tu'un chaa ña ndō'iin Ndioo chi'in ndo jà'a ra'. Takan ìyo yi ña ja'a ndo, ikan na kuku'uni ndo yu'u”, kàti Jesuu. ²⁶ Yakan va nani ma ora chàchi ndo ma paan ikan, a chì'i ndo ma vinu ikan, takan ìyo yi ña ja'a ndo ti yakan kàtitu'un yi ña cha chī'i ma Racha'nu cha'a' ndo. Ta takan ìyo yi ña ja'a ndo nda kati chaa ma tiempu ña ni kichaa ndiko ra.

**Paulu, kàtitu'un ra naja kua ìyo yi ña ja'a yo
ora kuxini yo ña jàka'nu yo ma Racha'nu**

²⁷ Yakan va tu tüvi va'a jà'a yo ña tiñu'u yo ma Racha'nu ma ora chàchi yo ma paan, ta ora chì'i yo ma copa vinu kuenda kuku'uni yo ma Racha'nu, tajan yakan kùuni yi ka'an yi ña iin kuati ka'nu kùu ma ña jà'a yo chata ma kuñu, ta chata ma nii ma Racha'nu ndia. ²⁸ Yakan va tuva chàchi yo ma paan ikan, ta chì'i yo ma copa ma vinu ikan, ji'na ìyo yi ña ki'in ku'va ji'na yo kuenda tuva ña va'a kùu ña chànini yo chi'in anima yo, tajan ja'a ndio yo yi. ²⁹ Vati tu yüvi ña va'a kùu ma ña chànini ndo chi'in anima ndo, ta chàchi ndo ma paan ta chì'i ndo ma vinu, ta ña'a kùuni yi ka'an yi ña tüvi tiñu'u ndo ma kuñu ma Racha'nu ora jà'a ndo takan. Ta ma Racha'nu Ndioo, ni jakutuni ra ndo cha'a' ma ña ja'a ndo. ³⁰ Yakan va cha'a' yakan kùu yi ña ìyo kua'a' meru ndo ña ku'vi, ta ya'a kukue'e kàa na, ta ìyo ndian cha chī'í ndia. ³¹ Vati tu ki'in ku'va ji'na yo ma ña chànini yo chi'in anima yo ta tu va'a kùu yo, tajan rakan na tüvi ìyo yi ña jande'e ra tundo'o yo. ³² Vati tu ma Racha'nu tisokuati ra yo, ta jande'e ra tundo'o yo, takan jà'a ra ti kùuni ra ña ndakuu yo ma ndian ndaa, ikan na töve jakutuni ra na, ta kuvi na endeeni takua ni ta'an chi'in ndian tüvi chìnuni ña ìyo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya.

³³ Yakan va ndyo'o yani, taku ma ora kùti'vi ndo ña ni kuxini ndo ora chàku'uni ndo ma Racha'nu, na kuantu ji'na ndo nda kati chàa ndi'i ma ndian meru ndo, tajan na kachi ndio ndo. ³⁴ Ta tu ìyo nda ndyo'o ña ya'a cha chisoko ndo, kùuni ndo, tajan va'aga ña na ku'un ndo kukachi ndo ma ve'e ndo, ti koto jande'e ma

Racha'nu ma tundo'o ndo cha'a' ña töve va'a jà'a ndo ma ora ndò'iin ndo. Ta ìyo inga tu'un ña kùunì ña koto ndo, va va'aga ña na kuatui, ta kàtitu'in yi nuu ndo ma ora ni kunde'i ndo.

**Ma Tati Í Ndioo chà'a yi kua'a' nuu ndatu nuu
ma ndian chìnuni tu'un Jesucristu**

12 Ndyo'o yani vitin va kàtitu'un kachin nuu ndo, ikan na koto ndo ndisaa ndatu ña chà'a Tati Í Ndioo nuu ta'ii'iin yo. ²Taku ndyo'o ti cha chà'a va'a ndo kuenda naja kua jā'a ndo ña kēña'a ndo chàkuu ndo ña jāka'nu ndo ma ndioo yutun ña ñi'i, ma ora takā'an kùu ndo ma ndian chìnuni tu'un Jesucristu niku. ³Ta cha'a' yakan kùu yi ña, vitin ni katitu'un ndioi nuu ndo ña taku ma ndian kà'an chi'in ndatu ma ra kùu Tati Í Ndioo, na kùu ka'an ti'ini na chata ma Racha'nu Jesuu. Ta indukuni kùu yi tuva kùu kà'an na ña iin ra ya'a ka'nu kùu ma Racha'nu Jesuu, tuva tüvi ìyo ma Tati Í Ndioo chi'in na ndia.

⁴Vati taku ma ra kùu Tati Í Ndioo, ti siin siin kua kàa ma ndatu ña chà'a yi nuu ta'ii'iin yo, ta koto nākanini ndo ña kua'a' nuu tati kùu yi, vati uvanuu Tati Í Ndioo kùu yi ña chā'a ndisaa yi nuu yo. ⁵Ta juuni vaji siin siin tiñu chā'a ma Racha'nu nuu yo ña jà'a yo kuenda ma ndian chìnuni, va uvanuu ra kùu Racha'nu ìyo. ⁶Ta ndicha ña vaji siin siin tiñu chā'a ma Racha'nu Ndioo nuu yo ña jà'a yo, va uvanuu Ndioo kùu ra ña jàtiñu ndisaa tiñu ikan nuu tandi'i yo chi'in ma ndatu ña ìyo ra. ⁷Vati ma Racha'nu Ndioo jàna'a ra nuu yo ña ìyo ma Tati Í ra chi'in yo. Ta ma ndatu ikan kùu yi kuenda ña jàtiñu yo chi'in yi, ña tindee yi ndisaa ma ndian kùu ta'an yo, ndian chìnuni. ⁸Vati iin yo, ìyo ma ndatu ma Tati Í Ndioo chi'in, ña jà'a yi ña ya'a chito na ña kà'an na. Ta juuni ìyo inga yo, ña juuni maa ma Tati Í Ndioo chà'a yi ma ndatu ña jàna'a yi nuu yo, naja kua nani'i yo nakoto va'a yo ma Ndioo. ⁹Ta juuni ìyo inga yo, ni'i ña ja'a ma ndatu Tati Í Ndioo ña na chinuni va'a yo ma tu'un ra. Ta ìyo inga yo, ña chà'a ma Tati Í ndatu ra nuu yo, kuenda ña jànda'a yo ma ndian ku'vi. ¹⁰Ta ìyo inga yo, ña tìndee ma Tati Ndioo yo, ña na ja'a yo iin tiñu ka'nu ikan na nde'e ma ñivi yi. Ta juuni ìyo inga yo ña tìndee ma Tati Í Ndioo yo, ña na katitu'un yo ma tu'un yu'u ra nuu ma inga na. Ta ìyo inga yo, ña tìndee ma

Tati Í ra yo, ña na koto yo tuva ndicha ña tu'un Ndioo kùu ma ña kà'an ma ñivi, a tüvi. Ta juuni ìyo inga yo ña tìndee ma Tati Í, ña na kuu ka'an yo iin tu'un siin siin ña tüvi kùtunini inga ñivi yi. Ta juuni ìyo inga yo ña tìndee ma Tati Í, ña kùu katitu'un kachin niyi kùuni ka'an ma tu'un siin siin ikan nuu yo. ¹¹ Yakan va uvanuu ma Tati Í ra, ña ìyo kùu yi ña chà'a yi siin siin ndatu ikan nuu ta'ii'iin yo. Tajan takan jà'a yi chi'in ta'ii'iin yi takua kùuni maa yi.

Tandi'i ma ndian chìnuni tu'un Ndioo, ndàkuu na iin ñivini

¹² Ti taku ma kuñu yo, vati ìyo xini yo, ta nda'a' yo, ta cha'a yo, ta ndicha ña ìyo kua'a' ña kuati ìyo yi, va ndisaa yi kùu yi iin kuñuni. Ta kua ikan kùu yi chi'in Cristu ndia, ti vaji ìyo kua'a' nuu ma ñivi ra, va ndisaa na kùu na iin kuñuni. ¹³ Ta juuni kua ikan kùu yi chi'in maa yo ña kùu yo ndian judú a ndian yüvi judú, a kùu yo ndian musu ña tüvi ni'i ya'vi a ndian töve, vati nda ora jà'a ma Tati Í Ndioo ña jākunduta ra yo, nda ma ora ikan kùu yi ña cha ndàkuu yo iini kuñu Cristuni jà'a ma Tati Í Ndioo, ti nuu ta'ii'iin yo, Ndioo chà'a ra uvanuu ma Tati Í ra ña na koo yi chi'in yo.

¹⁴ Vati taku ma kuñu yo, ti na yüvi iin nuuni ma kuñu yo kùu yi ña ìyo yi yo, ti kua'a' ña kuati kùu yi ña ìyo yi ma kuñu yo. ¹⁵ Ta tu ma cha'a yo kàti yi ña na yüvi iki kuñu yo kùu yi, cha'a' ña na yüvi nda'a' yo kùu yi kàti yi, na yüvi ña ndicha kùu yi, ti vaji kà'an yi ma takan, va juuni ma kuñu yo kùu yi ndia. ¹⁶ Ta tu ma ñii so'o yo kàti yi ña na yüvi ma ña ìyo kuenda ma kuñu yo kùu yi, cha'a' ña na yüvi tinuu yo kùu yi kati yi, juuni na yüvi ña ndicha kùu yi, ti na yüvi cha'a' ña kà'an yi takan, ta ni jaña yi ña kùu yi ma kuñu yo ndia. ¹⁷ Vati tu tandi'i ña kuati ña ìyo ma kuñu yo kùu yi kuenda ma tinuu yo niku, na kùu taso'o yo, tuva takan kùu yi. Ta tu tandi'i nuu ma ña ìyo ma kuñu yo, kùu yi kuenda ma ña taso'o yo, na kùu nàni'i yo xiko ni'iin nakuyi, tuva kùuni yo ta'ni yo yi. ¹⁸ Ta cha'a' yakan kùu yi ña tãa ma Racha'nu Ndioo ta'ii'iin ña kuati ìyo ma kuñu yo ma nuu va'aga ña koo yi kuenda yo, kùuni ra, ta kua ikan kīndoo yi nda vitin. ¹⁹ Vati tu iini ña kùu ma ña kuati ìyo yo ikan niku, tajan na tüvi kuu ka'an yo ña iini kuñu kùu yo tuva takan kùu yi. ²⁰ Ta ndicha kuii ña vaji kua'a' nuu ma ña kuati kùu ma kuñu yo ña ìyo yi yo, va ndisaa yi kùu yi iin kuñuni.

²¹ Vati taku ma tinuu yo na kùu ka'an yi chi'in ma nda'a' yo ña na tüvi chìnìñu'u yi yi, ta ni ma xini yo na kùu ka'an yi chi'in ma cha'a yo ña na tüvi chìnìñu'u yi yi ndia. ²² Vati ma ña kuati ìyo ma kuñu yo ña ta'aga kàa, yakan kùu ma ña chiniñu'u ga yo. ²³ Ta taku ma ña kuati ìyo ma kuñu yo ña na tüvi kùuni yo nde'e yo, yakan kùu ma ña vii ga chàsi yo ja'ma chata yi. Ta ma ña kuati ma kuñu yo ña na töve va'a ña koo nuna yi, yakan kùu ma ña kumi va'a ga yo koto nde'e inga ñivi yi, kùuni yo. ²⁴ Va ìyo inga ña kuati ma kuñu yo ña kindoo nuna, ta yakan tüvi kùmi va'a yo yi. Ta cha'a' yakan kùu yi ña jà'a ma Racha'nu kua'a' nuu kuati ma kuñu yo, ikan na kuuni ga yo nde'o yi, ta tiñu'u yo ma ndian ta'an yo, vaji tüvi ya'a ga iñu'u na chi'in yo. ²⁵ Takan ìyo yi ña ja'a yo koto siin siin ña nakanini yo ja'a yo chi'in ma ndian kùu ta'an yo. Yakan va ìyo yi ña tìndee ta'an yo yo. ²⁶ Ta tu ìyo uvi uni ñivi ta'an yo ña ndè'e yo na, ña ndè'e na tundo'o, nda maa yo ndè'e yo tundo'o, ti nda'vi kùuni yo ndia. Ta tu ìyo ma ndian tiñu'u na uvi uni ma ndian ta'an yo, nduva'a chisii ndisaa yo, cha'a' ña jà'a na takan.

²⁷ Yakan va ndisaa ndo kùu ndo kuñu ma Racha'nu Cristu, ta ta'ii'iin ndo kùu ndo iin nuuni ma ña kuati ìyo ma kuñu ra ndia. ²⁸ Vati ma Racha'nu Ndioo, cha chā'a ra tiñu nuu ma uvi uni ma ndian ni jatiñu kuenda ra, ta ndia'ya kùu na: Ma nunuu, ji'na chā'a ra tiñu nuu ma ndian kùu tatun Jesuu, ta ña uvi, va chā'a ndio ra tiñu nuu ma ndian kà'an chi'in tu'un yu'u ra, ta ña uni, va chā'a ra tiñu nuu ma ndian matru ña jàna'a ma tu'un ra, ta ikan jan chā'a ra tiñu nuu ma ndian jà'a ma ndatu ka'nu chi'in nuu ma ndian jànda'a ndian ku'vi, ta chi'in nuu ma ndian chàta'ani tindee inga ñivi. Ta juuni chā'a ra tiñu nuu ma ndian kuxini nuu inga ñivi, ta chi'in nuu ma ndian kà'an ma tu'un kà'an inga ñivi ndia. ²⁹ Uvaa ña na yüvi tandi'i yo kùu ma ndian kùu tatun Jesuu, ta yüvi tandi'i yo kùu ka'an yo ma tu'un yu'u Ndioo, ta ni yüvi tandi'i yo jàna'a yo nuu ma ñivi, ta ni yüvi tandi'i yo kùu ja'a yo ma ndatu ka'nu nuu ma ñivi, ³⁰ ta yüvi tandi'i yo ìyo ndatu yo kuenda ña jànda'a yo ndian ku'vi ndia. Ta juuni na yüvi tandi'i yo kùu ja'a yo kà'an yo tu'un siin siin ña töve kùtunini inga ñivi ndia. ³¹ Yakan va na nanduku ndo ja'a ndo ma tiñu ka'nuga, takua kùuni ma Racha'nu Ndioo, vati juuni ni jana'i iin ma ña va'laga nuu ndo ndia.

Paulu kàtitu'un ra naja kua ìyo yi ña kuuni yo nde'e yo inga ñivi

13 Ta tuva kùu ja'i ña kà'in tandi'i nuu tu'un ña kà'an ma ñivi ìyo tandi'i ñuu ña ìyo ma ñuñivi, ta tu juuni kùu ja'i kà'in ma tu'un ña kà'an ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, va tu tüvi kùunì nde'i ma inga ñivi, ta ña'a kùuni yi ka'an yi ña kùu takua kùu iin kaa kalaxin, ña ya'a kua'a' yu'u yi, ta tüvi nda kuenda yi tuva takan ja'i. ²Ta tu kùu ja'i kà'in ma tu'un yu'u Ndioo, ta ch̀toi naja kua kùuni ma ña ìyo xe'e tichi chinituni ra kà'an yi, ta tu jà'i ma tiñu ka'nu, ta chinuni va'i ma tu'un Ndioo, ta tandi'i inga nakuyi, ndisaa ma tiñu ka'nu ña jà'i ikan, na tüvi nda kutiñu yi, tuva tüvi kùunì nde'i ma inga ñivi ndia. ³Ta tu nata'vì tandi'i ma ña kuika ìyoi chi'in ma ndian nda'vi, ta ndava ña kùu ku'vai yu'u ña kuvì cha'a' inga ñivi, juuni na tüvi nda kuàtiñu yi tuva tüvi kùunì nde'i ma inga ñivi ndia.

⁴Yakan va tuva ndicha ña kùuni yo nde'e yo ma inga ñivi, tajan ìyo yi ña jandeeni yo ma ña ja'a na, ta koo va'a yo chi'in na, ta tüvi ndotixin yo, ta tüvi jàndotayi yo yo cha'a' ma ña jà'a yo. ⁵Ta juuni na tüvi ìyo yi ña ka'an ni'i yo chi'in na, ta töve nànduku yo nakuyi kuenda ma'iin yo, ta tüvi kùxaan yo na, ta nàani yo ña töve va'a ña jà'a na chata yo, tu ndicha ña kùunio nde'o na ndia. ⁶Ta juuni na tüvi ìyo yi ña sii kùuni yo cha'a' ma ña tüvi va'a jà'a na, va na sii kùuni yo ora kà'an na ma ña ndaa. ⁷Vati kùuni yo nde'e yo na, ña'a kùuni yi ka'an yi ña jaka'nuni yo kuati na, ta vaji ndava ni kuuni ja'a na chata yo va töve ndakoo yo ma tundeeni na ña ìyo chi'in yo, ta töve jàña yo ndatu yo ma ña va'a ña ni kuu iti' nuu, ta juuni jàndeeni yo, vaji jànde'e na tundo'o yo ndia.

⁸Yakan va koto jàña yo ña kùuni yo nde'e yo ma ndian kùu ta'an yo, vati tandi'i ma ndian kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ni chaa iin kivi ña na töva chiniñu'u yo ka'an yo yi, ta na töva chiniñu'u yo ka'an yo ma tu'un siin siin ña töve kùtunini inga na, ta na töva ndàkutiñu ma ña ya'a ch̀to yo ña kà'an yo cha'a' Ndioo ndia, ti ni jandi'i ma Racha'nu nuu yi. ⁹Vati ni ma ña ya'a ch̀to yo kà'an yo, ta ni ma ña kà'an yo chi'in tu'un yu'u Ndioo, töve jàna'a kachin yi nuu yo naja kua kùu Ndioo. ¹⁰Va ni keta iin kivi ña ni koto kachin ndio yo ma naja kua kùu ra, tajan ma ora ikan töva ni chiniñu'u yo ndian ch̀to ña kà'an chi'in ndian kà'an chi'in tu'un yu'u ra ndia.

¹¹ Vati taku ma ora kũu yo ma ndiakwati, kà'an yo, ta chà'nini yo takua chà'nini ma ndiakwati, va ma ora cha chãa ndio yo ña kũu yo ma ndian chandee, tajan ikan kũu ma nuu jãña ndio yo ña jà'a yo ora kũu yo ndiakwati. ¹² Yakan va juuni kua ikan kũu yi ma vitin, vati taku ora ndè'o yo ma nuu inu, na tũvi ndichin va'a nde'o yo, ti kuxinani nuu yo, kua ikan ndè'o ma tu'un va'a ma vitin. Va ni keta ndio ma kivi ña ni nuna ndio ma Racha'nu Ndioo nuu yo, ta ikan jan ni nakoto va'a ndio yo maa ra takua nàkoto ra yo ndia. ¹³ Yakan va ìyo uni nakuyi ña ka'nu ña endeeni ni koo yi vitin: ma ña nunuu kũu yi ma ña jandeeni yo kuantu yo ma Racha'nu, ta ma ña uvi, kũu yi ña na chinuni va'a yo ma tu'un ra, ta ma ña uni, kũu yi ña na kuuni yo nde'o Ndioo chi'in ta'an yo. Va ma ña ka'nuga ña kũu ja'a yo kũu ma ña kũunio nde'o.

Paulu kàtitu'un ra naja kua ja'a ma ñivi ña kũu jà'a na kà'an na ma tu'un siin siin ña töve kũtunini inga ñivi

14 Yakan va na numini nanduku ndo naja kua ja'a ndo ta kũu kũuni ndo nde'e ndo ta'an ndo. Ta juuni na kuuni ndo ña ma Tati Í Ndioo chà'a yi ña na ku'va ndo ma ndatu yi. Ta iin ndatu ka'nu kuunì ña na ni'i ndo nuu ndisaa ma ndatu ìyo ña kũu ka'an ndo chi'in ma tu'un yu'u Ndioo. ² Vati taku ma yo chĩto ka'an ma tu'un siin siin ña töve kũtunini inga ñivi, kà'an yo yi kuenda ma Racha'nu Ndiooni, ta yũvi kuenda ma inga ñivi, ti ndiakan na kũu kutunini na ma ña kà'an yo. Ta ndicha kuii ña chi'in ndatu ma Tati Í kũu ma tu'un kà'an yo ikan, va iin tu'un xe'e kũu yi kuenda inga ñivi. ³ Va inga ra ña kà'an ra chi'in tu'un yu'u Ndioo. Ta tu'un ikan kachin kũu yi kuenda tandi'i inga na, ña chìnuni, ta ora taso'o na yi ya'a chisii na jà'a yi ta jàndomani yi na ta juuni ni koo tundeeni Ndioo chi'in na jà'a yi ndia. ⁴ Va taku ma ra kũu ja'a kà'an ma tu'un siin siin ña töve kũtunini inga na, ìyo tundeeni ra, va juuni chi'in maani ra, va ma ra chĩto ka'an ma tu'un yu'u Ndioo, ti rakan ni koo tundeeni ra, va ña ni ku'va ra nuu ndisaa ma ndian chinuni tu'un Ndioo ma ora taso'o na ma ña kà'an yi. ⁵ Yu'u kũunì ña tandi'i ndo na ni'i ndo ma ndatu ña kà'an ndo ma tu'un siin siin ikan niku, va vitin chà'ninì ña tiá va'a ña na katitu'un ndo ma tu'un yu'u Ndioo nuu ma ñivi, kua ma tu'un ikan. Vati ka'nuga kũu ma ndian kà'an

chi'in tu'un yu'u Ndioo, kua ma ndian kà'an ma tu'un siin siin ikan, tu töve yo kà'an kachin kua kuuni ma tu'un ikan ka'an yi, ikan na koo ma tundeeni Ndioo chi'in tandi'i ma ndian chìnuni tu'un ra.

⁶Ndyo'o yani, vati tuva yu'u chàì ma nuu ìyo ndo, ta kicha'a ka'in ma tu'un kà'an siin siin ña töve kùtunini ndo, za kuu tindee ma tu'un ikan ndo?, kùuni ndo. Va chi'in tu'un ña kùtunini kachin maa ndo kùu yi, tu kicha'a ka'in iin tu'un xe'e ña Ndioo jāna'a ra nui kuenda ndo, a tu kà'in tu'un ña jàna'a yi ndo naja kua nakoto va'a ga ndo ma Ndioo, a tu jàna'i nuu ndo ma ña kùuni Ndioo. Ndisaa ma tu'un ikan kùu ma ña va'a, ti tìndee yi ndisaa ndo. ⁷Ta indukuni kùu yi chi'in taku yo nàkua'a chi'in kitarra ta ma tuvilu, vati tu töve kachin jàkuaku yo ndrùn, ta töve kùu kutunini yo nda yaa chità run. Takua kùu yi chi'in ma ña kà'an yo, tu töve kachin kùu ma tu'un kà'an yo, ta indukuni kua ikan, töve kùu kutunini na yi ndia. ⁸Ta indukuni kùu yi taku ma nuu ìyo kuati ka'nu ora kànita'an ñuu ndia, vati tu ma ra tivi chi'in ma yutun tivi a jaka'an ra maa kaa kalaxin, na tüvi ndèta va'a ma tati run jà'a ra, yakan va ñi'in na töve kùu kanita'an na cha'a' ña töve ni'i kà'an ma tati run. ⁹Ta kua ikan kùu yi chi'in ndyo'o ma vitin, vati vaji kùu ja'a ndo kà'an ndo ma tu'un siin siin ña tüvi kùtunini inga ñivi, va tu tüvi chìto na, niyi kùuni ka'an ma tu'un ña kà'an ndo, takua kà'an maa ndo nuu ma tatini kùu yi, tuva takan. ¹⁰Ta ndicha kuii ña ìyo kua'a' nuu ma tu'un va'a ña kà'an ñivi ña ìyo ñuñivi i'ya, va ndisaa yi, ìyo naja kua kùuni yi ka'an yi kuenda ma ndian kùtunini yi. ¹¹Ta tu yu'u tüvi kùtunini nda tu'un kùu ma ña kà'an ma ñivi chi'in, tajan kùuni yi ka'an yi ña yu'u kùu iin ra kichi ma inga ñuu kuenda na, ta nda maa na indukuni takan kùu na kuenda mai ndia. ¹²Yakan va tava cha chà'i kuenda ña nduva'a ìyoni ndo ña na ku'va ma Tati Í Ndioo ma ndatu yi nuu ndo, ta cha'a' yakan kùu yi ña ìyo yi ña nanduku ndo ma ndatu yi, ña naja kua kùu tindee ndo inga ma ndian chìnuni, ikan na ni'i na tiá ma tundeeni Ndioo.

¹³Yakan va tu ìyo nda ndyo'o ña kùu ja'a ndo kà'an ndo ma tu'un siin ikan, na ndakan ji'na ndo nuu ma Racha'nu Ndioo, ña na ku'va ra inga ndatu ra nuu ndo, ikan na kuu ka'an ndo nuu ma ñivi niyi kùuni ma tu'un siin siin ikan ka'an yi ndia. ¹⁴Vati tu kà'an yo chi'in Ndioo, chi'in ma tu'un siin siin ikan, vaji ndicha va'a ña jà'a yo yi

chi'in ndisaa anima yo, va ma chinituni yo na tüvi chïto yi nda ña kùu ma ña kà'an yo. ¹⁵Yakan va ma ña ìyo yi ña ja'i kùu yi ña tu ora kà'in chi'in Ndioo, ìyo yi ña ka'in yi chi'in ndisaa animai, ta juuni ìyo yi ña ka'in chi'in ndisaa chinitunì. Ta ora chïtai ma yaa ña jàka'nui Ndioo chi'in ndisaa animai, ta juuni ìyo yi ña ja'i yi chi'in chinitunì ndia, ikan na kua'i kuenda nda ña kùu ma ña chïtai. ¹⁶Ta tu jàka'nun ma Racha'nu Ndioo chi'in ma tu'un siin siin ña kà'un chi'in animaun, na kùu tita'an ma ndian töve kùtunini ma ña kà'un ña jàka'nu na ma Racha'nu indukuni chi'un, ti ma tu'un kà'un na tüvi kùtunini na yi. ¹⁷Ta ndicha iin ña ta'vindioo kùu ma ña kà'un nuu ra, va na tüvi tìndee yi inga ñivi ti tüvi kùtunini na yi.

¹⁸Ta yu'u nduva'a chà'i ta'vindioo nuu ma Racha'nu, cha'a' ña kùu ka'in chi'in tu'un siin siin ikan, ta kùu ja'i ka'in yi tiá kua'a' kua ndisaa ndo. ¹⁹Va ora kuti'vi ndo chi'in ma tichi ma veñu'u, va'aga ña kà'in u'un ta'an ma tu'un kà'an yo, kua ña kà'in iin uchi mii tu'un siin siin ña tüvi kùtunini ndo.

²⁰Yakan va ndyo'o yani ndian chìnuni, va'a tu jàchika ndo ndo ña jà'a ndo ña kini takua jàchika ma ndiakwati na jà'a na yi ndia. Va cha'a' tandi'i ma ña chànini ndo, ìyo yi ña kuu ndo ma takua kùu ndian chicha. ²¹Vati taku nuu ma tutu Ley Ndioo te'en kà'an yi:

Chi'in tu'un siin siin ta chi'in tu'un kà'an ñivi kichi inga
ñuu ni ka'in chi'in ma ñivi.

Ta vaji ni ja'i takan, ta töve jàchi'in na ma ña kà'in.

Takan kàti ma Racha'nu Ndioo.

²²Yakan va tu ka'an yo tu'un siin siin ña töve kùtunini yo, töve chàtiñu Ndioo tu'un ikan kuenda ma ndian chìnuni tu'un ra, va chàtiñu ra yi kuenda ma ndian töve chinuni, ti iin señani kùu yi kuenda na. Va Ndioo chàtiñu ra ma tu'un ña kà'an na chi'in ma tu'un yu'uni ra kuenda na jana'a kachin va'a yi nuu ma ndian chìnuni tu'un ra. ²³Vati tu ma ndian kùu ñivi Ndioo kùti'vi ta'an na, ta ikan ndisaa na kicha'a ndio na kà'an na ma tu'un siin siin, ta ikan jan chàa ndio ma ñivi chaa, chi'in ma ndian tüvi chìnuni, tajan ndiakan ni ka'an na ña ndian tivi xini kùu ma ndian chìnuni, cha'a' ña kà'an na ma tu'un siin siin ikan. ²⁴Va tu tandi'i ndo kicha'a ndo kà'an ndo ma tu'un yu'u Ndioo ma ora chàa ndio ma ñivi chaa, chi'in ma ndian tüvi chìnuni, tajan ma ikan juuni maa ndio na, ni ku'va na kuenda ña maa na kùu

ma ndian ìyo kuati ora taso'o na yi, ta ni ku'va na kuenda ña ìyo yi ña chikoni'i ndiko na kù'un na ma iti' Ndioo cha'a' ña taso'o na ma tu'un ndicha ña kà'an ndo. ²⁵ Ta takan kùu yi ña ni koto tandi'i ma ñivi ma tu'un xe'e ña ìyo ma tichi chinituni na niku, tajan juuni maa ndio na, ni kunandi chiti na ña jàka'nu na ma Racha'nu, ti cha chā'a ndio na kuenda, ña ndicha kuii ña tañu ndo ìyo ma Racha'nu Ndioo.

**Paulu kàtitu'un ra naja kua jà'a yo
ora jàka'nu yo ma Racha'nu Ndioo**

²⁶ Yakan va ndyo'o yani, taku ma nuu kùti'vi ta'an ndo, iin ndo kùu kata ndo yaa kuenda ra, ta inga ndo jàna'a ndo ma tu'un ra, a ña kàtitu'un ndo ma iin tu'un xe'e ña jàna'a Ndioo nuu ndo, a ña kà'an ndo ma tu'un siin siin, a ña kàtitu'un kachin ndo naja kua kùuni ma tu'un siin siin ikan ka'an yi, takan ìyo yi ña ja'a ndo, ikan na ni'i ndisaa ndo ma tundeeni Ndioo, ta koo yi chi'in ndo. ²⁷ Taku ma ora kà'an ndo ma tu'un siin siin, va'aga ña ta'ii'iin ndo na ya'a ndo ka'an ndo yi nuu ma ñivi, vati na vā'a ja'a yi ña ni nduvi ndo ya'a ndo ka'an ndo yi nuu na iin tiempuni. Ta ora cha kà'an iin uvi a uni ndo yi, ta tüva kùu ya'a inga na ka'an na yi. Ta kuenda ma ndian ya'a kà'an na ma tu'un siin siin ikan, juuni ìyo yi ña koo iin meru ndo, ña kàtitu'un kachin ma nuu na, naja kua kùuni ma tu'un ikan ka'an yi ndia, ikan na kutunini ndisaa ndo yi. ²⁸ Ta tu tüvi ni'iin ma meru ndo ña kùu ka'an na ma ña kùuni ndo ka'an ndo ma nuu ka'lin ti'vi ma ñivi, va'aga ña na kà'an maa ndo yi ikan, va kùu ka'an ndo yi nuu Ndioo ora kà'an xe'e ndo yi. ²⁹ Ta indukuni kùu yi chi'in taku ma ndian kàtitu'un ma tu'un yu'u Ndioo nuu ma ñivi ndia, vati uvi ndo, a unini ndo ìyo yi ña ya'a ndo katitu'un ndo nuu ma ñivi, ta ma inga ma ndian ka'lin ma ikan, ìyo yi ña ja'a na kuenda, nde'o tuva ndicha ña va'a kùu ma ña kà'an ndo, a tüvi ndicha. ³⁰ Va tu iin ra ndaa ra kà'an ra iin tu'un yu'u Ndioo kuenda ma ñivi ka'lin ti'vi ikan, ta juuni ndaa ga ka'an ra, ta ikan ni'i inga ra ña nandi ikan iin tu'un xe'e ña jàna'a Ndioo nuu ra, tajan ma ra nunuu ìyo yi ña kutaxin ra ña kà'an ra ta ku'va ra ña kà'an ma inga ra. ³¹ Ta takan ìyo yi ña ja'a ndo, ña ta'ii'iin ndo ìyo yi ña kutu'va ndo ya'a ndo ka'an ndo ma tu'un yu'u Ndioo nuu ma ñivi. Ta takan ìyo yi ña ja'a ndo, ikan ndisaa ndo kutu'va va'a ndo ma

tu'un Ndioo ta na koo tundeeni ra chi'in ndo. ³²Vati tandi'i taku ma ndian kà'an tu'un yu'u Ndioo, ìyo yi ña jandeeni na, ta kuation na nda ora keta ka'an na, tajan ìyo yi ña kà'an na. ³³Vati ma Racha'nu Ndioo, ti iin ra ya'a chàta'ani ra ña koo vii chi'in ta'an yo kùu ra, ta töve kùuni ra ña jakanuu yo xini ta'an yo chi'in ma ña jà'a yo.

Takua kùu yi chi'in ndisaa ma ndian chìnuni ña kuti'vi ma veñu'u, ³⁴ña ma ñivi ña'a, ti ìyo yi ña taxiin koo yu'u vi ma nuu ka'lin ti'vi ndo ña jàka'nu ndo ma Racha'nu Ndioo, vati nuu ma tutu Ley Ndioo kàti yi ña ma ñivi ña'a, ìyo yi ña kuu vi iin ñivi iñu'u chi'in ma ndra kùu ii vi takua kà'an yi. ³⁵Ta tu kùuni ma ñivi ña'a ña koto vi tiá cha'a' ma tu'un i'ya, tajan na ndakatu'un vi nuu ma ndra kùu ii vi ma ve'e vi, töve iñu'u kùu vi, tuva ndàkatu'un vi yi nuu ka'lin ti'vi ma ñivi Ndioo.

³⁶Yakan va ìyo yi ña ku'va ndo kuenda ña tüvi tañu ndyo'o, ndian ñuu Corintu, kùu yi nuu kēta ji'na ma tu'un Ndioo, ta ni yüvi nuu uvanuu ndyo'o ni kùu ndo ña chito ndo ma tu'un ra ndia. ³⁷Ta tu ìyo nda ndyo'o chànini ndo ña ndian kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kùu ndo, ta ìyo ma Tati Í Ndioo chi'in ndo, kùuni ndo, tajan ìyo yi ña koto va'a ndo, ti ma tu'un ña tàì vitin nuu ndo, kùu yi ma ña tachi Ndioo. ³⁸Va tu tüvi jàchi'in ndo ma ña kà'an yi, tajan nda ma Racha'nu Ndioo na tüvi ni ki'in kuenda ra ndo ndia.

³⁹Takan kàti yu'u chi'in ndyo'o yani, vati kùuni yu'u ña na katitu'un ndo ma tu'un yu'u Ndioo, ta tüvi kasi ndo yu'u ma ñivi tuva ka'an na ma tu'un siin siin ña tüvi kùtunini inga ñivi. ⁴⁰Vati ma ña kùuni ña ja'a ndo kùu yi ña na tiñu'u ndo ma inga ndian kùuni ka'an tu'un Ndioo, ta na nanduku ndo naja kua vii kùu ja'a ndo yi ndia.

Nuu nàtaku Cristu

15 Ndyo'o yani, kùuni ña na kuku'uni ndo ma tu'un va'a cha'a' Jesucristu ña kàtitu'in nuu ndo. Vati ma tu'un i'ya kùu ma tu'un ña nda ora taso'o ndo yi, ta kicha'a ndo chìnuni ndo yi, ta juuni jà'a yi ña jandeeni ndo ña ìyo va'a ndo nda vitin ndia. ²Ta juuni cha'a' ma tu'un va'a i'ya kùu yi ña kàkú ndo tuva endee chìnuni va'a ndo yi ma takua kàtitu'in yi nuu ndo. Va tu töve nī jachi'in ndo ma ña kà'an yi, kùuni yi ka'an yi ña töve ndicha ña chìnuni ndo ma ña kà'an yi tuva takan.

³Vati taku ma tu'un ka'nuga ña kātitu'in nuu ndo, yakan kùu ma tu'un ña nī'í nuu Racha'nu ña kùtu'vai. Ta te'en kà'an ma tu'un ikan ña chī'í ma Racha'nu Jesucristu cha'a' ma kuati yo indukuni takua kà'an ma tu'un Ndioo ña ni kuu. ⁴Ta kūchi ndio na ra, ta tichi uni kivi, ta nātaku ndiko ra, takua kà'an ma tutu Ndioo ña ni kuu yi ndia. ⁵Ta juuni chā'i kuenda nuu ndo ña ji'na kēta Cristu ora cha nātaku ndiko ra nuu ma Petu', tajan kēta ndio ra nuu ma ndi uchi uvi ma ndra jākua'a chi'in ra. ⁶Takan kūu ta ikan jan kēta ra nuu ka'in ti'vi kua'a' ma ndian yani yo ndian chìnuni. Ta ndiakan ti ya'aga u'un cientu ta'an na kùu na ña ndē'e na ña nātaku ndiko ra. Ta ìyo ma ndian juuni takuu ga ma nda vitin, ta ìyo ma ndian cha tüva takuu ti cha chī'í na. ⁷Ta juuni kēta ra nuu ma Jandiau, ta tiá iti' nuu tandi'i ma ndra kùu tatun ra ndia. ⁸Ta ma nuu ndi'inia, ma ora yā'a kua'a' kivi kùu yi ña kēta ra nuu yu'u, jin nākotoi ra kua'a' tiempu iti' nuu kua ma inga na.

⁹Vati yu'u kùu ma ra ta'a tiá kàa ña kùu tatun Jesuu, ña ni tüvi ìyo yi ña ka'an ma ñivi ña tatun Jesuu kùu, vati ya'aga chāndikuin na kuenda ña jānde'i tundo'o ma ndian chìnuni tu'un Cristu niku. ¹⁰Va vitin kùu takua kùu ma ra kùu, ti maa ma Racha'nu Ndioo jā'a ña na kui takan, ti iin ra ya'a va'a kùu ra, ta ma ñamani ña jā'a ra chi'ín, na tüvi ni ja'a maani ra yi, vati vi'a ni'iga jātiñui kua inga ma ndra kùu tatun ra cha'a' ma ñamani ikan, vaji na yüvi mai kùu ma ra jā'a yi, ti ma ña jā'a yi kùu ma ñamani Ndioo ña ìyo chi'ín. ¹¹Ta na tüva kuu, vaji yu'u a inga ndra kùu ma ndra kātitu'un ma tu'un va'a cha'a' Cristu nuu ndo, vati ña'a kùu ma ña va'a ña kātitu'un ndi, ta yakan kùu ma tu'un ña chìnuni ndo ma vitin.

Paulu jàna'a ra ña ndicha ña nātaku ndiko ma ndian cha chī'í

¹²Vati tu ma tu'un kātitu'un ndi kùu yi ma tu'un cha'a' ña cha nātaku ndiko ma Cristu, ¿ta naja juuni kà'an ga iin ma ndian ìyo tañu ndo ña ma ndian cha chī'í na tüvi nātaku na?, tuva takan. ¹³Vati tu tüvi nātaku ndiko ma ndian cha chī'í, tajan kùuni yi ka'an yi ña nda ma Racha'nu Cristu, na tüvi ndicha ña nātaku ndiko ra ndia, tuva takan. ¹⁴Yakan va tu ma Racha'nu Cristu na tüvi nī natakura, tajan yakan kùuni yi ka'an yi, ña na tüvi nda kuenda ma tu'un ña chàkuu ndi ña kātitu'un ndi nuu ndo. Ta juuni induku tüvi nda kuenda ma

tu'un ña chìnuni ndo ndia, tuva takan. ¹⁵Ta tu ndicha ña takan kùu yi, tajan kùuni yi ka'an yi ña ndyu'u kùu ma ndra kà'an tu'un vatani chata ma Racha'nu Ndioo, cha'a' ña kàtitu'un ndi ña ma Racha'nu Ndioo kùu ra ña jànataku ra ma Cristu. Ta ña'a kùu ma tu'un vata, tu töve ndicha ña nàtaku ndiko ma ndian cha chī'í, tuva takan. ¹⁶Ti tu ma ndian cha chī'í, na tüvi nàtaku ndiko na, ta ña'a kùuni yi ka'an yi ña ni ma Cristu, töve nī natuku ndiko ra ndia. ¹⁷Yakan va tuva ndicha ña Cristu tüvi nī nataku ndiko ra, tajan nda ma tu'un chìnuni ndo, na tüvi ndakutiñu yi ndia, ta kùuni yi ka'an yi ña juuni ìyo ga ma kuati chi'in ndo, ti Ndioo töve nī janaa ra ma kuati ndo nda vitin, tuva takan. ¹⁸Ta tu ndicha ña takan kùu yi, tajan ni ma ndian chìnuni tu'un Cristu ña cha chī'í, na töva ni koo na endeeni chi'in ra ndia, tuva takan. ¹⁹Vati tu ndàtu yo ma Racha'nu Cristu, cha'a' ña chànini yo ña ni tindee ra ma yo ìyo nditoni ñuñivi i'ya ma vitin, kùuni yo. Ta kùuni yi ka'an yi ña vi'a nda'vi ga ni kuuni yo kua ma inga ñivi, cha'a' ña chànini yo takan tu töve ndicha yi niku.

²⁰Va töve takan kùu yi, ti cha chito va'a yo ña ndicha ña ma Racha'nu Cristu kùu ra ma ra nunuu ña nàtaku tañu ma ndian cha chī'í, ta ikan jan, chā'a ndio yo kuenda ña juuni nàtaku ma ndisaa ma ndian chī'í ndia. ²¹Vati cha'a' ña chī'í iin ra'ii ña nàni Adán kùu yi ña chī'í ndisaa ndio ma ñivi nda vitin, tajan juuni takan kùu yi ña cha'a' inga ra'ii ña nàni Cristu kùu yi ña cha kīcha'a nàtaku ndiko ma ndian cha chī'í ndia. ²²Ta takan kùu yi ña cha'a' ña ndisaa yo kùu yo ñivi Adán, ta yakan kùuni yi ka'an yi ña ndisaa yo cha chī'í yo. Takan kùu yi chi'in ndisaa yo ndian ìyo kuenda Cristu, ni nataku ndiko yo, ta endeeni ni koo yo chi'in ra ndia. ²³Va ta'ii'iin yo ku'un yo takua ora kāchin Ndioo ña ku'un yo. Vati ra nunuu ña nàtaku kùu ma Racha'nu Cristu. Ta ikan jan ni janataku ndiko ra ndisaa yo ma ndian chìnuni tu'un kà'an ra ma ora ni kichi ra. ²⁴Tajan ni kindaa ndio ra ma ndatu ña ìyo chi'in tandi'i ma ndra kumitiñu, ta chi'in tandi'i ndatu ña ìyo chi'in tati xaan ta inga tuku nuu ndatu ndian kini ndia. Ta ikan jan ni ku'va ndio ra ma nuu chà'nda ra tiñu nuu ma Racha'nu Ndioo Tatá ra ma ora ni chaa ndio ma tiempu ni naa ma nuñu'u' ñuñivi i'ya.

²⁵Va ma Racha'nu Cristu ìyo yi ña ka'nda ra tiñu, nda kati jakanaa ji'na ga ra ma ndian xaani nde'e na ra, ta ikan jan kani ndoyo ra na iti' cha'a ra. ²⁶Va ma ña nuu ndi'i nia ña ni jandi'i ra nuu, kùu

ma ndatu kui'na ña chà'ni yi yo. ²⁷ Ta te'en kà'an ma tutu Ndioo: ma Racha'nu Ndioo chà'a ra tandi'i ndatu kuenda ña na ka'nda ma Racha'nu Cristu tiñu nuu tandi'i ña ìyo, vati takan kà'an ma Tutu Ndioo. Ta ña'a tüvi kùuni yi ka'an yi ña Cristu ni ka'nda ra tiñu nuu ma Racha'nu Ndioo, ti ma Racha'nu Ndioo kùu ra ma ra chā'a ma ndatu ikan nuu ra. ²⁸ Yakan va ora chaa ma kivi ña Cristu ra kùu se'e Ndioo, ni ka'nda ra tiñu nuu ndisaa ña ìyo. Ta ikan ni jana'a ra ra nuu ma Tatá ra, ña ji'na rakan chā'a ra ndatu ikan nuu ma ra kùu se'e ra. Ta ma se'e ra ni ku'va ndiko ra ma ndatu nuu ra, ikan ma Tatá ra, ni ka'nda ra tiñu nuu tandi'i ma ña ìyo. Ta takan ni kuu ikan nuu ndi'inia ma Racha'nu Ndioo ni kuxini ra nuu tandi'i ña ìyo.

²⁹ Ta tu kà'an na ña ma ndian cha chí'í na tüvi nàtaku ndiko na, tajan, ¿nda kuenda kùu yi ña ìyo iin ma ndian kùnduta cha'a' ma inga ndian cha chí'í?, tuva chà'nini na ña na tüvi nàtaku ndiko na. ³⁰ Ta ndyu'u tu töve ndàtu ndi ña nàtaku ndiko ndi ma ora ch̀í'í ndi, ña'a kùuni yi ka'an yi ña, ¿nda kuenda ìyo tu'va ndi ña nde'e ndi tundo'o nani kivi?, tuva takan. ³¹ Ndyo'o yani, kùunì ña na koto ndo ña nani kivi chà'i kuenda ña ni kuvì, vati cha ch̀to va'ì ña ni chaa iin kivi ña ni ka'ni na yu'u, ta indukuni kua ikan kùuni ña na koto ndo ña kindoo va'anì cha'a' ña ch̀nuni ndo ma tu'un Jesucristu. ³² Yakan va yu'u nduva'a ndē'i tundo'o jā'a ma ndian xaan ìyo ma ñuu Efesu, ta tu chà'ninì ña na tüvi ndicha ña nàtaku ndiko ma ndian cha chí'í, ta takan kùu yi, ¿nayi jākanaì chi'in ma ña jā'i?, tuva takan, kùuni ndo. Ta ikan jan, na te'en ka'an ndio yo: ¡Na kacho, ta ko'o yo, ti itaan ni kuvì yo!, tuva ndicha ña na töve nàtaku ndiko yo.

³³ Ta koto kù'va ndo ña jànda'viña'a ma ñivi ndo, vati ìyo ndian kà'an te'en: “Tu ndikita'un chi'in iin ra nàkotoun ña tüvi jà'a tiñu va'a, ninduvi ndo ni ja'a ndo yi, vaji ra va'a kùun.”

³⁴ Yakan va na ti'i va'a ndo ch̀nitudi ndo, ta na jaña ndo ña jà'a ndo ma kuati. Takan kàtì chi'in ndo, ikan na koo tukanuu nuu ndo cha'a' ña ìyo ndian tañu ndo ña töve nàkoto na ma Ndioo.

Naja kùu yi ña nàtaku ndiko ma ndian cha chí'í

³⁵ Tajan iin nda ndyo'o ña te'en ni ndakatu'un ndo chi'in juuni maa ndo:

¿Ta naja kua kùu yi ña ni nataku ndiko ma ndian cha chí'í?

¿Ta naja kua kàa ma kuñu ña ni ni'i na?

Takan ni ndakatu'un ndo chí'in juuni maa ndo.

³⁶¿Ta naja ya'a ndava xini ndo ña chíkatu'un ndo takan! ¿A tüvi chà'a ndo kuenda ña ma ora tàchi yo ma chiti tata, na tüvi kana yi, nda kati ta'yu ndi'i ji'na yi, tajan keta ma ña chaa? ³⁷Vati ìyo ma nuni tata ña tàchi ndo, chí'in inga tuku nuu ma chiti tata, va ma itu, ti ma ora kàna yi, na tüvi kàa yi takua kàa inga nuu ma chiti ikan, ti ma chiti ikan ma ora kàna yi siin kuii kàa yi. ³⁸Ta tiá iti' nuu tajan ja'a ndio ma Racha'nu Ndioo ña ma ta'ii'iin nuu yi, na koo yi naja kua kùuni maa ra ña koo yi, takua kùu nuni tata ña ora tachi yo yi ta ndakuu yi itu, ta takan kùu yi chí'in inga nuu chiti ndia. ³⁹Ta na yüvi ndisaa yo inuu kàa ma kuñu yo, vati siin kàa ma iki kuñu ma yo kùu ñivi, ta siin kàa ma iki kuñu ma kiti ku'u, ta siin kàa ma iki kuñu ma saa, ta kuñu ma tiaka' siin kàa yi ndia. ⁴⁰Ta juuni kua ikan kùu yi chí'in ma kuñu ma ña ìyo andivi ndia, vati siin kàa ma kuñu yi, ta siin kàa ma kuñu ma ña ìyo nuñu'u' ñuñivi i'ya. Va vii kàa ma kuñu ma ña ìyo andivi, ta siin tiá kàa yi kua ma kuñu ma ña ìyo nuñu'u' ñuñivi i'ya. ⁴¹Vati taku ma ña tacha jà'a nikandii siin kàa yi kua ma ña tacha jà'a ma yoo, ta juuni siin kàa ña tacha yi kua ma chele ndia, ta nda ta'ii'iin nuu ma chele, siin siin ma kua tacha jà'a yi ndia. ⁴²Ta juuni indukuni kùu yi chí'in ma ña nàtaku ma ndian cha chí'í ndia, vati ma kuñu ña kùchi na, tà'yu yi, ta ikan jan nàtaku ndiko iin ma ña tüvi chí'í inga cha'a'. ⁴³Yakan va taku ma ña ni kuchi yo, iin ña tüvi ndakutiñu kùu yi va ma ora nàtaku ndiko yi, tajan kùu ndio yi iin ña ka'nu, ta tacha. Ta ma ora kùchi na yi, ti na tüvi ñandee yi, va ma ora nataku ndiko yi, ikan kèta ndio iin ma ña ya'a ìyo ñandee.

⁴⁴Vati ma kuñu ña kùchi yo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, kuenda ma nuñu'u' ñuñivi i'yani kùu yi. Va ma ora nàtaku ndiko yi jà'a ma Tati Í Ndioo, tajan kùu ndio yi iin kuñu va'a kuenda ma Racha'nu Ndioo. Ti tu chító yo ña ìyo ma kuñu yo kuenda ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, tajan juuni ìyo yi ña koto yo ña ìyo ma kuñu yo kuenda Ndioo ndia.

⁴⁵Vati nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: “Adán kūu ma ra nunuu ña ndākuu ra iin ra chíyo ndito niku”, va inga Adán ra nuu ndi'inia, ra juuni kùu Cristu, ndākuu ra Tati ña chà'a ña na koo ndito ma ñivi endeeni. ⁴⁶Va ma kuñu nunuu ña ni'i yo töve kùu yi ma ña ni koo

yi endeeni chi'in Ndioo, va kùu yi ma ña ìyo ma nuñu'u' ñuñivini, ta ma kuñu yo ña nì'i yo iti' nuu kùu yi ma ña ni koo yi endeeni chi'in Ndioo. ⁴⁷Ti ma ra nunuu kùva'a ra chi'in ma ñu'u', ta kùu ra kuenda ma ñu'u', va ma ra uvi, rakan kùu ra ma ra kīchi iti' andivi. ⁴⁸Yakan va tandi'i ma yo ìyo ma nuñu'u' ñuñivi, kùva'a yo chi'in ñu'u', takua kùva'a ma Adán, ta tandi'i ndian ni ni'i koo andivi kùu na takua kùu ma Racha'nu kīchi iti' andivi. ⁴⁹Va tu indukuni kàa yo kua kàa ma ra kùva'a chi'in ñu'u', tajan kùuni yi ka'an yi ña juuni indukuni ni kuu yo takua kùu ma Racha'nu kīchi iti' andivi ndia.

⁵⁰Takan kà'in chi'in ndo ndyo'o yani, vati taku ma kuñu ña ìyo sa'an ta iki, na kùu ni'i yi ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, ti na tüvi induku kuu yi takua kùu ma kuñu ña kùndee ndisaa tiempu. ⁵¹Ta vitin kùunĭ katitu'in nuu ndo iin tu'un xe'e Ndioo ña jāna'a ra nuu ndi. Vati na yüvi ndisaa yo ni kuvi, va ndisaa yo ni ndakuu yo takua kùu ma Racha'nu. ⁵²Ta iin nunuu kuiini kùu yi takua kùu iin ña nakuani yo ña ni ja'a ra yi, tajan ma yu'u nuu ndi'i nia ña ni tivi ma tati jàkuu tiñu nuu Ndioo chi'in ma yutun tivi, tajan ni nataku ndio ma ndian chī'í, ti ikan ni ni'i ndio na ma kuñu ña tüva ni kuvi, ta maa yo ndian ndito, ni ndakuu yo kuu yo takua kùu ma Racha'nu. ⁵³Vati takan ìyo yi ña ja'a ma Racha'nu chi'in ma kuñu yo ña tüvi kùndee, ikan na ni'i yo ma kuñu chaa ña kùndee yi endeeni, ta tüva kuvi yi. ⁵⁴Tajan ma ora cha ndōchaa ma kuñu yo ña tüvi kùndee, jā'a ndio ma kuñu ña kùndee ndisaa tiempu, ta ma ora cha ndōchaa ma kuñu yo ña jā'a ma ña töve chī'í, tajan ikan kùu ma nuu ni chinu ndio ma tu'un kà'an ma tutu Ndioo ña kà'an te'en: "Ndioo cha jāndi'i ra ma ndatu kui'na ña chà'ni yo." ⁵⁵Ta yo'o, ra kùu kui'na, ¿ndanu ìyo ma ndatun vitin ña chà'niun ndi?, ta, ¿ndanu kuà'an ma ndàtun ña tìndee ñuun ña jàkanaun niku? ⁵⁶Vati juuni ma kuati jà'a yo kùu yi ña chikan yi ña kuvi yo. Ta juuni Ley Ndioo, ìyo ndatu yi kuenda tìso yi kuati nuu yo ndia. ⁵⁷Va na ku'va yo ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo cha'a' ña cha jāndi'i ra ma ndatu ikan, cha'a' ma tiñu ña jā'a ma Racha'nu yo Jesucristu. ⁵⁸Ta cha'a' yakan kùu yi, ndyo'o yani ndian ya'a kùunĭ nde'i, na koo ma tundeeni Ndioo chi'in ndo, ta na koo tu'va ndo, ta koto jāña ndo ña na jakuu ndo ma tiñu ña chà'a ma Racha'nu Ndioo nuu ndo ndisaa tiempu, vati cha ch̀to ndo ña

chi'in ma tiñu ikan, ni ndo'iin ga ndo chi'in ma Racha'nu chito'o yo, ta ni ni'i ndo ma ya'vi ndo jà'a ra, vati yüvi ra vata kùu ra.

**Paulu kàtitu'un ra naja kua ìyo
yi ña tindee ma ndian chìnuni ma meru na**

16 Ta vitin va kàtitu'in nuu ndo ña na ja'a ndo ma kua kã'in nuu ndo, na jati'vita'an ndo ma xu'un' ndo, ta tìndee ndo ma ndian chìnuni tu'un Jesucristu ña ìyo ñuu Jerusalén, vati juuni kua ikan cha kãtitu'in nuu ndian chìnuni ña ìyo tanuu ñuu ña ìyo ma iti' ñu'u' Galacia ndia. ²Yakan va nani ndomingu ìyo yi ña kaniva'a va'a ndo ita'vi ma meli ña nì'i ndo ña jàtiñu tatu ndo, ikan ma ora ni kunde'i ndo na tüva ìyo yi ña jati'vita'an ndo ndisaa yi iin cha'ani. ³Vati ma ora ni chai ma nuu ìyo ndo, tajan ni tachi ndioi ma ndra ni kachin maa ndo, ña naa ndra tutu ña ni tai kuenda ña katitu'un yi cha'a' ma xu'un' ña naa ndra, ora kuàndaka ndra yi nuu ma ndian chìnuni ña ìyo ma ñuu Jerusalén. ⁴Ta tu ìyo yi ña nda mai ku'un ma chi'in ndra ma ora ni chai, tajan ìyo yi ña ku'in ndia.

Paulu kàtitu'un ra nuu ma ñivi nda iti' ni kakunuu ra

⁵Vati ma ora ni ku'in, ji'na ìyo yi ña ya'i ma ñu'u' Macedonia, tajan ni chaa ndioi ma ñuu Corintu nuu ìyo ndo. ⁶Ta ikan jan nde'o tu kùu ndoo ndioi ma chi'in ndo uvi uni yoo, a jaya'a ndioi ma tiempu vichin ma chi'in ndo tuva kùu yi, ta ikan ìyo yi ña tindee ndo yu'u ita'vi ña tia'vi iti' kuà'in. Ta ora cha ya'a tajan ni ku'in tiá iti' nuu. ⁷Vati na tüvi chàta'anì ña tia kivini ni nde'i ndo, ti chàninì ndoi tiá kua'a' ma kivi ma chi'in ndo, tuva ku'va ma Racha'nu ña na ja'i yi. ⁸Va vitin juuni yanga ndoi ma ñuu Efesu i'ya, ña nda kati jaka'nui ma viko Pentecosté chi'in ma ñivi, tuva kùu yi. ⁹Takan chàninì, vati ìyo kua'a' ñivi ña kùuni na taso'o na tu'un cha'a' ma Racha'nu ña kàtitu'in, vaji ìyo kua'a' ma ndian xaani nde'e yu'u ndia.

¹⁰Ta tu chàa ma Timoteu yani yo ma nuu ìyo ndo, tiá va'a ña na nanduku ndo naja kua koo va'a ndo chi'in ra, vati juuni jàtiñu ra kuenda ma Racha'nu, takua jà'i ndia. ¹¹Yakan va ndisaa ndo ìyo yi ña tiñu'u ndo ra, ta na tindee ndo tia'vi ndo iti' kuà'an ra, ikan na kuu kichi nde'e ra yu'u nuu ìyoi, vati ndàtui ra ma nde've chi'in inga tuku ma ndian kùu yani yo.

¹² Va taku ma ra yani yo Apolo, nduva'a cha jānini ra ña na ku'un ra kunde'e ra ndo chi'in inga ma ndra yani yo, va nī kuuni ra ma vitin. Yakan va ni kunde'e maa ra ndo ma ora ni kuyati ra, kàti ra.

Ma tu'un nuu ndi'i nia ña kàtitu'un Paulu kuenda ma ndian chìnuni tu'un Cristu ña ìyo ma ñuu Corintu

¹³ Ta na ja'a ndo kuenda nuu ndo, ta na endee koo ma ña chìnuni va'a ndo ma tu'un Cristu, vati ìyo yi ña jandeeni ndo takua jà'a ma ndra'ii ña ìyo kuenda ma Racha'nu Ndioo. ¹⁴ Yakan va tandi'i ma ña jà'a ndo, na ja'a ndo yi cha'a' ña ya'a kùuni ndo nde'e ndo ta'an ndo.

¹⁵ Ta vitin taku ndyo'o yani, vati cha ch̀ito va'a ndo ña ma ñivi nunuu ña kīcha'a chìnuni ma tu'un Ndioo ma ñu'u' Acaya nuu ìyo ndo chiña, ndiakan kùu kùu ma ñivi, ra nàni Estéfana. Ta ndiakan kùu na ña ya'a ch̀ata'ani na tindee na ma ndian chìnuni tu'un Cristu.

¹⁶ Yakan va jānini ndo ña na jachi'in ndo ra. Ta indukuni kua ikan na jachi'in ndo ndisaa ma inga ndian j̀atiñu ña tindee ma ñivi Ndioo takua jà'a ra ndia. ¹⁷ Ta nduva'a chisi j̀ ña cha kīchi nde'e ma ra nàni Estéfana yu'u, chi'in ma ra nàni Fortunatu, ta Acaicu ndia, vati ndrakan kùu ndra ña tindee ndra yu'u chi'in ma tiñu ña nī kuu ja'a ndo cha'a' ña t̀ivi ndo chi'in niku. ¹⁸ Ti takua j̀a' ndra ña ch̀a' ndra tundeeni nui, juuni kua ikan j̀a' ndra ña ch̀a' ndra tundeeni nuu ndo ndia. Ta takan k̀uni ña na tiñu'u ndo ma ñivi takua kùu na.

¹⁹ Ta ma ñivi chìnuni ña ìyo ma ninii ka'nu ma ñu'u' Asia, t̀achi na iin saludu nuu ndo, ta juuni ma ra nàni Aquila, chi'in ñasi'i ra Priscila, ta chi'in ma inga ndian chìnuni ña k̀ti'vi chi'in vi ma nuu ìyo vi, t̀achi saludu nuu ndo ndia. ²⁰ Ta tandi'i inga ndra yani yo t̀achi ndra ma saludu ndra nuu ndo ndia. Ta juuni na kunumindaa ndo ta'an ndo ma ora kaña'a ndo cha'a' ña ya'a kùuni ndo nde'e ndo na.

²¹ Yu'u Paulu, t̀aa chi'in nda'i ma saludu i'ya kuenda ndo.

²² Ta yu'u k̀in ña tu ìyo nda ndian t̀ivi k̀uni nde'e ma Racha'nu yo Jesucristu, va'aga ña na tachi ra na ma iti' andaya'. Ta yo'o Racha'nu Jesucristu, na kichiun.

²³ Ta na koo ma ñamani ma Racha'nu Jesucristu chi'in ndo.

²⁴ Ta ndyo'o ya'a k̀uni ndo cha'a' ña cha ndō'iin ndisaa yo chi'in ma Racha'nu Jesucristu. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu uvi tāchi racha'nu Paulu nuu ñivi chìnuni tu'un Jesuu ìyo ñuu Corintu

Paulu tàa ra tutu i'ya kuenda ma ndian chìnuni ña ìyo ma ñuu Corintu

1 Yu'u Paulu, ra kùu tatun Jesucristu, ti takan kùuni Ndioo ña na kùu chi'in ma ra yani yo Timoteu, tàa ndi ma tutu i'ya nuu ndyo'o ndian chìnuni tu'un Ndioo ìyo ma ñuu Corintu, ta juuni nuu tandi'i inga ma ndian chìnuni ìyo ma ñu'u' Acaya ndia. ²Ma Ndioo, ra kùu Tatá yo chi'in ma Racha'nu Jesucristu, na kata ra ma ñamani ra chata ndo, ikan na kuu koo vii ndo chi'in ta'an ndo.

Ndioo, jàmani ra anima yo

³Na jaka'nu yo ma Racha'nu Ndioo ra kùu Tatá ma Racha'nu Jesucristu, vati rakan kùu ma ra kùu Tatá yo ña kùnda'vini yo, ta jàmani anima yo. ⁴Vati takua jàmani ra anima yo ora ndè'o tundo'o, juuni kua ikan ìyo yi ña jàmani yo inga ma ndian nde'e tundo'o takua jà'a ra chi'o ndia. ⁵Vati ma takua kàya ma tundo'o ña ndè'o cha'a' ma Jesuu, juuni takan kàya ma tundeeni yo kuenda cha'a' ra. ⁶Vati tu ndè'e ndi tundo'o, cha'a' maa ndo kùu yi, kuenda ña jandeeni ndo ta kàkú ndo ora ndè'e ndo tundo'o, ta tu jàmani Ndioo ndi, juuni kùu yi kuenda maa ndo ndia, vati yakan kùu yi ña ja'a yi ña na jandeeni ndo ma tundo'o nde'e ndo takua jàndeeni maa ndi ndia. ⁷Vati taku ndyu'u cha chìto va'a ndi naja ni kuu yi chi'in ndo, ti vaji ndè'e ndo tundo'o takua ndè'e ndi yi, juuni kua ikan ni ku'va ma Ndioo tundeeni nuu ndo takua jà'a ra chi'in ndi ndia. ⁸Ndyo'o yani, kùuni ndi ña koto kachin ndo, ti ya'a ga kua'a' tundo'o ndè'e ndi ma ninii ka'nu ñu'u' Asia niku. Vati ya'a ga xaan ma ku'va ikan, ti ndava kùndeega ndi ña ndè'e ndi ma tundo'o ikan niku, vati töve chìto ndi niku, tu ni kee ndito ndi jà'a ma tundo'o ikan. ⁹Vati ndicha ña chànini ndi ña chani kuvi ndi niku. Va ma ña'a kùu yi ña jàna'a yi nuu ndi, ña na kùu jakakú ndi juuni maa ndi vati ìyo yi ña chinuni ndi ma ña jà'a ma Ndioo, ra jànataku ma ndian

ndíí. ¹⁰ Ta juuni ma Ndioo ikan kùu ra ña jākakú ndi nuu ni kuvi ndi ma tiempu ikan. Ta ch̀to ndi ña takan jākakú ra ndi vitin ta iti' nuu ndia, ¹¹ tuva ndyo'o tĩdee ndo ndi ña ka'an ndo chi'in Ndioo cha'a' ndi. Ta tu ya'a ga kua'a' ndo kà'an chi'in Ndioo cha'a' ndi, ya'a ga ni jaka'nu ndo ra, cha'a' ma ñamani ña ìyo chi'in ndi jà'a ra.

Nuu kà'an Paulu nda cha'a' kùu yi ña nĩ kuu ku'un ra ñuu Corintu

¹² Vati ma ña ya'a chàta'ani ndi kùu ma ña ni ka'in vitin: ma chinituni ndi kà'an yi ña ji'na chi'in maa ndo kùu yi ña ya'a ga va'a ta ndaa ìyo ndi, ña kua chi'in ma inga ñivi ìyo ñuñivi. Ta tĩdee Ndioo ndi ña jà'a ndi ma ña kùuni ra, vati ma ña jà'a ndi kùu yi, chi'in ma ñamani Ndioo, ta yüvi chi'in ma ña chànini ma ñivi. ¹³ Yakan va ndisaa ma tu'un ña tàa ndi kuenda ndo, tàa kachin ndi yi, ikan na kuu jakua'a ndo yi ta kutunini ndo ma ña kà'an yi. Ta ndàtu ndi ña na kuu kutunini ndo yi ndia. ¹⁴ Ma takua cha chà'a ndo kuenda naja kua jà'a ndi nuu ndo, yakan va ma ora ni kichi ndiko ma Racha'nu Jesuu ni koto kachin ndo tiá. Ma kivi ikan ya'a sii ni kuuni ndo nde'e ndo ndi, takua ya'a sii ni kuuni ndi nde'e ndi ndo ndia. ¹⁵ Va takua yu'u cha chà'i kuenda ña ya'a kùunio nde'o ta'an yo, yakan va chàninĩ ña va'aga ña na kunde'e ji'nai ndo nuu ìyo ndo, ikan na sii kuuni ndo cha'a' ña ni nde'e ndo yu'u uvi cha'a'. ¹⁶ Takan chàninĩ ña ya'i ta kunde'e ji'nai ndo ma ora ni ku'in iti' ñu'u' Macedonia, tajan ma ora ni chikoni'i ndikoi kuu kunde'e ndikoi ndo ma cha'a' uvi. Ta takan kuu tĩdee ndo yu'u chi'in ña kùmani nui, ikan na chaa va'i ma iti' ñu'u' Judea. ¹⁷ ¿A chànini ndo ña jànda'viña'i ndo, ora kã'in ña ni kunde'i ndo? ¿A chànini ndo ña yu'u ora kã'in ña ni ja'i iin tiñu, uvi nuu ña chàninĩ, cha'a' ña kã'in “va'a” ta “vã'a” iin tiempuni?, kùuni ndo. ¹⁸ Va yöve takan kùu yi, ti ndava ndaa nuu Ndioo kà'in ña na kùu ka'an ndi “va'a” ta “vã'a” ma iin tiempuni. ¹⁹ Vati taku yu'u, Silvanu, chi'in Timoteu, ña kùu ma ndra kàtitu'un tu'un Jesucristu ra se'e Ndioo tañu ndo, kùu kà'an ndi “va'a” ta “vã'a” iin tiempuni. Vati uvanuu ma tu'un ña kà'an ndi kuenda ra kùu yi ña “va'a”. ²⁰ Vati tandi'i ma tu'un ña chà'a Ndioo nuu ñivi, “va'a” kùu yi ti jàchinu ra yi cha'a' Jesuu. Yakan va ora jàka'nu yo Ndioo, kà'an yo “Amén, (ña kùuni yi ka'an yi takan na kuu yi)” cha'a' ma Racha'nu Jesucristu ndia. ²¹ Vati maa ma Ndioo kùu ra ña cha kãchin ra ndi

chi'in ndo ta jà'a ra ña kùu ndicha yo kuenda Cristu. Vati ma ña jà'a ra kùu yi ña tāvani'i siin ra yo kuenda ra, ²²ta kāni ra ma tuni ra yo, ta tāchi ra ma Tati Í ra ña koo yi chi'in yo endeeni, ta yakan kùuni yi ka'an yi ña ndicha ña ni ni'o ma ña va'a ìyo chi'in ra iti' nuu.

²³Ta takā'an ku'in kunde'i ndo ma ñuu ndo takua chàninì niku, jà'i yi takan vati tüvi kùunì jakuninai ndo. Ta tu tüvi ña ndicha kùu ma ña kà'in, yakan va ìyo va'i ña jande'e Ndioo tundo'o yu'u. ²⁴Vati yüvi ndyu'u kùu ma ndian kùu chito'o ndo ña chà'nda ndi tiñu nuu ndo. Uvaa ma ña kùuni ndi kùu yi ña kùuni ndi tindee ndi ndo, ikan na sii kùuni ndo chi'in ma ña chìnuni ndo, vati ndicha ña cha chìnuni va'a ndo tu'un Jesuu.

2 Ta cha'a' ña'a kùu yi ña chāninì ña va'aga ña töve ku'in kunde'i ndo inga cha'a', koto ja'i ña na nda'vi kùuni ndo. ²Ta tu yu'u ku'in kunde'i ndo niku, ta ja'i ña na nda'vi kùuni ndo, ti ni'iin ndo töve kuu jandosii ndo yu'u cha'a' ña nda'vi kùuni ndo, tuva takan. ³Ta cha'a' yakan kùu yi ña tã ma tava kà'in chi'in ndo, ña töve nī kuuni ku'in kunde'i ndo koto ja'a ndo ña na nda'vi kuunì, tuva juuni maa ndo kuu ma ndian ìyo yi ña jandosii yu'u ora ndè'i ndo. Ta chito ndaa va'i ña tu yu'u sii kùunì, nda maa ndo ni kichi sii kùuni ndo ndia. ⁴Vati ora tã maa tutu carta ikan kuenda ndo, ya'a ga nàkaninì, ta nda'vi kùunì ña ndava chàkui niku. Va na töve nī tai yi kuenda ña na nda'vi kùuni ndo, vati tã yi, ikan na koto kachin ndo ña ya'a ga kùunì nde'i ndo.

Paulu jàka'nuni ra ma ra jà'a kuati

⁵Ìyo iin ra jà'a ña nda'vi kùunì, ta töve jà'a ra yi kuenda ña na nda'vi kùuni uvaa yu'uni, vati juuni nda maa ndo nda'vi kùuni ndo jà'a ra ndia. Takani kà'in kuenda ndo, koto ya'a nduu tuku ma kua kà'in. ⁶Ta ma tundo'o ña cha jānde'e ndo ma rakan, cha va'a takani, vati nduva'a cha kua'a' kùu yi kuenda ra. ⁷Yakan va ma ña ìyo yi ña ja'a ndo ma vitin, kùu yi ña na jaka'nuni ndo ma kuati ra, ta na jamani ndo ra koto ya'a ga sutini kuuni ra, ta ja'a ra ma ña töve va'a. ⁸Ta cha'a' yakan kùu yi ña jàninì ndo, ña na jana'a ndiko ndo nuu ra naja kua ya'a kùuni ndo nde'e ndo ra. ⁹Vati ma niku ga, cha tã ma tu'un i'ya nuu ma tutu ña tāchì nuu ndo, kuenda ña na ki'ìn ku'va ndo, nde'o tuva ndicha ña jachi'in

ndo ma ña kà'in. ¹⁰Yakan va tu jàka'nuni ndo ma kuati ra, cha'a' ma nda ña nikuuni ña jà'a ra, yu'u juuni jàka'nuni yi ra ndia. Vati ma ora jàka'nuni ma kuati, tuva ìyo iin nda cha'a' kùu yi, ndisaa yakan jà'i yi cha'a' ndo ndava nda nuu ma Racha'nu Cristu, ti kùnda'vini ndo, ¹¹ikan ma kui'na Satanaa, na tüvi kùu ja'án' ma ña kùuni maán' chi'o, vati cha nàkoto va'a yo ma mañá'.

**Nàkanini Paulu cha'a' ña naja ni nata'an ra
ma ra yani ra Titu ma ñuu Troa**

¹²Takan kùu tajan ora chāa ndioi ma ñuu ka'nu ña nàni Troa, ña kuàkatitu'in ma tu'un ma Racha'nu Cristu, nduva'a nūna Ndioo ma anima ma ñivi nui, cha'a' ma tiñu jà'i kuenda ra. ¹³Va vaji takan jà'a Ndioo chi'in, va yu'u ya'a nakanini vaji ìyoi ikan, ti töve nāta'in ma ra yani yo Titu ma ikan. Ta cha'a' yakan kùu yi ña nāka'in chi'in na ña ni ku'in, tajan kēe ndioi kuà'in ma iti' ñu'u' Macedonia.

**Ndioo kùu ma ra tìndee ndi, ikan na kuu jakanaa ndi, ta takan
kùu chinuni kua'a' ma ñivi ma tu'un Jesuu**

¹⁴Ta chà'i ta'vindioo nuu ma ra ndàka ndi kuà'an ndi ma iti' Jesucristu, ti cha jākanaa ra ndi kuenda ra, ta cha'a' maa ndi kùu yi ña jàkoto ra ma tu'un ra nuu ma inga ñivi, takua jà'a iin xiko ña ya'a vii chà'an ma ora chitakuati yi nda ni kùuni. ¹⁵Vati ndyu'u kùu ndi takua kùu ma xiko ma kutu ña sòkó ma Jesuu nuu Ndioo, ña chitakuati yi nuu ndisaa ñivi a ma ndian jàkakú Ndioo a ma ndian töve ndia. ¹⁶Vati kuenda ma ndian töve chìnuni, ma xiko ma kutu i'ya ni ka'ni yi na takua jà'a iin xiko xaan. Va kuenda ma ndian jàkakú Ndioo, ma xiko i'ya iin ña vii kùu yi, ti ni ja'a yi ña na koo ndito na indeeni. Ta ma tiñu i'ya ni'iin ñivi tüvi ìyo va'a na, ña kùu ja'a na yi. ¹⁷Va taku ndyu'u vii kàtitu'un ndi ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi, ta töve chàkunuu ndi jà'a ndi takua jà'a inga na, ña kàtitu'un na yi kuenda ña jàndokuikani yi na. Vati ndava ndaa nuu Ndioo, kà'an kachin ndi ma tu'un Jesuu nuu ma ñivi, ti maa ma Ndioo kùu ma ra tāchi ndyu'u, ña na ndo'iin ndi chi'in Jesuu.

Ma tu'un chaa ña jàndo'iin tu'un ma Paulu chi'in ma ñivi

3 Ta ma ora kà'an ndi te'en, ¿a chànini ndo ña cha kicha'a ndiko ndi jàka'nu ndi juuni maa ndi?, kùuni ndo. ¿A chànini ndo ña ìyo yi ña jana'a ndi iin tutu nuu kà'an yi ña ñivi va'a kùu ndi, ta nda ñuu kichi ndi, a ña ndàkan ndi nuu ndo, ña na ja'a ndo ma tutu ikan kuenda ndàa ndi takua jà'a ma inga na?, kùuni ndo. Na yüvi takan kùu yi. ²Vati juuni maa ndo kùu ndo takua kùu ma tutu ña chiniñu'u ndi ña kà'an ña ñivi va'a kùu ndi. Ta ndisaa ma ñivi kùu jakua'a na yi, ta takan kùu koto na nda ñivi kùu ndi cha'a' ña cha ìyo ndo chi'in ndi ma tichi chinituni ndi. ³Ta takan kùu yi ña cha chito ndaa va'a na ña ndyo'o kùu ndo, takua kùu ma tutu ña tãa juuni maa ma Racha'nu Cristu ña chã'a ndi nuu ndo, ora kàtitu'un ndi ma tu'un ra nuu ndo niku. Ta töve nī taa ma Tati Í Ndioo ndito yi chi'in tinta chata yuu xa'nda kuenda ndo, takua jã'a Ndioo chi'in Moisés tatiempu, vati tãa ra yi va tichi anima ndo. ⁴Chinuni ndi ma ña va'a ña jà'a ma Ndioo cha'a' ma Jesuu, yakan va chito ndi ti ndicha va'a ma ña kà'an ndi i'ya. ⁵Ta na töve kùuni ndi ka'an ndi ña ma ña jà'a ndi, vachi yi tichi chinituni maa ndi cha'a' ña ìyo ndatu maa ndi, vati ndisaa ma ña kùu ja'a ndi vachi yi, va tichi chinituni Ndioo. ⁶Vati ndyu'u cha chã'a Ndioo tundeeni ra nuu ndi kuenda ña na jana'a ndi ma tu'un chaa ra, ña jãndo'iin ra chi'in ndisaa yo. Ta takan kùu yi ña töve nī jando'iin ra yi chi'in ma tutu ley cha'nu ña tãa Moisés, vati jãndo'iin ra yi chi'in ma Tati Í ra. Vati ma tutu cha'nu ikan chà'ni yi yo, ti taku ma Tati Í ra ikan chà'a yi, va nuu koo ndito yo endeeni. ⁷Ta ndicha kuii ma ley ña tãa Moisés chi'in letra chata ma yuu xa'nda, kichi yi chi'in kua'a' ña tàcha, ña ni ma ndian israelita na kùu nde'e na nuu ma Moisés ma ora ikan cha'a' ña ya'a tàcha yi. Ta vaji ndicha ña ya'a tàcha yi ma ora ikan, va chi'in tiempu ndã'va maa yi kueeni kueeni. ⁸Va tu iin ña nduva'a kuii tàcha ta ka'nu kùu ma ley ikan ña chà'ni yi, ;ta nduva'a ga ka'nu kùu ma tu'un chaa ña chã'a Ndioo nuu yo cha'a' ña ìyo ma Tati Í ra chi'o! ⁹Va jin ndicha ña ya'a ka'nu kùu ma ley ña tìsokuati yo kuenda ña na kuvi yo, vati nduva'a ga ka'nu kùu ma tu'un chaa ña jà'a ña na kuu yo ndian ndaa. ¹⁰Vati cha'a' ña nduva'a kuii ka'nu kùu ma tu'un chaa, cha'a' yakan kùu yi ña na tüva kuenda kùu ma tu'un cha'nu, tuva jando induku

yo yi chi'in ma tu'un chaa. ¹¹ Yakan va tu ya'a ga ka'nu kũu ma ña ni nda'va maa kueeni kueeni, nduva'a ga ka'nu kũu ma tu'un chaa ña endee töve ndà'va ma ña tàcha yi. ¹² Ndicha kuii ti chĩto ndi ña ni jachinu Ndioo ma ña ndàtu ndi, yakan va kũu kà'an kachin ndi naja kua kũuni maa ndi, ti ìyo tundeeni ra chi'in ndi. ¹³ Vati taku ndyu'u, na töve jà'a ndi takua jà'a ma Moisés, ña chāsì ra ma ja'ma nuu ra, koto nde'e na ña nàa ma ña tàcha ma nuu ra kueeni kueeni. ¹⁴ Va ma ndian israelita na töve nĩ kutunini na ma tu'un cha'nu ikan, ti juuni ndàsì ga ma nuu na chi'in ma ja'ma mandil ikan, nda ma vitin. Ta uvanuu ra kũu kindaa ma ja'ma ikan, kũu ma Racha'nu Cristu ora kicha'a yo chìnuni yo tu'un ra. ¹⁵ Ta ndicha kuii ña takan kũu yi nda vitin, ti ora jàkua'a na ma tutu cha'nu ña tãa Moisés, ndòndava ma chinituni na jà'a ña töve jàchi'in na tu'un Jesuu. ¹⁶ Ta tu ìyo ma ndian ndàkoo na ma iti' kini nuu jà'a na kuati, ta kì'vi na ma iti' Racha'nu Jesuu, ni kindaa ma ja'ma mandil ña ndàsì nuu na. ¹⁷ Vati maa ma Racha'nu Ndioo kũu ra ma Tati Í, ta tu ìyo ma Tati Í ma Racha'nu Ndioo tichi anima yo, ta ikan jan cha kũu kì'vi yo iti' Jesuu vati tũva tisokuati yi yo. ¹⁸ Yakan va tandi'i ma yo chìnuni, ña tũva ndàsì ma ja'ma mandil ikan nuu yo, vati cha kũu yo takua kũu iin ma inu ña kàni yi ma xina'ñu Ndioo, ikan na kuu nde'e ñivi ña ra va'a kũu ra, ta nani kivi tiaga jàndakuu ra yo takua kàa ra, vati ta'ii'iin kivi ìyo ga ma tundeeni ra chi'o, cha'a' ma tiñu jà'a ma Tati Í ra chi'o.

4 Yakan va ya'a jàndeeni ndi, vati Ndioo ya'a kũnda'vini ra ndi, ta cha'a yakan kũu yi ña chā'a ra tiñu nuu ndi ña kàtitu'un ndi tu'un va'a Jesuu nuu kua'a' ñivi. ² Vati ndyu'u cha kāchin ndi ña töve jàchi'in ndi ma tiñu xe'e ña jà'a tukanuu ma ñivi, ta juuni töve jànda'viña'a ndi a jàkanuu ndi xini na chi'in ma tu'un Ndioo ña jàna'a ndi. Vati uvaa ma tu'un jàna'a ndi kũu ma ña ndichani. Yakan va ndava nda nuu Ndioo kà'an ndi, ikan na ku'va na kuenda ña takan kũu yi. ³ Ta ma tu'un cha'a' ma Racha'nu Jesuu ña kàtitu'un ndi nuu ñivi, tu chāsì yi chinituni ma ñivi kũuni na, ndicha ña takan kũu yi va kuenda ma ndian kuànaa ni. ⁴ Ta ma ñivi ikan töve chìnuni na ma tu'un cha'a' Jesuu, ti ma kui'na, ra chà'nda tiñu nuu ñuñivi i'ya, cha chāsì ra ma chìnitiuni na, ikan na kũu kutunini na ma tu'un vii ña kà'an cha'a' Jesucristu, ra ya'a tacha, ra kàa indukumi takua kàa

ma Racha'nu Ndioo. ⁵Vati ndyu'u töve kàtitu'un ndi ma tu'un ña jàka'nu juuni maa ndi, ti ma tu'un kàtitu'un ndi kùu ma ña kà'an ña Jesuu kùu ma ra chito'o yo, vati ndyu'u kùu ndi takua kùu iin musu ndo, cha'a' ña ya'a kùuni ndi nde'e ndi ma Racha'nu Jesuu. ⁶Vati juuni ma Ndioo ra tãchi ma ñu'ú kuenda ña na jandondichin yi ma nuu naa, rakan kùu ra ña jätuvi ra ma ña tacha ra ña na koo yi chi'in yo ma tichi anima yo. Ta chi'in ma ña tacha ña ìyo nuu Jesucristu jà'a ma Racha'nu Ndioo, kùu jandondichin yo nuu ma inga ñivi ta kùu koto na naja kua kàa ma ña tacha ra ndia.

Tu chìnuni yo tu'un Jesuu kùu koo va'a yo ma ñuñivi i'ya

⁷Vati ma kuñu yo kùu yi takua kùu iin ma kisi ñu'u' nuu indii ma ña kuika Ndioo ti tichi kuñu yo indii ma ndatu ka'nu Ndioo, ikan na koto ñivi ña ma ndatu i'ya yöve ndatu maa yo kùu yi, ti ndatu ña chã'a Ndioo nuu yo kùu yi. ⁸Yakan va vaji ya'a nde'e ndi tundo'o ja'a na, va jàndeeni ndi. Ta vaji nduva'a nàkanini ndi va töve jàña ndi ma iti' kuà'an ndi ti chító ndi ña ni keta va'a yi. ⁹Ta vaji ndikun na ndi, va Ndioo töve ndàkoo ma'iin ra ndi, ta vaji ndo'o ndi ja'a ma ñivi, va na kùu jandi'i na ndi. ¹⁰Ta ndanikuni ma nuu kuà'an ndi ndè'e ndi tundo'o, endee chàku'uni ndi tava chí'í ma Jesuu ma nuu kruu, ikan na nde'e ma ñivi ña ndicha ña nì'i ndi ma ndatu ña nì'i ra ora nātaku ndiko ra. ¹¹Vati ma ora juuni ìyo ndito ga ndi ma ñuñivi i'ya, ìyo tu'va ndi kuenda ña kuvi ndi cha'a' ma Racha'nu Jesuu, ikan na nde'e ma ñivi ña ndicha ña nì'i ndi ma ndatu ña jàna'a ra nuu yo ma ora nātaku ndiko ra. ¹²Cha'a' yakan kùu yi ña ndyu'u endee ndè'e ndi tundo'o, ña ndava kùu ka'ni na ndi cha'a' ndo, ikan na kuu ni'i ndo nuu koo ndito ndo endeeni chi'in Jesuu.

¹³Ta iin ra tãa ma tutu Ndioo tatiempu te'en kã'an ra: “Ya'a ga chìnuni tu'un Ndioo, yakan va kàtitu'in yi.” Ta indukuni kùu yi chi'in ndyu'u, ti chìnuni ndi ma tu'un ra ta kàtitu'un ndi yi ndia. ¹⁴Vati cha chító yo ña ma Ndioo, ra jānataku ma Racha'nu Jesuu ma ora chí'í ra, juuni ma rakan kùu ra ña ni janataku ra ndi, ikan na ndo'iin ndisaa yo chi'in Jesuu ta ku'un yo chi'in ra ma nuu ìyo Tatá ra andivi. ¹⁵Tandi'i ma tundo'o ña ndè'e ndi kuenda ndo, yakan jàna'a yi ña ya'a kùuni ndi nde'e ndi ndo, ikan ma ora cha ni'i ndo ma ñamani Ndioo kuu jàna'a ndo yi nuu kua'a' ñivi. Ta takan kua'a' na kicha'a

na jaka'nu na ra ora chà'a na ta'vindioo nuu ra. ¹⁶Ta cha'a' yakan kùu yi ña ya'a jàndeeni ndi, vaji ma iti' nuu nuna cha kuàndocha'nu ndi, va ma iti' tichi ma kuñu ndi tiá kuàndochaa yi nani kivi. ¹⁷Vati ma tundo'o ña ndè'e ndi ma ñuñivi i'ya, nduva'a yati yà'a yi. Va chìto ndi ña nduva'a ka'nuga ma ndatu ña ni ni'i ndi ja'a ma tundo'o ikan, ti ni ni'i ndi nuu ni koo ndi endeeni chi'in Ndioo. ¹⁸Vati na töve kì'in kuenda yo ma ña tà'an yo ma ñuñivi i'ya ña kùu nde'o, ti ma ña kì'in kuenda yo kùu ña, naja kua ni ni'o nuu ni koo yo endeeni chi'in Ndioo ña töve ndichin nde'o ma vitin. Vati ma ña kùu nde'o ma ñuñivi i'ya ya'a yati yà'a yi, va ma ña ìyo andivi, töve.

5 Ta cha chìto yo ña tu ma kuñu yo jàndi'i na nuu yi, ni ni'o inga tuku yi ma nuu ni koo yo iti' andivi jà'a Ndioo. Vati ma kuñu yo ña ìyo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya kùu yi takua kùu ma ve'e ja'ma ña töve kùndee yi kua'a' tiempu, ti taku ma kuñu chaa, yöve iin ña jàva'a ñivini kùu yi ti iin ña jà'a Ndioo kuenda yo kùu yi. ²Ta ndicha ña ora juuni ìyo ga yo ma ñuñivi i'ya, ya'a nda'vi kùuni yo cha'a' ña cha kùuni yo ni'o ma kuñu chaa ña ni ku'va Ndioo nuu yo ma iti' andivi. ³Ta ora ni ni'o ma kuñu ikan, ni kuu yi takua ja'ma ñu'u yo, ti töve ni kakunuu viti yo jà'a yi. ⁴Vati ma ora juuni ìyo ga yo chi'in ma kuñu cha'nu yo ñuñivi i'ya, ya'a taxiini yo ta nda'vi kùuni yo jà'a ma tundo'o ña ndè'o. Ta ndicha va'a ña töve kùuni yo kivi yo, ti ma ña kùuni yo kùu yi ña na sama ma Ndioo yo chi'in ma kuñu chaa ña kùndee ndisaa tiempu, takua jà'a yo ma ora sàma yo yo chi'in ma ja'ma chaa. ⁵Vati maa ma Ndioo kùu ra ña jàndova'a ra ma tiñu i'ya kuenda yo, ti chā'a ra ma Tati Í ra ña na koo yi chi'o, ikan na ku'va yo kuenda ña takan kùu ma ña va'a ña ni ni'o tiá iti' nuu.

⁶Ta cha'a' yakan kùu yi ña nduva'a kuii jàndeeni yo nani ora, ta chìto yo ti ora juuni ìyo ndito ga yo chi'in ma kuñu ña ìyo yo ma ñuñivi i'ya, kùuni yi ka'an yi ña yöve ve'e maa yo kùu ma nuu ìyo yo, ti ìyo chika yo nuu ma Racha'nu Jesucristu. ⁷Vati vaji takā'an kunde'o ra, va ma ña jà'a yo vitin, jà'a yo yi cha'a' ña chìnuni yo ma tu'un kà'an ra. ⁸Va chìto yo ti ni jachinu ma Ndioo ma ña kà'an ra, yakan va nduva'a kuii kùuni yo sama yo nuu ìyo yo, ta takan ndakoo yo kuñu yo nde've, ta ko'o koo yo chi'in ma Racha'nu Jesuu. ⁹Ta cha'a' yakan kùu yi ña ndisaa tiempu nànduku yo ja'a yo ma ña

chàta'ani ma Racha'nu Jesuu, ta takan ja'a yo tuva ku'un yo koo yo chi'in ra andivi vitin a kìndoo ga yo ma ñuñivi i'ya. ¹⁰Vati tandi'i yo iyo yi ña kujana'a yo yo ma nuu jàkutuni Jesuu ma kuati yo, ta ikan ta'ii'iin yo ni ku'va ra ma ya'vi yo, cha'a' ma ña jà'a yo chi'in ma kuñu yo ora chiyo yo ma ñuñivi i'ya, tuva ña va'a kùu yi a töve.

Ma tu'un ña kà'an cha'a' ña jàndomani Racha'nu Ndioo yo

¹¹Yakan va tava cha chìto va'a ndi ña ma Racha'nu, iyo yi ña tiñu'u ndi ra. Ta cha'a' yakan kùu yi ña jà'nini ndi ma ñivi ña na na koto na ra ndia. Vati ma Racha'nu cha na koto va'a ra ndi, ta yakan va ndàtu ndi ña na koto maa ndo naja kua iyo ndi ndia. ¹²Ta koto nàkanini ndo ña cha'a' ña jàka'nu ndi juuni maa ndi kùu yi, vati ma ña kùuni ndi jana'a ndi nuu ndo kùu yi ña na sii kùuni ndo cha'a' ndi, ikan na kuu ka'an ndo yu'u ma ñivi ora yöve ña ndicha kùu ña kà'an na, vati ma ña nànduku na kùu yi ña na jaka'nu ma ñivini na, ta töve jà'a na yi kuenda ma Racha'nu chi'in anima na. ¹³Tuva ndyu'u ndian tivi xini kùu ndi kà'an ma ñivi, takan kùu ndi, va kuenda Ndioo, va tu yöve takan kùu yi kuenda maa ndo kùu yi. ¹⁴Ta cha'a' ña ya'a kùuni ma Cristu nde'e ra yo kùu yi, ña cha chà'a yo kuenda ña cha ndikun yo kuenda ra. Ta tava cha chìto va'a yo ña chī'í ra cha'a' yo, yakan va, kùuni yi ka'an yi ña juuni takan cha chī'í ndisaa yo chi'in ra ndia. ¹⁵Ta chī'í ra cha'a' ndisaa ñivi, ta cha'a' yakan kùu yi ña ma ndian iyo ndito, na tüvi iyo ndito na kuenda juuni maa na, vati iyo ndito na, va kuenda ma ra cha chī'í, ta nātaku ndiko ra cha'a' na. ¹⁶Ta cha'a' ña'a kùu yi ña nda vitin ta iti' nuu, ndyu'u na tüva nakanini ndi cha'a' ñivi takua nàkanini inga ñivi iyo ñuñivi cha'a' na, vaji takan chānini ndi cha'a' ma Racha'nu Cristu takua chānini ma ñivi ndia, va vitin na tüva. ¹⁷Ta cha'a' yakan kùu yi ña ma ndian cha ndō'iin chi'in Cristu, iin ñivi chaa kùu na. Vati cha ndākoo na ma ña cha'nu ña jà'a na, ta vitin kùu na ma ndian chaa kuenda ra. ¹⁸Ta tandi'i ma tiñu i'ya kùu yi ña jà'a ma Racha'nu Ndioo yi chi'in ndi, cha'a' ña jà'a Cristu, ña chā'a ra ma tiñu nuu ndi ña na jandomani ndi ma ñivi kuenda ra. ¹⁹Ta takan kùu yi ña jàndomani ndiko ma Racha'nu Ndioo ma ñivi iyo ñuñivi, cha'a' ma ña jà'a ma Cristu ña tüva ki'in Ndioo kuenda ma kuati jà'a na, vati ma ña kùuni ra kùu yi ña na jakoto ndi tandi'i

ma ñivi ìyo ñuñivi ma tu'un ra ña kà'an cha'a' naja kua jandomani ra ma ñivi kuenda ra. ²⁰ Yakan va ndyu'u kùu ndi ndian kàtitu'un ma tu'un Jesuu, ta ma ora janini ndi ndo kùuni ndi ña na ki'in ndo kuenda ma tu'un kà'an ndi, ti tu'un Ndioo kùu yi. Yakan va chi'in sivi Jesuu jànini ndi ndo ña na ndomani ndo chi'in Ndioo. ²¹ Vaji Cristu na töve ni jà'a ra nì'iin kuati, va Ndioo, jāndaku ra ra ña na kuu ra iin ra ìyo kuati cha'a' yo. Ta juuni cha'a' Cristu kùu yi ña Ndioo, jāndo'iin ra yo ña na kuu yo ñivi ndaa kuenda ra ndia.

6 Yakan va vitin, cha'a' ña jà'a ndi tiñu nuu ma Ndioo chi'in ndo, kùu yi ña jànini ndi ndo ña koto jāña ndo ma ñamani Ndioo ña chà'a ra nuu ndo. ² Vati ma Ndioo te'en kà'an ra nuu ma tutu ra:

Ma ora kùuniun ña taso'i ma ña kà'un, ta jā'i yi.

Ta juuni tіндеi ñun ma kivi ña jākakúí ñun ndia kàti Ndioo.

Ta vitin kùu ma kivi ña taso'o Ndioo ña kà'an yo ta jākakú ra yo.

³ Töve nī chasi koo ndi nì'iin ñivi chi'in ma tiñu jà'a ndi. Cha'a' yakan kùu yi ña na kùu ka'an ma ñivi ña na yöve ña va'a kùu ma ña jà'a ndi.

⁴ Ma ña jà'a ndi kùu yi ña tandi'i ma nuu kuà'an ndi jàna'a ndi nuu ndisaa ñivi, ti ndian jàkuu tiñu Ndioo kùu ndi. Ta juuni jāndeeni ndi ña jà'a ndi tiñu ikan, vaji ya'a ndè'e ndi tundo'o ta kùmani ndatiñu nuu ndi. ⁵ Ta juuni ya'a ga jāndeeni ndi vaji kàni na ndi, ta tì'i na ndi vekaa ta ya'a jākanuu na xini ta'an na kuenda ña jānde'e na tundo'o ndi. Ta juuni ya'a ga ndetiñu kùu ma tiñu jà'a ndi kuenda ma ñivi, ti ya'a ga kènaa ñuma'na ndi ta ya'a ga yà'a soko ndi ndia. ⁶ Ta juuni jàna'a ndi ma tiñu va'a ña jà'a ndi cha'a' ña kùu ndi ma ñivi ndaa, ta chito ndi ma ña ndicha. Ta juuni ya'a jāndeeni ndi ta tiñu'u ndi inga ñivi, cha'a' ña ìyo ma Tati Í Ndioo chi'in ndi, ta cha'a' ña ya'a ga kùuni ndi nde'e ndi Ndioo, ⁷ ta cha'a' ma tu'un ndaa ña kàtitu'un ndi, ta cha'a' ma ndatu Ndioo ña ìyo chi'in ndi ndia. Ta ndyu'u chàtiñu ndi ndisaa tu'un ndaa ña chà'a Ndioo nuu ndi kuenda ña tіндеe yi ma ndian va'a, ta kuenda ña kà'an ndi yu'u ma ndian kà'an chata tu'un ndaa ikan. ⁸ Ta ìyo iin ora tiñu'u ma ñivi ndi, ta ìyo inga ora ña kùu ndi tu'un nduva'a jà'a na. Ta ìyo ora vii kà'an na cha'a' ndi, ta inga ora, töve. Ta juuni ìyo ndian kà'an ña ya'a ga siini ndi tu'un vata, vaji kà'an ndi tu'un ndicha. ⁹ Ma ñivi jà'a na chi'in ndi, takua

jà'a na chi'in ndian töve nàkoto na, vaji nàkoto va'a na ndi. Ta kùu ndi takua kùu ma ndian cha kèe ña ndito, va juuni ndito ga ndi. Ta vaji ya'a ga jànde'e na tundo'o ndi, va na tüvi chì'í ndi jà'a na. ¹⁰ Ta juuni ya'a chisii ndi nani kivi, vaji ndè'e ndi tundo'o. Ta vaji ndicha ña kùu ndi ma ndian nda'vi, va chà'a Ndioo ña na jàndokuika ndi kua'a' ñivi chi'in tu'un ra ña kàtitu'un ndi. Ta kàa ndi takua kàa iin ndian tükuii na ìyo nuu, va tandi'i nakuyi ìyo nuu ndi jà'a Ndioo.

¹¹ Ndyo'o yani ndian ìyo ñuu Corintu, cha kàtitu'un kàchin va'a ndi chi'in ndisaa anima ndi nuu ndo, ti ya'a kùuni ndi nde'e ndi ndo. ¹² Yüvi maa ndi kùu ma ndian küuni nde'e ndo, vati maa ndo kùu ma ndian küuni nde'e ndi. ¹³ Yakan va janini ndo, takua jà'a iin tatá chi'in ndiakwati se'e ra, ña na kuuni ndo nde'e ndo ndi takua kùuni ndi nde'e ndi ndo.

**Maa yo kùu yo tava kùu ma veñu'u
Ndioo ra chà'a nuu koo yo endeeni**

¹⁴ Yakan va koto ndö'iin ndo chi'in ñivi töve chìnuni tu'un Jesuu, vati ma ndian jà'a takan kùu na takua kùu iin yunta chi'in iin burru ña jündii yo ma yuku xini ndri ta töve induku xita ndri. ¿A indukuni chànini ma ndian va'a chi'in ma ndian kini? Ta, ¿a indukuni chàkunuu ndian kuà'an iti' ndichin chi'in ndian chàkunuu nuu naa kùuni ndo? ¹⁵ Ña yöve takan kùu yi, vati töve induku chànini ma Cristu kua ma kui'na. Ta juuni na küu koo vii ma ndian chìnuni kua iin ndian töve chìnuni va'a. ¹⁶ Na töve indukuni kùu ma veñu'u nuu jàka'nu yo Ndioo, kua ma nuu ìyo ma yutun íí ña jàka'nu ma ndian töve chìnuni. Ti maa yo kùu ma ndian kùu veñu'u ma Ndioo, ra chà'a kivi koo yo. Ta cha'a' yakan kùu yi ña te'en kà'an Ndioo cha'a' yi niku:

Ni koi chi'in na ta ni kakunui ma chi'in na,
ti yu'u ni kuu ma Ndioo na
ta ndiakan ni kuu na ma ñivi.

¹⁷ Yakan va juuni te'en kà'an ma Ndioo ndia:

Na kee ndo ma tañu ma ñivi töve chìnuni ikan,
ta na koo siin ndo,
ta koto jà'a ndo ma ña töve va'a,
tajan kùu ku'vai ña kì'vi ndo ma iti,

¹⁸vati ndyo'o ndian kùu ñivi ña'a ta ndra'ii, ni
 kui iin tatá kuenda ndo,
 ta maa ndo ndian kùu se'i,
 takan kàti ma Racha'nu Ndioo ra ya'a ga ìyo ndatu ninii ka'nu
 nuñu'u' ñuñivi chi'in andivi.

7 Ta cha'a' ma tu'un ña chā'a Ndioo nuu yo i'ya ndyo'o
 yani, ìyo yi ña jaña yo tandi'i ma ña kini jà'a yo chi'in
 ma kuñu yo ta ma chinituni yo ta jaka'nu yo ra, ikan na
 ndo'íi yo cha'a' ña kùu yo ñivi ña tiñu'u Ndioo.

**Ya'a ga chisii Paulu cha'a' ña sàma kua
 chànini ma ndian ìyo Ñuu Corintu**

²Yakan va na ku'va ndo ita'vi nuu nuna ma anima ndo nuu ndi,
 vati ndyu'u yüvi ndian jànda'viña'a kùu ndi ta ni yüvi ndian kini
 kùu ndi ta töve jàkanuu ndi xini n'iin ñivi ndia. ³Ta koto nàkanini
 ndo ña chi'in ma ña kà'an ndi i'ya chata ndo kà'an ndi, kùuni ndo,
 vati tava cha kà'in chi'in ndo niku ña, maa ndo kùu ma ndian ya'a
 kùuni ndi nde'e ndi, vaji ndava ìyo yi ña kuvi ndi cha'a' ndo, tuva
 takan kùu yi. ⁴Cha'a' yakan kùu yi ña ya'a chisii ndi cha'a' ndo,
 ta tüvi ndasii ndi ña ka'an ndi ma tu'un ndaa nuu ndo. Vaji tañu
 ma tundo'o ndè'e ndi juuni ya'a chisii ndi cha'a' ndo ndia.

⁵Vati nda ora kīchaa ndi ma ñu'u' Macedonia, ni ita'vi takā'an
 nindee ndi, vati ma ña tà'an ndi kùu ña, tandi'i nuu kuà'an ndi ya'a
 ga ndè'e ndi tundo'o, ti kànita'an ma ñivi chi'in ndi, ta cha'a' yakan
 kùu yi ña ya'a ndasii ndi ndia. ⁶Va ma Ndioo ra jàndomani ma ndian
 ya'a ga nda'vi kuuni, rakan kùu ra ña jàndomani ndyu'u cha'a' ma ra
 nàni Titu ma ora kīchaa ra. ⁷Va na yöve uvaa cha'a' ña kīchaani
 Titu kùu yi ña kuu takan, vati ndava nda maa ra juuni ya'a chisii ra
 cha'a' ma tiñu va'a ña jā'a ndo ndia. Ta juuni kātitu'un ra nuu ndi
 naja kua ya'a ga kùuni ndo nde'e ndo ndi, ta naja kua ya'a nda'vi
 kuuni ndo ora nàkanini ndo cha'a' ndi. Yakan va tiaga chisii ndi
 ma ora kà'an ra takan. ⁸Ta nda'vi kùunì ora chā'i kuenda ña ma
 tutu ña tächì nuu ndo ni ja'a yi ña na nda'vi kuuni ndo niku. Va
 vitin töva nda'vi kùunì ti cha chā'i kuenda ña ndicha kuii ña takan
 kuu yi chi'in ndo, va kuenda uvi uni kivi ni. ⁹Ta vitin ya'a chisii, va

yöve cha'a' ña ya'a nda'vi kũuni ndo jã'i ora tãchi ma tutu nuu ndo, ti chĩsij va cha'a' ña chĩkoni'i ndiko ndo chi'in Ndioo jã'a ma ña nda'vi kũuni ndo. Ta chĩtoi ña cha'a' Ndioo kũu yi ña nda'vi kũuni ndo, ta juuni chà'i kuenda ña töve nĩ jachika ndo ndo ma iti' ra jà'i ora tãchĩ ma tutu nuu ndo. ¹⁰Vati tu chĩkoni'o ma iti' Ndioo jà'a ña ya'a nda'vi kũuni yo, iin ña va'a kũu yi nuu Ndioo, ta takan kũu ni'o nuu jàkákú ra yo ta tüva ìyo yi ña nàkanini yo cha'a' yi. Va tu ya'a ga nda'vi kũuni yo takua ndà'vi kũuni ma ñivi ìyo ñuñivi, ni ja'a yi ña na endee kèsiin yo ma iti' Ndioo. ¹¹Ya'a chàta'ani Ndioo naja kua jã'a ndo ña jãndeeni ndo ma ña ya'a nda'vi kũuni ndo ma tava kũuni ra. Ta vitin, jna nde'e ndo ma naja kua va'a jã'a ma tu'un ña tãchĩ nuu ndo! Jã'a yi ña na ku'va ndo kuenda, ta tandikun ndo ma iti' va'a. Ta juuni jã'a yi ña na kuxaan ndo chi'in ma ra jà'a kuati, vaji ya'a kanuu ndo jà'a ndo yi. Ta juuni jã'a yi ña na ya'a kuuni ndo nde'e ndo yu'u ndia, ta juuni jãnde'e ndo tundo'o ma ra jã'a ma kuati ikan. Ta cha'a' ma ña jã'a ndo i'ya, jàna'a yi nuu ndi ña na töve nĩ ndo'iin ndo chi'in ña kini. ¹²Yakan va ora tãchĩ ma inga tutu nuu ndo, töve ya'a nàkanini cha'a' ma ra jã'a kuati ikan, ta ni töve ya'a nàkanini cha'a' ma ra ndē'e ma tundo'o ndia. Ti ma ña chānini ora tãchĩ yi nuu ndo kũu yi ña na koto ndaa va'a ndo tu ndicha kuii ña ya'a kũuni ndo ndè'e ndo ndi ndava nuu Ndioo. ¹³Ta cha'a' yakan kũu yi ña nĩ'i ndi tundeeni ndi.

Va chĩsii ga ndi ora ndē'e ndi ña ya'a ga sii kũuni ma Titu cha'a' ña tĩndee ndo ra ta chà'a ndo tundeeni ra ora chānde'e ra ndo. ¹⁴Ta ora kātitu'un nuu Titu ña ñivi ya'a iñu'u kũu ndo ma nuu ra, nduva'a kīndoo va'i jã'a yi ta töve nĩ kukanui, ti takan kũu yi. Ta tava ndisaa ma tu'un kātitu'un ndi nuu ndo kũu yi ma ña ndaa, juuni ña ndaa kũu ma ña kātitu'un ndi nuu Titu cha'a' ndo ndia. ¹⁵Ta ma Titu tiaga kũuni ra nde'e ra ndo ma ora chàku'uni ra ma ña jã'a ndo chi'in ra ña jãchi'in ndo ma tu'un yu'u ra, ta ya'a tĩñu'u ndo ra ora chíyo ra chi'in ndo. ¹⁶Cha'a' yakan kũu yi ña ya'a ga chĩsij, vati ìyo kua'a' tundeeni chi'in ndo.

Kātitu'un Paulu cha'a' xu'un' sòkó yo nuu Ndioo

8 Ta vitin ndyo'o yani, kũuni ndi jakoto ndi nuu ndo naja kua chà'a Ndioo ma ñamani ra nuu ndian chĩnuni ña ìyo ninii ñuu

ñu'u' Macedonia. ²Ta ma ndian chìnuni ñuu ikan, vaji cha ndē'e na kua'a' tundo'o, va nduva'a kuu chīsii na, ta vaji ndicha ña nda'vi na, va ndiakan kùu ma ndian sòkó ga ma ndatiñu kuenda ma Ndioo. ³Ta cha'a' yakan kùu yi ña, yu'u chà'i kuenda cha'a' na, ña ndicha kuu ña maa ndio na sòkó na ma ndatiñu kuenda Ndioo chi'in anima na, ta tandi'i inga tuku ma ña chā'a na, ta ndava tiaga ma ña kùu ku'va na ndia. ⁴Ta nduva'a chikan na ñamani nuu ndi ña, na ku'va ndi ña ki'in na ita'vi ma ndatiñu ña sòkó ma ñivi nuu ndi, kuenda ña na tindee na ma ñivi Ndioo ndia. ⁵Takan kuu ña sòkó na tiaga ma kua chànini ndi niku, vati ji'na sòkó na maa na kuenda ma Racha'nu, tajan sòkó ndio na na nuu ndi kuenda ña na tindee na ndi, ma takua kùuni Ndioo. ⁶Ta cha'a' yakan kùu yi ña jānini ndi Titu ña, na jachinu ra ña jati'vi ra ma ndatiñu ña sòkó ma ñivi ña ìyo tañu ndo, ma takua kīcha'a ra jà'a ra yi niku. ⁷Vati takua ndyo'o ya'a ga va'a kèta tandi'i ma tiñu jà'a ndo, tava kùu ma ña ya'a chìnuni ndo, ta ya'a ìyo chinituni ndo kuenda ma tiñu Ndioo ña jàna'a ndo ma tu'un ra nuu inga ñivi chi'in ndisaa anima ndo, ta ya'a kùuni ndo nde'e ndo ndi. Ta takua indukuni jà'a ndo, ta ìyo yi ña jachinu ndo jàti'vi ndo ma ña kà'an Titu ndia. ⁸Ta cha'a' ña'a töve jānini ndo ña ja'a ndo yi chi'in na, ti ma ña kuunī kùu yi ña na ku'va ndo kuenda tu indukuni anima ndo chi'in inga na, ikan na koto ndo tu ndicha ña kùuni ndo nde'e ndo na. ⁹Ndyo'o cha nākoto ndo ma ñamani ña chā'a Racha'nu Jesucristu nuu ndo, vati rakan vaji ya'a ga kuika ra ora chīyo ra andivi, va nde've ndōnda'vi ra cha'a' ndo, ikan na kuu ndokuika ndo cha'a' ndisaa ma ña jā'a ra kuenda ndo.

¹⁰Ta cha'a' ña'a kùu yi ña, chūndayu'i ndo ña na jàchinu ndo ña jàti'vi ndo ma ndatiñu ikan, takua cha kīcha'a ndo jà'a ndo yi chi'in ndisaa anima ndo ma kuyava. ¹¹Yakan va na ja'a ndo ma tiñu ikan, ta jachinu ndo yi ma takua chànini ndo ma ora kīcha'a ndo ja'a ndo yi. Ta juuni na ku'va ndo yi nuu na takua ìyo yi chi'in ndo. ¹²Vati tu ìyo ñivi ña kùuni na soko na iin nakuyi chi'in ndisaa anima na, ma Ndioo ki'in ra kuenda yi tuva sòkó na yi ma takua ìyo yi nuu na. Vati taku rakan tūvi chikan ra ña na sòkó na tia yi tuva tūvi ìyo yi nuu na. ¹³Ta töve kùuni ndi ña, na kumani ndatiñu nuu ndo cha'a' ña tindee ndo inga ñivi, vati ma ña kùuni ndi kùu yi ña, na ndoo induku na chi'in ndo. ¹⁴Ti taku ma vitin, nuu ndyo'o ìyo ma ndatiñu ña kumani

nuu na, va ni keta iin kivi ña nuu maa ndo ni kumani yi, tajan ndiakan kùu tìndee ndio na ndo chi'in ma ña kumani nuu ndo, ti maa na ni koo yi nuu. Ta takan kùu yi ña ndisaa ndo ni ndo induku ndo. ¹⁵Vati taku nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: “Ni töve nī chakoso nī'iin nakuyi nuu ma ndian ya'a kua'a' ndatiñu jāti'vi, ta ni töve nī kumani nī'iin nakuyi nuu ma ndian ya'a ga tiani nakuyi jāti'vi ndia.”

Nuu kuà'an Titu chi'in ndian kùta'an ra ñuu Corintu

¹⁶Ta cha'a' yakan kùu yi ña ya'a ga chà'i ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo, cha'a' ña induku chà'nini Titu ma kua chà'nini cha'a' ndo ndia. ¹⁷Takan kàti, ti jāchi'in ra ma kua chà'nini, va tava juuni ya'a ga ìyoni ra ña na koo va'a ndo. Yakan va, maa ndio ra kùu ma ra kùuni kunde'e ndo ma vitin. ¹⁸Ta chi'in Titu tāchi ndi iin ra yani yo ra chìnuni, ña ya'a va'a kà'an ta'ii'iin ma ñivi Ndioo chata, cha'a' ña ya'a va'a kàtitu'un ra ma tu'un Ndioo ña jàkakú yo. ¹⁹Ta na yöve uvaa ña'ani kùu yi, vati juuni kāchin na ma ra yani yo i'ya, kuenda ña kakunuu ra chi'in ndi, ta tìndee ra ndi ña jàchaa ndi ma ndatiñu ña sòkó ndo nuu ndi kuenda na. Ta ndisaa ma tiñu i'ya jà'a ndi yi takan, ikan na ku'va ndo kuenda ña nduva'a ìyoni ndi tìndee ndi ndo, ta juuni jà'a ndi yi cha'a' ña tiñu'u ndi ma Jesucristu ndia. ²⁰Ta takan kùuni ndi ja'a ndi, ikan na töve ka'an ma ñivi chata ndi cha'a' ma xu'un' ña sòkó ndo kuenda ña nata'vi ndi yi kuenda ndian chiniñu'u yi ña ìyo inga ñuu. ²¹Vati ndisaa ña chà'nini ndi ja'a ndi kùu ma tiñu ndaa, yöve uvaa nuu ndè'e ma Racha'nu kùu yi, ti juuni nuu ndè'e ma ñivi ndia.

²²Chi'in ma ninduvi ndra'ya tāchi ndi inga ra yani yo ma nuu ndo, vati ra'ya kua'a' cha'a' cha jāna'a ra nuu ndi ña chàta'ani ra ja'a ra ma tiñu Ndioo, va vitin tiaga chīsii ra ña kùuni ra ja'a ra yi cha'a' ña ìyo tundeeni ra chi'in ndo. ²³Tu ìyo ndian chikatu'un nuu ndo cha'a' ma ra yanio Titu, na ka'an ndo chi'in na, ti merui, ra jàtiñu chi'in cha'a' ndo kùu ra. Ta tu chikatu'un ga na cha'a' ma inga ndra yani yo, na ka'an ndo chi'in na, ti ndra tāchi ma ndian chìnuni ña ìyo inga ñuu kùu ndra. Ta juuni ya'a ga tiñu'u ndra ma Jesucristu ndia. ²⁴Yakan va ìyo yi ña jana'a kachin ndo nuu ndra'ya, ikan na kuu koto ndra ti ñivi jàchinu ña kà'an kùu ndo, ta takan

kùu koto ndra ña ìyo kuenda ma tu'un tayi kà'an ndi cha'a' ndo, ikan na ku'va ma ndian chìnuni kuenda naja kua kuu ndo.

**Nuu kà'an Paulu cha'a' ña na sokó yo ma ndatiñu
kuenda ma ndian ta'an yo ndian kùmani yi nuu**

9 Ta cha'a' ma xu'un' ña nàkuiso ndo kuenda ma ndian ta'an yo ndian chìnuni, tüva chiniñu'i kàtitu'in nuuni nuuni nuu ndo, ²vati cha ch̀toi ti ya'a ga ìyoni ndo jà'a ndo yi, ta nduva'a kàtitu'in nuu ma ndian chìnuni ñu'u' Macedonia naja kua ya'a tayi kùunì cha'a' ndyo'o ndian ìyo ñu'u' Acaya, vati nda kuyava kùu yi ña chàtu'va ndo ña tìndee ndo na. Ta chayatin ma ndian ñu'u' Macedonia cha nduva'a ch̀sìi na cha'a' ña ya'a chàta'ani ndo jà'a ndo yi. ³Ta cha'a' yakan kùu yi ña tàchi ma ndra yani yo i'ya, na tìndee ndra ndo jati'vi ndo ma ña ni sokó ndo, ikan na töve nakanini ma ñivi ña jatayi maani ndi ndi cha'a' ndo nuu na, ma ora kàtitu'un ndi ña ndicha kuii ña ìyo tu'va ndo jà'a ndo yi, ⁴koto najani kaani ku'un iin ma ndian ñu'u' Macedonia ña chìnuni chi'in ma ñuu ndo, ta nata'an ndi ndo ña töve ìyo tu'va ndo ña jàchinu ndo ma tiñu ikan. Ta tu takan ni kuu yi tajan ni kukanuu ndi cha'a' ndo cha'a' ña nduva'a kùndeeni ndi ndo niku. Va maa ndo kùu ma ndian nduva'a ga ni kukanuu cha'a' yi. ⁵Ta cha'a' ña'a kùu yi ña ch̀kain nuu ma ndra yani yo ña na ku'un ji'na ndra kunde'e ndra ndo nuu ìyo ndo, ikan na tìndee ndra ndo ña na jachinu ndo ma xu'un' ña jàti'vi ta'an ndo, takua ch̀a ndo tu'un niku. Vati kùuni ndi ña na ja'a ndo ña kana ma anima ndo, ta yöve ña jà'a ndo yi cha'a' ña jànini ndi ndo.

Tu sòkó yo iin nakuyi, na ja'a yo yi va chi'in ndisaa anima yo

⁶Na kuku'uni ndo takua kà'an ma tu'un i'ya: Taku ma yo tàchi tiani, juuni tiani ma ndatiñu ni ndaki'in yo ndia. Ta ma yo tàchi kua'a', juuni kua'a' ma ndatiñu ni ndaki'in yo ndia. ⁷Ta'ii'in yo, ìyo yi ña sokó yo iin nakuyi, va chi'in ndisaa anima yo, ta na töve ìyo yi ña sokó yo yi cha'a' ña jànini inga na yo, tuva töve ìyoni yo ja'a yo yi, vati Ndioo ya'a ga kùuni ra nde'e ra ma ñivi ña ya'a ch̀sìi ora soko na iin nakuyi. ⁸Ndioo kùu jandokua'a' ra tandi'i nuu ma ñamani ra kuenda ndo, ikan na kùmani ni'iin

nakuyi nuu ndo, ta takan kùu tindee ga ndo inga tuku ñivi chi'in ma tiñu va'a jà'a ndo ndia. ⁹Vati tutu Ndioo te'en kà'an yi:

Nāta'vi na ma ña chiniñu'u ma ndian nda'vi,
ta ma tiñu va'a ña jà'a na ìyo yi endeeni.

¹⁰Vati ma Ndioo ra chà'a ma tata ña tàchi yo chi'in ma ña chàchi yo, ni ku'va ra yi nuu ndo, ta ni jandokua'a' ra yi, ikan na kuu jatiñu ndo yi kuenda ña tìndee ndo inga ñivi. ¹¹Ta takan ndyo'o ni koo kua'a' nuu ma ña kuika ndo, ikan na kuu tindee ndo ma ndian kùmani yi nuu. Ta ora ni kundaka ndi yi nuu na, ni ku'va na ta'vindioo nuu ma Racha'nu cha'a' ña jàkuu ndo ma tiñu ikan. ¹²Vati ora tindee ndo ma ndian ta'an ndo ña kùmani yi nuu, na yöve uvaa cha'a' yakani kùu yi ña jà'a ndo ma ña va'a, vati juuni jà'a ndo ña na ku'va na kua'a' ta'vindioo nuu ma Racha'nu ndia. ¹³Ta ndiakan nduva'a ni jaka'nu na Ndioo, cha'a' ma ña sòkó ndo kuenda na. Ta chi'in yakan jàna'ndo ña ndicha va'a ña jàchi'in ndo ma tu'un Cristu ña kàtitu'un ndo. Yakan va ni tiñu'u na Ndioo cha'a' ma tiñu va'a ña jà'a ndo kuenda na, ta kuenda inga ñivi ndia. ¹⁴Ta juuni ndiakan ni ka'an na chi'in Ndioo cha'a' ndo chi'in ndisaa anima na, cha'a' ña ndè'e na ña nduva'a ìyo ma ñamani Ndioo chi'in ndo. ¹⁵¡Ta'vindioun yo'o Racha'nu cha'a' ña chà'un iin ña ya'a ka'nu nuu ndi ña nī kuu nani'i ndi naja kua ka'an ndi yi!

Nuu ìyo ndatu Paulu cha'a' ña kùu ra tatun Jesucristu

10 Yu'u Paulu chà'i kuenda ña ìyo ma ndian ìyo tañu ndo kà'an na ña kanui kà'in nuu ndo ora ìyoi tañu ndo, ta xaan kà'in nuu ndo chi'in tutu ora chàkunui nuu chika, kùuni ndo. Va vitin yu'u jàninì ndo chi'in tu'un vita ta vii takua vii kà'an Cristu, ²ñā koto jàninì ndo yu'u ña na kà'an xain nuu uvi uni ma ndian ìyo tañu ndo ña kà'an ña ndisaa ña jà'a ndi kùu kuenda juuni maa ndi, ora ni kunde'e ndiko ndi ndo. ³Ndicha va'a ña juuni ma ñivi ìyo ñuñivi kùu ndi, va töve kànita'an ndi takua jà'a ma ndian ìyo ñuñivi i'ya. ⁴Vati ma ña nda'a ndi kuenda ña kànita'an ndi, töve indukuni kùu yi takua kùu ma ña chàtiñu ma ndian ìyo ñuñivi i'ya, ti ma ña nda'a ndi kùu ma ndatu ña chā'a Ndioo kuenda ña na jàkanaa ndi ndian ìyo ndatu ma ñuñivi i'ya. ⁵Ta takan kùu yi ña jandi'i ndi ma tu'un kà'an ma ndian kà'an chata Ndioo chi'in tandi'i tu'un tayi ña töve

chà'a ña na nakoto ñivi ma Racha'nu Ndioo. Ta tandi'i ma ndian chànini takan ndàkoo ndi na nda'a' Cristu, ikan na jachi'in na ma ña kà'an ra. ⁶Ta ora cha chā'a ndi kuenda ña cha jàchi'in va'a ndo ma tu'un Cristu, tajan ndyu'u cha ìyo tu'va ndio ndi kuenda ña jànde'e ndi tundo'o tandi'i ma ndian töve kùuni jachi'in ma tu'un ra.

⁷Kùuni ndi ña ja'a va'a ndo kuenda naja kua kùu ma ñivi. Tu ìyo nda ndyo'o ña ndicha va'a ña kùu ndo ndian chìnuni tu'un Cristu, ìyo yi ña ki'in kuenda ndo ndyu'u cha'a' ña juuni ndian chìnuni tu'un ra kùu ndi ndia. ⁸Ta ndicha ña vaji ya'a ndui tiá ma kua jàninì ndo chi'in ma tiñu ndisoì, na töve kànui ja'i yi, ti chìtoi ña ma ndatu ña chā'a ma Racha'nu nuu ndi kùu yi kuenda ña na tindee yi ndo ña kua'nu va'a ndo, ta yöve kuenda ña jànaa yi ndo. ⁹Na töve kùunì ña nakanini ndo ña jayu'vì ndo chi'in ma tutu ña tàchì nuu ndo. ¹⁰Vati ìyo iin ndo ña kà'an ña ya'a ga xaan kà'in nuu ma tutu tàchì nuu ndo, va ora kà'in yi chi'in ma tu'un yu'i, ya'a vita kà'in yi ta töve nda kuenda yi, kùuni ndo. ¹¹Va ma ndian kà'an te'en, ìyo yi ña koto va'a na ti ma ora tüvi ndi chi'in ndo ta kà'an ndi takan nuu ma tutu tàchi ndi nuu ndo, indukuni takan ni ja'a ndi yi ora ni koo ndi chi'in ndo ma nuu ìyo ndo ndia.

¹²Ta na töve kànani ndi jando induku ndi ndi chi'in ma ndian jàka'nu juuni maa. Taku ma ndian chànini takan, tìvi xini na ti yövi ña va'a kùu ma ña chànini na, ña kùuni na jando induku na na chi'in juuni maa na, kuenda ña jaya'a na yi nuu inga tuku na. ¹³Vati taku ndyu'u, na tüvi chàta'ani ndi jaka'nu ndi ndi tiá ma kua ìyo yi ña ja'a ndi. Vati maa ma Ndioo kùu ra ña jàna'a ra nuu ndi ndanu ìyo yi ña kukuita ndi chi'in ma tiñu jà'a ndi, ta maa ra kùu ra ña chā'a ra ña kèta ndi nda ma ñuu Corintu nuu ìyo ndo chiña.

¹⁴Ti tu tüvi chā'an ndi chākatitu'un ndi tu'un Cristu nuu ndo niku, na töve nda kuenda kùu yi ma ña kà'an ndi vitin, va cha'a' ña maa ndi kùu ma ndian nunuu ña chākatitu'un yi nuu ndo, yakan va chà'a ndi kuenda ña tüvi ya'a nduu ndi tiá ma kua ìyo yi ña jà'a ndi. ¹⁵Ta na töve jàtayi ndi ndi cha'a' ma tiñu ña jà'a inga ñivi, ta iin ña maa ndi kùu ma ndian jà'a yi. Ti ma ña chànini ndi ja'a ndi kùu ña jàtiñu ga ndi chi'in ndo takua kùuni Ndioo ña jà'a ndi, ikan na chinuni ndo tiaga. ¹⁶Ta tiá iti' nuu chànini ndi ku'un ndi nda iti' nuu ga ma ñuu ndo ña kukatitu'un ndi nuu inga ñivi cha'a'

ña naja kua ni jakakú Cristu yo, va ma ña töve chàta'ani ndi ja'a ndi kùu ña xítakaa ndi ñivi chìnuni tu'un Cristu jà'a inga ndra, ta jaka'nu ndi ndi cha'a' ma ñivi chìnuni jà'a ndra. ¹⁷Ta tu ìyo nda yo kuunio jaka'nu yo yo cha'a' iin nakuyi, va'a ga ña na jaka'nu yo yo cha'a' ña kùu yo kuenda ma Racha'nu. ¹⁸Vati na yöve cha'a' ña jàka'nu yo juuni maa yo kùu yi ña kindoo va'a yo, ti tu kindoo va'a yo nuu Ndioo kùu yi cha'a' ña kàti Ndioo ña ñivi va'a kùu yo.

Nuu kà'an Paulu chata ma ndra jà'ani ña kùu tatun Jesuu

11 Ma ña kùunì kuu yi ña na jandeeni ndo uvi uni tu'un töve nda kuenda ña ni ka'in vitin nuu ndo! Ta a kùuni ndo a kùuni ndo, va ìyo yi ña taso'o ndo yi. ²Vati yu'u ya'a ga kuiñui takua kuiñui ma Racha'nu Ndioo cha'a' ndo koto kèsiin ndo ma iti' ra. Chà'i tu'un nuu Cristu ña ni ku'vai ndo nuu uvanuuni ra, takua jà'a iin ndian kùu tatá ora chà'a na ñayoko se'e na nuu ma ra ni tanda'a chi'an. ³Vati yu'u ya'a nàkaninì cha'a' ndo koto janda'viña'a inga ñivi ndo, ta jàña ndo ña jàka'nu ndo ma Cristu, takua jà'a ma koo xaán ña jànda'viña'a ri ma ña chūnani Eva chi'in maña ri tatiempu. ⁴Va yu'u te'en chàninì cha'a' ndo. ¿Ta naja tìin ndo ña kà'an ma nda ndra nikuuni ña vèchi kàtitu'un cha'a' iin Jesuu ña siin kàa kua ma Jesuu ndicha ña cha kàtitu'un ndi nuu ndo? ¿A ta naja tìin ndo inga tu'un ña kà'an cha'a' ma Tati Í Ndioo ña siin kàa kua ma ña cha nì'i ndo? ¿A ta naja ìyo tu'va ndo ña chìnuni ndo ma tu'un kà'an ndra ña siin kàa kua ma tu'un Ndioo ña cha chìnuni ndo jà'a ndi?, ndia. ⁵Chànini ñivi ña tatun ka'nu ga kùu ndrakan kua yu'u, kùuni na, va töve ndicha. ⁶Ta vaji ndicha ña na töve nduva'a vii kà'in ora kàtitu'in nuu ndo, va chitòì ña ìyo chinitunì kuenda ma tu'un Ndioo. Ta chitò ndo yi, ti kua'a' cha'a' cha jāna'ì yi nuu ndo chi'in tandi'i ma tiñu jà'a ndi. ⁷¿A chànini ndo ña na vā'a jā'i ma ora jāna'a saanì ma tu'un Jesuu nuu ndo? ¿A iin kuati kùu yi ña jandota'anì yu'u cha'a' ña jandoka'nui ndo?, kùuni ndo. ⁸Taku yu'u ti tīndee ma ndian chìnuni inga ñuu yu'u chi'in xu'un', ikan na kuu kuàtiñui yi chi'in ndo. ⁹Ta ma ora chīyoi chi'in ndo ta chaa iin kivi ña kūmani ndatiñu nui, va na töve nī chikain yi nuu nī'iin ndo, vati ma ndian kùu yani yo ndian kīchi ñu'u' Macedonia, ndiakan kùu ma ndian tīndee yu'u chi'in tandi'i ña kūmani nui. Yakan va ma kivi ikan töve nī chikain

nĩ'iin nakuyi nuu ndo, ta takan ni ja'i yi iti' nuu ndia. ¹⁰Ta ndicha va'a ña ndava nuu Cristu kùu ma ña kà'in, ti chĩtoi ña jàtiñu va'i ta töve chikain nĩ'iin nakuyi nuu ndo, yakan va na kùu ka'an nĩ'iin ndyo'o ndian ìyo ninii ka'nu ñu'u' Acaya chatai. ¹¹¿Tanuu? ¿A kà'in te'en cha'a' ña töve kùnũ nde'i ndo?, kùuni ndo. ¡Na yüvi takan kùu yi, vati ndava nda nuu Ndioo kà'in ña ya'a kùnũ nde'i ndo!

¹²Va yu'u ni ja'i ma takua takani jà'i, ikan na kùu ni'i ndrakan ña kà'an ndra ña indukuni jà'a ndra kua ndyu'u, ti töve ndicha ña takan jà'a ndra. ¹³Va ma ña ndicha kùu yi ña ndrakan kùu ndra, ndra jà'ani ña tatun Cristu kùu ndra, ti ma tiñu jà'a ndra kùu yi ña jànda'viña'a ndra ñivini. ¹⁴Ta ndisaa ña'a na töve ndetiñu kùtunini yo ña takan jà'a ndra, vati nda ma kui'na jàya'án ñá' ña kùuán' tati jàtiñu kuenda Ndioo. ¹⁵Ta cha'a yakan kùu yi ña tu cha chà'a yo kuenda ña takan jà'a ma ndian jàtiñu kuenda ma kui'na, tajan kùuni yi ka'an yi ña juuni kùu jaya'a na na ña kùu na ndian ja'a tiñu va'a ndia. Va ni chaa iin kivi ña Ndioo ni jande'e ra tundo'o na cha'a' ma tiñu kini ña jà'a na.

Nuu ndè'e Paulu tundo'o cha'a' ña kùu ra tatun Ndioo

¹⁶Inga cha'a' kà'an ndikoi chi'in ndo ña na töve va'a jà'a ndo ña chà'nini ndo ña ra tìvi xini kùu. Va tu takan chà'nini ndo, na ku'va ndo ña na ka'in nuu ndo takua kà'an iin ra tìvi xini, ikan na kuu jaka'nui yu'u ita'vi cha'a' ma ña kà'in, ¹⁷ta na yöve ma Racha'nu Ndioo kùu ra ña chā'a ra ña na ka'in takan nuu ndo, va ni ka'in yi kuenda ña jàka'nui juuni mai takua jà'a iin ra tìvi xini tuva takan chà'nini ndo ña kùu. ¹⁸Vati tu kua'a' ñivi ìyo ñuñivi i'ya jàtayi na na cha'a' ma ña jà'a na, juuni kua ikan ni jatayĩ yu'u tuva takan kùuni ndo ndia. ¹⁹¿A va'a ña jàndeeni ndo tàso'o ndo tu'un kà'an ma ndra tìvi xini?, kùuni ndo. ¿A chà'nini ndo ña ya'a ìyo chinituni ndo cha'a' ña jà'a ndo takan?, kùuni ndo. ²⁰Ta juuni töve va'a ña ya'a jàndeeni ndo jàkuu ndo tiñu nuu ndrakan cha'a' ña jànini ndra ndo, ta kùu ndra ña su'u ndra nuu ndo, ta kùmusu ndra ndo, ta töve tiñu'u ndra ndo, ta juunni ku'va ndo ña kani ndra nuu ndo ndia. ²¹¿A chà'nini ndo ña na töve va'a jà'a ndi cha'a' ña töve jà'a ndi ma kua jà'a ndra chi'in ndo?, kùuni ndo.

Vati tu ndrakan jàtayi ndra ndra cha'a' ma ña jà'a ndra, nda yu'u kùu jatayĩ yu'u cha'a' ña jà'i, vaji ma tu'un ikan kùu yi iin ña töve

nda kuenda, kuenda ndo. ²²Vati tu ndrakan kùu ndra ndian hebreu, ta juuni yu'u ndia. Tatu ndrakan kùu ndra ndian ñu'u' Israel, nda yu'u ndia. Tatu ndrakan kùu ndra ndian kichi tata Abraham, nda mai ndia. ²³Tatu kàti ndra ña kùu ndra ma ndra jàtiñu kuenda Cristu; mai tiaga, vaji kà'in yi takua kà'an iin ra tivi xini. Va ndicha kuii ña jàtiñui tiá kua ndrakan, vati ndo'o gai kua ndrakan, ta chùndii gai vekaa kua ndrakan, ta kua'a' cha'a' cha yatin ni kuvì cha'a' ma Racha'nu ndia. ²⁴Ta u'un cha'a' jānde'e ma ndian judú tundo'o yu'u ña kani na oko cha'un kumi yo'o chatai ta'ii'iin cha'a'. ²⁵Ta uni cha'a' kani na yu'u chi'in koroti, ta iin cha'a' kani na yu'u chi'in yuu. Ta uni cha'a' sā'vi ma varku kuà'in ma tichi tañu'u ndia. Ta iin cha'a' kīndoi tichi tañu'u iin nduvi ta iin niñuu. ²⁶Ta juuni ya'a ga kua'a' ma nuu chàkunui ndē'i tundo'o: taku ma tichi yuta ka'nu, taku chi'in ma ndra su'u, taku chi'in ma ndian judú ñui, ta ndian töve, taku tichi ñuu, tichi ku'u, ta tichi tañu'u, ta juuni taku chi'in ma ndian jà'ani ña ndian chìnuni kùu na ndia. ²⁷Ta kua'a' cha'a' jàtiñui kuenda ma Racha'nu ta ndē'i tundo'o, ta kua'a' cha'a' tā'nda ñuma'nai, ta chisokoi ti tüvi chà'a na ña kachi, ta nātiij takuii ndia. Ta juuni kua'a' cha'a' ndē'i tundo'o chi'in ña vichin ta cha'a' ña kùmani ja'ma ku'in.

²⁸Yöve uvaa cha'a' tundo'o i'ya ni kùu ma ña nàkaninj, vati ta'ii'iin kivi juuni nàkaninj cha'a' ma ndian chìnuni ìyo ñuu ndo chi'in ndian chìnuni inga ñuu ndia. ²⁹Tu ìyo nda ndian kùmani ñandee, nda yu'u kùmani ñandei cha'a' na ndia. Ta tu ìyo ndian tindani'ni inga ñivi tichi kuati ña na ja'a na yi, nda yu'u ya'a kàyunj jà'a yi ndia.

³⁰Tu ìyo nda cha'a' ìyo yi ña jatayi na na, nda yu'u ni jatayi yu'u cha'a' ma ña kà'an na ña tüvi ndàkutiñui. ³¹Ma Racha'nu Ndioo, ra kùu Tatá ma Racha'nu yo Jesucristu, ra ya'a íí, ta ra ìyo yi ña jàka'nu yo ndisaa tiempu, cha chito va'a ra ti yöve tu'un vata kùu ma ña kà'in. ³²Ma ora chíyoi ñuu Damascu, ma ra kùu kuvienü ña jàkuu tiñu nuu ma rey Areta ma ñuu ikan, tāchi ra kua'a' jandaru ña na kumi ndra ma yuve'e ka'nu ña ìyo yu'u ñuu ikan, kuenda na tiin ndra yu'u ta ku'in vekaa. ³³Va ma ndra merui jākakú ndra yu'u tichi iin tuka, ta jānuu ndra yu'u nuu ìyo iin yavi ma muru ña chikonuu ma yu'u ñuu ikan. Ta takan kūu yi ña kākú xe'i nda'a kuvienü.

Ña ndè'e Paulu ja'a Ndioo

12 Na töve nda kuenda kùu yi tuva jàka'nu yo juuni maa yo, ta vaji takan kùu yi va ìyo yi ña katitu'in ma ña ndè'i ña kàa takua kàa ña ndè'o tichi ñuma'na yo jà'a ma Ndioo. ²Nàkotoi iin ma ra chìnuni tu'un Cristu, ña cha chinu uchi kumi kuiya kùu yi ña kichi ki'in Ndioo ra, ta chā'an ra chi'in ra ma andivi sukun ga nuu ìyo ra. Ta töve ch̀toì a chā'an ra chi'in ra chi'in kuñu ra a chi'in tatini ra, uvanuu Ndioo kùu ma ra ch̀to. ³Ta ndicha ña vaji töve ch̀toì tu chā'an ra chi'in kuñu ra a töve, uvanuu ma ña ch̀toì kùu yi ña ⁴chā'an ra chi'in Ndioo nuu ìyo vii ma ñivi. Ta ikan kùu nuu ch̀ni ra tu'un xe'e ña kēe yu'u Ndioo, ña na kùu katitu'un yo yi nuu inga ñivi. ⁵Kùu jatayì yu'u cha'a' iin ra kùu takua kùu rakan, va kuenda yu'u töve jàtayì cha'a' juuni mai, ti uvanuu cha'a' ña jàtayì yu'u kùu cha'a' ma ña na kùu ja'a va'i. ⁶Ta tu kùuni ka'an va'i cha'a' juuni mai, kùu ja'i yi tu kùunì, ti ma tu'un ndicha kùu ma ña kà'in, va na töve jà'i yi koto kuuni ma ñivi ña ya'a ndu ma kua ìyo yi ña ka'in a ma kua nde'e na ña kùì. ⁷Ta cha'a' ña koto ya'a ndui ña jatayì yu'u cha'a' ña jànde'e Ndioo yu'u ma tañu ñuma'nai, yakan va juuni maa ra kùu ra ña chā'a ra ña na jande'e ma kui'na tundo'o yu'u. Ta ma tundo'o ikan ti ya'a u'vi yi takua u'vi nuu ki'vi ma iñu na'nu kuñu yo. ⁸Vati uni cha'a' cha ch̀kain nuu ma Racha'nu ña na tavani'i ra ma tundo'o ikan yu'u. ⁹Va ma Racha'nu java te'en nāka'an ra chi'in: "Yo'o se'yu, cha ìyo ndisaa ma ñamanì chi'un ta tūva ch̀niñu'un inga nakuyi, vati ma ndatui ndichin ga nà'a yi nuu ma ñivi ora kùmani ñandee na." Ta cha'a' yakan kùu yi ña ya'a ga ch̀siyì ta jatayì ña kùì iin ra kùmani ñandee, vati takan kùu nde'e ma ñivi kua'a' ndatu ma Cristu jà'a yi nui. ¹⁰Yakan va ya'a ga ch̀siyì cha'a' ña kùì takan, vaji kùmani ñandei, a kà'an ti'ini ñivi chatai, a ña ya'a ndu sokoi, a kanita'an ñivi chi'in a ña nde'i tundo'o cha'a' ña kùuni nde'i Cristu, vati ma ora ya'a ga vita kùunì, juuni ya'a tùvinì ña ìyo ma ñandee Cristu chi'in.

Ya'a ga ch̀tu'un ma Paulu cha'a' ma ñivi ch̀nuni ñuu Corintu

¹¹Ma ña já kàtitu'in nuu ndo ndache'e, kà'in yi kuenda ndo takua kà'an iin ra tivi xini, vati maa ndo kùu ma ndian jà'a ña na ka'in yi takan. Va tūvi nī tiñu'u ndo yu'u, vati ma ndra tiñu'u

ndo kùu ma ndra kàti maa, ña kùu tatun Cristu ña ya'a va'a. Tatu yu'u na töve nda kuendai, na yüvi cha'a' yakan kùuni yi ka'an yi ña ka'nu ga ndra kua yu'u. ¹²Ta chi'in ña jāndeeni ña ndē'i tundo'o ta chi'in ma seña jā'i, ta chi'in ndatu ta chi'in ma tiñu ya'a va'a ña jā'i ora chiyoi chi'in ndo. Chi'in ndisaa yakan jàna'a yi ña ndicha kuii ña iin ra tatun Cristu kùu. ¹³¿A chànini ndo ña töve kùuni nde'i ndo takua kùuni nde'i ndian chìnuni inga ñuu cha'a' ña töve nī chikain ma ña chiniñu'i nuu ndo?, kùuni ndo. Ta tu takan kùu yi, kùuni ndo, ¡ka'nu kooni ndo!, tuva takan.

¹⁴Yu'u cha ìyo tu'vai ña kunde'i ndo ma cha'a' uni. Ta indukuni na töve ni jatañui nuu ndo, ti töve ni ndakain ndatiñu nuu ndo ña ni kuniñu'i nuu ndo iti' nuu ndia. Vati yöve ndatiñu ndo kùu ma ña kuàndukui ti ma ña kuàndukui kùu maa ndo. Takua jà'a ma ndian kùu tatá, ña jākaya na xu'un' kuenda ma ndiakwati se'e na, ta yüvi ma ndiakwati se'e na jākaya na yi kuenda ma ndian kùu tatá na. ¹⁵Ta ya'a kùuni nde'i ndo, ña kùu janaa ndi'i ma ña ìyo nui kuenda ndo, nda ña kùu kuvì cha'a' ndo. Ta tu ndicha kuii ña nani kivi kùuni gai nde'i ndo, ta, ¿a va'a jà'a ndo ña ta'ii'iin kivi kuàjaña ndo ña kùuni ndo nde'e ndo yu'u?, kùuni ndo.

¹⁶Ta ndyo'o vaji chito kachin ndo ña töve chikain ña chiniñu'i nuu ndo, va ìyo iin ndian ìyo tañu ndo ña kà'an, ti iin ra kēña'a ñivini kùu. ¹⁷Ta chito va'a ndo ña ni yu'u tüvi janda'viña'i ndo, ta ni ma ndra tächì nuu ndo ndia. ¹⁸Vati nuu ra yani Titu chikain ña na kunde'e ra ndo. Ta kùuni ndakatu'in iin nakuyi nuu ndo, ¿a kēña'a ma Titu ndo ora chānde'e ra ndo chi'in inga ma ra yanio?, kùuni ndo. Cha chito va'a ndo ña tüvi nī janda'viña'a ndi ndo, ti ninduvi ndi iin ku'va ni chànini ndi ora jàna'a ndi nuu ndo takua kùuni Ndioo ña jà'a ndi.

¹⁹Ndyo'o ndian ya'a kùuni ndi nde'e ndi, ¿a chànini ndo ña juuni cha'a' maa ndi kà'an ndi ña kà'an ndi te'en?, kùuni ndo. Na yöve takan kùu yi, ti ndava nda nuu Ndioo kà'an ndi yi cha'a' ña kùu ndi ndian chìnuni tu'un Cristu. Ti tandi'i ma tu'un ña kà'an ndi i'ya kùu yi kuenda ña na chinuni va'a ndo ta kua'nu va'a ndo chi'in yi. ²⁰Vati ma ora kunde'i ndo yu'vì koto nata'in ndo ña töve va'a ìyo ndo ma kua kuuni nata'in ndo, ta koto töve nata'an ndo yu'u ma kua kùuni ndo ndia. Cha'a' yakan kùu yi ña yu'vì nata'in ndo ña kànita'an yu'u ndo, a tixin ndo, a kayuni ndo chi'in ta'an ndo,

a ña kuenda maani ndo kùuni ndo, a ña kànduva'a ndo ta'an ndo, a kà'an ndaa ndo chata na, a jatayi ndo ndo, a ña jakanuu ndo xini ta'an ndo. ²¹ Ta yu'vi, koto jakukanuu Ndioo yu'u cha'a' ndo, ta kicha'i kuàkui ma ora ni kunde'i ndo cha'a' ma kuati ja'a ndo, ña juuni ja'a ga ndo nda vitin, takua kùu ña kì'vi ndra'ii chi'in ñivi ña'a yöve ñasi'i ndra, a ñivi ña'a ña kì'vi chi'in ndra yöve ii vi, a inga tuku ña kini ña takä'an jãña ndo ña jà'a ndo ndia.

**Tu'un nuu ndi'i nia ña tàchi Paulu
nuu ndian chinuni ìyo ñuu Corintu**

13 Ña'a kùu ma cha'a' uni ña kuànde'i ndo. Tu ora tìsokuati yo iin ñivi, ìyo yi ña tìsokuati uvi a uni na na, ikan na kuu ka'an yo ti iin ña ndicha kùu yi. ² Nuu tandi'i ndyo'o ndian jã'a kuati tatiempu chi'in nuu inga tuku ndo, kàtitu'un ndikoi nuu ndo inga cha'a' chi'in tu'un i'ya: tu ku'in kunde'i ndo inga cha'a' tüva ni kunda'vini ndo tuva juuni jà'a ga ndo ma kuati. Tu'un i'ya kùu ma ña cha kàtitu'in nuu ndo ma ora chānde'i ndo cha'a' uvi, ta vitin tàa ndikoi yi kuenda ndo vaji ìyo chikai. ³ Takan ni ja'i, ikan na koto kachin ndo ña ndicha kuii ña yu'u kùu ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Cristu. Vati taku Cristu ti tüvi kumani ñandee ra cha'a' ma tiñu jà'a ra chi'in ndo, vati nduva'a ìyo ndatu ra chi'in ndo. ⁴ Ta ndicha kuii ña ndyu'u tüvi ñandee ndi indukuni takua tüvi nī chiyo ñandee Cristu ora chí'í ra nuu kruu. Va tava jánataku ndiko ma Racha'nu Ndioo ra chi'in ndatu ra, indukuni kua ikan ni ndo'iin ndi chi'in ra cha'a' ma ndatu ra kuenda ña jàkuu ndi tiñu nuu ndo ndia.

⁵ Yakan va ndyo'o, na ja'a va'a ndo kuenda ma naja kua kùu ndo, ikan na kuu koto kachin ndo tuva ndicha ña chinuni va'a ndo tu'un Cristu. ¡Na ki'in ndo ku'va ndo! ¿A töve chà'a ndo kuenda ña Jesucristu ìyo ra chi'in ndo, tuva ndicha ña ndian chinuni kùu ndo? ⁶ Ndàtu ndi ña na ku'va ndo kuenda ña ndicha va'a ña ndra chìnuni kùu ndi ndia. ⁷ Ta cha'a' yakan kùu yi ña ndyu'u kà'an ndi chi'in Ndioo cha'a' ndo, ti tüvi kùuni ndi ña na ja'a ndo n'iiin ma ña töve va'a. Ta ora kà'an ndi chi'in Ndioo takan, töve kà'an ndi yi kuenda ña na jandondaa ndi juuni maa ndi, vati ma ña kùuni ndi kùu yi ña na ja'a ndo ña va'a vaji ìyo ndian chànini ña ndian vatani kùu ndi. ⁸ Vati ndisaa ma tiñu jà'a ndi kùu yi kuenda ña na

koto ma ñivi ma tu'un ndaa, ta yüvi kuenda ña tixe'e ndi ma ña ndaa nuu na kùu yi. ⁹Yakan va ya'a chisii ndi vaji tüvi ñàndee ndi, vati ma ña kùuni ndi kùu yi ña maa ndo na koo ñandee, ti takan chikan ndi nuu Ndioo cha'a' ndo ña na ku'va ra kua'nu va'a ndo chi'in ma tu'un ra. ¹⁰Tài ma tutu i'ya kuenda ndo ma antea ña ku'in kunde'i ndo, ikan ma ora chai chiña na tüva ya'a ga jande'i tundo'o ndo cha'a' ma tiñu ndisoj, jā'a ma Racha'nu. Vati ma tiñu i'ya kùu yi kuenda ña na tindei ndo ña kua'nu va'a ndo chi'in ma ña chìnuni ndo tu'un Ndioo, ta yüvi kuenda ña na kuita kuati ndo.

¹¹Ta vitin ndyo'o yani, kùuni ña na sii kuuni ndo ta na nanduku ndo naja kua kuu kua'nu ndo takua kùuni Ndioo. Ta na koo vii ndo ta ndo'iin ndo ta jandomani ndo ta'an ndo. Ta ma Ndioo ra kùuni nde'e yo ta ra ja'a ña na koo va'a yo chi'in ta'an yo, na koo ra chi'in ndo ndia. ¹²Na kaña'a ndo chi'in ta'ii'iin ta'an ndo chi'in nda'a' ndo ta tutu ndo sitin ndo.

¹³Ta tandi'i ma ndian kùu ta'an yo ndian chìnuni tàchi na saludu nuu ndo ndia.

¹⁴Ta na koo ma ñamani ma Racha'nu Jesucristu chi'in ndo, ta na kunda'vini ma Racha'nu Ndioo ndo, ta juuni na koo ma Tati Í Ndioo chi'in ndo ndia. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu ña tãa racha'nu Paulu kuenda ñivi chìnuni tu'un Cristu ña ìyo ñuu Gálata

1 Yu'u Paulu, ra kùu tatun Jesucristu, va yüvi ñivi ìyo ñuñivi kùu ma ndian tãchi yu'u, ta yüvi ñivi kùu ma ndian jãkuiso ma tiñu i'ya yu'u ndia. Vati maa ma Jesucristu chi'in ma Tatá yo Racha'nu Ndioo, ra jãnataku ma Jesucristu tañu ndian ndií, rakan tãchi yu'u. ²Ta yu'u chi'in tandi'i ma ndian yani yo ndian chìnuni tu'un Jesuu ña ìyo chi'in i'ya, tàa ndi ma tutu i'ya kuenda ndyo'o ndian chìnuni tu'un ra, ndian ìyo ndisaa ñuu kàndii ñu'u' Galacia. ³Ta Racha'nu Ndioo ra kùu Tatá yo chi'in ma Racha'nu Jesucristu ra kùu chito'o yo, na koso ra ma ñamani ra chata ndo, ta na ja'a ra ña na koo vii anima ndo ndia. ⁴Vati maa Jesuu chã'a ra ma kuñu ra ña na kuvi ra cha'a' ma kuati yo, ikan na kuu kakú yo nuu ma kuati ya'a ga kini ña ìyo ma ñuñivi i'ya. Takan ìyo yi ña kuu yi, ti takan kùuni ma Ndioo yo, ra kùu Tatá yo ña na kuu yi takan. ⁵Yakan va, jendeeni na jaka'nu yo ra! Ta takan na kuu yi. Amén.

Na tüvi ìyo inga tu'un va'a takua kùu ma tu'un ña kà'an cha'a' Jesucristu

⁶Ya'a ga ndava ku'àn tati ora chīñi ña ya'a numini kīcha'a jãña ndo ña chìnuni ndo tu'un Ndioo, ra kãchin yo cha'a' ma ñamani Cristu. Ta vitin kīcha'a ndo chìnuni ndo inga tuku tu'un ña töve va'a. ⁷Va töve ìyo inga tuku iti' va'a, vati ìyo iin ñivi kùuni jakanuu xini ndo, ti kàti na ña ma tu'un va'a cha'a' Cristu na töve tu'un ndaa kùu yi ti tu'un yakua kùu yi, kàti na. ⁸Yakan va tu kèta inga ma ndian kàtitu'un tu'un cha'a' ra nuu ndo, ta siin kàtitu'un na yi kua ma tu'un ña cha kàtitu'un ndi nuu ndo niku, tiá va'a ga ña na kuvi na endeeni, a maa ndi kuu ndi ña ka'an yi, a kuu yi iin tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo ña kīchi iti' andivi. ⁹Tandi'i ma tu'un i'ya cha kã'in yi niku, ta vitin jãkuku'uni ndikoi yi ndo, ta ni ka'an ndikoi yi inga cha'a' nuu ndo: tu ìyo inga ma ndian kàtitu'un tu'un ra, ta siin kàa yi takua kàa ma tu'un ña cha nī'i ndo niku, na kuvi na endeeni jà'a ma Ndioo tuva ja'a na takan. ¹⁰Ta cha'a' ma tu'un já kã'in chi'in

ndo, ¿a chànini ndo ña nàndukui ña na kuta'ani Ndioo ña kà'in a nandukui ña na kuta'ani ñivi yi?, kùuni ndo. Yüvi takan kùu yi. Tu yu'u juuni chàkunui ña nàndukui ma ña na kuta'ani ma ñivi, kùuni yi ka'an yi yüva ra jà'a tiñu nuu Jesucristu kùì, tuva takan.

**Paulu kàtitu'un ra nuu ma ñivi ma naja
kua chāa ra ña kùu ra tatun Jesuu**

¹¹Tandi'i ndyo'o yani ndian chìnuni, kùunì katitu'in nuu ndo ma tu'un i'ya: Ma tu'un va'a ña kàtitu'in nuu ndo, töve iin tu'un ña vächì ma chinituni ñivini kùu yi. ¹²Ti ma tu'un i'ya nì'iin ñivi na töve nì cha'a yi ta na töve nì jana'a na yi nui, va maa ma Jesucristu kùu ra ña jāketa ra ta jāna'a ra yi nui ma iti' andivi.

¹³Vati tatiempu niku chāku'un so'o ndo ma takua nàtu'un ma ñivi cha'i, ña ora ìyoi kuenda ma ñivi judíu, ya'a ga ndíkuin ma ñivi chìnuni, ta ya'a ga jānde'i tundo'o na niku. Ta chànini ña ka'nì na niku. ¹⁴Ta yu'u yoso nui tiaga iti' nuu takua ma ndra merui ora kùu iin ra endee jàka'nui ma ña takani jà'a ma ndian judíu, ti ya'a ga chāta'anì ma iti' ikan, ti kùunì kumi kuendai ma takua takani jā'a ma ndian kùu ñivì chīyo taji'na niku. ¹⁵Vati ma Ndioo kāchin ra yu'u ora juuni indij tichi ma'i niku. Ta cha'a' ña ìyo kua'a' ñamani ra chi'in kùu yi ña kāna ra yu'u ña jākui tiñu nuu ra. Ta ya'a chīsii ra ña ¹⁶jā'a ra ña jāketa ma ra kùu se'e ra, ta na koo ra chi'in, ikan na kuu nakoto ndichai ra, ta kùu katitu'in ma tu'un cha'a' ra tañu ma ndian yüvi judíu. Yakan va ora kīcha'i kàtitu'in ma tu'un va'a i'ya nuu ma ñivi, na töve nì chikain ña kundayu'u nì'iin na yu'u cha'a' ma tiñu jà'i. ¹⁷Ta juuni na töve nì cha'i ma ñuu Jerusalén ña ku'in kunde'i ma ndian kùu tatun Jesuu ma antea ña kùì tatun ra niku. Ti ma ña jā'i kùu ña na töve nì chatunui ta kēi kuà'in ma iti' ñu'u' ña nàni Arabia, tajan chikoni'i ndikoi iti' ñuu ña nàni Damascu.

¹⁸Takan kùu ta ora cha ya'a ma uni kuiya kēi kuà'in iti' ñuu Jerusalén, vati kùuni nakotoi ma ra nàni Petu', ta chi'in rakan chīyo cha yatini cha'un kivi. ¹⁹Ta ora chāi ma ndakan, na töve nì nde'i nì'iin inga ra kùu tatun Jesuu. Va uvani ra ña ndē'i kùu Jandiau ma ra yani ma Racha'nu Jesuu. ²⁰Tandi'i ma tu'un ña tàì i'ya nuu ndè'e ma Ndioo, ta chìto va'a ra ti töve tu'un vata kùu yi.

²¹Takan kũu tajan kēe ndioi kuànu'i ma iti' ñu'u' Siria ta ñu'u' Cilicia ndia. ²²Ta ma ndian chìnuni ndian ìyo ma veñu'u ña ndaa ñu'u' Judea, na töve nĩ nde'e kachin na yu'u ta töve nĩ nakoto na yu'u ndia. ²³Vati chìnini na ña kà'an ma ñivi te'en cha'i: "Ma ra ndikun ka'ni yo niku, ta jānde'e ra tundo'o yo, vitin chàkunuu ra jàna'a ra tu'un va'a cha'a' Cristu, ta ma tatiempu kũuni ra janaa ra ma tu'un ikan niku." ²⁴Ta cha'a' ña Ndioo cha sãma ra yu'u, ta yakan kũu yi ña kīcha'a ndio na jàka'nu na ra ndia.

Ma inga ndra kũu tatun Jesuu ndàki'in mani ndra Paulu

2 Takan kũu ta ora cha yā'a uchi kumi kuiya kēi kuà'an ndikoi inga cha'a' ma ñuu Jerusalén chi'in ma Bernabé, ta juuni chā'an ma ra nàni Titu chi'in ndia. ²Ta chā'in ma ñuu ikan, vati maa ma Ndioo jāna'a ra nui tichi nuu ñuma'nai ña kũuni ra ña na kotoi. Ta ora chāa ndioi ma ñuu ikan, jā'i ña na kuti'vi ta nātu'un xe'i chi'in ma ndra kuxini nuu ma ndian chìnuni, ta kīcha'a ndioi kàtitu'in nuu ndra cha'a' najakua kàa ña jàna'i tu'un va'a nuu ma ndian yöve judú. Jā'i takan ikan töve naa ma tiñu ña jàkui nuu ma ndian yüvi judú, ta ikan kũu koto ndichai ña takan kũu yi. ³Ta ni ma ra nàni Titu, ra chàkunuu chi'in, na töve nĩ janini na ra ña na ta'nda ma ñii nuu ika ra vaji iin ra griegu kũu ra. ⁴Nduva'a chīniñu'i ka'in cha'a' ma kuati i'ya, ti ìyo iin ndian jà'ani ña iin ndian chìnuni tu'un Cristu kũu na, ta kī'vi xe'eni na ma tañu yo, ta koto na naja kua chàkunuu yo nuu nuna jà'a ña jākakú Cristu yo, ikan na janda'viña'a na yo ña ndakuu ndiko yo ndian musuni jà'a ma tu'un ley. ⁵Va ni ita'vi tiempu na töve nĩ cha'a ndi ki'vi ndi iti' kuà'an ndiakan, vati kũuni ndi ña na koto kachin ndo ma tu'un ndaa ña kà'an cha'a' ma Jesucristu, ikan na chinuni ndo yi ta na kindoo yi endeeni chi'in ndo.

⁶Va ma ndra kuxini ìyo ma ñuu ikan, na töve nĩ chikan na ña samai ma tu'un va'a ña kàtitu'in. Va ndicha kuii töve ña ka'nu kũu yi kuendai tu kà'an yo a kũu ndra ndra kuxini a töve, ti indukuni ndè'e Ndioo ndisaa nuu ñivi. ⁷Ta ndicha kuii ora nātu'in chi'in ndra, chā'a ndra kuenda ña kāchin Ndioo yu'u kuenda ma tiñu ña kàtitu'in ma tu'un va'a cha'a' Cristu nuu ma ndian yüvi judú, indukuni kua kāchin ra Petu' ña na katitu'un ra yi nuu ma ndian judú. ⁸Vati juuni maa ma Ndioo ra tāchi ma Petu' nuu ma ndian judú ña na kuu ra

tatun nuu na, juuni ra kùu ma ra tãchi yu'u nuu ma ndian yöve judú, ikan na kui tatun nuu na ndia. ⁹Ta ma Jandiau, chi'in ma Petu' chi'in ma Xuva, ña kà'an na ña kùu ndra ndra kuxini ña kùmi ma ndian chìnuni, chā'a ndra kuenda ña maa ma Ndioo kùu ma ra chā'a ma ñamani ka'nu ikan nui ña na ja'i ma tiñu i'ya. Yakan va chā'a ndra ma nda'a' ndra nui chi'in ma ra nàni Bernabé ña kãña'a ndra chi'in ndi, ta chi'in ma ku'va ña jà'a ndra ikan, kùuni ndra ña na kuu ndi meru ndra. Ta juuni kīndoo va'a ndra chi'in ndi ña ndyu'u kùu ku'un ndi kujana'a ndi ma tu'un Cristu nuu ma ñivi yöve judú, ta ndrakan ni jatiñu ndra chi'in ma ndian judú. ¹⁰Ta uvanuu ma tu'un ña ya'a ga jākuku'uni ndra ndyu'u kùu ña na kuku'uni ndi ma ndian nda'vi, ta ma tiñu ikan töve ndetiñu kuendai, ti chàta'anĭ ja'i yi.

**Paulu ndòxaan ra nuu ma Petu' ma ora ka'iin
ndra ma ñuu ña nàni Antioquía**

¹¹Va kīchi Petu' ma ñuu Antioquía nuu ndai ma ora ikan, ta nduva'a kã'in nuu ra, ti ma ña jà'a ra töve va'a yi. ¹²Vati ji'na ga kīchi ra chàchi ra chi'in ma ndian yövi judú, va takan jà'a ra ta nda kati kīchi iin ndian tãchi ma ra nàni Jandiau nuu ra. Ta Petu' ora ikan kīcha'a ra chūndaa chiyo ra xiin ma ndian yövi judú ma nuu nàndi ra chàchi ra chi'in na niku, vati yu'vi ra ndē'e ra ma ndian judú ña kàtitu'un na ña ndisaa ndra chìnuni tu'un Cristu ìyo yi ña ka'nda ndra ma ñii nuu ika ndra. ¹³Ta ma inga ma ndian judú ndian chìnuni kùti'vi na chi'in Petu' ta indukuni chi'in ra chūndaa chiyo na chàchi na chi'in ndian yövi judú. Ta chi'in uvi nuu kùu yi ña jà'a na yi, ta nda Bernabé kī'vi ra ma kuati jà'a na ndia. ¹⁴Va ora chā'i kuenda ña na töve jàchi'in na ña ndaa ña kà'an tu'un va'a cha'a' Cristu, ta te'en nāka'in chi'in ma Petu' ma nuu tūvi ñivi: “Ta yo'o ña kùun iin ra judú, va ìyoun ma ñuñivi i'ya takua kùu iin ndra yöve kùu judú. ¿A va'a chàniinun ña jàniinun ma ndian yöve judú ndian chìnuni tu'un Cristu ña jàchi'in na ndisaa ma ña takani jà'a ma ndian judú?, kùuniun.” Takan kã'in chi'in Petu'.

¹⁵Ndyu'u kùu ndi ndian judú nda ma ora kãku ndi, ta na töve jà'a ndi kuati ma takua jà'a ma ndian yövi judú. ¹⁶Vaji takan ch̀to yo ña ni'iin ñivi na töve iin ndian ña ndondaa kùu na jà'a ña jàkuu na tiñu ma takua kà'an ma tutu Ley ña tãa Moisés, vati iin ndian ña

ndondaa kùu na jà'a ña chìnuni na ma tu'un Jesucristu. Cha'a' yakan kùu yi ña juuni maa yo kùu yo ndian ña ndondaa kùu yo jà'a ña chìnuni yo ma tu'un ra, ta töve cha'a' ña jàchinu yo ma tutu Ley, vati nì'iin ñivi töve ndòndaa na jà'a ña jàchinu na ña kà'an ma ley ikan.

¹⁷Ta vitin va'a nànduku yo ña na ndondaa yo cha'a' ña ndò'iin yo chi'in Cristu, ta yakan jàna'a yi nuu ma ndian judú ña maa yo kùu yo ma ndian jà'a kuati takua jà'a ma ndian yüvi judú, ¿a kùuni yi ka'an yi ña Cristu jà'a ra ña kùu yo iin ndian jà'a kuati?, kùuni ndo. ¡Ndicha kuii ti töve takan kùu yi! ¹⁸Vati iin kuati kùu ma ña jà'i tu kicha'a jana'a ndikoi inga cha'a' ma tu'un ña cha ndākoi niku. ¹⁹Vati cha'a' ma tutu Ley kùu yi ña vitin kùu takua iin ra cha chí'í kuenda ma Ley. Ta tüva chà'nda yi tiñu nui. Ta cha'a' yakan kùu yi ña vitin iin ra ndito kùu, ikan na kuu koo va'i kuenda ma Racha'nu Ndioo.

²⁰Ta chi'in ma Cristu chūtakai nuu kruu niku. Ta yu'u na tüva kùu ma ra ìyo, ti Jesuu kùu ma ra ìyo ma tichi kuñui, ta vitin ña ìyo ndito ma kuñui, ìyo ndito yi, va cha'a' ma ña chìnuni ma tu'un ña kà'an ma Jesuu, ra Se'e Ndioo kùu yi. Vati rakan ya'a ga kùuni ra nde'e ra yu'u, ta chā'a ra ma kuñu ra ña na kuvi ra cha'i. ²¹Na töve tàchiyoi ma ñamani Ndioo ña chà'a ra nuu yo, vati tu ndicha ña kùu ndondaa ma ñivi kuenda Ndioo jà'a ña jàchinu na ma tu'un Ley Ndioo, ta tu takan kùu yi kùuni yi ka'an yi ña töve kuenda jin chí'í Cristu cha'a' yo.

Va'a ga ña chìnuni yo tu'un Cristu kua jàkuu yo ña jàchinu yo tutu Ley Ndioo ña tãa Moisés

3 ¡Ya'a ndava xini ndyo'o ñivi ña ìyo ñuu Gálata! ¿Yo kùu ma ndian jatakue'e ndo, ikan na tüva jachi'in ndo ma tu'un ndaa? Vati ora jāna'a ndi ma tu'un Ndioo nuu ndo, kachin va'a jāna'a ndi ma tu'un ña chí'í ma Jesucristu ma nuu kruu. ²Uvanuu ma ña kùuni, kùu ña na ka'an ndo ma yu'i cha'a' ma tu'un ña ni ndakatu'in nuu ndo i'ya: ¿A cha'a' ña jàkuu ndo ma ña kà'an ma Ley ña tãa ma Moisés kùu yi ña nī'i ndo ma Tati Í Ndioo, a cha'a' ma ña chìnuni ndo tu'un Cristu ña chīni ndo niku kùu yi?, kùuni ndo. ³¿Ta naja ya'a ga ndava xini ndo?, ti cha nī'i ndo ña na koo Tati Í Ndioo chí'in ndo cha'a' ña chìnuni ndo tu'un Cristu, ta vitin, ¿a kuuni ndo ja'a ndo ma ña chànini maa ndo ña jà'a chí'in ma ñandee maa ndo, ta ku'un ndo iti' nuu?, kùuni ndo. ⁴¿Nda kuenda kùu yi ña cha ndē'e

ndo kua'a' tundo'o chi'in ma ña jà'a ka'a' maani ndo yi?, kùuni ndo. Va yu'u ch̀to va'i ña ìyo nda kuenda yi. ⁵Vati ma Ndioo chà'a ra ma Tati Í ra nuu ndo ta jà'a ra kua'a' va'a ndatu ka'nu nuu ndo. ¿Ta naja kùu yi ña jà'a ra yi? Ndicha kuu ña jà'a ra yi cha'a' ña ch̀nuni ndo ma tu'un cha'a' Cristu ña k̀titu'un ndi nuu ndo kùu yi, ta töve jà'a ra yi cha'a' ma ña j̀kuu ndo ma ña k̀an ma tutu Ley.

⁶Ta juuni takan kùu yi chi'in Abraham. Vati ch̀nuni ra tu'un Ndioo niku, ta cha'a' yakan kùu yi ña Ndioo ndè'e ra ra ña iin ra ndōndaa kùu ra. ⁷Yakan va ìyo yi ña koto kachin va'a ndo, ti cha'a' ma ña ch̀nuni yo ma tu'un Cristu kùu yi ña kùu yo tata Abraham. ⁸Takua kùu taji'na ña k̀an ma tutu Ndioo cha'a' ña iti' nuu ña indukuni ni chinuni ma ndian töve kùu judú, ta takan ni ndondaa na jà'a Ndioo. Vati te'en k̀an Ndioo chi'in Abraham: “Cha'a' yo'o ni ja'ìi tandi'i grupu ñivi ìyo ma ñuñivi”, k̀ti ra. ⁹Yakan va tandi'i ma ndian ch̀nuni, indukuni j̀í Ndioo na chi'in ma Abraham, vati ma Abraham iin ra ch̀nuni tu'un Ndioo kùu ra.

¹⁰Vati ma ndian ch̀nini ña jakuu na ña k̀an ma tutu Ley ña t̀a Moisés, iin ndian tu'un nduva'a kùu na, vati ma nuu tutu Ley Ndioo te'en k̀an yi: “Ìin ndian tu'un nduva'a kùu ma ndian töve j̀kuu va'a tandi'i ma ña k̀an nuu tutu Ley Ndioo.” ¹¹Yakan va tandi'i yo cha ch̀to kachin va'a yo, ña nì'iin yo kùu ndian ndaa ndè'e Ndioo jà'a ña j̀kuu yo ma tutu Ley ra, vati ma nuu ma tutu ra te'en k̀an yi: “Ma ndian ndaa kùu na ma ndian ni koo na kuenda Ndioo, ndiakan kùu ma ndian ch̀nuni va'a ma tu'un k̀an ra.” ¹²Va ora j̀chi'in ma ñivi ña k̀an ma tutu ley, töve indukuni takua ma ñivi ch̀nuni ma tu'un Cristu vati te'en k̀an yi: “Ma ñivi j̀kuu ña k̀an ma tutu Ley Ndioo, ndiakan ni ni'i na nuu koo va'a na chi'in Ndioo, uvanuu tu jachinu na tandi'i ña k̀an ma Ley ikan.”

¹³Jesucristu kùu ra ma ra j̀kakú yo ña kùu yo ndian nduva'a jà'a ña k̀an ma Ley chata yo, vati maa ma Jesucristu s̀kó ra ma kuñu ra, ikan na ndakuu ra iin ra nduva'a cha'a' yo, vati ma nuu tutu Ndioo te'en k̀an yi: “Ìin ndian ya'a nduva'a kùu ma ndian ch̀í, ndian ch̀taka iin nuu yutun.” ¹⁴Te'en t̀an ma Cristu, ikan na kuu jakakú ra yo, ta takan ma tu'un ña k̀an Ndioo nuu Abraham niku ña j̀í ra ra. Ta yakan kùu chaa yi nuu ma ndian yüvi judú cha'a' ña j̀a Jesucristu takan, ta juuni ikan

takan cha'a' ña chìnuni yo kuu ni'i tandi'i yo ma Tati Í Ndioo takua chā'a Ndioo tu'un nuu yo ña ni ja'a ra chi'in yo.

**Ma tu'un ña kà'an ma tutu Ley ña tãa Moisés töve jànaa
yi ma tu'un ña chā'a Ndioo nuu Abraham**

¹⁵Ndyo'o yani, ni ka'in chi'in ndo ma takua takani jà'a ma ñivi: ti tu iin ra'ii jàva'a ra iin tutu cha'a' iin tu'un ña jāndo'iin ra ra chi'in ñivi ta tì'i ra nda'a' ra yi ña kìndoo yi endeeni. Ta tu takan kùu yi, nì'iin ñivi na kùu kati na ña na töve va'a yi, ta na kùu ga taa na ña kàti na ña sama na yi ndia. ¹⁶Ta te'en kùu yi chi'in ma ña chā'a Ndioo tu'un i'ya nuu Abraham ta nuu ma ra ni kuu tata ra iti' nuu. Ma nuu ma tutu Ndioo töve kà'an yi ma te'en: Kuenda ma ndian ni kuu tataun. Ti tu kà'an yi takan kutunini yo yi ña kua'a' na ni kuu yi. Vati te'en kà'an ma tu'un Ndioo: kuenda iini ra ni kuu tataun, takan kùu yi. Ta ma'iini ra ikan, ta rakan kùu ra Cristu. ¹⁷Ta ma ña kà'in kùu ña'a: Ndioo jāndo'iin tu'un ra chi'in Abraham, ta Ndioo chā'a ra tu'un nuu ra ña ni jachinu ra ña kà'an yi. Yakan va ma tutu Ley ña tãa Moisés kēta yi iin kumi cientu oko uchi kuiya iti' nuu, na kùu janaa yi ma tu'un nunuu ña jāndo'iin ma Ndioo chi'in ma Abraham niku. ¹⁸Vati tu ma tundeeni ña ìyo nuu Ndioo, ni ku'va ra yi nuu yo, kùu yi ña cha'a' ña jàkuu yo ma ña kà'an ma tutu Ley ña tãa Moisés; ta tu takan kùu yi, kùuni yi ka'an yi ña töve cha'a' ma tu'un ña chā'a Ndioo nuu Abraham kùu yi. Va ma ña ndicha kùu yi ña Ndioo chā'a ma ñamani ra nuu Abraham ora chā'a ra tu'un ra nuu ra ña ni ku'va saani ra ma tundeeni ña ìyo nuu ra.

¹⁹Tu takan kùu yi, ¿nda cha'a' tiñu kùu yi ña chā'a Ndioo ma ley tuva takan? Chā'a ra yi iti' nuu kuenda ña na jana'a yi nuu yo ña ndian jà'a kuati kùu yo, ta juuni takan jà'a yi nda kati chaa ma ora ña kichaa ma ra kùu tata Abraham, takua chā'a Ndioo tu'un nuu Abraham ña ni kuu iti' nuu. Ma tu'un ña kà'an ma nuu ma tutu Ley Ndioo ikan, chi'in yu'u tati jà'a tiñu nuu ra, kà'an ra yi nuu Moisés, ra kà'an tiñu cha'a' ma ñivi. ²⁰Vati ora cha'a' ma Ndioo tu'un nuu Abraham töve chiniñu'u ra inga yo kà'an yi, ti ma'iini ra kùu ra ña kà'an yi, ti Ndioo iini ra kùu ra.

Kua kùu ma tutu Ley

²¹ Ta ma tutu ley ikan, ¿a chà'nini ndo ña kà'an yi chata ma tu'un ña chā'a Ndioo nuu Abraham?, kùuni ndo. ¿Va na tükuii takan kùu yi! Vati tu chā'a Ndioo iin ley ña jà'a yi ña na kùu koo ndito yo, kùuni yi ka'an yi ña cha'a' ma ley ikan kùu ndondaa yo, tuva takan. ²² Vati ma tutu Ndioo jàna'a yi ña ma kuati chà'nda yi tiñu nuu yo ta kùu yo takua kùu ñivi indii tichi vekaa jà'a yi. Ta takan kùu yi, ikan na ni'i ma ndian chìnuni tu'un Cristu ma takua Ndioo chā'a ra tu'un nuu Abraham niku ña ni ku'va ra nuu ma ndian chìnuni.

²³ Ta antea ña kīchaa ma tu'un chaa ña chìnuni yo, ta ma tutu ley chāsi kutu yi yo. Ta takan kīndoo yo takua iin ndian ndikun nda kati kēta ora ña Ndioo jāna'a ra ma iti' nuu kīcha'a yo chìnuni yo tu'un Cristu. ²⁴ Yakan va ma tutu ley ikan kùu yi takua iin matru yo kuenda kùmi yi yo ta kundaka yi yo nuu Cristu, ikan na kuu ndondaa yo jà'a ña chinuni yo tu'un ra. ²⁵ Ta vitin ña cha kīchaa ma tu'un chaa ña chìnuni yo cha'a' ra, ta ma matru ikan tūva chīniñu'u yo yi.

²⁶ Yakan va ndisaa ndo kùu ndo se'e Ndioo cha'a' ma ña chìnuni ndo tu'un Jesucristu. ²⁷ Ti nda ndian ni kuuni ña cha kùnduta na chi'in sivi Cristu, juuni ndiakan cha chāku'un na Cristu cha'a' ña chìnuni na tu'un ra. ²⁸ Ta na tūva iin ña ka'nu kùu yi kuenda yo vitin ña kùu yo iin ndian judú a ndian griegu, a ndian kùya'vi a ndian chàkuu nuna, a ra'ii a ña'a ndia. Vati ndisaa yo kùu yo iin ñivini chi'in Cristu. ²⁹ Ta tu ndian chìnuni tu'un Jesucristu kùu yo, juuni kùu yo tata Abraham, ta ni ni'i yo ma tundeeni ña ìyo chi'in Ndioo ña chā'a ra tu'un nuu ra ña ni ku'va ra nuu ra iti' nuu.

4 Yakan va ma ña kùunì ka'in kùu ma tu'un i'ya: Nda raveli ni kuuni ña ni ni'i ra ma tundeeni jà'a tatá ra ta indukuni kùu ra takua kùu iin musu jàtiñu saani. Ndicha kuii ti ma raveli ikan xuña'a ra tandi'i ma ndatiñu tatá ra, va na kùu kuàtiñu ra yi jà'a ña takā'an kua'nu va'a ra. ² Vati ma tatá ra tàchi ra inga ñivi, ndra kùu musu ve'e ra ña na kumi ndra ma raveli ikan, ta na kuàtiñu ndra ma ndatiñu ra, nda kati chaa ma tiempu ña kati ma tatá ra ña va'a cha'nu ra kuenda ña kuàtiñu ra ma ndatiñu maa ra. ³ Ta indukuni takan ta'an chi'in yo ndia, ti ma ora kùu yo ndiakuati kùu yo takua kùu iin ndian musu ña

chà'nda na tiñu nuu yo antea ña nākoto yo ma Cristu. Ta ma tu'un ña chā'nda yi tiñu nuu yo kùu yi ña jàna'a yi naja kua kīcha'a ñuñivi i'ya niku. ⁴ Va ora ña chāa ma tiempu va'a, Ndioo tāchi ra ma ra se'e ra ma ñuñivi i'ya, ta rakan ti tichi iin ña'a chāku'un ra ta kāku ra, ta jāchi'in ra ma tu'un Ley Ndioo ña tāa Moisés, ⁵ ikan na kuu jakakú ra ndisaa ñivi ña chà'nda ma ley tiñu nuu, ta takan kùse'e nda'vi ra yo ta kùu ni'i yo ndisaa kuu ña va'a ña ni'i ndian kùu se'e ra. ⁶ Ta tava kùuni Ndioo ña jana'a ra ña ndyo'o cha kùu ndo ma ndian se'e ra, yakan va tāchi ra ma Tati Í ma Ra se'e ra ma tichi ma anima yo. Ta ma Tati Í ikan te'en kà'an yi: “¡Yo'o Tatá!” ⁷ Yakan va yo'o tüva kùun iin musu va kùun iin ra se'e Ndioo. Ta cha'a' ña kùun iin ra se'e ra, kùu yi ña Ndioo cha chà'a ra nuun ma tundeeni ña ìyo nuu ra.

**Paulu kùuni ra nde'e ra ma ndian
chìnuni tu'un Jesuu ìyo ñuu Galacia**

⁸ Ma tatiempu niku ma ora takā'an nakoto ndo ma Ndioo, kùu ndo musu ma ndian jà'ani na ña kùu na Ndioo niku, va ma ndiakan na töve Ndioo ndicha kùu na. ⁹ Va vitin cha nākoto ndo ma Ndioo, va'aga ña kà'in ña rakan nākoto ra ndo. Tu takan kùu yi, ¿a va'aga ña chìnuni ndiko ndo ma tu'un ña jàna'a naja kua kūu nuu kīcha'a ñuñivi i'ya niku?, kùuni ndo. Ndicha ña ma tu'un ikan chāsì yi ndo ta töve tìndee yi ndo. Ta tu ja'a ndo takan ni kuu ndiko ndo ma takua kùu ndian musu jà'a ma tu'un ikan. ¹⁰ Ndyo'o, ¿a juuni jàka'nu ga ndo kivi takua, ma nani yoo, ta kivi viko, ta kuiya ndia? ¹¹ Ya'a ga nàkananjì ti ma tiñu ña jākuì chi'in ndo koto töve nava kùu yi ti töve nī ti'i va'a ndo yi tichi anima ndo. ¹² Ndyo'o yani jàninì ndo ña na ndakuu ndo ma takua kùu, vati yu'u cha ndākuì ma takua kùu ndo.

Nī'in ma kuati töve nī ja'a ndo chi'in. ¹³ Vati ndyo'o takua cha chìto va'a ndo ña cha'a' ma ña kù'vì kùu yi ña kātìtu'in ma tu'un va'a cha'a' Cristu nuu ndo ma taji'na. ¹⁴ Ta vaji ma kue'e ndo'i niku kùu yi iin ku'va kuenda ndo ña ndē'e ndo yi niku, va töve nī ka'an ndo ña töve ndakuendai ta töve nī kanuu ndo nde'e ndo yu'u ndia. Ta takua iin tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo a takua maa ma Jesucristu, kī'in kuenda ndo yu'u ve'e ndo. ¹⁵ Ta tu takan kūu yi niku, ta vitin, ¿ndanu kuà'an ma ña chīsii ndo? Kùuni ka'in iin ma ña va'a kuenda ndo ti ma ora ikan ma ora chā'in ma nuu

ìyo ndo, nda ma tinuu ndo ni tava ndo yi ta ni ku'va ndo yi nui niku ña ya'a kùuni ndo nde'e ndo yu'u. ¹⁶Ta vitin, ¿a iin ra kini kùì?, kùuni ndo, cha'a' ña kàtitu'in ma tu'un ndaa nuu ndo.

¹⁷Ta ma ñivi ikan ya'a ga kùuni na ña na tiñu'u ndo na, va vā'a' yi kuenda ndo. Vati ma ña tava siin na ndo chi'in ndi kùu ma ña kùuni na ja'a na, ikan na uvaa maa na kùu tiñu'u ndo.

¹⁸Ta ndicha iin ña va'a ña tiñu'u yo ma tiñu va'a ña jà'a ma ñivi ndisaa kivi. Ta vaji ìyoi chi'in ndo a töve, ìyo yi ña tiñu'u ndo na. ¹⁹Ndyo'o ndian kùu takua kùu se'i. Cha'a' ndyo'o nde'e tukui tundo'o takua iin ña'a ora chà'nda yi tichi vi ña ni kaku se'e vi. Ta endeeni ni nde'i tundo'o cha'a' ndo nda kati ña ndicha kuii kùu ndo takua kùu ma Cristu. ²⁰Ta vitin ya'a kùuni koi chi'in ndo ta sama naja kà'in chi'in ndo, ti töva chitoy niyi kuu jà'i chi'in ndo.

**Ma ña jàna'a yi nuu yo ma ña kà'an cha'a'
Agar chi'in ma ña kà'an cha'a' Sara**

²¹Tandi'i ndyo'o ndian kùuni ña ka'nda ma ley tiñu nuu ndo, kùuni ña na ka'an ndo ma tu'un ña ni ndakatu'in nuu ndo i'ya: ¿a takà'an kutunini va'a ndo ma ña kà'an juuni ma ley ikan? ²²Vati ma nuu tutu ley kà'an yi ti ma Abraham chākoo uvi ta'an ma ndrakuati se'e ra: iin ra chākoo chi'in ma ña kùya'vi ta inga ra chākoo chi'in ma ñasi'i ra, iin ña chàkuu nuna. ²³Ta ma ravali nunuu chākoo ra chi'in ma ña kùya'vi, ta indukuni kaku ra ma tava kaku nda ndiakuati ni kùuni. Va siin kuu yi chi'in ra uvi, ti kaku ra kuenda ña jächinu ra ma tu'un ña chā'a Ndioo nuu Abraham. Ta ravali ikan kaku ra chi'in ma ña chàkuu nuna. ²⁴Ma tu'un i'ya kùu yi iin ku'va ña jàna'a yi nuu yo uvi nuu tu'un ña jāndo'iin Ndioo chi'in ma ñivi cha'a' ma ninduvi ña'a ikan. Iin tu'un ña jāndo'iin ra tu'un kùu ma tu'un ña kà'an ra nuu ma yuku nani Sinaí. Ta ma ndian kuà'an chata ma tu'un ikan kùu na takua kùu ma se'e ma ña'a kùya'vi takua kuu ma ña nani Agar. ²⁵Vati Agar kuan takua kùu ma yuku Sinaí ña kàndii nuu ñu'u' nani Arabia. Ta juuni iin xina'ñu ma ñivi ìyo ñuu Jerusalén vitin kuan cha'a' ña indukuni kùu na iin ndian cha kùya'vi, takua kuu yakan. ²⁶Va juuni ma ku'va kà'an yi ti ma ñuu Jerusalén ña ìyo iti' andivi kùu yi ma ñuu nuu kàndii ndisaa yo, ti ñivi chàkuu nuna kùu yo. ²⁷Vati ma nuu tutu Ndioo te'en kà'an yi:

Na sii kuuniun yo'o ña'a na kùu koo se'e,
 ta yo'o ña na töve ni'iin se'un;
 na ni'i va'a ka'un ña ya'a ga chìsiun
 ti yo'o na töve nakotoun ma naja kua nde'e ma ña'a ni kàku
 se'e ma tundo'o ma ora chà'nda yi tichi ña.
 Vati ìyo kua'a' ga se'e ma ña'a kīndoo nda'vi kua
 ma ña'a takani cha ìyo ii.

Takan kùuni yi ka'an yi.

²⁸Yakan va ndyo'o yanì kùu yo ñivi Ndioo cha'a' ma ña chā'a ra tu'un nuu Abraham, indukuni takua kùu Isaac niku. ²⁹Va ma tava kùu yi ma tatiempu ikan, ta ma ravali ña kāku ma indukuni ma tava takani kàku ma ndiakwati, tüvi kùuni ra nde'e ra ma ravali ña kāku jā'a ma ndatu Tati Í Ndioo; ta takan kùu yi ma tiempu vitin ndia. ³⁰Va, ¿naja kua kà'an yi nuu ma tutu Ndioo? Te'en kà'an yi: “Na jandikun ma ña kùu musun chi'in ma ravali se'an ma ve'un, vati ma ravali se'e ma ña kùu musun na kùu nata'vi ra ma tundeeni ña ni ni'i ma ra kùu se'e ma ña chàkuu nuna ña yüvi musun kùu.” ³¹Yakan va ndyo'o yani yüvi se'e ma ña kuya'vi kùu yo, va se'e ma ña chàkuu nuna kùu yo.

Endee nànduku yo kua koo nuna yo cha'a' Jesucristu

5 Ta vitin cha chàkuu yo iti' nuna cha'a' ña Jesucristu cha jākakú ra yo. Yakan va na chinuni va'a ndo iti' nuna ikan, ta na chìnuni ga ndo ta kuu tuku ndo musu ma ña chà'nda tiñu nuu ndo niku.

²Na taso'o va'a ndo ma ña ni ka'in i'ya. Yu'u Paulu, kàtì nuu ndo tu ndyo'o chinuni ndo ta jachi'in ndo ma takua kà'an ma ley cha'nu ta ka'nda ndo ma ñii nuu ika ndo, kùuni yi ka'an yi ña töve nda kuenda ma Cristu kuenda ndo, tuva takan jà'a ndo. ³Kùuni ka'an ndikoi ma tu'un i'ya kuenda ma nda ra'ii nikuuni, ña ku'va ra ña na ta'nda ma ñii nuu ika ra kuenda ndondaa ra chi'in Ndioo, ti ndisaa kuii ma tutu Ley ña tāa Moisés ìyo yi ña jàkuu ra yi, tuva takan jà'a ra. ⁴Ta ma iti' Cristu cha tāva siin ndo ndo ndisaa ndyo'o ña kùuni ndo jandondaa ndo nuu Ndioo jà'a ña jàchinu ndo ma ley. Ndicha kuii ña cha jāña ndo ma ñamani Ndioo tu jà'a ndo takan. ⁵Vati ndyu'u ti ma cha'a' ma Tati Í Ndioo kùu yi ña endeeni ndàtu yo ña ni ni'i yo nuu ndondaa yo jà'a ña chìnuni yo tu'un Cristu, ⁶ti tu yo chìnuni yo ma tu'un ra, töve

nda kuenda tuva ta'nda ma ñii nuu ika yo a töve tà'nda yi. Va ma ña ìyo kuenda kùu ña na chinuni va'a yo. Ta ma ña chìnuni yo i'ya na ja'a yi ña na koo va'a yo ta na kuuni yo nde'o ma ta'an yo ndia.

⁷Ndyo'o cha va'ani ña chìnuni ndo iti' Cristu niku. ¿Yo kùu ma ña jàkanuu xini ndo ña jãña ndo ña chìnuni ndo ma ña ndaa?

⁸Ma Ndioo, ra kãchin ra ndo töve nì jana'a ra ña jà'a ndo takan.

⁹Ta koto nãani ndo “ña ita'vi ni ma yuchan iya jà'a yi ña na jandaa ndisaa kuii ma yuchan ña kùva'a paan.” ¹⁰Ìyo tundeeni ma Racha'nu chi'in ña ndyo'o na töve ni nakanini ndo siin siin ma takua chìnuni, va juuni chitoy ña ndicha ña Ndioo ni jande'e ra tundo'o ma nda ra nikuuni ña jàkanuu xini ndo.

¹¹Yakan va kuenda yu'u, ndyo'o yani tu yu'u juuni chìnuni katitu'in ta jakuku'unì ma ñivi ma ña ka'nda na ma ñii nuu ika na, ma ndian judú töve ni nanduku na yu'u kuenda jande'e na tundo'o nui, tuva takan jà'i. Ti juuni tu takan jà'i niku, tũva xaan na nde'e na tu'un cha'a' ña chí' Cristu nuu kruu tu takan jà'i, ti töve sàma ma ña chìnuni na. ¹²Vati kà'in chata ma ndian chàkunuu jàkanuu xini ndo ta jakayuni na ndo cha'a' ña kà'an na chi'in ndo ña na ka'nda ndo ma ñii nuu ika ndo. ¡Va'a ga na kukapu juuni maa na cha'a' ña endee jàna'a na nuu ndo takan!

¹³Vati ndyo'o yani, Ndioo kàna ra ndo ña na kuu ndo ñivi nuna, va kàtitu'in nuu ndo ña na töve kuàtiñu ndo ma ña nuna ña ìyo ndo kuenda ña na ja'a ndo kuati takua chàta'ani ma kuñu ndo ja'a yi, va na kuàtiñu ndo yi kuenda kùu ndo musu inga ñivi ta na tindee ndo chi'in ta'an ndo jà'a ña ya'a kùuni ndo nde'e ndo na. ¹⁴Vati tandi'i ma ña kà'an ma tutu ley Ndioo kùu ka'an yo yi chi'in ma tu'un i'ya: “Na kuuniun nde'un ma inga ñivi ma takua kùuniun nde'un juuni maun.” ¹⁵Va tu endeeni chàchi ta'an ndo chata ta'an ndo, ta tu jà'a ndo takan ndicha kuii ña ndisaa ndo ni ndi'i ndo cha'a' ma kuati jà'a ndo chi'in ta'an ndo.

Ma kua chàta'ani maa yo ja'a yo chi'in kuñu yo ta ma ña kua chàta'ani yo ja'a yo cha'a' ña ìyo ma Tati Í Ndioo chi'in yo

¹⁶Yakan va ma ña kùuni ka'in chi'in ndo kùu ña'a: Ma iti' ña kùuni ma Tati Í Ndioo ña na ku'un ndo, ta takan ìyo yi ña ku'un ndo, ta ora ja'a ndo takan, ta ma ña kini ña chàta'ani ndo ja'a ndo

chi'in kuñu ndo, na töva ni ja'a ndo yi. ¹⁷Ti ma ña kini ña kùuni maa yo jà'a yo chi'in kuñu yo na töve chàta'ani ma Tati Í Ndioo yi; ta ma ña kùuni ma Tati Í Ndioo ja'a yi, na töve chàta'ani ma kuñu yo yi. Vati ninduvi yi kànita'an ta'an yi. Ta cha'a' yakan, va ndyo'o na töve jà'a ndo ma ña va'a ña kùuni ndo ja'a ndo. ¹⁸Vati tu maa ma Tati Í Ndioo kùu ma ña ch'ànda tiñu nuu yo, ña'a kùuni yi ka'an yi ña na tüva ìyo yi ña ka'nda ma ley tiñu nuu yo.

¹⁹Na töve ndetiñu kùu nde'o ma ña kini jà'a ma ndian chàta'ani na ja'a na chi'in kuñu na. Ta tandi'i ma ña te'en kùu ma ña jà'a na: kì'vi ndra chi'in ña'a yüvi ñasi'i ndra, jà'a na ma ña kini chi'in kuñu na, ta ma maa ña kini kùu ma ña chànini na. ²⁰Ndiakan juuni jàka'nu na ma yutun íí, ta ya'a ga chàta'ani na jataku'e na ma ñivi chi'in tu'un nduvi. Ya'a ga xaani na ma ñivi ta ya'a ga kànita'an yu'u na, ta ya'a ga kuiñu na ndia. Ya'a ga numini kayuni na, ta jàkesiin na ma ñivi ta jà'a na ma iin grupu vali. ²¹Ta ya'a ga tixin na, ta ya'a ga ch'ì'i na ndixi ta ya'a ga chàkunuu na nànduku na ña kini jà'a na, ta jà'a na inga tuku tu'un ña cha yatin ni indukuni kàa yi ndia. Jàkuku'uni ndo cha'a' ma tandi'i ma tu'un ma tava kà'in niku, ta tandi'i ma ndian jà'a ma tu'un ña töve va'a ikan, na kùu kì'vi na koo na ma nuu ch'ànda Ndioo tiñu.

²²Va ma ch'à'a ma Tati Í Ndioo ña ìyo tichi anima yo kùu yi ña na kuu yo ñivi ña kùuni yo nde'e yo ma ta'an yo, ta na sii kùuni yo, na koo taxiin yo ta na kuu yo ndian kundeeni yo ña jà'a inga ñivi ta na vii ja'a yo chi'in inga ñivi ta na kuu yo iin ndian va'a. Ta na kuu yo iin ndian ya'a ga chìnuni ndia. ²³Ta juuni na kuu yo ndian iñu'u ta töve ya'a nduu ña ìyo yi ña ja'a yo. Töve ni'iin ley ña kà'an ña na v'à'a jà'a yo ma tu'un ña já kà'in nda che'e. ²⁴Ta ma ndian cha ndō'iin chi'in Jesucristu cha ndākoo na ma ña kini takani ìyo na niku, ikan na takaa yi na nuu ma kruu chi'in ndisaa ma ña kini chànini na a chàta'ani na ja'a na. ²⁵Ta cha'a' ma Tati Í Ndioo kùu yi ña ìyo va'a yo vitin, yakan va juuni ìyo yi ña na ku'va yo yo nuu yi ña na jàna'a yi yo iti' ku'àn yo chi'in ma ña jà'a yo. ²⁶Na töve ìyo yi ña ya'a ga tayi kùuni yo, ta na k'icha'a yo kanita'an yu'u yo chi'in ma inga ñivi, ta juuni na töve ìyo yi ña kutixin yo nde'e yo juuni ma ta'an yo ndia.

Na tindee yo ma ta'an yo chi'in inga na ndia

6 Ndyo'o yani, tu chà'a ndo kuenda ña iin ra kìcha'a ra jà'a ra kuati, ndyo'o tava kùu ndo iin ndian chìnuni tiaga, ìyo yi ña tindee ndo ra, ikan na jaña ra ña ja'a ra ma kuati. Va chi'in tandi'i ma ña va'a kùuni anima ndo tindee ndo ra, ta ta'ii'iin ndo ìyo yi ña ja'a va'a ndo ma kuenda ma ña jà'a ndo, koto nda maa ndo kìcha'a ndo ja'a ndo kuati ndia. ²Na tindee ndo ma ta'an ndo chi'in inga na, ta na kuta'an ndo chi'in na ora ìyo kuati chi'in na. Ta takan kùu jachinu ndo ma tava kà'an tu'un ley ña kà'an Jesucristu. ³Vati tu ìyo nda ndyo'o chìnuni ndo ña iin ndian ka'nu kùu ndo ta yüvi takan kùu yi, ndiakan janda'viña'a juuni maa. ⁴Yakan va ta'ii'iin ndo ìyo yi ña ki'in ndo ma ku'va ma tiñu jà'a ndo tuva va'a ma ña ja'a ndo, tajan takan kùu kati ndo ña ya'a ga ka'nu kùu ma tiñu jà'a ndo, ta töve ki'in ndo ku'va ma tiñu jà'a ndo chi'in ma tiñu jà'a inga na nde'o tu ka'nu ga kùu yi a töve. ⁵Va ta'ii'iin yo jakuu yo ma tiñu jà'a ta'ii'iin yo.

⁶Ta nda ndian ni kùuni ña kùtu'va na ma tu'un Ndioo ña jàna'a inga ra, ìyo yi ña nata'vi na ndatiñu va'a ìyo nuu na chi'in ra.

⁷Ña jända'viña'a ndo juuni maa ndo, ti chata Ndioo ni'iin ndo na kùu ka'an ti'ini ndo. Vati ndatiñu ña tàchi ndo, juuni yakan ni ni'i ndo iti' nuu. ⁸Taku ma ñivi ña endee jà'a ma ña kini chàta'ani ma kuñu na jà'a yi, ta ma ña ni ni'i na cha'a' ña jà'a na kùu ña ni kuvi na. Va tu endee jà'a na ma ña chàta'ani ma Tati Í Ndioo, juuni ni ni'i na nuu koo na endeeni chi'in ra. ⁹Yakan va ña na kütatu yo jà'a yo ma ña va'a, vati ni ni'o ma ndatiñu va'a nuu Ndioo ma ora ku'va ra yi tu töve ya'a maxii kùuni ndo. ¹⁰Yakan va nani kivi ña juuni tu kuu ja'a yo ña va'a, na ja'a yo yi chi'in tandi'i ma ñivi, ta na ja'a ga yo yi tiaga chi'in ma ndian kùu ta'an yo, va ndian chìnuni na ma tu'un Cristu indukuni kua maa yo.

Cha'a' nuu ndi'inia chùndayu'u Paulu ta kàña'a ra chi'in tandi'i ñivi ìyo ñu'u' Galacia

¹¹Na nde'e ndo ti chi'in ma letra na'nu tàì chi'in nda'a' mai nuu ma tutu i'ya kuenda ndo. ¹²Ma ndian kùuni na kindoo va'a na chi'in ma ñivi, juuni ndiakan jànini na ndo ña na ka'nda ndo ma ñii nuu ika ndo, ta takan ja'a na ti töve ìyo tu'va na nde'e na tundo'o cha'a'

ña kàtitu'un na ma tu'un cha'a' Cristu, ta cha'a' ña chī'í ra nuu kruu kuenda yo. ¹³Vati ni ma ndian chìnuni ña chà'nda na ma ñii nuu ika na, na töve jàchi'in na tandi'i ma tu'un ña kà'an nuu ma tutu ley ña tãa Moisés. Va ndyo'o kùuni na ña na ka'nda ndo ma ñii nuu ika ndo, ta ikan cha'a' ña ta'nda ma ñii nuu ika ndo kuu ya'a tayi kùuni na. ¹⁴Vati yu'u na töve kùunì kutayì cha'a' nī'iin yakan, va tayi va'a kùunì cha'a' ña uvanuu ma Racha'nu Jesucristu kùu jakakú ra yo cha'a' ña chī'í ra ma nuu kruu. Ta cha'a' yakan yu'u kùì takua kùu iin ra cha chī'í nuu kruu ña kùuni yi ka'an yi ña tüvi ìyoi cha'a' ma ña kuuni ma ñivi ìyo ma ñuñivi, ta juuni cha'a' yu'u cha chī'í ma ñivi ìyo ñuñivi ña tüva ki'in na kuenda yu'u. ¹⁵Vati cha'a' ña cha ndō'iin yo chi'in Jesucristu, ta na töve nda kuenda tuva ta'nda ma ñii nuu ika yo a töve ta'nda yi, va ma ña ìyo kuenda kùu yi ña ndākuu yo ndian chaa jà'a Ndioo. ¹⁶Ta tandi'i ndyo'o ndian chìnuni ma ña kà'an ma tu'un já tãì, na ni'i ndo ña na koo vii ndo. Ta Ndioo na kunda'vini ra ndo ta takani na ja'a ra chi'in tandi'i ndian chìnuni ndicha kuii tu'un ra, ti ndiakan ndicha kuii kùu ñivi ra.

¹⁷Vitin ta iti' nuu na tüva kuunì ña nī'iin ñivi na jände'e ga na tundo'o yu'u, vati ìyo tì'in ku'va kuñui ña jàna'a yi ña kùì iin ra jà'a tiñu kuenda ma Jesucristu.

¹⁸Ndyo'o yani na ni'i tandi'i ndo ma ñamani Racha'nu Jesucristu tichi anima ndo. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu t̄aa racha'nu Paulu nuu ndian ch̄inuni ñuu Efesu

T̄achi Paulu iin tutu nuu ñivi Efesu

1 Yu'u Paulu, ra k̄u t̄atun Jesucristu takua k̄uuni Ndioo ña na kui, t̄ai ma tutu i'ya kuenda ma ñivi ìyo ñuu Efesu, ndian k̄u ñivi Ndioo, ndian ch̄inuni ma tu'un ma Jesucristu. ²Ma Ndioo, ra k̄u Tatá yo chi'in ma Racha'nu Jesucristu, na ku'va ra ma ñamani ra chata ndo, ta na ja'a ra ña na koo taxiin anima ndo ndia.

Ma Cristu k̄u ra j̄a'í ra yo

³Na jaka'nu yo ma Racha'nu Ndioo ra k̄u Tatá ma Racha'nu Jesucristu, vati ch̄a'a ña ndō'iin yo chi'in Jesucristu ta j̄a'í ra ma anima yo chi'in ndisaa ma ñamani ra ña ìyo ma andivi cha'a' ña k̄u yo kuenda Cristu. ⁴Ndioo k̄u ma ra k̄achin yo ma ora tak̄'an tuvi ma ñuñivi niku, kuenda ña na kuu yo ñivi ra cha'a' ña ni ndo'iin yo chi'in Jesucristu, ikan na kuu yo ndian í ta na k̄u ja'a ni'i ndian tisokuati na yo nuu ra. Ta cha'a' ña ya'a k̄uuni ra nde'e ra yo kuu yi ña ⁵k̄uuni ra ña ni ndaki'in nda'vi ra yo kuenda ña k̄u se'e ra yo ma antea ña j̄atuvu ra ma ñuñivi, vati cha'a' ma Jesuu k̄u yi ña nd̄aki'in ra yo. Ti takan k̄uuni maa ra, ta takan ch̄ata'ani ra ja'a ra ndia.

⁶Yakan va cha'a' yakan k̄u yi ña ìyo yi ña nani ora jaka'nu yo ma Ndioo cha'a' ma ñamani ra ña ya'aga va'a ña k̄u yi, vati chi'in yi j̄a'í ra yo cha'a' ma ña nduva'a kuii k̄uuni ra nde'e ra ma se'e ra Jesuu.

⁷Ta juuni cha'a' ña ñivi Ndioo k̄u yo, Ndioo j̄akakú ra yo chi'in nii ma ra se'e ra ña ch̄ati niku, ta j̄aka'nuni ra yo cha'a' ma kuati yo ndia. Ndisaa yakan j̄a'a ra kuenda yo cha'a' ña ìyo kua'a' ñamani ra,

⁸ñā ch̄a'a ra nuu yo chi'in nduva'a kua'a' ña ch̄ito ra chi'in chinituni ra. ⁹Ta Ndioo ch̄a'a ra ña n̄akoto yo ma tu'un xe'e ra ña ìyo nuu ra, ma ña va'a ña ni ja'a ra ña töve ch̄ito yo niku. Ti cha n̄akanini maa ra naja kua ni ja'a ra yi chi'in Cristu. Ta ya'a ch̄isii ra ña jachinu ra yi cha'a' ra. ¹⁰Vati ma tu'un ikan, k̄ati ra ña ni chinu yi ora na kuta'an ji'na ma tiempu ña ìyo yi ña kuu yi. Vati ma Ndioo ni jando'iin ra

tandi'i ma nakuyi chi'in ma ñivi nda ma andivi chi'in ma ñuñivi i'ya ndia. Ta Jesucristu kùu ma ra ni ndakoo ra ña na ka'nda ra tiñu.

¹¹ Juuni cha'a' Cristu kùu yi ña taji'na Ndioo kāchin ra yo ña na kuu yo ñivi ra, ikan na ni'i yo ma tundeeni ra ña ni ku'va ra nuu yo, ma tava kùuni maa ma Ndioo. Vati tandi'i ma ña va'a ña jà'a ra, ni kuu yi tava kùuni ra ña na kuu yi. ¹² Ta takan kùuni ra, vati maa yo kùu ma ndian nunuu ña kīcha'a ña chìnuni yo ma tu'un Jesuu, ta ikan na jaka'nu yo ra, ti ya'aga ìyo ma ndatu ra. ¹³ Ta juuni ndyo'o ora chīto ndo ma tu'un ndaa cha'a' Jesuu, ña kà'an yi ña ni kakú yo, ta juuni chìnuni ndo yi, ta ma ora ikan ndō'iin ndo chi'in ra ta ndākuu ndo ñivi Ndioo jà'a ña chā'a ra ma Tati Íí ra nuu ndo takua chā'a ra tu'un ña ni ja'a ra niku. ¹⁴ Ta chi'in ma Tati Íí ra ña chā'a ra nuu yo, Ndioo jàna'a ra iin ku'va ña ndicha ña ni ni'i yo ma tundeeni ra, ma tava chā'a ra tu'un ña ni ja'a ra, ti cha jākakú ra yo, ikan na ndakuu yo ndian kùu ñivi ra. Ta yakan kùu yi ña ya'a jaka'nu yo ra cha'a' ña nduva'a ka'nu ra kùu ra.

**Paulu chikan ra nuu Ndioo ña na ku'va ra tiaga
chinituni nuu ma ndian chìnuni**

¹⁵ Yakan va yu'u nda ora chītoi ña ya'a chìnuni ndo tu'un ma Racha'nu Cristu, ta naja kua ya'a kùuni ndo nde'e ndo tandi'i ma ndian kùu ta'an yo ndian íí kuenda Ndioo, ¹⁶ ta vitin töve ndàkoi ña kà'in ta'vindioo nuu ra cha'a' ndo, ta endee nàkaninj cha'a' ndo ora kà'in chi'in ra. ¹⁷ Chìkain ñamani nuu Ndioo, ra kùu Tatá yo, ra nduva'a kuii ka'nu, ta juuni rakan jaka'nu ma Jesucristu ra, chìkain nuu ra ña na ku'va ra tiaga ma Tati Íí ra nuu ndo, ikan na koto kachin va'a ndo ma chinituni Ndioo, ta kuu kutunini va'a ga ndo naja kua kùu ma Racha'nu Ndioo. ¹⁸ Chìkain ñamani nuu Ndioo ña na jandondichin ra ma chinituni ndo, ikan na kuu koto kachin ndo ndava kuu ma ña va'a ña ndàtu ndo, ña ni ni'i tandi'i ndian kāchin Ndioo ña kùu na ñivi ra. Vati ya'a ga ka'nu ta kuika kùu ma tundeeni ña ni ku'va ra nuu ma ndian kùu ñivi ra ta chìnuni ma tu'un ra. ¹⁹ Ta ya'a ga ka'nu kùu ma ndatu ra, ta endee töve ndi'i yi. Ta ndatu ikan kùu ma ña chà'a ra nuu yo ndian chìnuni ma tu'un ra. Ta juuni ma ndatu ikan kùu yi ña jàna'a ma Ndioo nuu yo chi'in ndisaa kuii ñandee ra ²⁰ ma ora jānataku ndiko ra ma Jesuu niku, ta jā'a ra ña

chūnandi ra ma iti' chiyo kua'a ra ma andivi ma nuu chà'nda ra tiñu. ²¹ Ta chā'a ra ndisaa kuii ndatu nuu ra ña na ka'nda ra tiñu nuu ma ñivi chi'in nuu ndisaa kuii ma ña ìyo ndatu andivi takua ndian ndiso tiñu, ta ndian kùu kuvienu chi'in nda ndian ni kùuni ña chà'nda tiñu, nda ma tiempu i'ya chi'in ma tiempu ni kichi iti' nuu ndia. ²² Ndisaa kuii ma ña ìyo ma ñuñivi i'ya chi'in andivi, chā'a ma Ndioo ndatu ña na ka'nda ma Jesuu tiñu nuu yi. Ta juuni ma Ndioo jākuiso ra ra tiñu, ikan na kuu ra iin ra kuxini nuu ma ndian chìnuni. ²³ Vati ma ndian ìyo kuenda ma veñu'u, ndiakan kùu na takua kùu ma kuñu ma Jesuu, ta ìyo ndatu chi'in ma ndian ìyo kuenda ma veñu'u jà'a Jesuu ndia, ta ma veñu'u ra kùu yi iin ña jàkutu yi ra, vati Jesuu kùu ma ra ka'nu ga kua tandi'i ma ña ìyo ñuñivi i'ya chi'in andivi ndia.

Jàkakú Ndioo yo nuu ma kuatio cha'a' ña chí'í Jesucristu

2 Ma tatiempu, ndyo'o kùu ndo takua kùu ma ndian chí'í niku, cha'a' ma ña kini ta ma kuati ña jà'a ndo, ² ora chākunuu ndo ma ñuñivi ña jà'a ndo niku, ta jāchi'in ndo ta jā'a ndo ma takua kùuni ma kui'na ña chà'nda yi tiñu ma nuu tandi'i tati xaan ndia. Ta juuni chà'nda yi tiñu nuu ma ndian töve jāchi'in ma ña kà'an Ndioo ti töve chìnuni na ma tu'un kà'an ra. ³ Takan ìyo yo ma taji'na niku, ña jāchi'o ta jā'a yo ma ña kini chi'in ma chinitunio, ta ma ña chàta'ani ma kuñu yo ja'a yi ndia. Cha'a' ma kuati ikan ìyo yi ña ni'i yo ma tundo'o jà'a ma Ndioo niku, indukuni takua ni ta'an ma inga ñivi. ⁴ Va ma Ndioo ya'a ga kùnda'vini ra yo, ta ya'a ga kùuni ra nde'e ra yo, ⁵ ta vaji ndian cha chí'í kùu yo niku cha'a' ma kuati jà'a yo, va ma Ndioo chā'a ra ña na koo ndito ndiko yo indukuni chi'in Jesucristu. Cha'a' ña ya'a ga va'a kùu ma ñamani Ndioo, yakan va jākakú ra yo. ⁶ Ndioo kùu ma ra jānataku yo indukuni chi'in ma Jesucristu, ta jākunandi ra yo chi'in ra ma nuu chà'nda ra tiñu ma iti' andivi. ⁷ Ndioo jā'a ra takan, ikan ma ndian ni kichi iti' nuu kuu nde'e na naja kua ka'nu kùu ma ñamani ra, ta naja nduva'a kuii kùuni ra nde'e ra yo, cha'a' ña ndō'iin yo chi'in ma Jesucristu. ⁸ Vati chi'in ñamani Ndioo nī'i ndo ña ni kakú ndo cha'a' ma ña chìnuni ndo. Ti ma ñamani i'ya na töve ña nànduku maa ndo kùu yi, vati Ndioo kùu ma ra chā'a sani ra yi nuu ndo. ⁹ Töve tiñu nī'i ndo ña jà'a maa ndo kùu yi, yakan va ni'iin ndo na töve

ìyo yi ña kuu sukun kuuni ndo cha'a' ña ndian cha kàkú kùu ndo.
¹⁰Vati Ndioo kùu ma ra jà'a ña tūvi yo, rakan kùu ma ra jātuvu ra
 yo kuenda ña ndo'iin yo chi'in Jesucristu, ikan na ja'a yo tiñu va'a,
 ta yakan kùu yi ma ña kà'an ra ma ora kāchin ra yi kuenda yo.

Jesuu jàndo'iin ra yo chi'in Ndioo

¹¹Yakan va ndyo'o, ndian yōve judú kùu ndo, ta ndyo'o kùu ma
 ndian kà'an ndian judú ña nani ndo te'en, yōve ndian tà'nda ñii
 nuu ika kùu ndo, ta ma ndian judú nàni na te'en, ndian tà'nda ñii
 nuu ika kùu na. Ta ña'a kùu yi ma ña jà'a maani na chi'in ma kuñu
 na. ¹²Ta ndyo'o ndian yūvi judú, na kuku'un va'ani ndo vati ma
 tatiempu niku töve ìyo Cristu chi'in ndo niku, ta juuni töve ìyo ndo
 indukuni chi'in ma ñuu Israel ndia. Ta ma tu'un ña jàndo'iin Ndioo
 chi'in ndian judú ma ña töve ña'a maa ndo kùu yi, ni ma tu'un ña
 kāti ma Ndioo ña ni ku'va ra nuu na ndia. Ni chi'in Ndioo töve ìyo
 ndo ma ñuñivi i'ya, ta ni töve ndātu ndo ñi'iin nakuyi ña va'a nuu
 Ndioo. ¹³Va vitin ndicha kuii ña cha ndō'iin ndo chi'in Jesuu cha'a'
 ma nii ra ña chāti, ndyo'o ya'a ga chika ìyo ndo niku, ta vitin cha
 ndōyatin ndo xiin Jesuu. ¹⁴Jesuu kùu ma ra jākutaxin ma anima yo.
 Rakan kùu ma ra jà'a ña na ndo'iin ma ñivi judú chi'in ndyo'o ndian
 yūvi judú ña na ndo'iin na ta kùu na iin ñuuni, ma ora kīndaa ra ma
 ña xaani ña kùu yi takua kùu iin xa'va sukun ña jākesiin yi na. ¹⁵Ora
 chī'í Jesuu jāchinu ra ma ña kà'an ma tu'un ley ña jàchi'in ma ndian
 judú ña ka'nda yi tiñu nuu na, ta chi'in juuni maa ra kuu jando'iin ra
 ndian judú chi'in ma ndian yōve judú, ikan na kuu na iin ñuu chaa,
 ña kùu koo vii na chi'in Ndioo. ¹⁶Cha'a' ña chī'í ma Jesuu nuu kruu,
 jāndomani ra ninduvi ñuu, ña na kùu koto na nde'e na ta'an na niku.
 Ta jākutaxin ra ma anima na ta jàndo'iin ra na, ikan na kuu na iin
 ñuuni, ta na koo taxiin na chi'in Ndioo. ¹⁷Jesuu kīchi ra ta kātitu'un
 ra iin tu'un va'a ña na koo taxiin ma anima tandi'i ndo, nda ndyo'o
 ndian ìyo chika chi'in Ndioo chi'in ma ndian ìyo yatin chi'in ra ndia.
¹⁸Vati cha'a' Jesuu kùu yi ña ndyu'u chi'in ndyo'o kùu jatu'va yo yo
 nuu ma ra kùu Tatá yo jà'a ma Tati Í Ndioo ña ìyo chi'in ndisaa yo.
¹⁹Yakan va ndyo'o, na tūva ga kuu ndo takua kùu ma ndian kīchi
 inga ñuu, vati vitin indukuni kùu ndo takua kùu ma ñivi Ndioo,
 ta ma ñuu ndian kùu ñivi ra indukuni kùu yi ma ñuu ndo ndia.

²⁰Ndyo'o kùu ndo tava kùu iin ve'e ña kùva'a siki yuu cha'a ve'e ma ora ja ni kicha'a yi kuva'a yi, ma tava kùu ma ndra tatun Ndioo chi'in ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u ra, ta juuni maa ma Jesuu kùu ra ma yuu nunuu ña ka'nuga ña kùva'a cha'a ma ve'e. ²¹Ta ndō'iin yo chi'in Jesuu takua kùu ma ndatiñu ña kùva'a ma ve'e. Ta kuàndita kuva'a yi, nda kati chaa yi kùu yi iin veñu'u í ña ndo'iin yi chi'in ma Racha'nu Jesuu. ²²Ta ma Tati Í Ndioo, jà'a yi takan ña juuni ndyo'o kuàndo'iin ndo indukuni chi'in na, nda kati chaa ndo koo ndo tava kuu iin veñu'u ka'nu ma nuu ìyo ma Ndioo tichi yi, jà'a ma Tati Í ra.

**Paulu ndiso ra tiñu ña na jana'a ra ma tu'un
Ndioo nuu ma ndian töve kùu judíu**

3 Yakan va yu'u Paulu, indij vekaa cha'a' ña jàkui tiñu nuu Jesucristu kuenda ndo, ndyo'o ndian yüvi kùu ñivi judíu. ²Ta ndyo'o cha chító ndo ña Ndioo jākuiso tiñu ra yu'u ña na jana'i ma tu'un cha'a' ma ñamani Ndioo nuu ndo. ³Ta tava cha tãi yi, Ndioo jàna'a kachin ra nui ma tu'un xe'e ña ni ja'a ra. ⁴Na jakua'a ji'na ndo yi, tajan ku'va ndo kuenda ña chítói ma tu'un xe'e ña kà'an cha'a' Cristu. ⁵Iin tu'un xe'e ña töve nī nakoto ma ñivi yi ma tatiempu niku. Va cha'a' Tati Í ra, vitin cha chā'a ma Ndioo ña na koto ma ndra í ña kùu tatun ra chi'in ndra kà'an chi'in tu'un yu'u ra ma tu'un xe'e ikan. ⁶Ta ma tu'un xe'e ikan kùu ña'a: Ña cha'a' ma tu'un ña kà'an Ndioo ña ni kakú ma ndian töve kùu judíu, ta ni ni'i na indukuni ma tundeeni ña ni ni'i ma ndian judíu, vati juuni iin ñivini ni kùu na chi'in na ndia. Ta ma tu'un chā'a Ndioo nuu ma ndian judíu cha'a' ma Jesucristu, indukuni ni kusii kuuni na, ora ni'i na yi ndia, ti takan kà'an ma tu'un va'a cha'a' Jesucristu. ⁷Ta cha'a' ma ñamani ña chā'a Ndioo nui, kùu yi ña Ndioo cha jākuiso tiñu ra yu'u ña na katitu'in ma tu'un ra, vati ndatu ma Ndioo jà'a ña ìyo yi chi'in.

⁸Yu'u yüvi ma ra va'a tiaga kùu tañu ma ndian kùu ñivi Ndioo, va kùu takua kùu iin ravalini tañu na. Vaji iin ra takan kùu, Ndioo kāchin ra yu'u ta chā'a ra ma ñamani ra nui ña na katitu'in ma tu'un va'a cha'a' Jesucristu nuu ma ndian yüvi judíu. Ma tu'un ikan nduva'a kuii ka'nu kùu yi ña na töve kùu ni'i ndi'i yo yi. ⁹Ta jākuiso tiñu ra yu'u ña na ku'vai koto tandi'i ndo ndava kùu ma tu'un xe'e ña kùmi ma Ndioo taji'na niku, ra jà'a ña tūvi tandi'i ma ña ìyo ma ñuñivi

i'ya. ¹⁰Ta takan vitin ndisaa nuu tati ña chà'nda tiñu andivi kùu nata'an yi kua'a' nuu ma chìnituni ma Racha'nu Ndioo ora nde'e yi ma ndian chìnuni ña ìyo kuenda ma veñu'u Cristu. ¹¹Ta Ndioo jà'a ma te'en cha'a' ma tiñu ña kùuni ra ja'a ra endeeni chi'in ma Racha'nu Jesucristu, ra kùu chito'lo yo. ¹²Ta cha'a' ña cha ndō'iin yo chi'in ra ta chìnuni yo ma tu'un ra kùu yi ña töve ndasii yo kùtu'va yo nuu ma Ndioo, ña ìyo tundeeni ra chi'in yo. ¹³Yakan va jàninì ndo ña koto kùnda'vi kùuni ndo cha'a' ma ña ndè'i tundo'o vitin cha'a' ndo, vati ma ña'a iin ña nduva'a kuii va'a kùu yi kuenda ndo.

Nduva'a kuii kùuni Jesuu nde'e ra yo

¹⁴Cha'a' ña'a kùu yi ña nàndi chitì ta chà'i ta'vindioo nuu ma ra kùu Tatá yo ìyo andivi, ¹⁵ma ra jà'a ña ni'i ma ta'ii'iin ma se'e ma ñivi ma sivi na, ndava nda ma andivi chi'in ma nuñu'u' ñuñivi ndia. ¹⁶Chikain ñamani nuu ra ña na ku'va ra ma ña iñu'u ra chi'in ma ña kuika ra ta chi'in ma ña va'a ra nuu ndo, ta juuni na ku'va ra ña na koo ñandee ndo chi'in ndatu ra ma tichi anima ndo jà'a ma Tati Í ra ña ìyo chi'in ndo. ¹⁷Ta na koo ma Jesucristu chi'in tu'un ra ma tichi ma anima ndo cha'a' ma ña chìnuni ndo ma ña kà'an ra. Tuva takan ndaa va'a chìnuni ndyo'o, nda ma tichi anima ndo ta kùuni ndo nde'e ndo Jesuu, ¹⁸kuu kutunini ndo chi'in ndisaa kuii ma ndian chìnuni ña ya'a ga ki'in ta kani, ta kono ta sukun kùu ña ya'a ga kùuni ma Jesuu nde'e ra ndo, ¹⁹ikan na nakoto va'a ndo ña ya'a ga kùuni ma Jesuu nde'e ra ndo, vati ka'nu nduva'a kuii ga kùu yi takua ndisaa kuii ña kùu nakanini yo ta na kùu chaa yo nakoto ndi'i yo yi. Ti Ndioo kùuni ra ña na ni'i yo tandi'i ma tundeeni ra ña ìyo ra, ikan na ndakuu yo koo yo takua ìyo ra chi'in ma ndatu ka'nu ra.

²⁰Yakan va na jaka'nu yo Ndioo, vati ìyo kua'a' va'a ndatu ra ña na kuu ja'a ra ma ña chikan yo chi'in ma ña chà'nini yo, ta kùu ku'va ra tiaga kua ma ña chikan yo nuu ra ndia. Ta chi'in ndatu ra jà'a ra ma ña kùuni ra ku'va ra nuu yo. ²¹¡Na jaka'nu yo ma Racha'nu Ndioo, ti iin ra nduva'a kuii ka'nu kùu ra!, ta nde'o ma ña ka'nu ja'a ra nuu ma ñivi ìyo veñu'u Jesucristu ta juuni takan nde'o yi chi'in ra ndia. Ta, ¡takan na kùu yi ndisaa tiempu ta endeeni! Amén.

Ndioo jàndo'iin ra ñivi ra chi'in Tati Íí ra

4 Yakan va yu'u indii ma vekaa cha'a' ña kàtitu'in cha'a' ma Racha'nu Jesucristu. Yakan va jàninì ndo ña na koo ndo ma takua ìyo yi ña koo ma ndian kàchin ma Ndioo ña na kuu na ñivi ra. ²Na kuu ndo ndian masu anima, ta vii kà'an ndo chi'in inga ñivi, ta na jandeeni ndo chi'in ma ña ja'a ta'ii'iin ta'an ndo cha'a' ña ya'a ga kùuni ndo nde'e ndo na. ³Ta ndisaa tiempu na nanduku va'a ndo naja koo vii ndo chi'in ta'an ndo, ikan na töve naa ma ña ndo'iin ta'an ndo ña chā'a ma Tati Íí Ndioo nuu ndo. ⁴Ta iin kuñuni kùu yo chi'in ra, ta uvani Tati Íí Ndioo ìyo, ta indukuni kāna ndio ra yo, ña ndātu yo ña va'a ña ni ku'va ra nuu yo. ⁵Uvanuu Racha'nu Jesuuni ìyo, ta iin ni ña kùu chinuni yo ndia, ta iin ni kua kuu kunduta yo ndia. ⁶Uvanuu Ndioo ra kùu Tatá ndisaa yo, ta rakan kùu ra chà'nda tiñu nuu ndisaa yo, ta kùta'an ra chi'in yo, ikan na kuu jachinu ndisaa yo takua kùuni ra, ta ìyo ra chi'in ndisaa yo ndia. ⁷Va ta'ii'iin yo nī'i yo ma ña sōkó ma Jesuu nuu yo, ña kùu yi ma ñamani ra ña kùuni ra ku'va ra nuu yo. ⁸Yakan va ma nuu tutu Ndioo kà'an yi te'en: “Ndāa ma Jesuu kuà'an ra iti' andivi ña ndàkan ra ndian ndikun chi'in karena kuà'an chi'in ra, tajan sōkó ndio ra iin ma ndatiñu na nuu ma ñivi ñuu ra.” ⁹¿Ta niyi kùuni yi ka'an yi ma ña ndāa ra kuà'an ra ma iti' andivi?, kùuni ndo. Yakan kùuni yi ka'an yi ña ji'na nūu ra ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. ¹⁰Ta ma ra nūu, juuni ra kùu ma ra ndāa ma nuu sukun ga ma andivi, ikan ma ndatu ra ni jakutu yi yi ninii ka'nu ma andivi chi'in ñuñivi. ¹¹Ta juuni maa ra kùu ma ra chā'a ra ndatu ña jākuiso ra tiñu nuu ta'ii'iin yo ndian chìnuni tu'un ra. Vati iin ndian nì'i tiñu ña na kuu na ma tatun ra, ta inga ndian nì'i na tiñu ña na kuu na ndian kà'an chi'in tu'un yu'u ra, ta inga na nì'i na tiñu ña na kuu na ndian kàtitu'un naja kùu yi ña jākakú Cristu yo, ta inga ndian nì'i na tiñu pato ta matru ndian jà'a kuenda ta jàna'a na nuu ma ndian chìnuni ndia. ¹²Takan jà'a Cristu ña jākuiso ra tiñu nuu ma ndian kùu ñivi ra, ikan na ja'a na tiñu Ndioo kuenda ma ndian chinuni ta ja'a na ña na kua'nu ndisaa ma ndian kùu ma kuñu ma Jesuu, ¹³nda kati chaa ndisaa yo chinuni va'a ma tu'un ra ta ndo'iin yo chi'in ra ta nakoto yo ma ra kùu se'e ma Ndioo, ikan na ndakuu yo ndian nduva'a kuii va'a ta ndaa nuu Ndioo takua kùu Cristu. Ta

tu takan ja'a yo ni ni'i yo ña na kuu kuicha va'a ma chinituni yo ta takan kuu ndakuu yo koo yo indukuni takua ìyo ra. ¹⁴Na tüva kuu yo tava kùu ndiakwati, vati ma ndiakwati numini sàma ma kua chànini na, ta ndiakan kùu na takua iin varku ña kuà'an run te'en tikan jà'a ma tati. Takan kùu ma ndian chini nda tu'un ni kùuni ña jàna'a ma ndra janda'viña'a ñivi. Vati ma tu'un jàna'a ndra ja'ani ndra ña tu'un ndicha kùu yi, jin ma tu'un vatani kùu yi. ¹⁵Va'aga tuva kà'an yo ma ña ndaa chi'in ta'an yo cha'a' ña kùunio nde'o na, chi'in tandi'i ña ìyo tichi anima yo kùakua'nu yo, ikan na kuàndakuu yo takua kùu ma Cristu, ra kùxini. ¹⁶Ta Cristu kùu ma ra ña jàndo'iin ra ta'ii'iin yo ña kùu yo kuenda ma veñu'u ra. Ta nuu ta'ii'iin yo chà'a ra iin tiñu ña jà'a yo. Ta ora chatiñu yo ma tiñu ikan endee tindeo ta'an yo, ikan na kua'nu va'a yo, ikan na kuunio nde'o ta'an yo tiá kua'a' ga.

Kiicha'a ìyo chaa ndiko ñivi koo na chi'in Cristu

¹⁷Ña'a kùu ma ña kà'in chi'in ndo ta chikain ñamani nuu ndo chi'in ma sivi Racha'nu Jesuu ña na koo ga ndo ma tava ìyo ma ndian töve chìnuni, vati ma ndiakan ìyo na ma tava kùuni ma chinituni na ma ña töve va'a. ¹⁸Ta tükuii kùtunini na ni'iin nakuyi. Ma ndiakan cha jàkesiin na na iti' va'a ña kùuni Ndioo ña na ku'un na cha'a' ña töve chito na cha'a' ña ya'a ga ndava ma anima na. ¹⁹Ta tüva kanuu na ja'a na ña kini ta endee tivi ma anima na kuenda ña ja'a na ma ña kini. Ta ndisaa tiempu jà'a na tandi'i ña töve va'a ña chànini na chi'in kuñu na.

²⁰Va ndyo'o, na yöve tu'un i'ya kùu ma ña kùtu'va ndo cha'a' ma Cristu. ²¹Va ma tu'un ña kùtu'va ndo ora chini ndo ña ma ndian kätitu'un cha'a' ra kùu yi maaaa tu'un ndaa ña ìyo chi'in Jesuu. ²²Ma tu'un cha'a' ra jàna'a yi ña ìyo yi ña ndakoo ndo naja kua chiyö ndo tatiempu, vati yakan kùu ma ña jätivi yi ma anima ndo niku, ta ya'a ga jànda'viña'a yi ndo cha'a' ma ña kùuni ndo ña töve va'a. ²³Va ndyo'o ìyo yi ña jandochaa ndo ndo ma chinituni ndo chi'in ma anima ndo. ²⁴Ta na jandochaa ndiko ndo ma kua koo ndo ma ñuñivi, cha'a' ña jätuvi ma Ndioo ndo takua kùu ra, ti iin ra ndicha va'a ta ndaa ta íi kùu ra.

²⁵Yakan va vitin, na kà'an ga ndo ma tu'un vata, vati na ka'an ndo ma tu'un ndaa chi'in ta'an ndo, ti ndisaa yo kùu yo iin kuñuni. ²⁶Tu

kuxaan ndo, na ja'a ndo kuenda nuu ndo ta koto jà'a ndo ma kuati, ta ora kuxaan ndo, ta na kü'va ndo ña koo yi ninii nduvi chi'in ndo. ²⁷ Ta na kü'va ndo ña ka'nda ma kui'na tiñu nuu ndo. ²⁸ Ta tu ìyo nda ndyo'o ña kùu ndo ndian su'u, va'a ga ña jàtiñu ndo ta jàña ndo ña su'u ndo, ta jà'a ndo iin tiñu va'a chi'in nda'a' ndo, ikan na koo ta'an ma ndatiñu nuu ndo kuenda ña tindee ndo ndian chiniñu'u yi. ²⁹ Na kà'an ndo tu'un kini, va'aga ña na ka'an ndo maaaa tu'un vii ma ora kà'an ndo, ikan na tindee yi na ña nani'i na naja kua koo va'a na, ta takan sii kuuni ma ndian chini yi. ³⁰ Ta na ja'a ndo kuenda nuu ndo, koto kùnda'vi kuuni ma Tati Í Ndioo ja'a ndo, vati cha ìyo ma ku'va yi chi'in ndo ña kà'an yi ña ñivi Ndioo kùu ndo, ta cha'a' yakan kùu yi ña ni jakakú ra ndo ora ni chaa ma kivi ña jàchinu ra yi. ³¹ Ta na jaña ndo tandi'i tu'un kini ña kà'an ndo: takua kùu ma ña ya'a kayuni ndo, chi'in ña kùxaan ndo, chi'in ña chàta'ani ndo kanachaa ko'o ndo ora kànita'an ndo, chi'in ña kàti'ini ndo chata ñivi, ta chi'in tandi'i inga tuku ña kini ña chàta'ani ndo ja'a ndo ndia. ³² Va'aga ña na kuu ndo iin ndian va'a ta vii koo ndo chi'in inga ñivi. Ta na kunda'vini ndo na, ta jaka'nuni ndo ma kuati jà'a ta'ii'iin ndo chata ta'an ndo tava jà'a ma Ndioo ora jàka'nuni ra ma kuatio cha'a' Cristu.

Naja kua ìyo yi ña koo ma ñivi Ndioo

5 Vati ndyo'o kùu ndo se'e Ndioo, iin ndian ya'a ga kùuni ra nde'e ra. Yakan va na janini ndo kùu ndo tava kùu ra. ² Na kuuni ndo nde'e ndo ma ta'an ndo, indukuni ma takua kùuni ma Cristu nde'e ra yo, ta sòkó ra ra ta chī'í ra cha'a' yo takua kùu ora sòkó yo iin mvechala kuenda Ndioo. Ta ora sòkó ra ra kùu yi iin ña va'a ta iin ña xiko nduva'a kuii vii kùu yi kuenda ma Ndioo. ³ Ndyo'o ndian kùu ñivi Ndioo na töve ìyo yi ña ki'vi ndo chi'in ña'a yüvi ñasi'i ndo, ta ña'a chi'in iin ra yüvi ii ndo, ta juuni töve va'a jà'a ndo ñi'iin inga ña kini, ta ña nänduku ndo ma ña kukuika ndo. Tandi'i ña'a ña töve va'a nakanini ndo yi a ka'an ndo yi ndia. ⁴ Na kà'an ndo ma tu'un kini ni tu'un kàti'ini ndo chi'in tu'un ña kà'an ndaa ndo ndia, vati ma tu'un i'ya ña töve ìyo yi ña ka'an yo yi. Va'a ga ña na jaka'nu ndo ma Ndioo chi'in ma tu'un ndo. ⁵ Ta vitin va cha chito va'a ndo ti tu ndyo'o ndian kì'vi chi'in ma ña'a töve kùu ñasi'i ndo, a ja'a ndo iin ña kini, a kùuni ndo ndokuika ndo, na kùu ni'i

ndo nuu ni koo ndo ma nuu chà'nda Ndioo tiñu chi'in Cristu. Ta ndisaa ndian jà'a takan kùu na takua ndian jàka'nu na yutun í. ⁶Ta na kù'va ndo ña kèña'a na ndo chi'in tu'un töve nda kuenda, vati ma Ndioo kuxaan ra chi'in ma ndian töve jàchi'in ma tu'un ra. ⁷Ta ña töve kuii ndo'iin ndo chi'in ma ndiakana. ⁸Ndyo'o antea ya'ga naa ma ñuñivi ìyo ndo niku, ta vitin ña ndõ'iin ndo chi'in ma Racha'nu, yakan va ndichin va'a ma ñuñivi ìyo ndo. Na kundaa va'a ndo ti se'e ma Racha'nu kùu ndo. ⁹Vati ma ñu'ú ra jà'a yi ña na ni'i ndo ma ña ndicha, ña ndaa chi'in ña nduva'a kuii va'a. ¹⁰Na nanduku ndo ja'a ndo ma ña chàta'ani ma Racha'nu. ¹¹Na ndikita'an ndo ta na ndõ'iin ndo chi'in ma tiñu kini ña jà'a ma ndian ìyo ma ñuñivi naa, ma ndian töve nàkoto na ma Racha'nu, va'aga ña na katakuati ndo ma ña jà'a na ma nuu ndichin ma nuu ka'iin kua'a' ñivi. ¹²Vati ndava kanuu kùuni yo ora kà'an yo cha'a' ma ña jà'a xe'e na. ¹³Vati tu ndisaa kuii ma tu'un kà'an yo keta yi ma nuu ndichin nuu ka'iin kua'a' ñivi, kìndoo kachin va'a yi. Vati ma ñu'ú kùu ma ña jandondichin ndisaa kuii ma nakuyi. ¹⁴Yakan va te'en kà'an yo:

Na ndakoun, yo'o ña kixi,

Na ndetaun tañu ma ndian chí'í,

Ti Cristu kùu ma ra ni jatuun ra ma iti' kuà'un.

¹⁵Yakan va na kumi kuenda va'a ndo ma ña jà'a ndo chi'in ma ña kà'an ndo. Na koo ndo ma tava kùuni maa ndo, vati na koo ndo va chi'in kua'a' chinituni va'a ndo. ¹⁶Na koo va'a ndo ma tiempu i'ya ta na jaña ndo ma ña töve va'a ña jà'a ndo, vati ma tiempu vitin ya'ga kini jà'a na. ¹⁷Na jà'a ndo ma ña töve va'a ña kùuni maa ndo, vati na numi nanduku ndo naja kua kutunini ndo ma ña kùuni ma Ndioo ña ja'a ndo. ¹⁸Na töve ìyo yi ña ko'o ndo ndixi, ta kùuní ndo jà'a ra', vati yakan kùu ma ña jà'a ña töve va'a jà'a ndo. Ma ña ìyo yi ña ja'a ndo kuu ña na koo kua'a' va'a ma Tati Í Ndioo chi'in ndo. ¹⁹Ta na ka'an ndo chi'in ma inga ñivi chi'in tu'un Salmu ta kata ndo iin yaa, iin yaa ña kà'an tu'un í kuenda ma Racha'nu, kata ndo ta jaka'nu ndo ra chi'in ndisaa kuii anima ndo. ²⁰Na ku'va ndo ta'vindicoo nuu ma ra kùu Tatá yo nani ora cha'a' ndisaa ña jà'a ra cha'a' yo. Ta takan na ja'a ndo chi'in sivi ma Racha'nu chito'o yo Jesucristu.

Naja kua ìyo yi ña koo ma ñivi chìnuni tu'un Jesuu chi'in ma ñivi na

²¹ Ndyo'o ndian iñu'u chi'in Cristu, ìyo yi ña tiñu'u ndo ta jachi'in ta'ii'in ndo chi'in ta'an ndo. ²² Ndyo'o ñivi ña'a ña cha tãnda'a, na jachi'in ndo ta na tiñu'u ndo ndra kùu ii ndo, ti ña'a kùu ma ña ìyo yi ña ja'a ndo cha'a' ña chìnuni ndo ma tu'un ma Racha'nu. ²³ Vati ma ra kùu iian, kùu ra ma ra kuxini nuan, indukuni ma takua ma Cristu kùu ra ma ra kùxini nuu ma veñu'u ma ndian chìnuni. Ta juuni Cristu kùu ma ra jàkákú ra na, vati ndiakan kùu na takua kùu ma kuñu ra. ²⁴ Ti indukuni takua ma ndian chìnuni ta jàchi'in na ma Cristu, ta juuni takan kùu chi'in ma ñivi ña'a cha tãnda'a ña jàchi'in vi ndisaa ma ña kà'an ma ra kùu ii vi.

²⁵ Ndyo'o ndra'ii na kuuni va'a ndo nde'e ndo ma ñivi kùu ñasi'i ndo indukuni ma tava Cristu kùuni ra nde'e ra ma veñu'u ma ndian chìnuni ta sōkó ra ra ña chí'í ra cha'a' na. ²⁶ Ta takan kuàndakuu na ndian í jà'a ra, ta janandoo ra na chi'in takuii ta chi'in ma tu'un ra ndia. ²⁷ Ta takan kùu, ikan na jaya'a ra na nuu ìyo maa ra. Ta takan ndākuu na ndian tacha ta nduva'a kuii vii, ti ni kuu na takua kùu iin ja'ma töve tíí yi ta töve meku yi kuenda ra, vati ni kuu na iin veñu'u nduva'a kuii íí ta ndaa va'a. ²⁸ Ta takan ma ndra tãnda'a ìyo yi ña kuuni ndra nde'e ndra ma ñasi'i ndra takua kùuni ndra nde'e ndra ma kuñu ndra. Ti ma ra kùuni nde'e ma ñasi'i ra kuuni ra nde'e ra juuni maa ra ndia. ²⁹ Vati ñi'iin ñivi töve xàani na nde'e na ma kuñu juuni maa na vati jakachi na yi ta kumi kuenda na yi, indukuni ma tava jà'a ma Jesuu chi'in ma veñu'u ndian chìnuni. ³⁰ Vati ma ndian chìnuni kùu na takua kùu ma kuñu ra. Ta juuni maa yo kùu yo ma kuñu ra ndia. ³¹ “Yakan va ma ndra'ii ni ndakoo ndra ma tatá ndra chi'in ma'a ndra ora tanda'a ndra chi'in ma ñasi'i ndra, ta ninduvi vi ni kùu vi iin kuñuni.” ³² Ña'a kùu iin ma tu'un xe'e ka'nu nduva'a kuii, va yu'u kà'in cha'a' ma Cristu chi'in cha'a' ma ndian chìnuni tu'un ra. ³³ Yakan va ndisaa kuii kivi, ma ta'ii'in ndo ìyo yi ña kuuni ndo nde'e ndo ma ñasi'i ndo ma tava kùuni ndo nde'e ndo juuni maa ndo, ta ma ña'a cha tãnda'a, na tiñu'u vi ma ndra kùu ii vi ndia.

6 Ndyo'o ndiakuati chi'in ndian yoko, na jachi'in ndo ma ña kà'an ma tatá ndo chi'in ma'á ndo cha'a' ña cha ndō'iin ndo chi'in

ma Racha'nu, vati ña'a iin ña ndaa va'a kùu yi. ²Iin tu'un Ley ña kà'an Ndioo ña kùu yi ma ña nunuu ta juuni ndaka yi iin tu'un ña chā'a ra nuu ma ñivi ña na jachi'in na ma ña kà'an ma Ley ikan ña kà'an te'en: “Na tiñu'u nduva'a kuiun ma tatáun chi'in ma ma'un, ³ikan na koo sii va'un kua'a' va'a tiempu ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya.” ⁴Ta ndyo'o, ndra kùu tatá, na jākayuni ndo ma se'e ndo, vati va'a ga ña jakua'nu va'a ndo na ta kundayu'u va'a ndo na ta na jana'a ndo nuu na ma iti' ra, ikan na ki'vi na iti' ma Racha'nu ta kùuni na nde'e na ra ndia. ⁵Ndyo'o ndian kùu musu, na jachi'in ndo ndisaa ma tiñu ña tàva ndian chà'nda tiñu nuu ndo ma ñuñivi i'ya. Ta ora jà'a ndo yi na tiñu'u ndo na chi'in ndisaa ma anima ndo, takua jà'a ndo ña jàchi'in ndo ma Cristu. ⁶Na ja'a va'a ndo ma tiñu kuenda na, va töve ivaa ma ora nde'e ni na, vaji ora töve na ña ja'a na kuenda ndo ìyo yi ña ja'a va'a ndo ma tiñu kuenda na, va töve ivaa chi'in ndiakan ni, vati iin tiñu va'a kùu yi ña jà'a ndo kuenda Cristu ndia. Vati chi'in ndisaa kuii anima ndo ja'a ndo ma ña kùuni Ndioo. ⁷Tandi'i ma ña jà'a ndo, na ja'a va'a ndo yi chi'in ndisaa kuii ma tundeeni ndo. Na ja'a ndo yi ma takua kùuni ndo ña jà'a ndo ma tiñu nuu ma Racha'nu, ta na töve nuu ñivini. ⁸Yakan va cha chïto ta'ii'iin ndo, chïto a kùu ndo musu a chàkuu nuna ndo, ni ni'i ndo ma ña ni ku'va ma Ndioo va naja kua kàa ma ña va'a ña jà'a ndo. ⁹Ta ndyo'o ndian chà'nda tiñu nuu ndian kùu musu, na tiñu'u va'a ndo ma ndian jà'a tiñu nuu ndo. Na töve jayu'vi ndo na. Na kuku'uni va'a ndo, ti juuni kùu ndo musu ma Racha'nu chito'o yo, ra ìyo andivi. Ta rakan ti iin nuuni ndè'e ra ndisaa ma ñivi.

Na kuàtiñu yo ma ñandee chà'a Ndioo, nuu ndian chìnuni kuenda jàkanaa yo ma kuati

¹⁰Yakan va vitin ndyo'o yani, na ndo'iin ndo chi'in ma Racha'nu, ikan na ndakuu ni'i ndo cha'a' ma ndatu ka'nu ra. ¹¹Na kasi ndo ndo chi'in ndisaa kuii ma ndatiñu ña chā'a Ndioo nuu ndo, ikan na kundeeni ndo, ta ikan na töve kùu keña'a ma kui'na ndo. ¹²Vati töve kànita'an yo chi'in iin ñivi kua kàa maa yo, vati kànita'an yo chi'in kua'a' nuu tati xaan ña chàkunuán' ma iti' andivi. Vati yakán' kùu ma ñán' jà'a tiñu nuu naa nuu ma ñuñivi i'ya, ta chà'ndán' tiñu nuu ma ñivi ña ìyo nuu yi. ¹³Yakan va na kasi ndo

ndo ta kuàtiñu ndo ndisaa kuu ma ndatiñu ña chā'a ma Ndioo nuu ndo, ikan na kundeeni ndo ma ora ni keta ma kivi xaan, ta ora cha chinu ja'a ndo ndisaa yi, ta na kundeeni ndo tiaga.

¹⁴Yakan va na ku'un ndo ma tu'un ndicha ña chìnuni ndo, ikan na kumi yi ndo takua kùu iin pañu. Ta na ku'un ndo ma ña ndaa ña kùu yi takua kùu iin chaleku ña kùmi yi ndo. ¹⁵Ta na koo yati va'a ndo kuenda na katitu'un ndo ma tu'un Ndioo ña jàna'a yi naja kua kuu koo vii yo chi'in ra. Ña'a kùu yi takua kùu iin ndichan ña tì'i ndo cha'a ndo. ¹⁶Ta ma ña chìnuni va'a ndo ma tu'un ra kùu yi kuenda ndo takua kùu iin kaa kutaa ña kùmi yi ndo. Ta takan kùu jakanaa ndo ma kui'na ora kànita'án' chi'in ndo. ¹⁷Ta ma ña ni jàkakú Ndioo ndo kùu yi takua kùu iin te'e ña chundii yi xini ndo, ta ma tu'un Ndioo kùu yi kuenda ndo takua kuu iin machiti ña chà'a ma Tati Í Ndioo nuu ndo. ¹⁸Koto ndākoo ndo ña kà'an ndo chi'in Ndioo: ta nani ora jànini ndo ta ndàkan ndo nuu ra ña na kuta'an ma Tati Í ra chi'in ndo ora kà'an ndo yi chi'in ra. Na koo yati va'a ndo, ta koto jãña ndo ña kà'an ndo chi'in Ndioo. Ta na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'a' ma ñivi chìnuni ma ña kà'an ra ndia. ¹⁹Na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'i ndia, ikan na ku'va ra nui ma kua kùu ka'in, ikan na töve yu'vì katitu'in ma tu'un ña ìyo xe'e niku cha'a' Jesucristu. ²⁰Ndioo kùu ma ra tãchi yu'u ña na katitu'in ma tu'un i'ya nuu ndo, ta cha'a' yakan kuu yi ña indii ma tichi vekaa vitin. Yakan va na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'i, ikan na töve yu'vì katitu'in yi nuu ma ñivi.

Ta ña'a kùu tu'un nuu ndi'inia ña tàa Paulu nuu ñivi ìyo ñuu Efesu

²¹Ta tàchì ma ra nàni Tíkiku, ra yani yo ña ya'a kùuni nde'i, ra va'a jà'a tiñu kuenda ma Racha'nu, ikan na katitu'un ra nuu ndo ma naja kua ta'in ta niyi kùu ma ña jà'i ndia. ²²Yakan va tàchì ra nuu ndo, ikan na katitu'un ra yi nuu ndo, ikan na kuu jandomani ra ndo. ²³Ma Ndioo, ra kùu Tatá yo, chi'in ma Racha'nu Jesucristu, na ku'va ra ña na koo vii ndo! Ta na ku'va ra ma tundeenii ra nuu ndo, ikan na chìnuni va'a ndo tu'un ra, ta kuuni ndo nde'e ndo ta'an ndo! ²⁴Ta na koso ra ma ñamani ra chata ndo tandi'i ndyo'o ndian kùuni nde'e ma Racha'nu Jesuu. Ta takan töve jaña yo ma ña kùuni yo nde'o ra endeeni. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu t̄achi racha'nu Paulu nuu ñivi chìnuni tu'un Jesuu ìyo ñuu Filipu

Paulu chi'in Timoteu t̄achi ndra tutu nuu ñivi ìyo ñuu Filipu

1 Paulu chi'in Timoteu, ndra jà'a tiñu kuenda Jesuu Cristu, tàa ndi ma tutu i'ya kuenda ndyo'o, ndian kùu ma ñivi Ndioo ìyo ñuu Filipu, ndian indukuni kùu chi'in ma Racha'nu Jesuu. Ta juuni t̄achi ndi yi kuenda ndyo'o, ndra kuxini chi'in ndian jà'a kuenda ndian chìnuni tu'un Jesuu. ²Ma Racha'nu Ndioo ra kùu Tatá yo chi'in ma Racha'nu Jesuu, na ku'va ra ma ñamani ra chata ndo, ta na koo taxiin ma anima ndo jà'a ra ndia.

Kà'an Paulu chi'in Ndioo cha'a' ma ndian chìnuni

³Nani ora chàku'unj̄i ndo, chà'i ta'vindioo nuu ma Ndioo yo cha'a' ndo. ⁴Ta nani cha'a' ora kà'in chi'in ra cha'a' ndo, ya'a chisij̄ ora jà'i yi, ⁵vati indukuni kùta'an ndo chi'in ma tiñu kuenda Ndioo ña jàna'a yo ma tu'un va'a ra nuu ma ñivi, nda ma kivi nunuu ta nda vitin. ⁶Chìto va'i ña ma Ndioo, ra k̄icha'a jà'a ma tiñu va'a tichi anima ndo, endeeni jàtiñu va'a ra chi'in ndo nda kati jachinu ra yi, nda keta ma kivi ña ni chikoni'i ndiko ma Jesuu. ⁷Ya'a ga ndaa kùu yi kuendai tuva chàninj̄i ma te'en cha'a' tandi'i ndo, vati ya'a ga va'a kùuni nde'i ndo, ti juuni indukuni kùta'an ndo chi'in chi'in ña kàtitu'un ndo ma ñamani Ndioo, vaji indij̄i tichi vekaa a ka'in cha'a' tu'un Cristu nuu ñivi chà'nda tiñu ñuu ña tu'un ndicha kùu yi, ta kùu yi ma ña sàma anima yo jà'a yi. ⁸Vati Ndioo kùu ma ra ch̄ito va'a ma naja ya'a kùunj̄i nde'i ndisaa ndo, vati ndicha kuii kuunj̄i nde'i ndo indukuni takua kùuni ma Racha'nu Jesucristu nde'e ra ndo ndia.

⁹Chikain ñamani nuu Ndioo ma ora kà'in chi'in ra ña na ja'a ra ña na kuuni ga kua'a' ga ndo nde'e ndo ta'an ndo, ta na koo ga ma chinituni ndo ta na kutunini va'a ga ndo ndisaa nakuyi, ¹⁰ikan na kutu'va kachin ndo ja'a ndo maaaa ña va'a. Ta takan kachin na kuu ndo, ta n̄iin ñivi na k̄uu tisokuati ndo ndia, nda kati na chikoni'i ndiko ma Jesuu, ¹¹vati ndyo'o chi'in tundeeni ma Jesuu

cha chā'nu anima ndo kuenda ña ja'a ndo maaa ña va'a, ta cha'a' yakan jàna'a yi ña ya'a iñu'u ta ka'nu kùu ma Racha'nu Ndioo.

Nuu kà'an Paulu takua kùuni ra koo ra kuenda Cristu

¹²Ndyo'o yani, kùuni ña koto ndo ña ndisaa kuii ma ña tà'in ña ndè'i tundo'o tichi vekaa, vèchi tindee ndicha kuii yi ña na kuita kuati tiá kua'a' ma tu'un cha'a' Jesucristu ña jàna'a yo.

¹³Vati tandi'i ma ndra jandaru, ndra kùmi vetiñu chi'in kua'a' tiaga ñivi, chìto na ña indij ma tichi vekaa cha'a' ña chìnuni tu'un Jesucristu. ¹⁴Ta ora nde'e ndian chìnuni tu'un ra ña indij ma tichi ma vekaa, nduva'a kua'a' na cha kùuni ga na jana'a na ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi, ta na tükuii yu'vi na, ta chi'in tiaga ndatu kàtitu'un na nuu ma ñivi cha'a' ma Jesuu.

¹⁵Ndicha va'a ña ìyo uvi uni ndian kà'an cha'a' ma Jesuu, va cha'a' ña xàani na ta ya'a tixin na ndè'e na yu'u, va ma inga na vii kà'an na cha'a' ma Jesuu ta kùuni na nde'e na ra. ¹⁶Ìyo ndian kà'an cha'a' ma Jesuu va chi'in ña nduva'a kuii kùuni na nde'e na yu'u, vati chìto na ña Ndioo kùu ma ra chà'a ma tiñu i'ya nui ña na katitu'in ma tu'un va'a ña kà'an cha'a' Jesuu. ¹⁷Ta ìyo inga ndian kà'an na ña kùu ma ña kùuni maa na, ta töve va'a chànini na chi'in anima na ora kà'an na, vati kùuni na ña na kosoi tiaga kuati vitin ña cha indij tichi vekaa i'ya. ¹⁸Vaji takan jà'a na, na kùu tuva takan. Vaji ndava nikuuni kùu yi, chi'in ña va'a chànini na a töve, ña kà'an na cha'a' Jesuu; chìsi, vaji takan kùu yi. Ta tiaga ni sii kùuni, ¹⁹vati chìto va'i ña tandi'i ma ña tà'an chi'in i'ya nuu indij tichi vekaa iin ña ni ja'a yi ña ni keta va'i cha'a' ña kà'an ndo chi'in Ndioo cha'i chi'in cha'a' ña tindee ma Tati Í ma Jesuu Cristu yu'u. ²⁰Vati yu'u, va'a kuuni ta ndàtui ña töve kùkanui ña ka'in tu'un Cristu nuu ñivi. Va va'aga tu ka'in chi'in tundeen ra ta takan kuu jaka'nui ra chi'in ndisaa ma ñandei ìyo kuñui, vaji tu juuni ìyo nditogai a tüvi. ²¹Vati tu kindoo nditogai va kuenda Cristu ni koi, ta kùu yi iin ña va'a kuendai, va tu kuvj, tiaga va'a kùu yi. ²²Vati tu ìyo nditogai ma ñuñivi i'ya kuu ja'i tiaga ma tiñu va'a kuenda ma Racha'nu Jesuu. Yakan va na töve chìtoi ndava kùu ma ña va'a ña kùu kachin. ²³Ya'aga ndetiñu kùu yi kuendai ma ninduvi ma ña takan: iin chiyo, ndava kùuni kuvj, ikan na kuu ku'in koi chi'in Jesuu, vati yakan kùu yi

iin ma ña va'a nduva'a kuii kuendai, ²⁴va ma inga chiyo va'a ga kùu yi kuenda ndo ña na koo nditoi ñuñivi i'ya. ²⁵Ta cha'a yakan kùu yi ña chito va'i ña ni kindoi chi'in ndo, ikan na kuta'in chi'in ndo, ta takan kuu keta ndo iti' nuu, ta ikan na kusii ga ndo chi'in ma ña chìnuni ndo ndia, ²⁶ikan na sii tiaga kuuni ndo ja'a yi ña na jaka'nu ndo Jesucristu ora ni nde'e ndo yu'u inga cha'a'.

Na koo yo takua ka'an tu'un va'a Jesucristu

²⁷Ndyo'o kùu ndo ma ndian chìnuni tu'un Cristu. Yakan va na ja'a ndo kuenda nuu ndo ta na koo ndo ma kua ka'an ma tu'un cha'a' ra. Ta yu'u tu chai kunde'i ndo a töve, kuunì taso'i cha'a' ndo ña ìyo tu'va ndo chi'in ma tu'un cha'a' Cristu, ta na ndo'iin ndo chi'in ma tiñu jà'a ndo cha'a' ma ña chìnuni ndo ma tu'un ra. ²⁸Ta na chìnuni ndo ña jayu'vi ma ndian kùuni kuati nde'e na ndo. Ta ña'a kùu iin ma ku'va kachin ña ma ndiakan kuà'an na ma iti' ni kuvi na, ta iin tiempuni juuni kùu yi iin ku'va ña ni kakú maa ndo. Ta ma tu'un i'ya vèchi yi kuenda Ndioo. ²⁹Vati cha'a' ma Jesuu, töve uvanuu ña chinuni yo tu'un ra kùu yi ña kuu koo va'a yo, ti juuni chā'a Ndioo ña na nde'o tundo'o cha'a' ra ndia. ³⁰Ndyo'o chi'in yu'u indukuni ndè'o tundo'o cha'a' Jesuu. Ta nī'i ndo tu'un naja kua cha ndē'i tundo'o, ta vitin juuni chito ndo ña chà'a ndo kuenda ña nde'egai tundo'o ndia.

Na koo yo kua ìyo Jesucristu

2 Yakan va tu cha ìyo tundeeni Cristu chi'in ndo kuenda jàndomani ndo ta'an ndo, ta tu ndòmani ndo jà'a ra cha'a' ma ña ya'a ga kùuni ra nde'e ra ndo, ta tu ìyo Tati Í Ndioo chi'in ndo, ta tu nàkoto ndo nda cha'a' kùu ña ya'a ga u'vini ma Ndioo nde'e ra ndo chi'in cha'a' ña ya'a ga kùnda'vini ra ndo, ²tu takan ìyo ndo, nduva'a kuii sii ni kuunì, tuva vii va'a ìyo tandi'i ndo, ta ndo'iin tandi'i ndo chi'in cha'a' ma ña nduva'a kuii kùuni ndo nde'e ndo ta'an ndo, chi'in iin ni ma ña kua chànini ndo, ta iin nuu ni ma ña chànini ndo ja'a ndo. ³Na jà'a ndo nī'iin nakuyi tuva ya'a ga tixin kùuni ndo a tu ya'a ga tayi kùuni ndo ndia. Va'a ga tu ni ja'a ndo iin nakuyi, na ja'a ndo yi chi'in anima vita ndo, ta ma ta'ii'iin ndo na tiñu'u ndo ma inga na ña iin ndian va'a ga kùu na kua maa ndo.

⁴Ta na nänduku ndo ma ña va'a kùuni maa ndo, vati na kutu'un ndo nanduku ndo ma ña va'a kuenda ma ii'in inga na ndia.

⁵Na indukuni nakanini ndo ma takua nākanini ma Jesuu niku.

⁶Vati ma Jesuu, vaji Ndioo kùu ra, töve nī chikan ra nuu Ndioo ña na kuu ra indukuni ma takua kùu ra. ⁷Vati jāchiyo ra ra takua kùu ra niku, ta kī'in kuenda ga ra ña kùu ra iin ra jà'a tiñu takua kùu iin musu, ta kāku ra takua kàku ndisaa yo ñuñivi i'ya. ⁸Ta ora cha ndākuu ra takua kùu maa yo tajan jākunda'vini ra juuni maa ra, ta jāchi'in ra tandi'i ña kà'an Ndioo, nda kati chā'a ra ña na kuvi ra nuu kruu. ⁹Yakan va Ndioo jāka'nu ra ra ta chā'a ra iin tiñu ka'nuga nuu ra, ta nī'i ra iin ma tiñu ta iin sivi ka'nuga kua tandi'i ma sivi ña ìyo. ¹⁰Yakan va ora kuni na ma sivi ma Jesuu ìyo yi ña kunandi chiti ma tandi'i ma ndian ìyo andivi, chi'in ndian ìyo ma ñuñivi i'ya, chi'in ndian cha chī'í ndia, ¹¹ta tandi'i na na nakoto na ña Jesuu kùu ma Racha'nu chito'o na, ta na katitu'un na ña takan kùu ra. Ta takan ni tiñu'u na ma Racha'nu Ndioo, ra kùu Tatá.

Ma ndian chìnuni tu'un Jesuu kùu na takua kùu ma ñu'ú ña jàtuun ma andivi

¹²Yakan va ndyo'o yani ndian nduva'a kuii kùuni nde'i, va takua ndyo'o nani ora, ora ìyoi chi'in ndo jāchi'in ndo ma ña kà'in, yakan va na jachi'in ndo tiaga ma ña kà'in ma vitin ña ya'a ga chika ìyoi. Ta na kuàtiñu ndo jàna'a ndo, ti ndicha kuii kùu ndo ndian cha kākú. Va na tiñu'u ndo Ndioo ora jà'a ndo yi, ¹³vati Ndioo jāketa ra ña nakanini ndo ja'a ndo ma ña va'a ta juuni rakan tindee ra ndo ña na jachi'in ndo ta ja'a ndo tandi'i ma ña kùuni ra.

¹⁴Töve ka'an xaan ndo a kanita'an yu'u ndo, ora jà'a ndo nda ña nikuuni ña jà'a ndo, ¹⁵ikan nī'iin ma ñivi na kùu tisokuati ndo ti töve ìyo kuati ndo. Ta takan na kuu ndo ndian se'e Ndioo chi'in nī'iin kuati ma tañu ma ñivi töve va'a jà'a chi'in ndian ya'a ga ìyo kuati ñuñivi i'ya. Vati ma tañu ma ñivi ñuñivi i'ya kùu ndo ndian ya'a tacha ma takua tacha ma chele ma nuu ma ñuñivi nduva'a kuii naa. ¹⁶Ta jana'a ndo ma tu'un ña kà'an cha'a' naja kua kuu koo va'a yo, ikan ora keta ma kivi ña na kichaa ndiko ma Jesuu, ma ñuñivi i'ya, ndava va'a kùunì cha'a' ma ña jà'a ndo, vati cha chito va'i ti ndisaa tiñu jà'i ti töve ni ja'a ka'a nì yi. ¹⁷Vaji ni nde'i tundo'o nda kati kuvi

ta kùì takua kùu iin ña sokó yo nuu Ndioo cha'a' ma ña katitu'in ma tu'un cha'a' Cristu nuu ndo indukuni takua ma ña chìnuni ndo ma tu'un ra kùu yì iin ña sokó ndo nuu ra ndia. Ta vaji takan kùu yì, va yu'u chìsij, ta kuta'in ña juuni chisij chi'in ndo ndia. ¹⁸Ta ndyo'o na kichi sii kuuni ndo ndia, ta na kuta'an ndo cha'a' ma ña chìsij ndia.

Tàchi Paulu ma Timoteu chi'in Epafroditu ñuu Efesu

¹⁹Yakan va ndàtui ña na ku'va ma Racha'nu Jesuu ña na kuu tachì numini ma Timoteu nuu ndo, ikan na nduva'a kuii kichi sii kuunì ora ni'ì ma tu'un cha'a' ndo. ²⁰Vati töve nàta'in ni'ìin ma inga ndian chànini takua chànini yu'u, uvanuu Timoteu kùu ra ña chànini ra takan, ti nàkanini ndicha kuii ra cha'a' ma ña va'a kuenda ndo. ²¹Vati tandi'i tiaga na nànduku na ma ña kùuni maa na, va na töve nànduku na ma ña kùuni Jesuu ña na ja'a na. ²²Va ndyo'o cha chító va'a ndo ma tiñu va'a ña jà'a ma Timoteu chi'in ña kàtitu'un ra nuu ma ñivi ma tu'un ña kà'an cha'a' ña ni kakú yo, ta tìndee ra yu'u ma takua kùu iin se'i. ²³Yakan va ndàtui ña ni tachì ra nda ora ña nde'e ji'nai ma naja kua kuàndita ma ña ta'in, ²⁴vaji chìnunì ña ma Racha'nu ni ku'va ra ña na numini kuu kunde'i ndo ndia.

²⁵Ta vitin chàninì jachikokanì ndikoi ma ra yani yo Epafroditu nuu ndo, ma ra kùu merui, ma ra jà'a tiñu indukuni chi'in, takua jàtiñu iin ra jandaru. Ta rakan kùu ma ra tàchi juuni maa ndo nui, ikan na ja'a ra ma tiñu ña chiniñu'i. ²⁶Ya'a ga kùuni ra kunde'e ra ndo, ta ya'a ga nàkanini ra cha'a' ndo vati chító ndo ña ku'vi ra. ²⁷Ta ndicha kuii ña ku'vi ra niku, ta ndava chani kivi kuii ra niku, va ma Ndioo kùnda'vini ra ra, va na töve uvaa rakan ti nda yu'u ndia, ikan na töve nduva'a kuii nda'vi kuunì. ²⁸Yakan va ya'a ga kunumi ña ni tachì ra nuu ndo, ikan na kichi sii kuuni ndo na nde'e ndo ra inga cha'a', ta juuni ikan na töve nda'vi kùunì cha'a' ndo ndia. ²⁹Ora chaa ra ma nuu ndo na sii kuuni ndo nde'e ndo ra, ma takua kùu iin yani ndo cha'a' ma Racha'nu Jesuu, ta na tiñu'u nduva'a kuii ndo ra chi'in ma ndian kùu takua kùu ra, ³⁰vati chani kivi kuii ra niku cha'a' ña jà'a ra tiñu kuenda ma Jesuu. Ta chani kivi kuii ra cha'a' ña chà'a ra tu'un ña jà'a ra ma tiñu kuendai, ta ndyo'o ña kùu ja'a ndo ma tiñu chiniñu'i niku.

Ma ña ndicha va'aga kùu yi ña nakoto yo ma Racha'nu Jesucristu

3 Ta vitin ndyo'o yani, na sii kuuni ndo nde'e ndo ma ña jà'a ma Racha'nu Jesuu. Ta kuendai na töve kayuni tuva nunuuni nunuuni kà'in ma ña cha tã, vati kuenda ndo ya'a ga chiniñu'undo yi. ²Na kumi kuenda va'a ndo ndo chi'in ma ñivi ya'a xaani nde'e na yo, kùu ndian takua kùu ma ina, chi'in ma ndian jà'a ña töve va'a chi'in ma ndian chà'nda kuatí na ma kuñu yo, ti kàti na ña ìyo yi ña koo iin ku'va ma nuu ika kuñu yo kuenda ña na kakú yo chi'in Ndioo. ³Vati ma ku'va ña ndicha va'a ña chana'a ìyo yo kuenda Ndioo kùu ma ña jàka'nu yo ra chi'in Tati Í ra ña ìyo tichi anima yo, ta chi'in ña ya'a sii kuuni yo cha'a' ña ñivi kuenda Jesucristu kùu yo. Töve ìyo yi ña nanduku yo ña tà'nda ñii nuu ika yo a inga nakuyi ña jà'a ma ñivini kuenda koo va'a yo nuu Ndioo, takan chà'nini ndiakan. ⁴Tu chinumio ña ndicha kùu yi ña kindoo va'a yo chi'in Ndioo cha'a' ma ña jà'a maa yo, va tüvi inga yo kindoo va'aga nuu ra takua kindoo mai tuva takan. ⁵Vati yu'u juuni chàndaka na ña na ka'nda ma sutu ñij nuu ikai ma ora já kētai una kivini ña kākui niku. Ta ñivi ndian ñuu Israel kù, ta tata Benjamín kù ndia. Juuni tandi'i tata nuu kichj kù na nda vitin ndian Hebreu. Ta kuenda ña kà'an yo ña ra jàchinu ma tu'un ley Ndioo tãa Moisés, kùu ka'in ña juuni kù iin ra fariseu. ⁶Ya'a ga kùunij jachinui ma tu'un Ndioo, yakan va chàkunui jànde'i tundo'o chata ma ndian chìnuni tu'un Jesucristu niku, ti chàninij ña töve va'a jà'a na niku. Ta cha'a' ña jākui ma ña kà'an ma ley Ndioo, n'iiin ma ñivi na töve kùu tisokuati na yu'u, ti iin ra ndaa kù kuenda jàchinui ma ley Ndioo.

⁷Va tandi'i ma ña'a ya'a ga va'a kùu yi kuendai niku, va vitin chito va'i ña tüvi nda kuenda yi, uvanuu ña na nakotoi Jesucristu ìyo kuenda. ⁸Ta tandi'i ña k'i'in kuendai niku ña ìyo ñuñivi i'ya tüva chiniñu'i yi. Vati vitin uvaa ña ka'nu kuendai kùu yi ña tandikui kuà'in chata ma Racha'nu Jesuu. Ta cha'a' Jesuu kùu yi ña nãa tandi'i nakuyi, ta ndisaa kuu nakuyi ndè'i yi takua kùu iin ma cha'an ni, cha'a' ña ya'a kùuni nde'i Jesuu. Ta kùuni chai nakotogai ra tiaga, ⁹ta na chai koi indukuni chi'in ra. Na töve nàndukui ña kui iin ra ndaa jà'a ña jàchi'in ma ley ndian judú, vati nàndukui kù iin ra ndaa cha'a' ña chìnuni ña jã'a Jesuu cha'i. Ma ña kùunij ka'in

kùu yi ña na kùu yo ndian ndaa jà'a Ndioo cha'a' ma ña chìnuni yo tu'un Jesuu. ¹⁰ Va ma ña kùnū kùu ña nakotoi ma Jesuu, ta kùuni kotoi ma ndatu ma takua nātaku ra niku, ta kùuni nde'i ma tundo'o takua ndē'e ra tundo'o, vaji tu kuvī indukuni takua chī'í ra ndia, ¹¹ vati ndātui ña Ndioo ni janataku ndiko ra yu'u tañu ndian chī'í.

Kumani tiaga chaa yo ma nuu kùuni yo chaa yo

¹² Na töve kùuni ka'in ña cha nī'ī ma tandi'i nakuyi ña ìyo yi ña ni'o nuu Jesucristu, ta na töve kùuni ka'in ña iin ra ndaa nduva'a kuii kùu ndia, va juuni ndātui iti' nuu, ta jàtiñui chi'in ndisaa animai, ña kùuni jakanai ra takua cha jākanaa ra yu'u kuenda ra. ¹³ Na töve kà'in ña juuni mai kùu iin ra ña cha jākanai ma nuu ni koi iti' nuu, ta ma ña jà'a ndicha kuii kùu ña na naani ma ña cha kīndoo iti' chata, ta jatiñui cha'a' ma ña vāchi iti' nuu, ¹⁴ ikan na chai ta kùu jakanai ndisaa ña va'a ña ìyo andivi, vati Ndioo kāna ra yo, ikan na ndaki'o yi ja'a Jesucristu.

¹⁵ Tandi'i yo takani cha chìnuni ma ña kà'an Ndioo. Ìyo yi ña nakanini yo ma takani ta na töve sàma yo yi. Tu ìyo nda ndyo'o siin chānini ndo ma cha'a' nakuyi, juuni ni ku'va ma Ndioo ña na koto ndo ma ña va'a chi'in ña töve va'a. ¹⁶ Yakan va vitin ndicha kuii ìyo yi ña koo yo ma takua takani ìyo yo niku chi'in ma ña cha nī'o.

¹⁷ Ndyo'o yani, na ja'a ndo ma takua jà'i, ta na ja'a va'a ndo kuenda ma takua ìyo ma ndian jà'a takua jàna'a ndi chi'in ma ña takani jà'a ndi. ¹⁸ Ya'a ga kua'a' cha'a' kā'in chi'in ndo, ta nda vitin chi'in takuii tinui chākui ña kà'an tukui nuu ndo ña ìyo kua'a' ñivi ña töve chìnuni na ma ña ndaa cha'a' ña chī'í Jesuu nuu kruu kuenda yo niku. ¹⁹ Ta ndiakan ni naa na cha'a' ma ña töve chìnuni na. Ta ndisaa tiempu nānduku na ma ña kùuni maa na. Ndian cha ndākuu kini ta ya'a ga iti' kùuni na, yakan va tūva kukanuu na cha'a' ña jà'a na. Ta uvani cha'a' tandi'i ma ña ìyo ma ñuñivi i'ya titunini na. ²⁰ Va kuenda maa yo ma ñuu ndicha yo kùu ma andivi, ti ni koo yo tikan chi'in Ndioo. Ta juuni andivi ni kichi ndiko ma Racha'nu Jesucristu ra ni jakakú yo. Ta kuenda rakan ndātu yo chi'in ndisaa anima yo nani kivi. ²¹ Ta rakan kùu ra ni sama ra ma kuñu yo ña ya'a ga nda'vi kùu yi, ikan na kuu yi takua kùu ma kuñu ma Jesuu

ña ya'a ga vii kàa yi ta tacha yi. Ta ni ja'a ra yi chi'in ma ndatu ra ña kuàtiñu ra ña ka'nda yi tiñu nuu ma tandi'i nakuyi.

Na kusii va'a kuunì ña ndō'iin ndo chi'in Jesuu

4 Yakan va ndyo'o yani, ndian ya'a ga kùunì nde'i, ndian ya'a ga kùunì kunde'i, ndian chìnuni ma ña kà'in ndian jà'a ña ya'a ga chisij ta tayi kùunì cha'a' ndo, na koo va'a ndo, ta na töve ndakoo ndo ña chìnuni ndo ma tu'un Racha'nu Jesuu. ² Jàninì ma ña nàni Evodia chi'in ma ña nàni Síntique na jando'iin tu'un vi cha'a ña kùu vi ma iin ta'an vi cha'a' ña chìnuni vi ma tu'un Jesuu. ³ Ta yo'o yani, ra ya'a ga va'a kùu merui, ra jàtiñu indukuni chi'in, chikain ñamani nuun ña na tindeun vi, vati jàtiñu vi indukuni chi'in ma ora chàkuu ndi kàtitu'un ndi ma tu'un va'a cha'a' Cristu nuu ma ñivi niku, indukuni chi'in ma Clemente chi'in ma inga tiaga ma ndra jàtiñu chi'in. Vati cha ìyo ma sivi ndo nuu ma tutu ña kà'an nda ñivi ni koo na chi'in Ndioo endeeni. ⁴ Yakan va na sii va'a kuuni ndo ña ìyo ndo chi'in Jesuu. Ta jàkuku'uni ndikoi ndo, na sii kuuni ndo. ⁵ Ta na tandi'i ma ñivi na nakoto na ndo takua kùu iin ndian nduva'a kuii va'a ta ya'a iñu'u, vati ma Racha'nu Jesuu chani kuyatin kichaa ra inga cha'a'. ⁶ Koto kùtu'un ndo cha'a' ni'iin nakuyi, vati ndisaa tiempu, na ndakan ndo ña chiniñu'u ndo nuu Ndioo ora kà'an ndo chi'in ra, ta ku'va ndo ta'vindioo nuu ra ndia. ⁷ Takan ìyo yi ña ja'a ndo, ikan na ku'va Ndioo ña na koo ma tundeeni ra chi'in ndo. Ta ma tundeeni ikan nduva'a ka'nu yi ña ni kùu kutunini yo ndisaa yi. Yakan kùu yi ña kùmi yi ma anima yo chi'in chinituni yo cha'a' ña cha ndō'iin yo chi'in Cristu Jesuu.

Na nakanini ndo cha'a' tandi'i ma ña va'a

⁸ Cha'a' nuu ndi'i nia jàkuku'unì ndo, ndyo'o yani, ña na nakanini ndo cha'a' ma ña ndicha ta ma ña iñu'u, ta na nakanini ndo cha'a' ma ña ndaa chi'in ña va'a, ta na nakanini ndo cha'a' ma ña nduva'a kuii kùuni ma ñivi nde'e na. Ndisaa ña'a ìyo yi ña jaka'nu ndo yi. ⁹ Na jakua'a ndo ta jachinu va'a ndo tandi'i ña jāna'i nuu ndo ña kùu ma tu'un ña kà'in chi'in ndo. Ta yakan kùu ma ña chini ndo ta ndē'e ndo jā'i. Yakan va na jakua'a ndo ta jachinu va'a ndo yi, ta takan koo ma Ndioo chi'in ndo, ra chà'a ña na koo vii anima ndo.

Paulu chà'a ra ta'vindioo cha'a' ña sòkó ndian chìnuni ñuu Filipu

¹⁰ Ya'a ga sii kùuni ña ìyoi kuenda ma Racha'nu Jesuu vati ndyo'o cha kīcha'a ndiko ndo nàkanini ndo cha'i. Va na töve kùuni ka'in ña ndyo'o cha nāani ndo yu'u niku, vati kùuni ka'in ña ndyo'o ña ni'iin cha'a' takā'an kùu tindee ndo yu'u. ¹¹ Töve kà'in takan ña chiniñu'i iin nakuyi, vati cha chito va'i naja kua chisiì chi'in ña ìyo nui. ¹² Chittoi koi takua kùuni ma ndian ìyo nda'vi, ta juuni chittoi koi takua ìyo ma ndian kuika ndia. Cha kùtu'vai naja koo va'i chi'in ma ninduvi nakuyi, juuni chittoi ma takua kùuni yo ma ora nduva'a kuii va'a kùuni yo ta chisoko yo ndia, ta juuni chittoi ma takua kùuni yo ma ora ña ndava chakoso ma nakuyi nuu yo chi'in ma ora ni'iin nakuyi na töve ìyo nuu yo ndia. ¹³ Ndisaa kuii ma kuati kùu ndondaa yi, ta ndisaa ña va'a kùu jà'i, vati Jesucristu kùu ma ra jà'a kuenda yu'u ta chà'a ra ma ndatu ra nui. ¹⁴ Vaji takan kùu, va ndyo'o juuni va'a jà'a ndo kuendai. Yakan va va'a ni ta'an jà'a ndo ña tindee ndo yu'u ña kundi ma tundo'o ña ndè'i vitin. ¹⁵ Ta ndyo'o ndian chìnuni ña ìyo ñuu Filipu cha chito ndo ña uvaa ndyo'oni kùu ndo ma ndian tindee yu'u chi'in ña sòkó ndo nui ma ora kīcha'i kàtitu'in ma tu'un cha'a' Cristu ora kēi ñu'u' Macedonia. Ni'iin inga ndian chìnuni inga ñuu tindee na yu'u takua jà'a ndo chi'in. ¹⁶ Ta juuni ora ìyoi ma ñuu Tesalónica niku, ta tachi ndiko ndo ma ña sòkó ndo nui ma ora chiniñu'i ma nakuyi. Kua'a' cha'a' jà'a ndo takan. ¹⁷ Na töve ndatui nani ora ma ña sòkó ndo nui, ti ma ña sòkó ndo kuenda Ndioo kùu yi, ta ndatui ña Ndioo ni ti'i ra kuenda yi ta ni ndokua'a yi kuenda ndo. ¹⁸ Vati ma ña sòkó ndo nui cha ni'i tandi'i yi ta ndava chakoso yi nui chi'in ma ña tachi ndo nui chi'in ma ra nani Epafroditu. Ta ma ña tachi ndo nui kùu yi takua kùu ma xiko kutu ña nduva'a kuii vii cha'an ña sòkó ndo nuu Ndioo. Ta ya'a chisii Ndioo cha'a' ma ña jà'a ndo iin ma ña jàka'nu ndo ra ma takua kùu iin ma ña nduva'a kuii vii cha'an kuenda Ndioo. ¹⁹ Yakan va ma Racha'nu Ndioo ra tiñu'i, ni ku'va ra nuu ndo tandi'i ma ña chiniñu'u ndo, nda cha'a' ndisaa ña va'a ta ka'nu ña ìyo chi'in Jesucristu. ²⁰ Ndicha ña nduva'a kuii ka'nu kùu ra kùu Ndioo Tatá yo. Yakan va na jaka'nu yo ra endeeni. Ta takan na kuu yi. Amén

Tu'un nuu ndi'i nia ña kà'an Paulu

²¹ Na kaña'a ndo chi'in tandi'i ñivi òyo ñuu Filipu kuendai, ndian kùu ñivi Ndioo cha'a' ña chìnuni na ña jà'a Jesuu. Ma ndian kùu yani yo, ndian jà'a tiñu indukuni chi'in juuni tàchi ndra saludu nuu ndo ndia. ²² Ta juuni tàchi ndian chìnuni tu'un Jesuu òyo ñuu Roma saludu nuu ndo. Ta ma ndian chìnuni ña jàtiñu ve'e ma ra kùu rey César tàchi na iin saludu ka'nu ga nuu ndo ndia.

²³ Ta chikain ñamani nuu ma Racha'nu Jesucristu ña na ku'va ra ma ñamani ra chata tandi'i ndo. Takan na kuu yi. Amén.

Tutu t̄achi racha'nu Paulu nuu ñivi chìnuni tu'un Jesuu ìyo ñuu Colosa

T̄achi Paulu chi'in Timoteu iin tutu nuu ñivi ìyo ñuu Colosa

1 Yu'u, Paulu, ra kùu tatun Jesuu Cristu ti takan kùuni Ndioo ña na kui, indukuni chi'in ma ra yani yo Timoteu, ²tài ma tutu i'ya kuenda ndyo'o yani ìyo ñuu Colosa, ndian chìnuni tu'un Cristu ta kùu íi ndo jà'a Ndioo. Ma Ndioo, ra kùu Tatá yo na koso ra ma ñamani ra chata ndo, ta na ja'a ra ña na koo taxiin ma anima ndo ndia.

Kà'an Paulu chi'in Ndioo cha'a' ma ndian chìnuni ìyo ñuu Colosa

³Nani ora, ora kà'an ndi chi'in Ndioo, chà'a ndi ta'vindioo nuu ma ra kùu Tatá ma Racha'nu Jesuu cha'a' ndo. ⁴Vati cha nī'i ndi ma tu'un cha'a' ndo, ña nduva'a kuii chìnuni ndo ma tu'un ma Jesuu ta chi'in ma ña nduva'a kuii kùuni ndo nde'e ndo ma ndisaa ñivi ìyo kuenda Ndioo. ⁵Cha'a' yakan kùu yi ña chisii ndo cha'a' ma ña va'a ndàtu ndo ña ni ni'i ndo nda'a' Ndioo ora koo ndo chi'in ra ma andivi. Vati cha chīni ndo ña takan kà'an ma tu'un ndaa ña kà'an ra. ⁶Ma tu'un ndaa i'ya cha chīnu yi nuu ndo, takua kùu ninii ma ñuñivi nuu cha ya'a ga kua'a' ma ñivi kuàkutu'va na ta kuàkua'nu ma anima na jà'a yi, indukuni ma takua kùu chi'in ndo ma nda ora ña chīni ndo ta chīto va'a ndo ma tu'un ndaa, ña kà'an cha'a' ma ñamani Ndioo kuenda ndo. ⁷Tu'un i'ya kùu ma ña jāna'a ma ra Epaфра, ra ya'a kùunio nde'o, ma ra jàtīñu chi'in yo, ta rakan kùu ra jà'a iin tiñu va'a ña chā'a Jesuu nuu ra kuenda ma ña va'a maa ndo. ⁸Epaфра kùu ma ra nda'a ma tu'un cha'a' ndo nuu ndi, chi'in cha'a' ma ña nduva'a kuii kùuni ndo nde'e ndo ma ñivi ta'an ndo jà'a ma ndatu ña chà'a ma Tati Íi Ndioo nuu ndo.

⁹Ta cha'a' yakan kùu yi ña nda ma ora chīto ndi naja kua cha ìyo ndo, na töve ndàkoo ndi ña kà'an ndi chi'in Ndioo cha'a' ndo, ta chīkan ndi nuu ra ña na ku'va ra ña na koto kachin va'a ndo ndisaa kuii ma ña kùuni ra. Vati chà'a ma Tati Íi ra ma chinituni ña kùu kutunini ndo kua'a' va'a ndisaa kuii nakuyi. ¹⁰Ta takan juuni kùu

koo ndo ma takua kùuni ma Racha'nu Jesuu ña ja'a ndo, ti iin ra iñu'u kùu ra. Takan ìyo yi ña ja'a ndo ma takua chàta'ani ra. Ti takan kùu ja'a ndo kua'a' nuu tiñu va'a takua kùuni ra, ta ikan na kuu chaa va'a ga ndo ña na nakoto ndo ma Ndioo. ¹¹ Ta juuni takan na ku'va ra ma ndatu ka'nu chi'in tundeeni ra nuu ndo. Ta ikan takan chi'in ma tundeeni ikan kùu kundeeni ndo ta kùu koo taxiin ndo ma nuu ñuñivi i'ya. ¹² Ta juuni tu takan ja'a ndo, ni koo siini ndo ora ku'va ndo ta'vindioo nuu ma Tatá yo Ndioo. Ta rakan cha jāndondaa ra ndo, ikan na kuu ni'i ndo ma tundeeni ra ña ni ku'va ra nuu ndo, ma ndyo'o ndian kùu ñivi ra, ndian ch̀to kachin va'a ma iti' ra nuu chà'nda ra tiñu. ¹³ Ndioo kùu ma ra jākakú yo ma nuu naa, nuu chà'nda ma kui'na tiñu, ta ndāki'in ra yo kuà'an yo chi'in ra ma nuu chà'nda ma ra Se'e ra tiñu, ra ya'a kùuni ra nde'e ra. ¹⁴ Ta cha'a' níf Jesuu kùu yi ña jākakú ma Ndioo yo ta jànaa ra ma kuati ña jà'a yo.

**Ndomani ndiko yo kuenda Ndioo cha'a' ña
chī'í ma Jesuu cha'a' ma kuatio**

¹⁵ Ndioo kùu ma ra na kùu nde'o, va Jesuu kùu ma xinda'vi ra ña kùu nde'o. Ta juuni Jesuu, ra Se'e Ndioo, kùu ma ra ka'nu ga kua nuu tandi'i ña t̀vi ma ñuñivi i'ya. ¹⁶ Ta cha'a' Jesuu kùu yi, ña jātivi ma Ndioo tandi'i ma ña ìyo ma andivi chi'in tandi'i ma ña ìyo ma nuu ñu'u ñuñivi ndia. Ta juuni jā'a ra ña t̀vi ma ña kùu nde'o chi'in ma ña t̀ve kùu nde'o ndia, indukuni ma takua kùu ma ndian kùu rey, ta ma ndian tati xaan chà'nda tiñu, ta tandi'i ndian ìyo ndatu ndia. Tandi'i yakan, t̀vi jā'a Ndioo chi'in nda'a' Jesuu ta kuenda ra kùu yi ndia. ¹⁷ Ji'na ga ma Jesuu kùu ma ra ìyo ta yoso nuu ra nuu tandi'i nakuyi, ta jā'a ra ña ìyo va'a tandi'i nakuyi ma ñuñivi i'ya ndia. ¹⁸ Ta juuni Jesuu, kùu xini ma kuñu yo, ta ma ña'a kùuni yi ka'an yi ña rakan kùu ma ra kuxini nuu ma ndisaa ndian ch̀nuni tu'un ra. Ta ma ra nunuu, ji'na ga ra nātaku ndiko ña chī'í ra, ikan na ni'i ra ma tiñu ka'nu ga kua nuu tandi'i nakuyi. ¹⁹ Vati ya'a ga ch̀sii Racha'nu Ndioo, ti Jesucristu kùu ra indukuni ma takua kùu maa ra. ²⁰ Ta chi'in Jesuu, jā'a ma Ndioo ña na jandomani ra tandi'i nda ña ni kuuni, nda ma ña ìyo ma ñuñivi chi'in tandi'i ma ña ìyo ma andivi ndia. Ta takan juuni kùu koo va'a na cha'a' ma níf ña s̀kó ma Jesuu ña ch̀ti ra nuu ma kruu.

²¹ Ndyo'o taji'na niku ya'a ga chika ìyo ndo nuu Ndioo, ti töve kùuni ndo nde'e ndo ra ta töve chìnuni ndo ma tu'un ra chi'in ndisaa ma anima ndo, cha'a' ma ña kini jã'a ndo niku. ²² Va vitin, cha jãndomani Jesucristu ndo nuu Ndioo cha'a' ña sôkó ra kuñu ra nuu Ndioo ora chí'í ra. Ta takan jã'a ma Jesuu, ikan na kuu ndaka ra ndo nuu nda Ndioo, ikan na kuu ndo ndian íí kuenda ra. Ta ñi'in kuati ndo na koo, ta na kúu tisokuati na chata ndo nuu Ndioo ndia. ²³ Va cha'a' ma ña'a ìyo yi ña koo ndaa va'a ndo ta ìyo yi ña chinuni ndo ma ña jà'a Ndioo, ta na töve ìyo yi ña kesiin ndo chìnuni ndo ma tu'un ra. Ti ma tu'un i'ya cha chíni ndo ta vitin ndàtu ndo ña ni kakú yo. Tu'un i'ya kùu ña cha tákutu'un nuu tandi'i ma ñuu ìyo ma ñuñivi, ta yu'u ra nàni Paulu juuni káchin Ndioo yu'u ña tìndei ña kàtitu'in ma tu'un i'ya ndia.

**Paulu, ndiso ra tiñu ña jà'a ra tiñu
kuenda ndian chinuni tu'un Jesuu**

²⁴ Vitin ndicha kuii ña ya'a ga chìsij ña ndè'i ma tundo'o cha'a' ndo, vati takan kùu ndo'ìin chi'in Jesuu ña ndè'i tundo'o takua tã'an ra. Vati maa yo kùu yo takua kùu ma kuñu Jesuu, ta ña'a kùuni yi ka'an yi ña kùu yo ma ñivi chìnuni ma tu'un ra. ²⁵ Ndioo kùu ma ra jãkuiso tiñu i'ya yu'u, ikan na kui iin musu kuenda ña na ja'i tiñu kuenda ma ña va'a ndo, ndyo'o ndian chìnuni tu'un Jesuu. Ta takan kùu jachinui katitu'in ma tu'un ra nuu tandi'i ñivi. ²⁶ Ma ña kùunì ka'in kùu yi ña ma tu'un xe'e ña kùmi ma Ndioo niku, cha kua'a' va'a kuiya, ta vitin ja tákutu'un yi nuu ndo, ndyo'o ndian kùu ñivi íí ra, ndian chìnuni tu'un ra. ²⁷ Yakan va jã'a ma Ndioo ña na koto ndo ma tu'un nduva'a kuii ka'nu ikan, ña xe'e niku, ndyo'o ndian yüvi judíu. Ta ma tu'un xe'e ikan kùu Jesuu ìyo ma tichi anima ndo. Ta vitin juuni maa ndo ndàtu ndo koo ndo nuu ìyo ra ma andivi ma nuu ya'a ga tacha ra.

²⁸ Ndyu'u kùu ma ndra kàtitu'un ma tu'un Jesuu nuu ndisaa kuii ñivi, ta chùndayu'u ndi na, ta jàna'a ndi nuu na chí'in kua'a' tandi'i chinituni ña chà'a Ndioo nuu ndi, ikan na nda jana'a ndi na nuu Ndioo cha'a' ma ña chìnuni va'a na ma tu'un Cristu. ²⁹ Ta cha'a' ña'a kùu ña jàtiñu ni'i va'i ta kàtitu'in chí'in ndisaa kuii ma ña ndei chí'in ndatu ña chà'a ma Jesuu nui ndia.

2 Kùuni ña na koto va'a ndo ña jàtiñu ni'i va'i cha'a' ndo chi'in cha'a' ma ñivi òyo ñuu Laodicea chi'in cha'a' ma ndisaa ndian takà'an nde'e yu'u. ²Jàtiñui kuenda ndo, ikan na sii kùuni ndo chi'in ma anima ndo, ikan na ndo'iin ndo chi'in anima ma ta'an ndo ta kùuni ndo nde'e ndo na ndia. Ta takan na koo kua'a' va'a iin chinituni ndaa va'a, ta na ku'va yi ña na kutunini va'a ndo ma tu'un xe'e ña kùmi ma Ndioo niku, ta juuni ma cha'a' Cristu kùu ma tu'un xe'e ikan. ³Vati nuu rakan, kùu nata'an yo ndisaa kuii ma ña va'a, ti iin ra ya'a ga chitò kùu ra ta òyo kua'a' chinituni ra ndia. ⁴Tu'un i'ya kùu ma ña kàtitu'in nuu ndo, ikan ni'iin ma ñivi na kùu janda'viña'a ndo chi'in tu'un vatania. ⁵Vaji na töve òyoi chi'in ndo ma tañu ndo, ta na töve nde'e ndo yu'u, va nani ora nàkanini cha'a' ndo ta ya'a ga chisij ña chà'i kuenda ña òyo va'a ndo chi'in ma ñivi. Ta juuni chisij ña òyo ndaa va'a ndo cha'a' ma ña chìnuni ndo ña jà'a ma Jesuu ndia.

Kicha'a chàa ndiko ma ñivi òyo ñuu Colosa òyo na chi'in Jesuu

⁶Yakan va takua ndyo'o cha ki'vi ndo iti' kuà'an Jesuu ña kùu ra chito'o yo, ta takan òyo yi ña tandikun ndo ku'un ndo iti' ra, nda vitin a iti' nuu ndia. ⁷Na ku'un ndaa va'a ndo iti' ra takua kuà'an kono va'a iin yo'o yutun tichi ñu'u'. Ta takan òyo yi ña kua'nu ndaa va'a ndo chi'in ma ña chìnuni ndo cha'a' ra, ma takua cha kùtu'va ndo. Ta nani kivi òyo yi ña ku'va ndo ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo ndia.

⁸Na ja'a va'a ndo kuenda nuu ndo. Ta na kù'va ndo ña na janda'viña'a ma ñivi ndo ndia, chi'in ma tu'un ña chà'nini na ña ya'a ga ndaa kùu yi, vaji töve takan kùu yi. Vati ndiakan, na töve tìndee na na chi'in ma tu'un Jesuu, vati tìndee na na va chi'in ma tu'un ña jàna'a naja kua kùu nuu kicha'a ñuñivi i'ya niku.

⁹Vati tandi'i ma ña kùu Ndioo, ta juuni takan indii kuñu Jesucristu ndia. ¹⁰Ta ndyo'o ni'iin ga nakuyi töve kùmani anima ndo, vati òyo ndaa va'a ndo kuenda ra ña ndò'iin ndo chi'in ra. Vati rakan, ra kuxini nuu tandi'i ña òyo ndatu ta juuni ra chà'nda ma tiñu nuu ma tandi'i tati ndia. ¹¹Ta cha'a' ña ndò'iin ndo chi'in Jesuu ta sàma ndo ma kua òyo ndo niku, vati kīndaa ma kuati ndo. Va Ndioo na töve nī sama ra yo ma takua jà'a ma ndian judíu chi'in nda'a' na, ora chà'nda na ma ñii nuu ika se'e na, vati jà'a ra yi va cha'a' Jesucristu. ¹²Vati ndyo'o, ora kùnduta ndo niku, juuni kùu yi takua

cha kũchi ndo indukuni chi'in Jesuu, ta nātaku ndiko ndo chi'in ra ndia, vati chĩnuni ndo ma ndatu ña jà'a ma Ndioo ña jānataku ndiko ra ma Jesuu tañu ma ndian ndí. ¹³Ta ndyo'o ma tatiempu niku, kùu ndo takua ma ndian chí'í cha'a' ma kuati ña jà'a ndo, ta cha'a' ña na töve nĩ chiyo ndo takua kùuni Ndioo niku. Va vitin Ndioo, cha jāndochaa ndiko ra ma kua koo ndo, ta jāndo'iin ra ndo chi'in Cristu, ta cha'a' rakan kùu yi ña jānaa Ndioo ma kuati yo. ¹⁴Vati Ndioo cha jānaa ra ma tutu ña tìsokuati chata yo ña kà'an yi ña ìyo yi ña ko'o andaya' cha'a' ma kuati yo. Va Ndioo jānaa ra yi cha'a' ña chí'í Jesuu nuu kruu. ¹⁵Ta chi'in Jesuu kùu yi ña nāmaa ra ma ndatu ma kui'na chi'in inga tati xaan, ta nduva'a kuii jākukanuu ra na nuu tũvi ñivi, va ndicha kuii ña jākanaa ra na ora chí'í ra nuu kruu.

Na nanduku ndo ma ña va'a ga ìyo andivi

¹⁶Yakan va na jächi'in ndo tuva kà'an ma ñivi chata ndo cha'a' ma ña chàchi ndo a chí'i ndo. Ta juuni na jächi'in ndo tuva kà'an na cha'a' kivi ña jà'a ndo iin viko chí'in cha'a' ma yoo chaa a cha'a' ma kivi nindee yo ndia. ¹⁷Tandi'i ma ña'a kùu yi takua iin xinda'vini ña jàna'a yi naja kua ni kuu yi iti' nuu, va ma ña ndaa kùu Cristu. ¹⁸Na kũ'va ndo ña na jakesiin na ndo iti' va'a Ndioo, vaji jà'ani na ña iin ndian ya'a ga va'a kùu na, va janda'vi na na nuu nde'e ñivi, ta jàka'nuni na kua'a' nuu tati, ta kà'an na, ti ndè'e na ma Ndioo ma tañu ñuma'na na, ta ndava jàka'nuni nduva'a kuii na juuni maa na, ta ya'a ga tayi kùuni na cha'a' ma chinituni na, vaji töve nda kuenda yi. ¹⁹Vati ndiakan, na töve nĩ ndo'iin na chí'in ma Cristu ra kuxini, ti kùu ra takua kùu iin xini yo. Ta ma xini yo jà'a yi ña kùu kua'nu ma kuñu yo ma ora chà'a yo ma ña kachi yi. Ta juuni takan jà'a ra ña kua'nu ma ñivi ra, ta jāndo'iin ra na ma takua kùuni Ndioo.

²⁰Va takua ndyo'o cha chĩnuni ndo ta ndō'iin ndo chí'in Jesuu. Yakan va kùu ndo ndian cha chí'í chí'in ra. Ta na tũva chà'nda ma ña töve ndicha chàkunuu ma ñuñivi i'ya tiñu nuu ndo. ¿Ta naja juuni jächi'in ndo ma tu'un jàna'a ma ndatu xaan ikan, tuva takan? Ta ìyo iin ku'va ña kà'an te'en: ²¹“¡Na tũun ña'a! ¡Na kächun yakan, na ki'un yakan chí'in nda'un!” ²²Tandi'i ma ku'va i'ya kùu yi cha'a' ma ndatiñu ña ndi'i yi ma ora chàtiñu yi, ta ña'a kà'an yi cha'a' ma ña kùuni na ña na jà'a yo, va ña jàna'a ñivini kùu yi. ²³Ta ndicha

va'a ña ma tu'un i'ya juuni kùu yi iin tu'un ka'nu nduva'a kuii chà'nini na, vati ndiakan endee jàka'nu na ma Ndioo, ikan na nde'e ma inga ñivi na, kùuni na. Ta jà'ani na ña ñivi nda'vi kùu na, ta ya'a ga jànde'e na tundo'o juuni ma kuñu maa na ndia, ti chà'nini na ña iin ña va'a kùu yi kuenda Ndioo. Va na tükuii nda kuenda yi. Va tandi'i ma ña jà'a na, ma ña chàta'ani maa kuñuni na kùu yi.

3 Yakan va takua ndyo'o, cha nātaku ndiko ndo chi'in Jesuu, na nanduku ndo ma ña iyo andivi, ma nuu nàndi ma Jesuu ma chiyo kua'a ma Ndioo ma nuu chà'nda ra tiñu. ²Tüva nakanini kua'a' ndo cha'a' ma ña iyo ma ñuñivi, va cha'a' ma ña iyo andivi na nakanini ndo tiaga kua'a'. ³Vati Ndioo cha ndikiva'a ra ma naja kua koo ndo endeeni chi'in Jesuu, cha'a' ña cha ndō'iin ndo chi'in ra, vati kùu ndo takua kùu ndian cha chī'í chi'in Jesuu kuenda Ndioo. ⁴Ta Jesuu kùu ma ra chà'a ña iyo ndito endeeni ndo. Ma ora ni kichaa ndiko ra ma ñuñivi i'ya, juuni ni ni'i ndo ña kuu koo ndo indukuni chi'in ra ma nuu chà'nda ra tiñu.

**Naja kua chiyo ma ñivi Ndioo chi'in
ma naja kua iyo na ma vitin ndia**

⁵Na jaña ndo ma ña töve va'a, ña chàta'ani ma ñivi iyo ñuñivi ja'a na. Ta ni'iin ndo, na töve ki'vi ndo chi'in ma ña'a töve kùu ñasi'i ndo. Ta na jà'a ndo iin ña kini. Ta na kü'un ndo ma iti' ya'a ga chàta'ani ma kuñu ndo. Ta na nanduku ndo ma ña töve va'a ña kùuni ma anima ndo. Ta na jàka'nu ndo ma xu'un' a ndatiñu, koto jaña ndo ña jàka'nu ndo nuu Ndioo. ⁶Ta cha'a' ma ña'a, ndicha kuii ña ni kichaa iin kivi ña ni nde'e na kua'a' va'a ma tundo'o jà'a ma Ndioo, ma ndian töve jàchi'in ma ña kà'an ra. ⁷Yakan kùu ma ña jà'a ndo ma tatiempu niku, ora chākunuu ndo ma iti' kini. ⁸Va vitin na ndakoo ndo ma tandi'i ña tu'un kini takua kùu ma ña kùxaani ndo, ma ña kà'an ti'ini ndo, ta ma ña jàti'ini ndo, chi'in ña kà'an ndaa ndo, chi'in tu'un töve va'a ña kee yu'u ndo ora kà'an ndo ndia. ⁹Na töve iyo yi ña ka'an ndo tu'un vata chi'in ma ta'an ndo, vati cha sāma ndo jà'a Ndioo, ta ndākoo ndo ma iti' chata ma takua jà'a ndo niku. ¹⁰Va vitin ndyo'o cha ki'vi ndo kuà'an ndo iti' chaa, ikan na kuu chaa ndo kùu ndo takua kùu ndian chaa, vati Ndioo ra jātuvi ndo, cha kīcha'a

ra jà'a ra ña kuàsama ndo, ikan na kuu ndo ma takua kùu maa ra, ikan na kuu nakoto kachin va'a ndo ra. ¹¹Na tüva ni kuenda yi, vaji kùu yo ndian griegu a kùu yo ndian judíu, na tüva kuenda a tà'nda ñii nuu ika yo, a töve ndia. Ta juuni na tüva na kuenda tuva kichi yo chika a yatin ni, ta tüva na kuenda tuva kùu yo musu a ndian chà'nda tiñu ndia. Va uvanuu Cristuni kùu ra ìyo ga kuenda, vati rakan kùu ra kuxini, ta juuni ìyo ra chi'in tandi'i ñivi ra ndia.

¹²Ya'a ga kùuni ma Ndioo nde'e ra ndo ta kächin ra ndo ña na kuu ndo ma ñivi ra, ndian íí jà'a ra. Yakan va na sama chaa va'a ndo, ta na kunda'vini ndo ta'an ndo. Ta na tindee ndo na, ta na koo tundeeni ra chi'in ndo, ta na koo taxiini ndo, ta na kundeeni ndo ndia. ¹³Tuva kayuni ma inga ñivi nde'e na nuu ndo, ìyo yi ña kundeeni ndo ta na jaka'nuni ndo ma kuati nuu ta'an ndo. Indukuni ma takua jàka'nuni ma Racha'nu Jesuu ma kuati maa ndo niku, takan ìyo yi ña janaa ndo ma kuati nuu ma ta'an ndo ndia.

¹⁴Yakan va na kicha'a chaa ndiko ndo koo ndo, ti ma ña ndaa ga kùu ña na kuuni ndo nde'e ndo ta'an ndo, vati yakan kùu ma ña jà'a ña kuu ndo'iin va'a ndo chi'in ta'an ndo. ¹⁵Ta na ku'va ndo ña na ka'nda Cristu tiñu nuu anima ndo, ikan na kuu koo vii ndo chi'in ma ta'an ndo. Vati cha'a' yakan kùu yi ña kächin ma Ndioo ndo, ikan na kuu ndo'iin ndisaa ndyo'o ndian chìnuni tu'un Jesuu, va koto na jáña ndo ña ku'va ndo ta'vindioo nuu ra.

¹⁶Ma tu'un Jesuu na koo yi nani kivi ma tichi ma anima ndo. Ta chi'in kua'a' chinituni ña chà'a Ndioo nuu ndo, na jana'a ndo ta jandomani ndo ma inga ñivi. Ta chi'in ndisaa kuii ma anima ndo, na kata ndo tanuu yaa kuenda Ndioo, takua kùu ma salmu, ma yaa íí, chi'in iin inga nuu yaa ña jàka'nu yi ma Ndioo, vati chà'a ra ma ñamani ra nuu ndo. ¹⁷Ta tandi'i ma ña jà'a ndo chi'in ma ña kà'an ndo, na ja'a ndo yi chi'in ma sivi ta ndatu ma Racha'nu Jesuu. Ta na ku'va ndo ta'vindioo nuu Ndioo Tatá yo cha'a' ma Racha'nu Jesuu.

**Naja kua ìyo yi ña ja'a ma ñivi Ndioo, ta naja kua
ìyo yi ña koo na chi'in ma ñivi na**

¹⁸Ndyo'o ñivi ña'a ña cha tända'a, na jachi'in ndo ta na tiñu'u ndo ndra kùu ii ndo, ti ña'a kùu ma ña ìyo yi ña ja'a ndo cha'a' ña chìnuni ndo ma tu'un ma Racha'nu. ¹⁹Ndyo'o

ndra'ii, na kuuni va'a ndo nde'e ndo ma ñivi kùu ñasi'i ndo, ta na töve ìyo yi ña koo nduva'a ndo chi'in vi.

²⁰Ndyo'o ndiakuati chi'in ndian yoko, na jachi'in ndo ndisaa kuii ma ña kà'an ma tatá ndo chi'in ma ma'á ndo, vati takan chà'tani ma Racha'nu Ndioo. ²¹Ndyo'o ndra kùu tatá, na töve ìyo yi ña jakayuni ndo ma ndiakuati se'e ndo, koto ya'a maxii kùuni na jà'a ndo.

²²Ndyo'o ndian kùu musu, na jachi'in ndo ndisaa ma tiñu ña tàva ndian chà'nda tiñu nuu ndo ma ñuñivi i'ya. Na ja'a ndo yi vaji nde'e na a töve, ikan na kindoo va'a ndo chi'in na. Vati ìyo yi ña ja'a ndaa va'a ndo ma tiñu jà'a ndo, ti ndè'e Ndioo ma ña jà'a ndo, ta ya'a tiñu'u ndo ra. ²³Tandi'i ma ña jà'a ndo, na ja'a va'a ndo yi chi'in ndisaa kuii ma tundeeni ndo. Na ja'a ndo yi ma takua kùuni ndo ña jà'a ndo ma tiñu nuu ma Racha'nu, ta na töve nuu ñivini. ²⁴Vati cha chito va'a ndo ña ma ña ni ni'i ndo nda'a' ma Racha'nu kùu ma tundeeni ra. Vati ndyo'o, jà'a ndo tiñu nuu Cristu, ti ma ra chito'o ndicha kuii kùu ra. ²⁵Va ma ndian jà'a ña töve va'a, ni ni'i na ña töve va'a jà'a ra, ta ni jande'e ra tundo'o na cha'a' yi. Vati ma Racha'nu Ndioo, ni'iin ñivi töve ka'nu ga kùu iin na kua inga na, vati indukuni kùu ndisaa na kuenda ra.

4 Ndyo'o ndian chà'nda tiñu nuu ndian kùu musu, na tava ndaa va'a ndo tiñu nuu na. Na kuku'uni va'a ndo, ti juuni kùu ndo musu ma Racha'nu chito'o yo, ra ìyo andivi. Ta rakan juuni chà'nda ra tiñu nuu ndo ndia.

Na ka'an ndo chi'in Ndioo

²Na nani kivi kà'an ndo chi'in Ndioo, ta yati va'a koo ndo ora kà'an ndo chi'in ra ndia. Ta na ku'va ndo ta'vindioo nuu ra. ³Na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'a' ndi ndia, ikan na nuna ma Ndioo iti' ku'un ndi, ikan na kuu ku'un ndi nuu tùvi ñivi ta katitu'un ndi nuu na ma tu'un cha'a' Cristu, ma tu'un indii xe'e chi'in Ndioo niku. Vati cha'a' ña kàtitu'in ma tu'un i'ya kùu yi ña indii vekaa vitin. ⁴Ta na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'i, ña na ja'a ra ñamani, ikan na kuu ka'an kachin va'i nuu na ma takua ìyo yi ña ja'i yi. ⁵Na koo va'a ndo ta vii kà'an ndo chi'in ma ndian töve chìnuni tu'un Jesuu. Ta na jana'a va'a ndo ma tu'un ra nuu na ma tiempu ña kùmani.

⁶Ma tu'un ña ni natu'un ndo, nani ora ìyo yi ña vii natu'un ndo yi chi'in na, ta ikan na kuu koto va'a ndo ma naja kua nàka'an kachin ndo chi'in ma ta'ii'in na ma ora chikatu'un na nuu ndo.

Cha'a' nuu ndi'i nia tàchi Paulu tutu nuu ñivi ìyo ñuu Colosa

⁷Ma ra yani yo, ma ra nduva'a kuii kùunio nde'o, ra nàni Tíkiku, ma ra nduva'a va'a ña tìndee ta jà'a ra tiñu nuu ma Racha'nu, indukuni chi'in ndi. Ta ni chaa ra katitu'un ra ma tu'un cha'i nuu ndo. ⁸Yakan va tàchi ra nuu ndo, ikan na koto kachin ndo ma naja kua ìyo ndi, ta takan kùu jandomani ra ndo. ⁹Ta juuni chi'in ra, ni ku'un ra yani yo ra nàni Onésimu, iin ra ñuu ndo ña nduva'a kuii kùunio nde'o kùu ra. Ta juuni ra chìnuni va'a tu'un Jesuu kùu ra. Yakan va ndrakan, ni katitu'un ndra ma nuu ndo ndisaa ma naja kua tà'an ndi ma nde've.

¹⁰Ma ra nàni Aristarcu, ra kùu merui ma tichi vekaa i'ya, juuni tàchi ra iin tu'un ña kaña'a ra chi'in nuu ndo ndia. Ta takani ma ra nàni Marku, ra kùu se'e tacha'nu Bernabé ndia. Ndyo'o, cha nī'i ndo ma tu'un ña nda tiñu kùu ma ña jà'a ma racha'nu Marku ndia. Tuva kuà'an ra kuànde'e ra ndo ma nuu ìyo ndo, na chaa va'a ra nuu ndo. ¹¹Ta juuni Jesuu ra juuni nàni Justo, juuni tàchi ra ña kaña'a ra chi'in ndo ndia. Ndra'ya kùu ndra judíu ña jàtiñu chi'in cha'a' ma nuu chà'nda Ndioo tiñu. Ta tüvi inga ndra judíu ña tìndee na yu'u takan. Ta ndra'ya kùu ma ndra nduva'a kuii ndaani. ¹²Ma ra nàni Epaфра, ra jà'a tiñu kuenda Jesucristu. Tàchi ra iin tu'un ña kaña'a ra chi'in ndo ndia. Ta rakan ti iin ra ñuu ndo kùu ra ndia. Ta nani ora kà'an ra chi'in Ndioo cha'a' ndo, ikan na koo ndaa va'a ndo kuenda Ndioo, ta na ndaki'in iti' ndo chata ra chi'in ndisaa kuii tundeeni ndo ma takua kùuni ra ña na ja'a ndo ndia. ¹³Yu'u kùu ma ra chito ndaa va'a ña ma Epaфра, ya'a ga nàkanini ra cha'a' ndo chi'in cha'a' ma ndian ìyo ma ñuu Laodicea chi'in cha'a' ma ndian ìyo ñuu nàni Hierápolis. ¹⁴Ma ra nàni Luka, ma ra kùu ndotor, ra nduva'a kuii kùunio nde'o, juuni tàchi ra ma tu'un ña kàña'a ra chi'in ndo ndia. Ta takani ma Dema ndia.

¹⁵Na kaña'a ndo chi'in ma ñivi ìyo ñuu Laodicea. Ta juuni na kaña'a ndo chi'in ma ña nàni Ninfa, chi'in ma ndian chìnuni kùti'vi ma ve'an ndia. ¹⁶Ma ora na ya'a ndio ña jàkua'a ndo ma tu'un i'ya,

na tachi ndo yi nuu ma veñu'u ña nda ma ñuu Laodicea, ikan na jakua'a ma ñivi chìnuni ìyo ñuu ikan yi ndia. Ta ndyo'o, na jakua'a ndo ma tutu ña vèchi nuu ndo nda ma ñuu Laodicea ndia. ¹⁷ Na ka'an ndo te'en chi'in ma Arquipu: “Na janiniun ña ja'a va'un ma tiñu ña tātuu ma Racha'nu Jesuu ñu.” Takan kati ndo chi'in ra, kùuni.

¹⁸ Yu'u ra nàni Paulu, t*à*i ma tu'un i'ya chi'in nda'i chi'in ma letra mai ndia ña ni kaña'i chi'in ndo. Na kuku'uni ndo ña indij ma vekaa. Ndioo na ku'va ra ma ñamani ra chata ndo. Takan na kuu yi. Amén.

Ma tutu nunuu ña t̄aa racha'nu Paulu kuenda ñivi ch̄inuni tu'un Jesuu ña ìyo ñuu Tesalónica

Nuu k̄aña'a Paulu chi'in ñivi ch̄inuni
tu'un Jesuu ìyo ñuu Tesalónica

1 Yu'u Paulu chi'in Silvanu ta Timoteu, t̄aa ndi tutu i'ya kuenda ndisaa ndyo'o ndian ch̄inuni tu'un Jesuu ìyo ma ñuu Tesalónica, vati ndyo'o k̄uu ndian ìyo kuenda Tatá yo Ndioo chi'in Racha'nu Jesucristu. Ta ma Tatá yo Ndioo chi'in ma Racha'nu Jesucristu, na ja'a ra ña na koo vii ma anima ndo ta na ku'va ra ma ñamani ra nuu ndo ndia.

Ma ñivi ìyo ñuu Tesalónica ya'a ga ch̄inuni na tu'un Jesuu

²Nani ora ña k̄a'an ndi chi'in Ndioo ra k̄uu Tatá yo, juuni chà'a ndi ta'vindioo nuu ra cha'a' ndo, ³vati ora k̄a'an ndi chi'in ra, juuni chàku'uni ndi ti ya'a ga jà'a ndo tiñu kuenda ra cha'a' ña ya'a ch̄inuni ndo tu'un ra. Ta juuni chàku'uni ndi naja kua k̄uta'an ndo chi'in ra ña k̄uuni ndo nde'e ndo ñivi ta'an ndo, ta naja kua ya'a ga k̄undeeni ndo ña ndè'e ndo tundo'o, vati töve j̄aña ndo ña ndàtu ndo Racha'nu Jesucristu nda kati chaa ora ña ni kichi ndiko ra. ⁴Ndyo'o yanj̄i ndian ch̄inuni, cha ch̄ito va'a ndi ti maa ma Ndioo k̄achin ra ndo ña na kuu ndo ñivi ra, vati k̄uuni ra nde'e ra ndo. ⁵Vati ora k̄atitu'un ndi ma tu'un va'a cha'a' Jesucristu nuu ndo, töve n̄i katitu'un ndi yi chi'in tu'un yu'uni ndi, vati juuni j̄ana'a ndi yi chi'in ndatu j̄a'a ma Tati Í Ndioo ndia. Ta juuni ch̄ito va'a ndi ti tu'un ndicha k̄uu yi, ta juuni cha ndē'e ndo ma naja kua ch̄iyo ndi chi'in ndo niku, vati maaaa tiñu va'a j̄a'a ndi kuenda ndo ma kivi ikan.

⁶Ndicha kuii ña ndyo'o indukuni va'a ìyo ndo, takua ìyo ndi, ta indukuni ìyo ndo takua ìyo ma Racha'nu ndia, ti indukuni t̄andikun ndo kuà'an ndo chi'in ndi ma iti' ra, ta j̄a'a ndo takua j̄a'a ra ndia. Ta juuni j̄achi'in va'a ndo ma tu'un ra ora k̄atitu'un ndi yi nuu ndo. Ta

ma Tati Í Ndioo jà'a yi ña ya'a ga chisii ndo ora kīcha'a ndo chìnuni ndo ma tu'un Jesuu ña jàna'a ndi nuu ndo, vaji ndē'e ndo kua'a' tundo'o cha'a' ma tu'un ra. ⁷Ta ma kua chíyo ndo ikan, jāna'a ndi'i yi, ta ndē'e tandi'i ma ndian chìnuni ìyo ñu'u' Macedonia ta ñu'u' Acaya ma takua va'a chíyo ndo. ⁸Ta ndicha kuii ña chītakuati ma tu'un cha'a' Racha'nu Jesuu ta cha'a' naja kua chìnuni ndo tu'un Ndioo ninii ñuu ìyo ma ñu'u' Macedonia ta ñu'u' Acaya, va juuni chītakuati yi ndava kua'a' inga tuku ñuu ndia. Yakan va tūva ìyo yi ña katitu'un ndiko ndi nuu nī'iin na, kua chìnuni ndo tu'un ra, vati cha chito va'a na naja kua kùu yi. ⁹Vati juuni maa ma ñivi ndisaa ñuu ikan kātitu'un na nuu ndi naja kua tīñu'u ndo ndi ora chā'an ndi chānde'e ndi ndo, ta naja kua jā'a ndo ña ndākoo ndo ña jàka'nu ndo ma ndioo yutun íí, ta tāndikun ndo ma iti' ndicha ta kīcha'a ndo jàka'nu ndo Ndioo, vati uvanuu rakan kùu ma Ndioo ndito ta ndaa. ¹⁰Ta ma ñivi ñuu ikan juuni nātu'un na chi'in ndi ña ndicha kuii ña ndātu ndo ma kivi ña ni kichi ndiko Jesuu iti' andivi, vati rakan kùu ra Se'e Ndioo, ra jānataku ndiko ra tañu ma ndian ndií. Ta juuni ma Jesuu ni jakakú ra yo nuu ma tundo'o ya'a ga xaan ña ni jande'e Ndioo ñivi tiá iti' nuu.

Ma tiñu jà'a Paulu ma ñuu Tesalónica

2 Ndyo'o yani, cha chito va'a ndo ti ora kīchi nde'e ndi ndo, tüvi nī janaa kà'a ni ndi ma tiempu ndi chi'in ndo, vati kīchi jà'a ndi iin tiñu va'a kuenda ndo ndia. ²Ta juuni cha chito va'a ndo naja kua kānduva'a ma ñivi ñuu Filipu ndi, ta naja kua jānde'e na tundo'o ndi antea ña chāa ndi ñuu ndo. Va vaji takan jā'a na chi'in ndi, va tüvi nī yu'vi ndi ku'un ndi ma ñuu ndo ña kukatitu'un ndi nuu ndo tu'un cha'a' naja jàkakú Jesuu yo, vati Ndioo tīndee ra ndi, vaji kāketa ndian kùuni kuati ndē'e nuu ndi. ³Ta yüvi tu'un vata kùu ma ña jāna'a ndi nuu ndo ti maa tu'un ndaa kùu yi, ta ni tüvi chānini ndi janda'viña'a ndi ndo ndia, ⁴vati juuni maa ma Racha'nu Ndioo kūndeeni ra nuu ndi. Yakan va chā'a ra ma tiñu ikan nuu ndi ña na katitu'un ndi nuu ndo naja kua kùu kakú ndo, ta takan kātitu'un ndi yi nuu ndo vitin. Ta chi'in ma tu'un kātitu'un ndi, tüvi nānduku ndi ja'a ndi ña na kuta'ani ma ñivi yi, ti kuenda Ndioo kà'an ndi yi. Vati rakan kùu ma ra ña kī'in ku'va naja kua kàa ma anima yo. ⁵Ta

cha ch̀to va'a ndo ti na t̃vi j̀nda'vĩna'a ndi chi'in ma tu'un vii ña k̀'an ndi ta ni t̃vi ǹnduku ndi naja kua jakanaa ndi xu'un' nuu ndo ndia. Ndioo ch̀to ña ndicha k̀u ma tu'un ña k̀'an ndi nuu ndo i'ya. ⁶Vati taku ndyu'u t̃vi ǹnduku ndi ña na jaka'nu ñ'iin ñivi ndyu'u, ni ndyo'o ta ni ñivi inga tuku ñuu ndia. Vaji k̀u ndakan ndi nuu ndo ña na tindee ndo ndi chi'in ndisaa ma ña k̀mani nuu ndi, cha'a' ña ch̀a' ma Racha'nu Cristu tĩnu nuu ndi niku. Ta t̃vi ñi ja'a ndi yi takan, ⁷vati ya'a vii j̀a' ndi chi'in ndo, ti ndyu'u k̀uni ndi ndo takua k̀uni iin ña'a k̀u ma'á ora k̀mian ndiakwati se'an. ⁸Takan k̀u ta ora k̀titu'un ndi tu'un va'a Ndioo nuu ndo, va na ỹvi yakani k̀u ma ña j̀a' ndi, vati ndava k̀u kuvi ndi cha'a' ndo cha'a' ña ya'a ga k̀uni ndi nde'e ndi ndo. ⁹Yakan va ndyo'o yani, cha ch̀to va'a ndo naja kua ni'i j̀tĩnu ndi nduvi ta nĩnuu, ikan na ni'i ndi ña kachi ndi ora ch̃yo ndi chi'in ndo ma ora ch̀kunuu ndi k̀titu'un ndio ndi ma tu'un Ndioo nuu ndo. Takan j̀a' ndi, vati t̃vi k̀uni ndi kuu ndi iin ndian j̀tãnu nuu ñ'iin ndo.

¹⁰Ta ndyo'o cha ch̀to ndo ta ch̀to va'a Ndioo ndia, naja kua va'a ta ndaa ña j̀a' ndi ora ch̃yo ndi chi'in ndisaa ndyo'o ndian ch̀nuni tu'un Ndioo. Yakan va ñ'iin ñivi na k̀u tisokuati na ndi. ¹¹Ta juuni cha ch̀to ndo ña naja kua j̀ndomani ndi ta'ii'iin ndo ta naja kua k̃chi sii k̀uni ndo ora t̃so'o ndo ma tu'un k̀titu'un ndi nuu ndo. Vati j̀a' ndi chi'in ndo takua j̀a' iin ra k̀u tatá chi'in se'e ra, ¹²vati endee j̀nini ndi ndo ña na ja'a ndo takua ìyo yi ña ja'a ndo, ikan na koo va'a ndo kuenda Ndioo, ti rakan k̀u ra ña k̃chin ra ndo ña na koo ndo chi'in ra nuu ni nde'o naja kua ya'a ga ka'nu k̀u ra ma nuu ch̀nda ra tĩnu.

¹³Yakan va cha'a' ña'a k̀u yi ña endee t̃ve j̀ña ndi ña ch̀a' ndi ta'vindioo nuu ra cha'a' ndo, vati ndyo'o ora ch̃ni ndo tu'un Ndioo ña k̀titu'un ndi nuu ndo, ma ora ikani j̀chi'in ndo yi chi'in ndisaa anima ndo, vati cha ch̀to ndo ña ỹvi tu'un yu'u ñivi k̀u yi vati tu'un Ndioo k̀u yi. Ta ndicha kuii ña ma tu'un Ndioo k̀u ma ña j̀a' ña koo ndo tiá vii nuu anima ndo, ikan na sii kuuni Ndioo ja'a ndo. ¹⁴Ta ndisaa ndyo'o yani, ndian ìyo ñuu Tesalónica, indukuni t̃'an ndo takua t̃'an ma ñivi Ndioo, ndian ch̀nuni tu'un Jesucristu ña ìyo ñu'u' Judea. Vati ndyo'o indukuni ndē'e ndo tundo'o j̀a' ma ndian t̃ve ch̀nuni ìyo ñuu ndo, takua ndē'e ma ndian ñu'u' Judea

tundo'o jà'a ma ndian judúu ìyo juuni ma ñuu na ndia. ¹⁵ Takan kūu ta ma ndian judúu ìyo juuni ma ñuu na, ndiakan kùu na ña chā'ni na Racha'nu Jesuu, ta juuni ndiakan kùu na ña chā'ni na ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo chíyo taji'na ndia. Ta ikan jan jākunu na ndyu'u. Vati xaani na nde'e na ndisaa ñivi ta kànita'an na chi'in na ndia, va Ndioo töve chisii ra ndè'e ra ma ña jà'a na. ¹⁶ Tatu kùuni ndi ka'an ndi chi'in ma ñivi yüvi judúu naja kua kuu jakakú Ndioo na, ta tüvi chà'a na ña na katitu'un ndi yi nuu na. Ta cha'a' yakan kùu yi ña tiaga ndòkua'a ma kuati na. Ta vitin ma ndiakan ndè'e na tundo'o, ti ya'a kàyuni ma Ndioo nde'e ra nuu na cha'a' ma ña töve va'a jà'a na.

**Kàtitu'un Paulu ña chànini ra kunde'e ra
ñivi ìyo ñuu Tesalónica inga cha'a'**

¹⁷ Ndyo'o yani, vaji takā'an nde'e ndiko ndi ndo nda ora kēsiin ndi chi'in ndo, va endee ñù'uni ndi ndo, ta ndisaa tiempu chànini ndi kunde'e ndiko ndi ndo ma ñuu ndo inga cha'a'. ¹⁸ Va taku yu'u Paulu nduva'a kuii kua'a' cha'a' chànini kunde'i ndo ñuu ndo niku, va ma kui'na chāsian' ma iti' ndi, yakan va nī kuu ku'un ndi kunde'e ndi ndo. ¹⁹ Va ndyu'u kùuni ndi ña na koto kachin ndo ña tandi'i ndyo'o ndian chìnuni kùu ma ndian jà'a ña sii kùuni ndi, ta tayi kùuni ndi ti tiin va'a ndo ma tu'un kàtitu'un ndi nuu ndo. Ta cha'a' yakan kùu yi ña ya'a chisii ndi ndàtu ndi ora ni kichaa ndiko ma Racha'nu Jesucristu chito'o yo. ²⁰ Vati ndicha kuii ña cha'a' ndyo'o kùu yi ña ya'a ga chisii ndi ta tayi kùuni ndi.

3 Takan kūu ta tava nī kundeeni ndi ña ya'a chànini ndi cha'a' ndo, yakan va ndyu'u kāchin ndi ña va'a ga ña kīndoo ma'iin nia ndi ma ñuu Atenas, ² ta tāchi ndi ma ra yanio Timoteu nuu ndo, vati rakan jākūu tiñu nuu Ndioo indukuni takua kùu ndi, vati juuni kàtitu'un ra naja kua jākakú Cristu yo ndia. Ta cha'a' yakan kùu yi ña tāchi ndi ra, ikan na ku'va ra tundeeni ndo, ña na chinuni va'a ndo ma tu'un Ndioo, ³ ikan na jāña nī'iin ndo ma tundeeni Ndioo ña ìyo chi'in ndo jà'a ma tundo'o ndè'e ndo. Vati ndyo'o cha chito va'a ndo naja kua ìyo yi ña nde'o tundo'o cha'a' ña chìnuni yo ma tu'un Cristu. ⁴ Vati ora chíyo ndi chi'in ndo juuni kàtitu'un ndi nuu ndo ña ni nde'o tundo'o iti' nuu, ta ndicha kuii ña takan kùu yi, ti

takan cha ndè'e ndo yi vitin. ⁵Ta tava nī kundeeni gai tiá kivi ña chànini cha'a' ndo, yakan va tächj ma Timoteu nuu ndo, ikan na ku'va ra koto ndi tuva ndicha ña juuni chìnuni ga ndo tu'un Jesuu a tüva. Vati yu'u, ndasiy niku ti tu janda'viña'a ma kui'na ndo ta ki'vi ndiko ndo jà'a ndo ma ña kini inga cha'a'. Ta tu takan kùu yi, tüvi nda kuenda kùu ma tiñu jā'a ndi chi'in ndo tuva takan.

⁶Va tava vitin já kīchaa ndiko Timoteu ña chānde'e ra ndo ma ñuu Tesalónica, ta kātitu'un ra nuu ndi naja kua chìnuni va'a ndo ma tu'un Jesuu, ta naja kùuni ndo nde'e ndo ta'an ndo, ta naja kua chàku'uni ndo ndi ta juuni naja kua ya'a ìyoni ndo nde'e ndo ndi, takua ìyoni ndi kunde'e ndi ndo ma nuu ìyo ndo ndia, ⁷yakan va cha'a' ndisaa ma tuxaan ini ña tà'an ndi i'ya vaji ndè'e ndi kua'a' tundo'o. Ta ndetiñu kùu yi kuenda ndi, va vitin chīsii ndi ti ch̀to ndi ña chìnuni va'a ndo ma tu'un Jesuu. ⁸Yakan va vitin cha tüva nakani ndi cha'a' ndo vati cha ch̀to ndi ña juuni ìyo ndaaga ndo iti' ma Racha'nu. ⁹Yakan va ora kà'an ndi chi'in Ndioo juuni ya'a chà'a ndi ta'vindioo nuu ra cha'a' ndo, ti cha'a' ndo kùu yi ña ya'aga sii kùuni ndi nuu ma Racha'nu Ndioo. ¹⁰Vati nduvi ta niñuu ora kà'an ndi chi'in ra cha'a' ndo, ch̀kan ndi ñamani nuu ra ña na ku'va ra ku'un ndi kunde'e ndi ndo nuu ìyo ndo. Vati kùuni ndi katitu'un ndi nuu ndo ma tu'un ra ña kùmaniga koto ndo.

¹¹Yakan va ch̀kan ndi nuu ma Racha'nu Ndioo ra kùu Tatá yo chi'in ma Racha'nu Jesuu, ña na tindee ra ndi, ikan na kuu ku'un ndi kunde'e ndiko ndi ndo inga cha'a'. ¹²Ta juuni na tindee ma Racha'nu ndo, ikan na kuuniga ndo nde'e ndo ma ndian chìnuni chi'in ma ndian töve chìnuni, takua kùuni ndi nde'e ndi ndo ndia. ¹³Ta ma Racha'nu Ndioo ra kùu Tatá yo, na ku'va ra tundeeni ra nuu ndo, ikan na köo ga ma kuati ndo nuu ra, ta kuu ndo ñivi va'a ta íí kuenda ra ora ni kichi ndiko ma Racha'nu Se'e ra Jesucristu, chi'in tandi'i ndian íí ña ni kichaa chi'in ra.

Racha'nu Ndioo ya'a ch̀siii ra

4 Yakan va vitin ndyo'o yani jànini ndi ndo ta ch̀kan ndi cha'a' ña kùu ndo ndian kuenda ma Racha'nu Jesuu ma kua jāna'a ndi nuu ndo niku, ña na koo ndo ma takua kùuni ra, ikan na sii kuuni ra cha'a' ndo. Ch̀to ndi ña takan ìyo ndo vitin, va jànini ndi ndo ña na ja'a ndo yi tiá kua'a'.

²Vati ndisaa ndo cha ch̄ito va'a ndo ma tu'un k̄atitu'un ndi nuu ndo chi'in ndatu ña ch̄a' RaCha'nu Jesuu nuu ndi, ³vati ma RaCha'nu Ndioo k̄uuni ra ña na kuu ndo ndian í kuenda ra, ta töve k̄uuni ra ña ki'vi ndo chi'in ña'a yüvi ñasi'i ndo. ⁴Ta na koto va'a ndo naja kua koo vii ta'ii'iin ndo chi'in ñasi'i ndo ta iñu'u koo ndo chi'in vi, ⁵ta tüvi jà'a ndo ma ña ch̄àta'ani ma kuñu ndo takua jà'a ma ñivi ña töve n̄akoto Ndioo. ⁶Ta juuni tüvi jànda'viña'a ndo ma meru ndo ta k̄i'vi ndo chi'in ñasi'i ndra, vati ma RaCha'nu Ndioo nduva'a kuii jànde'e ra tundo'o ma ndian jà'a takan, takua cha k̄atitu'un ndi nuu ndo niku. ⁷Vati Ndioo k̄achin ra yo ña na kuu yo ñivi í kuenda ra, ta yüvi ndian jà'a kuati. ⁸Yakan va nda ndian ni kuuni ña töve j̄achi'in na ma tu'un i'ya, òyo yi na koto na ña yüvi tu'un ñivini k̄uuni yi, vati tu'un Ndioo ra ch̄a' ma Tati Í ra nuu yo ña na koo yi chi'in yo k̄uuni yi.

⁹Takan k̄uuni yakan va tüva ch̄iniñu'u ndo ña tàa ndi nuu ndo naja kua koo ndo chi'in ma ñivi ta'an ndo, vati maa ma Ndioo k̄uuni ra ña cha j̄ana'a ra nuu ndo naja kua òyo yi ña kuuni ndo nde'e ndo ta'ii'iin ta'an ndo, ¹⁰ti ndicha kuii ña takan jà'a ndo chi'in ma ñivi ta'an yo ña òyo ninii ka'nu ñu'u' Macedonia vitin. Va vitin ndyu'u j̄anini ndi ndo, ndyo'o yani, ña na kuuniga ndo nde'e ndo ma ndian ta'an ndo tiaga kua'a'. ¹¹Yakan va na nanduku ndo kua koo va'a ndo, ta ja'a ndo ma tiñu maa ndo. Ta na jatiñu ndo chi'in nda'a' ndo takua cha k̄atitu'un ndi ña òyo yi ña ja'a ndo. ¹²Takan òyo yi ña ja'a ndo, ikan na tiñu'u ma ñivi töve ch̄inuni tu'un Ndioo ndo, ikan na tüvi k̄umani ni'iin nakuyi nuu ndo ndia.

Jesuu ni kichi ndiko ra inga cha'a'

¹³Ndyo'o ndra yani, k̄uuni ndi ña na koto ndo naja kua òyo ña ta'an chi'in ma ndian ndií ña ch̄inuni tu'un Jesuu, vati tüvi k̄uuni ndi ña na nda'vi kuuni ndo takua nda'vi k̄uuni ma ndian tüvi ch̄ito tu ni koo va'a na chi'in Ndioo iti' nuu. ¹⁴Vati takua cha ch̄ito va'a yo ña Jesuu ch̄i'í ra ta n̄atoku ndiko ra, juuni takan òyo yi ña koto kachin yo ña ma RaCha'nu Ndioo ni janataku ndiko ra tandi'i yo ndian ni kuvi ña ch̄inuni tu'un Jesuu ndia.

¹⁵Takan k̄uuni yakan va k̄atitu'un ndi takan nuu ndo takua j̄ana'a RaCha'nu Jesuu ora kichi ra. Ta ndisaa nda yo òyo nditoga nda ma ora ni kichi ndiko ma RaCha'nu, ji'na ma ndian ndií k̄uuni ma

ndian ni ndaa nuu sukun chi'in ra kua maa yo. ¹⁶Ora ni nuu ma Racha'nu Jesuu iti' andivi juuni ni kunio iin tati ña kànachaa ni'i va'a, ta ni ka'an ma tati ka'nuga ña jà'a tiñu nuu Ndioo, ta juuni ni kunio ma tati ma yutun tìvi ma Ndioo. Tajan ma ndian chi'í ña chìnuni tu'un Jesuu, ji'na kuii ga ndiakan kùu ma ndian ni nataku. ¹⁷Ta ikan jan, yo ndian kīndoo ndito ma ñuñivi i'ya ni ndaa yo ta ku'un ndito yo nuu ka'iin ma ndian cha nātaku ma tichi viko ma nuu sukun, ta ndakan ni ndikita'an yo chi'in ma Racha'nu ma nuu tati. Ta takan ni ni'o nuu koo yo endeeni chi'in ra. ¹⁸Yakan va na jandomani ta'ii'iin ndo ta'an ndo chi'in ma tu'un i'ya.

5 Ndyo'o yani, va cha'a' ma kuiya a ma ora ni kuu yakan, tüvi chiniñu'u ndo ña na taa ndi naja ni kuu yi. ²Vati cha chito va'a ndo ti tüvi chito yo nda kivi ta nda ora ni kichi ma Racha'nu ti jana'inio ora ni kichaa ra. Ta ndicha ña takan kùu yi chi'in ma ndra su'u ndia, vati ndrakan kì'vi ndra ta su'u ndra iin ve'e ma ora jàna'ini na ka'iin na. ³Vati ìyo ma ñivi ni ka'an ña na koo va'a yo vati cha yā'a ma nuu ni nde'o tundo'o. Va tüvi chito na ña ma kivi ikan ni koyo ma tundo'o ikan chata na ora jàna'ini na takua jàna'ini ma ñivi ña'a ora chà'nda yi tichi vi ña ni kàku se'e vi. Yakan va ma ora ikan, tüva ni ni'i na naja kua kuu kakú na. ⁴Va taku ndyo'o yani ña tüvi jà'a ndo kuati takua jà'a ma ndian töve nàkoto Ndioo, ti ìyo tu'va ndo ma ora ni kichaa ma Racha'nu. Yakan va ora ni kichaa ma Racha'nu tüvi jàna'ini ndo takua jàna'ini ñivi ora kì'vi ma ndra su'u ve'e na. ⁵Yakan va ndisaa yo ndian kùu ñivi Ndioo, cha jàndakuu Ndioo yo ña na kuu yo ndian va'a ña chàkunuu ora ndichin, ta tüvi kùu yo takua kùu ma ndian jà'a kuati chàkunuu ora chanikuaa. ⁶Yakan va töve ìyo yi ña kuu yo takua kùu ma ndian töve chìnuni tu'un Ndioo ña tüvi chà'a na kuenda ma ña kùuni ra, va ìyo yi ña koo tu'va yo ta kuàndi'i yo. ⁷Ta ndian kixi, kixi na ora naa, ta ndian chi'i ndixi, juuni chini na ora naa ndia. ⁸Yakan va taku maa yo ña kùu yo ñivi Ndioo, chàkunuu yo ora ndichini, vati ìyo yi ña koo tu'va yo ta kumio yo, takua jà'a ma ndra jandaru ña chàku'un ndra iin kamixa ña kuva'a chi'in kaa kuenda ña kùmi ndra ndra. Yakan va takan ìyo yi ña ja'a yo kuenda yo chi'in ma ña chìnunio tu'un Ndioo, ta chi'in ña kùnunio nde'o inga ñivi. Ta juuni ìyo yi ña kuantu va'a yo

ma Racha'nu Jesuu, ikan na kuu ni'o ña jakakú ra yo ora janaa ra ma ñuñivi, takua jà'a ma jandaru ña chàkoso ndra iin tuxini kaa kuenda ña jakakú yi ndra. ⁹Vati ma Ndioo tüvi nī cha'a' ra ña na nde'o tundo'o, ti kùuni ra jakakú ra yo nuu ma tundo'o cha'a' ma Racha'nu Jesucristu. ¹⁰Vati ma Racha'nu Jesucristu chí'í ra cha'a' yo. Yakan va indukuni kùu yi tu kuvio a koo ndito yo, vati ni koo ndito yo chí'in ra endeeni. ¹¹Yakan va na jandomani ndo ta'an ndo, ta na ku'va ndo tundeeni na takua cha kīcha'a ndo jà'a ndo yi vitin.

Paulu jàkuninaa ra ma ndian chìnuni tu'un Ndioo

¹²Ndyo'o yani jànini ndi ndo ña tiñu'u ndo ma ndra jàna'a tu'un Ndioo ña ìyo tañu ndo, ti Ndioo kāchin ndra ña na jana'a ndra nuu ndo ta kumi ndra iti' kuà'an ndo. ¹³Yakan va ìyo yi ña tiñu'u ndo ndra ta kuuni ndo nde'e ndo ndra cha'a' ma tiñu jà'a ndra. Ta juuni takan ìyo yi ña koo va'a ndo chí'in ta'an ndo ndia. ¹⁴Takan kūu ta juuni kùuni ndi ña na ja'a tuku ndo inga tiñu ndia. Na jakuninaa ndo ma ndian suchan ña tüvi kùuni jatiñu. Ta na ku'va ndo tundeeni ma ndian töve sii kuuni chí'in ma ña chìnuni na ndia. Ta juuni na tindee ndo ma ndian kumani chìnuni va'a, ta ìyo yi ña kunda'vini ndo ndisaa ma ñivi. ¹⁵Ta na ja'a ndo kuenda nuu ndo tuva ìyo iin ñivi ña xaani nde'e ndo, koto jà'a ndo chí'in na takan ndia. Vati na nanduku ndo ja'a ndo ma ña va'a chí'in ta'an ndo, ta chí'in tandi'i ñivi ìyo ñuñivi ndia.

¹⁶Yakan va na sii kuuni ndo tandi'i kivi. ¹⁷Ta koto jàña ndo ña kà'an ndo chí'in Ndioo. ¹⁸Ta na ku'va ndo ta'vindioo nuu ra cha'a' ndisaa ma ña tà'an ndo, vati yakan kùu ma ña kùuni ra ña na ja'a ndyo'o ndian chìnuni tu'un Jesucristu.

¹⁹Na ku'va ndo ña na ja'a ma Tati Í Ndioo ma ña kùuni ra tichi anima ndo. ²⁰Ta juuni koto kuātu'un ndo ma tu'un jàna'a ma ndra kà'an chí'in tu'un yu'u Ndioo. ²¹Ta na ki'in ndo kuenda ma ña jàna'a ndra, nde'o tu ndicha a ña va'a kùu yi a töve. Ta ikan jan kachin ndio ndo ma ña va'a jà'a ndo. ²²Ta juuni na jaña ndo ña jà'a ndo tandi'i nuu ña kini ndia.

²³Ta juuni ma Ndioo, ra jà'a ña na koo va'a ndo, na ja'íí va'a ra ndo ta ja'a ra ña na koo va'a ma anima ndo chí'in ndisaa ma kuñu ndo chí'in ma chinituni ndo ndia, ikan tüvi nata'an ra ndo chí'in kuati ndo

ora ni kichaa ndiko ma Racha'nu Jesucristu, ra kùu chito'o yo. ²⁴Vati ma Racha'nu ña kāchin yo kùu iin ra ndicha ti jàchinu ra ña kà'an ra.

Ma tu'un nuu ndi'inia ña kà'an Paulu nuu na

²⁵Ndyo'o yani, na naka'an ndo Ndioo cha'a' ndi, ikan na tindee ra ndi ndia.

²⁶Ta kunumindaa ta'an ndo ma ndian ta'an yo ña chìnuni tu'un Ndioo ora kaña'a ndo chi'in na.

²⁷Ta juuni katitu'in nuu ndo kuenda ma Racha'nu chito'o yo ña ìyo yi ña jakua'a ndi'i ndo ma tutu i'ya nuu ma ndra yanio, ta ñivi ta'an yo ña chìnuni tu'un ra.

²⁸Ta maa ma Racha'nu Jesucristu, na ja'íí ra ndo. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu uvi ña tãa racha'nu Paulu kuenda ñivi chìnuni ìyo ñuu Tesalónica

Paulu tãa ra tutu i'ya kuenda ñivi chìnuni tu'un Jesuu ña ìyo ñuu Tesalónica

1 Yu'u Paulu chi'in Silvanu ta Timoteu, tãa ndi tutu i'ya kuenda ndisaa ndyo'o ndian chìnuni tu'un Jesuu ndian ìyo ma ñuu Tesalónica, vati ndyo'o kùu ndian ìyo kuenda Tatá yo Ndioo chi'in Racha'nu Jesucristu. ²Ta ma Racha'nu Ndioo Tatá yo chi'in Racha'nu Jesucristu, na koso ra ñamani ra nuu ndo, ta na ku'va ra ña na koo vii ndo chi'in ma anima ndo kuenda ra.

Paulu, kàtitu'un ra naja kua ni ja'a Ndioo chi'in ndian tüvi chìnuni ora ni kichi ndiko Cristu

³Ndyo'o yani, nani kivi ora kà'an ndi chi'in Ndioo, ìyo yi ña ku'va ndi ta'vindioo nuu ra cha'a' ndo, ma kua va'a ña ìyo yi ña ja'a ndi, ti chà'a ndi kuenda ña nani kivi chìnuni ndo tiaga ma tu'un Cristu, ta kùuniga ndo nde'e ndo ma ndian ta'an ndo ndia. ⁴Vati taku maa ndi ora kà'an ndi cha'a' ndo nuu ma inga ñivi chìnuni tu'un Ndioo ndian ìyo nani ñuu, ya'aga sii kùuni ndi ora kà'an ndi yi nuu na, ti chìto ndi naja kua jàndeeni ndo ma tundo'o ndè'e ndo ta naja kua chìnuni va'a ndo tu'un Ndioo vaji ya'aga ndè'e ndo tuxaan ini. ⁵Ta ndisaa ña'a kùu ña ndaa ña jàna'a Ndioo nuu ndo, vati ndè'e ra ña kùu ndo ñivi cha ìyo tu'va ña cha kùu ki'vi ndo nuu chà'nda ra tiñu, ti cha'a' ña chìnuni ndo ma tu'un ra kùu yi ña ndè'e ndo tundo'o vitin.

⁶Yakan va va'ani jà'a Ndioo ña jànde'e ra tundo'o ma ndian jànde'e tundo'o ndo. ⁷Ta ndisaa ndyo'o ndian ndè'e tundo'o ta chìnuni, ni ku'va Ndioo ña nindee ndo, indukuni takan ni ja'a ra yi kuenda ndi ndia. Ta ndisaa ña'a ni kuu yi ora ni kichi ndiko ma Racha'nu Jesuu iti' andivi chi'in kua'a' ndatu ra, ta juuni takan ni kichi ma tati va'a ña jà'a tiñu nuu Ndioo chi'in ra ndia. ⁸Vati ni kichi ra chi'in na tañu ñu'ú ndàkoo nditi, ta ni jande'e ra tundo'o nuu ma ndian töve nàkoto Ndioo, vati töve jàchi'in na ma tu'un va'a ña kàtitu'un yo cha'a'

Racha'nu Jesuu, ra kùu chito'o yo. ⁹Ta ndisaa ndiakan ndian tüvi chìnuni, ni janaa Ndioo na, ti ni ti'i ra na nuu ni nde'e na tundo'o ndisaa tiempu, ta ikan jan ni jachika ndio ra na nuu iyo ma Racha'nu Jesucristu, ra ya'aga tacha ta iyo ndatu nuu. ¹⁰Ta takan ni kuu ma ora ni kichi ra, vati ma ñivi ra indukuni ni jaka'nu na ra chi'in ndo, ti ndisaa ndo ya'aga sii ni kuuni ndo ma ora ikan. Takan ni ja'a ndo, vati chìnuni ndo ma tu'un Ndioo ña kàtitu'un ndi nuu ndo.

¹¹Yakan va nani ora ña kà'an ndi chi'in Ndioo juuni kà'an ndi cha'a' ndo ndia. Ta chìkan ndi nuu ra ña na jandakuu ra ndo ñivi ññu'u ti maa ndo kùu ñivi ña kàchin ra. Ta na jachinu ra chi'in ma ndatu ra ndisaa ña va'a ña kùuni ndo ja'a ndo, chi'in ndisaa ma tiñu jà'a ndo cha'a' ña chìnuni ndo ma tu'un ra. ¹²Ta takan kà'an ndi chi'in Ndioo cha'a' ndo, vati ikan na kuu ndo ndian jàka'nu ma sivi Racha'nu Jesucristu. Ta na kuu ndo ñivi ññu'u jà'a ra ndia, cha'a' ña nì'i ndo ma ñamani ma Racha'nu Ndioo chi'in Racha'nu Jesucristu.

Ora ni kichi ndiko Jesuu iyo ndian tüvi ni ja'a ña va'a

2 Ta vitin ndyo'o yani ma ora ni kichi ndiko ma Racha'nu Jesucristu ra kùu chito'o yo, ni kuti'vi yo chi'in ra, ta cha'a' yakan kùu yi ña jànini ndi ndo, ²ña koto säma ndo ma kua chànini ndo, ti ni keta ndian ni janda'viña'a ma ñivi, ta ni ka'an na ti kùu na ndian kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. Ta juuni ni jana'a na iin tu'un, ta ni jakua'a na ña tãa na nuu tutu ña kàti yi ti cha kichaa ndiko ma Racha'nu Jesuu. Ta ni kati na ti tutu tãchi ndi kùu yi, vaji töve ña ndicha kùu yi. ³Yakan va koto kü'va ndo ña na janda'viña'a na ndo, vati antea ña na keta ma kivi ikan, ji'na ni keta kua'a' ñivi ña jàña na iti' Ndioo. Ta tañu na ni keta iin ra'ii ña iyo kua'a' kuati. Ta rakan ti ni janaa Ndioo ra iti' nuu. ⁴Ta ikan jan ni kanita'an ndio ra chi'in Ndioo a ña íí ña ndiso sivi Ndioo ña jàka'nu ma ñivi, ta ndava ni chaa ra ña ni ki'vi ra ta kunandi ra tichi veñu'u ka'nu ma Ndioo, kuenda ña na ka'nda ra tiñu. Ta ikan ni kati ra ña Ndioo ndicha kùu ra, vaji töve ndicha kùu yi.

⁵¿A tüvi chàku'uni ndo ña cha kàtitu'in ma tu'un i'ya nuu ndo ora juuni iyogai chi'in ndo niku? ⁶Ta vitin ndyo'o cha chito va'a ndo niyi kùu yi ña ni jandokuee ma ra kini ikan, koto jà'a ra kichaa ra numini. ⁷Vati cha iyo tu'va ma ña iyo xe'e tichi chinituni ma ra kini

kuenda ña na kichi ra, va vitin ìyo ma ña chàsi ña na kichaa ra. Ta ma ña jàndokuee yi ra vitin, takan endeeni ni ja'a yi nda kati chaa ora ña na tava Ndioo yi tañu ma tiñu jà'a yi. ⁸Ta ma ora ni kichi ndio ma ra kini ikan, tajan ni ka'ni ndio ma Racha'nu Jesuu ra chi'in tati yu'uni ra ta chi'in ña tacha ra ma ora ikan. Takan ni ta'an ma ra kini ikan jà'a ma Racha'nu ora ni kichi ra. ⁹Ta ma kui'na kuán' ña ni tindeán' ma ra kini ña ni kichi kuenda ña na ja'a ra yi. Ta ni kichi ra chi'in kua'a' ndatu ka'nu ra ta seña ña ni jànda'viña'a ra ma ñivi. ¹⁰Ta takan kùu yi ña ni ja'a ma ra kini ikan tandi'i nuu ma ña kini ch̀to ra kuenda ña na janda'viña'a ra ma ndian kuà'an iti' kini nuu ni kuvi na. Yakan ni ta'an na cha'a' ña tüvi nī jachi'in na iti' Ndioo, ta nī kuuni na nde'e ma ña ndaa kuenda ña na kuu kakú na. ¹¹Ta cha'a' yakan kùu yi ña juuni maa ma Ndioo tāchi ra iin ndatu kini ña na janda'viña'a yi na, ikan na chinuni na ma tu'un vata ña jàna'a yi nuu na. ¹²Yakan va ndisaa ndiakan ni tisokuati Ndioo na ña na kuvi na cha'a' ña töve nī kuuni na jachi'in na ma tu'un ndicha, ti java ma ña töve va'a kùu ma ña chàta'ani na ja'a na.

Ndioo kàchin ra ndian ni jakakú ra

¹³Yakan va ndyo'o yani ndian kùuni ma Racha'nu nde'e ra, nani kivi ora kà'an ndi chi'in Ndioo ìyo yi ña ka'an ndi cha'a' ndo nuu ra, cha'a' ña maa ra kùu ma ra kàchin ndo antea ña jätuvi ra ma ñuñivi kuenda ña na kakú ndo cha'a' ña kũ'íí ndo jà'a ma Tati Í ra, ta cha'a' ña ch̀nuni ndo ma tu'un va'a ra. ¹⁴Vati cha'a' ña jàchi'in ndo ma tu'un va'a Ndioo ña kàtitu'un ndi, yakan va ma Ndioo kàchin ra ndo, ikan na kuu ni'i ndo koo ndo chi'in ma Racha'nu yo Jesucristu nuu ya'a ka'nu ta tacha ra. ¹⁵Yakan va ndyo'o yani, na koo va'a ndo ta koto jãña ndo tandi'i tu'un ña jãna'a ndi nuu ndo, ta juuni na ja'a ndo tandi'i ma tu'un ña jàna'a ndi ta tàa ndi nuu ma tutu kuenda ndo ndia. ¹⁶Ta juuni maa ma Racha'nu yo Jesucristu chi'in Ndioo Tatá yo, ra ya'a kùuni nde'e yo, cha chā'a ra tundeeni ra endeeni nuu yo. Ta juuni vitin ndātu yo ma ña va'a ni kichi iti' nuu cha'a' ma ñamani ña chā'a ra nuu yo. ¹⁷Ta cha'a' ndisaa ña'a, na koo tundeeni ra chi'in anima ndo, ikan na töve sama ndo ña ja'a ndo ta ka'an ndo ma ña va'a ndisaa tiempu.

Nuu chìkan Paulu ña na naka'an na Ndioo cha'a' ra

3 Ndyo'o yani, cha'a' nuu ndi'inia chìkan ndi nuu ndo ña na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'a' ndi, ikan na kuita kuati ma tu'un cha'a' Jesuu ña kàtitu'un ndi ninii ma ñu'u' ñuñivi, ta na jachi'in na ta na tiñu'u na yi, takua jà'a maa ndo ndia. ²Ta juuni na ka'an ndo chi'in ra, ikan na jakakú ra ndi ora chàkunuu ndi nuu ìyo ndian ya'a kini xini, vati yüvi ndisaa na chìnuni tu'un Cristu. ³Vati ma Racha'nu Jesuu iin ra ndaa kùu ra ti jàchinu ra ma ña kà'an ra, ta chà'a ra tundeeni ra kuenda ndo ta kùmi ra ndo, koto ki'vi ndo ma iti' kui'na. ⁴Ta ìyo tundeeni ma Racha'nu chi'in ndi, ta cha'a' yakan kùu yi ña chìto ndi ti jà'a ndo ma kua kàtitu'un ndi nuu ndo, ta juuni chìto ndi ti takan ni ja'a ndo tiá iti' nuu ndia. ⁵Ta na tindee ma Racha'nu ndo ña na kuuni ga ndo nde'e ndo ma ndian ta'an ndo, takua kùuni ra nde'e ra ndo, ta ora ndè'e ndo tundo'o, na jandeeni ndo takua jāndeeni ma Racha'nu Cristu.

Ìyo yi ña jatiñu ndo

⁶Ndyo'o yani, kàtitu'un ndi nuu ndo chi'in ndatu Racha'nu Jesucristu ña na jachiyo ndo ndo xiin ma ndra yanio ña suchan, ña tüvi kùuni ndra jàtiñu ndra. Ta ndrakan juuni töve jàchi'in ndra ma kua jàna'a ndi ña ìyo yi ña ja'a yo. ⁷Ti takua maa ndo cha chìto ndo ma kua jà'a ndi, ta takan ìyo yi ña ja'a ndo. Vati ora chīyo ndi chi'in ndo, tüvi nī chiyo suchan maani ndi, ti jàtiñu ndi. ⁸Ta juuni jāta ndi ma ña chāchi ndi nuu ndo, ti tüvi kùuni ndi kuu ndi ndian jàtañu nuu ndo. Yakan va nduva'a kuii ni'i jàtiñu ndi nduvi ta niñuu ma ora ikan. ⁹Ma ña ndaa ti ìyo yi ña jakachi ndo ndi niku, va ndyu'u nī kuuni ndi ndakan ndi yi nuu ndo. Vati kùuni ndi jatiñu ndi, ikan na nde'e ndo takua jà'a ndi, takua ikan ìyo yi ña ja'a ndo ndia. ¹⁰Ta ora chīyo ndi chi'in ndo, te'en kàtitu'un kachin ndi nuu ndo: Ma ndian yanio ña tüvi kùuni jatiñu, ta na tüvi ìyo yi ña ku'va ndo ña kachi na. ¹¹Ta chìto ndi ña ìyo ndian yanio tañu ndo ña tüvi kùuni jatiñu, ta ni tüvi nànduku na ma tiñu jà'a na vaji ìyo yi. ¹²Yakan va chi'in sivi Racha'nu Jesucristu, kà'an ndi cha'a' ndisaa ndiakan, na kicha'a na jatiñu na, ikan na koo vii na. Vati takan ìyo yi ña ja'a na, ta kuu ni'i na ña kachi na.

¹³Va ndyo'o yani koto tisoni ndo ña jà'a ndo ma ña va'a. ¹⁴Ta tu ìyo ndian ta'an yo ña tüvi jàchi'in ña kà'an ma tutu i'ya, na tii'iga ndo kuenda na. Ta na jachiyo ndo ndo xiin na, ikan na koo tukanuu nuu na. ¹⁵Va koto küxaani ndo nde'e ndo nuu na, vati na kundayu'u ndo na ta jakuninaa ndo na, taku iin yani ndo.

Ma tu'un nuu ndi'inia ña kà'an Paulu nuu na

¹⁶Ta maa ma Racha'nu kùu ra ña chà'a ña koo vii ñivi. Ta ma Racha'nu na ku'va ra ña na koo vii ndo chi'in ta'an ndo ndisaa tiempuni. Ta na koo ma Racha'nu chi'in ndisaa ndo.

¹⁷Yu'u Paulu, tàì letra i'ya chi'in nda'i, ikan na koto ndo ti mai kùu ma ra tàchi yi nuu ndo. Vati mai takan tàì ma nuu ndi'inia nuu tandi'i ma tu'un jà'i. ¹⁸Ta ma Racha'nu chito'o yo Jesucristu na ku'va ra ma ñamani ra nuu ndo. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu nunuu ña tãa racha'nu

Paulu kuenda Timoteu

Paulu, tãa ra tutu i'ya kuenda Timoteu

1 Yu'u, Paulu, tãi tutu i'ya kuendaun, yo'o Timoteu, ti ma Ndioo tãchi ra yu'u ña kùu iin ra tatun Racha'nu Jesucristu, ta na jakui tiñu kà'an ra, vati Ndioo kùu ma ra jàkakú yo, ta Jesucristu kùu ma ra ndàtu yo vitin. ²Ndicha kuii ña kùun takua kùu iin rase'i, cha'a' ña indukuni chìnuni va'a yo ma tu'un Jesucristu. Ta vitin kùunì ña ma Racha'nu Ndioo Tatá yo chi'in ma Racha'nu Jesucristu chito'o yo, na ku'va ra ñamani ra nuun, ta na kunda'vini ra ñun, ta na ja'a ra ña na vii koun chi'in animaun.

Paulu, kàtitu'un ra nuu Timoteu ña koto jãchi'in ra tu'un vata

³Ma kua cha jãninì ñun ora kēi kuà'in ma ñu'u' Macedonia ña na kindoun ma ñuu Efesu, ta na ka'un nuu ma ndian jàna'a tu'un vata, ña na jà'a ga na yi. ⁴Ta juuni na ka'un nuu na ña na vã'a natu'un na ma tu'un ña töve induku kàa yi takua ña jàna'a Ndioo, ta juuni na ka'un ña na jà'a na kuenda naja kua tã'an ma ndian chiyo tatiempu ndia. Vati ndisaa yakan jà'a ña endee kànita'an yu'u na, ti tüvi tĩndee yi ña na chìnuni na ma tu'un kà'an Ndioo, takua kùuni ra ña koo yo. ⁵Ta ma ña kùunì ña na kutunini ma ñivi kùu ma ña na kùunio nde'o ta'an yo chi'in ma ña vii vãchi tichi anima yo, ta na koo va'a yo chi'in ma chinituni yo, ta na chinuni yo tu'un ra chi'in ndisaa anima yo. ⁶Vati ìyo ndian cha kēsiin iti' i'ya, ta vitin kìcha'a nàtu'un na tu'un ña tüvi nda kuenda. ⁷Ndiakan kùuni na ka'an kachin na ma tu'un ley Ndioo nuu ma ñivi, kàti na, vaji ni juuni ña jàna'a juuni maa na, na tüvi kùtunini va'a na, niyi kùuni yi ka'an yi vaji kà'an na ña tu'un ndicha kùu yi.

⁸Vati ndisaa yo cha ch̀to va'a yo ti iin ley va'a kùu ma ley Ndioo, tuva chàtiñu yo yi takua kùuni ra. ⁹Yakan va ìyo yi ña koto yo ti nĩ'iin ley tüvi ìyo yi kuenda ma ndian va'a. Ti ma ley kùu yi kuenda ma ndian kini, ta ma ndian jà'a kuati, ta kuenda ndian tüvi jãchi'in

ña kà'an yi. Ta juuni kuenda ma ndian tüvi iñu'u chi'in Ndioo, ta ma ndian chàtu'un ra, ta kuenda ma ndian kini xini ta jà'a kuati. Ta ma ley juuni kùu yi kuenda ndian chà'ni tatá chi'in ma'á, ta nda ndian chà'ni inga tuku ñivi ndia. ¹⁰ Ta juuni tãchi ra yi kuenda ndra kì'vi chi'in ñivi ña'a yüvi ñasi'i ndra, ta ña'a kì'vi chi'in inga ndra'ii, ta kuenda ndra si'i ndia. Tãchi ra yi kuenda ma ndian kà'an tu'un vata, ta ndian chà'a iin tu'un vaji töve jàchinu na yi, chi'in ndian tìn xe'e ñivi ta xiko na na inga chiyo. Yakan va ma ña kùuni ma ley ka'an yi, kùu yi kuenda ndian jà'a ña kini ña töve induku kùu yi takua jàna'a Ndioo ña jà'a na. ¹¹ Vati ma Racha'nu Ndioo, ra ya'a ga íí, kùu ma ra tãchi yu'u, ña na katitu'in tu'un ka'nu i'ya nuu kua'a' ñivi.

**Chà'a Paulu ta'vindioo nuu ma Racha'nu
Jesuu cha'a' ña kùnda'vini ra ra**

¹² Yu'u Paulu, chà'i ta'vindioo nuu ma Racha'nu chito'o yo Jesucristu, ti chà'a ra ñandei takua ndē'e ra ña ìyo tundeeni ra chi'in. Yakan va chā'a ra tiñu nui ña na jatiñui kuenda ra, ¹³ vaji chātu'in ra ta kã'an ti'inj chata ra niku. Vati jatakue'i ma ndian chìnuni tu'un ra ta kãnduva'i ra. Va Ndioo kùnda'vini ra yu'u, vaji takan jã'i, ti tüvi chitoyi nayi jà'i ma ora ikan niku, vati takã'an chinunij ma tu'un ra niku. ¹⁴ Ta nduva'a kuii ka'nu ñamani jã'a ma Racha'nu chi'in, ti chā'a ra ña na chinunij ma tu'un ra, ta juuni chā'a ra ña na kuunio nde'o ta'an yo cha'a' ña indukuni kùu yo chi'in Jesucristu.

¹⁵ Yakan va ña ndicha kùu ma tu'un ña ni ka'in i'ya, ta ndisaa ndo ìyo yi ña chinuni ndo yi: vati ma Racha'nu Cristu Jesuu, kichi ra ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya, ti kùuni ra jakakú ra tandi'i ndian ìyo kuati. Ta tañu ndiakan, ìyo iin yo ìyo ga kuati, ta rakan kùu yu'u. ¹⁶ Ta yakan va ma Racha'nu Jesucristu, nduva'a kuii kùnda'vini ra yu'u, vaji ìyo ga kuati. Ta takan jàna'a ra nuu ma ñivi naja kua jàndeeni ra ma ña jà'a na ta jànaa ra ma kuati na, takua jã'a ra chi'in ora kicha'a chìnunij tu'un ra. Ta takan kuu ni'i na nuu koo na indeeni chi'in ra, tuva chinuni na tu'un ra ndia. ¹⁷ Ta vitin na jaka'nu yo Racha'nu Ndioo, ra ya'a ka'nu, ra ìyo ndisaa tiempu, ti juu ra kùu ma Rey chà'nda tiñu. Vati tüvi ni chaa iin kivi ña ni kivi ra. Vaji na kuu nde'o ra va chito yo ti ìyo ra, ta ìyo kua'a' chinituni ra. Ta uvanuu Ndioo kùu ra. Ta takan na kuu yi. Amén.

¹⁸Yo'o se'yu Timoteu, jàya'i tiñu i'ya nuun, ña na jandeeniun ja'un ma tiñu chi'in ma ñivi, ta na jana'un nuu na ma iti' va'a ku'un na, ta na ja'un yi chi'in animaun, takua kā'an ma ndracha'nu yanio cha'un ora kā'an ndra chi'in tu'un yu'u Ndioo. ¹⁹Yakan va na chinuni va'un tu'un ma Racha'nu chi'in ndisaa chinituniun, vati ìyo ndian töve chìnuni va'a ma tu'un ra, ta ndākoo na yi. Ndiakan kùu na takua kùu iin varku ña kātita'an chi'in yuu, vati tüva nda kuenda na. ²⁰Vati takan cha tā'an ma ra nàni Himeneu chi'in ra nàni Jandu. Ndrakan tī'j̄ nda'a' ma kui'na, ikan na kutu'va ndra ti kùu ka'an ti'ini ndra chata Ndioo.

Naja kua ìyo yi ña ja'a yo ora kà'an yo chi'in Ndioo

2 Takan kùu ta vitin va ni ka'in iin tu'un ka'nu nuu ndisaa ndo ña na ndakan ndo nuu Ndioo, ta na naka'an ndo ra cha'a' ndisaa ñivi ñuñivi. Ta juuni na ku'va ndo ta'vindioo nuu ra, ikan na koo va'a ndisaa na. ²Ìyo yi ña ka'an yo chi'in ra cha'a' ma ndra kùu kalecha'nu, ta cha'a' ndisaa inga ndra ìyo tiñu chi'in ndra ndia. Yakan va ìyo yi ña ja'a yo ndisaa yakan, ikan na tüvi nde'o tundo'o, ta vii koo yo chi'in tandi'i ñivio, ti takan kùu koo va'a yo nuu Ndioo, ikan na kuu yo ñivi iñu'u ta ndaa. ³Ta nduva'a kuii va'a ña jà'a yo takan, ti ma Ndioo ra jàkákú yo, ya'a chisii ra ora jà'a yo takan. ⁴Vati ma Racha'nu Ndioo kùuni ra ña na kakú ndisaa ndo, ta kuu koto ndo ma tu'un ndaa. ⁵Vati uvanuu Ndioo, kùu ra ña takani ìyo, ta juuni uvanuu ra ña tāchi ra kùu ra ña jàndo'iin ra yo chi'in Ndioo. Ta rakan kùu ra Jesucristu, ta kùu ra iin ñivi takua kùu maa yo. ⁶Vati ma Racha'nu Jesucristu, chā'a ra ña ka'ni ñivi ra, ta na takaa na ra nuu kruu cha'a' ma kuatio, ti takan jā'a ra, ikan na kuu kakú yo nuu ma kuatio. Ta ña'a kùu ma tu'un ña jāna'a Ndioo nuu yo, ti ma kivi ña kāchin ra kùu yi. ⁷Ta juuni cha'a' rakan kùu yi ña kāchin Ndioo yu'u, ña kùu iin tatun ra, ikan na katitu'in ma tu'un Cristu nuu kua'a' ñivi, nuu ndian yüvi judú ndia. Yakan va tüvi janda'viña'i ndo ti ña ndicha kùu ma ña kà'in kuenda Cristu, ti ìyo yi ña jana'i nuu ndian yüvi judú, ti ña ndaa kùu yi tu chinuni na tu'un Cristu.

⁸Takan kùu yakan va ndyo'o ndra kùu ndra'ii, kùn̄j̄ ña na ndoni'i ndo nda'a' ndo ora kà'an ndo chi'in Ndioo ndanikuni ma nuu kàchika ndo chi'in anima va'a ndo, ta tüvi kàyun̄i ndo ta töve kànita'an yu'u

ndo ndia. ⁹Ta ma ñivi ña'a, kùunì ña ku'un vi ja'ma nda'vini ta iñu'u ña tüvi ya'a ya'vi ndaa. Va chàkuni kanduu ña jandondacha vi vi, ti ìyo ñivi ña ya'a jàndovii vi ma ixi xini vi takua jà'a ma ñivi ña'a ña chùtaka sukun oro a yuu tacha kuenda ña jàndondacha vi vi. Ta yüvi takan ìyo yi ña ja'a vi. ¹⁰Vati kùuni Ndioo ña na koo va'a vi chi'in ma ña chìnuni vi tu'un ra, ta chi'in ma ña va'a ña jà'a vi, ti takan jà'a ma ñivi tiñu'u Ndioo, ta jàka'nu vi ra. ¹¹Yakan va ma ñivi ña'a, na taso'o taxiini vi ma tu'un va'a Ndioo ta na jachi'in vi ma ña kà'an ra. ¹²Ta juuni na tüvi chà'i ndatu nuu ma ñivi ña'a ña jàna'a vi tu'un Ndioo nuu ndra'ii, ta ni tüvi va'a ña ka'nda vi tiñu nuu ndra ndia. Tiá va'a ña na taxiin kindoo vi. ¹³Vati ma Racha'nu Ndioo, ji'na jätuvi ra ma ra nàni Adán tajan jätuvi ra ma Eva. ¹⁴Ta yüvi rakan jànda'viña'a ma kui'na, ti Eva kùu ma ña jànda'viña'án'. Ta ora jà'a ña ma ña kà'an Ndioo ña tüvi ìyo yi ña ja'a ña, kōyoan iin tichi kuati. ¹⁵Va ma ñivi ña'a, kùu kakú vi tuva ja'a va'a vi ma tiñu Ndioo takua kùu vi ñivi chàkoo se'e. Vati tu chìnuni vi ma tu'un Ndioo, ta tu kùuni vi nde'e vi inga ñivi, ta kuu vi ndian íi kuenda ra, ta na töve ya'a ndu vi ma tiñu ña chā'a Ndioo ña na ja'a vi.

**Paulu, kàtitu'un ra naja kua ìyo yi ña koo
ma ndra ndiso tiñu kuenda Ndioo**

3 Ña ndicha kùu ma ña kà'in chi'in ndo, ti tu ìyo ndra chìnuni ña chànini kuu ndra iin ndra kuiso tiñu nuu ñivi chìnuni tu'un Ndioo, ndicha ña ma tiñu va'a kùu yi ña kùuni ndra jakuu ndra. ²Yakan va taku ma ra ndiso tiñu veñu'u, ìyo yi ña ja'a ra mamaa ña va'a, ikan kùu ka'an ma ñivi chata ra. Ta ìyo yi ña koo ivanuuni ñasi'i ra, ta juuni ìyo yi ña kùu ra iin ra tüvi ya'a ndu ña jà'a ra ni'iin nakuyi, ta ra kachin chinituni, ta iñu'u chi'in ndisaa nakuyi. Ta ìyo yi ña kunda'vini ra ndian tüvi ve'e ña chaa ve'e ra, ta ku'va ra kindoo na ve'e ra. Ta ìyo yi ña kuu ra iin ra kachini xini ña jàna'a va'a ra ndia. ³Ta na tüvi ìyo yi ña kuu iin ra ya'a ga ch'ì ndixi ta tüvi ìyo yi ña ndikita'an ra chi'in ndian ya'a tu'va kànita'an. Vati ìyo yi ña kùu ra iin ra va'a ña jàndomani ñivi. Ta juuni tüvi ìyo yi ña kùu ra iin ra ya'a ga chàta'ani ra nde'e ra xu'un'. ⁴Vati ìyo yi ña ka'nda va'a ra tiñu ma ve'e ra, ta jana'a ra ña na kandicha ma se'e ra tiñu tàva ra nuu na, ikan na iñu'u koo na. ⁵¿Vati tu töve ch'ito yo ka'nda yo tiñu

juuni ma ve'e maa yo, naja kùunio ka'nda yo tiñu nuu ma ndian chìnuni tu'un Ndioo?, tuva takan. ⁶Yakan va ma ra ndiso tiñu, tüvi ìyo yi ña kuu iin ra já kī'vi kuenda Cristu, ti koto jatayi maa ra ra chi'in ma tiñu ikan, ta tu ja'a ra takan, juuni kani koyo ra tichi kuati takua tā'an ma kui'na. ⁷Ta juuni ìyo yi ña kuu ra iin ra iñu'u nuu ma ndian tüvi chìnuni tu'un Ndioo ndia, vati tu tüvi jà'a ra yi takan, ni koo tukanuu nuu ra, ti takan jà'a ma kui'na ña jànda'viña'án' yo.

**Naja ìyo yi ña koo ma ndian chàkoo tiñu ña tìndee
na ma ndian chìnuni tu'un Cristu**

⁸Ta juuni takani ma ndra chìnuni ña ndiso tiñu ña tìndee ma ndian chìnuni tu'un Cristu, ìyo yi ña kuu ndra iin ndra iñu'u. Ta juuni ìyo yi ña jachinu ndra tu'un kà'an ndra, ta tüvi kùu ndra ndra chī'i kua'a' ndixi, ta ni tüvi kùuni ndra ña koo kua'a' xu'un' ndra ndia, ña tüvi va'a jàkanaa ndra. ⁹Ta chi'in iin chinituni kachin ìyo yi ña endee chinuni ndra ma tu'un ndaa ña já jāna'a Ndioo nuu yo. ¹⁰Yakan va ji'na ìyo yi ña ki'o ku'va ndra, nde'o tuva ndicha ña jà'a ndra ma tiñu takua kà'an Ndioo ña jà'a ndra, ta tu va'a jà'a ndra, tajan kuu koo ndra ma tiñu ikan. ¹¹Ta ma ñivi ña'a, juuni ìyo yi ña iñu'u koo vi, ta tüvi ìyo yi ña ka'an vi chata ma ta'an vi chi'in tu'un vata, ta tüvi ya'a ndu vi jà'a vi nī'iin nakuyi, ta kachin koo vi chi'in ndisaa nakuyi. ¹²Ta ma ndra tìndee ma ndian chinuni, ìyo yi ña koo uvani ñasi'i ndra, ta ìyo yi ña kundayu'u ndra ma ndiakwati se'e ndra chi'in tandi'i ñivi ìyo ve'e ndra ndia. ¹³Vati ma ndra jàkuu va'a ma tiñu ña tìndee ndra ma ndian chìnuni tu'un Ndioo, ni keta iin kivi ña ya'a ni tiñu'u ndisaa ma ñivi ndra. Ta ìyo kua'a' tundeeni Ndioo chi'in ndra, ta takan kùu kàtitu'un ndra nuu ma ñivi, naja kùu chinuni na ma tu'un cha'a' Jesucristu.

Ma tu'un kachin ña tüvi nàkoto yo niku

¹⁴Chàninī ña ku'in kunde'i ñun numini. Va tu kuyanga kuàchai, tajan cha'a' yakan, va tàchī ma tutu i'ya nuun, ¹⁵ikan na kotoun naja kua ìyo yi ña koo yo chi'in ma inga ndian chìnuni tu'un Ndioo, ti ñivi Ndioo ndito kùu yo. Vati ma ñivi Ndioo kùu ma ndian kùmi ma tu'un ndaa, ta juuni jāna'a yi nuu inga ñivi ndia. ¹⁶Takan kūu

yakan va, ma tu'un ña tüvi nàkoto yo niku, ndicha ña cha jàna'a Ndioo yi nuu yo vitin, ta ma tu'un ikan, nduva'a kuii ka'nu yi:

Racha'nu Ndioo, ndākuu ra iin ñivi,
 ta ra va'a kùu ra, kàti ma Tati Í Ndioo.
 Ta juuni ndē'e ma tati jàkuu tiñu nuu Ndioo ra.
 Ta chītakuati ma tu'un ra tandi'i ñuu ñuñivi,
 ta kua'a' ñivi chīnuni ña kà'an ra,
 ta ndāa ra kuà'an ra iti' andivi.

Ndian ni jaña ña chīnuni tu'un Cristu

4 Va ma Tati Í Ndioo, kà'an kachin va'a yi, ti ma tiempu nuu ni ndi'inia ìyo ndian ni jaña na ña chīnuni na ma tu'un Ndioo, vati ni jachi'in ndio na ma tu'un vata ña jàna'a ndian tati xaan ña jànda'viña'a yi na. ²Ta ikan jan ndisaa ndio ma ñivi ikan, cha'a' ña kùu na ñivi chi'in uvi nuu ña chānini, ndian jàna'a na maaa tu'un vata, ta tüva kachin chānini na, ta tüva kanuu na ja'a na kua'a' ma ña kini. ³Ta ma ndian jà'a takan ti tüvi chà'a na ña tànda'a ma ñivi chīnuni tu'un Ndioo, vati iin kuati kùu yi kuenda na, kàti na. Ta juuni kàti na ña ìyo sa'an ña kùu kacho, vati iin kuati kùu yi ndia. Va yu'u kàtì ña tüvi va'a ma ña jàna'a na, ti maa ma Racha'nu Ndioo, jātüvi yi kuenda ña kachi yo ndian chīnuni ta chito ma tu'un ndaa yi. Ta cha'a' ndisaa ña nì'o nuu ra ìyo yi ña ku'va yo ta'vindioo nuu ra cha'a' yi ndia. ⁴Yakan va cha chito yo ti ndisaa ma ña jà'a Ndioo ña va'a kùu yi. Ta ni'iin nakuyi kùu ka'an yo ña na vā'a yi, tuva chà'a yo ta'vindioo nuu ra ora nì'o yi, ⁵ti chi'in tu'un Ndioo jà'í ra nuu yi ora kà'an yo chi'in ra cha'a' yi.

Iin ra jàtiñu va'a kuenda ma Racha'nu Jesucristu

⁶Takan kùu yakan va tu jàna'a va'un ma tu'un ndaa i'ya nuu ma ndian kùu yanio ta chīnuni va'un yi, ni kùun iin ra jàtiñu va'a kuenda ma Racha'nu Jesucristu, ti ni tindee yi ñun cha'a' ña tādikun va'un ma iti' ña jàna'a yi ñun. ⁷Va tüvi va'a ña jàchi'un ma tu'un vata ña kà'an kua'a' ma ndian ìyo ma ñuñivi i'ya, ti tüvi nda kuenda yi. Tiá va'a ña na jaka'nun ma Racha'nu Ndioo ta ja'un naja kua kà'an ra. ⁸Ndicha va'a ti ma tiñu jà'a yo ña jàndoni'o ma kuñu yo ìyo nuu chàtiñu yi va kuenda vitini, va tu jà'a yo ma tiñu Ndioo ta jàka'nu yo

ra, va'aga yi kuenda yo, ti tìndee yi yo ma ñuñivi i'ya vitin, ta juuni ni tindee yi yo ora koo yo chi'in Ndioo endeeni ma tiá iti' nuu ndia. ⁹Ndicha kuii ti tu'un i'ya ña ndaa kùu yi, ta ìyo yi ña taso'o va'a ndisaa ndo yi. ¹⁰Ta cha'a' yakan kùu yi ña jàtiñu yo ta ndè'o tundo'o jà'a ñivi kàti'ini chata yo, vati ìyo ma tundeeni ma Ndioo ndito chi'in yo ta chìnunio ña ndicha ña ni jachinu Ndioo ma kua kàti ra nuu yo. Vati rakan ni tindee ra tandi'i ñivi, va tiaga kua'a' ni tindee ra ma ndian chìnuni ta ni jakakú ra na, ikan na koo na endeeni chi'in ra.

¹¹Ta ndisaa tu'un i'ya, ìyo yi ña ka'un ta jana'un yi nuu na.

¹²Na jana'un nuu ma ñivi ña na tiñu'u na ñuun vaji ra tivaani kùun. Va na jana'un nuu na ma kua ìyoun chi'in ma ña jà'un ta chi'in ma tu'un kà'un ma iti' va'a kuà'un. Ta juuni na kuuniun nde'un na, ta na kùun iin ra ña töve jà'a kuati, ta na chìnuniun tu'un Cristu chi'in ndisaa animaun ta chinituniun ndia. Takan koun, ikan na kuu nde'e na ñun, ta tandikun na iti' kuà'un. ¹³Va takua yu'u juuni kuyangai tiá ma iti' te'en, ta yo'o na jakua'un ma tu'un Ndioo nuu ka'lin ti'vi ma ndian chìnuni, ta na kundayu'u va'un na ta jana'un ma iti' ku'un na ndia. ¹⁴Na jakuendaun ma ndatu ña chā'a Ndioo nuun ora jündii ndracha'nu ndiso tiñu veñu'u nda'a' ndra xiniun takua kùuni ma Racha'nu Ndioo, koto nāaniun yi.

¹⁵Takan kūu yakan va na taso'o va'un ma tu'un já chinu kà'in i'ya, ikan na nde'e ma ndian chìnuni naja kua ndìkun va'un ma iti' Ndioo, takua ikan ìyo yi ña ja'a na ndia. ¹⁶Ta na ja'a va'un kuenda nuun chi'in ma tu'un jàna'un ma iti' kuà'un nuu ma ndian chìnuni. Ta koto jãñaun ma ña va'a ña jà'un ndia, vati tu ja'un ma takua kùuni Ndioo, ni kakun. Ta juuni ni kakú tandi'i ma ndian jàchi'in ma tu'un Ndioo ña kà'un ndia.

Paulu kàtitu'un ra naja kua ìyo yi ña koo yo chi'in ma ndian chìnuni

5 Koto kà'un yu'u ma ndracha'nu, vati tiá va'a ña viviini kà'un chi'in ndra ora chùnda yu'un ndra, ti ìyo yi ña tiñu'un ndra takua tiñu'un iin tataun. Ta juuni na vii ka'un chi'in ma ndra tivaa, vati ìyo yi ña tiñu'un ndra takua tiñu'un iin ra kùu yaniun. ²Ta ma ñivi ña'a cha'nu, juuni ìyo yi ña tiñu'un vi, ta kuuniun nde'un, vi takua kùuniun nde'un ma ma'á maun. Ta juuni ìyo yi ña tiñu'un

ma ñivi ña'a yoko, ta kuuniun nde'un vi, takua kùuniun nde'un ma ñivi ña'a ta'un ndia. Yakan va na ja'un mamaa ña va'a chi'in na.

³Na tindeun ma ñivi ña'a ña kindoo nda'vi tu tüvi ìyo ndian tìndee vi. ⁴Vati tu ma ñivi kindoo nda'vi ìyo se'e vi a se'e yani vi, ndiakan ìyo yi ña koo tu'va na ña tindee na vi, takua kūmi vi na ora kūu na ndiakwati, ti ñivi maa na kùu vi. Yakan va ora jà'a yo te'en, nduva'a kuii chīsii ma Racha'nu Ndioo nde'e ra yo, ti ña va'a kùu yi. ⁵Va ma ñivi ndicha ña kindoo nda'vi ta ma'iin, endee kà'an nda'vi vi ta ndàtu vi nda'a' ma Racha'nu Ndioo nduvi ta niñuu, ti chìto vi ña ni tindee ra vi. ⁶Vati tu ma ña'a ña kindoo nda'vi jà'a ña naja kua kùuni maa ña, ma yakan kùan takua kùu iin ña tüva ndito kuenda ma Racha'nu Ndioo, vati nàndukuan naja jàka'nuan juuni maa ña, ta tüvi jàka'nuan Ndioo. ⁷Yakan va na jana'un ndisaa tu'un va'a i'ya nuu na, ikan na ja'a na ma ña va'a ndia, ta takan kùu nani'i ma ñivi ña kà'an na chata na. ⁸Vati ma ndian tüvi nàkanini cha'a' ña tìndee na ma ñivi na, ta ni töve nàkani iti' na cha'a' ma ñivi na ña ìyo tichi ve'e na, ndiakan cha jãña na ña chìnuni na ma tu'un Ndioo jà'a ma kuati na, ti tiaga kini kùu ma anima na kua ma anima ndian töve chìnuni.

⁹Va kùu nakuisoun sivi ma ñivi kindoo nda'vi tu cha chinu vi uni xiko kuiya ta iti' nuu. Ta tu chīyo uvani ii vi ndia. ¹⁰Ta tu kùu vi iin ñivi ña kà'an va'a ma ñivi chata, cha'a' ña kùnda'vini vi ma ñivi chàa ma nuu ìyo ve'e vi. Ta juuni tu jakua'nu va'a vi ma se'e vi ndia, ta nakata vi cha'a ma ndian chìnuni ña chaa ve'e vi, ta takan jàna'a vi ti tiñu'u vi na. Ta juuni tu tindee vi ma ndian ndè'e tundo'o, ta chìtu'un vi cha'a' ma tiñu va'a ña ìyo yi ña ja'a vi ndia.

¹¹Ta tu ìyo ñivi yoko ñivi kindoo nda'vi, tüvi ìyo yi ña nakuisoun sivi vi. Vati ni keta iin kivi ña ni kuuni ndiko vi tanda'a vi chi'in inga ra'ii, ta ikan ni jaña ndio vi ña jà'a vi tiñu kà'an Cristu, ¹²ikan kùu yi ma nuu koyo ndio vi tichi kuati cha'a' ña jãña vi ña jà'a vi ma tu'un chā'a vi nuu Cristu. ¹³Vati juuni ya'a chàta'ani ndio vi kakunuu vi ta ve'e ta ve'e ma ñivi, ta ndakuu suchan ndio vi, ta yüvi yakani kùu yi, ti kicha'a ndio vi nàtu'un vi tu'un vata chata ma ñivi. Yakan va ikan kùu ma nuu kì'vi ndio vi tichi ndisaa tuxa'ini, ta nàtu'un vi tu'un ña tüvi ìyo yi ña ka'an vi. ¹⁴Ta cha'a' yakan kùu yi ña kùunì ña na koo ndiko ma ii ma ñivi ña'a yoko ña kindoo nda'vi, ta tanda'a ndiko vi, ikan na koo ndiko se'e vi ta kumi

va'a vi na chi'in ma ii vi ndia. Ta cha'a' yakan kùu yi ña na kùu ka'an ti'ini ma ñivi xaani nde'e nuu vi chata vi, ti ma tiñu va'a jà'a vi. ¹⁵Takan kàtì chi'in ndo, ti ìyo ma ñivi ña'a ña cha jāña vi ma iti' Ndioo, ta tãndikun vi kuà'an vi iti' kuà'an ma kui'na.

¹⁶Ta tu ìyo iin ña'a a iin ra'ii chìnuni tu'un Cristu, ta tichi ve'e vi ìyo iin ña kìndoo nda'vi, na tindee vi ña, ikan tūva kua'a' tiñu ìyo yi ña ja'a ma inga ndian chìnuni chi'an. Vati ma ndian chìnuni va'a ga ña na tindee na ma ñivi kìndoo nda'vi ña tūvi ni'iin ñivi.

¹⁷Ta ma ndracha'nu ña ndiso tiñu nuu ma ndian chìnuni, ìyo yi ña nduva'a kuu tiñu'u ma ñivi ndra. Va ìyoga yi ña tiñu'u na, taku ma ndracha'nu kàtitu'un tu'un Ndioo, ta jàna'a ndra yi nuu ma ñivi. ¹⁸Vati ma tutu Ndioo, te'en kà'an yi:

“Na tūvi ìyo yi ña ti'o xikima yu'u ma kiti jàna yo ora jàtiñu ri.” Ta juuni ìyo inga tu'un ña kà'an ma tutu Ndioo: “Ma ra jàtiñu, ìyo yi ña ni'i ra ma ya'vi ra ndia.”

¹⁹Tu tisokuati iin ñivi chata iin racha'nu ndiso tiñu ndian chinuni nuun, koto jächì'un yi. Tiá va'a ña na jachi'un yi tuva kà'an uvi a uni ta'an na yi nuun. ²⁰Ta ma ndra tūvi kùuni jāña ña jà'a ma kuati, tiá va'a ña na ka'un nuu ndra ma nuu ka'iin ti'vi tandi'i ma ñivi Ndioo, ikan na yu'vi ma ñivi Ndioo, ta tūvi jà'a na takua jā'a ndra. ²¹Yakan va yu'u Paulu, kà'in chi'un ndava nda nuu Ndioo chi'in Racha'nu Jesucristu chi'in tandi'i tati jà'a tiñu nuu Ndioo ña kāchin ra, ña na ja'a va'un ma ña kà'in chi'un, ta inuuni nde'un ma ñivi ora jà'un yi. ²²Ora ni kachiun ñivi ña ni koo tiñu kuenda Ndioo, koto jündiun nda'un chata nda ndian ni kuuni, tu tūvi nàkanini va'a ji'naun ña ni ja'un yi, ikan na tōve kosoun kuati ña jà'a inga na. Yakan va na ja'un kuenda nuun, koto ki'viun tichi nda kuati ni kuuni.

²³Ta taku maun ña ya'aga nuuni ku'vi tichiun, na kō'un maaa takuini, ti juuni ìyo yi ña ko'un ita'vi ma vinu, ikan na ndova'un nuu ma kue'e ña jà'a ña ku'vi tichiun.

²⁴Ta ìyo uvi uni ndian jà'a kuati, ña numi kuiini chà'a yo kuenda ña ìyo kuati na, ti chito yo ma ña jà'a na antea ña chaa ma kivi ña ndòndaa yi. Va ìyo ndian jà'a kuati, ña tūvi numini chà'a ma ñivi kuenda yo jā'a yi, ti ya'a xe'e ìyo yi. Va ni chaa iin kivi ña ni koto ndi'i yo yi. ²⁵Ta juuni kùu yi, ña tu ìyo ma ndian jà'a iin tiñu va'a, numi kuiini chà'a yo kuenda tu ma tiñu va'a kùu yi. Va ìyo ma ndian

jà'a tiñu töve va'a, ta tüvi numi chà'a yo kuenda, va chìto yo ña ni chaa iin kivi ña ni koto ndi'i ma ñivi yi vaji ya'a xe'e ìyo yi ndia.

6 Ta tandi'i ndian chìnuni tu'un Cristu ndian kùu musu, ìyo yi ña tiñu'u va'a na ma ndian kùu chito'o na ña chà'nda tiñu nuu na, ikan ma chito'o na kùu ka'an ti'ini na chata ma Racha'nu Ndioo, ta chata ma tu'un ra ña jàna'a yo ndia. ²Ta tu ìyo iin ma ndian kùu musu ta ma chito'o na iin ndian chìnuni tu'un Ndioo kùu na, koto jãña na ña tiñu'u na na, ti indukuni ndian chìnuni tu'un Ndioo kùu na ndia. Vati ma ña ìyo yi ña ja'a na kùu yi ña na tiñu'u ga na na ta jatiñu ni'iga na kuenda na, vati juuni yani na ndian chìnuni kùu na ndia. Yakan va, ndisaa tu'un i'ya ìyo yi ña jana'un ta katitu'un yi nuu na.

Ma ña va'a ndicha ni ni'o cha'a' ña chìnuni va'a yo tu'un Ndioo

³Tu ìyo nda ndian jàna'a iin tu'un ña tüvi indukuni kà'an kua kà'an ma tu'un ma Racha'nu Jesucristu, ta juuni töve indukuni kà'an kua ma tu'un ndaa ña chìnunio, ⁴ndisaa ma ndiakan maaaa ndian kutayini kùu na, ti tüvi chìto na ni'iin nakuyi. Ta juuni na kùu natu'un va'anio chi'in na, ti endee kànita'an yu'u na, ti tüva indukuni chànini ndio na kua chàninio, ta juuni kìcha'a na tixii na ta ka'an ti'ini na chata ma ñivi, ti tüva ìyo tundeeni na chi'in ma ñivi, ti siin siin chànini na. ⁵Ta ma kuati ikan, tüvi nda ora ni chinu yi, ti ma ñivi ikan, kùu na takua kùu ma ndian tivi xini, vati tüvi chìto na ma tu'un ndaa, ta jà'ani na ña chìnuni na tu'un Ndioo kuenda na ndokuika na jà'a yi. Yakan va va'a ga ña na tüva ga tita'un chi'in na. ⁶Ndicha va'a ña kùu kua'nu yo chi'in ma ña chìnunio tu'un Ndioo, va tu sii kùnunio chi'in ma ndatiñu ña ìyo nuu yo. ⁷Vati ora kāku yo ma ñuñivi i'ya, tüvi nī kichaa inga nakuyi chi'o, ti sokaanio kāku yo. Ta indukuni ni ta'an yo ma ora ni kuvi yo, ti tüvi ni kunda'a yo ni'iin nakuyi ko'o ndia. ⁸Ti tuva cha ìyo ma ña kacho ta ìyo ma ja'ma ku'un yo, tiá va'a ña na sii kuunio chi'in yakani. ⁹Va ma ndian kùnuni ndokuika, tia numini kòyo na tichi ma kuati. Ta ikan kùu ma nuu koyo na tichi xayu ma kui'na jà'a ma ña kùnuni na koo tiá ndatiñu na. Ta juuni maa yi kùu yi ña jande'e yi tundo'o na, ta ni janaa yi na tiá iti' nuu ndia. ¹⁰Ti tu ya'aga kùnuni yo ma xu'un', ikan kìcha'a ma kuati ka'nu ña

jà'a yo, ti numini kìcha'a yo kèsiin yo ma iti' Ndioo jà'a ña tixin yo. Ta ikan kùu ma nuu juuni maa ndio yo jànde'o tundo'o ma anima yo.

Ma tiñu va'a jàkuu ma ndian chìnuni ma tu'un va'a Ndioo

¹¹ Yakan va yo'o Timoteu, ra jàkuu tiñu nuu Ndioo, koto nàkaniun ja'un takua jà'a ma ndiakan, ti na ku'un ma iti' ndaa ña ku'àan Ndioo, ta na jaka'nun ra ta na chinuni va'un ma tu'un ra chi'in ndisaa animaun, ta na kuuniun nde'un inga ñivi, ta na jandeeniun ña jà'a na chi'un, ta na kùnun iin ra ya'a vita anima ndè'un na ndia.

¹² Ta na jandeeniun chìnuniun tu'un Ndioo, ikan na ni'un ma nuu koun endeeni chi'in ra, ti takan kùnuni ra ña na ja'un. Ti kāchin ra ñun ma ora kātitu'un yi nuu ka'iin ti'vi kua'a' ndian kùu testigu ña chìnuni va'un ma tu'un ra. ¹³ Yakan va ndava nda nuu Ndioo, ra chà'a kivi koo ndito ndisaa ma ña ìyo ñuñivi, ta ndava nda nuu Jesucristu, ra juuni kātitu'un ma tu'un ndaa nuu Ponciu Pilatu tatiempu, ¹⁴ kātitu'in nuun ña na jachi'un ta na ja'un ma tiñu kà'in ña jà'un, ta koto jãñaun ña jà'un yi, ikan na ni'iin na kùu ka'an na chataun nda ora. Vati endeeni ìyo yi ña ja'un yi nda kati ni chaa ora ña ni kichaa ndiko ma Racha'nu Jesucristu, ra chito'o yo. ¹⁵ Vati ma Racha'nu Ndioo ni ja'a ra ña ni kichaa ndiko ra ma nda ora kùnuni maa ra. Ta uvanuu ma Racha'nu kùu ra ma ra na jaka'nu yo, ti ra chà'nda tiñu ninii ñuñivi kùu ra. Ta juuni kùu ra Rey kuxini nuu ndisaa rey, ta chito'o ndisaa ndracha'nu ndia. ¹⁶ Uvanuu rakan kùu ma ra takani ìyo, ta ìyo endeeni, ta ìyo iin nuu endee tacha kàa, nuu ni'iin yo kùu jayatin yo yo. Ta juuni ni'iin yo takà'an nde'e ra, ta ni kùu nde'o ra ndia. Yakan va na jaka'nu yo ra endeeni cha'a' ña endeeni kùu ra iin ra ìyo ndatu. Ta takan na kùu yi. Amén.

¹⁷ Ta na katitu'un nuu ma ndian kuika ña ìyo ma ñuñivi i'ya, ña koto jāndotayi yi na chi'in ma ña ìyo nuu na, ta ni chi'in ma xu'un' ña ìyo nuu na ndia, vati ma xu'un' na numini ni ndi'i yi. Tiá va'a ña na kundaanio ma Racha'nu Ndioo, vati maa ra kùu ma ra chà'a tandi'i ma ña ìyo nuu yo, ikan na sii kùnuni chi'in yi. ¹⁸ Ta juuni na katitu'un nuu ma ndian kuika, ña na ja'a na maa ña va'a ta na koo va'a na jà'a ma tiñu va'a jà'a na. Ta juuni ña na tūvi kuu xii na chi'in ma ndatiñu ìyo nuu na, ti na tindee na inga ma ndian kùmani yi nuu ndia. ¹⁹ Vati tu ja'a na takan, ni ndakuu

yi iin ya'vi ña chà'a Ndioo nuu na ña kùndee yi na endeeni, ta juuni ndiakani kùu ni'i ña na koo na endeeni chi'in ra ndia.

Ma tu'un nuu ndi'inia ña ìyo yi ña ja'a Timoteu

²⁰Yo'o Timoteu, kùunì ña na ja'a va'un ma tiñu Ndioo ña kàti'tu'in nuun. Ta koto jächì'un ma tu'un vata ña kà'an ñivi ñuñivi ña tüvi nda kuenda, ta ni ma tu'un ña vii kà'an yi kùunio, va tu'un vatani kùu yi. ²¹Vati ìyo ma ndian kà'an ma tu'un te'en, ta kùuni na ti nduva'a kuii chìto na, kùuni na. Va töve. Ta java kèsiin na ma iti' Ndioo, ta tüva chìnuni na ña kà'an ra. Ma Racha'nu Ndioo, na ku'va ra ña na koo ma ñamani ra chi'un. Ta takan na kùu yi. Amén.

Tutu uvi ña tãa racha'nu

Paulu kuenda Timoteu

Paulu tãa ra tutu i'ya kuenda Timoteu

1 Yu'u Paulu, tàchì tutu i'ya nuun, yo'o Timoteu, vati maa ma Racha'nu Ndioo, chã'a tiñu nui ña na kui tatun ma Jesucristu, ti takan kùuni Ndioo ña na ja'i. Yakan va, cha chito yo, ti maa ra chã'a ra tu'un ña na koo ndito yo endeeni chi'in Jesucristu. ²Ta cha'a' yakan kùu yi ña tàchì ma tutu i'ya nuun, ti kùuni nde'i ñun takua kùuni nde'i iin ra se'e mai. Ta juuni kùuni ña na ku'va ma Racha'nu Ndioo Tatá yo, chi'in chito'o yo Racha'nu Jesucristu ñamani ra nuun. Ta na kunda'vini ra ñuun, ikan na koo viun kuenda ra.

Paulu kàtitu'un ra nuu Timoteu naja kua iyo yi ña ja'a ra, ikan na koto ma ñivi ña ñivi Jesucristu kùu ra

³Nani kivi ora chà'i ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo, endee chàku'unì ñun, ta nàka'in ñun nuu ra ndia, vati jàka'nu va'i Ndioo chi'in chinituni ndai takua jàka'nu ma ndian kùu ñivi, ndian chiyo tatiempu ra ndia. ⁴Ta juuni ya'a chàku'unì naja kua chàkun ma ora kēsio, cha'a' ña kùuniun nde'un yu'u. Va vitin ya'aga kùuni ndikoi kunde'i ñun, ikan na sii kuuni. ⁵Yakan va chàku'unì naja kua ya'a chìnuniun ma tu'un Ndioo. Ta juuni chàku'unì ña ji'na kuii ma pe'un Loida chi'in ma ma'un Eunice, kùu ma ñivi kicha'a chìnuni. Ta juuni chitói ña yo'o kùun iin ra ya'a chìnuniun ndia.

⁶Yakan va jàninì ñun ña na kuàtiñu va'un ma ndatu ña chã'a Racha'nu Ndioo nuun ora jündij ma nda'i xiniun niku. ⁷Ti ma Racha'nu Ndioo, chà'a ra ma Tati Í Ra nuu yo kuenda ña na jâyuvio yo, ikan na jandeenio ta kuunio nde'o ma ndian ta'an yo. Ta juuni chà'a ra ña na ja'a yo kuenda nuu yo chi'in ma ña jà'a yo ndia.

⁸Yakan va koto kùkanuun ña kàtitu'un ma tu'un ma Racha'nu chito'o yo nuu ma ñivi. Ta juuni koto kùkanuun yu'u cha'a' ña indij ma tichi vekaa cha'a' ma tiñu jà'i kuenda Racha'nu. Yakan va na jandeeniun ñun cha'a' ma tundo'o nde'un ña kàtitu'un ma tu'un va'a Ndioo. Vati

ma Racha'nu Ndioo cha chā'a ra ndatu ra nuun. ⁹Ta juuni maa ra kùu ra ña jākakú ra yo, ta kāchin ra yo ña na í koo yo chi'in ra. Vati ma Racha'nu Ndioo, na tüvi nī jakakú ra yo cha'a' nī'iin tiñu ña jà'a yo kuenda ra, ti jā'a ra yi, vati takani cha chānini ra jà'a ra yi takan niku. Ta antea ña jātuvu Ndioo ma ñuñivi i'ya kāchin ra yo ña na kuu yo ndian ñivi Jesucristu, ta cha'a' rakan kùu yi ña chā'a ra ñamani ra nuu yo. ¹⁰Ta juuni Ndioo jàna'a ra nuu yo naja kua kùuni ra nde'e ra yo cha'a' Racha'nu Jesucristu, ora kīchi jākakú ra yo nuu ma kuati. Ta juuni ra kùu ra ña jāndi'i ra nuu ma ndatu, ña jà'a ña na kuvio. Yakan va chi'in ma tu'un va'a kà'an ra kùu yi ña tàvani'i ra nuu ndichin ña na koo ndito yo endeeni. Ta cha'a' yakan kùu yi ña tüva ni kuvio cha'a' ña chìnuni yo ma tu'un ra.

¹¹Takan kūu yakan va maa ma Racha'nu Ndioo kāchin ra yu'u, ta chā'a ra tiñu nui ña na kui tatun ra kuenda ña na jana'i ta katitu'in ma tu'un va'a cha'a' ra nuu ma ndian yüvi judú ndia. ¹²Ta cha'a' yakan kùu yi ña ya'a ndè'i tundo'o. Va ni tüvi kukanui cha'a' yi vaji takan kùu yi, vati chītoi yo kundeni, ta juuni cha chīto va'i ña, rakan ni kumi va'a ra yu'u chi'in ndatu ra endeeni, nda ora ni chaa kivi ña ni kichaa ndiko ra.

¹³Yakan va na ja'un takua kātitu'in nuun, ikan na chinuni va'un ma tu'un Ndioo, ta kùuniun nde'un inga ñivi ndia. Vati ñivi Racha'nu Jesucristu kùun. ¹⁴Ta na kumi va'un ma tu'un va'a ña chā'a ma Tati Í Ndioo nuun ña na ja'un, vati juuni ìyo yi chi'in yo ndia.

¹⁵Ta juuni cha chīto va'un naja kua kūu yi ña ndākoo ma'iin ma ndian chìnuni ña kīchi iti' ñu'u' Asia yu'u. Ta tañu ndiakan ìyo ndra nàni Figelu chi'in Hermógenes. ¹⁶Ta na kunda'vini Ndioo ma Onesíforu, chi'in ndisaa ma ñivi ìyo ve'e ra. Vati kua'a' cha'a' kīchi ku'va ra tundeni yu'u ma tichi vekaa i'ya, ta ni tüvi nī kukanuu ra cha'i, vaji indij ma tichi vekaa. ¹⁷Ta rakan, na tüvi nī ja'a ra takua jā'a ma inga na ti ma ora kichaa ra ma ñuu Roma, numini kīcha'a ra nànduku ra yu'u, nda kati nāta'an ra yu'u. ¹⁸Yakan va na kunda'vini ma Racha'nu ra ora ni kichi ndiko ra ña ni jandondaa ra kuati ma ñivi. Ta cha chīto va'un, yo'o Timoteu, naja kua tīndee ma Onesíforu yo ora chīyo yo ma ñuu Efesu niku.

**Paulu kàtitu'un ra naja kua ìyo yi ña koo va'a iin
ra kùuni kuu jandaru Jesucristu**

2 Ta yo'o Timoteu se'yu, na jandeeniun ña koo va'un chi'in ma ñamani ña chā'a ma Racha'nu Cristu Jesuu nuun. ²Ta ndisaa ma tu'un ña kàtitu'in nuun ma nuu ka'iin kua'a' testigu, ìyo yi ña katitu'un yi nuu ma ndian chìnuni va'a, ta ndiakan na koo tu'va na ña jàna'a ndiko na yi nuu inga ñivi.

³Yakan va ora ndè'un tundo'o cha'a' ma tiñu jà'un kuenda ma Racha'nu Jesucristu, ìyo yi ña jandeeniun, takua jàndeeni ma ndra jandaru ora ndè'e ndra tundo'o cha'a' ma tiñu jà'a ndra. ⁴Vati ndisaa ma ndra kùu jandaru, na kùu ki'vi ndra jà'a ndra inga tiñu, ti ìyo yi ña koo tu'va ndra kuenda ma ra chà'nda tiñu nuu ndra, ikan na sii kùuni ra cha'a' ma tiñu jà'a ndra kuenda ra. ⁵Ta juuni takan kùu yi chi'in ma ndra chàsiki, tuva tüvi chàsiki va'a ndra takua ìyo yi ña kusiki ndra na kùu jakanaa ndra tüva töve chàsiki ndra tava kà'an yi nuu ma tutu kua ìyo yi ña ja'a ndra yi. ⁶Taku ma ndra jàtiñu nuu ni kava iin ndatiñu ndra, ìyo yi ña jatiñu ji'na ndra, tajan chàa ndio ma kivi ña keta ma ndatiñu ndra. ⁷Ta nakaniniun cha'a' ma tu'un kà'in chi'un, ta maa ma Racha'nu Jesucristu ni ja'a ra ña na kutuniniun ndisaa yi.

⁸Yakan va na kuku'uniun ma Racha'nu Jesucristu, vati juuni ñivi ma Rey David kùu ra ndia. Ta juuni Jesucristu ikan kùu ra ña nātaku ndiko ra tañu ñivi ndíí. Ta tu'un va'a ikan kùu ma ña kàtitu'in. ⁹Ta vitin cha'a' ña kàtitu'in ma tu'un Jesuu nuu ma ñivi kùu yi ña ya'a jànde'e na tundo'o yu'u, takua jànde'e na tundo'o iin ra kini. Yakan va vaji indij vekaa ta ndikuin ña ndè'i tundo'o, va ma tu'un Ndioo na kùu kasi ni'iin na yi. ¹⁰Yakan va yu'u nduva'a kuii jàndeeni vaji ndè'i tundo'o, vati kùuni nde'i ña ma ndian kächin Ndioo, ta kùuni ña na ni'i na nuu kakú na jà'a Jesucristu, ikan na koo va'a na chi'in ra nuu ìyo ña tacha ra nani kivi.

¹¹Yakan va ìyo yi ña chinunio ma tu'un i'ya, vati ña ndicha kùu yi:
Tu chì'o chi'in ma Racha'nu Cristu,
juuni ni ni'o nuu koo ndito yo chi'in ra ndia.

¹²Ta tu jàndeenio ña ya'a ndè'o tundo'o cha'a' ña
jàtiñu yo kuenda ra,

juuni ni ka'nda yo tiñu chi'in ra ma nuu chà'nda ra tiñu ndia.

Ta tu kàtio ña töve nàkoto yo ra,
 ta juuni ni kati ra ña töve nàkoto ra yo ndia.
¹³Ta vaji jàña yo ña chìnunio ma tu'un ra,
 va rakan endee tüvi jàña ra ña kùu ra takua kùu ra.
 Vati na kùu jaña ra ña jà'a ra ma tu'un chā'a ra nuu yo.

Timoteu, kùu iin ra jàkuu tiñu kuenda Cristu

¹⁴Yakan va na jakuku'uniun na ña tu kùuni na koo va'a na kuenda Ndioo, na tüvi ìyo yi ña kanita'an yu'u na cha'a' ma tu'un ni kuuni, ti na tüvi nda kuenda yi. Vati ma ora jà'a na takan, jàkanuu ndio ma chinituni ma ndian tàsò'o yi, ta ndàkoo ndio na iti' va'a kuà'an na. ¹⁵Yakan va na nandukun naja kua jàtiñu va'un kuenda Ndioo, ikan na kichi siini ra chi'un, ta katitu'un ma tu'un ndaa nuu ma ñivi. Takan ìyo yi ña ja'un yi, ikan na tüvi kukanuun ora ni nde'un ra. ¹⁶Ta koto jächì'un ma tu'un vata ña kà'an ma ñivi, ti na tüvi nda kuenda yi. Vati ma ndian chàta'ani ja'a takan, tiaga ki'vi na jà'a na ma ña kini ña tüvi va'a kuenda Ndioo. ¹⁷Ta ma tu'un vata ña jàna'a na kua kuita kuati yi nuu ma ñivi takua kuàndita iin kue'e xaan ña ìyo kuñu yo, ta kùu yi kuvio ja'a yi. Ta tañu ma ndian jàna'a ma tu'un vata ikan, uvi ndra nàni Himeneu chi'in Filetu. ¹⁸Vati ndrakan jàña ndra ña chìnuni ndra ma tu'un ndicha, ta kicha'a ndio ndra kàti ndra ña na tüva ni nataku ndiko ma ndian ndií, ti cha yā'a ma kivi ña jànataku ma Ndioo na, kàti ndra. Yakan va takan jà'a ndra ña jàkanuu ndra xini uvi uni ma ndian chìnuni tu'un Ndioo. ¹⁹Vaji takan jà'a ndra, ma tu'un ndaa ña chā'a Ndioo nuu yo kùu yi iin ña tüvi sama. Vati te'en kà'an yi: “Ma Racha'nu Ndioo, cha nàkoto va'a ra nda ndian kùu ma ñivi ra”, kàti yi. Ta ìyo inga tuku nuu kà'an yi te'en ndia: “Ndisaa ndian kà'an ña kùu na kuenda Cristu, ìyo yi ña jaña na ña ja'a na ña kini”, kàti yi.

²⁰Va taku ma tichi ve'e iin ndian kuika, ìyo kua'a' nuu ma ko'o chàtiñu na, ti ìyo ko'o oro, ta ko'o plata, chi'in yachin, ta ko'o ñukisi ndia. Vati ìyo siin ma ko'o chàtiñu na kuenda ma viko jà'a na, ta ìyo siin ma ko'o ña chàtiñu na nani kivi ma tichi ve'eni ndia. ²¹Yakan va tu cha ndō'íí yo, ta cha jàña yo ña jà'a yo ma ña kini, tajan ni kuàtiñu ma Ndioo yo ña, na ja'a yo ma tiñu va'a, takua jà'a ma ndian kuika ña chàtiñu na ma ko'o va'a, ora jà'a na ma viko ka'nu. ²²Ta na ja'un

kuenda nuun, chi'in ma ña chàniniun, koto küuniun ja'un ma ña kini, takua jà'a ma ndian yoko, ña ìyo ma tiempu i'ya. Vati ìyo yi ña nandukun ma iti' va'a Ndioo. Ta juuni ìyo yi ña chinuni va'un ma tu'un ra, ta kuuniun nde'un ma ndian ta'un ndia. Yakan va na koo viun, takua ìyo ma ndian chìnuni ña jàka'nu na ma Racha'nu Ndioo chi'in ndisaa anima na. ²³Ta koto jächì'un ma tu'un vata ña tüvi nda kuenda. Vati cha chìto va'un ña maaaa kuatini nànduku na, chi'in ma tu'un kà'an na. ²⁴Vati taku ndyo'o ndian jàkuu tiñu Ndioo, tüvi ìyo yi ña kanita'an yu'u ndo chi'in ta'an ndo, ti ìyo yi ña koo va'a ndo chi'in tandi'i na. Ta juuni ìyo yi ña koo tu'va ndo kuenda ña jàna'a ndo nuu inga ñivi. Ta na jandeeni ndo tuva ìyo nda ndian kà'an chata ma tu'un ña jàna'a ndo. ²⁵Ta juuni ìyo yi ña kunda'vini ndo na, ta na tindee ndo ma ndian kà'an chata ndo, ikan na tindee Ndioo na ña jaña na ma iti' kini kuà'an na. Ta takan kùu nani'i na naja kua ku'un na ma iti' ndaa ra. ²⁶Yakan va takan ìyo yi ña ja'a na, ikan na kakú na tichi nda'a' ma kui'na. Vati vitin juuán' kùu ma ñá' chà'nda tiñu nuu na ña, na ja'a na tandi'i ma ña kùunián'.

Paulu, kàtitu'un ra naja kua ni ja'a ma ñivi ora ni kichi ndiko Jesuu

3 Ta juuni ìyo yi ña kotoun ña nuu ni ndi'i ma tiempu i'ya, ya'aga ni koo tundo'o. ²Vati ìyo ndian ni jaka'nu na juuni maani na. Ta ni kuuni na nde'e na ma xu'un', ta ni jandotayi ndio na na. Ta ni ka'an ti'ini na chata Ndioo, ta töva ni jachi'in na ña kà'an ma tatá na chi'in ma'á na. Ta töva ni naka'an na Ndioo cha'a' ma ndatiñu ña nì'i na. Ta ni töve ni jaka'nu na ra ndia. ³Ta juuni na töve ni ndakimani na ma ndian kùu ta'an na, ta ni töve ni kunda'vini na na ndia. Ta ikan jan ni ka'an na tu'un vata chata inga ñivi, ti ya'a xaani na ndè'e na na, ta na kùu ka'nda na tiñu nuu juuni ma ña kùuni ma kuñu na ndia, vati na kündeega na ja'a na ma ña va'a. ⁴Ta juuni ni xikoña'a na cha'a' ndian amigu na, ta ni tüvi chànini ji'na na ma ña ja'a na. Ta ni jandotayi na na. Ta endee ni nanduku na ja'a na kuati ña chàta'ani ma kuñu maa na. Ta töva ni nanduku na iti' va'a Ndioo. ⁵Ta ni katitu'un na nuu ma ñivi ña ya'a jàka'nu na Ndioo, va na tüvi ndicha, ti töve ìyo ndatu Ndioo chi'in na. Yakan va koto ndikita'un chi'in ma ndian jà'a takan. ⁶Vati tañu ma ndiakan, ìyo ndra chàta'ani kakunuu ta ve'e ta ve'e ma ñivi ña'a ña töve ndetiñu

kèña'a na cha'a' ña ìyo kua'a' kuati vi ña jā'a vi niku. Ta ma ñivi ña'a ikan na kùu jandeeni vi ma ña töve va'a chà'nini vi. ⁷Yakan va vaji ya'a chà'ta'ani vi jàkua'a vi ma tu'un chaa, va na kùu chaa vi ña koto vi ma ña ndicha. ⁸Ta tava jā'a ma ndra nàni Janes chi'in Jambre niku, ña töve nī jachi'in ndra tu'un jāna'a Moisés tatiempu, ta takan jà'a ma ndra matru i'ya ña jànda'viña'a ndra ñivi, ti töve kùuni ndra chinuni ndra tu'un ndaa, ti ma maa ña kinini kùu ma ña chà'nini ndra. Ta ndrakan jà'ani ndra ña kùu ndra ndian chìnuni tu'un Jesucristu, va töve ndicha kùu yi. ⁹Va ndrakan töve ni kundee ndra kua'a' tiempu ña jànda'viña'a ndra ñivi, ti numini ma ñivi ni ku'va na kuenda ña yüvi ndicha kùu ma ña jàna'a ndra. Jin ma takan chā'a ma ñivi kuenda ña ma Janes chi'in Jambre kùu ndra ndra vata ndia.

Ma tu'un nuu ndi'inia ña kàtitu'un Paulu nuu Timoteu

¹⁰Va taku yo'o Timoteu, cha chito va'i naja kua jàchi'un ma tu'un ña jàna'i nuu ma ñivi ti ìyoun takua ìyoi. Ta chitoun naja kua chà'nini ta chitoun ña ìyoi kuenda ña jàkui ma tiñu ña kùuni Ndioo na ja'i, ta chitoun ña ya'a chìnuni tu'un ra ndia. Ta juuni chitoun naja kua jàndeeni vaji ndè'i tundo'o. Ta yu'u endee töve jàñai ña kùuni nde'i ma ñivi ta'an yo. ¹¹Ta juuni cha chitoun naja kua kànita'an ñivi chi'in, ta jànde'e na tundo'o yu'u cha'a' ma tu'un Ndioo, ora chàkunui kàtitu'in yi iti' ñuu Antioquía chi'in ñuu Iconiu ta Listra. Va tava kùta'an ma Racha'nu chi'in, yakan va künde'i kakúu nuu ma ndisaa ma tundo'o ña ndè'i. ¹²Ta ndicha kuii ña, ndisaa ma ñivi kùuni koo takua kùuni ma Racha'nu Cristu Jesuu, ìyo yi ña nde'e na tundo'o cha'a' ra ndia. ¹³Va ma ndian kini ta vata, ña jà'a takan chi'in na, tiaga kua'a' ma ña tüvi va'a ni ja'a na, ti ni janda'viña'a na ma inga ñivi. Ta juuni ma ndiakan ni janda'viña'a na na ndia.

¹⁴Vati taku yo'o Timoteu, na chinuni va'un takua kùtu'vaun, ta na ja'un yi ndia, ti cha chito va'un nda ndian kùu ma ndian jāna'a nuun. ¹⁵Vati juuni maun, cha chàku'uniun naja kua kīcha'un jàkua'un ma tutu Ndioo nda ora kùun raveli. Yakan va ti ma tu'un kùu yi ña chà'a yi kua'a' chinituniun, ikan na koto va'un naja kua jàkakú Racha'nu Cristu Jesuu ñun cha'a' ña chìnuni va'un tu'un ra. ¹⁶Vati tandi'i ma tu'un va'a Ndioo ña taa ma ñivi nuu tutu ra, kēta yi ma chinituni ma Racha'nu Ndioo. Yakan va nduva'a kuii va'a yi ña jàna'a yo yi nuu ma

ñivi, ta jàkua'a yo yi nuu na, ikan na ka'an yi tuva töve va'a ma iti' kuà'an na, ikan na chikoni'i ndiko na ma iti' ndaa ña ìyo yi ña ku'un na kuenda ña koo va'a na takua kùuni Ndioo. ¹⁷Yakan va takan ìyo yi ña ja'a yo cha'a' ña kùu yo ñivi Ndioo, ti chi'in ma tu'un ra jàndakuu va'a ra yo, ikan na kutu'va yo ta ja'a yo ma ña va'a takua kùuni ra.

4 Takan kùu yakan va ndava nda nuu Ndioo, chi'in nuu ma Racha'nu Jesucristu, ra ni jakutuni ma ñivi ndìto chi'in ndian ndíí, ora ni kichi ka'nda ra tiñu nuu yo, ña yu'u janinì ñun ña, ²na katitu'un ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi, ta koo tu'vaun chi'in na nda ora ni kuuni. Ta na janiniun na ta jandomaniun na, ikan na jachi'in na ma ña kà'an yi ta jaña na ña jà'a na ma ña tüvi va'a. Ta ora jana'un nuu na, na iñu'u ta vii koun chi'in na, ikan na jachi'in na ma ña kà'an yi. ³Vati ni chaa iin kivi ña na töva ni jachi'in na ña kà'an ma lotrina va'a. Ta ikan jan ni nanduku ndio na kua'a' ma ndian matru ña jàna'a nuu na, ta ndiakana ni jakua'a chi'in na ma ña chà'tani maa na ña na koto na. ⁴Yakan va töva ni jachi'in ndio na ña kà'an ma tu'un ndicha, vati ni jachi'in na ma tu'un ña jàndakuu maani ma ñivini. ⁵Va taku yo'o töve ìyo yi ña kanduu ña jà'un, vati ìyo yi ña ndakiva'a va'un ma tu'un Ndioo tichi ma chinituniun, ta jandeeniun ma tundo'o ña ni nde'un ndia. Ta juuni na katitu'un ma tu'un va'a cha'a' Jesucristu ña jàkakú yi na. Vati takan ìyo yi ña jatiñu va'un chi'in ma tiñu chā'a Ndioo nuun.

⁶Ti taku yu'u, chani chaa ma kivi ña ni kuvì kuenda ma Racha'nu Ndioo, takua chà'ni na iin kiti ora sòkó na ri kuenda ra. ⁷Ta juuni yu'u, cha jàndeeni ña jà'i tandi'i ma tiñu chā'a ma Racha'nu Ndioo nui ña na ja'i yi. Ta endee tüvi nì jañai ña chìnuni va'i ma tu'un ra. ⁸Yakan va ma ora ikan, ni koo va'i chi'in ma Racha'nu Ndioo, vati jàtiñu va'i kuenda ra. Ta ikan jan ni ku'va ndio ra iin ña va'a kuendai ma ora ni kichi ra jakutuni ra ma ña jà'a ma ñivi, vati iin ra vesi ndaa kùu ra. Ta yüvi chi'in yu'uni, ni ja'a ra yi, vati ni ja'a ra yi chi'in tandi'i ma ñivi ña ya'aga kùuni nde'e ra ta ndàtu ra ndia.

Paulu kàtitu'un ra iin tiñu va'a kuenda Timoteu

⁹Yakan va yu'u Paulu, chikain ñamani nuun yo'o Timoteu ña na numini kichiun kichi nde'un yu'u, ¹⁰ti cha ndākoo ma'iinia ma ra

nàni Dema yu'u ma i'ya, ta kēe ra kuà'an ra iti' ñuu Tesalónica, vati ya'a kùuni ra nde'e ra ma ndatiñu ìyo ma ñuñivi i'ya. Ta ma ra nàni Crescente, cha kēe ra kuà'an ra iti' ñu'u' Galacia, ta Titu kuà'an ra iti' ñu'u' Dalmacia ndia. ¹¹ Uvanuunia Luka, kùu ma ra kīndoo chi'in vitin. Yakan va ora ni kichiun, na kunandukun ra nàni Marku, ta kundakaun ra kichiun, vati chiniñu'i ra chi'in ma ña jà'i. ¹² Ta ma ra nàni Tíkiku, ti tachi ra kuà'an ra iti' ñuu Efesu ndia. ¹³ Ta juuni na kunda'un ma ja'ma chùsukuin chi'in ndisaa tutui, ta ma ñii ña natuvi nuu tàì ña ndākoì ñuu Troa, ve'e ra nàni Carpu. Va ma ña chiniñu'ugai ña kunda'un kùu ma ñii ikan.

¹⁴ Ta ma Jandu, ra jàtiñu chi'in kaa, ya'a xaani ra ndè'e ra yu'u. Va ni ku'va ma Racha'nu ma ya'vi ra cha'a' ña jà'a ra takan. ¹⁵ Yakan va na ja'a va'un kuenda nuun chi'in ra, vati ya'a xàani ra nde'e ra ma tu'un Ndioo ña jàna'a yo nuu ma ñivi. ¹⁶ Ta ora yā'i ma cha'a' nunuu nuu ma ndra kumitiñu, tükuii yo nī tindee yu'u ma ora ikan. Vati ndisaa ndra chīnu ndra, ta ndākoo ma'iin ndra yu'u nuu ndra. Yakan va kùuni ña na tūvi ti'i ma Racha'nu Ndioo kuenda ra cha'a' ña jà'a ndra takan ma ora ikan. ¹⁷ Va ma Racha'nu Ndioo kūta'an ra chi'in, ta chā'a ra ñandei ña na katitu'in ndisaa tu'un va'a cha'a' ma Racha'nu Jesucristu. Tajan ndisaa ma ndian yīvi judíu kīcha'a ndio na tās'o na ma tu'un Ndioo ña kàtitu'in nuu na. Ta takan kūu ña jākakú ma Racha'nu Ndioo yu'u ma nuu kua'a' tundo'o ikan. ¹⁸ Ta juuni ni jakakú ra yu'u nuu ma tichi nda'a' ndian jà'a ña kini ndia. Ta ikan endeeni ni kumi ra yu'u, nda kati chaa ma kivi ña ni ku'in chi'in ra nuu chà'nda ra tiñu iti' andivi. Ta na jaka'nu yo ra ndisaa tiempu. Ta takan na kuu yi. Amén.

Ma tu'un nuu ndi'inia ña kàtitu'un Paulu nuu Timoteu

¹⁹ Takan kūu ta vitin tàchi saludu nuu ma ña nàni Priscila chi'in iian Aquila, ta nuu ndisaa ñivi Onesíforu ndia. ²⁰ Ta ikan jan ma ra nàni Latu, kīndoo ra ma ñuu Corintu. Ta ma Trófimu, ndōo ra ma ñuu Miletu, vati ku'vi ra. ²¹ Ta yo'o, na kunumiun kichiun antea ña koyo ma tiempu vichin. Tàchi ma ra nàni Eubulu saludu nuun, chi'in Pudente, ta Linu, chi'in ña nàni Claudia, ta chi'in ndisaa ma ndian chìnuni ndia.

²² Ta ma Racha'nu Jesucristu, na kumi ra ñun, ta na koo ma ñamani Ndioo chi'in ndisaa ndo ndia. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu ña tãa racha'nu Paulu kuenda Titu

Tutu tãa Paulu kuenda Titu

1 Yu'u Paulu, ra jà'a tiñu nuu Racha'nu Ndioo, ra kùu tatun Racha'nu Jesucristu, ña tãchi ra yu'u ña na tindei ma ñivi kãchin ra, ikan na chinuni va'a na ta koto na ma ña ndaa, ta kua ikan koo iñu'u na takua kùuni Ndioo. ²Ta cha'a' ma tu'un ndaa ikan ña chã'a ma Racha'nu Ndioo, ra tüvi janda'viña'a, ndàtu na ti ya'a ndaani na ra ña ni koo ndito na chi'in ra endeeni, takua chã'a ra tu'un, antea ña jätuvi ra ma ñuñivi i'ya. ³Ta vitin cha chãa ma kivi ña Ndioo, ra jàkakú yo, chã'a ra ña na koto kachin yo ma tu'un i'ya. Ta nuu yu'u tãva ra tiñu ña na kichi katitu'in yi nuu kua'a' ñivi. ⁴Ta cha'a' yakan kùu yi ña, tàì tutu i'ya kuendaun yo'o Titu, vati ndicha kuii ña kùun takua kùu iin rase'i, cha'a' ña indukuni chìnuni va'a yo ma tu'un Jesucristu. Ta vitin kùunì ña ma Racha'nu Ndioo Tatá yo chi'in ma Racha'nu Jesucristu ra jàkakú yo, na koso ra ñamani ra chataun, ta na kunda'vini ra ñun, ta na ja'a ra ña na vii koun chi'in animaun.

Paulu chà'a ra tiñu nuu Titu ña naja kua ìyo yi ña jatiñu ra ma ñu'u' Creta

⁵Ora ndãkoi ñun ma ñu'u' Creta, jã'i yi ti kùunì ña na jandondaun ndisaa ma tiñu ña kùmani ndòndaa ma ikan. Ta juuni kùunì ña na jakuisoun tiñu iin ndracha'nu ña na ka'nda ndra tiñu nuu ma ñivi Ndioo, ndian ìyo ta'ii'iin ñuu takua kãtitu'in nuun ña jà'un. ⁶Ta ma ndracha'nu i'ya ña ni ku'vaun tiñu nuu, ìyo yi ña ja'a ndra mamaa ña va'a, ikan na kùu ka'an ma ñivi chata ndra. Ta ìyo yi ña koo ivanuuni ñasi'i ndra. Ta ma se'e ndra ìyo yi ña na kuu na ndian chìnuni tu'un Ndioo. Ta juuni ìyo yi ña jachi'in na ma ña kà'an tatá na chi'in ma'á na, ta na kùu na iin ndian kà'an ma ñivi chata ña iin ndian tüvi va'a jà'a kùu na. ⁷Vati taku ma ndracha'nu ndiso tiñu kuenda Ndioo, ìyo yi ña na ku'un ndra ma iti' ndaa, ikan na jachinu ndra ma tiñu chã'a Ndioo nuu ndra, ta takan kùu ka'an ma ñivi chata ndra. Ta tüvi ìyo yi ña jandotayi ndra ndra chi'in ma tiñu jà'a ndra, ta tüvi ìyo yi ña

kuu ndra ndra ch'i ndixi, ta ni ndra ya'a numi kayuni. Ta juuni tüvi ìyo yi ña kanita'an ndra chi'in ñivi, ta ni ña kùuni ndra nde'e ndra ma xu'un' ña tüvi va'a jàkanaa ndra ndia. ⁸Vati taku ma ndracha'nu i'ya, ìyo yi ña tiñu'u ndra ma ndian chàa ve'e ndra, ta juuni chàta'ani ndra ndisaa tiempu ja'a ndra mamaa ña va'a. Ta juuni ìyo yi ña ja'a va'a ndra kuenda nuu ndra cha'a' ma tiñu jà'a ndra, ti ma ndra ndaa ta í kùu ndra cha'a' ma ña jà'a ndra kuenda ma ñivi ta kuenda Ndioo ndia. Ta juuni kùu ndra ndra kùu ka'nda ma tiñu nuu. ⁹Ta ìyo yi ña koo tu'va ndra chi'in ma ña chìnuni va'a ndra ma tu'un Ndioo ña kùtu'va ndra, ikan na kuu jandomani ndra ma ñivi chi'in tu'un va'a ña jàna'a ndra, ta juuni na kuu jakuninaa ta kundayu'u ndra ma ndian kà'an chata tu'un va'a Ndioo, ikan na ndakoo na ña jà'a na yi.

¹⁰Vati ìyo kua'a' ma ndian tüvi jàchi'in ma tu'un Ndioo. Ta tañu ndiakan ìyo ndian judú ña kà'an na ña ìyo yi ña ta'nda ma ñii nuu ika yo ña kakú yo nuu Ndioo. Ta ndiakan ti na tüvi nda kuenda ma tu'un ña jàna'a na nuu ma ñivi, vati ma ndian jànda'viña'ani kùu na. ¹¹Yakan va ndisaa ma ndian jà'a takan ìyo yi ña jakutaxiun na, ikan na kà'anga na takan. Vati na yüvi ña ndicha kùu ma ña jàna'a na, ti ma ña jà'a na kuu ña jakanuu na xini ma ta'ii'in ve'e nuu ìyo ñivi cha'a' ña kùuni na ni'i na tiaga xu'uni.

¹²Takan kùu ta ikan jan kēta ndio iin ra ñuu maa na ña nàni Creta, ra ya'a ìyo chinituni. Ta rakan ti te'en nāka'an ra juuni chata ma ñivi ñuu ra: “Ma ñivi, ndian ìyo ma ñu'u' Creta, kùu na ndian ya'a vata, ta ìyo na takua ìyo ma kiti ku'u, ti chànini na cha'a' mamaa ña kachini na, ta suchan na ndia.” ¹³Ta ndicha kuii ña ndisaa ma ña kà'an ra, takan kùu yi. Yakan va yu'u kà'in chi'un ña na jakuninaun na, ikan na jaña na ña jà'a na takan, ta kicha'a chinuni na ma tu'un Cristu. ¹⁴Takan ìyo yi ña ja'un, ikan na tüva jàchi'in na ma kuentu vata, ti tu'un ña jàndaku maani ma ndian judíuni kùu yi, ta juuni töve jàchi'in na ma tu'un kà'an ma ndian kà'an chata ma tu'un ndaa Ndioo ña kùuni na ka'nda maani na tiñu nuu ndo ndia.

¹⁵Takan kùu yakan va tandi'i ma ndian ìyo chinituni va'a, ndisaa nakuyi ña va'a kùu yi kuenda na. Va ni'iin nakuyi töve ña va'a kùu yi kuenda ndian tüvi chìnuni tu'un Ndioo ta töve va'a chinituni na. Vati nda ma chinituni na chi'in ña chànini na ña kini kùu yi. ¹⁶Ta kàti na ti nàkoto na Racha'nu Ndioo. Va

chi'in ma ña jà'a na jàna'a yi ti na yüvi ña ndicha kùu yi, vati xaani na nde'e na ra. Yakan va ma tiñu jà'a na jàna'a yi ti cha kēsiin na ma ití' ra, vati na kúa ja'a na nì'iin ma tiñu va'a.

Tu'un va'a i'ya kùu ma tu'un ña chā'a Ndioo nuu yo ña jàna'a yo

2 Yo'o yani, ndisaa ma tu'un ña jàna'un, ìyo yi ña indukuni jana'un yi takua kà'an ma tu'un ndaa chìnunio. ²Ta nuu ma ndracha'nu ña ndiso tiñu ma veñu'u ìyo yi ña jana'un ndra ña kuu ndra iin ndra kachin chinituni ña tüvi ya'a ndu ña jà'a ndra nì'iin nakuyi. Ta na iñu'u koo ndra, ta jandeeni ndra ña chinuni va'a ndra ma tu'un Ndioo. Ta na kuuni ndra nde'e ndra inga ñivi, vaji ya'a ndè'e ndra tundo'o cha'a' yi. ³Ta juuni ìyo yi ña katitu'un nuu ma ñivi ña'a cha'nu ña na koo va'a vi chi'in ma Racha'nu Ndioo, ta na ja'a vi kuenda nuu vi. Ta juuni na kà'an vi tu'un vata chata inga ñivi, ta na küní vi jà'a ndixi ndia. Vati ìyo yi ña jana'a vi ña va'a chi'in ma ña jà'a vi, ⁴ta na kundayu'u vi ma ñivi ña'a tivaa ña na kuuni vi nde'e vi ma ii vi chi'in se'e vi ndia. ⁵Ta na kuu vi ndian iñu'u, ta tüvi kì'vi vi chi'in inga ra'ii ña yüvi kùu ii vi. Ta juuni na jatiñu va'a vi ma ve'e vi, ta vii koo vi ndia. Ta na tiñu'u vi ta jachi'in vi ña kà'an ma ii vi, ikan na kùu ka'an nì'iin ñivi chata ma ña kà'an tu'un Ndioo cha'a' ma kua jà'a vi.

⁶Ta indukuni na kundayu'un ma ndra yoko ña na ja'a ndra kuenda nuu ndra, ta na töve ya'a ndu ma ña jà'a ndra. ⁷Ta na jana'un takua jà'un nuu ndra, ikan na ja'a ndra ma tiñu va'a ma ña kùuniun ña na ja'a ndra. Ta ora jana'un ma tu'un ndaa nuu ndra, ìyo yi ña vii ka'un yi ta töve ya'a nduun kà'un yi, ikan na tiñu'u ndra yi. ⁸Ta tu kàtitu'un ma tu'un va'a takan nuu ma ñivi, ta ndiakan na kùu ka'an na chata ma tu'un kà'un, ti tu takan ni ja'a ma nda ndian ni tisokuati ñun, ni kukanuu na, ti yöve ña ndicha kùu ma ña kà'an na chataun.

⁹Ta juuni na kundayu'un tandi'i ma ndian musu ña jatiñu kuenda inga ñivi, ikan na jachi'in na tandi'i ma tiñu ña tàva ma chito'o na nuu na. Ta juuni na katitu'un nuu na, ña koto kà'an na yu'u ma chito'o na, vati na sii kuuni na ora tàva ra tiñu nuu na. ¹⁰Ta na katitu'un nuu na, ña koto sü'u na ndatiñu ma chito'o na ndia. Vati ìyo yi ña koo va'a na chi'in ra, ikan na jana'a na ña ìyo tundeeni na chi'in ra. Takan ìyo yi ña ja'a na, ikan na ku'va ma ra chito'o na kuenda cha'a' naja kua ìyo na, ja'a ma tu'un va'a Ndioo, ra jàkakú yo.

¹¹ Vati Ndioo kùu ra ña chā'a ra ñamani ra nuu yo, kuenda ña na koto tandi'i ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya, ña Ndioo kùuni ra jakakú ra na. ¹² Yakan va chi'in ñamani Ndioo ikan, jàkoto ra yo, ti ìyo yi ña jaña yo ña jà'a yo ma ña kini, ta tüvi nàkaninio jà'a yo ma ña kini takua chà'nini ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya. Vati ìyo yi ña ja'a yo kuenda nuu yo, ta koo ndaa yo, ta kuu yo ndian iñu'u takua kùuni Ndioo. ¹³ Ta ya'a chisii ìyo yo ña juuni yanga ndàtu yo ra, ti takan chā'a ra tu'un nuu yo ña ni kichi ndiko ma Racha'nu Jesucristu, ra ya'a tacha, ra kùu Ndioo ka'nu ña jàkakú yo. ¹⁴ Yakan va ndisaa yo cha chito yo, ti maa ma Racha'nu Jesucristu, chā'a ra ña na ka'ni na ra, ta yakan kùu ma ya'vi ra kuenda ña na kakú yo nuu ma kuatio. Ta takan jàndoo ra anima yo, ikan na kuu yo ma ñivi ra, ta koo tu'va yo ña ja'a yo maaa tiñu va'a kuenda ra.

¹⁵ Ndisaa ma tu'un i'ya, kùu ma ña ìyo yi ña jana'un nuu ñivi, ta juuni na kundayu'un ta jakuninaun ma ndian tüvi jà'a ña va'a, vati ìyo ma ndatu Ndioo chi'un. Ta na kü'vaun ña ka'an ñivi chataun ña töve nda kuendaun.

**Ma tu'un i'ya kà'an yi cha'a' ma ña va'a
ña ìyo yi ña ja'a ma ñivi Ndioo**

3 Ta na jakuku'uniun ndisaa ma ndian chìnuni ña na jachi'in na ndisaa ña kà'an ma ndian kùu kuvienu chi'in ña kà'an ma ndian kumitiñu ndia. Ta na jachi'in na jà'a na tiñu tàva na, ta na koo tu'va na ña jà'a na maaa ña va'a ndisaa tiempu. ² Ta na kà'an na chata n'iiin ñivi, ta tüvi ìyo yi ña kuu na ndian kuati xini. Vati na vii koo na chi'in tandi'i ñivi, ta na kuvita anima na ndia.

³ Tatiempu ora takä'an chinunio, juuni jā'a yo kuati, vati tüvi jàchi'o ña kà'an ma Ndioo, ti ya'a ndava xinio. Yakan va kūu yo takua kùu ma ndian kuànaa, ti kūu jaña yo ña jà'a yo kua'a' nuu ña kini ña kùunio ja'a yo. Ta jāti'ini yo chi'in inga ñivi ta ya'a tixin yo nde'o na, ta ya'a xaani ma ñivi ndè'e na yo, ta xaanio ndè'o na ndia. ⁴ Va vitin Ndioo ra jàkakú yo, jāna'a ra ñamani ra nuu yo, ti ya'a kùuni ra nde'e ra ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya. ⁵ Yakan va ndicha kuu ña jàkakú ra yo. Ta yüvi cha'a' ma tiñu va'a ña jā'a yo kùu yi ña jàkakú ra yo, vati cha'a' ña kūnda'vini ra yo kùu yi. Ta takan kūu ña jānandoo ma Jesucristu ma anima yo chi'in nii ra, ta takan ndōchaa

yo jà'a Tati Íí ra. ⁶Ta juuni cha ch̀to va'a yo, ti nduva'a kuii ìyo ma Tati Íí Ndioo chi'o, vati t̀chi Ndioo yi nuu yo cha'a' ma Racha'nu Jesucristu, ra j̀kakú yo, ⁷ikan na ndakuu yo ndian ni ni'i nuu ni koo ndito chi'in ra endeeni. Ta nd̀tu yo ra ti nd̀anio ña ni ni'i yo yi, cha'a' ña cha j̀ndonda ra ma anima yo chi'in ma ñamani ra.

⁸Ta cha'a' yakan k̀u yi ña cha ch̀to va'a yo ti ña ndicha k̀u yi. Yakan va k̀unì ña na janiniun ndisaa ma ndian ch̀nuni tu'un Ndioo, ikan na ja'a na kuenda nuu na ña na ja'a na mamaa ña va'a. Vati tu ja'a na takan, tajan ni kuu yi iin ña va'a ta iin ña ch̀tiñu kuenda ndisaa ñivi. ⁹Ta koto j̀chi'un ma tu'un ña t̀vi nda kuenda ña j̀kanita'an ñivini, ti mamaa kuatini ǹnduku na ora j̀a na takan. Ta juuni na j̀chi'un ma ndian endee natu'un na kua'a' nuu kuentu cha'nu ña k̀an yi chata ma ndian k̀u ñivio ña chiyo taji'na. Ta na j̀chi'un ña k̀an na tuva kanita'an yu'u na cha'a' ma ley cha'nu ña t̀a ma racha'nu Moisés, ra chiyo tatiempu, vati ndisaa ma ña j̀a na, na ỳvi ña va'a k̀u yi ta t̀vi nda kuenda yi.

¹⁰Tatu ìyo nda ndian j̀kanuu xini ma ndian ch̀nuni ka'lin tichi veñu'u, na ka'an va'aniun chi'in na iin a uvi cha'a, ikan na jaña na ña ja'a na yi. Tatu t̀vi j̀chi'in na ma ña k̀un, tajan na tavani'un na ma ikan. ¹¹Yakan va cha ch̀to va'un ña ma ñivi j̀a takan cha k̀siin na ña kuà'an na ma iti' ndaa, ti juuni ma kuati j̀a na k̀u yi ña kuàjande'e yi tundo'o na, ta kueeni kueeni kuàjandi'i yi nuu na ndia.

Titu t̀so'o ra tu'un k̀an Paulu chi'in ra

¹²Takan k̀u ch̀nini tachi ma ra ǹni Artema, a Tíkiku nuun. Ta ora cha ch̀a ma iin ra ni tachi nuu ìyoun, tajan kuunì ña na nandukun naja kua ja'un, ta kichiun kichi nde'un yu'u ma ñuu Nikópoli nuu ni koi. Vati k̀unì ya'i ma tiempu vichin ma ñuu ikan. ¹³Ta juuni na tindeun ma ra ǹni Apolo chi'in abogadu Zena, chi'in ndisaa ma ña ch̀niñu'u ndra ma tichi iti' kuà'an ndra, ikan na k̀mani ni'iin nakuyi nuu ndra. ¹⁴Ta na kutu'va ma ndian k̀u ñivio ña ch̀nuni, ña na ja'a na mamaa ña va'a, ta tindee na ma ñivi ta'an na, tuva ìyo iin nakuyi ña k̀mani nuu na, ikan na kuàtiñu ma ña j̀a na kuenda Ndioo.

Tu'un nuu ndi'inia ña kà'an Paulu nuu Titu

¹⁵Ta vitin ndisaa ma ndian yanio ña ka'iin chi'in i'ya, tàchi na iin saludu nuun. Ta ndyo'o na tachi ndo saludu nuu ma ndiakan, ndian kùuni nde'e ndi cha'a' ña indukuni chìnuni na kua maa yo. Ta na koo ma ñamani Ndioo chi'in ndisaa ndo. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu tàchi racha'nu Paulu nuu Filemón

Paulu tãa ra tutu i'ya kuenda Filemón

1 Yu'u Paulu ra indii tichi vekaa cha'a' Racha'nu Jesucristu, tàì tutu i'ya chi'in ra yanio Timoteu kuendaun yo'o Filemón, vati yo'o kùun iin ra mañeru ndi, ra ya'a va'a ña jàtiñu chi'in ndi. ²Tàa ndi ma tutu i'ya kuenda ndisaa ma ñivi Ndioo ña kùti'vi ma ve'un. Takua kùu ma ña ta'an yo Apia chi'in ra yanio Arquipu, ra jàtiñu nduva'a kuu chi'in yo cha'a' ma tu'un Ndioo. ³Yakan va na ja'a ma Racha'nu Ndioo Tatá yo chi'in ma Racha'nu Jesucristu ña na koo va'a ndo chi'in ma anima ndo. Ta juuni na jakoyo ra ñamani ra chata ndo, ikan na koo vii ndo vati ya'a kùuni ndi nde'e ndi ndo.

Paulu kà'an ra cha'a' Filemón nuu Ndioo

⁴Tandi'i kivi ora chà'i ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo chito'i juuni kà'in nuu ra cha'un ndia. ⁵Vati cha chinitu'in ña ya'a chìnuniun tu'un Racha'nu Jesucristu, ta ya'a kùuniun nde'un ndisaa ma ñivi ìyo kuenda Ndioo ndia. ⁶Yakan va ora kà'in chi'in ma Racha'nu Ndioo juuni kàtitu'in naja kua jã'un ña chìnuniun ma tu'un ra, ta naja kua jã'un ña kàtitu'un yi nuu ma ñivi. Takan ìyo yi ña jana'un nuu ndisaa ma ñivi, ikan na koto kachin gaun naja kua ìyo íf yo jã'a ma Racha'nu Jesucristu. ⁷Yakan va cha'a' yakan kùu yi ña ya'a chisij ta va'a kùuni jà'un yo'o yani, vati ya'a kùuniun nde'un ma ndian kùu ta'an yo, ta janiniun ta chà'un tundeeni nuu na ña na chinuni na tiaga.

Paulu chikan ra ñamani nuu Filemón kuenda ma ra nàni Onésimu

⁸Yakan va vaji tatun Cristu kùì ta kùu ndakain ña na ja'un ma tiñu ìyo yi ña ja'un, vati chã'a ra ma ndatu ra nui, ⁹va kùuni ña va'a ga ña na jàninij ñun chi'in ma tu'un vii cha'a' ña kùuniun nde'un yu'u indukuni kua kùuni nde'i ñun. Ta yu'u Paulu jin iin ra cha chicha kùì, ta vitin juuni indij vekaa cha'a' ña iin ra kà'an cha'a' ma Racha'nu Cristu Jesuu kùì. ¹⁰Ta cha'a' yakan vitin chikain iin ñamani nuun cha'a' ma ra nàni Onésimu, vati rakan

cha kùu ra takua kùu iin ra se'i vitin, cha'a' ña kīcha'a ra chìnuni ra tu'un Jesucristu nuu indii ra chi'in ma tichi vekaa i'ya.

¹¹ Vati ma ora ña Onésimu kùu ra musun niku, na tükuii va'a jā'a ra, va vitin kùu yi ña ni jatiñu va'a ra chi'un takua jatiñu ra chi'in vitin. ¹² Yakan va vitin tàchi ndikoi ra nuun, ta kùunì ña na ki'in kuendaun ra takua jà'un chi'in ndia. ¹³ Ta vaji yu'u chàninì ña na kindoo ra chi'in ña tìndee ra yu'u ma tichi vekaa tiñu nuun ña juuni yanga ña indii ma i'ya cha'a' ña kàtitu'in ma tu'un va'a. ¹⁴ Va nì kuunì ja'i ma kua ikan tu töve ku'va ji'naun ndatu ña va'a yi. Ta juuni kùunì ña na ku'vaun ndatu ña na ndoo ra, va töve cha'a' ña janinì ñun kùu yi, vati cha'a' ña kùuni maun kùu yi. ¹⁵ Nda kèsiin ma Onésimu chi'un ta ndàkoo ra ñun tia tiempuni, ikan ma tiá iti' nuu ni koo ra chi'un endeeni. ¹⁶ Va vitin ta iti' nuu na yüva ra musun ni kuu ra, ti ra va'a ga kùu ra vitin cha'a' ña chìnuni ra. Iin ra nduva'a yó kuuni nde'e kùu ra. Yakan va yu'u kùuni nde'i ra, ta yo'o va ìyo ga yi ña kùuniun nde'un ra. Yakan va na kuuniun nde'un ra takua kùu ma ndian yaniun ña chìnuni takua chìnuni yo'o.

¹⁷ Yakan va tu kùuniun nde'un yu'u takua iin merun, ta juuni kua ikan ìyo yi ña kuuniun nde'un ra ndia. ¹⁸ Tatu ìyo iin ña tüvi va'a jā'a ra, a tàvi ra nuun ora chíyo ra chi'un niku, na naka'un yi nuu yu'u. ¹⁹ Ta chi'in ma tu'un i'ya ña yu'u tàì yi juuni chi'in nda'i ña juuni chà'i tu'un nuun ña ni ka'ndai ma kuenda ña tàvi ra nuun, tuva takan kùu yi. Va ìyo yi ña kuku'uniun ña ndisaa ma ña ìyo nuun kùu ma ña tàviun nui. ²⁰ Yakan va chikain ñamani nuun, yo'o yani, ña na ku'vaun tundeeni yu'u, ikan na sii kùunì kuenda ma Cristu, vati juuni ma ra chìnuni kùun ndia.

²¹ Ta cha'a' yakan kùu yi ña cha chito va'i ña ni ja'un takua kà'in nuu ma tutu i'ya. Ta juuni ni ja'un tiaga kua'a' ma ña va'a ña kà'in chi'un tiá iti' nuu ndia. ²² Ta yüvi ña'ani kùu yi vati juuni kùunì ña na jandova'un ma nuu koi chi'un ndia. Vati ndatui ña na ku'va Ndioo ña na kei nuu indii, ikan na kuu kunde'i ñun vati chitói ña endee kà'un chi'in ra cha'i ña takan ni kuu yi.

Ma tu'un nuu ndi'inia ña kà'an Paulu kuenda Filemón

²³ Takan kuu yakan va ma ra nàni Epafra, ra indii vekaa chi'in cha'a' ma Racha'nu Cristu Jesuu, juuni tàchi ra iin saludu nuun, ²⁴ Ta takani

Marku, Aristarcu, Dema ta Luka tāchi ndra saludu nuun ndia, vati ndra'ya kùu ndra ña tìndee ndra yu'u ña jà'a ndra ma tiñu nuu Ndioo.

²⁵Ta ma Racha'nu Jesucristu na koso ra ma ñamani ra chata ndisaa ndo. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu ña kēta kuenda ñivi Hebreu

**Ndioo, tāchi ra ma ra se'e ra ña na katitu'un
ra ma tu'un yu'u ra nuu ma ñivi**

1 Tandì'i ma kuiya yā'a taji'na, Ndioo kā'an ra chi'in ma ndian kūu ñivio, ndian chíyo taji'na kua'a' va'a cha'a' chi'in kua'a' nuu tu'un, ta tāchi ra ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u ra ña na katitu'un ndra yi nuu na takan. ²Va ma vitin, ma nuu ndi'inia ma kuiya, tāchi Ndioo ma ra Se'e ra Jesuu nuu yo, ña na ka'an ra chi'in tu'un yu'u Ndioo nuu yo, vati Ndioo chā'a ra ndisaa kuii ma tundeeni ra nuu ra, ta juuni kūta'an ra chi'in ra ora jātuvi ra ma ñuñivi chi'in andivi. ³Vati Jesuu indukuni tàcha ra takua tàcha Racha'nu Ndioo, ra ìyo andivi. Ta ma xina'ñu ra, indukuni kùu yi takua kùu ma Ndioo. Ta Jesuu chi'in tu'un ra, nuu nda'a' ra ìyo tandì'i ma nakuyi ìyo ñuñivi, ti ya'aga ndatu ma ña kà'an ra. Ta ora cha yā'a ña jānandoo juuni maa ra ma kuartio, chūnandi ra ma andivi, iti' chíyo kua'a ma Ndioo nuu chà'nda ra tiñu.

**Ma Jesuu ra Se'e Ndioo, ka'nuga ma tiñu jà'a ra kua ma tiñu
ña jà'a ma tati va'a ña jà'a tiñu nuu Ndioo**

⁴Yakan va ka'nuga kùu ma sivi ra Se'e Ndioo, kua ma tati va'a ña jà'a tiñu nuu Ndioo. Vati ma Ndioo jā'a ña nī'i ra iin tiñu nduva'a kuii ka'nuga kua ma ña nī'i ma tati jà'a tiñu nuu ra. ⁵Vati ma Ndioo tūkuui nī ka'an ra te'en chi'in ma nī'iin ma tati va'a jà'a tiñu nuu ra:

Yo'o kùu ma se'i,

Ta vitin yu'u kùu ma ra chā'a tundeeni nuun.

Ta juuni tōve nī ka'an ra te'en chi'in nī'iin tati va'a ña jà'a tiñu nuu ra:

Yu'u kùu iin Tatá maa ra,

ta rakan, kuendai vitin kùu ra iin ra Se'i.

⁶Va ma inga tuku cha'a' ña jàna'a Ndioo ma ra Se'e nunuu ra nuu ñu'u' ñuñivi i'ya, kà'an ra te'en:

Ndyo'o tati jà'a tiñu nui, na jaka'nu ndo ma ra Se'i.

Kā'an ra chi'in na.

⁷ Ndioo kà'an ra te'en cha'a' ma tati va'a ña jà'a tiñu nuu ra:

Jà'i ña na kuu ma tati va'a jà'a tiñu nui takua kùu ma tati chàkin,
ta na kuu na takua kùu ma ñu'ú ndàkonditi ndia.

⁸ Ndioo kà'an ra nuu ma ra Se'e ra Jesuu te'en ndia:

Yo'o Racha'nu Ndioo, ma yutun vatun ndà'un,
jàna'a yi ña chi'in tu'un ndaa ni ka'ndaun tiñu endeeni.

⁹ Vati maun kùuniun nde'un ma ña va'a ta xaaniun
nde'un ma ña töve va'a,
yakan va yu'u ra kùu Ndiooun, káčhìn ñun,
ta ya'aga chítu ma animaun ña chìsiun jà'i kua ma
ndian ndàkata'an chi'un,

kā'an Ndioo chi'in Se'e ra.

¹⁰ Ta juuni kà'an ra te'en ndia:

Yo'o Racha'nu, ma ora kīcha'a ma ñuñivi, maun jà'a ña tūvi yi,
ta juuni chi'in nda'a' maun kùu yi ña tūvi ma andivi jà'un ndia.

¹¹ Tand'i ma ña tūvi niku ni naa yi,
va maun ni koo endeeni.

Tand'i ma ña tūvi,
ni kucha'nu yi takua ndòcha'nu ma ja'ma ña chàku'un yo.

¹² Ta ni tika'nun ma ñuñivi takua jà'a yo chi'in iin
ja'ma ora chikuta'nu yi,
ta juuni ni nasamaun yi takua jà'a yo ora sàma yo
ma ja'ma chàku'un yo.

Va maun, iini ra kùn ña töve sàmaun,
ta nī'iin cha'a' na töve ni naun ndia.

Takan kā'an Ndioo chi'in Se'e ra.

¹³ Nī'iin cha'a' na töve nī ka'an ma Ndioo te'en chi'in ma ndian kùu
tati va'a jà'a tiñu kuenda ra:

Kunandi iti' chiyo kua'i nda kati ku'vai tand'i ma
ndian kànita'an chi'un nuun,

ikan na kuu na takua kùu ma nuu chòjondi cha'un,
ta ikan na kuu ka'ndaun tiñu nuu na,

kā'an ra.

¹⁴ Vati ndisaa ma ndian kùu tati va'a, ndian jà'a tiñu nuu Ndioo,
juuni kùu na ndian tāchi Ndioo, ña na tindee na ma ndian ni ni'i ña
na kakú jà'a ma tundeeni ra.

Ìyo yi ña jakuenda nduva'a kuio yo, ikan na kakú yo

2 Yakan va cha'a' ma ña'a, ìyo yi ña taso'o nduva'a kuii yo ma tu'un ña chīnio, ikan na töve kesiin yo ma iti' Ndioo. ²Vati tāchi Ndioo ma tati va'a ra na katitu'un na ma tu'un ley ra taji'na. Ta ndicha kuii ni kuu ma ña kà'an yi. Taku ma ndian nī jachi'in ma ña kà'an yi ndicha ña ndē'e na ma tundo'o cha'a' ma kuati ña jà'a na. ³Tu takan kùu yi, çnaja kua jà'a yo, ikan na kuu kakú yo tuva jàña yo ma tu'un ka'nu ña kà'an naja kùu yi ña jàkakú Ndioo ma ñivi? Vati maa ma Racha'nu chito'o yo Jesuu, kùu ma ra nunuu kātitu'un ma tu'un ña kà'an cha'a' naja kua kùu kakú ma ñivi, ta iti' nuu ma ndian chīni ma ña kā'an ra, jāna'a kachin ndiko na yi nuu yo. ⁴Va ma Racha'nu Ndioo, kùta'an ra chi'in ma ndian kà'an tu'un ikan, ta jāna'a ra ti tu'un ndicha kùu yi chi'in kua'a' seña, chi'in ña nduva'a kuii vii, chi'in kua'a' va'a ndatu, ta tāchi ra ma Tati Í ra ña na katakuati yi kua'a' nuu ndatu nuu ma ñivi ra takua kùuni ra ña na kuu.

Jesuu ndākuu ra iin ñivi ma takua kùu yo

⁵Ndioo töve nī cha'a ra ndatu nuu ma ndian kùu tati va'a ra ña na ka'nda na tiñu nuu ma ñivi ìyo ñuñivi ña ni kichi iti' nuu, vati cha'a' yakan kùu ma ña kà'an yo vitin. ⁶Va ndicha ña tañu ma tutu Ndioo ìyo iin tu'un ña kà'an yi te'en:

çNiyi kùu ma ñivi ìyo ñuñivi?

çA ìyo kuenda na, kùuniun,

yakan va chàku'uniun na, ta jàkuendaun na ndia?

⁷Chīyo ita'vi kuiya ña ka'nuga ma tati va'a jà'a tiñu nuun takua kùu ma ñivi ìyo ñuñivi.

Vaji takan kùu yi, chā'un kua'a' va'a ndatu ka'nu nuu ma ñivi ta tiñu'un na.

Ta juuni cha chā'un nuu na na ka'nda na tiñu nuu tandi'i ma ña tūvi jā'un chi'in ma nda'un.

⁸Ta takan chā'un yo'o Ndioo ña na kùu ka'nda na tiñu nuu tandi'i ma ña ìyo ñuñivi.

Kàti ma ra kā'an tatiempu.

Vaji cha chā'a Ndioo ña na ka'nda na tiñu nuu tandi'i nakuyi ìyo ñuñivi, ndicha kuii ti töve nī ndakoo ra nī'iin nakuyi ña kùu

ka'nda na tiñu nuu, va nda tiempu vitin, ndè'o ña ndisaa nakuyi takä'an kùu chaa na ña ka'nda na tiñu nuu yi. ⁹Va vitin ndè'o ña iin ra nàni Jesuu. Chā'a ma Ndioo ndatu ra nuu ra tiaga ninuu kua ma ndatu ña chā'a ra nuu ma tati va'a ña jà'a tiñu nuu ra. Cha'a' ña chī'í ra cha'a ma kuati ndisaa yo, yakan va cha nī'i ra ndatu ya'aga tacha ta iñu'u. Ta cha'a' ma ñamani Ndioo kùu yi ña chī'í ra, ikan na tuvini ra ta na koto ra naja ta'an yo ora chī'í yo.

¹⁰Racha'nu Ndioo kùu ra ma ra ña jātuvi ta kùmi ndisaa ña ìyo ma ñuñivi. Cha'a' yakan kùu yi ña töve ndetiñu kuenda ra ña na ja'a ra ña ni'i Jesuu ña koo va'a ra cha'a' tundo'o ña ndē'e ra cha'a' ndisaa yo, ikan na kuu kunda'a ra kua'a' se'e ra ña na koo na chi'in ra ma iti' andivi. Vati Jesuu kùu ma ra jàna'a iti' nuu kuu kakú yo. ¹¹Vati tandi'i yo iini Tatá yo, nda ma ra jà'íí chi'in ma ndian kuu íí jà'a ra ndia. Cha'a' ña iini ma Tatá yo, yakan va ma Jesuu töve kùkanuu ra ña kà'an ra ña yani ra ta ta'an ra kùu yo.

¹²Ta juuni ora kà'an ra te'en ma tava kà'an ma nuu tutu Ndioo:

Ni katitu'in nuu ndian ta'in ma tava kàun.

Ta ora cha kùti'vi ma ñivi chi'in, ni jaka'nui ñun chi'in
iin yaa ña ni katai ma tañu na,

kàti yi.

¹³Ta inga cha'a' kà'an Jesuu te'en:

Ni chinunì ma ña kà'an ma Ndioo.

Ta inga cha'a kà'an ndiko ra te'en:

I'ya ka'lin ti'vi ma ñivi ña chā'a Ndioo nui chi'in.

Ta kùu na takua kùu se'un,

kàti yi.

¹⁴Ta ma ndian se'e ikan ìyo kuñu na chi'in nii na. Ta Jesuu juuni chíyo kuñu ra chi'in nii ra ndia tava kùu ma ñivi, ikan na kuu janaa ra ma ndatu ma ñá' ìyo ndatu ña kùu ka'ni, ta ma ñá' ìyo ndatu ñá' kuu ka'ni ikan kùu ma kui'na. ¹⁵Ta jā'a ma Jesuu takan, ikan na kuu jakakú ra ndisaa ma ndian kùu tava kùu iin musu jà'a ma ña ya'aga yu'vi na, ta endee chà'nini na ña ni kuvi na. ¹⁶Ndicha va'a ña töve vèchi ra ña ni tindee ra ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo, vati vèchi tindee ra ma ndian kùu tata ma Abraham. ¹⁷Takan ìyo yi ña ja'a ra, ikan na ndakuu ra indukuni ma ninii ni takua kùu ma ñivi ta'an ra, ikan na chaa ra kùu ra iin sutu ka'nuga, ra jà'a

tiñu nuu Ndioo cha'a' na. Ta na kuu ra iin sutu ya'aga va'a ta ya'a kunda'vini ra ma ñivi. Ta takan kuu ni'i ra ña na janaa ma Ndioo ma kuati ma ñivi. ¹⁸Ta takua juuni maa ma Jesuu, ndē'e ra ma tundo'o niku, ta kī'in ma kui'na ku'va ra, yakan va vitin cha ìyo va'a ra ña kuta'an ra chi'in ma ndian juuni kì'in ma kui'na ku'va ndia.

Ka'nuga tiñu jà'a ma Jesuu kua ma Moisés

3 Yakan va ndyo'o yani chi'in ta'an, ndian íi ìyo nuu chà'nda Ndioo tiñu, vati ndyo'o kùu ma ndian kāchin ma Ndioo ndo ña na kuu chito'o ndo ra, na kuuni nduva'a kuii ndo nde'e ndo ma Jesuu, vati maa ra kùu ma ra ndatu, ra tatun Ndioo. Ta maa ra kùu ma ra sutu kuxini. Vati nuu rakan kùu ma nuu kùu na'ma yo cha'a' ma ña chìnunio ma ña kà'an ra. ²Vati Jesuu ya'a ìyo tundeeni Ndioo chi'in ra. Yakan va kāchin Ndioo ra ña na ja'a ra ma tiñu i'ya. Vati takua ma Moisés chiyo tundeeni Ndioo chi'in ra niku, ti ma ora chíyo ra niku, jàtiñu va'a ra kuenda ma ñivi Ndioo. ³Yakan va ma Jesuu ìyo yi ña na tiñu'uga yo ra kua ma Moisés, indukuni kùu yi tava kùu iin ma laba'ni, ra jàva'a iin ve'e, ìyo yi ña tiñu'uga yo ra kua ma ve'e. ⁴Tandi'i ve'e ìyo yi ña java'a iin ñivini yi, va ma Ndioo kùu ma ra jà'a ña tūvi tandi'i ma ña ìyo vitin ma ñuñivi. ⁵Yakan va ma Moisés kùu ra iin musu iñu'u, ra jàva'a tiñu kuenda ma ñivi Ndioo. Ta ma tiñu ña jà'a ra kùu yi ña jàna'a ra nuu na cha'a' ma ña ni ka'an ma Ndioo iti' nuu. ⁶Va tava Jesucristu kùu ra takua kùu iin ra kùu iin se'e ra ña kùña'a iin ve'e ña jà'a va'a ra kuenda ma ndian indii tichi yi. Va tava kùu yo ma ñivi Ndioo, yakan va kùu yo tava kùu ma ñivi ìyo tichi ve'e ikan, tuva ndicha ña endee töve jàña yo ña chìnunio tu'un ra, ta ndaani yo ndàtu yo ma ndatu ka'nu ña ni ni'i yo jà'a ra.

Ni nindee ma ñivi Ndioo jà'a ra

⁷Yakan va ma tava kà'an ma Tati Íi Ndioo tatiempu, ta te'en kà'an yi nuu ma tutu Ndioo:

Ma kivi vitin tuva chini ndo ma ña kà'an Ndioo,

⁸ìyo yi ña chinuni ndo ma ña kà'an ra ta na jändava
ndo ma anima ndo,

ma takua jà'a ma ndian kānita'an chi'in Ndioo,

ta kī'in na ku'va ra ma tichi ku'u ma nuu töve takuii.

⁹Ma tichi ku'u ikan kùu nuu kī'in ma ñivi ndo, ndian
 chīyo taji'na ma ku'va yu'u,
 vaji cha ndē'e na ma ndatu ka'nu ña jā'i ma ndi uvi xiko
 kuiya ña chākunuu na ma tichi ku'u niku.

¹⁰Yakan va nduva'a kuii kūxain chi'in ma ñivi ndo, ndian
 chīyo taji'na niku, ta kā'in te'en nuu na:
 “Ndyo'o ndisaa tiempu kùu ndo ma ndian jàña iti' va'a,
 va ndicha kuii ña na töve kùuni ndo nakoto ndo ma iti.”

Takan kā'in chi'in na.

¹¹Ta cha'a' yakan kùu yi ña ya'a kūxain chi'in na,
 ta chā'i tu'un nuu na ña töve ni ku'vai nuu nindee na chi'in,
 kàti Ndioo. ¹²Ndyo'o yanĭ ta ñivi ta'in, na kumi kuenda ndo anima
 ndo, ikan na töve ndakuu kini yi ta ja'a yi ña tüvi chìnuni ndo tu'un ra,
 ta kesiin ndo iti' Ndioo ndito. ¹³Va'a ga ña na kuta'an ndo chi'in ta'an
 ndo ta na jandomani ndo na nani kivi, va na kicha'a ndo ja'a ndo yi
 antea ña ndi'i ma kivi i'ya, ikan na ni'iin ndo na töve jàndondava ndo
 ma anima ndo ta na töve kēña'a ndo juuni maa ndo ti tu kì'vi ndo jà'a
 ndo kuati. ¹⁴Vati ndicha ña cha ndō'iin yo chi'in Cristu, tuva kundeeni
 yo ña chìnunio ma tu'un ra indukuni kua ma ora kīcha'a yo chìnuni
 yo yi. Takan ìyo yi ña ja'a yo nda kati chaa ma kivi nuu ndi'inia
 ña ìyo yo. ¹⁵Vaji kà'an ma tu'un Ndioo te'en cha'a' ma ña já kā'in:

Ma kivi i'ya tuva chini ndo ma ña kà'an Ndioo,
 ìyo yi ña chinuni ndo ma ña kà'an ra ta na jändava
 ndo ma anima ndo,

ma tava jā'a ma ndian kānita'an chi'in Ndioo,

kà'an yi.

¹⁶¿Nda ndian kùu ma ndian kānita'an chi'in Ndioo ora chini na
 ma tu'un ra?, kùuni ndo. ¿A yūvi ndisaa ma ndian tāva ma Moisés
 ma ñu'u' Egiptu, kùu na?, kùuni ndo. ¹⁷¿Ta nda yo chi'in kūxaan ma
 Ndioo uvi xiko kuiya?, kùuni ndo ndia. Vati chi'in ma ndian jā'a
 kuati, chi'in ndiakan, kūxaan ma Ndioo, ta ma ndiakan endee chī'í
 na ma tichi ku'u nuu töve takuii. ¹⁸¿Ta nda yo nuu chā'a Ndioo
 tu'un nuu ña töve ni ku'va ra nuu nindee na chi'in ra?, kùuni ndo.
 ¿A töve nī ka'an ra takan nuu ma ndian na töve nī jachi'in ma ña
 kà'an ra?, kùuni ndo. ¹⁹Vati ndicha va'a ti ndè'o ña nī cha'a ra nuu
 ni nindee na chi'in ra, cha'a' ña na töve chìnuni na ma tu'un ra.

4 Yakan va ora juuni yanga ña ndàtu yo ma ña ni ja'a Ndioo ña ni ku'va ra nuu nindeo chi'in ra takua chā'a ra tu'un nuu yo, ìyo yi ña nduva'a kuu kumi kuenda yo yi, koto tañu ndo ìyo nda ndyo'o, na kùu ni'i nuu nindee chi'in ra. ²Vati maa yo cha chīnio ma tu'un Ndioo ña kà'an cha'a' naja kua kàa yi ña kuu kakú yo indukuni takua chīni ma ñivio ndian chīyo tatiempu ndia. Va ma ndiakan na töve nda kuenda vaji chīni na yi, vati töve nī chinuni na ma ña kà'an yi. ³Va tava maa yo ña chīnuni ndicha va'a yo, chà'a Ndioo ña ni ni'o nuu nindeo. Va cha'a' ña'a, kà'an Ndioo te'en nuu ma tutu ra:

Ta cha'a' yakan kùu yi ña ya'a kùxain chi'in na,
ta chā'i tu'un nuu na ña töve ni ku'vai nuu nīndee na chi'in,
kàti Ndioo.

Vaji takan ma Ndioo chīnu ma tiñu jā'a ra nda ma ora jātuvi ra ma ñuñivi i'ya. ⁴Vati ìyo iin ma nuu kà'an yi te'en nuu ma tutu Ndioo cha'a' ma kivi ucha ña nindeo:

Ndioo na töve nī jatiñu ra ma kivi ucha vati nīndee ra.

⁵Ta ìyo inga nuu kà'an yi te'en nuu ma tutu Ndioo:

Ña töve ni ku'vai nuu nīndee na chi'in,
kàti Ndioo. ⁶Va vitin takāaga kùmani ña ni'i tiaga ma ñivi ma nuu nīndee na chi'in ra, vati ma ndian ñivio ndian chīyo nunuu ña chīni tu'un va'a Ndioo, ta töve nī jachi'in na yi, nuu ndiakan va töve nī cha'a ra ña ni'i na nuu nīndee na chi'in ra. ⁷Yakan va kuu koto yo ña takā'an ya'a ma tiempu ña kuu ka'an yo, ¡kivi vitin!, ti Ndioo cha jāna'a ndiko ra nuu yo ña takā'an ya'a yi. Vati Rey David kēta ra kua'a' kuiya iti' nuu. Ta David te'en tāa ra nuu ma tutu Ndioo:

Ma kivi vitin tuva chīni ndo ma ña kà'an Ndioo,
ìyo yi ña chinuni ndo ma ña kà'an ra,
ta na jändava ndo ma anima ndo.

Takan tāa David nuu ma tutu Ndioo. ⁸Vati tu ma Josué chā'a ra nuu nīndee ma ñivio chīyo taji'na chi'in Ndioo, tüva chiniñu'u yi ña tàa ndiko ma David yi iti' nuu niku. ⁹Yakan va ìyoga iin nuu nīndee ñivi Ndioo chi'in ra. ¹⁰Vati ma ndian cha nī'i nuu nīndee chi'in Ndioo, juuni nīndee na cha'a' ma tiñu jā'a na, indukuni ma tava nīndee ma Ndioo cha'a' ma tiñu ña jā'a ra ma kivi ucha ora jātuvi ra ma ñuñivi i'ya niku. ¹¹Yakan va na kunuminio ta na kundenio ta ki'vio ma nuu nīndee ñivi chi'in Ndioo, koto nī'iin yo, na kùu ni'i yo yi takua

tā'an ma ndian töve nī jachi'in tu'un ra niku. ¹²Vati ma tu'un Ndioo jàna'a yi kua kuu koo ndito yo ta ya'aga ìyo kuenda yi. Tiá va'a ga ta vii kùu ma tu'un ma Ndioo kua ma nda machiti nikuuni ña ìyo ma ña xaan ni nduvi chiyo yi, va kì'vi yi kono nduva'a kuii ta kuu jakesiin yi tu'un xe'e ña ìyo tichi chinitunio ta anima yo ndia. Ta jàna'a kachin yi tu ña va'a a ña töve va'a kùu ma ña kùuni yo ta chàninio jà'a yo. ¹³Tandi'i yo ña tùvio jà'a Ndioo, na kùu kundii xe'o nuu ra, vati ndisaa yo kàvitio kuenda ra ti ndè'e kachin ra ndisaa ña chànini yo chi'in ma ña kùuni ma anima yo ja'a yi, ta nuu ra ìyo yi ña ku'va yo kuenda cha'a' ndisaa yi.

Iin sutu ka'nu kùxini nuu yo kùu Jesuu

¹⁴Jesuu ra se'e Ndioo, rakan kùu ma sutu ka'nu ña kùxini nuu yo, ra cha kēe kuà'an ndiko nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi. Vati töve ìyo yi ña jaña yo ña na'ma yo cha'a' ña chìnunio ma ña kà'an ra.

¹⁵Vati uvanuu rakan kùu iin sutu va'a kuenda yo. Ta chito va'a ra ña ndian kùndeeni kùu yo cha'a' ña numini kì'vio ja'a yo kuati. Yakan va kùnda'vini ra yo. Vati juuni kì'in ma kui'na ku'va ra indukuni takua jà'a yi chi'in yo ña jà'a yo kuati, vati rakan nì'iin cha'a' töve nī chaa ra jà'a ra kuati. ¹⁶Yakan va na jayatin yo yo ta na kùkanuu yo ta kì'vio ma nuu chà'nda Ndioo tiñu ora kà'an yo chi'in ra. Vati ikan ìyo kua'a' ñamani ra ña chà'a ra nuu yo. Ta cha'a' ña kùnda'vini ra yo kùu yi ña ìyo va'a ra ña tìndee ra yo ma ora chiniñu'u yo yi.

5 Tandii'i sutu ka'nu ña kùxini nuu yo, kāchin Ndioo ndra ma tañu ma ndra'ii, vati jàkuiso Ndioo tiñu ndra ña na ja'a ndra tiñu nuu ra ta kà'an ndra nuu ra cha'a' ma ñivi, ta takan sòkó ndra ndatiñu chi'in kiti chà'ni ndra nuu Ndioo kuenda ña jànaa Ndioo kuati yo. ²Va tava ma sutu ka'nu ña kùxini nuu yo, juuni töve ya'a ga kùndeeni ndra takua kùu yo, yakan va kùu kutunini ra ma tava kùuni ma ñivi ta kùu kunda'vini ra na cha'a' ma ña na töve chito na ma ña jà'a na, ta cha'a' ña kèsiin na iti' Ndioo ndia. ³Ta cha'a' ma ña töve ya'a kùndeeni ra kùu yi ña ìyo yi ña ka'ni ra iin kiti ta sokó ra ri nuu Ndioo, tūvi cha'a' ma kuati ñivini, va juuni cha'a' ma kuati maa ra ndia. ⁴Nì'iin ma ndra'ii, na kùu kati ndra ña yu'u koo tiñu i'ya ta ìyo yi ña tiñu'u ndo yu'u cha'a' yi, vati maa

ma Ndioo kùu ma ra kàchin ndra ta jàkuiso ra ma tiñu i'ya ndra, takua kàchin ra ta jàkuiso ra tiñu ma sutu ka'nu, ra nàni Aarón niku. ⁵Indukuni kùu yi chi'in Cristu ti töve nī jakuiso ra tiñu juuni maa ra, ti Ndioo kùu ma ra kàchin ra ta jàkuiso ra tiñu ña na kuu ra sutu ka'nu ña kuxini. Vati ma Ndioo kà'an te'en chi'in ma Jesuu:

Yo'o kùu ma se'i,

Ta vitin yu'u kùu ma ra chā'a tundeeni nuun.

⁶Ta inga nuu tutu Ndioo juuni kà'an ra chi'in ma Jesuu te'en:

Yo'o kùu ma sutu ka'nu ra kuxini nuu ma ñivi endeeni,

indukuni ma takua kùu ma tiñu jà'a ma grupu Melquisedec,

kàti Ndioo.

⁷Ta ora chīyo ma Jesuu ña chākunuu ra ma ñuñivi i'ya niku, nduva'a kuii chàku ra ta kà'an ni'i ra chi'in Ndioo ora chìkan ra ñamani nuu ra. Vati Ndioo ìyo ndatu ra, ta kùu jakakú ra ra tañu ndian ndií. Ta cha'a' ña jàka'nu Jesuu ra ta jàchi'in ra ña kà'an Ndioo, yakan va Ndioo tās'o ra ma ña kà'an ra. ⁸Yakan va Cristu, vaji ra Se'e Ndioo kùu ra, ta chi'in kua'a' va'a tundo'o ña ndē'e ra, kùtu'va ra jàchi'in ra ña kà'an Ndioo, ⁹ta ora cha chinu tandi'i ma tiñu ìyo yi ña ja'a ra, yakan va ìyo va'a ra kua kùu jakakú ra endeeni tandi'i ndian jàchi'in ña kà'an ra. ¹⁰Vati Ndioo jàkuiso ra tiñu ña na kuu ra ma sutu ka'nu ña kùxini nuu yo indukuni ma takua ma tiñu jà'a ma sutu Melquisedec.

Ni nde'o tundo'o tuva jaña yo ña chìnunio tu'un Ndioo

¹¹Ìyo kua'a' tu'un ña kùu ka'an yo cha'a' ma tu'un ña já kàtitu'in nuu ndo, va ya'aga ndetiñu kùu katitu'un kachin yi nuu ndo, vati ya'aga kuee kùu kutunini ndo yi. ¹²Vati tava cha ìyo kua'a' kuiya ña ìyo ndo iti' Ndioo cha ìyo yi ña kùu ndo matru niku, va na töve takan kùu yi, ti chiniñu'u ndo ña katitu'un chaa ndiko ndi ma tu'un Ndioo nuu ndo ña takani cha chito ndo ma nda ora kicha'a ndo chìnuni ndo. Yakan va kùu ndiko ndo takua kùu ndiakwati, ti lechini kùndeeni ndo ko'o ndo, ta töve kùndeeni ndo taso'o ndo tu'un ndetiñu tava kùu ma ndayu xii. ¹³Ta ndian chàxin ndika ma ma'á na, takà'an chaa ma chinituni na ña kùtunini na iin tu'un ndaa kuenda na, ti ndiakwati kùu na. ¹⁴Va ma ndian chicha chàchi na ndayu xii, ta cha'a' ña takani jà'a na maaaa ña va'a kùu yi ña cha chito va'a na kachin na ndava kùu ma ña va'a ta ma ña töve va'a.

6 Yakan va vitin iti' nuu va'aga ña ndakoo yo iin chiyo ña jàkua'a yo ma tu'un nunuu cha'a' ma Cristu, ta na ndaki'o ma tu'un ña jàkuicha va'a yi yo. Ta juuni na ndakoo yo iin chiyo ña jàkua'a yo cha'a' ña chikoni'i ndiko yo jà'a yo ma tiñu ña nda kuenda. Ta na ndakoo yo iin chiyo ña jàkua'a yo cha'a' ña naja kua chìnunio ma ña kà'an Ndioo. ²Ta juuni ìyo yi ña ndakoo yo iin chiyo ña jàkua'a yo cha'a' ña kua'a' nuu ña kùnduta yo, chi'in ma ña jànani nda'a' yo xini ma ñivi, ta ma ña nàtaku ndiko ñivi tañu ndian ndíí, chi'in ma nuu jakutuni Ndioo kuati na, ta ikan na ka'nda na yi endeeni ma andaya'. ³Yakan ìyo yi ña ja'a yo, tuva chà'a ma Ndioo tu'un ña ja'a yo yi. ⁴Vati na kùu chikoni'i ndiko ma ñivi iti' Ndioo tuva jàña ni'ni na ña chìnuni na tu'un ra. Ti ma ndian cha chìto kachin va'a ña tu'un ndaa kùu tu'un Ndioo, ta cha kī'in na ku'va ma ndatu ra ña kīchi yi iti' andivi, ta indukuni nī'i na ma Tati Í Ndioo chi'in tandi'o, ⁵ta juuni cha ndē'e na takua va'a kùu tu'un kà'an Ndioo, chi'in ma ndatu ka'nu ña ni ja'a ra ma ñuñivi ña ni kichi. ⁶Tu ndiakan juuni jàña ni'ni na ña chìnuni na ma ña kà'an Ndioo, na kùu ja'a na ña na chikoni'i ndiko na ku'un na iti' Ndioo. Vati juuni maa na kùu ndian ña tàkaa ndiko na ma Jesuu ma nuu kruu nuu tùvi ñivi ña na ka'an ndaa ndisaa ma ñivi chata ra. ⁷Vati ma ndiakan kùu na takua kùu ma ñu'u' ora kùnun ma savi ña chī'i yi ma takuii savi. Vati tu chà'a yi ma ndatiñu ma nuu ma ndian jàtiñu yi, jà'íí ma Ndioo nuu yi. ⁸Vati tu kàna maaaa ku'u chi'in iñuni nuu yi, na töve nda kuenda yi, ta kìndoo yi nda'a' Ndioo, ta cha kuyatin ña ni ka'an xaan ra chata yi. Ta ma nuu ndi'inia ni kayu yi.

**Na kuuatuu yo ma ña va'a ña ni ni'o nda'a'
Ndioo, ikan na kuu koo va'a yo**

⁹Ndyo'o ndian ya'aga kùuni ndi nde'e ndi, vaji takan kà'an ndi chi'in ndo, chìto va'a ndi ti maa ndo ni ni'i ndo ma ña va'aga, vati kuà'an ndo iti' nuu ni jakakú Ndioo ndo. ¹⁰Vati Ndioo iin ra ndaa kùu ra, ta töve ni naani ra ma tiñu jà'a ndo, ti kī'in kuenda ra ndo cha'a' ña ya'a kùuni ndo nde'e ndo ma ndian ta'an yo, ndian ìyo kuenda ra, ta cha'a' ña ya'a va'a tīndee ndo na, ta takua takani jà'a ndo yi antea, ta nda vitin. ¹¹Va kùuni ndi ña ta'ii'iin ndo nda vitin chi'in nda nuu ndi'inia, na ja'a ndo chi'in ndisaa anima ndo ma

takua jā'a ndo chi'in ta'an yo, ikan na kuu koto kachin ndo ti ni ni'i ndo ndisaa ma ña ndàtu ndo nda'a' Ndioo. ¹²Na töve kùuni ndi ña ndakuu suchan ndo, ti ma ña kùuni ndi kùu yi ña na tandikun ndo ja'a ndo ma tava jà'a ma ndian kundeeni ku'un iti' ra ta chìnuni na tu'un ra. Ti nuu ndiakan ni ku'va Ndioo endeeni tundeeni ra ma takua chā'a ra tu'un. ¹³Ta ora chā'a Ndioo tu'un ra nuu ma Abraham niku, chā'a ra ma tu'un chi'in juuni sivi maa ra, vati na töve ìyo inga ra ka'nu tiaga kua maa ra. ¹⁴Ta te'en kā'an ra chi'in Abraham:

Ndicha kuii ña nuu yo'o, nduva'a kuii ni ja'ii ñun,
ta ni ku'vai ña ni koo kua'a' tataun iti' nuu.

¹⁵Va ma Abraham, ta ora ya'a ña ya'a ga kündeeni ra chātu ra, tajan nī'i ndio ra ma ña chā'a ma Ndioo tu'un nuu ra. ¹⁶Nda ndian ni kùuni ña chà'a tu'un nuu ma inga ñivi, jà'a na yi chi'in sivi inga ndian ka'nuga kua maa na, ta takan kùu koto ndaa ma ñivi ti ña ndicha kùu ma tu'un ña chà'a na ta na tüva ìyo yi ña nuni nuni natu'un kuati na cha'a' yi. ¹⁷Ta takan chā'a Ndioo tu'un nuu ma ndian ni ni'i ma tundeeni ña kāti ra ña ni ku'va ra nuu na, ti kùuni ra ña koto kachin na ti nī'iin tiempu töve sàma ra ma kua kà'an ra. Yakan va chi'in juuni sivi maa ra kā'an ra ña ni jachinu ra yi. ¹⁸Cha'a' ma ninduvi ma tu'un i'ya ña na kùu sama yi, ta na koto yo ña na kùu ka'an Ndioo tu'un vata. Ta takua ndisaa yo ña cha tåndikun yo ra, ikan na kumi ra yo, yakan va na koo tundeenio kuatu yo ña na jachinu ra ma tu'un ña kā'an ra juuni chi'in sivi ra ña ni ku'va ra nuu yo. ¹⁹Ta cha'a' ma ña ndàtu va'a yo ña jà'a Ndioo, cha tåndikun va'a anima yo chi'in ra takua ndìkun va'a iin varku jà'a iin kaa nàni ancla. Yakan va ìyo va'ani yo kuenda Ndioo ta kùu ki'vi yo chata ma ja'ma yaxin ña ndàsi ma veñu'u í nduva'a kuii ma andivi. ²⁰Va ikan kùu nuu ki'vi ji'na ga ma Jesuu kuenda yo niku, ora nūna ra ma iti' va'a ña na ku'un yo chata ra. Ta takan chāa ra kùu ra ma iin sutu ka'nu ra kuxini nuu yo endeeni, ta indukuni ma takua kùu ma tiñu jà'a ma grupu Melquisedec.

**Jesuu, kùu ra iin sutu ka'nu ña kuxini nuu
yo indukuni kua ma Melquisedec**

7 Ma ra nàni Melquisedec i'ya kùu ra rey, ra chà'nda tiñu nuu ma tandi'i ma ñivi ìyo ma ñuu nàni Salem niku. Ta juuni kùu ra

ma iin sutu kuenda ma Ndioo ya'a ka'nu ìyo andivi. Ta ma ora chikokani ndiko ma Abraham ma nuu chākanita'an ra ta jākanaa ra ma ndra kùu rey, ndra chà'nda tiñu nuu inga ñuu, ta ma Melquisedec chāta'an ra nuu ma Abraham. Tajan Melquisedec, jā'íí ndio ra nuu ra. ²Ta ikan jan ma Abraham, nāta'vi ra uchi porciantu ma tandi'i ma ndatiñu ña jākanaa ra ma nuu chākanita'an ra ta chā'a ra yi nuu ma Melquisedec. Ma sivi Melquisedec kùuni yi ka'an yi “rey, ra jàndondaa tiñu.” Va tava rey ña chà'nda tiñu nuu ma ñivi ìyo ma ñuu Salem kùu ra, ta Salem kùuni yi ka'an yi “na koo vii ma ñivi.” Yakan kùu ra rey ña chà'a na koo vii ma ñivi. ³Ta ma Melquisedec töve yo chito cha'a' ma tatá ra ni cha'a' ma ma'á ra ndia. Ta juuni töve yo chito niyi kùu cha'a' ma ñivi ra, ndian chiyo taji'na ndia. Ta juuni töve yo chito nda ora kākū ra chi'in ma ora chi'í ra ndia. Ta kùu ra iin sutu kuenda Ndioo endeeni. Ta cha'a' yakan, kùu ra iin xina'ñu ma se'e Ndioo. ⁴Yakan va vitin, na nde'e va'a ndo vati iin ra nduva'a kuii ka'nu kùu ma Melquisedec niku. Vati Abraham, ra kùu tatá yo taji'na, juuni chā'a ra uchi porciantu ma ndatiñu ña jākanaa ra nuu ra. ⁵Va ma tutu ley ña tāa Moisés, kà'an yi ña ìyo yi ña naka'an ndra kùu sutu, ndra kùu tata ma Leví uchi porciantu tandi'i ndatiñu nuu ma ñivi ta'an ndra. Takua kùu yi ña ja'a ndra vaji ma ñivi ta'an ndra kùu tata Abraham ndia. ⁶Vaji ma Melquisedec, ra yöve ñivi Leví kùu ra niku, nāka'an ra ma uchi porciantu ma ndatiñu nuu Abraham. Tajan jā'íí ndio ma Melquisedec nuu ma Abraham. Vati nuu rakan, chā'a ma Ndioo tu'un nuu niku. ⁷Yakan va ndisaa ñivi chito na ña ka'nuga kùu ma ra jà'íí ñivi kua ma ra nì'i ña íí, jà'a ma inga ñivi. ⁸Cha'a' ma sutu, ndra kùu tata Leví, nāka'an ma uchi porciantu, ndra'ya kùu ndra ìyo yi ña kuvi numini. Va ma tutu Ndioo kà'an yi cha'a' ma Melquisedec ña kùu ra iin ma ra ndito ga. ⁹Ta kùu ka'an yo ña ma ndra kùu sutu ñivi ma Leví vitin kùu ndra nāka'an ndra ma uchi porciantu ma ña jàtiñu ndra, ta ora tīa'vi Abraham ma uchi porciantu ma ña jàtiñu ra nuu ma Melquisedec, juuni kùuni yi ka'an yi ña tīa'vi Leví yi nuu ma Melquisedec ndia. ¹⁰Vati ndicha va'a ma ora chāa kaña'a ma Melquisedec chi'in ma Abraham cha ndiso ma kuñu ra ma tata ña ni kuu Leví ora ni kaku ra iti' nuu. ¹¹Tāchi ma Ndioo ma ndra kùu sutu ma tata Leví, ña na ku'va ndra ma tutu ña tāa ra nuu ma ñivi ìyo ma ñu'u' Israel, ndian kùu ma ñivi ma Aarón.

Vitin ndicha tu ndicha va'a ña ma ndra'ya kũu ja'a ndra ma tiñu ndaa niku, na töve ìyo yi ña ninii keta ma inga tuku grupu sutu, na yüva ma ndra grupu tata Aarón, vati ra kũu sutu kuenda ma grupu Melquisedec kũu yi. ¹²Vati ora sama yo ma ndra kũu sutu, juuni ìyo yi ña sama ma tu'un ley cha'a' yi ndia. ¹³Ta ma Racha'nu yo, ña kà'an cha'a' ma tutu, tata ma inga ndra kũu ñivi Israel kũu ra. Ta ni'iin ma ñivi töve nī chatiñu ndra takua kũu ma tiñu sutu, ndra jàka'nu Ndioo nuu naa. ¹⁴Vati ndicha ña ch̀to va'a ma ñivi ña ma Racha'nu Jesuu kīchi ra ma tata Juda, ta ma Moisés ni'iin tu'un ni töve nī natu'un ra cha'a' ma tata ikan, ma ra kà'an cha'a' ma naja ìyo yi ña jatiñu ma ndra kũu sutu chi'in naja kua ìyo yi ña ja'a ndra ndia.

¹⁵Ta ma ña'a ndicha va'aga kũu yi tuva ma sutu chaa, ra ni keta indukuni kũu ra takua kũu ma Melquisedec. ¹⁶Ta rakan ndākuu ra iin sutu töve cha'a' ña kũu ra iin ra tata ndra sutu niku, vati kũu ra sutu cha'a' ndatu va'a ña jà'a ra. Ta ma ndatu ikan chà'a yi ña na koo ñivi endeeni. ¹⁷Vati ma Ndioo te'en kà'an ra chi'in ma Jesuu:

Yo'o kũu ma sutu ka'nu ra kuxini nuu ma ñivi endeeni,
indukuni ma takua kũu ma tiñu jà'a ma grupu Melquisedec.

¹⁸Yakan va ma tu'un cha'nu na töva chàtiñu yi. Vati na töve va'a yi kuenda ña tĩndee yi yo cha'a' ma kuati jà'a yo. ¹⁹Vati ma tu'un ley ikan ña tãa Moisés töve jàndondaa yi yo. Va vitin ìyo tuku inga ña ndātu yo ña jà'a yi ña jayatin yo yo chi'in Ndioo. ²⁰Ta cha'a' yakan, Ndioo kã'an ra chi'in ma tu'un yu'u ra ña ni jachinu ra ma ña kã'an ra. ²¹Ta ma tiaga ma ndra kũu sutu töve nī chiso ndra tiñu sutu chi'in tu'un yu'u ndra ña kà'an yi ña ni jachinu ndra yi. Vati takan kũu yi ña ma Ndioo kàti ma tu'un ndaa ña ìyo yi ña ja'a ra, vati ma nuu tutu ra te'en kà'an ra:

Ma Racha'nu Ndioo, kãti ra iin ma tu'un ña ni jachinu ra
ta na töve nakanini ra ña sama ra ma ña chànini ra
cha'a' yi. Ta te'en kà'an yi:

“Yo'o kũu ma sutu ka'nu ra kuxini nuu ma ñivi endeeni,
indukuni ma takua kũu ma tiñu jà'a ma grupu Melquisedec”,

kàti Ndioo.

²²Yakan va cha'a ña kũu vitin ma Jesuu ndicha kuii ña jà'a ra ña ni ndo'iin ma tu'un va'aga kua ma tu'un cha'nu. ²³Ta inga ndra kũu sutu ya'a ga kua'a' ndra chiyo. Ta cha'a' ña ch̀í ndra kũu yi ña kũu ga koo

ndra kua'a' tiempu. ²⁴ Va tava ma Jesuu ìyo ra endeeni, yakan va nì'iin tiempu na töve ìyo yi ña ku'va ra ma tiñu sutu ña jà'a ra nuu inga na. ²⁵ Yakan va kùu ja'a ra jàkakú ra endeeni ma ndian k'vi ma iti' Ndioo, vati ìyo ra endeeni, ta jànini ra kà'an ra chi'in Ndioo cha'a' na.

²⁶ Yakan va ma Jesuu ma ra sutu ka'nu kùu ra iin ra tu'va kuenda ña jàchinu ra ma ña chiniñu'u yo. Vati rakan kùu iin ra ya'a íf ra, ta na tükuii itini ra ta na töve jà'a ra nì'iin ña töve va'a ndia. Ta siin kùu ra kua ma ndian jà'a kuati, ta iñu'u ga ra kua tandi'i ña ìyo andivi. ²⁷ Na töve kùu Jesuu ma tava kùu ma inga ndra kùu sutu kùxini nuu ma ñivi, ta ìyo yi ña ka'ni ndra kiti ta sokó ndra ndri nani kivi kuenda ña ji'na janaa Ndioo kuati ndra, ta iti' nuu sòkó ndra ndri kuenda kuati jà'a ndian ñuu ndia. Va ma Jesuu na töve nì ja'a ra takan. Va iin cha'ani sòkó ra kuenda ña na naa kuati ñivi endeeni ora sòkó ra juuni maa ra nuu Ndioo. ²⁸ Ma tu'un ley ña tãa Moisés jàkuiso yi sutu ka'nu ña töve ndra ndaa kùu ndra cha'a' ña ndiso ndra kuati. Va iti' nuu ora kēta ma ley, juuni Ndioo chā'a ra tu'un ña ni jachinu ra ña kà'an yi. Ta ma ña kā'an ra kùu yi ña jàkuiso ra Se'e ra ña na kuu ra iin sutu ka'nu. Ta ma Se'e ra ikan kùu ra iin ra ndaa endeeni.

Jesuu ndiso ra tiñu cha'a' ma tu'un ña jando'iin ra chi'in ma ñivi

8 Ma ña nduva'a kuii ga ndicha cha'a' ma ña kà'an yo vati ma ra kùu sutu ka'nu, ra kùxini nuu yo kùu ra. Ta juuni rakan chāa ra nāndi ra chiyo kua'a Ndioo iti' andivi nuu chà'nda ra tiñu. ² Ta jà'a ra tiñu tava kùu iin sutu ma tichi ma veñu'u íf ndicha, ma ña jāva'a ma Ndioo ndicha, va na yōve ma veñu'u jà'a ma ñivini kùu yi. ³ Tandi'i sutu ka'nu ndra kuxini nuu ñivi ndiso ndra tiñu ña ìyo yi ña sokó ndra kiti ña chā'ni ndra chi'in inga nakuyi nuu ma Ndioo ora jàka'nu ndra ra. Ta juuni takan ìyo yi ña sokó Jesuu iin nakuyi nuu Ndioo ndia. ⁴ Ta tu takan kùu yi ña ma Jesuu ìyo ra ma ñuñivi i'ya, na töve kuu kùu ra ma sutu ña kùxini nuu yo, vati ma ñuñivi i'ya cha ìyo ma ndra kùu sutu ndra sòkó ma nakuyi ma takua kà'an ma tutu ley Ndioo. ⁵ Va ma ndian kùu sutu i'ya ña jàkuu ndra tiñu, va ndisaa ma ndatiñu chātiñu ndra töve kùu ma ña ndicha ña ìyo iti' andivi, ti kùu yi mamaa na'nani chi'in xina'ñuni. Ta chito yo ña na'nani kùu yi, vati ma ora ña jāva'a ma Moisés ma veñu'u íf ikan, te'en kā'an ma Ndioo chi'in ra: “Na taso'o va'un ma ña kà'in, ta java'un yi indukuni

ma tava kàa ma iin ku'va ña jāna'i nuun ma tichi ku'u ta takan iyo yi ña java'un yi.”⁶ Va ma Jesuu ra kùu sutu ka'nu kuxini nuu yo, vati rakan kùu ma ra nī'i iin tiñu nduva'a kuii ga va'a ña kùu ra sutu kuxini nuu yo, kuenda ña na ka'an ra chi'in Ndioo cha'a' yo, ta chi'in ma ñivi jāndo'iin tu'un ra ña kāti ra nuu na. Ta ma tu'un ikan ni jachinu ra yi cha'a' ma tu'un va'a ga ña chā'a ra nuu na.

⁷Tu ndicha ma tu'un nunuu ña jāndo'iin Ndioo chi'in ma ñivi iin ña nduva'a kuii va'a kùu yi kuenda na niku. Tu takan kùu yi tüva chiniñu'u ra ña jāndo'iin ra inga tuku tu'un chaa chi'in na. ⁸Va ma Ndioo chā'a ra kuenda ña nāta'an ra ñivi ña töve kùu na iin ndian ndaa, yakan va kā'an ra te'en:

Ma Racha'nu Ndioo kà'an te'en:

Ni keta iin kivi

ña ni jando'iin ma tu'un chaa chi'in ma ñuu Israel
ta chi'in ma ñuu Judá.

⁹Ma tu'un i'ya, na töve indukuni kàa yi ma tava kàa ma tu'un ña jāndo'iin chi'in ma ñivi ndo,

ndian chiyo taji'na niku,

ma ora tāvai na ma ñu'u' Egiptu.

Va tava na töve nī jachi'in na ma tu'un jāndo'iin chi'in na, yakan va jaña nda'i na, kāti ma Racha'nu Ndioo.

¹⁰Ma tu'un ña ni jando'iin chi'in ma ñuu Israel

ora ya'a ña kuu ma kivi ikan,

ni kuu yi te'en, kāti ma Racha'nu:

ni jakutai ma tu'un i'ya ma chinituni ma ñivi

ta te'en ni tai yi ma chata ma anima na:

Yu'u kùu Ndioo ndo,

ta ndyo'o kùu ndo ma ñui.

¹¹Ta tüva ni chiniñu'u na ña nī'iin na jàna'a na nuu inga meru a ñivi na ma tiñu chàkui,

ikan na kuu nakoto na ña yu'u kùu ma Racha'nu Ndioo,

vati tandi'i na ni nakoto yu'u,

endeeni ndaa ndian ma ndiakuati chi'in ma ndian cha'nu ndia.

¹²Vati yu'u ni janai ma kuati na chi'in ma ña töve va'a jà'a na,

ta na kükunuñ tiaga cha'a' ma kuati töve va'a ña jā'a na,

kāti Ndioo.

¹³Ora kà'an ma Ndioo cha'a' iin ma tu'un chaa ña jàndo'iin tu'un ra chi'in ma ñivi, kùuni ra ka'an ra ña na tūva ìyo kuenda ma tu'un nunuu ña taa ma Moisés. Ta ma tu'un nunuu ikan cha'nu yi, ta tūva chàtiñu yi, ita'vinia takaa ta naa yi, kàti ma Racha'nu Ndioo.

**Ma veñu'u í nuu chà'nda Ndioo tiñu ma ñuñivi
chi'in ma nuu chà'nda ra tiñu ma iti' andivi**

9 Yakan va vitin, ma tu'un nunuu ña jàndo'iin Ndioo chi'in ñivi kà'an yi naja kua ja'a yo ora jaka'nu yo ma Ndioo iin tichi veñu'u ña ìyo ñuñivi i'ya. ²Ta veñu'u ikan jàndova'a na yi te'en: ma ve'e nunuu ña nani nuu í ndaa ma nuu chàkuiin kua'a' ma tima. Ta juuni cha ndaa ma mesa ña ka'iin ma paan ja'í Ndioo ndia. ³Ta ma tichi ma veñu'u í ma inga ma iti' chata ma nuu ndasi ma ja'ma yaxin ma ma'ñu yi ma nuu nduva'a kuii í, ⁴ikan ndaa iin nuu naa oro ma nuu tì'i na ma ñu'ma kutu ma ora jàka'nu na Ndioo. Ta juuni ndaa iin yaka ña jàna'a cha'a' ma tu'un ña jàndo'iin Ndioo chi'in ñivi, ta ninii chata yi ka'iin ma oro. Ta tichi yi ndaa iin kasitu oro ta ma tichi yi ka'iin maaaa ña kuichin ña xa'ma ña nani maná, ta juuni ma ikan jùndii ma yutun vatun ma Aarón, va cha kēta ma xe'e run ma chata run, chi'in ma vitu ña kà'an ma tu'un ña jàndo'iin tu'un Ndioo chi'in na ndia. ⁵Chata ma yaka ka'iin ma ndian kùu tati va'a jà'a tiñu kuenda Ndioo ta ma tati va'a ikan jàna'a yi ña ìyo Ndioo, ta chi'in ndichin na chàsi na ma chata ma yaka. Va ma vitin na tūva ga ìyo yi ña ka'an yo tiaga nakuyi cha'a' ma ndatiñu.

⁶Ta ora cha ìyo va'a ma ndisaa ma ndatiñu i'ya, tichi ve'e nunuu veñu'u í kì'vi ma ndra sutu ña jàchinu ndra ña jàka'nu ndra Ndioo ndisaa kivi ma ikan. ⁷Va tichi ve'e uvi ikan, kì'vi uvanuu ma sutu kùxini, ta iin cha'ani iin kuiya. Ta ora kì'vi ra ma ikan, ìyo yi ña kunda'a ra ma nii kiti ña sòkó ra nuu Ndioo, ikan na jaka'nuni Ndioo ji'na ma kuati ra, ta juuni jàka'nuni ra kuati jà'a ma ndian ìyo ñuu ra ora töve chà'a na kuenda ña jà'a na yi. ⁸Chi'in ña'a jàna'a ma Tati Í Ndioo ña takä'an nuna ma iti' kuenda kuu kì'vi yo ve'e nduva'a kuii í, ma ora juuni yanga jàtiñu yo tichi ma veñu'u nunuu ikan. ⁹Tandi'i ma ña te'en kùu yi takua kùu iin ku'va kuenda ma tiempu vitin, vati ndisaa ma kiti chi'in inga ndatiñu ña sòkó na nuu Ndioo, na kùu ja'a yi ña ndova'a yo, ti kìndoo kuati chinituni ndisaa ndian

jàka'nu Ndioo ora jà'a na takan. ¹⁰Vati uvanuu ma ña jà'a na kùu yi ña chàchi na ta ch'ì'i na chi'in tandi'i nuu ña jà'a na, ikan na nandoo kuñu na ora jàka'nu na ma Ndioo. Ta ndisaa yakan kùu yi va'ani kuenda iin nundani, vati Ndioo ni jandochaa ta ni sama ra ndisaa yi.

¹¹Vati ma Jesuu cha kichaa ra, ta vitin kùu ra sutu ka'nu, ra kuxini nuu tandi'i yo kuenda ña na koo vii yo chi'in ma ña kichaa nuu yo jà'a ra endeeni. Vati ma veñu'u íí ma nuu kà'an Jesuu chi'in Ndioo cha'a' yo ña kùu yi iin nuu va'aga ta nduva'a ndaa yi ndia. Va na yöve ñivi kùu ma ndian jàva'a yi, ña kùuni yi ka'an yi ña yöve kuenda ndian ñu'u' ñuñivi kùu yi. ¹²Ma Jesuu cha k'í'vi ra ma tichi ma veñu'u íí ikan, va töve k'í'vi ra kuenda sokó ra ma nii tixu'u chi'in nii jundiki kuati, vati k'í'vi ra tichi yi kuenda sokó ra ma nii maa ra kùu yi, ta k'í'vi ra tichi yi iin cha'ani kuenda ndisaa tiempu, ikan na jakakú ra chi'in nii ra yo endeeni. ¹³Ndicha va'a tu ìyo ndatu ma nii ma toro chi'in ma nii tixu'u chi'in ma yuyaa ma jundiki si'i vali ma ña kayu yi ma nuu naa, ta chòso yava sutu ma nii chi'in ma yuyaa chata ma ndian ìyo kuati kuenda ndo'íí yi, ta janandoo yi ma iti' chata ma kuñu yo. ¹⁴Vati tu takan kàa yi kùuni yi ka'an yi ña ma nii Cristu nduva'a kuii va'a ga ra' kuenda yo. Vati chi'in ma ndatu Tati Íí Ndioo ña ìyo endeeni, sòkó ra nii ra nuu ma Racha'nu Ndioo. Ta cha'a' ña ni'iin kuati ìyo ra, yakan va ìyo va'a ma nii ra ña janandoo ra' ta janaa ra' ndisaa ña kini ìyo chinitunio ña jà'a yi ña ch'ì'í yo, ikan na kuu ja'a yo tiñu kuenda Racha'nu Ndioo ndito.

¹⁵Yakan va ma Jesuu kùu ra ra kà'an ndaa cha'a' yo, ikan na kuu jando'iin ra yo nda nuu Ndioo chi'in iin tu'un chaa. Vati ora ch'í'í ra jānaa ra ma kuati ña jā'a yo ora juuni chà'nda ma tu'un nunuu nuu yo ña jāndo'iin Ndioo ra chi'in yo ma ora ikan. Takan kūu yi, ikan na kuu ku'va ra ma tundeeni ra nuu ndisaa ndian kāchin ra ña na koo na chi'in ra ndisaa tiempu, kua kāti ra. ¹⁶Vati tu taa yo nuu tutu iin tu'un cha'a' naja nàta'vi yo ma ndatiñu ña'a yo, töve kuu kuàtiñu yi ña ora juuni ndito yo, va chàtiñu yi va nda kati kuvi ji'na ma ndian tāa yi. ¹⁷Vati iin tutu ikan, na töve nda kuenda yi tuva juuni yanga ña ìyo ndito ma ndian jā'a yi, vati ora cha ch'í'í na ta kīcha'a chàtiñu yi. ¹⁸Yakan va ma tu'un nunuu ña Ndioo jāndo'iin ra chi'in ñivi, jāketa ra yi chi'in nii, ¹⁹ti ora kātitu'un Moisés ndisaa ma tu'un ley ña jā'a ma Ndioo nuu ndisaa ma ñivi. Ta

juuni tiin ndio ra iin ja'ma ña'ma ña kuva'a chi'in iin soko yutun ña nàni hisopo, ta jātii ra yi tichi ma nii ma jundiki kuati chi'in ma nii tixu'u, ta jākanuu ra ra' chi'in takuii, tajan chōso yava ra ra' ma nuu ma tutu ley Ndioo, ta juuni chōso yava ra ra' chata ndisaa ma ñivi ñuu ndia. ²⁰Tajan te'en nāka'an ra chi'in ra cha'a' na: “Ña'a kùu ma nii ña kà'an yi cha'a' ma tu'un ña jāndo'iin Ndioo chi'in ndo, ikan na kumi ndo yi”, kàti ra. ²¹Ma Moisés juuni chōso yava ra ma nii kiti ma tichi ma veñu'u í kuenda Ndioo, ta chōso yava ra ra' chata ndisaa ma ndatiñu ña chàtiñu ma ndra kùu sutu ora kà'an ndra chi'in Ndioo niku. ²²Vati ma tutu ley jā'a Ndioo kà'an yi ña na janandoo yo tandi'i ndisaa nakuyi chi'in nii. Ta töve nàa kuati ma ñivi tu töve chōso yava ji'na na chi'in ma nii.

Sòkó Jesuu kuñu ra nuu Ndioo ta chí'í ra cha'a' ma kuati yo ta naa yi

²³Vati chíniñu'u yo ña chōso yava yo nii kiti ña chà'ni yo ta sòkó yo nuu Ndioo chata ma ndatiñu tichi ma veñu'u ìyo ñuñivi, ikan na nandoo ma ña kùu na'na ma ndatiñu ìyo andivi. Va ma ndatiñu ndicha ña ìyo iti' andivi kùuni yi ña nandoo ndicha yi chi'in nii ña va'a ga kua ma ña nunuu. ²⁴Vati ma Jesuu na töve nī ki'vi ra ma tichi ma veñu'u í ikan ña jàva'a ma ñivini, va iin na'na ni kùu yi kuenda ma veñu'u í ndicha kuenda Ndioo. Vati Jesuu kí'vi ra va ma andivi, vati ikan jāna'a ra ra nuu Ndioo, ta kà'an ra cha'a' yo. ²⁵Va töve nī ki'vi Jesuu ña jàna'a ra ra kua'a' cha'a' ma iti' andivi takua chiniñu'u kì'vi ma sutu cha'nu kùxini veñu'u í ñuñivi i'ya nani kuiya chi'in ma nii ña yöve maa ra. ²⁶Ta tu takan jā'a ma Jesuu niku, ta ìyo yi ña kuvi ra kua'a' va'a cha'a' ma nda ora tūvi ma ñuñivi ta nda ma vitin niku. Va takua ma vitin nuu ni ndi'i ma kuiya, kēta ma Cristu iini cha'a', va kuenda endeeni ña sòkó ra juuni maa ra ta chí'í ra cha'a' yo, ikan na naa ma kuatio. ²⁷Ta takan kùu yi ña ni kuvi ndisaa ma ñivi iin cha'ani, ta iti' nuu ni kichaa ndio ma ora ña ni jakutuni Ndioo kuati jà'a yo. ²⁸Ta indukuni kùu yi ña Cristu sòkó ra ma kuñu ra ta chí'í ra iin cha'ani kuenda ña jandi'i ra ma kuati ña jà'a kua'a' ñivi. Ta iti' nuu juuni ni keta ndiko ra ma ñuñivi ma iti' uvi ora jàkakú ra ma ndian ndàtu ma kivi ni kichi ra.

Cristu chi'í ra iin cha'ani cha'a' yo kuenda endeeni

10 Vati ma tu'un Ley Ndioo kùu yi takua kùu iin ma xina'ñu cha'a' ma ña va'a ni kichi iti' nuu niku, va ma Ley ikan töve kachin va'a kùu yi. Yakan va na kùu jandondaa yi ma ndian endee jayatin na na nuu Ndioo nani ora keta kuiya ña ndaka na kiti ña ni sokó na yi nuu ra. ²Vati tu ndicha va'a ma tu'un ikan jàndondaa yi endeeni kuati ñivi, ta tüva kuuni na ña ìyo kuati maa na, ta ndakoo na ña sokó na kiti nuu Ndioo niku. ³Vati ma kiti sòkó na chàtiñu ndri va kuenda ña na jakuku'uni na ma kuati na nani kuiya, ora sòkó na ndri. ⁴Vati takua ma nii ma toro chi'in ma nii tixu'u na kùu ndaki'in ra' ma kuatio.

⁵Yakan va ma Cristu ora kīchi ra ma ñuñivi i'ya, te'en kā'an ra chi'in ma Ndioo:

Na töve kùuniun ña sokó ñivi kiti nuun ta ni inga tuku nakuyi vati chā'un ma kuñui nui.

⁶Ni'iin kiti a inga nakuyi ña sòkó na nuun, ikan na jànaun kuati na chi'in yi, töve chàta'aniun yi.

⁷Yakan va kā'in te'en: “I'ya ìyoi ma tava kà'an tutun cha'i, ikan na ja'i tiñu nuun takua kùuniun.”

Takan kāti Cristu chi'in Ndioo.

⁸Ma ña kā'an ra nunuu te'en chi'in Ndioo: “Töve chàta'aniun ni'iin kiti ña chà'mi na a kiti sòkó na kuendaun a inga tuku nakuyi ña sòkó na, ikan na janaun kuati na chi'in yi”, (vaji sòkó na yi takua kà'an ma tutu Ndioo). ⁹Va ma inga tuku tu'un ña kā'an Cristu te'en kà'an yi: “I'ya ìyoi ma tava kà'an tutun cha'i, ikan na ja'i tiñu nuun takua kùuniun”, kàti ra. Vati ma tu'un uvi ña kā'an ra kùuni yi ka'an yi ña cha jātachiyo ra ma tu'un nunuu, ikan na kindoo ma ña uvi. ¹⁰Ndioo kùu ma ra jāndo'iin yo, vati ma Jesucristu jā'a ra ma tiñu takua kùuni ma Ndioo ma ora sòkó ra ma kuñu ra ora chi'í ra. Ta uvanuu cha'ani sòkó ra yi kuenda endeeni.

¹¹Tandi'i sutu judíu jà'a ndra ma tiñu ndra nani kivi, ta sòkó ndra kua'a' va'a cha'a' ma ña sòkó ndra ora jàka'nu ndra nuu Ndioo, vaji ma ña sòkó ndra na töve kùu kindaa yi ma kuati ma ñivi. ¹²Va ma Jesuu iin cha'ani sòkó ra ma kuñu ra nuu ma Ndioo kuenda ña kindaa ma kuatio endeeni, ta juuni chāa ndio

ra nandi ra ma chiyo kua'a ma Ndioo ma nuu chà'nda ra tiñu.

¹³Vati ikan nandi ra ndàtu ra nda kati ku'va Ndioo ndisaa ndian xaani nde'e nuu ra, ikan na chaa na kuiin na cha'a ra. ¹⁴Vati chi'in ma kuñu ra ña sōkó ra jāndondaa ra iin cha'a' ma kuati na kuenda ndisaa tiempu, ma ndian cha ndō'íí kuenda Ndioo. ¹⁵Va indukuni kà'an ma tu'un ma Tati Í Ndioo ora kà'an ra te'en:

¹⁶Ña'a kùu ma tu'un ña ni jando'iin chi'in na ora
ya'a ji'na ma kivi ikan.

Ta kà'an tuku ma Racha'nu Ndioo:

Ni jakutai ma tu'un ley ma anima na ta ni tai yi ma chinituni na.

¹⁷Ta na tüva ga ni kuku'unj tiaga cha'a' ma kuati na
chi'in ma ña kini ña jà'a na.

¹⁸Yakan va ora cha jāka'nunj cha'a' ma kuati ndo, na tüva chiniñu'u ndo ña sokó ndo tiaga nakuyi nui cha'a' ma kuati ndo.

Ìyo yi ña jayatin yo yo iti' Ndioo ta chìnunio ña kà'an ra

¹⁹Yakan va vitin ndyo'o yani, ìyo yi ña na tüva ga yu'vio ta ki'vio ma tichi ma veñu'u íí kuenda cha'a' ma nii ma Jesuu. ²⁰Ta ko'o ma iti' chaa nuu ki'vi yo tichi yi, ti ikan ni koo ndito yo ti cha nūna ma ja'ma yaxin ña ndasi ma tichi yi niku. Va vitin kīndoo nuna yi cha'a' ña cha sōkó ra kuñu ra. ²¹Cha ìyo Jesuu ña kùu ra ma sutu ka'nu kuxini kuenda yo tichi iin veñu'u ndicha nuu ndaa Ndioo. ²²Yakan va ìyo yi ña jayatin yo yo iti' Ndioo ta chinuni va'a yo ma ña kà'an ra chi'in anima yo. Va ìyo yi ña ja'a ndicha yo yi, ta na töve chāninio nī'iin ña töve va'a tichi anima yo, ta ndoo ma kuñu yo chi'in takuii va'a. ²³Na chinuni va'a yo ta na töve ìyo yi ña nakaninio cha'a' ma ña ndàtu yo ma ña ni ku'va Ndioo nuu yo cha'a' ma tu'un ña chinuni yo ta jana'a yo nuu ma ñivi, vati ìyo yi ña jachinu ma Ndioo ma tu'un ña kāti ra ña ni ja'a ra kuenda yo. ²⁴Na nanduku yo kua tindee ta'an yo yo, ikan na kùuni va'a yo nde'o ña ja'a yo ma ña va'a. ²⁵Na töve ìyo yi ña jaña yo ña kùti'vi ta'an yo, vaji takan jà'a ma inga na, vati ma ña ìyo yi kuu ma ña ja'a yo ña kua'a yo ma tundeeni ma ta'an yo ta tundeeni ku'va yo nuu na, ta ku'va na yi nuu yo ndian, vati ndè'o ña chani kuyatin ma kivi ña ni kichi ndiko Jesuu ma ñuñivi i'ya. ²⁶Vati tu endee kì'vi yo jà'a yo ma kuati vaji cha ch̀to va'a yo ma iti' ndaa, na tüva kuu kindoo nī'iin kiti ña kùu ka'ni yo ta

sokó yo ri nuu Ndioo cha'a' ma kuatio. ²⁷Vati tu ja'a yo takan ma ña ndàtu yo kùu ma ña ni ni'i yo ña jakutunini Ndioo yo cha'a' ma kuati jà'a yo chi'in ma ñu'ú ndu'va ni janayi ma ndian xaani nde'e na Ndioo. ²⁸Tu ìyo ma ra ña cha ndākoo ña jàchi'in ma tu'un tãa ma Moisés, ta tu ìyo uvi a uni ndian cha ch̀to yi ta t̀so na kuati nuu ra cha'a' yi, ta ìyo yi ña ka'ni ndio yo ra cha'a' yi. Ta t̀va kunda'vini yo ra cha'a' ña jà'a ra kuati. ²⁹Tu ndicha ña takan k̀u yi, ¿a töve ch̀nuni ndo ña tiaga kua'a' tundo'o ni nde'e ma ndian chàñu che'e chata ma Jesuu, ra Se'e Ndioo, ta kà'an na ña na töve nda kuenda ma nii ra ta chi'in ma ndian kà'an ña töve ìyo kuenda ma ñamani ña chà'a ma Tati íí Ndioo nuu yo ndia? Va chi'in nii Jesuu, Ndioo jàchinu ra ma tu'un ña ndō'iin ra chi'o ña kà'an yi ña ni kuu yo iin ñivi íí kuenda ra. ³⁰Tandi'i yo ch̀to va'a yo ña kã'an ma Ndioo te'en: "Chata yu'u jà'a ndo kuati, yakan va juuni yu'u k̀u ra ña na jande'e tundo'o nuu ndo cha'a' yi." Ta juuni kà'an ra: "Ma Racha'nu Ndioo ni jakutuni ma kuati ma ñivi ìyo ñuñivi." ³¹ ¡Tu takan k̀u yi, ya'a ga ndetiñu k̀u yi kuenda yo tuva koyo yo nda'a' Ndioo ra ìyo endeeni!

³²Yakan va ndyo'o na kuku'uni ndo ma tiempu cha'nu taji'na ma tava tã'an ndo niku, ma ora já nunuu nĩ'i ndo ma ña va'a kuenda Ndioo. Ta kũndeeni ndo chi'in ma anima ndo ndisaa kuii ma tundo'o ndē'e ndo cha'a' ma ña ndàtu ndo ña k̀uni ndo ña na ja'a ma Ndioo iin ma ña va'a kuenda ndo. ³³Vati ìyo nda ndyo'o kũndeeni ndo ora kà'an ti'ini na chata ndo ta kãni na ndo ma nuu tuvi ñivi, ta ìyo inga ndo ña kũta'an indukuni chi'in inga na ora ndē'e na tundo'o ndia.

³⁴Ndyo'o k̀u ndo ndian kũnda'vini ma ndian ka'iin ma tichi ma vekaa niku. Ta ora nãmaa ñivi ma ndatiñu nuu ndo, ch̀sii ndo ti cha ch̀to ndo ña ìyo ndatiñu va'a ga ña ni ni'i ndo iti' andivi. Ta ma ña ni ni'i ndo ikan, töve ni naa yi endeeni kuenda ndo. ³⁵Na töve ìyo yi ña jakunaa ndo tundeeni Ndioo ña ìyo chi'in ndo, vati ni ni'i ndo iin ma ña va'a cha'a' yi. ³⁶Vati ndyo'o ìyo yi ña kũndeeni ndo ora nduva'a kuii nde'e ndo tundo'o. Va tu jàchinu ndo ma ña k̀uni ma Ndioo ña jà'a ndo, ta ni ni'i ndo ndisaa ma ña chã'a ra tu'un ña ni ku'va ra nuu ndo. ³⁷Vati ma tu'un Ndioo kà'an yi te'en:

Numini, ta numini,

ta chani kichaa ma ra ìyo yi ña kichi;

ta t̀va kuyanga ra.

³⁸Ta nda ndian ni kuuni ña kùu ñivi ndaa,
 ndiakan kùu ma ndian chìnuni ma tu'in.
 Titu kakachata ndiko na
 tüva ni sii kuunĭ chi'in na cha'a' yi.

³⁹Va ndisaa yo yöve ndian jãña ña chinuni tu'un ra kùu yo ta
 jàkakachata yo yo, ta kuà'an yo nuu kuvi yo endeeni, vati kùu yo iin
 ndian chìnuni tu'un ra ña ni ni'i yo nuu ni kakú yo endeeni.

Cha'a' ma ña chìnunio kùu kakú yo jà'a Ndioo

11 Cha'a' ma ña chìnunio chìto va'a yo ña ni ni'o nda'a'
 Ndioo ma ña ndàtu yo, ta juuni cha chìto yo ti ma ña ndaa
 kùu ma ña kùu nde'o. ²Ma ndian kùu ñivio ndian chíyo taji'na,
 ya'a ga ndōmani Ndioo chi'in na cha'a' ma ña chìnuni na.

³Cha'a' ma ña chìnunio, kùu yi ña kùtuninio ña tūvi tandi'i
 ma ña ìyo ñuñivi chi'in andivi jã'a Ndioo chi'in tu'un kà'an
 ra. Vati ma ña ndichin ndè'o vitin tūvi yi jã'a ra, ta chàtiñu
 ra ma ña töve ndichin ndè'o ora jātuvi ra yi niku.

⁴Cha'a' ma ña chìnuni ma Abel, chã'ni ra iin kiti sōkó ra kuenda
 Ndioo, ta ka'nuga ri takua kãa ña sōkó ma Caín nuu Ndioo niku.
 Yakan va Ndioo kã'an ra ña iin ra ndaa kùu Abel, tajan ndãki'in ndio
 ra ma ña sōkó ra nuu ra. Yakan va ma ña jà'a Abel kàtitu'un yi nuu
 yo nda vitin jin cha chí'í ra, ti chìnuni ra tu'un Ndioo niku.

⁵Cha'a' ma ña chìnuni ma Enoc, ndãki'in ndìto ma Ndioo ra
 kuà'an ra chi'in ra, ikan na töve kuvi ra, ta na tüva ni nata'an
 na ra, ti kuà'an ra chi'in ra. Ta ma tutu Ndioo kà'an yi ña ora
 takã'an kundaka ma Ndioo ra ku'un ra chi'in ra, ma Enoc ji'na
 jãndomani ra ma Ndioo cha'a' ma ña chìnuni ra tu'un ra. ⁶Va
 na kùu ndomani ma Ndioo jà'a yo tuva töve chìnunio tu'un ra.
 Vati tu kùunio ki'vio iti' Ndioo, ìyo yi ña chinuni va'a yo ña ìyo
 ra, ta chà'a ra ma ña va'a kuenda ma ndian nànduku ra.

⁷Cha'a' ma ña chìnuni ma Noé, ora kãtitu'un ma Ndioo nuu ra ma
 tava ni kuu niku ora takã'an koto ndaa va'a ra yi. Yakan va jãchi'in
 ndio ra ma ña kã'an ra ta kīcha'a ndio ra jà'a ndio ra ma varku,
 ikan na kuu kakú ra chi'in ñivi ra. Ta juuni cha'a' ma ña chìnuni
 ma Noé, jãna'a ra nuu tandi'i ma ñivi ìyo ma ñuñivi ña ni kuvi na.

Ta töve nī jachi'in na, ta chī'í na jā'a takuii. Yakan va Ndioo kāti ra ña iin ra ndaa kùu Noé kuenda ra cha'a' ma ña chìnuni ra.

⁸Ta cha'a' ma ña chìnuni ma Abraham, ta ora kāna ma Ndioo ra, ta jāchi'in ra ma ña kà'an ra ta kēe ndio ra kuà'an ra nda nuu kàndii ma ñu'u' ña ni ku'va Ndioo nuu ra. Yakan kùu ma tundeeni ña ni ni'i ra niku. Tajan kēe ndio ma Abraham ma ñuu nuu ìyo ra niku. Ta na töve nī chito ra ma ndanu kuà'an ra. ⁹Ta cha'a' ma ña chìnuni ra, chīyo ra tava kùu ma ndian kīchi ma inga ñuu ma nuu ñu'u', ña chā'a ma Ndioo tu'un nuu ra ña ni ku'va ra niku. Yakan va chīyo ra ma tichi ve'e ja'ma indukuni ma tava ma Isaac chi'in Jacob, vati ma tu'un ña chā'a ma Ndioo nuu Abraham, indukuni kùu yi takua ña jā'a ra chi'in ndrakan ndia. ¹⁰Vati ma Abraham nduva'a kuii ndātu ra ña koo ra iin ñuu ña ni koo iti' nuu, vati ma ñuu ikan ni ndova'a va'a yi endeeni, ti ma Ndioo kùu ma ra ndiso tiñu cha'a' yi, ña chàkin ra ma ku'va yi ta jàva'a ra yi ndia.

¹¹Ta ma Sara vaji ña kùu kuku'un ma se'an ta ma iian Abraham ya'a ga chicha ra, ta cha'a' ma ña chìnuni vi, kùu yi ña ni'i ma Abraham ma ñandee ra ña kùu chiyo se'e ra chi'in ña, vati chìnuni ra ti Ndioo kùu iin ra ndicha, ta ni jachinu ra ma tu'un ña chā'a ra nuu ma Abraham. ¹²Yakan va ma Abraham vaji ma kuiya nuu ndi'inia ìyo ra ña nduva'a kuii chicha ra, chāa ndio ma kivi ña chākoo nduva'a kuii kua'a' ñivi tata ra. Vati chākoo na tava kùu ma chele ìyo ma andivi chi'in tava kùu ma yuti ndi'i ìyo ma yu'u tañu'u ña na kùu ka'vio ta'ii'in yi.

¹³Tandi'i ma ñivi ña cha kā'in tu'un cha'a', cha chī'í na ta na töve nī ni'i na ma ña kàti ma Ndioo ña ni ku'va ra nuu na. Va cha'a' ma ña chìnuni na, kùtunini na ña iti' nuu ni kuu ma tava chā'a Ndioo tu'un nuu na. Yakan va chīsii na jà'a ma tu'un Ndioo ikan. Ta chànini na ña juuni maa na kùu ma ñivi vāchi koo nundani ma ñuñivi i'ya, ti kùu na tava kùu ma ndian ya'a kuà'an ni ma nuu yi. ¹⁴Ta ma ndian kà'an takan jàna'a na na ña juuni chàkuu na nànduku na iin ñuu nuu kuu koo va'a na. ¹⁵Tu nākanini na ma ita'vi cha'a' ma ñuu nuu chīyo na niku, ta va'a ga na chikoni'i ndiko na ma ñuu ikan niku. ¹⁶Va ma ñivi ikan nduva'a kuii kùuni na iin ñuu nduva'a kuii vii koo na, va ma ñuu kàndii andivi kùuni na koo

na. Yakan va ma Ndioo na töve kukanuu ra ña kà'an ra ña kùu ra Ndioo ma ñivi ikan. Vati cha jàva'a ra iin ñuu ka'nu nuu ni koo na.

¹⁷ Cha'a' ma ña chìnuni ma Abraham, ma ora kī'in ma Ndioo ku'va ra niku. Ta kī'in Abraham ma rase'e ra Isaac ña ni sokó ra ra ta ni ka'ni ra ra kuenda ma Ndioo. Yakan va cha ìyo va'a ma Abraham ña ni sokó ra Isaac, ra uvanuu kùu se'e ra, vaji cha ch̀to ra ma tu'un ña chā'a Ndioo nuu ra. ¹⁸ Ti te'en kà'an yi: "Isaac kùu ma ra ni ja'a ña ni kuita kuati ma tataun", kàti ma Ndioo chi'in ma Abraham. ¹⁹ Vati ma Abraham chā'a ra kuenda ña ìyo ndatu Ndioo ña kùu janataku ndiko ra ma ndian cha chī'í. Yakan va ma Abraham nī'i ndiko ra ma rase'e ra. Va chi'in ña'a kùu kà'an yo ña Isaac kùu ra takua kùu iin ra nātaku tañu ndian ndií niku.

²⁰ Cha'a' ma ña chìnuni ma Isaac, jā'í ra ma nuu ma ndra se'e ra nani Jacob chi'in Esaú cha'a' ma ña ni kuu iti' nuu kuenda ndra.

²¹ Cha'a' ma ña chìnuni ma Jacob, ma ora ña chani kuvi ra, jā'í ra ma nuu ma ta'ii'in ma ndra se'e ma Kusé, ta tĩndee ra ra chi'in ma nuu ma yutun vatun ra ta chūndaa ndio ra, tajan kīcha'a ndio ra jàka'nu ra ma Ndioo. ²² Cha'a' ma ña chìnuni ma Kusé, ma ora ña chani kuvi ra, kātitu'un ra nuu ma ndian israelita ña ni kee na ma ñu'u' Egiptu vaji kukueeni. Ta ndākoo ra iin tu'un ña kà'an yi, niyi ìyo yi ña ja'a na chi'in ma iki ra, tuva cha chī'í ra.

²³ Cha'a' ña chìnuni ma tatá ma Moisés ma ora kāku ra, tixē'e vi ra uni yoo, vati ndē'e vi ti iin pa'a vali nduva'a kuii vii kùu ra, ta na töve nī yu'vi vi, vaji tāchi ma ra kùu rey tu'un ña ni ka'ni ra tandi'i ma ndra'ii kuati. ²⁴ Ta cha'a' ma ña chìnuni ma Moisés ma ora cha chīcha ra, na töve nī kuuni ra ña kà'an na ña ra se'e ma ñase'e ma Faraón kùu ra. ²⁵ Va'a ga, kūuni ra, ña ndè'e ra tundo'o indukuni chi'in ma ñivi kùuni ma Ndioo, kua ña kakuu nuu sii ni ra nundani te'en tikan ni, jà'a ra kuatini. ²⁶ Cha kāchin ra chi'in ma chinituni ra ña va'a ga nde'e ra tundo'o indukuni kua ni nde'e ma ra ni kuu Cristu, kua ma ña kusii ra cha'a' ma ña ya'aga va'a ta ya'vi ña ìyo ma ñuu Egiptu. Vati endeeni ndātu ra ma ya'vi ña ni ku'va ma Ndioo nuu ra ma iti' nuu. ²⁷ Cha'a' ma ña chìnuni ma Moisés, yakan va ndākoo ra ma ñuu Egiptu ta kēe ra kuà'an ra, ta nī tukuii ndasii ra vaji kuxaan ma ra kùu rey chi'in ra. Yakan va jāndeeni ra jin najaga ta'an ra ti ch̀to ra ña Ndioo tĩndee ra ra, vaji na kùu nde'o ra.

²⁸ Cha'a' ma ña chìnuni ma Moisés, jā'a ra ma viko Pakua, ta tāchi ra ña na kosoyava na ma nii ma nani nuu òyo yuve'e na, ikan na tòve nani ma tati chà'ni ñivi ma nì'iin ma ndra chīcha se'e nunuu ma ñivi israelita. ²⁹ Cha'a' ma ña chìnuni ma ñivi israelita, kūu chā'nda java vi ma tañu'u kua'á ma tava kùu iin ma ñu'u' ití ni. Ta juuni takan kūuni ma ndian òyo ñuu Egiptu ja'a na, va nī kūu yí, ti kakā'a na ma takuui. ³⁰ Cha'a' ña chìnuni ma ndian israelita, kāvanuu na ucha kivi ma ninii yu'u ma ñuu nàni Jericó, ta ora cha yā'a kāvanuu na, ndūva ma nama' ña kavanuu ninii yu'u ma ñuu ka'nu ikan.

³¹ Cha'a' ña chìnuni ma Rahab, ña'a tondo, na tòve nī chi'an indukuni chi'in ma ndian na tòve chìnuni òyo ñuan, vati chā'a ña chūndixe'e ndra israelita ndra kuànduku tu'un ñuu ikan, ta kī'vi ndra tichi ve'an.

³² ¿Niyi tiá òyo yí ña ka'in?, kùuni ndo. Chìniñu'ugai tiaga tiempu tuva nàtu'in cha'a' ma ndra chìnuni tava kùu ma Gedeón, ma Barac, ma Sansón, ma Jefté, ma David, ma Samuel chi'in cha'a' ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. ³³ Cha'a' ma ña chìnuni ma ndra'ya tu'un Ndioo, jākanaa ndra ora kānita'an ndra chi'in kua'a' va'a ma ñuu, ta jā'a ndra kua'a' va'a tiñu va'a kuenda ma ñivi, ta tandi'i ma ñivi nī'i na ña kāti ma Ndioo ña ni ku'va ra niku. Ta juuni kuu chāsi ndra ma yu'u ma ii'ii ndia. ³⁴ Ndā'va na ma ñu'ú nduva'a kuii tiin. Kākú na ña chani kuvi kuii na chi'in machiti nduva'a kuii xaan niku. Tāva na ma ña ndee na jin ya'a likite'en na, ta chāa na kūu na ma ndian ya'a ga va'a kanita'an ma nuu òyo kuati. Ta jākanaa na ma ndra kùu jandaru kīchi ñuu chika kānita'an chi'in na. ³⁵ Ìyo ma ñivi ña'a nī'i ndito ndiko vi ma ñivi vi ndian kachī'í ña nātaku ndiko na.

Ta òyo tuku ñivi ña jānde'e ñivi tundo'o na cha'a' ña chìnuni na tu'un Ndioo. Va nī kuuni na kakú na ta koo nuna na. Yakan va kachī'í na, ta takan kùu natakú ndiko na ta kūu chiyo va'a ga na tiaga iti' nuu. ³⁶ Ìyo ma ndian ndē'e tundo'o jā'a ma ñivi ña kā'an ti'ini na chata na, ta òyo ma ndian kandō'o chi'in yo'o jā'a na, ta juuni òyo ma ndian ndikun chi'in karena ña kī'vi na ma tichi vekaa ndia. ³⁷ Ta òyo ma ndian kachī'í chi'in yuu, ta inga na tā'nda java ndaa na chi'in serruchu, ta ndian chī'í chi'in machiti xaan nduva'a kuii ndian. Va ma ndiakan chākunuu na te'en tikan ni, ta chāku'un na ñii mvechala a ñii tixu'uni. Ta ya'a ga nda'vi na, ta ya'a kùuni

ma ñivi ka'ni na na, ta xaani na na ndia. ³⁸Ta ma ndiakan, vaji va'a ga na kua ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya, ta chākunuu ku'u na takani tichi ku'u a chata yuku. Ta chiyo na tichi yavi yuti a tichi yavi yuu ni ndia. ³⁹Vaji takan, ñi'iin na na töve ñi ni'i na ma ña kāti ma Ndioo ña ni ku'va ra, vaji ya'a ga ndòmani ma Ndioo cha'a' ma ña chìnuni na ma tu'un ra. ⁴⁰Vati ma Ndioo kāchin ra iin ña va'a ga ña ni ja'a ra kuenda yo. Vati kuyanga ña jachinu ra ma tu'un kà'an ra ña ni ku'va ra nuu na nda kati ji'na kuti'vi yo chi'in na ndia. Ta takan kùuni Ndioo ña na koo ndaa ndisaa yo.

Na nde'o ma ña ja'a Jesuu ta chinunio ma ña kà'an ra

12 Yakan va tava ka'iin kua'a' ñivi ña chìnuni ma tu'un Ndioo, iin na yatini nuu yo takua ka'iin viko. Ta ndiakan endee jàna'a na nuu yo naja kua kùu yo ora chinuni va'a yo tu'un ra. Yakan va na jaxiin yo ndisaa kuii ma ña jàtañu nuu yo chi'in ma kuati jà'a yo ña jàkanuu yi ma xinio. Ta na jandeenio ta tandikun yo ku'un yo ma iti' nuu. ²Ta na nde'e chi'in nuu yo ma ña jà'a Jesuu ta chinunio yi. Vati maa ra kùu ma ra chító tuva ndicha ña chìnunio, ta juu ra kùu ma ra jàndondaa va'a ma anima yo tuva ndicha ña töve chìnuni va'a yo. Jesuu nduva'a ndē'e ra tundo'o ma ora chūtaka ra ma nuu kruu, va na töve ñi jachi'in ra yi, vaji iin tukanuu nduva'a kuii kùu yi cha'a' ma ña chí'í ra takan. Vati ora ya'a ndio ña ndē'e ra ma tundo'o, ikan ni ni'i ra ma ña va'a, ta nduva'a kuii kichi sii kùuni ra ta chūnandi ra ma iti' chiyo kua'a' ma Ndioo ma nuu chà'nda ra tiñu. ³Yakan va na kuku'uni ndo cha'a' ma ña naja kua tā'an ma Jesuu niku, ña ya'a ga ndē'e ra tundo'o cha'a' ma ndian ya'a ga jà'a kuati. Yakan va tu kütatu ndo chi'in ma ña chìnuni ndo, ta ña mǎxii kuuni ndo ndia. ⁴Vati ndyo'o takā'an chaa kivi ña ni kuvi ndo jà'a ña kùndeeni ndo ma kuati ña jà'a na chata ndo. ⁵Ta cha nāani ndo niku ma tu'un ña chūndayu'u ma Ndioo ndo takua kùu ndo iin ma se'e ra. Ta te'en kà'an yi nuu ma tutu ikan:

Yo'o se'yu, ìyo yi ña jachi'un tuva chūndayu'u ma Racha'nu
Ndioo ma ña töve va'a jà'a ndo.

Ta töve maxii kùuni ndo ora jàkuninaa ra ndo ndia.

⁶Vati ora chūndayu'u Ndioo ma ña töve va'a jà'a ndo,
ña'a jàna'a yi ña kùu ndo ma ndian kùuni ra nde'e ra,

ta ma ndyo'o ndaki'in ra ndo ña kùu ndo se'e
ra, ta ndo'o ndo jà'a ra.

⁷Yakan va na jandeeni ndo ma tundo'o ña jànde'e Ndioo ndo, ti takan jà'a ra chi'in ndisaa ndian kùu se'e ra. ¿A ìyo iin ra kùu tatá ña töve chūndayu'u ma se'e ra ma ora jà'a na iin ma ña töve va'a?, kùuni ndo. ⁸Vati tu ma Ndioo na töve chūndayu'u ra ndo ma tava jà'a ra chi'in iin se'e ra, kùuni yi ka'an yi ña yöve se'e ndicha ra kùu ndo, vati kùu ndo takua se'e nda'vi ndian töve tatá. ⁹Va ma ora kùu yo ndiakwati niku, ma ndian kùu tatá yo ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya, chūndayu'u vi cha'a' ma ña töve va'a jà'a yo, ta tiñu'u yo vi cha'a' ña takan jà'a vi chi'in yo. ¿A töve tiaga va'a ga ña na tiñu'u nduva'a kuii ga yo ma tatá yo, ra ìyo andivi?, kùuni ndo. ¿Ti takan na kuu ni'o ña koo va'a yo! ¹⁰Vati ma ndian kùu tatá yo ìyo ma ñuñivi i'ya, chūndayu'u na yo ma ñuñivi kuiti kivi ña vèchi koo yo i'ya. Va chūndayu'u ra yo tava chànini ra ja'a ra yi. Va ma Ndioo chūndayu'u ra yo cha'a' ña ndicha kuii ma ña va'a ga kùu yi kuenda yo, ikan na jandakuu íi yi yo ma tava kùu ra. ¹¹Ndicha va'a ña nda tundo'o nikuuni na töve sii kùunio jà'a yi ma ora kicha'a yi nuu yo, vati nduva'a u'vi yi, vati ya'a ga sùtinio jà'a yi. Vati tu maa yo jandeeni yo cha'a' ma tundo'o ikan, ta takan kùu tu'va yo ma ña jàna'a yi ta kùu koo vii yo ta kùu koo yo ndian ndaa ndia.

Ya'a ga ndasii kùu yi kuenda yo tuva na töve jachi'o ma ña kà'an Ndioo

¹²Yakan va na jandochaa ndiko ndo ma nda'a' ndo ña ya'a ga chitatu chi'in ma kondo cha'a' ndo, ti ya'a vita kùuni yi. ¹³Ta na nanduku ndo ma iti' ndaa ña na ki'vi ndo, ikan na nda'a ma cha'a' pe'lu ndo, ikan na tüva ga kuyakua yi tiá iti' nuu.

¹⁴Na kunumi ndo koo vii va'a ndo chi'in tandi'i ma ñivi. Ta na koo íi ndo ndia. Vati ni'iin yo, na kùu nde'o ma Racha'nu, tuva na töve ndian íi kùu yo. ¹⁵Na kunumini ndo, ikan töve ni'iin ndo kumani ma ñamani Ndioo ña chà'a ra nuu ndo, ikan na töve ni'iin ndo ndakuu xaan nduva'a kuii ndo, koto kùu ndo takua kùu iin yoku'u ña kee chiti uvanuu yi, ta jàtivi yi na, nda kati ch'í na jà'a yi. ¹⁶Ta ni'iin ndo na jà'a ndo ni'iin nakuyi chi'in ma ñasi'i inga ra, ta tu jãña ndo ña tiñu'u ndo ma ña íi, ti takan jã'a Esaú niku.

Vati iini cha'a' ña chūnandi ra chāchi ra, vaji se'e nunuu kùu ra, ta sāma ta'an ra ma tundeeni chi'in yani ra ña ni ni'i ra nuu ma tatá ra niku. ¹⁷ Ta ndyo'o chító va'a ndo ma ora chāa ra ma nuu nda tatá ra ña kùuni ra ña ja'íí ma tatá ra nuu ra, va sōkonda'a ra ra, ta vaji nduva'a kuii chāku ra, tüva kuu ndova'a ndiko ra takua chíyo ra niku. ¹⁸ Ndyo'o na töve nī jayatin ndo ndo iin yuku ndichin, ma tava jā'a ma ndian israelita tatiempu. Ta ma yuku i'ya ndu'va kuitinia tīn yi ma nuu nduva'a kuii naa ma chata yi, ta nduva'a kuii chākin tiati ndia. ¹⁹ Vati juuni na töve nī chini ndo ma tati ma yutun tivi ni ma tu'un va'a ña kà'an ma Ndioo. Ta ma ndian chíni ma ña kā'an ma Ndioo, jānini na ña ikan, na tüva kà'an ga ra chi'in na. ²⁰ Vati na töve chāta'ani na ma ña kàti ra ña ìyo yi ña ja'a na ta ka'an ra te'en: “Ma ndian kùtaa iin cha'a' ma chata yuku ikan ìyo yi ña ka'nio na chi'in yuu a chi'in nduva, ndava nikuuni vaji kiti a ñivi kùu na.” ²¹ Ya'a ga nduva'a ndasii ma ñivi ña ndē'e vi ña kūu takan ta nda ma Moisés kicha'a kà'an ra te'en: “Ya'a ga ndàyui ña yu'vī”, kàti ra.

²² Vati ndyo'o kuàjayatin ndo ndo ma chata inga tuku yuku ña nàni Sión chi'in ma tichi ñuu ka'nu kuenda ma Ndioo ìyo endeeni. Ta ma ñuu ikan ìyo yi andivi ta nàni yi Jerusalén. Ta ikan kùti'vi nduva'a kuii kua'a' mii tati va'a ña endee jàka'nu ndio na Ndioo. ²³ Ta juuni cha kuàjayatin ndo ndo ma nuu kùti'vi kua'a' ma ndian kùu se'e nunuu ma Ndioo, va ma ndian cha ìyo sivi ma andivi. Ta ikan kùti'vi ndo chi'in Ndioo, ra jàkutuni ma kuati tandi'i ma ñivi, ta juuni kùti'vi ndo chi'in ma ndian va'a ndian chíyo tatiempu, ndian cha jāndondaa ma Ndioo ma anima. ²⁴ Ta ikan ndaa Jesuu ndia, ra jāndo'iin ra iin ma tu'un chaa chi'in ma nii ra choso yava ra chata yo, ña jànandoo ma kuatio. Ta nii ikan kùu ma ña va'a ga ña kà'an cha'a' yo kua ma nii ma Abel.

²⁵ Yakan va ìyo yi ña kumi kuenda nduva'a kuii ndo ndo, ta jachi'in ndo ma tu'un ña kà'an rakà'an chi'in yo. Vati ma ndian na töve nī jachi'in ma ra kà'an ma ora chūndayu'u ra na ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. Ta ma ndiakan na töve nī kakú na. Ña'a kùuni yi ka'an yi ña juuni na kùu kakú yo tu kesiin yo ña jachi'o ma tu'un kà'an ma ra ìyo andivi. ²⁶ Ma tiempu ikan ma tu'un ña kā'an ma Ndioo, jā'a yi ña tāan ma ñu'u' ñuñivi i'ya, va ma vitin kà'an Ndioo te'en: “Inga cha'a' ndiko ni ja'i ña na taan na yöve ma nuñu'uni,

vati juuni ni ja'i ña na taan ma andivi ndia”, kàti Ndioo, ²⁷ Ora kã'an ma Ndioo “inga cha'a' ndiko” takan, kùtuninio ña ni naa ndisaa kuii ma ña tūvi niku, va ma ña kùu kandaa ta kùu sama yi kua'a' va'a cha'a' ndanu nikuuni, yakani ni naa, ta ma ña na kùu kandaa ta na kùu sama yi ndanu nikuuni, na töve ni naa yi. ²⁸ Ni ku'va Ndioo ña na ki'vi yo nuu chà'nda ra tiñu. Ta ikan nĩ'iin na na kùu tavani'i na yo. Yakan va ìyo yi ña ndakan yo ta'vindioo nuu ra cha'a' yi. Ta na jaka'nu yo ra ta tiñu'u yo ra ora jà'a yo tiñu kuenda ra, takua kùuni maa ra. ²⁹ Vati ma Ndioo yo kùu ja'a ra ña naa yo tava kùu iin ñu'ú ña chà'mi tandi'i nakuyi.

Naja kua ìyo yi ña ja'a yo ikan na kichi kusini ma Ndioo nde'e ra yo

13 Koto ndäkoo yo ña kùunio nde'o ma tandi'i ñivi, ta kùuni ndo nde'e ndo na tava kùu ma yani ndo. ² Koto näani ndo ña kùuni ndo nde'e ndo ma ñivi chàa ma ve'e ndo, vati ìyo ma ndian jã'a takan, ta ni töve nĩ chito na ña ndian chàa ve'e na kùu tati va'a ña jà'a tiñu nuu Ndioo. ³ Na kuku'uni ndo ña tìndee ndo ma ndian indii tichi vekaa, takua kùuni ndo ña indii ndo ma tichi vekaa chi'in na indukuni ndia. Na nakanini ta'an ndo cha'a' ma ndian nduva'a kuii ndè'e tundo'o, vati juuni maa ndo kùu nde'e ndo tundo'o iti' nuu ndia. ⁴ Tandi'i ndo ìyo yi ña tiñu'u ndo ma ñivi ndaka ndo ña kùu ñasi'i ndo, ta na ki'vi ndo kusu ndo chi'in nĩ'iin inga ñivi tanda'a chi'in inga na, ti koto jàkini ndo ma nuu chito kixi na, vati Ndioo ni jakutuni ra nda ndian ni kùuni ña töve tiñu'u ndian tanda'a chi'in inga na, ta ndian kì'vi chi'in ñasi'i inga ra a chi'in ii inga ña'a ndia. ⁵ Töve ìyo yi ña kuuni ga ndo nde'e ndo ma xu'un' ndo. Ta na kusii ndo chi'in ma tandi'i ndatiñu ña ìyo nuu ni ndo, vati ma Ndioo te'en kà'an ra: “Nĩ'iin cha'a' na ndäkoï ñun ta na ndõo ma'iiun ndia”, kàti ra. ⁶ Yakan va chito yo ña ndicha va'a kùu ma tu'un kà'an yi i'ya:

Ma Racha'nu Ndioo kùu ma ra tìndee yu'u,
ta töve yu'vi ndè'i jin jà'a na kuati chatai.

⁷ Na kuku'uni ndo ma pato ndo ndian kàtitu'un tu'un Ndioo nuu ndo. Ta na ku'va ndo kuenda naja ìyo na. Ta takua chìnuni na tu'un Ndioo, ta takan maa ndo ìyo yi ña chinuni ndo tu'un ra ndia. ⁸ Jesuu juuni indukuni kùu ra ma ra ìyo iku, ta vitin, ta iti' nuu ndia. ⁹ Koto chìnuni ndo cha'a' ma tu'un siin siin kà'an ña töve va'a jàna'a ma

inga na. Va'a ga ña chìnunio ma ñamani ña chà'a Ndioo nuu yo chi'in ndisaa anima yo kua ma ña chìnuni yo ña cha'nu ma anima yo chi'in ndayu ña chà'a ñivi ña na ndova'a yo kuenda Ndioo ora chàcho yi. Ma ndayu ikan töve tìndee yi ma ndian chàchini yi.

¹⁰Vati ìyo iin nuu naa nuu yo. Ta ma nuu naa ikan, na kùu kachi ma ndra kùu sutu yi, ndra jàka'nu Ndioo ma tichi ma veñu'u í ña chiyo tatiempu. ¹¹Vati ma ra kùu sutu ka'nu ña kuxini nuu tiaga ma sutu, chùnda'a ra nii ma kiti ma tichi veñu'u í ña sokó ra yi, ikan na kindaa ma kuatio. Va ma kuñu ma kiti ikan kayu yi nuke'e tichi ku'u. ¹²Yakan va juuni takan tā'an Jesuu ora chí'í ra, ta na töve ní chí'í ra ma tichi ma ñuu ka'nu niku, ti chí'í ra tichi ku'u iti' chata ma kora ñuu. Ta takan ta'an ra ikan na jà'í ra ma ñivi ìyo ñuu chi'in ma nii ra. ¹³Yakan va na ku'un yo chi'in ma Jesuu ma tichi ku'u ta na nde'o tundo'o ma takua tā'an ra niku. ¹⁴Vati ma ñuñivi i'ya na töve iin ma ñuu ña ni koo indeeni kùu yi vati nànduku yo inga ñuu ka'nu ña ni koo iti' nuu. ¹⁵Yakan va nani ora ìyo yi ña jaka'nu yo ma Ndioo cha'a' ma Jesuu. Ma tu'un ña kà'an yo chi'in ma Ndioo kùu yi iin ña sòkó yo nuu ra. Yakan va na jaka'nu yo ma Ndioo chi'in tu'un kà'an yo. ¹⁶Koto nàani ndo ña jà'a ndo ma ña va'a, ta nata'vi ndo ma ndatiñu ndo chi'in ma inga na. Vati ma ña jà'a ndo i'ya kùu yi takua iin ña sòkó ndo nuu Ndioo, ta chàta'ani ra yi.

¹⁷Ta na jachi'in ndo ma ña kà'an ma ndian chà'nda tiñu nuu ndo ta chinuni ndo ma ña kà'an na. Vati ndiakan kùu ma ndian endee töve nìndee ña jakuenda na ndo ta chító na ña ìyo yi ña ka'an na nuu Ndioo cha'a' ndo iti' nuu. Yakan va na kunumi ndo jà'a ndo ma tiñu ña tachi na nuu ndo koto kànita'an yu'u ndo chi'in na, ikan na sii kùuni na ora jà'a na yi. Vati tu kanita'an yu'u ndo chi'in na, töve va'a yi kuenda ndo.

¹⁸Na ka'an ndo nuu Ndioo cha'a' ndi. Ta cha chító va'a ndi ña va'a chàhini ma chinituni ndi ta kùuni ndi ja'a ndi ña va'a chi'in ndisaa ñivi. ¹⁹Chikan chi'in yu'i ña na ka'an ndo chi'in ma Ndioo cha'i, ikan na ku'va ra ña na numini chikoni'i ndioi koi chi'in ndo.

Tu'un nuu ndi'inia

²⁰Ma Ndioo, ra chà'a ña na koo vii yo, ra jánataku ma Racha'nu chító'o yo Jesuu ora chí'í ra niku, ma ra kùu pato yo ti kumi ra

yo takua ja'a na chi'in mvechala, ta ra jāndo'iin tu'un ra chi'in yo endeeni cha'a' nii ra. ²¹Na jandondaa ra ndo, ikan na kuu jatiñu va'a ndo, ta na kuu jachinu ndo ndisaa tiñu takua kùuni maa ra. Ta na kùu ndisaa tiñu ña ja'a ra chi'in ndo, takua kùu iin ña chàta'ani ra cha'a' Jesucristu. Ti rakan kùu ma ra ya'a tacha ta ka'nu endeeni ña ìyo andivi. Ta takan na kùu yi. Amén.

²²Ndyo'o yanj, jàninj ndo ña na ni'i ndo chi'in anima va'a ndo ma ita'vi tu'un ña tai kuenda ndo, ikan na sii kuuni ndo ja'a yi.

²³Na koto va'a ndo ña ma ra yanio Timoteu chàkuu nuna ra vitin. Tu kichaa ra numini, ni kundakai ra ku'in kunde'i ndo chi'in ra.

²⁴Na kaña'a ndo chi'in ndisaa kuii ma ndra chà'nda tiñu nuu ndo chi'in tandi'i ma ndian ìyo ma ñuu nuu chà'nda Ndioo tiñu ndia. Ma ndra ìyo ñuu Italia, kùuni na tachi na tu'un ña kaña'a na chi'in ndo ndia.

²⁵Na ku'va ma Ndioo kua'a' va'a ñamani ra nuu tandi'i ndo. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu ña tãa racha'nu Jandiau

Racha'nu Jandiau tàchi ra iin tutu nuu tandi'i ñivi judú ndian chìnuni tu'un Jesucristu

1 Yu'u ra nàni Jandiau, ra jà'a tiñu kuenda Ndioo chi'in nuu Racha'nu Jesucristu, tàì tutu i'ya nuu ma ndi uchi uvi ma grupu ma ndian kùu ñivio ndian judú, ma ndian chítakuati ma ninii ka'nu ma ñu'u' ñuñivi.

Ndioo chà'a ña kùu koto yo koo yo takua kùuni ra

²Ndisaa ndyo'o ndian chìnuni tu'un Cristu, na sii kuuni ndo ora ndè'e ndo nda tundo'o nikuuni. ³Vati cha chító va'a yo ña ora ma Ndioo kì'in ra ku'va yo, ikan na nde'o tu ndicha kùu yi ña chìnuni yo ma tu'un ra, ta takan jà'a ra, ikan na kutu'va yo jàndeeni va'a ga yo ma tundo'o ña ni nde'e yo. ⁴Ta ora jàndeenio ma tundo'o ña ndè'o, ìyo yi ña kua'nu yo jà'a yi, ta ikan na chinuni va'a ga yo tu'un Ndioo chi'in ndisaa kuu anima yo, ikan na töve kumani nì'iin nakuyi nuu yo cha'a' ma ña chìnunio, ti takua kùuni Ndioo kùu yi. ⁵Vati tu ìyo nda ndyo'o kùmani kua'a' ga chinituni ndo, na ndakan ndo yi nuu Ndioo, ti rakan kùu ku'va ra tandi'i yi nuu ndo, ta töve kàtì'ini ra ora ndakan yo yi nuu ra, ti chìsii ra jà'a ra yi. ⁶Va ora ndakan yo yi nuu Ndioo ìyo yi ña chinunio ña na ku'va ra yi nuu yo, ta töve kàtio ña töve ndicha kùu yi. Ti tu kà'an yo takan ta kùu yo takua kùu ma tañu'u ña chàsiki ra' te'en tikan kuà'an ra'. ⁷Ma ndian chànini takan, va'a ga ña na töve kuantu na ma ña ni ku'va ma Ndioo nuu na. ⁸Vati töve iin nuuni ma ña chànini na, ti vitin chànini na iin nakuyi, ta inga kivi tuku nakuyi. Ta takan jà'a na.

⁹Ma ndian yani yo ndian ya'a ga nda'vi ìyo, na sii kuuni na, vati Ndioo ya'a ga tiñu'u ra na. ¹⁰Ta ma ndian kuika na ya'a sii kuuni na ora kindoo nda'vi na, vati ma ndian kuika kùu na takua kùu iin ita ña kàna yi nuu ñu'u' ta numini xii yi, ta chità yi. ¹¹Ti ora kèta ma nikandii, nduva'a kuu ndondii jà'a yi, ta numi kuini nàtii ma ita ikan,

ta xii yi ta chîta yi ta tüva vii kàa yi. Ta takan kùu chi'in ma ndian kuika ndia, ti numi kuiini ndi'i na chi'in ndisaa ma ña kuika na ndia.

Na jandeenio ora ndè'o tundo'o

¹²Ya'a ga sii kùuni ma ndian jàndeeni na ora ndè'e na tundo'o, vati ora ya'a ña jàndeeni na, ta töve jàña na chinuni na, Ndioo ni ku'va ra ña na koo na endeeni chi'in ra. Vati Ndioo chā'a ra tu'un nuu ndisaa kuii ma ndian kùuni nde'e na ra. ¹³Ora kùunio ja'a yo kuati, ña töve va'a ña kà'an yo ña Ndioo kùu ma ra tì'i ma ña kini tichi ma anima yo, vati ma Ndioo na kùu ki'vi ra chi'in ma ña kini, ta juuni töve chànini ra ja'a ra ma ña töve va'a, ta töve tì'i ra ma ña töve va'a ma tichi ma anima ma nì'in ma ñivi ña na ja'a na ma ña kini ndia. ¹⁴Vati ora kì'vi ma ña kini tichi ma anima yo, ta jà'a yo ma ña töve va'a, jà'a yo takan ti chàta'ani maa yo ja'a yo yi, ta chìkan ma kuñu yo yi ta kueeni kueeni kèña'a yi yo ndia. ¹⁵Cha'a' ma ña töve va'a chàta'ani yo ja'a yo, cha'a' yakan kèta ma kuati jà'a yo. Ta ma kuati i'ya, ora ya'a ga cha ndoka'nuga yi, juuni ikan kèta ma ña kùu kuvi yo endeeni ndia.

¹⁶Ndyo'o ndian yani ndian ya'a ga kùuni nde'i, koto kèña'a ndo juuni maa ndo. ¹⁷Ti tandi'i ma ña va'a chi'in ña ndaa, vèchi saani yi iti' andivi jà'a Ndioo, ra jà'a ña tūvi ma andivi chi'in tandi'i ma ña tacha ña ka'in nuu yi ndia. Ma Ndioo iini ra kùu ra nani kivi, ta na töve sàma ra takua sàma ma vati. ¹⁸Ma Ndioo kùu ra, ra kāchin ra ña koo ndito yo ta na kùu yo se'e ra cha'a' ña chìnuni yo ma tu'un ndaa ña kà'an ra, ikan na kuu yo ma ndian nunuu ta ndian í ga kuenda ra nuu ndisaa ma ña jätuvi ra.

Ìyo yi ña jakua'a yo ta jachi'o ma tu'un Ndioo

¹⁹Ndyo'o yani ndian ya'a ga kùuni nde'i, na kuku'uni ndo ma tu'un i'ya: Ìyo yi ña koo yati va'a ndo ña taso'o ndo tu'un va'a, ta na ja'a va'a ndo kuenda ma ña kà'an ndo, ta töve numi kuiini ña kayuni ndo. ²⁰Vati nda ndian ni kuuni ña kùxaan chi'in inga ñivi, na kùu ja'a na ma tiñu va'a takua kùuni Ndioo ña na ja'a na. ²¹Yakan va na jaña ndo ma kuati ña jà'a ndo chi'in ndisaa ña kini ña chàta'ani ndo ja'a ndo ndia. Ta na jachi'in va'a ndo ma tu'un Ndioo chi'in anima iñu'u ndo, vati ma tu'un ikan kùu ja'a yi ña na kuu kakú yo. ²²Ta na

jachi'in ndo ta na jakuu ndo ma tiñu ña kēe yu'u Ndioo, ta töve va'a ña taso'oni ndo yi. Va tu ja'a ndo takan janda'viña'a ndo chi'in juuni maa ndo. ²³Ma ndian taso'o ma tu'un Ndioo, ta töve jàkuu na ma ña kà'an yi, kùu na tava kùu ma ra ndè'e ra nuu ra nuu iin inu. ²⁴Ta ora cha yā'a ña ndè'e ra ma nuu ra, kèe ra kuà'an ra, ta numini nàani ra ma naja kua kàa ma nuu ra niku. ²⁵Va ma ra töve nàani ma ña chīni ra nuu tu'un Ley va'a Ndioo ña chà'a yi ndatu ña na kakuu nuna yo, ta tu juuni jàchi'in ra ta jàkuu ra ma ña kà'an yi, ta töve endee jàña ra ma ña kà'an yi, iin ra ya'a ga chīsii ni kuu ra cha'a' ña jà'a ra takan.

²⁶Tu ìyo ma ndian chànini ña cha kī'vi va'a na ma iti' Ndioo, va na töve jà'a kuenda na ma yu'u na ña kà'an na, jànda'viña'a na juuni maa na, ta ma ña jà'a na kuenda Ndioo tüvi nda kuenda yi. ²⁷Ma tu'un ndaa ta va'a ña ìyo yi ña ja'a yo kuenda ma Ndioo, ra kùu Tatá yo te'en kà'an yi: Ma ndian töve ma'á chi'in tatá, ìyo yi ña tindeo na, ta ma ñivi ña'a ña kìndoo nda'vi ña chī'í ii vi, juuni ìyo yi ña tindeo vi cha'a' ma tundo'o ña nde'e vi. Ta na kumi kuenda va'a yo yo, koto kī'vi yo ja'a yo ma ña kini ña jà'a ma ñivi ìyo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya.

Ndioo kùuni ra ña indukuni ndè'o ndisaa ñivi

2 Ndyo'o ndian yani, ndian chìnuni tu'un ma Racha'nu Jesuu ra ya'a ga ka'nu, tu ndicha ña chìnuni ndo tu'un ma Racha'nu, na töve ìyo yi ña siin siin nde'e ndo ma ñivi, ti Ndioo indukuni ndè'e ra tandi'i na. ²⁻³Ta tu ndyo'o ka'lin ti'vi ndo tichi iin veñu'u ña jàka'nu ndo Ndioo, ta chàa iin ra'ii ña ya'a ga kuika ta indii iin xe'e ña tacha nda'a' ra ta ñù'u ra ja'ma nduva'a kuii vii ta tacha, ta ndyo'o ya'a ga tiñu'u ndo ra ta kà'an ndo te'en chi'in ra: “Na kichiun ta kunandiun ma tayu va'a ta vii i'ya”, kà'an ndo chi'in ra. Ta tu ora ikani juuni chàa iin ra ya'a ga nda'vi ta ñù'u ra ja'ma ya'a ga meku ta ta'nda, ta te'en kà'an ndo chi'in ra: “Na kindoo yo'o kundaun iti' chiñani a kunandiun nuu ñu'u'.” ⁴Yakan va tu ndyo'o ja'a ndo takan, cha ndākuu ndo ma ndian nde'e ndaa, vati töve indukuni ndè'e ndo ñivi. Ti mamaa ña töve va'a chànini ndo ja'a ndo, va cha ndākuu ndo takua iin ra ndiso tiñu ra töve va'a jàndondaa ra kuati kuenda na, ti kuuniga ndo ma ndian kuika takua ma ndian nda'vi.

⁵Ndyo'o yani mai, na taso'o va'a ndo ma ña ni ka'in i'ya: Ndioo kùu ma ra kàchin ma ndian nda'vi ìyo ma ñuñivi i'ya, ikan na ya'a

ga chinuni na ma ña kà'an ra, ta ikan na ni'i na ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, vati yakan chā'a ra tu'un ña ni ku'va ra nuu ma ndian ya'a ga kùuni na nde'e na ra. ⁶Ta ndyo'o ya'a ga kàti'ini ndo chata ma ndian nda'vi, vati ma ndian kuika kùu ndian xaani nde'e na ndo ta ya'a jati'ini na chi'in ndo ta kēñu'u na ndo kuàndaka na ndo ma nuu ma ndra chà'nda tiñu, ikan na jande'e ndra tundo'o ndo. ⁷¿A töve ndiakan kùu ma ndian kà'an ti'ini na chata ma sivi iñu'u ma Racha'nu Cristu ra kùu chito'o yo?, kùuni ndo.

⁸Ndyo'o ya'a ga va'a jà'a ndo, tuva jà'a ndo ma takua kà'an ma tutu Ley ña ka'nuga tāchi ma Ndioo, ta ma tu'un ña kà'an ma nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: “Na kuuniun nde'e va'un ma ñivi ta'un ma tava kùuniun nde'un juuni maun”, kà'an yi. ⁹Va tu ndyo'o siin siin nde'e ndo ma ñivi, kùuni yi ka'an yi ña jà'a ndo ma kuati, ta juuni ma Ley Ndioo ikan tìsokuati ndicha yi ndo cha'a' ña töve jàchi'in ndo tandi'i ma ña kà'an yi. ¹⁰Vati tu iyo ma ndian jàchinu tandi'i ma ña kà'an ma tu'un Ley Ndioo, tu kumani jàchinu na iini ma tu'un ña kà'an yi, kùuni yi ka'an yi ña iyo kuati na jà'a ña töve jàchinu na ndisaa ma ña kà'an ma tu'un Ley Ndioo. ¹¹Vati ma Ndioo kùu ma ra kà'an te'en: “Na k'viun chi'in ñivi ña'a ña yüvi kùu ñasi'un, ta ña'a chi'in ra'ii yüvi ra kùu iian ndia”, ta juuni kà'an ra te'en ndia: “Na kà'niun ñivi.” Va tu iyo ndian töve k'vi chi'in ñivi ña'a töve kùu ñasi'i na, va chà'ni na ñivi, kùuni yi ka'an yi ña iyo kuati na, ti endee töve jàchi'in na ma ña kà'an ma tu'un Ley Ndioo. ¹²Ndyo'o iyo yi ña vii ka'an ndo chi'in ma ta'an ndo ta na töve iyo yi ña ja'a ndo n'iiin ña töve va'a, vati Ndioo ni jakutuni ra ma kuati yo cha'a' ma ley ra. Ta ma ley ikan kùu yi ma ña chà'a yi ndatu ña kakuu nuna yo nuu ma kuati. ¹³Vati ma ñivi töve kùnda'vini ma inga na, ni nde'e na tundo'o ora ni jakutuni Ndioo ma kuati na, ti Ndioo tüvi ni kunda'vini ra na, va ma ndian kùnda'vini ma inga na, ni kakú na nuu ma tundo'o ora ni jakutuni ma Ndioo ma ñivi.

**Tuva ndicha ña chìnunio ma ña ka'an ma
tutu Ndioo, iyo yi ña ja'a yo ma ña kà'an yi**

¹⁴Ndyo'o yanj, ¿a iyo nda kuenda yi ña kà'an yo ña iin ndian ya'a ga chìnuni tu'un Jesucristu kùu yo, tuva töve juuni jà'a yo tiñu va'a ña jàna'a yi ña ndicha ndian chìnuni tu'un ra kùu yo?, kùuni

ndo. Ndicha kuii ña töve ni kakú yo tu chìnunio takani. ¹⁵ Vati tu ìyo iin ndian yani yo a ñata'an yo ña kùmani vi ja'ma ku'un vi, ta ña töve ña kachi vi ndia, ¹⁶ ta juuni ìyo nda ndyo'o te'en nāka'an ndo chi'in vi: “Na ku'un va'un, ta na ku'un va'un ma ja'maun, ta na kachi va'un nda na kutu tichium”, kàti ndo chi'in vi. Va nda ndyo'o vaji ni ka'an takan nuu vi va na töve nī cha'a ndo ma ña kachi vi a ku'un vi, ta tüvi nda kuenda yi ma ña kà'an ndo tuva jà'a ndo takan. ¹⁷ Ta juuni takan kùu ma ña chìnunio, tu töve jà'a yo ma tiñu va'a kuenda Ndioo, ta ma ña chìnunio ikan töve nda kuenda yi.

¹⁸ Va ìyo iin ndian kùu ka'an te'en: “Yo'o ya'a ga chìnuniun tu'un Ndioo, ta yu'u ìyo tiñu va'a ña jà'i kuenda ra.” Ta vitin yo'o na jana'un ma ña chìnuniun chi'in nī'iin tiñu va'a ña töve jà'un kuenda ra, ta yu'u ni jana'i ma ña chìnuni nuun chi'in tiñu va'a ña jà'i. ¹⁹ ¿A yo'o chìnuniun ña ìyo uvanuu Ndiooni? Va'ani tu takan kà'un. Va, ¿a töve chà'un kuenda ña nda ndián' kùu kui'na juuni chìnuni na ña ìyo uvanuu Ndiooni ndia? ¿Ta endee ndayu na ña yu'vi na!

²⁰ ¿Ta naja ya'a ndava xiniun? Na koto va'un ti tuva chìnunio tu'un Ndioo ta nī'iin cha'a' töve jà'a yo ma tiñu va'a kuenda ra, töve nda kuenda ma ña chìnunio ikan. ²¹ Abraham, ra kùu ñivio chiyo taji'na, Ndioo ndē'e ra ra ña kùu ra iin ra ndaa, ora jā'a ra ña sōkó ra ma ra se'e ra, ra nàni Isaac nuu ma Ndioo nuu chito naá niku. ²² Ta kùu koto ndo ma tava jā'a ma Abraham, vati cha'a' ma ña chìnuni ra, yakan va sōkó ra ma ra se'e ra nuu ma Ndioo ma takua kùuni ra, ta cha'a' ma tiñu jā'a ra ikan kùu yi iin ña jàna'a ña chìnuni ndicha Abraham. Ta ma ña chìnuni ra ikan chāa yi ña kùu yi ña nduva'a ndaa nuu Ndioo. ²³ Takan chīnu ma tava kā'an nuu ma tutu Ndioo, ta te'en kà'an yi: “ma Abraham chìnuni ra ma tu'un Ndioo, yakan va Ndioo ndē'e ra ra ña kùu ra iin ra ndaa”. Ta ma Abraham iin ra ya'a ga nākoto Ndioo kùu ra ta iin meru ra kùu ra ndia. ²⁴ Na koto va'a ndo vitin, vati Ndioo ndē'e ra ña kùu yo iin ndian ndaa tu chìnunio tu'un ra, ta juuni jàkuu yo ma tiñu kà'an ra ndia. ²⁵ Indukuni tā'an ma ña nàni Rahab, ña kùu ña'a tondo, ma Ndioo ndē'e ra ña, ña kùu ña iin ña ndaa cha'a' ma tiñu ña jā'a ña, vati chā'a ña ma tichi ve'an ña kīndoo xe'e ma ndra'ii israelita ikan, ma ndra kuàkoto ma naja kua ìyo ma ñivi ma ñuu ikan. Ta tīndean ndra kēe xe'e ndra ma inga chiyo ma ve'an. ²⁶ Yakan va juuni kùu kutunini yo, ña ìyo yi ña

jàchinu yo tiñu va'a takua Ndioo kùuni ra ña na ja'a yo. Vati taku ma kuñu yo ña kùu jakesiin yo yi chi'in ma anima yo, ta tu tüva ìyo ma anima yo chi'in ma kuñu yo, ña'a kùuni yi ka'an yi ña cha chì'o. Indukuni kua ikan kùu chi'in ma ña chìnuni yo ña cha chì'í yi tu töve jàna'a yo ma ña chìnuni va'a yo chi'in ma tiñu jà'a yo.

Ìyo yi ña ja'a kuenda yo ma tu'un ka'an yo

3 Ndyo'o yani, na töve va'a ña ya'a ga kua'a' ndo kùu ndo matru ndian jàna'a tu'un Ndioo, vati cha chìto yo ti ndisaa yo ndian jàna'a tu'un Ndioo, ni jakutuni ni'i ga ra cha'a' ndisaa tu'un töve va'a ña jàna'a yo. ²Kua'a' nuu kuati jà'a tandi'i yo. Ta vitin tu ìyo nda ndian töve jà'a kuati chi'in tu'un kà'an na, kùuni yi ka'an yi ña iin ndian ndaa kùu na, ta juuni ìyo yati na kùmi na ndisaa ma kuñu na, ikan na töve jà'a na kuati chi'in yi. ³Tu ora tì'o ma kaa ña nàni frenu ma yu'u ma kuayu, ikan na jachi'in ri ma ña chà'nda yo tiñu nuu ri, takan kùu jaku'un yo ri ma ndanu kùuni maa yo. ⁴Ta juuni takan kùu yi chi'in ma varku ndia: vaji ya'a ga ka'nu run ta ma tati tindani'ni yi run ti ya'a ga ni'i chàkin yi, ta ma ra jàtiñu chi'in run kàva ra xini run chi'in yutun vali ma ndanu kùuni maa ra ku'un ra chi'in run. ⁵Ta juuni takan kùu chi'in ma yaa yo ndia, iin ña vali kuiini kùu yi ña ìyo yi ma kuñu yo, ta kùu ja'a yi iin ña nduva'a kuii ka'nu ndia. ;Ta juuni kùu yi tava kùu iin ñu'ú valini ña kùu ka'mi yi iin yuku nduva'a kuii ka'nu! ⁶Ta ma yaa yo kùu yi tava kùu iin ñu'ú. Iin ña töve va'a ña ìyo ma kuñu yo cha'a' ña kua'a' ña kini kà'an yi, ta jàtivi yi yo. Ta ma ña kini ña kà'an yo chi'in ma yaa yo, jàndokini yi yo ndisaa kivi ña ìyo yo, ta kùu yi iin ña kichi yi iti' andaya', nuu endee tiin ñu'ú. ⁷Ta ma ñivi kùu jandomasu na ma nda nuu kiti nikuuni, takua kùu ma kiti ìyo tumi, takua kùu chi'in koo, chi'in kua'a' nuu kiti xaan chi'in kiti ìyo tichi tañu'u. Tandi'i ma kiti takan kùu jandomasu ma ñivi ri. ⁸Va ni'iin yo na kùu ja'a yo ña kùmi maa yo yaa yo ña kà'an yi tu'un nduva'a. Ma yaa yo iin ña kini ìyo ma kuñu yo kùu yi, vati kùu yi iin ña xaan takua kùu yukú xaan ña kueeni kueeni ka'ni yi yo. ⁹Juuni chi'in tu'un ña kà'an yo chi'in yaa yo tiñu'u yo ma Ndioo ra kùu Tatá yo, ta juuni chi'in yi kànduva'a yo ma ñivi ña jätuvi ma Ndioo. Ta kàa na takua kàa ra. ¹⁰Ndyo'o yani juuni yu'u yo kèe ma tu'un ña vii ja'í

yo ma sivi Ndioo, ta juuni yu'u yo kèe tu'un kini ña kànduva'a yo ma ñivi ndia. Ndyo'o yani töve ìyo yi ña kuu yi takan. ¹¹Ma yaa yo chi'in ma tu'un kà'an yi kùu yi takua kùu iin nuu ndo'yoni nuu kàna ma takuui. Ta ikan na kùu kana ma takuui va'a chi'in ma takuui uva ndia. ¹²Ta juuni takan kùu ma yutun higu, ti na kùu kee ma chiti yutun olivu nuu run, ta juuni takan ma yoku'u chà'a chiti ña nàni uva na kùu kee ma chiti higu nuu run ndia. Indukuni na kùu kana takuui u'vá chi'in takuui va'a iin ndo'yoni. Ta takan kùu yi chi'in ma yaa yo ña kà'an yi tu'un kini chi'in tu'un va'a ndia.

Uvi nuu ma takua kùu chinituni
ìyo: ma chinituni Ndioo ta ma chinituni ñivi

¹³Tu ndicha ña ìyo iin ra tañu ndo ña ya'a ga ìyo chinituni Ndioo chi'in ra ta kùtunini va'a ra yi. Ta na jana'a ra ña ìyo ma chinituni ikan chi'in ra ora jakuu ra tiñu va'a takua kùuni ra, ta na koo vita anima ra ora jà'a ra yi. ¹⁴Va tu ndyo'o ku'va ndo ña na jandokini ndo ma anima ndo cha'a' ña kùmi ndo ma ña tixin ìyo chi'in ndo, ta cha'a' ña kùu ndo ndian endeeni nànduku ma ña kùuni maani ndo. Tu takan kùu ndo kùuni yi ka'an yi ña kùu ndo ma ndian jàtayi maani ndo ndo, ta ma chinituni Ndioo tüvi ìyo yi chi'in ndo. Ma ña chìnuni ndo kùu iin tu'un vatani tu takan chà'nini ndo. ¹⁵Vati ma chinituni i'ya na töve vèchi yi iti' andivi nuu ìyo Ndioo, ti vèchi yi ma nuu ñu'u' ñuñivi, ti kua chà'nini maa yo kùu yi, vati kùu yi ña vèchi yi ma chinituni ma kui'na. ¹⁶Ma nuu ìyo ma ndian ya'a ga tixin ña nde'e na ta'an na, ta endee nànduku maani na ma ña kùuni maani na, ta ndiakan nì'iin tiempu töve koo vii na chi'in ta'an na, vati mamaa kuatini ìyo na chi'in ta'an na.

¹⁷Va ma ndian ìyo chinituni va'a ña chà'a Ndioo nuu na, ya'a ga va'a ìyo na, ti töve kùu na ma ndian jà'a kuati, ta ya'a nànduku na naja kua koo vii na chi'in inga ñivi, ta iñu'u na ta jachi'in na ma ña kà'an ta'an na. Ta juuni ya'a ga kùnda'vini na ma ñivi, ta töve siin siin ndè'e na ma ta'an na, ta töve ìyo uvi nuu kua chà'nini na, ti ndisaa tiempu jàkuu na ma tiñu va'a ña kà'an na ña ni ja'a na. ¹⁸Ta ma ndian ya'a ga nànduku na koo vii na chi'in inga ñivi, ndiakan jàchi'in na ma takua kùuni Ndioo ña koo na, ta Ndioo ni ja'í ra na.

Ma ña töve va'a ña jàtivi yi yo

4 ¿Ndanu vèchi ma kuati ña jà'a ndo ña chàta'ani ndo kanita'an ndo chi'in maa ndo?, kùuni ndo. Vati ndicha ña vèchi yi tichi anima ndo ti mamaa kuati chàta'ani ndo ja'a ndo. Yakan va kànita'an yi chi'in ma ña kèe tichi anima yo. ²Ndyo'o kùuni ndo iin nakuyi, ta na kùu ni'i ndo yi, yakan va chà'ni ta'an ndo ndo, ta tixin ndo nde'e ndo ndatiñu inga na. Va tava na kùu ni'i ndo yi ndia, yakan va kànita'an ndo, tajan jà'a ndio ndo ma kuati. Takan kùu yi ña na töve kùu nata'an ndo ma ña kùuni ndo, ti töve kà'an ndo cha'a' yi nuu ma Ndioo. ³Ta tuva ndakan ndo iin nakuyi nuu Ndioo, na kùu ni'i ndo yi, ti töve chànini ndo kuàtiñu va'a ndo yi, vati kùuni ndo kuàtiñu ndo yi kuenda ma ña kini ña chàta'ani ndo ja'a ndo. ⁴¿Ndyo'o ndian cha ndākoo ndo ña jàchi'in ndo ma tu'un Ndioo! ¿A töve chà'a ndo kuenda ña tu nànduku ndo naja kua ndo'iin ta'an ndo chi'in ma ñivi kini ña ìyo ñuñivi, va iin kuati ka'nu kùu yi kuenda Ndioo? Yakan va nda ndyo'o nikuuni ña ni kuuni ndo ja'a ndo ma kuati ña ìyo ma ñuñivi, ta takan ndàkuu ndo iin ndian cha jàkesiin ndo ndo chi'in Ndioo. ⁵¿A chànini ndo ña töve nda kuenda ma tu'un Ndioo ña kà'an te'en?, kuuni ndo: “Ndioo cha tachi ra ma Tati Í ra ña na ki'vi ra ta koo ra tichi anima yo.” Ta ya'a kukuiñu ma Tati Í Ndioo jin koto jàkesiin yo iti' Ndioo ta ki'vi yo inga iti'. ⁶Va ma Ndioo iin ra ya'a ga va'a kùu ra, yakan va tìndee ra yo ña jàndeenio, ti ma tu'un Ndioo te'en kà'an yi: “Nuu ma ndian ya'a tayi kùuni, Ndioo cha jàchika ra ra nuu na, va nuu ma ndian ya'a ga vita anima, va chà'a ra ñamani ra nuu na”, kàti yi.

⁷Vitin na ku'va ndo ña na ka'nda Ndioo tiñu nuu ndo. Ta na jandeeni ndo ta na kù'va ndo ma anima ndo nuu ma kui'na, ikan na kundachiyoán' nuu ndo. ⁸Na jayatin ndo ma anima ndo chi'in ma Ndioo, ikan na jayatin ra ra xiin ndo ndia. ¿Ndyo'o ñivi kini!, na ndakoo ndo ña jà'a ndo kuati. Ta ndyo'o ndian ìyo uvi nuu kua chànini ndo, ti chàta'ani ndo jaka'nu ndo Ndioo ta juuni jàka'nu ndo ma ña kini ndia. Na ndakoo ndo ña ja'a ndo takan. Ta, ¿na jandaku'íi ndo anima ndo nuu Ndioo! ⁹¿Na nda'vi kuuni ndo ta kuaku ndo cha'a' iti' kini kuà'an ndo! Na ndakoo ndo ma ña chàkú ndo kuenda ña na too ma takuii tinuu ndo, ta juuni na ndakoo ndo ma ña sii kùuni

ndo ta na kichi ma ña ya'a ga nda'vi kuuni ndo. ¹⁰Ta na ndakuu masu anima ndo nuu ma Racha'nu Ndioo, ta ikan ni tiñu'u ra ndo.

Na töve ìyo yi ña ka'an ndo iin ña töve va'a chata ma ta'an ndo

¹¹Ndyo'o yanì na töve ìyo yi ña ka'an ndo ña töve va'a chata ma inga ñivi. Ta nda ndian ni kuuni ña kà'an chata iin ñivi a jà'ani ra ña kùu ra iin vesi, ra jàndondaa kuati, ta juuni kùu ra iin ra töve va'a kà'an chata ma tu'un ley Ndioo, ta cha ndākuu ra iin ra kà'an ndaa chata yi. Ta tu iin ra kà'an ndaa chata yi kùu ra, kùuni yi ka'an yi ña töve jàchi'in ra ma ña kà'an yi. ¹²Uvanuu Ndioo kùu ra ña chā'a ma Ley ra nuu yo, ta uvanuu ra kùu ra vesi ña jàndondaa kuati yo ndia, ta juu ra kùu ma ra jàkákú yo ta kùu tachi ra yo ku'un yo andaya'. Ta ndyo'o, ¿nda ndian kùu ndo ña chànini ndo jandondaa ndo ma kuati inga na?, kùuni ndo.

Töve va'a tu kà'an yo ña chìto yo niyi ni kuu itaan a isa

¹³Vitin va kùuni ña na taso'o va'a ndo ma ña ni ka'in, ndyo'o ndian kà'an te'en: “Ma itaan a isa ni ku'un ndi iin ñuu ka'nu, ta ikan ni koo ndi iin kuiya ña ni ni'i ndi ndatiñu, ta jàkanaa ndi kua'a' va'a xu'un'.” ¹⁴¡Va ndyo'o töve chìto ndo niyi ni kuu ma itaan a isa! ¿A ni koo ndito ndo?, kùuni ndo. Vati kùu yo takua kùu viko nu'uni ña kèta yi nundani, ta tiaga iti' nuu nundaa kuiini ndi'i yi nduta. ¹⁵Ma ña ìyo yi ña ka'an ndo kùu ma tu'un i'ya niku: “Ma Racha'nu Ndioo tuva kùuni ra ña ku'va ra ña na koo ndito ga yo ma ñuñivi i'ya, ta juuni na ja'a yo ma nda tiñu kùuni maa ra ña na ja'a yo ndia.” ¹⁶Ta ndyo'o endeeni kà'an ndo ma tava kùuni maa ndo, ta ya'a ga kutayi ndo, ta tandi'i ma ña sukun kùuni ndo takan, iin ña töve va'a kùu yi kuenda Ndioo. ¹⁷Va ma ndian chìto jàkuu tiñu va'a ta na töve jàkuu na yi, iin kuati ka'nu kuii kùu yi kuenda na tuva jà'a na takan.

Tu'un i'ya ìyo yi ña taso'o va'a ma ndian kuika

5 ¡Na taso'o va'a ndo ma tu'un ña ni ka'in i'ya ndyo'o ndian kuika!
 ¡Na kuaku ndo ta na nda'yu ndoo ndo cha'a' ma tundo'o ña ni nde'e ndo! ²Vati ma ndatiñu va'a ìyo nuu ndo cha tà'yu yi, ta ma ja'ma ndo cha chàchi ma liki'ndi yi. ³Ta ma oro chi'in ma plata ña ndākiva'a ndo cha kōyo ña kuxi chata yi. Ta ma ña kuxi yi ikan,

kùu yi takua kùu iin ku'va ña tìsokuati yi ndo. Ta kùu yi takua kùu iin ñu'ú ña ni ka'mi yi ma kuñu ndo. Ta, ¿a töve chà'a ndo kuenda ti ma kivi nuu ndi'i nia kùu yi vitin ña ni jande'e Ndioo ma tundo'o nuu ndo cha'a' ña ndōyo locho ma ña va'a ma tichi ve'e ndo jā'a ndo? ⁴Vati yakan kùu ma ya'vi ña töve nī tia'vi ndo ma ndian jàtiñu nuu ñu'u' ndo niku. Yakan va ndrakan kànachaa ndra ma nuu Ndioo, ra nduva'a kuii ka'nu cha'a' yi, ta rakan chini ra ma ña kà'an ndra. ⁵Ta nuu ñuñivi i'ya kùu ndo ndian ya'a ga ìyo ndatiñu ndo, ta chisii ndo ti jà'a ndo ma ña kini kùuni maa ndo, ta ya'a ga chàchi ndo ta nduva'a ndondu'u ndo takua nañu jundiki ña ni ka'ni ndra. ¿Ta takan ni kuu yi chi'in ndo ndia! ⁶Ndyo'o nduva'a tìsokuati ndo ta chā'ni ndo ma ndian töve ìyo kuati. Ta tüvi ìyo ni'iin na kua kuu ja'a na, ta kuu kakú na nda'a' ndo.

Ìyo yi ña kuantu yo nda kati kichaa ma Racha'nu

⁷Yakan va ndyo'o ndian yani, töve ìyo yi ña janañu'u ndo kuantu ndo ma Racha'nu nda kati kichaa ndiko ra ma nuñu'u' ñuñivi i'ya. Ma ndra tàchi ma ndatiñu, tuva kùuni ndra tava ndra ma ndatiñu va'a, ìyo yi ña kuantu ndra nda kati kukuiin ma savi ta töve ìyo yi ña janañu'u ndra. ⁸Yakan va ndyo'o juuni ìyo yi ña kuantu ndo ta tu töve jāña ndo ña chìnuni ndo, ti cha kùyatin ora ña ni kichaa ndiko ma Racha'nu ma ñuñivi i'ya.

⁹Ndyo'o yani na tìsokuati ndo, ta na kànita'an yu'u ndo chi'in inga ñivi, ikan na töve jande'e ma Racha'nu Ndioo ma tundo'o ndo, vati ma Racha'nu Ndioo kùu ra iin ra ni jakutuni cha'a' ma ñivi. Ta chani keta ma ora ni jakutuni ra ma kuati jà'a yo. ¹⁰Ndyo'o yani, na kuku'uni ndo ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na, vati ìyo ma tundeeni Ndioo chi'in ndra ora ndē'e ndra tundo'o. Ta na ja'a ndo indukuni takua jā'a ndra, ti ndrakan ni'iin cha'a nī janañu'u jā'a ndra. ¹¹Va chito va'a yo ti maa yo kà'an yo ña ya'a sii kùuni ndrakan cha'a' ña jāndeeni ndra ora ndē'e ndra tundo'o. Ndyo'o cha chito va'a ndo naja kua jāndeeni ma Job ma tundo'o ña ndē'e ra, ta juuni chito ndo ña Job nī'i ra ña va'a jā'a ma Racha'nu Ndioo nuu ndi'i nia, vati chito yo ña ma Racha'nu Ndioo ya'a ga kùnda'vini ra yo, ta juuni kùu ra iin ra chà'a ra ma tundeeni ra nuu yo ndia.

¹²Inga tuku tu'un nduva'a ka'nu ña ni ka'in ndyo'o yanĭ, na kã'an ndo ña ndicha ña ni ja'a ndo iin nakuyi tu töve ni ja'a ndo yi, ña ndava nda cha'a' ma Ndioo ra ñyo andivi, ni nda cha'a' ma ñivi ñyo ñuñivi, ni nda cha'a' inga nakuyi ndia. Tuva ni ka'an ndo "juu", na ja'a ndicha ndo ma ña ni ka'an ndo ña ni ja'a ndo. Ta tu ka'an ndo, "töve" ñyo yi ña endee töve ja'a ndo ma ñ'iin nakuyi, ikan na töve tiso Ndioo kuati chata ndo ta jande'e ra tundo'o cha'a' ma ña kã'an ndo.

¹³Tu ñyo nda ndyo'o ya'a ga nda'vi kùuni ndo a nde'e ndo tundo'o, na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'a' yi. Ta tu ñyo nda ndyo'o ya'a ga chisii ndo, na kata ndo yaa ña jàka'nu ndo ma Ndioo chi'in yi. ¹⁴Tu ñyo iin ndian ku'vi ma tañu ndo, na kana ndo ma ndracha'nu, ndra chà'nda tiñu ndian chìnuni tu'un Jesuu, ikan na ka'an na chi'in Ndioo cha'a' ra, ta ora kicha'a na ka'an na chi'in sivi ma Racha'nu Jesuu, na ka'yu ndra ma cete xini ma ra ku'vi. ¹⁵Ta tu ya'a ga chìnuni ndra ña ni nda'a ma ra ku'vi ora kã'an ndra chi'in ma Ndioo, Ndioo ni janda'a ra ra. Ta tu ma ra ku'vi ikan jã'a ra kuati niku, Ndioo ni janaa ra ma kuati jà'a ra.

¹⁶Yakan va ndyo'o na na'ma ndo ma kuati jà'a ndo chi'in ma ta'an ndo, ta na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'a' ma ta'an ndo, ikan na nda'a ndo. Vati iin ra ndaa, tu chikan ra iin tiñu va'a nuu Ndioo chi'in ndisaa anima ra, ni ni'i ra yi cha'a' ña ñyo kua'a' tundeeni Ndioo chi'in ra. ¹⁷Takan kũu ma ra nãni Elía, ma ra kã'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na, kũu ra iin ñivini ma tava kũu yo, ta ora kã'an ra chi'in Ndioo chi'in ndisaa kuii ma anima ra ña na kũun ga ma savi, ta jãña ndio ma savi ña kũun ra' ma nuu ñu'u' ñuñivi uni kuiya sava. ¹⁸Ta ora yã'a ma uni kuiya sava ikan, tajan kã'an tuku ra chi'in ma Ndioo inga cha'a' ña na kuun ndiko ma savi, ta kicha'a ndiko ma savi ña kũun ra', ta ma ndatiñu kãa ma nuu ñu'u' ñuñivi, ta yakan ya'a ga chà'a yi ma ña kũu kacho.

¹⁹Ndyo'o yanĭ tu ñyo nda ndyo'o kèsiin ndo ma iti' Ndioo, ta inga na jà'a na ña chikoni'i ndiko ndo, ²⁰na koto va'a ndo ña nda ndian nikuuni jà'a na ña chikoni'i ndiko ma ndian jà'a kuati ma iti' töve va'a kuà'an na, ta kī'vi ndiko na ma iti' Ndioo, Ndioo ni ja'a ra ña ni kakú na, ikan na tũvi kuvi na endeeni, ta ni janaa ra tandi'i ma kuati ña jã'a na niku.

Tutu nunuu ña tāchi racha'nu Petu'

Petu' kàña'a ra chi'in ndisaa ma ndian chìnuni tu'un Jesucristu

1 Yu'u Petu', ra tatun Jesucristu, tòi ma tutu i'ya kuenda ndyo'o ndian ndòyo ñuu ña töve kùu ñuu ndo, ndian chètakuati te'en tikan iti' ñuu chika, takua kùu ma ñuu nàni Ponto, Galacia, Capadocia, Asia chi'in ñuu Bitinia. ²Ti ma Racha'nu Ndioo, ra kùu Tatá yo, kāchin ra ndo taji'na niku ña na kuu ndo ñivi ra, ti takan kùuni ra. Ta cha'a' tiñu jà'a ma Tati Í ra tichi anima ndo kùu yi ña Ndioo jā'a ra ña kùu ndo ndian í kuenda ra, ikan na jachi'in ndo tu'un Jesucristu, ta janandoo ra ndo chi'in níi ra. Ta na ndokua'a ma ñamani Ndioo chi'in ndo, ta na koo vii ndo chi'in ra ndia.

Kuatu yo ña ni ku'va ma Ndioo nuu yo

³Na jaka'nu yo ma Ndioo ra kuu Tatá ma Racha'nu yo Jesucristu, ti cha'a' ña ya'a ga kùnda'vini ra yo kùu yi ña jā'a ra ña kaku chaa ndiko yo cha'a' ña jānataku ndiko ma Ndioo ma Jesucristu tañu ndian ndií. Cha'a' ña'a kùu yi ña ndàtu yo ña ni koo ndito yo endeeni, ⁴ikan na ni'o iin tundeeni ña indii va'a ma iti' andivi kuenda ndo jà'a ra. Ta yakan na töve ni naa yi ta na töve ni kuñu'u yi, ta juuni na töve ni xii yi ndia. ⁵Ta cha'a' ña ya'a ga chìnuni ndo ma tu'un Ndioo, yakan va kùmi kuenda ra ndo chi'in ma ndatu ra, ikan na kuu ni'i ndo ña kuu kakú ndo. Ta tandi'i yakan cha ìyo tu'va kuenda ña jàna'a ra yi nuu ndo ma kivi nuu ni ndi'i nia.

⁶Ta cha'a' ña'a kùu yi ña ya'a ga chisii ma anima ndo, vaji vitin kuenda tia kivini ìyo yi ña nde'e ndo kua'a' nuu tundo'o, ⁷ikan na kuu ni'i ndo ku'va, cha'a' naja kua ña ndicha ña chìnuni ndo tu'un Ndioo. Vati ma ña chìnuni ndo kùu yi takua kùu iin oro: ti ma oro ji'na ga ìyo yi ña ki'in yo ku'va yi chi'in ñu'ú, ikan nde'o tuva ya'a ga va'a yi. Va ka'nuga kùu ma ña chìnuni yo kua ma oro ikan, vati ma oro ni keta kivi ña ni naa yi. Yakan va ora ki'in ma Ndioo ku'va ma ña chìnuni ndo ni ku'va ra kuenda tu ndichaga ña chìnuni ndo kua ma oro ikan, ta ni jaka'nu ra ndo ta tiñu'u ra ndo ta ka'an ra ña kùu ndo ndian ya'a tacha ora na kichaa ndiko ma Racha'nu Jesucristu.

⁸Ndyo'o ya'a ga kùuni ndo nde'e ndo ma Jesucristu, vaji takä'an nde'e ndo ra chi'in tinuu ndo. Ta vitin ya'a chìnuni ndo tu'un ra, vaji töve ndè'e ndo ra, ta nduva'a kuii ka'nu kùu ma ña chisii ndo, vaji kùuni ndo ka'an ndo iin tu'un cha'a' ña ya'a ga chisii ndo va töve nani'i ndo najakua ka'an ndo yi, ti iin ña ya'a ga ka'nu kùu yi, ⁹ña ndyo'o cha kua nàta'an ndo ña kàkú ma anima ndo, jà'a ña chìnuni ndo tu'un ra.

¹⁰Ma tatiempu ga niku, ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, kua'a' nuu jākua'a ndra ta nānduku tu'un ndra ña kùuni ndra koto kachin ndra cha'a' ma ña ni kakú yo i'ya, ta juuni kā'an ndra cha'a' ma ñamani Ndioo ña chà'a ra nuu yo vitin, ¹¹ti kùuni ndra koto kachin ndra nda kivi ta nda ñivi kùu vi ña jàna'a ma Tati Íí Cristu ña ìyo chi'in ndra ora kātitu'un yi nuu ndra cha'a' naja ni kuu yi ora ni nde'e ji'na Cristu tundo'o, ta naja kua ni kuu yi chi'in ra ora ndotacha ra tiá ití' nuu. ¹²Va ma Ndioo jā'a ra ña na koto kachin ndrakan yi ña ma tu'un ña kātitu'un ndra töve kuenda maa ndra kùu yi, vati kuenda ndyo'o kùu yi ma tiempu vitin. Ta vitin juuni ma tu'un i'ya kùu yi ma tu'un ña kātitu'un ma ndra kēta nuu ndo cha'a' ma tu'un va'a ña naja kua jākakú Ndioo yo. Ta kātitu'un ndra yi chi'in ndatu ma Tati Íí Ndioo ña kīchi ití' andivi. Ta ndisaa ma tati va'a ña jàkuu tiñu nuu Ndioo nānduku tu'un na naja kua kuu kutunini na yi.

Ndioo kùuni ra ña na ki'vi yo ití' ya'a ga íí

¹³Yakan va na koo tu'va va'a ndo chi'in chinituni ndo cha'a' ma tiñu jà'a ndo, ta na töve ya'a ndu jà'a ndo nì'iin nakuyi. Ta kuantu ndo ma ñamani Ndioo ña ni ku'va ra nuu ndo ora ni kichaa ndiko ma Racha'nu Jesucristu. ¹⁴Ta ndyo'o ña kùu ndo iin ndian kùu se'e Ndioo, ndian ya'a ga jàchi'in ña kà'an ra, na jā'a ndo ma takua chikan ma kuñu ndo ña ja'a yi, ma takua jā'a ndo ma antea ora takāaga nàkoto ndo ma Ndioo niku. ¹⁵Ma ña ìyo yi ña ja'a ndo kùu yi ña na koo vii ndo chi'in ma Ndioo, ikan na kuu ndo iin ndian íí, ti ma Ndioo ra kā'an chi'in ndo ña na ki'vi ndo ma ití' ra, ti iin ra ya'a ga íí kùu ra. ¹⁶Vati ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: “Na kuu ndo iin ndian ya'a ga íí, vati yu'u iin ra ya'a ga íí kùu”, kàti Ndioo.

¹⁷Ta tu ndyo'o kà'an ndo te'en “Tatá”, chi'in ma Ndioo, ra kà'an ña va'a a töve cha'a' ta'ii'iin tiñu jà'a yo. Ta indukuni takan jà'a ra

chi'in tandi'i ma ñivi. Yakan va ndava nikuuni ña ja'a ndo, ìyo yi ña tiñu'u ndo ra, ikan na kuu koo vii ndo ma ndisaa kuiya ña ni koo ndo ma ñuñivi i'ya. ¹⁸ Vati ma Ndioo kùu ma ra jākakú ndo. Ta töve va'a kùu ma ña ni'i ndo ña kua chíyo ma ndian kùu ñivi ndo ndian chíyo taji'na. Ti ora jākakú Ndioo ndo töve ni ja'a ra yi chi'in ma ndatiñu takua ma oro a plata ti yakan numini ndi'i yi. ¹⁹ Vati uvanuu chi'in níí Jesuu kùu yi ña kùu tia'vi ra cha'a' ma ña kaku yo. Ta ma níí Jesuu sōkó juuni maa ra ra' nuu ma Ndioo takua kùu iin mvechala ña töve ìyo ni'iin kuati ta ña töve iin ña meku ndia. ²⁰ Jesuu kùu ma ra kächin Ndioo kuenda ña jachinu ra ma tiñu i'ya, ma nda ora tak'a'an tuvi ma ñuñivi i'ya niku. Ta vitin ma kivi nuu ndi'i nia, Ndioo cha jāna'a ra ra nuu ndo kuenda ma ña va'a maa ndo. ²¹ Cha'a' Jesuu kùu yi ña chìnuni ndo ma tu'un kà'an Ndioo, ta Ndioo kùu ma ra jā'a ña natakú ndiko ra tañu ma ndian ndií, ta juuni tiñu'u nduva'a kuii ra ra ndia. Ta yakan va ndyo'o endeeni ndàtu ndo ma ña ni ni'i ndo jà'a ma Ndioo ta endeeni chìnuni ndo ma ña kà'an ra ndia.

²² Ta vitin ndyo'o, cha jānandoo ndo ndo cha'a' ña jàchi'in ndo ma tu'un ndaa ña ni'i ndo nuu Ndioo jà'a ma Tati Íí ra, ikan na kuuni va'a ndo nde'e ndo ma ndian yani ndo ta na kēña'a ndo na. Kàtì chi'in ndo ña ìyo yi ña kuuni va'a ndo nde'e ndo ta'an ndo chi'in ndisaa kuii ma anima ndo. ²³ Va ndyo'o cha kaku chaa ndiko ndo vitin, va na tūva se'e ñivini kùu ndo ña chani kuvi na takua ta'an chi'in chiti yutun töve va'a, ti ndyo'o kaku ndo va chi'in tu'un Ndioo, ti ma tu'un ikan endeeni ìyo yi ta töve chì'í yi. ²⁴ Ti ma tu'un Ndioo te'en kà'an yi:

Tandi'i ma ñivi ìyo ñuñivi kùu na takua kùu iin ku'u,
 ta ma ña ka'nu ñivi kùu takua ka'nu ma ita ña ìyo nuu ma ku'u.
 Ma ku'u, chaa ora nàtii yi, ta ma ita xii yi.

²⁵ Vati ma tu'un ma Racha'nu Ndioo ìyo yi endeeni.

Takan kà'an yi.

Ta ma tu'un i'ya kùu ma tu'un va'a Ndioo ña kàtitu'un ndi nuu ndo.

Ma ñuu chaa ña kùu ma ñuu Ndioo

2 Yakan va na jaña ndo ma tandi'i ma ña töve va'a ña jà'a ndo, takua tandi'i tu'un ña jànda'viña'a ndo chi'in ta'an ndo. Ta na jaña ndo ña kà'an ndo chi'in uvi nuu kua chànini ndo, chi'in ma ña xaani ndo nde'e ndo inga ñivi. Ta juuni na jaña

ndo ma tu'un vata ña ya'a ga siini ndo kà'an ndo. ²Takua kùu ndiakwati já kàku, ta takan na nanduku ndo ma uvanuu ma tu'un Ndioo takua nànduku yi uvanuu ma lechi ndika ma'á yi, ikan na kuu kua'nu yi jà'a ra', ti tu'un ikan jà'a yi ña kua'nu ndo ta ni'i ndo nuu kakú ndo nuu ma kuati, ³tuva ndicha ña chaa va'a ndo koto ndo ña ma Racha'nu Ndioo iin ra ndicha va'a kùu ra.

Jesuu kùu ra takua kùu iin yuu ndito

⁴Na jayatin ndo ndo nuu ma Racha'nu Jesuu, ra kùu takua kùu iin yuu ndito. Ma ñivi ìyo ñuñivi na töve nī kuuni na nde'e na ra, va jāña na ra niku; va kuenda Ndioo iin yuu ña kāchin ra kùu Jesuu, vati iin ra nduva'a kuii ka'nu kùu ra kuenda ra. ⁵Ta ndyo'o juuni kùu ndo takua kùu yuu ndito. Na ku'va ndo ña na kuātiñu ma Ndioo ndo, ta na ku'va ndo ña na ja'a ra, na kuu ndo ma takua kuu veñu'u ra, ta juuni na kuu ndo sutu í ra, ta cha'a' Jesucristu kùu yi ña kùu sokó ndo ña ya'a í kuenda Ndioo. Ta juuni cha'a' ra kùu yi ña Ndioo ni ka'an ra ña chàta'ani ra ma ña jà'a ndo ndia. ⁶Vati ma tutu Ndioo juuni kà'an yi te'en cha'a' yi:

Yu'u kùu ra kàndij ma ñuu Sión iin yuu nunuu,
ta yuu ikan kùu yi iin yuu kāchin ta ya'a vii ta ka'nu kuendai,
ta ma ndian chìnuni ma tu'un kà'an ra,
töve ni kukanuu kùuni na cha'a' ra.

Takan kà'an ma tutu Ndioo.

⁷Kùunī ka'in chi'in ndyo'o ndian chìnuni tu'un ra, ti ma yuu kàndii ma Ndioo ikan iin ña ya'a vii ta ka'nu kùu yi kuenda ndo, va kuenda inga ndian töve chìnuni, juuni jàchinu na ma takua kà'an ma tutu Ndioo ma nuu kà'an yi te'en:

Ma yuu ña töve nī kuuni ma ndra kùu labañi ti'i
ndra ma cha'a' ma ve'e,
ndākuu yi iin yuu nunuu ña ka'nu ga.

⁸Ta juuni te'en kà'an ma inga tu'un ña ndiso ma nuu tutu Ndioo ndia:

Ma yuu i'ya jà'a yi ña na nduva ma ñivi,
ta juuni jà'a yi ña na kati'i na yi ndia,

kàti yi.

Va kàti'i ndisaa ndiakan yi cha'a' ña töve jàchi'in na ma tu'un Ndioo, ta ndicha kuii ña Ndioo tāchi ra ña takan ni kuu yi kuenda na ndia.

⁹Va ndyo'o kùu ndo ñivi kāchin Ndioo, ta kùu ndo sutu ña jà'a ndo tiñu kuenda ma ra kùu rey, ta juuni kùu ndo iin ñuu nduva'a kuii íí, ta kùu ndo iin ñuu ña ìyo kuenda ma Racha'nu Ndioo. Ta takan kùu ndo, ikan na katitu'un ndo ma tiñu ya'a ga vii ta ka'nu ña jà'a ra nuu ma ñivi, ti Ndioo kùu ma ra jà'a ña jàña ndo ma iti' naa ña töve va'a ña kàchika ndo, ta tī'i ra ndo ma iti' ndichin. Ta ma iti' ikan, iin iti' ya'a ga tacha ta vii kùu yi. ¹⁰Ndyo'o töve ìyo ti'vi ndo ma takua kùu iin ñuuni niku, va vitin kùu ndo iin ñuu ña kùu ñuu Ndioo. Ta tatiempu yöve ñivi ña kùnda'vini Ndioo kùu ndo niku, va vitin ndian kùnda'vini Ndioo kùu ndo.

**Na ja'a ndo tiñu ma takua kùuni Ndioo, ikan
na kuu koo vii ndo ma ñuñivi i'ya**

¹¹Ndyo'o yani ndian ya'a ga kùuni nde'i, jàninì ndo takua kùu ndian kichi inga ñuu, ndian töva ìyo kuenda ma ña kini ña ìyo ma ñuñivi i'ya. Yakan va na kü'vaga ndo ña na ka'nda ma kuñu ndo tiñu nuu ndo ña kùuni maa yi, ti ma kuñu yo endee kànita'an yi cha'a' ma maa ña kuuni maa yi ja'a yi. ¹²Na vii koo ndo chi'in ma ndian töve chìnuni, ikan takan vaji tiso na kuati chata ndo ña ndian kini kùu ndo, va ora ni nde'e na ma ña va'a jà'a ndo, ni jaka'nu na ma Ndioo cha'a' ndo, ma ora ni keta ma kivi ña ni jandondaa Ndioo ma kuati yo.

¹³Cha'a' ma Racha'nu Jesuu kùu yi ña kà'in chi'in ndo ña na ndaki'in ndo ña jàchi'in ndo ma tiñu ña kà'an ndisaa ndian kuxini ñuu ñuñivi, takua kùu iin ra rey ra chà'nda tiñu ñuu ka'nu, ¹⁴a ndian kùu takua kùu kuvienù, ti ma ndian kuvienù kùu na ndian tāchi ma rey nuu ndo ña na jande'e na tundo'o ma ndian jà'a tiñu kini, ta na tiñu'u va'a na ma ñivi jà'a tiñu va'a. ¹⁵Vati ma Ndioo kùuni ra ña na ja'a ndo ma ña va'a, ikan na kuu jakutaxin ndo ma tu'un yu'u ma ndian kini ña töve kùtunini, ndian kà'an chata ndo.

¹⁶Na vii kakunuu ndo takua chàkunuu yo nuu nuna, ta ja'a ndo ma ña va'a, va tu chàkuu nuna ndo, na kuàtiñu ndo yi cha'a' ña xe'e kùu yi ta ja'a ndo ma ña töve va'a. Yakan va ìyo yi ña kuàtiñu ndo ma iti' va'a ta nuna ikan, cha'a' ña kùu ndo ndian musu ma Racha'nu Ndioo. ¹⁷Na tiñu'u va'a ndo tandi'i ñivi, ta na kuuni va'a ndo nde'e ndo ma ndian yani ndo ndian chìnuni, ta na tiñu'u ndo ma Racha'nu Ndioo, ta na tiñu'u ndo ma ra kùu rey, ra chà'nda tiñu nuu ndo ndia.

Cha'a' ma tiñu ìyo yi ña ja'a ma ndian kùu musu

¹⁸Ndyo'o ndian kùu musu, na jachi'in ndo ta tiñu'u ndo ma ña kà'an ma ndian kùu chito'o ndo, va töve ivaa chi'in ma ndian va'ani chànini a chi'in ma ndian vii jà'a chi'in ndo, vati juuni na tiñu'u ndo ma ndian xaani nde'e na ndo ndia. ¹⁹Ta Ndioo ya'a chisii ra chi'in ndo tu jàchinu ndo jà'a ndo ma takua kùuni ra, ta kùndeeni ndo ora jande'e ma chito'o ndo tundo'o ndo, vaji töve va'a ma ña jà'a ra chi'in ndo. ²⁰Va tu ndyo'o ja'a ndo ma iin tiñu töve va'a, ta cha'a' yakan kùu yi ña jànde'e ma chito'o ndo tundo'o ndo a kàni ra ndo cha'a' yi, çniyi kùu ma ña va'a ña ni ni'i ndo tuva ya'a ga jàndeeni ndo yi?, kùuni ndo. Vati tu nde'e ndo iin tundo'o cha'a' ma ña va'a jà'a ndo, ta nduva'a kuii jàndeeni ndo yi, yakan kùu ña jàsii ma Ndioo. ²¹Vati cha'a' tiñu ikan kùu yi ña kāna Ndioo ndo, vati takua indukuni ikan, Cristu ndē'e ra tundo'o cha'a' ndo, ta takan jāna'a ra nuu ndo iti' va'a, ikan na tandikun ndo ku'un ndo chata ra.

²²Ti Cristu na töve nī ja'a ra nī'iin kuati, ta na töve nī keña'a ra nī'iin ñivi ndia.

²³Ma Jesuu ora kà'an ti'ini ma ñivi chata ra, na töve kà'an ti'ini ra chata na ndia, ta ora jànde'e na tundo'o ra, na töve kà'an xaan ra nuu ma ndian jà'a takan chi'in ra ndia. Ti ma ña jà'a ra kùu yi ña kā'an ra chi'in Ndiooni, ta chīnuni ra ti iin ra ndaa kùu Ndioo, ra jàkutuni kuati jà'a ma ñivi. ²⁴Juuni ma Jesuu kùu ra ña ndiso ra ma kuati yo, ta ndākoo ra tandi'i yi nuu ma kruu ma ora chī'í ra, ikan na naa ndisaa ma kuati ña jà'a yo, ta kuu koo ndaa yo. Ma Jesuu ndē'e ra tundo'o ta tākue'e ra cha'a' ma kuati yo, ikan na kuu nda'a yo. ²⁵Vati ndyo'o ma antea niku endee kāchika ndita ndo ta kuànaa ndo ma tava ta'an iin mvechala ña ndakuu ku'u ri, va vitin cha chīkoni'i ndiko ndo ta kī'vi ndo iti' Jesucristu, ti rakan kùu ma pato ndo, ra jàkuenda ma anima ndo.

Naja kua ìyo yi ña koo ma ndian cha tānda'a

3 Yakan va ndyo'o ñivi ña'a ndian cha tānda'a, na tiñu'u ndo ta jachi'in ndo ma ra kùu ii ndo, ikan vaji tu ìyo ma ndra töve chīnuni ma tu'un Ndioo, nde'o tu kùu jandomani ndo ndra na ki'vi ndra iti' ra. Töve chiniñu'u ndo kà'an ndo nī'iin tu'un, va kùu jakanaa ndo anima ndra ora nde'e ndra naja kua kùu ndo, ²tuva na

nde'e ndra ña ñivi iñu'u kùu ndo ña cha jānandoo Ndioo ndo. ³Na töve ña'a vii kùu ndo jà'a ma ña ìyo iti' chata ndo nuu kùu nde'o takua kùu ña jāndova'a ndo ma ixi xini ndo chi'in kua'a' ña chù'ni ndo yi ora tì'i ndo kuika yi, ta takua jàkutu ndo kua'a' nuu oro ña tì'i ndo so'o ndo, sukun ndo ta sukun nda'a ndo chi'in ja'ma ya'a tacha ña ya'vi ndaa ña chàku'un ndo ndia, ⁴ti ma ña ka'nu ga kùu ma ña ìyo iti' tichi anima ndo, ti ikan kùu nuu nàkanini ndo naja kua kùu koo vii ndo ta vita anima chi'in ñivi, ta nì'iin ñivi kùu janaa na yi a kindaa na yi nuu ndo. Ta ma ña vii i'ya ya'a ga ìyo kuenda yi nuu Ndioo. ⁵Ti ma tatiempu niku, takan chāku'un ma ñivi ña'a kù'íí jā'a Ndioo niku ti chìnuni vi ma tu'un ra, ta tandi'i ma ñivi ña'a ikan, vii jāchi'in ta'ii'iin vi nuu ii vi. ⁶Takan jā'a ma ña nàni Sara, ña jāchi'an ma ña kà'an ma Abraham, ta ya'a ga iñu'an ora kà'an ña te'en chi'in ra: “Yo'o kùu ma racha'nui.” Ta ndyo'o ñivi ña'a, ni chaa ndo kuu ndo ma takua kùu iin se'an vitin, tuva ja'a ndo ma ña va'a ta töve yu'vi ndo nde'e ndo nì'iin nakuyi.

⁷Ta takani ndyo'o ndra kùu ii ma ñivi ña'a, na kutunini va'a ndo kua koo vii ndo indukuni ndo chi'in ñasi'i ndo. Ta na iñu'u va'a koo ndo chi'in vi cha'a' ña ya'a ga ika kùu vi, va juuni kùu vi iin ndian nì'i vi ma ñamani Ndioo takua nì'i ndyo'o yi ña chà'a ra ña na koo va'a ndo chi'in ra. Na ja'a ndo ma tandi'i ma ña kà'in i'ya, ikan nì'iin nakuyi na jàtañu yi nuu ndo ma ora kà'an ndo chi'in ma Ndioo.

Ma tundo'o ña ndè'o cha'a' ma ña jà'a yo ma ña va'a

⁸Iin tu'un ka'nu kùunì ka'in chi'in ndo: na koo vii ndo chi'in iin nuuni kua chànini ndo, ta na kunda'vini ndo nde'e ndo ma juuni maa ndo chi'in ma inga na ndia, ta na kuuni va'a ndo nde'e ndo ma ta'an ndo, ta tiñu'u ndo na, ta vita koo anima ndo chi'in na ndia. ⁹Tu ìyo ma ndian töve va'a jà'a na chi'in ndo, na töve ìyo yi ña ja'a ndo indukuni ma takua jà'a na, ta tu ìyo ma ndian kà'an ti'ini chata ndo, juuni na töve ìyo yi ña ka'an ti'ini ndo chata na ndia. Ma ña ìyo yi ña ja'a ndo kùu yi ña na ja'íí ndo ma nuu na, vati ma Ndioo ndāki'in ra ndo ña na kuu ndo ma ñivi ra, ti ni ku'va ra ma ndatu nuu ndo ta ni ja'íí ra ndo ndia. ¹⁰Ti te'en kà'an ma tu'un ra:

Ma nda ndian nikuuni ña kùuni na koo va'a ma ñuñivi i'ya,
ta kùuni na koo siini na kua'a' kivi,

ìyo yi ña na kumi va'a na ma yaa na koto kàti'ini yi,
ta na töve ìyo yi ña ka'an na ni'iin tu'un töve va'a
chi'in tu'un vata ndia.

¹¹Ma ña ìyo yi ña ja'a na kùu yi ña na jaxiin na
na nuu ma ña töve va'a,

ta na ja'a na ma ña va'a,
ta na nanduku na naja kua koo vii na chi'in ta'an na
ta na tandikun na chata yi ndia.

¹²Vati ma Ndioo kùmi ra ma ndian jà'a ma ña ndaa
ta taso'o ra na ora kà'an na chi'in ra,
va ma ndian töve va'a jà'a,

Ndioo töve jàchi'in ra ma ña kà'an na.

¹³¿Yo ni kuu ma ndian ni jande'e ma tundo'o ndo, tuva nani ora
endeeni jà'a ndo ma ña va'a?, kùuni ndo. ¹⁴Vati, vaji ndè'e ndo
tundo'o cha'a' ma tiñu ndaa jà'a ndo, ya'a ga sii ni kuuni ndo tuva
jà'a ndo takan. Yakan va na töve ìyo yi ña ndasii ndo nde'e ndo ma
nda ndian ni kuuni, ta na yü'vi ndo ndia. ¹⁵Ma ña ìyo yi ña ja'a ndo
kùu ña na tiñu'u ndo ma Jesuu, ta na ku'va ndo ña kùu ra ma chito'o
ndo nani kivi. Na koo yati va'a ndo kàtitu'un ndo ma iin tu'un ndaa
nuu ma ndian chikatu'un nuu ndo, niyi kuu ma ña ndàtu ndo nuu
Ndioo cha'a' ña chìnuni ndo tu'un Cristu. Ta ora kàtitu'un ndo takan
chi'in na ìyo yi ña ka'an ndo vii chi'in na ta na tiñu'u ndo na ndia.

¹⁶Na ja'a va'a ndo ma tiñu jà'a ndo ta na koo vii ndo chi'in ma
chinituni ndo, ta ma ndian kà'an ti'ini chata ndo ña kùu ndo ndian
jàtiñu va'a kuenda Cristu, ndiakan kukanuuni na cha'a' ma tu'un
kà'an na chata ndo. ¹⁷Va'a ga ña ndè'o ma tundo'o cha'a' ma ña va'a
jà'a yo, tuva takan kùuni ma Ndioo, kua cha'a' ma ña töve va'a.

¹⁸Vati ma Jesuu kùu ra ña ndē'e ra ma tundo'o ta chí'í ra cha'a'
ma kuati yo niku, va iin cha'ani kùu yi kuenda ndisaa tiempu. Ma
Jesuu iin ra ndaa kùu ra, ta ndē'e ra ma tundo'o cha'a' tandi'i yo vaji
töve ndian ndaa kùu yo, ikan na kundaka ra yo nuu Ndioo. Ndicha ña
chí'í ma kuñu ra, va nātaku ndiko ra inga cha'a' jā'a ma Tati Í Ndioo.
¹⁹Ta chi'in ma Tati Í ra chāka'an ra chi'in ma tati ka'iin tichi vekaa
ta jāna'a ra nuu na ndia. ²⁰Tandi'i ma ndia'ya kùu ma ndian töve nī
jachi'in ma tiñu kā'an ma Noé ma ora chíyo ra ñuñivi niku. Ma ora
ikan ndātu ma Ndioo kueeni va'ani ma ñivi ma ora jāva'a Noé ma

varku niku. Ta töve kākú kua'a' ñivi ma tiempu ikan, va una ta'ani na kākú ora ndāa tañu'u jà'a savi ma ñuñivi. ²¹ Ta ma takuui ikan kùu ra' iin ña jàna'a ña kùu kunduta yo chi'in ra', ta kùu kakú yo vitin. Ma ña kùnduta yo töve kùuni yi ka'an yi ña na kindaa tandi'i ma ña meku ña ìyo ma kuñu yo, va jàna'a yi ña na kuu ndakan yo ña na ku'va ma Ndioo iin chinituni va'a nuu yo, ta na jakakú ra yo cha'a' ña nātaku ndiko ma Jesucristu. ²² Ti rakan kùu ma ra ndāa kuà'an ma iti' andivi ta nàndi ra ma iti' chiyo kua'a ma Ndioo, ti rakan juuni kùu ra ma ra chà'nda tiñu nuu ma tandi'i tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo, chi'in nuu ma inga ndian chà'nda tiñu chi'in nuu tandi'i ndatu ndia.

Na jakuu yo ma tiñu nuu ma ta'an yo ma takua chā'a ma Ndioo ña na ja'a yo, ikan na kichi sii kùuni ra chi'in yo

4 Yakan va takua ndē'e ma Jesuu tundo'o chi'in kuñu ra niku, juuni ndyo'o ìyo yi ña kutu'va ndo, ikan na koo va'a ndo ora nde'e ndo tundo'o ndia, takua ndē'e ra yi. Vati ma nda ndian ni kùuni ndè'e ma tundo'o chi'in ma kuñu na, kùuni yi ka'an yi ña cha ndākoo na ña jà'a na kuati. ² Ta takan ni koo na ndisaa kivi ñuñivi i'ya ña kumani kuenda na, ti koo na va kuenda ma ña kùuni ma Ndiooni, ta töve kuenda ma ña töve va'a kua kùuni maa ñivini. ³ Vati cha ya'a kua'a' kivi ña indukuni jā'a ndo ma takua jà'a ma ndian töve chìnuni, ti ya'aga chàta'ani na ja'a na ma ña kùuni maa na, takua kùu ña kì'vi na chi'in nda ña'a ni kùuni ta inga ma ña töve va'a, ta nduva'a kuii chì'i na ndixi nani kivi, ta ya'a ga chàta'ani na kakunuu na ma nuu ìyo vikoni, ta chàchi na ma niyi kùuni maa na, ta ya'a ga kini jà'a na ña jàka'nu na ma yutun í ña jā'a ma ñivini chi'in nda'a' na. ⁴ Ta vitin ndyo'o cha'a' ña cha ndākoo ndo chàkunuu ndo chi'in ndiakan ma tichi nani nuu kuati ña kì'vi na. Yakan va töve va'a nàkanini na cha'a' ña töva chàkunuu ndo chi'in na, ta kà'an ndaa na chata ndo vitin. ⁵ Va tandi'i ma ndiakan ìyo yi ña ku'va na kuenda ndisaa ña jà'a na nuu Ndioo, ta Ndioo ni jakutunini ra ma kuati na, ti ìyo tu'va ra ña jakutunini ra ma kuati ndisaa ñivi ndito ta ndisaa ndian cha chī'í ndia. ⁶ Vati nuu ma ndian cha chī'í cha kātitu'un ma Jesuu ma tu'un Ndioo nuu na niku, ikan na kuu jakutunini Ndioo na takua takani jà'a ra chi'in ñivi, ikan na kuvi ma kuñu ndian ìyo ñuñivi, va juuni na kuu koo ndito ma anima na takua ìyo ndito Racha'nu Ndioo.

⁷ Chani kuyatin chaa ma kivi ña ni ndi'i ndisaa nakuyi. Yakan va na koo kachin chi'in chinituni ndo ta töve ya'a ndu ja'a ndo ni'iin nakuyi, ikan na kuu koo tu'va va'a ndo kà'an ndo chi'in Ndioo. ⁸ Ma tiñu ka'nu ga ña kà'in chi'in ndo kùu yi ña na kuuni va'a ndo nde'e ndo ta'an ndo, ti tu kuuni yo nde'o inga ñivi, töve ndetiñu kuenda janaa yo ma kua'a' kuati na. ⁹ Na chaa va'a ma ñivi ma ve'e ndo jà'a ndo tuva kuànde'e na ma nuu ìyo ndo, ta na kà'an ndaa ndo chata na. ¹⁰ Ta takua Ndioo cha chā'a ra ta'ii'iin ndatu ka'nu nuu ta'ii'iin ndo, na jatiñu va'a ndo yi chi'in ta'an ndo, takua kùu ndo ndian jàtiñu va'a kuenda Ndioo chi'in ndisaa nuu ma ñamani ña ni'i ndo jà'a ra. ¹¹ Tu ìyo ma nda ndian kà'an nuu ñivi, na ka'an na takua iin ndian kà'an ma tu'un yu'u Ndioo. Ta tu ìyo nda ndian chà'a iin tiñu, na ku'va na yi chi'in ndisaa kuii ma tundeeni ña chā'a ma Ndioo nuu na. Ta tandi'i ma tiñu jà'a ndo na ja'a va'a ndo yi, ta takan kuu jaka'nu ndo ma Ndioo cha'a' ma Jesuu. Ti rakan kùu ma ra ya'a ga ìyo ndatu ta ya'a ga ka'nu kùu ra. Ta takan na kuu yi endeeni. Amén.

Ndè'o tundo'o cha'a' ña chìnuni yo ma tu'un cha'a' ma Jesuu

¹² Ndyo'o yani, ndian ya'a kùunì nde'i, na töve ìyo yi ña na yu'vi ndo, tuva ya'a ga ndetiñu ma ku'va ña tà'an ndo. Ta juuni na töve ìyo yi ña nakanini ndo ña nuu uvanuu ndyo'oni kùu yi takan ndia. ¹³ Ma ña ìyo yi ña ja'a ndo kùu ña na sii kùuni ndo cha'a' ña nde'e ndo tundo'o, ti kùu ndo ndian chìnuni tu'un Cristu, ikan na nduva'a kuii sii kuuni ndo ora nde'e ndo ra, ña ra ya'a tacha kùu ra ma ora ni kichaa ndiko ra ma ñuñivi i'ya. ¹⁴ Tu ìyo ma ndian kà'an ti'ini chata ndo cha'a' ña kùu ndo ndian chìnuni tu'un Cristu, na sii kuuni ndo, ti ma Tati Í Ndioo ña ya'a tacha endeeni ìyo yi chi'in ndo. ¹⁵ Ta tu ìyo nda ndyo'o ndè'e ndo tundo'o, töve ìyo yi ña kuu yi cha'a' ña chà'ni ndo ndíí ta ni cha'a' ña kùu ndo ndian su'u, ta juuni töve cha'a' ña kùu ndo ndian kì'vi ta koto ndo tiñu ña jà'a inga ñivi ña töve ìyo yi ña koto ndo ndia. ¹⁶ Ta tu ndè'e ndo tundo'o cha'a' ña kùu ndo ndian chìnuni tu'un Cristu, na töve ìyo yi ña kukanuu ndo, ti ma ña ìyo yi ña ja'a ndo kùu yi ña na jaka'nu ndo ma Ndioo cha'a' ña kùu ndo ñivi Cristu. ¹⁷ Ti cha kèta ma kivi ña Ndioo ni kicha'a ra jakutunini ra ma ndian chìnuni ma tu'un ra. Ta tu ja'a ra takan chi'in yo, ¿naja kua ìyo yi ña ni ta'an ma ndian töve jàchi'in ma tu'un va'a ña kà'an ra?, kùuni ndo.

¹⁸Ta tu ndetiñu ña kakú ma ñivi ndaa jà'a ra, kùuni ndo, ÷niyi ìyo yi ña ni ta'an ma ndian töve va'a chi'in ma ndian jà'a kuati?, tuva takan chànini ndo.

¹⁹Yakan va tu nde'e ñivi tundo'o cha'a' ña kua kùuni Ndioo ña na kùu yi, na ja'a na ma ña va'a ta na endeeni na ku'va na ma anima na nuu nda'a' Ndioo, ra jà'a ña tūvi na. Ti rakan ndisaa tiempu jàchinu ra ma tu'un kà'an ra.

Nuu chùndayu'u Petu' ma ndian chìnuni

5 Vitin kùuni kundayu'i ma ndracha'nu, ndra ìyo tañu ndo. Yu'u juuni racha'nu kùu, ma takua kùu ma ndracha'nu ikan. Ta yu'u kùu iin ra ña cha ndē'e naja kua kùu yi ña ma Racha'nu Cristu ndē'e ra tundo'o niku. Ta juuni kùu iin ra ni ni'i tundeeni ña ni ku'va ma Ndioo nui, takua indukuni ni ni'i inga ñivi yi tiá iti' nuu ndia.

²Ndyo'o ndracha'nu, na jakuenda va'a ndo ma ndian kùu ma takua kùu ma mvechala jàna Ndioo, ti juuni Ndioo chā'a ra nuu ndo ña na kumi kuenda va'a ndo ma ndiakan. Va töve ìyo yi ña ja'a ndo ma tiñu ikan cha'a' tu janini Ndioo ndo ña na ja'a ndo yi, va na ja'a ndo yi cha'a' kua kùuni maa ndo ja'a ndo yi, ti takan kùuni Ndioo ña na ja'a ndo. Ta na jà'a ndo ma tiñu ikan kuenda ña ya'a kùuni ndo jakanaa ndo xu'un' cha'a yi, va'a ga ña na ja'a ndo yi chi'in anima ndo cha'a' ña kùuni ndo ja'a ndo yi. ³Va na jà'a ndo ma tiñu ikan tuva chànini ndo ña kùu ndo ma chito'o ma ñivi ikan ña chā'a Ndioo nuu ndo ña jàkuenda ndo, ti ma chito'o na kùu Ndioo. Yakan va ìyo yi ña kuu ndo ma ndian ja'a va'a ma ña kùuni Ndioo, ikan na nde'e ma inga na naja kua ìyo yi ña kuu na ndia. ⁴Yakan va ora keta ma ra kùu pato ndicha, ndyo'o ni ni'i ndo ma iin ta'vi ña kùu korona ya'a nduva'a kuii ka'nu. Ta yakan na töve ni kuu yi takua kùu iin korona nde've ña chùndi xini nda ndian ni kùuni ña kùva'a chi'in nda'a' numa ta natii yi. ⁵Ta indukuni ndyo'o ndrayoko, kùuni kundayu'i ndo ña na jachi'in ndo tu'un ña kà'an ma ndracha'nu kùxini nuu ma ndian chìnuni chi'in ndo. Tandii' ndo ìyo yi ña jachi'in ndo yi chi'in ta'an ndo, ta vitani kùuni anima ndo ora ja'a ndo yi, ti:

Ndioo na töve tìndee ra ma ndian ya'aga jatayi kùuni,
va tìndee ra ma ndian vita kùuni anima chi'in ma ñamani ra.

⁶Yakan va na ndovita kùuni ndo ta na jändo induku ndo ndo chi'in ma Ndioo, ti ma Ndioo ya'a ga ìyo ndatu ra, ikan na ja'a ra ña iin ndian ya'a ga va'a kùu ndo, ta kani'i ra ndo nda'a' ma ndian töve chìnuni tu'un ra. ⁷Na ndakoo ndo nda'a' ra tandi'i ma ña nàkanini ndo, vati rakan nduva'a kuii kùmi kuenda ra ndo. ⁸Na töve ya'a ndu ja'a ndo ma ña ìyo yi ña ja'a ndo, ta na koo tu'va ndo, vati ma kui'na ña nàkoto ndo, chàkunuán' takua chàkunuu iin ii'ii, ta endee nda'yuán' takua jà'a ri ndia, ti chàkunuán' ña nandukuán' iin ña kùu kachan'. ⁹Na kī'vi ndo ma tiñu ña kùunián' ña ki'vi ndo, ta na ndākoo ndo ña chìnuni ndo ma tu'un Ndioo, vati cha ch̀to va'a ndo ti tandi'i ma ndian chìnuni ìyo ma ñuñivi i'ya nduva'a ndè'e na ma tundo'o ma indukuni kua maa ndo. ¹⁰Va ora cha ya'a ndio ña ndè'e ndo ma tundo'o tia tiempuni, Ndioo kùu ma ra chà'a kua'a' ñamani nuu ndo ta kāna ra ndo, ta ni ja'a ra ña na koo ndaa va'a ndo. Ta na töve ni ndakoo ndo ma ña chìnuni ndo, ta ni ku'va ra ña na koo tundeeni ra chi'in ndo ndia. Juuni ma Ndioo ni ja'a ra ña na ndo'iin yo chi'in Jesucristu endeeni iti' andivi nuu tacha ra. ¹¹Yakan va na jaka'nu ndo ra, ti rakan kùu ma ra ìyo kua'a' ndatu ka'nu endeeni. Ta takan na kuu yi. Amén.

Cha'a' nuu ndi'i nia kàña'a Petu' chi'in ma ñivi

¹²Nda'a' Silvanu, ra kuunì ña kùu ra iin ra yani, ra ya'a ga ndaa, tàchi ma tutu i'ya, ta kùunì kundaa yu'i ndo, ta na chinuni va'a ndo tu'un Cristu, ti ma ña íf ña nī'i ndo kùu yi iin ku'va ndicha ña kà'an yi ña ya'a ga kùuni Ndioo nde'e ra ndo. Yakan va, ña tandikun ndo ku'un ndo chata Cristu, ti rakan ya'a ga kùuni ra nde'e ra ndo! ¹³Ma ndian chìnuni tu'un Jesuu ìyo ñuu Babilonia, ndian kāchin Ndioo indukuni kua ndyo'o, tāchi na saludu nuu ndo. Ta Marku, ra kùuni nde'i takua kùu ndicha kuii iin rase'i juuni tàchi ra saludu nuu ndo ndia. ¹⁴Ta na kaña'a ndo chi'in ta'an ndo ta na tutu ndo ma sitin na cha'a' ña ya'a ga kùuni ndo nde'e ndo na.

Na koo vii ndisaa ndo, ndian chìnuni tu'un ma Cristu. Takan na kuu yi. Amén.

Tutu uvi ña tãchi racha'nu Petu'

Petu' kãña'a ra chi'in ndisaa ma ndian chìnuni

1 Yu'u ra nàni Simón Petu', kùì iin ra jà'a tiñu ta ra kùu tatun Jesucristu, tàì ma tutu i'ya kuenda ndo, vati Racha'nu Jesucristu, ra kùu Ndioo yo ña jàkákú yo, kùu ra iin ra jà'a ña ndakuu ndaa ma ñivi, ti chà'a ra ña kùu ndo ndian ya'a ga vii chìnuni ndo ma tu'un ra ma juuni ma takua chã'a ra ña chìnuni ndi yi ndia. ²Ta na ndokua'a ma ñamani Ndioo chi'in ndo, ta na koo vii ndo chi'in ra cha'a' ma ña nàkoto ndo ma Racha'nu Ndioo chi'in Racha'nu Jesuu ra kùu chito'o yo.

Naja kua ìyo ma ñivi chìnuni tu'un Ndioo

³Cha'a' ña ya'a ka'nu kùu ndatu ma Ndioo kùu yi ña cha nì'o tandi'i ma ña chiniñu'u yo nuu ra, ikan na kuu koo ndito yo takua kùuni ra, ta na kuu ndakuu yo ndian íí kuenda ra. Ta takani kùu yi ña cha nì'o ndisaa yakan cha'a' ña nàkoto yo Ndioo, ta kãchin ra yo cha'a' ña iin ra ya'aga ka'nu kùu ra, ta cha'a' ña ya'aga ìyo tundeeni ra chi'in yo ndia. ⁴Cha'a' ma tu'un i'ya kùu yi ña Ndioo chã'a ra tu'un ra nuu yo, ta yakan ti ya'a ga ka'nu yi ta ya'a ga ìyo kuenda yi. Ta cha'a' ma tu'un ka'nu i'ya ña Ndioo chã'a ra nuu ndo ña kuu chaa ndo nuu ni'i ndo koo ndo takua ìyo ra, ta juuni ni jakakú ra ndo nuu ni jandi'i na ndo, takua ni ta'an ma ndian ìyo ñuñivi cha'a' ña ya'a chàta'ani na jà'a na ma ña kini.

⁵Yakan va vitin kùu ndo ndian chìnuni tu'un ra. Ta na ja'a ndo chi'in ndisaa ma tundeeni ndo ña ku'un ndo iti' nuu cha'a' ma ña chìnuni ndo chi'in ña kùu ndo ndian va'a ndia. Ta takan kùu yi ña ku'un ndo tiaga iti' nuu cha'a' ña kùu ndo ndian va'a chi'in ma ña nàkoto ndo niyi kùuni Ndioo ndia. ⁶Ta takan kùu yi ña ku'un ndo tiaga iti' nuu cha'a' ma ña nàkoto ndo niyi kùuni Ndioo chi'in ma ña töve ya'a ndu jà'a ndo ma ña chàta'ani ma kuñu ndo ja'a yi. Ta takan kùu yi ña ku'un ndo tiaga iti' nuu cha'a' ma ña töve ya'a ndu ja'a ndo chi'in ma ña jàndeeni ndo ña ndè'e ndo tundo'o. Ta takan kùu yi

ña ku'un ndo tiaga iti' nuu cha'a' ma ña jàndeeni ndo chi'in ma ña kùu ndo ndian ya'a íi takua kùu Ndioo ndia. ⁷Ta takan kùu yi ña ku'un ndo tiaga iti' nuu cha'a' ma ña kùu ndo ndian íi chi'in ma ña ya'a kùuni ndo nde'e ndo ta'an ndo ndian chìnuni. Ta takan kùu yi ña ku'un ndo tiaga iti' nuu cha'a' ña kùuni ndo ta'an ndo chi'in ma ña kùuni ndo nde'e ndo Ndioo chi'in tandi'i ñivi takua jà'a Ndioo.

⁸Ta tu ndyo'o jà'a ndo tandi'i ma tu'un i'ya ta kua'nu ndo chi'in yi, ndisaa yakan ni kumi yi ndo, ta töve ni kuu ndo ma ndian töve chàtiñu Ndioo, ti ìyo nda kuenda ndo chi'in ma ña nàkoto kachin va'a ndo ma Racha'nu Jesucristu ra kùu chito'o yo. ⁹Ta tu ìyo nda ndyo'o töve jà'a ndo ndisaa ma tu'un i'ya ta töve kua'nu ndo chi'in yi, kùuni yi ka'an yi ña kùu ndo takua kùu ndian kuaá ta kùu ndo ndian töve ndichin va'a nde'e, ti nàani ndo ña Ndioo kùu ma ra jānaa ma kuati ña jā'a ndo iti' chata niku.

¹⁰Yakan va ndyo'o yani, takua cha kāna ma Ndioo ndo ta kāchin ra ndo, na kunumi ndo ña na kutu'va va'a ndo ña kùu ndo ñivi Ndioo ndicha. Tu ja'a ndo ndisaa yakan, endee na töve ni jaña ndo ña chìnuni ndo tu'un Ndioo. ¹¹Ta tu takan jà'a ndo ya'a sii ni kuuni Ndioo ña ni ku'va ra ki'vi ndo nuu chà'nda ma Racha'nu Jesucristu tiñu endeeni, ta rakan kùu ma chito'o yo ta ma ra jàkakú yo.

¹²Yakan va endeeni ni jakuku'unì ndo cha'a' ma tu'un i'ya, vaji cha chito ndo yi ta na töve jàña ndo ma tu'un ndaa chìnuni ndo vitin. ¹³Vati ora juuni kuyanga gai ma ñuñivi i'ya, chàninì ti ña ndaa kùu ma ña jà'i ña kuu kundayu'i ndo cha'a' ma tu'un i'ya. ¹⁴Ma Racha'nu chito'o yo Jesucristu cha chā'a ra ña kotoi ña numini ni ndakoi ma tiñu i'ya ti chani kuvì numi kuii ni. ¹⁵Va ni ja'i chi'in ndisaa kuii ma ña ndei ora kuyanga ña takā'an kuvì, ikan ora na chaa ña ni nai, kùu kuku'uni ndo yu'u cha'a' ma tu'un i'ya ña chūndayu'i ndo.

Ma ndian ìyo i'ya ndē'e na Jesuu nuu ña ya'a ga tacha ra

¹⁶Ma tu'un ña jàna'a ndi nuu ndo cha'a' ma ndatu Jesuu chi'in cha'a' ña ni kichi ndiko ra ma ñuñivi i'ya, töve iin kuentu ña kīchi ma tichi ma chinituni maani ndi kùu ma ña kà'an ndi, vati ndē'e kachin ndi chi'in tinuu ndi ma Racha'nu chito'o yo Jesuu ta juuni ndē'e ndi ra ora ya'a tacha ra ndia. ¹⁷Vati Jesuu nī'i ra ndatu ra chi'in ma ña iñu'u ra nda'a' Racha'nu Ndioo, ra kùu Tatá yo ora

chīni ndi ña ya'a ni'i kà'an ra iti' andivi te'en: “Ra'ya kùu ma ra se'i, ra ya'a ga kùuni nde'i, ta ya'a ga chisiḡ chi'in ra”, kāti Ndioo. ¹⁸ Juuni maa ndi chīni ma tu'un ña kà'an ma Ndioo iti' andivi, ma ora ka'iin ndi ma xini yuku í chi'in ma Jesuu niku. ¹⁹ Yakan va ch̀to kachin tiaga yo ña ndicha kùu ma tu'un Ndioo ña kà'an ndian kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. Ta ndyo'o va'ani jà'a ndo ña t̀so'o ndo ma tu'un cha'a' Cristu, ti ma tu'un ikan kùu yi kuenda yo takua kùu iin ñu'ú nda'a' ña t̀in yi ma nuu naa, ta t̀in yi nda kati kundichin takua jà'a ma chele kundichin ña keta ma ora ni tuvini. Ta cha'a' ma tu'un ikan kùu yi ña jandondichin yi ma anima yo. ²⁰ Va k̀uni ña na ki'in kuenda ndo ma tu'un ña ni ka'in i'ya: ña ni'iin ma tu'un ña kà'an ma nuu tutu Ndioo, ni'iin ma ñivi ña kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo na k̀u ka'an na yi kuenda ka'nuni takua k̀uni maa na. ²¹ Vati ni'iin tu'un Ndioo ña kà'an ndiakan, na t̀ve nī ka'an ndra ma ña k̀uni maa ndra, ti ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kà'an ndra maaaa tu'un Ndiooni, ti maa ma Tati Í Ndioo ña ìyo chi'in ndra k̀u yi ña jàna'a yi ma kua ìyo yi ña ka'an ndra.

Ma ndra jàna'a tu'un vata

2 Va tatiempu juuni chīyo iin ndra jà'ani ña k̀u ndra ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku ma ñuu Israel, ta takan ni koo iin ma ndra k̀u matru vata kà'an kuenda Ndioo ma tañu ndo iti' nuu ndia. Ma ndrakan xe'eni ni jana'a ndra ma tu'un vata ña jàkanuu yi xini ma ñivi, ta ni ka'an ndra ti t̀ve ndicha k̀u ña jàkakú ma Racha'nu chito'o yo ndra, ta ma tu'un ña jàna'a ndra i'ya numini ni naa ndra jà'a yi, ti t̀ve ña ndicha k̀u ma ña kà'an ndra. ² Ya'a ga kua'a' ñivi ni jachi'in na ma ña ni ka'an ndra, ta ni ja'a na indukuni ma takua jà'a ndra. Ta cha'a' yakan k̀u yi ña inga ñivi ora nde'e na ña ja'a ndra, ni ka'an na chata Cristu chi'in iti' ndaa ña jàna'a ra ndia. ³ Ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ikan, cha'a' ña ya'a ga chàta'ani ndra ma xu'un' k̀u yi. Yakan va ni jana'a ndra ma tu'un vata nuu ndo, ta jà'ani ndra ña tu'un ndaa k̀u ña kà'an ndra, va cha ìyo kuiya ña ndàtu Ndioo ña jànde'e ra tundo'o ndra cha'a' yi, ikan na naa ndra.

⁴ Ta ndicha ña na t̀ve nī jaka'nuni Ndioo kuati ma tati xaan ndian jà'a kuati, vati jàkana ra na ma andaya', ta ndàkoo ra na ma nuu naa ma andaya', ta endee ndìkun na chi'in karena, ta ikan k̀u

nuu tiva'a ra na kuenda ña na chaa ma ora ña ni jakutunini ra ma kuati jā'a na. ⁵Ta juuni na töve nī jaka'nuni Ndioo ma kuati ma ñivi chíyo tatiempu niku, ti ma ña jā'a ra kūu yi ña tāchi ra ña na nduva ma tañu'u chata ma ndian kini ña töve jàka'nu Ndioo, ta uvaa ra nàni Noé, ra jāna'a ndaa ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi chi'in ucha ta'an ga na tiá kùu ma ndian kākú ma ora ikan. ⁶Ta Ndioo juuni jākutunini ra ta chā'ni ra ma ñivi ìyo ma ñuu Sodoma chi'in ñuu Gomorra, ta endee ndī'i ma ñivi kāyu ta endee mamaa yuyania na kīndoo, ikan na kuu yi iin seña ña Ndioo ni jana'a ra ña takan ni ta'an chi'in nda ndian kini nikuuni ña töve jàka'nu na ra. ⁷Vati Ndioo jākakú ra iin ra ndaa ña nàni Lot. Ta rakan ti ya'a ga sutini ra ña ndē'e ra ma ña kini ña jā'a ma ndra chíyo chi'in ra ñuu ikan, ⁸vati ma ra ndaa i'ya nani kivi ìyo ra tañu ma ndian ñuu ikan niku, ta ya'a ga ndē'e ra tundo'o ta nda'vi kùuni ma anima ra ora ndē'e ra ta chíni ra ndisaa ma tiñu kini ña jà'a ma ñivi ikan. ⁹Takan kùu yi ña ma Racha'nu chīto va'a ra tavanisiin ra ta jakakú ra ma ndian chīnuni tu'un ra tañu tundo'o ndē'e na, ta juuni chīto ra naja kua tiva'a ra ma ndian jà'a kuati, ikan na nde'e na tundo'o nda kati chaa ma kivi ña ni jakutunini ra ma kuati ndisaa ñivi. ¹⁰Ta Ndioo ni jande'e ra tia kua'a' tundo'o ma ñivi ña chāta'ani na ja'a na ma kuati takua kùuni ma anima na, ta ndiakan kùu na ma ndian töve jàchi'in ña kà'an ma ndian kùxini nuu na. Ta ndian ya'a ga tayi ta so'o, ta juuni ma ndian töve yu'vi na kà'an na tu'un kini chata ndian ìyo ndatu ka'nu ìyo andivi ndia. ¹¹Va ni ma tati va'a ña jàkuu tiñu nuu Ndioo töve jà'a yi takan, vaji ìyo tiaga tundeeni yi ña kùu ka'nda yi tiñu, na töve tisokuati yi ta kà'an ndaa yi chata ma ndatu ka'nu ikan nuu ndē'e Ndioo.

¹²Va ma ndrakan kùu ndra takua kùu iin kiti ku'u, ti ndrakan na töve ìyo chinituni ndri, ti ìyo maa ndri takan kuii ni, kāku ndri va na töve nda kuenda ndri, ti iti' nuu ni tiin ma ñivi ndri ta ni ka'ni na ndri. Takan ni kuu chi'in ndrakan, ti töve va'a kà'an ndra chata ma tu'un ña töve kùtunini ndra, ta ni kuvi ndra ma indukuni ma takua chī'í ma kiti ku'u ikan. ¹³Ta ni nde'e ndra tundo'o ma takua jànde'e na ma tundo'o ma inga ñivi. Ya'a ga sii kùuni ndra cha'a' ma ña chāta'ani ndra ja'a ndra viko nda ora nikuuni. ;līn tukanuu kùu ndra cha'a' ma kuati jà'a ndra ma ora ka'iin ndra ma nuu ìyo viko jà'a ndo, ta chisii ndra ora kanduu ja'a na ma ña töve va'a ña chāta'ani

ndra ja'a ndra! ¹⁴Na kùu kuii nde'e ndra ma iin ña'a takani, vati cha kùuni ndra ki'vi ndra chi'in vi, endee na töve chítatu ndra ña jà'a ndra ma kuati. Nduva'a kèña'a ndra ma ndian ya'a ga ta'a kùuni, ikan na kuu ki'vi ndra chi'in na, ta iin ndian ya'a ga siini ma xu'un' kùu ndra ndia. Ta cha'a' yakan kùu yi ña Ndioo ndicha kuii ni jande'e ra tundo'o nuu ndra. ¹⁵Iin ndian chānaa kùu ndra cha'a' ña cha kēsiin ndra ma iti' ndaa, ta tāndikun ndra kuà'an ndra iti' kuà'an ra nàni Balaam se'e ra nàni Beor, ra nānduku kua jakanaa ra kua'a' xu'un' cha'a' ma tiñu ña töve va'a ña jā'a ra. ¹⁶Ta chīninaa ra cha'a' ma kuati ña jā'a ra: Iin burru jāna ra, nāka'an ri ma takua kà'an iin ñivi, ta nī cha'a ri ja'a ra ma ña töve va'a takua kùuni ra ja'a ra.

¹⁷Ma ndra matru ikan kùu ndra takua kùu iin soko ña töve takuii tichi, indukuni ma takua kùu iin viko ña kuà'an ora chàkin ni'i tati, ta Ndioo ni jande'e ra tundo'o ndra endeeni, ta ni tachi ra ndra nuu nduva'a kuii naa. ¹⁸Ta ndrakan kà'an ndra tu'un ya'a ga sukun ña töve nda kuenda, ndè'o tu kuu keña'a ndiko ndra ma ndian já ndākoo ña jà'a na ña kini niku chi'in tu'un ña jāna'a yi nuu na ña nānduku na naja kua kùu ki'vi ndiko na iti' kini, ta na ja'a ndiko na ma kuati ña kùuni ma kuñu na ja'a yi. ¹⁹Ta ndrakan, endee chà'a ndra tu'un nuu na ña kuu ku'un na iti' nuna, ta ja'a na ma ña kùuni maa na, vaji juuni maa ndra töve kuà'an ndra nuu nuna, va nani kivi endee jà'a ndra ma ña kini, ti na kùu jaña ndra ja'a ndra yi. Ña'a kùuni yi ka'an yi ña kùu ndra musu ma kui'na, ti chà'ndán' tiñu nuu ndra, ta ndakán' ndra kuà'an ndra ma iti' nuu ni ndi'i ndra. ²⁰Ti ma ndra cha nākoto ma Racha'nu chito'o yo Jesucristu, ta kākú na jā'a ra nuu ma tati xaan chi'in nuu ma kuati ña jà'a na ma ñuñivi i'ya. Ta tu na ndakoo ndiko na ña jà'a na ma tiñu va'a ña jà'a na, ta kicha'a ndiko na ja'a na ma ña töve va'a ña jā'a na niku, ka'vi ga töve va'ani kīndoo na ma takua chīyo na ma antea niku. ²¹Va'a ga kuenda ndra tu töve nī nakoto na ma iti' ndaa Ndioo niku, ti tava cha nākoto na yi vitin, ta jāña ndiko na ña jà'a na ma takua kà'an ma tu'un ìyo nuu tutu íí ña tāchi Ndioo kuenda yo. ²²Va ndicha kuii ti ni chinu ma ña kà'an ma iin tu'un ña kà'an te'en: “Ma ina chàchi ndiko ri ma juuni ña ndūchan ri, ta ma kini ña já nākata yo, numini ni ki'vi ndiko ri kuti ri nda'yu.”

Ni keta iin kivi ña ni kichaa ndiko ma Racha'nu Jesucristu

3 Ndyo'o yani ndian ya'a ga kùunì nde'i, ña'a kùu ma tutu uvi ña tãchì nuu ndo. Ña kà'an nuu ninduvi ma tutu ikan, kùunì ña na titunini va'a ndo cha'a' ma ña ndaa ña chùndayu'i ndo. ² Na kuku'uni ndo ma ña kà'an ma ndra ya'a ga íí ña kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo tatiempu niku, ta juuni na kuku'uni ndo tu'un Racha'nu Jesuu ra jàkákú yo ña tãchi ra nuu ndo chi'in ma ndra tatun ra.

³ Ma tu'un ña kùuni ña na ki'in kuenda ndo kùu ma ña ni ka'in i'ya: Ta ma kivi nuu ndi'i nia, ni keta kua'a' ma ndian ni ka'an ndaa chata ña va'a ta ni ja'a na ma ña kini takua chàta'ani maa na ja'a na, ⁴ ta ni ndakatu'un na te'en: “¿Niyi kùu chi'in ma tu'un ña chā'a Ndioo nuu yo, ña Jesuu ni kichi ndiko ra ma ñuñivi i'ya?, kùuni ndo. Vati nda ora cha chí'í ma ndian kùu tatá yo, ta töve sàma ma kua ìyo ma ñuñivi ti indukuni kàa ndisaa ña ìyo nuu yi. Ta indukuni takan kàa yi kua ma ora tūvi yi tatiempu”, kàti na. ⁵ Ma ñivi ikan, na töve kuuni na ku'va na kuenda, vaji cha ch̀to na ña ma tatiempu chi'in tu'un Ndioo, jātuvì ra ma andivì chi'in ma ñu'u' ñuñivi, ta juuni chi'in tu'un ra jākesiin ra ma ñu'u' ítí chi'in ma takuui. ⁶ Ta juuni ma tatiempu Ndioo jānaa ra ma ñuñivi chi'in ña ndūva ma tañu'u ka'nu nuu yi jā'a ra niku. ⁷ Ta ma andivì chi'in ma ñu'u' ñuñivi ña ìyo vitin, cha ìyo tu'va yi jā'a ma Ndioo, kuenda ña ni kayu yi, jà'a ma tu'un ra. Ta ma ñu'ú ikan ni ka'mi yi ma andivì chi'in ma ñu'u' ñuñivi ma ora ni chaa ma kivi ña ni jakutunini Ndioo ma kuati ma ñivi ìyo ñuñivi. Ta ora ikan ni naa ndisaa ndian kini ña töve jàka'nu na Ndioo ndia.

⁸ Ta takani ndian ndyo'o ndian yani ndian ya'a ga kùunì nde'i, koto nàani ndo ña kuenda ma Racha'nu Ndioo, iin kivini kùu yi tava kùu iin mii kuiya kuenda ra, ta mii kuiya kùu yi tava kùu iin kivini kuenda ra ndia. ⁹ Na töve ña kuyanga ma Racha'nu Ndioo ña jachinu ra ma tu'un ña chā'a ra nuu yo kùu yi, ma takua nàkanini ma ñivi töve ch̀nuni, vati cha'a' ña jàndeeni Ndioo anima ra cha'a' na kùu yi ña ndàtu ra, ti töve kùuni ra ña na ku'un nì'iin ñivi andaya', va kùuni ra ña na ndakoo na jà'a na kuati ta na chikoni'i na ku'un na iti' ra. ¹⁰ Ma kivi ña ni kichaa ndiko ma Racha'nu Jesuu, ni kuu yi iin kivi ña nì'iin ñivi na töve ndàtu na ra, ta ni keta ra numini ma tava jà'a ma

iin rasu'u. Ta ma ora ikan ma andivi ni naa yi chi'in iin ña kalachan ni'i va'a, ta ma ñuñivi chi'in tandi'i ña ìyo nuu yi ni kayu ndi'i yi.

¹¹ Ta takan ni naa ma tandi'i ma nakuyi jà'a ma Ndioo, ¡yakan va ìyo yi ña kuu ndo ndian íí ta na koo ndo takua kùuni ma Ndioo nani kivi! ¹² Na koo tu'va ndo kuu ndo ma kivi ña ni chaa ma Ndioo ma ñuñivi i'ya, ta na kunumi ndo ja'a ndo ma tava kùuni ra, ikan na kichaa ra numini tia. Ma kivi ikan ni kayu ma andivi, ta tandi'i ma ña ìyo nuu yi ni ndutu yi ja'a ma ñu'ú ndu'va nia ña ni tiin. ¹³ Va tandi'i yo ndàtu yo ma ñuñivi chaa chi'in ma andivi chaa ña chā'a ma Ndioo tu'un ña ni ku'va ra nuu yo, ta ma nuu ma ñuñivi ikan, ta ma ikan ya'a ga ndaa ta vii ni koo ma ñivi takua kùuni Ndioo.

¹⁴ Yakan va ndyo'o yani ndian ya'a ga kùunì nde'i, ora juuni kuyanga ndo ndàtu ndo ña na kuu ndisaa ña'a, na kunumi ndo koo va'a ndo chi'in ma ñivi, ikan na vii nata'an ma Ndioo ndo, chi'in ni'iin kuati. ¹⁵ Na ki'in kuenda va'a ndo ma ña ya'a ga jàndeeni Ndioo ndo, ikan na kuu kakú ñivi nuu ma kuati na. Ta juuni cha'a' ma tu'un i'ya tãa ma ra yani yo Paulu, chi'in ma chinituni ña chā'a Racha'nu Ndioo nuu ra niku. ¹⁶ Ma nuu ma ta'ii'iin ma tutu tãa ra kà'an ra takua kà'an ma tu'un i'ya, vaji ìyo iin ma tu'un ña ya'a ga ndetiñu kùu kutunini yo nuu yi, ta ma ndian töve chìnuni chi'in ma ndian ya'a ga ta'a kùuni, endee jàkesiin na ma ña kà'an yi takua jà'a na chi'in tandi'i tu'un Ndioo, ta cha'a' yakan, Ndioo ni janaa ra na.

¹⁷ Yakan va kùunì ka'in chi'in ndo, ndyo'o yani, ndian ya'a ga kùunì nde'i, ña tava ndyo'o takani cha chìto ndo ma tu'un i'ya ma antea niku, na kumi kuenda va'a ndo ndo, ikan na töve kuu keña'a ma ndian töve chìnuni ndo, ta ja'a na ña na jaña ndo ma iti' va'a ña kuà'an ndo. ¹⁸ ¡Va na kua'nu va'a ndo chi'in ma ñamani Ndioo, ta na nakoto va'a ndo ra chi'in ma Racha'nu Jesucristu ra jàkakú yo! ¡Na tiñu'u ndo ra cha'a' ma ndatu ka'nu ña jà'a ra endeeni! Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu nunuu ña tãa racha'nu Xuva

Ma tu'un Ndioo ña chà'a kivi koo yo chi'in Ndioo

1 Rakan kùu ra ma tu'un Ndioo. Ta takani ìyo ra nda ora tūvi ma ñuñivi. Ta ma tu'un i'ya kùu ma tu'un ña chīni ndi ta ndē'e ndi ra chi'in tinuu ndi. Takan kà'an ndi ndia, vati jānani ndi nda'a' ndi ma tu'un ikan. Ta ma tu'un ikan kùu yi ña chà'a kivi koo ndito yo. ²Yakan va ndè'e ndi ti cha kīchi yi ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya, ta ma tu'un ikan kùu Cristu. Ta cha'a' ma tu'un ikan kùu yi ña kātitu'un ndi nuu ndo, ikan na ni'i ndo nuu koo ndito ndo endeeni chi'in Ndioo. Vati ma tu'un ikan kùu ra ña ìyo ra chi'in ma Tatá yo va cha kīchi ra nuu ìyo yo. ³Yakan va cha kātitu'un ndi nuu ndo ma tu'un ndē'e ndi ta chīni ndi, ikan na inuu koo ndo chi'in ndi takua inuu ìyo ndi chi'in ma Racha'nu Ndioo Tatá yo ta chi'in ma se'e ra Racha'nu Jesucristu ndia. ⁴Te'en tãa ndi ndisaa ma tu'un i'ya kuenda ndo, ikan na nduva'a kuii sii kuuni yo.

Ndioo kùu ra takua kùu ma ñu'ú ña jàndondichin

⁵Tu'un i'ya kùu ma tu'un jāna'a ma Racha'nu Cristu nuu ndi: Ma Racha'nu Ndioo kùu ra takua kùu ma ñu'ú ña jàndondichin nuu yo, vati ni'iin ta'vi töve kùu ra takua kùu nuu naa. ⁶Vati tu kàtio ña ìyo va'a yo chi'in ra, ta juuni chàkunuu yo nuu naa cha'a' ña jà'a yo ma ña kini, tajan kùuni yi ka'an yi ña tu'un vata kùu ma ña kà'an yo ora ja'a yo takan. Yakan va na yūvi iti' ndaa kùu ma iti' kuà'an yo tu takan jà'a yo. ⁷Vatu chàkunuu yo nuu ma ñu'ú ña jàndondichin yi iti' yo takua ìyo ma Racha'nu nuu ñu'ú, tajan cha inuuni koo yo chi'in ma ñivi ta'an yo. Ta ma nii ma Racha'nu Jesucristu ra Se'e Ndioo endee jānaa ra' tandi'i ma kuatio.

⁸Ta tu katio ña tūvi ìyo kuatio, tajan janda'viña'a yo juuni maa yo, vati maaa tu'un vata kùu ma ña kà'an yo ta töve kuà'an yo iti' ndaa. ⁹Va tu na'ma yo ndisaa ma kuati jà'a yo nuu ma Racha'nu Ndioo, ta chito yo ña kùu chinunio ña Ndioo ni jachinu ra ña kà'an ra, ti iin ra ndaa kùu ra, yakan va ni janaa ndio ra

ndisaa ma kuatio, ta ni janandoo ra ma anima yo ndia. ¹⁰Ta tu katio ña tüvi ìyo ni'iin kuatio, tajan kùuni yi ka'an yi ña jà'a yo ña na kuu ma Racha'nu Ndioo iin ra vata, vati chàtu'unio ra, ta ma ña ndicha kùu yi ña takä'an chinunio ma tu'un ra.

Racha'nu Cristu kùu ma ra kà'an cha'a' yo

2 Ndyo'o se'yu tàì ma tu'un i'ya kuenda ndo, ikan na jä'a ga ndo ma kuati. Ta tu ìyo iin nda ndyo'o jà'a kuati, na koto ndo ti ìyo iin ra kà'an cha'a' yo nuu Ndioo, ta rakan kùu ra Jesucristu, ra va'a. ²Vati Jesucristu kùu ra ña sōkó ra ra ta chí'í ra nuu kruu kuenda ña janaa ra kuatio. Ta yöve cha'a' maa yo ni, va juuni cha'a' tandi'i ma ñivi ìyo ñuñivi ndia.

³Ta tu ndicha ña jàchi'in yo ma tu'un kà'an ma Racha'nu Ndioo, tajan na chinuni ndio yo ti ndicha va'a ña cha nākoto va'a yo ma Racha'nu Ndioo. ⁴Va tu ìyo nda yo kà'an ña cha nākoto va'a yo ma Racha'nu Ndioo kàtio, ta tüvi jachi'o ma tu'un kà'an Ndioo ña ìyo yi ña ja'a yo, tajan ma ña kà'an yo kùu yi takua kùu iin maaaa kuentuni, ta töve kuà'an yo iti' ndaa. ⁵Va tu ìyo iin ndian jàchi'in ma tu'un ma Racha'nu Ndioo, ta kùuni yi ka'an yi ña nduva'a kuii kùuni na nde'e na ra. Ta takan chīto va'a na ña cha ndō'iin anima na chi'in ra. ⁶Yakan va ma yo kàti ña cha ndō'iin anima yo chi'in ma Racha'nu Ndioo, ìyo yi ña koo va'a yo ta ja'a yo takua jā'a ma Racha'nu Jesucristu ora chíyo ra ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya.

Tu'un chaa ña kàtitu'un ma Racha'nu Ndioo kuenda yo

⁷Ndyo'o yani ma tu'un i'ya ña tàì kuenda jakotoi ndo na yüvi iin tu'un chaa kùu yi kuenda ndo, vati juuni ma tu'un cha'nu ña takani cha chíto ndo tatiempu kùu yi. Ña'a kùu ma tu'un ña cha chíni ndo niku. ⁸Ta vaji takan kùu yi va ma tu'un tàì kuenda ndo ma tu'un chaa kùu yi, vati ndicha va'a ña jà'a Jesucristu takua kà'an yi, takua ikan va'a jà'a nda maa ndo ndia. Vati ma ña nuu naa chani naa yi kueeni, kueeni. Ta vitin cha ndōndichin ndicha kuii ma iti' va'a kuenda yo.

⁹Va tu ìyo nda yo kà'an ña maaaa ña va'a kùu ma ña jà'a yo, ta kuà'an yo iti' ndichin kàtio, vaji indukuni xaanio nde'o ma ndian kùu ta'an yo, kùuni yi ka'an yi, ti juuni takä'an chinuni va'a yo ma tu'un ra ti juuni indii ga yo ma nuu naa. ¹⁰Vatu ìyo ma ndian kùuni

na nde'e na ta'an na cha ìyo na nuu ndichin ta töve kòyo na tichi kuati. ¹¹ Va ma ndian xaani na nde'e na ta'an na ìyo na nuu naa ta kuà'an na iti' nuu naa, ta tüvi ch̀to na nda iti' k̀u ma iti' kuà'an na, vati ma ña kini ta naa k̀u yi ña cha ch̀si yi tinuu na.

¹² Yakan va t̀i ma tu'un i'ya nuu ndo ndyo'o se'yu, ikan na ku'va ndo kuenda ña cha j̀ka'nuni ma Racha'nu Ndioo kuati ndo cha'a' ña ch̀í ma Racha'nu Jesucristu cha'a' ndo. ¹³ Ta t̀i ma tu'un i'ya nuu ndyo'o tatá ndracha'nu cha'a' ña cha ǹkoto ndo ma Racha'nu Jesucristu, ti takani ìyo ra antea ña koo ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. Ta juuni t̀i yi nuu ndyo'o ndian tivaa ndia, vati juuni cha k̀ndee ndo j̀kanaa ndo ma kui'na ndia. Ta cha t̀i ma tu'un i'ya kuenda ndyo'o se'yu, ti cha ǹkoto ndo ma Racha'nu Ndioo yo. ¹⁴ Ta cha t̀i ma tu'un i'ya kuenda ndo ndyo'o tatá ndracha'nu, vati cha ch̀to ndo nda ra k̀u ma ra takani ìyo. Ta juuni cha t̀i yi kuenda ndyo'o ndian tivaa ndia, vati ya'a ni'i j̀a' ndo ña k̀ndee ndo chinuni ndo tu'un Ndioo chi'in ndisaa anima ndo, ta cha'a' ña cha k̀ndee ndo j̀kanaa ndo ma kui'na ndia.

¹⁵ Yakan va na töve kuuni ndo nde'e ndo ma ñuñivi ta ni ma ña kini ìyo nuu yi ndia, vati tu ìyo nda ndian k̀uni na nde'e na ma ñuñivi, k̀uni yi ka'an yi ña na tüvi k̀uni ndicha na nde'e na ma Racha'nu Ndioo Tatá yo. ¹⁶ Vati ndisaa ña kini ma ña ìyo ñuñivi, yüvi ña chà'a ma Racha'nu Ndioo Tatá yo k̀u yi va k̀u yi ña chà'a ma ñuñivini. Ta ña'a k̀u ma ña kini ña chà'a ma ñuñivi ña chà'tanio ja'a yo ña kini chi'in kuñu yo chi'in ma ña kini ña chà'tanio nde'o chi'in ma ña k̀tayi yo chi'in ndatiñu ña ìyo yo. ¹⁷ Ta ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya cha kua ndi'i yi chi'in tandi'i ña kini ña chà'tani na ja'a na, vatu ja'a yo takua k̀uni ma Racha'nu Ndioo ña ja'a yo, tajan ni ni'o ma nuu ni koo yo endeeni chi'in ra.

Ìyo ndian k̀an tu'un vata

¹⁸ Ndyo'o se'yu vitin va cha k̀ta ndio ma kivi nuu ndi'inia. Ta takua ch̀ini ndo ña ni kichi ndio iin ra xaani nde'e ma Racha'nu Cristu, ta vitin ti cha k̀cha'a keta kua'a' ma ndian kini ña tüvi k̀uni nde'e ma Racha'nu Cristu. Ta cha'a' yakan k̀u yi ña cha ch̀to yo ña chani keta ma kivi nuu ndi'inia. ¹⁹ Va juuni ma ñivi k̀e tañu yo k̀u ma ndian j̀a' takan, ti na yüvi ma ndian ch̀nuni ndicha k̀u

na, vati tu ndicha ña ma ndian chinuni kùu na, na tüvi ìyo yi ña kesiin na chi'o ti endee ìyo yi ña kindoo na koo na chi'in yo niku. Va takan kũu yi, ikan na ku'va yo kuenda ña na yüvi ndisaa ma ñivi kùu ma ndian chìnuni tu'un Ndioo takua chìnuni maa yo.

²⁰Vati nuu ndisaa ndo chā'a ma ra Cristu Tati Í Ndioo kuenda ña na koo yi chi'in ndo ta ku'va yi chinituni ndo. Yakan va ndisaa ndo cha ch̀to ndo tu'un ndaa. ²¹Tàchì ma tu'un i'ya nuu ndo, vati cha ch̀toi ña cha nàkoto ndo nda ña kùu ma ña ndicha ta nda ña kùu ma ña töve ndicha. Ta juuni cha ch̀to ndo ti ma ña ndicha na tüvi jànda'viña'a yi ndia. ²²Vati ma ndian kà'an tu'un vata, ndiakan kùu ma ndian kà'an ña na yüvi Jesuu kùu ra ma Cristu. Yakan va cha ch̀to ndo ti ndiakan kùu ma ndian tüvi kùuni nde'e ma Racha'nu Cristu, vati ndiakan tüvi chìnuni na tu'un ma Racha'nu Ndioo Tatá yo ta ni tu'un ma ra Se'e ra Jesucristu ndia. ²³Yakan va tandi'i ma ndian tüvi chìnuni tu'un ma ra Se'e Ndioo, kùuni yi ka'an yi ña ni ma tu'un Ndioo Tatá yo, na tüvi chìnuni na, tuva takan ndia. Va takua ma ndian kàtitu'un kachin nuu ma ñivi ña ndicha ña ma Racha'nu Jesucristu kùu ma ra Se'e Ndioo, ndiakan kùu ma ndian ìyo ndicha kuenda ma Ndioo Tatá yo.

²⁴Yakan va na chinuni ndo ma tu'un Ndioo ña cha ch̀ini ndo ma taji'na. Vati tuva ndicha ña chìnuni ndo ma tu'un Ndioo ta töve ndakoo ndo ña chìnuni ndo yi, tajan ni koo ndo chi'in ma Racha'nu Ndioo Tatá yo ta chi'in ma ra kùu Se'e ra ndia. ²⁵Vati ma Racha'nu Jesucristu cha chā'a ra tu'un nuu yo ña endeeni ni koo yo chi'in ra.

²⁶Yakan va tàì ma tu'un i'ya nuu ndo, ikan na ku'va ndo kuenda ña ya'a kua'a' ma ndian jànda'viña'a ndo ìyo. ²⁷Va taku ndyo'o ti cha chā'a ma Jesucristu ma Tati Í Ndioo nuu ndo ña na koo yi chi'in ndo, ikan na tüva kuàitiñu ndo inga ma ndian jàna'a nuu ndo. Vati maa ma Tati Í Ndioo kùu yi ña jàna'a yi tandi'i kuii ma tu'un va'a ña ch̀to ndo, vati ma Tati Í Ndioo jàna'a yi ma ña ndicha va'a, ti na yüvi ña kà'an tu'un vata kùu yi. Yakan va na induku koo ndo chi'in ma Racha'nu Cristu, takua jāna'a ma Tati Í Ndioo nuu ndo niku.

²⁸Ta vitin ndyo'o se'yu na ndo'iin ndo chi'in ma Racha'nu Jesuu, ikan na tüvi yu'vi ndo ta töve kukanuu ndo nde'e ndo ra ma kivi vàchi ndiko ra. ²⁹Yakan va tava cha ch̀to ndo ti ma Racha'nu Cristu kùu ra iin ra ndaa, ta juuni kua ikan ìyo

yi ña koto ndo vati ndisaa nda ndyo'o jà'a ma ña ndaa, kùuni yi ka'an yi ña juuni ndian se'e Ndioo kùu ndo ndia.

3 Na ku'va ndo kuenda ña ma Racha'nu Ndioo ya'a kùuni ra nde'e ra yo, ta ndava nda se'e ra kùu yo kàti ra. Ta ndicha va'a ña takan kùu yi vati kàti ra ña ndisaa yo kùu yo se'e ra. Yakan va ma ñivi ñuñivi töve nàkoto na yo cha'a' ña töve nī nakoto na ma Racha'nu Ndioo niku. ²Yakan va ndyo'o yani ndian ya'a kùuni ndi nde'e ndi, cha kùu yo ma ndian se'e Ndioo vaji takä'an koto va'a yo naja kua ni kuu yo tiá iti' nuu, va cha chìto yo ti ma kivi ni nde'o ma Racha'nu Jesuu, ni ndakuu yo takua kàa ra cha'a' ña ni nde'o ra kua kàa ra. ³Vati tandi'i nda yo ndàtu ña ni nde'o ra ma ora ikan, vitin cha nàndoo ma anima yo, ta ndàkuu íf yo takua íf kùu ma Racha'nu Jesucristu.

⁴Ta tandi'i nda yo jà'a kuati, vati tüvi jà'a yo takua kà'an ma ley ma Racha'nu Ndioo. Ta ora jà'a yo kuati, kùuni yi ka'an yi ña töve jàchinu yo ma ña kua kà'an ma Ley Ndioo. ⁵Ta juuni cha chìto va'a ndo ña ma Racha'nu Jesucristu kīchi ra ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya kuenda ña jànaa ra kuati yo, ta rakan ti iin ra tüvi ìyo nī'iin kuati kùu ra. ⁶Yakan va ndisaa ndyo'o ña indukuni ìyo ndo chi'in ra töva chàkuu ndo jà'a ndo kuati. Va takua ma ndian endee chàkuu na jà'a na kuati, na tüvi nī nde'e na ra ta ni tüvi nī nakoto na ra ndia. ⁷Yakan va koto kü'va ndo ña janda'viña'a nī'iin ñivi ndo, ndyo'o se'yu, vati ma ndian jà'a ma tiñu ndaa, ndiakan kùu na ma ndian ndaa takua iin ra ndaa kùu ma Racha'nu Cristu ndia. ⁸Va takua ma ndian endee jà'a kuati ndiakan kùu na ñivi kui'na, vati takani cha ja'án' ma kuati ikan, antea ña koo ma nuu ñu'u' ñuñivi niku. Yakan va cha'a' yakán' kùu yi ña kīchi ma Jesucristu ra Se'e Ndioo kuenda ña na jandi'i ra tandi'i nuu ma ña jà'a ma kui'na.

⁹Vati nī'iin ma nda yo kùu se'e Ndioo, na kùu ga ja'a yo ma kuati, vati cha ìyo ma ña ndito Ndioo chi'o takua kùuni ma Racha'nu ña na kuu yi. Ta cha'a' yakan kùu yi ña na tüva ìyo yi ña ja'a yo ma kuati. ¹⁰Ta juuni chìto yo nda ndian kùu ma ndian se'e Ndioo ta nda ndian kùu ma ndian se'e kui'na. Vati ma ndian töve jà'a na tiñu ndaa ta juuni töve kùuni na nde'e na ma ta'an na, ndiakan yöve se'e Ndioo kùu na.

Ma ndian kùu ñivi Ndioo ndàkimani na ma ndian kùu ta'an na

¹¹ Ma tu'un ña jà'a ña kīcha'a chìnuni ndo ma nunuu, kà'an yi ña ìyo yi ña kuunio nde'o ma ndian kùu ta'an yo. ¹² Takan kàti yi ti tüvi kùuni yi ña ja'a yo takua jà'a ma ra nàni Caín, ra chīyo chi'in ma kui'na niku. Ta chā'ni ra ma ra yani ra. ¿Ta naja chā'ni ra ra?, kùuni ndo. Chā'ni ra ra ti töve va'a kùu ma tiñu jà'a ra ta ma tiñu jà'a ma yani ra ña va'a kùu yi.

¹³ Yakan va ndyo'o yani na nàkanini ndo tuva tüvi kùuni ma ñivi ñuñivi nde'e na ndo. ¹⁴ Ta ch̀to va'a yo ña ndākoo yo ma ña chī'o, ta vitin cha kùu yo ndian ndito jà'a ma Racha'nu Ndioo cha'a' ña nduva'a kùunio nde'o ma ta'an yo. Ta tu tüvi kùunio nde'o ma ndian kùu ta'an yo, kùuni yi ka'an yi ña kùu yo takua kùu iin ra cha chī'í. ¹⁵ Yakan va tuva xaanio nde'o ma ndian kùu ta'an yo indukuni kùu yo takua kùu ma ndian chà'ni ñivi. Ta juuni cha ch̀to ndo ña ma ndian chà'ni ñivi tüvi ni'i na nuu koo ndito na chi'in Ndioo ndia. ¹⁶ Vati cha ch̀to yo ña ma Racha'nu Jesucristu kùuni ra nde'e ra yo. Yakan va chī'í ra cha'a' yo. Ta cha'a' yakan kùu yi ña kua ikan ìyo yi ña kuunio nde'o ma ndian kùu ta'an yo, ta na koo tu'va yo kuvio cha'a' na takua jà'a ma Racha'nu Jesucristu cha'a' yo. ¹⁷ Ta tu ìyo iin nda yo kuika ña ndè'o ña kumani iin nakuyi nuu ta'an yo ta tüvi kunda'vini yo ra ña tĩndee yo ra chi'in ma ña soko yo, kùuni yi ka'an yi ña tüvi ñivi Ndioo kùu yo, ti tüvi kùunio nde'o ra, tu ja'a yo takan. ¹⁸ Yakan va ndyo'o se'yu, na jana'a yo ña ya'a kùunio nde'o ma Racha'nu Ndioo chi'in tiñu jà'a yo kuenda ra, ta yüvi chi'in ma tu'un kà'an nio.

¹⁹ Yakan va tuva ja'a yo takan cha ch̀to yo ña kuà'an yo iti' ndaa ma takua kùuni ma Racha'nu Ndioo, tajan cha kùu koo taxiin ma anima yo nuu ra. ²⁰ Ta tu chàninio ña ma chinituni yo tisokuati yi yo, va tüvi cha'a' yo kuenda ña ma Racha'nu Ndioo ka'nu ga ra, ti ch̀to ra naja kua chàninio, ta naja kua chànini ma inga ñivi ndia. ²¹ Yakan va ndyo'o yani tuva tüvi tisokuati ma ch̀nitunio yo, na tüvi ìyo yi ña yu'vio jàyatin yo yo nuu ma Racha'nu Ndioo. ²² Vati ma Racha'nu Ndioo ni ku'va ra tandi'i ma ña ni ndakan yo nuu ra tuva ndicha ña jàchinu yo tandi'i ma ña kà'an ra, ta tu ja'a yo ma ña chàta'ani ra ña ja'a yo ndia. ²³ Yakan va na chinunio tu'un kà'an ra cha'a' ma ra Se'e ra Jesucristu chi'in ña na kùunio

nde'o ndisaa ma ndian kùu ta'an yo, ti ma tu'un ikan kùu ma tu'un ña Ndioo tãchi ra nuu yo ña na ja'a yo yi. ²⁴Vati taku yo jachi'in ma ña kà'an Ndioo, cha ch̀to yo ti ìyo ra chi'o ta ìyo yo chi'in ra, cha'a' ña ch̄'a ra ma Tati Í ra ña na koo yi chi'o.

Tati Í Ndioo chi'in tati xaani nde'e Racha'nu Cristu

4 Ndyo'o yani tuva ìyo iin nda ndian kà'an ña chi'in ma Tati Í Ndioo kùu yi ña kà'an na, na ch̀nuni ndo tu'un kà'an na numini. Va'a ga ña na ki'in ji'na ndo ku'va na nde'o tuva ndicha ña tu'un Ndioo kùu ma ña kà'an na. Vati ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya nduva'a ìyo ma ndian kà'an ña tu'un Ndioo kùu yi kà'an na, va na tüvi ndicha ti maaaa ndian vatani kùu na. ²Yakan va takan ìyo yi ña ja'a ndo ta nde'e ndo tuva ndicha ña kà'an na chi'in ma Tati Í Ndioo. Vati tu kàti iin ra ña iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kùu ra ta ìyo ma Tati Í Ndioo chi'in ra, ìyo yi ña ku'va ra kuenda ña ma Racha'nu Jesucristu kùu ra iin ra'ii ndicha ora k̄aku ra ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. ³Va ma ndian töve ch̄'a na kuenda ña iin ra'ii k̄u Jesucristu ora k̄ichi ra nuu ñu'u' ñuñivi i'ya, na yüvi ñivi Ndioo kùu na, ti ñivi xaani nde'e Cristu kùu na ña kà'an na takan. Ta juuni cha ch̀to ndo ña ni koo ma ndian kini ña jà'a takan ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. Ta ndicha ña takan kùu yi ti cha ìyo na ma vitin.

⁴Ndyo'o se'yu, taku ndyo'o ndian kùu ñivi Ndioo, cha j̄kanaa ndo ma ndian vata ña x̄ani nde'e Cristu, vati ka'nu ga ma Tati Í Ndioo ña ìyo chi'in ndo kua ma tati xaan ña ìyo nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. ⁵Tava ndian ìyo kuenda ma kui'na kùu na, yakan va kà'an na ma tu'un kà'an nia ndian ìyo ñuñivini. Ta takan ma ndian tüvi ch̀nuni ña ìyo ñuñivi j̄chi'in na ma tu'un kà'an na ndia. ⁶Va taku maa yo, ti ndian j̄chi'in tu'un kà'an Ndioo kùu yo, yakan va ma ndian ìyo kuenda Ndioo j̄chi'in na ma tu'un kà'an yo, va ma ndian tüvi ìyo kuenda Ndioo ti ni tüvi j̄chi'in na ma ña kà'an yo. Yakan va takan ìyo yi ña ja'a yo, ikan na ku'va yo kuenda nda ndian kùu ma ndian kà'an ma tu'un ndicha chi'in ma Tati Í Ndioo ta nda ndian kà'an tu'un vata chi'in ma tati kini.

Ndioo kùuni ra nde'e ra ndisaa yo

⁷Ndyo'o yani ìyo yi ña kuunio nde'o ma ndian kùu ta'an yo, ti kua ikan jàna'a ma Racha'nu Ndioo nuu yo ña jà'a yo. Yakan va tandi'i nda yo kùuni va'a yo nde'o ta'an yo, ndian se'e Ndioo kùu yo, ta juuni kùu yo ndian nàkoto ndicha va'a Ndioo ndia. ⁸Va taku ma ndian tüvi kùuni na nde'e na ma ndian kùu ta'an na, na tüvi nàkoto na ma Racha'nu Ndioo. Ti ma Racha'nu Ndioo, kùu ra iin ra ya'a kùuni nde'e ra yo. ⁹Vati ma Racha'nu Ndioo kua ikan jàna'a ra nuu yo ña ya'a kùuni ra nde'e ra yo ora tãchi ra ma ra uvanuu ra kùu Se'e ra nuu ñu'u' ñuñivi i'ya, ikan na ku'va ra ma kivi koo ndito yo chi'in ra. ¹⁰Ta ña'a ndicha va'a jàna'a yi yo ña Ndioo ya'a kùuni ra nde'e ra yo. Ti ji'na ga ra kùu ra ña kicha'a ra kùuni ra nde'e ra yo ta na yüvi maa yo kùu yo ña kicha'a yo kùunio ra. Yakan va cha'a' yakan kùu yi ña tãchi ra ma ra Se'e ra nuu yo kuenda ña na kuvi ra cha'a' yo, ikan na naa ma kuatio.

¹¹Yakan va ndyo'o yani ìyo yi ña kuunio nde'o ma ndian kùu ta'an yo takua jà'a ma Racha'nu Ndioo ña kùuni ra nde'e ra yo ndia. ¹²Vati nĩ'iin ñivi takã'an nde'e na ma Racha'nu Ndioo, va tu kùunio nde'o ma ndian kùu ta'an yo, tajan ma Racha'nu Ndioo ìyo ndicha kuu ra chi'in yo, ta juuni cha ndõ'iin yo chi'in ra cha'a' ña ya'a kùuni ra nde'e ra yo. ¹³Yakan va cha chito yo ti ìyo yo kuenda Ndioo, ta rakan ìyo ra kuenda maa yo ndia, cha'a' ña tãchi ra ma Tati Í ra ña na koo yi chi'in yo. ¹⁴Ta juuni kàtitu'un kachin ndi nuu ndo ña juuni maa ndi ndē'e ndi ña Ndioo Tatá yo tãchi ra ma ra Se'e ra nuu ñu'u' ñuñivi, kuenda ña na jakakú ra kua'a' ñivi ìyo ñuñivi i'ya. ¹⁵Yakan va tandi'i ma ndian nàkoto ña Jesuu kùu ra ma ra Se'e Ndioo, ndisaa ndiakan ìyo na chi'in Ndioo, ta Ndioo ìyo ra chi'in na ndia.

¹⁶Yakan va cha chito yo ta chìnunio ña ma Racha'nu Ndioo kùuni ra nde'e ra yo chi'in ndisaa ma ñivi ìyo ñuñivi. Ma Racha'nu Ndioo kùu ra iin ra ya'a kùuni nde'e yo. Ta nda ndian ni kuuni, ña ìyo na kuenda kùuni na nde'e na Ndioo chi'in ta'an na, kùuni yi ka'an yi ña ìyo na chi'in Ndioo, ta Ndioo ìyo ra chi'in na ndia. ¹⁷Vati tu cha ndõ'iin yo chi'in Racha'nu Ndioo cha'a' ña ya'a kùuni ra nde'e ra yo, tajan tüvi ìyo yi ña yu'vio ma ora ni chaa ma kivi ña ni jakutuni ra ma ñivi. Vati taku maa yo cha jã'a yo ma ña va'a ma nuu ñu'u' ñuñivi

i'ya takua jà'a ma Racha'nu. ¹⁸Yakan va tuva ndicha ña kùunio nde'o ma Racha'nu Ndioo chi'in ta'an yo, na tüvi ìyo yi ña yu'vio nde'o ra ma ora ni jakutuni ra ma ñivi, vati tu ch̀to yo ña jà'a yo ma ña va'a ta na tüvi ndasio. Ti juuni ma ña ndasio kùu yi ña jànde'e yi tundo'o yo. Yakan va tu ìyo nda yo ndasii, kùuni yi kà'an yi ña takà'an ndo'iin va'a anima yo chi'in ra cha'a' ña töve kùunio nde'o ra.

¹⁹Takua maa yo, ti kùunio nde'o ma Racha'nu Ndioo vati ji'naga maa ra kùu ma ra kīcha'a kùuni ra nde'e ra yo. ²⁰Ta tu ìyo nda yo kà'an ña ya'a kùunio nde'o ma Racha'nu Ndioo, va juuni ma ora ikan xaanio nde'o ma ndian ta'an yo, iin ndian vatani kùu yo tuva takan. Va tu töve kùunio nde'o ma ndian kùu ta'an yo ña kùu na ndian ndichin va'a nde'o, kùuni yi ka'an yi ña kùu kuunio nde'o ma Racha'nu Ndioo. Ta Rakan, ti töve ndichin va'a nde'o ra. ²¹Takan kùu ta cha'a' yakan kùu yi ña chà'a ma Racha'nu Ndioo ma tu'un i'ya nuu yo: Tu ndicha ña kùunio nde'o ma Racha'nu Ndioo, kùuni yi ka'an yi ña ìyo yi ña kuunio nde'o ndian kùu ta'an yo ndia.

Cha jàkanaa ma ndian ch̀nuni tu'un Ndioo ma ña kini

5 Yakan va tandi'i nda yo ch̀nuni ña Jesuu kùu ra ma Cristu, ndisaa ndiakan kùu na se'e Ndioo. Ta ndisaa yo ña kùunio nde'o ma Racha'nu Ndioo Tatá yo juuni kùunio nde'o ma ndian kùu se'e ra ndia. ²Yakan va tu kùunio nde'o ma Racha'nu Ndioo ta jachi'o ma tu'un ña tãchi ra nuu yo, juuni kua ikan kùu koto kachin yo ña kuunio nde'o ndian kùu se'e ra ndia. ³Vati jàna'a yo ña kùunio nde'o ma Racha'nu Ndioo ora jàchi'o ma tu'un ña kà'an ra, ti tandi'i ma tu'un tãchi ra nuu yo töve ndetiñu jà'a yo yi. ⁴Vati tandi'i nda yo kùu se'e Ndioo cha jàkanaa yo ma ña kini ña ìyo ma ñuñivi cha'a' ña ch̀nuni ma tu'un Jesucristu. ⁵Yakan va, ¿nda yo kùu ma ndian jàkanaa ma kuati ìyo nuu ñu'u' ñuñivi?, kùuni ndo. Ma ndian ch̀nuni ña ma Racha'nu Jesuu kùu ra ma Se'e Ndioo, ndiakani kùu ma ndian jàkanaa.

Tu'un kà'an naja kua ìyo ma ra se'e Ndioo

⁶Ora kīchi ma Racha'nu Jesucristu ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya jàna'a ra nuu yo ña kùu ra Se'e Ndioo ora jākunduta ra ta juuni ora chāti ra ma nii ra. Yüvi chi'in ma takuini kùu yi ña jàna'a ra nuu yo

va juuni chi'in ma nii ra ndia. Ta ikan jan chā'a ra ma Tati Í ra nuu yo, ikan na ku'va yi kuenda nuu yo cha'a' ma ña ndicha ña kà'an ra. ⁷Ta cha'a' yakan kùu yi ña ìyo uni ta'an yi ña kùu yi testigu ma andivi: Racha'nu Ndioo Tatá yo chi'in ma ra kùu tu'un Ndioo, ta Tati Í ra ndia. Ndi uni yi kùu yi iin ni ña kua kùu yi. ⁸Ta juuni ìyo uni ta'an yi ña kùu testigu ma nuñu'u' ñuñivi i'ya ndia: Ma Tati Í Ndioo chi'in ma takuii chi'in ma nii. Ndi uni yakan indukuni kua kà'an yi. ⁹Ta tu chìnunio ma tu'un kà'an ñivi chi'in yo, ta ìyo yi ña chinuni ga yo kua kà'an Racha'nu Ndioo, vati kà'an ra cha'a' naja kua ìyo ma ra kùu Se'e ra chi'in yo. ¹⁰Yakan va tu chìnunio ma tu'un ma ra Se'e Ndioo, cha ch̀to yo ti ña ndicha kùu ma tu'un ña kà'an Ndioo cha'a' Se'e ra ña ìyo tichi anima yo, va taku ma ndian tüvi ch̀nuni ma tu'un Ndioo, ndiakan kàti na ti maaa tu'un vatani kùu ma ña kà'an ra. Takan kàti na ti tüvi ch̀nuni na ña tu'un ndaa kùu ma ña kà'an Ndioo cha'a' ma ra kùu Se'e ra. ¹¹Ma Racha'nu Ndioo cha kàti kachin ra nuu yo, ti kùuni ra ña na ni'o nuu ni koo yo endeeni chi'in ra. Ta cha'a' ña ndō'iin yo chi'in Se'e ra kùu yi ña ni'o nuu ni koo yo endeeni chi'in ra. ¹²Yakan va ma ndian ch̀nuni tu'un ma ra Se'e ma Racha'nu Ndioo, cha nì'i na yi, va takua ma ndian tüvi ch̀nuni tu'un ma ra Se'e Ndioo, na tüvi nì'i na yi.

**Ma tu'un nuu ndi'inia ña kà'an Xuva
kuenda ña jàkuninaa ra ma ñivi**

¹³Tài ma tu'un i'ya kuenda ndo ndian ch̀nuni tu'un ma Racha'nu Jesuu ra kùu Se'e Ndioo, ikan na koto kachin ndo ña cha nì'i ndo nuu ni koo ndo endeeni chi'in ra.

¹⁴Yakan va na tüvi ìyo yi ña yu'vio kà'an yo chi'in ma Racha'nu Ndioo, vati cha kàti ra ña tu kà'an yo chi'in ra ma ña va'a ña kùuni maa ra, ni taso'o ra ma ña kà'an yo. ¹⁵Yakan va cha ch̀to yo ti ora kà'an yo chi'in ma Racha'nu Ndioo, taso'o ra ma ña kà'an yo. Ta juuni cha ch̀to yo ña tu ch̀kan yo iin nakuyi nuu ra, ta cha nì'o yi ndia.

¹⁶Ta tu nde'o ña ma ndian kùu ta'an yo jà'a na iin kuati, ña tüvi iin kuati ka'nu ña kundaka yi na iti' nuu kuvi na endeeni, na ka'an yo chi'in Ndioo kuenda na, ikan na jaka'numi ra ma kuati na ta ku'va ra iti' koo ndito na chi'in ra. Ta tu ja'a na iin kuati ka'nu ña ìyo yi ña kuvi na endeeni, ta tüvi ìyo yi ña ka'an yo cha'a' na nuu Ndioo tuva

takan. ¹⁷Yakan va tandi'i ma ña tüvi va'a ña jà'a ma ñivi iin kuati kùu yi. Va töve ndisaa kuati ña jà'a ma ñivi ndàka yi nuu kuvi na endeeni.

¹⁸Ta juuni cha ch̀to yo ña ndisaa ndian kùu se'e Ndioo, töva ìyo na ña ja'a na kuati, vati ma ra Se'e Ndioo kùu ma ra jà'a kuenda na. Ta cha'a' yakan kùu yi ña na kùu ga ja'a ma kui'na ja'án' ña na ku'un na iti' kini.

¹⁹Va cha ch̀to yo ti ñivi ìyo kuenda Ndioo kùu maa yo, va cha yatin ndisaa ma ñivi ñuñivi kùu ma ndian ìyo kuenda ma kui'na.

²⁰Ta juuni cha ch̀to yo ña kīchaa ma ra Se'e Ndioo nuu ñu'u' ñuñivi i'ya ta chā'a ra chinituni yo, ikan na nakoto yo ma Ndioo ndicha. Ta cha'a' yakan kùu yi ña indukuni ìyo yo chi'in ra, ta chi'in ma ra Se'e ra Jesucristu ndia. Yakan va ma rakan kùu ra ma Ndioo ndicha, vati chà'a ra nuu koo yo endeeni chi'in ra.

²¹Yakan va ndyo'o se'yu, na ja'a ndo kuenda nuu ndo ta tüva ìyo yi ña jaka'nu ga ndo ma ndioo yutun ña jànda'viña'a. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu uvi ña tãa racha'nu Xuva

Nduva'a kuii kunda'vini Xuva ma ndian ìyo kuenda Ndioo

1 Yu'u iin ra kuxini ndian chìnuni, tàì tutu i'ya kuenda yo'o iin ña'a ña kùu iin ña kãchin Ndioo ña kùun iin ñivi ra, ta juuni tàì yi kuenda ndian kùu se'un ndia. Ndicha kuii ña ya'a kùunì nde'i ndo. Ta yüvi yu'uni va juuni ndisaa ndian nãkoto ma tu'un ndaa, juuni kùuni na nde'e na ndo ndia. ²Yakan va nduva'a kùunì nde'i ndo cha'a' ña cha ch̀to yo ma tu'un ndaa, ta ma tu'un ikan ti na tũva ni naani yo yi, vati endeeni koo yi chi'o. ³Ma Racha'nu Ndioo ra kùu Tatá yo chi'in ma Racha'nu Jesucristu ra kùu Se'e ra, na ku'va ra ma ñamani ra nuu ndo ta na kunda'vini ra ndo, ikan na koo vii ndo chi'in ta'an ndo. Ta na takan ja'a ra chi'in ndisaa yo ña nãkoto ma tu'un ndaa, ta juuni ndisaa yo ña ya'a kùuni yo nde'o ta'an yo ndia.

⁴Yakan va nduva'a kuii chisiḡ vati ndē'i uvi uni ndian kùu ñivi ta'an ndo ña chìnuni ndicha ma tu'un ndaa, ta jà'a na takua kà'an ma Ndioo Tatá yo ña na ja'a yo. ⁵Ta vitin ndyo'o ndian chìnuni, chikain ñamani nuu ndo ña na ndakimani ndo ma ñivi ta'an yo ña kùuni na nde'e na ta'an na ndia. Ta ma tu'un ña tàì kuenda ndo ma vitin, ti na yüvi tu'un chaa kùu yi kuenda yo, vati ma tu'un ña cha ch̀ini yo nda ora kicha'a yo chìnuni yo kùu yi. ⁶Yakan va jàna'a yo ña ya'a kùuni yo nde'o ma Racha'nu Ndioo ora chàkuu yo kuenda jachi'o ma tu'un ña kà'an ra, vati cha kãtitu'un ma Ndioo Tatá yo chi'in yo ña ìyo yi ña na koo yo kuenda kùunio nde'o ma ndian kùu ta'an yo, takua cha ch̀ini ndo ma ora kicha'a ndo chìnuni ndo niku.

⁷Vati nuu ma ñu'u' ñuñivi i'ya chàkunuu nduva'a kuii kua'a' ma ndian janda'viña'a ìyo vitin. Ta juuni ma ndiakan kùu ma ndian tõve ku'va na kuenda ña ma Racha'nu Jesucristu kùu ra iin ra'ii ndicha ora kãku ra ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. Takan kà'an na ña kùuni na janda'viña'a na yo, vati xaani na nde'e na ma Racha'nu Jesuu. ⁸Yakan va na ja'a ndo kuenda nuu ndo chi'in ma tu'un jàna'a na, koto jãnaa ndo ma ya'vi ña jãkanaa ndo cha'a

ma tiñu cha jà'a yo kuenda Ndioo. Vati ìyo yi ña ni'i ndo tandi'i ña va'a ña chà'a ma Racha'nu Ndioo Tatá yo nuu ndo.

⁹Ta ndian tiso tiaga siki ña jà'ani na ña kà'an na ma tu'un ña jàna'a Cristu nuu yo, kùuni yi ka'an yi ña na tüva ìyo ma Racha'nu Ndioo chi'in na tuva kua ikan jà'a na. Vati tu endee kuà'an yo iti' ra takua jàna'a ma Racha'nu Cristu, kùuni yi ka'an yi ña ìyo ma Ndioo Tatá yo chi'in yo, ta juuni ìyo ma Racha'nu Se'e ra chi'in yo ndia.

¹⁰Ta tu ìyo nda ndian chaa nuu ìyo ndo va tüvi jàna'a na tu'un ndaa takua kà'an ma tu'un jàna'a ma Racha'nu Cristu, va'aga ña na töve kàña'a ndo chi'in na, ta ni kü'va ndo ve'e ndo kundaa na ndia. ¹¹Vati tu ìyo ndaa ndyo'o ña tiñu'u ndo na, kùuni yi ka'an yi ña indukuni kùta'an ndo chi'in ma ña kini ña jà'a na ndia.

Ma tu'un nuu ndi'inia ña kà'an Xuva

¹²Ìyo kua'a' ga ma tu'un ña kùuni ka'in chi'in ndo, vati töve kùunì tai yi nuu tutu. Va'a ga ña ku'un mai ma nuu ìyo ndo, ta ikan natu'un ta'an yo yi, ikan na sii kùuni ndisaa yo.

¹³Ta vitin ma ñivi ta'an ndo ndian ìyo i'ya, ndian kāchin ma Ndioo, tàchi na iin saludu nuu ndo. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu uni ña tãa racha'nu Xuva

Xuva kàtitu'un ra ña iin ra va'a kùu ma ra nàni Gayu

1 Yu'u iin ra kuxini ndian chìnuni, tàchì tutu i'ya nuun, yo'o ra nàni Gayu, ra merui ña ndicha kuu kùuni nde'i.

²Yo'o yani, kà'in chi'in Ndioo kuendaun, ikan na koo va'un takua kùuni ma Racha'nu Ndioo ña koun, vati tüvi kùuni nuva ta'un ja'a ma kue'e ndia. Yakan va na koo va'un chi'in ndisaa ma tiñu va'a ña jà'un. ³Nduva'a kuu chisij ora kichi kàtitu'un ma ndra yani yo nui ña ìyo ma tundeeni Ndioo chi'un, ti endeeni kuà'un ma iti' ndaa. ⁴Ta cha'a' yakan kùu yi ña nduva'a kuu chisij, vati cha chitói cha'a' ma ndian kùu se'i, vati endee kuà'an na ma iti' ndaa takua kùuni ma Racha'nu Ndioo ña na ja'a na.

⁵Yo'o yani, ya'a va'a ja'un ña tìndeun ma ndian kùu ta'an yo ña chìnuni kichi inga ñuu ora chàa ndra chànde'e ndra ñuun ma nuu ìyo ve'un vaji töve nàkotoun ndra. ⁶Ta ndiakan kùu na ña chã'a na kuenda nuu ma ndian chìnuni tu'un Cristu ña ya'a ga kùuniun nde'un na. Ta vitin chikain iin ñamani nuun ña na tìndeun na chi'in ndisaa ma ña chiniñu'u na, ti takan va'a kùuni ma Racha'nu Ndioo. Ta takan ja'un, ikan na ku'un va'a na ma iti' nuu. ⁷Vati cha'a' ña tìñu'u na ma Racha'nu kùu yi ña chàkunuu na, ta töve jà'a na ña ki'in na ña soko ma ndian töve chìnuni.

⁸Yakan va ìyo yi ña nanduku yo naja tindee yo na, ikan na ndo'iin yo chi'in na, ti indukuni jàtiñu yo kuenda ma tu'un ndaa.

⁹Yu'u tãi iin tutu ta tàchì yi nuu ma ñivi chinuni ikan, va ma ra nàni Diótrefe ti na tüvi kùuni ra jachi'in ra ma ña kà'an yi, vati maa ra kùu ma ra chàta'ani ka'nda tiñu. ¹⁰Yakan va ora ni chai ma ndakan, tajan ni katitu'in nuu ndo cha'a' ma kuati jà'a ra, vati cha chinitu'in ña kà'an ra tu'un vata chata ndi, ta yakan ti na yüvi ña va'a kùu yi. Vati na tüvi ndaki'in maani ra ma ndian kùu ta'an yo ndian vachi inga ñuu vaji ndian jàtiñu kuenda Ndioo kùu na. Ta nda ma inga ndian chinuni ña ìyo chi'in ra juuni na tüvi chà'a ra

ña na ndaki'in maani na na ndia. Va tu jà'a na yi tajan rakan ti tavani'i ra na ma tichi veñu'u ta tüva cha'a' ra ña ki'vi ndiko na.

¹¹Yakan va yo'o yani koto jä'un takua jà'a ma ñivi ikan, va'aga na ja'un ma ña va'a. Vati ma ndian jà'a ma ña va'a, ndiakan kùu ma ñivi Ndioo, va ma ndian tüvi jà'a ma ña va'a, kùuni yi ka'an yi ti na tüvi nàkoto na ma Racha'nu Ndioo.

¹²Ndisaa ñivi cha chà'a na kuenda ña iin ra va'a ndicha kùu ma ra nàni Demetriu, ta ndicha ña takan kùu yi. Yakan va ndava nda ndyu'u kà'an ndi ña iin ra va'a kùu ra ta chitoun ti ña ndaa kùu ma ña kà'an ndi.

Xuva kà'an ra ma tu'un nuu ndi'inia

¹³Iyo kua'a' ga ma tu'un kùunì ña kotoun va tüvi kùunì tai yi nuu tutu. ¹⁴Vati yu'u chànini ña va'a ga ña ku'un mai kunde'i ñun ma nuu ìyoun numini tuva kuyati, ta ikan natu'un ta'an yo yi.

¹⁵Yakan va na koo viiun chi'in Ndioo, ta ma ndian meru yo tàchi na iin saludu nuun. Ta juuni na katitu'un ma saludu i'ya nuu ta'ii'iin ndian ñivi kùu meru yo ndian iyo ndakan ndia.

Tutu ña tãa racha'nu Juda, ra kùu tatun Jesuu

1 Yu'u Juda ra kùu yani Jandiau, ra jàkuu tiñu nuu ma Racha'nu Jesucristu, tàchì saludu nuu ndyo'o ti ma Racha'nu Ndioo Tatá yo kãchin ra ndo ta kùuni ra nde'e ra ndo, ta ma Racha'nu Jesucristu kùu ra ma ra kùmi ra ndo. ²Ta na kunda'vini ga ma Racha'nu nde'e ra ndo ta na koo vii ndo ta kùuni ndo nde'e ndo ta'an ndo, takua kùuni ma Racha'nu nde'e ra ndo.

Nuu kà'an Juda chata ma ndian kùu matru ña jàna'a tu'un vata

³Ndyo'o yanì ndian ya'a kùunì nde'i, cha ìyo tiempu ña kùunì tai iin tutu kuenda ndo ña kà'an yi cha'a' ña kàkú ndo jà'a Ndioo kua jàkakú ra yu'u ndia. Va vitin tàì tu'un i'ya kuenda ndo ti ìyo yi ña janinì ndo, koto kü'va ndo ña jakesiin na ndo, ta sama na ma tu'un ndaa cha'a' ma Racha'nu Jesuu ña chìnuni ndo ña iin cha'ani chā'a ra yi nuu tandi'i yo ndian kùu ñivi ra. ⁴Vati ìyo iin ma ndra cha kì'vi xe'e ma tañu ndo ña jà'ani ndra ña ndra va'a chìnuni tu'un Ndioo kùu ndra. Ta takan jànda'viña'a ndra ndo ti yüvi ma ndian chìnuni kùu ndra takua kùu ndo. Ti jàna'a ndra ña va'ani tu kì'vi ndra ja'a ndra ma ña kini cha'a' ña cha ìyo ma ñamani Ndioo chi'in ndra, kùuni ndra. Ta juuni kàti ndra ña ma Racha'nu Jesucristu yöve uvanuu ra kùu ma ra chito'o yo, kàti ndra. Yakan va kua kàti ma nuu tutu Ndioo tatiempu, ma Racha'nu Ndioo ni jakutuni ra ma kuati ndrakan, ikan na nde'e ndra tundo'o cha'a' ña jà'a ndra.

⁵Ta vaji cha chito ndo, ta vitin kùunì jakuku'un ndikonì ndo ña ma ora cha yā'a jakakú ndio ma Racha'nu Ndioo ndian judíu ndian kùu ñivi ra ma nuu tundo'o ña jànde'e ma ñivi ìyo ma ñuu Egiptu ma tatiempu. Ta ma ora cha yā'a yakan, ma Racha'nu Ndioo jànde'e ra ma tundo'o ta jānaa ra ma ndian judíu ndian tüvi chìnuni ña chíyo tañu na ndia. ⁶Ta jàkuku'uni ndo ña ìyo kua'a' ma tati ña jà'a tiñu nuu Ndioo ña tüvi jà'a na tiñu nuu ra takua ìyo yi ña ja'a na yi, ti ndākoo na yi niku. Va ma tati ikan cha chū'ni ma Racha'nu Ndioo na ma nuu naa chi'in ma kadena kaa kuenda ña

na nde'e na tundo'o endeeni, nda kati chaa ma kivi nuu ndi'inia ña Ndioo ni jakutuni ra na cha'a' ma kuati na. ⁷Ta indukuni tā'an ma ndian ìyo ñuu Sodoma chi'in ma ñuu Gomorra chi'in ma inga ma ndian ìyo ma ñuu kuati ña kàndii yatini xiin yi. Ma ndra ñuu ikan nduva'a kuii kua'a' kuati jà'a ndra chi'in ma kuñu ndra, nda kati chàta'ani ndra ki'vi ndra juuni chi'in ndra'ii chi'in ndra. Yakan va indukuni jà'a ma Ndioo chi'in ndra ti jānaa ndi'i ra ma ñuu ikan chi'in ñu'ú. Ta ma tu'un i'ya jàna'a yi nuu yo ña takan Ndioo ni ja'a ra chi'in ma ndian jà'a ma ña kini takan. Va ni jande'e ra tundo'o na, ta ni jakutuni ra ma kuati na, ikan na kayu na endeeni.

⁸Ta juuni ma ndra jà'ani ña kùu ndra matru ikan, ña ìyo tañu ndo juuni jà'a ndra ma ña kini, ta takan töve tiñu'u ndra ma kuñu ndra, ta kàti ndra ña ma ña chàni ndra tichi ñuma'na ndra ìyo ma ndatu Ndioo chi'in yi kuenda ndra, ña na katitu'un ndra yi nuu ma ñivi ña na jachi'in na yi. Ta töva jachi'in ndra ma Racha'nu Ndioo ta ndava kà'an ti'ini ndra chata ma ndatu ma tati ña jà'a tiñu nuu ra ndia. ⁹Vati ni ma tati ña nàni Mike, ña chà'nda yi tiñu nuu ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, ta ma tati kùxini ikan vaji ìyo ndatu yi, tüvi nī kuuni yi tisokuati yi ma kui'na ora kà'nita'an yu'u yi cha'a' ma ñunda'yu ma Moisés. Vati ndākoo ma tati kùxini ikan yi nuu nda'a ma Ndioo ta te'en nāka'an yi chi'in ma kui'na: “Ma Racha'nu Ndioo, na jande'e ra tundo'o ñun”, kàti yi. ¹⁰Ta ma ndra matru vata ikan chàtu'un ndra ta kà'an ti'ini ndra cha'a' ma ña tüvi kutuni va'ani ndra. Ta ma ña töve va'a ña jà'a ndra indukuni jà'a ndra yi takua jà'a kiti ña töve kuii chito ndri ña jà'a ndri. Yakan va ni jandi'i maa ndra nuu ndra cha'a' ma ña jà'a ndra takan.

¹¹Va nda'vi ta'an ma ndrakan ña kuà'an ndra ma iti' kini takua jà'a ma ra nàni Caín. Ta cha'a' xu'un' ma ña nànduku ndra jakanaa ndra kùu yi ña ndākoo ndra ma tiñu va'a jà'a ndra, ta kī'vi ndra jà'a ndra ma ña kini takua jà'a ma ra nàni Balaam. Ta chī'í ndra takua chī'í ra nàni Coré cha'a' ña töve nī jachi'in ndra ma ña kà'an ma Racha'nu Ndioo. ¹²Iin ña tukanuuni kùu yi ora chàa ma ndrakan nuu ndò'iin ndo ña jà'a ndo viko ta jàka'nu ndo ma Ndioo. Ti endee chàchi ndra ta chī'i ndra, ta ya'a ga sii kùuni ndra ta töve tiñu'u ndra ma Racha'nu Ndioo. Ta nànduku ndra ma ña va'a kuenda maani ndra. Ta kùu ndra takua kùu ma viko ña tüvi ndiso yi takuii ña

kèñu'u ma tati yi te'en tikan, ta juuni kùu ndra takua kùu ma yutun ña tüvi jàtiñu ndrùn ma tiempu ña ìyo yi ña jatiñu ndrùn. Yakan va ndisaa ma ndra jà'a takan cha chí'í ndra takua kùu ma yutun ití ña chí'í ndrùn chí'in ndava nda ma yo'o ndrùn ndia. ¹³ Ndisaa ma ña jà'a ndra kùu yi ña jàkukanuu yi ndra ti ya'a kini kùu ma ña jà'a ndra, ta kùu ndra takua kùu ma xikiñu kini ña chàkoso yu'u tañu'u jà'a ma ola ka'nu. Takua ma ndoso chìnu ri ití' andivi ta numini naa ri, takan kùu yi chí'in ma ndrakan, ndra chàkunuu te'en tikan, va numini ni naa ndra endeeni, ta ni kindoo ndra ma nuu naa.

¹⁴ Takan kùu ta kuenda ma tu'un 'iya cha kàtitu'un ma ra nàni Enoc, ma ra kùu tata ucha ma Adán, te'en nàka'an ra chata ma ndian jà'a takan: “Ndè'i ma Racha'nu ña vachi ra chí'in nduva'a kuii kua'a' mii ma ndian í ndian jàkuu tiñu nuu ra chí'in ra. ¹⁵ Vachi ra ta ni jakutuni ra cha'a' ndisaa kuii kuati ña jà'a ma ndian kini cha'a' ña töve chìnuni na tu'un ra. Ta juuni ni jande'e ra tundo'o ma ndian kà'an ti'ini chata ra ndia.” Takan kàti Enoc tatiempu.

¹⁶ Ndisaa ndra matru vata ikan endee ka'anti'ini ndra chata nda ña ni kùuni, ti tüvi kindoo va'ani ndra chí'in ma tu'un ña kà'an na. Ta endee chàtu'un ndra ma ña jà'a inga ñivi. Vati ma ña nànduku ndra jà'a ndra kùu yi ña na kindoo va'a ndra juuni chí'in maa ndra. Ta ya'a chàta'ani ndra jandotayi ndra ndra. Ta chàta'ani ndra jandomani ndra ma ñivi chí'in ma tu'un vii kuenda ña kùuni ndra kindoo va'ani ndra chí'in na.

Juda jàkuninaa ra ma ndian chìnuni tu'un Ndioo

¹⁷ Va taku ndyo'o ndian yani ndian ya'a kùuni nde'i, na kuku'un va'ani ndo takua kàtitu'un ma ndra kùu tatun Jesucristu. ¹⁸ Vati ndrakan kàtitu'un ndra ña ma nuu ni ndi'i ma ñuñivi ni koo ñivi ña ni ka'an ti'ini na chata ma ndian kùu ñivi Ndioo, ta ni ja'a na ma ña kini takua kùuni maa na. ¹⁹ Ta juuni ndrakan jàkesiin ndra ma ñivi, ta jà'a ndra ma ña kini ña chàta'ani maa ndra ja'a ndra, vati töve ìyo ma Tati Í Ndioo chí'in ndra.

²⁰ Va taku ndyo'o ndian kùu yani ña chìnuni tu'un Ndioo, na chinuni va'a ga ndo ma tu'un ra, ikan na ni'i ga ndo naja kua koo í ndo chí'in ra. Ta juuni na ka'an ndo chí'in ma Racha'nu Ndioo kuenda ña na tindee ma Tati Í ra ndo. ²¹ Yakan va na koo va'a ndo chí'in

Ndioo cha'a' ña ya'a kùuni ra nde'e ra ndo. Ta na kuation va'a ndo ma Racha'nu yo Jesucristu ma ora ni chaa ma kivi ña ni ku'va ra ña na koo ndito ndo chi'in ra endeeni cha'a' ña ya'a kunda'vini ra ndo.

²² Ta na kunda'vini ndo ma ndian ta'an ndo ña tüvi chìnuni va'a, ²³ ta na tindee ndo ma inga ñivi, ikan na kakú na koto ku'un na ma andaya'. Ta inga na na kunda'vini ndo nde'e ndo na vaji juuni ìyo yi ña ja'a ndo kuenda nuu ndo chi'in ma ña kini jà'a na, koto juuni maa ndo na ki'vi ndo ja'a ndo ma ña kini ña jà'a na ndia.

**Ma tu'un nuu ndi'inia ña kà'an Juda
ña jàka'nu ra ma Racha'nu Ndioo**

²⁴ Ta ma Racha'nu Ndioo ìyo ndatu, kuenda kumi ra ta takan töve ja'a yo ma kuati, ikan na kuu chaa yo koo yo ma nuu ìyo ra. Ta ni kuu yo takua kùu iin ja'ma chaa ña ni'iin ta'vi töve meku ta nduva'a sii ni kuuni yo ora chaa yo nuu ìyo ra. ²⁵ Yakan va na jaka'nu yo ma Racha'nu Ndioo, ti uvanuu ra kùu ma ra kùu jakakú yo cha'a' ma Racha'nu Jesucristu. Ti ma Racha'nu Ndioo kùu ma ra chà'nda tiñu ta ìyo kua'a' ndatu ra ta ra nduva'a ka'nu kùu ra ndia. Yakan va na jaka'nu yo ra vitin, itaan ta endeeni. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu t̄aa ma racha'nu Xuva nuu k̄atitu'un ma Racha'nu Jesuu nuu ra cha'a' ña ni kuu

Nuu j̄ana'a ma Racha'nu Jesuu nuu ma Xuva

1 Ndioo ch̄a'a ra ña na katitu'un Jesucristu tu'un i'ya, ikan na jana'a ra ma ndian j̄a'a tiñu nuu ra, cha'a' ma ña ni ta'an yo numi kuiini ma tiá iti' nuu. Vati ma Racha'nu Jesucristu t̄achi ra iin tati j̄akuu tiñu nuu Ndioo, ikan na katitu'un yi tu'un i'ya nuu Xuva ra j̄akuu tiñu nuu Jesuu. ²Ta ma Xuva k̄uu ra, ra k̄atitu'un ndaa ra nuu ma ñivi ndisaa kuii tu'un ña t̄achi Ndioo ra chi'in tu'un ña j̄ana'a ma Racha'nu Jesucristu nuu ra ndia, vati Xuva ch̄a'a ra koto ma ñivi ndisaa kuii ña ndē'e ra.

³Ta na sii kuuni ma ndian j̄akua'a ma tu'un i'ya ña k̄a'an ña ni kuu, ta juuni na sii kuuni ndian taso'o yi ta jachi'in na ña k̄a'an yi, vati cha k̄uyatin ma ora ña ni chinu ma tu'un i'ya ña k̄a'an yi.

Xuva t̄aa ra ma tu'un i'ya kuenda ndian ch̄inuni tu'un Jesucristu ndian k̄uti'vi ta'an ma ndi ucha ñuu ña k̄andii ma iti' ñu'u' Asia

⁴Yu'u Xuva, t̄ai ma saludu i'ya ta t̄ach̄i yi kuenda ndisaa ndyo'o ndi ucha veñu'u ndian ñyo ninii ka'nu ma ñu'u' Asia ña k̄uu ndo ucha veñu'u ma Racha'nu Jesucristu. Ma Racha'nu Ndioo ndo, na ku'va ra ma ñamani ra nuu ndo, ta na ku'va ra ña na koo vii ndo kuenda ra, ti maa ra k̄uu ra ña ñyo ra ma vitin, ta maa ra k̄uu ra ña cha takani ñyo, ta maa ra k̄uu ra ña ni kichi ra tiá iti' nuu ndia. Ta juuni na ku'va ma ndi ucha nuu ma Tati Í Ndioo ñamani yi nuu ndo chi'in ña koo vii ndo ndia, nda ma nuu ka'iin yi iti' nuu ch̄a'nda Ndioo tiñu. ⁵Ta nda nuu ma Racha'nu Jesucristu na ni'i ndo ñamani Ndioo ta na koo vii ndo ndia, ti rakan k̄uu ra testigu ndaa, ta ra nunuu ña n̄at̄aku tañu ma ndian ndií, ta ch̄a'nda ra tiñu nuu tandi'i ma ndra kumitiñu ña ñyo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya. Vati Cristu ikan k̄uu ra ña ya'a k̄uuni ra nde'e ra yo, ta cha j̄anandoo ra ma kuati yo cha'a' ña ch̄ati ma nii

ra cha'a' yo. ⁶Ta juuni jā'a ra yo ña na kùu yo takua kùu ma ndra kùu rey ndra chà'nda tiñu, chi'in ña na kuu yo sutu, ndra jàka'nu ma Racha'nu Ndioo Tatá yo. Yakan va na jaka'nu yo ma Racha'nu Jesucristu, ta na koo ndatu ra endeeni. Ta takan na kuu yi. Amén.

⁷¡Na nde'e ndo!, vati Cristu vèchi ra tañu ma viko. Ta ikan ndisaa na ni nde'e na ra, ta nda ma ndian xaani ni nde'e na ra, ta nda ma ndian jàtakue'e kuñu ra ni nde'e na ra ndia. Ta tandi'i ma ñivi ìyo ñuñivi ni kuaku na ma ora ni nde'e na ra, ta ndicha ña takan kùu yi, ta takan ni kuu yi ndia.

⁸Vati ma Racha'nu Ndioo kà'an ra ña: “Yu'u kùu ma ra nunuu, ta ma ra nuu ndi'inia, takua kùu ma letra A chi'in Z, ti yu'u kùu ma ra kuxini ma vitin, ta kùu ma ra takani kùu niku, ta kùu ma ra ni kichi iti' nuu ndia.” Takan kàti ma Racha'nu Ndioo ra ya'a ìyo ndatu.

Nuu ndè'e ma Xuva ma Racha'nu Cristu takua ndè'o iin nakuyi ora chànio

⁹Yu'u ra nàni Xuva, ra juuni chìnuni takua chìnuni ndo, ti cha ndō'iin chi'in ndo cha'a' ma Racha'nu Jesuu. Yakan va juuni ni ni'i nuu ni koi chi'in ndo ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, ti juuni ya'a jāndeeni ña nde'i tundo'o ndia. Vati cha'a' ña kàtitu'in ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi cha'a' ma Racha'nu Jesucristu, kùu yi ña tachi na yu'u kuenda ña ndè'i tundo'o ma tichi ku'u ña nàni Isla Patmo. ¹⁰Vati iin kivi ña na jaka'nu yo ma Racha'nu kùu yi ña ndai jaka'nui ra chi'in ndatu ma Tati Í Ndioo, tajan ma iti' chatai chīni iin tati ña ya'a kanachaa, takua kùu iin tati ma yutun tìvi ¹¹ña te'en kà'an yi chi'in:

—Yu'u kùu ma ra nunuu ta ma ra nuu ndi'inia, takua kùu ma letra A chi'in Z, ta cha'a' yakan kùu yi, ña yu'u kùuni ña na taun iin nuu tutu ma ña ndē'un, tajan na tachiun yi ma nuu ndi ucha ma veñu'u, ndian chìnuni ña ìyo ma iti' ñu'u' Asia. Taku nuu ma ñivi Ndioo ña ìyo ma ñuu Efesu, chi'in nuu ma ñivi Ndioo ña ìyo ñuu Esmirna, ta nuu ma ñivi Ndioo ña ìyo ñuu Pérgamo, ta nuu ma ndian ìyo ñuu Tiatira, ta nuu ma ndian ìyo ñuu Sardis, ta nuu ma ndian ìyo ñuu Filadelfia, ta nuu ma ndian ìyo ñuu Laodicea ndia.

¹²Ta ma ora chikoni'i ndioi ma iti' chatai ña kùuni nde'i yo tati kùu ma ña kà'an chi'in, tajan ikan ndē'i ucha ta'an ma kandileru oro nuu chàkuiin ma tima. ¹³Ta tañu ma ndi ucha ta'an ma kandileru

nuu chàkuiin ma tima, ikan ndē'i iin ma ra kàa takua kàa ma ra se'e ñivi ña ñu'u ra iin ja'ma kani, ña chàa yi ndava nda sukun cha'a ra, chi'in iin pañu oro ña chàa yi ndava nda pechu ra. ¹⁴Ta ma ixi xini ra kuichin la'ndi yi, takua kuichin ma ixi ma mvechala, a takua kuichin ma nieve, ta ma tichi tinuu ra, va kàa yi takua kàa ma yaa ñu'ú. ¹⁵Ta ma cha'a ra, va kua'á yi takua kàa ma kaa bronce ma ora kàyu yi ma tichi hornu. Ta ma tati ra, nduva'a ni'i kà'an yi, takua jà'a ma yuta ña nduva'a kàyu jà'a yi. ¹⁶Ta ma tichi ma nda'a' kua'a ra, ka'iin ucha ta'an ma chele, ta iin machiti ña xaan nduvi chiyo, kùu yi ña kèe yi tichi yu'u ra. Ta ma nuu ra va nduva'a tàcha yi, takua tàcha ma nduva nikandii ora ya'a xaan nde'e yi.

¹⁷Yakan va ma ora ndē'i ra, ta ndūvai ma iti' cha'a ra takua ndùva iin ma ña chī'í. Tajan maa ra jūndii ra ma nda'a' chiyo kua'a ra ma chatai, ta te'en nāka'an ra chi'in:

—Na yū'viun ti yu'u kùu ma ra nunuu, ta ma ra nuu ndi'inia.

¹⁸Ta juuni kùu ma ra ìyo ma vitin, ti cha chī'í niku, va cha ìyo ndito ndikoi ma vitin ta ndisaa tiempu, vati yu'u kùu ma ra ìyo ndatu ña kùu janataku ndikoi ma ñivi ma nuu chī'í na. Ta vitin cha nda'i ma ndatiku ña jàna'a yi ña ìyo ma ndatu ikan chi'in. ¹⁹Yakan va na taun tandi'i ma ña ndè'un: ma ña ìyo ma vitin chi'in ma ña ni koo tía iti' nuu ndia. ²⁰Ña'a kùu ma tu'un xe'e ña kà'an cha'a' ma ndi ucha ta'an ma chele ña ndē'un ma tichi nda'a' chiyo kua'i, chi'in ma ndi ucha ta'an ma kandileru oro nuu chàkuiin ma tima: taku ma ndi ucha ta'an ma chele, ikan jàna'a yi, ña ndiakan kùu ma ndian tatun ña jùkuu tiñu nuu Ndioo ta ta'ii'iin tatun ikan kùmi ra ma ucha ta'an veñu'u ndian chìnuni nuu ucha ta'an ñuu. Ta ma ndi ucha ta'an ma kandileru oro nuu chàkuiin ma tima, ikan jàna'a yi ña, ndiakan kùu na ma ndi ucha ta'an ma veñu'u ndian chìnuni ikan ndia.

Cristu kà'an ra kuenda ma ñivi ra ndian ìyo ñuu Efesu

2 Jesuu te'en kà'an ga ra chi'in Xuva:

—Na taun te'en nuu ma ra kùu tatun Ndioo ña kà'an kuenda ra ña ìyo ma veñu'u ndaa ma ñuu Efesu: “Ta te'en kà'an ma ra ìyo ucha ta'an ma chele ma nda'a' chiyo kua'a, ta juuni chàkunuu ra ma'ñu ma ndi ucha kandileru oro: ²Taku yu'u, ti cha chito ndi'í naja kua ya'a ni'i jàtiñu ndo, ta naja kua jàndeeni ndo chi'in ta'an ndo, ta

juuni cha ch̀toi ña na kũndee ga ndo nde'e ndo ña jà'a ma ndian kini ndia. Ta ch̀toi ña cha k̀cha'a ndo ki'in ndo ku'va ma ndra kà'an ña k̀u tatun Ndioo, ta tũvi ndicha, ta juuni ch̀toi ña cha ch̄'a ndo kuenda ña maaaa ndra vatani k̀u ndra. ³Ta ch̀toi ña ya'a jàndeeni ndo, ta tũvi nĩ jaña ndo yu'u ña ya'a ni'i jàtiñu ndo cha'i, vaji ndè'e ndo tundo'o cha'a' ña ch̀nuni ndo tu'un kà'in. ⁴Va ìyo iin nakuyi ña tũvi ch̀ta'anì ña jà'a ndo, vati na tũva k̀uni va'a ndo nde'e ndo ma Racha'nu ma takua j̄'a ndo ora k̀cha'a ndo ch̀nuni ndo tu'in niku. ⁵Yakan va na kuku'uni ndo ma iti' va'a ña kuà'an ndo niku antea ña k̀esiin ndo yi, ta na chikoni'i ndiko ndo ku'un ndo ma iti' va'a inga cha'a' ma takua j̄'a ndo ma ora k̀cha'a ndo ch̀nuni ndo tu'in niku, ta tu tõe ndakoo ndo ma iti' tõe va'a ta chikoni'i ndiko ndo ma iti' va'a, tajan ku'in chata ndo ta namai ma kandileru oro nuu ch̀akuiin ma tima ma nuu ndo ta samai yi ma nuu ndaa yi. ⁶Va ìyo iin ma ña va'a ña jà'a ndo, cha'a' ña xaani ndo nde'e ndo ma ndian ch̀kunuu chi'in ma ra ǹni Nicolaíta, vati nda mai ta xaani nde'i na ndia. ⁷Yakan va tu ìyo so'o ndo, na taso'o va'a ndo ma tu'un i'ya ña kà'an ma Tati Í Ndioo nuu ndisaa ndo ndian ìyo ta'ii'in veñu'u ña ch̀nuni tu'un Cristu. Vati ma ra k̀u Tati Í Ndioo k̀ti ra ña: tu kũndee ndo j̀kanaa ndo ma kuati; tajan ni ku'va ndioi ña na kachi ndo ma chiti yutun ña ch̀a ma kivi koo ndito ndo ña ndaa ma nuu sukun nuu ch̀'nda Ndioo tiñu ma andivi.”

Cristu kà'an ra kuenda ma ñivi ra ndian ìyo ñuu Esmirna

⁸Jesuu kà'an ga ra te'en chi'in Xuva:

—Na taun te'en nuu ma ra k̀u tatun Ndioo ña kà'an kuenda ra ña ìyo ma veñu'u ndaa ma ñuu Esmirna: “Ta te'en kà'an ra: Yu'u k̀i ma ra nunuu, chi'in ma ra nuu ndi'inia, ta cha ch̄'i, ta ǹtaku ndikoi. ⁹Cha ch̀to ndi'ì naja kua k̀a ma tiñu jà'a ndo, ta juuni cha ch̀toi ña ya'a ndè'e ndo tundo'o cha'a' yi, ta ndà'vi ndo ndia. Va na yũvi takan k̀u yi, ti chi'in ma tu'un Ndioo, nduva'a kuika ndo. Ta juuni ch̀toi ña na tũvi va'a jà'a ma ndian judíu ña kà'an na chata ndo, ta jà'ani na ña k̀u na ndian ìyo va'a na chi'in Ndioo, ta tũvi ndicha, ti java chi'in ma kui'na ǹni Satanaa ìyo na. ¹⁰Va koto yũ'vi ndo cha'a' ña ni nde'e ndo tundo'o, vati ma ndian jà'a tiñu nuu ma kui'na ni ti'i na uvi uni ta'an ndo ma tichi vekaa kuenda uchi kivi, ti ikan ni ki'in

ndioán' ku'va ndo chi'in ma tundo'o ña ni nde'e ndo ikan. Va tu endee ìyo va'a ndo chi'in ma Racha'nu Ndioo nda kati kuvi ndo, tajan yu'u ni ku'va ndioi ya'vi ndo, ti ni ni'i ndo nuu ni koo ndo chi'in Ndioo endeeni. ¹¹ Yakan va tu ìyo so'o ndo, na taso'o ndo ma ña kà'an ma ra kùu Tati Í Ndioo nuu ndo ma tichi ta'ii'iin veñu'u ikan. Vati tuva kundee ndo jakanaa ndo ma kui'na, tajan na tüva ni nde'e ndo tundo'o ña ni ta'an ma ndian ìyo yi ña kuvi cha'a' uvi.”

**Jesucristu tàchi ra ma tu'un i'ya kuenda ma
ndian ìyo ma veñu'u ñuu Pérgamo**

¹² Jesuu te'en kà'an ga ra chi'in Xuva:

—Na taun te'en nuu ma ra kùu tatun Ndioo ña kà'an kuenda ra ña ìyo ma veñu'u ndaa ma ñuu Pérgamo: “Ta te'en kati ma ra naa ma machiti kundu ña xaan ninduvi chiyo yu'u: ¹³ Cha chìto va'i nda tiñu kùu ma ña jà'a ndo, ta juuni chìtoi ña ìyo ndo ma ñuu nuu chà'nda ma kui'na ña nàni Satanaa tiñu ndia. Ta vaji ndicha ña takan kùu yi va juuni ìyo ndaa ga ndo kuendai, ta takà'an jaña ndo ña chìnuni ndo ma tu'in, vaji juuni ma tañu ndo nuu ìyo ndo, kùu ma nuu chà'nda ma kui'na Satanaa tiñu. Chiña chā'ni na ma ra kùu merui, ña nduva'a chìnuni ma tu'un Ndioo ña nàni Antipas. ¹⁴ Va ìyo uvi uni ma ña tüvi chàta'ani ña jà'a ndo. Ta yakan kùu ma ña ni katitu'in nuu ndo vitin. Vati juuni ìyo ga ma ndian ìyo tañu ndo ma ñuu Pérgamo chiña ña juuni takà'an jaña na ña jà'a na ma tu'un kini ña jāna'a ma ra nàni Balaam ma nuu na. Ta juuni rakan kùu ra ña tī'i ra ma ña kini xini ma ra nàni Balac ña na janda'viña'a ra ma ndian judíu chi'in ma tu'un ikan, vati rakan kà'an ra chi'in na ña na kachi na ma ndayu ña sòkó na nuu ma ndioo yutun íí, ta na ki'vi ma ndra'ii chi'in ñivi ña'a yüvi ñasi'i ndra, ta ñivi ña'a chi'in yüvi ii vi ndia. Ta yakan ti iin kuati ka'nu kùu yi. ¹⁵ Ta juuni ìyo ma ndian ìyo chi'in ndo ña juuni takà'an jaña na ña jàka'nu na ma ña jàna'a ma ndian nicolaítas, ña nda yu'u ta xaani nde'i yi ndia. ¹⁶ Yakan va na ndakoo ndo ma iti' kini kuà'an ndo ta chikoni'i ndo ku'un ndo ma ití, vati tu tüvi jaña ndo ña jà'a ndo ma takan, tajan numi kuiini ni ku'in kukanita'in chi'in ndo, ta ni jande'i tundo'o ndo chi'in tu'in ña kùu yi takua kùu iin machiti kuiin ña kèe tichi yu'i. ¹⁷ Yakan va tu ìyo so'o ndo, na taso'o va'a ndo ma ña kà'an ma Tati Í Ndioo nuu ndo ma tichi ta'ii'iin veñu'u ikan.

Tatu kundee ndo jakanaa ndio ndo ma kui'na, tajan ni ku'va ndioi ña na kachi ndo ma paan ña nàni maná ña indii xe'e. Ta iin yuu kuichin nuu ndiso iin sivi chaa ña nĩ'iin ñivi töve nàkoto, uvanuu ma ndian kùu nakoto ma sivi chaa yi kùu ma ndian nì'i ma yuu ikan.”

**Jesucristu tàchi ra tu'un i'ya kuenda ma
ndian ìyo ma veñu'u ñuu Tiatira**

¹⁸ Jesuu te'en kà'an ga ra chi'in Xuva:

—Na taun te'en nuu ma ra kùu tatun Ndioo ña kà'an kuenda ra ña ìyo ma veñu'u ndaa ma ñuu Tiatira. “Ta te'en kà'an ma ra Se'e Ndioo, ra kàa tinuu takua kàa ma yaa ñu'ú, ta cha'a ra ña kua'á takua kàa ma kaa bronce ma ora kàyu yi tichi hornu: ¹⁹ Cha nàkoto va'i ndisaa kuii ma tiñu jà'a ndo, ta ch̀toi naja kua k̀uni ndo nde'e ndo ma ndian k̀u ta'an ndo, ta ch̀toi naja kua ch̀nuni va'a ndo ma tu'in, ta naja kua t̀ndee ndo ta'an ndo, ta j̀ndeeni ndo nde'e ndo ña jà'a na. Ta juuni ch̀toi ña kua'a' ga ma tiñu va'a jà'a ndo ma vitin kua j̀a' ndo ora k̀cha'a ndo ch̀nuni ndo tu'in. ²⁰ Va ìyo iin nakuyi ña t̀vi ch̀ta'anj ña jà'a ndo, vati naja ch̀a' ndo ña na jana'a ma ña nàni Jezabel ma tu'un Ndioo nuu ndo. Ta yakan ti chi'in ma tu'un vata ña j̀ana'a ña nuu ndo, j̀anda'viña'a ña ndian j̀akuu tiñu nui, vati jà'a ña ña ma ndra k̀u ndra'ii na k̀'vi ndra chi'in ma ñivi ña'a ỳvi ñasi'i ndra, ta ma ñivi ña'a chi'in ma ndra'ii ỳvi ii vi. Ta juuni jà'a ña, ña na kachi na ma ndayu ña sòko na nuu ma ndioo yutun í ndia. ²¹ Ta cha nduva'a kua'a' cha'a', ch̀i tiempu nuan ña na jaña ña jà'a ña ma kuati, ta chikoni'an iti' kuà'an ña ta ki'vi ña ma iti' Ndioo kuunj. Va juuni na k̀unian ndakoan ma kuati jà'a ña. ²² Cha'a' ña jà'a ña kuati takan, yakan va ni jande'i tundo'o nuan, ta ni ja'i ña na ku'vian jà'a yi. Ta juuni ma ndra ña endee k̀'vi chi'an ni jande'i tundo'o nuu ndra ndia, tu na t̀vi k̀uni ndra jaña ndra ña jà'a ndra yi chi'an. ²³ Ta nda ma ndian k̀u se'an ni ka'nj, ikan na ku'va tandi'i ma ndian veñu'u kuenda ña yu'u k̀u ma ra ch̀to ndi'i naja kua ch̀nini ma ñivi, ta chi'in anima na ndia. Ta ta'ii'in ndo ni ku'vai ma ya'vi va'a ndo tuva ña va'a k̀u ma ña j̀a' ndo ta ma ya'vi töve va'a tu töve va'a ma ña j̀a' ndo. ²⁴ Va taku tiaga ndyo'o ndian ìyo ma ñuu Tiatira, ña t̀vi jachi'in ndo tu'un ña j̀ana'a ña nuu ndo, ta ni ña t̀vi ndàki'in ndo ja'a ndo ma tu'un xe'e ña ìyo tichi

chinituni ma kui'na Satanaa. Va uvanuu ma tu'un ña cha kà'in chi'in ndo kùu ma tu'un kùnuni ña na ja'a ndo. ²⁵Ta ma tu'un i'ya kùu yi ña na endee ja'a ndo ma tiñu va'a ña chìnuni ndo takua cha kīcha'a ndo jà'a ndo. Ta takan kùnuni ña na ja'a ndo, nda kati ni chaa ma ora ni kichi ndikoi. ²⁶Vati tu cha kùndee ndo jakanaa ndo, ta jachi'in ndo ma tu'in nda kati keta kivi nuu ndi'inia, tajan ni ku'vai ña na ka'nda ndo tiñu nuu tandi'i ma ñivi ìyo ma nuñu'u' ñuñivi, ²⁷takua chā'a ma Tatái tiñu nui ña na ka'ndai tiñu, kua ikan ni ka'nda ndo tiñu nuu ma ñivi chi'in iin yutun kaa kuiin ña ni ku'vai nuu ndo, ña endee ni jakuche'e ndo na chi'in run, takua jà'a ndo chi'in ma kisi ña kuva'a chi'in ñukisi. ²⁸Ta juuni ni ku'vai nuu ndo ma chele ka'nu ña kèta ta ni tuvi ndia. ²⁹Yakan va tu ìyo so'o ndo, na taso'o va'a ndo ma ña kà'an ma Tati Í Ndioo nuu ndo ma tichi ta'ii'in veñu'u ndo.”

**Jesucristu tàchi ra ma tu'un i'ya nuu ma ñivi Ndioo
ña ìyo kuenda ma veñu'u ñuu nàni Sardis**

3 Jesuu te'en kà'an ga ra chi'in Xuva:
—Na taun te'en nuu ma ra kùu tatun Ndioo ña kà'an kuenda ra ña ìyo ma veñu'u ndaa ma ñuu Sardis: “Ta te'en kà'an ma ra ìyo ndi ucha ma Tati Í Ndioo chi'in, ta ndi ucha ma chele ndia: Taku yu'u ti cha ch̀to ndi'i naja kua jà'a ndo, ta vaji ma ñivi ch̀nini na ña kùu ndo ndian ch̀nuni va'a ma tu'in. Va yu'u, ch̀toi ña t̀vi takan kùu yi, ti kùu ndo takua kùu ndian cha ch̀'í ti cha jãña ndo ña kuà'an ndo it̀. ²Na koo ndito, ta koo va'a ma ña ch̀nuni ndo, ta takan t̀ve ndakoo ndo ma ña va'a jà'a ndo, ta na koo ndito ma ña va'a ìyo tichi anima ndo, koto kũnaa ma ña tiani ña va'a ña ìyo chi'in ndo, vati ma ña ndè'i ña jà'a ndo na ỳvi ña va'a kùu yi kuenda ma Racha'nu Ndioo. ³Na kuku'uni ndo ti, ma tu'un Ndioo ña taso'o ndo, ta na jachi'in ndo yi ta na jaña ndo iti' kini ña kuà'an ndo ta chikoni'i ndo ku'un ndo it̀. Ta tu t̀vi ndoto ndo, tajan ni ku'un ndioi chata ndo takua jà'a iin ra su'u ña ni t̀vi ch̀to ndo nda ora ni koyo ra su'u ra ve'e ndo. ⁴Vati taku ma ñuu Sardis, tiani ma ndian ìyo tañu ndo chiña ña t̀ve n̄ jaña na ch̀nuni na ma tu'in, ta ndiakan t̀ve j̀meku na nda'a' na a ja'ma na ña jà'a kuati. Ta juuni kùu na ndian ni kakunuu na chi'in, chi'in ma ja'ma nduva'a kuii kuichin, vati ñivi iñu'u kùu na. ⁵Yakan va nda ndian ndyo'o ni

kuuni ña jàkanaa ndo ma kui'na, tajan nì'i ndio ndo ku'un ndo ja'ma kuichin chi'in, ta tüvi ni janai ma sivi ndo nuu ma tutu ña ndiso sivi ma ndian ni koo na chi'in Ndioo endeeni, vati vi'a ni kujana'a ndioi ndo nuu ma ra Tatái, ta nuu ma ndian kùu tati ra ña jàkuu tiñu nuu ra ndia. ⁶Yakan va tu ìyo so'o ndo, na taso'o va'a ndo ma ña kà'an ma ra kùu Tati Í Ndioo nuu ndo ma tichi ta'ii'in veñu'u ndo."

**Jesucristu tàchi ra ma tu'un i'ya nuu ma ñivi
Ndioo ña ìyo kuenda ma veñu'u ñuu Filadelfia**

⁷Jesuu te'en kà'an ga ra chi'in Xuva:

—Na taun te'en nuu ma ra kùu tatun Ndioo ña kà'an kuenda ra ña ìyo ma veñu'u ndaa ma ñuu Filadelfia: “Ta te'en kà'an ma ra ya'a íí, ta ndicha, ra nda'a ma ndatiku ña ìyo kuenda ma Rey David, ra nuna yuve'e, ta kùu ga kasi na yi inga cha'a', ta ora chàsi ndio ra yi, ta nì'iin na na kùu nuna ndiko na yi: ⁸Yu'u cha chito ndi'i naja kua kàa ma tiñu jà'a ndo kuenda Ndioo. Ta cha'a' yakan kùu yi ña cha nūnai ma yuve'e nuu ndo ña nì'iin na kùu kasi ndiko na yi. Vati vaji tiani ñàndee ndo ìyo, va ndicha ña jàchi'in va'a ndo ma tu'un ña kà'in, ti na tüvi nì chaa ndo ña kà'an ndo ña töve nàkoto ndo yu'u. ⁹Tajan ni ja'a ndioi ña ma ndian jà'ani na ña kùu na ndian judíu, va na tüvi ndicha ti java chi'in ma kui'na ìyo na. Vati ñivi jànda'viña'ani kùu na. Ta ndiakan va ni ja'i ña na kunandi chiti na nuu ndo, ta tiñu'u na ndo, ikan na ku'va na kuenda ña nduva'a kùunì nde'i ndo. ¹⁰Va ndyo'o ña ya'a kumi va'a ndo ta jachi'in ndo ma tu'in ña kà'an yi ña ìyo yi ña jandeeni ndo ora ndè'e ndo tundo'o, ta cha'a' yakan kùu yi ña yu'u ni kumi va'i ndo ma ora ña ni koyo ma tundo'o chata ma ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi i'ya ña vàchi ki'in yi ku'va na, nde'o tuva ndicha ña ndian va'a kùu na, a tüvi. ¹¹Ta numi kuiini ni kichì, yakan va na kumi va'a ndo ma kua va'a ìyo ndo, koto keta ma ndian kìndaa ma ya'vi ña ìyo chi'in ndo nuu ndo. ¹²Ta nda ndian ndyo'o ni kuuni ña kundee ndo jàkanaa ndo ma kui'na, tajan ni nì'i ndo ma tiñu ka'nu ga ma tichi veñu'u nuu chà'nda ma Racha'nu Ndioo tiñu. Ta ikan ni kindoo ndo endeeni. Ta cha'a' yakan kùu yi ña nuu ndo ni tai sivi ma Racha'nu Ndioi, ta juuni nuu ndo ni tai ma sivi ma ñuu Jerusalén chaa ña ni kichi itì andivi nuu ìyo ma Ndioo chito'i, ta juuni ni tai ma sivi chai nuu ndo

ndia. ¹³Yakan va tu ìyo so'o ndo, na taso'o va'a ndo ma ña kà'an ma ra kùu Tati Í Ndioo nuu ndo ma tichi ta'ii'iin veñu'u ndo.”

**Jesucristu tàchi ra ma tu'un i'ya nuu ma ñivi
Ndioo ña ìyo kuenda ma veñu'u ñuu Laodicea**

¹⁴Jesuu te'en kà'an ga ra chi'in Xuva:

—Na taun te'en nuu ma ra kùu tatun Ndioo ña kà'an kuenda ra ña ìyo ma veñu'u ndaa ma ñuu Laodicea: “Ta te'en kà'an ra ña takan na kùu yi, ra jàna'a tu'un ndaa ta ndicha ra kuxini ña chà'nda tiñu nuu tandi'i ña jätuvi Racha'nu Ndioo: ¹⁵Yu'u cha ch̀to ndi'ì naja kua kàa ma tiñu jà'a ndo, ta ch̀toi ña na tüvi ch̀nuni va'a ndo ma tu'in, ta ni tüvi kùuni ndo ndakoo ndo yi ndia. Va'a ga ña na kachin ndo nda iti' ni ku'un ndo, a iti' ña ch̀nuni va'a ndo ma tu'in, a iti' ña na jaña ndo yi. ¹⁶Va tava cha ch̀toi ña na tüvi ch̀to ndo nda iti' ña kùuni kachin ndo ku'un ndo, cha'a' yakan kùu yi ña yu'u chani nduchain ndo. ¹⁷Ndyo'o kàti ndo ña nduva'a va'a ìyo ndo, ti ya'a kuika ndo, ta tüvi kumani nì'iin nakuyi nuu ndo, kàti ndo. Va tüvi chà'a ndo kuenda ña juuni maa ndo kùu ma ndian tüvi sii kùuni, ta tüvi ndakutiñu, ta kini ndo, nda'vi ndo, kuaá ndo, ta kaviti ndo kuendai, ti töve ch̀nuni va'a ndo ma tu'in. ¹⁸Yakan va ch̀ndayu'i ndo ña nuu mai na sama ndo naja kàa ndo, ta na jata ndo nui ma oro ña nduva'a va'a nandoo yi jà'a ma ñu'ú, ikan na ndicha va'a ña ndian kuika kùu ndo chi'in anima ndo. Ta juuni ña nuu mai na jata ndo ma ja'ma kuichin ña kùsukun ndo, koto nde'e ma ñivi ña kaviti nda'a' ndo, ta kukanuu ndo. Ta na jata ndo ma coliriu kuenda ña tì'i ndo tinuu ndo, ikan na kuu nde'e ndo ma ña kùu ndicha ndia. ¹⁹Vati yu'u chà'ta'anì ka'in tu'un ña kundayu'i nuu ndisaa ma ndian kùuni nde'i, ta juuni ya'a jakuninai na ndia. Yakan va vitin ta numi ìyo yi ña jaña ndo ña tüvi va'a, ta na chikoni'i ndiko ndo ma iti' Ndioo. ²⁰Ta yu'u ndai jakate'i ma yuve'e, ta tu kuni na ma tatì ta nuna na yuve'e nui, yu'u ni ki'vì chi'in na ma tichi ve'e na, ta ikan kùxini chi'in na, ta ndiakan chi'in yu'u ndia. ²¹Ta tu kùndee ndo jàkanaa ndo ma kui'na, tajan ni ku'va ndioi ña na koo ndo chi'in ma nuu chà'ndai tiñu, takua jà'a ma Racha'nu Tatái Ndioo chi'in ña chà'a ra ña na kunandì chi'in ra ma nuu chà'nda ra tiñu, cha'a' ña jàkanai ma

kui'na ndia. ²²Yakan va tu ìyo so'o ndo, na taso'o va'a ndo ma ña kà'an ma ra kùu Tati Í Ndioo nuu ndo ma tichi ta'ii'iin veñu'u ndo.”

**Nuu kàtitu'un yi naja kua ìyo yi ña jaka'nu yo
ma Racha'nu Ndioo ma iti' andivi**

4 Takan kùu ta ora yā'a ña kùu te'en, tajan ndē'e ndioi ma iti' andivi, ta ikan ndē'i iin yuve'e ña nuna yi ma ndakan. Ta ikan chīnī inga cha'a' ma tati ña cha chīnī niku ña kà'an yi takua kùu ma tati yutun tivi. Ta ma tati ikan te'en nāka'an yi chi'īn:

—Na ndaun chi'īn nde've, vati i'ya ni jana'i nuun ma ña ni kuu tiá iti' nuu —kàti yi.

²Tajan juuni ma ora ikani, kīndoi nda'a' ma Tati Í Ndioo, ta ikan ndē'i ña kēta iin tayu í nuu tà'nda tiñu ma iti' andivi chi'in iin ra nandi tichi yi. ³Ta ma ra nandi ma ikan, kàa ra takua kàa iin yuu tacha ña nàni jaspe, ta takua tacha ma yuu ña nàni cornalina. Ta ma yu'u nuu chà'nda Ndioo tiñu, va endee kavanuu ma koo la'ndi yi ña tacha ri takua tacha ma yuu ña nàni esmeralda. ⁴Ta juuni ndē'i iin oko kumi tayu ña endee kavanuu yi ma tayu í nuu chà'nda Ndioo tiñu. Ta ikan kùu ma nuu nandi oko kumi ta'an ma ndracha'nu ña, ñu'u ndra ja'ma kuichin, ta korona oro indii xini ta'ii'iin ndra. ⁵Ta ma tichi tayu í ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, nduva'a xi'í, ta ni'i, ta tacha jà'a yi. Ta iti' nuu ma tayu ra, ikan tiin ucha ta'an ma ñu'ú ndu'va, ta ndi ucha ta'an ma ñu'ú ikan, va kùu ma ucha ta'an ma ndra kùu Tati Í Ndioo. ⁶Ta juuni ma iti' nuu ma tayu í nuu chà'nda Ndioo tiñu, ikan kàndii iin ña kàa takua kàa ma takuii tañu'u, ña kàa yi takua iin inu ña ndichin yi ninduvi chiyo.

Ta ma sava ndaa ma nuu ma tayu í nuu chà'nda Ndioo tiñu, ta ninii kavanuu ma tayu ra, ikan ka'iin kumi ta'an ma ndian ndito ña jātuvi Ndioo ña nduva'a kua'a' tinuu yi ka'iin ma iti' nuu yi, ta iti' chata yi. ⁷Ta ma ña nunuu ña ndito, va kàa yi takua kàa iin ii'ii. Ta ma ña uvi, va kàa yi takua kàa iin jundiki, ta ma ña uni, va kàa yi takua kàa nuu ñivi, ta ma ña kumi va kàa yi takua kàa iin tasu ña taka ndichin ri nuu sukun. ⁸Ta ma ndi kumi ña ndito ikan, ta'ii'iin yi ìyo iñu ta'an ndichin yi, ta nduva'a ka'iin kua'a' ma tinuu yi iti' chata yi, ta iti' tichi yi ndia. Ta nduvi niñuu endee töve jàña yi kumi yi ña kà'an yi te'en:

Ra ya'a ga íí, ra ya'a ga íí, ra ya'a ga íí,
 kùu ma Racha'nu Ndioo ra ìyo ga ndatu kua tandi'i inga na,
 ti rakan kùu ma ra kuxini ma vitin,
 ta kùu ra ma ra takani ìyo niku,
 ta kùu ra ma ra ni kichi iti' nuu ndia

kàti ma ndi kumi ña ndito ikan.

⁹Ta ma ndi kumi ña ndito ikan, ta nani ora jàka'nu yi, ta tiñu'u yi, ta chà'a yi ta'vindioo nuu ma ra nandi tayu íí nuu tà'nda tiñu, ra endee ìyo ndito ndisaa tiempu, ¹⁰juuni ma ora ikan ma ndi oko kumi ma ndracha'nu ka'iin ikan endee chùnandi chiti ndra ma nuu ma ra nandi nuu tayu íí, ta endee tiñu'u ndra ma Racha'nu, ra endee ìyo ndito ndisaa tiempu. Ta ora kīcha'a kà'an ndra, ta endee tàva ndra ma korona ma xini ndra kani ndíí ndra yi ma nuu ñu'u' ma nuu íí nuu chà'nda Ndioo tiñu, ta te'en kīcha'a ndra kà'an ndra:

¹¹Yo'o Racha'nu chito'o ndi, ya'a ka'nu ra kùun,
 vati ndicha ña ìyo yi ña tiñu'u ndi ñun ti iin ra va'a kùun,
 ta ìyo ndatun, vati maun kùun ña jātuviiun tandi'i ma
 ña ìyo ñuñivi chi'in iti' andivi ndia,

ta cha'a' ña kua kùuni maun kùu yi ña jā'un yi, ta ìyo yi,
 kàti ma ndracha'nu nuu ma Racha'nu Ndioo.

**Nuu kà'an Xuva cha'a' ma ra kùu takua kùu iin
 mvechala chi'in iin tutu Ndioo ña ndasi kutu'**

5 Tajan ma iti' nda'a' chiyo kua'a ma ra chùnandi ma tayu íí nuu chà'nda Ndioo tiñu, ikan ndē'i iin tutu ña nātuvii yi ña ìyo letra yi ninduvi chiyo, ta ndàsi yi chi'in ucha ta'an seyu. ²Ta juuni ndē'i iin tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña te'en kānachaa yi ña chikatu'un yi:

—¿Ta yo kùu ma ra ìyo ndatu ta kuu jà'a ra ña ndachi ma ndi ucha ta'an ma seyu, ta nùna ra ma tutu ña nātuvii ikan?
 —kàti ma tati ikan.

³Va nī'iin na nī kuu nuna na yi, ni ma ndian ìyo iti' andivi, ni ma ndian ìyo ninii ka'nu nuñu'u' ñuñivi, ta ni ma ndian ìyo xuu ñu'u', ta ni kuu nuna na ma tutu ikan, vaji nī kuu nde'e na yi ndia. ⁴Tajan nduva'a chāku ndioi, ti nī'iin ndian ìyo ndatu ta tōve nī kuu nuna ma tutu ikan, ta nī kuu jakua'a na yi ta nī kuu koto na naja kà'an

yi ta nī kuu nde'e na yi ndia. ⁵Tajan iin racha'nu ìyo ikan tañu ma ndi oko kumi ta'an ndracha'nu, te'en nāka'an ra chi'in:

—Na kuäku gaun tiá, vati ìyo iin ra chà'nda tiñu takua kùu iin ii'ii, ra ka'nu ña kùu tata ma racha'nu David, va rakan ndicha kuii kùu ra ñivi ma Judá, ta cha kùndee ra jakanaa ra. Yakan va ìyo ndatu ra kuenda ña ndachi ra ndi ucha ma seyu ña ndikun ma tutu ikan, ta kuenda nuna ra yi —kàti ma racha'nu ikan.

⁶Tajan ma'ñu ma nuu ndaa ma tayu íí nuu chà'nda Ndioo tiñu, ta ma'ñu ma ndracha'nu, ta java ndaa ma nuu ka'iin ma ndi kumi ta'an ndian ndito ikan, ikan ndē'i ña ndaa ma'iin ma ra kàa takua kàa iin mvechala, vaji juuni kàa ga ra takua kàa ma ra ña chā'ni na kuenda sokó na ra nuu Ndioo. Ta rakan ti ìyo ucha ndiki ra, ta ucha tinuu ra, ña kùu yi ma ucha ta'an ma Tati íí Ndioo ña tāchi Ndioo ma ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi. ⁷Tajan ma ra kàa takua kàa mvechala chāa ra ta kī'in ra ma tutu nātuvu ña kandii nda'a' chiyo kua'a ma nuu chùnandi ma ra chà'nda tiñu. ⁸Ta ma ora kī'in ndio ra yi, tajan ndi kumi ma ndian ndito, ta ndi oko kumi ma ndracha'nu chākuiin chiti na nuu ma ra kàa takua kàa mvechala. Ta ta'ii'iin ma ndracha'nu nda'a ndra iin ma arpa ndra, ta chi'in ma ko'o oro ndra ña, chìtu ma kutu tichi yi. Ta ma ñu'ma ña kēe ma kutu ikan kùu yi ndisaa ma tu'un ña kà'an ndian íí, ndian kùu ñivi Ndioo. ⁹Tajan ndisaa ndian ka'iin ikan te'en kīcha'a na chīta na iin yaa chaa nuu ra ña kùu ra takua kùu iin mvechala ikan:

Yo'o ndicha kuii iin ra ìyo ndatu ta kùu ki'un ma tutu chiña,
ta ndachiun ndisaa ma seyu ña ndikun yi,
vati maun kùun ma ra chā'ni na cha'a' ndi,
ta jātaun ndi chi'in ma niun,
ta takan kuu ndi ñivi kuenda ma Racha'nu Ndioo.

Na tūva kuu vaji siin siin tata kùu ndi, a siin tu'un kà'an ndi, a siin ñuu ndi, a siin ñu'u' ñuu nuu kāku ndi.

¹⁰Vati maun kùun ña jā'un ña na kuu ndi ndian kùu Rey, ta sutu, kuenda ma Racha'nu Ndioo Tatá yo.

Ta ni ka'nda ndi tiñu nuu tandi'i ma ñivi ìyo nuñu'u' ñuñivi ndia,

kàti na.

¹¹Ta ikan jan ndē'e ndioi ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, ta ikan chīni kua'a' va'a tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña endee kavanuu na ma nuu

chà'nda ra tiñu, ta ma nuu ka'in ma ndi kumi ta'an ña ndito, ta nuu ka'in ma ndracha'nu. Ta kuenda kua'a' millon ma tati jàkuu tiñu nuu Ndioo kùti'vi ndio yi. ¹²Ta te'en kicha'a ndio na kànachaa ni'i na:

Ma ra kùu takua kùu ma mvechala

ña chā'ni na kuenda Ndioo;

rakan kùu ma ra iñu'u ña ni'i ra ma ndatu ra, ta ña kuika ra,
ta chinituni ra, ta chi'in ma ñandee ra.

Yakan va na tiñu'u yo ra,

ta na jaka'nu yo ra, ta na kata yo yaa nuu ra,

ti ya'a ga ka'nu kùu ra.

¹³Ta chīnī ña ndisaa kuii ma ña jātuvi ma Racha'nu Ndioo, takua kùu ma ña ìyo iti' andivi, ta ma nuñu'u' ñuñivi, ta ma xuu ma ñu'u', ta ma tichi tañu'u, ña te'en kà'an na:

Ma ra nandi nuu ndaa ma tayu í nuu tà'nda tiñu,

chi'in ma ra kùu ma mvechala ña ìyo ma ikan,

ti ya'a ga í kùu ma nuu chà'nda ra tiñu,

ta kuenda rakan kùu ra ña ìyo yi ña tiñu'u yo ra,
ta jaka'nu yo ra endeeni.

¹⁴Ta ma ndi kumi ma ndian ndito, endee kà'an na:

—¡Ta takan na kuu yi. Amén!

Ta ma ndi oko kumi ma ndracha'nu chūnandi chiti ndra nuu ra, ta kicha'a ndra jàka'nu ndra ma ra ìyo ndisaa tiempu endeeni.

Nuu ndàchi ma Racha'nu Jesucristu ma ndi ucha ta'an ma seyu

6 Ta ikan jan ndē'e ndioi ña ndāta ndio ma ra kùu ma mvechala ikan, ma seyu nunuu ña ndikun ma tutu ikan. Tajan chīni ndioi ña nduva'a ni'i kà'an iin ma ndian ìyo tañu ma ndi kumi ndian ndito ikan, takua jà'a ma savi ma ora ya'a ni'i chīnu ra' ña te'en kà'an:

—¡Na'a! —kàti yi.

²Ta ikan jan ndē'e tukui iin ma kuayu kuichin ña ma ra yoso ri nda'a ra iin nduva, ta nī'i ra iin korona, vati jàkanaa ra ña kànita'an ra, ta takan ìyo tu'va ra ña na jakanaa ra tiá iti' nuu ndia.

³Ta ora ndāta ra ma seyu uvi, ta ikan chīnī ma ña ndito uvi ña te'en kà'an yi:

—¡Na'a! —kàti yi.

⁴Ta ikan jan ndē'e tukui iin kuayu ña kùu ma color kua'á, ta ma ra yoso ri, nī'i ra ma ndatu. Ta ma ñivi ninii nuñu'u' ñuñivi tūva ni koo va'a na chi'in ta'an na jà'a ma ndatu ra, ta juuni ña na ja'a ra ña na ka'ni ma inga na juuni ma meru na ndia. Ta rakan kùu ra ña nī'i ra iin machiti ña nduva'a kuii ka'nu.

⁵Ta ma ora ndāta tuku ma ra kùu mvechala ma seyu uni, tajan te'en chīni ma ña kà'an ma ña ndito uni:

—¡Na'a! —kàti yi.

Ta ikan jan ndē'e tukui iin kuayu ña kùu ma color tuun, ta ma ra yoso ri nda'a ra iin kaa ña tiku'va yo ndatiñu.

⁶Takan kùu ta tañu ma ndi kumi ta'an ndian ndito ikan, chīnī iin tati ña kà'an te'en:

—Iin kilu ma trigu, ya'a ya'vi nda yi ti tia'vi yo cha'a yi chi'in ndisaa ma xu'un' jàkanaa yo iin kivi jà'a ma tama', ta uni kilu ma chiti cebada indukuni ya'vi ndaa yi ndia. Va taku ma cete chi'in ma vinu ta takan töve jàtiviun ra'. —Takan kàti yi.

⁷Ta ma ora ndāta ndio ma ra kùu mvechala ma seyu kumi, ta ikan chīnī ma ña ndito kumi ña te'en kà'an yi:

—¡Na'a! —kàti yi.

⁸Tajan ma ora chīkoni'i, ta ikan ndē'i iin kuayu color re'e, ta ma ra yoso ri nàni ra, ra chà'ni ñivi, ta iti' chata ra vàchi inga ma ra kuxini ma ñuu nuu ìyo ma ndian ndíí. Ta ma nduvi ndrakan nī'i ndra ndatu kuenda ka'ni ndra iin kuartu ma ñivi ìyo nuñu'u' ñuñivi. Va kuu ka'ni ndra ita'vi na chi'in machiti, ta inga na ni ka'ni ndra chi'in tama' ta chi'in kue'e xaan, ta juuni ni kivi tia na jà'a kiti xaan ndia.

⁹Ta ora ndāta ma ra kùu mvechala ma seyu u'un, ta ikan ndē'i xuu chito naá kua'a' ta'an ma anima ndian chī'í. Ta ndiakan kùu na ndian chīnuni tu'un Ndioo, ta töve jàña na kàtitu'un na yi nuu inga ñivi niku. Ta cha'a' ña ndian chīnuni kùu na kùu yi ña chā'ni inga ñivi na. ¹⁰Tajan ma anima ikan te'en kīcha'a na kà'an nī'i na:

—Yo'o Racha'nu Ndioo, ra ya'a íí ta ra jàchinu ma ña kà'an. ¿Nda ora ni chaa ma ora ni jakutuniun ma kuati ma ndian ìyo ma nuñu'u' ñuñivi? Na jande'un tundo'o nuu na cha'a' ña chā'ni na ndyu'u —kàti ma anima na ikan.

¹¹Tajan ma Racha'nu Ndioo cha'a' ndio ra ja'ma kuichin nuu na ña na kusukun na, ta te'en kà'an ra chi'in na:

—Na nindee ndo ta kuantu nuu ndo tiá tiempu, vati kumani ña kùti'vi tiaga ma yani ndo ña chìnuni na tu'un Cristu ta jatiñu na kuenda ra, ìyo yi ña kuvi na takua chí'í ndo niku ndia —kàti ra.

¹²Ta ora ndāta ndio ma ra kùu mvechala ma seyu iñu, ta ikan ndē'i ña nduva'a kuui ni'i tāan. Ta ma nikandii ndōtuun yi, takua tuun ma ja'ma ña chàku'un yo ma ora ch'í ma ñivio. Ta ma yoo, ndākuu kua'á yi takua kàa ma nii. ¹³Ta ma chele ña ka'ìin ma andivi, kāchita ndri ma nuñu'u' ñuñivi, takua ch'ítá ma chiti yuta' ma yutun higu ma ora ya'a ma tati ña ya'a ni'i chàkin. ¹⁴Ta ma andivi nātuvu yi takua jà'a yo ma chi'in tutu ma ora nātuvu yo yi. Ta ma ndisaa ma yuku chi'in ma ndisaa ma ñu'u' kuati ña kandii ma tichi tañu'u sāma yi ma nuu kandii yi ndia. ¹⁵Ta ma ndra kùu Rey ña chà'nda tiñu ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, chūndii xe'e ndra tichi yavi ma kava yuu nuu ìyo ma yuku, chi'in ma ndra kumi tiñu ka'nu, ta chi'in ndian kuika, ta chi'in ma ndra chà'nda tiñu nuu ma jandaru, ta chi'in ma ndra ìyo ndatu, ta ndisaa ma ndian kùu musu, ña jàtiñu sani ta nda ma ndian tüvi kùu musu ndia. Ndisaa ndiakan chūndii xe'e na tichi yavi ma kava yuu. ¹⁶Tajan te'en nāka'an na chi'in ma kava yuu, ta chi'in ma yavi:

—Na koyo ndo chata ndi, ta na tixe'e ndo ndyu'u nuu ma ra chà'nda tiñu ña nandi nuu ma tayu íi nuu tà'nda tiñu andivi, ta na tixe'e ndo ndi nuu ma tundo'o ka'nu ña ni jande'e ma ra kùu mvechala ikan ndia. ¹⁷Vati cha kēta ma kivi ya'a ka'nu ña ni nde'e ndi ma tundo'o. Ta ni'iiin ñivi tüvi ni kundee na yi —kàti na.

Nuu jàna'a ma Racha'nu Ndioo chi'in seyu nda ndian kùu ma iin cientu uvi xiko kumi mii ta'an ma ndian kùu ñivi ra

7 Ta ora yā'a ña kūu takan, tajan ndē'i kumi ta'an ma tati va'a ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña ndaa na ka'ìin na ma ndi kumi chiyo ma ñuñivi ña chāsì na ña chàkin ma tati, ti na tüvi chà'a na ña na kakin yi ma nuñu'u' ñuñivi, ni ña na kakin yi nuu tañu'u, ta ni nuu ma yutun ndia. ²Ta juuni ndē'i inga ma tati va'a ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña vāchi yi ma nuu kàna nikandii, ta nda'a yi ma seyu ma Racha'nu Ndioo ndito. Tajan ma tati jàkuu tiñu nuu Ndioo ikan, ti te'en kīcha'a yi kànachaa ni'i yi nuu ma ndi kumi ma tati va'a Ndioo, ndian cha ni'i ma ndatu kuenda ña jànde'e na tundo'o ma nuñu'u' ñuñivi, chi'in ma tañu'u. Ta te'en kà'an yi:

³—Koto jände'e ji'na ndo tundo'o ma ndian ìyo nuñu'u' ñuñivi, ni ma tañu'u, ta ni ma yutun, nda kati kani ji'na yo ma seyu ma te'e nuu ma ndian kùu ndian jàtiñu kuenda ma Racha'nu Ndioo chito'o yo —kàti ma tati ikan.

⁴Ta juuni chīnī ña kà'an yi ña iin cientu uvi xiko kumi mii ta'an ndra ña kùu ndra ma tandi'i grupu ndian ñuu Israel, ndrakan Ndioo cha kāchin ra ndra kuenda ña cha nī'i ndra ma seyu. ⁵Ta ma ndra cha ìyo ma seyu, kùu ma uchi uvi mii ma ndian kùu ñivi ma ra nàni Judá. Ta uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Rubén, ta uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Gad ndia. ⁶Ta inga uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Aser, ta uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Neftalí, ta uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Manasés ndia. ⁷Ta uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Simeón, ta uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Leví, ta uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Isacar ndia. ⁸Ta juuni uchi uvi mii ta'an ma ndra kùu ñivi ma Zabulón, ta uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Kusé, ta uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Benjamín.

Nuu nduva'a kua'a' ñivi ñu'u ja'ma kuichin

⁹Ta ora yā'a ña kūu te'en, tajan ikan ndē'i nduva'a kuii kua'a' ñivi ña siin siin ñuu kīchi na, ta siin ñivi kùu na, ta siin siin tu'un kà'an na, ta siin siin ñuu na ndia. Ta ndiakan kùu na ña ka'iin na ma iti' nuu ma nuu ndaa ma tayu íf nuu tà'nda tiñu, ta iti' nuu ma ra kùu mvechala ña nduva'a kuii kua'a' na ña nī'iin ñivi na kūu ja'a na ka'vi na na. Ta juuni ñu'u na ja'ma kuichin, ta nda'a na ma nda'a' tika'a. ¹⁰Ta ndisaa ndiakan te'en kīcha'a na kànachaa ni'i va'a na:

Na jaka'nu yo ma Racha'nu Ndioo yo ma ra nandi ma nuu tayu íf,
ta na jaka'nu yo ma ra kùu ma mvechala,
ti uvanuu ra kùu ra ña jàkakú ra yo.

¹¹Ta ndisaa ma tati va'a jàkuu tiñu nuu Ndioo endee kavanuu yi ka'iin yi ma nuu nandi ma Racha'nu Ndioo ma tayu íf, ta ma nuu ka'iin ma ndi oko kumi ndracha'nu, ta ma nuu ka'iin ma ndi kumi ma ndian ndito. Tajan ma tati ikan chūnandi chiti yi nda kati nāni ma te'e nuu yi ma nuñu'u', ma nuu ndaa ma tayu íf ña jaka'nu na Ndioo. ¹²Ta ndiakan te'en kà'an na:

¡Amén! Yo'o Racha'nu Ndioo,
na jaka'nu ndi ñuun, ti uvanuu yo'o kùu ma ra ya'a
tacha ta ìyo kua'a' chinituni.

Na ku'va ndi ta'vi ndioo nuun ta na tiñu'u ndi ñuun,
ti maaun kùu ma ra ya'a ìyo ndatu ta ñandee.

Ta takan na kuu yi nda vitin ta nda iti' nuu.

Takan kà'an tandi'i ma tati va'a ikan.

¹³Ta ikan iin racha'nu indii tañu ndracha'nu ka'ìn
ikan, te'en kicha'a ra chikatu'un ra nui:

—¿Nda ndian kùu ma ndian ñu'u ma ja'ma kuichin
i'ya, ta nda iti' kichi na? —kàti ra.

¹⁴Ta yu'u te'en nāka'in:

—Na ka'an maun yi, ti maun kùu ma ra chito —katj.

Tajan te'en nāka'an ra nui:

—Ndiakan kùu ma ndian jākakú ma Racha'nu Ndioo
nuu ma tundo'o ka'nu, ti nākata na ma ja'ma na, ta jāndo
kuichin na yi chi'in ma nii ma ra kùu mvechala.

¹⁵Ta cha'a' yakan kùu yi ña ka'ìn na nuu ndaa ma
tayu íí nuu chà'nda Ndioo tiñu.

Ta ma tichi veñu'u ra i'ya jàkuu na tiñu nuu ra, nduvi ta niñuu.

Ta ma ra nandi nuu ma tayu íí ikan,

rakan kùu ra ña jàkuenda ra na cha'a' ña ìyo ra chi'in na.

¹⁶Ta ndiakan na tüva ni nde'e na tundo'o,

ti na tüva ni kusoko na,

ta tüva ni natii na takuii,

ta tüva ni ka'mi ma nikandii ma ñii na ndia.

¹⁷Vati ma ra kùu mvechala ña ndaa yatini nuu ma

tayu íí nuu ta'nda tiñu

ni kumi ra na takua kumi iin ma ra kùu pato ma

mvechala jàna ra.

Vati ma ra kùu mvechala ni kundaka ra na nuu ch'i na

takuii ña ja'a ña na koo ndito na endeeni,

ta ikan ma Racha'nu Ndioo ni janatii ndio ra ma takuii tinuu na.

Ma seyu ucha chi'in ma ña oro nuu chàkuiin ma kutu

8 Ta ora ndāta ma ra kùu mvechala ma seyu ucha ma tutu ikan,
tajan endee kīndotaxin ma andivi kuenda iin java ora. ²Ta ikan
jan ndē'e ndioi ucha ta'an ma tati jàkuu tiñu nuu Ndioo ña ka'ìn na
iti' nuu ma Racha'nu Ndioo. Ta ndiakan ni'i na ucha ta'an ma yutun

tivi ndia. ³Ta ora yā'a ña kūu takan, tajan ndē'i inga tuku tati jàkuu tiñu nuu Ndioo ña nda'a yi iin ko'o oro nuu chàkuiin ma kutu. Tajan chūndaa yi nuu ndaa ma chito naá, ta ikan ni'i yi kua'a' va'a ma kutu nuu yi kuenda jakanuu yi yi chi'in ma tu'un ña kà'an ndian kùu ñivi Ndioo chi'in ra ña na sokó yi yi chi'in ma tu'un ikan ma nuu naá oro, ña ndaa yi yatini nuu Ndioo nandi tayu íí nuu chà'nda ra tiñu. ⁴Tajan ndāa ndio ma ñu'ma kutu indukuni chi'in ma tu'un kà'an ñivi Ndioo nuu nda'a tati jàkuu tiñu nuu Ndioo ikan, ta ndāa ndio yi nuu nandi ndio ra ndia. ⁵Ta ikan jan tiin ndio ma tati ikan ma ko'o nuu chàkuiin ma kutu, ta jākutu ndio yi ma nditiu'un ma ñu'ú ña tiin ma nuu chito naá ma tichi yi, ta chātakuati ra yi ma nuñu'u' ñuñivi. Tajan nduva'a chínu ndio ma savi, ta ni'i nda'yu ra', ta juuni nduva'a kōyo tacha, ta tāan ma nuñu'u' ñuñivi ndia jā'a yi.

Ma ucha yutun tivi

⁶Tajan ma ndi ucha ta'an ma tati jàkuu tiñu nuu Ndioo ña ìyo ma ucha yutun tivi chi'in, kīcha'a na jàndova'a na na kuenda ña ni tivi na ma yutun tivi.

⁷Ta ma tati nunuu kīcha'a yi tìvi yi ma yutun tivi ña nda'a yi. Ta ora ikan kīcha'a kūun ndio ma savi yuu ma nuñu'u' ñuñivi. Ta jakanuu yi chi'in ñu'ú chi'in nii ndia. Ta ikan kāyu cha yatin sava ma nuñu'u' ñuñivi, ta juuni kāyu cha yati sava ma yutun, ta ndisaa ma ku'u kuii chi'in ita kāyu yi ndia, jā'a ma savi ikan.

⁸Ta ma tati uvi ora kīcha'a yi tìvi yi ma yutun tivi, ta kōyo ndio iin nakuyi ña kàa takua kàa iin yuku ka'nu ña ndu'vania ña tiin yi ma tichi tañu'u. Tajan cha yatin sava ma tañu'u kùu ra' ña ndākuu ra' mamaa nii jā'a ma yuku ikan. ⁹Ta juuni cha yatin sava ma tandi'i nuu ma kiti ña ìyo ma tichi tañu'u chí'í, ta cha yatin sava ma varku ña ka'lin ikan kūche'e run ndia.

¹⁰Ta ma tati uni ora kīcha'a ndio yi tìvi yi ma yutun tivi, ta ma ora ikan iin chele ka'nu ña kàyu ri takua kàyu iin xini iin ñu'ú ka'nu ña tiin, kīcha'a ri kōyo ri nuu cha yatin sava ma yuta ña ìyo ndisaa ma ñuñivi, ta juuni kōyo yi cha yati sava nuu ma soko nuu kàna takuii ndia. ¹¹Ta ma chele ikan nàni ri, takua nàni iin yukú uva, vati cha yatin sava ma takuii ndākuu uva ra' jā'a ri. Ta cha'a' ma takuii uva ikan kùu yi ña nduva'a kuii kua'a' ñivi chí'í na ora chí'i na ra'.

¹²Tajan ma tati kumi ora kīcha'a yi tìvi yi ma yutun tivi, ta ora ikan cha yatin sava ma nikandii ndōnaa jà'a yi, ta cha yatin sava ma yoo, ta cha yatin sava ma chele ndia. Ta takan kūu yi ña cha yatin sava ma ndi uni yi ndōnaa, ta tūva nī jatuun yi cha yatin sava ma ora ndichin, ta ora naa ndia.

¹³Ta ikan nānde'e ndioi iti' andivi, ta ikan ndē'i ña java ma andivi ndàti iin tasu ka'nu ña te'en kānachaa ni'i ri:

—Nda'vi ta'an, nda'vi ta'an, nda'vi ta'an ma ñivi ìyo nuñu'u' ñuñivi, ti chani tivi ma inga uni ta'an tati chi'in ma yutun tivi nda'a na.

9 Tajan ma tati u'un ora kīcha'a yi tìvi yi ma yutun tivi, ta ora ikan ndē'i ña iti' andivi kēe iin chele, ta kōyo ri ma nuñu'u' ñuñivi. Ta rikan nī'i ri ma ndatiku kuenda ña nūna ri ma yavi nduva'a kuii kunu ta naa. ²Tajan nūna ndio ri yu'u ma yavi kunu ikan. Ta ikan ndē'i ña nduva'a kua'a' ma ñu'ma kèe ndio ma tichi yi, takua jà'a yi ma ora kèe kua'a' ñu'ma tichi ma hornu ka'nu. Tajan ma ñu'ma xaan ikan kùu yi ña chāsi yi nuu ma nikandii, ta jākanuu yi chi'in ma tati, ta ndōnaa jà'a yi. ³Ta tañu ma ñu'ma ikan, kēkoyo kua'a' ma tikaa na'nu ña ndàti ndri ma nuñu'u' ñuñivi. Ta ndrikan ti nī'i ndri ma ndatu ndri ña kùu taa ndri ma ñivi takua tàa ma tisu'ma ña ìyo ma nuñu'u' ñuñivi. ⁴Ta ma tikaa ikan, ti tāchi ma Ndioo ndri ña na tūvi ìyo yi ña jativi ndri ma ku'u kuii, ni ma ita, ta nī'iin ma yutun ña ìyo ma nuñu'u' ñuñivi, vati vāchi ndri kuenda ña jànde'e ndri tundo'o ma ñivi ña tūvi ìyo ma seyu ma Racha'nu Ndioo ma te'e nuu. ⁵Va na tūvi nī cha'a ma Ndioo ña na ka'ni ndri ma ñivi, vati chā'a ra ña na jande'e ndri tundo'o na kuenda u'un yoo. Ta ndrikan ti indukuni chatu tàa ndri takua tàa ma tisu'ma. ⁶Ta ma kivi ikan, ti kuuni ma ñivi kivi na, va na kūu yi. Ta vaji nduva'a ni nanduku na naja kua kivi na, va na kūu yi ti cha jāchika ma ña kivi na nuu na.

⁷Ta ma tikaa ikan, ti kàa ndri takua kàa ma kuayu ma ora cha ìyo tu'va ndri kuenda ña kànita'an ndri tichi ma kuati. Ta ma xini ndri jundii iin ña kàa takua kàa ma korona oro, ta ma nuu ndri, va kàa yi takua kàa ma nuu ñivi. ⁸Ta ma ixi xini ndri nduva'a nani yi takua nani ixi xini ma ñivi ña'a, ta ma nu'u ndri, kàa yi takua kàa ma nu'u ma i'i. ⁹Ta ma pechu ndri ndasi yi chi'in maaaa kaa ña kùu aceru, ta ma ndichin ndri ni'i va'a jākayu yi takua ya'a ni'i jākayu ja'a ma

carreta ma ora kēñu'u ma kuayu ndrun ña kuà'an ndrun nuu ni kuu kuati. ¹⁰Ta ma su'ma ndri ìyo ìñu xuu ndri takua kàa su'ma ma tisu'ma. Ta ìyo ndatu ndri ña kùu jande'e yi tundo'o ma ñivi kuenda u'un yoo ndia. ¹¹Ta ma chito'o ndri kùu ma tati xaan ña chà'nda tiñu nuu ma yavi nduva'a kuii kunu ta naa. Ta ma sivi tati ikan chi'in ma tu'un hebreu va nàni yi Abadón, ta chi'in ma tu'un griegu nàni yi Apolión, ña kùuni yi ka'an yi: ra jàndi'i nuu ndisaa nakuyi.

¹²Cha yā'a ma tundo'o nunuu, va kumani ma inga uvi ga yi.

¹³Takan kūu ta ma tati ìñu ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ora kicha'a yi tìvi yi ma yutun tìvi. Ta ora ikan chīnī ìin tati ña kà'an yi tañu ma ndi kumi ndiki ña ìyo ma tutun chito naá oro ña ndaa ma iti' nuu nde'e ma Ndioo. ¹⁴Ta ma tati ikan te'en kà'an yi nuu ma tati ìñu ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña ìyo ma yutun tìvi chi'in:

—Na ndachiun ma ndi kumi ma tati ña ndikun yu'u ma yuta ka'nu ña nàni Éufrates —kàti yi.

¹⁵Ta takan kūu ña kīndoo nuna ma ndi kumi ma tati ikan, kuenda ña na ka'ni yi cha yatin sava ma ñivi ìyo nuñu'u' ñuñivi. Vati cha ìyo va'a yi ti cha chāa ma tiempu vitin ña ka'ni yi ma ñivi ìyo nuñu'u' ñuñivi. ¹⁶Ta ikan chīnī ña kà'an na ña ìyo uvi cientu millon ma jandaru ña yoso kuayu, kùu ndra ña ìyo ndra kuenda tìndee ndra ma ndi kumi tati ikan.

¹⁷Ta takan kūu ña ndē'i ma kuayu kua'á ikan tichi ñuma'nai ña ma pechu ma ndra jandaru ña yoso ndri, ndasi yi chi'in ma kaa color kua'á, ña kùu yi takua kùu ma ñu'ú, ta color azú ta kuaan. Ta ma xini ma kuayu, va kùu yi takua kùu xini ma ii'ii, ta ma tichi yu'u ndri va kèe ma ñu'ú, chi'in ñu'ma, ta azufre. ¹⁸Ta takan kūu ña cha yatin java ma ñivi kùu na ña chī'í na jā'a ma uni kue'e ña kùu yi ñu'ú, ta ñu'ma, ta azufre. ¹⁹Vati ma ndatu ña ìyo chi'in ma kuayu ikan, ìyo yi ma tichi yu'u ndri, chi'in ma su'ma ndri, ti ma su'ma ndri kàa yi takua kàa xini ma koo tati, ta chi'in yakan jànde'e ndri tundo'o ma ñivi.

²⁰Va ma ndian kīndoo ña kākú jà'a ma uni kue'e ikan niku, ta vaji töve nī chī'í na ta tūvi nī jaña na ña ja'a na ma ña tūvi va'a vaji takan tā'an na, ti juuni jàka'nu ga na ma tati xaan, chi'in ma yutun íí oro, ta ña kūva'a chi'in kaa plata, bronce, yuu, ta chi'in yutun. Ta ndisaa yutun íí ikan, ndicha kuii ña töve kùu nande'e yi, ni ña kàka yi, ta taso'o yi ndia. ²¹Ta juuni töve nī jaña na ña chà'ni na ñivi,

chi'in ña jàtakue'e na, ta ña kì'vi ma ndra'ii chi'in ñivi ña'a yüvi ñasi'i ndra, ta ñivi ña'a chi'in yüvi ii vi, ta ni ña su'u na ndia.

Ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, ta ma tutu vali ña natuvi

10 Takan kūu tajan ndē'i iin tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña ìyo ndatu ña isukun yi ma vikonu'u, vèchi nuu yi iti' andivi, chi'in iin koo la'ndi ma xini yi. Ta ma nuu yi tàcha yi takua tàcha ma nikandii, ta ma nduvi cha'a yi kùu yi takua kùu uvi ñu'ú ña ndaa sukun va'a. ²Ta nda'a yi iin tutu vali ña cha nūna, tajan kūtaa yi ma cha'a' chiyo kua'a yi ma nuu tañu'u, ta ma cha'a' satin yi kūtaa yi yi ma nuñu'u'. ³Tajan ni'i va'a nanda'yu yi, takua jà'a iin ii'ii ma ora kùxaan ri. Ta ora nānda'yu yi, tajan chīnī ña ucha ta'an tati ña ni'i va'a nda'yu yi ña kùu takua kùu ña chinu savi. ⁴Ta ma ora chīnī ña ka'ndi ucha ta'an ma tati ikan, tajan ni taa ndioi ma ña kà'an yi niku, va tava chīnī inga tati ma iti' andivi ña ji'na te'en kà'an yi chi'in:

—Na kumi xe'un ma ña kātitu'un ma ndi ucha ta'an ma ña kà'ndi ikan, ta koto täun yi —kàti yi.

⁵Tajan ma tati va'a ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña ìyo iin chiyo cha'a ma nuu tañu'u, ta inga chiyo yi ma nuñu'u', kāni'i yi nda'a' kua'a yi ma iti' andivi, ⁶ta te'en kīcha'a yi kà'an yi chi'in:

—Ndōni'i chiyo kua'a nda'i ta kà'in ña ndicha kùu ma ña ni ka'in cha'a' ma sivi ra ìyo ndito ndisaa tiempu, ra jātuvi ma andivi ta ndisaa ma ña ìyo yi, ra juuni jātuvi ra ma nuñu'u' ta ndisaa ña ìyo yi, ra jātuvi ma tañu'u ta ma ña ìyo ra', va chi'in sivi ra kà'in ti na tüva ìyo yi ña kuation yo tiá ga. ⁷Vati ma tati ucha va chani chaa ma tiempu ña ni tivi yi ma yutun tivi ña nda'a yi. Ta ora ikan ma Racha'nu Ndioo ni jachinu ra ma tu'un xe'e ña kùmi ra takua kātitu'un ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u ra niku.

⁸Tajan ma iti' andivi chīnī ndikoi ma tati ña te'en nāka'an yi chi'in:

—Kuà'an, ta ki'un ma tutu nuna ña jundii nuu nda'a ma tati ña jàkuu tiñu nui ña ndaa yi iin chiyo cha'a ma nuu tañu'u, ta inga chiyo cha'a yi ma nuñu'u' —kàti yi chi'in.

⁹Tajan kuà'an ndioi nuu ndaa ma tati ndaa ikan, ta kà'an ndioi chi'in yi ña na ku'va yi ma tutu nui. Ta te'en nāka'an yi chi'in:

—iTiin yi, ta kachiun yi!, va ma yu'un ni ndakuu vixi yi, takua vixi ma nduxi ñuñu, vati ma tichiun ni ndakuu uva yi jà'a yi —kàti yi chi'in.

¹⁰Tajan kī'in ndioi ma tutu vali ña jundii nuu nda'a' ma tati ikan, ta chāchi ndioi yi. Ta ma yu'i ndōvixi ndio yi, takua vixi ma nduxi ñuñu, va ma tichī, ndō uva ndio yi jā'a yi. ¹¹Tajan te'en nāka'an ndio ma tati chi'in:

—İyo yi ña katitu'un ndikoun ma tu'un yu'u Ndioo cha'a' ma ña kuu nuu ñivi nda ñuu nikuuni, ta inga tuku ñu'u' vaji siin siin tu'un kà'an na, ta juuni cha'a' ndian kùu rey ndia —kàti yi.

Nuu kèta uvi ta'an ndra kùu testigu

11 Tajan chā'a na iin yutun kuiin nui ña kàa takua kàa ma yutun tiku'va yo, ta te'en nāka'an na chi'in:

—Na ndetaun ta ku'un ma nuu ndaa ma veñu'u Ndioo, ta chi'in yutun ña nda'un na tiku'vaun yi, ta tiku'vaun ma chito naá chi'in run ndia, ta ka'viun naja ta'an ma ñivi kùu na ña jàka'nu na ma Racha'nu ma tichi ma veñu'u. ²Va na tiku'vaun ma nuke'e nuu ndaa ma veñu'u, ti cha kīndoo yi kuenda ma ndian yūvi judíu. Ta ndiakan kùu na ña ni ka'nda na tiñu takua kùuni maa na nuu ma ñivi İyo ñuu íí ña nàni Jerusalén ikan, kuenda uvi xiko uvi yoo takan ni ja'a na. ³Ta ni tachī ma uvi ta'an ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'i, ndra ñu'u ja'ma tuun. Ta ndrakan ni kukatitu'un ndra ma tu'in ma nuu na kuenda iin mii uvi cientu uni xiko kivi.

⁴Ta ma ninduvi ma ndra kùu testigu ikan kùu ndra takua kùu ninduvi ta'an ma yutun olivu, ta takua kùu ma ninduvi ta'an ma ñu'ú kandil, ña ka'lin ndra nuu ma Racha'nu Ndioo, ra chà'nda tiñu nuu tandi'i ñuu ñuñivi. ⁵Ta tu İyo nda yo kùuni jati'ini chi'in ndra, ta ndrakan chà'ni ndra na chi'in ma ñu'ú ña kèe ma yu'u ndra. Ta takan jà'a ndra ña chà'ni ndi'i ndra ma ndian kùuni jati'ini chi'in ndra, ta takan İyo yi ña kivi ndisaa ndian jà'a takan. ⁶Ta juuni İyo ndatu ndra kuenda ña kasi ndra ma andivi, ikan na töve kùun ma savi kua'a' kivi ma ora kàtitu'un ndra ma tu'un yu'u Ndioo nuu ma ñivi. Ta juuni İyo ndatu ndra ña kùu jandakuu ndra ma nii ma takuii, ta kuenda ña tàchi ndra kua'a' ma kue'e nuu ma ñivi, naja kua kùuni maa ndra ja'a ndra ndia.

⁷Ta ma ora ña cha chīnu kātītu'un ndio ndra ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi, tajan kēe ndio iin ña kàa takua kàa iin kiti xaan tichi ma yavi nduva'a kuii kunu, ta yakan kùu yi ña ni kanita'an yi chi'in

ndra, ta ni jakanaa yi ndra, ta ka'ni yi ndra. ⁸Tajan ma ñunda'yu ndra ni kanindoyo na yi ma nuu ya'vi ma veto'o, ma ñuu nuu chā'ni na ma Racha'nu yo Jesuu niku. Ta juuni kà'an na ña ma ñuu ikan nàni yi Sodoma ta Egiptu. Takan nàni yi cha'a' ma ña kini ña jà'a ma ñivi ikan. ⁹Ta uni kivi java kùu yi ña ni nde'e na ma ñunda'yu ña kàndoyo ikan. Ta tañu ma ñivi ikan ìyo ndian tuku tata kùu na, a siin tu'un kà'an na, a siin ñuu nuu kaku na. Ta ma ñivi tüvi ni kù'va na ña na kuchi ma ñivi ma ñunda'yu ikan. ¹⁰Tajan ma ndian ìyo nuñu'u' ñuñivi ni kusii na nde'e na ma ñunda'yu ndra, ti ya'a chàta'ani na ña cha chí'í ndra. Ta ni ku'va na ta'vi nuu ta'il'iin ma ta'an na cha'a' ña ya'a chisii na, vati ninduvi ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña chí'í ikan, tüva ni jande'e ga ndra tundo'o na.

¹¹Va ma ora cha yā'a ma uni kivi java, tajan Racha'nu Ndioo jānataku ndiko ra ma ndrakan inga cha'a', ta ndēta ndiko ndra. Ta ora ndē'e ma ñivi ma ña jānataku ndiko ra ndra, ta nduva'a kuii yū'vi na. ¹²Ta ikan jan ninduvi ma ndra kùu testigu ikan chíni ndra iin tati ña ni'i va'a nāka'an yi ma iti' andivi chi'in tu'un i'ya:

—¡Na ndaa ndo ma iti' siki nde've! —kàti yi.

Tajan ndāa ndio ndra chi'in vikonu'u ma iti' andivi. Ta ora ndāa ndra, ma ndian xaani nde'e ndra nde'e na naja kūu yi chi'in ndra ndia. ¹³Tajan juuni ma ora ikani, nduva'a kuii ni'i tāan, ña uchi porcientu ma ve'e iyo ma ñuu ikan kēkoyo. Ta ucha mii ta'an na kùu na ña chí'í na jà'a ma ña tāan. Tajan ma ndian kīndoo ndito, nduva'a yū'vi na, ta kīcha'a ndio na jàka'nu na ma Ndioo ra ìyo andivi.

¹⁴Cha yā'a ma tundo'o uvi, va vitin cha vāchi kuyatin ndio ma tundo'o uni.

Ma yutun tivi ucha ña tivi ma tati jàkuu tiñu nuu Ndioo

¹⁵Takan kūu ta tivi ndio ma tati ucha ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ma yutun tivi nda'a yi. Tajan iti' andivi chíni kua'a' tati ña nduva'a ni'i kànachaa yi, ña te'en kà'an yi:

Ma nda nikuuni nuñu'u' ñuñivi nuu chà'nda ma ñivi tiñu, cha kì'vi yi nda'a ma Racha'nu Ndioo yo ta kuenda ma ra se'e ra Cristu ndia.

Vati rakan kùu ra ña ni ka'nda ra tiñu cha'a' yi endeeni.

¹⁶Tajan ma ndi oko kumi ma ndracha'nu ña nandi ma nuu ta'ii'in tayu ikan nuu ndaa ma tayu í nuu chà'nda Ndioo tiñu, chūnandi chiti ndra ña ndava nani te'e nuu ndra nuu ñu'u'. Ta kicha'a ndra jàka'nu ndra Ndioo, ¹⁷chi'in ma tu'un i'ya:

Chà'a ndi ta'vindioo nuun yo'o Racha'nu ra ya'a ìyo ndatu,
ti yo'o kùu ma ra kuxini ma vitin,
ta kùun ma ra takani kūu niku,
ta kùun ma ra ni kichi iti' nuu ndia.

Vati maun kùun ña nduva'a ìyo ndatun,
ña cha kicha'un chà'ndaun tiñu nda nuu nikuuni.

¹⁸Ta ndisaa ma ñivi ña töve chìnuni tu'un, nduva'a
cha kuxaan na chi'un,
va yo'o cha kèta ma kivi ña ni kuxaun chi'in na ta
ni jande'un tundo'o nuu na,
ta ma ndian ndí ni jakutuniun ma kuati na,
ta ma ndian ña jàkuu tiñun, ta ndian kà'an chi'in tu'un yu'un,
ni ku'va ndioun ma ya'vi va'a nuu na.

Ta juuni takan ni ja'un chi'in ma ndian í ña kächiiun kuendaun,
vaji kùu na ndian kuika a ndian nda'vi ña jàka'nu na ma siviun.
Va ma ndian chà'ni ma inga ñivi ña ìyo ma nuñu'u'
ñuñivi juuni ni ka'niun na ndia.

—Takan kàti ma tati ikan.

¹⁹Tajan ma ora ikani, cha nūna ma veñu'u Ndioo iti' andivi ta ndichin ma chito naá nani Arca ña chā'a ma tu'un ña Ndioo kāti ra chi'in ma ñivi, va ndichin yi tichi ma veñu'u iti' andivi. Ta ora ikan nduva'a kuii tacha ta chíni yo ma ña ka'an ma tacha ta nduva'a kuii kuun savi yuu, ta nduva'a kuii ni'i tāan ndia.

Iin ña'a chi'in iin kiti xaan ña tìvi ñu'ú

12 Takan kūu tajan ma iti' andivi chíyo iin seña ña nduva'a ka'nu. Ta ikan kēta iin ña'a ña isukuan ma nikandii. Ta ma yoo va kīndoo ri iti' xuu ma nuu chañuan. Ta ma xinian jundii iin korona ña kùva'a yi chi'in uchi uvi chele. ²Ta ma ña'a i'ya ti ñu'u se'an, ta nduva'a nda'yuan ña chà'nda yi tichian vati chani kàku ma se'an. ³Takan kūu ta ikan jan kēta inga tuku seña ma iti' andivi ña kùu ri takua kùu iin kiti. Ta rikan ti iin kiti ya'a ka'nu, ta xaan ña

tìvi ñu'ú kùu ri. Ta rikan ti iin kiti color kua'á kùu ri ña ìyo uchi ndiki ri, ta ucha xini ri nuu jundii ucha ta'an ma korona. ⁴Tajan chi'in ma su'ma ri jākoyo ri cha yatin sava ma chele ka'iin andivi ma nuñu'u' ñuñivi. Ta ikan jan chūndaa ndio ri nuu ndaa ma ña ñu'u se'e ña kùuni ri kachi ri ma se'an naja ora ni kàku yi. ⁵Tajan kākū ndio ma iin se'an ra'ii, ta chi'in vatun kuiin ña kuva'a chi'in kaa ni ka'nda ra tiñu ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi i'ya. Va ma se'an chātu'un na ra, ta chaa ra nuu ndaa ma tayu í Ndioo, nuu chà'nda ra tiñu. ⁶Tajan ma ña'a ikan chīnuan kuà'an ña iin tichi ku'u nuu ití, iin nuu cha kāchin Ndioo kuenda ña, ña ni ku'va ra ña kachian ta jakuenda ra ña kuenda iin mii uvi cientu uni xiko kivi.

⁷Ta ora yā'a ña kūu takan, tajan nduva'a kuii ka'nu kuati chíyo ma ití' andivi. Vati iin tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña nàni Mike, chi'in tia kua'a' ma tati ña kùu meru ra kīcha'a na kànita'an na chi'in ma kiti xaan ña tìvi ñu'ú, ta chi'in tia ma meru ri ña kùu tati jàkuu tiñu nuu ri ndia. ⁸Va tava ma kiti xaan ka'nu ña tìvi ñu'ú chi'in ma meru ri nī kuu jakanaa ndri, yakan va nī kuu koo ga ndri ma andivi. ⁹Ta takan kūu ña Ndioo jākanaa ra ma kiti ka'nu xaan ña tìvi ñu'ú, chi'in ndisaa ma tati xaan ña kùu meru ri. Ta rikan kùu ri ma koo tati ña kēta ri taji'na, ta ma rikan nàni ri: kui'na a Satanaa ña jànda'viña'án' ma ñivi ninii ka'nu nuñu'u' ñuñivi. Yakan va ma kui'na, ta chi'in ma meruán' tati xaan, kāchitán' ma nuñu'u' ñuñivi jà'a ma tati va'a jàkuu tiñu nuu Ndioo.

¹⁰Takan kūu tajan te'en chīnī iin tati ña nduva'a kuii ni'i kànachaa ma ití' andivi ña te'en kà'an yi:

Vitin va cha kīchaa ma kivi ña ni jakakú Racha'nu
Ndioo yo ma ñivi ra,

ta juuni vitin jàna'a ra ma ndatu ra nuu yo chi'in
ma nuu chà'nda ra tiñu.

Ta vitin iin nuuni chà'nda ra tiñu chi'in ma ndatu
Cristu ra kùu Se'e ra.

Vati vitin ma kui'na tüva ndaa yi ma nuu ndaa
ma Racha'nu Ndioo.

Ta nduvi ta niñuu tüva tisoán' kuati nuu ra chata ma
ndian yani yo ndian chīnuni tu'un ra.

Ti Ndioo cha jākanaa ra yi,

ta jā'a ra ña na kachita yi.

¹¹Yakan va maa ndian chìnuni tu'un Cristu cha
jākanaa na ma kui'na,

cha'a' ma níí ma ra kùu mvechala,

ta cha'a' ma tu'un ra ña kātitu'un na nuu ma ñivi.

Va ndicha ña chìnuni na ma tu'un ra.

Tüvi kanuu na kātitu'un na yi ndava kùu kuvi na cha'a' yi.

¹²Yakan va tandi'i ndyo'o ndian ìyo iti' andivi,
na sii kuuni ndo.

Va nda'vi ta'an kùu ndyo'o ma ndian ìyo nuñu'u'
ñuñivi, ta ma tichi tañu'u,

vati tava ma kui'na, cha kāchita ndioán' ta chāa ndioán'
ma nuñu'u' nuu ìyo ndo.

Ta juuni cha ch̀to ndioán' ña chani keta ma tiempu
ña tüva ni ka'nda ndioán' tiñu.

Yakan va nduva'a kuii xaani ndioán' ndè'án' ndo.

—Takan kà'an ma tati ña ch̀ni' iti' andivi.

¹³Ta ma kui'na kùán' ma kiti xaan ña tìvi ñu'ú, ta ora chā'a
ndioán' kuenda ña Ndioo jākanaa ra ñán' ña jākoyo ra ñán' ma
nuñu'u' ñuñivi i'ya, tajan kīcha'a ndioán' nàndukuán' ma iin ña'a
ña kāku se'e, iin ra'ii vali. ¹⁴Takan kūu tajan ma ña'a ikan, nī'an
uvi ta'an ma ndichin ña kàa takua kàa ndichin iin tasu ña nduva'a
kuii ka'nu kuenda ña na kuu ndati ña, ta kākú ña nuu ma kui'na
ma tichi ku'u ití, nuu ni koan uni kuiya sava. Ta nì'an ña kachian
jà'a ma Ndioo ikan ndia. ¹⁵Ta ikan jan ma kiti xaan ikan, tìvi ri ma
takuii yu'u ri ma nuu kuà'an ña kuenda ña na ndakuu ra' iin yuta
ka'nu, ta takan jàtani ri ña. ¹⁶Va ma ñu'u' tīndee yi ma ña'a ikan,
vati ndāta yi, ta ch̀i' ndi'i yi ma takuii yuta ña tìvi ma kiti xaan
ikan chi'in yu'u ri. ¹⁷Tajan ma kiti xaan ikan, nduva'a kuxaan ri
ña nī kuu ka'ni ri ña. Yakan va kēe ndio ri kuàkanita'an ri chi'in
ndisaa ma ndian kùu ñivian, ndian jàchi'in ma tu'un Racha'nu
Ndioo, ta endeeni kà'an na ña ñivi chìnuni tu'un Jesuu kùu na
ndia. ¹⁸Ta ma kiti xaan ikan cha kīndoo ri ma yu'u tañu'u.

Ninduvi ma kiti xaan

13 Takan kūu tajan yu'u chūndai ma nuu ndoyo yuti ña'ma ma yu'u tañu'u. Ta ikan ndē'i ña kēe inga tuku ma kiti xaan ña ya'a ka'nu ma tichi tañu'u ña ìyo ucha xini ri ta uchi ndiki ri. Ta ta'ii'in ma xini ndiki ri ìyo iin ma korona. Ta ma xini ri ìyo ma letra ña kà'an ti'ini chata Ndioo. ²Va ma kiti xaan ña ndē'i ikan, kàa ri tava kàa iin ndika'a, ta ma cha'a ri va kàa yi tava kàa cha'a ma oso, ta yu'u ri va kàa yi tava kàa yu'u ii'ii. Tajan ma kui'na kùán' ma kiti xaan ña tìvi ñu'ú ña chā'án' ndatuán' nuu ma inga kiti ikan, ikan na ka'nda ri tiñu indukuni kua maán' nuu ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi. ³Ta juuni ndē'i ña iin ma xini ri kàa yi tava kàa iin nuu tà'nda ña ni kuvi ri jà'a yi ti ya'a ka'vi takue'e ri. Va ma nuu takue'e ikan ndā'a yi niku. Ta ndava kuà'an anima ma ñivi ora ndē'e na ma ña jā'a ri, tajan ndisaa ma ñivi ìyo ñuñivi tāndikun na chata ri. ⁴Ta kīcha'a ndio na jaka'nu na ma kiti xaan ña tìvi ñu'ú ikan, cha'a' ña chā'án' ndatuán' nuu ma inga kiti ikan. Ta te'en kà'an na ña jaka'nu na ri:

—Nī'iin yo na kūu ja'a chi'in ma kiti xaan i'ya, ta nī'iin yo na kūu kanita'an chi'in ri ti ìyo kua'a' ndatu ri —kàti na.

⁵Ta juuni, nī'i ri tiñu ña kuu ka'an ti'ini ri chata Ndioo, ta kà'an tayi ri takua kùuni maa ri. Ta juuni nī'i ri tiñu ña ka'nda ri kuenda uvi xiko uvi yoo ndia. ⁶Ta takan kūu yi ña kà'an ti'ini ri chata Ndioo, ta chata ma sivi ra, ta chata ma nuu ìyo ra, chi'in tandi'i ma ndian ìyo andivi ndia. ⁷Ta juuni nī'i ma kiti ikan tiñu ña kànita'an ri chi'in ma ñivi Ndioo, nda kati jàkanaa ri na. Ta juuni nī'i ri tiñu ña na kùu ka'nda ri tiñu nuu tandi'i ma ñivi ìyo ñuñivi, vaji tuku tata kùu na, a tuku ñuu na, a tuku tu'un kà'an na, a tuku ñu'u' kīchi na. ⁸Ta tandi'i ma ñivi ndian töve chìnuni kùu ma ndian jàka'nu na ma inga kiti ikan. Vati ma sivi ndisaa ndiakan tüvi ìyo yi nuu ma tutu ña taa Ndioo antea ña jātuvi ra ma ñuñu'u' ñuñivi. Ta ma tutu ikan kà'an yi ma sivi nda yo ni koo endeeni chi'in ra. Ta ma ra kùu kùña'a ma tutu ikan kùu ma ra kùu mvechala chi'í niku.

⁹Ta tu ìyo nda ndyo'o ìyo so'o, na taso'o va'a ndo ma ña ni ka'in chi'in ndo i'ya: ¹⁰Tu ìyo iin ñivi ña tì'i na ndo tichi vekaa, takan ni ku'un ndo vekaa tuva takan. Ta tu ìyo ndian chà'ni na ndo chi'in machiti, ta takan ni kuvi ndo tuva takan. Ta

cha'a' yakan kùu yi ña taku ndyo'o ña kùu ndo ñivi Ndioo, ìyo yi ña jandeeni ndo, ta chìnuni va'a ndo ma tu'un ra ndia.

¹¹Takan kùu tajan ndē'e tukui ña tichi ñu'u' ití kēta inga tuku ma kiti xaan. Ta rikan ti uvi ta'an ma ndiki ri ña kàa yi tava kàa ndiki ma mvechala, ta kà'an ri tava kà'an ma kiti xaan ña tìvi ñu'ú. ¹²Ta juuni induku ìyo ndatu ri takua ìyo ndatu ma kiti xaan ña kēta nunuu. Ta rikan ndaa ri yatini iti' nuu ma inga ri. Vati juuni jà'a ri ña na jaka'nu ma ñivi ìyo nuñu'u' ñuñivi ma kiti nunuu ña cha ndā'a ri ña takue'e ka'vi ri. ¹³Ta juuni jà'a ri kua'a' nuu ndatu ka'nu, vati jà'a ri ña na kèe ma ñu'ú iti' andivi, ta kòyo yi ma nuñu'u', kuenda ña na nde'e ma ñivi ìyo ñuñivi. ¹⁴Ta ma kiti xaan ña kēe nunuu chā'a ri tandi'i ma ndatu ña jà'a ma kiti uvi ikan. Ta chi'in ma ndatu ña nī'i ma kiti uvi ña na jà'a ri, ya'a nduva'a jànda'viña'a ri ma ñivi ìyo nuñu'u' ñuñivi chi'in ma seña jà'a ri. Ta juuni tāchi ndio ri nuu ma ñivi ña na ja'a na iin na'na kuenda jàka'nu na ma kiti ña kēta nunuu ña nduva'a tākue'e ka'vi chi'in machiti niku, ta nātaku ndiko ri. ¹⁵Takan kùu ta ma kiti uvi kùu ri ña nī'i ri ndatu ri kuenda ña na ja'a ri ña na kùu koo ndito ma na'na ma kiti nunuu, ta ma na'na ri kīcha'a yi kà'an yi. Ta juuni tāchi ri ña na ka'ni na ndisaa ma ndian tōve jàka'nu ma na'na ri. ¹⁶Ta juuni jà'a ri ña tandi'i ma ndiakwati, a ndian cha'nu, a ndian kuika, a ndian nda'vi, a ndian kùu musu, a ndian tūvi kùu musu: ña na koo iin tuni ma nda'a' chiyo kua'a na, a ma te'e nuu na. ¹⁷Ta nī'iin na, na kùu jata na, ta xiko na, tu tūvi ìyo ma tuni ma kiti xaan na, a sivi ri, a ma numero ma sivi ri na ndia. ¹⁸Yakan va i'ya ni nde'o nda yo ìyo chinituni. Ta tu ìyo chinituni na, na ja'a na kuenda nuu na chi'in ma numero ma kiti xaan ikan, vati numero ma ñivini kùu yi. Ta numero iñu cientu uni xiko iñu kùu yi.

**Nuu jàka'nu ma iin cientu uvi xiko kumi mii
ma ñivi ma Ndioo chi'in iin yaa**

14 Takan kùu ta ikan jan ndē'i iin ma ra kùu mvechala ña ndaa ra ma xini yuku ña nàni Sión. Ta chi'in ra ndē'i ña ka'ini ma iin cientu uvi xiko kumi mii ma ñivi ña ìyo tuni ma te'e nuu na, chi'in ma sivi ma ra kùu mvechala, ta sivi ma Tatá ra. ²Ta ikan jan chīni ndioi iin tati ma iti' andivi, ña nduva'a jàkayu yi, ta chīnu tacha jà'a yi, takua jà'a iin nuu too takuii. Ta juuni chīni ña ma tati

ikan, jà'a yi takua jà'a ma tati iin nuu jàkuaku na kua'a' ma arpa. ³Ta ndiakan chita na iin yaa chaa ma nuu ndaa ma tayu íí, nuu ka'lin ma ndi kumi ma ña ndito, ta nuu ka'lin ma ndi oko kumi ma ndracha'nu ndia. Va ni'lin ma ñivi ni kutu'va na kata na ma yaa ikan, vati ma ndra chito kata yi kuu ma iin cientu uvi xiko kumi mii ndra ni, ti ndrakan kuu ma ndra kákú tañu ma ñivi iyo ma nuñu'u' ñuñivi. ⁴Vati ndisaa ndrakan kuu ndra ña kindoo ndaa va'a ndra nuu Ndioo, va töve ki'vi ndra chi'in ña'a, ta kuu ndra ndra kumi su'un ndra ndra, ti kuà'an ndra chata ma ra kuu mvechala nda nikuuni nuu kuà'an ra. Ta Ndioo tãvasiin ra ndra ña jākakú ra ndra tañu ma ñivi, ikan na kuu ndra takua ma chiti nunuu ña sòkó yo nuu Ndioo. Ta takan kuu ndra kuenda ma Racha'nu Ndioo ta kuenda ma ra kuu mvechala. ⁵Vati tüvi ni janda'viña'a ndra, ta tüvi ni ka'an ndra tu'un vata ndia, vati ndra va'a kuu ndra nuu Ndioo.

Ma tu'un kàtitu'un ma uni ta'an ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo

⁶Takan kuu tajan ndē'i inga tuku ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, ña ndati yi chàkunuu yi nuu sukun. Va ma tiñu ndiso yi kuu yi ña kàtitu'un yi ma tu'un va'a cha'a' Ndioo ña iyo kuenda yi endeeni nuu tandi'i ma ndian iyo nuñu'u' ñuñivi, vaji siin siin ñuu na, a siin siin tu'un kà'an na, a siin siin tata kuu na a siin ñu'u' kichi na ndia. ⁷Tajan te'en nāka'an ni'i yi chi'in na:

—Na tiñu'u ndo ma Racha'nu Ndioo, ta na jaka'nu ndo ra, vati vitin va cha keta ma kivi ña ni jakutuni ra ma ñivi. Yakan va na jaka'nu ndo ma ra jātūvi ma andivi, ma nuñu'u' ñuñivi, ma tañu'u, ta ma soko nuu kàna takuui ndia —kati yi.

⁸Takan kuu tajan keta inga tuku ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, ta te'en nāka'an yi ndia:

—Cha kēkoyo ma ve'e iyo ma ñuu ka'nu ña nani Babilonia chi'in ma ñivi yi. Ndicha va'a ña cha kēkoyo yi. Vati juu yi jātūvi ma tandi'i ma ndian iyo ma ñu'u' yi, ta tandi'i ma inga ñu'u' ñuu ñuñivi, chi'in ma ndixi ña chā'a ra' nuu na ña na ko'o na ra', ti jā'a ra' ña ki'vi ma ñivi ña na ja'a na kuati. Va jā'a ra' chi'in yo takua jà'a iin ña'a tondo.

⁹Ta ikan jan ki'vi ndio ma tati uni ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, ta te'en nāka'an ni'i va'a yi:

—Tu ìyo iin nda ndian jàka'nu ma na'na ma kiti xaan ikan, a maa ri, ta chùndatu na ña koo ma tuni ma te'e nuu na, a ma chiyo nda'a' kua'a na, ¹⁰ ndiakan nduva'a ni nde'e na tundo'o jà'a ma Racha'nu Ndioo, ti ni ku'va ra ma ndixi xaan ko'o na ña jàna'a ra' ña nduva'a xaani ndè'e ra na. Vati ni kayu na chi'in azufre, ma nuu ndè'e ma tati jàkuu tiñu nuu Ndioo, ta nuu ndè'e ma ra kùu mvechala ndia. ¹¹ Ta ma ñu'ma nuu ndè'e na tundo'o ña kàyu na endeeni na töve ni jaña yi ña ndaa yi ma nuu sukun, vati nduvi niñuu kùu yi ña kàyu na, ta na kùu nindee na ña nde'e na tundo'o. Ta takan ni ta'an na cha'a' ña jàka'nu na ma kiti xaan chi'in na'na ri, ta cha'a' ña ìyo tuni ma te'e nuu na chi'in ma sivi ri. —Takan kàti ma tati.

¹² Yakan va kuenda ma ndian kùu ñivi Ndioo, va ndian jàchi'in va'a ma tu'un Ndioo ta chìnuni va'a ma tu'un Jesuu, vitin kùu ma kivi ña ìyo yi ña jandeeni na.

¹³ Takan kùu tajan iti' andivi chīnī iin tati va'a ña te'en nāka'an yi chi'in:

—Na taun ma tu'un i'ya: “Na sii kuuni ma ndian chī'í ña chìnuni tu'un ma Racha'nu, nda ma vitin, ta iti' nuu” —kàti yi.

Ta ma Tati Í Ndioo te'en nāka'an yi:

—Ndicha va'a ña takan kùu yi, vati vitin ndiakan cha kuu nindee na cha'a' ma tiñu jà'a na, ti tiñu va'a ña jà'a na ora chiyo na niku töve ni naa yi. —Takan kàti ma Tati Í Ndioo.

Ndioo tāchi ra tati ra ña na jati'vi yi ma ñivi ìyo nuñu'u' ñuñivi

¹⁴ Tajan ma ora kāni'ī nui ma iti' andivi, ta ikan ndē'i ña nandi iin ra kàa takua kàa iin ra Se'e ñivi tāchi Ndioo ma chata viko, ña jùndii iin korona oro xini ra, ta nda'a ra iin machiti kanchu ña nduva'a kuii xaan. ¹⁵ Tajan iti' tichi veñu'u kēe inga ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, ña te'en nāka'an ni'i yi nuu ra nandi chata ma viko:

—Na kicha'un ka'ndaun ta jati'viun ma ndatiñu chi'in ma machiti kanchun, ta kàniva'un ndisaa ma ndatiñu ña kandoyo ma nuñu'u' ñuñivi ña jàti'viun, vati cha ndi'i yi chīti, ta vitin ìyo yi ña jati'viun yi —kàti ma tati ikan.

¹⁶ Tajan ma ra nandi ma chata viko, tiin ndio ra ma machiti kanchu ra, ta chā'nda ra ndisaa ma ndatiñu ña kàndoyo ma nuñu'u' ñuñivi, ta kàniva'a ndio ra ndisaa kuii yi.

¹⁷Takan kũu tajan ma iti' andivi kēta inga ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ma tichi veñu'u iyo ndakan ña juuni nda'a yi iin machiti kanchu ya'a xaan ndia. ¹⁸Ta ikan jan ma iti' nuu ndaa ma chito naá ma Ndioo kēta inga tuku ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, ña iyo ndatu yi kuenda ma ñu'ú ña kuàtiñu yi nda nuu ni kuuni. Tajan tati ikan te'en kànachaa ni'i va'a yi nuu inga ma tati ña nda'a ma machiti xaan:

—Na kicha'un ka'ndaun ma vatu ma chiti uva chi'in ma machiti xaan ña nda'un, ta kaniva'un ma ndatiñu ña kàndoyo ma nuñu'u' ñuñivi, vati cha ndi'i vu chiti. —Takan kàti ma tati ikan.

¹⁹Tajan tiin ndio yi ma machiti yi, ta chā'nda ndi'i yi ma yoku'u uva ña kàndoyo ma nuñu'u' ñuñivi, ti'i ndio yi vu iin tichi iin ña nduva'a kuii ka'nu nuu ni naku'ni na vu, ña kùuni yi ka'an yi ña ma ikan kùu ma nuu ni jande'e Ndioo tundo'o ma ñivi. ²⁰Takan kũu ta nāku'ni ndio vu iti' yu'u ñuu. Ta ma tichi ma nuu ña naku'ni vu, kēe mamaa nii ñivi, ña ndāa ra' sukun va'a nda kēta ra' nuu iyo mvosa ma kuayu. Ta chāti ra' chinu ra' kuà'an ra' iin uni cientu kilometru ma nuñu'u' ñuñivi, ti nduva'a kuii kayuni Ndioo nde'e ra na.

**Ma ndi ucha ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo
nda'a yi ma tundo'o nuu ndi'i nia**

15 Takan kũu tajan ma iti' andivi ndē'e tukui inga tuku ma seña ka'nu ta siin kuii ndē'i yi. Vati ikan ndē'i ucha ta'an ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, ña nda'a yi ma ndi ucha ta'an ma tundo'o nuu ndi'inia ña ni nde'e ma ñivi jà'a Ndioo. Ta ora cha ya'a ma tundo'o ikan ni kutaxin ma nuu nduva'a kuii kàyuni Ndioo chi'in ma ñivi.

²Ta juuni ndē'i iin tañu'u kuva'a chi'in inu ña kàa ra' takua kàa ma takuii tañu'u ña jàkanuu ra' chi'in ñu'ú. Tajan yatini yu'u ma takuii tañu'u inu ikan, ka'iin ma ndian nda'a ma arpa ña chā'a Ndioo nuu na. Vati ndiakan kùu ma ndian jàkanaa na ma kiti xaan ikan, ti tüvi nī jaka'nu na ri a ma na'na ri, ta tüvi ni chā'a na ña nàni ma tuni ri na ña kùu yi ma numero ma sivi ri ndia. ³Ta ndiakan ti chita na yaa ña chita Moisés, ra jàkuu tiñu ma Racha'nu Ndioo chi'in ma inga yaa kuenda ma ra kùu mvechala. Ta te'en chita na:

Ya'a ga ka'nu ta vii kùu ma tiñu jà'un,
yo'o Racha'nu Ndioo, ra iyo tiaga ndatu kua
tandi'i ma ñivi ñuñivi,

vati iti' ndaa, ta iti' ndicha kùu ma itiun,
yo'o ra kùu Rey, ra chà'nda tiñu nuu tandi'i ma
ndian ìyo nuñu'u' ñuñivi.

⁴Yo'o Racha'nu, ndisaa kuii ma ñivi ya'a tiñu'u na ñun,
ti ndisaa na jàka'nu na ma siviun,
vati uvanuu maaun kùu ma ra ya'a ga íi.

Ta ndisaa ma ñivi ìyo nuñu'u' ñuñivi ni kichi na
ta jaka'nu na ñun,

ti ndisaa ma ña ndaa ta va'a ña jà'un cha nākoto na yi.

—Takan kùu ma yaa ña chita na.

⁵Ta ora yā'a ña kùu takan, tajan ndē'i ma iti' andivi, ta ikan ndē'i ña nūna ma yuve'e veñu'u Ndioo nuu ya'a íi nuu kàndii ma yuu ña ndiso ma tu'un Ley Ndioo ma nuu yi. ⁶Tajan ma tichi yuve'e nuu íi, ikan ndē'i ña kēe ucha ta'an ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo chi'in ma ndi ucha nuu ma tundo'o. Ta ndiakan ti ñu'u na ja'ma ña ya'a ya'vi ndaa, ta vii ndoo yi, ta tacha yi. Ta juuni nda'a na ma pañu oro ña ya'a ki'in, ña kēta yi nda pechu na. ⁷Tajan iin ma ña kumi ìyo tañu ma ndian ndito ikan, chā'a yi ii'in ko'o oro nuu ma ndi ucha ta'an ma tati ikan, ña chitu yi chi'in maaaa ma tundo'o Ndioo, ra ìyo ndito tandi'i kivi ta tandi'i tiempu. ⁸Ta ma tichi veñu'u nuu íi ikan, endee chitu yi chi'in maaaa ñu'ma, jā'a ma ndatu ma Ndioo ka'nu. Ta ni'iin ñivi, na kùu ki'vi na tichi veñu'u ikan, nda kati ya'a ma ucha ta'an tundo'o ña nda'a ma ndi ucha ta'an ma tati va'a ikan.

Ma ucha ta'an ko'o oro ña chitu chi'in tundo'o

16 Takan kùu tajan ma tichi veñu'u nuu íi ikan, chīnī iin tati va'a ña nduva'a kuii ni'i kà'an yi nuu ma ucha ta'an ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo. Ta te'en kà'an yi:

—Na ku'un ndo kukata kuati ndo ma tundo'o Ndioo ña chitu tichi ma ucha ko'o, ma nuñu'u' ñuñivi —kati yi.

²Tajan ma tati nunuu ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, kuà'an yi kuàkata yi ma tundo'o ña ka'iin tichi ma ko'o yi ma nuñu'u' ñuñivi. Tajan ndisaa ndio ma ndian jàka'nu ma na'na ma kiti xaan, ta ìyo tuni ri ma te'e nuu na, ñii ndiakan kēta ndi'i ta'yu ña ya'a xaan ta u'vi.

³Takan kùu tajan ma tati uvi ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, kuà'an ndio yi kuàkata yi ma tundo'o ña ka'iin tichi ko'o yi ma tichi takuii

tañu'u, ta ndākuu ra' mamaa ní ña kàa ra takua kàa ní ma ndian chī'í. Ta ikan chī'í ndio tandi'i kuii nuu ma kiti ìyo ma tichi ra' jā'a yi.

⁴Ta ma tati uni ña jàkuu tiñu nuu Ndioo kuà'an yi kuàkata yi ma kue'e ña ka'ìin tichi ko'o yi ma tichi yuta, chi'in nani soko nuu kàna takuii, ta ndākuu ra' ní ndia. ⁵Tajan te'en chīni ndioi ña kà'an ma tati va'a ña ìyo ndatu cha'a' takuii:

Yo'o Racha'nu Ndioo, ra ya'a í,
cha ch̀itoi ña maun k̀u iin ma ra ndaa,
cha'a' ma kuati ña jàkutuniun.
Ndicha ña yo'o k̀uñ ra ch̀iyo niku, ta ìyoun nda vitin ndia.

⁶Vati ndian xaan ikan k̀u na ndian ch̀ati na ní
ma ndian k̀u ñiviun

chi'in ma ndian kà'an chi'in tu'un yu'ñ niku.

Ta vitin yo'o k̀uñ ra ch̀a' ndioun ma ní nuu ndian
kini ikan, ña na ko'o na ra'.

Ta va'ani jā'un jin yakan k̀u ma ya'vi na
k̀ati ma tati ikan.

⁷Ta juuni ch̀in ña te'en nāka'an ma ñivi ña ka'ìin
ma nuu ndaa ma chito naá Ndioo ikan:

—Ndicha va'a, yo'o Racha'nu Ndioo, ra ya'a ìyo ndatu. Vati tu'un
ndaa ta ndicha k̀u ma ña kà'un ora jàkutuniun ma ñivi —k̀ati na.

⁸Takan k̀u tajan ma tati kumi ña jàkuu tiñu nuu Ndioo,
kuà'an yi kuàkata yi ma kue'e ña ka'ìin tichi ko'o yi chata ma
nikandii. Ta ikan ma nikandii nī'i ndio yi ma ndatu kuenda ña na
ka'mi yi ma ñivi chi'in ñu'ú. ⁹Ta takan k̀u yi ña nduva'a kāyu
ma ñivi. Ta ni t̀vi nī kuuni na ndakoo na ma iti' kini kuà'an
na, ta ki'vi na ma iti' Ndioo ta jaka'nu na ra, vaji takan tā'an na.
Vati vi'a ni' kīcha'a na kà'an ti'ini na chata Ndioo, vaji maa
ra k̀u ma ra ìyo ndatu ña k̀u janaa ra ma tundo'o ikan.

¹⁰Takan k̀u ta ma tati u'un ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, kuà'an
yi kuàkata yi ma tundo'o ña ka'ìin tichi ko'o yi ma nuu ndaa ma
tayu ka'nu nuu ma kiti xaan ikan. Ta endee ndōnaa ndisaa nuu
ch̀anda ri tiñu, ña ndava juuni yaa maa na ch̀chi i'i na, jà'a ña
ya'a u'vi na ña ndè'e na tundo'o. ¹¹Ta vaji takan tā'an na, va endee
t̀ve nī kuuni na jāna na ma ña kini jà'a na, ta ki'vi na ku'un na

iti' Ndioo, vati java vi'a kà'an ti'ini na chata Ndioo, ra ìyo andivi, cha'a' ma ndi'i ta'yu ña ìyo ñii na chi'in ma ña u'vi na.

¹²Takan kūu ta ma tati iñu ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, kuà'an yi kuàkata yi ma kue'e ña ka'iin tichi ko'o yi, ma tichi yuta ka'nu ña nàni Éufrates, ña kàndii iti' nuu kàna nikandii. Ta nātii ra', ikan na kuu ya'a ma ndra kùu Rey ña vàchi iti' tikan. ¹³Ta ikan jan ndē'e ndioi, ña ma tichi yu'u ma kiti xaan ña tìvi ñu'ú, chi'in tichi yu'u ma inga tuku ma kiti xaan, ta tichi yu'u ma ra jà'ani ña kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, kèe uni ta'an tati xaan, ña kàa yi takua kàa lekue sa'nda. ¹⁴Ta ma tati xaan ikan, ti nduva'a chīyo kua'a' ndatu yi kuenda ña jà'a yi tiñu ka'nu. Ta chi'in yakan vàchi jati'vi ta'an yi tandi'i ma ndian kùu Rey ña ìyo nuñu'u' ñuñivi, kuenda ña ni kanita'an ndra chi'in ma Racha'nu Ndioo, ra ìyo kua'a' ndatu, ma ora ni chaa ma kivi ña ni jakutuni ra na. ¹⁵Ta ma Racha'nu Jesuu te'en nāka'an ra:

—Na nde'e va'a ndo, ti yu'u ni chai ma ora töve chànini ndo, takua jà'a ma ndra su'u ora kì'vi ndra su'u ndra. Na sii kuuni ma ndian ìyo tu'va, ta kumi va'a na ma ja'ma na, ikan ma ora ni kuachai töve nata'in na ña kaviti nda'a na, ta kukanuu nuu na —kàti ma Racha'nu Jesuu.

¹⁶Takan kūu tajan ma ndi uni tati xaan ikan jāti'vi ta'an yi ma ndra kùu Rey iin tichi ku'u ña nàni Armagedón. Takan nàni yi chi'in ma tu'un hebreu.

¹⁷Tajan ma tati ucha ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, kuà'an yi kuàkata ndio yi ma kue'e ña ka'iin tichi ko'o yi ma nuu tati. Ta nda tichi veñu'u iti' andivi, chīnī iin tati ña nduva'a kuii ni'i kànachaa nda ma nuu ìyo ma tayu íí nuu tà'nda tiñu ña te'en kà'an yi:

—jVitin va cha chīnu ndisaa yi! —kàti ma tati ikan.

¹⁸Tajan ma tiempu ikan kōyo ndio ma tacha, ta ni'i kùu, ta chīnu savi, ta ma nuñu'u' ñuñivi nduva'a kuii ni'i tāan Ta nī'iin cha'a' takā'an taan takan nda ora Ndioo jātuvī ra ma ñuñivi. ¹⁹Takan kūu tajan ma ñuu ka'nu ikan, uni kuakēsiin yi, ta nda tandi'i inga ma ñuu na'nu ña ìyo ma ñuñivi, ndi'i yi kēkoyo ndia. Ta ikan jan ma Racha'nu Ndioo töve nī naani ra ndisaa ma kuati ña jā'a ma ndian ñuu ka'nu nàni Babilonia. Ta cha'a' ña'a kùu yi ña ya'a kāyuni ra chi'in na, ta jānde'e ra tundo'o na. ²⁰Ta takan nāa tàndi'i ma ñu'u' ìyo ma ñu tañu'u chi'in ma yuku na'nu ña ìyo ma nuñu'u' ñuñivi ndia. ²¹Tajan ma iti' andivi kīchi ndio ma savi yuu ña ya'a na'nu, ta

kāchita yi chata ma ñivi ìyo ñuñivi, ta iin yi vee tiá kua uvi xiko kilu, tajan ma ñivi kà'an ti'ini na chata ma Racha'nu Ndioo, cha'a' ña jākoyo ra ma savi yuu ikan chata na, ta ya'a ndē'e na tundo'o.

Nuu ndē'e ma ña ya'a ga tondo ma tundo'o

17 Takan kūu tajan iin ma tati va'a tañu ma ndi ucha yi ña nda'a ma ucha ta'an ma ko'o ikan kīchaa yi nui, ta te'en nāka'an yi chi'in:

—Na'a, ti i'ya ni jana'i nuun ndisaa ma tundo'o ña ni nde'e ma ña'a nduva'a tondo ña nandi yu'u kua'a' yuta ikan. ²Vati taku ma ndra kùu Rey ña ìyo ma nuñu'u' ñuñivi jā'a ndra iin kuati ti kī'vi ndra chi'an, ta ma ndian ìyo nuñu'u' ñuñivi, juuni jā'a na iin kuati ti chīnī na chi'in ma ndixi kini ña jākanaa ña chi'in ma ña tondo ña —kàti yi chi'in.

³Ta ikan jan ma Tati Í Ndioo jā'a yi ña ndē'i ma tañu ñuma'nai iin tati va'a ña chāndaka yi yu'u ma iin tichi ku'u, ta ikan ndē'i iin ña'a ña yòsoan chata iin ma kiti xaan color kua'á, ña ninii ma chata ri ìyo ma tu'un ña kà'an ti'ini chata Ndioo. Ta ìyo ucha xini ri, ta uchi ndiki ri ndia. ⁴Ta ma ña'a ikan ñu'an ja'ma yatin color, color ndaa ta kua'á, ña nduva'a vii ndova'a ña chi'in mamaa oro, ta yuu tacha, ta chi'in ma perla ndia. Ta juuni nda'a ña iin ko'o oro, ña chītu yi chi'in mamaa ma kuati jā'a ña, vati iin ña ya'a tondo kùan. ⁵Ta ma te'e nuan ìyo iin ma tu'un ña kà'an xe'e ña, te'en kà'an yi: “Yu'u kùu ma ñuu ka'nu nāni Babilonia, ta kùu ma ma'á ma ñivi ña'a tondo, chi'in tandi'i ña xaani na chi'in kuati ña ìyo ma nuñu'u' ñuñivi”, kàti ma tu'un xe'e ikan. ⁶Ta ora ndē'i ña, tajan chā'a ndioi kuenda ña ma ña'a ikan chīnī ña chi'in ma ní ma ndian chā'nian, ndian kùu ñivi Ndioo, ndian ya'a í, ndian kàtitu'un cha'a' ma Racha'nu Jesuu. Yakan va ndava kuà'an animai ora ndē'i ña. ⁷Takan kūu tajan te'en nāka'an ndio ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo chi'in:

—¿Ta naja ndava kuà'an animaun? Va vitin ni katitu'in nuun naja kua kùuni ma tu'un xe'e ña ndiso ña kà'an yi, ta ma kiti xaan ña yosoan, ña ìyo ucha xini, ta uchi ndiki. ⁸Taku ma kiti xaan ka'nu ña ndē'un, ndicha ña chiyo ri niku, va vitin tüva ri. Va chani kee ndiko ri ma yavi nduva'a kunu, ta iti' nuu, ni ku'un ri ma nuu ni naa ri endeeni. Ta ìyo iin tutu Ndioo ña kà'an yi ma sivi ma ndian ni koo endeeni chi'in ra. Ta ma ñivi ìyo ñuñivi ña tüvi ìyo ma sivi na nuu ma tutu ikan, nda ora ña Ndioo jātuvi ra ma nuñu'u' ñuñivi, ndisaa

ndiakan ndava ni ku'un tati na ora ni nde'e na ma kiti ikan, vati rikan chiyo ri niku, va vitin tüva ri, ta ni chaa iin kivi ña ni keta ndiko ri.

⁹I'ya kùu ma nuu ni nde'o nda yo ìyo chinituni. Ma ndi ucha xini ma kiti xaan ikan, yakan kùu ma ucha yuku nuu nandi ma ña'a tondo ikan. ¹⁰Ta juuni ma ucha xini ña kùu ma ucha Rey ndia. Uvaa ña u'un ta'an ma ndra kùu Rey i'ya cha chí'í ndra, ta uvi ga ndra takä'an kuvi: iin ra va chà'nda tiñu ma vitin, ta inga ra, va takäaga kichaa. Va ma ora ni kichaa ra, na töve kua'a' tiempu ña ni koo ra ka'nda ra tiñu. ¹¹Vati ma kiti xaan ña chiyo taji'na ña tüva ri vitin, rikan kùu ra ma Rey una, ña ni kuu ra cha'a' uvi ti juuni kùu ra iin ra tañu ma ndi ucha ta'an ma Rey niku. Ta ora ya'a ña kùu ra rey nundani, tajan ni ku'un ra ma iti' nuu ni naa ra endeeni.

¹²Ta ma uchi ndiki ri ña ndē'un, yakan kùu ma uchi ta'an ma ndra kùu Rey ña takä'an kicha'a ka'nda tiñu, va ni ka'nda ndra tiñu nundani ta indukuni chi'in ma kiti xaan ikan ndia. ¹³Ta ma ndi uchi ta'an ma ndra kùu Rey ikan, inuu kua chànini ndra chi'in ma kiti xaan ikan, ta ni ku'va ndra tiñu nuu ri, ikan na ka'nda ri tiñu. ¹⁴Tajan ndiakan kùu na ña ni kanita'an na chi'in ma ra kùu mvechala, va ma ra kùu mvechala ni jakanaa ra na, ti maa ra kùu chito'o kuxini nuu tandi'i ma ndracha'nu, ta juuni kùu ra Rey kuxini nuu tandi'i ma ndra kùu Rey. Ta ndisaa ma ndian ìyo chi'in ma ra kùu mvechala, ndisaa ndiakan kùu ma ndian kãna Ndioo kuenda ra, ta juuni ndiakan kùu ma ndian kãchin ra, ta ndian ndicha ña kuà'an na iti' ra takua kùuni ra.

¹⁵Ta juuni te'en nãka'an tuku ma tati ikan chi'in:

—Ta ma yu'u kua'a' yuta ikan nuu nandi ma ña'a tondo kùu ra' kua'a' ñuu, ta kua'a' ñivi. Ta ndiakan siin siin tu'un kà'an na, ta siin siin ñuu kichi na ndia. ¹⁶Ta ma kiti xaan ikan chi'in ndi uchi ndiki ri ña kùu yi ma uchi ta'an ma rey, ndisaa ndiakan nduva'a kayuni na chi'in ma ña'a tondo, vati ni kindaa ndi'i na tandi'i ma ña ìyo nuan, chi'in ja'ma ña, nda kati kindoo vitian. Ta ikan jan, ni kachi na ma kuñuan ta ma ña kindoo ni ka'mi ndio na yi chi'in ñu'ú. ¹⁷Takan ni kuu yi ti ma Racha'nu Ndioo jã'a ra ña na ndo'iin ma ndi uchi ta'an ma ndra kùu rey ma kua chànini ndra. Cha'a' yakan kùu yi ña ndrakan inuuni kua chànini ndra ña chã'a ndra ma tiñu nuu ma kiti xaan ikan, ikan na ka'nda ri ma tiñu nda kati chinu ma tu'un ña kà'an

ma Racha'nu Ndioo. Ti takan kùuni ra ña na kuu yi. ¹⁸Ta ma ña'a ña ndē'un, yakan kùan ma ñuu ka'nu. Ta chà'nda ña tiñu nuu ìyo ma ndra kùu rey nuu tandi'i ñuu ña ìyo ma nuñu'u' ñuñivi —kàti yi.

Nuu nàa ma ñuu ka'nu ña nàni Babilonia

18 Ta ora yā'a ña kūu takan, tajan ndē'i inga tuku tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña vāchi nuu yi iti' andivi chi'in kua'a' ndatu yi ña endee ndōtacha ma nuñu'u' ñuñivi jā'a ña nduva'a tacha yi. ²Tajan te'en kānachaa ni'i yi:

¡Cha kēkoyo ñuu ka'nu nàni Babilonia!

¡Ndicha ña cha kēkoyo yi!

Vitin va cha ndākuu yi mamaa ve'e nuu kuàkundii

xe'e kua'a' nuu tati xaan,

ta nuu ìyo mamaa taka saa kini takua kùu chii

chi'in inga kiti xaan ndia.

³Vati juu yi jātivi yi tandi'i ma ndian ìyo ma ñuu kandii nuu yi,

ta tandi'i inga ma ndian ìyo ma nuñu'u' ñuñivi,

chi'in ma ndixi ña jākanaa ma ña'a tondo cha'a'

ma ña kini jà'a na chi'an.

Ta nda ma ndra kùu rey ña ìyo nuñu'u' ñuñivi, kī'vi ndra chi'an.

Ta ma ndra kuà'an kuaxiko ña ìyo ma nuñu'u' ñuñivi,

ma ñuu Babilonia ikan,

ndōkuika ndra jà'a ma ña'a tondo ikan,

ti ya'a kua'a' jāta ña nuu ndra chi'in ma xu'un'

ña jākanaa ña ndia

kàti yi.

⁴Ta juuni iti' andivi chīni ma ña kà'an ma Racha'nu Ndioo, ta te'en kà'an ra:

—Tandi'i nda ndyo'o ña kùu ñivi, na kee ndo ma ñuu chiña, koto kùta'an ndo chi'in na ta indukuni jà'a ndo kuati takua jà'a na ti tu ja'a ndo takan indukuni ni nde'e ndo tundo'o takua ni nde'e na tundo'o ndia. ⁵Vati ma kuati ña jà'a ma ndian ìyo ñuu ikan, nduva'a cha ndokua'a yi, ña ndava cha chāa yi ma nuu ìyoi iti' andivi, ta cha ìyo tu'vai jakutuni na cha'a' ma kuati ña jà'a na.

⁶Yakan va na ku'va ndo nuan juuni ma ña kini ña chā'a ña nuu ma inga ñivi, ta uvi cha'a' ga,

na jande'e ndo ma tundo'o ña, takua jānde'an ma
tundo'o ma inga ñivi.

Ta uvi cha'a' ga na jakanuu ndo ma ndixi xaan,
ikan na ndakuu xaan ga ra',

ta ku'va ndo ra' ko'o ña indukuni takua jā'a ña
ma ora jākanuu ña ra' ta chā'a ña ra' nuu ma inga na.

⁷Ta juuni na jande'e ndo tundo'o ña ta nda'yu ndoo ña,
cha'a' ma ña jā'a ña ña ya'a kutayian ña jāndokuika

ña chi'in juuni maa ña,

vati te'en chānini ña chi'in ma chinitunian:

“T'ya nàndi takua nandi iin ma ña kùu reina,

vati yu'u yōve ña nda'vi kùu ta ni töve ni nde'i
tundo'o”, takan chāninian.

⁸Ta cha'a' yakan kùu yi ña tichi iin kivini, nduva'a ka'nu
tundo'o ni nde'e ma ña kùu ñuu Babilonia,

ti ni koo tuxa'ini chi'an, chi'in tama', ta kùvi ñivi meru ña,
ta ni kuaku ndioan cha'a' ndian cha chī'í, ta ni kayuan.

Vati ma Racha'nu Ndioo ra ya'a iyo ndatu,

nduva'a ka'nu ra kùu ra, ta ni jakutuni ra ña cha'a' ma kuation.

⁹Tajan ma ndra kùu Rey ña kī'vi chi'an ta ndōkuika ndra jà'a ma
ña kuika ña, va ora ni ku'va ndio ndra kuenda ña tā'an chi'an ora
nde'e ndra ma ñu'ma nuu kàyu ña, ni kuaku ndra ma cha'a' ña. ¹⁰Ta
ndrakan ni jachika ndio ndra ndra ma nuu ndè'an tundo'o, ti ya'a
ndasi ndra. Ta te'en ni ka'an ni'i ndio ndra chi'in ma tu'un i'ya:

—Yo'o ñuu ka'nu Babilonia, jnda'vi ta'un ña ya'a
ndè'un tundo'o chi'in ma ñiviun!, vati tichi iin orani kùu
yi ña ndi'un jà'a ña jākutuni Ndioo ñun.

¹¹Tajan nda ma ndian chā'an chāxiko ma ñuu ka'nu ikan, juuni
ni kuaku na. Ta ni kindoo nda'vi na cha'a' yi, cha'a' ña tüva ni koo
ni'iin ndian kùu jata ndatiñu nuu na. ¹²Ti taji'na ma ñuu Babilonia
ikan jāta na kua'a' oro, plata, yuu vii, yuu tacha, ta ja'ma ya'a
va'a, ña kuva'a chi'in linu va'a, chi'in ma ja'ma seda, ña kùu ma
color ndaa chi'in ña kua'á ndia, ta chi'in tandi'i nuu ma vitu ña
ya'a vii cha'an, ta tandi'i nuu ma ña kuva'a chi'in run, ta chi'in
ndatiñu ña kuva'a chi'in nu'u kiti, ta chi'in ma kaa bronce, ta ma
kaa vee hierro, ta chi'in ma yuu ña nàni marmol ndia. ¹³Ta juuni

jāta na kua'a' karia ma yukú ña ya'a vii cha'an, ña chàchi yo ta ña töve chàchi yo, takua kùu ma kanela ta ma xiko kutu, xiko takuii xiko, chi'in yukú nàni mirra, olíbano, vinu, cete, ta yuti ña ya'a va'a, chi'in trigu chi'in kua'a' nuu kiti ña chiso karia, ta mvechala, ta kuayu, ta kareta, chi'in nda ñivi kùu musu ña jāta na ndia.

¹⁴Tajan ma ndian xiko ikan, te'en ni ka'an ndio na chata ma ñivi ìyo ma ñuu ikan:

—¡Cha tüva ìyo ndo kuenda jata ndo ma yukú ya'a va'a chi'in chiti chàcho ña chàta'ani ndo niku! Vitin ndicha kuii va cha kēnaa ndi'i ndio ma xu'un' ndo chi'in ma ña kuika ndo. Tüva ni ni'i ndo yi inga cha'a'.

¹⁵Vati nduva'a ndōkuika ma ndian chā'an chāxiko ma ndatiñu takan ma ñuu ikan niku, va vitin cha jāchika ndio na na, cha'a' ña ndasi na ndè'e na ma tundo'o ndē'e na ti koto tā'an na kua tā'an ndiakan.

¹⁶Tajan chi'in ña nda'vi kùuni na, ta chàku na, te'en ni ka'an ndio na:

—¡Nda'vi ndo! ¡Nda'vi ndo, ndyo'o ñivi ìyo ñuu ka'nu chiña!

Vati ndyo'o kùu ndo ndian chàku'un ja'ma nduva'a
va'a ta vii niku,

takua kùu ma ja'ma ña kùva'a chi'in linu ña nduva'a va'a,
tava kùu ma color ndaa, ta color kua'á, ta ndòva'a
ndo chi'in maaaa oro,

chi'in yuu tàcha, ta yuu nàni perla.

¹⁷Vati tichi iin orani ña cha ndī'i ndisaa ma ña kuika ndo.

Takua kùu ma ndra capitán ma varku, chi'in ndian kàcha'an tichi run, ta chi'in ndian marineru ña chàkunuu jakuenda, ta inga tuku ma ndian kiin ña chàkunuu tichi ra', ndisaa ndiakan cha jāchika na na ñuu ikan, cha'a' ma ña tā'an yi. ¹⁸Ta ora ndē'e ndio na ña kèe ma ñu'ma nuu kàyu ma ñuu ikan, tajan te'en kànachaa ndio na chi'in tu'un i'ya:

—Ñī'iin ñuu na kùu jandoinduku yi ma kua ka'nu yi chi'in ma ñuu i'ya niku —kàti na. ¹⁹Takan kùu tajan chōso ndio na yuti xini na, jà'a ña ya'a nda'vi kùuni na, ta kachaku na kà'an na ma tu'un i'ya:

¡Nda'vi ta'an ma ñuu ka'nu i'ya ña chi'in ña kuika yi!

Jāndokuika yi tandi'i ma ndian ìyo varku ma tichi tañu'u,
tichi iin orani kùu yi ña ndī'i yi naa jà'a ña jākutuni Ndioo yi,

²⁰Yakan va ndyo'o ndian cha ìyo andivi,

ta ndyo'o ndian kùu ñivi íf nuu Ndioo,

ta ndyo'o ndian kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, chi'in
ndyo'o ndra kùu tatun Jesuu.

Tandi'i ndo na sii kùuni ndo ti cha'a' ña jàti'ini
na chi'in ndo kùu yi

ña jānde'e ma Racha'nu Ndioo tundo'o ma ñivi ñuu
ikan, ta jākutuni ra na.

²¹Takan kūu tajan iin ma tati ka'nu ña jàkuu tiñu nuu Ndioo,
kāni'i yi iin yuu ña nduva'a ka'nu takua ka'nu iin yuu kuenda
mulinu, ta ora jākuita yi yi ma tichi tañu'u te'en nāka'an yi:

Takua tā'an yuu ka'nu i'ya ña ndī'i nuu yi,
kua ikan ni ndi'i nuu ma ñuu ka'nu Babilonia,
ta tüva ni nde'e na yi inga cha'a'.

²²Vati na tüva ni kata na yaa chi'in arpa ma nuu ìyoun,
ni chi'in tuvilu, ni chi'in yutun tivi,
ta töve ni koo ni'iin ndra jàtiñu ma nuu ìyoun,
ta ni ma ña kàyu ja'a ma yuu ka'nu kuenda mulinu ndia.

²³Na tüva ni ndotacha ja'a ni'iin nuu ma ñu'ú ña tìin nuu ìyoun,
ta ni ma ña ni'i jà'a ma nuu ìyo viko tanda'a.

Vati ma ndian xiko ña kìchi ñuun kùu na ña ya'a ìyo ndatu na
ma nda nuu ni kuuni ma nuñu'u' ñuñivi niku,
va tava maun tüvi va'a jā'un chi'in ma ña jā'un ña jānda'viña'un
ma ñivi kichi ma ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi
chi'in ma tu'un kui'na ña jà'un chi'in na.

²⁴Va taku ndyo'o ndian ìyo kuenda ñuu Babilonia,
juuni maa ndo chā'ni ndo ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo,
chi'in ma ndian íí ña chìnuni tu'un Ndioo,
ta chi'in tandi'i inga tuku ndian chā'ni ndo ma nuu
ìyo na nda nikuuni ñuñivi.

Nuu chini Xuva tati ñivi ña jàka'nu na Ndioo iti' andivi

19 Ta ora yā'a ña kūu takan, tajan chīni ña iti' andivi kichi
iin tati kua'a' ñivi ña jàka'nu na Ndioo te'en:

¡Aleluya!

¡Ya'a ga ka'nu ta tacha kùu ma Racha'nu Ndioo yo,

ti juu ra kùu ra ña jàkákú ra yo, ta ya'a iñu'u ra
ta ìyo ndatu ra ndia!

²Ti uvanuu rakan kùu ra ña jàkutuni ra ma ñivi chi'in
ma tu'un ndaa ña kà'an ra.

Vati cha jàkutuni ra ma ña'a nduva'a tondo,
ña chi'in ma ña kini jà'a ña,
cha ndi'i kuii ma ñivi ìyo ñuñivi jātivi ña.

Ta cha'a' yakan kùu yi ña Ndioo jànde'e ra tundo'o ña,
ti chā'nian ma ndian jàkuu tiñu nuu ra.

³Ta ora yā'a ña kà'an ma tati ikan takan, tajan
te'en nāka'an tuku ma ndian ka'ìn andivi:

¡Aleluya! ¡Ya'a ka'nu kùu ma Racha'nu Ndioo!,
ti ma ñu'ma endeeni ndàa yi nuu kàyu ma ña'a
tondo ikan ndisaa tiempu,

kàti na.

⁴Takan kùu tajan ma ndi oko kumi ma ndracha'nu, chi'in ma
ndi kumi ndian ndito, chūnandi chiti ndio na nda kati nani ma
te'e nuu na nuñu'u', ta te'en kīcha'a na kà'an na ña jàka'nu na
ma Racha'nu Ndioo ra nandi ma tayu í nuu tà'nda tiñu:

—¡Aleluya! ¡Ya'a ga í kùu ma Racha'nu Ndioo,
ta takan na kùu yi, amén! —kàti na.

⁵Takan kùu ta ma ora yā'a ña kùu takan, tajan nda ma nuu
ìyo ma tayu í nuu tà'nda tiñu chīnī iin tati ña te'en kà'an:

Na jaka'nu ndo ma Racha'nu Ndioo yo, ndisaa ndyo'o
ndian jàkuu tiñu nuu ra

vaji kùu ndo ndiakuati a ndiacha'nu,
va tandi'i ndyo'o ña kùu ndo ndian tiñu'u ndo ra,
ta na jaka'nu ndo ra.

Nuu kà'an yi naja kua chiyo ma viko nuu tānda'a ma ra kùu mvechala

⁶Takan kùu ta juuni chīnī iin tati ña ya'a kua'a' yu'u yi, ña jà'a yi
takua ja'a ña nàtu'un kua'a' ñivi, ta takua ora jàkayu tati kua'a' yuta,
chi'in takua jà'a ña nduva'a kuii chīnu savi, ña te'en kà'an yi:

¡Aleluya! ¡Ya'a ga ka'nu kùu ma Racha'nu Ndioo chito'o yo,
ra ìyo ga ndatu kua nda ndian nikuuni!

Vati kùu ra, ra chà'nda tiñu.

⁷Na nduva'a sii kuuni yo, ta jàka'nu yo ma Racha'nu yo, vati cha chàa ma ora ña ni tanda'a ma ra kùu mvechala, ti ma ñivi ra ña ni kuu ñasi'i ra cha ìyo tu'va na kuenda ña tànda'a na chi'in ra.

⁸Vati ma Racha'nu Ndioo chā'a ra ña na ku'un na jandovii na na chi'in ma ja'ma ya'a va'a ña kuva'a chi'in linu va'a, ña vii ndoo ta tacha ndia.

Ma ja'ma ikan kùuni yi ka'an yi cha'a' ma iti' ndaa ña kuà'an ma ndian kùu ñivi Ndioo.

⁹Takan kùu tajan te'en nāka'an ndio ma tati va'a chi'in:

—Na taun tu'un i'ya: “Na sii kuuni ma ndian cha jāndakutu'un ma Racha'nu Ndioo ña na ku'un na ma nuu ni koo ma viko tanda'a, ma ra kùu mvechala”, kàti yi.

Ta ora yā'a ña kā'an yi takan tajan te'en nāka'an tuku yi chi'in ndia:

—Tu'un i'ya kùu ma tu'un ndaa ña chatiñu ma Racha'nu Ndioo —kàti yi.

¹⁰Ta ora yā'a ña kùu takan, tajan chūnandi chiti ndioi nuu ma tati ikan, kuenda ña jaka'nui yi, ta te'en nāka'an yi chi'in:

—Na jā'un takan, vati juuni kùu uvanuu iin ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, indukuni takua kùu maun, chi'in inga tuku ma ndian kùu yaniun ña chìnuni va'a ma tu'un kà'an Jesuu ta kàtitu'un na yi nuu inga ñivi ndia. Na jàka'nun uvanuu ma Racha'nu Ndioo —kàti yi.

Ma tu'un ndaa ña jàna'a Jesuu nuu na chà'a yi ma ndatu nuu na kuenda ña na kuu ka'an kachin na ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi ta'an na.

Ma ra yoso ma kuayu color kuichin

¹¹Takan kùu tajan kani'i nui iti' andivi, ta ndē'i ña nùna ma andivi. Ta ikan ndē'i ña kēta iin kuayu kuichin, ta ma ra yoso ri nàni ra: iin ra ndaa ta ndicha kuii. Vati chi'in tu'un ndaa jàkutuni ra kuati, ta kànita'an ra cha'a' ña ndicha. ¹²Ta ma tinuu ma ra yoso ma kuayu kuichin ikan, tacha yi takua tacha ma yaa ñu'ú. Ta ma xini ra ka'lin kua'a' korona, ta ikan ìyo ma sivi ra ña uvanuu maa ra chito. ¹³Ta ma ja'ma chīti yi níí, ta ma sivi ra, va kùu yi Ma Tu'un Ndioo. ¹⁴Ta ma ndian jandaru ña ìyo iti' andivi, ndian ñu'u ma ja'ma ya'a va'a ña kuva'a chi'in linu va'a, ya'a vii ndoo yi,

ta kuichin yi. Ndiakan kùu na ndian ya'a ndikun na ra chi'in ma kuayu kuichin ña yoso na. ¹⁵Ta ma tichi yu'u ma ra yoso ri kēe ndio ma machiti ya'a xaan, vati chi'in yi ni jataku'e'e ra ma ñivi kua'a' ñuu. Ta ni ka'nda ra tiñu nuu na chi'in ma kaa kuiin. Ta juuni ni jakutuni ra ma kuati na takua jà'a iin ra naku'ni ma uva ora chàñu ra chata vu. Ta ikan na ku'va na kuenda ña ya'a kayuni ma Racha'nu Ndioo, ra ya'a ìyo ndatu chi'in na. ¹⁶Ta ma chata ma ja'ma ñu'u ra, chi'in ma soko ra te'en kà'an yi: “Rey ra kuxini nuu ma ndra kùu rey, ta chito'o kuxini nuu ndisaa ma ndracha'nu.”

¹⁷Ta ora yā'a ña kūu takan, tajan ndē'e ndioi iin ma ra kùu tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña ndaa yi nuu ndií. Ta ma tati ikan te'en nānda'yu ni'i yi nuu tandi'i kuii nuu ma saa takua kùu chii ña chàchi sa'an ña ndàti kachika iti' andivi:

—Na kuti'vi ta'an ndo, ta kichi kachi ndo ti ma Racha'nu Ndioo ni ja'a ra iin viko ka'nu kuenda ña ni kuxini ndo. ¹⁸Vati ikan kùu ma nuu ni kachi ndo sa'an ma ndra kùu rey, chi'in sa'an ma ndra jandaru kuxini nuu ma ndra jandaru, chi'in sa'an ma ndra'ii ña ya'a tayi kùuni, ta sa'an ma kuayu chi'in ma ra yoso ri ndia. Ta tandi'i kuii inga nuu ma sa'an, takua kùu ma sa'an ndian chàkunuu nuu nuna, sa'an ma ndian kùu musu, ta sa'an ndiakwati chi'in ndian chandee ndia.

¹⁹Takan kūu ta ikan jan, ndē'e ndioi ma kiti xaan nunuu, chi'in ma ndra kùu rey ña jà'a kuati ñuñivi, chi'in ndisaa kuii ma ndra kùu jandaru ndra ma ora kūti'vi ta'an ndra kuenda ña kànita'an ndra chi'in ma ra yoso ma kuayu kuichin, ta chi'in ma jandaru ra. ²⁰Va ma ra yoso kuayu kuichin jākanaa ra ma kuati. Tajan tiin ndio ra ma kiti xaan ikan, ta juuni tiin ndio ra ma tati xaan ña ja'anián' ña ka'án' chi'in tu'un yu'u Ndioo ña jā'a kua'a' ndatu ka'nu kuenda jakuán' tiñu nuu ma kiti xaan nunuu ikan, ta kuenda janda'viña'án' ndisaa ndian cha chā'a ndio na ña na koo ma tuni ma kiti xaan ikan na, ndian cha kīcha'a ndio na jàka'nu na ma na'na ri. Tajan ma ra yoso kuayu kuichin, jākoyo ndito ndio ra ma ninduvi ma ndiakan tichi ma lakuna nuu tiin ñu'ú chi'in ma azufre. ²¹Ta ndisaa ma inga ndian kùu jandaru ma kiti xaan ikan, va chi'í na jā'a ma machiti ña kèe yu'u ma ra yoso ma kuayu. Tajan ma chii chàchi ndio ndri ma kuñu na nda kati chitu va'a ma chacha ndri.

**Iin mii kuiya kùu yi ña chündikun ma kui'na
Satanaa, jà'a ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo**

20 Ta ora yā'a ña kūu takan, tajan ndē'i ña vāchi nuu iin tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ma iti' andivi, nda'a yi iin ndatiku ña nuna ta kasi ma yuve'e yavi nduva'a kuii kunu, ta juuni nda'a yi iin karena nduva'a kuii ka'nu. ²Ma tati ikan kùu yi ña chū'ni yi ma kiti xaan ña tìvi ñu'ú ña juuni kùu ma koo tati ña chīyo taji'na, ta ña juuni kùu ma kui'na chi'in sivi Satanaa. Va chi'in ma karena ikan chū'ni ndio tati va'a ikan ñán' kuenda iin mii kuiya. ³Tajan ma tati ikan kùu yi ña jàku'ún yi ma kiti xaan ikan ma tichi soko kunu, ta chāsi yi ma yuve'e chi'in ndatiku nda'a yi, ikan na tüva janda'viña'án' ma ñivi ìyo ñuñivi kuenda iin mii kuiya. Ta nda ora cha yā'a ndio ma iin mii kuiya, tajan kuu jaña ndikoán', va kuenda tia tiempuni.

⁴Ta ora yā'a ña kūu takan, tajan ndē'i iin nuu tà'nda tiñu, nuu ka'iin ma ndian nī'i ndatu kuenda ña kùu jakutuni na ma kuati ñivi. Ta juuni ikan ndē'i ña ka'iin anima ma ndian tā'nda xini cha'a' ña kàtitu'un na ma tu'un Jesuu, chi'in ma tu'un Ndioo. Tandī'i ma ñivi ikan kùu na ña tüvi nī jaka'nu na ma kiti xaan ikan, ni ma na'na ri ndia. Ta ni tüvi nī cha'a na ña koo tuni ma te'e nuu na a iin chiyo nda'a' na. Ta juuni ndē'i ña nātaku ndiko na, ta chā'nda na tiñu chi'in Cristu, kuenda iin mii kuiya. ⁵Ña'a kùu ma cha'a' nunuu ña nātaku ma ndian chī'í. (Va ìyo inga ma ndian chī'í ña ni natakun ndiko na, va nda ora ya'a ji'na iin mii kuiya.) ⁶Na sii kuuni ma ndian íí ña nātaku ma cha'a' nunuu, vati ñivi Ndioo kùu na! Ta ndiakan cha kakú na ikan na töve ni kuvi na ora chī'i ñivi cha'a' uvi, ti ma ña jā'a ña chī'í ñivi cha'a' uvi töve ni jakesiin yi na nuu Ndioo, ti ndiakan ni kuu na sutu ma Racha'nu Ndioo, chi'in ma Racha'nu Cristu, ta ni ka'nda na tiñu chi'in ra nuu chà'nda ra tiñu kuenda iin mii kuiya.

⁷Ta ma ora cha chīnu ndio iin mii kuiya, tajan ma Racha'nu Ndioo ni ku'va ra ña ma kui'na ni ndachi ndioán' ma nuu indían' tichi yavi kunu, ⁸ta ni kee ndioán' janda'viña'án' ndisaa ñivi ìyo ñuu nàni Gog chi'in ñuu nàni Magog, ña kùuni yi ka'an yi ninii ka'nu nuñu'u' ñuñivi. Ma kui'na ni jati'vi ta'an ndioán' ma ñivi, ikan na kuu na jandaru ra ña chà'ndán' tiñu nuu na. Ta nduva'a kua'a' na ìyo, takua kua'a' ma yuti ndi'i ndoyo yu'u tañu'u. ⁹Takan kūu tajan ndāa ndio

ma ndian kini ikan naja kua ki'in kandii ma nuñu'u' ñuñivi. Ta endee kāvanuu na ma ñuu í ña Ndioo ya'a kùuni ra nde'e ra chi'in ma ndian í ka'in tichi yi ña kùu na ñivi Ndioo. Va Ndioo nda iti' andivi jākoyo ra ñu'ú chata ndian kini ikan, ta ndi'i na kàyu jā'a ra. ¹⁰ Tajan ma kui'na ña jānda'viña'án' na, jāku'un ndio ma tati va'a yi ma tichi lakuna nuu ndu'va ñu'ú chi'in azufre, juuni nuu ka'in ma kiti xaan, chi'in tati xaan ña jà'ani ña kà'an yi ma tu'un yu'u Ndioo. Ikan kùu ma nuu nduva'a ndē'e ndio na tundo'o nduvi ta niñuu, ta endeeni.

Ma nuu ndi'inia ña Ndioo jàkutuni ra ma kuati ñivi

¹¹ Ta ora yā'a ña kūu takan, tajan ndē'i iin tayu kuichin ka'nu nuu tà'nda tiñu, chi'in iin ra nandi tichi yi ña juuni ma nuu nde'e ra nandi ra ta iin nāa ndi'ini ma nuñu'u' ñuñivi, chi'in ma andivi, ta ni'iin yo tüva ni nde'e ndiko yo yi ni'iin chiyo. ¹² Ta ikan jan ndē'e ndioi ña ma ndian cha'nu chi'in ma ndiakwati ña cha chí'í, ña ndaa na nuu Ndioo nuu nandi ra tayu nuu chà'nda ra tiñu, tajan nūna ndio yatin nuu kua'a' nuu ma tutu. Ta tañu ma tutu ikan juuni nūna ma tutu ña kà'an yi ma sivi ndian ni koo endeeni chi'in Ndioo. Tandí'i ma ndian chí'í ikan, Ndioo ni jakutuni ra na, cha'a' ta'ii'iin ma kuati ña jà'a na, takua ndiso ma nuu tutu ra ndia. ¹³ Takan kūu ña ma tañu'u jāchikokani ra' ma ndian chí'í ña kàndoyo tichi ra', kuenda ña na jakutuni ma Ndioo na, ta indukuni ta'an chi'in tandí'i kuii ma ndian chí'í ña kàndoyo ma nuu ta'nda tiñu kuenda ndian chí'í. Ta takan kūu yi ña ta'ii'iin na jàkutuni ma Ndioo na, ta'ii'iin naja kua kàa ma kuati na. ¹⁴ Ta ora cha yā'a kūu takan, tajan ma tati jàkuu tiñu nuu Ndioo, jākoyo yi ma nuu ta'nda tiñu ma ndian ndií ma tichi lakuna nuu tìn ñu'ú. Ta ma lakuna ñu'ú ndu'va ikan, kùu ma cha'a' uvi nuu ni kuvi na. ¹⁵ Ta ma lakuna ñu'ú ndu'va ikan kūu yi ma nuu jākoyo yi tandí'i ndian tüvi ndiso sivi nuu ma tutu Ndioo ña kà'an yi yo ni koo endeeni chi'in ra.

Andivi chaa chi'in ma nuñu'u' ñuñivi chaa

21 Ta ora yā'a ña kūu takan, tajan ndē'e ndioi iin andivi chaa chi'in iin nuñu'u' ñuñivi chaa, vati ma andivi nunuu chi'in ma ñu'u' ñuñivi nunuu, cha nāa yi chi'in tañu'u ndia. ² Tajan ndē'i ña ma ñuu í ña kùu ma ñuu Jerusalén chaa, ña vàchi nuu yi iti' andivi nuu òyo ma

Racha'nu Ndioo, ña nduva'a vii ndova'a yi takua kàa iin ñivi ña'a ma ora tànda'a ña ña nduva'a vii ndova'a ña kuenda ma ra ni kundaka ña. ³Takan kùu tajan ma iti' andivi chīnī iin tati ña te'en kànachaa ni'i yi:

—Na nde'e ndo ti i'ya kùu ma ve'e nuu ìyo Ndioo chi'in ma ñivi, vati cha ndō'iin ra chi'in na, ta ni ja'a ra ña na kuu na iin ñuuni ma chi'in ra ti maa ra kùu ra ña ni koo ra chi'in na vati uvanuu Ndioo kùu ra kuenda ña jàka'nu na ra. ⁴Vati maa ra kùu ra ña ni janatii ra ma takuii tinuu na ti na tüva ni kuvi na, ta na tüva ni kuaku na, ta ni ña nda'vi kùuni na, ta tüva ni nde'e na tundo'o ndia. Vati ma nuñu'u' cha'nu chi'in ndisaa ma ña kini ìyo yi niku cha nāa yi.

⁵Tajan ma ra nandi ma nuu ìyo ma tayu íí te'en nāka'an ra:

—Na nde'e ndo ti yu'u kùu ma ra jàndochaa tandi'i kuii nakuyi —kàti ra.

Ta juuni te'en nāka'an tuku ra chi'in ndia:

—Na taun yi vati tu'un i'ya kùu ma tu'un ndicha, ta ma tu'un ndaa ña ìyo yi ña chinuni ndo —kàti ma Racha'nu.

⁶Ta ora cha yā'a ña kùu takan, tajan te'en nāka'an tuku ra chi'in:

—Vitin va cha chīnu ndisaa yi. Vati yu'u kùu ma ra nunuu ta ma ra nuu ndi'inia, takua kùu ma letra A chi'in Z. Vati tu ìyo nda yo nàtii takuii, ta yu'u saanjī ni ku'vai ma takuii ko'o na nuu kàna ra', ikan na koo na endeeni chi'in. ⁷Ta tu ìyo iin ndian ndyo'o kùndee jakanaa ndo ma kui'na, tajan ndisaa ma ña va'a ña ìyo chi'in i'ya, tundeeni ndo ni kùu yi. Ta yu'u ni kui Ndioo ndo ta maa ndo ni kuu ndo se'i. ⁸Va taku ma ndian ndasi, ta jàña na ma iti, chi'in ma ndian tüvi chīnuni tu'in, chi'in ndian ndokini cha'a' ma kuati ka'nu ña jà'a na, ta chi'in ndian chà'ni ñivi, chi'in ndra kì'vi chi'in ñivi ña'a yüvi ñasi'i, ta ñivi ña'a ña kì'vi chi'in ndra'ii yüvi ii, chi'in ndian chà'tani jatakue'e ñivi chi'in tati xaan, chi'in ndian jaka'nu yutun íí, ta chi'in tandi'i ma ndian jànda'viña'a. Ndisaa ndiakan ni ku'un na ma andaya' nuu nduva'a tūin ma ñū'ú chi'in azufre. Yakan kùu ma cha'a' uvi ña ni kuvi na.

Nuu kà'an yi cha'a' ñuu Jerusalén ñuu chaa

⁹Ta ma ndi ucha ta'an ma tati va'a Ndioo ña nda'a yi ndi ucha ta'an ma ko'o ña chitu yi chi'in ma ucha nuu ma tundo'o nuu ndi'inia, tajan tañu ndiakan kīchi iin yi, ta te'en nāka'an yi chi'in:

—Na kichiun nuu ndai i'ya, ti i'ya ni jana'i nuun
nda ña kùu ñasi'i ma ra kùu mvechala.

¹⁰Tajan ma Tati Í Ndioo jāna'a yi ma tañu ñuma'nai, ña ndē'i iin
tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, ta chāndaka yi yu'u ma siki iin yuku
ya'a sukun. Ta ikan jāna'a yi nui naja kua kàa ma ñuu Jerusalén
íí ta ka'nu ma ora vāchi nuu yi iti' andivi nuu ìyo ma Racha'nu
Ndioo. ¹¹Ta ma ñuu ka'nu ikan nduva'a tàcha yi, ti xinda'vi Ndioo
kùu yi, ña vii kàa yi, takua kàa ma yuu nduva'a vii, chi'in takua
kàa ma yuu nàni jaspe ña juuni nduva'a vii tacha yi, takua kàa
ma inu ndia. ¹²Ta ninii nuu chikonuu yu'u ma ñuu ka'nu, ikan
ndē'i ña endee chikonuu yi ña ndasi yi chi'in korayu ña nduva'a
sukun, ta uchi uvi yuve'e yi ndia. Ta ta'ii'iin ma yuve'e ìyo iin
ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña jakuenda yi yi. Ta ma yuve'e
juuni ìyo sivi ma ndi uchi uvi ma ndracha'nu ña kūu tatá ma ñivi
ñuu Israel ma taji'na. ¹³Ta juuni ìyo uni yuve'e yi ma ndi kumi
chiyo yi. ¹⁴Ta ma korayu ña ndasi ma yu'u ñuu ka'nu ikan, ka'iin
uchi uvi ma yuu na'nu cha'a' yi, ta chata ma yuu ikan, ka'iin ndi
uchi uvi sivi ma ndra kùu tatun ma ra kùu ma mvechala.

¹⁵Tajan ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, ma ra kà'an chi'in,
nda'a ra iin yutun kuii ña kuva'a yi chi'in oro kuenda ña tiku'va
yi ma ñuu ka'nu ikan, chi'in ma korayu ta yuve'e yi ndia. ¹⁶Ta
ñuu ka'nu ikan iin ku'va ni kua ki'in yi. Takan kūu tajān tiku'va
ndio ma yi ma ñuu ka'nu ikan chi'in ma yutun nda'a yi, ta kēta
yi: Uvi mii uvi cientu kilometru. Ta ma iti' kani yi, iti' sukun yi,
ta iti' ki'in yi, indukuni kua chikuku'va yi. ¹⁷Takan kūu tajān
tiku'va ndio yi ma korayu. Ta kēta yi: Iin cientu uvi xiko kumi iki
nda'a yo kùu yi chi'in ma ku'va ña chātiñu ma ñivi taji'na.

¹⁸Ta ma korayu kūva'a yi chi'in yuu ña nàni jaspe. Ta ma ñuu
ka'nu ikan kùu yi mamaa oro, ña vii kuichin yi takua kàa ma inu.
¹⁹Takan kūu ta tandi'i nuu ma yuu vii ña kūva'a ka'iin cha'a ma
korayu ikan, te'en kùu yi: Ma yuu nunuu, kùu ma yuu jaspe, ta ma
ña uvi, kùu ma yuu zafiru, ta ma ña uni, kùu ma ágata, ta ña kumi,
kùu ma yuu esmeralda, ²⁰ta ma ña u'un, kùu ma yuu ónice, ta ña
iñu, kùu ma yuu cornalina, ta ña ucha, kùu ma yuu crisólitu, ta ña
una, kùu ma yuu berilu, ta ma ña íin, kùu ma yuu topaciu, ta ña
uchi, kùu ma yuu crisoprasu, ta ma ña uchi iin, kùu ma yuu jacintu,

ta ma ña uchi uvi ña kùu ma yuu nuu ndi'inia, va kùu ma yuu amatista. ²¹ Ta ma ndi uchi uvi yuve'e yi, kùu ma uchi uvi ma yuu ña nàni perla, ti ta'ii'in ma yuve'e ikan kuva'a yi chi'in iin ma yuu perla. Ta ma kaai ka'nu ña chà'nda java ma tichi ñuu ka'nu ikan, kuva'a yi chi'in maaaa oro, ña ya'a kuichin kàa yi takua kàa ma inu.

²² Ta tüvi nī nde'i nī'iin veñu'u ma tichi ñuu ikan, vati uvanuu ma Racha'nu Ndioo, ra ìyo ndatu ga, chi'in ma ra kùu takua kùu ma mvechala, rakan kùu ma veñu'u na. ²³ Ta ma ñuu ka'nu ikan, tüvi chiniñu'u yi ña jàtuun ma nikandii yi, ta ni ma yoo ndia, vati ma ra ni jàtuun yi kùu ma Racha'nu Ndioo, ta ma ñu'ú ikan, kùu ma ra kùu takua kùu ma mvechala. ²⁴ Ta tandi'i ma ñivi ìyo tandi'i ma ñuu ìyo ñuñivi, ni kakunuu na nuu jatuun yi ma ñuu ka'nu ikan. Ta ma ndra kùu rey ña ìyo ma ñuñivi, ni ku'va ndra ndra tandi'i kuii ma ña kuika ndra nuu ma ñuu ka'nu ikan, ta ni tiñu'u ndra yi. ²⁵ Ta ma ndisaa ma yuve'e yi na töve ni ndasi yi ma ora nduvi cha'a' ña töve ni koo chani kuaa. ²⁶ Vati juuni tandi'i ñuu ni ku'va na ña kuika na nuu ma ñuu ikan, ta ni tiñu'u na yi. ²⁷ Va töve ni ki'vi ma ñuu ikan ndisaa ndian kini chi'in ndian jà'a kuati. Ta juuni töve ni ki'vi ndian xaani a ndian jàka'nu yutun íí chi'in ndian jànda'viña'a. Vati uvanuu ma ndian ni ki'vi ma ñuu ikan, kùu ma ndian ka'lin sivi nuu ma tutu ra kùu mvechala ña kà'an yi, yo ni koo endeeni chi'in ra.

22 Ta ora yā'a ña kūu takan, tajan ma tati ikan jāna'a ndio yi nui iin yuta takuii kuichin takua kàa inu ña chà'a ra' kivi koo yo, ña kèe ra' ma nuu ìyo tayu íí nuu chà'nda Ndioo tiñu chi'in ma ra kùu takua kùu mvechala. ² Ta ma ma'ñu ma kaai ka'nu ña ya'a ma tichi ñuu ka'nu, chi'in ninduvi chiyo ma yu'u yuta, ikan ndē'i ña kuàkua'nu ma yutun chà'a kivi koo yo, ta chà'a chiti chàcho uchi uvi cha'a' iin kuiya, ña kùuni yi ka'an yi ña chà'a run chiti nani yoo. Ta juuni va'a ma nda'a' run kuenda ña jànda'a yi tandi'i ma ñivi ìyo ñuñivi. ³ Taku ma ñuu ikan töva ni koo nī'iin ña kini a ñivi kini ña töve chàta'ani Ndioo ña na koo na. Ta ma tayu íí nuu chà'nda Ndioo tiñu chi'in ma ra kùu takua kùu ma mvechala, ni koo ndio ra ma ñuu ka'nu ikan, ta ikan ni jaka'nu ndio ma ndian kùu ñivi ra ra, ndian jàkuu tiñu nuu ra. ⁴ Ta ndisaa na ni nde'e na ma nuu va'a ra, ta ma sivi ra ni kindoo yi ma te'e

nuu na. ⁵Ma ikan töve ni koo chanikuaa, ta ma ndian ni koo ñuu ikan, na töve ni kuniñu'u na ñu'ú nda'a, ta ni ñu'ú nikandii, vati maa ma Racha'nu Ndioo kùu ra ña ni jatuun ra ñu'ú nuu na. Ta takan kùu yi ña ni ka'nda na tiñu ma ikan ndisaa tiempu.

Chani kuyatin kichaa Jesucristu

⁶Takan kùu tajan te'en nāka'an ndio ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo nui:

—Tu'un ndicha kùu ma tu'un i'ya, ta ìyo yi ña kundeeniun yi. Vati ma Racha'nu Ndioo cha'a' ndatu ra ña kàtitu'un ma ndra kà'an tu'un yu'u ra, rakan kùu ra ña tāchi yu'u ña kùu ma tati ña jàkuu tiñu nuu ra ña na jana'i nuun ma ña chakuyatin kichaa.

⁷Takan kùu tajan te'en nāka'an tuku ma Racha'nu:

—¡Chani kuyatin kichai! ¡Na sii kuuni tandi'i ndyo'o ndian jàchi'in ña kà'an nuu ma tutu Ndioo i'ya!

⁸Yu'u Xuva, ndē'i ta chīnī ma tu'un i'ya. Ta ora cha yā'a ña ndē'e ndioi yi, tajan chūnandī chitī nuu ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña kà'an chi'īn, ta kīcha'i jàka'nui yi. ⁹Va ma tati ikan te'en nāka'an yi chi'īn:

—Na jà'un takan, vati juuni indukuni kùu iin musu Ndioo, takua kùu maun chi'in ndra yaniun ña kà'an tu'un yu'u Ndioo, ta tandi'i inga tuku ma ndian jàchi'in ña kà'an nuu ma tutu Ndioo. Yakan va, ¡na jaka'nun ma uvanuu Ndiooni!

¹⁰Ta juuni te'en nāka'an tuku yi chi'īn:

—Ña tīndii xe'un ma tu'un yu'u Ndioo, ña ìyo nuu ma tutu i'ya, vati chani kuyatin kuii jachinu yi ma ña kà'an yi. ¹¹Va'a ga ña na ku'vaun ña na ja'a ma ndian kini ma ña kùuni maa na. Ta ma ndian jà'a kuati, va'a ga ña na ku'vaun ña na ja'a maa na tiaga kuati. Va taku ma ndian ja'a ña va'a, va'a ga ña na ja'a ga na yi, ta ma ndian ìyo íí kuenda Ndioo, na nanduku ga na naja kua koo tiaga íí na kuenda ra. —Takan kàti yi nui.

¹²Ta ma Racha'nu Jesuu te'en kīcha'a ra kà'an ra:

—Ndicha va'a ña chani kuyatin kichai, tajan ma ora ikan ni ku'vai ma ya'vi ndo cha'a' ma naja kua jà'a ma ta'ii'iin ndo. ¹³Vati yu'u kùu ma ra nunuu, ta ma ra nuu ndi'inia, ma nuu kīcha'a yi ta ma nuu ndi'inia, takua kùu ma letra A chi'in ma letra Z.

14 Na sii kùuni ma ndian ndochaa anima nã, vati takan kùu kachi na ma chiti kèe nuu ma yutun ña chà'a kivi koo yo. Ta juuni na sii kuuni na ti ni kuu ki'vi na ma yuve'e ma ñuu ka'nu ikan ndia. 15 Va takua ma ndian kini ña jà'a kuati, ni kindoo na iti' nuke'e ñuu ikan, chi'in ndian nduvi a jatakue'e, ta ndian kì'vi chi'in ñivi yüvi ñasi'i na, ta ndian chà'ni ñivi, chi'in ndian jàka'nu yutun íí ña töve kùu run ma Ndioo ndicha, ta chi'in tandi'i inga tuku ma ndian ya'a chàta'ani janda'viña'a ndia.

16 Yu'u Jesuu kùì ña tãchì ma tati jàkuu tiñu nuu Ndioo, kuenda ña na kàtitu'un kachin yi ndisaa ma tu'un i'ya nuu ma ndian chìnuni tu'in ña ìyo kuenda ma ucha ta'an veñu'u. Vati yu'u kùu tata ma racha'nu rey David, ta juuni kùì takua kùu ma chele tacha ña kèta ora na'a —kàti ra chi'in.

17 Takan kùu tajan te'en nãka'an ndio ma ra kùu Tati Íí Ndioo, chi'in ma ndian kùu takua kùu ñasi'i ma ra kùu mvechala:

—Na'a ndo —kàti na.

Ta nda ndian ni kuuni ña taso'o na ora kà'an na takan, na ka'an na:

—Na'a ndo —inga cha'a'.

Tu ìyo nda ndian natii takuui, na kichi na i'ya. Na kichi na ta ku'va saanì ma takuui ko'o na ña chà'a kivi koo yo.

18 Tandi'i ma ndian taso'o ma tu'un kà'an nuu ma tutu Ndioo i'ya, ña kà'an yi chi'in tu'un yu'u ra, te'en kùuni katitu'un kachin nuu ndo: tu ìyo nda ndian tìso ga tiá siki ma kua kà'an yi, juuni ma Racha'nu Ndioo ni tìso ga ra tiá siki ma tundo'o ni nde'e na, va ma tundo'o ña kà'an yi nuu ma tutu i'ya ndia. 19 Ta tu ìyo ndian kìndaa ma kua kà'an nuu ma tutu Ndioo ña kà'an yi chi'in tu'un yu'u ra i'ya, juuni ma Racha'nu Ndioo ni kindaa ra nuu na ma ña ni kuu kuenda na ma nuu ìyo ma yutun chà'a kivi koo na, ta ni kindaa ra yi nuu na, ikan na kùu koo na ma ñuu íí ka'nu ña kà'an yi nuu ma tutu i'ya ndia.

20 Ta ma ra kàtitu'un kachin ma tu'un i'ya te'en kà'an ra:

—Ndicha, ña chani kuyatin kichai —kàti ra.

Tajan te'en nãka'an ndiko ma ra kà'an cha'a' ma tu'un i'ya:

—¡Na'a, yo'o Racha'nu Jesuu! Ta takan na kuu yi. Amén.

21 Ta ma Racha'nu Jesuu, na koso ra ma ñamani ra chata ndisaa ndo. Ta takan na kùu yi. Amén.